Anul V
nr. 232
4-10 iulie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia culturală româno-germană Petre Stoica Jimbelia
Biblioteca

STAREA PRESEI CULTURALE

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Andrei BODIU, Svetlana CÂRSTEAN, Șerban FOARȚĂ, Valeriu NEGRU, Marta PETREU, Dumitru SOLOMON

– Interviu cu Andriana FIANU –

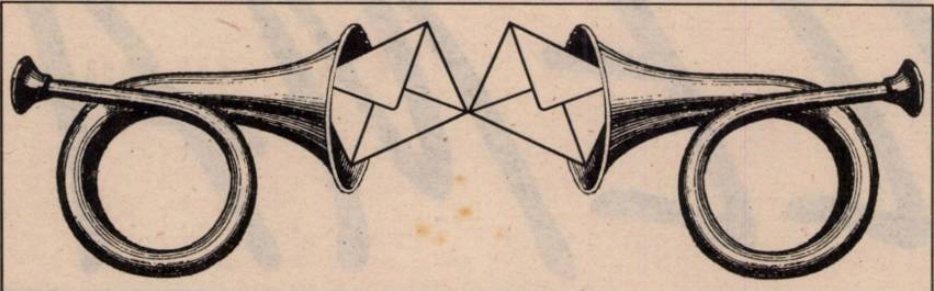

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 227: „Cazul Carol al II-lea“

***N.red.:** Amploarea acestui text – o pagină de* Dilema*! – cere, desigur, o explicaţie; ea e simplă: ne-a venit extrem de greu (deşi am făcut-o!) să “tăiem” din această demonstraţie clară, precisă, bine strînsă, scrisă nu numai cu o asumată “lipsă de obiectivitate”, dar şi cu o expresivitate a seriozităţii rareori întîlnită. Sîntem dispuşi să mai facem asemenea excepţii.*

“Un personaj din ce în ce mai simpatic”

Cred că nu greşesc atunci cînd afirm că nici unul din oamenii politici români aflaţi în vîrful puterii, sau pe aproape, între 8 Iunie 1930 şi anul 1997, nu a avut parte de o adversitate cu un grad de răspîndire mai mare în întreaga societate românească decît regele Carol al II-lea, aproape de la începutul intervalului, pe întreg parcursul acestuia şi chiar în aceste zile.

Nicolae Steinhardt, cunoscut, printre multe altele, prin extrema sa civilitate, atît în relaţiile sale cu lumea, cît şi în scrierile sale, are în “Jurnalul Fericirii” cuvinte de-a dreptul dure faţă de un singur personaj, unul singur, printre zecile ce populează cartea sa: regele Carol al II-lea. Mi se pare interesant să adaug că, în lumea anglo-saxonă, fostul rege este privit cu ostilitate, la nivelul guvernelor, atunci cînd, în primăvara anului 1941, este nevoit să se stabilească în Mexic, accesul în Statele Unite şi Canada fiindu-i refuzat în mod brutal de autorităţi: faptul este relatat pe larg în notele zilnice ale exilatului: dacă duşmănia arătată de statele totalitare din oficiu era de înţeles, refuzul acordării azilului, în vreme de război, fostului lor aliat, sau cel puţin protejat, de către marile democraţii occidentale, nu reprezintă, cred eu, decît extensia în spaţii a adversităţii semnalate în plan naţional. Desigur, cvasi-unanimitatea poate impresiona prin amploare, dar nu poate să convingă: este cunoscut faptul că dezastrul lăsat în urmă de Hitler şi regimul său, la dispariţia lor, în primele zile ale lui Mai 1945, nu se reflectă decît în mică măsură în scăderea numărului germanilor rămaşi fideli faţă de Führer, viu sau mort, între momentul 30 ianuarie 1933 şi Mai 1945; în mod similar, popularitatea lui Stalin printre ruşi şi georgieni, cel puţin, nu pare să fi scăzut între 1927/30 şi 1953, într-un raport cît de cît comparabil cu numărul victimelor stalinismului, constituit în acelaşi interval: dar să trecem. Revenit în ţară la 8 iunie 1930, tînăr şi plin de energie, regele Carol al II-lea se bucură de o imagine favorabilă, de necontestat, în rîndurile lumii politice (cu excepţia liberalilor în general şi a lui I.G. Duca în special), a armatei şi a majorităţii intelectualilor: el nu a ştiut să păstreze imaginea sa de rege, venit la momentul potrivit, să ia locul unei regenţe lipsite de prestigiu şi, desigur, personalitate, ba mai mult, a lăsat-o să se degradeze rapid: acţiunile lui Carol al II-lea provoacă adversitatea celor din jur şi devin sursa unor legende pe măsură.

Deosebirea esenţială, dintre Hitler şi Stalin, pe de o parte, şi regele Carol al II-lea, de altă parte, trecînd dezinvolt peste disproporţia evidentă între dimensiunile personajelor, în diferite planuri, constă în nevoia de charismă: dacă primii, cu toate calităţile lor incontestabile întru dominarea de tip totalitar, aveau nevoie de ea, ca de aer, regele Carol al II-lea nu avea nevoie propriu-zis de nimic pentru a domni: el se născuse spre a fi rege şi nu trebuia decît să păstreze simbolul regalităţii neatins: “problema” sau “cazul” Carul al II-lea nu pot fi analizate după părerea mea decît pornind de la acest simbol. Drama regelui Carol al II-lea începe din punctul în care simbolul regalităţii este înlocuit rapid printr-un sentiment unic şi tenace, cel al adversităţii, şi o mitologie segmentată, cea a legendelor, în imaginarul supuşilor”. (...)

Clişeul cel mai larg răspîndit printre detractorii lui Carol al II-lea a fost şi a rămas următorul: simbolul regalităţii, reprezentat de persoana sa, a fost distrus în întregime de însuşi regele, între momentul iunie 1930, cînd Elena Lupescu “Duduia” a fost introdusă clandestin în ţară, contrar angajamentelor categorice asumate de rege faţă de lumea politică în general şi Iuliu Maniu în special, şi septembrie 1940, cînd Carol al II-lea a părăsit ţara, sever micşorată din vina sa, ca un aventurier oarecare, certat cu codul penal; el trece zona frontierei spre Iugoslavia, între Timişoara şi Jimbolia, culcat pe podeaua cabinei vagonului, protejat de body-guard-ul său, căţelusa Pussy (în sens literal!), spre a fi ferit de gloanţele trase de pe marginea căii ferate, cu mitraliera, pare-se, de legionari: “Duduia” şi credinciosul cîine de pază se aflau, şi ei, pe aproape – cîinele de pază, în sens metaforic, Ernest Urdăreanu, inconturnabilul personaj din zona tragi-comicului. Clişeul păcătuieşte, simultan, prin simplificare, pînă la distorsiuni şi printr-un procent destul de ridicat de neadevăr.

Nu iau în discuţie culpele lui Carol al II-lea, ce constituie fapte istorice ce nu pot fi tăgăduite: aceste culpe au contribuit incontestabil, amplificate de legendele răsărite în jur, precum ciupercile după ploaie, la distrugerea simbolului regalităţii. Ceea ce nu a fost însă semnalat, după ştirea mea, a fost faptul că simbolul regalităţii a fost serios pus în pericol şi de elemente cel puţin la fel de ponderoase (apud Dl Zigu Ornea, ca termen în sine!) precum “Duduia”, camarila şi afacerile: este vorba de locul ocupat de Carol al II-lea în vremea sa; el a fost incontestabil un om al vremii sale, un om modern: mi-am luat libertatea să fac afirmaţia alăturată avînd la dispoziţie un material memorialistic bogat, publicat după 1989: am inclus în acesta, desigur, volumul “În zodia satanei”, avînd ca autor pe însuşi regele, precum şi primele 3 volume apărute din propriile sale însemnări zilnice, oprite la finele anului 1942, în timpul exilului mexican, început în vara anului 1941. Necomplezenţa, de cele mai multe ori, cu personajul Carol al II-lea, volumele de memorii, note şi însemnări zilnice aparţinînd unor colaboratori apropiaţi precum Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Victor Slăvescu sau diplomaţi ca Raoul Bossy scot în relief existenţa unui ins care şi-a dominat în mod indiscutabil epoca, chiar şi fără “aportul” gărzilor pretoriene, de diferite specii, cel puţin pînă în momentul noiembrie 1938, sau mai pregnant, momentul 21 septembrie 1939.

Victor Slăvescu, colaborator apropiat al regelui, între primăvara anului 1939 şi finele domniei acestuia, în calitatea de ministru al înzestrării armatei (fără întrerupere!), lucrează săptămînal cu regele în “tête-à-tête”, examinînd “dosarele problemelor”, adnotate minuţios în prealabil de rege, adeseori: deşi foarte critic la adresa regelui, în multe privinţe, Slăvescu notează că regele este înzestrat cu o inteligenţă vie, face remarci foarte pertinente, dovedind o cunoaştere temeinică a problemelor, ştie că asculte; este un bun cunoscător de oameni; este întotdeauna politicos, adeseori amabil. Regele apare, în această ipostază, drept un manager (avant la lettre!) lucrînd cu şefii săi de compartimente, rînd pe rînd (miniştrii au, fiecare, cîte o zi de lucru cu regele): oare cîţi din dictatorii vremii, contemporanii lui Carol al II-lea, obişnuiau să lucreze altfel decît cu Comitete, birouri executive, prezidii sau state majore care le sorbeau admirativ fiecare cuvînt, aşteptînd umili şi servili să li se “dea” cuvîntul? (Feldmarschall Keitel şeful O.K.W., a fost poreclit de proprii săi colegi “Ka Kai-tel” pentru servilismul arătat Führer-ului).

Citind însemnările zilnice ale regelui, şocant de inegale ca orice material neprelucrat (s-a procedat în mod brutal, ce-i drept, după spusele editorilor, la eliminarea unor pagini întregi, incomode, sau la ştersături, operaţii săvîrşite poate chiar de către autor, măcar în parte; ce a rămas este cu atît mai autentic, chiar dacă incomplet), eşti frapat de tonul natural şi lipsit total de accente megalomane al autorului: ai impresia că te afli în faţa unuia din acei cetăţeni români din clasa mijlocie a vremii, puţin numeroasă, aflată abia în formare dar extrem de viguroasă, vie, instruită şi plasată în “centrul lucrurilor”: regele nu pronunţă sentinţe, nu gîndeşte eroic, nu “face” istorie: îşi face doar meseria de “şef” al statului. Carol al II-lea dovedeşte chiar umor, atunci cînd exprimă judecăţi sau opinii despre diferiţi inşi cu care se află în contact: judecăţile sau butadele sale la adresa lui Urdăreanu, de care este foarte legat dealtfel, sînt adeseori antologice: oare are ce căuta umorul, printre dictatorii puri şi duri?

Regele Carol al II-lea avea o personalitate mult prea puternică, încît simbolul regalităţii moderne, exprimat prin formula “domneşte, dar nu guvernează”, să fi fost operant în cazul său. O butadă plină de miez spune că regele (regina) Angliei se poate afla în situaţia de a nu putea refuza semnătura pe propria sa condamnare la moarte, dar, în acelaşi timp, condamnarea nu putea fi valabilă fără semnătura regală. Mulţi au invocat, în cazul legăturii dintre Carol al II-lea şi Elena Lupescu, exemplul vărului său Eduard al VIII-lea care în 1936 abdică, pus de prim-ministrul conservator Sir Stanley Baldwin în faţa alternativei: ori tronul ori Wallis Simpson: da, în cazul regelui Angliei, simbolul regalităţii a fost salvat în mod incontestabil, dar oare poate fi comparat Carol al II-lea cu vărul său regal? Este o deosebire de esenţă între firile celor doi regi: pe de o parte un dominator întruchipat de un Hohenzollern din sud, îmbogăţit cu gene engleze, ruse şi chiar portugheze, de altă parte un timid ezitant, întrupat de un Coburg hanovrez neîmbogăţit cu nimic sau aproape: evident rasismul, fie de catedră, fie de bodegă, este de-a dreptul ridicol: era preferabil să priveşti pe cei doi vlăstari regeşti şi să taci, trăgînd concluziile de rigoare.

Istoria contrafactuală nu este admisă în analizele cît de cît pertinente: îndrăznesc totuşi să avansez următoarea idee, care nu mi se pare lipsită de temei: prinţul întors cuminţel în ţară în 1930 şi urcat pe tron, renunţînd la “Duduia” şi, pe cale de consecinţă, recăsătorit cu principesa Elena, devenită prin forţa lucrurilor regină, limitîndu-se în materie de afaceri personale la principiile dictate de etica protestantă, încercînd să facă tot posibilul pentru a putea domni bizuindu-se pe clasa politică regăsită “in situ”, dar rămas aceeaşi personalitate dominatoare, inteligentă şi vioaie, ar fi transgresat cu certitudine graniţa dintre domnie şi guvernare: acest ultim fapt ar fi condus automat la anihilarea simbolului regalităţii constituţionale moderne.

Într-o lume în care cei mai buni regi au fost cei lipsiţi de personalitate, dar care au întrupat perfect simbolul regalităţii, inşi dotaţi cu calităţi native de conducători, precum Carol al II-lea, Alexandru I-ul (Karagh.) al Iugoslaviei, sau ţarul Boris al III-lea al Bulgariei şi-au terminat existenţa fie în exil, fie asasinaţi în văzul lumii sau mai cu perdea (domnii încheiate înaintea împlinirii vîrstei de 50 de ani!), înjuraţi şi damnaţi de cei mai mulţi compatrioţi, în mod copios.

Lumea politică românească ar fi închis ochii la multe în privinţa lui Carol al II-lea, începînd cu Duduia şi terminînd cu pierderile de teritorii pe care România situată în Europa anului 1939, aşa cum a fost, le-ar fi pierdut oricum, chiar de ar fi fost condusă, la momentul respectiv, de un conducător ideal, sinteză a preferinţelor românilor, cuprinzînd în compoziţie, deopotrivă, pe I.I.C. Brătianu, Iuliu Maniu şi Ion Antonescu: ceea ce nu i-a fost iertat în nici un chip a fost faptul că, timp de zece ani, acest ins plin de păcate a reuşit să domine întreaga clasă politică, (inclusiv componentele sale cele mai nesupuse!) prin simpla sa prezenţă: umilită, această clasă trezită din vrajă, la plecarea regelui, a continuat vitejeşte construcţia unei legende cu scopul anihilării simbolului regalităţii întrupat de acesta: oamenii politici nu şi-au dat seama că cel ce contribuise cel mai mult la distrugerea simbolului pe care-l reprezenta fusese regele însuşi, în mod paradoxal, prin ceea ce ar fi constituit, pentru un muritor de rînd, tot atîtea calităţi, şi în mult mai mică măsură prin defectele sale.

Ironicul rege, cunoscător de oameni, ştia ce ştia atunci cînd, cu puţine excepţii, nu a acordat mai multă consideraţie clasei politice care l-a însoţit în deceniul al patrulea decît cea pe care o merita în fapt aceasta.

Conştient de faptul că pun în pericol seriozitatea textului de faţă printr-o evidentă lipsă de obiectivitate şi cu riscul să scandalizez anumite fiinţe deţinătoare unice ale secretului infailibilităţii, în judecăţi şi comportament, declar sus şi tare că personajul Carol al II-lea îmi devine pe zi ce trece mai simpatic; poate pentru faptul că memoria sa nu poate fi materializată în statui.

Radu MARCU
str. Sandu Aldea nr. 32, Bucureşti

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Servicii secrete – dosare vechi, politică nouă**
- **Despre dans**

GAZETĂRIA DE TRANZIŢIE

Decembrie 1989 a produs, între altele, o împrospătare radicală a sloganurilor. Două din ele – corelative – au ţinut afişul de la bun început şi sînt încă la modă: "nevoia de schimbare" şi "înnoirea clasei politice". Nici o schimbare post-decembristă n-a fost – pentru exigenţele noastre insomniace – suficient de înnoitoare. "Oamenii vechi" reapăreau la tot pasul, legile vechi supravieţuiau inerţial, mentalităţile vechi se dovedeau de neînlăturat. Abia alegerile din noiembrie 1996 păreau să garanteze, în sfîrşit, *marea* schimbare, schimbarea ireversibilă. Dar şi acum am rămas nemulţumiţi; am fi dorit transformări mai adînci, într-un ritm mai vioi. Cu toate acestea, cîntărit cu bună credinţă, bilanţul global de după revoluţie e impresionant: am schimbat Constituţia, legea electorală, sistemul politic şi bancar, am schimbat şefi de partide, elite financiare, directori de întreprindere, lideri sindicali, primari, prefecţi; pînă la urmă l-am schimbat pe însuşi preşedintele ţării. Prinşi în acest torent reformator, n-am observat că există totuşi o categorie care – în mare – a rămas neschimbată, chiar dacă şi-a modificat cu totul (şi, adeseori, sincer) metodele, retorica, ideologia. E vorba de categoria *gazetarilor*. Tocmai ei, care au întreţinut zgomotos discursul reformist şi au cerut, sistematic, înlocuirea edecurilor, tocmai ei au rămas – nominal – aceiaşi! Nu înseamnă că n-au apărut şi figuri noi. Dar liderii de opinie, marii fabricanţi de jurnale, vedetele sînt, în fond, oameni care s-au format şi s-au afirmat sub vechiul regim; uneori talentaţi, uneori cumsecade, dar întotdeauna "adaptaţi" la regulile jocului totalitar, gata să profeseze toate "abilităţile", de la mica obedienţă pînă la marele compromis. Ni se pare inadmisibil ca scena politică să fie populată de vechi activişti, fie ei din prima sau din a doua garnitură, dar ni se pare normal ca presa să fie confiscată de profesioniştii vechiului organism de propagandă. Nici Ion Cristoiu, nici Cornel Nistorescu, nici Anton Uncu, nici Petre Mihai Băcanu, sau Mihai Tatulici, sau Sorin Roşca Stănescu, sau Dumitru Tinu şi alţii ca ei (ca să nu mai vorbesc de "consecvenţii" Păunescu şi Vadim şi de armatele de articlieri obosiţi de la "Dimineaţa" şi de la defuncta "Vocea României") nu sînt "oameni noi". Lucrul mi s-a părut izbitor cu vreun an în urmă, cînd, la o emisiune montată de Tatulici, i-am văzut alături pe toţi cei care – după '89 – se distribuiseră oportun în direcţii divergente: de la Octavian Ştireanu pînă la Sorin Roşca Stănescu. Se alintau reciproc ("generaţie de sacrificiu") şi coagulau nostalgic în jurul lui Nicolae Dan Fruntelată – pe atunci ministru PDSR – invocat, alături de Nicolae Stoian, ca un soi de "erou fondator", ca un adevărat maestru, protector şi şef de şcoală. Nu judec pe nimeni şi nu-i pun pe toţi în aceeaşi oală. Dar e un fapt că gazetarii prestigioşi ai momentului au un aer comun, care ţine mai mult de trecutul lor decît de viitorul nostru: un vag patos utecist, o abia reţinută fervoare demascatoare, un anumit sentimentalism populist, exprimat frust, tovărăşeşte. Cînd vor să laude, linguşesc, cînd vor să critice, înjură. E, de asemenea, un fapt că această echipă de "foşti" domină la televiziune, la radio şi în ziare comentariul politic cotidian. Sînt mai influenţi socialmente decît politicienii şi mai temuţi decît ei. Au o scuză. Aş spune, aproape, că au o stranie legitimitate: sînt "exponenţiali", sînt un eşantion semnificativ al "poporului", adică al nostru. Căci şi noi, noi care vrem schimbarea, care vrem în NATO şi în Uniunea Europeană, care vrem să transformăm ţara fără să ne transformăm prea mult noi înşine, sîntem tot cei vechi, cei care am consimţit, răbdători, la dictatură, care am moţăit prin şedinţe abominabile, am tolerat minciuna, frica şi nedreptatea. Gazetarii sînt ipostaza noastră publică, emblema "tranziţiei" noastre către noi înşine. Să nu le acordăm nici mai puţin, dar nici mai mult decît atît...

Andrei PLEŞU

După Madrid totul e posibil

Odată lecuiţi de iluzia primului val, mîndria naţională a saltului istoric făcut prin alegerile de anul trecut se reduce la o imensă poftă de scandal, de agitaţie politică şi de păcăleli parteneriale. Înainte de a răspunde la întrebarea "ce se va întîmpla la Bucureşti după summit-ul NATO din iulie?" nu ne rămîne decît să privim înapoi pentru a ne înspăimînta la gîndul că ***se poate întîmpla orice.*** Groaznic sau salvator, imprevizibilul înlocuieşte din nou tot ceea ce n-am reuşit să obţinem în şapte ani de tranziţie – adică normalitatea instituţională, stabilitatea legislativă, coerenţa coaliţiei parlamentare majoritare. Tensiunile la nivelul tuturor formaţiunilor, aliaţelor şi mezalianţelor au iz de campanie electorală: opoziţia se rupe şi se regrupează, executivul caută ţapi ispăşitori şi îşi înfrumuseţează verigile slabe, ţărăniştii din Parlament se înfurie pe unguri în stil iliescian, şeful statului ne previne discret că putem încă alege între un regim autoritar eficient şi o consolidare a sistemului democratic plătind preţul adîncirii răului pentru o bună perioadă de timp. Toleranţa, colaborarea şi spiritul democratic din primele luni ale guvernării au fost abandonate pe foarte multe planuri ale dezbaterii publice: capii Bisericii Ortodoxe se încaieră cu omologii lor greco-catolici, ziariştii revoltaţi pe vremea cînd li se părea că-i înregistrează Măgureanu se înregistrează acum între ei, celebrii spioni Pacepa şi Răceanu reintră în lupta pentru cucerirea terenului naţional, liberalii lui Cerveni votează făţiş pentru gloria preşedintelui PRM – deci împotriva Tratatului cu Ucraina. Toate aceste răzvrătiri şi bătălii pentru cauze dubioase lasă opiniei publice un gust amar şi dau apă la moară celor care văd în sistemul pluripartit un fel de prefăcătorie inutilă, nu o garanţie a statului de drept.

Corul vocilor pentru care cooptarea minorităţii maghiare a fost doar o tactică adoptată de ochii străinătăţii şi nicidecum dovada opţiunii electoratului majoritar pentru raporturi interetnice şi interconfesionale fireşti se aude acum dinspre baza Convenţiei, amintindu-ne puseele extremiste care uneau altădată sediile PDSR, primăria din Cluj şi revista *România Mare* pentru a ridiculiza eficient eforturile diplomaţiei şi discursul prezidenţial de uz occidental. Partitura linguşitorilor cu interese prin ambasade şi servicii secrete se cîntă acum în redacţii de cotidian, dar obsesia uniformizării echipei de guvernămînt capătă, în editoriale şi corespondenţe, inflexiuni minereşti. Cei pentru care puritatea etnică rămîne un criteriu politic esenţial preferă să "constate" că nu se poate face reformă cu o coaliţie de partide şi să susţină că interesul naţional ne cere să-i divorţăm pe ţărănişti de minorităţi suspecte, fie ele social-democrate sau udemeriste. Campania de compromitere, pionii de sacrificiu, loviturile indirecte şi capcanele otrăvite cu ţintă naţionalistă au cîştigat – după alternanţa la putere – în diversitate, chiar dacă au pierdut în eficienţă. Profesioniştii stimulării conflictelor au de-a face din nou cu multe vîrfuri novice, cărora le place prea mult să fie lăudate; ca atare, "prietenii" cu scopuri ascunse speră ca noua putere să fie tot atît de uşor de dus de nas pe cît era Ion Iliescu atunci cînd îl înjura Piaţa Universităţii şi-i oblojeau rănile "patrioţii" Funar-Păunescu-Vadim. Odată găsit punctul cel mai sensibil (în care orgoliile se confruntă alimentînd ura reciprocă), dezvăluirile compromiţătoare devin o chestiune de morală creştină şi dragoste de neam. Dacă nu se mai obţin "reacţii la comandă" în cazul inscripţiilor bilingve sau al Legii învăţămîntului, precis sar scîntei cînd Ministerul de Externe bălăceşte în convorbiri private acţiunile diplomatice ale premierului şi preşedintelui. "Cazul Severin", construit cu atîta migală prin tot felul de contribuţii mediatice, trebuia să aibă, în preajma Madridului, rolul care i s-a atribuit din start şi probabil n-a fost deloc greu să fie găsit *exact* purtătorul de cuvînt capabil să toarne din exces de zel gaz peste foc. Şeful cabinetului îşi poate permite să fie atît de naiv încît să confunde o declaraţie de simpatie a cancelarului Kohl cu o declaraţie de sprijin a Germaniei pentru integrarea în NATO în primul val, declanşînd o reacţie americană şocantă pentru Europa şi dramatică pentru România. Ministerul de Externe nu-şi poate însă permite să uite ce jocuri au făcut în anii trecuţi redacţiile în care purtătorul său de cuvînt are (sau avea) prieteni personali. Dincolo de hazul dîmboviţean al scenetei în care Gilda Lazăr pare distribuită în rol principal stau iţele încurcate ale unui test psihologic pe care politicienii noştri nu se simt încă pregătiţi să-l treacă. Cine se foloseşte de intriganţii tranziţiei şi face comploturi împreună cu ei va fi, mai devreme sau mai tîrziu, transformat în momeală la pescuit de rechini.

Ratarea competiţiei la Madrid nu e catastrofică în sine. Rău e că, pregătindu-ne pentru ea, multe partide au mimat democraţia şi mulţi lideri de opinie s-au străduit s-o compromită, susţinînd pe ocolite că ea nu ni se potriveşte şi că am făcut deja prea multe şi inutile concesii vecinilor sau liderilor UDMR. Bine e că, pentru prima dată în ultimii şapte ani, preşedintele republicii, premierul şi preşedinţii celor două camere privesc în aceeaşi direcţie, înţeleg interesul naţional în acelaşi fel şi nu se sfiesc să-şi înfrunte, la nevoie, propria tabără politică pentru a impune respectarea angajamentelor cu Occidentul şi a pactului guvernamental. În tot baletul confuz al ultimei perioade, aceasta e dovada clară că schimbarea politică n-a fost una a vorbelor de paradă. O dovadă suficientă pentru a înţelege că, după reuniunea NATO, nu ni se poate întîmpla chiar orice.

Elena ŞTEFOI

Cam tîrziu

Răsunetul relativ mare, nu se poate şti însă dacă nu mai mult monden decît profund, al apariţiei volumului **Scrisori din închisoare şi alte eseuri** de Adam Michnik (ed. Polirom, 1997) nu compensează totuşi extraordinara întîrziere a publicării unei prime cărţi în româneşte sub semnătura fostului disident polonez.

Această întîrziere ar putea spune însă mult, chiar foarte mult, despre **orientările** intelectualităţii româneşti angajate în politică după 1989.

Desigur, Michnik a vizitat de cîteva ori România, unde are, ca orice străin celebru, prieteni mîndri să-i fie gazde, unde a fost primit sărbătoreşte, aşa cum ştiu atît de bine românii să-şi primească oaspeţii de vază, unde a fost intervievat, unde i s-au organizat întîlniri alese, unde a fost chiar un pic şi confiscat şi prefăcut subtil într-un fel de mascotă, unde i s-au publicat prin diverse reviste, ici-colo, articole şi eseuri, dar mai mult din obligaţii de protocol, unde, pe scurt, i s-a folosit nimbul, fiind însă totodată redus la rolul de purtător al unui nimb eroic, inevitabil răsfrînt asupra fericiţilor aflaţi prin preajmă. Căci e infinit mai simplu (şi mai profitabil) să te împărtăşeşti dintr-o aură decît să împărtăşeşti ideile şi atitudinile celui care o poartă. Singura revistă autohtonă în care Adam Michnik a fost o prezenţă constantă şi unde a fost pus într-un context potrivit cu înţelesul textelor lui e **Lettre Internationale**, versiunea românească, dar aceasta este o publicaţie cu ecou înăbuşit. La urma urmelor, chiar şi acest volum atît de tîrziu înjghebat, compus din texte ale **tînărului** Michnik, nu a fost tradus din poloneză, ci din engleză şi franceză. Într-o excelentă română, este adevărat, dar nu pornindu-se de la versiunile originale: să nu mai existe în România traducători din poloneză?! Ba bine că nu. S-ar fi împotrivit oare Michnik să-i fie traduse în româneşte, îndată după decembrie '89 şi direct din poloneză, atît scrierile mai vechi cît şi cele recente, eventual într-o serie editorială anume destinată mişcării intelectuale şi gîndirii politice din fostele "ţări frăţeşti", serie infinit mai interesantă şi mai utilă decît gustul nevrotic pentru "esoterisme", "spiritualitate", "magie" etc?! Greu de presupus. În ce s-a împiedicat, atunci, vreme de şapte ani şi jumătate, aducerea în spaţiul românesc a scrierilor lui Adam Michnik?!

S-a împiedicat în ceea ce s-au împiedicat şi traducerile din scrierile lui Kis János, Jacek Kuron, Vaclav Havel, Konrád György, Bronislaw Geremek ş.a.m.d. Într-o inaderenţă de fond la gîndirea critică născută în partea de est a Europei; într-o indiferenţă dispreţuitoare pentru ceea ce s-a petrecut pînă în 1989 la Varşovia, Budapesta, Praga, Berlin; într-un narcisism al frustrării, ce nu a permis decît autoproclamarea unora drept Haveli autohtoni, inclusiv "cu fustă" (şi asta numai fiindcă Havel a ajuns şef de stat!); în sfîrşit, poate şi într-o obscură teamă de comparaţii defavorabile. Gîndirea critică din Est nu s-a născut **după** căderea regimurilor comuniste, ci a fost una dintre forţele care au contribuit la prăbuşirea acestora. Gîndirea **critică** românească este însă, în cea mai mare parte, posterioară înlăturării regimului comunist, dar este, în schimb, direct şi mult mai violent anticomunistă. Din cauza acestei desincronizări, în comparaţie cu ceea ce scriu şi publică astăzi mulţi dintre intelectualii români **angajaţi**, atît Havel cît şi Michnik par nişte comunişti sadea, în cel mai fericit caz nişte "colaboraţionişti" blamabili! Dacă vreun român amator de farse ar publica, sub semnătura lui, traducerea vreunui articol recent al lui Michnik sau Havel, cu siguranţă că s-ar găsi cîţiva vigilenţi, unii cu "nume", alţii în căutarea unui "nume", care să-l admonesteze drastic pentru delictul de gîndire liberă.

Adam Michnik a numit maniheismul "blestemul popoarelor înrobite": **în 1979!**

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Cărţile (I)

Statul de drept este piscul civilizaţiei juridice. Aceasta înseamnă că statul de drept presupune o excelenţă juridică ce caracterizează corpul social în ansamblul lui. Este vorba, concret, nu doar despre o sumă de informaţii juridice pe care orice trăitor într-o cetate europeană a sfîrşitului de secol trebuie să o deţină, ci despre un anumit fel de raportare a individului la drept, despre o specială punere în ecuaţie a termenilor *individ, drept,* şi *stat.*

Din perspectiva individului, relaţia despre care vorbeam cu statul şi dreptul se dezvoltă exclusiv prin deprinderi sociale şi intelectuale pe care destinatarul normei juridice le exercită firesc. Pentru a fi mai concret, voi spune, de pildă, că cetăţeanul statului de drept are încredere deplină în judecător, el ştie că statul este garanţia cea mai sigură a libertăţilor sale, el există social, în primul rînd, prin responsabilităţile sale etc. Pentru a fi astfel format, individul are nevoie de experienţe sociale, de informaţii şi, nu în cele din urmă, de reflecţii. Cel puţin în acest sens, rolul cărţilor de drept este decisiv.

S-a scris mult despre rolul civilizator al cărţilor. S-a argumentat temeinic teza după care cartea este cel mai eficient mijloc de propagare a ideilor în cetate. Ştiind toate acestea, să vedem, cum arată cărţile de drept ale României post-decembriste şi ce ne spun ele?

Între apariţiile editoriale cu temă juridică, disting două categorii. Prima, cea mai solid reprezentată, este aceea a cărţilor de drept substanţial. Adică a cărţilor care se referă strict la o ramură de drept anume (drept civil, drept penal, drept comercial etc.) sau la anumite instituţii precis conturate din aceste ramuri de drept (proprietatea, infracţiunile contra patrimoniului, societăţile comerciale etc.). Aceste cărţi nu se adresează marelui public "consumator" de carte. Ele abundă în termeni de specialitate a căror înţelegere reclamă un antrenament prealabil, sînt concentrate pe tehnicile juridice care dau viaţă acestor instituţii şi practică un discurs preponderent descriptiv – multe din aceste cărţi sînt chiar variantele tipărite ale cursurilor pe care studenţii la drept trebuie să le înveţe pentru examene. În această categorie, cum spuneam, oferta editorilor este remarcabilă. Cea mai mare căutare o au, firesc, cărţile semnate de profesorii consacraţi ai facultăţilor de drept. Fără ca aceasta să fie neapărat o condiţie a calităţii acestor cărţi, apreciem că se poate vorbi despre cîteva apariţii remarcabile în acest spaţiu editorial.

A doua categorie de cărţi este cea a încercărilor de filosofia dreptului, sociologie juridică, teoria generală a dreptului, drept comparat etc. Sînt cărţile care oferă o viziune generală asupra dreptului şi care au, prin urmare, vocaţia de a fi interesante pentru mai mulţi cititori, putînd satisface largi curiozităţi intelectuale. Această categorie, este, atît sub aspect cantitativ cît şi sub aspect calitativ, slab reprezentată. Despre inapetenţa juristului român pentru perspectiva filosofică am mai vorbit. La fel, nu o dată, mi-am exprimat tristeţea faţă de lipsa de interes a intelectualului nejurist faţă de marile probleme ale dreptului.

Dar asupra acestei a doua categorii de cărţi voi insista săptămîna viitoare.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

„Stop-cadru“

Întrerup pentru o săptămînă — lucru care nu s-a mai întîmplat pînă acum — obişnuita cronică dedicată actualităţii televizuale şi începutele, în numărul trecut, „Chestiuni de metodă" pentru a le continua, desigur, altfel, dînd cuvîntul unui invitat de excepţie care a vizitat recent Bucureştiul şi pe care nimeni, din cîte ştiu, nici un jurnalist de radio, televiziune sau din presa scrisă nu s-a gîndit, fie şi în fugă, asemenea mie, să-l intervieveze. Et pour cause! *Este vorba de d-l* DANIEL SCHNEIDERMANN, *realizatorul emisiunii de analiză a faptului de televiziune* „Arrêt sur image" *(La Cinquième) şi responsabilul suplimentului săptămînal de televiziune, radio şi multimedia al ziarului* Le Monde.

Trebuie, într-adevăr, aşa cum mulţi ne îndeamnă, să ne temem, mai presus de orice, ca atitudine dominantă, de televiziune? Este televiziunea chiar de temut? Trebuie să fim mai cu seamă sceptici şi mefienţi atunci cînd ne uităm la televizor?

Da, este preferabil să fim sceptici. Dacă putem fi şi critici, cu atît mai bine. Televiziunea, aşa cum prea bine ştiţi, a dobîndit, în zilele noastre şi în toate ţările, o mare putere de influenţare. Din cîte mi s-a povestit despre evoluţia accelerată a audiovizualului românesc, în cîţiva ani peisajul va fi acelaşi în România ca şi în Franţa şi ca şi, de altfel, în majoritatea ţărilor europene. Chiar dacă puterea de influenţare a televiziunilor şi-a schimbat natura, nu se poate spune că nu s-a menţinut şi că nu va continua să se menţină. Şi aceasta tocmai pentru că, astăzi, majoritatea sectoarelor vieţii sociale trec prin vîrtelniţa televiziunii. Iată de ce se impune să încercăm să fim tot timpul vigilenţi faţă de felul în care televiziunea *deformează* realitatea pretinzînd că o *arată*. Căci, pînă la urmă, ea nu ştie să vorbească decît despre un singur lucru: despre ea însăşi.

Ar putea fi degajate cîteva, să zicem, principii ale unei bune folosiri a televiziunii?

Principiul de bază ar fi acela de a-i face conştienţi pe consumatorii de televiziune că *imaginile de televiziune* — oricare ar fi ele: un foileton, o publicitate (aici lucrurile sînt cel mai evidente, pentru că tocmai aceasta este miza lor), dar chiar şi un jurnal meteo, o replică a unui prezentator de ştiri, intonaţia unei întrebări, surîsul, mimica, gesturile, toate acestea — sînt, de fiecare dată, *o succesiune de construcţii intelectuale.* Altfel spus, că toate imaginile de televiziune cu care avem de-a face reprezintă întotdeauna rezultatul unei serii întregi de construcţii. De construcţii aparţinînd, evident, unor constructori: o imagine de televiziune aparţine unei serii de autori. Pentru a ne uita la televizor cu discernămînt, prima întrebare pe care trebuie să ne-o punem, prima reţetă este de a reuşi să ne amintim că *o imagine de televiziune nu este o evidenţă*: ea are toate aparenţele unui fapt natural, seamănă cu un fapt natural, dar nu este niciodată un fapt natural. Dacă fiecare dintre noi ar reuşi să păstreze într-un colţ al minţii conştiinţa acestei idei, cred că un mare pas ar fi făcut în diminuarea fascinaţiei pe care televiziunea o exercită asupra noastră.

Dar, în acelaşi timp, ceea ce tocmai aţi spus constituie definiţia marii arte: a face să pară natural ceva construit cu mijloace artificiale. Poate că oamenilor le place să se lase iluzionaţi... De ce, atunci, să le mai ţinem lecţii brechtiene, de dez-iluzionare?

Dar poate că nici democraţia nu corespunde cu adevărat modului natural de a fi al fiinţei umane! Poate că felul natural de a fi al omului este de a trăi în regimuri de sclavaj, de opresiune şi de supunere! Democraţia e obositoare! Nu-i uşor să învăţi să scrii şi să citeşti! Poate că a fost, pînă la urmă, o eroare istorică de a generaliza ca obligatorie învăţarea cititului şi a scrisului! Poate că societăţile ar fi fost mult mai uşor de guvernat dacă învăţarea acestor practici ar fi fost rezervată unei elite! Bineînţeles!

Ce anume ar trebui să observe şi să analizeze un critic de televiziune? Asupra căror fenomene şi tendinţe actuale ar trebui el să-şi îndrepte cu predilecţie atenţia? Altfel spus, care sînt, în momentul de faţă, fenomenele şi procesele cele mai observabile în domeniul televiziunii? Se poate vorbi de o etapă anumită în evoluţia televiziunii şi a mediilor de comunicare în general?

Da: *proliferarea*, care se poate observa, de pildă, atît în Franţa, cît şi în România. Un peisaj organizat, pînă nu cu multă vreme în urmă, în jurul cîtorva poli dominanţi, dacă nu chiar exclusivi, a intrat, brusc, sub ochii noştri, într-o perioadă de descompunere şi de recompunere. Ansamblul s-a spart, avem de-a face cu un adevărat *puzzle* care, însă, nu va întîrzia să se asambleze altfel. Polii se vor re-crea, sau nu. Poate că asistăm la o mişcare ireversibilă de *atomizare completă* a consumului de televiziune — personal, sînt incapabil să-mi dau seama. Poate că niciodată, de acum înainte, nu vom mai întîlni mai mult de 15% dintr-o populaţie care să privească aceeaşi imagine în acelaşi moment. Poate că aceasta va fi realitatea în următorii zece-cincisprezece ani. Poate, nu-mi dau seama. Dar poate că, din contră — lucru care va fi, oricum, pasionant de observat —, într-un mod mecanic şi aproape natural, alţi poli puternici se vor reconstitui. Fapt care va avea darul să ne înveţe multe lucruri despre modul nostru de a ne raporta la televiziune, pentru că ne va furniza informaţii decisive cu privire la ce anume căutăm noi atunci cînd ne uităm la televizor. Şi în special asupra a ceva pe care cu toţii îl intuim: faptul că, atunci cînd ne uităm la un program de televiziune, noi căutăm, fie şi în proporţii minuscule, un moment de *adeziune la o comunitate naţională*, ceva de împărtăşit, a doua zi, cu colegii de serviciu, cu prietenii etc.

Teme de adunare laolaltă...

Da. În anii '60-'70, aceasta a fost una dintre marile funcţii ale televiziunii în ţările democratice. Este, însă, aceasta o funcţie consubstanţială televiziunii, sau, acum, doar una pe cale de a cădea în desuetudine? Nu este deloc o situaţie plăcută de a te trezi, dimineaţa, la serviciu şi de a nu fi văzut la televizor acelaşi lucru ca şi ceilalţi.

Te simţi exclus.

Da. Oricum, va fi foarte interesant de observat ce anume se va întîmpla, cum vor evolua lucrurile. Poate că această mişcare de fragmentare, de atomizare a peisajului audiovizual nu face ea însăşi decît să preceadă o mişcare de *atomizare a societăţilor.* Căci, la urma urmelor, societăţile europene (cel puţin) sînt animate în prezent de mişcări de sens contrar: există mişcări de descompunere şi mişcări de recompunere la nivel european. O întreagă dialectică despre care nu putem şti cum se va sfîrşi, care va fi mişcarea ce se va dovedi mai puternică.

Ce fel de reacţii provoacă emisiunile dvs. de analiză şi de disecare a faptului de televiziune?

În rîndul publicului sau printre profesioniştii de televiziune?

Şi, şi.

În ceea ce priveşte publicul, oamenii se simt, cel mai adesea, răzbunaţi. Oamenii care se uită la emisiunea mea o iubesc pentru că ea îi răzbună. Oriunde, într-un univers de mistificare, orice cuvînt de-mistificator — chiar şi atunci cînd este nedrept, arbitrar, subiectiv sau excesiv — este resimţit ca o răzbunare. Emisiunea pe care o realizez este foarte privită de către profesori, care nu doar se uită la ea, ci o şi înregistrează şi o proiectează în şcoli...

Fantastic!

Da. Lucrează pe imagine. Din păcate, deocamdată, această muncă nu este încă sistematizată, cel puţin în Franţa.

Pretutindeni este mai mult sau mai puţin la fel...

Da, dar nu e bine! Profesorii nu au formaţie în acest sens, nu dispun de material pedagogic şi de ore alocate analizei de imagine. Foarte mulţi profesori ar vrea să facă aşa ceva, dar nu dispun de mijloacele necesare, astfel încît emisiunea le furnizează aceste mijloace.

În ceea ce priveşte reacţiile provenind din mediile de televiziune, acestea sînt oarecum schizofrene. Oamenii de televiziune sînt în acelaşi timp furioşi şi, cum să spun, încurcaţi. Un jurnalist este obişnuit să pună el întrebări, nu să i se pună şi să fie pus în situaţia de a trebui să răspundă la ele. El nu este obişnuit să răspundă de ce a construit un subiect de televiziune aşa şi nu altfel, de ce planul cutare apare la început şi celălalt la sfîrşit, de ce a alocat patru minute pentru acest subiect şi un minut şi treizeci de secunde pentru celălalt. Oamenii de televiziune nu sînt obişnuiţi să răspundă la astfel de întrebări. Şi, de altfel, nici nu este foarte uşor de răspuns la ele. Este complicat să conştientizezi, să formulezi criteriile unei construcţii de televiziune, deşi aceste criterii există. Nu este deloc întîmplător dacă jurnalul televizat începe cu un fapt divers (un tip care a omorît patru fetiţe) de patru minute, în vreme ce un subiect despre Europa nu ţine decît treizeci şi cinci de secunde, la sfîrşitul telejurnalului. Nu este deloc întîmplător! Nu vine de la sine!

Există, aşadar, reacţii tipic schizofrene, ale unor tipi care se simt încurcaţi, care se manifestă cu suficientă agresivitate, firească de altfel („subminaţi meseria, vă tăiaţi craca de sub picioare, dacă media începe să denigreze media vom asista la o sinucidere a presei" etc.). În acelaşi timp, mulţi jurnalişti simt foarte clar că este necesar să mediteze la condiţiile de exercitare a propriei lor meserii, că nu se mai poate continua ca pînă acum, *făcînd* fără să şi *reflectezi* la ceea ce faci.

Atît publicul, cît şi profesioniştii de televiziune trebuie, aşadar, provocaţi să gîndească televiziunea.

Da. Tocmai de aceea, ori de cîte ori are posibilitatea, emisiunea „Arrêt sur image" invită profesionişti de televiziune în platou.

Vă mulţumesc foarte mult pentru amabilitate, şi pot să vă spun că voi continua să citez ca exemplu emisiunea d-voastră ori de cîte ori voi întîmpina reproşuri din partea unor oameni de televiziune, în special din cadrul serviciului public.

Dar de ce nu creaţi un „Arrêt sur image" în România?

Este o întrebare! Pentru că, să zicem, nu există, în România, un canal precum *La Cinquième,* şi nici dorinţa ca aşa ceva să existe. Nimeni, nici posturile private, nici cele publice, oamenii din ele vreau să spun, nu vor ca activitatea lor să fie discutată. Deşi publică, ea trebuie, în opinia lor, să rămînă secretă!

Este adevărat. Am avut mult noroc, în Franţa, cu înfiinţarea postului *La Cinquième*, canal dedicat pedagogiei. Fără *La Cinquième*, „Arrêt sur image" nu ar putea să existe. Marile posturi de televiziune, fie ele publice sau private, nu ar risca să creeze un astfel de program. Vorbisem, de altfel, înainte, cu directorii lor, şi nici nu voiseră să audă.

Vă mulţumesc încă o dată, şi vă mai aşteptăm pe la noi. Sînt, şi aici, multe de discutat. Televiziunea este aceeaşi — adică pune cam aceleaşi probleme — pretutindeni. Aşadar: à la prochaine!

Bogdan GHIU

Presa despre...

Obsesii de sezon: Clinton, Gilda, limba maghiară

Dragostea şi minciunile

● "Unii oficiali din administraţie se întrebau dacă nu cumva preşedintele Americii va fi huiduit la Bucureşti (...) Posibila huiduire a lui Clinton este însă o falsă problemă, ridicată de cei care nu-i înţeleg pe români. Dezamăgirea noastră este mare fiindcă americanii au fost cel mai iubit şi cel mai aşteptat popor în acest secol în România. Doare enorm atunci cînd eşti trădat de cel pe care-l iubeşti cel mai mult. Chiar şi loviţi însă, este puţin probabil ca românii să fie mai puţin toleranţi şi ospitalieri. Ultimul lucru pe care l-am merita acum ar fi să fim din nou minţiţi de America." (Bogdan Chirieac – *America ne datorează măcar adevărul,* în **Adevărul**, 1 iulie '97) ● "Prin vizita de la Bucureşti, Statele Unite au împuşcat doi iepuri dintr-un foc. Dacă nu chiar trei. Dau un fel de satisfacţie susţinătorilor mai înflăcăraţi ai României şi mai atenuează puţin din decizia abruptă, luată pe cont propriu, înainte de întîlnirea cu aliaţii de la Madrid. În acelaşi timp, se iniţiază un gest de sprijin politic faţă de puterea de la Bucureşti. În egală măsură, vizita preşedintelui american are rolul de a transmite populaţiei sprijinul american pentru calea democraţiei şi a reformei." (Cornel Nistorescu – *Vizita lui Clinton,* în **Evenimentul zilei**, 1 iulie '97)

Manevre politice sau diplomaţie de piaţă?

● "După atacul violent împotriva Gildei Lazăr, Emil Constantinescu a anunţat că va trece la restructurarea din temelii a Ministerului de Externe. Domnia-sa n-a găsit de cuviinţă să precizeze că această acţiune spectaculoasă va fi făcută în acord cu titularul departamentului, Adrian Severin. De unde putem trage concluzia că preşedintele României îşi propune să devină, sfidînd Constituţia, şi ministru de Externe (...) Să fie oare întîmplător că Sorin Roşca Stănescu, directorul cotidianului **Ziua**, pleda, într-unul din editorialele sale, pentru ca Emil Constantinescu să instaureze în România o dictatură personală, deoarece aceasta ar fi, în concepţia nu numai a lui Sorin Roşca Stănescu dar şi a altor jurnalişti prezidenţiali, singura soluţie de salvare a unei ţări conduse de un guvern debil?" (Ion Cristoiu – *Dedesubturile "scandalului Gilda Lazăr"*, în **Naţional**, 30 iunie '97) ● "Purtătorul de cuvînt al diplomaţiei române a fost izolat de presă. Gilda Lazăr va fi judecată de Consiliul de onoare al M.A.E. **Deputatul PUNR Valentin Iliescu:** Cred că Severin este de aceeaşi părere cu Gilda Lazăr. **Adrian Năstase:** În spatele acestui caz stau persoane de la Preşedinţie. **Analistul de politică externă Valentin Stan** consideră că Adrian Severin a blocat reforma în Ministerul de Externe." (Grupaj amplu în **Ziua**, 1 iulie '97)

Ţărăniştii la mijloc

● "Legea învăţămîntului şi Gilda Lazăr dau dureri de cap ţărăniştilor. Adrian Severin îi dă cu tifla lui Victor Ciorbea, iar ţărănistul George Pruteanu vrea să-i înveţe pe studenţii aparţinînd minorităţilor naţionale limba română." (Bogdan Păun în **Libertatea**, 1 iulie '97) ● "Două lucruri sînt surprinzătoare în intervenţiile liderilor organizaţiei etnicilor maghiari. Şi anume, tonul ultimativ al dlui Marko Bela, neobişnuit în relaţiile dintre partenerii unei coaliţii guvernamentale, ca şi cererea categorică, fără drept de apel, ca modificarea unor articole din Legea învăţămîntului să se facă prin Ordonanţă de urgenţă, aşadar prin ocolirea Parlamentului." (Sorin Holban – *Ţara arde şi baba se piaptănă,* în **Jurnalul naţional**, 1 iulie '97) Cu alte cuvinte ordonanţele sînt constituţionale doar pentru a reglementa statutul şi drepturile majoritarilor! (**E.Ş.**)

Ştiri nebăgate în seamă

● O ţărancă din judeţul Bacău s-a îmbogăţit peste noapte vînzîndu-le consătenilor praf de var în loc de insecticid ● Un fost secretar UTC s-a hotărît să înfiinţeze "Asociaţia sexului liber" ● "Martorii lui Iehova" fac demersuri pentru a cumpăra măcar o aripă a Casei Poporului ● Liderul PNŢCD ştie ceea ce nu ştiu bulgarii: Stoicikov e aromân.

De jur împrejur

Regele şi comuniştii

Albania era considerată în anii '90-'91, "ultima santinelă a comunismului", fiind atunci singura ţară europeană în care partidul comunist mai era la putere. După schimbarea etichetei în socialist, a oferit un pospai de libertăţi cetăţenilor săi. Neîncrezători – şi probabil pe bună dreptate – în evoluţia democratică a propriei lor ţări, un mare număr de oameni s-a folosit de uşa astfel întredeschisă şi a pornit într-o năvală anarhică spre Italia. A fost primul semnal al violenţelor dintr-o ţară în care pecetea dictaturii fusese mai profundă şi mai durabilă decît oriunde în altă parte. Pentru Enver Hodja, dictatorul comunist, nici Uniunea Sovietică, nici China nu erau destul de fidele dogmei, pe care el singur o păzea. O apăra prin teroare îndreptată împotriva realilor şi eventualilor opozanţi şi prin executarea celor care împărtăşeau cu mai multă fervoare decît el aceleaşi idei. Violenţa dictaturii comuniste a avut drept prim efect violenţa acţiunii anticomuniste şi ca efect secundar – explozia anarhică a libertăţii înţelese ca drept de a distruge toate însemnele civilizaţiei. Reportajele din Albania anului 1991 arătau primării devastate şi şcoli distruse. Era evident că Partidul Socialist pierduse controlul asupra situaţiei şi victoria Partidului Democrat şi a preşedintelui Sali Berisha a fost acceptată de paznicii occidentali ai canonului democratic – în pofida fraudelor evidente – în numele stabilităţii. Pentru strategii cancelariilor occidentale, faptul că Albania nu agită problema drepturilor conaţionalilor din Kosovo şi din alte regiuni limitrofe este mult mai important decît funcţionarea statului de drept la Tirana. Adăugarea unei noi dimensiuni conflictelor etnice din fosta Iugoslavie ar fi fost mult mai costisitoare pentru securitatea europeană decît lăcomia dictatorială a preşedintelui Berisha. El şi-a persecutat opozanţii, a cenzurat presa şi a favorizat expansiunea jocurilor piramidale. Nu orice anticomunist este un democrat.

Obişnuiţi cu dictatura, cetăţenii s-au revoltat în faţa lăcomiei: prăbuşirea jocurilor piramidale a provocat şi criza politică, prelungită de Berisha dincolo de limita posibilităţii apariţiei unor soluţii paşnice. În Albania, nu a căzut o majoritate reprezentată de un partid sau de o personalitate, ci s-au dezmembrat instituţiile statului: armata, poliţia, ca să nu mai pomenim despre autoritatea civilă. În Albania, aproape toţi cetăţenii sînt înarmaţi şi Nordul se opune Sudului redesenînd vechile linii ale conflictelor tribale, fără legătură cu alternanţa la putere a dreptei şi a stîngii, arbitrată de centru. Este evident că prin organizarea şi monitorizarea alegerilor, comunitatea europeană şi-a pus toate speranţele în valoarea de incantaţie a unui ritual şi nu în legitimitatea dată de voinţa populară. Rezultatele consfinţesc înfrîngerea lui Berisha, victoria socialistă nu promite, de fapt, nimic în materie de stabilitate. În complicatele negocieri care urmau să asigure corectitudinea procesului electoral, Partidul Socialist a cerut cu insistenţă ca secţiile de vot să fie închise înainte de apusul soarelui, pentru că întunericul ar favoriza frauda şi violenţa. Aşa e, dar ei vor trebui să conducă ţara şi noaptea.

Dacă e adevărat că majoritatea albanezilor s-a exprimat pentru monarhie şi în acelaşi timp pentru partidul foştilor comunişti (al căror lider stătea în februarie în puşcărie condamnat într-un proces de corupţie) înseamnă că trupele străine mai au de aşteptat pînă la încheierea misiunii lor de pacificare.

Magdalena BOIANGIU

Tranziţii şi Ideea rusă

Seria nouă a revistei **Tranziţii (Transitions)** este editată la Praga de către Open Media Research Institute. În editorialul numărului din iunie, redactorul-şef Michael T. Kaufman citează numeroase reviste – "celebre şi influente, care sub acelaşi titlu au fost în mod remarcabil internaţionaliste". Ele se numeau *Tranziţia.* Folosirea pluralului în titlul noii serii se explică prin diversitatea realităţilor postcomuniste, pe care revista şi-a propus să le analizeze: "Ritualurile schimbării nu pot fi aplicate în acelaşi fel tuturor ţărilor din fosta Uniune Sovietică şi din pactul de la Varşovia. Pluralul implică ideea că transformările de după convulsiile din 1989 nu pot fi închise într-un interval de timp limitat, cum ar fi ciclurile electorale sau un plan cincinal; tranziţiile ne însoţesc în permanenţă... În anii care au urmat prăbuşirii vechiului sistem s-au creat oare destule realităţi asemănătoare care să lege Ungaria de Gruzia? Au preocupări comune oamenii din Lituania şi Bulgaria? Cînd Moscova era centrul politic al regiunii, agenţii, instituţii şi indivizi din toată lumea studiau ceea ce părea a fi o regiune relativ omogenă. Acum, cînd ţările din zonă urmăresc ţeluri diferite, intrînd uneori în concurenţă, interesul pentru evoluţiile interne şi externe ale regiunii pare să scadă. Politicile experimentale ale tranziţiilor accelerate trebuie analizate comparativ în diversitatea lor, ori aceste ţări, eliberate de povara tratatelor şi ideologiilor, trebuie examinate separat, aşa cum se procedează cu ţările fostului Imperiu Britanic?"

Sumarul revistei satisface ambele ipostaze ale alternativei analizînd evoluţiile fostelor republici sovietice din Asia Centrală în raport cu tradiţiile lor religioase, luînd în calcul modernizarea produsă de comunism şi modul în care marile interese petroliere ordonează în structuri specifice direcţiile în care se desfăşoară conflictele politice şi militare de pe aceste teritorii, din Cecenia pînă în Kazahstan.

Ce cred ruşii despre Ideea rusă este o întrebare la care răspunde un întreg grupaj al revistei care cuprinde o analiză semnată de Elena Chinyaeva, cercetător la Oxford University, un studiu de Peter Rutland de la Wesleyan University din Middletown, Connecticut, şi un interviu cu filosoful şi unul dintre liderii opoziţiei democratice – Igor Ciubais (fratele vice prim-ministrului Anatoli Ciubais). O neliniştе comună străbate toate aceste analize, care înregistrează atît dorinţa de modernizare, cît şi frica de schimbare, exprimată printr-un "reformism conformist". Realitatea politică este mai puţin precisă decît pare, ideologiile de partid fiind mai degrabă poziţii morale decît programe politice. Polarităţile au dispărut de fapt şi situarea – mai aproape sau mai departe – faţă de putere este mult mai importantă decît adeziunea la un anumit set de valori, susţine Peter Rutland. "Democratul" Elţîn se arată nu o dată a fi partizanul unei conduceri autoritare în timp ce comuniştii lui Ziuganov apără "democraţia parlamentară". Nu este singurul paradox: retorica patriotică a interesului naţional a contribuit la divizarea eşichierului politic. Discuţiile despre "Ideea rusă" aşa cum au fost ele moştenite din vechea polemică a slavofililor şi a occidentalilor se potrivesc greu cu revistele culturale (al căror tiraj a scăzut semnificativ); viitorul acestei idei depinde în mare măsură de priceperea şi inteligenţa actorilor economici. Ideea rusă are nevoie de ruşi sănătoşi şi care să-şi ia leafa la timp. Dacă nu vor fi satisfăcute aceste pretenţii elementare, Ideea rusă poate oricînd deveni Primejdia rusă. (**M.B.**)

Argument

Sînt prieten cu cîţiva poeţi tineri, adică de vîrsta mea, care scriu foarte bine. Pentru a nu fi suspectat de subiectivism, trebuie să adaug că, aproape fără excepţie, valoarea lor e recunoscută de multă lume. Poezia lor se află în avangarda curentelor şi mişcărilor literare – fără a fi neapărat experimentalistă –, este originală, nemanierizată şi, într-un cuvînt, vie. Cu toate acestea, nu de puţine ori i-am auzit plîngîndu-se de climatul literar de la noi şi că, dacă este să vorbim de gazetele literare, pur şi simplu nu au unde să-şi publice versurile. Presa culturală a devenit, în marea ei parte, mediocră. Revistele bucureştene sînt, parcă mai mult ca niciodată, structurate pe ceea ce am putea eufemistic numi grupuri de interese (interese politice sau de alt tip), iar în redacţiile lor sînt promovaţi inşi de condiţie medie, care sînt supuşi şefilor lor – oameni de încredere, "mîini drepte" –, dar care scad în mod lamentabil nivelul cultural al publicaţiei. Ei vor aduce în paginile revistei indivizi de condiţia lor, scriitoraşi dubioşi, anonimi scoşi de te miri unde sau *mari figuri* căzute în mizerie şi cu pana ostenită. Pe scurt, vor publica exact literatura şi oamenii la care au ei acces. Pe de altă parte, revistele literare bucureştene şi-au împietrit percepţia literară pe la anii '70 (cînd nu au rămas într-un etern deceniu 6). Dacă publică vreun optzecist – căci trebuie s-o mai facă din cînd în cînd, fiindcă optzeciştii au devenit între timp celebri – se felicită că sînt deschişi către literatura tînără, de ultimă oră. Inutil să amintim că optzeciştii au sărit bine de patruzeci de ani.

Există şi cîteva reviste culturale valoroase – ţineau să precizeze amicii mei – dar acestea nu publică poezie. Dar revistele din provincie? – interveneam eu; sînt, de exemplu, cîteva gazete în Ardeal foarte interesante. Interesante, într-adevăr – mi se replica –, dar să-ţi dai poeziile la o revistă din provincie înseamnă, datorită proastei difuzări, să ţi le arunci undeva, dacă nu în necunoscut, cel puţin dincolo de gardul ogrăzii tale...

...Iată ceva care ar putea să constituie subiectul unui număr incitant al **Dilemei** – mi-am spus eu – şi, după ce m-am hotărît pentru tema *Starea presei culturale*, am dat fuga la amicii mei, convins că le fac o bucurie. S-au bucurat, ce-i drept, dar numai la început; apoi, după ce i-am invitat să pună pe hîrtie ceea ce-mi spuseseră cîndva, au căzut dintr-o dată pe gînduri. Unii mi-au spus că e prea cald să mai poată scrie ceva, iar alţii, de-a dreptul, că nu vor să supere pe nimeni: ba că trebuie să le apară o carte şi cum va mai fi ea primită?, ba că trebuie să dea un text la nu ştiu ce gazetă, ba că-i cunosc personal pe cei din redacţiile în discuţie şi aşa mai departe. Şi apoi, ar trebui să te pui rău cu toată lumea, ceea ce nu e deloc bine.

În consecinţă, cu cîteva excepţii, amicii mei poeţi au preferat să păstreze tăcerea. Am primit în schimb mai multe articole în care se deplînge starea materială a revistelor culturale, care sînt obligate să se lupte cu o mulţime de vicisitudini, să înfrunte umilinţe, să accepte compromisuri. Este, într-adevăr, un aspect care trebuie pus în discuţie – şi care, de altfel, a fost abordat în repetate rînduri. Dar oare aceasta să fie singura problemă a presei noastre culturale? (C. P.-B.)

Şerban FOARŢĂ
scriitor

Dacă mazeta este o mîrţoagă, hîrţoaga este o gazetă?

Ca orice condeier *in spe* şi, finalmente, de aievea, am fost şi eu, se înţelege, un fan al presei literare... pe care azi, orfan al ei, nu prea ajung s-o mai citesc. Nu, însă, din dezabuzare sau dintr-o incuriozitate care frizează belferismul. Tot mai sporadic, de altminteri, voi fi citit-o şi în urmă cu 10-20 de ani, cînd ea era fagocitată de Ceauşeşti şi ceauşişti. Excepţie, două-trei gazete estudiantine cunoscute: "Dialog", "Opinia", "Echinox", unde scriam şi aveam prieteni. Citeam, cu pauze, "România literară", pentru, pe lîngă Geo Bogza, recenziile manolesciene. Reflexul mi-a rămas intact: deschid "Dilema" la Pruteanu şi, la Dan C. Mihăilescu, revista "22". Cînd ei lipsesc, mă simt mofluz. Foi literare propriu-zise, în rest, citesc tot mai puţin(e). Să nu uit, totuşi, suplimentul literar al "Adevărului" de astăzi (pe cel din anii interbelici citindu-l în adolescenţă, într-o colecţie personală dusă, cu vremea, pe pustii). Îl citesc de dragul, mai cu seamă, al publicisticii lui Alexandru George. Citesc, aşijderea, "Cuvîntul", nu fără, uneori, părerea de rău că nu-i hebdomadar. Alte gazete literare citesc numai din an în Paşti. Unele-s prea costisitoare; cîtorva, periodicitatea nu prea le e în caracter (încît e greu să nu le uiţi); la altele nu am acces. Stăm prost cu difuzarea presei, cum stăm, de fapt, şi cu a cărţii. Avem prea multe edituri şi prea puţine librării. Pe timpul vechiului regim, riscai să scrii pentru sertar, să nu fii tipărit cu anii, să faci, la editură, coadă, – ceea ce, pentru literaţi (şi îndoliatele familii), e, bineînţeles, o dramă. Acum, trăim în plină farsă: nu faci, la editură, coadă, eşti tipărit în două luni, sertarele-ţi sînt mai mult goale, – dar nu prea te găseşti pe pult. În paranteză fie spus: ultima-mi carte, şi anume *Dublul regim (diurn/nocturn) al presei* (Amarcord, '97), se vinde doar în Timişoara, la Universitatea de Vest, sub nişte scări. Producem, astfel, cărţi "pe stoc" (după cum, tot "pe stoc", producem tone de seceri sau ciocane). Căci editorul indigen (şi, nu o dată, indigest), fie şi dacă, îndeobşte, sponsorizat din varii surse, – de comisionul cuvenit librarilor nu vrea s-audă. Apoi, crescut sub Scornicescu (vorba magistrului L.P.), prin *copyright*, el înţelege un soi de co-piraterie! E pentru că tirajul este, în dublu sens, confidenţial, o parte din sponsorizarea tiparului (sau librăriei) trecînd în teşchereaua lui... Cît despre faptul, în sfîrşit, că, astăzi, nu prea mă cufund în presa noastră literară, el se explică prin aceea că ea întîrzie în formule uzate, în şabloane vechi. Astfel, gazetele Uniunii, fără a generaliza, par să apară în virtutea unei fatale inerţii. Sînt terne şi stereotipe, eterne şi "sans joie de tout" (vorba cutărui Jacques Vaché). În loc să gazuieze, "torc", cu inlasabilul ronron al domnilor motani blazaţi, al frigiderelor obeze. Sînt, mai curînd, mari agregate decît viabile şi vii (sau, baremi, vioaie), organisme, ca unele care duc lipsă de noima "formei interioâre". Apoi, cu toatele cultivă prejudecata că o foaie cată să fie longevivă, – longevitate obţinută fie prin rapt sau uzurpare (ce legătură e, să zicem, între "Tribuna" lui I. Slavici şi omonima ei de azi?!), fie prin ciclică (lunară/săptămînală) dializă. Mai straniu este că, la noi, şi foile ne-"unionale", care exprimă, în principiu, grupări de inşi afinitari, se cam complac în eclectism, aduc a simplu magazin, a magazie cu de toate. Cine le mai constrînge, oare, la o politică redacţională colhoznică şi devălmaşă, aplatizantă şi confuză?! Fie şi dacă destinată transporturilor în comun, o foaie literară NU e un omnibus, o... omnibuznă (!), dar o berlină elegantă, cu locurile numărate. Am nostalgia avangardei, a revuisticii ei "strîmte", exclusiviste, efemere, cu un design ce converteşte gazeta în obiect de artă, într-un "objeu", într-un spectacol, în unicatul unui pinax, – de unde, legitimitatea absurdităţii apariţiei sale în unic exemplar! Exagerez, de bună seamă, în scop (să-i spunem:) euristic. Cît despre unul "aiuristic", adică patafizicesc, citiţi, vă rog, această *coda*:

Pe cînd eram cu mult mai june şi nu speram că vom ajunge să scoatem ce gazete vrem, imaginasem, între prieteni, una de-a binelea poznaşă: un ziar pe nume "Cocoloşul" (vîndut – altminteri cum? – cu coşul).

Se cumpără gazeta cocoloşită gata; se duce, cocoloş, la domiciliu; se netezeşte, cît de cît, cu palma; după care, se întinde bine-bine pe faţa unor pantaloni urmînd a fi călcaţi cu fierul; astfel încît, concomitent, se realizează două acte: lectura foii *şi* călcatul.

Ieftin, util şi instructiv.

Ia COCOLOŞUUU!

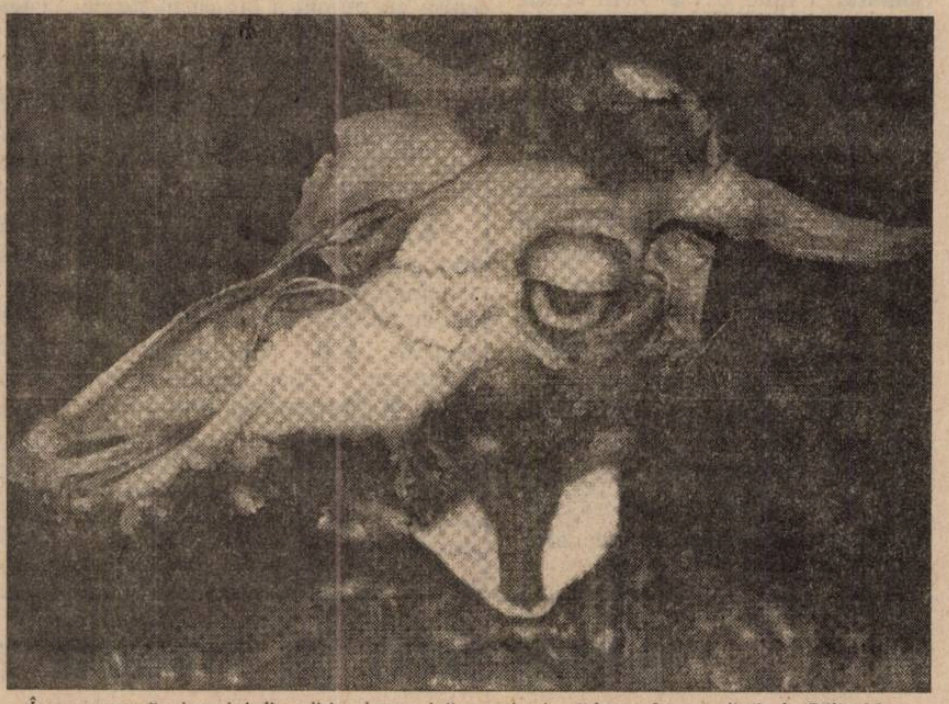

În acest număr, imagini din ediţia electronică a revistei arădene „Intermedia", de Călin Man

Svetlana CÂRSTEAN
scriitor

Între dinozauri şi avortoni

Cine mai stă astăzi să citească de la un capăt la altul o revistă literară? Am observat în general că asemenea publicaţii sînt cumpărate cu un scop precis: fie pentru că publică un prieten, o cunoştinţă, fie pentru că cineva ţi-a recomandat un articol. Se întîmplă chiar să nu mai ajungi s-o cumperi: nu merită să dai bani pentru un singur text, aşa că găseşti pe cineva de la care s-o împrumuţi. Puţini sînt cei care parcurg aceste reviste în fiecare săptămînă sau care urmăresc anumite rubrici. De multe ori este citit doar editorialul (eventual în metrou sau tramvai), iar celelalte articole sînt traversate în mare viteză, din trei în trei rînduri. Întrebarea este dacă pentru toate acestea sînt de vină cititorii sau revistele în cauză.

Înainte de 1990, presa literară era un spaţiu în care se puteau strecura mici libertăţi, în care puteai să-ţi amăgeşti frustrările. Prin urmare ea era bună, oricum ar fi fost. Miza ei depăşea cu mult nivelul strict literar, cu atît mai mult cu cît presa politică şi socială era ca şi inexistentă. Revistele literare erau citite din scoarţă în scoarţă, cu speranţa că undeva, printre rînduri, aveau să se spună cîteva din lucrurile nespuse în rest. Se impuneau anumiţi autori şi rubricile lor, urmărite număr de număr.

După 1990, a urmat o epocă a dezvăluirilor. Presa literară s-a încadrat în moda corespunzătoare momentului. S-au publicat memorii, jurnale, corespondenţă. Odată epuizată această sursă de materiale, ziarele respective ar fi trebuit desigur să-şi înnoiască formula, să devină dinamice, adecvate noilor mentalităţi şi noii percepţii a publicului. Aş spune însă că, dimpotrivă, revistele literare sînt de mulţi ani într-o ipostază nostalgică: formula lor este una datată, iar autorii care le populează supravieţuiesc în contextul unei nostalgii pentru ceea ce au fost ei cîndva (de remarcat că textele pe care aceştia le publică sînt în mod frecvent însoţite de poze din prima tinereţe, demonstrînd parcă o neputinţă de "a-şi aduce la zi" propria persoană). De fapt, majoritatea acestor autori nu mai există printr-o literatură scrisă recent, ci prin cea care i-a consacrat altădată. De aceea, rubricile lor fantomatice sînt un fel de evocare neputincioasă a ceea ce odinioară era o revistă literară.

Mai există, în ziarele despre care vorbim, lungi texte teoretice, adesea fragmente de lucrări de diplomă, de doctorat, studii plictisitoare pe care chiar că nu le citeşte nimeni decît în mod întîmplător. Cu siguranţă că locul lor s-ar afla în publicaţii lunare sau trimestriale specializate. Mai există pagini întregi de poezie şi uneori de proză ale unor autori obscuri, a căror publicare îţi dă impresia că revistele literare vor să se transforme în societăţi filantropice pentru consolarea rataţilor. Fără îndoială că, în spatele apariţiei lor, se ascunde o reţea de interese mici, o politică culturală din cale-afară de provincială. Oricum, principiul celor care publică în asemenea condiţii este că nu contează ce publici, ci contează ca, din cînd în cînd, suficient de des, să ţi se vadă semnătura prin ziare, să aibă lumea impresia că eşti un nume important. Aşa se creează personalităţile culturale: cu tenacitate.

Paradoxal este însă faptul că autorii cu adevărat valoroşi refuză, în acest context, să publice, avînd sentimentul că se îngroapă între paginile acestor reviste, între nesfîrşitele studii anoste, purtînd semnături de renume, şi literatura amatoristică, cu alte cuvinte între dinozauri şi avortoni.

Dumitru SOLOMON
dramaturg, redactor-şef al revistei „Teatrul Azi"

Să definim prin negaţie

Ce nu sînt revistele de cultură? În ciuda unei năucitoare păreri, care bîntuie deşănţat pe coridoarele Ministerului Culturii, minister domiciliat (paradoxal?) în inima Casei Scînteii, revistele de cultură nu sînt *societăţi comerciale*. De ce? Mai întîi, fiindcă nu aduc şi nu pot să aducă *profit*, adică nu sînt *unităţi lucrative* (despre care unii intelectuali la modă mai cred că înseamnă "ceva" în care *se lucrează* şi nu "ceva" care *rentează*). Apoi, fiindcă nu produc bunuri materiale şi nu le comercializează, aşa cum se autoamăgesc de obicei miniştrii finanţelor şi uneori chiar ai culturii.

Revistele de cultură nu sînt societăţi pe acţiuni (s.a.), întrucît nici un om cu grija zilei de mîine şi cont în bancă nu ar cumpăra acţiuni... culturale, dar nici societăţi cu răspundere limitată (s.r.l.), fiindcă – oricîtă mirare ar stîrni – revistele de cultură au o răspundere *nelimitată*, în spaţiu şi mai ales în timp, faţă de lumina sau întunericul din mintea noastră. Mă gîndesc că, în 1990 şi 1991, minerul care ar fi pus mîna pe o revistă de cultură nu ar mai fi pus mîna pe bîtă, fie şi numai pentru faptul că aici, în revistă, ar fi găsit destule poze de intelectuali cu barbă şi ochelari, nemaifiind nevoie să-i caute, cu lămpaşul, la Universitate.

Revistele de cultură nu sînt gazete de partid, aşa că n-a fost şi nu este necesar ca, ori de cîte ori se schimbă guvernul, sau măcar ministrul responsabil, să se înceapă ziua de lucru cu o propoziţie dezvoltată de genul: "Cum dracu' scăpăm noi de revistele astea de cultură?!"

Revistele de cultură nu sînt publicaţii pornografice, colecţii de bîrfe, cancanuri, anecdote şi minibiografii romanţate, ca să poată fi răsfoite pe furiş, în anumite şedinţe plicticoase ale Parlamentului.

Ce nu mai sînt revistele de cultură?

Nu sînt materiale de propagandă în favoarea unei politici sau alteia, de răspîndire (vulgarizare) a programelor politice, astfel că nu ar trebui să provoace iritare nici uneia dintre formaţiunile călare pe putere sau visînd la acest exerciţiu de echitaţie.

Revistele de cultură nu sînt nici produse perisabile de consum, ca pătlăgelele, care musai să aducă un cîştig imediat, altfel riscînd să se deprecieze, dar nici bunuri de folosinţă îndelungată, cu vînzare în rate, ca televizoarele, supuse, vai, aceleiaşi legi nemiloase a profitului ca şi pătlăgelele. Revistele de cultură nici nu se mănîncă, nici nu sînt indispensabile, nici nu sînt necesare, nici nu sînt rentabile.

Revistele de cultură nu constituie vreo regie autonomă, precum cea a huilei, aşa că ele nu pot ocupa sediul regiei, nu pot teroriza Bucureştiul, ele nu cer nimic în plus niciodată, nu blochează şoselele, nu blochează reforma, nu consumă – toate – *pe an* mai mult decît consumă *pe zi* o singură întreprindere subvenţionată, producătoare de mărfuri de care nimeni nu are nevoie.

În sfîrşit, revistele de cultură nu sînt "găuri negre", care fabrică fum şi pagubă şi cu care economiei de piaţă îi este ruşine. Ele nu sînt paraziţi ai Reformei, monştri ai stagnării, relicve ale megalomaniei şi cuiburi ale mentalităţii totalitariste.

Dimpotrivă.

Orice societate, cu excepţia poate a celor antropofage, consideră cultura un lux obligatoriu, iar revistele ce o servesc şi o oglindesc, mesaje adresate elitei care, aceasta din urmă, *gîndeşte* şi *formează* societatea după chipul şi asemănarea ei. Cultura este o imagine a omului şi a timpului independent, liber de interese, profituri, pragmatism şi cauzalitate, a porţiunii – din ce în ce mai mică – din creierul uman care nu adună cifre şi nu dă lovituri de bursă, care nu umileşte, nu sfidează şi nu urăşte, care se ocupă cu descoperirea omului şi a universului şi aspiră la armonia dintre ele. De aceea, o societate care se respectă este interesată nu numai în rata acumulării şi rata profitului, dar şi în rata perfecţionării umane, o societate care se respectă investeşte în cultură, aceasta fiind singura investiţie fără risc. Societăţile moderne nu abandonează cultura la hazardul unor virtuali mecena, ci îi asigură mai întîi existenţa din *banii publici*. Normal ar fi ca aceştia să sprijine instituţiile culturale şi nu societăţile rentabile care *nu* rentează, întreprinderile profitabile care *nu* dau profit, precum şi nepriceperea, lenea şi chiulul. Revistele de cultură, la rîndul lor, în ţările civilizate ale lumii, trăiesc *în primul rînd* din banii publici şi *în al doilea rînd* din sponsorizări şi reclame, şi nu viceversa, aşa cum preconizează cu naivitate (sau, poate, cu perfidie...) autorităţile financiare şi culturale contemporane din România, autorităţi care, chiar dacă n-o doresc, vor asista la dispariţia, abruptă sau lentă, a publicaţiilor culturale, azvîrlite de-a valma la discreţia unui sistem de sponsorizare cu defecte legale în regulă şi a unui sistem publicitar avid mai ales de *tiraj*.

Observ cu uimire că revistei "Teatrul azi" la care lucrăm o mînă de oameni, cu toate că este din ce în ce mai mult citită şi din ce în ce mai elogios citată, atît în mediile româneşti cît şi în cele străine, cu toate că şi-a mărit tirajul pe măsură ce şi-a împutinat personalul, cu toate că asigură prin *mijloace proprii* distribuţia a 85% din tiraj, cu toate că este invitată la simpozioane şi colocvii internaţionale alături de cele mai importante reviste de teatru europene (în Italia, Germania, Iugoslavia, Franţa, Spania), i se pregăteşte o înmormîntare de clasa a III-a, ca în Shalom Alehem, la care nu cîntă nici muzica, nu sînt nici cai mascaţi, unde nu participă decît cîţiva necăjiţi şi, pe deasupra, şi plouă. Asta, fiindcă Ministerul Culturii a decis că revista poate să apară cu *un sfert* din subvenţia primită în ultimii şapte ani, restul de *trei sferturi* urmînd să şi le asigure din sponsorizări şi reclame. Este inexplicabil, spunea un mare intelectual, că, în România, capitalismul începe cu cultura...

Observ, însă, că am glisat pe neobservate de la definirea prin negaţie, ceea ce îmi asigura un confortabil climat polemic, la platitudini, truisme şi tristeţi confesive. La urma urmei, dacă Reforma merge în pas atît de hotărît cum s-a dovedit mai ales în ceea ce priveşte Sănătatea şi Învăţămîntul, nu mai contează dacă, sub talpa Ei, se vor fi rătăcit şi nişte biete reviste.

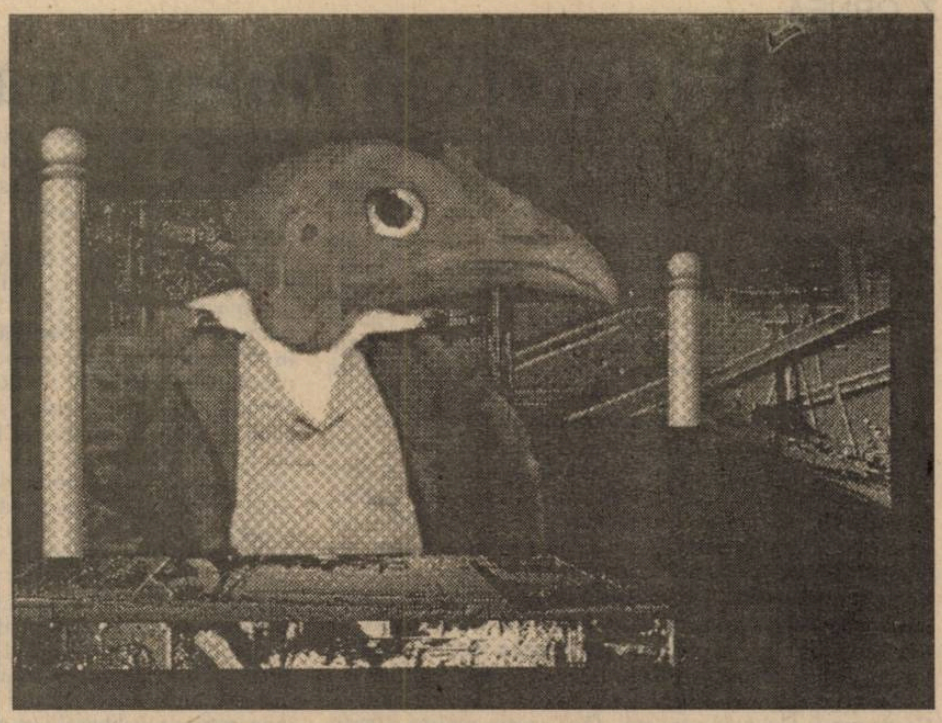

Marta PETREU
scriitor, redactor-şef al revistei „Apostrof"

Să faci „Apostrof"-ul la Cluj...

În aprilie 1990, cînd Mircea Dinescu a înfiinţat, la Cluj, o revistă pentru tinerii scriitori, iar eu am devenit nu corectorul ei – cum speram să devin – ci chiar redactorul ei şef, singura mea dorinţă a fost ca această revistă, *Apostrof*-ul, să dureze suficient pentru a intra în istoria literară.

Să faci o revistă de cultură este – mi-am dat seama încă de la început – lucrul cel mai plăcut şi mai păgubos cu putinţă. O revistă îţi mănîncă timpul, interesul, creativitatea, nervii. Îţi creează iluzii – iluzia că faci ceva important şi durabil. Că faci dreptate – unui scriitor uitat, neglijat, de pildă, sau unui debutant. Că participi, ca mic soldat, la rezolvarea unei probleme mereu fără soluţie: problema culturii române. De pe urma unei reviste, ca şi a unei edituri, faci un... cumul de talent, căci primeşti felicitări nu pentru textele proprii, ci pentru textele bune scrise de colaboratori. În revista proprie poţi organiza farse discrete, pe care le percep doar redacţia şi scriitorii vizaţi: de pildă, poţi pune în aceeaşi pagină autori care se detestă sau poţi îngemăna (pe bani plătiţi de o fabrică de încălţăminte fotografia unei perechi de ghete cu versurile unui suprarealist celebru!

Să faci o revistă de cultură este, repet, cel mai amuzant lucru din lume. Amuzant, tocmai pentru că este foarte serios. Amuzant, tocmai pentru că foarte păgubos. Să faci astăzi o revistă literară înseamnă să cheltuieşti, pentru fiecare număr, o grămadă de bani, pe care ştii dinainte că nu-i vei recupera niciodată. Iar ca să cheltuieşti bani pentru cultură, trebuie să-i şi ai. Într-o ţară săracă cum este România, să faci o revistă de cultură înseamnă să ai, simultan, stofă de sinucigaş şi de artist al foamei. Înseamnă să suporţi – cum au suportat *Apostrof*-ul, *Helikon*-ul şi *Korunk*-ul, toate trei reviste de cultură din Cluj – ca primarul Gheorghe Funar să te evacueze (cu poliţie şi portărei!) din redacţiile centrale în ghetoul indezirabililor. Că ghetoul unde se află acum aceste redacţii a fost pe vremuri şcoală evreiască, că aici s-a jucat I.I. Negoiţescu în copilărie cu micii şcolari evrei, este o poveste care, fără să înnobileze evacuarea ordonată de primar, ne creează nouă, indezirabililor, cea mai potrivită ascendenţă.

Să faci *Apostrof*-ul – la Cluj, să nu uităm – înseamnă să suporţi ca, după evacuarea din sediul central, primarul să-şi trimită angajaţii să confişte *toată* mobila din redacţie, pe motiv că mesele şi scaunele complet hîrbuite au aparţinut fostului PCR. Iar cînd eşti cu redacţia complet goală, cu toată colecţia revistei pe duşumele şi cu manuscrisele marilor scriitori romani călcate în picioare de funcţionarii primăriei, mai trebuie să suporţi, pe deasupra, apariţia trimişilor prefectului Grigore Zanc, care, la rîndul său, rîvneşte aceeaşi mobilă, cea deja confiscată în neobosita funariadă.

Şi toate aceste întîmplări – evident, amuzante! – trebuie suportate într-o totală solitudine.

Să faci *Apostrof*-ul la Cluj înseamnă să publici scriitori şi filosofi români din întreaga lume, folosindute de: bani obţinuţi din activitatea editorială proprie, bani obţinuţi de la Fundaţia Soros, bani obţinuţi din Olanda, de la "Fund for Central and East European Book Projects": şi de la Uniunea Scriitorilor. Căci, evident: Dl Soros din New York, olandezii prin "Fund for Central and East European Book Projects" şi următorii apostrofi: Ana Cornea, Ştefan Melancu, Horváth Sándor, Claudiu Groza, Lukács József şi Marta Petreu trebuie să asigure banii pentru ca: sus, deasupra noastră, să existe o bucată din cerul culturii române.

Să faci *Apostrof*-ul la Cluj înseamnă toate aceste lucruri minunate. Inclusiv să auzi, la începutul verii 1997, din partea unui simpatic funcţionar al primăriei: "Lasă c-o să venim noi la putere din nou!"...

Da, mă tem că vor veni. Şi mă tem, făcînd *Apostrof*-ul, că nici nu este nevoie ca ei, pentru a ne face rău în mod gratuit, să vină din nou la putere: ni-l pot face oricînd. Imediat. Pot apărea oricînd în redacţie pentru a călca din nou în picioare, cu încălţările lor negre, *Apostroafe* şi manuscrisele marilor scriitori ai literaturii române. O parte din cerul culturii române, adică. Oricînd. Şi, din nou – *ştim asta* – nimeni n-o să ne apere.

Z. ORNEA

Revistele şi finanţarea lor

O revistă este un indiscutabil factor de coagulare şi iradiere culturală. E ştiut că, la noi, revistele au fost elementul în jurul căruia s-au constituit marile curente (direcţii) literar-culturale. **Dacia literară** şi, apoi, **Propăşirea** au contribuit esenţial la formarea ideologiei paşoptiste. Fără **Convorbiri literare** e de neconceput junimismul, după cum fără **Sămănătorul** şi **Viaţa Românească** nu s-ar fi constituit drept curente de idei în spiritul public sămănătorismul şi, respectiv, poporanismul. Şi nu a împrumutat de la revista **Gîndirea**, curentul care, de prin 1928, s-a numit gîndirismul? Dar, mult înainte, nu au creat **Literatorul** lui Macedonski şi, apoi, **Viaţa nouă** a lui Densusianu curentul literar simbolist, din zbaterea atîtor condeie asemenea ieşind, totuşi, patru mari poeţi (Bacovia, Minulescu, Anghel, Petică)? Şi cine ar putea contesta că, în ultimele două decenii ale totalitarismului, în jurul **României literare** s-a organizat rezistenţa prin cultură, după cum publicaţii precum **Săptămîna** şi **Luceafărul** au fost redutele naţionalismului ceauşist? Şi în jurul **României literare** au gravitat destule alte reviste din oraşele ţării (**Convorbiri literare, Vatra, Familia, Ateneu, Tribuna, Tomis** etc.), creînd o efectivă mişcare de rezistenţă, atît de vital necesară. Ce ne-am fi făcut, în acei ani, fără aceste reviste literar-culturale, care au întreţinut efectiv o atmosferă mai respirabilă în lumea literar-culturală?

Aşadar, la noi, ca şi peste tot în lume, revistele sînt centrul vital al organizării şi funcţionării vieţii literar-culturale. Fără aceşti plămîni, mereu palpitînd, nu se poate vorbi de existenţa culturii moderne. Fără îndoială, esenţial în apariţia şi supravieţuirea revistelor este sursa finanţării. Referindu-mă la cîteva dintre publicaţiile mai înainte amintite, să spun că sursele de finanţare au fost diferite. **Convorbirile literare** au putut apărea, în 1867, pentru că, atunci, Junimea avea tipografie proprie. Şi după ce tipografia a fost vîndută, **Convorbirile** s-au impus atît de bine în conştiinţa epocii încît revista s-a autofinanţat, prin abonamente şi vînzări în librării. Chiar după 1885, cînd ciclul Junimii şi, deci, şi al **Convorbirilor** s-a cam încheiat, revista continua să apară, la tipografii bucureştene (Socec, Göbl), fără să producă pierderi. Poate că dacă, în 1906, Maiorescu ar fi încredinţat conducerea revistei criticului literar şi esteticianului Mihail Dragomirescu şi nu geografului S. Mehedinţi, **Convorbiri literare** ar fi redevenit o tribună asbanii Ministerului Instrucţiunii Publice condus de Spiru Haret şi, din 1903, cînd conducerea a fost preluată de N. Iorga, pe lîngă aceeaşi sursă de finanţare, s-au adăugat daniile unor boieri bogaţi, pe care istoricul a ştiut să-i capaciteze. Dar tirajul era relativ foarte mic (deci cheltuielile puţine), nedepăşind 500 exemplare, revista izbutind, cu acest tiraj modic, să creeze totuşi un curent în spiritul public. Din 1906, cînd Iorga părăseşte conducerea revistei, **Sămănătorul** continuă să apară pînă în 1909, conducătorii ei izbutind să o întreţină prin abonamente pentru şcoli plătite de Ministerul Instrucţiunii Publice. **Viaţa Românească** s-a autofinanţat, revista apărînd, la început, în martie 1906, cu un împrumut primit de la C. Stere, care apoi, a fost returnat integral. De n-ar fi fost foarte bună de la primul număr, n-ar fi recoltat multele abonamente (vreo 2000 în primul an), ajungînd, în 1907, la tirajul, pe atunci extraordinar, de 3700 exemplare. Acuzaţia, întreţinută de N. Iorga, că revista e finanţată de Partidul Liberal a fost neadevărată, Stere urmărind, dimpotrivă, să-şi creeze o publicaţie proprie, făcînd din ea un factor de presiune asupra cercurilor conducătoare liberale. Că, apoi, prin 1908-1910, a primit abonamente ponderoase din partea Ministerului Instrucţiunii Publice, pentru şcoli (la guvernare erau liberalii) e adevărat. Dar n-a fost singura beneficiară de acest fel, de abonamente bucurîndu-se şi alte reviste socotite importante în acel timp. **Gîndirea** a pornit, iniţial, la Cluj, în 1921, din entuziasm. Dar, treptat, a fost bine subvenţionată din partea statului. Din 1924, cînd revista a fost acaparată de Nichifor Crainic, directorul ei a ştiut, adesea prin şantaj, să recolteze substanţiale subvenţii. Campania scandaloasă pornită, în 1929, de Crainic şi Pamfil Şeicaru împotriva lui Rebreanu, devenit director al departamentului Educaţiei Poporului, a avut, printre altele, şi motivaţia că marele prozator a refuzat să îndrepte o parte importantă a fondurilor de care dispunea către revista **Gîndirea**. Şi, apoi, mereu pe căi care se învecinau cu şantajul, Crainic a izbutit să obţină subvenţii consistente pentru **Gîndirea**, care a apărut continuu (cu excepţia a vreo 16 luni de întrerupere, din mai 1933 pînă în septembrie 1934, cînd directorul a trecut printr-o grea perioadă determinată de includerea sa în lotul celor vinovaţi – el ca autor moral – de asasinarea lui I.G. Duca, suspendîndu-i-se şi gazeta sa **Calendarul**). Iar cînd, sub regimul Ion Antonescu, Nichifor Crainic a devenit ministru al Propagandei Naţionale, subvenţiile, grase, au venit de la sine. Chiar **Literatorul** lui Macedonski, cu toată apariţia sa hurducată, a existat numai prin danii şi subvenţii de la ceea ce azi se numesc sponsori. Fără îndoială, au apărut numeroase reviste editate, mereu, din banii, întotdeauna puţini, ai unor tineri condeieri. Dar nu aceste reviste, fatalmente efemere, contau în viaţa literară. Ele îngăduiau numai cîtorva scriitori să-şi publice scrierile, neputînd deveni publicaţii de ţinută şi de renume, care să conteze efectiv. Alte publicaţii culturale, unele devenite importante, apăreau ca suplimente ale unor mari şi bogate cotidiene, fiind de ele finanţate. Aşa au fost, între războaie, **Adevărul literar şi artistic** sau **Universul literar**. În deceniile totalitarismului toate revistele culturale au fost finanţate de stat (fie de Uniunea Scriitorilor, fie de Comitetele Judeţene de cultură, fie de Ministerul Culturii), urmărindu-se aservirea lor ideologică. Pînă prin anii şaizeci aşa a şi fost. Apoi, cum spuneam, unele reviste s-au desprins din chingile proletcultismului şi, ştiind să se folosească de aripile liberalismului mereu capricios, au devenit focare ale rezistenţei culturale. Consecinţele n-au întîrziat să se producă. Nu întîmplător, tocmai la aceste reviste s-a impus un regim drastic de economii, unii redactori, pentru a nu rămîne complet fără slujbă, fiind nevoiţi să se mulţumească cu jumătăţi de normă precare.

Astăzi, în perioada de tranziţie, revistele de cultură sînt în situaţii de mare jenă financiară. La început, pînă prin 1992-1993, Uniunea Scriitorilor şi-a sfeterisit banii pe care îi avea (pe atunci peste o sută de milioane lei), continuînd să-şi întreţină revistele. Apoi, sărăcind, la propriu, subvenţionează unor reviste fie salariile personalului redacţional, fie, altora, fondul pentru retribuirea colaboratorilor. Ministerul Culturii a subvenţionat, pînă în acest an, peste patruzeci de reviste. Acum a încetat, alocîndu-le o sumă forfetară de subvenţie care, neajungînd, obligă revistele să caute sponsorizări, pe care nu le găsesc. Situaţia acestor publicaţii e efectiv disperată şi ele riscă să sucombe, spre dauna catastrofală a literaturii şi a culturii naţionale. Nu la aceeaşi măsură s-a gîndit dl Ion Caramitru, ministrul Culturii, reputat actor prin profesiune, cu instituţiile teatrale care continuă să fie finanţate prin buget ca înainte. De s-ar fi aplicat aceeaşi măsură ca revistelor, teatrale ar fi fost, şi ele, azi în stare de a dispărea. Dar revenind la reviste, e necesar să adaug că un rol salvator, extraordinar, îl are Fundaţia Soros pentru o societate deschisă, care subvenţionează, substanţial, apariţia unor reviste academice şi cultural-literare. De n-ar fi subvenţiile Fundaţiei Soros (o spun în perfectă cunoştinţă de cauză) destule reviste importante (de la publicaţii de istorie, medicale, de matematică, fizică, pînă la cele culturale) ar sucomba efectiv, cu previzibile consecinţe catastrofale pe plan cultural-ştiinţific. În orice ţară civilizată din lume, statul subvenţionează cultura scrisă (cărţi şi reviste). La noi se crede, astăzi, de către actualul guvern, că sprijinirea – prin subvenţii efective a culturii scrise, mai ales a revistelor, e un exces şi un lux. Nu este. Şi e inutil să depun pledoarii pentru a demonstra utilitatea esenţială a întreţinerii – prin subvenţii generoase şi chibzuite – a unui climat literar-cultural creat, firesc, acum ca şi întotdeauna, de reviste – fără de care cultura română se prăbuşeşte, în folosul derizoriu al Kitsch-ului şi al parastaselor fanfaroane.

Andrei BODIU
scriitor

Stagnarea, adevărata criză

Termenul "criză" pare a defini în aceşti ani societatea românească în întregul ei. Evident, nici revistele de cultură nu se pot abstrage acestei situaţii. Cred însă că motivaţiile acestei crize nu sînt numai de ordin financiar. (De altfel, de multe ori, evocarea lipsei banilor devine prilej de a acoperi alte defecţiuni, mult mai profunde).

Cred că actuala "criză" a revistelor româneşti de cultură e generată de o "stare", de o stare pe loc, de o îngheţare. Mai întîi, trebuie sesizat că sintagma "revistă de cultură" se suprapune, aproape integral, aceleia de "revistă literară". Astfel, cîmpul de acţiune al publicaţiilor se îngustează. Se defineşte în acest mod un segment de public, publicul cititor de literatură: de poezie, proză, critică literară, eseu. E un segment variabil, dar care se află, a se vedea tirajele revistelor, de cultură, într-o continuă scădere. Ce determină această criză a cererii? În primul rînd, multiplicarea absolut spectaculoasă a ofertei. Înainte de 1989, "România literară" şi cronicile lui Nicolae Manolescu exprimau o formă a gîndirii alternative în faţa agresiunii iraţionale a dictaturii. Astăzi, chiar dacă ar reveni la vechea-i îndeletnicire, nu cred că Manolescu ar mai avea aceeaşi audienţă. Şi asta în primul rînd datorită agresiunii audiovizualului. România postdecembristă a lansat o nouă ocupaţie, cea de ziarist. (Refuz să consider că ceea ce s-a scris, cu cîteva, numărabile, excepţii, înainte de 1989 avea vreo legătură cu jurnalistica. Majoritatea aşa-zişilor ziarişti nu erau decît nişte politruci cu funcţii precise în intoxicarea poporului). La rîndul său, ziaristul de azi, fie că e la bază inginer, economist, filolog sau a absolvit cu dificultate şapte clase a simţit nevoia să-şi creeze şi un model cultural. Şi astfel s-a născut ceea ce francezii numesc "filozoful mediatic", omul care se pricepe în literatură, politică, logică, filozofie, un fel de băiat bun la toate care nu pridideşte să fie sfătos. Cazul nu e singular şi el trimite, sub o formă sau alta, către marginalizarea tot mai accentuată a revistelor de cultură. Valul video, profitabil prin pluralitate, domină piaţa românească în domeniul culturii. (Nu cred că apariţia în calitate de moderator a lui Nicolae Manolescu nu are legătură cu această schimbare a centrelor de putere). Unde se situează, în faţa acestui "bombardament" mediatic revistele de cultură? În marea lor majoritate ele sînt în pierdere de tempo, dau impresia unei senectuţi respectabile şi a unei devitalizări pe măsură. Consecinţa se observă direct, scade numărul cititorilor. Şi nu e vorba aici de publicul pierdut din născare, ci de acela dispus oricînd să se lase prins în "mrejele" (că tot trăim în epoca pescarilor) aruncate abil de oamenii de cultură.

Revistele noastre de cultură trăiesc perioada glaciaţiunii. Ele nu mai reprezintă astăzi fermentul pe care l-au reprezentat întotdeauna pentru cultura română. Ele, ca mentalitate, sînt întoarse cu faţa spre trecut. (Spun ca mentalitate pentru că, iarăşi, cu puţine excepţii, văd puţine publicaţii culturale dispuse să recitească perioada comunismului românesc). Cred că stagnarea revistelor noastre se datorează lipsei de diferenţă. Nu mă refer la separarea revistă bună-revistă proastă, formulată uneori cu seninătatea lui "ce e, e; ce nu e, nu e", ci la diferenţa generată de dialog, de exprimarea unor direcţii diverse, a unor idei care să stimuleze polemica fără menajamente dar dusă în limite civilizate. Revistelor noastre le lipseşte noutatea. Ele publică literatură inedită, discută cărţi noi, dar rămîn la nivelul concepţiei; în "haine vechi". Faptul că trăim un deceniu din ce în ce mai conformist se observă şi din anvergura actuală a revistelor de cultură, tot mai reorientate spre cutume moştenite. (Şi, culmea, moştenite nu de la maeştrii interbelici, ci din trecutul "deschiderilor" comuniste). Nu vreau să fiu înţeles greşit. Noutate nu înseamnă renunţare la criteriile esteticului, ale valorii. Înseamnă afirmarea spiritului tînăr. Sînt sigur că tinerii de douăzeci-treizeci de ani care scriu azi literatură nu mai au încredere într-un "cîmp literar" care tinde, iar?, să-i marginalizeze. Noutate înseamnă azi şi încercarea de a construi în interiorul unei reviste un climat de creştere pentru tinerii intelectuali români, nu numai scriitori. Termenul de noutate poate părea paradoxal aici dacă ne gîndim că această idee există începînd cu "Dacia literară" şi "Junimea". Privind-o din perspectiva lui 1997, ea este, iarăşi cu excepţiile de rigoare, de o deplină actualitate. Stagnarea revistelor de cultură e, astăzi, generată şi de conformismul modei. Iar moda e impusă de cele mai multe ori de ziarişti. Nu pot să nu admir forţa de persuasiune de care dispune astăzi această breaslă dar nu pot să nu mă întreb de ce oamenii de cultură se lasă duşi, în multe cazuri, atît de uşor de curent. Sau de ce atît de umana vanitate striveşte simţul critic într-o asemenea măsură. Revenind, aş spune că stagnarea în cazul revistelor vine şi din această comoditate care paralizează: a lua totul cum ţi se serveşte, precum bebeluşul care-şi primeşte porţia de măr cu biscuiţi. Mai important, nu numai pentru supravieţuirea revistelor noastre – şi nu de dragul de a supravieţui – este să fii împotrivă. Spiritul tînăr nu s-a afirmat niciodată prin temenele şi "exerciţii-de-dus-geanta-stăpînului". (Asist stupefiat cum scriitori care puteau deveni importanţi şi-au găsit, după pierderea "tătucului" un alt "tătuc"). Spiritul tînăr înseamnă vitalitate, energie. Iar ieşirea din stagnare nu se poate realiza decît prin grabnica sa acţiune.

Telefonul a sunat la ora cinci,

tocmai cînd o anumită parte a grupului kinemaikon era călare pe masa cu scule informatice, conversînd cool despre conversia obiectelor cotidiene în imagini digitale, apropo de numărul 11 al revistei Intermedia în versiune electronică pe cd-rom. Bineînţeles propunerea domnului CPB de a contribui la tema cu pricina ne-a onorat, dar în acelaşi timp ne-a creat o stare de blocaj existenţial dintr-un motiv ce aparţine bunului simţ. Cu alte cuvinte sîntem un grup pe cît de marginal pe atît de privilegiat şi în consecinţă nu sîntem reprezentativi. Marginali, deoarece continuăm să producem în sfera experimentului artistic (filmexp. – video art – multimedia) şi privilegiat pentru că editarea revistei Intermedia nu ne creează nici un fel de probleme, dat fiind faptul că genul proxim administrativ, Museum Arad, printr-un director de milioane sub toate aspectele, ne oferă cele necesare editării, tipografierii, "arderii" şi distribuirii; ce-i drept în tiraj confidenţial, de unde iarăşi aspectul mărginaş.

Cele de mai sus puse faţă în faţă cu starea financiară precară a presei culturale româneşti constituie motivul atitudinii noastre rezervate. Dar între băi intense cu pixeli bine temperaţi mai recurgem şi la galaxia Gutenberg, incluzînd aici şi lectura revistelor culturale. Ba mai mult, continuăm din 1970 să punem pe masa din sufrageria atelierului, pentru uzul vizitatorilor, revistele literar-artistice pe care le considerăm reprezentative. Comentăm articolele mai incitante şi aflăm astfel şi despre greutăţile în care se zbat majoritatea publicaţiilor.

Deplîngem absenţa de patru ani a revistei Arta precum şi rarisimele analize din cîmpul media în celelale reviste. Sub acest aspect ar fi incorect din partea noastră să pretindem o "abundenţă" de texte despre publicaţiile multimedia pe suport cd-rom, prezentate la diferite saloane de carte, cînd preţul hîrtiei şi al tipografierii creează adevărate coşmaruri tuturor redactorilor şi editorilor din ţară, cu ale căror comentarii şi propuneri sîntem de acord în alb.

redacţia revistei INTERMEDIA

Valeriu NEGRU
jurnalist

Audiovizual, cultură, bani

Nu-mi propun să vorbesc despre calitatea emisiunilor difuzate de posturile noastre de radio şi de televiziune, fie ele publice sau private.

Au existat voci care au cerut suprimarea alocaţiilor bugetare şi desfiinţarea posturilor publice. Mă întreb cine îşi va încărca inima şi conştiinţa cu o asemenea hotărîre, cine va decide dărîmarea şcolii cu cel mai mare număr de elevi, a celui mai frecventat teatru, a celor mai vizitate săli de expoziţii şi concerte. Nu cred că putem renunţa la posturile publice. Prestaţia culturală este principalul argument în favoarea menţinerii lor. Posturile particulare, preponderent comerciale, nu au apetit pentru prea multe şi prea vaste emisiuni culturale. PRO TV-ul, a cărui politică economică stîrneşte invidia, PRO TV-ul, care a ştiut să facă şi din ideea aderării la NATO o imensă afacere, nu şi-a permis pînă acum decît cele cinci minute ale domnului Pruteanu, înlocuite de curînd de ora domnului Manolescu. Totuşi cu două flori nu se face cultură.

Poate ar trebui să lămurim aici, că pentru un post public de televiziune sau de radio, deci pentru un mijloc de comunicare în masă (atenţie, în masă, nu masele!), cultură nu înseamnă doar cîteva emisiuni de foarte mare altitudine intelectuală. Aceste posturi încearcă să ne înveţe cum să vorbim, cum să ne îngrijim, ce să citim, cum să înţelegem cele citite, cum să ne apropiem de o limbă străină, cum să acceptăm o pictură, ce să înţelegem dintr-o piesă muzicală, cum să folosim un calculator, şi ar mai fi o mulţime de alte taine în care ne-ar putea iniţia. (Mi-e teamă că în curînd va fi nevoie chiar de o emisiune de alfabetizare, nu "a doua alfabetizare", ci prima, cea de bază, pornind de la a3o,i,oi).

Numai radioul şi televiziunea publică pot duce o asemenea povară. De acea, ele nu pot fi lăsate fără ajutor bănesc din partea statului. Pe de altă parte, statul nu poate deveni un sponsor universal, finanţatorul tuturor întreprinderilor culturale, cum sugerează (sau se preface a sugera) vechiul meu coleg Iosif Sava în mai toate încîntătoarele lui serate. Nu cred că este posibil şi nici nu cred că ar fi bine. I-o spun acum, că tot nu ne-am văzut de multă vreme. De altfel, în multe medii de creatori bîntuie ideea-diktat: Daţi-mi bani, eu fac cultură, eu nu fac bani!

Poate ar trebui să învăţăm să facem bani şi în orice caz ar trebui să-i chibzuim mai bine pe cei pe care îi primim. Într-un interviu apărut recent, doamna Ana-Maria Sireteanu, directorul Canalului România Cultural, se plîngea că nu are un birou în care să poată discuta în linişte cu colaboratorii. Doamna Sireteanu are dreptate. Noua organizare a Radioului a dus la mărirea exagerată a numărului de posturi, aşa că nu-i de mirare că oamenii nu mai au loc în birouri. Exemple de folosire nejudicioasă a banilor sunt multe dar nu asupra acestei chestiuni vreau să insist.

Revenind la ştiinţa de a face bani, poate ar fi momentul ca cele două posturi publice să facă o tentativă de rentabilizare prin atragerea capitalului privat. Formule de semiprivatizare se practică şi în alte ţări, unde posturile publice sînt susţinute atît din banii statului, cît şi prin participare financiară particulară. Banul investitorului este întotdeauna însoţit de o pricepere managerială care ţine instituţia într-un bun echilibru economic. Contractul încheiat între cele două părţi prevede difuzarea obligatorie a emisiunilor culturale aşa încît, din acest mariaj, cultura nu iese păgubită.

Organizarea pe canale a Radioului, experienţă care, după părerea mea, nu este o izbîndă (în nici un caz, una economică), ar putea fi transformată într-o reuşită tocmai printr-o semiprivatizare atentă şi inteligentă a canalelor. Paul Grigoriu, actualul director general adjunct, responsabilul emisiunilor interne, ale cărui înzestrări gazetăreşti nu mai au nevoie de elogii, ar trebui să aibă în vedere o asemenea soluţie, să ia chiar iniţiative în acest sens, dovedindu-se, cine ştie, un mare talent şi în alte domenii decît cele deja cunoscute.

Ar mai fi de spus că este aşteptată noua lege de organizare şi funcţionare a societăţilor de radio şi de televiziune, ca şi noua lege a sponsorizării, două legi care, bine gîndite, bine votate şi mai ales, bine corelate, ar duce, poate, la împlinirea celei mai năstruşnice dorinţe exprimate de Andrei Şerban: aceea de a-i vedea pe mafioţi susţinînd cultura.

***Notă:** Autorul articolului de mai sus ţine să precizeze că textul a fost scris înainte de publicarea noii grile de programe a TVR.*

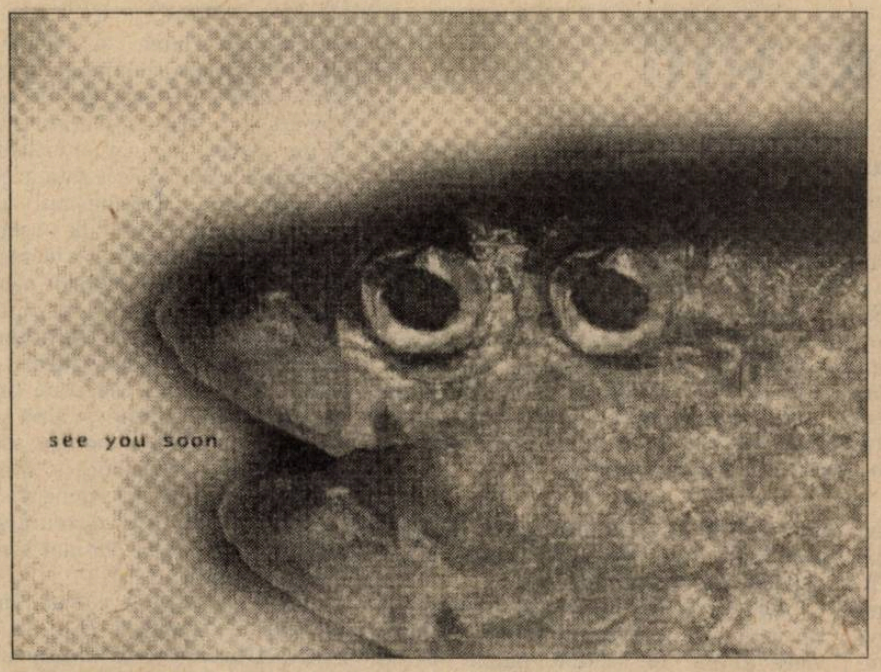

Bogdan GHIU

Despre culTVură

Unul dintre locurile comune cele mai tenace cu privire la televiziune susţine că televiziunea este nu numai a-culturală, ci de-a dreptul anti-culturală: *televiziune = a(nti)-cultură*. În replică (şi, desigur, în oglindă), punctul de vedere limitat, local-imperialist, „universalist" al televiziunii susţine că, dimpotrivă, televiziunea constituie modelul cultural dominant specific post-modernităţii; cultura şi-a pierdut iniţiala majusculă, s-a pluralizat şi s-a întrupat, acum, în televiziune: *televiziune = cultură*. (Mult mai pasionant ar fi de chestionat variantele inversate: *a-cultură = (proto-)televiziune? Cultură = televiziune?*) Inutil să mai spun că ambele aceste două puncte de vedere antitetice greşesc şi, deopotrivă, au dreptate. Situaţiile de acest tip sînt clasice. Un posibil silogism care ar încerca să soluţioneze contradicţia ar putea arăta cam aşa: televiziunea e, azi, cultură pentru că însăşi cultura a devenit (şi) a-cultură, acceptînd, înglobînd şi chiar centralizînd (prin avangarde, de pildă) ceea ce pînă la un moment dat îi era exterior şi chiar duşman. Televiziunea este, azi, cultura dominantă pentru simplul motiv că a fost devansată şi pregătită de cultura însăşi, care a devenit (şi) anti-cultură. Etc. Vina neculturalităţii televiziunii ar reveni, prin urmare, culturii, nu televiziunii, care, prin dezvoltarea ei, nu ar fi făcut decît să se înscrie pe una dintre tendinţele majore de evoluţie ale culturii moderne în drumul ei spre post-modernitate.

Mă rog... Opoziţia ce structurează această ceartă de prejudecăţi este aceea dintre cultura înţeleasă clasic, purist, muzeal, patrimonial, şi cultura înţeleasă ca şi *culturi*, cultură democratizată şi spulberată, multiplicată, a prezentului. Schemă (clasică) a decăderii, de-o parte; schemă (post-modernă) a continuităţii, a istoriei omogene, pline (goale) de semnificaţie în toate punctele ei, indiferent de moment, de cealaltă parte. Canon/anti-canon. Etc.

Să venim, însă, la prezentul nostru de-aici. Elitele noastre culturale şi pletora, atît de utilă social, de snobism ce le înconjoară disprețuiesc televiziunea, *mass-media* în general (şi, desigur, politica). „Televiziunea nu face nimic (citeşte: totul) pentru cultură!" Afirmaţie cel puţin ciudată, dat fiind că, sub disprețul afişat la adresa televiziunii, se manifestă recunoaşterea *puterii* televiziunii, care, dacă ar vrea, ar putea aduce cultura la putere, transformînd cetatea în academie. Deci: dacă televiziunea ar sluji („reflecta") cultura, ea nu ar mai fi ceea ce, se lasă să se înţeleagă, ea e prin definiţie: anti-cultură! Bizar, nu? Poziţia cea mai ciudată, dar şi cea mai simptomatică în această, cum i-am spus, înfruntare de prejudecăţi este aceea a unui realizator precum Iosif Sava, care disprețuieşte masiv ceea ce nu e înalt, patrimonial cultural, dar face acest lucru prin televiziune, reuşind, tocmai, să nu facă nici televiziune, nici – spun gurile rele (a mea, de pildă) – cultură propriu-zisă.

Cert este că, la noi, televiziunea nu a reuşit, încă, nici să „slujească" cultura, nici să devină (să fie concepută şi recunoscută ca) fapt (specific) de cultură. Emisiunile româneşti despre cultură şi cele de dezbateri (pe teme) culturale sînt, cu infime excepţii, lipsite de, substanţă şi incapabile să surprindă *spectacolul viu* şi *neîncetata polemică* pe care o constituie, în întregul ei neaşezat, aflat în continuă mişcare tectonică, ceea ce numim cultură; ele ratează *cultura ca fapt televizual. Cultura este spectacol şi poate fi, prin esenţa ei, fapt de televiziune*. După cum *televiziunea este cultură*, dar înţeleasă nu „culturalist", ci, tocmai, specific televizual. Poate părea paradoxal, dar credinţa mea este că aşa stau lucrurile. Emisiunile româneşti de televiziune de(spre) cultură ratează – fapt neîntîmplător, ci absolut necesar, în dubla lui articulare – şi cultura, şi televiziunea. Dacă ar reuşi să servească cultura, ar fi şi televiziune de bună calitate, propriu-zisă. Nefăcînd televiziune, ele nu fac, însă (fapt, repet, necontingent), nici cultură. Logica, aici, este aceea a lui *şi-şi/nici-nici*, făcută (im)posibilă de pseudo-logica lui *sau-sau*. La noi, ideea unei *culturi televizuale* nu există aproape nici măcar în germene. Televiziunea va deveni (şi) cultură, va putea, altfel spus, să „servească" viu, în act, cultura abia atunci cînd se va obiectiva, prin propriile ei mijloace, pe ea însăşi şi se va lua în discuţie aşa cum vorbeşte acum despre un tablou sau despre o carte, cînd va aboli distanţa şi diferenţa dintre ea şi cultură, curmînd discuţia otioasă despre condiţia de slugă/stăpîn.

Repet: televiziunea, în România, nu face cultură (să zicem aşa, repede) pentru că nu este televiziune.

Între comentariile de multe ori absurde de tip Gabriela Bîdu şi mai-nimic-despre-cultură, de pînă mai ieri, odată cu apariţia emisiunii lui N. Manolescu, de la Pro TV nu este de ales. Nu aceasta este alternativa. A vorbi prost, banal, snob sau interjecţional *despre* cultură nu înseamnă să serveşti cultura (deşi o emisiune precum „Info art" este binevenită). A nu vorbi aproape deloc *despre* cultură, dar a reuşi să realizezi – mai mult inconştient – momente de cultură televizuală nu este, încă, cultură, dar are, cred eu, şanse să devină. La noi, cultura şi televiziunea se exclud numai din lene intelectuală, din lipsă de cultură în *viul* ei structural, natural, şi din lipsă de talent televizual.

„Expresia" în impas

„Expresia" este o revistă studenţească ambiţioasă şi serioasă, dar care s-a lovit de multe obstacole şi este pe punctul chiar de a dispărea. Iniţiatorii provin exclusiv din facultăţi umaniste (filologie, litere), deşi revista este deschisă oricărui student interesat de afirmare culturală. Ideea creării unei astfel de reviste s-a conturat cu o jumătate de an în urmă, cînd un grup de studenţi s-au hotărît să-şi unească forţele pentru a pune bazele unei comunicări libere şi directe între colegii lor. Singura cale întrevăzută de ei pentru a sparge monotonia cenaclurilor şi sesiunilor de comunicări universitare era o revistă deschisă creaţiilor originale şi comentariilor ori chiar analizelor socio-culturale. Obţinînd patronajul unor fundaţii ca Societatea de Ştiinţe Filologice, Societatea Academică Română, Fundaţia Culturală Română, GDS, următorul pas a fost găsirea fondurilor necesare editării primului număr. Redacţia proaspăt formată a avut însă parte de nenumărate obstacole. Refuzul băncilor de a sponsoriza proiectul (pe motiv de lipsă de viabilitate şi impact cultural) a fost dublat de o indiferenţă cumplită tocmai din partea celor cărora revista urma să li se adreseze. Şocată de lipsa de interes a studentului român, dar încrezătoare în talentul şi capacitatea creativă a acestuia, redacţia a pornit singură o ofensivă de contactare directă şi prin publicitate (pe cont propriu) a eventualilor colaboratori. Şi de această dată însă rezultatele au fost sub aşteptări. În afară de teancuri de creaţii de sertar, nimeni nu a oferit articole şi comentarii incisive şi la obiect, care să poată provoca acel dialog necesar între studenţi, în fond scopul principal al revistei. Ne folosim şi de acest prilej pentru a lansa o nouă invitaţie către cei interesaţi de a ne contacta. Ne exprimăm convingerea şi speranţa că studentul român are ceva de spus, şi îl asigurăm că „Expresia" este locul cel mai potrivit să o facă.

redacţia revistei EXPRESIA

UN PREMIU

– Discursul rostit la primirea premiului

Fundației Forumului Crans Montana *de către domnul* **Petre ROMAN,**

președintele Senatului României (27 iunie 1997) –

Premiul Fundației Forumului Crans Montana *se acordă anual unei personalități politice cu o deosebită recunoaștere pe plan internațional. În anii trecuți acest premiu a fost acordat, între alții, lui Itzak Rabin, Iaser Arafat, Vaclav Klaus, George Soros, Juan Antonio Samaranche.*

În acest an, premiul a fost acordat lui Lenard Merri, președintele Lestoniei, și lui Petre Roman, președintele Senatului României. În prezentarea ce s-a făcut cu prilejul acordării premiului, au fost relevate faptele de curaj ale lui Petre Roman în momentul Revoluției române, tăria convingerilor sale ce a avut o contribuție esențială la victoria forțelor democratice din noiembrie 1996 și revenirea lui Petre Roman în fruntea treburilor statului român.

Profund onorat de premiul Fundației îmi aduc aminte că în aceeași ambianță, exact 7 ani în urmă, soseam la Crans în prima zi de după alegerea mea ca prim-ministru al României de către primul Parlament liber ales după căderea comunismului și a dictaturii lui Ceaușescu.

Știind cît de dificil este să vorbești despre tine nu mi-aș permite să vorbesc nici în numele unei întregi generații care a fost în avanposturile revoluției române din decembrie '89. Doar în cîteva cuvinte să depun mărturie în fața dumneavoastră despre cele trăite de mine atunci și rămase definitiv în memoria mea.

M-am "născut" de două ori căci, de fapt, viața mea anterioară, aceea de profesor și om de știință în domeniul fizicii mediului înconjurător, avea ca motivație intimă aceea de a fugi de politică. Și iată-mă complet scufundat în politică.

Într-adevăr, cred că intelectualul supus presiunilor ca și momelilor unei dictaturi poate refuza cel puțin să fie un instrument al acesteia. Singura dovadă, aceea definitivă, a unui compromis inacceptabil cu o putere discreționară ar fi aceea a unei contribuții personale la creșterea nefericirii altora. Este lecția de demnitate pe care am învățat-o în familia mea. Cel mai adesea, supunerea oamenilor în fața puterii dictatoriale era un fel de pact cu diavolul.

Și atunci, de ce am participat la Revoluția din decembrie '89?

Cu trecerea timpului aș spune: pentru că nu puteam în acel moment, atît de îndelung așteptat, să aștept de la alții dovada luptei și poate chiar al unui sacrificiu, adică ceea ce a fost întotdeauna prețul libertății.

Mai cred că nu avem dreptul să decidem din colțișorul nostru asupra vieții altora. În schimb, putem decide pentru a noastră. Încercarea de a-i lipsi pe cetățeni de reflexele lor de oameni liberi, ființe gînditoare și muncitoare pentru propria lor bunăstare, era corolarul politicii "statului goulag", adică stabilitatea coșmarului de care vorbea Adam Michnik.

Președintele Merri, pe care prin acest premiu trebuie să-l omagiem cu mult mai mult decît pe mine, a adus mărturii atît de puternice despre violențele atroce ale acestui stat.

Nu mai puteam suporta. Ambiția isterică și bolnăvicioasă a regimului Ceaușescu de a controla totul și, mai ales, conștiința umană a reușit în cele din urmă să adune un întreg popor împotriva lui. Sunase ora libertății, căci libertatea poporului este rezultatul drepturilor indivizilor.

Pe baricada din Piața Universității, la București, în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989, unde cei mai mulți erau tineri și foarte tineri, noi nu mai aveam unde să ne retragem. Sutele de mii de oameni ce au ieșit în stradă a doua zi au abolit dictatura și astfel realitatea vieții s-a dovedit mai puternică decît voința furioasă a dictatorului.

Dar, triumful libertății și al democrației în acel an 1989 nu era în realitate decît chemarea acestora. Totul trebuia refăcut. Suferințele și teama învinse, libertatea însăși anunțau, din păcate, o nouă etapă de lungi eforturi și dureri. Comunismul distrusese țara noastră ca și un război, dar cu o violență și un arbitrariu ascunse de o fațadă pompoasă și sulemenită. Comunismul însemnase egalitate într-un fel de sclavie. Noi credem într-o egalitate a demnității. Și chiar acesta este motivul pentru care după revoluție oamenii nu puteau și de fapt nu aveau de ce să se debaraseze de propria lor viață trăită. Pentru că totuși ei au iubit și au construit familii, au încercat să-și dezvolte propria personalitate, au dobîndit o poziție socială, au respectat munca cinstită și bine făcută. Cum puteam să le spunem că însuși cursul vieții lor e la răscruce și că privirea spre trecut nu va mai avea același înțeles ca pînă atunci?

Femei și bărbați puteau, în fine, să se exprime omenește. Iar eu îmi spuneam în fiecare zi că natura umană nu are nevoie de justificări. Venise timpul ca în sfîrșit politica să fie un instrument pentru a învinge în lupta pentru obiective sociale apropiate de cetățeni. În fine, cetățeanul trebuia să fie izvorul și în același timp să se afle în centrul deciziilor politice care-l privesc.

Într-o tranziție care neapărat se desfășura într-un peisaj tulbure, ca prim-ministru al guvernului provizoriu și om venit din stradă trebuia să dovedesc în fiecare moment că oamenii pot conta pe mine, că părerea lor avea o importanță reală pentru mine. În același timp, trebuia să conving că o economie esențialmente de piață este un autentic bun colectiv. Mai urma încă să conving că nu trebuie să existe o contradicție între forțele și virtuțile pieței libere și modelul instituțiilor democratice. Căci democrația înseamnă în fond a avea încrederea cetățenilor pentru a face să înainteze o viziune politică. În cazul nostru, Reforma.

Adesea mi-a fost reproșată terapia de șoc pe care aș fi impus-o țării. În ce mă privește îmi reproșez încetinelile și jumătățile de măsură ce au fost rezultatul ambiguității puterii politice care, ieșită din Revoluție, cîștigase alegerile libere din mai '90. Din această perioadă de înfruntări dure între o lume desigur veche dar vicleană și arogantă și o lume tînără și fragilă dar curajoasă și inteligentă am păstrat vie o întrebare: există oare o linie de despărțire între datoria de autoritate pentru a face să fie respectate regulile democratice și datoria de a nu interveni împotriva unei realități turbulente care există tocmai în temeiul democrației?

M-am putut înșela asupra acestei linii într-un sens, ca și în celălalt. Cel mai adesea, pentru că schimbările nu se produc de la sine. Trebuia să ne asumăm riscurile. Cu timpul învățăm să calculăm riscurile și să sesizăm ambiguitatea și impostura. Căci există situații în care ambiguitatea se transformă în claritate și impostura în lașitate; astfel ele au condus la manipularea de tip comunist din septembrie '91 cînd minerii au doborît prin forță și violență guvernul legitim ales al cărui prim-ministru eram.

Structurile și birocrații fostului regim au cîștigat acea bătălie. Vor urma cinci ani de întoarcere în forță la reflexele centralizatoare ale trecutului. Stagnarea reformei a întîrziat procesele decisive de însănătoșire a economiei noastre: restructurarea aparatului industrial depășit și uzat și privatizarea.

Lozincile trecutului ca și jumătățile de adevăr ale revenirii la putere aruncate conștient în ochii opiniei publice sînt în cele din urmă înțelese de către o largă majoritate a cetățenilor ca fiind minciuni nerușinate și sancționate ca atare în alegerile din noiembrie '96.

Este sfîrșitul confiscării Revoluției noastre. Este, în fine, democrația în mișcare.

Uneori, lucru rar desigur, o luptă, despre care alții spun că nu este decît un vis, prinde contur adevărat în realitatea vieții.

Voința mea a fost aceea de a face să înainteze aceste lucruri iar nu ambiția de a elimina adversarii schimbării.

Adică, ceea ce spunea frumos prim-ministrul român Petre Carp la sfîrșitul secolului trecut: *"Greșelile politice se îndreaptă, nu se răzbună".*

Vă mulțumesc încă o dată din inimă pentru acest premiu al Fundației pe care-l accept în numele tuturor compatrioților mei care au făcut ca democrația să renască în țara noastră.

Norbert DODILLE

Pe aleile unui loc liniștit

Am descoperit cimitirul Bellu, acest Père Lachaise al Bucureștiului, datorită unui prieten ziarist, care m-a dus să-l vizitez. Pe o alee, am întîlnit o doamnă grasă și amabilă, o familiară a cimitirului, așezată alături de colegele ei, pradă unei discuții animate care nu avea desigur nici o legătură cu solemnitatea lugubră a mormintelor. Ea și amicele ei aveau în grijă întreținerea acestor locuri, treabă de care se preocupau cu ceva mai puțină ardoare decît atunci cînd dezbăteau diversele subiecte ale conversației lor. Dar ce importanță are asta. Puțină neglijență le stă bine cimitirelor, căci aici frunzele pot să se aștearnă pe jos, ierburile trebuie să crească la întîmplare, iar trecătorul trebuie să dea cu ochii, din cînd în cînd, de ruinele unui mormînt dacă vrea să se impregneze de-adevăratelea de-ideea că, într-o zi, și el va fi întocmai ca praful, noroiul și molozul pe care astăzi le calcă în picioare.

Datorită bunăvoinței acestei doamne grase, cochetă în rochia ei de doliu, oferită probabil de administrația cimitirului (dar nu sînt sigur de asta) și datorită erudiției prietenului meu, care venea aproape în fiecare duminică aici să se plimbe și o făcea din plăcere, susținînd că era singurul mod de a se simți cu adevărat viu, am putut să văd, fără să mă pierd în labirintul aleilor, ultima locuință a multor oameni importanți din trecutul României și a unor familii care, pe vremea lor, cunoscuseră luxul, viața ușoară, poate și devotamentul contemporanilor lor mai puțin bogați. Aceste locuințe erau adesea înnegrite de timp, cu pereții monumentelor acoperiți de un fel de lepră vegetală, și cîte o coloană spartă care simboliza un mort înainte de vreme zăcea pur și simplu pe cimentul crăpat ca mărturie a unei a doua morți la care istoria i-a supus pe bogații locuitori ai acestor cavouri din alte vremuri.

În timp ce mergeam, vorbeam vrute și nevrute, ne pierdeam printre morminte, era o hoinăreală mortuară și estivală. Era sfîrșitul lui august, acel moment ambiguu cînd toamna începe să se arate, se anunță cîte puțin, ca o moarte insidioasă care a adus boala în trupul unui om aflat în plină putere, ignorînd cancerul care-i roade ficatul, moarte care îl va lua în mai puțin de o lună din patul său de spital, pe care nu-l va mai părăsi decît înainte de plecarea către un cimitir mai puțin celebru și mai puțin rîvnit, poate, decît acesta.

La cotitura unei alei, a fost cît pe ce să ne lovim de un monument funerar, plasat în mod surprinzător fix în mijlocul drumului. Nu era o placă de marmură, pusă acolo, în așteptare, cu acea neglijență care-i caracterizează pe funcționarii formați îndelung de sistemul comunist și care nu au fost obișnuiți să-și respecte clienții, egalii lor. Nu, era pur și simplu un cavou, instalat însă, trîntit ca să zic așa, exact în drum, încît trebuia să-l ocolești, cu greu, ca să nu calci pe mormintele vecine. Prietenul meu, liberal în moravuri și gîndire, nu a ratat ocazia de a exclama văzînd monumentul absurd al cine știe cărui individ, care, de altfel, nici nu era încă înmormîntat acolo: l-a pus aici avînd presimțirea unei morți pe care o știa ineluctabilă.

Ne-am uitat pe placă: indica numele unui sportiv celebru, data lui de naștere urmată doar de o liniuță care lăsa în grija Domnului să hotărască ce avea să urmeze. Alături era un graffiti: cineva, un trecător indignat, fără milă pentru acest individ din cealaltă lume, care-i stătea în drum, insultase memoria viitorului mort. Ducă-se dracului înainte să moară. Am aprobat zgomotos observația trecătorului care ni se părea plină de bun simț. Cum putuse oare accepta administrația cimitirului un lucru atît de incredibil, adică să instaleze un mormînt chiar acolo pe unde circulă oamenii? Poate că, într-o zi, orașul București ar fi în stare să-i aprobe acestui insolent, sub pretextul celebrității lui, construirea unei vile chiar în mijlocul bulevardului Magheru.

Am întrebat-o pe doamna grasă din cimitir, care cunoștea desigur toată povestea. Ea nu ne împărtășea indignarea. Acest sportiv celebru nu era decît echivalentul contemporan al bărbaților și femeilor care populau aceste locuri: astăzi el era adulat, sărbătorit, venerat de compatrioții săi așa cum fuseseră odinioară și cei care ocupau aici locuri incontestabile, pe care regimul comunist nu a îndrăznit să le profaneze. Numai că cimitirul era plin, nu mai exista nici un pătrățel de iarbă disponibil, chiar și prietenul meu, care era subțirel și pe care opulenta noastră interlocutoare îl arăta cu ironie, nu ar fi găsit un loc unde să stea. Așa că, sportivul, care nu era incult, a vrut și el, imaginîndu-și că va figura cîndva în Panteonul marilor oameni ai României, să aibă mormîntul său la Bellu. I s-a spus că nu mai era loc, dar el n-a vrut să creadă așa ceva. A făcut turul cimitirului cu însăși doamna cea grasă care i-a arătat cavourile: căuta unul care să nu se justifice, vreun mort îngropat acolo din greșeală, uitat de familie și de lumea întreagă. Dorința sa nestăpînită de a avea un loc aici era atît de mare încît s-a oferit să dezgroape pe cineva, un intrus, să-l ducă într-un cimitir de la periferie unde să-l reîngroape pe cheltuiala sa. Voia să discute cu familia, să le dea bani, mulți bani, ca să-i cedeze spațiul respectiv. El, care fusese primit peste tot, în primăria Parisului și în palatele Californiei, în lumea întreagă, unde i se rezervau cele mai bune camere, nu înțelegea cum de era posibil să i se refuze ultima sa locuință, aici, în acest loc dezmoștenit din periferia Bucureștiului. Într-un sfîrșit, excedat, s-a oprit la cotitura unei alei, a bătut din picior și a strigat: "Vreau să fiu îngropat aici!" A tratat cu autoritățile, dar doamna nu mai știa detaliile acestor tratative; oricum, într-o zi, au început să sape chiar în locul unde marele om bătuse din picior și apoi au pus marmura.

Vezi tu, Norbert, mi-a spus prietenul meu cu o voce gravă, asta este tranziția: confuzia locurilor și confuzia timpurilor!

Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

Anca MANOLESCU

O lecţie pentru societatea civilă

O lecţie proastă

De curînd senatorul PNŢ-CD şi părintele greco-catolic Matei Boilă a propus un proiect de lege prin care parohiilor Bisericii catolice de rit oriental să li se asigure lăcaşuri de cult. Proiectul prevede ca în localităţile unde ortodocşii posedă mai multe biserici (unele fiind obţinute în 1948 prin interzicerea Bisericii unite cu Roma şi confiscarea bunurilor sale), un lăcaş să fie cedat în favoarea uniţilor.

Reacţia responsabililor ortodocşi a uimit prin vehemenţă. În primul rînd fiindcă implicate în conflict sînt două instituţii presupuse a avea o înţelegere superioară a "păcii" şi a "aproapelui", două "Biserici frăţeşti", care, fiecare, vorbeşte – în doctrina şi predica sa – despre "iubirea semenului. În al doilea rînd, pentru că acest conflict, care irupe acum în Parlament şi mass-media, datează – mai mult ori mai puţin latent – încă din 1990. Or, reacţia cu pricina pare să ţină mai mult de tresărirea viscerală a insului surprins de evenimente şi nu de o manifestare bazată pe reflexivitate, pe cîntărirea prevăzătoare şi lucidă a situaţiei, pe încercarea de a imagina soluţii realiste. Pînă şi reprezentanţi ai Bisericii ortodoxe au admis că tonul ierarhilor ei a fost cam "înalt".

Stilistic vorbind, tonul acesta e stupefiant: presa a transmis o declaraţie conform căreia, dacă legea va fi aplicată, în Transilvania vom avea război civil, ne vom confrunta cu o nouă Bosnie, cu un nou Belfast. Ca retorică, e impresionant! Ca mesaj, e iresponsabil: nu riscă el, oare, să sune a incitare la război civil, la o nouă Bosnie, la un nou Belfast, pentru o populaţie locală deja crispată şi divizată pe alocuri prin tensiunile – de şapte ani perpetuate – ale conflictului cu pricina? E, oare, Biserica ortodoxă în pericol, aşa cum era democraţia d-lui Iliescu cînd minerii au venit la Bucureşti? E, oare, Biserica ortodoxă ameninţată – prin retrocedarea unor lăcaşuri – cu falimentul, ca acele întreprinderi unde angajaţii, în loc să caute soluţii de funcţionare, încearcă să-şi impună poziţia blocînd drumurile naţionale? Oricum, e straniu ca responsabilii unei Biserici ce se declară "naţională" să prezică măsuri atît de războinice împotriva altor români (şi altor creştini). Pentru că, sperăm, ei nu îşi însuşesc totuşi părerea lui Nae Ionescu conform căreia "a fi român" înseamnă să fii ortodox, ceilalţi – de alte confesiuni – putînd fi "buni români" dar nu români genuini.

Pentru membrii societăţii civile – fie ei şi ortodocşi, neinflamaţi de conflict – încercarea de a dota pe greco-catolici cu nişte spaţii de slujbă, care le-au aparţinut de altfel, apare drept o iniţiativă rezonabilă, datorată, civilizată, drept încă un pas spre normalitate. Care ar fi totuşi logica proprie fiecăruia din adversari, aparent dificil de împăcat cu a celuilalt, de vreme ce – timp de şapte ani – ea a rezistat oricărei posibile rezolvări a litigiului?

Organicitate şi legalism

Cînd se declară "Biserică naţională", Biserica ortodoxă are în vedere o "naştere " – ce reuneşte în aceeaşi fiinţă şi în acelaşi destin – neamul românesc şi credinţa ortodoxă. Dacă e să ne referim la concepţia formulată, printre alţii, de S. Mehedinţi (*Creştinismul românesc*, 1940), creştinismul originar ar fi avut, în viitorul teritoriu românesc, un loc de elecţiune dat fiind că aici s-au întîlnit două date făcute spre a se întregi. Pe de o parte excelenţa spirituală a dacilor, de tip monoteist, care îi poate asimila, după autor, unui soi de "creştini înainte de creştinism". Pe de altă parte, un mesaj creştin de primă sursă, livrat de "Legiunea V-a Macedonica, mutată spre sfîrşitul sec. I din Palestina – unde s-a botezat cel dintîi păgîn, sutaşul roman Cornelie –, în Dobrogea şi apoi spaţiul Daciei traiane". Ar fi vorba despre un creştinism direct evanghelic, nealterat de aluviuni distorsionante şi influenţe străine, despre o naştere "fără dureri" ("singurul popor creştinat pe nesimţite" – S. Mehedinţi) şi despre o creştere lipsită de crizele ereziilor, despre un soi de imperturbabilă gestaţie. E, în varianta lui N. Crainic, "un creştinism născut, nu făcut", o "fuziune organică": "Dar tocmai această imposibilitate de precizare a unuî moment deliberativ (pentru adoptarea creştinismului) e dovada fuziunii organice dintre ortodoxie şi sufletul românesc" (*Ortodoxie şi etnocraţie).*

Am avea de a face cu o naştere misterioasă care nu se plasează *în istorie*, ci *face istoria*: fără momente de *deliberare*, printr-o simplă activitate de creştere pe o rădăcină – iniţială şi determinantă. Conform acestei construcţii mentale, greco-catolicismul poate apărea drept un *hibrid, fabricat* într-un moment istoric şi, mai ales, *impus* prin forţă de instituţii străine şi opresive: Imperiul habsburgic şi aristocraţia non-ortodoxă din Transilvania.

Pe de altă parte, construcţia aceasta adaptează riscant – spre profitul etnogenezei – o caracteristică a creştinismlui oriental. Or, în cazul lui, *organicitatea* nu e înţeleasă în orizontul istoriei, ci al liturghiei. Ea e cea care reuneşte şi pune în act doctrina, experienţa spirituală şi artele ecleziale, adică viaţa însăşi a Bisericii – orientată spre dincolo de timp. Episcopul de Alba-Iulia declara, la "Ediţia specială – TVR 1" din 12 iunie că, prin retrocedarea unor lăcaşe de cult greco-catolicilor, ortodocşii ar fi supuşi unei tentative de prozelitism, dat fiind că, în virtutea obişnuinţei, ei ar continua să frecventeze acelaşi spaţiu, ştiut, al oficiului liturgic. Dacă e să luăm în serios temerea, am spune că ea ţine de riscurile unei credinţe ce se dezvoltă în "lipsa momentelor deliberative". Numai că faptele istoriei infirmă această teorie: atît românii care au decis – la 1700 – să rămînă ortodocşi cît şi cei care au optat pentru unirea cu Roma au avut de deliberat pentru opţiunea lor, o deliberare dificilă şi dureroasă de ambele părţi, cu avantaje şi incoveniente de fiecare parte.

A transfera asupra lăcaşului concret eficacitatea liturghiei, a condiţiona în mod preponderent exerciţiul şi de un spaţiu particular e la fel de riscant şi nerealist, în mic, cu transferul unei orientări eschatologice – imediat prezentă şi experimentată în ortodoxie –, asupra destinului istoric al unui popor.

În ce îi priveşte pe greco-catolici, apariţia formei lor religioase se leagă de o lege – propusă şi impusă, în mare parte, de un stat istoric –, o lege care le-a dat posibilitatea să intre, ca parte egală, în structurile culturale, administrative, ecleziale ale Imperiului central european. E o opţiune *în istorie* şi *pentru istorie* ale cărei roade esenţiale rezidă tocmai în cristalizarea unei conştiinţe româneşti, după model central-european. (Tot o lege, mai violentă şi mai discreţionară încă, le-a interzis în 1948, cultul.) Am spune că, pentru responsabilii greco-catolici, exerciţiul funcţionării în legătură cu statul modern şi multi-confesional are o mai îndelungă practică, e mai la îndemînă decît pentu cei ortodocşi (care aspiră fie la o societate integral ortodoxă, fie – cum s-a întîmplat – au colaborat obedient cu Puterea instalată).

Depăşirea opticii de victimă culpabilizată

În stadiul actual, conflictul a depăşit totuşi, în mod benefic, cramponarea fiecărei părţi de statutul de victimă şi de momentul istoric ce a creat-o. Greco-catolicii nu mai cer o *restitutio in integrum* a bunurilor cu care regimul comuist a împroprietărit pe ortodocşi (aruncînd astfel asupră-le tenta complicităţii). Aceştia nu mai evocă – sonor şi adversativ – momentul 1700, cînd mănăstiri şi biserici le-au fost rase cu tunul sau au fost preluate de noul cult. Nu mai avem de a face cu două victime care – agresorii efectivi nemaiexistînd – aruncă una asupra celeilalte o umbră culpabilizantă. Părţile par ceva mai decise să ia în seamă situaţia acuală a celor două comunităţi şi repartiţia lor în funcţionarea societăţii de azi.

La aceeaşi "Ediţie specială TVR 1", episcopul ortodox declara că Biserica sa e dispusă să cedeze lăcaşurile de cult cu condiţia ca: a) Statul să nu se amestece în viaţa ei internă şi să-i forţeze decizia; b) comunităţile ortodoxe locale să fie de acord cu cedarea; c) greco-catolicii să nu-şi exagereze ponderea prin parohii inventate ori improvizate. Al treilea punct depinde de onestitatea partenerului. Celelalte două ar trebui să fie însă onorate de Biserica ortodoxă nu numai prin declaraţii de bunăvoinţă, ci printr-o efectivă "voinţă politică eclezială". Şi au existat chiar voci din interiorul ei care avertizau încă de mult că nu trebuie aşteptată o explozie publică, o interpelare din zona puterii seculare pentru ca problema să fie identificată, iar soluţiile puse să lucreze.

Dacă Biserica ortodoxă se confruntă acum cu o posibilă intruziune a Statului în deciziile ei, lucrul se datorează, în fond, faptului că nu a prevenit situaţia, inapetenţei sale de pînă acum pentru un dialog eficace cu greco-catolicii. Or, pentru a le putea oferi acestora lăcaşuri de cult cu consimţămîntul parohiilor ortodoxe, terenul ar fi trebuit îndelung pregătit. De la ierarhii şi preoţii locali ar fi fost de aşteptat un efort care să suscite în enoriaşi înţelegerea şi disponibilitatea pentru nevoile celorlalţi, un efort care să pledeze activ şi colegial cauza greco-catolicilor. După semnalele existente, mai degrabă inamiciţia ori o rece indiferenţă s-au făcut simţite de ambele părţi. Invocarea diferenţelor de doctrină nu cred că mai lucrează în acest caz: e vorba aici numai de convivialitatea unor forme recunoscute ale creştinismului pentru care au optat, diferit, şi le-au onorat în istorie atît ortodocşii cît şi greco-catolicii. Logosul le cere ucenicilor săi lucruri mult mai grele: "Dacă iubiţi pe cei care vă iubesc, ce răsplată veţi avea? Oare nu fac şi vameşii acelaşi lucru? Şi dacă îmbrăţişaţi numai pe fraţii voştri, ce faceţi mai mult? Au nu fac şi păgînii acelaşi lucru? Fiţi, dar, voi desăvîrşiţi, precum Tatăl vostru desăvîrşit este." (*Matei*, 5, 46-48).

"Chestiunea greco-catolică" era – cred – pentru Biserica ortodoxă un excelent prilej, un prilej "oferit" pentru a-şi proba prestigiul non-mundan în faţa societăţii civile. Dacă ea ar fi reuşit – dacă ea va reuşi – să aibă o atitudine colegială efectivă, mergînd pînă la soluţia pragmatică, dacă ea va dovedi – din interior – că poate suporta senin şi activ *diferenţa*, lucrul ar constitui un argument imediat convingător. Pînă acum, însă, "diferendul" are exact aceeaşi alură cu conflictele între instituţii ori persoane seculare. Mai mult, violenţa de limbaj, neputinţa de a ieşi din logica proprie – confortabilă şi justificativă –, determinaţia cu care "Absolutul" e rechiziţionat în favoarea acestei logici, toate acestea riscă să ofere o "chemare în negativ" spre instituţia Orientului creştin.

Există, în *Decameron*, o istorioară instructivă în acest sens: evreul Abraham, foarte legat de tradiţia proprie, e îndemnat de prietenul său creştin să se convertească. Biruit de persuasiunea celuilalt, el decide totuşi – pentru a-şi întemeia definitiv opţiunea – să facă un pelerinaj la Roma şi să vadă cum trăiesc şi cum se poartă acela ce e "reprezentantul lui Dumnezeu" şi colegii săi de slujire. Însă creştinul, "auznd aceasta, se mîhni peste măsură şi-şi zise în sinea lui: «Zadarnică mi-a fost osteneala, căci de se duce Abraham la Roma şi vede traiul preoţimii noastre, nici vorbă nu mai poate fi de încreştinare»". Spre mirarea lui, odată întors din călătorie, evreul decide să facă pasul şi îl argumentează astfel: "mai degrabă am văzut că părintele de la Roma şi cei deolaltă cu el deservesc credinţa cea creştină şi o fac să se piardă. Cum însă totuşi strădania le e zadarnică şi credinţa voastră sporeşte în credincioşi pe zi ce trece, socot pe drept cuvînt că Duhul Sfînt e într-însa şi-i este temelie".

Există, desigur, o reverberaţie a Duhului care nu poate fi obturată de nici o carenţă omenească; există o "şiretenie divină" care poate transmuta *lipsa* în evidenţă a *plinătăţii*. Dar nu putem, totuşi, conta numai pe asta; nu putem conta preponderent pe o *colaborare în contradictoriu* cu efortul divin.

Album

Casa şcoalelor

Frumusețea e urîtă

Una din învățăturile de bază pe care le împărtășesc oracolele școlare are în vedere discreditarea *frumuseții* în favoarea *caracterului*. Este vorba de frumusețea fizică, desigur, cea care – în ciuda tuturor sfaturilor moralizatoare – este căutată și rîvnită de fiecare tînăr. Prin urmare, caietele de amintiri își constituie un sistem persuasiv de contracarare a acestui exces.

În catrenele oracolelor, frumusețea este întotdeauna blamată: *"Nu prefera frumusețea / Care este în zadar / Ci preferă caracterul / Care este foarte rar."; "Nu iubi o frumusețe / Că te poate înșela / Iubește un suflet nobil / Ce te poate adora."; "Nu iubi băieți frumoși / Că sînt tare mincinoși / Dup-un zîmbet drăgălaș / Te lasă c-un copilaș."*

După cum se observă, frumusețea este pusă în legătură cu duplicitatea, și aceasta nu întîmplător: fiind dorită de mulți, frumusețea este, în principiu, gata oricînd de infidelitate. Adevărata explicație pentru ura neîmpăcată pe care o poartă oracolul pentru frmusețe este, însă, alta. Frumusețea este, de fapt, abaterea de la regulă, de la statutul lui "nici prea-prea, nici foarte-foarte." Ea reprezintă ceva extraordinar, care iese imediat în evidență, iar din perspectiva mediei, deci a mediocrității, orice iese în evidență este de repudiat.

Iată o repudiere de pe o poziție înaltă, "filozofică", de tipul "deșertăciunea deșertăciunilor": *"Frumusețea-i trecătoare / Omul e amăgitor / Mintea e folositoare / Dar nu-i dată tuturor."* – faptul că inteligența nu este un lucru comun stîrnește reale păreri de rău. Cu toate acestea, împotriva inteligenței nu se pot spune prea multe, de aceea ea este preferată, în ultimă instanță, chiar doar și pentru faptul că este mult mai discretă decît frumusețea. Apoi, inteligența poate fi integrată în valorile morale – care, eventual, se pot cultiva și care sînt folosite de retorica oracolelor drept calități consolatoare pentru cei mai puțin dotați fizic: *"Dacă vrei să fii iubită / Fii cuminte și cinstită/ Cinstea și inteligența / Fac mai mult ca frumusețea."*

Cumințenia și discreția sînt întotdeauna preferate. Tînărul trebuie să stea în banca lui, să fie ascultător și să nu iasă în evidență cu nimic.

Discreția este marea calitate a îndrăgostitului și testul adevăratei iubiri totodată: *"Cine rîde și glumește / Să nu crezi că te iubește / Cine este mai tăcut / Te iubește foarte mult."; "Dacă cineva îți spune «te iubesc» / Să-i spui că minte / Adevărata iubire nu se spune / Ci se simte."; "Dacă un băiat îți spune / «Te iubesc, dragostea mea» / Tu să-i spui «Mănînci alune!» / Și să-ți vezi de treaba ta."; "De iubești pe cineva / Nu spune la nimenea / Iubirea adevărată / Nu se spune niciodată."*

Adevărata funcție a demersului persuasiv de mai sus nu este anihilarea declarațiilor de dragoste, care de altfel sînt într-un număr covîrșitor în paginile caietelor de amintiri. Ceea ce se urmărește de fapt este pregătirea terenului pentru ideea de suferință în tăcere, idee atît de dragă semnatarilor oracolelor. (C.P.-B.)

Un ziar profund, omenesc, viu tralala

Un ziar pasionant, vesel și serios, larg accesibil, elitist în demers și popular în mers, capabil să realizeze acea aproape imposibilă dorință a unui celebru "făcător de presă" francez, Lazareff: "un ziar de mare tiraj care să placă celor mai rafinați intelectuali" ar putea fi, azi, în România asta unde mai toți se nasc poeți, devin prozatori și mor editorialiști, – "Jurnalul cuvintelor". Acesta ar reflecta viața și activitatea cuvintelor în propoziținile și frazele străzilor, pieților, autobuzelor, Parlamentului, blocurilor etc. și tralala. Vorbele și mișcarea lor pe buze sau pe hîrtie ar fi privite ca și cum ar fi oameni în toată puterea cuvîntului, așa cum și sînt de altfel: ele se nasc, se dezvoltă și mor, fac crime și accidente, deviază și delirează, merg la analize, intră în crize și "la idei", fac scandal, se trag de păr, se calcă în picioare, se culcă împreună, juisează, rămîn gravide, fac copii, rîd, plîng, trăiesc, se joacă tralala. Viața cuvintelor – nimic din ceea ce e omenesc nefiindule străin – poate fi cuprinsă într-un ziar strict al lor prin rubricile clasice, studiate la orice facultate de jurnalism: reportaj, anchete, interviuri – Doamne, cîte poate spune un cuvînt! Ar exista materie – nu numai cenușie și nu numai plîngînd – pentru subiectele cele mai căutate, de la cuvinte arestate, violate și încrucișate pînă la acelea omorîte sau devalorizate. Pagina întîi, "front page"-ul unui asemenea Jurnal, v-o pot macheta imediat numai cu cele citite și auzite în ultima săptămînă:

principala știre economică ar fi aceasta – dolarul are un nou nume după acela, fanat și banalizat, de "verzișor"; și anume: metrou! Fiindcă, așa cum metroului i se adaugă cîte un vagon, și dolarului i se mai "pune" cîte o sută, două de lei la coadă; metrodolarul ar fi replica română la petrodolar;

asasinatul zilei ar fi, incontestabil, uciderea frumosului verb: "a tăinui". Un specialist în materie, un fost șef al serviciilor de spionaj și contraspionaj, susține la lumina zilei, în titlul cît și în cuprinsul articolului că Ceaușescu ar fi fost convins de un colaborator al său "să secretizeze" activitatea unui departament al fostei Securități; "a secretiza" pentru "a tăinui" e un barbarism devenit barbarie, o curată moarte de verb;

reportajul paginii ar ține de strania apariție, în plin centrul capitalei, al unui nou sens în viața cuvîntului "impresar"; s-ar relata cum, ieșind euforice de la finala Cupei României, mulțimile de suporteri ai Clubului "Steaua" au ajuns de pe stadion în oraș unde au izbutit să creeze cîteva perturbări de circulație pe bulevarde; cînd un automobilist a încercat să-și facă loc printre ei, chiar în viteză redusă, cîțiva i-au bătut aprig în capotă, strigîndu-i: "Ce faci, bă, impresarule!?" Omului holbat de la volan i s-a explicat fulgerător: "Păi ce impresie îți faci de noi, că sîntem huligani?" "Impresar" pentru "cel care-și face o impresie" e de natură să permită secretarului general de redacție – om obligatoriu cult și inteligent – a ilustra textul cu o poză a lui Vladimir Nabokov, explicația-foto lămurind, scurt, de ce;

știrea medicală – fără de care un "front page" românesc nu are chichirez – ar avea în vedere și auz, "sindromul tralala"; sînt tot mai numeroși românii care obișnuiesc ca în locul sterpului stereotip "etetera" să pună la capătul unei fraze enumerative și plicticoase, această melodie care trezește și înveselește: "m-am dus la piață, am luat roșii, brînză, ziare, tralala" sau: "am fost la policlinică, după aia la poștă, la "Nufărul", la benzină, tralala";

fraza zilei ar acoperi și nesecatul domeniu al violului – ea s-ar întinde pe 4 sau 5 coloane din cele 6 clasice: "Nu-l lăsa pe tupeist să abereze". E chiar un dublu viol, silind "tupeul" să producă un personaj (pînă mai ieri un normal "obraznic") și chinuind "aberația" să se conjuge într-un verb schimonosit dramatic și agramatic; o paranteză concisă ar lămuri geneza acestei fraze rostite pe estrada unui miting sindical, atunci cînd unul din lideri s-a speriat de un discurs prea antiguvernamental și i-a cerut altui responsabil cu microfonul să-l cenzureze "pe acel tupeist care abera".

Tot pe pagina întîi, într-un chenar, s-ar anunța că în pagina a doua (nici n-ar trebui mai multe) "dosarul dezvăluirilor" cuprinde confesiunile cuvîntului "intelectualist", brusc și fantomatic revenit în actualitate, după ani lungi în care i-au fost reprimate și uitate semeția, nonconformismul, vitalitatea.

În sfîrșit, editorialul ar avea ca titlu: "Teama de articolul hotărît" și ar analiza recenta apariție a unui ziar al cărui titlu prezintă ciudățenia de a fi nearticulat; se încalcă o lege aproape organică: orice ziar are titlul articulat: Universul, Timpul, Adevărul (în cazul celui mai bun titlu care s-a dat vreodată în România: "Vești proaste", adjectivul consolidînd cît articolul hotărît). De ce "Național X" – riscînd confundarea cu un club de fotbal sau cu un teatru? Ce angoasă se ascunde aici, ce nesiguranță, ce indecizie, ce mesaj, ce tralala?

E inutil să discutăm pe larg de ce "Jurnalul cuvintelor" nu poate avea decît un singur motto: "Notre peuple a tout raté, sauf GRAIUL", Emil Cioran.

Radu COSAȘU

Scrisori întredeschise

Treptele amorului

– deduse dintr-un grupaj de modele de scrisori oferite de un

Cod al manierelor elegante

de la începutul secolului –

Amice,

Inima mea este tot atît de arzătoare ca și a ta, poate și mai mult. Văd bine că mă iubești, dar graba cu care ai mărturisit-o îmi inspiră frică, căci mă pune în poziținue de a considera această iubire ca un foc de paie, și chiar eu singură, luînd focul din partea sa cea rea, mă tem ca lucrurile să nu meargă mai departe decît onestitatea o permite la doi tineri cari nu sunt încă căsătoriți.

Amorul nu așteaptă, și odată așezat în două inimi iubitoare e mirare ca el să mai aștepte aprobarea altora.

Te iubesc la nebunie; dar cu toate astea nu mă poți învinovăți, mă port cu cea mai mare înțelepciune.

Nu'mi lipsește pofta de a'ți spune cînd și unde ne vom întîlni, dar îmi este frică de a te vedea interpretînd aceasta în favoarea ta. Dacă îmi promiți că nu vei cere mai mult, ne vom întîlni unde și cînd vei voi.

Amica ta,
Lina

*

Petrică,

Ieri la dans 'mi-ai adus o mare insultă. Nu știu, ai făcut-o din neștiință sau din rea-voință; nu m'ai îmbrățișat: căci este un obiceiu ca fiecare cavaler să îmbrățișeze pe dama sa. Spre a repara greșeala ce ai comis-o, te invit a veni la mine diseară, spre a face ceeace la bal n'ai îndrăznit să faci.

Te rog însă a nu spune nimănui că ai venit în urma invitării mele; ci toți să creadă că ai venit din propria d-tale inițiativă.

A ta amică
Ioana

*

Ioane,

Ascultă-mă și fii îngăduitor. Ai plecat, m'ai lăsat singură și fără nici un sprijin. Mi-ai promis că te întorci peste un an.

Trei ani au trecut de atunci și nu te-ai întors încă. Unii zic că ai murit; alții, din contra, că te-ai făcut caporal sau colonel, și în sfîrșit că faci curte la multe femei din oraș și că nu te mai gîndești de loc la mine. Și într'adevăr, oare am primit vr'o dată dela tine vr'o știre ca să fiu pusă în poziținue de a nu da crezămînt știrilor ce le primesc dela amicii tăi?

Și oare trebuia să rămîn fată bătrînă așteptîndu-te mereu?

S'a întîmplat ce s'a întîmplat, a venit Mihai, un băiat bun și cu un meșteșug în mînă, și m'am măritat cu dînsul.

Ce vrei, nu poți avea nici o pretenție către mine. Trebuia să te fi întors mai de vreme; tu singur ești de vină; nu 'mi-ai spus și nu 'mi-ai scris nimic atîta timp. Te-ai gîndit tu măcar odată la mine cînd alergai prin lume?

Aide de, fă-te acum prietenul meu și al bărbatului meu și vino mai des pe la noi ca să mîncăm și să petrecem împreună. Fii pe pace, noi te vom însura.

Marghioala

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Noi apariții în iulie

ERNEST BERNEA
Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român
EMIL CIORAN
Exerciții de admirație
MIRCEA ELIADE
Memorii, 1907-1960
ALEXANDRE KOYRÉ
De la lumea închisă la universul infinit
NIKOLAI LOSSKI
Condițiile binelui absolut
CONSTANTIN NOICA
Șase maladii ale spiritului contemporan
PLATON
Euthyphron • Apărarea lui Socrate • Criton

Tiraje noi la: ANDRÉ BARBAULT / *Zodiacul* • H.-R. PATAPIEVICI / *Zbor în bătaia săgeții* • MIHAIL SEBASTIAN / *Jurnal* • AURELIA MARINESCU / *Codul bunelor maniere.*

Mai multe imagini

Uitaţi tot ce ştiţi, tot ce-aţi mai văzut, încercaţi imposibilul condiţiei de privitori refăcînd, într-un fel, ce vroia Klee (*"ca tot ce este esenţial, chiar şi esenţialul acoperit de perspectiva optică, să apară vizibil"* – 1902!); apoi priviţi încă o dată "I would like to go on safari", 1989, de Mari Mahr: frîntura uniui cap de rinocer întrevăzut printr-o prelată. Animalul este prins, asta e evident, şi totuşi ni se permite – ca o cochetărie de vînători mîndri – să-l privim în ochi... Materialul cerat este plin de zgîrîieturi, a-mpăturit nenumărate sălbăticiuni. Şi există patru găuri capsate, servind probabil la legarea prelatei. Ochiul nostru trece de la una la alta. Se gîndeşte. A mai văzut această imagine – sigur, nu "riguros aceeaşi" (cum ar spune H.-R.P.), dar riguros asemănătoare: o femeie, o fată, stînd într-un bufet-vitrină, cu genunchii îmbrăţişaţi. Titlul: "Femeia-obiect". Un ciclu de fotografii de Alexandra Croitoru, recent expus la GAD. Şi cele două imagini – femeia şi rinocerul, vitrina şi prelata întredeschisă – de fapt îşi răspund, pentru că amîndouă "reprezintă", printr-o depunere succesivă de prejudecăţi culturale, hermeneutică facilă şi "instinct" asociativ, "condiţia celui slab", *expus* – cum spuneam: ca şi cum, **a fi arătat** înseamnă deja, un pic, **a fi mai puţin**, a pierde din importanţă...

Dar cît sînt toate acestea de insuportabile, pînă la urmă! Nu imaginile, fireşte – dar *acestea*: obişnuinţele noastre "descriptoare", micile noastre siguranţe erudite, orgoliile mărunţissime de colonizatori ai imaginarului *altuia*...! Ca nişte vînători de semne, pîndim fiece "mişcare în zonă", ne informăm unul pe altul pentru a fi cît mai mulţi (prada cade mai uşor în mîinile, sub ochii mai multora!), apoi hărţuim fără milă imaginile; imagini care, cel mai adesea, dispar chiar în actul "raptului" transformîndu-se în altceva – trofee ale sagacităţii critice! Autoritatea deformează, sluţeşte; iar atunci cînd artistul este încîntat de referiri (referirile sînt ca nişte referinţe: un fel de cărţi de vizită), cînd cronica umple mai multe coloane citînd din cutare şi cutare iar lucrarea, *vădind subtile corespondenţe cu opera lui... şi a lui...*, capătă ştampila criticului-asociat, toată lumea e mulţumită. Totul e perfect.

Totul e infect. De ce mă gîndesc, în faţa fotografiilor lui Nicu Ilfoveanu (cîteva, mai ales), la Mapplethorpe? Ce

"spune" asta despre el, despre mine? Punînd între mine şi el (el-imagine) numele americanului, totul devine infect pentru că devine opac – fotografiile trimit nu-ştiu-cîte semnale care, în contact cu suprafaţa mea tăbăcită, "se fac" asociaţii... Or, nu e nevoie de asociaţii – e nevoie de o privire pură! O utopie, ştim cu toţii – a spus-o atît de bine Caius Dobrescu într-un număr din *L,A&I* scriind despre o expoziţie, "Anatopisme" (unul dintre cele mai bune texte despre artă din ultimii ani!). Dar, în lipsa acestei utopii, nu mai vedem nimic: vedem umbrele altor lucrări aşternute peste lucrarea pe care-o privim... (În "Adam şi Eva" a lui Ron O'Donnel, de pildă – altă imagine *expusă* la 3/4, în cadrul expoziţiei britanice "De/Composition" –, văd "Miroir" de Tom Drahos, *expus* în Geoda din Parc de la Villette în 1995!) Şi totuşi, în extra-ordinarele "Meat Abstracts" ale lui Helen Chadwick (polaroide, 1989) – pe care nu le mai văzusem decît în reproduceri, pînă acum – există o materie (nu pelicula!), o textură, un "stimmung" al carnalităţii pe care nici-un comentariu nu-l poate echivala şi pe care doar privirea – "rănită" de filamentul acelui bec aprins înfipt în carnea macră – ar putea să-l cureţe de cuvinte... În "Machetele" ludice ale lui Lea Andrews se întîmplă atîtea lucruri – glume "private", poveşti la gura sobei, proiecte pentru o sistematizare absurdă a spaţiului... – încît *nici unul* nu poate fi povestit înaintea altuia... Un "Fără titlu" din 1990 al lui Hannah Collins se năruie peste noi ca un coşmar de cochiaje, cu atît mai neliniştitor cu cît deslusim firele năvodului prins într-un cîrlig: coşmarul este "domesticit", are (o) formă!... "Fall Out" al lui Tim Head (1985) ne sufocă privirea cu gadgeturi din plastic: Apocalipsul de jucărie, acum! Iar fotomontajele lui Calum Colvin ("Deaf Man's Villa" de pildă, 1989 sau ale lui Helen Sear ("Natural Habitat"), la antipodul "Corral"-ului lui Boyd Webb din acelaşi an, sînt capcane pentru ochi: dac-am putea să rămînem acolo, văzînd totul prin colţurile fragmentelor lipite, *dinăuntru înafară*, ca nişte vietăţi prinse – definitiv prinse în realitatea imaginilor..., atunci ar mai exista, poate, o şansă. O şansă de a uita lasourile care ne trag, ne tîrăsc, mereu, înapoi, în comentariu.

Alex. Leo ŞERBAN

P.S. Acum înţelegi, dragă Mircea Florian, de ce nu pot, oricît m-ai ruga, să "prezint" o expoziţie? Nu ştiu de ce *a scrie despre* mi se pare mai puţin "vînătoresc" decît *a vorbi despre*... Prefer orice prestigiului carnasier al Autorităţii!

CENTRUL SOROS PENTRU ARTĂ CONTEMPORANĂ

anunţă

concurs de proiecte artistice pentru participarea la

EXPOZIŢIA ANUALĂ

ediţia a V-a

TITLUL: CIVITAS SOLIS, CIVITAS ARTIS

LOCUL: Cetatea Călnicului, Judeţul Alba, acces din şoseaua E81, 18 km Sebeş-Alba, 30 km Alba-Iulia, 118 km Cluj Napoca, 12 km Sibiu, 350 km Bucureşti.

PERIOADA DE DESFĂŞURARE: Prima jumătate a lunii octombrie 1997

CURATOR: Maria Rus Bojan, muzeograf, Muzeul Naţional de Artă, Cluj-Napoca

SELECŢIA proiectelor propuse va avea loc la sfîrşitul lunii iulie. Rezultatele vor fi comunicate pînă la data de 5 august, proiectele urmînd a fi puse în operă în intervalul august-septembrie 1997. CSAC acoperă cheltuielile de realizare pentru fiecare proiect selectat în limita sumei de 1.000 USD (echivalentul în lei).

DATA LIMITĂ DE DEPUNERE A PROIECTULUI: 25 iulie 1997

Formularul de participare precum şi o documentaţie incluzînd un istoric al Cetăţii Călnicului, precum şi o casetă video se pot consulta la sediul CSAC şi la sediile fundaţiilor Soros din Cluj, Iaşi, Timişoara.

Informaţii suplimentare: Maria Rus Bojan – Curator, tel.: (064) 196.953; Irina Cios – Director Centrul Soros pentru Artă Contemporană, Calea Victoriei 141, et.2, sect. 1, Bucureşti, tel./fax: (01) 311.21.92, 311.21.93.

Cronica literară de tranziţie

Şto delati?

Ce ne facem, domnule, cu Claude Karnoouh ăsta?! Că ne ştie felesagul ca pe apă. Şi persevereză. După *Românii. Tipologie şi mentalităţi*, îşi adună cronicile din *Dilema* (scrise la invitaţia lui Andrei Pleşu, căruia-i şi face un excelent portret în *Prefaţă*) şi, dacă mă gîndesc la cele din secţiunea *România*, care ne trag în poză, ca-ntr-un *puzzle*, ca-ntr-un mozaic, iarăşi nu ieşim prea grozav.

Din capul locului, acest CANDIDE cu doxă, care se-ntreabă nu pe bază de impresii spectrale, ritmate de glasul roţilor de tren, ci pe studiu răbduriu "în teritoriu", *comment peut-on être Roumain*, ne spune fără milă că *"toate ţările din Est* (au intrat pe) *orbita capitalismului de tipul trei"* (p.8). Ce ne facem noi cu acest occidental fără iluzii, care crede că *"Occidentului puţin îi păsa de responsabilităţile personale, de morală, de drepturile omului... Interesul lui se rezuma la un singur lucru: deschiderea pieţelor... În rest, puţin îi pasă, ştiind că e suficient să dai un os de ros intelectualilor şi politicienilor pentru ca ei să-şi domolească scrupulele morale cu cîţiva dolari şi burse «de studii»..."* (p.16). Oare?! Arghezi era necăjit că ne lipsesc *nemţii*, Claude Karnoouh afirmă că *"în România lipsesc moravurile"* (p.17). Or, tatiţo, e lucru notoriu că unde nu e moral, acolo e corupţie, şi o soţietate fără prinţipuri, va să zică că nu le are. Şi Candide al nostru îl citează pe Nenea Iancu şi-apoi glăsuieşte: *"A schimba societatea şi a învăţa democraţia înseamnă a arăta că aceasta se întemeiază, desigur, pe legi, dar înaintea legilor ea se sprijină pe moravuri"* (id.). Căci dacă legile rămîn numai pe hîrtie, geaba conferinţe, simpozioane, seminarii (v. p. 22), continuăm să ne bălăcim în balcanlîc şi fanarioteală, ceea ce nu s-a-ntîmplat numai în comunism. Şi, cu un aer frondeur, de Candiduţă-om-sucit, indomptabilul Claude vine şi ne spune că pentru a avea o societate civilă zdravănă trebuie să avem, oricît ar părea de paradoxal, un stat zdravăn (v. p. 25).

Ce ne facem, domnule, cu Karnoouh ăsta care e contra progresului cu orice preţ?! *"Terapia economică de şoc nu poate duce pe termen scurt decît la instaurarea dictaturilor..."* (p. 25). De pe poziţiile sale, care reprezintă *"ceea ce a mai rămas dintr-o stîngă critică, aproape necunoscută în România"* (p. 7), clujeanul adoptiv socoate, vai, că drumul spre conştiinţa mulţimilor trece prin stomac: *"idealul social al maselor nu este cel al libertăţii, ci cel al bunăstării, oricare ar fi preţul ei"* (p. 25).

Şi la exhibarea culturii stăm prost. Ori înţepenim în soluţii elaborate între cele două războaie mondiale, ori picăm în *"«noul bonjurism» care nesocoteşte realităţile locale* (sau în) *zăngănitul folcloric al fanaticilor spaţiului mioritic, care nu e de fapt decît «spaţiul lui Mitică»"* (p. 28; teribilă observaţie!).

Ce ne facem, fraţilor, cu apucatul ăsta de francez-cu-simţire-românească, uitaţi-vă la el cum n-are pic de milă de *"liberalii divizaţi în tot atîtea fracţiuni cîţi şefuleţi au apărut"* (p. 31; ce-şi fac românii, mai nou? Ce să-şi facă, săracii: PNL-uri!); uitaţi-vă dumneavoastră cum nu vrea el deloc să creadă că monarhia ar putea salva România (p. 36), ei poftim!

European de viţă bună şi trăitor în Transilvania, ce ne facem, ioi ştenem, cu musiu Clod care, bată-l iluminismul să-l bată, nu e de acord cu autonomia administrativă a judeţelor Covasna şi Harghita?! Nu de altceva, dar fiindcă, de s-ar înfăptui aşa ceva, *"restul populaţiei maghiare din Transilvania s-ar găsi într-o situaţie instituţională şi culturală extrem de precară şi... mai puţin avantajoasă decît cea de care beneficiază în prezent. De fapt, în restul Transilvaniei, această autonomie ar crea un fel de ghetou... Dincolo de această îngrăditură, maghiarimea din Transilvania ar fi redusă la o lumpen-maghiarime! Spre asta tinde UDMR!"* (p. 42). Ce te faci, Pişta, cu Karnoouh-ul ăsta care, cu mintea lui îmbibată de cîteva secole bune de raţionalism, nu vrea în ruptul capului să-l desfacă pe "Bolyai" de "Babeş", nu vrea sciziparitatea Universităţii clujene, şi nu fiindcă ar vrea el să-i vîre pe unguri în patul lui Gheorghe, ci din motive de ordin pedagogic (p. 43). Mai întîi, că n-ar fi profesori de soi pentru aşa ceva, mai apoi ar costa, bănească, cît nu face (p. 46) şi mai pe urmă, că *"a-i obliga pe studenţii unguri să se închidă în ţarcul universităţii maghiare înseamnă, în condiţiile actuale, a dori ghetoizarea lor"* (p. 44).

Ce te faci, domnule Chirac, cu cetăţeanul acesta care spune că-i e *"ruşine"* (p.53) în faţa şicanelor şi vexaţiunilor la care Comunitatea Europeană îl supune, adesea, pe românul absolut onorabil, fie el şi academician, care cere o biată viză de voiaj, în secolul drepturilor omului?

Intelectuali de elită de pe toate plaiurile geto-dacice, ce ne facem cu franţuzul ăsta fără mizericordie, care ne pleznească în ce ne doare mai abitir, în ideea europeană, beştelindu-ne că ne *"hrănim cu vise"* (p. 59), întrucît *"în ceea ce priveşte integrarea politică şi economică, se ştie că ţinta e foarte îndepărtată şi nu va putea fi atinsă în timpul vieţii unui om" (id.)*, iar în privinţa integrării culturale, ne scoate ochii cu aspectele deplorabile ale omogenizării "rap" prin acţiunea bestial-imbecilizatoare a televizorului (v. p. 61)?! Dascăli din *Alma mater*, ce-i de făcut, şto delati cu lucid-prea-lucidul acesta, care vrea reformă de fond, nu de aliniere la *"comanditari"* (p. 63) în Universitate? care taie în carne vie, că *"studenţii nu sunt capabili să scrie o lucrare conform criteriilor clasice ale introducerii, dezvoltării şi concluziei,* (deoarece) *liceul nu-i învaţă decît să repete ca papagalii cuvintele profesorului"* (p. 65) şi că (auzi materialism dialectic la el!) primul pas al reformei academice ar fi să aibă studenţii din ce trăi (p. 67)?!

Ce ne facem, deci? *Hein?*

George PRUTEANU

---

*) Claude Karnoouh, *Duşmanii noştri cei iubiţi – Mici cronici din Europa Răsăriteană şi de prin alte părţi*, traducere <nu se simte că e traducere, ceea ce e foarte bine; n.gp> de Magdalena Boiangiu, Ed. Polirom, Iaşi, 1997, 252 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dosarele X ale Sănătăţii

A început, oare, reforma?

Cele şase luni scurse de la învestitură nu sînt nici o veşnicie, cum se susţine uneori în presă, nici o clipă, cum încearcă să ne convingă factorii de decizie din Ministerul Sănătăţii. Aşteptarea este un exerciţiu practicat de şapte ani, iar răbdarea a devenit de mult o a doua natură a românului. Iată că lucrurile par să se mişte: s-a elaborat şi s-a publicat strategia de reformă a sistemului serviciilor de sănătate. Răsfoind această sinteză, simţul critic se înclină în faţa acurateţei cu care sînt expuse premisele, obiectivele şi direcţiile de dezvoltare a reformei, putînd declara cu sinceritate că actuala echipă merită creditul de timp acordat. Rămîne de văzut în ce măsură ambiţioasele obictive vor deveni fapte.

Cu convingerea că dilematicul cititor din afara sferei medicale nu va sări plictisit peste rînduri, prezentăm în continuare cîteva note cu privire la starea de sănătate a naţiunii şi infrastructura serviciilor medicale, deschizînd astfel prima filă a materialului pus la dispoziţie de Ministerul Sănătăţii.

Situîndu-ne într-un top funest al stării de sănătate printre ţările europene, speranţa de viaţă la naştere este în România în jur de 69,5 ani (66 pentru bărbaţi şi 73 pentru femei), cu peste şase ani mai scăzută faţă de media europeană. Acest indicator calculîndu-se în funcţie de natalitate care nu diferă de cea europeană şi de mortalitatea generală, este evident că cea din urmă are valori îngrijorător de mari, influenţînd negativ numărul de ani care-i sînt daţi cetăţeanului la naştere, adică speranţa de viaţă. În anii '90, situaţia s-a agravat, mortalitatea crescînd de la 10,6 decese la 1000 de locuitori în 1990 la 12% în 1996. Evident, principalele cauze de deces sînt bolile cardio-vasculare: 61,5% din totalul deceselor. După 1990 s-a înregistrat o creştere ameninţătoare a acestor afecţiuni, în special la bărbaţii între 40 şi 60 de ani, generaţii de sacrificiu purtătoare ale tarelor din trecut şi supuse, în prezent, stressului economiei de piaţă.

Această situaţie se datorează în mare măsură sistemului de sănătate actual care, în condiţiile unei finanţări insuficiente, funcţionează centralizat, distribuirea fondurilor făcîndu-se în funcţie de resurse (personal, număr de paturi) şi nu în funcţie de serviciile medicale efective. Un astfel de sistem, în care concurenţa lipseşte cu desăvîrşire, lasă cîmp liber egalitarismului, plafonării şi lipsei de interes, simptome binecunoscute ale centralismului de tristă amintire în care activitatea se desfăşura conform zicalei "ei se fac că ne plătesc, noi ne facem că muncim".

Sursa principală a finanţării sistemului sanitar este bugetul de stat (57%), restul fiind suportat de fondul special pentru sănătate (17%), bugetele locale (16%) şi surse externe (10%). Restructurarea şi redistribuirea personalului sanitar reprezintă, în opinia Ministerului Sănătăţii, posibilităţi de creştere a eficienţei sistemului din punct de vedere al utilizării resurselor. Pe această linie se încadrează recentele demersuri pe lîngă Ministerul Finanţelor pentru neincluderea cadrelor didactice din Medicină şi Farmacie în numărul maxim de personal finanţat prin legea 72/1997, ca şi a celor 7000 de rezidenţi, care vor fi plătiţi de la bugetele locale.

În acelaşi sens este concepută şi disponibilizarea unei părţi a personalului "aferent" celor 6000 de paturi propuse pentru reducere. În legătură cu proaspăta hotărîre de guvern privind "contractarea de către instituţiile publice din domeniul sănătăţii a unor prestări de servicii", dl ministru-secretar de stat prof. dr. Ioan Romoşan opinează că, deşi, la o primă vedere, aceste disponibilizări ar părea hazardate, împietînd asupra calităţii serviciilor medicale, o abordare mai temeinică ar demonstra contrariul. Costurile ar fi reduse prin angajarea unor firme specializate, sistem de "catering" care funcţionează în vest, plata acestor servicii urmînd a se face din credite bugetare, în limita sumelor corespunzătoare cheltuielilor salariale economisite prin disponibilizări. Într-adevăr, serviciile de întreţinere şi gospodărire lasă de dorit şi sînt adesea canale de scurgeri din bugetele spitalelor. Să amintim doar de aprovizionarea cu alimente care, de obicei, asigură hrana nu numai a bolnavilor, ci şi a personalului însărcinat cu depozitarea, prepararea şi distribuirea acesteia, moştenire ceauşistă care încă oferă un statut privilegiat acestui sector de angajaţi. Întrucît hotărîrea are un caracter opţional, numai unele spitale au acceptat noua formulă, şi anume cele care, după părerea dlui prof. dr. Romoşan, sînt conduse de directori cu adevărate calităţi manageriale. Între ele: Spitalul de Urgenţă Floreasca, Spitalul Fundeni şi Spitalul Universitar din Bucureşti. Poate alţi manageri, mai prudenţi, aşteaptă să vadă cum va funcţiona sistemul, ştiut fiind faptul că, uneori, ceea ce merge ca pe roate la alţii, la noi se poticneşte încă de la început.

Deja votate de Senat, trei legi de bază ale nolui cadru normativ sanitar se află în curs de aprobare la Camera Deputaţilor: *legea asigurărilor sociale de sănătate, legea privind organizarea, funcţionarea şi finanţarea spitalelor, legea privind asistenţa medicală publică şi inspecţia sanitară de stat.* Chiar dacă vacanţa bate la uşă, dnul Romoşan este optimist: cel puţin legea asigurărilor sociale de sănătate, centrul de greutate al reformei sanitare, va fi promulgată în actuala sesiune parlamentară...

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Tehnici de (supra)viețuire

Trucuri în parohia RATB

Seif de plastic, la purtătoare. Cînd ai la dispoziţie minimum trei exemple, poţi considera că ai de-a face cu un fenomen: trei la număr au fost femeile în vîrstă pe care, în staţia autobuzului 336, le-am văzut arborînd pungi de plastic împăturite şi ţinute aşa cum se ţine, de obicei, o poşetă-plic. Cum erau îmbrăcate în *deux-pièce*-uri de mătase sau în rochii de vizită, inscripţiile colorate gen CAMEL sau MEGA IMAGE îţi săreau imediat în ochi. Misterul acestei nepotriviri se dezlega de îndată ce, ajunse în autobuz, bătrînele începeau să scotocească după bilete: uzată dar asortată, ieşea la iveală, din pungă, geanta de piele, din care ieşea la iveală portofelul, din care ieşea la iveală bileţelul verde; era ca-n poveştile cu sufletul dragonului ascuns într-un ou de porumbel, porumbel înghiţit de un vultur ş.a.m.d. Aşadar, o altă funcţie a miticei sacoşe: "armură" menită să preîntîmpine atacurile aşa-numiţilor pisicari – hoţii specializaţi în furtul din poşetele de damă...

Bilet dus-întors... şi tot aşa de şapte ori. Pe linia lui 331, de astă dată, iarăşi mai multe exemple, iarăşi un fenomen: în timp ce aştepţi plin de concentrare să te urci, simţi cum cineva îţi atinge uşurel braţul. Poftim, ţii în mînă un bilet gata compostat. Cînd vei coborî, îl vei strecura în palma cui ţi-e simpatic din şirul călătorilor care aşteaptă, impacienţi, să se vadă la rîndul lor în autobuz. Din cîte am observat, există un soi de regulă nescrisă în această procedură: biletul se transmite, pînă la completa zdrenţuire, între inşi de acelaşi sex şi cam de aceeaşi vîrstă. Adică tineri – pînă în treizeci de ani. (D.V.)

Arhivele timpului prezent

Variaţiuni pe marginea unui eşec

Inventată în 1991 de Muzeul Ţăranului Român, formula muzeului misionar se practică pe străzi, în parcuri, în şcoli, deci, oriunde. Muzeul misionar este "muntele care se duce la Mahomed". El face din obiect pretextul unei comunicări între oameni. Reacţia publicului privitor la un asemenea act? "– Ce-i chestia asta aici?/ – Hai să citim!" (dialog între doi elevi care însă nu s-au obosit prea mult să citească...) "Chestia asta" a fost o miniexpoziţie itinerantă – "Ţăranii la Bucureşti" – pe care grupul FURNICA a dus-o la o şcoală din vecini. A dus-o în zi de sărbătoare (vînzoleală) – banchetul celor dintr-a opta – şi a aşezat-o frumos, la vedere, în holul şcolii. Fotografii cu bragagii, iaurgii, găzari, covrigari, gunoieri, vînzători de ziare... bragagii (Hai, la bragă reece, şampanica bună...!"), iaurgii ("Iaurt proaspăt, iaurt, ia căimăcelu' gras..."), găzari ("gaz!, gazuuuu...!"), covrigari ("Ia covrigu' încovrigat...!"), gunoieri, vînzători de ziare ("Spiciala, ia spicialaaa...!"), toţi ţărani "tunaţi" în Bucureşti. Afişe, inscripţii, poezioare, povestioare, statistici ("Pe la 1789 erau, în Bucureşti, 17 fîntîni cu apă bună de băut... şi se aflau unele pe uliţi, altele în curţile boierilor înstăriţi...") toate cu şi despre ţărani. Agăţate de sfori, prinse în pioneze, lipite cu scoci. Degeaba! Undeva, pe o uşă, era scris cuvîntul magic: "Calculatoare". Şi-aşa ne-a fost dat să asistăm la următoarea situaţie: un grup de elevi intră şi se repede spre uşa care ne făcea o concurenţă neloială. O voce piţigăiată strigă: "miroase-a dischete curate, pornografice!"

Părinţi conştiincioşi se opreau în faţa panoului... olimpicilor comentînd, savuros, succesele odraslelor. Pentru colţurile cu ţărani îşi rezervau cel mult un zîmbet "îngăduitor": "Ei, lăsaţi, ştim noi prea bine cum era pe vremurile alea!" Aşadar, cei mai mici fugeau "la recuperări" la calculatoare, cei mari se vînturau prin şcoală ca "pentru ultima oară", iar cei şi mai mari se limitau la rolul de... părinţi. Şi-n acest timp, ţăranii aşteptau, cuminţi, pe pereţi, o privire sinceră. Şi curioasă. Aceasta n-a venit.

Ne întrebăm unde am greşit. Cum am fi putut să le reţinem atenţia? Trebuia să ne alegem un "complice" dintre ei? Să aducem un actor? Să le împărţim mîncare? Sigur că am fi găsit ceva dacă ne-am fi putut închipui un dezinteres atît de total. Noi le spuneam: "Tinere, vrei şi tu o cărticică ("Ţăranii la Bucureşti")? Ia şi tu să citeşti cînd ai timp!" Şi ei ne răspundeau: "Eu sînt în clasa I, mă duc la calculatoare!" (gest: dă cărticica înapoi şi pleacă...)

Ce nu bănuiesc ei, însă, este faptul că noi vom persevera...

Silvia CAZACU

© L. Dobre

Socio-hai-hui

Normalitatea confruntării sociale

Domne, de ce ţi se cuvine ţie tot şi mie nimic? Numa' pentru că eşti competitiv? Stai, măi frate, dă-mi şi mie, că în fond fără mine tu eşti mort". Aceste cuvinte memorabile ale unui tînăr din Cîmpia Română ar putea sta drept motto pe prima pagină a oricărei lucrări despre egalitarism. Ele rezumă cum nu se poate mai bine şi spun cum nu se poate mai clar ceea ce mulţi alţii gîndesc şi practică fără a o spune chiar aşa. Cîţi intelectuali subţiri, de pildă, nu sînt revoltaţi că unii colegi de ai lor "au pus mîna" pe nişte contracte/finanţări/burse şi nu s-au gîndit să împartă şi cu ceilalţi. Păi, corect e?

Aşa sîntem noi, românii – ar fi înclinaţi poate unii să ofteze. Sau vag mai restrictiv: *în ce hal ne-a adus comunismul!* Iar cei mai optimişti ar visa la unison "revenirea la starea de normalitate".

Dar despre ce malformaţie congenitală sau doar istorică a Poporului român este vorba? Sau, în varianta optimistă, de ce boală suferim în prezent şi la ce stare de normalitate trebuie să revenim?

Mai întîi de toate, nu e vorba numai de comunism aici, şi nici neapărat de mizerie morală. Societăţile ţărăneşti, tradiţionale, au dezvoltat şi întreţinut forme *sui generis* de solidaritate comunitară, de egalitate şi minimă diferenţiere între membrii obştei, unde hotarul era locul Dracului şi recomandarea din bătrîni cerea să *"ţii drumul, nu poteca"*: pe scurt, *"să fii în rînd cu oamenii"*, adică, în mare, la fel cu ei. Era o raţiune în toate acestea şi un ethos ce doar cu greu ar putea fi taxat drept "inferior". Comunismul nu a făcut, din acest punct de vedere, decît să pervertească această egalitate ţărănească în egalitarism proletar.

Pe de altă parte, acelaşi român tradiţional şi pervertit de comunsim are şi alte păreri. Precum aceasta a unui ţăran care îmi explica cum îşi privilegia el, acolo, la "ceape", vaca preferată, dîndu-i, echitabil, mai multă mîncare decît celorlalte: *"Da' ăia la fermă ce făcea, mergea mîncarea pe bandă, mergea pe bandă, la fiecare dădea egal. Şi vita aia dădea lapte mult, 20-25 de kile de lapte şi mînca cît una care dădea 2-3 kile de lapte pe zi. Şi nu se potrivea! Vita trebuie mîncată raţional. Şi îngrijită raţional. Ca şi muncitorul; fiecare muncitor trebuie evidenţiat după munca lui şi tratat după munca lui".* Această formulă este întîlnită şi ea la toate nivelele societăţii româneşti şi ea ar putea defini la fel de bine Poporul român sau situaţia actuală a societăţii noastre.

Nu cunosc procentele ce revin fiecăreia dintre aceste atitudini în populaţia activă a României, dar, indiferent de procente, cred că există o confruntare socială dintre cele două poziţii şi că aceasta intră în normalitatea tranziţiei. Într-o societate modernă, confruntarea socială, dacă păstrează regulile jocului, este mai degrabă semn de sănătate decît de boală. Mă enervează, dar probabil că şi asta e normal. Normalitatea nu înseamnă neapărat fericire generală, ci doar că se petrece ceea ce este necesar să se petreacă. Asta e...

Vintilă MIHĂILESCU

© C. Bumbuţ

Telalii fără fruntarii

Telefonul fără fir

Ura! Încă o etapă arsă de poporul român! În curînd nu vom mai avea nevoie de telefoane publice. Şi aşa în România nu există practic telefoane publice. Singurele obiecte din oraş care ar putea fi numite astfel se comportă uneori, ce-i drept foarte rar, chiar ca nişte telefoane adevărate, dar asta numai dacă le alimentezi cu o fisă extrem de preţioasă, demnă de colecţiile numismaţilor, avînd valoarea inscripţionată de... hm! douăzeci de lei. Mai sînt şi telefoanele cu cartelă, dar numai aşa, de faţadă, prin locurile bîntuite de străini. Şi apoi, să nu-i uităm pe cei mai oropsiţi dintre noi, care nu pot să dea telefon nici de acasă, nici după un deceniu de la cererea de instalare.

Toate aceste suferinţe au luat sfîrşit, cel puţin teoretic, în chipul cel mai miraculos, dar şi cel mai tipic pentru poporul care în covîrşitoare proporţie se deplasa încă desculţ şi pedestru pe cînd unii fii ai săi inventau avionul sau racheta. Ei, da, minunea s-a înfăptuit: românii pot azi profita de telefonia prin satelit! De acum telefonul fără fir nu mai e un joc pentru copii, amuzant cînd îl joci, dar trist cînd te face să te gîndeşti peste ani la imposibilitatea comunicării şi alte aiureli intelectualiste (care, de bine, de rău, au dat de lucru scriitorilor pe-un secol). Azi telefonul fără fir e un obiect foarte concret, de pus la brîu, de aşezat pe bar, la vedere şi, din cînd în cînd, de-nlocuit odiosul telefon din oraş şi sinistrele sale fise.

Caracterul magic al descoperirii încă îi fascinează pe români, naţie la care tehnica nu este respectată ca aptitudine umană, ci direct venerată ca teofanie. Spoturile în care se duelează (cu relativă sportivitate, ce-i drept) cele două servicii GSM rivale mizează nu atît pe avantajele concrete, tehnice, măsurabile, pe care ţi le-ar oferi abonarea la unul sau la altul; ci mai mult pe proiecţiile libidinoase ale noilor bogătani. Cu unul din ele poţi agăţa involuntar o gagicuţă-n maşină decapotabilă, chiar cînd te afli-n afara oraşului, în pană de motor şi vorbeşti la celular cu nevasta: "Lasă, dragă, te sun eu mai tîrziu", îi spui grăbit, culisezi elegant receptorul şi te-ndrepţi, zîmbind la zîmbetul necunoscutei, spre Marea Aventură... Ceilalţi negustori de servicii GSM îţi propun seducţia pe plajă, unde necunoscuta e la costum de baie şi are de ales între doi purtători de telefonaş: este preferat cel mai puţin urît, mai puţin stîngaci cu celularul şi mai bine acoperit de umbrelă (metaforă a acoperirii cu relee-n teritoriu, care rămîne totuşi neexplicitată, cît să se evite o minciunică publicitară).

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

Divorţ în stil românesc

În România, proprietatea individuală este bine protejată. De regulile birocraţiei centralizate. Dacă ai o proprietate, o poţi stăpîni sănătos, plăteşte-ţi la vreme dările către stat, ai grijă de hîrţogăraie pentru că nu se ştie cînd va trebui să reînregistrezi nişte acte rătăcite la primărie, prefectură, notariat sau la registrul de publicitate de la judecătorii – statul, nu-i aşa? garantează dreptul de proprietate. Să nu-ţi treacă, însă, prin cap să încerci să-ţi vinzi proprietatea: devii deodată adversarul sistemului. Aici intervine Statul care, parcă pentru a te convinge să renunţi, te azvîrle în infernul său birocratic. Trebuie, aşadar, să faci rost de certificatul de înstrăinare, schiţa proprietăţii depusă la dosarul din primărie, trebuie să obţii, mituind sau aşteptînd zi-lumină, la tribunal, certificatul de sarcini (cel care descrie situaţia terenului, dacă este grevat de ipoteci sau este chezaş al altei înţelegeri civile etc.) Trebuie să cauti, în peştera vrăjitoarelor sau în castelul zmeului, fantasticele timbre fiscale şi judiciare, să găseşti chitanţe vechi de ani pentru a demonstra plata impozitelor (registrele nu folosesc la nimic, tu eşti cel care trebuie să-ţi dovedeşti bunacredinţă). Treci pe la secţia financiară care va certifica, pe o fiţuică de-un lat de palmă, că eşti cu dările la zi. Secţia financiară este, bineînţeles la celălalt capăt al lumii. Are un program suprarealist, plasat în centrul zilei tale de lucru. La fel şi RENEL-ul, unde trebuie să anunţi că îţi vinzi casa (proprietatea) şi, tot aici, să duci dovada fiscală că exişti pentru a-ţi putea fi reziliat contractul. De multe ori, seara, întreprinderea ţi se pare covîrşitoare şi vrei să renunţi la tranzacţie. Pentru că pot trece săptămîni şi luni cu milogeala, cerşitul bunăvoinţei şi uzura nervilor. Decontul operaţiunii începe să se încarce rapid, transformînd operaţiunea de vînzare a proprietăţii tale, într-o sinucidere financiară. Nu afli totul de la început. Etapele supliciului sînt devoalate din timp în timp, nu ai de la început perspectiva sumbră a iniţiativei de a scăpa de o moştenire sau o investiţie neinspirată. Cîteodată se întrezăreşte, printre spusele secretarului de primărie sau undeva, pe un hol de prefectură cît de naiv ai fost cînd ai crezut că te poţi debarasa atît de repede de acareturile tale. Afli, de pildă, că ar trebui să obţii şi semnătura unui arhivar care stagnează, ca praful, în subsolul vreunei instituţii. Acel arhivar cu asta se ocupa – ia-i ocupaţia şi şi-a pierdut adîncile sale semnificaţii. S-ar putea chiar să-şi piardă uzul raţiunii. Şi doamna simpatică de la publicitatea documentelor – tot cu asta se ocupă: respiră greu, are silicoză de la praful bucşit prin terfeloagele istorice, ochii şi i-a vătămat studiind zapise şi izvoade. Ea conduce o trupă de oameni robuşti care aduc gemînd registre colosale prin care, cu linia de plastic, bătrîna doamnă trasează evoluţia în vreme a casei sau pamîntului de care vrei să te dispensezi. Hîrtia pe care ţi-o înmînează la sfîrşitul obositoarei operaţiuni are timbre în cele patru colţuri şi este tapetată cu ştampile. Din tranzacţia pe care vrei s-o închei se hrănesc cîteva batalioane de birocraţi, mereu nemulţumiţi, arţăgoşi, sarcastici, lesne iritabili, mai preocupaţi de cana cu cafea decît de problema ta. Ei sînt adevăraţii proprietari. De ei depinde cît de repede poţi vinde ceea ce-ţi aparţine. Traseul printre ei are doar logica situaţiei – totul devine maniacal de precis, toate amănuntele trebuie clarificate cu asupra-de-măsură. Şi, firesţe, nimeni nu vine la tine – tu trebuie să treci pe la toţi, să le miroşi cafelele, să le studiezi ceafa transpirată, să citeşti cu atenţie afişe rezistente la o revoluţie şi la 7 tururi de scrutin. Fiecare şurub al sistemului trebuie să-ţi măsoare plasticitatea, onestitatea, hotărîrea. Tocmai de aceea, orice înstrăinare de proprietate seamănă puţin, prin absurd şi umilinţe – cu un divorţ. Tot în stil românesc.

Cumpărătorul pare mai protejat de ambuscadele funcţionăreşti. Statul are suspiciuni mai mari faţă de cel care vrea să vîndă – şi nu şi le rezolvă decît acoperindu-şi prezumţiile cu hîrtii şi ştampile. Înainte de completarea stufosului dosar, vînzătorul este, implicit, suspectat că şi-ar fi însuşit pămîntul sau casa prin mijloace ilegale, că le-ar mai fi vîndut de cîteva ori, că ar fi împrumutat bani din bancă, lăsînd gaj bunurile sale imobile, că ar fi sustras proprietatea din dota surorii sau a soţiei. Toate aceste speculaţii juridice trebuie spulberate iar vînzătorul trebuie să se disculpe. El nu poate să-şi asume responsabilitatea pe cuvînt şi sub ameninţarea unei penalităţi ulterioare dacă declaraţiile sale se dovedesc false. Şi, oricum, nu-şi poate asuma responsabilitatea faţă de cumpărător, ci este obligat să şi-o asume faţă de Stat. Cumpărătorul e scutit de toate acestea – sau, mai degrabă, le trăieşte, empatic, alături de vînzător. E drept, primul plăteşte lungul deviz contabil al afacerii – dar ce mai contează nişte bani dacă e să scapi de infern? S-ar fi putut ca şi cumpărătorul să fie obligat să aducă documente, recomandări şi acte care să demonstreze că este apt de muncă şi responsabil.

După toată tevatura, afli cu stupefacţie că documentele agonisite în lungile zile de antecameră nu-ţi folosesc la nimic – contractul de vînzare-cumpărare prevede, printre clauzele sale, şi faptul că vînzătorul şi cumpărătorul îşi asumă riscurile care decurg din tranzacţie. Nu statul, desigur. Acesta îşi asumă rolul de arbitru doar la vestiare – în preliminariile birocratice ale vînzării. El doar face tot ce poate să împiedice tranzacţia, tergiversînd-o. De aceea, vin din nou şi spun – Statul protejează proprietatea, are funcţionari bine antrenaţi pentru asta. Şi, undeva, în subconştientul său de fost stat comunist, un teribil simţ al proprietăţii.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Două mii două sute de săptămîni

– convorbire cu dna Andriana FIANU, de la "România literară" –

Rar ne gîndim la istoria unui titlu de publicaţie literară, mai ales cînd sîntem obişnuiţi cu el de oarecare vreme. Dacă nu este şi un scotocitor de documente vechi, de colecţii cu file palide, cititorul fidel nu-i ispitit să afle cînd şi de ce a fost ales un anumit titlu. Lui îi ajunge să ştie că poate găsi mereu în aceeaşi zi a săptămînii la chioşcul din colţ revista care-l interesează. Cîtă vreme publicaţia continuă să apară la data stabilită şi fără mari schimbări de preţ el se supune acestei dulci monotonii. Dar evoluţia unui titlu merită să ne intereseze chiar dacă nu sîntem specialişti. Cînd Vasile Alecsandri scoate la Iaşi, în 1855, revista "România literară" – care durează doar 11 luni – titlul semnifica o aspiraţie de unire naţională, la acea dată România neexistînd ca nume de stat european. Peste trei sferturi de veac, mai norocoasa "România literară" a lui Liviu Rebreanu apucă să apară aproape doi ani. Actuala "Românie literară" va împlini în curînd trei decenii de existenţă. Dar anii de continuitate sînt mult mai mulţi, 43, de fapt, socotind şi timpul cînd se numea „Gazeta literară", devenită în octombrie 1968 "România literară". "Un clasic printre noi", putem spune, cel mai longeviv săptămînal literar din istoria presei culturale româneşti. În secolul trecut, cînd acest nume apare pentru prima oară, accentul titlului era altul, angajînd viitorul. "România literară" a timpului nostru a servit, unei încăpăţînări fertile şi absolut necesare în epoca prin care-am trecut. Aşa cum observa cineva ea a susţinut "instinctul de conservare a literaturii sau a literatului". Cu ce zestre vine acest săptămînal de cultură în tumultul zilei de azi? Stăm de vorbă cu dna ***Andriana Fianu****, care este prezentă în redacţia revistei din 1954. Interviul de faţă este cel dintîi dat vreunei publicaţii.*

Oameni şi stiluri

Stimată dnă Andriana Fianu, caseta redacţională a „Gazetei literare" cuprindea, în tradiţia acelei vremi, numai numele şefilor publicaţiei. Cînd se transformă în "România literară", aflăm numele aproape ale tuturor alcătuitorilor revistei, editată atunci de Uniunea Scriitorilor, cam vreo 30 de persoane, printre care nu se socoteau, ca acum, şi cei din serviciul strict tehnic: computer, difuzare, corespondenţă etc. Cu cîţi oameni a început „Gazeta literară"?

Andriana Fianu: În 1954 nu exista nici un săptămînal literar, "Contemporanul" care apărea atunci nu cred că publica mai mult de două pagini de poezie, proză, cronică de carte. În puţinele cotidiene centrale, cîte erau, nu mai mult de patru, se mai cereau scriitorilor din cînd în cînd colaborări. Mereu cam aceloraşi. Şi-n aceste condiţii "se aude" că va apărea un săptămînal de literatură şi artă... În cele două camere de sus de la Casa Scriitorilor unde se stabilise provizoriu redacţia dă năvală o mulţime de lume: cu treabă sau fără, cu chef de şuetă, cu speranţe. Pe mine mă adusese, de la Teatrul Naţional, unde lucrasem ca asistent director de scenă, Zaharia Stancu. Nu uit prima zi: 2 februarie 1954. Două cămăruţe, două birouri, o canapea, cîteva scaune: la un birou stătea redactorul şef, Stancu, la celălalt G. Macovescu, adjunctul, care făcea şi secretariat de redacţie, pînă a venit Jean Grossu. Începuse marele viscol, se circula prin tunele de zăpadă, dar oamenii continuau să vină: se făcea o revistă nouă pentru scriitori. Apăreau multe feţe necunoscute, bătrîni, care aduceau lui Stancu şi lui Macovescu manuscrise, mape îngălbenite şi voluminoase, evocau amintiri. Presa lucra atunci dimineaţa, 8 ore, în regim birocrat, ca şi forurile de control ale presei. La "Gazetă" primul lucru care plăcea redactorilor şi colaboratorilor era programul de 4 ore, stabilit după-amiaza. Şi pînă ne-am mutat în Bd. Ana Ipătescu 15, n-am avut nici condică. Ni s-a cerut, totuşi, să ţinem o evidenţă şi pusesem pe un colţ de bibliotecă un dosar cu cîteva foi. Labiş, cel mai tînăr membru al redacţiei, vine într-o zi şi semnează în dosarul pe care nimeni nu-l completa chiar zilnic. De faţă era şi Geo Bogza. "Ce-i aia?" "Condica. Am semnat-o", zice Labiş, rîzînd. "Atunci semnez şi eu". Printre "bătrînii" cunoscuţi atunci a fost şi cel pe care-l vom numi mai tîrziu, în redacţie, "Bossul" – Mircea Grigorescu. L-am găsit într-o zi acasă la Stancu, nu îndrăznea să vină chiar la "Gazetă": cunoscutul "arhitect de pagini" n-avea drept de semnătură, şi ca să poată trăi ajunsese patronul unui chioşc de răcoritoare, ori a unei sifonerii. Unul din vizitatorii de seară, era traducătorul lui Lampedusa şi al lui Lautréamont, Taşcu Gheorghiu, care-şi începea plimbările sale de noctambul cu o haltă la „Gazetă". Cu tinerii mei colegi D. Solomon, Georgeta Horodincă, S. Damian am făcut repede cunoştinţă, nu mai ştiu împrejurările. Un moment mai deosebit: în primele zile, Z. Stancu mi-a arătat un tînăr tăcut, corect îmbrăcat, care stătea pe-un colţ de canapea: "Tu eşti cam repezită, dar cu băiatul ăsta să te porţi frumos fiindcă-i un mare scriitor: Ştefan Bănulescu". Abia peste vreo 7-8 ani urmau să apară în „Gazetă" *Dropia*, *Mistreţii erau blînzi* ş.a.

Cum erau primiţi colaboratorii?

Fiecare redactor şef avea alt stil de lucru, alte preferinţe. La Stancu, la Macovescu, ori în secţii – la Ghiţă Dinu, la Camil Baltazar, la Camilar veneau cei care lucraseră cu ei, îi cunoşteau din presa de dinainte. Conducerea citea totul, şi lua singură ultima decizie. Cînd e numit şef la „Gazetă", Paul Georgescu aduce imediat un grup de foşti studenţi de-ai săi: Matei Călinescu, G. Dimisianu, Modest Morariu, Nichita, Cezar Baltag, Velea. Fiindcă alte încadrări nu-s posibile, la început majoritatea dintre ei sînt angajaţi corectori, se nimerise chiar într-o vreme o echipă supercalificată, numai critici literari cu toţii, în frunte cu Matei, care aşteptau – în vaporii de plumb de la "Universul" – şpaltele, "albele", "probele", uneori pînă noaptea tîrziu. Se făcea o mare risipă de hîrtie, "albele" trebuind să fie trimise la secţia de presă a C.C. şi la Direcţia Presei. La fiecare for cîte un rînd complet de pagini. Pe atunci „Gazeta" avea o maşină care nu mai prididea cu drumurile, în zilele de tipografie. Într-o zi, în braserie la Capşa – aflată şi aproape de C.C. şi de tipografie –, Paul Georgescu şi Millo Petroveanu, înconjuraţi de pagini date la refăcut, lucrau cu cafelele-n faţă, mereu reînnoite. Papacostea, şeful Capşei, trece pe lîngă ei, vede scena şi şopteşte aferat: "Înţeleg, înţeleg... Optsprezece variante de menu a trebuit să schimb şi eu, săptămîna trecută, pentru o recepţie la Snagov". ...Cînd a venit Tiberiu Utan la conducere, lucrurile s-au schimbat. A apărut un paradox: în 1964 redactorul şef venit din munca de la secţia C.C. încurajează – vrînd-nevrînd – debutul "oniricilor"! De ce? El nu mai citeşte totul, răspunderea selecţiei revine mai mult secţiilor, şi atunci S. Damian, E. Simion, Raicu, Valeriu Cristea îşi impun punctul de vedere şi dau drumul la un alt fel de literatură: atunci debutează la noi Alexandru Ivasiuc, Ţepeneag, publică Ivănceanu, Dimov, Mazilescu, Marcel Mihalaş, Kiropol. Nu-i interesant? Pe coridoarele redacţiei se nasc alianţele şi controversele unei alte generaţii de colegi şi colaboratori: nu uit nici pînă acum coridorul din Ana Ipătescu, ducînd spre "secţia externă" a lui Didi Gîrneaţă, unde se încingeau discuţii vii, în care vocea lui Breban domina. Calm, cu humor, tăcut: Grigore Hagiu. Ei se întîlneau în acelaşi spaţiu cu proaspeţii veniţi din puşcărie: Caraion, Valeriu Anania, N. Carandino, A. Marino, Vl. Străinu. O istorie literară vie, întregită, dramatică.

"Roger – miercuri ora 13,30"

Mai vin şi acum atîţia scriitori cîţi puteau fi întîlniţi la „Gazetă" sau la „România literară"?

Cred că maximum de vizite le-am primit în '68-'70, în perioada lui Geo Dumitrescu – primul redactor şef al "României literare" continuate un timp şi cînd conducerea fusese preluată de Breban. Exista un sentiment al deschiderii, şi al îndrăznelii care ne anima pe toţi. Colaboratorii noştri devin redactori: Iordan Chimet, Dana Dumitriu, Iorgulescu, Sorin Titel, Ţepeneag; trăim un timp interior cînd avem impresia că putem schimba multe. E vremea cînd Geo Dumitrescu îi scrie lui Ierunca la Paris, bănuind că va fi posibilă o colaborare a sa în paginile noastre... Breban începe turneele "României literare" în marile oraşe, se instaurează stilul meselor rotunde dezinhibate, Adrian Păunescu inaugurează o rubrică de interviuri foarte citite. Tot atunci redacţia dă şi-o "mică lovitură de stat" – impune prin paginile ei filmul "Reconstituirea" a lui Lucian Pintilie, şicanat şi interzis la acea dată, din înalt ordin.

Pînă la mutarea la Casa Scînteii aceasta era atmosfera. Odată scoşi din locul nostru, vizitatorii devin mai rari, acolo lucram dimineaţa, şi nu mai puteai spune portarului că vii la Raicu, la Constanţa Buzea sau la Ţoiu – ci la "camera" cutare, "interiorul" x, etc.; era cu totul altceva. Pentru supravieţuirea revistei era nevoie de soluţii ingenioase, gîndite cu bătaie lungă. Cînd scriitorii primeau onorarii mari, nu aveau gazete – vezi anii de pînă în '54. Acum au unde publica, dar banii scad. De la 32 de pagini rămîneam cînd la 24, cînd la 16, uneori. Ca să nu se despartă de redactorii pe care-i cuprindea atunci revista, G. Ivaşcu, venit şef la "România literară" – după plecarea sa de la "Contemporanul", fosta noastră "concurenţă", ani buni – intră în nişte tratative complicate cu Uniunea Scriitorilor şi apar jumătăţile de normă. E de remarcat că tocmai atunci revista avea una din cele mai valoroase echipe ale sale, cu mulţi tineri: Ioana Creangă, Mircea Dinescu, Mazilescu ş.a. care se adăugau colectivului foarte sudat de dinainte. Frig, camere urîte, îmbulzeală, sărăcie la plăţi. În plus, o continuă presiune de a reduce din ce în ce statura, timbrul propriu al revistei: "să nu mai fie rubrici personale" – aluzie la Blandiana, Cosaşu, dar şi la Noica, de pildă, sau Z. Ornea, care deţineau "ferestre" – să se "rotească" semnatarii cronicii literare, să nu se mai publice telegrame, cînd un scriitor împlinea nişte ani etc. (Telegrame nu putea primi decît El!) Ivaşcu venea rar la redacţie, făcea revista de acasă. Omul de bază era Roger Câmpeanu, secretarul general de redacţie. Cine nu-şi aminteşte ce-nseamna "Roger – miercuri, 13,30", ziua şi ora tuturor reproşurilor de la foruri? Pentru noi şi pentru colaboratori asta era aproape un cod al reuşitei. Fiindcă nu mai aveam maşină, nici curieri pentru oraş, el izbutea să le facă pe toate: şi "viziunea revistei" – din ceea ce rămăsese întreg şi posibil şi curieratul şi diplomaţia la telefon şi victoriile pe muche de cuţit. Roger este ceva intraductibil, ultimul din seria "marilor făcători de ziare" – care mai cunoaşte mirosul linotipului, greutatea plumbului cald în palmă, mînjit de tuş şi, deopotrivă, secretul domolirii unei voci imperative de cenzor sau de colaborator ţîfnos.

Revista de azi şi nu numai ea

După '90 revista a cîştigat sau a pierdut audienţa la cititori, a intrat adică în rîndurile obişnuite ale presei culturale contemporane?

Altul este impactul unei reviste cînd are 50.000 de exemplare tiraj – atîta atinsesem în zilele noastre foarte bune – şi altul cînd trebuie să consideri o reuşită dacă se trag 8.000-10.000 exemplare. Pe urmă, să nu uităm că la noi, ca şi-n partea de lume căreia i-am aparţinut pînă în '89, literatura îndeplinea şi funcţia istoricului şi a sociologului şi a presei cît de cît independente şi a liderului de opinie. Sigur că oamenii erau preocupaţi să afle ce-a scris în "numărul de astăzi" Manolescu, cum a fost citită cartea cutare, ce sugerează, ce spune de-a dreptul ş.a.m.d. Bănuiesc că acest interes nu va mai cunoaşte cote atît de înalte, în viitor, nici din partea publicului, nici a scriitorilor. Dar cred că noi, cu experienţa cîştigată în vremuri grele, ne-am adaptat mai uşor zilei de azi. Fireşte, nu pun la socoteală accidente de felul celor de-acum cîţiva ani, cînd n-am apărut 3 luni sau două săptămîni. Şi alte reviste au trecut prin asta. Îmi place să cred că noi n-am trecut o asemenea probă cu consecinţe asupra valorii. Dacă s-a schimbat ceva – este interesul fiecăruia pentru revistă, dincolo de articolele, prozele sau poezia pe care o dă la tipar: pe oricine ai întreba, de la Manolescu la Mihai Pascu, de la Adriana Bittel la Alex. Ştefănescu, la Geta, operatoarea noastră la computer pînă la cel care se ocupă de difuzarea, din redacţie, cum stăm cu hîrtia, cu Rodipetul, cu sponsorii, cu activitatea Fundaţiei "România literară", ştie să te lămurească. Ne regăsim în acelaşi interes comun pentru problemele publicaţiei şi devenim "grup", cum ne strîngeam altădată în fotografiile colective – un specific al redacţiei noastre.

Multă vreme publicarea în "Gazetă" sau în „România literară" aproape consacra un nume. Se mai poate vorbi azi de aşa ceva?

Mi-aduc aminte că primul articol pe care l-a publicat la „Gazetă", Alecu Paleologu, despre piesa *Vicarul* lui Hochuth, neştiută la noi, a sosit într-un plic cu menţiunea "fără poşta redacţiei". Îl cunoşteam de dinainte de detenţie, m-am bucurat cînd Ov. S. Crohmălniceanu mi-a cerut să-l aduc la revistă. A fost debutul său la întoarcerea în libertate. Dar se întîmplă ca, datorită acelui stil de care vorbeam, să mai girăm şi azi afirmări interesante, foarte originale. De exemplu, Marina Constantinescu, deţinătoarea cronicii dramatice, a scris o carte despre pregătirea spectacolului lui Purcărete cu **Danaidele**, care, apărută în franţuzeşte, a însoţit turneul piesei peste tot în lume. Editorial, debutul Eugeniei Vodă, cu cele două cărţi de cinema a fost asigurat de Fundaţia "România literară"; ele sînt primele volume publicate de noi. Cel mai recent premiu al Uniunii Scriitorilor – debut în poezie pe 1996 – l-a cîştigat cronicarul de artă plastică al revistei, Pavel Şuşară. Iar cînd am citit că Premiul Naţional de literatură s-a acordat lui Ştefan Bănulescu mi s-a părut că-i aud din nou vocea lui Stancu, atunci cînd mi-a prezentat pe tînărul nostru coleg de „Gazetă". Pînă se va scrie o istorie a literaturii române de după ultimul război, paginile revistei noastre îi ţin locul. Nu lipseşte de aici aproape nici un scriitor român.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.233
11-17 iulie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

SERVICII SECRETE
- dosare vechi, politică nouă -

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Georg AESCHT, Filip FLORIAN, Emil HUREZEANU,
Marius OPREA, Radu Sergiu RUBA, Al. ZUB
– Interviu cu Al. PALEOLOGU –

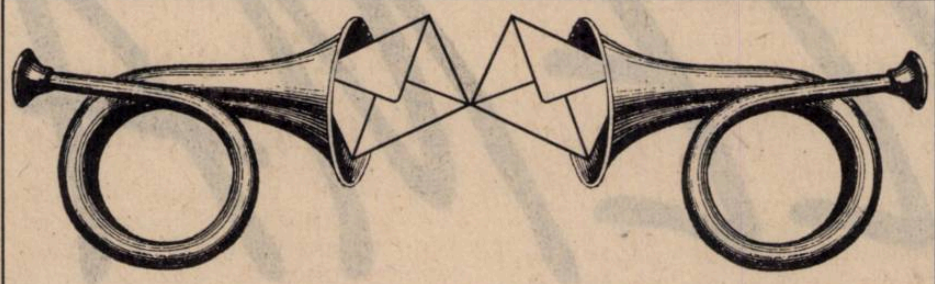

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Actualităţi

Din publicistica lui Octavian Goga

Cele cîteva extrase din articolele lui Octavian Goga revelează uimitoare asemănări între starea societăţii româneşti de pe la începutul secolului şi starea ei actuală. Este stupefiant să constaţi cum parcă nimic nu s-a schimbat de aproape o sută de ani. Textele sînt selectate preferenţial din volumul "Mustul care fierbe".

TABLA VALORILOR: "În faţa noastră se desfăşoară un dureros proces de perturbare morală a societăţii. Nerînduiala a crescut, rolul instituţiilor diverse e mai şters, resorturile mecanismului de stat au slăbit şi, ce e mai trist, ravagiile incompetenţei sînt într-o permanentă creştere. Niciodată în ultimele decenii n-au cerut cuvînt mai multe jumătăţi de oameni ca acum cînd, pînă sus, prostia te urmăreşte la tot pasul. Desigur, eclipsa de inteligenţă este generală, terenul de manifestare clasică însă e politica."

SETEA DE AUTORITATE: "În afară de multele mizerii materiale care strîng lumea de gît, viaţa a ajuns greu de suportat pe urma deprecierii valorilor. Duceţi-vă în Dealul Mitropoliei unde tronează aleşii naţiunii. Ascultaţi-le cuvîntul, cîntăriţi-le preocupările şi sintaxa, faceţi-le analiza individuală. Am reuşit cel puţin să-i întrunim sub cupola parlamentară pe reprezentanţii reali ai maselor? Nici un procent nu există din asemenea exemplare. Aproape tot ce iese din proaspăta noastră maşină electorală este de proastă calitate, dovadă îndeletnicirile extraparlamentare ale atîtor traficanţi de paşapoarte."

ÎNCEPE O MARE BĂTĂLIE: "În trecutul ei, presa, se ştie, a fost o oglindă vie a sentimentului public la noi. Născută dintr-o dorinţă entuziastă de-a deveni o tribună de idei şi neglijînd cu desăvîrşire sau punînd pe-al doilea plan latura comericală, gazetăria era plămînul prin care respira un popor dornic să se smulgă dintr-o viaţă patriarhală şi să se adapteze formelor din Apus. Un ziar conta pe atunci ca un aşezămînt înjghebat în puterea unui crez. Fie că se lămureau zilnic părerile unei grupări cunoscute, fie că se propagau orientările unor fruntaşi, ziarul îşi avea totodeauna stăpînul vizibil şi perfect îndreptăţit să-şi spună cuvîntul în treburile publice. Negustorii tiparului s-au depărtat de la linia tradiţională şi au schimbat cu desăvîrşire aspectul onest al trecutului. Ziarul s-a transformat în întreprindere comercială slujind în acelaşi timp scopuri nemărturisite."

PROCURORII UMANITĂŢII: "O sectă nouă ne-a năpădit în timpul din urmă: procurorii umanităţii! Pe orizont a apărut acest special prototip al occidentului care vine să controleze aşezarea noastră de Stat. El vine să se informeze, să ne facă întrebări, să fixeze răspunderi sau să împartă sfaturi. În toate împrejurările, eminentul ambasador are aerul unui sever judecător de instrucţie care anchetează şi înseamnă în carnet, rămînînd ca verdictul să şi-l socotească la urmă. Rezultatul se ştie: după două luni de la plecarea din ţară, cu un raport la Paris sau la New York, oaspetele ne ia foarte de sus şi dă soluţii sumare străinătăţii asupra chestiunilor de existenţă din România."

Corneliu PÎSLARU
Şugag

O dilemă juridică

La 14 iunie a.c., în note separate, cotidianul "Adevărul" anunţa că, prin acţiuni de "restitutio in integrum", o parte a Complexului Memorial de la Ipoteşti ca şi casa Pogor de la Iaşi, vor fi trecute în proprietate privată, soarta lor devenind dependentă de voinţa noilor posesori.

Autorităţile de resort fiind desigur în cunoştinţă de cauză, aceste ştiri erau destinate publicului larg (din care şi eu fac parte) şi care are drept de opinie.

Ştirile mi-au amintit de demersul unor distinşi oameni de cultură care, în urmă cu un an, cereau procurorului general să retragă recursul în anulare ce viza apartamentul fam. E. Lovinescu, pentru ca, după retrocedare, să devină lăcaş de cultură. În susţinerea acestui apel, în nr. 180 din *Dilema*, dl. S. Voinescu, sugera justiţiei să introducă în criteriile de decizie şi *"criteriul cultural"*.

Cazurile semnalate de "Adevărul", pun acum pe cei 11 autori ai precedentului apel, (ca şi pe dl S. Voinescu), într-o adevărată dilemă, dacă ar dori să se implice în rezolvarea situaţiei. Lansarea unui nou apel în numele aceluiaşi "criteriu cultural" către procurorul general dar, *de această dată pentru a declara recurs în anulare*, ar salva poate imobilele respective de la privatizare, dar acest gest ar contrazice principiul "restitutio in integrum" de care respectivii intelectuali sînt politic ataşaţi.

Cum H.G. nr. 11/1997 dă foştilor proprietari posibilitatea de a recîştiga averile şi după o sentinţă a C.S.J. în favoarea statului, nici recursul în anulare nu va rezolva în fapt situaţia.

Aşa stînd lucrurile, dacă cei 11 semnatari (acum oameni ai puterii şi nu în opoziţie ca anul trecut) vor să salveze aceste imobile pentru patrimoniul cultural şi să prevină cazuri similare, pot determina guvernul ca, în anunţata reconsiderare a Legii 112 /1995, să introducă, pentru instanţele de judecată şi "criteriul cultural". Cu siguranţă că dl. S. Voinescu va găsi formularea juridică optimă.

Cu acelaşi prilej ar putea fi promovat şi "criteriul moral" propus de ss. în "Dilema" nr. 184.

Acceptarea acestor criterii ar conduce justiţia să ţină seama în deciziile sale nu numai de dosare anterioare anului 1946, ci şi de realităţile zilelor noastre.

V. MÎNDRUŢ
str. dr. Westfried nr. 4, Bucureşti

Răspunsul colaboratorului nostru Sever Voinescu:

Îmi menţin punctul de vedere legat de "criteriul cultural" care trebuie să opereze în reconstituirea dreptului de proprietate asupra imobilelor naţionalizate. Nu cunosc amănunte despre situaţiile ivite la Ipoteşti şi la Iaşi prezentate, cum spuneţi, în "Adevărul", dar e limpede că imobilele la care faceţi referire au o dimensiune culturală care le determină: ele sînt mult mai mult decît simple construcţii.

Trecînd peste actualele dispute legate de recursul în anulare şi de prezenţa acestei căi de atac în procedura civilă, consider că dacă cele spuse în "Adevărul" sînt adevărate – promovarea recursului în anulare în cazul amintit de dumneavoastră ar fi în perfectă consecvenţă cu retragerea recursului în anulare în cazul apartamentului familiei Lovinescu.

Vă mulţumesc pentru că subscrieţi la sugestiile mele.(S.V.)

Cîteva întrebări

Stimată doamnă Elena Ştefoi,

Vă rog să-mi iertaţi îndrăzneala de a vă aborda direct. Dumneavoastră nu mă cunoaşteţi. Eu însă vă cunosc din scris..

Am profitat de faptul că domnul Cezar Paul-Bădescu, căruia i-am trimis un articol pentru numărul precedent mi-a indicat numele dumneavoastră şi am îndrăznit să vă adresez direct această scrisoare.

Vă rog să aveţi răbdarea de a o citi pînă la capăt.

Sînt născut în acelaşi an (1928) cu domnul Pacepa, cum ar veni sîntem "leat". Am citit cele două cărţi de amintiri ale domniei-sale, cu mai mare sau mai mică plăcere, în orice caz ultima ("Moştenirea Kremlinului") cu mare interes. Aş avea să-i pun o mulţime de întrebări. Dar ar însemna să scriu un adevărat volum, nu un simplu articol de revistă. Iată, totuşi, cîteva:

● În ce calitate aţi participat, domnule Pacepa, la procesul intentat membrilor organizaţiei de tineret promonarhist şi cum se face că vă număraţi printre puţinii care nu au fost arestaţi? Asta se întîmpla după ceea ce dumneavoastră însivă numiţi "regretabila eroare de a accepta repartizarea la serviciile secrete". Şi cum explicaţi faptul că n-aţi avut curajul să vă ridicaţi şi să strigaţi: "Îi cunosc pe aceşti oameni, sînt prietenii mei. Singura noastră vină este faptul că avem altă părere despre organizarea statului decît cea a actualului regim?". Dar, îl înţeleg – ar fi riscat să se autodemaşte şi să fie arestat alături de prietenii săi. Or, domnia sa ţinea mai mult la propria situaţie decît la adevăr.

A doua întrebare este în legătură cu participarea sa (de data aceasta ca proaspăt angajat al serviciilor secrete) la procesul lui Pătrăşcanu, care era bun prieten al tatălui său, fără să se ridice şi să strige: "Îl cunosc pe acest om, este prietenul tatălui meu! Are multe păcate, dar în nici un caz pe acela de care îl acuzaţi şi anume de a fi declarat că înainte de a fi comunist este român". Şi de data asta îl înţeleg. Ar fi riscat să fie demis. Or, domnia sa ţinea mai mult la funcţie decît la adevăr.

Mai departe chiar că nu mai înţeleg nimic.

● De ce nu mărturiseşte că a participat el însuşi la lanţul de crime şi atrocităţi comise de Ceauşescu şi a aşteptat să le dezvăluie abia după fuga din ţară? Şi cum de i s-a pus la dispoziţie un avion special care să-l ducă în America? Nu cumva era de pe atunci agent CIA sau şi agent al KGB, americanilor puţin păsîndu-le de această situaţie întrucît, se ştie, ambele organizaţii folosesc aceleaşi metode şi cooperează cînd au de rezolvat o treabă mai încîlcită?

● Şi în sfîrşit să trecem la zilele noastre. E adevărat, domnule Măgureanu, că după punerea în disponibilitate, în loc să vă aşezaţi să vă scrieţi memoriile, intenţionaţi, cum umblă vorba prin tîrg, să intraţi în politică?

● O întrebare, de asemenea, ministrului nostru de Externe care duce cu hărnicie şi inteligenţă o politică de folos intrării noastre în Uniunea Europeană şi NATO. De ce aţi acceptat convorbirea telefonică cu Pacepa? Presupunînd că eraţi singur în camera de hotel cînd vi s-a făcut legătura, nu puteaţi să-i trîntiţi pur şi simplu telefonul în nas? Pentru că domnul Pacepa cînd l-a trădat pe Ceauşescu a trădat de fapt România, lucru adeverit cu prilejul cererii adresate către administraţia americană de a respinge intrarea ţării noastre în Alianţa Nord-Atlantică. De ce atîta exces de politeţe, stimate domnule ministru?

● O întrebare stimatului nostru preşedinte, care în sfîrşit a învăţat arta politicii. De ce, domnule Constantinescu, aţi numit în locul fostului director SRI un liberal? Chiar dacă, potrivit Constituţiei, domnia sa şi-a dat demisia din partid înainte de a-şi ocupa funcţia, tot cu simpatii liberale rămîne. Nu era mai corect să alegeţi pentru această funcţie un apolitic, un reprezentant al societăţii civile?

● O singură întrebare doamnei Ana Blandiana, care reprezintă în acest moment societatea civilă din ţara noastră. De ce vă e silă, stimată şi dragă doamnă să vă vedeţi propriul dosar? Nu veţi găsi în el numele delatorilor. Eu unul abia aştept să apară condiţiile legate de acces la propriul dosar.

● Din nou, două rugăminţi domnului preşedinte: Vă rog să rezolvaţi mai repede problema accesului la dosarele secrete, cît timp mai trăiesc oameni din generaţia mea şi a domnului Pacepa. Şi dacă vreodată, cumva, fostul general Pacepa va face cerere de primire în ţară, vă rog din suflet să nu i-o aprobaţi. Ar însemna să lăsaţi "calul troian" să intre în paşnica noastră cetate.

Valeriu NEGRU

Am zîmbit la...

Bună ziua!

Disperat. Am nevoie de ajutor. Colecţionez "Dilema". Numărul 228 distrus. Caz fortuit. Ajutooor! Dacă putut, vă rog ajutat! Repet: nr. 228 (Conformism şi educaţie). Vă implor! Nu lăsaţi baltă! Mulţam!

Felix Gabriel BĂJENARU
str. Negru Vodă, Bl. C3, Piteşti

P.S.

– *Massive appreciation* for Sorin Şerb's "Bellissima" (nr. 229).

– Citit "Jurnal" Sebastian în paralel cu fragmente din "Memorii" (recitite) Eliade. Interesant. D-na Moscovici avut dreptate.

– Plătit oricît pentru nr. 228 *Dilema*.

N.red.: Baltă nu lăsăm, dar nici mare (optimism) nu avem.

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

● **Despre dans**

● **Iarăşi NATO**

PRINCIPII

Nefericiți cei drepți, căci vor tăia prunci în două...
Petru Creția

Din cîte îmi dau seama, Valerian Stan a reușit să incomodeze pe toată lumea: a rănit orgolii, a sabotat anumite complicități politice, a pus în pericol solidaritatea coaliției guvernamentale, deci eficacitatea majorității parlamentare, deci bunul mers al reformei: Partidul Democrat se simte jignit, Convenția Democrată se simte șantajată. Toți ar fi preferat ca șeful departamentului de control al guvernului să fie mai puțin zelos, mai discret, mai maleabil. Or, domnul Valerian Stan are principii. Vrea dreptate cu orice preț. Nu dă doi bani pe calcule conjuncturale, pe strategii politice imediate. Inflexibilitatea aceasta, enervantă pentru cei direct implicați, e foarte simpatică pentru "popor" și pentru "societatea civilă". Avem, în sfîrșit, un exemplu de intransigență, de incoruptibilitate, de patos justițiar neacomodant. Calm, tenace, aproape inexpresiv, domnul Valerian Stan iese bine din toate confruntările. E credibil. Dacă e să judecăm însă atitudinea domniei sale *după roade*, după gîlceava pe care a provocat-o, trebuie să admitem că ceva nu e în regulă. Sîntem în plină dramă a "principialității". Principialitatea ține mai mult de *estetică* decît de etică. Ea e sublimă în absolut, dar se poate dovedi, în fapt, iresponsabilă. E *frumos* să fii drept. Dar dreptatea aritmetică, abstractă, cantitativă, poate fi – și este adesea – oarbă.

Avem dreptul, pe de altă parte, să ne întrebăm cît de pură e dreptatea domnului Valerian Stan. Știm foarte bine că România de azi e un uriaș inventar de nereguli. E greu să decizi cu care te vei răfui mai întîi. Iar decizia odată luată, ea nu poate fi decît semnificativă: simptom al unei anumite ierarhii a urgențelor și a criteriilor. Trebuie să ai o anumită filosofie politică și juridică pentru a hotărî că, din puzderia de abuzuri pe care le oferă "piața", strigător la cer e cel comis de ministrul Băsescu: adică să pretinzi că vei locui cu tata și, de fapt, tata să rămînă la Constanța. Urît, nu zic, mai ales la un ministru! Dar ca să începi cu asta mai trebuie ceva, dincolo de pasiunea dreptății...

Nu e mai puțin adevărat că reacția Partidului Democrat nu s-a distins prin noblețe și simț al echității. Afirmațiile de tipul: "ne aduceți aceleași acuzații ca vechii noștri adversari" sau "Parchetul a clasat deja dosarele incriminate" – nu suspendă culpa, ci o eludează. Era preferabil ca cei vizați să ceară reanchetarea temeinică a presupusei lor vinovății, asumîndu-și, destinși, răspunderea, dar obligîndu-l și pe domnul Stan să o facă.

Cu totul dezamăgitor a fost, deasemenea, comportamentul confuz al puterii. Ea a lăsat lucrurile să avanseze pînă la explozie (eroare politică), pentru a se lepăda, în final, de consecințele propriei ei inițiative (carență de caracter). Necorelare administrativă, neglijență tactică, inconsecvență morală. Ezitînd între "principii" și eficiență, puterea le-a ratat pe amîndouă; o dată mai mult, ea a dovedit, deopotrivă, lipsă de imaginație și de rigoare, precaritate strategică și imaturitate. Trecem peste gafa de a îi veșteji pe "fesenistii" lui Roman, consimțind, pe de altă parte, să faci avansuri dizidenților lui Iliescu...

Vișina peste tort a pus-o, hiper-principial, Alianța Civică. Ea amenință cu retragerea din Convenție, dacă nu se dă curs principialității lui Valerian Stan. Gestul vine cu opt-nouă luni întîrziere. Litigiul "apartamentelor" e vechi, iar moralitatea particulară a PD-ului a fost, ani de-a rîndul, o marotă a puriștilor din Alianță. "Principial" ar fi fost ca ei să nu accepte nici contractul electoral dinaintea scrutinului, nici asocierea ulterioară la guvernare. Nu se poate să vrei victoria *cu rabat* de la principii și să redevii principial *după* ce ai cîștigat. Intermitența principiilor e mai gravă, din punctul meu de vedere, decît fanatismul sau absența lor. Profesionistul intransigenței se face ridicol dacă nu reușește să fie intransigent decît din cînd în cînd.

Andrei PLEȘU

Patocka sau Europa altora (I)

"Bîrladul, pivot al luptei neamului pentru libertate, își exprimă deplina adeziune pentru integrarea României în NATO". (*Din scrisoarea trimisă Congresului Statelor Unite de elevii liceului "Codreanu" din Bîrlad, mobilizați de fiica senatorului PNȚCD Gheorghe Păvălașcu*)

Neobositul Adrian Marino, împărțit cum e între lucrări de erudiție și urgențe politico-publicistice, a editat anul trecut o antologie intitulată *Revenirea în Europa* (Editura Aius, Craiova, 1996). În ciuda freneticei campanii "pro-NATO" și "pro-Europa" din ultimele luni, antologia aceasta, în felul său pe cît de semnificativă pe atît de reprezentativă pentru *ideea de Europa în România de astăzi*, nu a atras prea mult atenția.

Deși ar fi meritat. Sînt adunate aici texte apărute după 1989, semnate de autori dintre cei mai diferiți, ziariști, istorici, literați, politicieni, unii cunoscuți, alții cu totul obscuri. Și textele incluse în antologie sînt foarte variate – unele, puține însă, mai elaborate și mai sistematice, altele, cele mai multe, cu aspect de improvizație eseistică, exprimînd o simplă opinie, o reacție circumstanțială, un punct de vedere cu valoare strict de crez ori mărturie personală. Sînt și lucruri inteligente și bine gîndite, dar și destule banalități. Neghiobiile sînt și ele reprezentate corespunzător.

Intenția lui Adrian Marino nu va fi fost, desigur, să contureze o imagine a felului în care înțeleg și văd românii Europa. Antologia sa are un caracter precumpănitor militant, implicînd, o spune el însuși, "o asumare deschisă a ideii europene, după decenii de izolare totalitară și de virulentă propagandă antioccidentală". Argumentul principal este unul de circulație curentă: "România, țară europeană, în sensul plin, geografic și cultural al cuvîntului, n-a «ieșit» și n-a «plecat» niciodată din Europa. După 1989, ea reînnoadă doar un fir și își regăsește, în mod salutar, tradiția istorică". Spirit luptător, Adrian Marino este și un incorigibil optimist.

Fiindcă antologia aceasta răspunde, în fond, unei obsesii și unor complexe, pe care, într-o anumită măsură, dar nepremeditat, le și reflectă. Sînt, de aceea, mult mai numeroase *pledoariile* pentru Europa decît textele gîndite și scrise în autentic spirit european. Nu este decît rareori vorba despre "noi *în* Europa", relația dominantă fiind, în schimb, "*noi* și Europa". Spre deosebire de perioada interbelică (anti-occidentalismul din vremea regimului comunist fiind unul impus, chiar prin mijloace coercitive, de propaganda oficială, ca o uniformă obligatorie, nu este relevant pentru gîndirea românească despre Europa; mult mai relevante sînt "occidentalismele" care subminau dogma), astăzi sînt puțini, dacă nu chiar lipsesc cu totul oamenii publici care să-și permită să susțină o atitudine fățiș antioccidentală.

Dar nu pentru că o asemenea atitudine nu ar exista. Dimpotrivă: în ciuda "pro-europenismului" declarat, declamat, declinat cu toate prilejurile, există o rezistență surdă și de fond la europenism. De altminteri, în majoritatea textelor europenizarea este văzută aproape exclusiv ca dobîndire a calității de membru în diverse instituții și organisme occidentale, rareori sau chiar niciodată ca efect al absorbirii și asimilării valorilor, normelor, criteriilor și, de ce nu, comportamentelor vestice. Pe cît de aprinsă este aspirația spre "integrare în structuri", revendicată ca un fel de drept natural, pe atît de palidă este dorința de abandonare sau măcar de retușare a mentalităților și deprinderilor totuși vizibil non-occidentale. Iar tendința de mitificare a identității naționale este prezentă, într-o formă ori alta, în majoritatea textelor din această antologie. Adrian Marino o spune răspicat (nu în prefață, ci într-un text antologat): "«Ideea europeană» n-a constituit niciodată cheia de boltă a orizontului nostru spiritual și public".

Cum se vede însă Europa dinspre Varșovia, Budapesta ori Praga?!

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

Criză de guvern din lipsă de încredere

Madridul a trecut și interpretările comunicatului oficial al statelor membre ale NATO se bat deja la București cap în cap. Textul îi contrazice totuși mai mult pe antioccidentalii noștri (al căror slogan favorit susține că Washingtonul ne vinde, Bonnul ne trădează, vecinii ne lovesc pe la spate, Europa nu ne înțelege etc. etc.) decît pe liderii politici pregătiți să vadă încotro merge lumea și cum ne putem îndrepta în aceeași direcție, lepădîndu-ne de lamentația naționalist-elitistă care justifică de veacuri inerțiile naționalist-populiste. Documentul final oficializează continuarea procesului,precizează anul 1999 ca termen limită pentru încheierea primei etape și include România, lîngă Slovenia, ca țară a cărei evoluție va fi urmărită în vederea începerii negocierilor pentru al doilea val. Apologeții catastrofei au destule motive să se simtă încă o dată jigniți: integrarea nu s-a realizat sărind chiar și peste etapa reformei, nu i-am scos pe vecinii noștri central-europeni de pe lista preferaților deși ne-am însușit rapid arta prestidigitației, administrația de la Casa Albă nu și-a cerut iertare pentru trecutul la care noi înșine am consimțit prea mult și cu prea multă fățărnicie. "Patrioții" care cu doar cîteva zile înainte puneau pe un talger *sacrificiile* ultimei perioade (numind astfel cooptarea la guvernare a minorității maghiare, semnarea tratatelor bilaterale cu Budapesta și Kievul, înfrînarea dorinței de a răzbuna în fel și chip trecutul îndepărtat sau apropiat) și pe altul rezultatele incerte ale programului de integrare au încă o dată prilejul să vadă că le lipsește și simțul măsurii ,și simțul ridicolului: ei se mulțumesc să-și lipească pe frunte eticheta de democrați, urmînd însă "farul călăuzitor al geniului de la Scornicești" și linia Dumitrașcu-C.V. Tudor, chiar dacă se exprimă diferit și fac parte din alte familii politico-intelectuale. Cîți dintre cei care au crezut că e de datoria lor să înfrunte *momentul Madrid* cu setul de așteptări îndelung exersate la revoluție și păstrate intacte pînă după alegerile din 1996 înțeleg măcar acum,în al doisprezecelea ceas, că evenimentele istorice nu sînt minuni și că e momentul să ne vedem viitorul altfel decît ca pe o jucărie lăsată la ușă de Moș Crăciun?

Ofensiva politico-diplomatică pentru integrare a semănat destulă discordie înăuntrul actualei coaliții de guvernămînt: unii lideri politici au crezut în ea prea mult, alții n-au reușit să creadă deloc, cîțiva și-au consumat energia pentru a-și denigra partenerii și a-i transforma în țapi ispășitori. Normalitatea deciziei celor 16 state membre ale NATO a intrat doar în calculele celor care nu se lasă pradă spaimelor și diversiunii; ei sînt încă, din păcate, excepții suspectate din toate părțile.În interiorul și în afara coaliției guvernamentale s-a declanșat, în săptămîna premergătoare reuniunii din capitala Spaniei, o aprigă acțiune pregătitoare pentru celebrarea eșecului. Divorțul dintre PNȚCD și PD a fost pus la cale cu trîmbițe și scandal; în paralel s-a îngroșat enorm lista de propuneri pentru modificarea formulei de guvernare: gruparea Meleșcanu s-a arătat dispusă să ia locul formațiunii lui Petre Roman, PUNR nu s-a sfiit să încerce dislocarea poziției ocupate din decembrie anul trecut de UDMR, PDSR s-a oferit – prin intermediul lui Nicolae Văcăroiu – să sprijine un guvern minoritar PNȚCD și – prin Adrian Năstase – să negocieze cu președintele Constantinescu pentru a "scoate România din impasul internațional în care se află". Ruptura și remanierea erau prevestite sau solicitate, cu puține ore înaintea întîlnirii de la Madrid, și de secretarul general al PNȚCD, și de Alianța Civică, și de gazetarii pro- sau antiguvernamentali. Doar instituția prezidențială și-a păstrat calmul, respingînd, prin principalul său consilier, ideea unei schimbări de cabinet în viitorul previzibil. Speriați de acuzele unora și de manevrele altora, țărăniștii și social-democrații au reacționat atît de confuz și de inadecvat de parcă ne-am fi aflat în vara cînd se pregătea mineriada din '91: și atunci s-au creat partide, lideri și *variante naționale* pentru că era nevoie de o rocadă la vîrf, și atunci opoziția a făcut jocul radicalilor conservatori din tabăra puterii, și atunci s-au montat spectacole mediatice și vîltori sindicale, și atunci partenerii politici care trebuiau să înfăptuiască reforma au ajuns să se urască între ei pentru că n-au mai avut încredere unii în alții. Forțele și liderii care au blocat sistematic evoluția democrației nefăcînd altceva decît să otrăvească raporturile și atmosfera politică nu și-au pierdut reflexele, știu să dărîme capete cu mîna altora, profită în continuare de naivități și radicalism, folosesc arta dezbinării la vîrf și cultivă spaimele sociale ori interetnice la bază. Revăzută și adăugită, schema funcționează și azi.

Minoritatea maghiară pune la îndoială loialitatea majoritarilor și se simte îndreptățită să pluseze pentru a o testa, social-democrații se simt păcăliți deși știau că au în CDR dușmani veșnici și își propun să păcălească la rîndul lor, țărăniștii declară că nu pot acorda formațiunii lui Petre Roman decît "minima încredere necesară menținerii coaliției guvernamentale". O coaliție care n-are altă grijă decît să se mențină poate rezista doar *împotriva reformei*, așa cum a fost cazul mult-hulitului "patrulater roșu". *Pentru* reușita programului Ciorbea și pentru ca înscrierea la Madrid pe culoarul cîștigător să fie folositoare în 1999 nu e însă suficient un oarecare "mariaj de nevoie". Bunul simț și forța de caracter sînt necesare în orice acord de parteneriat, fie el guvernamental, strategic sau de integrare euro-atlantică. Fără vîrfuri politice convinse că reforma, integrarea și schimbarea în bine se pot face prin colaborare și spirit democratic matur, România va aștepta mereu, tremurînd, un context internațional norocos, o dispută intercontinentală care s-o favorizeze, o "fereastră de oportunități" printre norii bătăliilor dintre mari puteri.

Elena ȘTEFOI

Statul de drept

Cărţile (II)

Săptămîna trecută am formulat cîteva consideraţii despre cărţile consacrate dreptului substanţial. Spuneam că oferta de cărţi, care tratează, mai mult sau mai puţin izbutit, instituţii de drept civil, comercial, penal etc. este remarcabilă. Distingeam, de asemenea, o altă categorie de cărţi mai puţin prezentă în librării sau pe tarabe: cărţile de teoria generală a dreptului, de filosofie juridică, de sociologie juridică sau de drept comparat.

Promiteam să revin asupra acestei a doua categorii de cărţi, cu atît mai mult cu cît situaţia ofertei de carte în acest domeniu ascunde, cel puţin pentru mine, un paradox comercial. Prin subiectele abordate, prin limbajul folosit, prin deschiderile pe care le sugerează, aceste cărţi ar avea un public mult mai numeros decît cele consacrate exclusiv instituţiilor şi tehnicilor juridice. Cred că oricine se interesează de filosofie ar citi cu interes pe Del Vecchio ori pe Rawls şi orice amator de sociologie ar dori în biblioteca sa pe Carbonnier sau pe Levy-Bruhl. După cum nu cred că există vreun pasionat de istoria civilizaţiilor care să nu aibă aderenţă la *Les grands systèmes du droit contemporain* a lui René David ori un istoric al ideilor care să nu simtă provocările din *La formation de la pensée juridique moderne* a lui Michel Villey. Vreau să spun că publicul obişnuit al cărţilor de filosofie, etică, sociologie şi politologie s-ar adăuga celui interesat de drept şi o astfel de carte ca cele sugerate mai sus ar putea avea un număr considerabil de cititori. Dar această logică simplă nu pare a fi convingătoare pentru editori.

Pe de altă parte, ar fi exagerat să atribuim numai editorilor lipsa ofertei de cărţi care să dea o perspectivă generală asupra dreptului. Acest gen de cărţi nici nu se prea scrie în România de azi. Rar mai găseşti cîte un entuziast care să vrea să scrie în aceste domenii pentru că tot mai puţini intelectuali optează pentru o asemenea specializare. Iar dintre cei puţini care se dedică, de pildă, studiului dreptului din perspectivă filosofică, puţini sînt cei în stare să facă faţă pretenţiilor unui asemenea demers. Voi exemplifica cu o carte recent apărută şi care îşi propune, ambiţios, să trateze fundamentele dreptului, subintitulîndu-se "Teoria şi filosofia dreptului". Nu veau să fac aici o recenzie a cărţii, dar după ce citeşti pe copertă intenţia autorilor te aştepţi la un veritabil tur de forţă. Că nu se întîmplă aşa o dovedeşte chiar prima frază care este de o stupizenie desăvîrşită: "Ştiinţele constituie un sistem dinamic numit sistemul ştiinţelor".

Iată de ce apariţia unei cărţi precum volumul I al *Tratatului de drept comparat* scris de marele jurist Leontin-Jean Constantinesco ar trebui salutată entuziast nu doar pentru că este o apariţie rarissimă în această categorie editorială, ci şi pentru că este o carte competitivă în cel mai riguros sistem de exigenţe. Acest *Tratat* este un model pentru oricine vrea să scrie în această materie. Aceasta este o carte dintre acelea de care juristul român are mare nevoie.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Chestiuni de principiu (II)

Campania Pro NATO s-a încheiat, cea anti-cultură abia începe, Marius Tucă a pus punct şi celei de-a doua serii a emisiunii sale „Milionarii de la miezul nopţii", „Întîlnirea cu presa" prilejuită de Iolanda Stăniloiu ne-a dat, şi ea, întîlnire la toamnă. Vacanţă. În sfîrşit! Odihnă binemeritată. Uf! Obosiserăm cu toţii, atît oamenii de televiziune din spatele şi din culisele micului ecran, cît şi cei din faţa acestuia. Căci şi producătorii, şi consumatorii faptului de televiziune trebuie consideraţi, în egală măsură deşi după criterii şi din puncte de vedere diferite, *oameni de televiziune*. Atît unii, cît şi ceilalţi asigură succesul anonim (de Mare Anonim) al acestui fenomen complex şi total care este, în clipa de faţă, televiziunea.

Mi-am îngăduit, săptămîna trecută, nu atît o întrerupere, cît o abordare piezişă, indirectă a „chestiunilor de principiu" (unele dintre ele) pe care trebuie să şi le pună un comentator al faptului de televiziune. Cum trebuie el să procedeze ca, în acelaşi timp, să rămînă *independent*, neinstrumentalizat de nici un fel de interese (politice, financiare, specific-profesionale etc.), şi, totodată, *drept*? Deci nu atît, cum se spune, *obiectiv*, cît mai cu seamă (căci practicabil) *just*, capabil să dea dreptate, să recunoască, să aprecieze la justa valoare. Cu formidabila ei putere năvălitoare, monopolizatoare, exercitată atît insidios, prin producţia-i specifică, cît şi direct, prin presiuni dintre cele mai... „umane", televiziunea — diferitele posturi de televiziune — vrea să fie exclusiv recunoscută, lăudată, aplaudată, plebiscitată. Nu suportă critica, acuzele de manipulare sau de de-realizare a realităţii, de creare a unei realităţi ireale, „virtuale". Consideră că tocmai asta trebuie să facă, îşi face un titlu de glorie din a inerva societatea şi din a reformula, conform propriilor norme, imperative şi interese, realitatea şi, pînă la urmă, chiar noţiunea de *real*. Se consideră neproblematică: vede orb. Problemele pe care şi le pune sînt strict şi exclusiv tehnice şi financiare.

Mania persecuţiei ce caracterizează televiziunea pe latura ei umană îl pune pe comentatorul de televiziune într-o situaţie de schizofrenie. Acesta trebuie, pentru a fi *total drept*, adică atît faţă de societate, cît şi faţă de televiziune (cele două „tabere" ale acestui „joc-război"), *să nu* cedeze şi, în acelaşi timp, *să* cedeze fascinaţiilor exercitate de televiziune. Să recunoască, pe de o parte — cu un ochi!—, performanţa de televiziune, profesionalismul, fie el tehnic, operativ, sau jurnalistic (sînt două lucruri diferite, şi care se îndepărtează tot mai mult unul de celălalt, „formă" şi „conţinut", dacă vreţi), dar şi, pe de altă parte — cu ambii ochi! —, să fie atent la *urmările* pe care supradezvoltarea, gigantismul (e o boală!)) televiziunii ca industrie o are asupra societăţii. Căci, cu cît este mai performantă, cu cît mai mult aspiră la performanţa *în sine*, cu atît mai periculoasă, mai problematică pentru societate e televiziunea. Cum spuneam şi cu altă ocazie, societatea românească a momentului de faţă este prinsă, dezechilibrat, inegal, disproporţionat între „minus-televiziunea" care e TVR şi „hiper, excesiv-televiziunea" care e ProTV. Contrabalansarea de serviciu public, cu o prezenţă vizibilă, marcată, a *conştiinţei* şi a *responsabilităţii* pe care ar trebui s-o asigure, în faţa „asediului" Pro TV, TVR nu se manifestă. TVR e sub-televiziune, şi numai ea ar putea echilibra excesele de industrie în sine ale Pro TV. Dar TVR aspiră să devină un Pro TV, şi nu numai că nu va reuşi, dar, în condiţiile în care Pro TV supra-există, abundă ca prezenţă, mişcarea aceasta este iresponsabilă ca direcţie.

Unde merge (este impusă) schizofrenia, merge şi paranoia. Iată de ce voi spune că un comentator al faptului de televiziune trebuie să fie, înainte de toate, un apărător al *spaţiului public*: să nu se lase înghiţit, să *recunoască*, dar şi să *judece*. Căci în jurul televiziunii există, în momentul de faţă, o orbire, o *complicitate obiectivă*. Iar cei care ar trebui, primii, s-o judece, nu fac, fie şi indirect, decît s-o servească. Este vorba despre ceea ce s-ar putea numi *sociologocraţie*. Despre aceasta, însă, săptămîna viitoare.

Post-scriptum. Un exemplu eclatant de divorţ între profesionalismul strict tehnic şi cel propriu-zis gazetăresc de televiziune, de supradimensionare a celui dintîi în defavoarea celui de-al doilea, a „formei" în detrimentul „conţinutului" l-a constituit, marţea trecută, odată cu *summit*-ul NATO de la Madrid, incapacitatea vreunui jurnalist de televiziune român de a explica faptul că susţinerea României de către Franţa s-a datorat, mai presus de orice, polemicii franco-americane şi, mai larg, euro-americane şi că, astfel, diplomaţia românească a reînnodat o venerabilă tradiţie a ei: aceea de a şti să profite de „certurile" celor mari. Degeaba transmisii în direct, sateliţi, avioane întregi cu directori de gazete, dacă tot la telejurnalele şi analizele străinilor trebuie să apelăm ca să înţelegem cîte ceva... Televiziunea în România? Cantitate, în cel mai bun caz, spectaculozitate goală, şi cam atît.

Bogdan GHIU

Economie

Cine se teme de şomaj?

Un recent sondaj IRSOP ne spune clar: românii continuă să se teamă de inflaţie. Deşi, în acest an, inflaţia a depăşit deja pragul cel mai de sus. După ce a tot urcat – 13% în ianuarie, 18% în februarie şi 30% în martie, în aprilie a scăzut brusc la 6,9; în mai a căzut şi mai mult – la 4,3%; în iunie nu a depăşit 3%. Din iulie, sperăm, inflaţia se va aşterne pe făgaşul normal de 2% lunar.

În schimb, este posibil să crească substanţial rata şomajului. Pentru că economia nu va mai rezista dacă nu va fi accelerată restructurarea. Şi dacă nu va fi grăbită privatizarea. Or, într-o primă fază, privatizarea şi restructurarea vor aduce mai mult şomaj.

Statisticile arată că salariul mijlociu, ajustat cu inflaţia, a crescut foarte puţin în anii 1995 şi 1996 şi a scăzut apoi constant în prima parte a anului 1997. Mă refer la salariul real. Veniturile unei familii-etalon, comparativ cu 1996, sînt ceva mai mici.

Salariul mediu real a scăzut întrucîtva, dar cifrele nu iau în considerare beneficii nesalariale (compensaţii din partea statului, ajutoare sociale, dividende, dobînzi bancare) de care se bucură, într-un fel sau altul, circa 60 la sută din populaţia activă. Aşa se explică faptul că venitul disponibil pe locuitor a crescut, deşi salariile reale scad.

Nici mobilitatea forţei de muncă nu asigură întotdeauna o creştere a prosperităţii. E drept, slujbele nou create sînt mai bine plătite decît media. Dar aceste slujbe sînt puţine. Numărul noilor locuri de muncă va fi tot mai mic, comparativ cu locurile de muncă în pericol de dispariţie.

S-a spus: obiectivul fundamental în noua etapă va fi războiul împotriva inflaţiei! Sigur, pînă la un punct inflaţia poate să fie bine apreciată de către economişti. Şi dorită. La urmaurmei, în anumite limite poate să aducă beneficii întreprinderilor şi să dezvolte un climat favorabil investiţiilor. În astfel de cazuri constituie o bază pentru expansiuni economice. Cu totul altfel stau însă lucrurile la noi, unde inflaţia aleargă în galop, depăşind cote normale. La ce s-a ajuns? Garanţia pe piaţă a monedei naţionale, în mărfuri şi servicii, a scăzut. În consecinţă, s-a erodat puterea de cumpărare a leului. Salariaţii sînt cei dintîi care au simţit direct lovitura; deşi la casieriile întreprinderilor li se numără mai mulţi bani, ei pot să cumpere mai puţine mărfuri. Este lovită şi societatea, în ansamblu, pentru că scade producţia, deci scad şi încasările din impozitele pe circulaţia mărfurilor şi pe profit, determinînd diminuarea alarmantă a veniturilor bugetare. Dincolo de aceste aspecte, de ordin obiectiv, intervin şi cauze subiective: identificarea inflaţiei cu neîncetata scumpire a vieţii a produs un efect descurajant în rîndurile populaţiei. În aceste condiţii, guvernul nu are decît o şansă: să accelereze reforma şi să declare război inflaţiei.

Pe noul drum al economiei, din nefericire nu se face încă simţită nevoia de bani mulţi, pentru investiţii, intrate într-un grav blocaj, pentru deschideri de afaceri, îndeosebi pentru înviorarea sectorului particular. Dimpotrivă, BNR se luptă cu surplusul de lei de pe piaţă. În aceste condiţii, în societatea noastră atît de descurajată de lipsa de valoare a monedei naţionale, guvernul va reuşi numai dacă va da oamenilor sentimentul că leul reprezintă "ceva"; prin urmare, să facă din leu o monedă scumpă şi căutată. Ca să apere leul, să-l ferească de contactarea unor noi boli şi să lupte pentru însănătoşirea lui, guvernul va fi nevoit să-şi schimbe tactica faţă de sindicate.

Guvernul, lansînd un program de însănătoşire a economiei, de ieşire din criză, a cerut asentimentul forţelor politice şi sociale. Nu încape nici o îndoială că răspunsul – DA sau NU – este aşteptat în legătură cu preţul pe care întreaga societate urmează să-l plătească! Pentru că, de fapt, ni se propune un program de austeritate, al cărui principal cost îl reprezintă creşterea masivă a şomajului.

Acesta este deci preţul! Va fi de acord societatea noastră să-l plătească? Vor voi partidele politice să spună DA? Îşi vor da girul sindicatele?

Sondajele scot în prim-plan frica de inflaţie. Dar în întreprinderi mocneşte o reacţie negativă faţă de şomaj, ce ar putea să se amplifice atunci cînd reforma va lua avînt. Deşi nu există alternativă. Dacă nu se înţelege că alternativa, adică păstrarea schemelor încărcate, va fi mai gravă şi cu consecinţe mai nefaste decît un şomaj masiv!

Se spune că o problemă corect formulată este pe jumătate soluţionată! Să recapitulăm, deci, pentru a se înţelege bine problema: dacă fericiţii deţinători de locuri de muncă ar lucra pentru a întreţine 5 milioane de pensionari şi 2 milioane de şomeri, ce s-ar cîştiga? Mai întîi ar creşte productivitatea muncii. Oferta, în consecinţă, se va extinde şi se va diversifica. Întreprinderile româneşti îşi vor spori capacitatea competitivă şi îşi vor mări substanţial avantajul comparativ în concurenţa internaţională. De aici încolo ar începe bătălia pentru creşterea economică.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Politica pre-Madrid: nici în car, nici în căruţă

Cum se cîntăreşte victoria, cît costă eşecul

● *"A pierdut PD:* În primul rînd, pentru ca s-a dus la Cotroceni ca să lupte nu pentru respectarea unor promisiuni electorale ci împotriva acuzelor lui Valerian Stan. În eventualitatea în care PD va susţine în cele din urmă iniţiativele legislative ale PNŢCD, privind Legea fondului funciar şi a caselor naţionalizate, nu va putea să-şi convingă electoratul că noua sa atitudine nu are nici o legătură cu Raportul Corpului de Control al guvernului. Se va crea, deci impresia că PD a luptat practic, pentru ca unii dintre liderii săi să-şi păstreze vilele". (Ralu Filip, în *Curierul naţional,* 8 iulie).

● *"PD cîştigă cu o cacealma senzaţională:* Liderii PD au gîndit ca la poker. Fără să aibă carte în mînă au ripostat şi au plusat devastator încremenindu-şi partenerul în scaun. Au mizat pe o cacealma uluitoare. Mai întîi, întreg tărăboiul lor era menit să acopere uriaşul scandal «Gilda Lazăr». Raportul Stan a venit taman cînd Anca Oegar făcuse public o dezvăluire senzaţională. Gilda Lazăr a acţionat în numele lui Adrian Severin. Aşadar, cînd se punea serios în discuţie loialitatea PD faţă de aliaţii de guvernare şi, în primul rînd, faţă de Ciorbea, Raportul Stan a fost pentru PD pretextul perfect al răsturnării totale a situaţiei. După Raportul Stan, PD i-a putut acuza el pe aliaţii din CDR şi în primul rînd pe Ciorbea, de lipsă de loialitate». (Adrian Pătruşcă, în *Ziua,* 4 iulie)

● *"Democraţii sînt prinşi în menghina Convenţiei:* Partidul lui Petre Roman este în pericol de moarte. Sondajele ridică o scădere de popularitate continuă a echipei care a format primul guvern post-revoluţionar. Ascensiunea grupului Meleşcanu – care bate cam aceeaşi potecă politică – pune şi ea un umăr serios la această zgîlţîială. Dar cel mai periculos lucru este naivitatea cu care liderii democraţi pică în capcanele întinse cu o măiestrie pe care n-o bănuiam în urmă cu cîteva luni de către Convenţia Democrată". (Adrian Halpert, în *Libertatea, 4 iulie).*

● *"Continuă căsnicia murdară dintre CDR şi PD:* Mult mai bine pentru interesele ţării ar fi fost dacă polemica s-ar fi soldat cu o ruptură. Apele politicii româneşti s-ar fi limpezit. Balta mîloasă de acum ar fi devenit izvorul proaspăt, în stare să adape reforma. Rupturii radicale, cerute de adevărul relaţiei dintre CDR şi PD, i s-a preferat continuarea unei căsnicii murdare. O căsnicie care va costa în primul rînd însuşi poporul român". (Ion Cristoiu în *Naţional,* 4 iulie).

● *"Prea mult circ pentru prea puţină pîine:* Şeful statului a reuşit să împace temporar capra cu varza adică PD cu PNŢCD, aşa că ostilităţile au încetat. Premierul ţărănist Victor Ciorbea o va vedea pe imprudenta şi prea sloboda la gură Gilda Lazăr şomeră, iar Traian Băsescu va putea urla cît poftește la Valerian Stan în şedinţa de guvern de mîine. Însă partida nu se încheie o dată cu sacrificarea pionilor." (Rodica Ciobanu, în *Adevărul,* 4 iulie).

Concluzii, declaraţii, previziuni

● *"PD stă cu spatele la zid:* El a pierdut pentru că a lăsat impresia că se luptă pentru păstrarea unor locuinţe. De aici, o altă impresie, că PD poate fi strivit, chiar şantajat." (Ralu Filip în *Curierul naţional,* 8 iulie).

● *"Radu Vasile constată cu regret:* Reprezentanţii PD gîndesc într-un fel la Strasbourg şi cu totul altfel la Bucureşti. Partidul lui Petre Roman nu se poate situa şi la putere şi în opoziţie." (*Curierul naţional,* 8 iulie)

● *"Un armistiţiu în bătalia pe viaţă şi pe moarte dintre PNŢCD şi PD:* În aceste condiţii, e de la sine înţeles că PNŢCD vor continua vasta sa acţiune de compromitere a PD. Din naivitate sau din interesul rămînerii la putere cu orice preţ, partidul lui Petre Roman a amînat luarea unei decizii privind participarea sa la guvernare pentru sfîrşitul lunii august. Nu ştim ce hotărîre va adopta Convenţia Naţională a PD peste o lună şi ceva. Sigur e însă că, judecînd după adevăratele gînduri ale PNŢCD, formaţiunea social-democrată va primi alte lovituri năucitoare în planul imaginii publice." (Ion Cristoiu, în *Naţional,* 8 iulie).

● *"Erorile de orientare au adus PD în pragul crizei:* Aliniindu-se imprudent stîngii în problema «restitutio in integrum» şi «50 ha», PD înregistrează o scădere dramatică de popularitate în toate sondajele. Asistăm, de fapt, la o profundă criză de identitate, atît în ce priveşte pe dl. Petre Roman cît şi PD. Criză declanşată tocmai de radicalitatea reformei Ciorbea. PD şi dl. Petre Roman ezită iar alegătorii şi-au dat seama de frica de radicalitate a PD şi a dlui Roman." (Vladimir Alexe, în *România liberă, 8 iulie '97).*

● *Ion Diaconescu:* "Chiar dacă acordă o minimă încredere partenerilor PNŢCD nu vrea să uite conflictele din trecut cu PD. Noi acordăm această minimă încredere care permite să funcţioneze Guvernul fără să ne luăm obligaţia să ştergem cu buretele tot trecutul." (*Jurnalul naţional,* 8 iulie)

Vară toridă – tunete, grindină, inundaţii, surpări de teren! **(E.Ş).**

De jur împrejur

Fosta Bosnie

Criza care zguduie acum Republica Srpska, stat al sîrbilor din Bosnia, nerecunoscut de nimeni altfel decît ca parte a Bosniei, dovedeşte că forma acordului de la Dayton nu a putut introduce elementele unei reale înţelegeri între foştii combatanţi. Nici unul dintre participanţii la conflict nu mai doreşte de fapt să cîştige avantaje "paşnice" prin dobîndirea unor poziţii de putere în cadrul structurilor de stat ale Federaţiei bosniace. În faţa refuzului tacit sau explicit de a colabora pentru restabilirea păcii şi nu doar în acceptarea încetării conflictului militar, ideea unei împărţiri definitive a Bosniei între cele trei etnii constitutive a început să pară firească. Firească dar nu şi posibilă: "un sfert de milion de croaţi trăiesc în enclave de pe teritoriul central al Bosniei şi nu au un teritoriu compact. Separaţia între musulmani şi croaţi va fi sîngeroasă şi musulmanii riscă, la un moment dat, să fie zdrobiţi între sîrbi şi croaţi" spunea Carl Bildt, fostul prim-ministru al Suediei la sfîrşitul lunii mai cînd şi-a încheiat misiunea sa de 17 luni de supraveghere a felului cum se aplică acordurile de la Dayton. Bildt considera că aplicarea relativ corectă a înţelegerilor militare nu a dus automat la adoptarea unor măsuri politice şi economice adecvate funcţionării statului. Iar autorităţile nu fac decît să acţioneze în acord cu starea de spirit a populaţiei pe care o reprezintă: nimeni – de fapt – nu doreşte revenirea la situaţia de dinainte de război, la o Bosnie paşnică şi multietnică. Nicăieri refugiaţii nu s-au putut întoarce la casele lor, fără a trezi resentimentele active ale vecinilor.

Ceva din profunzimea sufletului omenesc s-a stricat în anii de conflict şi trupele străine pot menţine armistiţiul, dar nu pot asigura pacea. În vizită în regiune, doamna Albright, secretar de stat al SUA, s-a răstit la cine a putut, dar conducătorii din regiune au devenit imuni la discursurile mînioase.

Comunitatea internaţională nu poate impune pacea, în primul rînd pentru că nu-i poate pedepsi pe cei vinovaţi de crimele indubitabile săvîrşite la Vukovar şi Srebenica, la Omarska, Kenaterm, Trnopolje, Celebici şi atîtea alte dimensiuni greu de pronunţat ale unei geografii însîngerate. Funcţionarii Tribunalului internaţional de la Haga ţin secrete o serie de nume de pe actele de acuzare şi pun la cale răpiri ca în filme pentru a nu mai fi acuzaţi de ineficienţă. Un comando de soldaţi în cagule l-a răpit şi l-a transportat la Haga pe Slavko Dokmanovici, fostul primar al oraşului Vukovar, considerat responsabil pentru primul val de purificare etnică, din noiembrie 1991. Din aceeaşi categorie de filme de serie B pare a fi şi conflictul dintre Biljana Plavsic şi Radovan Karadzici. Acesta din urmă figurînd pe lista criminalilor de război a pus în fruntea formaţiunii *sale* statale o femeie pe care o considera întru totul devotată şi ascultătoare. Şi iată că marioneta deprinde un comportament autonom, începe să facă pe placul străinilor şi să ia pe cont propriu o campanie împotriva corupţiei, demiţîndu-l pe ministrul de Interne. Parlamentul o demite pe doamna Plavsic, doamna Plavsic dizolvă Parlamentul. Legal, nimic din toate acestea nu există, nici republica, nici preşedintele, nici parlamentul. Ilegal, dar real este Radovan Karadzici, poetul, psihologul, criminalul de război, care-şi apără viaţa, în ceea ce în curînd va deveni fosta Bosnie.

Magdalena BOIANGIU

Reunificare

Hong Kong, fostă colonie britanică, este de la 1 iulie teritoriu chinez. Una din cele mai dinamice economii capitaliste trece sub jurisdicţia celui mai puternic şi numeros partid comunist din lume.

Cei care vin

Pînă la 1 iulie, China comunistă considera Hong Kong-ul drept "un prunc conceput în păcat, prin violarea unei Chine decadente de către o Anglie mafiotă" (Henri Tran Van Kha).

"În 1984 Deng Xiaoping, care a semnat acordul cu Margaret Thatcher pentru retrocedarea paşnică a Hong Kong-ului a promis «O ţară, două sisteme». Teoreticianul «economiei socialiste de piaţă», pragmatic ca de obicei , ţinea să nu omoare găina cu ouă de aur pe care urma să o primească, în sfîrşit, de la englezi. Libertăţile care se practică în colonie nu-l înspăimîntau pe bătrînul autocrat: în acest minuscul stup destinat fabricării opulenţei, drepturi avea doar business-ul. Democraţia se limita la cuvinte. Scrutinul universal nu exista. Cîţiva notabili locali numiţi de către guvernator - el însuşi numit de către Londra – făceau legea şi dirijau treburile curente. Sistemul nu era atît de neasemănător cu acela creat de Micul Timonier pe continent: «zonele economice speciale»... Dar oricare ar fi fost preţul în ochii opiniei publice internaţionale şi al pieţelor financiare, Pekin-ul n-a ezitat să arate locuitorilor din Hong Kong, ca şi restului lumii, că intenţionează să rămînă singurul stăpîn al viitoarei regiuni administrative speciale. «O ţară, două sisteme» – acelaşi refren, cu condiţia ca al doilea sistem să nu fie cel democratic" (*Le Nouvel Observateur,* 26 iunie – 2 iulie 1997)

Cei care pleacă

"Încă din 1994, guvernul a anunţat că plănuieşte să-i protejeze pe chinezi în ocuparea posturilor din serviciul public, în dauna funcţionarilor expatriaţi din Marea Britanie. În Hong Kong serviciul public îşi cîştigase reputaţia transparenţei, şi a onestităţii, Hong Kong fiind un loc plăcut pentru afaceri. Pînă acum cîţiva ani, britanicii ocupau majoritatea posturilor importante şi mulţi oficiali chinezi considerau că aceştia se bucură de prea multe privilegii. Noua Constituţie pretinde ca după predare toate posturile înalte să fie deţinute de chinezi.

Noile reglementări îi forţează pe funcţionarii străini de nivel mijlociu să dea examen că posedă limba chineză. Funcţionarii străini susţin că drepturile lor le sînt încălcate, fiind discriminaţi din cauza necunoaşterii limbii. Ei au cîştigat procesele încă anul trecut în noiembrie, dar guvernul n-a vrut să renunţe la susţinerea angajaţilor chinezi, aşa că funcţionarii britanici n-au fost reintegraţi şi nu li s-au oferit compensaţii. «Puţin le pasă de drepturile omului, ei vor serviciile noastre» – afirmă Allan Roger, un avocat guvernamental" (*Newsweek,* 7 iulie).

Perspective

Cetăţenii din Hong Kong au salutat cu bucurie sau au trecut cu indiferenţă peste ceea ce amatorii de spectacol politic au considerat a fi evenimentul secolului. A persistat sentimentul că se produce ceva firesc prin unirea cu ţara înlăturînd spaima unui teritoriu prosper prin dezvoltare capitalistă faţă de ameninţarea comunistă. Revista *The Economist* examinează viitorul probabil din perspectivă istorică, observînd că în China cele mai mari tragedii s-au petrecut ca urmare a politicii centralizate. Creşterea economică din ultimii ani se datorează faptului că unor regiuni li s-a permis să adopte soluţii proprii de dezvoltare. Marea Britanie nu părăseşte un teritoriu în care a funcţionat o democraţie completă, ci doar atît cît e nevoie pentru buna desfăşurare a afacerilor. S-ar putea ca şi atît să pară prea mult pentru o parte a conducerii partidului comunist chinez. "Dacă aceştia se vor întreba de ce Hong Kong este un loc atît de bogat şi cu o evoluţie atît de promiţătoare în comparaţie cu China şi vor răspunde cinstit la întrebare şi vor acţiona în funcţie de acest răspuns, atunci China va avea ce să sărbătorească". (*The Economist,* 28 iunie). **(M.B.)**

Argument

Despre serviciile secrete şi despre cum se foloseşte informaţia furnizată de ele în politica lumii s-au scris şi se vor scrie încă biblioteci întregi. La noi, subiectul reînvie inevitabil obsesia Securităţii, chiar dacă între carierele publice şi turnătorie relaţia s-a modificat complet în ultimii şapte ani:oamenii politici nu mai sînt obligaţi din start să devină informatori, deşi traseul lor depinde mai ales de vechiul dosar de cadre şi aproape deloc de rezultatele obţinute "în cîmpul muncii" într-un oarecare interval al tranziţiei. E suficient să privim atent distribuţia, redistribuţia, şi rotaţia unor nume ca să înţelegem că în *alegerea* pentru *anumite funcţii* hazardul joacă un rol la fel de limitat ca şi calităţile propriu-zise, iar restul e o construcţie migăloasă pe temelia trecutului...convenabil: ce se ştie, ce se crede, ce se spune şi ce se bănuieşte despre cineva contează enorm, în orice caz mult mai mult decît ce poate, ce face şi ce gîndeşte persoana în cauză. Bîrfa, delaţiunea, zvonul şi colportările impun o *imagine* cu mai mare eficienţă decît hărnicia discretă ori aptitudinile reale; defectele, slăbiciunile, punctele vulnerabile şi – mai presus de toate – petele negre, compromisurile mici sau mari din anii dictaturii sînt astăzi la fel de importante cum erau altădată averea şi apartenenţa politică a părinţilor, comportamentul previzibil şi conformismul relaţional.

Spre deosebire de agenţii STASI, securiştii nu ne-au iertat nici acum pentru tot răul pe care ni l-au făcut. Viaţa politică postrevoluţionară, cu tensiunile, campaniile denigratoare şi războaiele ei subterane e atît de complicat-dezgustătoare în primul rînd pentru că *ei* nu reuşesc să se împace şi să ne ierte. O comparaţie cu cazul Germaniei şi un început de discuţie pe tema "dosariadelor" le (ne) vor fi oare de ajutor? **(E.Ş.)**

Emil HUREZEANU
scriitor, directorul postului de radio *Deutsche Welle* (München)

Lingua Securitatis

În 1996, în România şi în Germania, la Berlin şi Bucureşti au fost publicate două cărţi, oarecum asemănătoare, prin proporţii, tematică şi culoarea coperţii. Citindu-le, în paralel, prima impresie, de neocolit, este că doar culoarea coperţii le-ar putea apropia, chiar dacă nu întru totul, ceea ce, în definitiv, avînd în vedere conţinutul şi miza acestor cărţi, în cele două ţări, contrariază şi înveseleşte, în aceeaşi măsură.

Moştenirea Stasi: descrierea peisajului

La Berlin, apărea anul trecut volumul 6 din "Seria ştiinţifică a Oficiului Federal pentru Arhivele Serviciului de Securitate al fostei Republici Democrate Germane". Tomul de 886 de pagini, semnat de Joachim Walther este o summa de "analize şi documente" intitulată "Literatura ca domeniu al siguranţei". Găsim aici o investiţie cvasi-clinică a legăturilor dintre Ministerul Securităţii Statului (Stasi) din fosta RDG şi literatura est-germană (scriitori şi cărţi), de-a lungul ultimilor 20 de ani de existenţă a acestui stat, în perioada Honecker. Walther este un cunoscut şi prodigios istoric, om de ştiinţă şi... civil. N-a fost şi nu este angajatul unui serviciu de securitate, mai vechi sau mai nou, a redactat această carte sub egida unui organism complet diferit, ca structură, autoritate administrativă şi menire, de vreun serviciu secret. "Oficiul federal pentru actele şi documentele Stasi" – aşa numita "autoritate Gauck", care-l conduce din 1991 încoace, a fost, mai întîi, creaţia spontană a manifestanţilor anti-comunişti din toamna anului 1989, la Berlin, Leipzig şi Halle. Aceştia, încă înaintea prăbuşirii regimului comunist, au luat cu asalt sediile Stasi. Ulterior, după unificarea cu RFG, organismul societăţii civile a fost integrat structurii instituţionale a noului stat german, cu menirea de a prelucra şi face accesibilă, cetăţenilor şi societăţii, moştenirea celui mai temut braţ înarmat al statului comunist est-german. Organismul a avut de la început angajaţi "recrutaţi" îndeosebi din reprezentanţii societăţii civile est-germane, foştii manifestanţi din toamna anului 1989, din arhivari şi istorici. Transparenţa structurii şi activităţii "autorităţii Gauck" ţine de însăşi vocaţia acestei instituţii: aceea de a oferi tuturor cetăţenilor accesul la propriile dosare de securitate, pentru ca ei să ştie cum şi cine i-a supravegheat, persecutat, oprimat şi reprimat. Prin restabilirea adevărului şi cunoaşterea trecutului, se face dreptate celor nedreptăţiţi, iar statul de drept asumă răspunderea de a fi garantul deplin şi perfect credibil al justiţiei. Potrivit Legii Documentelor Stasi, votată în Bundestag la sfîrşitul anului 1991, această instituţie, cu peste 3000 de angajaţi, îşi desfăşoară activitatea în patru departamente. Cel mai mare şi mai important este Departamentul Arhivelor Stasi, unde sînt păstrate dosarele cetăţenilor est-germani urmăriţi, în primul rînd, dar şi ale angajaţilor şi informatorilor. Puse cap la cap, dosarele depăşesc 178 de km. Potrivit legii din 1991, cetăţeanul şi diferitele organisme ale statului, în primul rînd cele ale justiţiei, pot să ceară accesul la dosare prin intermediul departamentului de Informaţii al "autorităţii Gauck". Organismele de stat – delimitate în mod expres de lege – au acces la dosare pentru a stabili care au fost legăturile angajaţilor lor cu Stasi, sau pentru soluţionarea unor dispute judiciare. În acest caz, departamentul Informaţiilor, cu respectarea riguroasă a legii, redactează certificate care sînt puse la dispoziţia organismelor interesate. Cetăţeanul, în schimb, are acces neîngrădit şi nemijlocit la propriul său dosar de Securitate. Alt departament este cel de "educaţie şi analiză ştiinţifică". Sub egida lui sînt editate culegerile de analize şi documente, de interes public, de către specialişti de primă mînă. Din 1991 pînă în 1996 au apărut 6 astfel de lucrări: "Situaţia dosarelor (Importanţa Arhivelor Securităţii pentru cercetarea istorică)", "O privire în dosarele Stasi (Reconstituirea unei urmări politice)", "Colaboratorii neoficiali ai Ministerului Securităţii (Normele şi practica sistemului de informatori)", "Drama unei Comedii" (Un caz studiu de interzicere a unei piese de Heiner Müller din 1961), un extrem de interesant "Dicţionar al Securităţii Statului (Definiţii ale muncii politico-operative)" şi, în sfîrşit, "Literatura ca domeniu al siguranţei de stat, (Scriitorii şi Securitatea Statului în RDG, "din 1996. În curînd va apărea volumul 7 din această serie. "Politica religioasă a Partidului Socialist Unit (SED) şi Siguranţa Statului)". Întreaga serie este publicată sub auspiciile *Autorităţii Gauck*, la editura Ch. Links, din Berlin. Fiecare carte are coperţi albe, titlurile sînt scrise cu roşu, o bandă cenuşie traversează în diagonală prima copertă. E singura asemănare, şi ea incompletă, cu "Cărţile Albe" editate de Serviciul Român de Informaţii în ultimii ani.

Recurs la metodă

Volumele editate în Germania includ deopotrivă analize şi documente. Volumele editate în România pe baza arhivelor fostei Securităţi, cinci la număr, între care primele patru n-au fost destinate publicităţii, includ exclusiv fragmente de fişe şi documente, a căror selecţie nu este nici justificată, nici verificabilă pe baza unor criterii ştiinţifice de redactare. O simplă lectură a cuprinsului celor două volume, german şi român, dedicate legăturilor serviciilor secrete comuniste cu literatura ne edifică copios. *Cartea Albă* de la Bucureşti este o sumă aleatorie de fişe de Securitate, şi mai multe documente incomplete ale unor scriitori şi oameni de cultură. Singurele intervenţii detaşate dar neanalitice ci eroizante, aparţin, pe o jumătate de pagină, fostului director SRI, Virgil Măgureanu, şi respectiv, pe două pagini, grupului de redactori ai culegerii, care, cu excepţia coordonatorului Mihai Pelin, ale cărui legături cu serviciile secrete sînt mai notorii decît cu istoriografia, sînt la fel de anonimi ca ofiţerii de securitate care au redactat fişele.

Volumul german despre Securitate şi literatură este articulat pe patru mari paliere: Misiunea, Aparatul, Metodele, Consideraţii suplimentare. Aici găsim descrierea şi explicaţia funcţionării unui sistem, cu numele reale şi conspirative ale comanditarilor, executanţilor, complicilor şi victimelor. Cartea albă de la Bucureşti e un insectar multicolor, cu denumirile populare ale exponatelor, un fel de "cimitir vesel" al suprastructurii culturale sub Ceauşescu. Cartea albă de la Berlin e o planşă de anatomie, cu sistemul nervos şi barta ţesuturilor maligne, cu etiologia şi simptomatologia unui organism monstruos şi bolnav. Dacă culegerea bucureşteană seamănă cu înşiruirea de mesaje şi semnături euforice în cartea de onoare a unui muzeu al Securităţii, op-ul german este ghidul riguros şi complet al muzeului însuşi.

Între naţiune şi ideologie: scutul şi sabia

Rolul Direcţiei Securităţii Statului, în România comunistă, a fost, pînă la un punct, asemănător celui jucat de Stasi în fosta RDG. Organ constituit în toate ţările sovietizate după 1948, după modelul celebrei *Ceka* bolşevice, poliţia politică a statului comunist a fost organ de apărare a statului fondat pe principiul luptei de clasă – sabia şi scutul partidului comunist. Supravegherea, urmărirea şi reprimarea duşmanilor acestui stat, – extinse treptat la nivelul întregii societăţi, prin restrîngerea represiunii fizice în favoarea celei psihologice, au constituit domeniul de bază al activităţii poliţiei politice. Şi în România şi în RDG, poliţia politică a fost, prin lege, unul din organele de urmărire şi cercetare penală, mai arbitrare şi deci abuzive, pentru că practic necontrolabile, decît miliţia sau procuratura. Statul est-german a avut o configuraţie specială. Colonie de coroană a Uniunii Sovietice, RDG a fost configuraţie specială. Colonie de coroană a Uniunii Sovietice, RDG a fost un artefact ideologic, şi nu un stat naţional-comunist obişnuit, precum România sau Bulgaria. Raţiunea de a fi a RDG, deci şi a Stasi, a fost aceea de a păstra puritatea ideologică a statului, singura care-l legitima. În România, şi statul comunist şi Securitatea şi-au modificat de-a lungul deceniilor de socialism real misiunile, ele evoluînd treptat de la comandamentele luptei de clasă la cele ale apărării codului de valori ale unui regim naţional-comunist, impus de dictatura ceauşistă. Aşa cum dictatura se auto-investise în interfaţa naţională a unei ideologii comuniste, tot aşa poliţia sa politică a devenit o instanţă auto-identificată mai mult cu gardianul templului naţional-patriotic decît ideologic. Dacă în RDG statul şi poliţia sa politică au fost riguros aservite Moscovei şi intereselor sale ideologice, în confruntarea cu capitalismul occidental, în România dictaturii Ceauşescu, statul şi poliţia sa politică s-au bucurat, pînă la un punct şi de o legitimare naţională înainte ca ea să fie percepută ca pseudo-naţională, pentru ca, în ultimii 5-10 ani, să-şi dovedească potenţialul profund anti-naţional. Gradul de acceptare, fie şi relativă şi limitată a ceauşismului, în societatea românească, între 1964 şi 1971, îndeosebi, ca singura formă permisă şi posibilă a unui avantpost antisovietic, a creat diferenţele specifice şi între Stasi şi Securitate. Aşa se explică de ce colaborarea cu Stasi a avut în RDG, şi are azi în Germania, o conotaţie de trădare intelectuală şi morală majoră, de pierdere a sufletului prin pactizarea cu diavolul, mai apăsată decît în România, unde alibi-ul conlucrării cu "organele" a fost mai uşor de găsit: sufletul se pierdea în chiar timpul inhalării unui nimicitor soporific şi anesteziant – găsirea sau regăsirea naţiunii, fie şi în cea mai naţionalistă partitură comunistă, permisă între 1947 şi 1989 în blocul sovietic.

După 1989, revolta morală a cetăţenilor germani, chiar mai mult decît Germania unificată, au impus în mod natural, prin însăşi luarea cu asalt a sediilor Stasi, un proces ineluctabil şi total de aflare a adevărului nelegiuirii poliţiei comuniste.

Starea de asediu

Ceea ce est-germanii au găsit în depozitele Stasi, este, în cea mai mare parte, fondul actual gestionat de autoritatea Gauck. În Germania, însă, pentru că desfiinţarea Stasi a început încă în condiţiile funcţionării statului comunist, au putut fi distruse, oarecum explicabil, o parte din arhive: în toamna şi iarna 1989/1990, guvernul Modrow a dispus distrugerea unor dosare relevante din arhiva serviciului de securitate externă, privind legăturile cu Stasi ale reprezentanţilor unor ambasade sau ziare occidentale din RDG, poziţia în aparatul de securitate, ca ofiţeri camuflaţi, a unor înalţi funcţionari de partid, stat, cultură, culte. O parte a arhivelor secrete, cu implicaţii militare, a fost transportată la Moscova, o alta la Bonn, iar apoi în Statele Unite. În sfîrşit, în febra luării cu asalt a sediilor Stasi, ofiţerii au reuşit să distrugă sute de dosare. Multe din ele au fost recuperate prin copii găsite în dosare salvate. Îndată după unificare însă, şi acest lucru nu s-a întîmplat din păcate în România, fondul Stasi a fost preluat de un organism democratic civil, şi nu de organe de putere ale statului sau de un serviciu secret.

În România, colaboraţionismul difuz, practicarea în devălmăşie a supravegherii, tot mai defectivă de obiect ideologic şi într-un angrenaj generalizat de suspiciune, şantajul exercitat de securitate, ca terapie curentă a funcţionării unui aparat de stat articulat pe conexiuni mafiotice mai mult decît pe aliniamente marxist-leniniste, au făcut ca luarea la cunoştinţă a monstruozităţii Securităţii, drama morală şi intelectuală a colaborării cu ea, să n-aibă aceeaşi intensitate şi rezistenţă; ele n-au creat aceeaşi rană adîncă în psihicul colectiv şi în straturile cele mai largi ale societăţii.

La Bucureşti sau în ţară, în decembrie 1989, au fost ocupate mai ales sediile partidului, cantinele şi vilele îmbelşugate ale dictaturii, iar Securitatea, printr-un paradox grotesc, nu doar că a pretins imediat că sprijină revoluţia anti-comunistă şi anti-ceauşistă, dar se pare, că parţial, a şi făcut-o.

De aici confuzia imensă şi persistentă creată şi în jurul Serviciului Român de Informaţii.

Spielberg şi Antipa

SRI a moştenit Securitatea, prin funcţionari, arhive, sedii, chiar dacă în condiţii de acţiuni evident diminuate.

Moştenirea Securităţii a revenit, îndată după 1989, mai tuturor personajelor implicate în scena balconului şi a împuşcării. Armata a preluat iniţial dosarele DSS. Cel puţin 100.000 de dosare au dispărut în toiul schimbării. Ministerului Justiţiei i-au revenit alte dosare. Din decembrie 1989, pînă în martie 1990, la crearea SRI, mai multe căpetenii şi grupări şi-au disputat nu atît conservarea fondului de documente al Securităţii, cît manipularea lui în scopuri politice, de vendetă imediată, sau ca "polițe de asigurare" pentru şantajele viitorului. La Berevoieşti au fost arse, de către noul SRI, importante documente, inclusiv privind rolul lamentabil al unor scriitori, care, în *Cartea Albă a Securităţii* din 1996, apar ca victime angelice ale dictaturii.

Au existat apoi, imensa "dosariadă" – tranzacţia de dosare reale şi contrafăcute, stimulată şi coordonată de partide din coaliţia de guvernare, puzderia de servicii secrete necoordonate democratic sau franctirorii tuturor cauzelor. Ceea ce în sfîrşit a devenit obiectul de studiu al noilor ofiţeri SRI e un fel de relicvă, unul din acele oscioare de reptilă antediluviană, pe baza căreia Spielberg fantazează mai apetisant decît Grigore Antipa.

Statul de drept, pe măsura consolidării sale, a fost deopotrivă asistat şi subminat de fluxuri şi conexiuni familiare fostei dictaturi. La fel ca în ultimii ani ai dictaturii, în post-dictatură, au fost reabilitate secretul, complicitatea oneroasă, şantajul, acţiunea ocultă abuzivă, în serviciul puterii politice, toate ţinînd de esenţa statului şi statutul fostei Securităţi.

În aceste condiţii, aproape că nimeni n-a mai sesizat o calificată manifestare de "delirium tremens": problema dosarelor fostei Securităţi, atît cît au mai rămas întregi, singurele documente scoase la iveală despre Revoluţie şi anomia comunistă au purtat girul unui serviciu de securitate, şi nu al societăţii civile sau al noilor organe democrate ale statului post-totalitar. Şi mai uimitor e faptul că această anomalie contrariantă a fost sesizată mai degrabă ca o evoluţie pozitivă. În loc să vicieze haotic climatul public, precum zăcămintele radio-active, arhiva, s-a spus, a ajuns, în sfîrşit, într-un singur – nu neapărat sigur – loc: mai bine la SRI, decît în mapa păzită de Kalaşnikov-ul aventurierului Gelu Voican Voiculescu! Şi aşa, prin naştere ratată, documentele scoase la iveală de SRI după 1990, inclusiv *Cartea Albă a Securităţii* (Istorii literare şi artistice), singura publicată realmente pentru marele public de o editură diferită de a SRI, s-au bazat pe – sau cuprind exclusiv – fişe recitite, reformulate, prelucrate şi adaptate de funcţionarii anonimi ai unui serviciu secret, purtînd sigla A.S.R.I. – Arhivele Serviciului Român de Informaţii.

Adevărul, oricum adaptat, contrafăcut, ideolectic şi idiomatic, al Securităţii, care n-a fost niciodată sinonim cu adevărul pur şi simplu, chiar dacă l-a depăşit în acurateţe pe cel al aparatului ideologic de partid, n-a devenit, în România democrată, decît "adevărul SRI". La noi, doar intransigenţa unor Goma, Tudoran, Doina Cornea sau Dinescu, ieşirea radicală din rînd, condamnarea frontală a codurilor de coerenţă ale sistemului au pus în chestiune realmente securitatea statului.

Că aşa este, ne-o dovedeşte vasta festivitate de familie prilejuită de *Cartea Albă a Securităţii* (istorii literare şi artistice), al cărui obiectiv declarat nu este adevărul, ci adevărul Securităţii, nu mecanismul subordonării conştiinţelor, ci crearea iluziei rezistenţelor multi-colore din culoarele literaturii şi culturii române.

Nu rezistenţele acestea, multe reale, şi mai multe supralicitate, toate însă incluse în reţeaua semiotică a supravieţuirii dictaturii, trebuie să intereseze o societate post-totalitară; mecanismul nelegiuirii, călăii fizici şi morali ai represiunii comuniste, cedările mai mari sau mai mici, servitutea voluntară şi complicitatea involuntară cu demonii, îşi aşteaptă "Cartea". Nu una "albă", ca la Bucureşti, ci mărturisirea completă traversată de litere roşii şi, mai ales, de o diagonală cenuşie, ca la Berlin. Linia aceasta cenuşie care ne-a traversat minţile şi sufletele în anii comunismului, dar şi firul de argint care dă autenticitate şi valoare bancnotei; haşura, pata de umbră care fără să învinovăţească în eternitate, e, numind-o, chiar începutul eliberării de vinovăţie.

Georg AESCHT
scriitor, redactor la *Ostdeutscher Kulturrat* (Bonn)

Poezie involuntară

Stimaţi cititori, vă aflaţi în faţa unei recenzii care nu şi-a atins scopul. Două cărţi pe tema legăturilor nefaste între poliţia secretă şi oamenii de litere şi de artă din RSR, respectiv RDG, se impun spre comparaţie în vederea unor concluzii asupra structurii serviciilor, a modului lor de acţiune şi compoziţiei grupurilor de persoane aflate de partea făptaşilor sau de partea victimelor. În cazul acestor două cărţi comparaţia s-a dovedit imposibilă, dar tocmai acest impas mi se pare destul de interesant pentru a fi tematizat la rîndul lui.

În deplină conştiinţă de cauză şi cunoscînd riscul de a fi deferit judecăţii contemporane ce nu cunoaşte şi nu recunoaşte drepturile ironiei, afirm că avem de-a face cu două apariţii editoriale de importanţă literară nu doar secundară, ci cu o calitate estetică proprie, atît prin tenta dinamică şi naraţiunea densă a contribuţiilor, cît şi datorită valorii investigativ-analitice în cuprinderea unei întregi societăţi. Un scriitor german de bună credinţă şi un serviciu român – sperăm – pe potrivă s-au înhămat la carul cu păcatele promiscuităţii dintre politica real-socialistă şi arta, respectiv literatura, ţărilor năpăstuite. S-au creat astfel două volume reprezentative în cel mai ambiguu sens al cuvîntului.

Cartea Albă a Securităţii a fost răsfoită şi răsrecenzată cu tragere de inimă, uneori şi cu sufletul la gură, de cititori şi critici, de scriitori şi implicaţi de toate categoriile... Este într-adevăr o operă fascinantă. Metoda ei este pervertirea consecventă a oricărui simţ comun. O culegere de texte ce pretinde că aduce anumite deslușiri dar nu face decît să ventileze zvonuri *post-festum* şi să întețească ceaţa dezinformatorie ţesută cu atîta iscusinţă timp de decenii. Oamenii de litere şi de artă sînt prezentaţi ca niște exemplare umane cît de cît simpatice care nu se interesează decît de propriile ofuri şi mai ales privilegii, astfel trăind într-o permanentă răfuială. În acelaşi timp se pune în mod subtil şi din perspectivă "vigilentă" întrebarea dacă asemenea privilegii nu sînt oare lipsite de temei social. În schimb se escamotează cu grijă orice întrebare de principiu cu privire la îndatorirea unei societăţi ce pretinde că asigură libertatea creaţiei artistice.

Cu alte cuvinte, o carte întreagă alimentează prejudecăţi de mult nutrite, ba chiar cultivate de cei ce se dau drept purtători de cuvînt ai "omului de rînd", încercîndu-se astfel o basculare a celor conştienţi din conştiinţa "neamului". Făţărnicia cu care se invocă chiar de la început "demnitatea unui neam conştient că merită un destin istoric altfel croit" întrece în efect orice reclamă postcomunistă.

Dar să revenim la calitatea estetică. "Cartea Albă" realizează idealul poetic al oricărui scriitor de la romantism încoace: ea se situează la punctul de confluenţă dintre cel mai strict realism documentar şi cea mai pură poezie metafizică. Nu mă voi încumeta să mă-ndoiesc de autenticitatea "documentelor" înşirate selectiv şi alandala, cum nu mă voi lăsa privat de dreptul de a le citi ca manifestări ale unui spirit poetic omniprezent ca Securitatea însăşi, de dimensiuni naţionale. Cu atît mai mult trebuie apreciată generozitatea Serviciului Român de Informaţii, cu cît ea "le oferă astăzi celor interesaţi" documente de a căror existenţă ei află abia prin oferta respectivă. Generozitatea e fără scăpare. Perversitatea situaţiei este prinsă concis în versurile poetului german Wolf Biermann, după o jumătate de viaţă petrecută în vizorul ministerului vigilenţei redegiste: "Ştiu de-acum că ei ne-au iertat pentru tot ce ne-au făcut". Ironia amară a lui Biermann îşi găseşte corespondentul în expresia românească: "Na-ţi-o frîntă că ţi-am dres-o".

Astfel ajunşi în domeniul poeziei populare nu mă voi încăpăţîna să aflu identitatea autorilor cărora le datorăm aceste legende cît se poate de adevărate şi mincinoase în acelaşi timp. Începînd cu fărădenume fără grade şi terminînd cu fărădenume cu grade pînă la colonei de vază, ni se înfăţişează vocea opiniei publice a cărei parşivitate pare să nu ţină de sistemul politic în care se desfăşoară, ci doar de simţul datoriei, cel mai perfect alibi născocit vreodată. Invective de genul "fugarul Paul Celan" sau "legionarul Emil Cioran" sau categorii existenţiale exorbitante cum ar fi "în prezent decedat" – nu pot fi considerate decît arabescuri cînd ne gîndim la turnura spectaculos de mîrşavă ce o ia interpretarea morţii lui Marin Preda, pusă pe seama celor ce "îl antrenau permanent la băutură şi la chefuri prelungite". Astfel se propagă cu mult succes cultul suspiciunii generale ce nu poate decît să-i disculpe pe adevăraţii vinovaţi.

O proprietate a limbilor romanice, a celei române în speţă, se dovedeşte a fi deosebit de operantă în scopul camuflajului şi a voalării stării de fapt: "Aflîndu-se în stare de ebrietate în ziua conferinţei, s-a renunţat la participarea sa". Este vorba de un scriitor care declarase că vrea să spună ceva. Subiectul "subînţeles" în construcţiile participiale sau reflexive se sustrage înţelegerii, se autodemonizează şi autosubtilizează.

Limba germană nu dispune de asemenea găuri de şoarece sau de şarpe unde să poată dispărea subiectul – gramatical sau social. Dimpotrivă, în lucrarea impresionantă a lui Joachim Walther, subiectul îşi face apariţia dintr-o pădure de acte întocmite "nemţeşte". Este vorba de subiectul oprimării, de acel "Ministerium für Staatssicherheit" (Minister pentru Siguranţa Statului).

Şi în cazul acestei cărţi care satisface cele mai înalte exigenţe ştiinţifice avem în nenumărate rînduri impresia că sîntem catapultaţi din realitatea socialistă imediată şi obsedantă într-o ficţiune nu mai puţin terifiantă, într-o angoasă virtuală cum o cunoaştem din lectura unor mari opere literare. Începînd cu analiza limbajului sub noţiunea "lingua securitatis", trecînd la descrierea amănunţită, cu lux de exemple, a mecanismului instituţional al ministerului şi a angrenării sale în mecanica măcinătoare a statului totalitar cît şi a metodelor de lucru şi de "lucrare", terminînd cu o încercare de categorizare a cazurilor după tipicul victimelor şi cel al făptaşilor, autorul desfăşoară o înspăimîntătoare panoramă a sistemului represiv german. Cu toate că a fost el însuşi "lucrat", reuşeşte să păstreze un remarcabil nivel de obiectivitate în relatare.

"Nimic ce nu există." Aceasta este concluzia exasperată a lui Joachim Walther. Speranţa lui totuşi se refugiază în vaga constatare că fiecare caz este un caz aparte, special în felul lui, necesitînd o înţelegere anume. Consideraţia de rigoare din condeiul creator poliţienesc german ni se prezintă ca o altă culme a poeziei involuntare: "O problemă esenţială constă în faptul că deseori colaboratorii neoficiali din rîndul scriitorilor prezintă structuri de personalitate complicate ce îngreunează o calificare specială în vederea colaborării neoficiale."

Stranie este tentaţia de a lua exemplele din aceste şi din alte cărţi drept pretext spre a generaliza şi a ajunge într-un tur de forţă la concluz speculative. Foiletoanele ziarelor, ma ales din Germania, sînt pline de asemenea tentative mai mult sau mai puţin aberante; mărturisesc însă că eu am resimţit dorinţa de a mă lepăda de murdăria preaomenească etalată aici prin asemenea tertipuri critice. S-ar putea bineînţeles trage anumite concluzii din faptul că la germani de pildă pînă şi femeia este masculinizată lingvistic în textele poliţiei, figurînd ca "der IM", deci "colaboratorul neoficial", pe cînd în româneşte obiectivul observării, din moment ce este femeie, devine "obiectivă". La fel, s-ar putea construi o întreagă paramitologie din germenele inconştienţei şi destrăbălării poliţieneşti pe care-l relevă titularea celei mai importante edituri de beletristică modernă germană, Suhrkamp, ca "Zurkampf". Şi cîte nu s-ar putea spune despre faptul că pe lista redegistă a serviciilor secrete înfrăţite împotriva literaturii şi artei Securitatea României nu figurează deloc! Cărţile abundă în asemenea anecdote şi amănunte pe cît de derizorii, pe atît de semnificative.

Stupefacţia cititorului tinde însă spre un punct în care dorinţa de a observa şi a cunoaşte se preschimbă în repulsie. În acest moment, el ajunge la un interes ce trece de curiozitatea pozitivistă de amator de romane poliţiste la un interes literar "absolut". Dramele existenţiale nu-şi pierd cîtuşi de puţin din acuitate. Dimpotrivă, fiind relatate într-un stil de o neutralitate forţată, scrîşnită din dinţi, intensitatea lor intrinsecă se transmite celui ce resimte haloul textului.

Astfel, cred că o fi nedrept, dar este corect să le fi recunoscută ambelor cărţi o menire de manual în materie de politică, morală şi literară şi de lectură critică. Bineînţeles că selecţia tendenţioasă a *Cărţii Albe* nu corespunde întru nimic rigorii cu care procedează Joachim Walther la analiza unui fenomen social, politic şi cultural. Tocmai de aceea însă poate fi recomandată atît ca exerciţiu de orientare în subtext cît şi ca dovadă că fenomenul nu a dispărut odată cu dispariţia sistemului care l-a generat. Dacă vrem să scăpăm de el, trebuie să învăţăm să-l "citim" – în toate limbile, dar mai ales într-a sa, în "lingua securitatis".

Informaţii inutile

În 1918, în ajunul Crăciunului, la Moscova, automobilul Rolls-Royce care-l transporta pe Lenin a fost oprit, liderul bolşevic a fost dat jos sub ameninţarea pistolului şi percheziţionat, Iakov Koşelkov, şeful necontestat al unei bande de hoţi nu s-a lăsat intimidat cînd a aflat identitatea marelui revoluţionar căruia i-a luat actele şi pistolul Browning, i-a furat maşina şi l-a lăsat să meargă, împreună cu şoferul şi zdrahonul care îl păzea, prin zăpadă, pînă la un sediu de cartier al Partidului. CEKA l-a vînat vreo şase luni pe Koşelkov, pînă cînd a reuşit să-l localizeze într-un apartament din Moscova, fără să izbutească să-l captureze viu. În buzunarul lui a fost găsit pistolul lui Lenin.

Povestea poate fi citită în cel de al doilea volum editat de publicistul rus Vitali Şentalinski despre dosarele KGB-ului. Cekistul care l-a prins pe Koşelkov a vrut să transforme aventura într-un roman, pe care l-a şi scris. Nu era prea grozav, aşa că materialul i-a fost dat unui scriitor consacrat – Isaac Babel, care a lucrat dialogul, a eliminat elementele romantice ieftine şi a scris o scurtă prefaţă. Dar deşi era gata din 1925, nuvela **Banditii** n-a apărut niciodată; a fost descoperită de Şentalinski în tainiţele KGB-ului în 1990. Un secret care odată dezvăluit nu adaugă şi nu scade nimic din istoria revoluţiei. Iar generozitatea nu l-a scutit pe Babel de o anchetă cumplită urmată de un proces trucat şi de o execuţie rapidă. Babel, ca şi Bulgakov, ca şi mulţi alţii, mai mari sau mai mici, mai talentaţi sau mai lipsiţi de expresivitate, figurează în acelaşi timp în arhivele KGB pe rafturi foarte diferite, şi ceea ce poate fi categorisit drept "literatura generalilor" oferă – uneori neintenţionat – explicaţii temeinice pentru această realitate.

Organele represive ale dictaturilor comuniste au avut o relaţie specială cu literatura: în timp ce-i dispreţuiau fundamental pe literaţi ca indivizi, posibilitatea de a crea o realitate secundă, supusă întru totul voinţei creatorului, i-a fascinat. De îndată ce au dobîndit pentru sine un cît de mic spaţiu de libertate, generalii de Securitate au inundat genul memorialistic. Aroganţa de autor se explică, desigur, în primul rînd prin faptul că ei se consideră superiori semenilor lor prin puterea pe care au posedat-o şi prin cunoaşterea concretă dobîndită: ei au avut drept de viaţă şi de moarte asupra oamenilor şi popoarelor, ei au văzut cît de jos poate decădea omul cînd îl doare, sau cînd îi e foame sau frig. Ei ştiu cît valorează un principiu, în faţa tentaţiilor de toate felurile. Literatura generalilor nu este niciodată obiectivă sau inocentă. Expresie a unui imens dispreţ, cărţile foştilor securişti nu fac decît să încerce să corupă cu argumentele oferite de semiadevăruri buna credinţă a opiniei publice. Memoriile generalilor sînt mai întotdeauna nişte pledoarii prin care propria persoană este prezentată drept o victimă a imoralităţii superiorilor din sistem, autorul, acum literat, fiind imoral doar în interesul cauzelor juste. Volumul semnat de fostul general NKVD, MGB, KGB etc. Sudoplatov – **Misiuni speciale** – este semnificativ pentru modul în care manevrează marea istorie: Hruşciov a fost un criminal sîngeros, părtaş la multe dintre ororile care au caracterizat epurările staliniste, adevăratul reformator a fost Beria (unul dintre cele mai cumplite personaje ale comunismului sovietic) care atunci, în 1953, era de părere că Germania ar trebui reunificată şi că în URSS ar trebui introduse elemente democratice, cum ar fi separaţia puterilor în stat. De aceea Beria a şi fost arestat şi ucis de către adevăraţii urmaşii ai lui Stalin. Sudoplatov, printre alte misiuni eroice, a supervizat şi coordonat de la Moscova uciderea lui Troţki în Mexic şi furtul secretului bombei atomice: nume de colaboratori, eşecuri, trădări şi victoria finală. Toate "dezvăluirile" lui Sudoplatov nu schimbă realitatea asasinării lui Troţki şi transferul ilicit de tehnologie nucleară. Dar acestea aşa au şi fost prezentate la vremea respectivă. El nu face decît să ponegrească, cel mai des post-mortem, comportarea unor mari artişti şi savanţi. Arestat şi condamnat la 15 ani de puşcărie, în procesul de reorganizare a forţelor de represiune după eliminarea lui Beria, Sudoplatov este indignat de nerușinarea falselor acuzaţii, de ilegalităţile comise în timpul anchetei. Ca şi literatura, legea devine o valoare doar de cealaltă parte a baricadei. Adevărurile din acest tip de memorii sînt întotdeauna parţiale şi interesate, dar din argumentaţia lor reiese cum întreaga activitate a "eroilor secreţi" s-a desfăşurat sub semnul contrafacerii: misiunea de bază a Securităţilor totalitare a fost cea de a intoxica societatea în sensul intenţiile paranoice ale şefilor supremi.

"Adevărul" organelor de represiune "mărturisit" de oamenii care le-au slujit din cele mai înalte poziţii nu este decît încercarea de a prelungi suspiciunea şi morala lui "totul e permis" într-o societate care-şi caută normalitatea. Adevărul Securităţii e unul şi adevărul despre Securitate e altul. Cît timp al doilea va fi determinat doar de primul nu se poate păşi dincolo de manipularea unor informaţii senzaţionale, dar inutile. (M.B.)

Filip FLORIAN
ziarist

Portret al informatorului la tinerețe

În '91, cînd "Cuvîntul" publica fragmente din lunga listă a informatorilor Securității din Sibiu, era primăvară și tînăra doamnă N. cunoștea o tulburare neobișnuită. Soarele proaspăt, tufele de liliac, înflăcărarea pisicilor în călduri și celelalte semne ale anotimpului nu-i aduceau ușurarea. Pe cînd cuplul politic Iliescu-Roman se afla în faza romantică, iar țărăniștii din Parlament se puteau număra pe degete, dumneaei căuta ieșirea dintr-un labirint complicat, supărător. Fusese cucerită de anti-comunismul entuziast al acelor vremuri, petrecuse frumoase după-amieze în Piața Universității și la alte mitinguri, se certase cu socrii din pricina feseneului, pe care-l considera o forță a răului. Dar ceea ce se tipărea în "Cuvîntul" îi astîmpăra elanul, potolea misionarismul ei democratic. Un episod încurcat, peste care așeza din abundență scuze, justificări, dezvinovățiri, venea din trecutul nu foarte îndepărtat și-i complica existența.

Ca profesoară într-o școală din Giurgiu, acceptase prin '88 să scrie note informative despre viața unei colege, persoană cu idei prea puțin conformiste, vizitată adesea de prieteni și rude din străinătate. Povestea începuse cu un telefon din partea unui maior de Securitate și continuase în registrul șantajului civilizat. La prima întîlnire, individul îi oferise doamnei N. un buchet de flori și-i explicase că iminentul transfer al soțului ei din Bacău la Giurgiu devenise dintr-o dată nesigur. Pentru a nu se întîmpla vreo încurcătură, pentru a nu-i veni cuiva ideea că acea schimbare a locului de muncă nu este posibilă, juna profesoară trebuia să dovedească receptivitate, să se arate cooperantă. Și doamna N., care în cei doi ani de căsătorie căpătase o ură cronică pentru sutele de kilometri care o despărțeau de bărbatul ei, n-a refuzat propunerea. Îl vedea pe ofițerul de Securitate o dată la cîteva luni și-i înmîna pagina în care – după cum spunea ea mai tîrziu – relata nimicuri, lucruri care nu i-ar fi putut pricinui colegei de cancelarie nici un necaz. Istorisirile doamnei N. despre rolul ei de informator (autentice? trucate?) conțineau în '91, cînd mi s-a confesat, nuanțe de jenă, dar și unele, neașteptate, de mîndrie. Susținea că provocase premeditat o ceartă în public cu cea pe care era obligată să o urmărească, să o toarne, pentru a pune capăt amiciției lor și, implicit, pentru a deveni inutilă în mecanismul gîndit de maiorul de Securitate. Sacrificase voluntar o prietenie, transformase o relație caldă într-una de gheață, dar reușise să explice astfel de ce notele informative erau foarte sărăcăcioase și apăreau rar. Tînăra profesoară încerca să mă convingă nu doar că, prin scurta colaborare cu Securitatea, nu făcuse rău nimănui, ci și că singura persoană care avusese de suferit din acea întîmplare fusese ea.

În paginile săptămînalului "Cuvîntul" apăreau atunci numele unor informatori din Sibiu, adică dintr-un loc prin care doamna N. nu călcase niciodată. O înspăimînta, însă, ideea că listele de pretutindeni ale colaboratorilor Securității ar putea deveni publice. Considera că vinovăția ei este inexistentă și că a fi pusă la stîlpul infamiei alături de ființe fără Dumnezeu, copleșite de culpe grave, ar fi o absurditate. Pleda pentru o distincție între informatorii buni și cei răi, între cei care, din slăbiciune, au cedat unor presiuni, dar n-au provocat răni în jur, și cei care, prin turnătoriile lor, au adus nenorocire pe capul altora. Mă îndoiesc că părerea ei (atît de asemănătoare cu cea a cetățeanului Măgureanu) e astăzi alta. Dacă a existat, însă, în România un singur om care a refuzat să colaboreze cu Securitatea, o asemenea teorie nu valorează doi bani. Pentru că termenul de informator e unul sec, care nu acceptă epitete.

Al. ZUB
istoric

Cine scrie istoria

Puțină istorie nu strică, pentru cei mai tineri, care nu pot ști pe cont propriu "cum a fost", dar și pentru amnezicii mai în vîrstă, care ar prefera să nu se mai știe. Pînă în 1990, decenii de-a rîndul, istoria a fost utilizată în școală, presă, documente oficiale, sinteze, ca instrument de legitimare a regimului comunist, după regula mai veche că cine stăpînește trecutul controlează viitorul. Cu acest gînd, partizanii acelui regim s-au folosit mai întîi de vechii profesioniști pentru a întocmi, sub bagheta unui activist de partid, sinteza respectivă. Au creat apoi un corp special, cu privilegii pe măsură, care mima profesionalismul pentru a transforma în discurs istoric directivele "superioare".

Cel puțin trei momente se pot defini astfel: unul girat de M. Roller, în faza de emergență a sistemului; altul reprezentat de Miron Constantinescu, a cărui misiune, pe linie de partid, în anii '60, era să asigure "frontul istoric" în lupta pentru consolidarea acelui sistem; încă un moment, mai puțin spectaculos ca directivă politică, în anii '70-'80, a avut numeroși corifei, dintre care mai plini de ambiție s-au vădit M. Mușat și I. Ardeleanu.

În fiecare din acele etape s-au inițiat, cum era firesc, sinteze istorice capabile să sprijine un discurs oficial în plină adaptare la "cerințele momentului". De fiecare dată au existat reacții diverse din partea specialiștilor, unii refuzînd net să participe la falsificarea istoriei. S-ar putea spune chiar că ultima sinteză, dorită cu ardoare în anii derivei ceaușiste, a fost sabotată de profesioniști, așa încît s-a recurs direct la serviciile aparatului de control ideologic și la echipa de istorici în uniformă pentru a elabora niște "înlocuitori" de sinteză.

Această situație a avut urmări profunde în cîmpul istoriografiei. Autarhia politică a impus izolarea istoricilor români de școlile existente în lume, lipsindu-i de informațiile și contactele vital necesare. Singurii care au mai dispus de resurse, în această direcție, erau istoricii oficiali. Ei s-au și grăbit să dea, în forme diverse, răspunsurile așteptate de putere. Tot ei au fost în măsură a interveni, după 1989, pentru a umple anumite goluri și chiar a propune sinteze. Era normal, oarecum, fiindcă ceilalți nu dispuneau de informații pentru temele prohibite pînă nu demult, teme abordate totuși de privilegiații breslei de-a lungul anilor. Nu rămînea decît să elimine referințele la documente de partid și să schimbe ici-colo unele aprecieri. Așa au apărut studii despre viața politică, monarhie, mișcarea de dreapta, minorități, antisemitism etc. Polemica cu "regimul burghez" continua în forme mai subtile, cu inerente concesii pentru creatorii României moderne și unele accente noi, reclamate de schimbările produse în zona de dominație sovietică.

S-a putut sesiza chiar o anume agresivitate în tratarea temelor de interes politic, precum aceea a rolului jucat de Antonescu și respectiv de Regele Mihai în ultima conflagrație mondială. S-au rostit asupra ei mai ales diletanți cu acces la fondurile secrete, care dispuneau de informația interzisă profesioniștilor și de cutezanța formulării de răspunsuri, în lipsa oricărei discipline și a oricărui scrupul deontologic. Piața a fost invadată de compilații, colaje documentare, ipoteze fantastice cu privire la atîtea chestiuni și aprehensiuni lesne de exploatat în lupta cu noii pretendenți la putere. Lista productelor de acest fel e lungă și ar necesita desigur un examen aparte.

Să amintim numai că aceeași atitudine a făcut să se nască instituții speciale, cu menirea de a stimula un discurs cît mai puțin jenant pentru succesorii lui Ceaușescu. Pe cînd institutele de istorie erau ținute la limita supraviețuirii, în totala imposibilitate de a realiza proiecte mai ample, noile așezăminte ale regimului de tranziție au pus în joc resurse considerabile pentru a acapara "piața bunurilor simbolice" și a impune versiunea dorită asupra istoriei contemporane. Dacă n-au izbutit în întregime este pentru că și lumea din jur s-a schimbat pe încetul, reclamîndu-și dreptul la adevăr și stimulînd un pluralism benefic în abordarea acelei istorii. N-au izbutit și fiindcă s-au produs reacții critice, relativ coerente, din partea specialiștilor, tineri sau mai puțin tineri, dinăuntru sau din afară.

Strategii diversiunii nu renunță ușor la proiectele adoptate. În ultimii ani, ei au semnalat destul de limpede voința de a impune o anume "lectură" asupra trecutului apropiat. Mimînd transparența, SRI a mers încă mai departe decît predecesorii săi în ce privește istoria perioadei comuniste. Securitatea se mulțumise a limita drastic informația și a infiltra masiv corpul de cercetare, pentru a înlesni munca instituțiilor de resort. Segmente întregi de istorie erau astfel interzise, ansamblul falsificat. SRI a decis să producă el însuși "imaginile" de care avea nevoie, publicînd documente din fondurile sale (altora încă inaccesibile) și restituții fragmentare sau de ansamblu, destul de abundente în ultimul timp pe piața bibliologică. Este cazul volumelor privitoare la "Pitești", procesul Pătrășcanu, grupul Noica, la care se adaugă altele mai puțin însemnate. A stîrnit mult zgomot, nu fără temei, *Cartea Albă a Securității*, care se ocupă de scriitori, fără a spune o vorbă despre organizarea acelei instituții, sistemul de informare și arhivare, relația cu "superiorii" etc. Este vizibilă intenția de a amesteca totul, de a face să nu se mai distingă adevărul de neadevăr. Confuzia pare a fi cuvîntul de ordine lansat de strategii tranziției.

În ultimii ani, regimul post-ceaușist a izbutit performanța de a crea o stare de spirit culpabilizantă, în care toți ar trebui să se rușineze de ceva și numai puțini ar fi încă demni să asume răspunderi politice. Însă acolo unde vina e generală, indistinctă, nerușinarea poate stăpîni în voie, cum s-a și întîmplat în septenatul iliescian, cu urmări teribile pentru societatea românească. Poate cea mai grozavă, în perspectivă, e blocarea accesului la informațiile despre regimul comunist și subminarea oricărei tentative de a stabili răspunderi pentru asasinatele din Decembrie '89 și de mai tîrziu.

Nesfîrșitele discuții din presă și din reuniunile organizate de societatea civilă pe tema serviciilor secrete, îndeosebi a SRI-ului, a arhivelor importante pentru studiul dictaturii comuniste, în strîns raport cu ocupația sovietică, au pus în lumină tocmai această atitudine a puterii. Dar ele sînt relevante în același timp și relativ la presiunile societății pentru a-și asigura accesul la dosarele rămase încă la discreția unor persoane interesate ca informațiile din asemenea arhive să nu circule deloc ori să fie utilizate numai selectiv.

Volume de documente scoase în acești ani, cu privire la unele evenimente, figuri, circumstanțe de larg interes, ca și numeroase studii legate îndeosebi de primul deceniu postbelic denotă în adevăr o folosire abuzivă, discreționară a informației arhivalice. De regulă, persoane implicate în gestiunea vechiului regim, unele cu funcții destul de înalte, militanți pentru "cauza comunismului", au ieșit la rampă ca "istorici", asumîndu-și răspunderea (nouă ipostază militantă) de a iniția publicul în arcanele unei istorii atît de tenebroase. Predilecția lor pentru epoca războiului și anii tranziției, pînă la abolirea monarhiei, este explicabilă, ca și dezvăluirea unor activități de spionaj menite să prezinte Securitatea ca o instituție patriotică, indispensabilă în orice timp. Ofensiva unor "foști" în spațiul istoriei rămîne un element definitoriu pentru anii la care ne referim. Istoricii de meserie se vor lovi mereu de selecțiile documentare și de interpretările abuzive ale acestor diletanți interesați să producă imagini pozitive pe seama unei istorii întunecate și dezastruoase. Funcționari de stat ai vechiului regim, profesioniști ai coerciției sociale și ai diversiunii, activiști de partid, unii de rang înalt, stau acum pe rafturi de bibliotecă, în chip de martori sau interpreți ai acelui timp. Deocamdată ei prevalează, fiindcă profesioniștii istoriei n-au dispus și nu dispun încă de mijloace pentru studii de anvergură asupra ultimei jumătăți de secol.

Optica noastră e desigur aceea impusă de exigența unei abordări profesioniste, de necesitatea unei restituții cît mai depline a epocii în cauză. Ea nu poate ignora însă dimensiunea politică și morală, care privește redresarea societății, șansa de a regăsi mai curînd normalitatea. În fond, e vorba de a construi niște instituții generatoare de conduite firești într-o lume încă așa de confuză, dezbinată, aporetică.

Într-o lume ca aceasta, parcă eternă tranzitorie (mitul tranziției ar merita să fie discutat pe larg), chestiunea informației rămîne decisivă. Politologii ne asigură că, dincolo de aparențe, factorii reali de putere sînt cei care controlează informația, inclusiv în domeniul istoriei contemporane. Eliberarea acesteia și buna ei folosire de către specialiști în domeniu constituie o problemă de mare urgență. Ceea ce s-a făcut consensual în ultimele luni e încă prea puțin semnificativ.

Organe și invenții

Am întrebat cîțiva bucureșteni (din zona Pieții Unirii) ce cred despre dosarele întocmite de Securitate și în ce măsură consideră că ele se mai folosesc împotriva cuiva, și de către cine.

Mihai Istrătescu (agent comercial): Dosare avem probabil foarte mulți dintre noi, dar nu mai există oameni care să le folosească. Trebuie să fie într-o arhivă imensă la care nu se mai apelează decît în cazuri cu totul excepționale. Cred că șantajabili cu dosarul sînt mai ales membrii fostei puteri, de pînă în noiembrie '96. E posibil să se mai șantajeze între ei, cu dosare șterpelite în haosul din anii de după revoluție. Pe Meleșcanu, am auzit, de exemplu, că voiau să-l șantajeze atunci cînd s-a desprins acea grupare din PDSR.

Gheorghe Coraibot (patron): Tot comuniștii vechi sînt cu dosarele. Da, noroc că treaba asta nu mai prea ține, a trecut moda.

Mariana Bondrea (asistentă): Dosarele conțin lucruri compromițătoare despre oameni. Se spune că toți au avut dosar. Dar eu nu cred, de exemplu, că Securitatea avea ce să vrea să știe despre cineva ca mine sau despre alți oameni de rînd. Nu cred că am un dosar. Și chiar dacă ar fi, ce ar scrie acolo? Poate, ce scrie și într-o fișă medicală, despre un om sănătos. Adică nimic. Și vă pot spune că fișele astea medicale nu înseamnă mare lucru. Nici doctorii nu pun mare preț pe ele. Sînt de formă. Poate în cazul unui ministru, lucrurile să se schimbe...

Stelian Matache (fotograf): Măgureanu le știe pe toate. Ăsta nou, cum îl cheamă..., e un pui. Ăla a stat șapte ani printre dosarele noastre. Și nu cred că nu folosește ce știe. Că doar n-o fi fraier.

Sorin Vîlcu (profesor de sport): Domnule, asta cu dosarele a fost și o să fie o diversiune. Ce tot clănțăne ăia în Parlament de dosare? Nu există. E o diversiune. Avem altceva mai bun de făcut decît să ne tot canonim cu chestia asta.

Ioana Sîrbu (fizician): Nu-mi prea pot imagina bine ce conțin dosarele de Securitate. Date personale, întîmplări cît de cît relevante din viața unui om... Aș fi foarte curioasă să văd un asemenea dosar. Bineînțeles, întîi pe al meu, dacă există. Folosirea șantajului cu dosare se poate face numai în cazul în care cineva a făcut chiar ceva rău, care se află consemnat acolo. Altfel, să spui că tatăl nu știu cui a fost nomenclaturist sau că el a avut patru neveste, nu mi se pare că ar trebui să conteze. Dar oamenii, neștiind ce scrie acolo, se tem probabil, mai mult decît e cazul.

George (șomer): Eu chiar am dosar. Am văzut și cîteva file din el, mi-a făcut rost cineva, unde scrie că sînt un tip asocial. Chipurile, creez probleme. Tot ce e acolo sînt invenții. Cu invenții lucrează organele, nu cu lucruri serioase.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Marius OPREA
ziarist

Scrisoare deschisă, prin voința autorului

În Cehia a intrat,. nu demult, în vigoare o lege privind accesul la propriul dosar. Parlamentul ceh a hotărît ca fiecare persoană care poate proba că a fost cetățean al Cehoslovaciei în perioada 1948-1991 sau că deține în prezent această calitate să-și poată solicita dosarul întocmit lui de fosta poliție politică. Singurul lucru pe care trebuie să îl facă cei ce doresc să cunoască măsura în care au fost în atenția organelor represive este să adreseze o cerere de verificare a existenței unui asemenea dosar și să achite o taxă de 80 de coroane. Adică echivalentul a 16.000 de lei.

Spre deosebire de modelul ceh sau de cel adoptat de Germania, în România accesul la propriile dosare întocmite de fosta Securitate rămîne încă o problemă de perspectivă. Discuțiile din Parlamentul României privind deconspirarea abuzurilor fostei Securități sau dosarele întocmite de aceasta, dosare deținute în prezent de Serviciul Român de Informații, nu au avut nici un rezultat. Prima oară s-a pus această problemă în urma celebrului scandal Berevoiești, cînd dezvăluirile făcute de presă în iunie 1991 au demonstrat că deținătorul arhivei Securității, adică SRI, distruge documente din această arhivă. Dar toată afacerea a fost repede îngropată, iar comisia parlamentară de anchetă însărcinată să cerceteze modul în care SRI administrează dosarele fostei poliții politice din România nu și-a prezentat niciodată raportul. Această comisie nu a mai fost reînființată în legislatura 1992-1996. A doua tentativă de a sparge zidul tăcerii care înconjoară încă trecutul comunist al României a aparținut senatorului PNȚCD Constantin Ticu Dumitrescu, președinte al Asociației Foștilor Deținuți Politici. După o deplasare în Germania pentru studierea modului în care comisia condusă de Joachim Gauck a rezolvat sensibilele probleme privind accesul la dosarele personale și deconspirarea fostelor cadre ale poliției politice, Ticu Dumitrescu a prezentat mai întîi în plenul Senatului un amplu raport cu privire la acest subiect, iar în 7 decembrie 1993 a depus la Biroul Permanent al Senatului un proiect de lege care să reglementeze situația. În esență, proiectul propunea înființarea unei comisii care să analizeze dosarele fostei Securități, să facă publice abuzurile acesteia, numele ofițerilor care au lucrat în fosta poliție politică și ale delatorilor care au sprijinit aparatul represiv comunist. Invocîndu-se imperfecțiuni tehnice, proiectul nu a fost luat niciodată în considerare. Intervențiile inițiatorului au fost violent atacate de un grup de senatori între care s-a detașat Ștefan David de la Partidul Socialist al Muncii, fost șef al Securității din Caraș-Severin. Argumentele acestora se bazau pe teoria că deconspirările documentelor din arhiva SRI ar deteriora climatul intern, stîrnind vendete împotriva foștilor securiști și a informatorilor lor și că s-ar crea precedente prin care se poate submina siguranța națională. Pentru a contracara efectele pe care refuzul de a discuta acest proiect de lege le-a avut în opinia publică, senatorul PDSR Vasile Văcaru, pe atunci șef al comisiei parlamentare de control asupra activității SRI, a anunțat la sfîrșitul anului 1994 că a depus la rîndul său un proiect privind accesul la dosarele personale întocmite de Securitate.

Recent, Comisia Juridică a Senatului a discutat și avizat un alt proiect de lege privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității, aparținînd tot domnului Constantin Ticu Dumitrescu. În acest text se prevede doar deconspirarea informatorilor care, prin alegere sau numire, ocupă demnități în stat. Fără să facem alte comentarii, remarcăm doar că și noua inițiativă a președintelui AFDPR pare să aibă soarta celei anterioare.

Cadrul legislativ existent

Din punct de vedere strict legislativ, Legea de organizare și funcționare a Serviciului Român de Informații a păstrat un caracter evaziv în problema accesului la arhivele fostei Securități. La articolul 45 al Legii 14/martie 1992, alineatul 4, se prevede: *"Fondurile de arhivă ale fostului Departament al Securității Statului ce privesc siguranța națională nu pot deveni publice decît după trecerea unei perioade de 40 de ani de la adoptarea prezentei legi"*. Ca urmare, datorită mențiunii "Strict secret" pe care o poartă practic toate aceste documente, decizia în privința accesului la ele se ia prin raportare la alineatul 1 al aceluiași articol: *"Documentele de orice fel ale SRI* (**nota bene**: sînt incluse aici și cele ale DSS, al căror deținător prevăzut de lege este SRI) *au caracter de secret de stat, se păstrează în arhiva sa proprie și nu pot fi consultate decît cu aprobarea directorului, în condițiile legii"*. În consecință, consultarea arhivei fostei Securități, incluzînd și dosarele personale, a rămas în ultimă instanță la aprecierea directorului de atunci al SRI, Virgil Măgureanu. Această lege este și astăzi în vigoare.

O relativă deschidere a conducerii SRI în privința accesului la arhivele fostului DSS s-a produs în toamna anului 1993, cînd o serie de istorici au putut consulta cîteva documente privind acțiunile Securității. Totuși, majoritatea abuzurilor acesteia au rămas necunoscute. Momentul culminant al acestei deschideri a venit ca urmare a atacurilor politice și l-a constituit, în contextul acuzațiilor venite dinspre partea PRM și susținute de foști ofițeri superiori îndepărtați din acest serviciu, decizia directorului Virgil Măgureanu de a da publicității fragmente din propriul dosar identificat anterior în arhiva fostei poliții politice comuniste. Mai mult, atît dl Măgureanu, cît și oficiali ai SRI au declarat în acest context, în mai multe rînduri, că ar fi chiar salutară consultarea dosarului personal, în special în cazul persoanelor publice, care n-ar mai putea fi astfel expuse șantajului.

Gestul făcut de Virgil Măgureanu la sfîrșitul anului 1995 a avut două semnificații, dar nici un deznodămînt. Oricum,

1) s-a demonstrat pericolul real reprezentat de păstrarea unui echivoc legislativ în ceea ce privește siguranța națională și problema accesului la dosarele personale, existînd posibilitatea scurgerilor de informații dirijate, menite să diminueze sau să distrugă prestigiul unei persoane publice;

2) s-a demonstrat necesitatea unei reforme radicale în domeniul accesului și controlului asupra arhivelor fostei Securități. Cu toate acestea, nu s-a făcut nimic în acest sens de atunci și pînă în prezent. Dimpotrivă, un paragraf din legea Arhivelor Naționale, care a trecut la începutul anului trecut prin Parlament fără să i se aducă obiecții, stipulează interdicția accesului la dosarul personal pe timp de 75 de ani. De ce? *(întrebare retorică și răutăcioasă).*

Și acum:

Urmare a neincriminării gestului directorului SRI, Virgil Măgureanu, de a-și publica fragmente din propriul dosar, gest care a rămas nesancționat de lege sau de o decizie a comisiei parlamentare de control asupra activității SRI, rezultă că nu au fost încălcate prevederile legale în vigoare și că dosarele personale întocmite de fosta Securitate (documente depozitate în arhivele SRI) *nu sînt secrete*. O examinare a cazului de către orice instanță judecătorească poate să ducă la constatarea că, prin publicarea fragmentelor din propriul dosar, decizie luată de Virgil Măgureanu în calitatea sa de director SRI, s-a creat un precedent juridic.

Consecință: pentru obținerea *accesului personal* la propriul dosar nu cred că este nevoie de o lege specială. După o constatare a precedentului de către instanță, personalul SRI ar trebui doar să stabilească detaliile tehnice ale accesului public. Așa că modelul ceh poate fi aplicat în acest domeniu fără întîrziere, în baza legilor deja existente, ca prim pas în restituirea către români a trecutului confiscat de fosta poliție politică. Acest act ar fi o reparație așteptată, dar și de natură să rezolve o parte din problemele puse de deconspirarea activității fostei Securități – acțiune a cărei necesitate a devenit evidentă în urma noii vizite făcute de pastorul Joachim Gauck în România.

Ceea ce mă face, domnule director al SRI, Costin Georgescu, să reclam pe această cale, înainte de a mă adresa instanței, accesul la dosarul meu.

Cu stimă, Marius Oprea.

Radu Sergiu RUBA
scriitor

Prea multă imaginație strică

Mitul armei secrete

Prin 1969-'70, crud adolescent, mă cutremuram de plăcere, vibram teribil, ascultîndu-i pe adulți, profesori, ingineri, maiștri, activiști, părinți, povestind cum, în vara lui '68, după ce năvăliseră în Cehoslovacia, rușii nu invadaseră și România deoarece...

Și aici urma o istorie extraordinară: relatau, mi se spunea, martorii oculari, grăniceri pe Prut ori pe Tisa că, în clipa în care vreo cîteva tancuri sovietice de sondaj au dat să treacă podurile, de undeva, nu se știe de unde, din pămînt, din iarbă verde, adică, din cer, a venit, uite așa, o rază, care le-a tăiat, pe ele, pe tancuri, în bucățele!... Ei bine, acel fulger tăcut, acea sclipire cerească, acea rază tăietoare de fiare nu fusese altceva decît *arma laser autohtonă*, secretă și infailibilă. Ba se mai spunea că unii, așa, pe Prut, avînd timp să calculeze unghiul de tragere, își dăduseră seama că raza venea ori de pe la Slănic Moldova, ori de prin Prahova.

Bineînțeles că, promițînd să păstrez secretul pînă hăt, în noaptea nunții, mi-am adunat și eu îndată prietenii și am început să-i mint cu euforie că știam de la cineva care fusese acolo, filmase, apăsase pe butoane, adunase șenilele tancurilor, discutase cu prizonierii. Am și inventat un comunicat tip *Europa Liberă* sau *Vocea Americii*, destul de simetric ca număr de victime, dar cu mai puțini morți și mai mulți răniți de partea românească, în timp ce moartea era mai deasă printre bieții ruși, ceea ce, fără să-mi dau seama, atesta exactitatea loviturilor noastre laser.

Zvonul fusese confecționat fără îndoială de Securitate și i se dăduse drumul într-una din acele ședințe de partid de la Ministerul de Interne unde se stabilea consemnul de a nu se sufla o vorbă, tovarăși! Se miza însă tocmai pe infantilismul tovarășilor care, odată scăpați de la convocare, operau ca răspîndacii autonomi, difuzînd totul în masele largi.

Masele erau atît de largi și de naive, încît digerau de urgență momeala cu efect întăritor pentru patriotismul lor, dar mai ales pentru atașamentul față de partid și de conducătorul său care, știau dinșii ce știau, lucruri care nouă, mici copii, numai buni de a fi cîrmuiți, nu ne-ar fi trecut niciodată prin cap.

Dacă s-ar lua acum la frunzărit revistele occidentale pentru copii de la sfîrșitul anilor '60, la care serviciile noastre secrete aveau acces, dar masele nu, s-ar constata, foarte probabil, că tocmai începuseră serialurile scrise ori desenate pe benzi, cu pistoale și tunuri laser, cu soldați tereștri sau extra, ce mai contează...

Superstiția puterii oculte

Pînă în 1989 și mult după, aș zice pînă chiar și astăzi, prejudecata noastră de masă, deci masivă, cu privire la serviciile secrete are în vedere demersurile domestice și nu pe cele exterioare. Delegînd puterea și viclenia absolută unor forțe oculte, ne debarasăm acceptabil de responsabilitățile personale. Și cu cît monumentalizăm mai al naibii caracterul ocult al autorității (știe mai bine Șeful! Trebuie să aibă ei niște informații!), cu atîta ne simțim mai absolviți, mai liberi să dezertăm spre micile noastre delectări civile, de la sprițuri pînă la stadioane, deși, între aceste plăceri, aceea de a cîrti are totuși o ambiție civică.

Regimul Ceaușescu s-a întemeiat, în foarte mare măsură, pe virtuțile imaginare conferite de populație Securității: microfoane și informatori omniprezenți, forță strivitoare, incomensurabilă, deținerea cheii unor științe inaccesibile etc. Superstiția era dublată de o foarte proastă percepție de sine a aceleiași populații. Deci, autoritatea regimului comunist s-a întemeiat pe o ficțiune foarte bine întreținută.

Constatăm acum cu o oarecare jenă că numărul deținuților politici din timpul domniei lui Ceaușescu, comparat cu întinderea perioadei și cu masivitatea fricii generalizate, a fost surprinzător de mic. Ba mai mult: conducătorul grevei minerilor de la Lupeni din 1977, inginerul Constantin Dobre, nu a fost aruncat în pușcărie sau lichidat așa cum se credea pe atunci, ci trimis spre reeducare direct la Școala de Partid Ștefan Gheorghiu, după cum reiese din "O istorie sinceră a poporului român" de Florin Constantiniu.

A existat, așadar, la nivelul imaginarului colectiv, o cooperare activă a populației cu agențiile terorii și ale privațiunii. Se pune însă întrebarea dacă securitatea a acționat dintr-un instinct propriu organelor represive ori dacă a procedat conștient, potrivit unui plan bine articulat. Cert este că succesul unei asemenea intoxicări nu poate fi deplin decît într-o societate cu un străvechi cult al oralității, sensibilă la zvonuri, suspectînd realitatea contingentă pe simplul temei că-și permite să existe de capul ei și fiind convinsă că, în spatele său, operează instanțe invizibile. Se ilustrează astfel teza lui Alexandr Zinoviev, cum că "în comunism, realitatea demonstrează în fiecare clipă că nu este nevoie de ea".

Bucuria estetică a luptei secrete

Cînd s-a produs invazia sovietică în Afganistan, la 27 decembrie 1979, întreaga lume s-a umplut de indignare. Cu toate acestea, s-au găsit unii care să jubileze, ei nefiind nici șefii comuniști, nici militarii de la Moscova. Culmea, era vorba chiar de cetățeni americani radiind de satisfacția exactității previziunilor lor. Într-adevăr, experții din CIA aveau de ce să se bucure și de ce să fie mîndri: avertismentele lor adresate politicienilor se îndepliniseră.

Mai tîrziu, prin 1993, la Washington, se întîlneau foști agenți KGB cu foștii lor colegi din CIA. Și unii, și alții *ieșiseră nu demult din frig* – jargon de specialitate ce desemnează lăsarea la vatră. Rușii funcționau acum ca patroni de companii aeriene, de sonde în Siberia ori exploatări de diamante în Iakuția.

S-au ciocnit pahare de whisky, s-au evocat cu nostalgie aproape lacrimogenă vremurile frumoase din urmă cu 30-35 de ani cînd ambele tabere fuseseră pe punctul de a arunca planeta în aer. Ce ani minunați! Ce secol sublim! Și-au mai amintit de arta subtilă prin care era cît pe ce să se extermine unii pe alții, ca agenți individuali de data asta, i-au deplîns pe colegii mai puțin norocoși, dar plini de calități, lichidați și de o parte și de alta. Au mai reînviat, în cuvinte unice, locuri de neuitat, seri înmiresmate la mările sudului, magice agente de acoperire și nu numai.

Tinerețea rămîne frumoasă, chiar dacă pîrjolești cu elanul ei doctrinar o parte din planetă. Apoi, bucuria reușitei, cînd scufunzi un submarin ori dobori un avion advers și clandestin, cu oameni cu tot, e atît de minunată și de luminoasă, încît se detașează de la sine de sensul moral al acțiunii.

Z. ORNEA

Serviciile secrete pînă la 23 august 1944

Eugen Cristescu, şeful Serviciului Special de Informaţii sub regimul Ion Antonescu, a spus odată, la procesul ce i s-a intentat în 1946: "Serviciile de informaţii sunt organe odioase în opinia publică dar absolut necesare în viaţa tuturor statelor, unde ele au existat, există şi vor exista totdeauna". Avea dreptate. Statele moderne sînt de neconceput fără existenţa acestor organisme, totuşi, odioase. În vechime, agenţii de informaţii stăteau pe la fruntariile imperiilor, supraveghindu-i pe potenţialii vrăjmaşi. E probabil că marile victorii ale lui Napoleon n-ar fi fost înfăptuite fără serviciile organizate de perspicacitatea şi inteligenţa lui Talleyrand. La noi, destulă vreme din evul modern al României mici nu a existat o poliţie informativă organizată. De abia în 1905 s-a organizat serviciul Poliţiei Generale, avînd în capitală un birou de informaţii anemic şi ineficient. De aceea răscoalele ţărăneşti din 1907 au izbucnit fără ca organismele statului să fi aflat dinainte de iminenţa lor. De abia în 1908, probabil ca o consecinţă a răscoalelor, se înfiinţează Direcţia Siguranţei Generale a Statului din Ministerul de Interne, cu misiuni complexe, printre care şi aceea de a colecta informaţii şi contrainformaţii. Paralel, Marele Stat Major avea, şi el, o secţie specială care aduna informaţii. E meritul reacţiei Siguranţei Generale a statului de a fi descoperit, în anii neutralităţii (1914-1916), acţiunea de corupere a unor inşi de către Puterile Centrale, dezvăluind faimosul, atunci, dosar Günther, cuprinzînd agenţi germani pe teritoriul României (printre care colonelul Victor Verzea, directorul general al Poştelor). După război, aceste servicii, augmentate, se consolidează. În 1927, în cadrul Siguranţei Generale a Statului se organizează un Serviciu secret pentru colectare de informaţii şi contrainformaţii. În fruntea lui e instalat Mihail Moruzov, provenind din Siguranţă. Acest Moruzov – scria Eugen Cristescu (mă folosesc de un amplu raport al acestuia adunat, împreună cu alte documente, de dl Cristian Troncotă într-o bună carte consacrată acestuia) – era un om fără prea multă carte. N-ar fi avut decît trei clase de liceu, era lipovean de prin Dobrogea, dar şiret şi descurcăreţ. De organizarea Serviciului său secret nu s-ar prea putea vorbi, aici domnind, de fapt, haosul. În plus, Moruzov ar fi fost un om profund neonest care, la adăpostul confidenţialităţii operaţiilor din Serviciul Secret, şi-ar fi însuşit sume considerabile. Dar cît era necesar, Serviciul Secret veghea, avînd peste tot informatori (mai ales printre comunişti şi legionari), cu ajutorul cărora informa pe mai marii săi din Ministerul de Interne. Iar prin reorganizarea din 1930, Serviciul Secret avea numai angajaţi civili care întreţineau o întreagă reţea de informatori plătiţi, Moruzov, cinic şi corupt, a fost plăcut de regele Carol al II-lea, care l-a folosit. Şi-a infiltrat, cu informatori, mişcarea comunistă şi cea legionară, veghindu-le, destul de atent, activităţile sediţioase. Se ştia mai tîrziu, şi de către Eugen Cristescu, că printre legionari, Moruzov avea mulţi şi importanţi informatori (inclusiv Horia Sima). Acesta a şi fost motivul pentru care Moruzov a fost arestat la crearea statului naţional legionar, încarcerat la Jilava, alături de alţi demnitari, şi asasinat în noaptea de 27/28 noiembrie 1940. Ştia prea multe – şi despre persoane atunci suspuse – pentru a fi lăsat în viaţă. A luat, cu el, în mormînt, multe secrete numai de el ştiute şi dirijate.

Eugen Cristescu, vechi funcţionar în Siguranţa Generală a Statului, unde ajunge la rangul de director, a fost ales de Ion Antonescu şi însărcinat să fie şeful Servicului Special de Informaţii. Aceasta s-a petrecut la 15 septembrie 1940, între demiterea (arestarea) lui Moruzov şi numirea sa fiind un scurt interimat nesemnificativ. Eugen Cristescu era un om cult, absolvise Literele şi Dreptul, vorbea curent două limbi şi se descurca în latină şi greacă. Se pare că a fost şi un om integru, înţelegînd să deosebească veniturile sale de cele ale înaltei sale slujbe, unde, de ar fi voit, putea să se înfrupte copios (de la lei, la bani în valută şi aur). Ca probă că a fost aşa, este faptul că, din august 1944 pînă în 1946, cînd a fost arestat, judecat şi condamnat, nu i s-a găsit (deşi s-a căutat mult) nici o avere în afara unei case în Bucureşti. Scrupulos şi priceput, şi-a organizat bine instituţia pe care a condus-o. Funcţionau 12 secţii, fiecare angajat civil avea un nume conspirativ, secţiile funcţionau în sedii diferite, camuflate sub firme particulare, iar instituţiile publice mai importante erau infiltrate cu informatori. Totul – cît se putea – era supravegheat atent şi riguros, colectîndu-se informaţiile necesare. Cum S.S.I. condus de Eugen Cristescu era în directa subordonare a lui Ion Antonescu, conducătorul statului (şi nu a Ministerului de Interne sau a celui de Război), se întocmea un Buletin zilnic de sinteză informativă pe care generalul (apoi, din august 1941, mareşalul) îl găsea pe biroul său. Alte informaţii, dacă erau şi prezentau un interes deosebit, le comunica direct lui Antonescu sau, cînd trebuia, lui Mihai Antonescu. Alt buletin, întocmit de secţia de Contrainformaţii, era trimis Marelui Stat Major. Participa, prin funcţia pe care o deţinea, şi la şedinţele Serviciului operativ conduse de Ion Antonescu, alături de Const. (Piki) Vasiliu, comandantul Jandarmeriei, ministrul de Război, Şeful Marelui Stat Major şi alţi asemenea înalţi demnitari ai regimului. Cînd era necesar, S.S.I. contracara prin contrainformaţii. Firește că Eugen Cristescu întreţinea relaţii cu serviciile similare germane care funcţionau pe teritoriul ţării (nouăsprezece la număr). Cea mai bună şi mai veche relaţie de colaborare se întreţinea cu Serviciul Secret al Abwehrului, condus de Wilhelm Canaris. Cu acest serviciu a stabilit relaţii de colaborare încă Mihail Moruzov (pe vremea domniei regelui Carol al II-lea) şi Canaris pentru asta s-a străduit – fără succes – să-l salveze de la moarte pe fostul şef al S.S.I. Apoi, Gestapoul, N.S.D.A.P. (partidul nazist) şi alte departamente (inclusiv cel însărcinat cu rezolvarea soluţiei finale a evreilor) au avut, la Bucureşti, reprezentanţi. Cristescu se întîlnea, în interes de serviciu, cu aceşti reprezentanţi, frecventa ambasadă germană, îl vizita pe ambasadorul Kilinger şi alţi înalţi funcţionari germani. Aceasta nu însemna că Eugen Cristescu era omul nemţilor. Dimpotrivă, colectînd informaţii utile, putea să apere, el direct sau prin intermediul Antoneştilor, interesele ţării, atunci cînd erau prea lezate de germani. Om prevăzător, a avut grijă să vegheze şi asupra vieţii unor spioni englezi sau americani. În memoriul său, ca şi în interogatoriile ce i s-au luat înaintea procesului şi în timpul lui, relatează cum a salvat de la pieire grupul "Autonomus" (căruia îi aparţinea şi Ivor Porter, care a şi scris o bună carte despre acest episod), refuzînd să predea nemţilor (care îi cereau insistent pe cei trei spioni englezi paraşutaţi), adoptîndu-i şi tratîndu-i excelent în clădirea unei importante instituţii publice. De asemenea, a protejat grupul de spioni americani conduşi de Rică Georgescu, adăpostindu-i şi apărîndu-i pînă la 23 august 1944. Capul S.S.I. a fost un vechi şi statornic adversar al mişcării legionare. A relatat, cu amănunte creditabile, cum a fost pregătită şi lichidată rebeliunea legionară, activitatea clandestină a legionarilor rămaşi în ţară şi a celor duşi în Germania de generalul Geissler, cum trăiau ei nu în lagăre ci în vile supravegheate. Interesante sînt şi dezvăluirile despre fuga strategică a lui Horia Sima la Roma, în 1943, şi intervenţia decisă a lui Antonescu pentru recuperarea comandantului mişcării legionare. Reiese din relatările lui Eugen Cristescu că S.S.I. ştia perfect toate mişcările, tolerate de Ion Antonescu, ale şefilor PNŢ şi PNL. Ba chiar S.S.I. ar fi mijlocit plecarea lui Barbu Ştirbei la Ankara şi Cairo, acoperind – de furia nemţilor care le descoperiseră – transmisiunile prin staţii cu cifru ale lui Ştirbei cu Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu. Eugen Cristescu relatează pe larg tratativele pentru armistiţiu cu aliaţii Naţiunilor Unite, începute de prin aprilie 1944 şi încheiate în 23 august 1944. Inteligentul Eugen Cristescu a luat în calcul toate variantele posibile. Toate aveau însă în vedere soluţia ca Antonescu să fie cel care va semna armistiţiul. A ignorat cu totul (deşi, în jurnalul său, Ioan Hudiţă o dă ca posibilă de prin iunie 1944) arestarea lui Ion Antonescu de către regele Mihai. Cît era el de informat, Eugen Cristescu a fost, totuşi, surprins de actul arestării, în după-amiaza zilei de 23 august 1944, a lui Ion Antonescu, cînd el, la legaţia Germaniei, se străduia să mai obţină o viză pe paşaport pentru a pleca în Elveţia. S-a ascuns, apoi, vreo lună de zile. A fost arestat şi, după o vreme, transportat cu tot lotul de criminali de război în URSS, readus în ţară, judecat în mai 1946 şi condamnat la moarte. A avut parte de graţia de a fi printre cei trei (alături de Radu Lecca şi Const. Pantazi) cărora li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viaţă. A murit tocmai prin 1950 în închisoare, unii crezînd a şti că mult mai tîrziu, fiind folosit de noile autorităţi pentru tot ceea ce ştia.

Nu e rostul meu să întocmesc rechizitorii şi să pronunţ sentinţe. A fost misiunea altora. Negreşit că Eugen Cristescu a fost un strălucit conducător al S.S.I., avînd nefericirea să slujească un regim odios. Aceasta nu înseamnă că dl Cristian Troncotă (din cartea căruia, repet, mi-am cules informaţiile) are dreptate cînd îşi intitulează ampla prefaţă "Destinul unui mare român". Dacă Eugen Cristescu a fost un mare român, cum mai pot fi numiţi atunci M. Kogălniceanu, cei doi mari Brătieni, Titu Maiorescu, N. Titulescu şi încă alte figuri proeminente?

Norbert DODILLE

Ascultarea telefoanelor

Am format pe claviatura telefonului de pe biroul meu numărul unui prieten bancher căruia voiam să-i propun să sponsorizeze un foarte frumos concert de muzică de cameră, al cărui program, romantic, urma să nu-i displacă. Nici nu a apucat să sune bine şi, surprins că a ridicat atît de repede, m-am grăbit să-i spun cu jovialitate "bună ziua", cînd am auzit vocea unei femei a cărei sonoritate m-a derutat. Nu era în nici un caz tonul suav neutru al unei secretare care-i vorbeşte corespondentului său şi am înţeles, de altfel, imediat, că femeia nu era o secretară şi că nu mi se adresa mie. Avea o voce pe care mi-e greu s-o descriu, o voce caldă, plină de contralto, o voce care conţinea – acesta este cuvîntul – valuri de disperare, torente de lacrimi, fluvii de durere şi avea de asemeni puterea de a nu lăsa nimic să dea pe dinafară, dirijînd, modulînd, canalizînd totul în albia zbuciumată şi profundă a unui discurs a cărui logică teribilă o ascultam fascinat.

Era eterna poveste: femeia fusese abandonată, acum suferea şi se plîngea de asta. Avea un confident, la capătul firului, o voce de bărbat uşor plictisită, o voce care nu îndeplinea decît rolul de a puncta din cînd în cînd, întocmai ca tema muzicală secundară a unei opere, lunga şi apăsătoarea lamentaţie pe care o lansa, în labirintul liniilor telefonice, această tînără femeie lovită de tragedie drept în adîncul sufletului ei. Avea nouăsprezece ani şi cel care-i promisese fericirea o aruncase apoi, la scurt timp, în apa neagră a decepţiei. Se întîmplase totul într-o altă ţară, într-un avion ce cobora din albastrul cerului şi aventura aceasta transformase, pentru tînăra femeie, viaţa într-un vis. Dar acum, ceea ce ea trăia era un coşmar.

Îşi descria calvarul în termeni care aminteau toate poveştile de dragoste istorisite în cărţi şi jucate pe scenele lumii de cînd există dragostea şi de cînd am învăţat să vorbim despre ea. De fapt numai asta îşi dorea tînăra femeie, să vorbească, pentru că ea nu mai dormea, nu mai mînca, nu mai avea chef de viaţă. Se revolta pentru că trebuia să sufere, să fie dependentă de altcineva, pentru că îşi pierduse libertatea de a fi ea însăşi. Spunea că această stare funestă avea să mai dureze încă mult timp, ceea ce arăta totuşi că ea vedea un sfîrşit al situaţiei în care se afla.

Am ascultat fără scrupule cîntecul acestei frumoase voci de femeie, exaltată de propria ei durere, voce căreia pasiunea îi dădea culori întunecate şi accente lirice. Conta prea puţin cine o asculta, ea mi-ar fi vorbit şi mie la fel ca acelui bărbat care, din cînd în cînd, îi dădea unele replici în care ea găsea noi argumente pentru a acuza vehement destinul. Nu aflam nici un alt secret decît cel comun nouă tuturor, iar intimitatea acestei confesiuni captate în mod misterios de telefonul meu devenea universală.

M-am gîndit atunci la tot ce se spunea pe ici, pe colo, despre acele beciuri adînci în care oameni patibulari se pare că ar fi ascultat din umbră conversaţiile pe care le purta o întreagă populaţie. Ni-i imaginăm cu nişte sandvişuri rîncede şi nişte beri răsuflate în faţă, notînd scrupuloşi tot ceea ce merită reţinut şi tot ce poate servi unor planuri echivoce. Poate că, în timp ce-şi făceau meseria, surprindeau uneori, şi ei, lamentaţia unică şi demnă de milă a vreunei tinere fete abandonate. Atunci, inima împietrită începea să bată mai repede şi privirea lor agilă, de spioni, se acoperea de o vagă tristeţe.

Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

Teodor BACONSKY

După Graz

Ecumenismul e modern. Niciodată, de la schisma acachiană pînă la desprinderea vechilor-catolici după Conciliul I Vatican, Bisericile creştine nu au izbutit să-şi surmonteze durabil sfîşierile confesionale. Un păienjeniş schismatic s-a supraimprimat peste „cămaşa lui Hristos" care ar fi trebuit să îmbrace nucleul mişcător al umanităţii botezate. Istoria Bisericii, spunea cineva, este fatalmente polarizată. În registru pozitiv, ea se confundă cu istoria dogmelor ca efort sinodal de codificare a unui traseu soteriologic necesar şi suficient. În registru negativ, ea se desfăşoară ca asalt al ereziilor: deformări raţionaliste ale adevărului revelat, încercări orgolioase de sistematizare a misterului, deviaţii doctrinare purcese din dorinţa de a recentra puterea sacerdotală sau de a reorienta entuziasmul popular către un *establishment* uzurpat. E greu să nu evaluezi acest parcurs, iată, bimilenar, fără a recurge la o grilă moral-psihologizantă. E tentant să explici, deplîngînd, sinuozitatea previzibilă a mîndriilor deşarte, cerbicia priorităţilor personale asumate în detrimentul slujirii comunitare, prezumţia de omniscienţă a unor personaje şi personalităţi altminteri admirabile, dar secătuite de monomanii, otrăvite de şiretlicuri savante sau orbite de fanatice excese. Orice alt unghi de atac hermeneutic rămîne valabil, fie că vedem în tectonica eclezială ecoul unor proiecte de unitate politică, fie că asociem geneza erorilor doctrinare şi protosocialismul unor curente revendicative, fie că acceptăm, în fine, imixtiunea „providenţială" a Diavolului în psihodramele terestre.

Două atitudini generice încadrează agitata moştenire a Celor Doisprezece. Una, umanistă, cochetînd cu inteligenţa antropologică, se înclină în faţa evidenţelor statistice şi factologice, socotind că pluriconfesionalismul creştinismului actual e sursă de bogăţie, de complementaritate fertilă, dacă nu chiar de conflict inspirant, debordînd de ipoteze din a căror sintaxă se revarsă preaplinul unui sens sporit. Cealaltă, teologică şi păstrătoare de maxime, acuză deriva prezentului, idealizînd o „unitate" patristică nicicînd realizată (altfel decît administrativ-pentarhic) şi străvede, plotinian, mişcarea salutară de reconversie a „multíplelor" sub pavăza Unicului (definit aici ca depozit metaistoric al dreptei credinţe). Prima socoteşte că „multele lăcaşuri" din Casa Tatălui se reflectă, natural şi benefic, în ordinea Bisericilor pămînteşti. Cea de-a doua înţelege să absolutizeze Ordinea Adevărului şi să diabolizeze (sau, mai rău: să ignore) tot ceea ce, din profane şi vinovate motive, o excede. Ecumenismul se situează la mijlocul distanţei dintre relativismul primei atitudini şi exclusivismul celei secunde. Ca mişcare instituţională, ideologie paraconfesională colorată politic şi urgenţă practică a dialogului pacificator, el şi-a organizat o lume aparte, cu funcţionărimea ei, cu calendarele ei oficiale, cu ceremoniile ei confluente.

La începuturi, ecumenismul s-a hrănit dintr-un dublu recul defensiv. Reacţie împotriva secularismului devastator, dar şi reacţie a izolaţilor ortodocşi şi a pestriţilor protestanţi împotriva însinguratului monopol romano-catolic. După cel de-al doilea război mondial, mişcarea a colonizat alte teritorii, aşa cum promotorii ei (profesionalizaţi între timp) s-au instalat în alte stări de spirit. De la profetismul patetic al primelor decenii s-a trecut la o retorică federativ-onusiană, pragmatică, diaconală şi minimalistă. De la imperativul utopic al unei Uniri *hic et nunc* s-a alunecat spre celebrarea realistă a diversităţii privite ca etapă a unui parcurs imprevizibil, dar continuu ameliorabil. Se dorea prea mult, cu mijloace încă precare. Se doreşte mai puţin, cu mijloace sensibil perfecţionate şi mereu perfectibile. Raţiunea însăşi ne vorbeşte despre un succes, iar recenta Adunare ecumenică europeană de la Graz are, *grosso modo*, darul de a ne confirma optimismul.

Vederi din oraş

Iată, în prealabil, cîteva „cartoline" din Grazul Austriei (spaţiu deutero-germanic de făţişă şi caldă ospitalitate) unde, între 23 şi 29 iunie, au bîntuit, printre coline silvestre, palate episcopale, platani seculari şi siluete sacre, o mulţime (1200!) de români, mai cu seamă tineri greco-catolici, sosiţi cu trenuri speciale din Budapesta şi descinşi, poate, pentru prima oară în această Mitteleuropa din care, cu transilvan bovarism, nădăjduim să facem parte. Situată în prelungirea subalpină a cîmpiei panonice, capitala landului Styria distilează, dincolo de părelnica sa placiditate, o istorie convulsivă. Vetrele arhaice (care numără cinci milenii) au ars pînă în vremea romanilor, aprinzîndu-se cu adevărat abia la ceas medieval, cînd Grazul devine capitală a aşa-numitei Austrii interioare (1373, pentru amatorii de date). Frederic al III-lea se instalează vremelnic aici, fortificînd cetatea ameninţată de turcii otomani. Universitatea locală ia fiinţă în 1586 şi găzduieşte studioşi din zonă, dar şi „est-europeni" din viitoarea Kakania. Cam pe atunci, „Castelaşul" (Graz provine de la vechiul diminutiv slovac *gradec*) primeşte, datorită nativului Bernard Fischer von Erlach, trainica pecete a barocului şi corespunzătorul statut de pol al Contrareformei. Plecarea lui Ferdinand al II-lea, care a transferat capitala la Viena, nu înainte de a-şi ridica, la Graz, un somptuos mausoleu, a eclipsat vocaţia imperială a oraşului, la a cărui criză urbană au contribuit ulterior războiul de 30 de ani şi valurile pestifere. În plin Biedermeyer şi ca efect al lui 1848, Grazul se întremează edilitar (îmbogăţindu-se cu monumentala sa Primărie, cu Opera în stil Seccession, cu Universitatea Karl-Franz sau cu iezuita Herz-Jesu Kirche). Astăzi, oraşul – refăcut după bombardamentele aliate din '45 – este îndeajuns de prosper spre a fi putut găzdui peste 10.000 de oaspeţi creştini sosiţi din 43 de ţări pentru a se cunoaşte, pentru a dialoga în marginea ecumenismului, pentru a-şi defini coresponsabilităţile faţă de lumea de azi şi cea de mîine şi, nu în ultimul rînd, pentru a se ruga laolaltă.

De la Basel, spre Graz

Cea de-a doua reuniune ecumenică europeană a fost convocată de către Conferinţa Bisericilor Europene în cooperare cu Consiliul Conferinţelor episcopale europene. Finalitatea urmărită a fost aceea de a pregăti pentru Bisericile creştine din Europa intrarea în viitorul mileniu sub semnul unei reconcilieri confesionale multilaterale. Începutul acestui tip de reuniune ecumenică europeană a fost făcut în 1989, la Basel, pe fondul agoniei previzibile a sistemului comunist. Tema abordată atunci a fost „Pace şi dreptate", iar documentul final s-a mulţumit să recomande un ecumenism al carităţii chemat, pesemne, să străpungă oribila şi nu pentru multă vreme încă strivitoarea cortină de fier. După Basel, evenimentele s-au precipitat în direcţia ştiută, astfel încît a doua reuniune s-a mutat mai spre Răsărit, folosind Grazul ca frontieră permeabilă între cele două Europe în sfîrşit asociate.

Extenuate de tensiunile apărute în contextul războiului rece, perioadă în care viaţa eclezială a fost afectată de politica blocurilor şi a sferelor de influenţă, preocupate de impactul mediatic negativ pe care disensiunile dintre familiile creştine îl pot suscita, Bisericile europene au hotărît că a sosit timpul profetic al împăcării. Nu este vorba, firește, despre o împăcare fără condiţii, despre o efuziune sentimentală lipsită de criterii teologice şi de argumente morale, ci mai degabă despre o reunire în duhul unei concilieri care să mizeze pe fondul comun al fiecărei tradiţii locale, valorizînd convergenţele şi relativizînd divergenţele existente. „Spiritul Grazului" nu pledează pentru unirea formală a Bisericilor şi nici pentru vreo ierarhizare a diferitelor ramuri confesionale în ordinea adevărului dogmatic sau în aceea a prestigiului. El a încercat doar să testeze, în mărime naturală, şansa dragostei în faţa suspiciunii, avantajul mărinimiei în faţa micimilor tactice şi a jocurilor de culise, darul iertării în raport cu un trecut în care jertfa Celui răstignit a fost supărător de des sfidată din motive prea omeneşti.

Reuniunea şi-a propus să reliefeze unitatea văzută a Bisericilor, să creeze posibilitatea ca rezultatele ei să fie corect şi amplu receptate în toate ungherele Bisericilor locale, să promoveze uzanţa traducerilor interconfesionale ale Bibliei şi apariţia unei sensibilităţi liturgice comune şi să promoveze crearea unor instrumente şi structuri viabile pentru promovarea dialogurilor teologice bilaterale şi multilaterale. Alături de aceste obiective de principiu, Adunarea a stabilit calendarul unor acţiuni concrete, în intenţia de a adînci confraternitatea efectivă dintre creştinii europeni şi nu numai. Astfel, lucrările adunării s-au concentrat asupra dorinţei de a instaura relaţii interconfesionale locale pe termen lung şi de a reduce pretenţiile exclusiviste ale sectelor, invitînd acest tip de minoritate zgomotosă să reflecteze cu smerenie la rădăcinile comune ale Evangheliei. Creştinii veniţi la Graz s-au gîndit de asemenea ce pot face pentru a sărbători împreună bimilenarul creştinismului, dar şi cum se pot extinde condiţiile favorabile aşa-numitei ospitalităţi euharistice (adică a posibilităţii ca un anumit creştin să se împărtăşească într-o altă biserică decît aceea din care face parte).

Cine a dat tonul

Marii absenţi de la Graz (patriarhul ecumenic Bartolomeu I-ul al Constantinopolelui şi papa Ioan Paul al II-lea) nu au lăsat avanscena vacantă. O serie de alţi „grei" ai universului ecleziastic au venit, vorbind chiar din prima zi şi cucerindu-şi fără probleme auditoriul. I-aş aminti numai pe cîţiva dintre aceşti vorbitori de elită, mai ales că ei au reuşit să imprime întregului forum tonul pragmatic şi fratern care avea să domine dezbaterile pe tot parcursul reuniunii. Primul a fost reverendul John Arnold, Preşedinte ale Conferinţei Bisericilor Europene, potrivit căruia secolul nostru a fost „cel mai violent şi distrugător veac din istoria omenirii pe planul daunelor aduse atît chipului lui Dumnezeu din bărbaţi, femei şi copii, cît şi creaţiei lui Dumnezeu, adică mediului înconjurător". A vorbit apoi cardinalul Miloslav Vlk, Preşedinte al Consiliului Conferinţelor episcopale europene, care a conchis: „Personal, cred că dacă am face un pas către împăcarea mutuală specifică Europei acestor ani, am dobîndi şansa de a crea noi relaţii între ţările, culturile şi bisericile din Est şi cele din Vest. Am trăit istorii fundamental paralele, aşa încît reunirea noastră este pe cît de promiţătoare, pe atît de delicată. Dar pentru ca adîncirea acestei relaţii să se petreacă, este nevoie de o îndelungată şi smerită ascultare reciprocă, fără ca cineva să dorească să impună altora problemele sau punctele sale de vedere." Printre personalităţile cărora li s-au solicitat intervenţii inaugurale s-a numărat şi patriarhul Alexei al II-lea al Moscovei şi al întregii Rusii care, după ce a recapitulat marile date ale mişcării ecumenice, s-a lansat în critica noilor clivaje economice apărute în Europa postcomunistă. „S-ar fi putut crede că sfîrşitul războiului rece şi al diviziunilor politico-idelogice de pe continentul nostru va asigura coexistenţa unor naţiuni şi state prospere. Realitatea se dovedeşte a fi diferită (...) Există temerea că fosta cortină de fier va fi înlocuită de către o nouă cortină, de argint, care va trasa o linie despărţitoare nu numai între state, ci şi în interiorul statelor. Dacă în trecut regimurile Europei de Est foloseau metode administrative pentru a împiedica libera circulaţie a cetăţenilor lor, astăzi are loc o izolare asemănătoare, dar din motive economice." În final, patriarhul Alexei a amintit degradarea climatului interconfesional din fostele ţări comuniste, sugerînd că ecumenismul a dobîndit sensuri peiorative în ochii opiniei publice, mai ales de cînd Bisericile ortodoxe sînt asaltate de prozelitismul apusean deghizat sub inutile pretexte misionare.

După festivităţile de deschidere, o mare parte dintre participanţi au asistat la un spectacol pregătit în eleganta Freiheitsplatz, unde orice observator s-a putut bucura de expresiva diversitate a familiei creştine europene şi unde s-au rostit rugăciuni şi s-au cîntat imnuri religioase într-o mulţime de limbi. N-aş vrea să se creadă că spiritul Grazului s-a epuizat în cuvîntări şi cantate circumstanţial asortate ecumenic. După focul de artificii al începutului, oraşul a găzduit, în multele săli disponibile, dezbateri aplicate, în cursul cărora s-au formulat puncte de vedere asupra cîtorva subiecte capitale, cum ar fi modalităţile dialogului dintre Bisericile creştine şi celelalte religii sau culturi, reconcilierea ca efect al justiţiei sociale şi al rezolvării nonviolente a conflictelor, maniera de a suscita o nouă responsabilitate ecologică în raport cu generaţiile viitoare şi metodele recomandabile pentru depăşirea macro-dezechilibrelor.

Bisericile în mişcare

Din simpla enumerare a subtemelor conferinţei rezultă perfecta adecvare dintre teologia Bisericilor europene şi provocările cu care se confruntă societăţile actuale. Bisericile nu vor să se retragă într-un trecut idealizat şi nici nu aşteaptă pasiv un viitor faţă de care nu se simt responsabile. Dimpotrivă, reuniunea de la Graz a demonstrat că urmaşii lui Hristos înţeleg mutaţiile petrecute în structurile şi în mentalităţile contemporane. Ei nu se mulţumesc să deplîngă derapajele secularismului sau progresele amoralităţii, ci caută să remedieze actuala stare de lucruri printr-o matură strategie evanghelică, pastorală şi misionară, recurgînd la puterea cuvîntului şi a pildei proprii, într-un spaţiu european care datorează atît de mult Cuvîntului lui Dumnezeu. Bisericile europene simt că au forţa spirituală de a păstra predania apostolică, dar simt totodată că a sosit vremea deplinei lor angajări vindecătoare într-o lume care acuză simptomele unei grave dezorientări. Îşi face simţită prezenţa o nouă sensibilitate creştină caracterizată prin deschiderea faţă de alte tradiţii confesionale şi înrădăcinată în convingerea că diversitatea trebuie să devină o sursă de abundenţă şi nu una de conflict. Concluzia practică a reuniunii de la Graz se deduce de la sine. Bisericile europene sînt oficial şi integral convinse că alteritatea confesională nu trebuie diabolizată. Ceilalţi, oricare ar fi ei şi orice mărturisire de credinţă ar face, există şi au drepturi pe care nici un proiect de imperialism ecleziastic nu le poate submina. Trebuie să-l slujim pe Iisus Hristos împreună, într-o comunitate pancreştină construită laborios şi jertfelnic, în duhul conciliant al Evangheliei şi în respectul sincer al diferenţelor pe care istoria, ca loc al greşelilor omeneşti, le va fi putut crea.

Album

Casa şcoalelor

Sărutul, sfaturi practice

Forma cea mai importantă de manifestare a dragostei este, pentru semnatarii caietelor de amintiri – ca, de altfel, şi pentru realizatorii de filme holywoodiene – sărutul. Sărutul înseamnă totul în dragoste. El este şi începutul iubirii *("Nici o floare nu-nfloreşte / Pînă nu va fi udată / Nici o fată nu iubeşte / Pînă nu e sărutată")* şi continuarea *("Dragostea fără sărut / E un lucru neplăcut / Ca o noapte fără lună / Ca un clopot ce nu sună")* şi sfîrşitul ei *("Să iubeşti un fotbalist / Este lucrul cel mai trist / După ce te-a sărutat / Şi-a luat mingea şi-a plecat").*

Sărutul este chiar iubirea însăşi. El înseamnă pecetluirea, recunoaşterea şi instituirea dragostei, substanţa vieţii în doi, dar şi – după cum ne sugerează ultimul catren citat – punctul culminant şi împlinirea amorului. Sărutul echivalează cu amorul fizic iar o fată sărutată şi părăsită este, fără îndoială, pe deplin compromisă. De aceea, i se cere să fie foarte atentă: *"Frumoasă eşti fetiţo / Frumoase buze ai / Frumoasă ţi-e gurita / Ai grijă cui i-o dai."*

Fetele trebuie să fie cu atît mai vigilente, cu cît băieţii, cum este şi normal, sînt foarte doritori de aşa ceva. Scopul lor ultim, pe care îl urmăresc cu tenacitate, este, bineînţeles, sărutul: *"Băieţii cu ochii verzi / Niciodată să nu-i crezi / Că îţi spun mii şi sute / Numai ca să te sărute."*

Fiind aşa de importantă problema, circulă zvonuri că în alte părţi lucrurile sînt reglementate strict: *"La Constantinopol / Cît şi la Paris / Fetele sărută / Numai cu permis."*

Oricum, dacă fata a fost totuşi păcălită, necazul nu e aşa de mare dacă vine din partea unui elev. Se poate şi mai rău: *"Nu te întrista fetiţo / De la primul sărut / Că acel ce te sărută / E elev, nu e soldat."*

Cînd dragostea este recunoscută, aşezată, lucrurile se schimbă simţitor. Atunci sărutul este dorit de ambii parteneri (acum fata nu se mai teme de vreo nenorocire): *"E frumos pentru o fată / Ca să fie sărutată / E urît pentr-un băiat / Să nu fie sărutat." "Dragostea pe malul mării / E frumoasă şi plăcută / Cînd fetiţa se apleacă / Şi băiatul o sărută."*

Ca de obicei, atunci cînd lucrurile sînt permise, nu se lasă aşteptate nici reţetele: *"Nu săruta franţuzeşte / Scurt şi delicat / Ci sărută româneşte / Lung şi apăsat."*

Mai vechiul catren pe care l-am citat mai sus devine în zilele noastre (cînd românul – tînăr şi bătrîn – simte româneşte): *"Nu săruta ungureşte / Lung şi delicat / Ci sărută româneşte / Scurt şi apăsat."*

Confruntînd cele două reţete, puţin contradictorii, putem spune că, în mod sigur, caracterul sărutului autohton este "apăsat". În privinţa scurtimii sau a lungimii lui, lucrurile nu sînt încă decise. Oricum, cel care vrea să respecte întru totul specificul naţional nu trebuie să se îngrijoreze pentru că, după cum ne linişteşte **Oracolul,** problema se rezolvă întotdeauna cu vremea: *"Sărutarea e problema / Care-i greu de rezolvat / Numai cine te iubeşte / Ţi-o rezolvă imediat."* (C.P.-B.)

Veşti din afară şi dinăuntru în Oximoron-les-deux-Églises

Vin veşti – ciudate ca zvonurile – despre poliţiştii olandezi care ar solicita să fie dotaţi cu botniţe pentru emigranţii ilegali, gata să muşte mîinile celor care îi arestează; de asemenea, că tot acestor poliţişti li s-ar fi dat deja patine cu rotile pentru a alerga mai eficient după hoţi; circulă şi ştirea – dacă i se poate spune aşa, ea fiind un poem la care lumea-i surdă – conform căreia lui Fifi Abdou, faimoasei dansatoare din buric şi din Egipt i s-a scăzut impozitul cu 15% avînd în vedere că a îmbătrînit şi, în practicarea artei sale, "unealta a început să se uzeze".

Dintre evenimentele certe petrecute cum te văd şi mă vezi, sînt de luat în consideraţie:

un dialog televizat, într-o după-amiază de duminică foarte călduroasă, în care un cetăţean aflat la un ştrand, ţinînd un copil în braţe, se plîngea că "apa este extraordinar de mizerabilă" şi primarul oraşului nostru îi răspundea, în direct, între două şuturi aprige la poartă, de pe un teren nenorocit de fotbal unde se deconecta cu prietenii: "da, dar a fost curăţată!";

intervenţia, la Senat, a unui liberal foarte evoluat, care, în dezbaterile privitoare la neacceptarea ţării în NATO, a declarat – e drept, fără a zgudui opinia publică, aşa cum ar fi fost cazul: "e vremea să se treacă la lupta împotriva duplicităţilor de la Ialta şi Malta; trebuie să renunţăm la spiritul mioritic; ciobanul din *Miorita* trebuie să pună mîna pe topor şi să taie în dreapta şi în stînga";

încercarea de asasinare a soţiei sale de către un fost consilier economic la o ambasadă din America Latină, tizul unui cîntăreţ de muzică uşoară: întors în ţară, între el şi soţia lui apare "o stare conflictuală de o intensitate acută", încît el se hotărăşte să-i aplice, într-o noapte, pe cînd ea dormea, 11 lovituri de ciocan în cap; cu o minte educată la "Colombo", el organizează cîteva elemente pentru a lăsa impresia că soţia sa a fost ucisă în timpul unui jaf, după care o transportă la Spitalul de Urgenţă; acolo se constată că femeia nu numai că n-a murit, dar dimineaţa îşi revine din şoc şi după 4 zile este externată, în stare să vorbească şi să povestească; raportul medical precizează că viaţa ei nu a fost pusă în primejdie de loviturile primite, ceea ce naşte o seamă de întrebări pe cît de precise, pe atît de tulburătoare: se mai ştie în oraşul nostru ce este un ciocan? ce este o crimă? ce este un bărbat? ce mai este o femeie? şi; în general, dacă se mai ştie a se număra pînă la 11, în afara fotbalului;

în sfîrşit, Comisia Anticorupţie a Prefecturii şi-a prezentat bilanţul aşteptat cu sufletul la gură: din cele 126 de denunţuri, au fost verificate 95;

nici unul – şedinţa a durat 4 ore, încît "nici unul" nu poate însemna decît "nici unul" – nu "a dat în gît" vreun caz de corupţie. Reprezentanţii Puterii, ai Parchetului, ai Gărzii Financiare, ai Direcţiei Sanitare, ai Oficiului pentru Protecţia Consumatorului şi ai Prefecturii au căzut de acord că "vinovaţi de faptul că nu se găsesc corupţi sînt locuitorii oraşului care nu mai ştiu să facă un denunţ".

Evenimentul – analfabetismul în a denunţa e mai şocant decît un sfîrşit al jalbelor – ar fi trebuit să se constituie într-o zi de graţie pentru localitatea noastră, Oximoron-les-deux-Églises; mă gîndesc cu dubla mea conştiinţă că ar fi fost cazul, dacă nu să se pavoazeze, cel puţin să se întrerupă emisiunile de radio şi televiziune pentru a se anunţa această biruinţă a oximoronismului local şi naţional. N-a clintit nimeni, nimic, încît eu însumi, consemnînd această circulaţie a veştilor din afară şi dinăuntru, nu-mi dau seama dacă denunţ sau slăvesc, liniştit şi convins că-mi fac datoria; recunosc deschis că în aceste zile gîndul meu statornic cură doar spre Fifi Abdou şi unealta ei; întreb: nu mi s-ar putea scădea impozitul şi mie, avînd în vedere de cîtă vreme dansez din buricele degetelor de la mîna cu care scriu de 50 de ani? Să se rezume lumea şi muncile ei la un singur buric?

Radu COSAŞU

Bazar

Gadget-ul de import

Sînt persoane care au pasiunea farselor, unele mergînd pînă la un nejustificat macabru. Alţii, mai rezonabili, au ales *instituţionalizarea farselor*, a trucurilor, păcălelilor şi sperieturilor: e vorba de amatorii de *gadget*-uri. În loc să "i-o coci" cuiva făcînd uz de propria-ţi imaginaţie, n-ai decît să alergi la magazinul de *gadget*-uri şi să iei, de acolo, ceva pe măsura îndrăznelii tale. În Oradea *"Dili Shop"*, sau, în Bucureşti, o tarabă la intrarea în *"Bucur Obor"* (şi probabil şi-n alte părţi) te îmbie cu, printre altele, *praf de scărpinat, praf de strănutat, dinţi de vampir...* Am început cu cele clasice, pentru a nu şoca cititorii. Urmaşii *clownului bătăuş* din cutie s-au diversificat, însă, tot pe latura *horror*: te poţi acum delecta cu un *"picior tăiat"*, un *"deget străpuns"*, cu *"capsule sînge mare"* sau *"capsule sînge mici"*, cu *"cub zahăr cu păianjen"* sau *"păianjen cu muscă"*. *Degetul străpuns* este, de pildă, o bucată de pansament însîngerat cu un cui în el; pansamentul poate fi introdus pe deget arătînd ca şi cum cuiul l-ar fi străpuns. *Cubul de zahăr cu păianjen* este un cub de zahăr oarecare, ce, odată introdus în ceaşca de cafea, scoate la suprafaţa lichidului un tenebros miriapod. Laturile comune ale tuturor acestor *gadget*-uri sînt, evident, *surpriza* şi *amestecul*, sau, mai bine zis, *amestecul-surpriză*. Această combinaţie duce la *devierea produselor de la funcţia lor de bază*, în general utilitară, şi la înlocuirea acesteia cu una *ludică şi cu rapel la afectivitate*. Cînd vezi o *"insectă de plastic"* în propria-ţi cană, trebuie să-ţi urmezi, de pildă, frica şi dezgustul. Mecanismul *gadget*-urilor se bazează pe *reacţia spontană, de moment*. Urmările mai îndepărtate nu contează, nici măcar un eventual atac de inimă cauzat de sperietură: farsele au avut şi vor păstra, întotdeauna, o latură de cruzime, grăbindu-se să exploateze slăbiciunile celuilalt.

Latura *horror* este completată de una *sexy*: poţi cumpăra *"breloc cu prezervativ" "sîni săritori", "magic (sex) lipstick", "pai sexy"* sau *"paşaport sexy"*. *Gadget*-urile îţi arată că şi sexualitatea poate depăşi limitele convenţionale, cu care ne-au obişnuit romanele şi filmele siropoase, şi că poate "ţîşni" de oriunde. Elementul surpriză disimulează senzaţionalul, suspansul prin banal. Cuvîntul *"fals"* chiar defineşte cîteva din produsele glumeţe: *"ţigări false", "ochelari cu gură falsă"*. Amatorul de farse poate merge pînă-ntr-acolo încît, nemaiputîndu-se detaşa de universul-alternativă al surprizelor, să-şi asume o identitate de împrumut. Magazinele de *gadget*-uri îi oferă arsenalul necesar: *"mască-gorilă; tăntălău, cu păr roşu; lup; dracul; africanul; urangutan; beţivanul; nebărbieritul; amărîtul"*.

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Cele mai noi apariţii
PRIGOGINE / STENGERS
Între eternitate şi timp
PLATON
Scrisori
H.-R. PATAPIEVICI
Zbor în bătaia săgeţii
(tiraj nou)

Reamintim cititorilor noştri că Librăriile Humanitas din Bucureşti (Pasajul Kretzulescu şi Calea Victoriei 120), Sibiu, Alba-Iulia, Cluj, Baia Mare, Timişoara, Piatra-Neamţ şi Iaşi **sînt deschise şi în week-end.** Orele de deschidere sînt afişate la fiecare librărie.

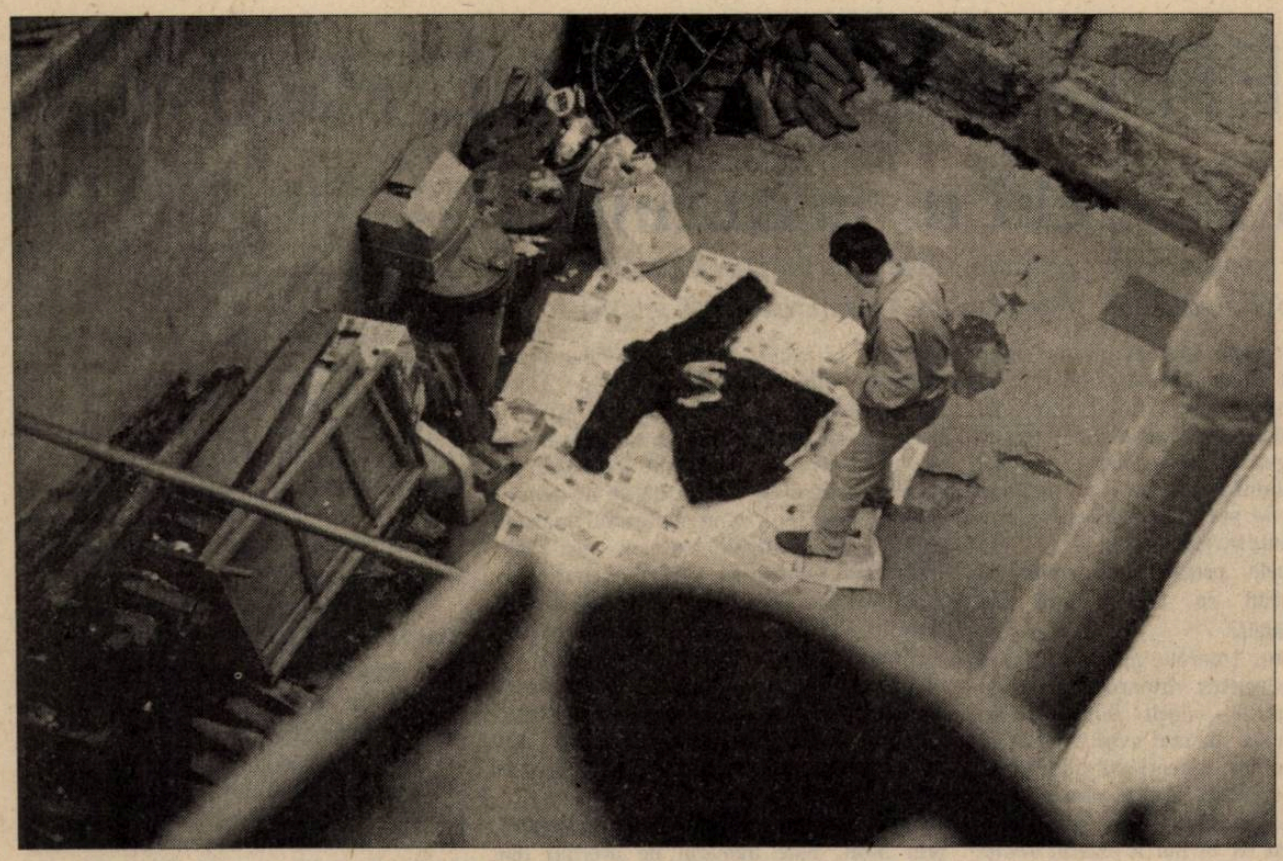

„Epitaful Căpitanului" – acțiune (mai '97)

„Retrocedarea Hong Kong-ului"

Astfel s-a numit ultima acțiune a Cercului informal **4/ntr/1** desfășurată concomitent cu evenimentul politic de la Hong Kong. Ea a cuprins o performanță filmată pe video și centrată pe ideea conexiunii televizuale: raportul telefon-imagine, manipularea distanței prin "Zen zapping", interioritate/exterioritate, fantomatizarea mesajului. Înregistrarea performanței a făcut posibile interferențele "operei imaginare" *(Madame Butterfly)* cu aleatoriul sonor sau vizual ("Flipper", un reportaj despre Pompei) instrumentate apoi, grație unui scenariu minimal (sculptură "live") în "continuum"-ul creației. Următoarea întîlnire a Cercului va fi axată pe incidența speculară: "Zorro & zoroastrism".

Constituit pe o terasă bucureșteană în luna mai 1995, **4/ntr/1** a produs deja cîteva performanțe notabile, cum ar fi "Ocolul", "I Am Not A Role Model" (1 și 2) sau "Telecomunitatea" și, o lună înaintea "Retrocedării Hong Kong-ului", "Epitaful Căpitanului"; acesta a cuprins o zeghe bucovineană roasă de molii, cîteva exemplare din **Gazeta de Vest**, **Cuvîntul** și **Evenimentul Zilei**, vopsea-spray și trei pești în stare avansată de alterare. După ce a fost întinsă pe publicațiile respective în apropierea unor pubele, zeghea a fost ornată cu semne ihtice, iar conturul ei, marcat cu negru. Documentarea acțiunii s-a făcut prin travaliu fotografic.

4/ntr/1 își propune să viruseze spațiul artistic contemporan, putînd fi asimilat unui manifest estetic. Prin reducerea la absurd a oricărei intenții și/sau dogmatice, prin asumarea unui statut marginal, **.4/ntr/1** înțelege însă să se delimiteze atît de spiritul radical al amintitelor manifeste, cît și de practicile consensuale specifice ESTABLISHMENT-ului. **4/într/1** este singurul grup secret (componența Cercului este necunoscută) care se bazează pe publicitate pentru a nu deveni public.

CENTRUL SOROS PENTRU ARTĂ CONTEMPORANĂ
anunță
concurs de proiecte artistice pentru participarea la
EXPOZIȚIA ANUALĂ
ediția a V-a

TITLUL: **CIVITAS SOLIS, CIVITAS ARTIS**

LOCUL: Cetatea Călnicului, Județul Alba, acces din șoseaua E81, 18 km Sebeș-Alba, 30 km Alba-Iulia, 118 km Cluj Napoca, 12 km Sibiu, 350 km București.

PERIOADA DE DESFĂȘURARE: Prima jumătate a lunii octombrie 1997

CURATOR: Maria Rus Bojan, muzeograf, Muzeul Național de Artă, Cluj-Napoca

ARGUMENT GENERAL: Unul din cele mai vechi și interesante monumente medievale din Transilvania, Cetatea Călnic (azi restaurată) are – atît în interior cît și în exterior – spații care fac posibilă o utilizare imaginativă și flexibilă a acestui sit ca loc neconvențional de intervenție artistică. Cetatea are o structură concentrică – fiind înconjurată de două rînduri de ziduri – în interiorul căreia se află o capelă, o fîntînă și un turn donjon. În trecut cetate de apărare, ea continuă să fie percepută ca un reper important de comunitatea sătească (multietnică și multiconfesională) din preajma ei.

Cele de mai sus ne fac să vedem în Cetatea Călnic o formă abreviată, simbolică, a unei sume de funcții și relații: ea este depozitara unei istorii; prin configurația sa generală, ea face posibile trimiteri la o dimensiune utopică a spațiului comunitar; este o structură centripetă (adăpost, loc de apărare, clar delimitat în raport cu exteriorul) și centrifugă în același timp (o entitate permeabilă, focar al unei iradieri și al unei extensii).

Călnicul este propus ca punct de pornire pentru configurarea unor proiecte care să investigheze una sau mai multe din aceste particularități. Participanții la concurs sînt invitați să ia în considerare trăsăturile specifice ale sitului și de comunității. Totodată, credem că este un prilej pentru o reflecție privind problemele suscitate de convertirea unui astfel de spațiu în loc de expunere.

SELECȚIA proiectelor propuse va avea loc la sfîrșitul lunii iulie. Rezultatele vor fi comunicate pînă la data de 5 august, proiectele urmînd a fi puse în operă în intervalul august-septembrie 1997. CSAC acoperă cheltuielile de realizare pentru fiecare proiect selectat în limita sumei de 1.000 USD (echivalentul în lei).

DATA LIMITĂ DE DEPUNERE A PROIECTULUI: 25 iulie 1997

Formularul de participare precum și materialul documentar (istoricul Cetății Călnicului, hărți și planuri, fotografii ale spațiilor propuse pentru expoziție, din incinta cetății și din spațiile anexe, o casetă video) se pot consulta la sediul Centrului Soros pentru Artă Contemporană, Calea Victoriei 141, et. 2, sect. 1, București, tel./fax: 01/311.21.92, 311.21.93.

Informații suplimentare: Maria Rus Bojan – Curator, tel. 064/196.953; Irina Cios – Director CSAC, tel. 311.21.93 sau la sediile fundațiilor Soros din Cluj (Str. Țebei 21, tel. : 064/420.480, fax: 064/420.470), Iași (Str. Moara de Foc 35, et. 7, tel.: 032/252.920, fax: 252.926), Timișoara (Str. Semenic 10, tel. 056/221.470, fax: 056/221.469).

Cronica literară de tranziție

Un [gentleman] melancolic, ironic [și vechi] (I)

Am deținut, în cursul anului 1973, în revista *Magazin*, condusă pe atunci de Octavian Paler, o rubrică de portrete literare, sub genericul *Oameni de cuvînt*. Ultimul articol care mi-a apărut acolo (nr.808 din 31 martie 1973) a fost cel consacrat lui Al.Paleologu (intitulat de mine "Un «gentleman» melancolic, ironic și vechi", redus, de redacție, la "Un melancolic ironic"), după care rubrica a trebuit să fie desființată (cu tot regretul lui Paler), din "înalt" ordin, întrucît textul meu provocase o "luare de poziție" foarte dură în *Era socialistă* (nr. 4/1973), organul ideologic al P.C.R., urmată de un articol incriminator la fel de aspru în *Contemporanul* (nr.15/1973; voi reproduce, în nr. viitor, ceva din acest "dosar"). La data cînd am scris articolul, acum peste 24 de ani, Paleologu publicase doar două cărți, iar eu îl văzusem o singură dată. Reeditarea recentă a uneia din acelea două* mi-a dat ideea de a oferi cititorului *Dilemei* viziunea mea, de acum aproape un sfert de secol, asupra acestui excepțional cărturar. Mă flatez cu supoziția că, june zvăpăiat, ceva tot am prins din miezul acestui om-**arhipelag**, nu **insulă**.

Trimiterile le-am făcut după numerotarea paginilor în noua ediție.

În rest, n-am schimbat o virgulă.

L-am văzut o singură dată pe Alexandru Paleologu. Era în biroul său de la "Cartea Românească", în spatele unui turn de manuscrise (*"Asta e fleac. Să vezi ce am acasă"*), într-un impecabil costum gri, cu batista nonșalant ieșită din buzunărelul de la piept; amabilitatea și ideația sa, ambele de un rar aplomb, au impus memoriei mele imaginea a ceea ce putem numi un *gentleman cerebral*.

Nu părea strivit de cantitatea aceea angoasantă de hîrțoage ce trebuiau citite. Le considera cu o superioară toleranță. Le privea cu tandrețea și mustrarea cu care supraveghează un tată năzbîtiile progeniturilor. Al. Paleologu nu e dintre cei care sunt visceral triști pentru că au citit toate cărțile. Nu mi-l pot imagina decît înconjurat de cărți, ca un sultan de cadîne, **bucurîndu-se** de ele. *"Lumea și viața – zice – nu sunt nimic fără cărți"* (*Spiritul și litera*, p.4)**

Paleologu e un **intelectual**, adică un ins care și-a făcut din inteligență un idol – negăsind altul mai bun. *"Comportarea intelectuală e întotdeauna creatoare, într-un fel sau altul, chiar dacă nu se manifestă neapărat prin scriere de cărți. Intelectualul trebuie să poată face toate raportările posibile de la viață la cultură și de la cultură la viață"* (*Bunul-simț ca paradox*, p.19). Paleologu le face, și pune inteligența în rangul suprem al virtuților. Inteligența, așa cum o vede el, este mama omeniei. Un prost nu poate fi decît rău. Din inteligență naște totul, inclusiv iubirea: *"Inteligența e cel mai puternic afrodisiac, iar iubirea e* cosa mentale" (*Bunul-simț...*, p.86). Este credința lui Pascal, al cărui "paradox genial" *l'amour et la raison n'est qu'une même chose* e citat în ambele cărți*** ale lui Paleologu (*Spiritul...*, p.144; *Bunul-simț...*, p.63) și a lui Camil Petrescu (*"Bucuriile adevărate ale dragostei sunt bucurii ale minții" – Act venețian)*, unicul scriitor asupra căruia Paleologu poposește*** îndelung și metodic, dedicîndu-i patru studii compacte. Așa cum filozofii dinainte de Socrate deduceau universul dintr-un singur element (Totul este foc. Totul este apă), Al.Paleologu pune tot ce e uman în inteligență. El este raționalist din cap pînă-n picioare (*"Spiritul se insinuează răspîndindu-se ca un venin în toată textura somatică a ființei" – Bunul-simț...*, p.89) și chiar un pan-raționalist. Adică un aventurier al adevărului. Rațiunea e bunul-simț condus cu metodă. Iar bunul-simț e *"darul de a «simți bine», de a discerne,... de a imagina adevărul, de a îndrăzni"* (*Bunul-simț...*, p.7). Eminamente proteică, inteligența se face virilitate (a citi *Critica rațiunii pure*, iată un act viril! – și, mai ales, a o scrie!), îndrăzneală, sensibilitate, umor****, iubire, imaginație. Aurul cenușiu e convertibil în orice.

Inteligența fiind, la Al.Paleologu, dominanta, "bobîrnacul" primordial, resortul "che move'l sole e le altre stelle", care e metoda (=calea) pe care o urmează?

Aș răspunde astfel: Al.Paleologu practică, deliberat și temperamental, un **scepticism ironic** și o **melancolie programatică**. Cum să nu fie "sceptic", cînd *"variate avataruri i-au sporit mult de tot cunoștințele despre lume și viață"* (*Spiritul...*, p.5), cînd pretinde că dracul *"e mult mai negru decît cea mai grozavă negreală, și suntem unii care l-am văzut"* (*Bunul-simț...*,p.103)? Cine l-a văzut pe dracul suflă și-n *le bon Dieu*. Ironia lui Paleologu? Citiți ce a spus cu ocazia primirii (pentru cartea *Spiritul și litera*) a unui premiu de... debut (*"Accept acest premiu fiindcă mă feresc mai mult de ridicol decît de lipsa de umor"*) și priviți-i, în același număr al *României literare*, fotografia cu acel zîmbet blînd care ustură. De va îmbătrîni vreodată, Paleologu va arăta ca un Voltaire plin de amenitate. Ironia, ca metodă de cunoaștere, e un cal troian: intră în idei, în fenomene, în concepte și le dizlocă, le **întoarce pe dos,** făcînd vizibil interiorul, mașinăria. Ca putere de pătrundere, ironia are o singură egală: metafora. Aceasta leagă toate lucrurile lumii, ironia le dezleagă. Ironistul Paleologu, mitralior de paradoxuri (paradox, adică adevărul văzut pe dedesubt), vine de două ori din... Andersen: este prințesa care simte bobul impur sub șapte saltele care-l ascund, și este copilul care vede goliciunea împăratului etc.

(Urmare, final și "dosar" – în nr. viitor)

George PRUTEANU

---

*) *Bunul-simț ca paradox*, ediția a II-a (remaniată de autor), Ed. Vitruviu, Buc., 1997, 202 p. *(Notă din 1997)*

**) Trimiterile pentru volumul *Spiritul și litera* se referă la ediția de la Ed. Eminescu, Buc., 1970. *(Notă din 1997)*

***) Nu uitați că citiți un text scris în martie 1973. *(Notă din 1997)*

****) Smerit rog pe redactorul acestei pagini, de al cărei spațiu știu că azi am abuzat, să-mi îngăduie, măcar în subsol, un cuvînt despre umorul bonom, gen Anatole France, al lui Paleologu. Ilustrez cu o delicioasă butadă a sa: *"Un bărbat care a avut de-a face cu o femeie proastă, dacă a scăpat,* il court encore" (*Bunul-simț...*, p.87). *(Notă din 1973)*

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

ZBOR DEASUPRA UNUI CUIB DE PRUNCI

Nou şi vechi în maternităţi

– interviu cu dr. ginecolog Ecaterina RĂDULESCU, de la Spitalul Clinic „Panait Sîrbu" (Maternitatea Giuleşti) –

Care este situaţia naşterilor în maternitatea dvs.?

Ecaterina Rădulescu: O să încep cu o paranteză. Toată lumea, în frunte cu ziariştii, a început să fie preocupată de demografie, de "sporul natural" al populaţiei şi de ce o să ne aştepte. De la bun început trebuie să-l citez pe reprezentantul OMS în România din 1990-'91, care lucrase 20 de ani în ţările în curs de dezvoltare şi observase că progresul economiei este legat direct de scăderea sporului natural. Acelaşi lucru s-a întîmplat la noi în perioada 1956-1966 cînd întreruperea sarcinii era liberă. E drept că un anumit "boom" economic a coincis, la noi, cu acelaşi fenomen în multe alte ţări.

Revenind la noi, e de remarcat, pe eşantionul pe care îl prezintă Spitalul Clinic „Panait Sîrbu" (Maternitatea Giuleşti), că în 1990 au fost 3115 naşteri (consecinţă a legii anterioare), pentru ca numărul lor să scadă oarecum progresiv pînă la 2285 naşteri în 1995, cu o creştere substanţială la 2760 în 1996.

Cum apreciaţi starea de sănătate a femeilor care vin să nască şi a copiilor?

Dacă luăm în considerare statistic eşantionul de care am vorbit putem afirma că starea de sănătate a femeilor este convenabilă, factor ce se reflectă şi în procentul de prematuritate relativ scăzut (6% în 1996). Este important, pentru că dintre prematuri se pot recruta viitorii handicapaţi sau decesele de copii pînă la vîrsta de 1 an, cifre ce se comunică direct la OMS.

După naştere, locul nou-născutului este lîngă mama lui încă din spital?

Este la modă mai de mult "rooming in"-ul adică binomul mamă-copil în aceeaşi încăpere. Experimentul a început de mult la Spitalul Pantelimon, clădire special concepută în acest sens. În Giuleşti, primul experiment, prin anii '90, a eşuat. Este reluat apoi avînd un salon pentru patru mame. Selecţia se face la dorinţa mamei cu un anumit grad de educaţie şi cu lăuzie normală. Trebuie remarcat că generalizarea acestei practici necesită o clădire adecvată şi un mai mare număr de personal medical specializat pentru supraveghere.

Sînt mamele pregătite în vreun fel pentru contactul cu copilul încă din perioada prenatală?

Din păcate, tinerele mame nu mai sînt pregătite pentru viitoarea naştere şi creşterea copilului decît după ce au născut. Cele care au mai avut copii înţeleg, pe pielea lor, uneori cu abnegaţie, cum trebuie crescuţi aceştia mai ales în primele luni de viaţă. Am spus din păcate, pentru că la noi a existat mulţi ani Şcoala mamelor în cadrul policlinicilor şi maternităţilor – cu rezultate mediocre, dar utile, mai ales pentru femeile anxioase. La ora actuală e în regres această preocupare.

În ce priveşte broşurile şi cărţile, ele sînt utile şi se difuzează după naştere în maternităţi. Părerea mea personală este că nu sînt relevante, în afara unor convorbiri directe cu medicul sau asistenta.

Reacţiile neaşteptate ale femeilor în faţa nou-născutului pot ajunge pînă la abandonarea acestuia?

Cu toate că întreruperea sarcinii este liberă şi în toată ţara – în oraşe bine-înţeles – există centre de contracepţie, numărul de copii abandonaţi este extrem de mare. În maternitatea noastră s-a creat un salon special pentru aceştia, care este mai tot timpul "locuit" de 8 pînă la 12 copii. Acum sînt doar şase. Motivele sînt diverse. O mamă de 27 de ani, necăsătorită, a abandonat o fetiţă de care nu s-a mai interesat niciodată. Un cuplu de romi a abandonat *temporar* un copilaş pentru că era iarnă şi nu aveau lemne – de fapt, cînd instinctul matern nu există, motivele se pot găsi. De instinctul patern cu atît mai puţin se poate vorbi. De altfel, strămoşii noştri romani afirmau că "pater semper incertus". Totuşi, trebuie remarcat că abandonul se produce în cadrul unei conjuncturi sociale precare sau delicate. Uneori, copiii sînt adoptaţi chiar din maternitate, cum au făcut două salariate care i-au îngrijit.

Dar sarcinile nedorite pot fi întrerupte prin avort. Este numărul de avorturi din Maternitatea Giuleşti în creştere?

Fertilitatea (cuplului) la noi în ţară este bună. Dovadă şi numărul mare de avorturi la dorinţa femeii (la cerere). Dacă pe tot anul '96 au fost 7433 avorturi, în '97, în primele şase luni, au fost 3125, ceea ce reprezintă o scădere semnificativă. Nu putem vorbi de avorturi fără să menţionăm contracepţia, care este bine organizată. SECS-ul (Societate de Educaţie Contraceptivă şi Sexuală) ca şi centrele guvernamentale, sînt bine organizate. Frecventarea Centrului Guvernamental din maternitate este – după părerea mea – relativ redusă: opt sute de femei în ianuarie-iunie 1997. Dificultatea mai mare este lipsa de disciplină a pacientelor, majoritatea tinere şi instabile, ca mai tot tineretul actual. O mare dificultate o prezintă faptul că toate categoriile – indiferent de gradul de şcolarizare – înţeleg greu modul de folosinţă al pastilelor. Unele revin pentru explicaţii. Sper să nu supăr pe nimeni, dar problemele apar adesea la profesoare sau contabile, care ar trebui să ştie măcar ceva aritmetică, măcar de cînd începe numărătoarea. Dificultatea începe, de fapt, de la lipsa de educaţie din şcoli, unde adolescenţii trebuie să cunoască anumite aspecte fiziologice şi de comportament (social şi sexual). Personal mă confrunt cu acest aspect de aproape treizeci de ani – cu rezultate infime. Dar asta e altă poveste.

Condiţiile dintr-o maternitate sînt determinate de calitatea personalului medical. Cum apreciaţi comportamentul personalului medical, în special al celui mediu, din Spitalul Clinic „P. Sîrbu"?

Acest comportament depinde de şef, de colectivul medicilor şi al asistentelor, în general de şcoala din care se trag, de tradiţia spitalului. Supravegherea constantă şi atentă a medicului creşte conştiinciozitatea cadrelor medii şi chiar a infirmierelor. Aceasta variază în funcţie de modul de recrutare şi de stabilitatea personalului. Respectul faţă de bolnav depinde de felul în care îţi înţelegi profesiunea. Spre a nu ne lăuda cu colectivul nostru, voi cita o pacientă – necunoscută mie înainte – care mi-a mărturisit că atunci cînd asistenta a venit la ora 18 să-i administreze priza de antibiotic i s-a adresat spunîndu-i: *"Îmi permiteţi să vă fac injecţia?"*, ceea ce i-a produs încredere şi stimă pentru persoana respectivă. Pacienta avusese de-a face şi cu alte spitale şi era în mare admiraţie faţă de ceea ce se întîmplă la noi. Lauda de sine nu este bună şi cu atît mai puţin reclama, dar, din fericire, asta este situaţia.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

O naştere în paradis

Recapitulez să văd dacă nu mi-a scăpat ceva: aparat de ras, lamă, vată, agrafe pentru păr, ceaşcă, lingură, farfurie, cămăşi de noapte, periuţa, pasta, hîrtie igienică, scutece, săpun, prosoape, papuci, algocalmin fiole, şosete... O altă sarsana ceva mai mică, plină cu mîncare, stă cuminte alături de sora ei mai mare, Taxiul opreşte în faţa porţii de fier a spitalului. Capul portarului se iţeşte scurt; dumneavoastră puteţi intra, soţul n-are voie. E duminică, zi de relaxare. La camera de gardă asistenta mă ia în primire: nu aveţi voie să naşteţi aici fiindcă sînteţi extrateritorială, iar medicul dvs. a ieşit din tură. N-are cine să-şi asume răspunderea internării. Aveţi nevoie de aprobare specială. Aşteptaţi aici.

Vine medicul de gardă să mă vadă. Se arată sceptic. Sînteţi o gravidă cu probleme, nu mă amestec. Aici e caz de cezariană. Să vină medicul care v-a supravegheat sarcina. Apelat telefonic, medicul anunţă că vine. Sînt parcată cam o oră în sala de aşteptare. Apare medicul şi după o examinare scurtă decide că sînt o urgenţă. Lucrurile se precipită. Încerc să fiu calmă şi să nu uit nimic. Nici de moaşa copilului, nici de asistente, nici de infirmiere. Să le omenesc cu ceva pe fiecare.

Mă trezesc la reanimare. Ferestrele sînt deschise şi e un frig cumplit. Femeia de serviciu face curăţenie şi cîntă. Nu e nimeni prin preajmă. E zi de leafă şi toată lumea are treabă. Alături de mine mai este cineva al cărui chip nu-l văd şi care cere apă. Oare ce-o fi cu copilul? Mai tîrziu sînt transportată sus la salonul 13. Salon cu ghinion? Instalaţia sanitară este defectă şi geamurile nu se închid. Pe perete spînzură un afiş mare; cadrele medicale trebuie să încurajeze tinerele mame să-şi ţină copiii cu ele în salon. Ne luăm copiii cu noi. Unele pot alăpta, eu nu. Cauze fiziologice. Doctoriţa-şefă de la pediatrie este o militantă acerbă pentru alimentaţia naturală. Motiv pentru care sînt îndrumată către Lactarium. Aici mă întîmpină o mulţime de femei în halate soioase, despicate în dreptul sînilor. Se practică "mulsul la căniţă". De tablă. Laboranta le admonestează: spălaţi-vă pe mîini, de cîte ori să vă spun? Aici totul trebuie să fie steril, nu înţelegeţi? Cînd mă vede îi sare muştarul; nu mai am pompă şi pentru dumneata. Vino mai tîrziu. Urc în salon. Copilului îi e foame. Cobor iarăşi. Nu se poate, ai sînii prea angorjaţi. Du-te sus şi pune-ţi comprese reci. Urc în salon. Copilului îi e foame. I se dă glucoză hidratantă. Pe moment tace.

Trece o zi, trec două, trec patru. Copilului îi e foame. Mergeţi la Lactarium, nu se poate să nu meargă, spune pediatra. Între timp mi-au plesnit sfîrcurile, iar copilului i se dă în continuare glucoză. Aştept să vină vreo rudă cu mîncare, dar portarul nu permite accesul în spital. A venit soţul. Cobor trei etaje după sacoşa cu mîncare. Le urc la loc. Portarul e inflexibil; pe poarta asta nu intră nimeni! Are dreptate. Toata lumea sare gardul, nimeni nu foloseşte poarta.

Copilul a ajuns la 3,150. L-am născut cu 4 kg. I se administrează în continuare glucoză. Micuţul face febră deshidratantă, eu fac criză de nervi. Pediatra mă priveşte cu milă; eh, e grea lăuzia asta. Fac cerere să ies din spital. Doctorii au obiecţii; copilul nu a luat în greutate, nu puteţi ieşi. Ies pe răspunderea mea.

Mă lovesc în uşa spitalului de o prietenă. Ce faci? Ai născut aici? Ferice de tine, aici e Paradisul. Să vezi la maternitatea din Buzău cum este. Mai mult de jumătate din copii se nasc cu handicap, asistaţi de moaşe. Verişoarei mele i-au scos copilul cu forcepsul şi l-au atins la creierul mic. Acum are şapte ani şi face pe el ca un sugar. Nici un doctor nu-i dă mai mult de 14 ani.

Îmi strîng copilul în braţe şi mă pregătesc să părăsesc paradisul. Pînă la poarta lui de fier nu mai sînt decît cîţiva paşi.

Daniela LIŢĂ

Dictatura asistentelor

Am fost internată cinci zile în maternitatea Polizu. Nu mi-a fost greu să-mi dau seama chiar din primele ore cît de importante sînt asistentele şi cu cîtă nonşalanţă îţi sugerează prin atitudini, gesturi şi vorbe că eşti la mîna lor. N-a durat mult pînă să înţeleg că influenţa lor e considerabilă şi că pînă şi medicii cei mai buni preferă să le treacă cu vederea gafele şi impolitetea. Mi-am adus aminte nu o dată de secretarele din facultate în faţa cărora decanul, prodecanul şi alţi profesori deveneau blînzi ca nişte mieluşei.

Dacă pe medici îi cunoşti după numele de familie, ei asumîndu-şi toată responsabilitatea pentru soarta ta, asistentele ţi se recomandă pe numele mic. La fel şi infirmierele. Primele sînt "doamne", cele din urmă "tanti". Fiind ştiute ca Irina, Lucy, Viorica, atît şi nimic mai mult, ele se cufundă într-un plăcut anonimat, la adăpostul căruia se poate face orice. Pe de altă parte, medicii sînt puţini, sînt epuizabili, însă asistentele şi infirmierele se schimbă mereu. Niciodată nu poţi să te bucuri că ţi-ai făcut un aliat dintr-una din ele pentru că în scurt timp o vei pierde, va dispărea şi nu se ştie dacă pînă la externare o vei mai vedea vreodată. Să ţi-o faci aliat înseamnă să o impresionezi şi asta nu se obţine decît într-un singur fel: cu bani. Aici, ca în orice spital, orice serviciu, cît de mic, costă. Trebuie să plăteşti ca să obţii în miez de noapte o fiolă de algocalmin ca să suporţi mai uşor durerile de după consumarea anesteziei, trebuie să plăteşti pentru un cearceaf curat, pentru un scutec sau chiar pentru o simplă informaţie. De multe ori e preferabil să tratezi cu infirmierele sau cu vreo bucătăreasă, căci acestea sînt mai modeste, mai uşor impresionabile, adică pretind tarifuri mai mici. De altfel, grila de tarife e bine pusă la punct peste tot şi nu scapă din vedere nici un personaj, începînd cu portarul, şi urcînd din treaptă în treaptă, pînă sus de tot. Surpriza este că, uneori, cei care-şi cer dreptul mai vehement sînt anonimii, mereu alţii, şi nu medicul care te-a îngrijit.

O figură legendară, aş spune, un fel de efigie a tagmei asistentelor, este doamna Irina. Prima întîlnire cu ea e dură: tu eşti întinsă în pat, tocmai ai născut cu o zi înainte, ea intră şi, plină de autoritate, îţi atrage atenţia să stai frumos cînd intră o doctoriţă *(sic!)* în cameră. Ia copilul din landoul lui, îl dezbracă şi-l spală la chiuvetă, cu apă rece, apoi, fără să întrebe nimic pe nimeni, îl şterge la fund chiar cu prosopul de faţă al colegei tale de rezervă. La sfîrşitul vizitei, îi sugerezi că ar trebui nişte scutece curate, dar scutecele sînt puţine, îţi spune ea. Şi te mai învaţă, aşa, la început de drum, că un copil poate sta murdar şi şase ore încontinuu. A doua întîlnire cu ea este după cîteva ore: devine mai caldă, mai intimă, vrea să afle cine eşti, ce poţi, îţi face complimente, te flatează în toate felurile. A treia şi ultima vizită are loc spre sfîrşitul gărzii. Nu, nu vine să vadă copilul, nu aruncă nici măcar o privire, de formă, spre pătuţul lui. Se pare că-i place în camera ta, aşa că se spală pe îndelete la subsuoară, în chiuveta unde, mai devreme, spălase copilul, iar la sfîrşit înşfacă de pe etajeră spray-ul care i se pare mai atrăgător şi-l foloseşte cu degajare. Îţi explică apoi că nu poate să plece acasă fără să se răcorească puţin înainte. După cum vedeţi, tactica ei e fără cusur şi se pricepe în orice condiţii să obţină ceva. Doamna Irina nu e decît una din multele de acelaşi soi. Există şi altfel de oameni, desigur, dar apariţia lor nu face decît să-ţi stîrnească uimirea şi să te dezorienteze.

Fie ele "doamne" sau "tanti", asistente sau infirmiere, toate reuşesc, profitînd de starea ta, să te atragă în acest sistem care funcţionează, se pare, perfect. Ca să-ţi faci viaţa cît de cît mai uşoară, suferinţa mai blîndă, te transformi într-un mecanism: prin toate mijloacele, te perfecţionezi în a le impresiona mereu şi cît mai eficient.

Svetlana CÂRSTEAN

Socio-hai-hui

Drama opţiunii

Îmi povestea un coleg, zilele trecute: "Copiii ăştia (se referea la studenţii săi) nu au curajul opţiunii, le e frică pur şi simplu să aleagă şi să îşi asume riscul propriei alegeri. Ieri am avut examen. Unei fete, care nu a ştiut mai nimic, i-am spus: «acum nu pot să-ţi dau decît un cinci, mai mult de milă. Dar în mod cert, la toamnă ai putea să obţii o notă mai mare. Alege». A stat puţin pe gînduri, încurcată, după care a izbucnit pur şi simplu în plîns, spunîndu-mi: «Alegeţi dumnea-voastră». Ar fi fost la fel de supărată pe mine dacă o treceam cu cinci sau dacă o picam. Dar ceea ce a adus-o în stare de exasperare a fost că ea şi nu eu trebuia să decidă între aceste două posibilităţi".

Avea dreptate colegul meu, doar că problema nu este a "copiilor ăştia", ci a noastră, a tuturor. Spaţiul social al alegerilor este, în mare măsură, o realitate nouă, pe care nu prea ştim încă să o gestionăm. Înainte, alţii alegeau pentru noi. Ne rămînea doar opţiunea de a-i "păcăli". Dacă reuşeam, era meritul nostru; dacă nu, era vina lor. Oricum, psihologic şi moral, nu aveam prea mult de riscat.

În prezent, asumarea riscului a devenit o coordonată majoră a existenţei noastre sociale. Şi primul "risc" ce trebuie asumat este cel al alegerii în sine (a nu alege este tot un risc, pe care trebuie să ni-l asumăm, că o vrem sau nu!)

În atitudinea faţă de risc există o opoziţie clasică, între asumarea riscului şi evitarea eşecului. Pe de o parte "cine nu încearcă, nu cîştigă"; pe de altă parte, "încearcă doar dacă n-ai ce pierde". Pe de o parte, opţiunea pentru iniţiativă şi responsabilitate individuală, cu riscurile lor; pe de altă parte, preferinţa pentru conformism şi securitate socială, cu avantajele lor. Societăţile moderne (şi cu atît mai mult varianta lor de piaţă) tind să privilegieze prima variantă; cele tradiţionale, pe a doua.

O modestă cercetare, realizată împreună cu colega Ionica Berevoiescu pe un eşantion al populaţiei bucureştene, ne-a sugerat o situaţie "originală" a tranziţiei noastre: se poate trăi (deocamdată) aproximativ la fel de mulţumit şi împăcat cu sine ("satisfacţie de viaţă" pozitivă, în termeni mai tehnici) şi cu o opţiune, şi cu cealaltă. Nemulţumirea, insatisfacţia, angoasa se adună mai ales la cei care nu au tranşat între cele două atitudini, care le amestecă, care "nu ştiu ce vor", care aleg riscul cu condiţia să fie asiguraţi; pe scurt, care încearcă, naivi, să îmbine avantajele ambelor tabere. Or, aşa ceva "nu ţine"!

Aşadar, doamnelor şi domnilor, *faites vos jeux, rien ne va plus...*

Vintilă MIHĂILESCU

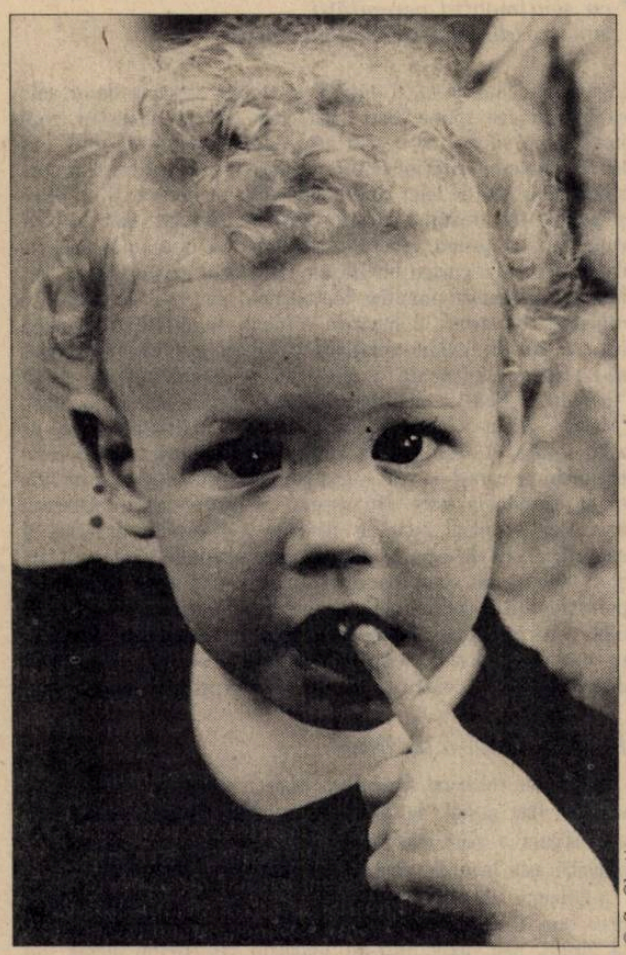

© S. Gheţie

Telalii fără fruntarii

Pactul tele-balcanic

E amuzant să descoperi cum profeţiile unor cercetători stîngişti ai fenomenelor culturale contemporane sînt contrazise de realitate. De vreo treizeci de ani, în plină "lume liberală", oameni serioşi, cu studii grele, tot proclamă că societatea, ori barem doar tineretul, ar fi dobîndit o conştiinţă politico-ideologică de nu s-a mai pomenit, că de unde erau ei – cetăţenii simpli – victime ale publicităţii şi masă de manevră pentru puterile comerciale, ar fi pogorît peste ei subit emanciparea culturală mîntuitoare.

Că publicul a devenit mai precaut cu caracterul fabulos de spectaculos şi excesiv de persuasiv al reclamelor din *mass media* – nu e neapărat o victorie a activiştilor marxişti, ci o evoluţie culturală normală, previzibilă din partea unor cumpărători obligaţi să schimbe, odată cu tîrgul, pînă acum tradiţional, şi modul de tîrguială, mai agresiv şi mai sofisticat de la o vreme. E drept, pe de o parte, că o explozie economică, permiţînd o mai mare putere de cumpărare, s-a înregistrat într-adevăr şi că sintagma "societate de consum" e mai mult decît o găselniţă propagandistică. Dar e fals, pe de altă parte, că peste tot în lumea capitalistă s-ar trăi ca-n serialele cu eroi frumoşi şi bogaţi.

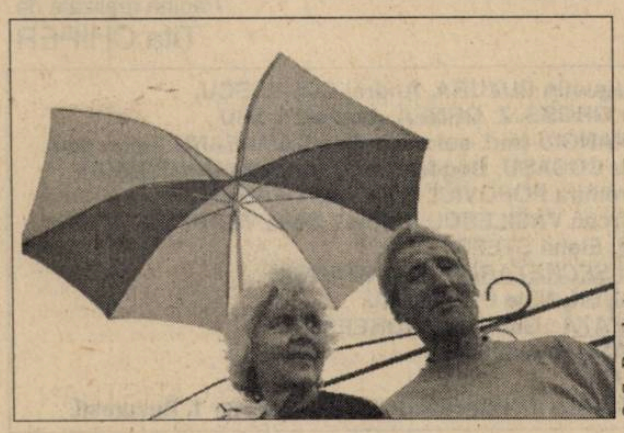

© C. Bumbuţ

Cum se explică însă militantismul, chipurile fără precedent, al publicului larg, "angajarea" sa, ieşirea sa din letargia îmbuibării consumiste, conştientizarea sa politică atît de mult glorificată de intelectualii "progresişti" de aiurea? Mi-e teamă că o parte din cauzele acestei aşa-zise implicări sînt date de acelaşi binecuvîntat *sistem al modei*, care ne guvernează şi ne dictează opţiunile sociale şi care, s-a spus şi s-a repetat, are capacitatea să înghită şi să digere în organismul său mitologizant tot ce pînă mai ieri îi era critic, potrivnic, reacţionar.

Nu mai miră pe nimeni că Che Guevara a ajuns marcă de bere, de blugi, de ciungă, cu chipu-i bărbos şi visător inclus în logo; nici că cele mai la modă ghiozdănaşe *(Invicta)* "cară" în mesajul lor publicitar discursuri ecologice; ce să mai vorbim despre cei de la **Benetton** care, judecînd după toată publicitatea lor "angajată", ar fi garanţii mondiali ai toleranţei...

În acest context, prelucrarea mitico-publicitară a chestiunii NATO pe postul Pro TV pare din nou să devanseze şi să forţeze obiceiurile publicului român, în bine cunoscutul stil al mărcilor prefixate în *Pro*. Dar tonul patriotic şi sunetul de fanfară din spoturi n-au putut evita conotaţiile ironice. Iar înseşi anchetele date pe post o atestă: în afara cîtorva isterici care se lasă mereu manipulaţi, oamenii trimit cărţi poştale *Pro NATO* ca să cîştige la loterie, nu ca să i se adreseze "în ceasul al doisprezecelea domnului Clinton". E o cauză falsă, e un pretext, e un pact între televiziune şi telespectatori. Au jubilat în van cei de la **Tele 7**, cînd cu declaraţiile de refuz ale Casei Albe. Acestea n-au făcut decît să exaspereze mitul, să consfinţească ficţiunea, să crească reclama mărcii *Pro NATO*.

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

Contaminare în grup

Peste 400 de muncitori de la fabrica de explozivi *Nitramonia* din Făgăraş au intrat în grevă. În containerele fabricii se află, laolaltă, 5 tone de nitroglicerină neprelucrată. La asemenea cantitate (critică), explozia posibilă ar pulveriza întreg oraşul. Muncitorii pretind că greva lor se datorează condiţiilor mizerabile şi presiunii psihologice în care muncesc. Ei afirmă că accidentul de acum două săptămîni, cînd şi-au pierdut viaţa, lîngă banda de montaj, doi dintre colegii lor, i-a făcut să înţeleagă, deodată, cît de periculos trăiesc şi că nu mai pot accepta asta. Drept urmare, ei pretind dublarea salariului şi, zilnic, o masă gratuită. S-ar spune că aceste două revendicări sînt suficiente să anihileze, pe viitor, spaima de moarte a muncitorilor de la *Nitramonia*. Directorul fabricii afirmă că nu le poate asigura o creştere salarială mai mare de 30 de procente. Fabrica nu are prea mulţi clienţi – iar regiile miniere intră, din această lună, în restructurări severe. Însă muncitorii de la *Nitramonia* sînt decişi să-şi impună punctul de vedere. Ei îşi scenografiază medieval frica, şi-o trăiesc estetic. Ei se lasă filmaţi pe fundalul coşmaresc al întreprinderii, cu coşurile încremenite fără suflare, sau pozează lîngă cisternele strălucitoare, lîngă amorsa robineţilor ruginiţi, arătînd napoleonian bomba uriaşă din zare. Ei pretind că au suferit prea mult. O vreme, chiar, fără să ştie. Că i-a covîrşit pericolul în care trăiesc şi că le trebuie imediat o substanţială compensaţie bănească. Banii şi mîncarea i-ar trata de frică. Nu e de mirare, există precedente – pentru tratarea masei critice de revoltă din Valea Jiului, miile de miliarde de lei subvenţie nu au folosit modernizării utilajelor, ci majorării salariilor. Modernizarea locurilor de muncă este, după cum se pare, inutilă – ne descurcăm cu ce avem, bani să fie – şi cît mai mulţi!

Unora (care au suferit în secret, convinşi că ştie toată lumea de necazul lor) li se face lehamite să aştepte, ca în filmele sud-americane, două sute de episoade, şi ies în stradă spontan. Ei vor să comunice lumii păsul lor şi singurul mod de-a o face este acela de a sparge o fereastră chiar dacă nu e cea care trebuie, de a produce un ambuteiaj, cît mai departe de casa lor, sau măcar o ciocnire cu forţele de ordine. Ei încep să comunice, cu adevărat, prea tîrziu, pe un ton mînios, decişi să-şi facă singuri dreptate. Motivele scandalului sînt, formal, mereu altele – supărarea pe foştii parteneri care nu vor să mai continue o afacere, cearta cu directorul sau cu cine ştie ce oficialitate locală... Protestul lor vrea să gripeze sistemul, să-l oblige la reacţie. Ei învaţă să vorbească atunci cînd vorbele nu mai pot folosi prea mult.

Acţiunea celor de la *Nitramonia* ar putea fi continuată, în acelaşi stil, cu aceleaşi motivaţii şi cu aceleaşi soluţii, de lucrătorii din comerţul alimentar sau de la abatoare care ar închide magazinele şi fabricile, de farmacişti care ar pedepsi, la rîndu-le, populaţia civilă pentru culpele guvernamentale – adevărate sau false – sau de muncitorii de la staţiile de pompare a apei. Unii dintre protestatarii spontani au sentimentul tulbure că sînt stăpîniţi de o boală incurabilă şi incomunicabilă, provocată de politica guvernamentală sau de fatalitatea istoriei. Boală care cere compensări imediate şi necondiţionate. Nu ar putea, însă, accepta, cu nici un preţ, că tratamentul este mai profitabil decît compensarea. Ei suferă greu nevroza desincronizării tehnologice, dar cred, pe de-altă parte, că se pot vindeca printr-o compensaţie substanţială (adică prin morfină, nu prin citostatice).

Acum cîteva zile, după ce au terorizat personalul spitalului Gheorghe Marinescu de unde urma să fie externaţi, patru bolnavi de SIDA au ameninţat că dacă nu vor fi reprimiţi în salon îi vor contamina pe toţi cei de faţă. Unul dintre ei s-a mutilat cu o lamă, sărind apoi să-i taie şi pe poliţiştii veniţi să-i evacueze. Nu ar fi rezolvat, desigur, cel mai important lucru – vindecarea – da' lasă că şi să fii bolnav e bine, mai ales dacă stai în salonul spitalului şi nu în parc.

Şi-apoi boala ar fi devenit proprietate colectivă şi, astfel, mult mai uşor de suportat.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Imaginea noastră tulbure

– o convorbire cu dl. Alexandru PALEOLOGU –

"Scrisoarea pierdută" a zilei de azi s-ar putea chema "dosarul găsit". Față de documentul compromițător reacția contemporanilor noștri n-are cum să fie diferită de-a oamenilor de altădată. Acum ca și odinioară toți pretind că textul / textele sînt contrafăcute, dar toți sînt gata să întreprindă orice le stă în putință spre a pune mîna pe ele. N-are a face că nu mai sînt tainice, de vreme ce-au trecut printre atîtea mîini: principalul e să nu apară la gazetă. Fără a idealiza sensibilitatea societății românești din veacul trecut, merită să observăm însă că în acea vreme era de-ajuns un singur document pentru a întoarce lumea pe dos. Omul de azi simte însă nevoia de cantitate. Cînd aproape toată suflarea avea dosar – sau era abil îndemnată să creadă că are – acest adevărat "bun de larg consum" diversificase criteriile de șantaj. Oglindirea vieților noastre în mîl asigura unei anumite categorii o activitate prosperă, desfășurată după legea cererii și ofertei. E cazul să ne întrebăm acum, într-o lume pe care o dorim schimbată, dacă alcătuitorii dosarelor nu ne-au contaminat de optica lor vicioasă și dacă, activi încă sau pensionați din meserie, nu cumva își contemplă "opera" cu sentimentul perenității.

Ni s-a părut potrivit să purtăm o discuție pe aceste teme cu dl. Alexandru Paleologu.

Dovada

Stimate domnule Paleologu, credeți că Securitatea avea într-adevăr atîția agenți pe cîți se spunea că sînt la un moment dat?

Alexandru Paleologu: Securitatea trebuia să-și adune mulți colaboratori, ca măcar unii dintre ei să funcționeze. Chiar dacă acceptau pactul, fiindcă ajunseseră la ananghie, erau dominați de frică, de lașitate și se lăsaseră convinși într-un moment de minimă rezistență, nu toți oamenii recrutați își făceau datoria; după un timp treaba le repugna. La începutul instaurării comunismului nu se spunea "turnător" ci *agent*: "fii atent ce vorbești lîngă cutare, e agent". Mi se părea monstruos să-ți pui lacăt la gură, să te controlezi tot timpul. Am vorbit față de toată lumea ca și cînd n-aș fi fost avertizat. Unii poate că erau agenți, alții nu. Despre cineva se spunea că este, fără ca el să fi fost în realitate. Iar tocmai despre cel care cu adevărat era – că nu se putea să nu fie printre noi și unul de-ăsta – nu se bănuia nimic. Cînd am fost arestat și anchetat, aveam să aflu că nimic din ceea ce spusesem eu în diferite cercuri nu era cunoscut de Securitate. Să fi considerat informațiile depășite, fără valoare? Nu cred, fiindcă anchetatorii mi-au reproșat și lucruri foarte vechi, care de altfel nici nu erau adevărate. De ce s-ar fi folosit de acelea, dacă ar fi avut cunoștință de unele mai proaspete? Eu fac parte dintre cei foarte puțini – nu mai mult de cinci pînă acuma – care-au recunoscut public c-au acceptat colaborarea cu Securitatea.

Am declarat în scris că am fost informator, mărturisirea mea a apărut în primele luni ale lui '90, în revista "Contrapunct". De ce n-o fac și alții, fiindcă evident nu au fost numai atîția cîți au recunoscut răspicat? Fie că n-au tăria de a-și asuma consecințele unei asemenea atitudini, fie că, de fapt, nu simt dorința de eliberare sau poate au a-și reproșa lucruri prea grave. Ar depăși inhibițiile, dacă ar spune simplu: da, domnule, am fost colaborator, am acceptat tîrgul". Bine, bine – dar dacă ai făcut o mare mîrșăvie? Dacă ești cu frică de Dumnezeu spui și mîrșăvia, căci Dumnezeu te știe și te vede. Și e mai bine să-ți asumi oprobriul public cît trăiești, decît damnațiunea în veșnicie. Unii nu fac socoteala asta. Dar eu nu m-aș referi neapărat doar la instanța divină, ci și la instanța personală. Atunci cînd știi c-ai făcut un act de lașitate – chiar dacă nu lașitatea a fost motivul principal, dar în ultimă instanță totuși ai *lachat* ceva – și indiferent dacă tu ai dat urmare scrupuloasă angajamentului sau nu i-ai dat nici o urmare, ai asupra ta o judecată rea. Oricît ai ocoli lucrurile, pînă la urmă n-ai încotro, trebuie să recunoști că ai devenit capabil de-un gest dezonorant, că ai intrat într-o categorie ignobilă. Chiar dacă nu torni, odată ce-ai acceptat compromisul aparții categoriei de turnător. Față de tine însuți n-ai cum să scapi decît făcînd amendă onorabilă, de asta se și numește așa, fiindcă în acest mod îți recuperezi onoarea, prin nimic altceva. Eu am foarte multe bănuieli asupra unora, cum că ar fi dat curs angajamentului; în privința altora, chiar certitudini. Dar cîtă vreme lucrurile nu sînt spuse pe șleau, mai bine tac: nu pot să fiu tocmai eu cel care aruncă piatra.

Poate că unii nu-și recunosc vinovăția și din alt motiv. În general, opinia publică e o abstracție; pentru noi contează părerea prietenilor, a rudelor, a ființelor apropiate. Nu cumva intervine aici teama că tocmai aceștia s-a lepăda primii și cel mai vehement de cineva care a colaborat cu Securitatea?

La oarecare vreme după ce a aflat despre mărturisirea mea apărută în presă, un individ, un bun amic de-al meu care trăia în Franța, Ion Omescu, a început să declare în dreapta și-n stînga că el știa de foarte multă vreme că eu sînt un fel de "rege al turnătorilor", că rupe orice relații cu mine, nu-mi mai dă bună ziua etc. Dacă ești cu adevărat prieten cu cineva, nu-l crezi capabil de ticăloșie, chiar dacă există probe. Deși îi arăți dezaprobarea, îi faci totuși un oarecare credit, ai îngăduință față de el, îl ierți de șaptezeci și șapte de ori cîte șapte, cum se spune. Sau dacă crezi că-i un monstru, rupi imediat cu el, dar cu ocazia asta anulezi și tot trecutul. Pui în chestiune și criteriul tău de alegere a prietenilor, n-ai cum să fii chiar așa de lejer cînd abandonezi pe cineva. E un blam și pentru tine însuți. Sinceritatea nu-i un lucru atît de ușor cum pare la prima vedere, ea trebuie să ducă mai departe decît crezi... La curtea lui Henric Păsărarul exista un cavaler, Metter, strămoșul familiei Metternich, pe care împăratul îl copleșea cu daruri, îl favoriza evident. În foarte scurt timp asta a stîrnit invidia celorlalți cavaleri, așa că au început să-l pîrască, să-l acuze de tot felul de comploturi, să aducă "mărturii". Reacția împăratului era mereu una și-aceeași: "Metter? Nicht". Adică de acest om nu mă îndoiesc, orice aș afla despre el. Sigur, cînd cineva mărturisește public compromisul pe care l-a făcut – așa cum am procedat eu – trebuie să se aștepte la orice. Nu ascund că atitudinea lui Omescu m-a șocat. Amicul meu de altădată s-a dovedit neserios și superficial. Pe de-o parte, fiindcă, deși pretinde că demult mă știa vinovat de compromis, a acceptat cu atîta căldură și perseverență amiciția mea. Și pe de altă parte, fiindcă, de fapt, a investit puțin în această prietenie. S-a dovedit și prost pe deasupra (deși a scris în franțuzește o carte admirabilă despre *Othello*), pentru că nu judecă lucrurile în ansamblu.

Fața din dosar a fiecăruia

Unii au colaborat fiindcă se aflau la strîmtoare și în haine vărgate. Dar destul de mulți au acceptat compromisul pentru a-și asigura o viață confortabilă, ascensiunea în carieră etc. Cît schimbă asta lucrurile cînd se judecă gestul propriu-zis?

Oricum, de la caz la caz el produce efecte morale deosebite. Cine-a făcut-o ca să capete un apartament spațios, să zicem, sau acces într-un magazin cu circuit închis, nu regretă niciodată. I-e frică, dar nu regretă. De aceea evită orice discuție despre dosare. Cel căruia îi este rușine de gestul comis într-o clipă de slăbiciune și se căiește aparține altei categorii. Sigur, în principiu toți am vrea să ne comportăm eroic. Dar eroismul nu-i o chestiune de vocație absolută, pe care o poți proba necontenit. Marii eroi ai cruciadelor în unele împrejurări se băteau ca leii, în altele fugeau ca niște căcăcioși. Pentru eroism nu te pregătești ca pentru o meserie oarecare, nimeni nu ajunge erou din "opțiune profesională". Devii astfel printr-o circumstanță fortuită și, de multe ori, din rațiuni strict utilitare: n-ai altă soluție. Să mai fi fost posibilă una, ai fi ales-o negreșit pe ea, nu eroismul. În pușcărie eu n-am cedat brutalității, mă simțeam un erou în fața mea, tratamentul aspru îmi permitea să-mi păstrez intactă adversitatea față de securiști. Bătaia mă apăra; cînd au folosit politețea, am clacat. Adevărul-adevărat e că omul simte cu ocazia asta că amenitatea este un pericol. Nu se înșeală, mai degrabă se lasă înșelat. Știe, dar acceptă să cadă în capcană; aici stă totul.

Nu-i un secret pentru nimeni că dosarele se alcătuiau urmărind punctele vulnerabile ale unei persoane, nicidecum adevărul asupra sa. Știind asta, mai are lumea motive să se teamă de ele și acum cînd acele criterii nu se mai potrivesc?

Alcătuirea unui dosar implică o acumulare de date necesare în anumite împrejurări. De pildă, dacă sînt avocat și mă angajez să apăr pe cineva, îmi iau dosarul, îl studiez și caut să escamotez ceea ce nu ajută demersului meu. În realitate, în orice acțiune procesuală fiecare dintre părți are un alt dosar care se interferează ca temă, dar nu ca intenție, nu ca sens. Acest aspect ține de necesitatea practică a unei profesii, deși la noi s-a generalizat.

Dosarul înlocuiește persoana, ca fișa de la cabinetul medical – bolnavul. Fiecare trage după el un fel de "dosar mintal" în mediile în care se mișcă – iar noi înșine nu procedăm altfel cînd e să-i judecăm pe alții. De curînd, în Comisia de politică externă a Senatului a trebuit să audiem pe cei trimiși ca ambasadori în diverse capitale. Tuturor li s-a pus întrebarea dacă au avut legături cu Securitatea, la care răspunsul a fost unanim negativ. Asta închidea orice discuție. Unii dintre ei fuseseră și înainte în Ministerul de Externe, slujiseră diplomația anterioară. Există încă opinia că funcționarii de la Externe erau cu toții securiști sau, în orice caz, persoane recuzabile. Unii or fi fost, nu încape îndoială. Dar e de presupus că, acum, pentru posturile de ambasadori n-au fost aleși, în chip imprudent, tocmai niște oameni vulnerabili sub acest aspect, cu pete decelabile. La audieri aveam în față un dosar pentru fiecare. Pe baza a ceea ce vedeam acolo ne formulam întrebările și ne alcătuiam imaginea despre cei propuși să reprezinte țara. Totuși nu-i simplu, deocamdată, să depășim cadrele fixate de "document", să trecem dincolo de un anumit tip de lectură a lui. E o mare virtute dacă poți să ieși din aceste cadre, dar și un risc. Fiindcă și dacă ieși prea mult... Ar fi greu de crezut că dosarul fiecărui român conține neapărat cîte o "bombă". N-are cum. Grav este că s-a creat o malformație mintală în legătură cu asta, care face ca problema accesului la dosare să întîmpine atîtea împotriviri.

Cazuri aparte

Dacă ar fi să ne luăm după ce s-a descoperit la Berevoiești și a fost dat pînă acum publicității, ar rezulta că numai scriitorii erau persoane suspecte, apte de colaborationism, restul populației reprezentînd, se pare, repere de moralitate. Care ar fi motivul acestei selecții post-revoluționare de reputații, la care presa și diferitele "cărți albe" au avut suficientă contribuție? De ce erau considerați scriitorii cazuri aparte, în vechiul regim?

Din capul locului, scriitorul e presupus a fi atipic socialmente. Ceea ce nu este adevărat totdeauna, dar continuă să fie luat ca o axiomă. Evident că el este un personaj suspectabil și inasimilabil în orice sistem. Într-un regim sistematic polițienesc, cu atît mai vîrtos. Da, dar chiar și un astfel de regim, sau mai ales el, nu poate ignora că atitudinea și cuvîntul scriitorilor au un mult mai mare efect decît al altora. Aș observa, fiindcă ați pomenit de Berevoiești, că episodul a produs și cîteva alibiuri, mult speculate acum. Vechi colaboraționiști ai fostului regim, care-și făceau cîndva o glorie de a fi răspînditori ai documentelor provenite direct de la Securitate (vezi "Săptămîna" unde a apărut "Jurnalul" lui Caraion; dat de cine?) pot susține acum cu "documente" că au fost tracasați, li se înregistrau convorbirile, erau urmăriți. Păi, normal că erau: Securitatea știa cît sînt ei de duplicitari, nu-și făcea iluzii, așa că trebuia să-i urmărească, să vadă cît de fideli au rămas instituției, cîtă încredere mai prezintă.

Dar și acum scriitorii continuă să fie considerați cazuri aparte: de ce?

Din aceleași motive ca și înainte!

Politica și dosarele sînt termeni care se condiționează neapărat?

În afara serviciilor special abilitate să lucreze cu dosare, există și persoane care apelează la acest tip de documente. Evident că niște lideri politici nu pot să nu fie interesați de chestiune, iar dacă nu se implică personal pun pe cineva s-o facă: spre a avea o reușită politică, totdeauna-i nevoie să captezi pe cineva, să-l faci incredibil pe-un incomod sau foarte credibil pe cineva pe care mizezi în prezent ori în viitor și pentru asta folosești toate metodele licite. În politică, dosarele sînt necesare unora: poate că nu le folosesc, dar le au. Simplul fapt că le ai constituie deja o virtualitate asupra căreia tu decizi.

Cît de liberi au devenit față de mentalitatea de dosar?

Mai este pînă acolo, ea a fost prea profund inculcată. Am participat acum vreo 2-3 ani la un congres al exilului, la Paris: acolo s-a spus una-alta, s-au delimitat puncte de vedere ș.a.m.d. La un moment dat, o doamnă plecată de mult din țară – și care suferise destule din pricina comunismului, fusese deposedată de bunuri, scoasă din casă etc. – îmi atrage atenția asupra unui text la care tocmai lucram: "Domnule Paleologu, nu puneți aici burghezie și capitalism, că sună prost". "Atunci ce să punem: proletariat și socialism?" "Nu, vai de mine! Dar căutați altceva, că așa sună rău". "Față de cine, doamnă, față de ce sună rău? "Ei, mai știi? Mai bine schimbați".

Ce mai – trăia la Paris de mulți ani, dar rămăsese cu ideea că acele două cuvinte scrise în limba română pică prost, ca niște "pete de dosar"!

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea. ● Pentru București se pot face abonamente și la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate și angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ȘTEFOI
PREZENTARE GRAFICĂ ȘI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAȘEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, București.

Anul V
nr.234
18-24 iulie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

DESPRE DANS

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Sergiu ANGHEL, Ann BUCKLEY, Irina NICOLAU, Adina POPESCU, Marian POPESCU, Cezar TABARCEA, Sever VOINESCU

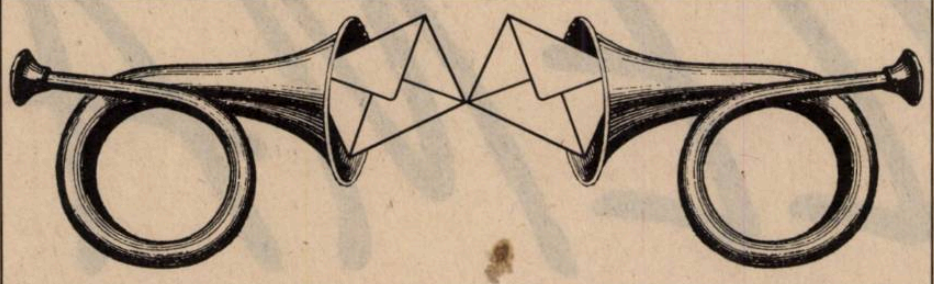

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Polemici

Sîntem datori cu o precizare cititorilor noştri dilematici: în acest număr abundenţa de materie ne-a silit să "sacrificăm" pagina a doua, a lor, pentru a acorda spaţiul necesar unei polemici de urgenţă între cîţiva colaboratori prestigioşi ai revistei noastre. Avem certitudinea că "dilematicii din toată ţara" îşi vor învinge dezolarea prin interesul cu care vor citi intervenţiile celor trei. Oricum, ele nu sînt deloc străine spiritului bine cunoscut al acestei pagini. Mai mult: sperăm să primim cît mai multe scrisori inspirate de o controversă pasională, de nu pasionantă. ***(N. red.)***

Doar două vorbe...

Peste moldovenii de dincolo de Prut a trecut "tăvălugul istoriei" – afirma recent dl. George Pruteanu, harismaticul profesor de limbă al tuturor românilor. Formula justifică, în context, de ce vorbitorii de limbă română din Chişinău trebuie priviţi cu indulgenţă şi înţelegere, deteriorarea limbajului lor datorîndu-se unor condiţii istorice vitrege, independente de voinţa lor.

L-am putut urmări apoi, într-o secvenţă filmată la Senat, pe parlamentarul George Pruteanu intervenind energic şi tranşant în dezbaterea proiectului de lege referitoare la retrocedarea către Biserica greco-catolică a unor lăcaşe de cult: "Dacă au fost ale lor, să li se dea înapoi".

Nu se poate deci spune că dl. Pruteanu nu cunoaşte ravagiile comunismului şi nu le denunţă ca atare. Domnia sa are totodată un simţ acut al dreptăţii şi al corectitudinii, mult dincolo de hotarele regulilor gramaticale de ortografie şi de ortoepie, domeniu în care este imbatabil. Lingvist de calitate – da, dar nu numai. Dl. Pruteanu mai este şi stilist, şi critic, şi moralist. Un profesor Higgins cu certe înclinaţii voltaireiene.

Cu atît mai greu îmi explic reacţiile domniei sale legate de proiectul de modificare a Legii Învăţămîntului, proiect ce viza printre altele – conform solicitărilor UDMR – eliminarea unor restricţii privitoare la învăţarea în limba maternă. Profesorul Higgins poate avea atitudini opuse în materie de respect şi ocrotire a limbii: una faţă de propria limbă maternă şi alta faţă de limba celorlalţi? Poate condamna componenta voltaireiană din el cu atîta patimă "tăvălugul istoriei" care a brutalizat limba română dincolo de Prut, fără a fi sensibil la faptul că acelaşi tăvălug a operat şi în interiorul hotarelor României în raport cu categoria celor sortiţi, la fel de bine, în virtutea aceleiaşi strategii halucinante de omogenizare, asimilării forţate?

Dl. Pruteanu este profesor şi este totodată senator, preşedintele Comisiei pentru învăţămînt a Senatului. În repetate rînduri în presă se putea citi că domnia sa este intrigat şi iritat de graba UDMR de a vedea acest proiect de lege dezbătut şi aprobat. Ba mai mult, într-o intervenţie televizată, dl. Pruteanu îi atenţiona pe maghiarii din România: ar face bine să observe că sînt mai întîi români şi apoi maghiari. Mă întreb: prin ce dialectică specioasă profesorul Pruteanu, atît de grăbit în corijarea vorbirii conaţionalilor săi, poate condamna graba cu care o comunitate aspiră la corijarea unor malformaţii instituţionale în materie de limbă? Mă întreb: prin ce mecanism perturbat magistrul definiţiilor precise face saltul incredibil prin care mă transformă din cetăţean român, ce sînt, în român pur şi simplu, invitîndu-şi de data aceasta publicul să se instaleze în confuzia terminologică inventată cîndva tocmai de autorii "tăvălugului" amintit? Mă întreb: cum de nu am auzit din partea domnului Pruteanu nici o remarcă la adresa colegilor săi de comisie care prin absenţa lor oarecum ciudată au imprimat acestui proiect de lege o traiectorie stranie?

Îl înţeleg şi îl savurez din plin de cele mai multe ori pe profesorul şi pe publicistul George Pruteanu. Îl înţeleg însă mai puţin pe omul politic. În ce mă priveşte, rămîn convins că formula "Multă democraţie pentru toţi, dar ceva mai puţină pentru minoritari" nu produce o variantă a democraţiei ci inversul ei, iar aptitudinea unora de a proslăvi valorile europene şi de a le aplica selectiv în propriul comportament concură, vrînd-nevrînd, la perpetuarea unor tradiţii nu foarte fericite din istoria României.

HORVÁTH Andor
Cluj, 3 iulie 1997

Lingvistul vesel – senatorul trist

Într-o emisiune care habar n-am cum se numeşte, pe canalul *38*, Domnul Pruteanu a îmbinat reţeta sigură a omului de televiziune Pruteanu (bazată pe farmec lingvistic), cu reţeta activistelor feministe (ce ţin, cu tot dinadinsul, să le lămurească pe bietele gospodine cît sînt ele de nefericite în menajul lor cotropit de ciorbiţe, zacuşti şi gogoşari) – tot acest efort avînd drept scop să-i explice **românului-român** cît va fi el de deprimat dacă **românul-ungur** va fi smuls de lîngă el şi dus să facă facultatea în clădirea de alături, în limba lui maternă. Cică se va lăsa o tristeţe surdă în inimile tuturor românilor, fie ei români sau maghiari. (Faptul că şi maghiarii trebuie să fie români – nu doar cetăţeni români – îl aflăm de la acelaşi luptător al demnei cauze a **neînfiinţăriideuniversităţi**).

Primul român trist este chiar domnul Pruteanu, care se arată îndurerat de faptul că dragostea lui pătimaşă pentru limba română nu este împărtăşită de minoritatea maghiară. Să meargă oare ungurii pînă acolo încît să-şi iubească, la fel de pătimaş, propria limbă? Eu cred că asta fac, ticăloşii! Numai că, şi printre ei, cei care o fac la modul declarativ, cum a făcut-o, la această emisiune, domnul Pruteanu cad, după părerea mea, în ridicol. Unele pasiuni pretind o anumită discreţie.

Manifestîndu-şi rezerva în privinţa înfiinţării de universităţi maghiare, senatorul Pruteanu propune în schimb, cu căldură, o *mass-media* şi o viaţă culturală maghiară intensă. Cum ar veni, el este din toată inima "pentru" apariţia unor ziare şi cărţi (de literatură sau ştiinţifice) scrise de oameni fără o diplomă de specialitate obţinută în limba în care scriu şi care n-au absolvit, în limba pe care o folosesc, decît, cel mult, liceul. Numai că asta n-ar fi decît continuarea experienţei făcute – cel mai recent sub regimurile comuniste – asupra ardelenilor sau, spre exemplu, a basarabenilor, ale căror comunităţi au fost amputate, cu mai mult sau mai puţin succes, mai mult sau mai puţin brutal, de elitele intelectuale. Ce a rămas? Dansuri folclorice, străchini de lut, linguri de lemn, poezii de trei lulele... dar şi încăpăţînarea instinctivă de a nu ceda ce e al tău, de a-ţi păstra individualitatea chiar dacă nu mai ai instrumentele intelectuale necesare. Rezultatul? Un naţionalism îngust şi o gîndire provincială.

Nu înţeleg de ce e atît de greu de imaginat pentru domnul Pruteanu, om în al cărui nume se regăseşte cel al rîului care desparte Basarabia de România, cum s-ar fi simţit el dacă, "moldovean" fiind, n-ar fi avut voie să-şi facă studiile decît în rusește... Cît poate fi de armonioasă dezvoltarea unui om la care între cei şapte ani de acasă şi anii de şcoală se produce o frîntură radicală? Oare nu există riscul ca, în cazul lui, legătura dintre **numele lucrurilor** sau **preceptele morale** învăţate în familie şi **carte** să nu mai fie niciodată organică? Ce fel de indivizi ies din asemenea sisteme? Oameni care se luptă toată viaţa cu un handicap... Spre deosebire de omul normal dezvoltat care, cu şase-opt-zece ore pe săptămînă, inteligent programate, în care ar studia limba oficială a statului, n-are de ce să nu o înveţe la perfecţie. Care-i problema? Că maghiarul nu va deveni român? Că românul nu va deveni rus, ucrainean, sîrb?

Să-mi fie iertată comparaţia cu Basarabia, dar să nu mi se spună că dreptatea/nedreptatea istorică mai joacă vreun rol în cazul concret al unor populaţii minoritare. Ce mai contează pentru oamenii aparţinînd minorităţilor naţionale dacă actele istorice în urma cărora au ajuns în situaţia în care se află au fost corecte (Transilvania, nu-i aşa?) sau incorecte (Basarabia, nu-i aşa?)? Statutul lor este identic, regimurile de viaţă – comparabile. Şi, cu toate că în emisiunea despre care vorbim am fost preveniţi, pe bună dreptate, ce instrument riscant este comparaţia, nu ne putem abţine de a mai face una, deoarece tot acolo s-a stîrnit şi un vînt de panică atunci cînd s-a imaginat babilonizarea ţărişoarei noastre din clipa în care fiecare s-ar apuca să vorbească pre limba sa. O ultimă comparaţie deci: ce se vor face ucrainenii dacă pe românii din Bucovina o să-i apuce, aşa, hodoronc-tronc, pofta de a vorbi sau chiar – Doamne sfinte! – de a învăţa româneşte?

Iar dacă tot vorbim de dreptate, de reparaţii istorice, de ce să se amîne singura reparaţie care nu costă în a lua cuiva ceva (o casă, o bucată de pămînt, o pădure, un ciolan) pentru a-l da altcuiva (proprietarului de drept, eventual) – ci în restituirea unor valori spirituale. De unde această largheţe în a pierde anii altora, chiar dacă universitari? Problemele pe care le-ar pune organizarea învăţămîntului superior în limba maghiară ar fi, în primul rînd, administrative, căci piedicile materiale nu pot fi chiar insurmontabile: presupun că aceia care vor învăţa în maghiară învaţă acum, undeva, în română, cheltuindu-se pe ei aceiaşi bani proveniţi din impozite, dar în alt mod. Domnul Pruteanu se teme de pervertirea limbii româneşti de către absolvenţii universităţilor maghiare, numai că rar vorbesc prost româneşte absolvenţii unor secţii maghiare ale universităţilor din Ardeal (căci au existat şi sub Ceauşescu secţii de medicină, de filologie, de teatru în limba "naţionalităţilor conlocuitoare"). Cine a făcut o facultate bună nu va avea greutăţi cu limba română. Am văzut în schimb absolvenţi de liceu românesc – fie ei maghiari sau români – vorbind o română oribilă. Să aibă cumva unele cusururi programa de învăţămînt a liceelor din România?

S-a pus întrebarea cum se va învăţa istoria României în limba maghiară. Bineînţeles că s-ar învăţa, cum s-a învăţat şi în liceele maghiare, în româneşte. Dar faptul că, pînă acum, toate denumirile vechilor oraşe maghiare au fost învăţate numai şi numai în româneşte e normal? E normal să vorbeşti româneşte dar să înveţi despre Chişiniov, Belaia Kreposti, Iassî etc.? Păi nu rişti să devii schizofrenic? (Vai, iar am făcut o comparaţie.) În încheierea emisiunii în care fermecătoarea cadînă de la Amerom a căinat la unison cu invitatul ei (de parcă acesta este rolul unui ziarist) populaţiile maghiară şi română pe care le paşte – nu, nu o primejdie –, dar un lucru foarte, foarte trist, domnul Pruteanu a propus ca limba română să devină limba paternă a tuturor cetăţenilor României.

Nu-i uşor, dar există o soluţie:

Se scapă cumva de elementul masculin maghiar din ţară şi unguroaicele sînt măritate, eventual cu ajutorul celebrei fundaţii pedeseriste "Împreună", cu români: generaţia care s-ar naşte ar avea ca limbă maternă maghiara, iar ca limbă paternă – româna.

Dacă nu mă tem prea serios de punerea în aplicare a planului de mai sus, inventat pentru a ţine piept tonului ludic al emisiunii de la Amerom, mă tem în schimb că domnul Pruteau, senator PNŢCD şi preşedinte al Comisiei..., nu prea mai are dreptul să deplîngă purtarea politicienilor care incită la conflict populaţiile paşnice, sau în orice caz nu chiar în timp ce zgîndăre o problemă ce nu pare deloc să-i tulbure, la ora asta, pe Ionel şi pe Mărioara (discursul domnului Pruteanu era plin de alde Gyuri şi Ilonka).

Din clipa în care s-a plasat în această postură, normal ar fi să renunţe la acest loc comun, adevărat şi comod de altfel, dar pe a cărui etichetă nevăzută stă scris: "numai pentru uz paşnic".

În încheiere, sînt tentată să-i răpesc, fără milă, domnului Pruteanu iluzia că diferenţa dintre dînsul şi domnul Dumitraşcu ar fi atît de mare. Faptul că ştie să combată mai abil şi mai elegant pentru aceeaşi cauză strîmbă şi folosind aceleaşi "inexactităţi" (una ar fi aceea că limba română se învaţă în şcolile maghiare în regim de limbă străină) nu schimbă în mod radical (şi în orice caz nu schimbă în bine) lucrurile. Aici aş vrea să-mi iau drept "proptea" un citat ce mă obsedează, din Pasternak: "nici cea mai perfectă virtuozitate în a spune neadevărul nu poate acoperi incapacitatea de a spune adevărul".

Maria DINESCU,
născută KOVÁCS

Răspunsul colaboratorului nostru George Pruteanu:

Să ne înţelegem!

E o plăcere să polemizezi cu asemenea scrisori, strălucitoare (în ansamblu) de inteligenţă şi fineţe, inclusiv în catifelata ironie cu care mă şfichiuie, nemilos dar feminin, cea pe care o consider prietena mea, d-na Maria Dinescu, născută Kovács.

Obligat să fiu lapidar, mă limitez la argumentul principal, oarecum comun celor două texte: paralela cu Basarabia ("Ce mai contează.... ? Statutul lor este identic..." – *la d-na Dinescu;* "Poate condamna... acelaşi tăvălug a operat şi în interiorul hotarelor României..." – *la d-nul Horváth). Ambii preopinenţi par să stabilească o echivalenţă stranie între situaţia românilor din Basarabia şi cea a cetăţenilor de etnie maghiară din România. Întrucît această echivalenţă îmi stîrneşte o alarmată nedumerire, pun următoarele întrebări retorice:* **1) Basarabia a fost separată de România printr-un rapt istoric violent. Consideră cumva preopinenţii mei că Ardealul, zona unde trăiesc mulţi etnici maghiari, a fost smuls altei ţări? 2) Românii din Basarabia au toate temeiurile să se simtă deştăraţi. Se simt oare cetăţenii români de origine maghiară din Ardeal îndepărtaţi prin forţă de ceea ce ei ar considera că e adevărata lor ţară?**

Dacă, ferească Dumnezeu, răspunsul la aceste două întrebări este **pozitiv**, *discuţia lingvistică n-ar mai avea nici un rost, pentru că ne-am afla în faţa unui crîncen conflict naţional şi politic. Iar dacă este* **negativ**, *argumentul (prin comparaţie) cade, ca absolut nepotrivit. În orice caz, ideea d-nei Maria Dinescu, că* "statutul" *etnicilor maghiari din Ardeal e* "identic" *cu cel al românilor de dincolo de Prut, precum şi cea, similară, a d-lui Horváth Andor, că în România s-ar fi aplicat* "aceeaşi strategie halucinantă de omogenizare", *mi se par adînc eronate şi întristătoare. Nu cred că e deloc, dar deloc! de bună credinţă să se pună semnul egalităţii între condiţiile lingvistice pe care le au etnicii maghiari aici şi prigoana la care au fost supuşi limba română şi vorbitorii ei în Basarabia sovietică (şi chiar post-sovietică).*

În rest, o asigur pe d-na Maria Dinescu că "dragostea" mea pentru limba română este una rece, strict intelectuală, cu nimic pătimaş şi fără umbră de accent xenofob. Nu ştiu care sunt "denumirile de vechi oraşe maghiare învăţate numai şi numai în româneşte" *la care face aluzie; ştiu că, prin veche tradiţie, spunem Budapesta şi nu* Budapest, *aşa cum spunem Londra şi nu* London, *Moscova şi nu* Maskva, *Florenţa şi nu* Firenze *etc. Dl Horváth Andor se-ntreabă cum de n-a auzit din partea mea nici o remarcă la adresa absenţilor din Comisie care... Mă mir şi eu că n-a auzit, deoarece am emis asemenea remarci, chiar aspre: în reportajul din* Adevărul *(19.06) stă scris* "Preşedintele Comisiei, G.P., s-a declarat profund indignat de boicotul Opoziţiei, pe care l-a numit «penibil»". *Iar în interviul pe care l-am acordat* Jurnalului naţional *(24.06), apărut şi în* Opinia naţională *(7.07), declaram:* "Dl Marko Bela a scăpat o eroare spunînd că proiectul s-ar fi tergiversat la Comisie. Eu am obraz şi aş fi fost ultimul din lume care să recurgă la aşa ceva. Am blamat Opoziţia cu cuvinte grele pentru procedura de boicot pe care a aplicat-o".

George PRUTEANU

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Iarăşi NATO**
- **Hyde Park**

SPIRITUL CRITIC

Am mai spus-o: avem voluptatea negativului. Nu ne bucurăm de nimic, dacă ni se ia dreptul de a bombăni. Pînă şi Securitatea comunistă ajunsese să înţeleagă această bizarerie naţională: tolera bombăneala privată, indignarea anonimă, grimasa discretă. Ni se cerea doar să nu facem tapaj, să nu trecem de la bombăneală la faptă. Se găseau şi printre securişti destui care să bombăne. Nu exista demnitar care, măcar o dată pe zi, să nu-şi dea ochii peste cap excedat, arătînd, semnificativ, în sus, în timp ce, cu cealaltă mînă, invita la tăcere, de frica microfoanelor. Românul e cîrcotaş: cînd e rău, pentru că e rău, cînd e bine, pentru că nu e chiar aşa de bine; nu e el omul care să aţipească, suficient, în mulţumire de sine; nu e el omul care să se lase înşelat de aparenţe. Stăm rău! Slavă Domnului! E mai rău fără rău! Cînd lucrurile intră în ordine, viaţa nu mai are nici un haz.

Comentatorul român, fie el jurnalist, politician, sau simplu alegător, are mereu ceva de obiectat: e prost dispus şi sceptic. Îmi spun mereu că e normal să fie aşa, după atîţia ani de obidă mută şi de literatură omagială. Uneori însă poftesc la un dram de bucurie genuină, la un mic efort de luciditate pozitivă. Pentru că bombăneala încetează, adesea, să mai fie un joc dialectic, un condiment acid al convivialităţii. Ea devine un viciu.

Ca mai toate viciile, şi viciul acesta rezultă din supralicitarea unor virtuţi. Mai întîi, spiritul critic e resimţit ca simptom al inteligenţei. Numai proştii sînt mulţumiţi. Dacă se discută ceva, orice, iar dumneata, în loc să-ţi dai cu părerea iritat, în loc să combaţi energic, te arăţi conciliant, înclinat să vezi partea bună a lucrurilor, se cheamă că eşti sărac cu duhul, nătîng, adormit. (Ori poate mai rău: vîndut guvernului!) O minte trează e o minte în ebuliţiune: disecă, retează, condamnă. Inteligenţa e, prin definiţie, un "ce" nervos, o voce irepresibilă care strigă din rărunchi, la tot pasul: "Aşa nu se mai poate!" Degeaba eşti inteligent, dacă nu eşti mai inteligent decît ceilalţi, decît "dumnealor". Degeaba eşti inteligent dacă nu eşti supărat şi agresiv.

O altă prejudecată asociază spiritul critic cu gîndirea independentă. Obiectez, deci nu mă las înregimentat! Nu merg cu turma, nu mă las păcălit, nu ader la opiniile altora. Nici o doctrină nu mă intimidează, nici o autoritate nu mă inhibă. Judec "cu capul meu". Sînt obiectiv. Nu mă reprezint decît pe mine. Aş fi totuşi nedrept dacă aş pretinde că această formă de derapaj logic e strict autohtonă şi strict contemporană. Deschid "Istoriile" lui Tacitus, la cartea întîi, şi ce citesc? "Pe cît de uşor este respins scriitorul care linguşeşte, pe atît cel care denigrează şi urăşte este ascultat cu plăcere; şi asta pentru că adulaţiei îi este asociată fapta ruşinoasă a servituţii, în timp ce denigrarea dă aparenţa unui spirit independent". Care va să zică avem de a face cu o situaţiune strămoşească: publicul preţuieşte mai mult spiritul critic decît spiritul acomodant.

Autorul acestor rînduri nu se exclude din clubul bombănitorilor. Şi el, ca toată lumea, se complace, uneori, "să dea cu zacherlină-n proşti". Dar cine ar mai sta să-l asculte, dacă s-ar lăsa toropit de speranţă?!

Andrei PLEŞU

Motive de optimism + viruşi antiintegratori

După Madrid, românii au prilejul să constate că în construcţia relaţiilor internaţionale atît euforia declarativă cît şi catastrofismul programatic trebuie abandonate. Decizia finală a celor 16 state membre n-a dat cîştig de cauză nici naivilor care credeau că România poate trece un test de cascadorie cînd restul lumii participă la o cursă de fond, nici ultrascepticilor care ne vedeau veşnic şi indiscutabil în sfera de influenţă a fostului imperiu sovietic. În primul rînd, n-am rămas complet în afara negocierilor pentru etapa iniţială. Dimpotrivă, numele României şi traseul ei democratic au constituit punctul fierbinte al tratativelor dintre partenerii pactului nord-atlantic, iar ţara noastră a reuşit să obţină atît garanţia solidarităţii continentale, cît şi aprecierile pozitive ale Casei Albe. În al doilea rînd, documentul oficial ne plasează într-o poziţie cu adevărat favorabilă pentru viitor, lăsîndu-ne şansa de a hotărî şi acţiona pentru consolidarea democraţiei eliberaţi de spaimele tradiţionale ale interdicţiilor care pot veni de la Moscova. În al treilea rînd, sistemul aliaţelor cu vecinii primeşte girul pactului nord-atlantic prin crearea unui parteneriat strategic româno-american, după ce Ungaria a fost invitată să adere la NATO iar Ucraina beneficiază de o relaţie specială cu aceeaşi structură militară. În al patrulea rînd, vizita preşedintelui american Bill Clinton la Bucureşti, la doar cîteva zile după reuniunea de la Madrid, scoate raporturile cu Washingtonul din sfera suspiciunilor şi a tatonării, şi constituie dovada clară a faptului că la Casa Albă extinderea NATO nu a fost gîndită împotriva intereselor României, ci în strînsă legătură cu ele şi cu posibilitatea atingerii lor prin reale măsuri compensatorii. Aşadar, chiar dacă n-am făcut încă pasul decisiv, n-am rămas pe dinafară precum vecinii noştri balcanici, iar peste doi ani putem valorifica la maximum avantajul de a fi depăşit, într-un interval atît de scurt, pragul psihologic al zonei gri şi incertitudinile legate de poziţia pe care o putem ocupa în noua structură a raporturilor internaţionale.

Avem deci suficiente şi solide motive de optimism. Asta nu înseamnă că inventarul lor poate înlocui analiza realistă a greşelilor şi cîştigului fiecărei etape, ori că vanităţile politice au dreptul să fie puse înaintea efortului constant la care ne-am angajat pentru următorii doi ani. România s-a eliberat de totalitarism mai tîrziu decît vecinii ei dinspre vest care sînt, începînd de săptămîna trecută, membri în devenire ai pactului nord-atlantic. Handicapul politico-economic n-a fost însă şi unul politico-diplomatic, pentru că Bucureştiul a fost primul din estul Europei care a semnat parteneriatul pentru pace cu NATO. Armata română s-a reorientat ferm, deşi în condiţii vitrege, spre alianţa nord-atlantică încă din 1991 şi a contribuit enorm la modificarea percepţiei americane asupra rolului pe care ţara noastră îl poate juca în sistemul de securitate al lumii contemporane. În pofida tuturor bîlbîielilor şi a lipsei de voinţă pentru înfăptuirea reformei, guvernele anilor 1990-1996 n-au respins soluţia integrării în NATO, chiar dacă n-au îndrăznit s-o vadă posibilă într-un timp atît de scurt. Ritmul transformărilor democratice de la Bucureşti a fost prea lent şi cu multe sincope mai ales pentru că regimul Iliescu a transferat propriile blocaje mentale asupra programului occidental de perspectivă, convins fiind că ordinea mondială valabilă din 1945 îşi va impune inerţiile pentru multe decenii de-aici încolo. Acest complex faţă de trecut ne-a costat de fapt enorm şi rapiditatea procesului de reaşezare a raportului de forţe e o lecţie pe care sîntem datori s-o învăţăm măcar după summit-ul NATO abia încheiat. Lumea se mişcă repede şi eficient, chiar dacă, pe meleaguri mioritice şi dîmboviţene, timpul interior continuă să fie calculat cu alte unităţi de măsură. Madridul ne-a arătat încă o dată că viitorul se construieşte privind înainte şi că, mai ales, se construieşte în relaţie cu viitorul tuturor celorlalte state. Adîncirea în obsesii autarhice şi izolaţioniste, convingerea că sîntem unici şi neînţeleşi sau trădaţi de întregul mapamond nu ne pot folosi la nimic. Lipsa de încredere în ceilalţi stimulează, din păcate, neîncrederea în noi înşine şi în virtuţile sistemului democratic. Împotriva acestor viruşi antiintegratori va trebui să ne mobilizăm în etapa imediat următoare cu tot atîta energie ca şi pentru redresarea şi restructurarea sistemului economic. La Madrid am avut proba clară a prieteniei şi înţelegerii Europei, iar prin sosirea şefului Casei Albe la Bucureşti avem dovada intrării într-o nouă epocă a raporturilor româno-americane. Mai rămîne să ne ajutăm şi să ne înţelegem noi înşine, şi n-o putem face decît dacă discernem, cu mic cu mare, între esenţial şi neesenţial, renunţînd la tentaţia de a ne considera victime şi reobişnuindu-ne să avem simţul responsabilităţii.

Elena ŞTEFOI

Patocka sau Europa altora (II)

Într-un cîntec din 1980 al lui Yves Montand apărea un nume bizar: "Ils m'ont tapé sur la tête!/ Je ne me rappelle plus pourquoi/ Ni même si ça m'a fait mal/ Parce que j'en suis mort./ (...) / Je suis mort, répondez pour moi, / Je m'appelais **Jan Patocka**".

Bizar va fi părînd acest nume poate, şi astăzi, chiar dacă nu mai e, în ţara celui care îl purtase, un nume interzis.

Jan Patocka, filosof ceh, despre care Walter Biemel afirma că este "unul dintre puţinii europeni veritabili ai epocii noastre", murise cu trei ani înainte ca Yves Montand să-i dedice un cîntec. Murise la 13 martie 1977. Era în vîrstă de 70 de ani.

Patocka a murit de o criză cardiacă, în urma interogatoriilor la care a fost supus de poliţia cehoslovacă. Interogatoriile durau uneori mai mult de 3000 ore şi au continuat şi după ce Patocka avusese o primă criză şi fusese internat în spital. Neîntreruptă în timpul spitalizării, persecuţia a continuat şi după deces. Pentru ca înmormîntarea lui Patocka să nu capete forma şi proporţiile unui eveniment naţional, au fost făcute numeroase arestări şi s-a interzis circulaţia în zona cimitirului. Florăriile au fost închise. În timpul ceremoniei, la care totuşi au luat parte circa o mie de persoane, elicoptere uruitoare se învîrteau pe deasupra mulţimii, iar motocicletele poliţiei îşi ambalau zgomotos motoarele, pentru ca discursurile să nu fie auzite. Aproximativ o sută de poliţişti au filmat cu grijă şi fără să se ascundă întreaga desfăşurare a înmormîntării.

Încrîncenarea poliţiei cehoslovace era explicabilă. Jan Patocka redactase, împreună cu Vaclav Havel, *Charta 77* şi devenise principalul purtător de cuvînt al mişcării cu acelaşi nume. Spre deosebire însă de mult mai tînărul Havel, scriitor nepublicat ce putea fi considerat un neînsemnat marginal rebel (chiar şi în vara lui 1989, secretarul general al partidului comunist din Cehoslovacia, Milos Jakes, spusese într-o plenară a conducerii partidului că "Havel n-are nici o valoare, este un zero"!), Jan Patocka era unul dintre marile nume ale culturii cehe. Născut în 1907 (era, prin urmare, cu doi ani mai "bătrîn" decît Constantin Noica), îşi făcuse studiile filosofice în a doua jumătate a anilor '20, mai întîi la Paris şi apoi în Germania, unde a fost unul dintre ultimii elevi şi discipoli ai lui Husserl. În aceeaşi perioadă a urmat şi cursurile lui Heidegger.

Întors la Praga, capitala unui stat al cărui preşedinte-fondator era un filosof, T.G. Masaryk, Jan Patocka a devenit secretarul "Cercului filosofic de la Praga", instituţie ce avea ca model "Cercul lingvistic" întemeiat tot aici de Roman Jakobson. Şi-a trecut teza de doctorat în 1936 şi şi-a început o carieră universitară ce se anunţa strălucită. Invazia nazistă avea să o întrerupă: Universitatea cehă din Praga a fost închisă în timpul ocupaţiei. În 1945, Patocka a revenit la catedră, însă în 1950 a fost dat afară de autorităţile comuniste. A trăit din îndeletniciri obscure (arhivist, mecanic) pînă în 1967, cînd "Primăvara de la Praga" l-a readus din nou la Universitate. Dar numai pînă în 1969, cînd a fost pensionat: un efect al "normalizării" aduse de tancurile sovietice. Cum remarcă Stéphane Reznikow, colaborator al Institutului Francez din Praga, într-o evocare biografică din care am extras aceste informaţii, "cel mai important filosof ceh din secolul 20 nu a putut să predea public decît şapte ani".

A predat însă privat, în "apartamentul" lui, o pivniţă amenajată ca locuinţă, unde, începînd din 1950, a ţinut conferinţe şi seminarii filosofice prin intermediul cărora a format şi educat numeroşi tineri cehi. În ciuda strictei supravegheri a poliţiei. Multe dintre "cursurile" ţinute în aceste condiţii au fost publicate în *samizdat*. Opera filosofică elaborată în aceleaşi împrejurări i-a adus o reputaţie internaţională pe care autorităţile au preferat să o ignore. Lui Patocka nu i s-a dat niciodată dreptul de a călători în străinătate. Stéphane Reznikow relatează că atunci cînd Universitatea din Aachen a vrut să-i confere un titlu onorific, înmînarea a avut loc, după îndelungate tratative, în locuinţa privată a ambasadorului RFG din Praga.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Responsabilitatea ministerială

Se află în aceste zile în dezbaterea Guvernului proiectul Legii răspunderii ministeriale. Aşteptat de multă vreme, cerut tot mai vehement de societatea civilă, promis în campania electorală a CDR, proiectul acestei legi a fost definitivat. El are, însă, o poveste care merită reamintită.

Cu cîţiva ani în urmă, fostul executiv a avut pe masă proiectul de lege elaborat de specialişti din Ministerul Justiţiei. Se spune că fostul prim-ministru ar fi exclamat după ce l-a citit: "Ce, dom'le, ăştia de la Justiţie vor să ne lege?" şi s-a decis retrimiterea proiectului la iniţiator. După noiembrie 1996, chestiunea răspunderii membrilor Guvernului s-a pus din nou. Proiectul deja existent a fost substanţial îmbunătăţit şi depus spre dezbatere actualului cabinet.

Prin această lege se stabilesc mijloacele specifice care declanşează răspunderea juridică a membrilor Guvernului. Cea mai mare parte a legii concretizează felul în care un membru al Guvernului poate fi tras la răspundere penală. În acest sens, această lege va trebui să lămurească o serie de chestiuni de principiu.

Prima dintre ele este aceea de a stabili dacă procedura specială hotărîtă prin lege este aplicabilă infracţiunilor săvîrşite de un membru al Guvernului în legătură cu exercitarea mandatului său ori este aplicabilă pentru orice infracţiune săvîrşită. De pildă, se va aplica procedura specială descrisă în lege numai în cazul în care un ministru dezinformează cu reacredinţă Parlamentul sau şi în cazul în care ministrul respectiv este prins conducînd un autoturism fără să posede permis de conducere?

A doua problemă ar fi aceea a miniştrilor care sînt şi parlamentari. Va fi necesară o decizie a forului legiuitor referitoare la ridicarea imunităţii parlamentare pentru a se începe urmărirea penală a ministrului-parlamentar pentru săvîrşirea unei infracţiuni care este direct legată de calitatea de membru al Executivului şi care este prevăzută şi pedepsită prin Legea răspunderii ministeriale?

A treia problemă este aceea a obiectului legii. Este limpede că ea vizează pe membrii Executivului indiferent dacă sînt miniştri sau secretari de stat. Dar răspunderea secretarilor de stat care nu sînt membri ai Guvernului poate fi reglementată prin această lege? Textul constituţional spune: "Cazurile de răspundere şi pedepsele aplicabile membrilor Guvernului sînt reglementate printr-o lege privind responsabilitatea ministerială." (art. 108 alin. 3 din Constituţie). Exclude această formulare posibilitatea legiuitorului de a reglementa răspunderea secretarilor de stat care nu sînt membri ai Guvernului (precizez că cei mai mulţi secretari de stat se află în această situaţie) în Legea privind responsabilitatea ministerială?

A patra problemă este aceea a prescripţiei răspunderii penale pentru membrii Guvernului. Apoi, se pune întrebarea: o infracţiune săvîrşită de un ministru în timpul mandatului său, dar descoperită după ce mandatul a încetat, va fi cercetată după procedura specială descrisă în Legea răspunderii ministeriale sau după procedura comună?

Sînt numai cîteva teme de reflecţie pentru cei care s-au preocupat de redactarea acestei legi. Ceea ce sper că aceşti specialişti nu au uitat este faptul că răspunsul la aceste întrebări are o importantă încărcătură morală. O cetate obosită şi obsedată de prea multele abuzuri ale foştilor guvernanţi are nevoie de un răspuns moral la întrebarea: cum răspund miniştrii noştri pentru ceea ce fac?

Sever VOINESCU

Chestiuni de principiu (III)

Joia a devenit ziua preferată de maimarii TVR pentru conferinţe de presă, iar 14 iulie — ziua naţională a Franţei —, momentul cînd grilele de programe se schimbă, un fel de solstiţiu cînd de la mainimicul de peste an se trece la curat-nimicul, declarat, de vară, aceasta fiind data aleasă atît de Televiziunea Română, cît şi de Pro TV pentru a lua vacanţă şi pentru a-şi uşura programele de tot, pînă aproape de zero, ca şi cînd, pînă atunci, ar fi muncit din greu şi ar fi solicitat publicul telespectator cu emisiuni de mari pretenţii. Nu este mai puţin adevărat că acesta este şi momentul cînd principalii actori/sclavi ai vieţii publicmediatice — politicienii şi oamenii politici — pleacă în vacanţă. Dar despre ce a fost ultima parte a stagiunii de televiziune care tocmai s-a încheiat, cît şi despre ce a însemnat acest moment de trecere la grila de vară — în săptămînile următoare. Şi aşa nu ştiu despre ce aş mai avea de scris, în condiţiile golirii programelor de televiziune şi ale umplerii lor cu seriale de doi bani, ca şi cum vacanţa ar trebui să însemne neapărat cădere în senilitate şi în infantilism... Pînă atunci, însă, să închei ce am început.

Terminasem articolul de săptămîna trecută cu un cuvînt destul de nelalocul lui: *sociologocraţie*. Ce vrea să spună el? La ce fenomen face referinţă?

Încercînd să (îmi) explic poziţia de *dublă neapartenenţă*, de *dublă excluziune* pe care se cuvine să o ocupe (practice) un comentator al faptului de televiziune, care *trebuie* să nu fie *nici* om de televiziune propriu-zis, *nici* ceea ce se cheamă „analist" al televiziunii, specialist discursiv în această practică (şi care, în consecinţă, cum spuneam săptămîna trecută, trebuie/se vede obligat, astfel, să vorbească, alternativ, un *dublu limbaj*, privind televiziunea atît dintr-o perspectivă interioară, specifică, proprie, ca performanţă tehnico-financiară de comunicare, cît şi din punctul de vedere, exterior, al efectelor pe care ea poate să le aibă asupra societăţii în ansamblul ei, în modificarea şi reformularea faptului-de-a-fi-împreună), şi recurgînd, o dată în plus (a cîta oară în lunile din urmă?), la P. Bourdieu care, în *Sur la télévision* (Paris, Liber Éditions, decembrie 1996), distinge între sociologii *„cinici"*, care se folosesc de cunoaşterea, de obiectivarea, prin metode (mai cu seamă cantitative, dar nu numai) specifice, a unui anumit mediu pentru punerea la punct a unor strategii tot mai eficiente de cucerire (extorcare) a lui, şi sociologii (singurii demni, în opinia sociologului francez, de acest nume) *„clinici"* (sau critici), care refuză să-şi instrumentalizeze cunoaşterea, preferînd exterioritatea, într-o comunicare pe care, pînă la urmă, din motive personal-obiective, dacă pot spune astfel, nu am mai apucat s-o susţin în cadrul unui recent colocviu academic, vorbeam despre *complicitatea obiectivă* existentă în prezent (tot mai pregnant şi la noi) între, pe de o parte, televiziune, ca practică socială, şi, pe de altă parte, tot mai mulţi sociologi care, demisionînd din oficiul lor critic, *ajută*, fie şi indirect, televiziunea să ne cucerească şi să ne supună cu tot mai mare succes. Aceasta este *sociologocraţia* despre care vorbeam: faptul că televiziunea şi-i aserveşte pînă şi pe aceia care ar trebui să o *judece*, înghiţind spaţiul public şi recuperînd/distrugînd orice poziţie de exterioritate. În ceea ce mă priveşte, poziţia mea nu poate fi decît una terţă, adăugată acestora două, devenite complice, o poziţie de *denunţare*, pe cît posibil, a acestei complicităţi care, ca să preiau un termen drag atît oamenilor de televiziune, cît şi sociologilor de (pe lîngă) televiziune, ne transformă, din *cetăţeni* şi *parteneri de dialog*, în, *horribile dictu*, „public-*ţintă*"! Căci, da, pentru unii (nu puţini) dintre concetăţenii noştri, am devenit *ţinte vii*. Ca-n război! *Ţinte vii* ale televiziunilor şi ale celor care, „ingineri sociali" reconvertiţi, de multe ori, de la socialismul ştiinţific la economia de piaţă, ne transformă în marfă, „obiectivîndu-ne" instrumental vieţile, dorinţele, poftele, spaimele şi fantasmele şi făcîndu-ne, prin televiziune, timpul liber socialmente *util* şi intens, nevăzut *productiv*. Televiziunea este taxa pe care noi, inconştient, o plătim pe timpul liber, alchimia prin care *consumatorul* devine, este transformat, indirect dar cu atît mai eficient, în *producător*.

În ceea ce priveşte poziţia aceasta „a mea", ocupată de „mine", ca „eu" social care se vrea rămas *în afară*, ea nu este atît una substanţială, cît *relaţională* şi *reactivă*, derivată din logica însăşi a cîmpului în care mă aflu situat. Sînt critic (în mod adjectival şi substantival) pentru că vreau să rămîn liber!

Post-scriptum. În cotidianul *Naţional* de joi, 10 iulie 1997, a apărut, sub semnătura lui Bogdan Tiberiu Iacob, o notiţă ce redă, în esenţă corect, o întîmplare relativ recentă care m-a avut ca „obiect" (şi pe care îmi propun s-o relatez şi s-o analizez într-un cu totul alt context), notiţă care, însă, exagerînd, mă transformă în „victimă a campaniei Pro NATO", ceea ce nu mă consider, libertatea de opinie netrebuind, după opinia mea, privită cu nici un preţ ca un proces de „victimizare". Nu am fost, aşa cum spune notiţa, „concediat" de la revista *Privirea*, pentru simplul motiv că, la data petrecerii respectivului eveniment, nu lucram ca salariat în redacţia numitului săptămînal, ci mi-a fost suspendată o rubrică pe care o ţineam acolo în calitate de *colaborator extern* şi care, în mod fatal, se afla de la bun început, încă de cînd îndrăznisem să o accept şi, ironic, să sper că libertatea de expresie chiar există, într-un conflict de interese cu „politica" redacţiei. Apoi — faptul, după mine, cel mai grav —, numele revistei *Dilema*, la care, iată, lucrez, a fost omis dintr-o înşiruire de locuri de muncă ale mele rămase de domeniul irevocabil al trecutului: revistele *22* şi *Privirea*. Ciudat!

Bogdan GHIU

Economie

NATO, Uniunea Europeană şi FMI

Se spune că lumea e împărţită în trei. Din prima grupă fac parte ţările dezvoltate, cu PIB-uri consistente pe locuitor, capabile să decidă încotro va merge economia mondială. În grupa a doua intră ţările mai puţin dezvoltate, cu PIB-uri slăbănoage, dar care au vocaţie pentru economii deschise şi reuşesc să se adapteze direcţiei imprimate de prima categorie. În fine, în a treia categorie sînt incluse ţările incapabile să se adapteze: ele vor continua să rămînă în zona subdezvoltării.

Din ce clasă facem parte noi? În prima categorie e cert că nu ne încadrăm. Nu pentru că NATO nu ne-a cuprins în valul Madrid. Avem motive să credem că nici cele trei ţări admise în primul val nu fac parte din prima clasă a economiei mondiale. Şi nici pentru că, recent, au apărut unele incertitudini privind nominalizarea României pentru negocierile în vederea admiterii în Uniunea Europeană. De fapt, nici măcar nu are rost să punem în discuţie prezenţa noastră în prima categorie.

Întrebarea e alta: facem noi parte din clasa a doua? Fără îndoială că da! Deschiderea noastră către economia de piaţă, măsurile de liberalizare a preţelor, adoptate recent, chiar mai mult: sistemul de preţe libere integrate, pe care l-am creat în '97, ne plasează cu certitudine în cea de-a doua categorie, ferindu-ne de plasarea pe ultima treaptă a clasamentului.

Numai că mai apare încă o întrebare: cît de departe ne aflăm noi de prima clasă? Aş spune: destul de departe!

Mai avem încă multe examene de trecut. Unul, în mai multe etape, ne situează faţă în faţă cu Fondul Monetar Internaţional.

Prima etapă s-a desfăşurat în lunile de iarnă ale acestui an, marcate de o inflaţie explozivă: 13% în ianuarie, 18% în februarie şi 30% în martie. FMI a înţeles că această creştere accelerată a inflaţiei are la bază un fapt pozitiv: trecerea la adevărul preţurilor. Era un semn, între multe altele, ce arată decizia noului guvern de a deschide preţele.

În consecinţă, FMI a spus DA! Consiliul Directorilor Executivi al Fondului Monetar Internaţional a aprobat un nou aranjament stand-by pentru România. Durata – 13 luni. Valoarea împrumutului acordat ţării noastre: 430 milioane dolari SUA.

Prima tranşă, de 86,2 milioane dolari SUA, a fost disponibilizată imediat după aprobarea acordului. Aranjamentul prevede alte patru tranşe trimestriale, condiţionate de îndeplinirea unor criterii de performanţă şi de rezultatul examinării politicii valutare. S-a stabilit, atunci, că vor avea loc două analize extensive ale programului – prima în vara anului 1997 iar cea de a doua în ianuarie-februarie 1998. O echipă a FMI a sosit deja în ţară, iar săptămîna viitoare va veni şi negociatorul şef pentru România, pentru primul examen.

Ce aşteaptă FMI de la România? Acest aranjament stand-by şi-a propus să sprijine: reducerea ratei lunare a inflaţiei la aproape două procente în cursul celei de-a doua jumătăţi a anului 1997; reducerea deficitului contului curent al balanţei de plăţi de la 2,3 miliarde dolari SUA în 1996 la 1,4 miliarde dolari SUA în 1997; creşterea nivelului rezervelor valutare ale sistemului bancar.

După ce FMI a spus DA, a venit rîndul nostru. Acordul are la bază îndeplinirea unor criterii de performanţă. Ei bine, ni se cere să atingem cotele performanţei economice.

Prin urmare, să trecem la eficienţă, la costuri rezonabile, să lăsăm în urmă starea în care întreprinderile statului erau subvenţionate de către populaţie, prin inflaţie. Aceste întreprinderi au fost libere să ceară cît au vrut pentru ceea ce au produs; în schimb, au plătit "preţuri sociale" pentru ce au consumat. Cele mai mari dereglări au intervenit la energie şi la carburanţi. Din această cauză, s-au acumulat pierderi extrem de mari, de mii de miliarde de lei, suportate tot de populaţie.

Creşterile PIB-ului, din 1995 şi 1996, au fost mult prea scumpe. O mare parte a notei de plată a sosit abia acum. Guvernul Văcăroiu a ignorat sau n-a înţeles că economia noastră este lipsită de trei importanţi stîlpi de susţinere: 1) o expansiune semnificativă a producţiei – nu pe total, ci în sectoarele cu deschidere pe preţele interne şi externe; 2) capacitatea de a realiza valori adăugate nu din creşteri cantitative, ci din surplusuri de competitivitate; 3) o eficienţă rezultată cu deosebire din scăderea costurilor de producţie. În absenţa acestor trei stîlpi, edificiul creşterii economice a continuat să se sprijine doar pe al patrulea: cel monetar-fiscal.

Ce ne-a ţinut în loc? În primul rînd, tentaţia centralismului birocratic. Desigur, de frica trecerii efective la economia de piaţă.

Pînă şi inflaţia s-a pus în mişcare, la noi, tot în urma unei decizii venite "de sus", de la Guvern, ceea ce arată cît de mult eram dependenţi de centralismul birocratic. A fost nevoie de o hotărîre guvernamentală pentru ca spirala inflaţiei să se pună în mişcare. Şi iată că, în aceste condiţii, sîntem astăzi în situaţia să observăm că, în România, putem vorbi despre o dată exactă la care a început istoria inflaţiei: 1 noiembrie 1990. Inflaţia a funcţionat timp de 7 ani ca un aspirator, cu misiunea de a goli buzunarele românilor de bani pentru care piaţa nu avea ofertă.

Acum inflaţia se calmează. După o rată dramatică în martie, de 30%, a urmat o coborîre spectaculoasă: 7% în aprilie, 5% în mai şi, în sfîrşit, 2,3% în iunie. Intrăm deja în normal, sperînd că inflaţia se va încadra în rate lunare de 2%. Acum, schimbările esenţiale nu pot să mai întîrzie prea mult.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Clinton la Bucureşti

Un singur examen, mai multe lecţii...

● "Cînd în Piaţa Universităţii cei aflaţi la putere îşi vor omagia adversarii politici pentru ceea ce au făcut bun pentru ţara lor, abia atunci România va merita să intre în NATO. Ne temem că vom mai avea de aşteptat." (C-tin Gheorghe, în **Jurnalul naţional**, 12 iulie) ● "Vizita preşedintelui Clinton în Piaţa Universităţii ne-a dat sentimentul libertăţii. Îl aşteptam de 50 de ani. Acum, America ne aşteaptă pe noi." (Roxana Iordache, în **România liberă**) ● "Mesajul-avertisment dat de Clinton seamănă cu zahărul şi biciul împăraţilor romani. (...) Este semnalul ruperii de ruşi. (...) Aveţi grijă, Domnule Preşedinte Emil Constantinescu. Aveţi grijă voi, cei care aţi primit suficiente voturi în 1996, pentru a cuceri puterea politică! Să nu cumva să irosiţi uriaşul capital politic oferit de America. Românii s-au deşteptat. Rămîneţi aşa, a sugerat el. Dacă vreţi în NATO." (Sorin Roşca Stănescu, în **Ziua**) ● "Este mesajul încurajator al lui Bill Clinton suficient pentru a spori energia necesară reformei? Cît vor ţine propoziţiile sale măgulitoare într-o campanie care presupune foarte multe sacrificii? E de aşteptat ca mulţi români să uite de încurajările lui Bill Clinton imediat ce se înfruntă cu următorul necaz." (Cornel Nistorescu, în **Evenimentul zilei**) ● "Bill Clinton însuşi a fost impresionat de evidenta simpatie şi mai mult decît atît, cu care a fost primit în România, în pofida faptului că nu trecuseră trei zile de cînd, la Palatul Congreselor din Madrid, spusese NU intrării României în NATO. O dovadă în plus că românii se comportă mereu altfel decît alţii." (Cristina Oroveanu, în **Curierul naţional**) ● "Dacă şi acum vom continua să ne îndoim, să credem că Bill Clinton a venit la Bucureşti ca să ne consoleze, mă tem că nu mai putem avea încredere în nimeni şi în nimic, dar mai ales în noi înşine. E momentul să-i desfid pe toţi cei care consideră că România a fost trasă din nou pe sfoara istoriei." (Horia Alexandrescu, în **Cronica Română**) ● "Preşedintele Clinton a promis un parteneriat strategic între SUA şi ţara noastră. Avem sprijin internaţional şi consens naţional. *Acum este rîndul nostru să ne facem datoria.* Fiindcă ceea ce se cere este, în primul rînd, în folosul românilor: consolidarea democraţiei şi înfăptuirea reformei." (Bogdan Chirieac, în **Adevărul**)

Ştiri nebăgate în seamă

Deputatul Nicolae Dărămuş, vicepreşedinte al partidului, anunţă că PUNR ar intra în Guvern în locul UDMR deşi tocmai a dat cabinetul în judecată ● Liberalii lui Cerveni vor o remaniere guvernamentală ● Brucan e de părere c-o să ne fie bine cînd Ciorbea va redeveni primar ● Oficialii americani au o foarte bună impresie despre ambasadorul Mircea Geoană iar diaspora şi "o parte a presei bucureştene" îi cer cu mare furie mazilirea.

...şi spaimele de rigoare

● "Principalul beneficiar al mesajului lui Clinton (care e foarte posibil să fi fost gîndit în acest sens la Casa Albă) este actuala putere, care primeşte astfel o *subvenţie de imagine* după "decapitalizarea" în plan intern de la Madrid. Nu rămîne decît ca acest capital simbolic să fie folosit *neîntîrziat* pentru intervenţia hotărîtă în «nucleul dur» al economiei româneşti; altfel, guvernul Ciorbea se îndreaptă inexorabil spre «văcăroizare», iar România spre mlaştină." (Cristian Tudor Popescu, în **Adevărul**, 14 iulie) ● "Ideea ajutorului de dragul ajutorului nu funcţionează în lumea contemporană, unde călăuzitoare sînt interesele. Interesul Statelor Unite este ca România să-şi consolideze rolul de forţă stabilizatoare în zonă şi să nu adauge alte probleme pe lista grijilor globale." (Octavian Andronic, în **Libertatea**) ● "România poate, şi trebuie să se integreze în NATO şi UE. Dar nu aşa cum este acum: slabă din punct de vedere economic, cu un evident deficit de democraţie, cu derivele autoritariste ale Puterii, cu sărăcia şi dezordinile sociale inevitabile." (C-tin Gheorghe, în **Jurnalul naţional**) ● "Dar dacă noi vom privi spre trecut ca spre singura perspectivă valabilă nu avem ce face cu viitorul. Ne va rămîne ca singură alternativă opinca, oieritul şi cîntatul din fluier în amurg visînd la Decebal." (Radu Budeanu, în **Ziua**) ● "Faptul că toţi au trăit cu gîndul la NATO a făcut ca economia să treacă în plan secund. Reforma a devenit o preocupare colaterală iar economia a fost lăsată să supravieţuiască în condiţiile confuze de dinainte." (Cornel Nistorescu în **Evenimentul zilei**) **(E.Ş)**

De jur împrejur

Jospin şi clasa muncitoare

În luna martie, Louis Scweitzer, patronul uzinelor Renault (46% participare a statului), anunţa brusc închiderea filialei din Vilvorde (Belgia), trimiţînd astfel în şomaj cîteva mii de oameni. Radicalitatea deciziei şi maniera în care a fost anunţată au născut o indignare de proporţii, exprimată prin manifestaţii cu participare numeroasă: n-a lipsit din primele rînduri – şi televiziunea l-a arătat în planuri lungi – Lionel Jospin, pe atunci şeful unei opoziţii socialiste cu o reprezentare parlamentară destul de firavă. Nu se întrevedea perspectiva alegerilor anticipate şi cu atît mai puţin victoria socialistă. Dar acum, Jospin este prim-ministru şi dosarul Vilvorde îi frige degetele: închiderea filialei belgiene se explică prin lipsa de competitivitate a producţiei de automobile franceze în comparaţie cu cea din Statele Unite, Japonia, Coreea de Sud. Prim-ministrul a ordonat restudierea dosarului, şi s-a ajuns la aceeaşi concluzie (necesitatea închiderii) propunînd în schimb un generos plan social pentru cei care vor rămîne fără serviciu. În fond, dincolo de situaţia jenantă a politicianului Jospin, pus în situaţia de a se contrazice într-un mod atît de evident, incidentul este semnificativ pentru competiţia economică globală.

De cîţiva ani, Statele Unite cunosc o evoluţie economică ascendentă, fără crize şi inflaţie, creînd neîntrerupt noi locuri de muncă, ocupînd un prim loc în industriile de vîrf, cele care asigură noile tehnologii din lumea întreagă. Această evoluţie spectaculoasă se explică – spun economiştii – prin flexibilitatea de pe piaţa muncii, absenţa unui salariu minim garantat, arbitrariul avantajelor sociale. La Conferinţa de la Denver a statelor celor mai bogate (la care din motive politice a fost adăugată şi Rusia), Bill Clinton a pozat în autor al tuturor succeselor şi s-a arătat dispus să le explice şi celorlalţi ce să facă. Criticii – care nu lipsesc din nici o ţară şi nu tac în nici o situaţie – atrag atenţia asupra faptului că bogăţia Statelor Unite nu se reflectă în mod egal în nivelul de trai al tuturor cetăţenilor săi, atît al celor care dintr-un motiv sau altul nu pot face faţă competiţiei, cît şi al salariaţilor necalificaţi sau minim calificaţi.

Model inacceptabil, atît pentru politicieni, cît şi pentru opinia publică din ţările bogate ale Europei. Dacă în Marea Britanie înclinaţia spre o piaţă deschisă şi cît mai puţin reglementată este oarecum firească, guvernele din Franţa, Germania, Italia – de dreapta sau de stînga – nu pot retrage avantajele sociale dobîndite, fără riscul unor destabilizări majore.

Pe de altă parte, globalizarea – existenţa unor pieţe pe care forţa de muncă este ieftină – deplasează capitalurile acolo unde se poate obţine maximum de profit şi nu acolo unde muncitorii sau guvernele au nevoie de ele. Această ameninţare acţionează asupra forţei de muncă din Statele Unite, dar imprecaţiile adresate globalizării sînt absolut inutile. Globalizarea există, cum spunea cineva, încă de pe vremea cînd fenicienii au stabilit linii comerciale pe Mediterana, între Africa de Nord, Sicilia şi Spania. Nici un fel de zid nu o poate stăvili acum, în condiţiile noilor tehnologii de comunicaţie şi comerţ, şi nu este lipsit de semnificaţie faptul că China, unde se află cel mai mare zid din lume şi un partid comunist la putere, profită cu succes de pe urma vitezei de circulaţie a marilor şi micilor capitaluri.

De pe urma globalizării profită în primul rînd ţările bogate, iar insistenţa cu care Statele Unite pledează pentru adoptarea regulilor comerţului liber este semnificativă. Dar globalizarea poate fi o şansă şi pentru ţările-ţintă spre care se îndreaptă capitalurile. Se caută o mînă de lucru ieftină, dar inteligenţa şi inventivitatea îşi impun propriile preţuri.

Cînd dinamica dezvoltării economice este reală şi nu doar un artificiu al cifrelor, politica socială se impune de la sine: revolta "mizerabililor" ameninţă însăşi stabilitatea profitorilor creşterii.

Magdalena BOIANGIU

Foşti şi viitori miniştri

În Israel, criza guvernamentală s-a declanşat pe 17 iunie, după demisia spectaculoasă a lui Dan Meridor, ministru de Finanţe, care a afirmat că a făcut acest gest forţat de comportamentul tot mai autoritar al prim-ministrului, Netanyahu. După votul de cenzură, cîştigat la limită, contestarea a început să vină din toate părţile: "Coaliţia se menţine, dar e clar că nimeni nu mai are încredere în Netanyahu. Felul în care el a izbutit, într-un timp atît de scurt, să-şi înstrăineze majoritatea colegilor, a prietenilor, a partenerilor şi suporterilor este fără precedent în istoria politică a Israelului." (**Maariv**) "În primul său an la putere, prim-ministrul a făcut absolut toate greşelile posibile. Le-a corectat, apoi, aproape integral, dar au rămas cicatrici profunde şi, ceea ce e şi mai periculos, a subminat încrederea poporului în el, în promisiunile lui, în politica lui." (**Yediot Aharonat**)

Netanyahu a încercat să-l numească ministru de Finanţe, dîndu-i şi împuterniciri speciale în «guvernul restrîns (de bucătărie)» pe Ariel Sharon, unul dintre cei mai fanatici apărători ai "liniei dure" în tratativele cu palestinienii. (**The Economist**).

Linia dură în tratative înseamnă absenţa tratativelor.

Numirea lui Sharon i-ar fi liniştit pe susţinătorii de extremă dreaptă, dar i-a înfuriat peste măsură pe cei care realizează că renunţarea la tratative va înrăutăţi la limită situaţia internaţională a Israelului. Ministrul de Externe David Levy a jucat un scenariu cu multe surprize pentru a împiedica numirea lui Sharon. "Acesta a pus capăt după trei minute unei întrevederi cu Netanyahu şi îşi pregăteşte răzbunarea." (**Le Monde**)

Între timp criza a fost rezolvată prin numirea în postul de la Finanţe a avocatului Yaacov Neeman. Militant al organizaţiilor religioase, el este partizan al colonizărilor, şi sfătuitorul pe teme juridice al Sarei Netanyahu, soţia prim-ministrului. Noul ministru de Finanţe nu pare a fi mai moderat decît Sharon, ci doar mai puţin celebru. Liderul partidului Shass (ortodox sefard) este de părere că Sharon e mai puţin periculos în guvern, decît în afara lui: "Cînd e invitat să ia decizii importante el se poate comporta ca un om de stat pragmatic, cum a fost cînd Begin a cerut evacuarea Sinaiului şi a implantărilor evreeşti din Yamith. Cînd este departe de putere, el muşcă, critică şi poate face mult rău." (**Le Nouvel Observateur**)

Toate aceste raţionamente atît de subtile par a anunţa că o nouă plimbare la urne nu este nici exclusă, nici prea îndepărtată în timp.

Exemple rele

"Domnii Jean-Louis Debré şi Jacques Toubon au distrus aproape integral arhivele ministerelor de Interne şi de Justiţie înainte de a părăsi fotoliile ministeriale. Prea puţin preocupaţi de necesara continuitate a acţiunii statale, cei doi foşti miniştri au dat dovadă de o absenţă totală a fair-play-ului în relaţia cu succesorii lor." (**Le Nouvel Observateur**) **(M.B.)**

Argument

De ce un număr despre dans?
Pentru că toată lumea pare a-l fi uitat.
Pentru că e o temă (aparent) frivolă.
Pentru că e marginal şi – se ştie – „marginea“ oferă cel mai adesea o materie densă şi insolită de discuţie, un fel mai surprinzător de a pune întrebările şi de a formula răspunsurile.
Pentru că pare a fi cea mai „ameninţată“ artă, în România tranziţiei. Pe buzele tuturor dansatorilor şi coregrafilor apare, ca un loc comun, identificarea cu Cenuşăreasa-din-prima-fază.
Autocompătimire? Se va vedea că, în chip paradoxal, lumea dansului se străduieşte să devină un sistem independent, mobil, „pe propriile picioare“, îşi conştientizează mai lucid propriile probleme şi se victimizează mai puţin decît se obişnuieşte în alte medii artistice.
Dansatorii par a înţelege că lumea se schimbă şi că ei înşişi o pot schimba, utilizînd noile mecanisme (care ţin de negociere, descentralizare, punerea la lucru a tehnicilor de management cultural) şi obligîndu-le să funcţioneze, dacă se gripează.
Pentru că am uitat, dacă nu mai sîntem foarte tineri, că dansul face parte din viaţă: nu pictăm, nu sculptăm, dar, de dansat, chiar dacă nu ne place sau zicem că habar nu avem, am dansat cu toţii, măcar de cîteva ori în viaţă, „forţaţi“ de un context social sau altul. Aşa încît, pe lîngă dosarul din paginile 7, 8 şi 9, tipic pentru un număr din seria „stărilor“ realizate de *Dilema* (Starea filmului, a romanului, a teatrului, a arhitecturii, a poeziei, a criticii literare, a presei culturale) acest număr cuprinde şi un palier „socio“: dansul ca „practică“ şi subiect al analizei sociale (vezi paginile 10 şi 16). Căci o societate (sau un grup) este şi ceea ce dansează, arată şi aşa cum dansează.
Pentru că, sau mai bine zis, *din drag* (deşi sună siropos) de „rădăcini“ (vezi paginile 6 şi 11)...(D.V.)

Sever VOINESCU
jurist

Trupul-dansînd

Cu gîndul la G.

Prin dans, trupul se poate înălţa la marginea imaginabilului şi, atingînd neverosimilul, poate deveni sublim. Pentru că dansul, prin esenţa sa rituală, dacă este urmat cu supremă etică, poate purifica trupul. Îl poate plasa, fie şi pentru o clipă, într-un spaţiu miraculos unde nici chiar mintea sau sufletul nu au acces. Iată de ce dansul aduce cu sine o revelaţie a propriului trup. De fapt, acesta este trupul nostru: purificat prin dans, curăţat de mizeria gesticulaţiei gregare, izolat de pestilenţialul social. Aşa este trupul nostru: unic, splendid, liber, mişcîndu-se blînd sub mîngîierea provocatoare a muzicii.

Dansul este fascinant pentru că stabileşte o relaţie specială între trup şi muzică. La început, muzica inspiră ritm trupului. Muşchii se destind ori se contractă după cum cade sunetul. Trupul începe, astfel, să povestească. El devine suportul unei naraţiuni. Apoi, încet-încet, se descoperă pe sine, se reconsideră, îşi înţelege graţia naturală. Acum trupul, fermecat şi fascinant, preia în sine muzica şi o redă fără greş. De acum înainte, muzica *se vede* după cum trupul-dansînd o oferă. Trupul devine, deci, purtătorul material al ideii şi al emoţiei. Şi, dacă te abandonezi cu totul în privirea cu care îl învăluieşti pe dansator, descoperi că trupul său are proprietăţi halucinogene: realitatea trupului-dansînd este din materia visului.

Această contopire pătimaşă dintre două calităţi diferite – sunetul şi trupul – este imposibil de explicat în afara misticii. În dans nu primează cunoaşterea, ci credinţa capabilă să nască extazul. Dansul nu e *una cosa mentale*, după cum e departe de a fi simplă gimnastică. Dansul este îndumnezeirea trupului. Dansul aruncă trupul într-o geometrie divină şi, prin aceasta, îl înalţă, îl transformă într-un *în sine*. Tocmai de aceea, refuz să cred că trupul-dansînd este, exclusiv, produsul unor nesfîrşite ore de exerciţii.

Probabil că undeva, în memoria trupului nostru, există un timp în care trupul abia plămădit, cald, încă, de dogoarea mîinii Creatorului, reacţiona pur la vibraţia originară. Astfel, trupul purta în el armonia universală. Ei bine, dansul încearcă să repună trupul în acel timp. Nu cred că există ceva ce nu poate fi redat prin dans şi, mai important, nu cred că există ceva ce nu poate fi îmbogăţit, în propria-i simbolistică, prin dans.

Un mare dansator este paradigmatic pentru specia umană. Priviţi-l! Ştii că trupul acela nu e al tău şi nici al vreunuia din aglomeraţia care te înconjoară. El aparţine doar dansatorului. El are un nume. El este Nureev sau Barîşnikov sau Donn. El este Plisetkaia sau Sylvie Guillem. Îl priveşti sau doar ţi-l aminteşti... Simţi, desigur, că acel trup subţire şi puternic, discret şi de neuitat, frumos în toată puterea cuvîntului, este, cumva, şi al tău şi al lui şi al lor. El este însăşi Trupul. Cred că aici se ascunde şi criteriul: dacă vezi un trup mişcîndu-se după muzică şi simţi că ceva pur din tine se mişcă la fel, simţi că şi tu eşti Trupul, ştii că e dans. Dacă ceea ce vezi nu îţi aparţine în nici un fel, e doar obositoare zbînţuială.

Miracolul dansului stă în puterea lui de a individualiza şi de a universaliza deopotrivă. Priviţi marile spectacole! Priviţi marile coregrafii! De la Deaghilev la Béjart, de la Petitpas la Preljocaj. Avem în faţă zeci de forme ale aceleiaşi reuşite: trupul se eliberează şi, apoi, ni se arată pentru a ne arăta pe noi. Trupul-dansînd este, în acelaşi timp, de o incontestabilă unicitate şi de o evidentă asemănare cu oricare alt trup. El este, de aceea, aidoma unei minuni.

Recitesc acest text scris cu mai bine de trei ani în urmă. Îmi amintesc perfect ce anume l-a generat. Un documentar dedicat acestui geniu al sfîrşitului de mileniu care este Maurice Béjart şi iubirea ce o purtam unei balerine m-au făcut să scriu aceste cuvinte.

Acum mă întreb cum de am putut *scrie* ceva despre dans? Cum de am putut da cuvînt şi strînge în idee emoţia copleşitoare pe care o simţeam văzînd *Baletul Secolului XX* (trupa lui Béjart) dansînd pe muzica lui Stravinski într-o excelentă autobiografie a marelui coregraf sau văzînd *Bolero*-ul dansat de Plisetkaia ori acel grandios *1789 şi noi* – spectacol montat de Béjart la Paris pe muzica lui Beethoven cu ocazia bicentenarului Revoluţiei Franceze?

Încă nu sînt convins de omnipotenţa expresivă a cuvîntului, dar sînt convins de capacităţile practic infinite de expresie ale dansului. Poţi dansa un strigăt de fiară sau o tandră mîngîiere. Poţi dansa iubirea sau chiar moartea. Poţi dansa un mit vedic sau frigul din stepa rusă. Poţi dansa orice este.

Dansul este mai mult decît o experienţă şi mult mai mult decît un tip de comunicare. Dansul este cea mai sănătoasă situare a omului în Univers.

Irina NICOLAU
etnolog

Haide, bura, haide!

Există societăţi care privesc cu milă-silă pe insul care nu dansează. La români, de pildă, fata care nu juca nici că se mărita. Era peste poate. Căci ce fel de nuntă ar fi fost aceea care s-ar fi dispensat de "dansul miresei pe bani"!? Şi, ca şi cînd să dansezi n-ar fi fost destul, în Balcani, miresele aromânce trebuiau să facă dovada că ştiu să cînte. Chiar în timpul nunţii. Trei, şase sau nouă cîntece, aveau de ales... Cu oameni care jucau şi cîntau, sărbătoarea devenea posibilă. Aveai din ce s-o faci.

Dar mie, mie, cînd vine vorba de dans, daţi-mi voie să mă refer la Zorba care dansa exact ca tata, nici mai bine, nici mai rău. Sînt multe feluri de a dansa. Tata şi cu Zorba vin din grupul dansatorilor care dansează pe viaţă şi pe moarte. Există, cred, un moment cînd, dacă îi opreşti din dans, îi omori. Dansînd, ei povestesc ceva şi nu ştiu să danseze decît cu sufletul la gură. Acolo, la malul mării, după dezastru, adică după ce construcţia călugărilor s-a făcut praf, Zorba îşi desface braţele cruce, pierde greutatea trupului şi se pune pe povestit. Zice de războaie sîngeroase cu turcii, despre eşecurile lui matrimoniale, de patima pentru santuri, "dio rumia" şi Bubulina, de prietenia pentru noul său prieten, scriitorul... Zorba nu ţopăie, nu se lălăie, nu se scălîmbăie, Zorba doineşte.

Cu tata era altfel. Dar să precizăm cadrul în care l-am văzut dansînd. Eu l-am văzut tîrziu. Cînd era tînăr dansa mult mai mult şi ridica masa, cu tot ce era pe ea, în dinţi, spre disperarea mamei. Eu l-am văzut, deci, dansînd la onomastici. Cea mai importantă onomastică era cea a lui.

Din prima zi a lunii iunie, tata începea să întrebe cîte zile "mai avem" pînă la "numa mea"? Pentru că îl chema Pavel, "mai aveam" 29 de zile. Timp de 29 de zile, tata ţinea numărătoarea inversă, stoca alimente şi ne întreba dacă sîntem sigure că oamenii vor veni. Unsprezece luni tata era de o nesimţire perfectă, nu-i păsa de nimeni şi de nimic. De luna "numei" lui totul se schimba, îl cuprindea o sensibilitate de fată mare.

"Numa" venea. De dimineaţă se lăsa pupat. După-amiază începeau să curgă musafirii. Ca să danseze, încercau să prindă postul de radio Salonic sau puneau cele trei discuri

© S. Gheţie

microsion, primite din Grecia, pe care tata le asculta în fiecare seară. Lumea dansa şi tata vorbea. De băut nu bea decît "apa raţi". Se lăsa rugat. Pînă la urmă, intra între dansatori. Atunci se întîmpla lucrul acela ciudat. Pentru că era ceva ciudat. Aici nu încape vorbă. Să fi fost ciudat că o namilă de 130 de kile învingea gravitaţia, că un elefant devenea din cale-afară de graţios? Nu! Că din paharul de vin pe care şi-l punea pe creştetul capului nu curgea nici o picătură? Nici! Că lumina feţei lui te făcea să crezi că poartă o mască de aur? Nu, nu! Te frapa faptul că, atunci cînd începea să danseze, toţi se opreau din joc. Aşa mi-a venit ideea că le povesteşte ceva, ceva care este numai pe înţelesul celor care n-au pierdut codul. Din cînd în cînd, cîte unul dintre cei care priveau îi striga:

– Haide, bura, haide!

Şi tata răspundea răcnit:

– Ha, ha, ha, ha...

Tîrziu, după ce am început să învăţ albaneza, am aflat că *burr* înseamnă *bărbat*. S-ar putea ca poveştile lui tata să fi fost numai pentru bărbaţi...

Alex. Leo ŞERBAN

Portret al artistului cu barometru

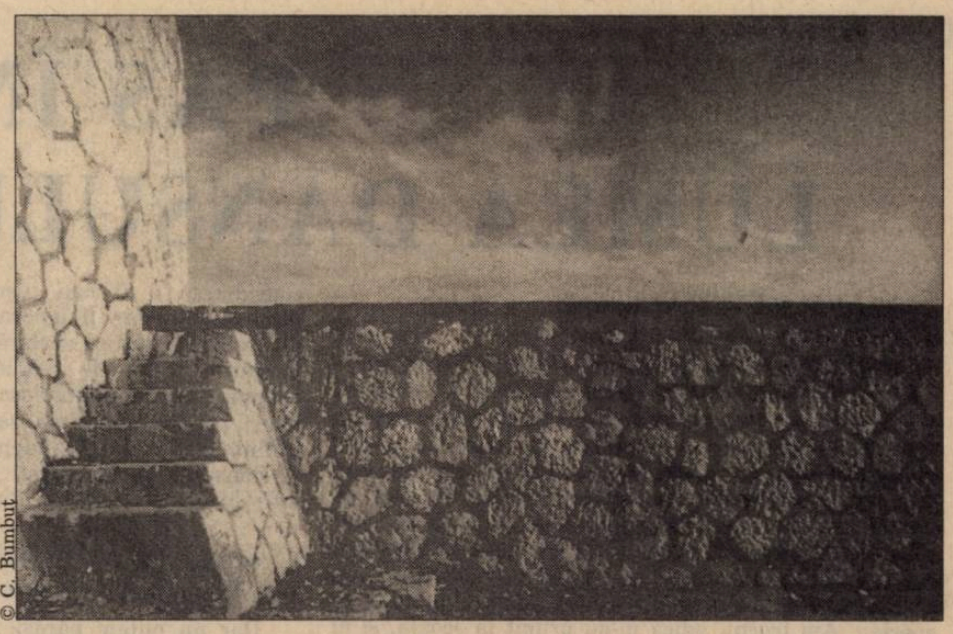

© C. Bumbut

Acum doi ani, Răzvan Mazilu monta la Sala Atelier a Naţionalului o dramatizare a **Damei cu camelii**: spectacol de răscruce – scriam atunci – care pune arta dansului în serviciul teatrului, muzica în serviciul dramaturgiei şi pe Maia Morgenstern în "serviciul divin" al tuturor acestora... Entuziasmul meu a fost singular. Au apărut, ce-i drept, cîteva cronici elogioase, dar tonul dominant a fost de morozitate blazată; deşi **Dama cu camelii** a luat un premiu important în Elveţia iar publicul a fost, în general, curios şi incitat de experiment (în "piesă" nu existau decît doi actori, coregraful-dansator şi un violoncelist), rămîn cu impresia că despre un spectacol atît de semnificativ s-a vorbit (şi scris, mai ales!) prea puţin. Nepermis de puţin.

Personalitatea lui Mazilu şi, mai ales, "backgroundul" lui artistic nu erau de natură să-i asigure o mare simpatie printre criticii de teatru; la 21 de ani, deja virtuoz ca dansator-coregraf, frumos pe deasupra şi cu un aer "altier" ce agasează mediocrităţile, Mazilu era un prodigios copil teribil care, atacînd sacrosanctul domeniu al Teatrului dinspre acela, frivol firesţe, al dansului, trebuia pus cu botul pe labe – să mai aştepte! Fără să se lase descurajat, Mazilu a aşteptat un an. Şi a revenit, pe scena Teatrului "Odeon", (tot) cu o dramatizare proprie: un text al lui Tennessee Williams intitulat "Vorbeşte-mi ca ploaia şi lasă-mă să te ascult". Spectacol care amalgamează, din nou, muzica (Johnny Răducanu) cu dansul şi cu teatrul, şi în care Rodica Mandache este formidabilă. Ecourile? Iarăşi, mediocre printre cronicarii teatrali... Ceea ce ar fi trebuit să fie un eveniment (măcar pentru performanţa, cu totul ieşită din comun, a unei actriţe căreia i s-a dat rareori ocazia de a fi actor total!) a fost considerat efort de rutină şi, peste îndrăznelile montării, s-a pus o surdină suspectă. Nu ştiu ce proiecte mai are Răzvan Mazilu în zona teatrului; deocamdată, se pare că se întoarce la dans, cu scurte *intermezzi* comerciale ("showurile Janine").

Cazul lui mi se pare simptomatic pentru atmosfera artistică de la noi. Iată un tînăr extrem de talentat, plin de idei pe care doreşte să le pună în practică. A demonstrat, în dans, că este în formă maximă, a făcut cîteva coregrafii remarcabile, a luat premii peste tot – şi s-a apucat, încrezător şi pasionat, de ceva nou pentru că, spune el, "cred că spectacolul secolului XXI este sincretic – conţine tot: cuvînt, imagine, mişcare, sunet!" Cu o candoare nedisimulată ("am citit **Dama cu camelii** cînd eram mic, mi-a plăcut să-mi imaginez că sînt «dama»...") şi cu opţiuni sigure care merg de la imagini la ambient sonor (pentru **Dama**..., prezenţa violoncelului motivată de faptul că, în celebra fotografie a lui Man Ray, trupul femeii este un violoncel; pentru **Vorbeşte-mi ca ploaia şi lasă-mă să te ascult**, compoziţiile lui Victor Herbert – care nu mă-ndoiesc că l-ar fi făcut fericit pe Tennessee!). Dacă personajul lui Dumas-fiul era o obsesie mai veche, textul americanului a fost ales pentru că "e foarte ofertant pentru un coregraf care vrea să facă teatru, îţi dă posibilitatea de a exprima prin mişcare ceea ce e dincolo de cuvinte." Toate acestea înseamnă ceva pentru un diletant ca mine (spectator foarte mofturos altminteri!), însă foarte puţin, se vede, pentru critica de specialitate...

Una dintre probleme este că nu există, la noi, o hermeneutică interdisciplinară. Fiecare e stăpîn pe parohia lui, "autorităţi în materie" plictisite de metisaje artistice care le solicită o privire alta decît cea strict specializată. Or, arta – Mazilu are, intuititv, perfectă dreptate! – tinde tot mai mult să aglutineze, experimentînd în zonele de frontieră. Oricine a văzut în viaţa lui un happening sau o performanţă se uită altfel la ce a venit după; oricine a văzut un spectacol de Josef Nadj sau Philippe Genty nu mai priveşte scena la fel ca înainte... Dar cei care au văzut toate acestea *şi* teatrul de la noi sînt, din păcate, incredibil de puţini!

Există un pericol în ceea ce îl priveşte pe Răzvan Mazilu: acela de a renunţa la experimentele sale sincretice din cauza opacităţii critice. El este destul de inteligent să alterneze, deocamdată, dansul (şi eventual teatrul) cu acele lucruri care aduc bani fără a-i compromite cariera, dar nu se ştie cît va mai putea face asta: în fond, orice nou proiect implică o serie de sponsorizări, iar atunci cînd inerţiile (inerente) de receptare sînt dublate de cronici proaste, sponsorizările nu vin chiar unse... Dacă dansul mai are un viitor în România (sper din tot sufletul să fie aşa!), urmărirea carierei lui Răzvan Mazilu va fi un barometru exact.

Sergiu ANGHEL
profesor universitar, coregraf al Companiei ORION

Un sexapod cam turmentat

Dansul în România este un fel de Shiva cu mai multe picioare şi, deci, cu mai multe tendoane ale lui Ahile. Eu văd şase puncte nevralgice în acest sexapod bizar: 1) **şcoala** (Liceul de coregrafie); 2) **facultatea** (secţia de creaţie coregrafică din cadrul catedrei de regie-teatru a Academiei de teatru şi film; 3) **structurile de balet** ale teatrelor de operă şi balet, identice cu ele însele de pe vremea cînd cîntau "înfrăţit fi-va veşnic al nostru popor cu poporul sovietic eliberator"; 4) **structurile de dans** contemporan apărute după '89; 5) **Ministerul Educaţiei**, sau cum i-o mai fi spunînd acum, la a şaptea schimbare a titulaturii fără o schimbare înţeptită a stilului de lucru; 6) **Ministerul Culturii** în care nu dau pentru că depind de EL şi au stilul să "dea" şi ei... ce pot... şi, ca o umbră, **Uniunea** interpreţilor, coregrafilor şi criticilor de muzică şi dans din România, care este o uniune admirabilă, compusă din membri cu vederi antiunioniste.

În esenţă, sexapodul este cam turmentat şi se ţine prost pe cele trei picioare mai ferme (şcoala, facultatea şi noile structuri) pentru simplul fapt că le vede dublu, din pricina celorlalte trei aparente puncte de sprijin. Şcoala se ţine la rîndul ei pe două picioruşe; unul valid... dar ambele cu cîte un tradiţional tendonaş vulnerabil. Altfel spus, profesorii de balet lucrează "pe export", iar cei de cultură generală "pe stoc". Şi mai pe înţeles; fără o protecţie contractuală pe care Ministerul Învăţămîntului trebuia să o inventeze pînă acum – măcar din dorinţa de a nu se situa sub inteligenţa futboleurilor, care ştiu să-şi protejeze produsul muncii, şi, implicit, banul contribuabilului – produsul muncii profesorilor de balet este expediat, cu concursul iresponsabil al "responsabililor" din Minister, direct "afară". Partea tristă este că banii gîrlă cu care se educă o fetiţă manierată timp de 9 ani vin de la antipod, direct din buzunarul lui badea Gheorghe care dă cu sapa, şi care, după o praşilă anevoioasă, ar trebi să beneficieze de o bucăţică de săpun "Lux" cu care să-şi spele tranziţia. Dar vai, lebedele noastre, tot la Viena se duc, plocon pe gratis, pardon, la tirolezi. Cît priveşte "za lucrul" profilor de la cultură generală "ipac dau de ştire" că este groaaaaznic. Asta duce la o slabă selecţie pentru facultate. Pe de altă parte, studenţii secţiei de creaţie, nebeneficiind – precum cei ai secţiei de regie teatru – de o secţie de interpretare, cum este cea a actorilor, sînt obligaţi să se improvizeze în propriii lor interpreţi, ceea ce duce, uneori, la o scădere a calităţii.

© A. Paul

În vechile structuri, "toate-s vechi". Deşi cel mai bine plătite, pentru simplul fapt că uzează pînă la plictis de învechita – şi ea – sintagmă "prima scenă a ţării", aceste structuri sînt ultimele la capitolul premiere, fie acestea simple "remake"-uri, nemaivorbind de lucrări originale, singurele capabile, eventual, să facă parte dintr-un patrimoniu cultural naţional. Cu alte cuvinte, şi aici, badea Gheorghe plăteşte numai pentru promovarea culturii altora. Cu alte cuvinte, nici una din direcţiile de pînă acum ale Operei Naţionale nu a promovat sistematic autorii naţionali, cei pentru care Ministerul Învăţămîntului cheltuieşte bani grei pentru a-i forma. Colac peste pupăză, se fac eforturi financiare suplimentare pe buzunarul lui badea Gheorghe pentru a se importa coregrafi, la fel de congelaţi ca pulpele americane, indiscutabil – fie şi numai pentru aceasta – mai puţin credibile decît cele de Crevedia.

Cît priveşte Uniunea interpreţilor şi coregrafilor... voi fi scurt. E greu să faci o Uniune care trebuie să aibă un preşedinte şi doi vicepreşedinţi într-o ţară de preşedinţi şi de vicepreşedinţi... Pluralismul prost înţeles duce la atomizare într-o ţară în care oamenii sînt tentaţi să vorbească despre ei înşişi la plural.

Noile structuri de dans contemporan sînt o bună realizare. Ele nu au însă un buget propriu şi, comparativ cu Opera Naţională – la un efort sensibil egal –, au salarii de patru ori mai proaste. Deşi plasate în capitală, nu au nici măcar fondurile unui teatru muncitoresc din Petrila. În ce mă priveşte, am fost obligat să finanţez penultimul meu spectacol din propriul buzunar. I-am scris în sensul acesta dlui Caramitru o scrisoare disperată la care nu am primit nici un răspuns. Într-o problemă de ţeavă spartă, ICRAL-ul de care aparţin mi-a răspuns în trei zile – negativ, desigur – dar onorant, cu semnătură de director şi două ştampile. Cînd voi ajunge la concluzia că Ministerul Culturii funcţionează mai prost decît un ICRAL, o să mă mut, probabil, din cultura română. Deşi, cu criza asta de spaţiu...

Celelalte probleme le las pentru al'dată, că vine Clinton la 11. Oricum, sexàpod cu spaţiu de o pagină e greu, aşa că fac şi eu *pied de grue* pînă nu s-o mai împuţi cefalopodul românesc de la cap ca să fim nevoiţi s-o lăsăm tot timpul în coadă de peşte.

Delia VERDEŞ

PAS ÎN DOI: LUMEA DANSULUI ŞI TRANZIŢIA

Coregrafia suprimă copilăria (file dintr-un jurnal)

„...mai greu e cu tata, care spune că asta nu e meserie. El spune că o să mor de foame." ● „Au venit amîndoi cu mine la test, dar părinţii nu aveau voie în sala de dans. Era o profesoară cu nişte ochi mici albaştri, care mi-a ridicat piciorul în faţă, într-o parte, la spate, a tras de el, mi-a îndoit vîrful de la labă, pe urmă m-a pus jos broscuţă, m-a pus să sar. O profesoară bătea din palme şi eu a trebuit să bat după aceea exact ca ea. Au pus şi muzică şi eu atunci am şi dansat! Mie mi s-a părut ceva ciudat. Unii copii se speriau. Am trecut, adică m-au primit la şcoală, şi ai mei s-au bucurat şi m-au sărbătorit. Poimîine e şi ziua mea, adică împlinesc „frumoasa" vîrstă de 10 de ani." ● „Am început să învăţăm „alfabetul nostru" (...) te pune la bară, înveţi poziţiile picioarelor şi braţelor şi sînt zeci de mişcări, fiecare cu numele ei. Fetele s-au încălţat cu poante şi am fost şi eu curios cum este cu acel papuc ascuţit pe picior. Ei bine, te doare rău „gogoaşa", adică mijlocul labei, pe care eu, pentru un băiat, o am foarte ca lumea arcuită, şi ştiu că e o chestie care contează la test. Sînt şi unii colegi care-şi bagă picioarele sub calorifer şi stau aşa nu ştiu cît ca să-şi facă un picior mai bun. Fiecare trage pe bară cît poate după orele de clasic. Învăţăm şi ore de pian. Super-extra este la orele de improvizaţie." ● „Tragem de noi, asta facem de patru ani, asta e, de sute şi de mii de ori aceleaşi mişcări, dar nu ni se spune de ce. Ar trebui să ţi se spună de ce aşa şi nu altfel. Care-i scopul? La naiba! Scopul tău acuma, băieţaş, e să treci la examene şi să te vezi într-a IX-a!" ● „La repertoriu, pe lîngă variaţiile solistice, încercăm să lucrăm şi cu partenera. Apropierea e haioasă, mă tem că ne alegem mai mult cu rîsul. Te simţi mai mult ca un fel de suport pentru fată, o ţii de talie, o învîrţi, faci aşa-zisele „sarmale"! Fetele se plîng că sînt pline de vînătăi fiindcă nu ştim să le prindem... Nouă ni s-a explicat că putem face scolioză (şi nu numai) dacă nu lucrăm atent. Fetelor mai grele, pe care nu putem să le ridicăm, le zicem „fete moarte"". ● „Iubesc orele de dans modern. E altceva, care la început te şochează. Toţi din grupă sîntem cuceriţi. Profu îţi cere să participi cu idei, avem tot timpul un dialog, încep să bănuiesc că există şi un răspuns la acel „de ce". Corepetitor este invitat un compozitor care desface pianul, trage de corzi, face tot felul de nebuneli. Unii din profii de clasic îi prelucrează pe părinţi să nu ne mai lase la orele de modern, că ne „stricăm" corpul." ● „La cheful de la M., lumea s-a uitat ca la felul paişpe la gaşca noastră din Coregrafie. Aşteptau să dansăm cu figuri. N-am dansat mai deloc." ● „Sînt foarte singur, nu am prieteni dinafara dansului, îmi dau seama foarte bine că n-am o relaţie normală cu exteriorul... Sîmbătă, neapărat, o să ies la un baschet." ● „E 9 seara şi sînt terminat, ca de obicei. Aproape patru ani de cînd mă trezesc la 6,30. La 7,15 trebuie să plec la Operă, la 8 începe ora de dans. Bară, mijloc, frumos, la 9,30 pleci de la Operă, lac de apă, că duşurile pentru cei ca noi nu s-au inventat în România. De la 10 ai orele-ore, fugi din Kogălniceanu în Principatele Unite. De la 14 înapoi la repetiţii la Operă. Iar fuga, hămesit de foame, ajungi lac de apă şi pleci lac de apă, la 18,30. În fiecare zi plec la 7 dimineaţa şi ajung după 7 seara acasă, mort de oboseală, mănînc şi mă culc. Mă simt ca un robot stricat, nici măcar un film de doi lei nu mai am putere să văd. Mai este o lună pînă la bac. Sînt aproape absolvent de Coregrafie."

Bun, şi după aceea? (file dintr-un sondaj)

Ce vei face, odată sfîrşiţi cei nouă ani de muncă zilnică „la bară şi la mijloc"? Mai mult de jumătate dintre absolvenţii liceelor de Coregrafie din Bucureşti şi Constanţa sînt hotărîţi să dea la facultate – rezultă dintr-un sondaj realizat la sfîrşitul anului şcolar de Fundaţia Culturală „Proiect DCM". Din fericire, la Academia de Teatru şi Film din Bucureşti (ATF) s-a înfiinţat, după revoluţie, o secţie de coregrafie, care pregăteşte, deocamdată, doar coregrafi şi pedagogi. Dar absolvenţii de ATF? Ei ce planuri au? Acelaşi sondaj, luîndu-i şi pe ei în calcul, pe lîngă liceeni, le indică foarte clar intenţiile: 45% dintre intervievaţi vor să plece în străinătate. Dintre cei care au decis să rămînă în patrie, 40%, în pofida formaţiei aproape exclusiv clasice, şi-ar dori să lucreze într-o companie de dans contemporan şi doar 14% mai ţintesc să strălucească pe scena prăfuită a Operei... Cu toate că există profesori care se întreabă dacă nu cumva respectiva opţiune nu traduce atracţia pentru o cale considerată a fi mai „uşoară", această mutaţie de interes nu poate fi ignorată. În sfîrşit, trei sferturi dintre absolvenţi se declară nemulţumiţi de nivelul de pregătire oferit de şcolile lor; doar 12% se simt chemaţi să îmbunătăţească acest nivel devenind ei înşişi profesori la liceu sau ATF; 26% visează să-şi înfiinţeze o companie independentă; 60% se gîndesc să fie dansatori sau coregrafi „freelance". Unde? Ce şanse au? Cum arată peisajul din care vor face parte?

Cîteva dintre problemele şcolii româneşti de dans

Dar nu putem părăsi, încă, spaţiul şcolii, fiindcă toţi dansatorii şi coregrafii cu care stai de vorbă sînt aproape unanimi în a o desemna drept „punct nevralgic forte al peisajului". **Miriam Răducanu** pledează cu căldură : „Dacă această şcoală nu va avea acele minime condiţii care pot dezvolta dansul, dansul va cădea, şi nu se va putea spune că e vina copiilor sau profesorilor, nu! Fiindcă e ca şi cum ai pune un copil să cînte la vioară şi-n loc de vioară îi dai o scîndură. El nu poate scoate sunete de vioară, e elementar!". **Anca MĂndrescu,** director adjunct al Liceului de Coregrafie din Bucureşti şi lector la secţia de coregrafie a ATF, trece în revistă multele, diversele şi marile dificultăţi ale învăţămîntului coregrafic românesc. Ele sînt, cum e de presupus, de ordin material: o pereche de poante costă în jur de 20.000 de lei – una de flexibili (încălţămintea obişnuită de dans din pînză, cu talpă de piele) cam 15.000 de lei; ambele încălţări se rup în cîteva zile, dansatorul în devenire are dreptul la (cîte) o pereche pe trimestru – restul cumpără cum poate, de unde poate, din buzunar; faceţi socoteala cît îl costă; cîte eforturi ca să cumperi un biet casetofon!; două abonamente ale liceului la două reviste de specialitate au fost plătite de o prietenă binevoitoare... Antologînd o impresionantă panoplie de lipsuri, interlocutoarea mea conchide: „Am obosit făcînd spectacole „minimaliste", mă înţelegeţi? Rabat la lumină, rabat la costum, cît să suplineşti prin imaginaţie şi muncă?".

În al doilea rînd, problema-cheie – mi se explică – este aceea a planului de învăţămînt: „Cadrul în care ne mişcăm e rigid şi aberant – un pat al lui Procust. Materiile de cultură generală sînt aceleaşi, examenele sînt aceleaşi ca la orice liceu, în condiţiile în care elevii noştri sînt epuizaţi şi de orele de specialitate. Româna, limbile străine, istoria dansului trebuie ştiute perfect, nu încape discuţie, dar matematica, fizica sau anatomia, de pildă, ar putea fi simplificate şi predate altfel, adaptate intereselor profesiunii. Ministerul Învăţămîntului nu este însă deloc receptiv. Poate că e şi vina noastră: noi nu avem un inspector de specialitate pentru că nimeni dintre noi nu a dorit să meargă în minister...". La rîndul lui, Ministerul se apără. **Elena Surdu-Stănescu**, inspector care se ocupă de toate liceele de artă din ţară, susţine foarte deschis această idee a „adaptării" unor programe: „Dar nimeni nu poate să le rezolve lor în şcoală cursurile, nimeni n-o să-ţi dea nimic dacă nu acţionezi! Poate că, fiind prinşi cu munca lor atît de dificilă, ucigătoare – ştiu prea bine – nu-şi găsesc timp să se organizeze... Dar nu poate să vină un profesor care predă la un liceu oarecare să facă aceste noi programe speciale. Eu, de exemplu, sînt plasticiană, îi pot ajuta pe cei din domeniul meu – pe ei nu. Trei profesori de fizică din cele şapte licee coregrafice ar putea reformula materia, bineînţeles. Comisia de elaborare a programelor îi aşteaptă. Da, sigur, ar fi şi plătiţi... Eu cred însă că trebuie să fie foarte atenţi cu pachetul de cultură generală, nu toţi elevii din liceele de artă ajung genii şi nu toţi ajung să profeseze în domeniul lor."

Un memoriu adresat ministerului de Comitetul Naţional al Dansului atacă, apoi, frontal, spinoasa problemă a restructurării învăţămîntului coregrafic: el propune ca liceul să se transforme în academie pentru ca dansatorul, mai bine pregătit, să nu mai fie în scripte acel veşnic salariat cu studii medii, prost plătit... Este lansată, printre altele, următoarea idee: învăţămîntul mediu să se încheie după 11 clase, iar studiile superioare să dureze trei ani. Stupoare: dna Surdu-Stănescu nu cunoaşte acest document. Pur şi simplu nu l-a primit. Ministerul este, desigur, gata să-l analizeze. Dar trebuie să-l primească. Personal, inspectorul nu îmbrăţişează această soluţie de „coborîre" a vîrstei de absolvire. Dar este gata să asculte argumentele specialiştilor. Şi proiectul noii clădiri a liceului, care urmează să se construiască în spatele Operei, cu săli mari de lucru, sală de spectacol, cămin, cantină („un proiect pentru 100 de ani" – cum îl numeşte Anca Mândrescu)? Coregrafia a pierdut finanţarea fiindcă n-a acţionat la timp, însă este, este posibil...

În sfîrşit, cea de-a treia serie de probleme: relaţiile cu instituţiile de spectacol. Dacă teatrele ar avea planuri de producţie pe termen mediu şi dacă ar consimţi să le comunice şcolilor, acestea şi-ar pregăti elevii în funcţie de repertoriul „beneficiarilor". Absolvenţii ar şti ce se aşteaptă de la ei, ar alege în cunoştinţă de cauză, teatrele nu ar mai acuza şcoala că nu-şi joacă bine rolul de „pepinieră". „Cel puţin jumătate dintre absolvenţi pleacă din ţară... Dacă se duc la Operă, practic nu au ce să danseze – ce se montează? *Giselle – Lacul..., Giselle – Lacul..., Giselle – Lacul...* Îmi pare rău să spun asta, Opera e singura companie cu care sîntem în legătură – nici asta nu-i normal! – ei ne primesc în spaţiile lor, le sîntem pe veci îndatoraţi, dar repertoriul lor e foarte redus." Vine rîndul Operei să-şi pledeze cauza. **Ileana Iliescu**, şef al Compartimentului de Balet al Operei Române, se arată nedumerită: „În fiecare stagiune avem o premieră-două. În septembrie vom avea două spectacole ale maestrului Gelu Barbu. Vom relua *Frumoasa...* – există, să ştiţi, multe cereri ale publicului. Dl Tugearu va face *Anna Karenina.* Avem tineri intraţi în companie anul trecut şi care au făcut, după cîteva luni, rol solistic. Dar asta necesită o pregătire şi o calitate în plus – nu poţi să faci un ansamblu de solişti. Oriunde în lume, dansatorul de ansamblu ştie bine că asta este limita lui. Dar un dansator de ansamblu perfect este, poate, de multe ori, mai valoros decît un solist prost. Oricum, ne-am gîndit la un gen de studio pentru tinerii care sînt şi coregrafi, în care ei să poată să lucreze şi să-şi etaleze valoarea."

Cearta clasicilor cu modernii, la sfîrşit de secol XX

Uneori evidentă, cel mai adesea voalată, această tensiune se iveşte, iarăşi, în discursul celor mai mulţi dintre oamenii dansului. Anca Mândrescu nu admite o discuţie în termeni conflictuali şi invocă idealul dansatorului complex: „Nu mai putem separa, astăzi, dansul clasic, de caracter, contemporan." **Sorana Badea,** studentă ATF, deplînge însă faptul că liceul nu oferă prea mult tocmai în acest sens, al complexităţii pregătirii. Au existat, ce-i drept, stagii de formare cu coregrafi francezi (deocamdată întrerupte), există orele de contemporan ţinute de Florin Fieroiu şi Mihai Mihalcea (dar sînt puţine: raportul între orele de contemporan şi clasic este de 17 la 200), lumea coregrafică meditează, oricum, la soluţii. Ileana Iliescu va pronunţa, la un moment dat, în discuţia cu reporterul, chiar cuvîntul „scălîmbăieli": „Toată lumea are impresia că, odată cu dansul modern şi epoca modernă, clasicul dispare. Curentele moderne se schimbă, dar clasicul nu moare niciodată. Şi toţi dansatorii de marcă din zona contemporanului au studiat dansul clasic." Un proaspăt absolvent, în schimb, ricanează: „Clasicul? Subiectul nu mă interesează. Nu e nimic nou şi viu în el. Dacă mă surprinde ceva într-o execuţie, eu sînt cu adevărat fericit. Altfel, ştii cum e-n clasic? Aştepţi să ieşi din rol să dai la table în culise...". Clasicul nu mai e cel de acum 100, nici măcar cel de acum 30 de ani – atrage atenţia **Liana Tugearu**, critic de balet: „El a rămas în liniile generale ale deschiderii *(en-dehors),* considerate „frumoase" şi codificate în secolele XVIII-XIX. Dar astăzi nici linia cealaltă *(en-dedans* – „cu picioarele înăuntru"), utilizată îndeobşte la personajele groteşti – Quasimodo, de pildă – nu mai e ocolită dacă e expresivă. Adevărul este că întrebarea dvs. nu-i una nevinovată. Realitatea e că există o duşmănie latentă între cei care practică o anumită formă de dans şi ceilalţi. Se disprefuiesc reciproc, şi pînă la un punct e de înţeles." „Pe mine unul mă jeneză, chiar mă doare că, la sfîrşit de secol XX, eu mai trebuie să discut aşa în ţara mea – completează **Ion Tugearu**. Dansul nu mai e acelaşi, pentru Dumnezeu! – turaţiile în aer s-au împrumutat de la marii karatişti sau de la dansatorii asiatici, s-au petrecut lucruri uluitoare, mutaţii importante: de vreo 25 de ani ponderea dansului feminin – întruchipat, se ştie, de prima balerină – a scăzut, marii coregrafi au pus accent pe dansul masculin (noi am ajuns să spunem că cea mai frumoasă variaţie din *Lacul lebedelor* din actul III a făcut-o Nureev); coregrafii nu s-au mai mulţumit cu povestea frumoasă şi duioasă – a intervenit dansul de idee. Noi trebuie să intrăm în această mişcare, noi trebuie să facem performanţă, noi trebuie să ne-aruncăm în foc! Să văd în

Bucureştiul ăsta demenţă de dans, asta aş vrea! Aştept ca tinerii absolvenţi să răstoarne ţara asta, ce rost are să tot vorbim de tensiuni între clasic şi contemporan, e jenant...".

Vene, osişoare, oase şi statutul lor social

Lumea dansului pare, într-adevăr, dornică să nu mai amestece cîmpul simbolic al disputelor de doctrină cu cel al acţiunii pentru un minimum de „bine comun", pare dispusă să se solidarizeze pentru a apăra interesele breslei, atît de anemic reprezentate pînă acum. Este de „reparat" sau (re)înfiinţat, pur şi simplu, o uniune de creaţie eficientă – decizia va fi luată în septembrie. Este de „reparat" statutul dansatorului: felul lui cu totul special de a munci merită un efort de înţelegere care să ducă la revalorizarea lui socială. Cum munceşte un dansator? „Infernal – răspunde Ion Tugearu. Fără oprire: dansul dacă-l laşi, te lasă. O săptămînă în care nu te-ai antrenat o recuperezi doar în alte două-trei săptămîni. Musculatura ta trebuie să fie în şoc, altfel teama de limitele tehnice te va opri să ajungi mai departe: corpul tău trebuie să se ducă spre un „acolo", dar, cum să spun, „pe la spatele" creierului. Munca asta a ta de Sisif odată făcută, îţi va lăsa mintea să se concentreze asupra rolului şi coregraful va şti că poate lucra cu tine. Începi şcoala la 9 ani, da? Imaginaţi-vă ce urmează: patruzeci şi ceva de ani de dans în care toată această structură a corpului, toate aceste vene, osişoare, oase, tendoane sînt în permanenţă stresate de o mişcare care nu-i firească, nu-i a omului de pe stradă...". Aşa este, sînt nişte zeci de ani în care începi prin a fi mizerabil plătit şi sfîrşeşti prin a fi prost plătit – explică Ileana Iliescu: „Dansatorii tineri care intră în compania noastră – şi sîntem, totuşi, prima scenă lirică a ţării – au un salariu de 300.000 de lei. Abia în anii în care, fatalmente, cariera începe să se apropie de sfîrşit, salariul începe să crească. Începutul carierei nu e, practic, susţinut băneşte şi asta nu e normal: un dansator care mănîncă un cartof prăjit şi o salată nu va reuşi să dea maximum. Vreau să vă spun că, pe vremea cartelelor, dansatorii erau trecuţi pe lista celor de culoare violet – categoria muncă grea, ca şi minerii."

Impasuri instituţionale şi legislative

Iată descrierea „stării dansului" din perspectiva impasurilor instituţionale şi legislative, în viziunea Lianei Tugearu: „Este, din păcate, şi slăbiciunea şi vina noastră: ne adunăm foarte greu, înţelegem foarte greu că, înafara intereselor personale, desigur foarte imporatante, există şi interese de grup. În acelaşi timp, însă, şi instituţiile care răspund de noi sînt neinterèsate de ce se petrece în dans – mai multă importanţă ne-au dat cei din străinătate. Ministerul de Externe al Franţei, de exemplu, a trimis aici, vreme de doi ani, mai mulţi coregrafi francezi care au dat spectacole, au făcut stagii, au format tinere generaţii, au deschis gustul pentru formule inedite. Ne găsim într-o situaţie cu totul stranie. Maiorescu se plîngea la sfîrşitul secolului trecut că vrem să inaugurăm forme lipsite de fond. Or, noi am ajuns să avem un fond impresionant – spun asta în calitate de critic care urmăreşte aproape tot ce se petrece – au apărut tineri pînă în treizeci de ani care practică şi concep dansul într-o manieră extrem de interesantă şi ei sînt foarte mulţi, aşa cum n-au fost niciodată în România; i-am văzut la concursul naţional de la Constanţa, de acum cîteva săptămîni. Dar... nu avem formele necesare în care ei să poată vieţui în chip normal, nu avem nişte structuri teatrale care să-i găzduiască – avem nişte companii cu structuri înţepenite şi închise. În Ministerul Culturii nu există un consilier, măcar, pe probleme de dans. De ani de zile memoriile şi cererile noastre se îngălbenesc prin cine ştie ce fişete şi sertare. Am cerut o comisie care să înceapă să lucreze la legislaţia privind funcţionarea companiilor de dans, a drepturilor specifice de autor (legea actuală trebuie completată din punctul nostru de vedere), a specificului funcţiilor şi încadrărilor din domeniul nostru. De exemplu: de ce e văzut coregraful ca un corespondent al dirijorului? Nici vorbă de aşa ceva! Apoi, nu susţin că Ministerul Culturii ar trebui să devină un fel de satrap care să comande repertoriul, dar el ar trebui să ceară şi să urmărească proiectele companiilor pe care le susţine financiar. În sfîrşit, eu sînt de părere că şi contractele „pe viaţă" ar trebui să dispară, fiindcă datorită lor se creează o pătură de funcţionari înclinaţi să o ţină într-un dolce farniente de la o stagiune la alta. Ştiu că în teatru această idee întîmpină destulă rezistenţă, dar cred că, dacă o ţinem tot aşa, dansul se va îneca."

Impasul prestigiului simbolic

Marginalitatea dansului ar fi, consideră unii dintre cei cu care am stat de vorbă, şi efectul unei „îndepărtări" de dans a intelectualilor sau a artiştilor din alte cîmpuri: „Ştiţi cine scria despre dans în România în perioada interbelică? Cella Delavrancea, Dan Botta, Emil Botta, Mircea Eliade, Petru Comarnescu, Mihail Sebastian, Arghezi... Recitalurile

Marian POPESCU
Director al Direcţiei Instituţiilor de Spectacole din Ministerul Culturii

Ministerul Culturii susţine ieşirea din criză

La începutul lunii martie a.c., cînd am venit la conducerea Direcţiei Instituţiilor de Spectacole, nu era prevăzută, în structura direcţiei, vreo preocupare legată de zona dansului. Pentru că unii dintre coregrafi mi-au fost studenţi la ATF, pentru că pe cei afirmaţi îi cunoşteam, am iniţiat în lunile din urmă mai multe consultări cu ei, neţinînd cont de disensiunile existente în mica lume a dansului de la noi. Ideea este că se impune favorizarea unui statut mai vizibil pentru o expresie artistică pe care o admir dar faţă de care neputinţe, de mai multe tipuri, acumulate în anii din urmă, proiectează un statut marginal de neconceput. În curînd va apărea în structura Direcţiei un post cu atribuţii clare în susţinerea eforturilor făcute de grupurile de dans de la noi. Oricum, de mai bine de o lună este operaţional *un sistem de aplicare pentru fonduri la Ministerul Culturii*, prin care, în limita bugetului, vor fi sprijinite parţial costurile unor proiecte în zona dansului ce vor fi considerate eligibile pentru finanţare.

Discuţiile avute relevă clar slaba susţinere a învăţămîntului de specialitate de către Ministerul de resort, puternica mefienţă a scenei teatrale pentru includerea unor proiecte coregrafice. Cred că a sosit momentul să fie depăşită starea de criză pentru a determina accesul dansului în zona spectacolului, fără practicarea unor discriminări care, oricum, nu pot duce foarte departe. Primul pas major: includerea grupurilor de dans în programul oficial al Festivalului naţional de teatru.

marilor dansatori erau evenimente la care ei participau şi simţeau nevoia să scrie" – continuă Liana Tugearu. Miriam Răducanu evocă orele ţinute de Trixi Checais: „Nu am întîlnit un dansator similar: era arhitect, coregraf, cunoştea muzică, făcea balet clasic şi dans modern iar la orele lui de dans, ţinute într-o sală mizerabilă, în frig, în murdărie – era într-o curte de cîrciumă! – veneau poeţii, veneau pictorii, se aşezau frumos pe jos în mare tăcere iar ora era cu totul deosebită." Şi **Adina Cezar** „acuză": „E un fenomen foarte ciudat: intelectualii nu simpatizează şi nu cooperează cu dansul. Eu de multe ori stau şi ascult cum oamenii vorbesc curgător, doct, sofisticat şi mă întreb de ce e uitat impactul extraordinar al comunicării prin dans. Frumuseţea dansului face parte din cultură. Rar vezi oameni de cultură în sala de balet, dar îi vezi la conferinţe unde se spun de multe ori tone de prostii. Nu ştiu, parcă se învelesc în nenumărate foi de ceapă ca să fie cît mai surzi şi mai orbi. Dacă şi le-ar da jos, poate ar fi mai frumoşi, mai elastici, mai slabi! Nu mai vorbesc de oamenii politici care confundă o dansatoare cu o vivandieră..."

„Peisajul": două tipuri de semi-independenţă

Adina Cezar conduce compania de dans CONTEMP, din cadrul sau „de pe lîngă" Teatrul de Operetă. Nu doreşte să discute despre felul în care se trăieşte dintr-o bucăţică de buget furnizat unui mare teatru de Ministerul Culturii şi nici despre salarii. Evocă, în schimb, entuziast, partea plină a paharului: o casetă cu activitatea companiei în banca de date de la Lincoln Center; participări la festivaluri în Franţa sau Germania; spectacole în spaţii neconvenţionale şi mari teatre: „Avem capacitatea de a ne integra în spaţiu aproape ca nişte sculpturi ale lui Moore, uneori dansăm chiar în muzee – am avut ocazia s-o facem la Gugenheim, de exemplu." Şi publicul românesc? Surprinzător de fidel. În trupă sînt opt oameni iar în sală nu sînt mai puţin de şaptezeci de spectatori – e un procent destul de just, spune Adina Cezar.

Gabriela Danovski conduce singurul teatru de balet din România, Teatrul „Oleg Danovski" din Constanţa. Cum izbuteşte să funcţioneze o asemenea instituţie? În primul rînd datorită subvenţiei alocate de Ministerul Culturii, la care teatrul ajunge prin „medierea" Consiliului Judeţean. Ea acoperă, în primul rînd, salariile angajaţilor. Cele două luni pe an de turneu în străinătate furnizează, de fapt, banii pentru montarea premierelor, pentru aparatură, pentru înregistrarea muzicii pe compact discuri speciale (căci teatrul nu are orchestră). Condiţiile concrete de lucru sînt destul de dure: „Eu nu cred că-n lume există aşa ceva – povesteşte Gabriela Danovski. Spaţiul în care ne lucrăm cele opt ore pe zi e amplasat deasupra unei băi populare dezafectate în 1992; acolo jos e numai rugină şi mucegai; noi am fi dispuşi să luăm în administraţie acest parter lăsat în părăsire – Regia de Apă şi Canalizare refuză. Nu avem propria sală de spectacol – jucăm şi repetăm la Casa de cultură a Sindicatelor, dar ea e foarte bine îngrijită iar spaţiul ne este oferit cu foarte puţini bani. Scopul acestui teatru a fost să dovedească faptul că se poate lucra şi în afara unei Opere, că putem fi autonomi; a fost lupta de o viaţă a soţului meu...".

Pentru teatru, pe lîngă teatru

Este una dintre dilemele lumii dansului, la ora actuală. Nu una de formulă artistică: tipul special de spectacol pe care îl propune Răzvan Mazilu este privit cu consideraţie de toţi colegii săi de breaslă cu care am discutat. Seria „Nocturnelor" de la Ţăndărică legată de numele lui Miriam Răducanu este evocată cu admiraţie. Miriam Răducanu a lucrat, de altfel, foarte mult pentru teatru: „Dar nu pentru un comportament dansant al actorului, nici pentru a scoate ochii cuiva cu teribilisme dansate. Am avut norocul să stau mult alături de Liviu Ciulei, de Penciulescu, de Cătălina Buzoianu, un pic cu Pintilie... Şi, poate fiindcă am făcut facultatea de teatru, secţia actorie – aşa a umblat viaţa mea!; eu nu spun că şi alţii trebuie să facă la fel – eu nu am văzut teatrul ca un coregraf care vine să „ajute", să „adauge" un dănsuleţ. Lucram în primul rînd textul iar limitele de exprimare fizică ale actorilor erau chei pentru a le descuia sufletul, pentru text, în folosul textului. „Nu dansaţi!" era lozinca mea fundamentală." **Cosmin Manolescu,** absolvent al secţiei de coregrafie ATF în 1996, vede colaborarea dintre teatru şi dans ca pe o şansă şi ca pe o capcană: „Poţi fi foarte uşor atras şi chiar înghiţit de teatru: acolo eşti primit cu braţele deschise, ai condiţii, ai tot, cîştigi mai bine, poţi fi mai celebru... Se poate şi aşa, dacă vocaţia ta este asta. Întrebarea e: ce soluţii ai dacă vrei să faci dans-dans, ceva altfel, ceva al tău? Nu prea ai! Îţi vei omorî cel puţin jumătate de an ca să obţii o finanţare, o sală şi aşa mai departe." Compania independentă MARGINALII, fondată în 1994 de Mihai Mihalcea, Florin Fieroiu, Irina Costea şi Cosmin Manolescu a fiinţat, totuşi, fiindcă s-a bucurat de sprijinul unei instituţii teatrale: *Theatrum Mundi*. Cînd acesta le-a retras sprijinul, existenţa lor a devenit cu mult mai aspră... Pe lîngă şansa de a exista „pe lîngă" teatru sau muzică, datorată condiţiei sale fundamental sincretice, dansul românesc cere şi şansa existenţei autonome, pentru coregrafii şi dansatorii dornici să existe autonom.

Lumea dansului face paşi înainte

Acest „cere" poate trezi, la prima vedere, un soi suspiciune îngăduitoare: da, sigur, alţii care vin să ceară, toată lumea cere, ce simplu e să ceri! La o privire mai atentă, însă, se poate constata că în dansul românesc şi-a făcut apariţia un mod de gîndire nou, un curent de opinie de tipul „prin noi înşine". O posibilă explicaţie: avînd de înfruntat dificultăţi mai mari decît cele care otrăvesc viaţa celor prinşi în sistemele altor arte, dansatorii nu au de ales: dacă vor să existe, trebuie să se mişte – literal şi-n toate sensurile... La Iaşi, de pildă, Dan Brezuleanu a înfiinţat Fundaţia Coregrafică Română: ea organizează un festival, publică o revistă, şi încearcă să deschidă un Centru Coregrafic. (La un seminar naţional despre soarta coregrafiei organizat de această fundaţie, doi senatori de Iaşi s-au arătat atît de încîntaţi că există iniţiative non-guvernamentale în domeniu, încît, după ce i-au certat pe participanţi că dansul nu se adresează publicului larg, le-au sugerat să facă bine şi să se descurce cu Uniunea Europeană, fiindcă statul român îşi bate capul cu alte probleme, din cele arzătoare...). MARGINALII, la rîndul lor, n-au admis să dispară (deşi rezistă foarte greu): s-au înregistrat ca asociaţie cu persoană juridică. Absolvent al unui master în management cultural (Programul ECUMEST), Cosmin Manolescu a înfiinţat la Bucureşti Fundaţia Culturală „Proiect DCM" (Dans, Cultură, Management) şi este hotărît să investească timp şi energie pentru ca dansul să poată exista apelînd la noi mecanisme instituţionale şi financiare, similare cu cele europene. Proiectele sale sînt ambiţioase şi managerial realizabile. De îndată ce va avea un sediu, cît de modest (pentru moment propriul apartament este sediul...), DCM ţine să funcţioneze ca un centru de resurse aflat la dispoziţia oricui are nevoie de consultanţă sau informaţie. Apoi, visul („utopia" – spune Cosmin Manolescu, dar mi-o prezintă cu un spirit pragmatic admirabil) este un Centru Inter/Naţional pentru Dans Contemporan. Sondajul citat la început a fost realizat de DCM şi comentat recent, într-o masă rotundă organizată şi cu sprijinul Centrului Soros pentru Artă Contemporană din Bucureşti. La această masă rotundă (tema ei: „Există un viitor pentru absolvenţii instituţiilor de învăţămînt artistic în domeniul dansului în România?") s-a vorbit despre proiecte concrete şi modalităţi concrete de acţiune. Eu, ca jurnalistul blazat, mă pregătisem sufleteşte să ascult obişnuita vorbărie, eventual în ton de lamentaţie, despre „moartea culturii". Şi, cînd colo...

Z. ORNEA

Puţină istorie

Nu e deloc departe de adevăr opinia care afirmă că se poate închipui o istorie a umanităţii, cel puţin pentru perioada modernă, în funcţie de evoluţia dansului. E un criteriu, desigur parţializat, dar negreşit un criteriu posibil de evaluare. La noi, procesul modernizării, început de la primele decenii ale veacului trecut, dansul, pătruns în saloane, erau, incontestabil, un semn al necesarei europenizări. Dar procesul întreg al modernizării evolua lent şi pe apucate. Eram şi atunci (ca şi astăzi!) în tranziţie. Şi această tranziţie a durat timp de chinuitoare cîteva decenii bune, orientalismul înfruntîndu-se, acut, cu modernitatea occidentală. Şi asta peste tot în structurile fenomenului românesc. Faptul apărea evident, pînă la stridenţă, în saloane, unde vechiul, încă o stare bine fixată a prezentului, se înfrunta dizarmonic cu înnoirea.

Ion Ghica a înfăţişat, în 1889, tabloul unui "bal la Curte în 1827". Aceste pagini fixează tulburător o stare de fapt fără îndoială caracteristică. Şi, la locul său în acest tablou, se află, desigur, dansul ca formă de petrecere în saloanele înaltei protipendade. Balul descris de Ion Ghica fusese organizat de domnitorul de atunci al Ţării Româneşti, Grigore Ghica (1822-1828), cu ocazia prezenţei la Bucureşti a unor înalţi demnitari turci. Palatul voievodal nu era refăcut după un incendiu care îl mistuise, încît marele bal a avut loc în casele unui boier cu rang înalt, care, evident, le-a oferit la solicitarea domnească. În sala de bal, vodă, "îmbrăcat cu giubea albă, hanger de brilianturi la brîu, şedea în mijlocul sofalei între ferestre, rezemat pe perne, cu gugiumanul de samur, cu fundă albă cam pe frunte şi cu mîinile încleştate la ceafă". Pe marginea patului stăteau, înşirate, beizadelele şi alte înalte feţe. Evident, muzica ocupa un loc privilegiat. Era formată din două, să le numim, orchestre şi un tacîm de lăutari . Una dintre "orchestre" fusese alcătuită de luminatul boier Dinicu Golescu, modern şi modernizator aproape în toate, şi avea în repertoriu cîteva piese europeneşti. O alta era, şi ea, pricepută în cîntecele noi, occidentale precum, zice Ion Ghica, "Stela confidenta", "Son tre giorni che Nina" şi "Marşul lui Napoleon". Printre aceşti instrumentişti era şi un fiu al unui celebru baletist de la opera cea mare din Paris. Acesta îi învăţase pe tinerii boieri cîteva dansuri socotite moderne şi cele trei reverenţe prescrise de artă. Interesant este surprins, în tabloul închipuit de Ion Ghica, momentul dansului: "Cînd era să înceapă danţul, boierii cei tineri îşi lepădau giubelele şi papucii, rămîneau numai în meşi şi alergau de luau fetele şi cocoanele la joc, la poloneză, la parolă, la vals şi la «ecossaise». Nu îndrăznea fiecine să se adreseze la rudele de aproape ale lui vodă; fiecare avea pe jucătorul ei favorit". Memorabilă este şi ţinuta toaletelor sexului slab. "Cucoanele cele tinere se purtau legate la cap cu turban de tulpan, zăbranic sau morabic meşteşugit adus cu coadele cu panglice şi urmuz împănate cu stele şi fulii de diamant, rochie de mătăsărie, marţelin sau poplină fără cute, mîneci cu bufanturi, ciupag scurt pe moda Imperiului. Fetele, cu capul gol, cu panglici şi cu flori, rochie garnisită pe poale cu fionguri de panglice şi de stofă. Cucoanele mai în vîrstă mai păstrau încă fesul alb legat cu testemel cu bibiluri, paftale de aur cu pietre scumpe şi cu şal pe spate." Simptomatic apar în acest amestec tranzitoriu ciudat între orient şi occident, chiar tinerii boieri dansatori, îmbrăcaţi încă oriental, trebuind să renunţe la unele elemente ale vestimentaţiei, pentru a se putea deda dansului. Trebuie să fi fost cel puţin bizar spectacolul nu numai al salonului acelui bal oferit de vodă în 1827, dar şi ţinuta orientală a celor care se avîntau în iureşul dansurilor europeneşti, occidentale, pe care, totuşi, le deprinseseră întrucîtva. Dar vodă şi Curtea sa ştiau să-şi ţină rangul. De aceea, observă Ion Ghica, "cînd începuseră danţorii a se înfierbînta, vodă s-a sculat, a salutat în dreapta şi în stînga, şi a pornit spre uşa ieşirii, precedat de baş-ciohodar, urmat de beizadelele cele mai mici, de Ioniţă Voinescu, de cămărăşu cel mare şi de cîţiva edecli". Nu era, atunci, de bon-ton ca înalta Curte să asiste la fierbinţeala dansului, să-l contemple şi, ferit-a Doamne!, să se amestece în îmbulzeala perechilor care dansau în ritmul melodiilor moderne pe acea vreme.

Ion Ghica a fixat, cum s-a văzut, tabloul dansului şi al înfăţişării dansatorilor înainte de 1830. Lucrurile au evoluat destul de repede. Încă înainte de 1848, ţinuta tinerilor din ţările româneşti era, în costumaţie şi moravuri, perfect sincronă cu cea occidentală. Iar în saloane se dansa numai europeneşte, cu graţie şi meşteşug. Tinerii, şcoliţi în Occident, se purtau europeneşte, iar tinerele fete, vlăstare de boieri, beneficiau, în educaţia pe care o primeau, de guvernante franţuzoaice, care le învăţau cum să se poarte în lume. Nu era de închipuit o tînără de lume care să nu ştie toate dansurile europene la modă, iar toaletele arătau aşijderea. În saloane se mai întîlnea, desigur, costumaţie orientală. Dar ea era, exclusiv, a boierilor bătrîni, care refuzau îmbrăcămintea "nemţească", considerate fiind "tombatere" ale vechilor obiceiuri. Slugile, venite, mai toate, de la moşiile de la ţară, se purtau ţărăneşte, practicînd dansurile populare. Făceau uz de ele şi "prostimea" negustorilor şi a meşteşugarilor, care n-apucase să se deprindă cu moda europenească. Erau două lumi: a elitelor şi a mulţimii, care se înfruntau şi se priveau chiorîş. Viitorul şi succesul erau de partea elitelor care, şi pe modernizarea europenizantă. Dar înfruntarea, acută, a durat cîteva decenii bune, pînă ce noile moravuri şi obiceiuri – printre care şi dansul – le-au năruit pe cele vechi şi învechite. Culmea e că toţi cei ce vituperau abandonarea vechilor şi bunelor obiceiuri – în lumea elitelor – nutreau nostalgia după moravuri şi deprinderi nespecifice, ci importate şi ele, dar din lumea ostenită a Orientului. Mai tîrziu, chiar tradiţionalismul autohtonist, tot înverşunîndu-se împotriva noilor moravuri, se adaptase bine la obiceiurile occidentale (de la îmbrăcăminte la dans). Acum predicau necesitatea păstrării datinelor populare, care numai ele ar fi fost specifice. Acestea se păstrau, bine conservate, în lumea tradiţională ţărănească, la hore şi şezători. Se mai aflau în mahalale, acele enclave săteşti de la periferia oraşelor. Dar în centrul oraşelor, dansul modern, firesc european, era de rigoare, chiar dacă, pentru variaţie, se mai învîrtea un dans popular de felul, de exemplu, al "Periniţei", oricînd şi oriunde plăcut şi creator de atmosferă.

Se întîmplă însă că lumea rurală reprezenta la noi, în structura demografică, pînă tîrziu dincolo de al doilea război mondial, aproape 80% din populaţia ţării. Dansul popular continua, deci, să fie conservat şi practicat, deşi chiar aici îşi făcea loc şi dansul "orăşenesc".

Azi lumea satului e, în totul, radical modificată şi aproape nicăieri acolo nu se mai dansează tradiţionalele jocuri populare. Discotecile săteşti nu se prea deosebesc – din acest punct de vedere – de cele de la oraş. Dansurile populare au devenit, îndubitabil, realităţi muzeale, conservate de multele, prea multele, ansambluri. E greu să se înţeleagă de ce se continuă practica de a trimite în deplasări în străinătate, mereu şi mereu, aceste ansambluri de dansuri populare, vorbindu-se astfel lumii de o realitate tradiţional românească de mult apusă.

Adina POPESCU
elevă

Dans extrem

Orice adolescentă care citeşte înflăcărată un roman despre timpuri demult apuse, visează cu ochii deschişi la balurile de altădată. Prilej de întîlnire al oamenilor din înalta societate, filonul de susţinere al acelor manifestări era dansul. Fiecare domnişoară de familie bună învăţa să danseze încă din copilărie. Indiferent dacă era vorba de un vals, de un menuet sau de un cadril, suferinţele şi speranţele eroinelor erau legate de dans: ruşinea de a nu fi invitată şi de a privi de pe margine, acordarea primului dans aleşilor lor, mîndria de a avea cît mai multe nume pe carneţelul de bal.

Adolescenta nostalgică citeşte mai departe şi oftează. Apoi, gîndul o poartă spre zilele noastre, îşi aminteşte ultima petrecere la care a fost, sîmbătă seară. Bineînţeles că nici astăzi nu se concepe o petrecere fără dans, însă nimeni nu mai trebuie să înveţe figuri impuse şi nu mai ţine să fie catalogat drept bun dansator. Se ascultă muzică disco şi fiecare dansează în legea lui. Cu cît dansezi mai original, cu atît eşti mai apreciat drept nonconformist. Şi pentru ca nimeni să nu se plictisească în timp ce dansează, încă se mai practică jocul cu banul: dansatorii stau în cerc şi doar unul în mijloc, care ascunde o monedă, apoi îşi alege o persoană de sex opus, care trebuie să ghicească în ce mînă se află; dacă reuşeşte, trece în mijloc şi tot aşa... Dansurile liniştite, adică blues-urile, nu necesită nici un talent de dansator. *"E prilejul ideal de a cunoaşte mai bine o tipă şi de a te lipi cît mai mult de ea"*, povesteşte un tînăr.

Şi asta încă nu e nimic! Într-un secol al sporturilor extreme, cum ar fi: alpinism, surfing, skateboarkding, trebuie să existe şi dansuri extreme.

Mai întîi pogo-ul, dansul rockerilor. Dintr-un început aflăm că *"pogo nu e un stil de dans, ci un stil de viaţă"*. Cînd faci pogo nu ţi-e nimic impus, poţi să te manifesti cum vrei, *"e un mod de descătuşare a energiei"*. În ce constă pogo? Pe "o muzică supărată", (de exemplu cea a formaţiilor *Metallica, AC/DC, Sex Pistols etc*), rockerii se izbesc unii de alţii, se împing, sar unii peste alţii, sub formă de grămadă, cad, dau din pleată, se ridică. Pogo a derivat din muzica punk, cea care promovează violenţa, însă majoritatea îl practică "cu măsură". De ce le place? *"Cînd asculţi o muzică bună la maxim şi după o anumită cantitate de alcool, simţi nevoia să-ţi descătuşezi toate pornirile violente refulate în tine"*, *"Decît să scoţi cuţitul, mai bine faci pogo; e o necesitate"*. Unde poţi vedea un pogo autentic? La unele petreceri de rockeri, însă aici spaţiul unui apartament e prea mic. În cafeneaua *Hard'n'Heavy*, loc de întîlnire al rockerilor, cu recitaluri ale formaţiilor româneşti, unde te poţi arunca într-un pogo. Şi bineînţeles, la concerte, unde ai libertate deplină. În mijlocul spectatorilor vei vedea cercuri largi, căci cei care nu sînt amatori se dau la o parte şi îi privesc pe cei care fac pogo, deşi acestora le place să se izbească şi de cei de pe margine. La unele concerte se practică şi *stagediving*, cea mai periculoasă manifestare pe muzică. Cei care o preferă urcă pe scenă şi se aruncă în mulţime, iar cei de jos întind braţele ca să-i primească. Una peste alta, orice rocker e mîndru să se întoarcă de la un concert cu genunchiul însîngerat.

S-ar zice că la polul opus sînt dansatorii de rap sau de jungle. Îi găseşti prin discoteci, mai ales în *Martin-club*, unde poţi să asculţi multă muzică jungle (cea mai cunoscută formaţie: *Prodigy*). Îi remarci uşor: pantaloni largi, tricouri lungi, baticuri pe cap, fluiere. Jungle-ul e un dans haotic, amintind de ritualuri tribale. Un neiniţiat priveşte fuga dementă a dansatorilor pe ring, aruncîndu-şi braţele în dreapta şi-n stînga. Şi aceştia trăiesc muzica. *"Merg în discotecă să mă agit, să transpir, că prea stau potolit toată ziua acasă."* *"Cînd asculţi muzica, îţi vine să pui suflet în mişcările tale"*, mărturisesc cîţiva.

Adolescenta romantică se întoarce la cartea sa. Citeşte neatentă mai departe, căci nu poate să nu se întrebe care ar fi reacţia domnilor serioşi cu favoriţi şi în frac, dacă o parte dintre invitaţi s-ar năpusti asupra lor împingîndu-i şi urlînd: *"Let me see your pogo!"* sau dacă domnişoarele şi-ar lepăda pantofii de lac şi ar începe să alerge şi să se învîrtă gesticulînd prin sala de bal.

Cezar TABARCEA
profesor universitar

O formă de rezistenţă

Printre numeroasele aberaţii ale propagandei comuniste, în direcţia dezvăluirii putrefacţiei capitalismului, s-a numărat şi condamnarea "dansurilor decadente", în speţă rockul, dar şi madison, hully-gully et c.

Lucrurile stăteau cam aşa: te duceai la spectacolul "Zări senine" sau cam aşa ceva, prezentat de ansamblul "Viitorul luminos" ori chiar de vreun teatru de revistă. Acolo, după ce ascultai cuplete stupide despre frizerii care iau bacşiş, interpretate uneori de mari actori care, vorba ceea, reuşeau să facă din... bici, la un moment dat venea patrioticul număr de balet, aşteptat cu sufletul la gură, în care băieţi şi fete în salopete curate executau un dans tematic oglindind construcţia socialismului. Sala fremăta de nerăbdare...

Căci, imediat după aceea, apărea un prezentator cu părul scurt, pieptănat frumos, pe al cărui chip se reflecta din plin entuziasmul specific vîrstei, şi, dînd timp balerinilor să-şi tragă sufletul şi să se schimbe, spunea o chestie de genul: "Şi-n timp ce noi muncim... clădim... îndeplinim, în occidentul putred, tinerii ameţiţi de Coca-Cola, se destrăbălează". Tensiunea sălii creştea...

Şi, deodată, scena era invadată de aceiaşi tineri constructori, îmbrăcaţi de data asta colorat şi frumos, care porneau un rock turbat, ridicînd publicul în picioare, public desigur nepregătit ideologic, de vreme ce se entuziasma în halul ăsta în faţa decadenţei occidentale.

Modelul era se pare sovietic căci, cu ocazia primului turneu al celebrului ansamblu "Alexandrov", al armatei sovietice, am văzut pentru prima dată interpretat de marii balerini ruşi "Rock around the clock" şi "Tutti frutti".

Nu s-ar putea spune că procedeul n-a dat roade căci, în scurtă vreme, cu prilejul reuniunilor obligatorii de Paşte şi de Crăciun, am început să ne întrecem în condamnarea cu vehemenţă a rockului, după ce dansam cîteva tangouri bine simţite.

Nu mai spun cu cît zel condamnam rockul cîte o noapte întreagă la ceaiurile de sîmbătă, dacă reuşeam să identificăm o casă şi un magnetofon.

Procesul ăsta de condamnare n-a scăpat "organelor", încît cu prilejul unei şedinţe a comitetului UTM al sectorului "Gh. Gheorghiu-Dej", prin 1958, s-a atras atenţia că tinerii din licee "practică în mod neorganizat dansuri occidentale".

Cu cît criticile se ascuţeau, cu atît ne încăpăţînam să dansăm. Mi-aduc aminte de panica stîrnită în rîndul "factorilor responsabili", cînd, în 1959 parcă, în pauza unei repetiţii de defilare, în mijlocul bulevardului I.V. Stalin (Aviatorilor), vreo cincizeci de elevi din "lotul sportivilor", am încins un rock dezlănţuit.

Poate părea nepotrivit ce spun eu acum, dar dacă generaţia mea n-a avut conştiinţa exactă a terorii, care s-o determine să treacă la fapte, n-a înţeles toată grozăvia situaţiei decît mai tîrziu, n-a avut impulsul de a se organiza subteran, a găsit, totuşi, o formă de rezistenţă: dansul.

Aproape dialoguri (I)

În numerele 25 (24-30 iunie 1997) şi 26 (1-7 iulie 1997) ale revistei *22*, d-l Gabriel Andreescu publică un articol referitor la poziţia ierarhiei ortodoxe faţă de greco-catolici şi, mai general, la prestaţia ei în societatea pre şi post 1989: "Principala ameninţare la adresa democraţiei: ierarhia Bisericii ortodoxe române".

Acuzele formulate de autor (intoleranţă faţă de celelalte culte, colaboraţionism cu regimul comunist şi cu regimul Iliescu, arghirofilie, pretenţia unei "imunităţi sacerdotale" care interzice orice critici, retorica "valorilor naţionale" şi rezistenţa la orientarea proeuropeană) sînt susţinute cu fapte şi citate care alcătuiesc un dosar-rezumat al umbrei unde continuă să se plaseze ierarhia ortodoxă, stîrnind nedumerirea dacă nu blamul multor reprezentanţi ai societăţii civile. Textele de acest fel ar putea fi realmente utile Bisericii dacă responsabilii ei nu le-ar socoti, cum o fac în genere, doar acuze nefondate şi nelegitime, ci *interpelări*, îndreptăţite, ocazii de a se interoga asupra poziţiei proprii, prilejuri de a-şi formula, cu onestitate şi realism, rolul în raport cu comunitatea aflată în căutarea unei noi configuraţii.

În mare parte, justeţea observaţiilor d-lui G. Andreescu mi se pare evidentă. Ceea ce mi-a produs pe alocuri reticenţe este unghiul din care ele sînt comentate: unghiul exclusiv social al "drepturilor omului" şi al raporturilor cu statul. Biserica nu e totuşi un ONG dotat cu un etaj spiritual. Dacă nu se ia în calcul prioritatea *simbolică* a datelor Bisericii, dacă ea e tratată exclusiv după grila exigenţelor societăţii civile, riscurile de distorsiune se acumulează (E adevărat, însă, că prima care uzează nejustificat de *încărcătura simbolică* a ortodoxiei pentru a-şi crea o confortabilă situaţie socială e chiar ierarhia).

Iată, în opinia mea, cîteva asemenea puncte de distorsiune: d-l G. Andreescu face o netă şi justificată distincţie între Biserică şi ierarhia ei, între comunitatea eclezială şi structurile administrative. El pretinde însă că Biserica ar susţine nu o distincţie de acest tip, ci o *separare* între "comunitatea mistică", transcendentă, unde "persoana individuală îşi pierde semnificaţia" şi lumea imediată. Or, tocmai în circulaţia dintre cele două domenii, în faptul că Biserica poate realiza o comuniune dinamică între adunarea oamenilor şi cea a îngerilor, între condiţia umană şi cea divină stă pariul ei esenţial. "Biserica e trupul lui Dumnezeu" nu e nici un *raţionament* şi nici doar o *dogmă*, ci o realitate în curs de realizare, o realitate vectorială, în funcţie de care se organizează viaţa internă a ortodoxiei. Iar persoana individuală nu e "înregimentată" aici, ci obligată, dimpotrivă, la dialog şi confruntare cu "capul" şi "suflul" acestei realităţi. Ceea ce nu o scuteşte nicidecum de verticalitate în imediat. Dimpotrivă!

Vorbind despre aservirea ierarhiei în faţa regimului trecut şi despre colaborarea ei cu Securitatea, autorul invocă "jurămîntul privind ascultarea faţă de superior" pe care îl face monahul şi, ca atare, orice viitor responsabil ortodox. "Acest detaliu (?!) al organizării interne a Bisericii determină o structură cu o disciplină de fier... Ordinea de fier din interiorul Bisericii devenea un instrument ideal pentru un control, de oţel, al Bisericii, de către regimul comunist", spune el. Or, "jurămîntul de ascultare" monahal nu se face către un superior al ierarhiei administrative. El se face către un duhovnic, către un "maestru spiritual", către cel ce poate asista pe călugăr în realizarea lui interioară. E raportul între "bătrîn" şi "ucenic", nu între "superior" şi "subaltern". "Tăierea voii" e un exerciţiu pentru depăşirea condiţiei *ego*-iste, adumbrite a umanităţii, un exerciţiu de eliberare, nu un contract de supunere instituţională. Există, în *Apoftegme*, un decis *distinguo* care spune că "maestrul trebuie să fie o "pildă" de realizare pentru discipol, iar nu "un dătător de lege". Iar jurămîntul (votul) menţionat nu e "detaliu de organizare internă", ci însăşi *ruptura* faţă de condiţia veche, începutul drumului spiritual. A citi acest *cadru necesar pentru munca eliberării* drept "ordine de fier" înseamnă să judeci efortul contemplativ după categorii ale structurilor de putere mundană şi să-l *aserveşti* acestei interpretări.

Apoi, distincţia, menţionată de d-l Andreescu, între o ortodoxie "dedicată, în principiu trăirii mistice" şi protestantismul orientat spre "înfăptuirea operei lui Hristos pe pămînt" nu trebuie crispată într-o strictă specializare. E adevărat că atît catolicii cît şi protestanţii sînt foarte activi în operele de caritate şi prezenţă socială. Dar dacă vrei să iei în seamă – aşa cum e realist să o faci – logica internă a fiecărei ramuri a creştinismului, ar fi de făcut următoarea observaţie: există suficiente gesturi de caritate şi în exerciţiul curent al ortodoxiei actuale, însă ele nu constituie nici un *program* şi nu sînt mediatizate ca atare. Dintr-o excelentă anchetă de teren, publicată în *Dilema*, reieşea că ortodocşii care oferă bani nevoiaşilor nu sînt foarte interesaţi de destinaţia ce li se va da şi pun mai degrabă preţ pe relaţia personală stabilită în acel moment, în vreme ce catolicii vor să se asigure de buna întrebuinţare a obolului lor. Sînt două moduri – ambele legitime – de a concepe darul. În creştinismul oriental, milostenia nu e atît *operă de caritate*, nu se construieşte ca proiect social. Ea oferă mai ales donatorului prilejul de a se dezmărgini; aşa încît, simbolic vorbind, el e cel care profită mai mult decît destinatarul. Iar acest exerciţiu se cere practicat cu discreţie şi firesc. Ar mai fi de spus că cea mai importantă "operă de caritate" ce incumbă Bisericii e să ofere un acces efectiv la Adevăr, ceea ce ea face prin doctrina sa şi mai ales prin oficiul liturgic. Oficiu al cărui simbolism este viu şi rafinat, care pune la lucru doctrina, experienţa tradiţiei şi trăirea personală, reunite într-un demers transformat. Poate că pentru societatea civilă, acest atu nu e la fel de expresiv ca "ascendentul moral al slujitorilor greco-catolici, solidaritatea concretă din cadrul bisericilor neoprotestante, calitatea intelectuală a sacerdoţilor catolici...", dar el este real.

Stranii mi se par însă, mai ales din partea unui analist ca d-l G. Andreescu, acuzaţiile de "satanism", invocate drept dovezi irefutabile pentru carenţele ierarhiei. "Voi cita" – spune el – "în loc de alte probe, cîteva subtitluri, din interviul cutremurător luat de Ion Zubaşcu lui Cicerone Ioniţiu: «Ierarhii ortodocşi s-au pus în slujba satanei moscovite»; «Biserica s-a transformat într-o organizaţie de propagare a satanismului»...". Operează oare un reprezentant al societăţii civile cu asemenea noţiuni? Nu mai vorbim de faptul că, pentru o demonstraţie "strînsă" ca cea a domniei sale, nu prea se potriveşte să aducă la bară strigăte, invinuiri excesiv formulate ale unui om exasperat probabil de nedreptate şi suferinţă. Strigăte scot adesea şi reprezentanţi ai Bisericii... Însă un dialog nu se poate consuma la niveluri aşa de înalte (sonor).

Lăsînd la o parte acest paragraf, abordarea d-lui G. Andreescu riscă să emită judecăţi asupra unui subiect scos din contextul lui propriu. Dar nu se alimentează acest risc tocmai din faptul că înşişi păstrătorii ortodoxiei pierd adeseori din vedere orizontul tradiţiei lor? Nu sînt ei principalii responsabili pentru reducţiile pe care le suferă sensul tradiţiei? Nu sînt ei cei care ar trebui să deschidă mereu acest sens, iar nu să îl distorsioneze pentru a-şi crea privilegii şi alibiuri? Eficacitatea liturghică nu depinde – conform doctrinei – de vrednicia oficiantului. Dar imaginea ortodoxiei şi reverberaţia ei?

Există, însă, în textul d-lui Andreescu, un încurajator exemplu de risipire a acestei confuzii. Este vorba despre respectul cu care autorul citează "excepţia" mitropolitului Banatului, la fel cum îl citează, în aceeaşi revistă, şi un reprezentant al greco-catolicilor, d-l Laurenţiu Horia Moisin. Înaltul ierarh a avut curajul şi exigenţa faţă de sine de a recunoaşte că a colaborat cu Securitatea; a avut, iarăşi, disponibilitatea de a ceda catedrala din Lugoj foştilor proprietari şi de a li se adresa fratern. S-ar părea că un dialog între confesiuni, un dialog între Biserică şi societatea civilă nu mai e o întreprindere dificilă, problematică atunci cînd şi din partea Bisericii intervine rectitudinea interioară.

Un dans inaparent

Spre deosebire de tradiţiile Orientului, creştinismul nu pare să guste posibilităţile de expresivitate ale dansului. Poate că grija de a se distanţa – în primele secole – de peisajul religios al Antichităţii (religii de mistere, explozii dionisiace) a dus la o tenace reticenţă. Oricum, la un autor atît de îmbăiat în cultura lumii vechi precum Clement Alexandrinul, el nu apare totuşi decît pentru a semnala dezordinea, pierderea controlului de sine, des-frînarea. În *Pedagogul* I, 55, 1, acuza relativă la învăţătorii carenţi, predicatori ai iluziei (în opoziţie cu adevărul oferit de Logos) include printre argumente şi observaţia că unul dintre aceştia – care formase pe fiii lui Temistocle – "a făcut dansul numit, după propriul nume, *sicinis*", dans comic, violent şi iute, executat de corurile de satiri.

În genere, s-ar părea că autorii creştini au fost mai sensibili la simbolica dansului Salomeii în faţa lui Irod decît la dănţuirea lui David în faţa arcei legămîntului înaintînd spre Ierusalim. Lumea vechi-testamentară cunoştea dansul de laudă (Mariam după trecerea mării Roşii, psalmistul ori Isaia), dar, în cazul acesta, el e legat de un moment singular ori de o stare privilegiată, care stîrneşte mefienţa conştiinţei comune dat fiind excesul pe care-l poartă cu sine. O demonstrează dispreţul lui Micol, privind de la fereastră ofranda gestului ritmat adusă de soţul ei. O demonstrează "jocurile şi beţia" care însoţesc închinarea în faţa viţelului de aur.

Odată cu unicitatea divină, religiile Cărţii propun şi o atitudine a corpului adunat, menţinut în conturul ferm al sobrietăţii, respingînd vibraţiile dilatante ale dansului, bănuite că suscită tentaţia multiplicităţii, risipirea. Ritmul cîntărilor lui David nu e valorificat în periferia corporală, ci în lăuntrul fiinţei. Maxim Mărturisitorul vorbeşte "despre cele zece coarde divine ale psalterionului spiritual al sufletului, suflet ce posedă *raţiunea răsunînd în acord cu spiritul*".

Dansul – ca tehnică unitivă care include corpul –, dansul, corelativ "beţiei" şi simbolismului erotic, rămîne apanajul "îndrăgostiţilor de Dumnezeu", cei care transgresează regula comună, care îndrăznesc mai mult decît "se cuvine" şi stîrnesc în consecinţă blamul autorităţii religioase. Aceasta a fost reacţia care a întîmpinat, în sec. XIII, la Konya, reuniunile de *samâ'*, dansul derviştilor rotitori, inaugurat de Djalâl-od-Dîn Rûmî. La fel se întîmplă, în sec. XVIII, cu *hassidim*-ii galiţieni admonestaţi de autoritatea rabbinică.

Pentru persanul Rûmi, *samâ'* e mişcarea proprie universului antrenat de iubirea pentru "Soarele" său. Ca atare, dansul va fi o modalitate "supranatural naturală" de a intra într-o comună vibraţie cu cel suprem dezirabil: "Există o mulţime de drumuri care duc la Dumnezeu. Eu l-am ales pe cel al dansului şi al muzicii"... "În cadenţele ei se ascunde un secret care, dacă l-aş dezvălui, ar răsturna lumea", spune Rûmi (apud Eva de Vitray-Meyerovitch, de al cărei volum, *Rûmi et le Soufisme*, ne folosim aici).

Samâ' începe cu trei lente, solemne rotiri în jurul pistei, simbolizînd etapele apropierii de divin: calea ştiinţei, calea viziunii, calea unirii. După consumarea lor, dervişii leapădă manta neagră – desemnînd condiţia mormîntului – şi, eliberaţi de această coajă carnală, fac să apară veşmîntul alb al celei de a doua naşteri. Ei îşi continuă dansul, "cu braţele întinse ca nişte aripi, mîna dreaptă fiind îndreptată spre cer pentru a primi harul, cea stîngă spre pămînt, pentru a-l răspîndi în lume după ce el le-a străbătut inima şi a fost «încălzit» de arderea iubirii lor". Finalul se consumă într-un ritm extrem de accelerat, dansatorii unindu-şi suflul cu acest ritm prin rostirea din ce în ce mai concisă a numelui *Allâh*, care culmină cu invocarea lui drept maximă alteritate: *Hû* (El).

Dansul apare aici drept *preparatio*, drept mijloc de antrenament al suflului interior care intră progresiv în cadenţă cu reverberaţia numelui divin. Mişcarea tinde să devină vîrtej axial; muzica se concentrează în silabă şi apoi în "cuvînt mut".

Or, chiar dacă nu tot atît de spectaculos, rugăciunea lui Iisus – profesată de creştinismul oriental – face să colaboreze Numele divin şi suflul uman într-o cadenţă care asigură circulaţia între zenitul ultim şi nadirul inimii. Trupul celui curprins de rugăciune e imobil, înfăşurat ca o cochilie în jurul numelui ce se rosteşte singur în lăuntrul lui. Aşa cel puţin e figurată poziţia isihastului, pe unul din manuscrisele *Scării* lui Ioan Climax.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Album

Cuvente den copii

● Zăpada e făcută din apă şi frig alb. (8 ani)

● Omul mort trebuie să aibe pantofi în picioare, pentru a se reîncarna încălţat. (12 ani)

● Ciinele latră la urs de înălţimea lui, la lună de rotunjimea ei, iar la maşină de viteză. (11 ani)

● Sfîntu Gheorghe omoară balaurul şi nu-l iartă, că balaurul omoară mulţi oameni şi nu-şi cere scuze. (8 ani)

● La şcoală nu se dau note mai mari de nota 10 ca să nu ajungem la exagerări. (12 ani)

● Cravata este făcută să se spînzure unii bărbaţi şi să le ia alţii gagicile lor. (9 ani)

● Se spune că "Plouă, plouă, babele se ouă", că atunci cînd plouă babele se aşează undeva şi stau aşa de mult ca găina pe ouă. (11 ani)

● Leacul împotriva fricii este să mergi mereu noaptea pe întuneric din bucătărie în sufragerie. (11 ani)

● În gîtul nostru avem doar gîtlej, nu avem nici un măr al lui Adam. (11 ani)

● Se spune la oamenii bătrîni moş şi babă, pentru că dacă ai vrea să spui moş şi moaşă, ai putea să spui şi babă şi bab. (12 ani)

● Uneori faci un lucru, chiar dacă ştii că greşeşti, pentru că nu rezişti fanteziei. (11 ani)

● Soldatul aruncă bombele peste ţările migratoare, nu peste patria mamă. (11 ani)

● Iarba este o fiinţă fără gură, fără urechi, fără nas şi vîntul o zăpăceşte. (8 ani)

● Cîntecele pline de jale folosesc la impresionare. (11 ani)

● Pe soarele cu dinţi nu-l dor niciodată dinţii că ei sînt falşi. (12 ani)

● În jocul de şah regele este cel mai slab şi regina cea mai puternică, pentru că regina este cu adevărat o femeie vicleană, pe cînd regele fiind tot timpul protejat a devenit un molîu. (13 ani)

● În rai vorbim limba mută, în iad vorbim româneşte. (8 ani)

● Peştele nu clipeşte, deoarece n-are clape. (11 ani)

● Eu cred că halterofilul se luptă mereu cu greutăţile ca să se dea mare în public. (11 ani)

● Noi nu cădem de pe pămînt, pentru că noi nu ştim că el este rotund, noi credem că el este orizontal. (8 ani)

● Răul se face uşor şi binele greu, deoarece dacă ar fi invers am prospera pînă la autodistrugere. (12 ani)

● La copii le spunem uneori poame, deoarece vor avea aceeaşi soartă în viaţă ca şi merele. Vor cădea ca merele şi vor fi mîncate de societate. (13 ani)

Consemnate de prof. Dorel ZAICA
în anul 1997

O întrebare tiranică: „Ce se aude cu Nobelul meu?“

O scenă perfectă de megalomanie – pornită dinspre Brăescu şi ajungînd la Pirandello şi Bastos, enormă dar deloc caricaturală, grotescă nicicum pamfletară, într-o pastă viguroasă a caracterelor şi a humii propriu-zise, surprinsă într-un pustiu al lumii, dar proiectată pe acel orizont unde politica devine dramă şi comedie – se ascunde într-un serial jurnalistic cu titlu scrîşnit: "Dekremlinizarea spionajului românesc", semnat de un specialist în materie, care, firește, numai la a face literatură bună nu s-a gîndit. O decupez cu – nu neg – un anume apolitism şi autonomism estetic de care, aşa trag nădejde inutilă, nu mă vor face vinovat decît cei cu totul insensibili la natura-mamă, soră, frate, verişoară şi, deseori, cumnată:

«În acea memorabilă zi de sîmbătă, 22 iulie 1978 eram cu Ceauşescu pe plaja lacului Techirghiol, unde Gospodăria de Partid şi Securitatea amenajaseră o porţiune numai pentru el. În ultimii 20 de ani, Ceauşescu s-a dus acolo cu regularitate în fiecare iulie. La început credea că băile de nămol îl vor feri de reumatism; acum spera că o să i-l vindece: "*Ce se aude cu Nobelul meu*" (!!! – subl. mea) m-a întrebat Ceauşescu *în timp ce aşteptam ca nămolul cu care ne unsesem trupurile goale să se usuce şi să se transforme în crustă.* (!!! – subl. mea)

"Se lucrează", i-am răspuns neangajat. Într-una din nopţile pe care le-am petrecut împreună la Washington el mi-a ordonat să organizez o acţiune de influenţă pentru a convinge primul ministru al Israelului, Menachem Begin, şi pe preşedintele Egiptului, Anwar el Sadat, să-l accepte pe Ceauşescu ca mediator şi Castelul Peleş din Sinaia ca loc de mediere al unui tratat de pace dintre ţările lor. Ceauşescu era convins că dacă negocierile vor da rezultate pozitive, Begin, Sadat şi el însuşi vor primi Premiul Nobel pentru Pace. Sadat fusese cîştigat de Ceauşescu, cu care făcusem deja două călătorii la Cairo. Problema era premierul Begin care prefera să negocieze la Washington şi să-l aibă ca mediator pe preşedintele SUA. Întreaga capacitate de influenţă a DIE era acum îndreptată spre Begin.

Ceauşescu şi-a plimbat degetele boante pe nămolul de pe piept să vadă dacă s-a transformat în crustă. Mulţumit (subl. mea), s-a întors cu spatele spre soare. "Cînd merge Pungan acolo?" m-a întrebat. Vasile Pungan, care era de asemenea consilier al lui Ceauşescu, urma să se ducă la Tel Aviv peste zece zile ca să vorbească cu premierul Begin şi să ungă noi rotiţe ale guvernului israelian: "Te duci cu el să-i spui jidanului că le dublăm vizele", mi-a şoptit Ceauşescu, referindu-se la vizele de emigrare pentru românii evrei pe care DIE-ul le vindea Mossadului pe valută forte: "Dă-le oricît vor." Fără preaviz, Ceauşescu s-a pus în mişcare cu paşii lui repezi. "Sînt toţi de acolo oamenii tăi?" m-a întrebat din mers, referindu-se la personalul ambasadei şi misiunii comerciale române din Israel.

"Sigur?" m-a întrebat din nou bănuitor.

"Sigur, tovarăşe Comandant Suprem" i-am răspuns, încercînd să sun cît mai convingător.

"Numai să fie aşa", a murmurat Ceauşescu neîncrezător."»

De la prima replică la ultima, de la "Ce se aude cu Nobelul meu?" pînă la "Numai să fie aşa", întinse în spaţiul "meta" al plajei şi al nămolului care prinde crustă, – avem o schiţă bolnavă şi otrăvită de acea expresivitate involuntară pe care un singur serviciu secret al acestei lumi o poate inocula: Serviciul Secret al literaturii care spionează totul pentru a transfigura cîte ceva care să rămînă. Singuri şi stăpîni pe acea fîşie de nisip, Ceauşescu şi Pacepa – disprețuind, firește, literatura ca orice atotputernic al zilei – nu ştiau cine e pe urmele lor şi ce emit, conform codurilor noastre arhetipale şi clişeelor noastre stilistice. Ziceau că (se) "lucrează", dar puşi pe hîrtie, făceau proză, prindeau crustă de caractere, erau dramatici, erau comici, semnificau, "lucrau" pentru noi şi serviciile care se ocupă cu încremenirea lutului în personaj. Scena e dintr-acelea care îi dau dreptate unui Michnik să vadă în ceauşism o încheiere "laică" a teatrului ionescian; (re)produsă de un amator, ea ne stîrneşte nouă, funcţionarilor prozei, celor care – cum ne descrie Marquez – stăm 6-8 ore cu fundul pe scaun ca să dăm şi noi, ceara mă-sii, ceva memorabil, o oarecare satisfacţie şi o puternică invidie. Aşa e: băieţii buni, ca noi, n-au noroc. Nu descurajăm. Vom continua să spionăm natura mamă şi umană. În fond, ca să fim sinceri, care scriitor român, trezit de dimineaţă, pe nisipul şi în nămolul existenţei sale, formulează altfel decît tiranul, obsedanta sa întrebare, către un Pacepa şi el obsesiv, mut ca o lebădă: "Ce se mai aude cu Nobelul meu?"

Radu COSAŞU

P.S. Două fraze trebuie, totuşi, revăzute, la tipărirea într-o carte a serialului. Penultima nu are nevoie de precizarea: "...încercînd să sun cît mai convingător". Ultima e obligatoriu să se lipsească de cuvîntul: "neîncrezător" care năpăstuieşte o replică şi un murmur necunoscute în practica tiranului.

Scrisori întredeschise

Iubito,

Nu ştiu cum să încep, nu ştiu cum să te fac să întrevezi gîndurile mele.

Parcă m'am trezit dintr-o lungă noapte cu coşmaruri, în lumina aurorei unei zile cu început de soare primăvăratec. Prin suflet îmi susură melodii dulci, iar în braţe mi-a rămas amintirea ta. Mă simt pe undele unui tangou, sau pe valurile unduioase ale unui vals, iar refrenul: "Dece nu plîngi cu mine/ Cînd eu plîng" mă obsedează şi îmi vine să plîng... Luna, crainica nopţii, îmi răsbate prin fereastră, luminînd bezna odăii şi ascunzişurile sufletului. Îmi iau haina pe mine şi ies. Sunt în mijlocul naturii, la margine de lac şi privesc cum în el se oglindeşte luna, în umbra trestiilor plîngătoare. Nuferii au adormit, cum poate ai făcut şi tu, dragă Margareta.

Numai eu, suflet stingher, rătăcesc pe potecile pietruite ale grădinii, cu gîndul la un îngeraş de fată, cu bucle castanii şi ochi căprui, adînci.

Pe cărările umblate doar de mine, în miezul nopţii, ca o stafie, umblu fredonînd melodii dulci de tangouri pe care amîndoi le-am dansat fără să ţinem socoteală de ochii şi de gura lumii...

Îţi simt şi-acum mânuţa şi îmi pare că dreapta mea este tot peste mijlocul tău înlănţuită.

Lîngă potecă, la marginea grădinii, de sub umbra unui copac, se aude susurul unui pârâiaş gureş, parc'ar fi o turmă de mieluşei cu tilingi de argint în jurul gâtului, drept colier de mult preţ.

Mai încolo vântul dă glas de aramă frunzelor ce încep să se ofilească şi să sboare ca nişte fantome fluturatice prin văzduhul plin de miresme tomnatice.

Singur, neconsolat de nimeni, doar de dragostea mea, rătăcesc în noapte, poate te-ai speria să mă vezi, căci în întuneric n'ai distinge blândeţea ochilor şi surâsul din colţul buzelor... Tu poate dormi, poate visezi un Făt-Frumos, cu păr buclat ca al tău...

Pe mine gândurile nu mă lasă să dorm, ci mă îndeamnă să clădesc în clar de lună visuri ce poate nici când nu se vor realiza. Abia aştept să te revăd.

Te iubesc; toată natura parcă e îndrăgostită de tine, atunci dece să nu fiu şi eu? M'ai privit cu răceală şi n'ai crezut în cuvinte: acuma crezi?

"Ca mâine vei pleca la Blaj/ Ca mâine satul va fi pustiu/N'oiu mai avea la ce să vin/ Căci nu te voiu găsi.// Pe sub ferești voiu trece iar/ Mi s'o părea că n'ai plecat/ M'oiu strecura neobservat/ Dar totul fi-va în zadar.// Te voiu căta pe-acelaş drum/ Pe care te-am mai întâlnit/ Şi voiu privi spre asfinţit/ Acolo unde eşti acum.// Voiu săruta praful din drum// ce împreună l'am călcat/ Voiu rătăci nemângâiat/ De lipsa ta, iubito!"

Dragă Margareta, peste câteva zile Râşnovul va fi pustiu, căci tu vei pleca la Blaj. Nici eu nu voiu sta acasă, fiindcă m'ar copleşi urîtul, ci voiu pleca. Poate voiu veni şi pe la Blaj. Să nu rămâi mirată, dacă un unchiu (eu) te voiu căuta, sau un văr; rămâne să mă gândesc mai bine. Mă gândesc cum să fac să-ţi scriu din când în când, fără să fii supusă pericolului de a căpăta o notă mai mică la purtare sau de a fi eliminată.

Până sâmbătă, când sper să te revăd, îţi zic la revedere, dragă Margareta şi te sărut, cu bine al tău care te doreşte mult, mult de tot.

Sărut mâinile Doamnei şi ale tale,
Dorel

Comunicat de presă

Scriitorul american de origine română **ANDREI CODRESCU** se află pentru cîteva zile în România, la invitaţia Fundaţiei Culturale Române, instituţie care i-a acordat anul trecut Premiul pentru literatură.

Autor a numeroase cărţi de poezie, eseu, romane, scenarii de film, Andrei Codrescu este considerat unul din marii scriitori ai Statelor Unite. Editează la New Orleans revista **Exquisite Corpse**, este profesor de creaţie literară la Universitatea Louisiana şi este cel mai popular comentator al postului **National Public Radio**.

Editura Fundaţiei Culturale Române îi publică prima antologie din poeziile apărute în Statele Unite între 1970 şi 1996.
Volumul **CANDOARE STRĂINĂ**, în ediţie bilingvă (traducerea Ioana Ieronim), a fost lansat, în prezenţa autorului,
joi, 17 iulie 1997, ora 19.00 la sediul Fundaţiei Culturale Române.
Despre autor şi despre cartea sa au vorbit
AUGUSTIN BUZURA, NICOLAE MANOLESCU
şi **DORIN TUDORAN**

Bon de lectură

Moartea voluntară în Japonia*

În Japonia, credința în reîncarnare oferă suficiente garanții de ordin metafizic candidaților la moarte voluntară, încărcătura karmică a individului fiind socotită o scuză suficientă pentru decizia de curmare a vieții. Cu toate acestea textele sînt contradictorii. Stingerea prin sinucidere este considerată de buddhismul zen insuficientă. "A te omorî înseamnă a nu fi încă liber". După cum subliniază Pinguet, viața primește în libertate singura valoare demnă de ea nu ca pe un scop căruia trebuie să i se sacrifice, ci ca pe o calitate gata să se îndeplinească în ea, atunci cînd teama și atracția față de moarte sînt depășite.

Japonezii au exacerbat formalismul ceremonialului **seppuku**, al sinuciderii prin eviscerare, deoarece acesta era un privilegiu nobiliar. Samuraiul, de mic copil, era învățat că trebuie să moară onorabil și să fie oricînd pregătit pentru aceasta. Motivațiile erau precizate în codurile samurailor, diferind în funcție de conjunctură, moartea fiind de la caz la caz o expresie a datoriei, o cerere de scuze, sau o evitare a condamnării.

Onoarea sinuciderii ca act patriotic în timpul războiului era forma de manifestare a piloților kamikaze sau a oamenilor torpilă (kaiten).

Ca un act de conștiință, în moralitatea războinicului modern ca și a samuraiului de odinioară uciderea implică necesarmente posibilitatea propriei morți. Scufundarea în neant, departe de a fi o atracție irezistibilă, devine un cod al stăpînirii de sine.

În cartea lui Maurice Pinguet, prezentarea antitetică a sinuciderii celor doi mari scriitori, Ryunosuke Akutagawa și Yukio Mishima stă sub tipologia Taikiului, fiind concepută ca Yin și Yang, pasiv în depresie și resemnare pe de o parte, activ în program și intenție pe de alta.

Apare așadar o ambivalență a actului de sinucidere chiar și în cultura etică a japonezului.

"Această lume a nașterii și a morții este chiar augusta viață a lui Buddha.

Dacă vrem să urîm această lume, să o respingem, vom pierde augusta viață a lui Buddha. Dacă ne vom stabili aici, dacă vom rămîne legați de această lume, iarăși vom pierde augusta viață a lui Buddha."

În ciuda temei exotice, studiul lui Maurice Pinguet este scris "foarte franțuzește", în siajul cărții lui Roland Barthes *L'empire des signes*, autorul plimbîndu-se prin literatura universală, cochetînd cu aluziile și jocurile de cuvinte și trecînd de la grandilocventele exemple ale antichității la listele anuarelor statistice. De fapt, este o *causerie* pe marginea temei ce dorește parcă să ilustreze eșecul semioticii. Semnificația stă prea comod în preajma morții.

Gyuri KAZAR

* Maurice Pinguet, ***Moartea voluntară în Japonia - de la harakiri la kamikaze.***

Traducere de Andreea Mihail și Angela Martin, București, Editura ARARAT, 1997, 397 p.

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

În curînd
ARTA RENAȘTERII
Secolul al XV-lea

Somptuosul album Humanitas tipărit în Italia conține 99 de reproduceri color full-page și 315 imagini alb-negru. Această bogată iconografie, ca și comentariul istoricului de artă Liana Castelfranchi Vegas își propun să ofere cititorului o imagine coerentă asupra Quatrocento-ului în pictură, sculptură și arhitectură. Albumul e astfel conceput încît să ilustreze legăturile dintre arta italiană și cea flamandă, precum și influența acestora asupra artei franceze, spaniole și germane.

În vînzare nu vor putea fi puse, din păcate, decît cîteva sute de albume. Așadar... aviz amatorilor!

Cronica literară de tranziție

Un [gentleman] melancolic, ironic [și vechi] (II)

...Cît despre melancolie... Ea e reversul ironiei, respirația acesteia, răgazul contemplativ. Paleologu, superlativ sociabil, este totuși un bărbat singur**. Singurătatea generează melancolie ca viermele firul de mătase. Dar singurătate va să zică și lipsă de Xantipă. De aceea, Paleologu, simpatizant al lui Maurois (despre care Gide spunea că face "conférences pour dames") e un splendid filogin. Pagini mai frumoase ca ale sale despre condiția femeii, literatura română de reflecție n-are. *"Melancolia e deci o treaptă a lucidității, o eliberare a spiritului și de aceea e, de multe ori, nuanțată de ironie"* (*Bunul-simț...*, p. 58). Melancolia lui Paleologu este un abandon activ, o stare de vulnerabilitate mentală, o ataraxie eficace. Cînd ironia se întoarce către sine, Al. Paleologu e melancolic.

Ceva despre "paradoxalul" Paleologu. Gentlemanul din cabinetul editurii se plimbă *"cu picioarele goale în Forum", "în short la Galeriile Vaticanului", "în blue-jeans prin Florența"* (*Bunul-simț...*, ed. 1972, pp. 176, 180, 196). Găsește "**absolut oribil** (s.Al.P.), *vulgar, tot ce e de Rafael în Pinacoteca Vaticanului"* (*Bunul-simț...*, ed. 1972, p.178). Cere *"să nu denigrăm melodrama; cred dimpotrivă despre ea că e o esență de mare teatru"* ..... Mărturisește că *"nu pot să-l sufăr pe Rousseau"*. Aduce osanale literaturii polițiste. Îi plac cuvintele invelate ca *atrabilar, hierofant, entelehie, teofanie, palingeneză*, dar, la rigoare, "trîntește" degajat și cîte un *anasîna, boscărie, hurducat* sau *mare scofală*! Îl gustă cu jovialitate pe Al. O. Teodoreanu (*"voluptate erudită... filosofie... un înțelept" – Spiritul...*, pp. 175-177***), repudiază cu grimasă *Scrisorile* a patra și a cincea de Eminescu: *"exprimă un năduf destul de ordinar, plin de înfumurare și platitudine"* (*Bunul-simț...*, p. 85). Și altele, tot așa, în alb pur și negru dur.

Două vorbe despre critic. Paleologu e un zarifopolian (*"sub a cărui influență m-am deprins cu literatura" – Spiritul...*, p. 164), afectînd tactic amatorismul. Cum s-ar zice, sunt confidentul cărților, nu mercenarul lor! Aristarh investighează, Paleologu descoase. El e tipul literatului agale, intermitent ironic și distins, degustător subțire și cu panaș al literaturii de sus de tot și de jos de tot. Aristarh are de dat seamă, Paleologu vrea să-și dea seama. El, ca bun moralist producător de eseuri chintesențiale, citește la diateza reflexivă. Paleologu e critic nu "de gazetă", ci "de salon". Față de literatură, Paleologu ocupă poziția prietenului generos, intim sau, dacă acceptați, a amantului solemn, expert în voluptăți solomoniace. Față cu opera, Aristarh e un comisar, Paleologu un prelat cofesor. Religia sa e lectura.

Paleologu e cel mai "Montaigne" critic de azi (*"am scris despre cîțiva autori și cîteva opere pentru că mi-au stîrnit niște reflecții... De fapt, am scris despre mine..." – Spiritul...*, p.6: *"Sunt eu însumi aluatul cărții mele"* etc. – Montaigne). De aici, libertinajul intelectual, ca antidogmă, para-dogmă. Paleologu citind nu caută ordine și ierarhii, ci orientale delicii sau arcane, el este aici un "balcanic" sau un "inițiat". Procedura lui e nonșalanța scotocitoare, vagantă, divagantă, **kieful** spiritual. Paleologu (*"mă declar paseist" – Bunul-simț...*, p.59) e "vechi".

"DOSAR"

Îi spuneam cititorului, în *șapoul* din nr. trecut, că apariția, cu titlul castrat de ceea ce am redat acum în paranteze, a acestui articol în revista *Magazinul* din martie 1973 (condusă, pe atunci, de Octavian Paler), a stîrnit oarece agitație. *Era socialistă* (organul ideologic al P.C.R.), în nr. 4/1973, a publicat o notă care înfiera nemilos textul meu. Urmînd "indicațiile", la scurt timp, și *Contemporanul* (nr. 15/1973) inserează în coloanele sale un "material" vigilent și incriminator, din care transcriu cîteva mostre relevante:

"Interesează ... idealul de critic pe care ține George Pruteanu să ni-l propună cu acest prilej, înfățișîndu-l ca model pe Al. Paleologu".

"Un ideal cu totul anacronic într-o vreme în care literatura, încetînd a mai fi apanajul unei caste restrînse, a devenit un obiect de larg consum (sic! n.GP, 1997), ***destinată maselor largi".***

"Idealul acesta ar fi «criticul de salon» (...), practicînd în orice împrejurări «un scepticism ironic» și o «melancolie programatică», neluînd nimic prea în serios..."

"S-ar părea că idealul lui George Pruteanu ar fi criticul «paseist», «vechi», pe care nimic din ceea ce se petrece în societatea noastră de astăzi nu-l poate emoționa cu adevărat, nimic nu-l poate interesa. Acesta este «modelul», «criticul ideal» pe care cu o totală lipsă de responsabilitate (care s-ar cuveni mai atent analizată) ni-l propune publicația* Magazin *și colaboratorul ei, George Pruteanu".

În afara cîtorva imbecilități (că eu aș fi propus un "ideal", că Al. P. nu ia nimic în serios, că literatura e bun de larg consum), autorul "punerii la zid", iezuit dar nu tont, pricepuse bine opțiunile mele.

George PRUTEANU

---

*) *Bunul-simț ca paradox*, ediția a II-a (remaniată de autor), Ed. Vitruviu, Buc., 1997, 202 p. (*Notă din 1997*)

**) Cititorul e rugat să nu uite că are sub ochi un articol scris în 1972 și publicat, inițial, în *Magazinul*, nr. 808 din 31 martie 1973. (*Notă din 1997*)

***) Trimiterile pentru volumul *Spiritul și litera* se referă la ediția de la Ed. Eminescu, Buc., 1970. Cele pentru *Bunul-simț ca paradox*, cînd nu se menționează altminteri, la cea de la Ed. Vitruviu. (*Notă din 1997*)

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dosarele X ale Sănătăţii

Ucenicia angoasei şi legea asigurărilor de sănătate

Îmbunătăţirea stării de sănătate a populaţiei reprezintă un *telos* care, din punct de vedere etic, se situează mult deasupra altor obiective guvernamentale. Orice măsură luată în virtutea acestuia are un caracter reparator, chiar dacă sănătatea nu poate fi restituită in integrum celor care, timp de decenii, au fost în mod abuziv, consideraţi simplă forţă de muncă şi trataţi ca atare. Amprentele lipsei îngrijirii medicale de calitate devin vizibile tîrziu. Dar sigur. Astfel, la acelaşi număr de ani, vîrsta biologică a unui cetăţean de rînd este mai mare decît a unui fost membru CC care a beneficiat întreaga viaţă de servicii medicale de înaltă dotare tehnică, în cadrul unităţilor medicale cu circuit închis. Din perspectivă teleologică, o lege care garantează creşterea speranţei de viaţă este bună, chiar dacă efectele ei vor fi evidente abia peste un număr de ani. Este cazul legii asigurărilor sociale de sănătate, recent votată de parlament, aproape în unanimitate. Deşi parlamentarii au reuşit acest consens, probabil stimulaţi de proximitatea caniculară a vacanţei, medicii, furnizorii serviciilor de sănătate, îşi etalează un evantai de opinii divergente cu privire la oportunitatea noului sistem de finanţare.

Dacă am transpune în plan filosofic dilema corpului medical, "esteticul" şi "eticul" lui Kierkergaard îşi găsesc corespondenţă în cele două atitudini extreme: aceptarea fatalistă a posibilului, "advienne que pourra" şi respectiv, identificarea conştientă cu noile obligaţii. La un pol se află cei care îşi imaginează un apocalips al sistemului sanitar dar, nefiind capabili să găsească o soluţie alternativă, nu se opun în mod deschis. La celălalt pol s-ar situa, cel puţin teoretic, adepţii imperativului categoric, grup nesemnificativ numeric, cei mai mulţi medici fiind conduşi de banale imperative ipotetice. Pe aceştia îi regăsim în avangarda liberalistă a celor ce aşteaptă cu încredere aplicarea noului sistem sanitar: medicii care activează în cabinete private, acordă servicii medicale de calitate, îşi plătesc corect impozitele şi ale căror venituri depind în mod direct de clientelă, în condiţiile concurenţei neloiale întreţinute de gratuitatea asistenţei medicale din reţeaua de stat.

Majoritatea medicilor privesc însă cu anxietate o modificare în esenţa sistemului de sănătate. Într-adevăr, schimbarea poate fi percepută ca un atentat la stabilitatea propriei poziţii, ca o demolare a ordinii fireşti, în care medicul îşi cîştigă pîinea stînd într-un cabinet şapte ore pe zi, o pîine proastă dar sigură, alocată după principii egalitariste. Situaţia extremă a medicilor din dispensarele de întreprindere lăsate la latitudinea agenţilor economici nu este de invidiat. Să fii nevoit să părăseşti un oraş pentru a te muta undeva într-un colţ de ţară este frustrant şi revoltător. Totuşi, ne înclinăm în faţa dogmei eficienţei economice conform căreia, pentru a fi rentabil, un cabinet medical de întreprindere ar trebui să servească peste două mii de salariaţi.

Economicul primează, dînd la o parte subiectivitatea individului, deschizînd însă uşa experienţei autentice. Marele precursor al existenţialismului afirma că "viaţa trebuie înţeleasă privind înapoi", dar "trebuie trăită privind înainte". Medicul disponibilizat se poate reorienta spre medicina de familie sau spre centrele private de diagnostic şi tratament. Actualul program de guvernare prevede accelerarea privatizării asistenţei medicale primare şi acordarea de facilităţi fiscale pentru practica medicală în sistem particular. S-au făcut promisiuni cu privire la atragerea sub diferite forme a medicilor spre mediul rural, mai ales în zonele deficitare. Doar al şaselea simţ ar putea deosebi, în acest moment, între iluziile deşarte şi preocuparea sinceră din partea ministerului...

Implementarea Legii asigurărilor de sănătate se va face gradual pînă la sfîrşitul anului 1998. După experienţa altor ţări din Europa Centrală şi de Est, între momentul aprobării legii şi cel al aplicării ei efective a existat un proces de tranziţie pe o perioadă de aproximativ doi ani. Acest *time-out* ar putea tempera unele temeri asupra introducerii prea rapide a Legii asigurărilor. Medicii cutremuraţi de neliniştea unei aventuri existenţiale se pot consola cu gîndul la mesajul înţeleptului de la Copenhaga: *"adevărata ucenicie a angoasei este cunoaştere supremă".*

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Inscripţii pe ultima bancă

Bacul – o tombolă de final de liceu

Începînd cu luna iunie a fiecărui an, majoritatea celor care au terminat cele 12 clase de liceu, uită de cumplitele examene de admitere la facultate din toamnă şi încep să se gîndească serios doar la examenul de bacalaureat. Bacul e privit cu neîncredere şi cu suspiciune. Deşi toată lumea spune că acest examen a devenit de mult o formalitate, profesorii au grijă să-şi sperie elevii cu ceva timp înainte: "O să vedeţi voi că anu' ăsta n-o să mai fie ca-n anii trecuţi!"

Cei care au dat bacalaureatul anul acesta s-au considerat norocoşi. Se pare că, de anul viitor, examenul va cuprinde probe din 7 materii, faţă de 4 pînă acum şi că va deveni mult mai serios, media generală contînd pentru admiterea la facultate. Aşa că, elevii se aşteptau la un examen mai mult decît lejer, cu profesori plictisiţi ce de-abia aşteptau să plece în concediu. Vehiculau şi ideea "În fond, ne-am cumpărat Bacul!", referindu-se la banii de protocol care se strînseseră cu luni înainte (în medie cam 20-30000 de persoană, însă în licee ca Spiru Haret, s-au plătit şi cîte 100-180000). Cu toate acestea, stresul a apărut inevitabil. Şi pentru că de învăţat nu mai putea fi vorba (doar n-au învăţat 4 ani, ce să mai înveţe acum?) majoritatea se bazau pe colegul din faţă, pe diriginte să pună o vorbă bună, pe inspiraţia de moment.

Să vedem cum s-a desfăşurat Bacul într-un liceu bucureştean, nu contează care, căci, oricum, peste tot a fost la fel.

După prima probă, lb. română – oral, pînă şi scepticii se conving că n-au de ce să-şi facă probleme. Intră în clasă palizi, ca o profesoară din comisie să-i încurajeze: "Nu vă fie frică! Spuneţi şi voi cîteva propoziţii şi scăpaţi!". Se zvoneşte că doi elevi ar fi picat pentru că s-au certat cu comisia şi că unul ar fi fost prins copiind, însă aceste "scăpări" sînt corijate ulterior de direcţiune. Comisia, deja plictisită, se împarte în două, sînt ascultaţi doi elevi în paralel, nimănui nu-i pasă că ar fi trebuit să se facă o medie între două note. Uneori elevii se întreabă sincer dacă profesorii chiar sînt atenţi la ceea ce ascultă. Altfel cum se explică că un corigent la română, ce abia ştie să lege două vorbe, primeşte un zece cu felicitări?

Urmează o a doua probă orală, la alegere. De obicei, se optează pentru o materie învăţată de voie, de nevoie pentru admiterea la facultate: cei care dau la A.S.E. pentru economie, medicinştii pentru chimie etc. şi toată lumea ia note mari. Mai poţi să-ţi alegi astronomia şi ai fost inspirat: se copiază cu cartea pe bancă şi întrebările sînt "Cum se mai numeşte Calea Lactee?" sau "La ce scriitor român apare un personaj care pronunţă comeată în loc de cometă?" etc. Tot la inspiraţie poţi alege sportul, unde se bat toate recordurile juniorilor: "Ai sărit 1.60, eu trec aici 1.90".

Prima probă scrisă: limba română. Elevii apar cu ghiozdanele burduşite de cărţile cu comentării, pe lîngă clasice copiuţe prin mînecă şi în buzunare. O mare dezamăgire: la un subiect de sinteză despre contribuţia adusă de Eliade şi Voiculescu prozei româneşti nu prea ai ce copia. Nu-ţi rămîne decît să scrii cuvînt cu cuvînt ce spune manualul. Întrebarea pe care o auzi cel mai des după examen nu este "Ce-ai făcut?", ci "La voi s-a putut copia?". Există şi cazuri nefericite: un elev a fost prins şi scos din examen. Se remediază însă ulterior; merita 3.50 pentru o amărîtă de pagină scrisă şi apare pe liste cu 5. Dar, în general, totul e bine. Supraveghetorii spun de la început: "Să n-aveţi nimic în bănci!", apoi adaugă şoptit: "În afară de copiuţe!" Dupa un timp, observînd că se descurcă greu cu copiuţele, li se face milă. "Văd că v-au dat lăcrămioarele, scoateţi batistele!" Şi, ca la o poruncă, apar cărţile pe bancă, în timp ce profu "dă de şase".

A doua probă scrisă: materia principală de la profilul fiecărei clase. Aici majoritatea se aruncă cu capul înainte, e doar mai simplu ca la română. Profesorii privesc cu indulgenţă cum se plimbă ciornele prin clasă, cum se compară rezultate, cum în final se plimbă şi elevii de la o bancă la alta. În tot acest timp, mănîncă prăjituri sosite de jos, de la cancelarie, împart sticlele de suc cu copiii şi mai stau de vorbă cu ei. "Eu întotdeauna am ţinut cu elevii! Oricum diploma asta trebuia să v-o dea, de ce să vă mai chinuie cu un an pe bară?"

Ultima probă: o materie la alegere şi toţi s-au săturat deja de cele 3 ore pierdute inutil, de căldură, de ciorne, de foi de examen. O profesoară trece din clasă în clasă şi anunţă: "Atenţie! Trece comisia cu ştampila.", însă nimeni nu se mai obosește să ascundă copiuţele în bancă. Dezinteresul devine general şi e lipsit de sens să ne întrebăm de ce. "E o problemă de mentalitate. Şi pentru că sistemul de învăţămînt merge prost, Bacul e cum e!", "Şi la anu' o să fie la fel, ce contează că vor fi 7 materii?", comentează cîţiva profesori.

În ultima zi, se organizează un protocol şi cîteva mămici gospodine fac cafele şi aranjează fursecuri pe platouri. Profii vin, mănîncă şi beau, că-i pe gratis, şi apoi se întorc la supraveghere bine dispuşi.

După ce examenul se sfîrşeşte, se aşteaptă notele. Atunci se stabileşte o aşa-zisă ierarhie nu numai între elevi, dar şi între părinţi. De fapt, o scară falsă a valorilor: o lucrare originală la română este mai slab punctată decît una ce reproduce fidel manualul. Bacul este privit acum ca o tombolă: toate numerele sînt cîştigătoare, însă premiile diferă, noroc să ai! Alte comparaţii: "un joc de poker – cine are cacialma cîştigă!" sau "serbările cîmpeneşti ale liceului românesc – se mănîncă, se bea, se bîrfeşte şi se recoltează note".

De fapt, predomină paradoxurile. Cum e posibil ca un elev cu media 5 la matematică şi talentat la limba română, să aibă una dintre cele mai mari note la mate? Şi nici măcar nu se bucură; simte doar o nevoie organică să facă un foc de tabără în curtea liceului cu toate caietele şi manualele ce l-au chinuit patru ani.

Adina POPESCU

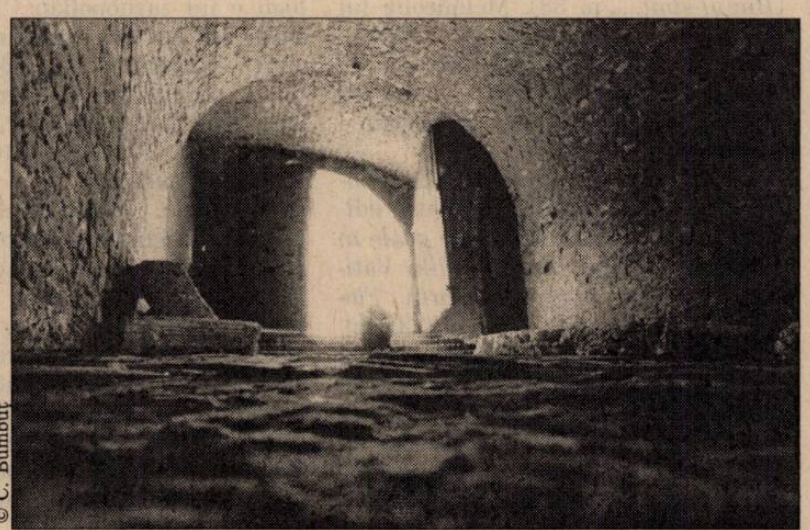

© C. Bumbuț

Socio-hai-hui

Nunţile identitare (I)

Pierdut pentru o vreme prin Luma Nouă, cu mai mult sau mai puţin dor de casă, m-am gîndit să-mi scot studenţii internaţionali la o mîncare naţională. Şi am mers la restaurantul românesc, cu mîncăruri de-ale noastre, specific româneşti: sarmale, mici, un ardei copt şi o salată de vinete, chiftele, musaca, o ciorbă de burtă ca la mama ei... bun, dar tare scump. Aşa că, pentru data următoare, ne-am mutat cu toată trupa la restaurantul bulgăresc, de lîngă facultate, cu mîncăruri specific bulgăreşti, de-ale lor: o ciorbă de burtă pe cinste, sarmale, chiftele, musaca, un ardei copt şi-o salată de vinete...

La plecare, studenţii m-au scos la un bistrou sîrbesc reputat, unde am mîncat cu poftă o ciorbă de burtă şi nişte sarmale specific sîrbeşti şi am ascultat nişte ţigani bulgari cîntînd cu foc nişte sîrbe ca la ei. Sau ca la noi?

Mi-am adus aminte de toate acestea cînd un bun coleg şi bun specialist, invitat la un simpozion balcanic, la Sofia, a declarat într-un final, după ce timp de două zile ascultase fără să scoată nici un cuvînt, că "România nu a fost, nu este şi nu va fi niciodată o ţară balcanică". Drept care s-a sculat şi a plecat.

E frumoasă şi înduioşătoare această fidelitate a mirelui carpatin faţă de mireasa lui latină. Dar într-o lume emancipată ca a noastră, nimeni nu s-ar supăra, cred, dacă ne-am aminti cu plăcere şi de iubirile din tinereţe. În locul unei memorii senine şi mature, junele carpatic preferă, însă, o voinţă infantilă, prin care se delimitează patetic şi agresiv de voluptăţile trecutului, în convingerea că doar astfel îşi poate impune raţionalitatea şi bărbăţia prezentului. Mai mult decît atît, face din ponegrirea iubirilor preconjugale singura cale de afirmare a fidelităţii conjugale. Ţaratul bulgar, Chiril şi Methodiu, slavona – această latină vulgară a

© S. Ghetie

colţului nostru de lume –, toate acestea sînt pur şi simplu şterse din memorie, de la Cantemir încoace. Cenzurată, memoria este înlocuită cu o imaginaţie pătimaşă ce diabolizează tot ce a fost părăsit dincolo de Dunăre: "Să nu care cumva să treci cu maşina prin Bulgaria, că în cel mai bun caz îţi fură tot; rişti însă să te şi împuşte" – m-au avertizat în cor familia şi prietenii. Şi reciproc, bineînţeles, mama unui prieten bulgar a plîns trei zile cînd acesta a plecat la Bucureşti, de spaimă că n-o să-l revadă niciodată.

Grave sînt aici nu faptele, care sînt, şi cîte sînt, şi de o parte, şi de alta, ci transformarea lor în mituri consolatoare: la ei e mai rău, deci uite ce ne aşteaptă dacă rămîneam împreună. Dovadă, prin urmare, a inteligenţei şi superiorităţii noastre.

Să nu putem oare, încă, să fim deştepţi şi frumoşi altfel decît prin comparaţie şi divorţ?

Vintilă MIHĂILESCU

Telalii fără fruntarii

Revoluţiile vînd bine

De ce să ne amărîm şi să cădem în cinismul politologilor fără bacalaureat, atunci cînd observăm cum evenimentele politice majore, sau cel puţin cele exaltate de *mass-media*, devin, odată preluate de canalele oficiale şi oficioase, materia miturilor propagandistice sau comerciale! Mecanismul logic cu pricina e nu numai vechi, dar şi răspîndit în lumea întreagă.

Evident că vocile lucide trebuie mereu să pună în criză discursul politic fabulatoriu: alo, cum e cu acel Daniil Sihastru electoral, domnule Constantinescu? alo, cum e cu România în chip de Cenuşăreasă a NATO-ului, domnilor trepăduşi politici? Dar ce se întîmplă actualmente dincolo, în lumea occidentală, unde Solidaritatea, Toleranţa, Ecologia şi, mai ales, Emanciparea Socială, de mult divinizate, au fost deja comercializate, au devenit firme, s-au sclerozat în mărci, s-au degradat în logotipuri? Sloganurile politice (ele însele însemne ale permanentei pendulări între ideologie şi mitologie) au de la o vreme soarta de a se fixa în sloganuri publicitare.

La un concert-monstru, care inaugura anul trecut, în data simbolică de 1 Mai, în locul simbolic al Pieţei *del Popolo* din Roma, foarte recenta victorie în alegeri a stîngii italieneşti, un reporter de la RAI, afumat de nostalgiile '68-ului, îi întreba pe "acei tineri minunaţi" din public, care continuau pasămite tradiţia Luptei pentru Libertate, ce înseamnă pentru ei chipul lui Che Guevara inscripţionat pe tricouri, pe şepci, pe bandane, pe blugi, pe fanioane ş.a. Se aştepta, sărmanul, la un răspuns plin de înţelepciune, care să răsplătească agonia generaţiei lui prin demonstrarea conştiinţei politice a generaţiei succesive. Bietul imbecil imberb şi superb care era chestionat, cu siguranţa vedetelor de rock din sistemul imperialist atît de hulit în cîntecele de top, a răspuns, bineînţeles, cu un slogan în care credea profund, tocmai pentru că nu însemna nimic: "Ascultă, bătrîne, Che va rămîne întotdeauna Che".

Oricum, contează că s-au distrat cu toţii.

Florin DUMITRESCU

© S. Ghetie

Cronica ideilor sociale

Room-service

Examenele din liceele sibiene au oficializat ceea ce toată lumea ştia – cum arată un examen de admitere în provincie, ba uneori chiar şi în Bucureşti. Nu o spunem pentru că am vrea să compromitem Ministerul şi nici măcar inspectoratele, problema este că învăţămîntul (sănătatea, cultura, cercetarea...) trece printr-o criză de identitate care se datorează, în cea mai mare măsură, faptului că funcţionarii superiori ai sistemului sînt şi cei mai incompetenţi. Ce folos că, din toată clădirea, cîteva etaje sînt bine construite, dacă fundamentele sînt fisurate sau prost gîndite?

Directorii unor licee din Sibiu au vîndut subiectele de concurs cu sume variind între 300 şi 400 de mărci. Unul dintre beneficiari, poate dintr-un capriciu sau doar pentru a compromite examenele, pentru a obliga inspectoratul să reia procesul, a afişat subiectele. Acest gest, probabil născut din furie şi nu din cinism, a fost, el singur, cel care a convins Ministerul să anuleze rezultatele examenului.

Ministrul Învăţămîntului îşi construieşte reforma pe nisipuri mişcătoare, îşi sprijină încrederea pe directori mediocri, apăraţi de fantoma unor drepturi funcţionăreşti cîştigate de multe ori prin clientelism politic. Ministerul se sprijină, aşadar, pe un presupus (dar nu probat! şi cine să stabilească, de fapt, competenţele?) standard profesional, pe o infrastructură profesională găunoasă, condusă de simonie şi arghirofilie. Mii de posturi sînt ocupate de suplinitori, orele de şcoală sînt rasolite pentru a crea marea piaţă a meditaţiilor. Preţul acestora creşte geometric în perioada premergătoare examenelor. Există şcoli în care sistemul meditaţiilor este atît de bine asimilat în structura organizatorică, încît pregătirea suplimentară urmează programului şcolar abia terminat. Profesorul lucrează cu vîrfurile clasei amînînd iniţierea celorlalţi copii pentru orele cînd va primi suma cotizată de părinţii acestora.

Opinia publică se simte culpabilă faţă de profesori şi medici. Consimt cu toţii că profesorii şi medicii primesc lefuri indecent de mici, însă omul de pe stradă crede că vocaţia poate ţine loc de foame. În plus, omul consideră că aceste categorii profită din plin de dreptul lor la recunoştinţă. Plăţile tăcute sînt substanţiale şi transformă salariul de la buget într-un fel de taxă de fidelitate. Statul aruncă aceste bacşişuri şi, în general, închide ochii la plăţile tăcute. Pacientul consimte să plătească – se interesează din timp, alcătuieşte liste cu tarifele şi reuşitele medicilor pe care-i are în vedere. Deşi serviciile medicale sau pedagogice sînt, în continuare, gratuite, omul va plăti, cum plătea şi înainte, pentru a se vindeca nu doar de boală, dar şi de ruşinea de a trăi într-o societate care-şi preţuieşte atît de puţin profesorii şi medicii. Tocmai de aceea, pentru că subvenţionează fantoma gratuităţii medicinii şi învăţămîntului, omul nu-şi poate permite, în ciuda îndoielilor, o părere proastă despre salariaţii săi. Medicii şi profesorii români sînt cei mai buni întrucît pe bani puţini (indecent de puţini) au performanţe de vîrf. Aceasta este o teză pe care nimeni n-o contestă. Derogarea de la deontologia profesională se explică prin faptul că medicii sau profesorii români au insuficienţi bani – aceasta este a doua teză. Pe de-o parte, sărăcia transformă profesionalismul în caz de vocaţie pură, pe de-altă parte, mizeria motivează disfuncţiile sistemului. Iată două platitudini care ameninţă să transforme problema demisiilor etice ale profesorilor sau medicilor în chestiuni secundare sau legitime.

Medicul, spun unii, trebuie să se îmbrace bine, să aibă maşina sa. Este o imensă prostie să-i ataci, din această pricină, pe medici ca tagmă. Valabil şi în cazul profesorilor. Chiar dacă aceşti bani provin dintr-o relaţie economică subterană vicioasă care ar dispărea dacă sistemele s-ar baza, cu adevărat, pe competenţă şi competiţie iar gestionarea banilor nu s-ar face în birourile finanţiştilor de stat.

În România anilor '90 s-au făcut cîteva milioane de avorturi şi nu medicii, în primul rînd, au fost cei care s-au împotrivit acestui asasinat în masă. Nu medicii au venit în 1990 – cînd se înregistra creasta valului de avorturi – să le explice oamenilor cît de utile sînt mijloacele contraceptive, nedureroase, nemutilante. Medici erau cei care au dat dovadă de atîta cinism în cazul Iasmina Calinciuc. La fel şi cei care l-au purtat pe taximetristul Florin Iorga, acum cîţiva ani, din spital în spital, pînă cînd şoferul a murit. Opinia publică cunoaşte zeci, sute de cazuri de acest fel. Degradarea biologică datorată scăderii valorii calorice a mesei de fiece zi nu a stîrnit indignarea nutriţioniştilor şi nici protestele medicilor. Masa biologică se degradează, în continuare. Într-o majoritate covîrşitoare, medicii sînt rutinaţi şi îşi calculează gesturile într-o coregrafie studiată cu maeştrii spitalelor ani de-a rîndul. Pe lîngă marii împătimiţi ai meseriei s-a dezvoltat cu rapiditate o mafie a spitalelor şi a policlinicilor. Medici, de altfel binevoitori şi plini de răbdare, îşi trimit pacienţii să-şi facă analizele nu în laboratoarele spitalului, ci în propriile clinici particulare. Fără acele analize nu-ţi poţi continua tratamentul – eşti obligat să le faci. Cineva, cumva trebuie să adune pe o singură masă toate aceste fapte şi, laolaltă cu medicii, să încerce să-i vindece pe medici şi să-i educe pe profesori. Pentru că medicii, ca şi cadrele didactice, tind să aibă despre sine o părere flatantă, însă aceasta derivă din conceptul general de sănătate sau din nivelul alfabetizării naţionale şi nu din realitatea morbidităţii sau analfabetismului naţional. Medicii, ca şi profesorii trebuie scuturaţi de umăr pentru a se trezi din somnul etic în care i-a aruncat sentimentul general că aceştia sînt nişte întreţinuţi de lux. Şi aici nu e doar vina unei politici bugetare...

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Ann BUCKLEY
profesor, Universitatea Cambridge

Dans şi tranziţie în Transilvania rurală

Studiul formelor de comportament numite în general "tradiţionale" sau "foclorice" poate duce, dacă nu ne luăm o serie de precauţii, la o viziune statică a continuităţii imuabile, în care trecutul se conservă şi se actualizează nemijlocit în "copii" exacte. Mai mult, în măsura în care izolăm sau "obiectualizăm" aceste aspecte comportamentale, riscăm să le tratăm ca structuri reprezentaţionale autonome în sens teatral: ajungem astfel să le ignorăm semnificaţiile inerente şi funcţiile, acel context primar şi local în care un anumit grup uman se exprimă pe sine într-o manieră riguros formalizată şi totodată social-reflexivă. Altfel spus, cădem în eroarea de a crede că grupul îşi etalează "obiceiurile" ca pe o entitate distinctă, separată, şi reducem dansul, de pildă, la o simplă coregrafie: cum dansul este însă un nod de relaţii sociale complexe, nu ajunge să "descifrezi paşii" pentru a cunoaşte comunitatea respectivă.

În anumite zone ale Văii Gurghiului din judeţul Mureş, în satele Hodac şi Toaca, *de-a lungu* a reprezentat multă vreme un preludiu ceremonial al dansurilor rezervate cuplurilor – *bătuta* şi *învîrtita*. În cursul "plimbării" în jurul spaţiului de dans, bărbaţii îşi etalează înde mînarea săltînd şi lovindu-şi ritmic coapsele şi gambele: este reprezentarea coregrafic-mimetică a statutului lor social, de fruntaşi ai Comunei, într-o ierarhie locală puternic valorizată. La un moment dat, în cursul acestor mişcări demonstrative, dansatorul principal îşi invită partenera să i se alăture, gest care se transmite apoi celorlalţi dansatori din cortegiu. După alte cîteva minute în care cuplurile continuă "plimbarea", conducătorul îi face un semn violonistului, care este şeful instrumentiştilor. Acesta schiţează măsurile repezi ale unei bătute, şi dansul pe cupluri începe. Există însă indicii suficiente că, în prezent, cu excepţia împrejurărilor publice mai ritualizate – cum ar fi dansul de deschidere la o nuntă –, tendinţa este de abandonare a acestui preludiu complex, dansurile în cuplu declanşîndu-se direct. În 1990, am avut ocazia să observ o petrecere cu dans la căminul din Toaca, care succeda ceremonialului de nuntă. Muzicanţii au cîntat *de-a lungu* într-o formă abreviată, mai degrabă ca un preludiu de încălzire, în vreme ce mesenii vorbeau, aşezaţi sau în picioare, pînă cînd – aparent la dorinţa lor – orchestra a început să cînte *bătuta* într-un aranjament modern, jazzistic; imediat, cuplurile au invadat ringul de dans.

Cu aceeaşi ocazie s-au dansat şi dansuri în lanţ sau în cerc, străine din punct de vedere istoric acestei

© C. Bumbuţ

zone, mai ales de către tineri, care le numeau "ruseşti" şi "greceşti". Cînd i-am întrebat de cîtă vreme au apărut aceste dansuri în sat, mi-au răspuns că aşa a fost dintotdeauna la ei! Răspunsul contravenea însă propriilor mele cercetări documentare şi de teren, care duceau la concluzia că, în anii '70 şi înainte, aici nu se dansau decît dansurile româneşti specifice zonei... În fapt, răspunsul lor constituia un bun exemplu de "tradiţie inventată", indiciu al tendinţei oamenilor de a considera că normele prezentului ar fi străvechi şi "le"-au aparţinut dintotdeauna: la "noi" aşa s-a pomenit – se spune – aşa e în lumea "noastră", aşa e în satul "nostru" (folosirea pronumelor personale trădînd în vorbire prezumţia continuităţii între generaţii şi a duratei omogene). Totuşi, nu putem ocoli întrebarea: cum au pătruns şi cum au fost atît de repede instituţionalizate aceste dansuri ?

Prin situarea sa geografică, satul Toaca este mai puţin expus influenţelor urbanizante decît Hodacul: primul se află în amonte şi la marginea pădurii în timp ce al doilea, centrul administrativ al comunei, cu o populaţie mai numeroasă, e situat în aval, aproape de pod şi pe ruta autobuzului. Hodacul a fost vreme de mai multe secole un punct de control al traficului care traversa podul pentru a se îndrepta spre pădure. În aceste condiţii, cum este posibil ca un sat mai "îndepărtat" şi, pe deasupra, dependent administrativ de Hodac să fie – după cum afirmă locuitorii săi – mai "în ton cu moda"? Ca de obicei, explicaţia trebuie căutată în cadrele mai largi ale comportamentului social.

În cazul satului Toaca, tocmai această situare la marginea pădurii - care avea în trecut conotaţia marginalităţii – a reprezentat, după 1990, cheia unui adevărat "boom" economic: sursa noii prosperităţi este comerţul pe scară largă cu lemn, inclusiv cu întreprinderi din Germania. Urmarea: mulţi dintre tinerii care, în perioada comunistă, plecaseră să lucreze în fabrici şi pe şantiere, s-au întors acasă, datorită şomajului, aducînd frecvent cu ei logodnice şi prieteni din alte regiuni ale ţării. Şi astfel, iată micul cătun compact de altădată, cu casele sale risipite, transformîndu-se radical prin apariţia unui mare număr de case noi şi prin extinderea celor vechi, cărămida şi mortarul concurînd lemnul nou, strălucitor, pe acest "şantier" ce sintetizează energiile capitalismului descătuşat şi ale iniţiativei private.

Aceste schimbări, precum şi multe altele pe care am putut să le observ într-un răstimp de optsprezece ani – punîndu-le în perspectiva temporală mai amplă a transformărilor sociale – trebuie înţelese ca parte a unui proces în curs de desfăşurare. Unele evoluţii s-au accelerat după 1990, părînd consecinţe directe ale noii libertăţi de expresie şi de opţiune individuală; dar tiparele sau formele lor n-ar putea fi înţelese şi explicate corect fără cunoaşterea situaţiei de dinainte de 1989-90: dacă nu am ţine cont în permanenţă, printr-o monitorizare şi o analiză atentă, de contextul mai larg al comportamentelor rituale, le-am putea lua drept manifestări spontane. Deşi slăbirea controlului autoritar (atît la nivelul iniţiativei economice cît şi la cel al expresiei culturale) reprezintă un factor incontestabil de accelerare a schimbării, natura acestei schimbări nu poate fi explicată sau înţeleasă în termeni de cauză-efect, ca moment de tranziţie urmat de o stabilizare. Procesul schimbării este legat inextricabil de tiparele comportamentale existente. Adaptarea poate fi mai rapidă sau mai lentă, dar dinamica şi componentele fundamentale ale acestui proces s-au format şi continuă să se formeze în cadrul şi ca rezultat al configuraţiilor sociale de durată mai lungă al acestor grupuri şi ale celor din lumea de afară, cu care ele interacţionează tot mai intens.

Scurta noastră prezentare a urmărit să scoată în evidenţă o mutaţie specifică şi să interpreteze ceea ce reprezintă ea din unghi sociologic, fără judecăţi de valoare subiacente. "Tradiţia inventată", surprinsă prin cele două dansuri, este un indiciu al modalităţilor multiple în care oamenii se raportează unii la alţii, comunică şi îşi adaptează formele de expresie, procese ce rămîn adesea imperceptibile unei observaţii nesistematice.

Traducere de
Ovidiu VERDEŞ

Cînd cu multiculturalismul lui Caragea...

"Ciocoii, luînd pe rînd damele la joc, se deteră cu furie la toate exerciţiile corografice obicinuite în timpii aceia. Monotonul menuet, danţul clasic al saloanelor europene, săltătoarea cracoviană a leşilor, cotilionul franţuzesc, valţul nemţilor şi ecosezul adus din fundul Britaniei; toate aceste danţuri etnografice deteră prilej pe rînd oaspeţilor noştri de a-şi arăta măiestria; dar se vede că aceste inovaţii străine nu erau încă destul de popularizate în ţară la noi sau că ciocoii noştri nu le prea ştiau juca bine, căci ei se obosiră numaidecît şi, ca să facă diversie, ziseră lăutarilor să cînte pristoleanca, chindia şi jocul numit "ca la uşa cortului", sau zoralia. Atunci să fi văzut zel şi înfocare! Casele postelnicului răsunau sub papucii invitaţilor vătafului său. Rîsetele femeilor, chiotele de veselie, vorba zgomotoasă a bărbaţilor, sunetele ascuţite ale muzicei, izbirile cadenţate din picioare ale dănţuitorilor - toate acestea formau un sabat infernal..." (*Nicolae Filimon*, Ciocoii vechi şi noi)

Notă: Sociolog şi muzicolog, Ann Buckley a făcut numeroase cercetări de teren în România încă din 1979, în colaborare cu soţul ei, profesorul Paul Nixon. Din 1990, Ann Buckley şi Paul Nixon revin anual în România ca "Visiting Professors" la Institutul de Etnologie al Academiei Române din Cluj, la Institutul de Sociologie al Universităţii Cluj şi, recent, ca profesori-invitaţi ai Colegiului "Noua Europă" din Bucureşti.

O versiune mai amplă a acestui articol a fost publicată sub titlul "Professional Musicians, Dancing and Patronage : Continuity and Change in a Transylvanian Community" ("Muzicanţi profesionişti, dans şi patronaj : continuitate şi schimbare într-o comunitate transilvană") în *The World of Music*, vol. 36 (3), 1994, p. 31-48. Filmul documentar *Rusalii în Hodac* (produs în 1993, în colaborare cu Paul Nixon) a fost difuzat de mai multe ori la TVR.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.235
25-31 iulie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală româno-germană Pro Europa
Biblioteca

Iarăși NATO!

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„În ceea ce privește țările care doresc să adere la NATO, am luat cunoștință cu interes de evoluțiile pozitive în direcția democrației și statului de drept într-un număr de țări din sud-estul Europei, îndeosebi în România și Slovenia.“ (DIN TEXTUL DECLARAȚIEI OFICIALE DE LA MADRID)

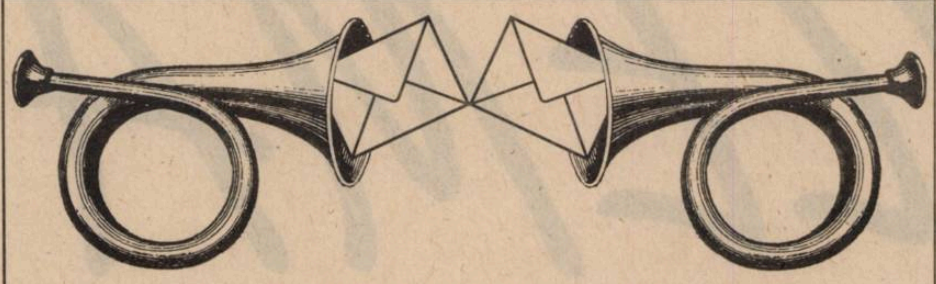

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

„Tranzitologia“ (nr. 228)

Acea minoritate de români lucizi

Stimate domnule profesor Andrei Pleşu,

Scuze pentru întîrzierea cu care reacţionez la articolul dvs. “Tranzitologie” – dar aşa e cînd citeşti presa pe Internet, departe de casă.

Sînt cu totul de acord cu concluziile dvs. optimiste privind evoluţiile din Europa de Est – şi cu maniera dezinhibată în care abordaţi de regulă cestiunile politice. Sînt parţial de acord şi cu ceea ce spuneţi despre tranzitologie – deşi nici un tranzitolog nu a pretins că ea ar fi “o ştiinţă”, poate cel mult un capitol al ştiinţei politice – mai ales ţinînd seama că în anul de graţie 1997 se poate spune că predicţiile privind Estul, bazate în general pe experienţele sud-americane, au fost exagerat de pesimiste.

Însă anumite erori de apreciere – dacă îmi permiteţi – vă mineză concluziile corecte ale articolului.

E adevărat că democraţia în Albania a fost supralicitată, e parţial adevărat că aşa ceva s-a întîmplat şi în Bulgaria (deşi nimeni în Occident nu şi-a pierdut minţile de entuziasm, aşa cum pare să sugeraţi dvs.). Însă nu e clar la ce vă referiţi prin “Polonia care îşi alegea ca preşedinte un fost nomenclaturist tocmai cînd România renunţa la al ei”: cumva la Kwasniewski – Iliescu? e, totuşi, un decalaj de un an şi ceva. De asemenea “nici reuşita maghiară nu e fără de cusur” e o frază criptică pentru mine. Din mocirla în care se zbate în momentul de faţă România, eu cred că reuşita maghiară ar trebui să se vadă aproape fără de cusur. Cum urmăresc cu atenţie şi interes profesional viaţa politică şi indicatorii economici ai Ungariei de aproape un an, mă hazardez într-o predicţie tranzitologică şi spun că Ungaria va lua locul Cehiei în scurtă vreme în ochii opiniei publice drept elevul model al Estului, avînd cea mai echilibrată şi sănătoasă economie din zonă după ce pachetul de austeritate Bokros a făcut corecţiile necesare în 1995-1996. Cît despre Cehia, e adevărat că traversează o oarecare perioadă de incertitudini, însă v-aş semnala că problemele lor sînt esenţial (şi nu gradual) diferite de cele ale României, fiind caracteristice unei economii capitaliste, deci ieşite din tranziţie. În fine, le faceţi o mare nedreptate “experţilor occidentali”, cînd spuneţi că sînt “ca şi noi, cu un pas în urma realităţilor”. Chiar vă închipuiţi că finanţiştii, firmele de consultanţă şi companiile străine implicate în Cehia au fost luate prin surprindere în această primăvară? De vreo doi ani revistele de specialitate monitorizau atent creşterea deficitului comercial ceh, stagnarea productivităţii (mai puţin de jumătate din cea maghiară, dacă vă vine să credeţi) şi acumularea presiunilor asupra coroanei. Cred că reproşurile dvs. le merită în primul rînd presa română de informaţie generală, care se scaldă într-adevăr senină într-o lume a clişeelor şi are nevoie de un an-doi ca să asimileze o idee nouă, în caz că reuşeşte. Daţi-mi voie să subliniez încă o dată că nu tonul dvs. optimist sau concluziile privind România m-au determinat să vă scriu, ci un aer de relativizare excesivă, după părerea mea, care emană din articol. De altfel, sînt convins că scurtele vizite făcute ici şi colo în Europa Central-Estică, şi în special la Budapesta, v-au convins că nu exagerez cînd spun că diferenţele sînt încă de esenţă între Ungaria, Cehia, Polonia (eventual Slovenia) şi restul plutonului. Ca români optimişti şi lucizi ce sîntem (dacă îmi permiteţi să adaug şi modesta mea persoană acestui grup vădit în minoritate), să recunoaştem totuşi adevărul acolo unde el ni se impune cu forţa evidenţei.

Best wishes,

Sorin IONIŢĂ
MA, Political Science dept. Central European University, Budapest

„O urgenţă: materia cenuşie“ (nr. 231)

Pro Peter Gross

Tocmai mă pregăteam să-i trimit domnului prim-ministru Ciorbea un mesaj prin intermediul revistei Dumneavoastră, cînd am dat de intervenţia lui Peţer Gross de la California State University. În bună tradiţie a absurdului care încă ne mai caracterizează, problemele tinerilor universitari români, a “specialiştilor” cu care se lăuda Convenţia, trezesc un interes îngrijorat mai mult în străinătate, iar acasă doar unul sforăitor, olimpist, menit să flateze vulgata inteligenţei româneşti care ar fi pe primul loc nu ştiu pe unde.

Dincolo de faptul că nu e aşa, nici şanse nu sînt să fie vreodată. Pentru că nici pentru guvernul Ciorbea învăţămîntul şi cercetarea nu sînt o prioritate serioasă. Cînd în cele mai varii domenii ale industriei rentabile sau nerentabile, salariile trec fără problemă de un milion, un milion şi jumătate, la o muncă slab calificată şi relativ uşoară, un tînăr cercetător sau un preparator are sub 300.000 de lei! Nici medicii şi nici profesorii cu o carieră respectabilă nu au salarii mult mai mari, iar guvernul de intelectuali instalat după 1996 găseşte cu cale să fie necruţător tocmai cu învăţămîntul şi sănătatea. În timp ce cedează celor mai nerusinate cereri venite în forţă dinspre industria ceauşistă.

M-am întors în ianuarie de la o bursă generoasă dintr-o mare capitală europeană, pe care nu mi-am prelungit-o, spunîndu-mi (cu toată modestia) să dau o şansă ţării de care sînt legat prin limbă şi spiritualitate şi care părea că îmi dă o şansă. După o jumătate de an văd că şansa e doar arătată, şi nu dată, e o şansă virtuală, ba chiar înşelătoare. Prietenii şi colegii mei români, răspîndiţi în toată lumea, mi-au spus că sînt naiv că mă întorc. Le dau dreptate şi, cu jumătate din mine, regret această naivitate. Mi-au spus că nu voi avea ce face aici, şi m-am mirat, fiindcă ţara e în bună parte încă neîncepută. Domeniul în care încerc să mă specializez nu e nici măcar în faza de pionierat la noi. Iar de cînd am venit nu fac decît să muncesc în particular pentru o supravieţuire decentă. Ca de altfel aproape toate cadrele universitare.

M-am întîlnit cu colegii veniţi prin vacanţe. Şi care regăseau aceeaşi ţară în care nu doreau să se reîntoarcă. M-am speriat văzînd că nu am nici un argument să-i reţin. Dincolo de schimbarea politică, nu a avut loc o schimbare a ierarhiei valorilor. Ţara nu e nici acum a noastră, deşi am votat crezînd că “ne luăm ţara înapoi”.

Îmi pare rău că reprezentanţii clasei politice nu au urechi pentru astfel de discuţii. Că nu observă că tinerii bine pregătiţi pleacă şi după noiembrie 1996. Cred că, dacă nu sînt în stare să ia duşul acesta rece acum, îl vor lua (dar tot pe pielea celor care i-au ales) peste 3 sau 7 ani, cînd vom avea la fel de puţine şanse în competiţia cu Europa Centrală. Noi nu blocăm drumurile şi nu ieşim cu bîta ca să primim comenzi pentru un produs expirat. Noi chiar am avea ceva de oferit. Dar dacă sîntem trataţi ca pînă acum, că plecăm sau rămînem aici în orizontul supravieţuirii, România îşi blochează singură drumurile spre lumea civilizată.

Mizeria nu naşte performanţă, Domnule Victor Ciorbea!

Dan NEGRU
preparator M.A.
str. Grădinarilor 53 Bl. T8, Oradea

Ai noştri tineri la Paris învaţă...

Citind (şi nu răsfoind) săptămînalul de tranziţie *Dilema* nr. 231 la pagina 10 am găsit articolul profesorului Peter Gross de la California State University intitulat *O urgenţă: materia cenuşie.*

Mărturisesc că titlul mi-a suscitat atenţia şi mă aşteptam ca domnul profesor să pledeze, cu toată probitatea titlului universitar ce-l deţine, în favoarea reconsiderării intelectualităţii pentru a i se acorda unele facilităţi care să-i aducă traiul măcar la limita decenţei, ferind-o în viitor de micile sau marile înjosiri.

Am fost întru totul de acord cu afirmaţiile primului aliniat, dar lectura articolului pînă la final mi-a creat o stare totală de insatisfacţie.

Intervenţia domniei-sale este o pledoarie “pro domo” în favoarea a *cinci* studenţi români absolvenţi ai universităţii mai sus amintite pentru care cere un tratament aparte la întoarcerea lor în patrie. Acest tratament discriminatoriu era argumentat ca necesar pentru a evita rămînerea celor cinci în Statele Unite.

Studenţii în cauză, afirmă domnia-sa, erau îngrijoraţi că “aptitudinile lor vor rămîne nefolosite iar cunoştinţele dobîndite vor deveni doar amintiri”. De aceea domnul profesor se simte dator să atenţioneze “guvernul Ciorbea şi pe preşedintele Constantinescu” să protejeze cea mai importantă resursă a ţării: “tinerii cu o *înaltă educaţie*” şi să le asigure direct şi imediat “slujbe adecvate gradelor şi posibilităţilor lor profesionale” – care slujbe să fie remunerate cu “salarii ce să le asigure o viaţă de calitate medie spre bună” (...) şi “un viitor financiar personal”. Ei (cei cinci) fiind consideraţi de domnia sa “vîrfuri ale naţiunii” (române) deoarece sînt tineri cu o “educaţie superioară”.

Mă opresc aici cu rezumarea aserţiunilor emise cu o flagrantă superioritate în tonul de “magister dixit” şi m-am întrebat: cunoaşte dumnealui realităţile româneşti (politice, economice şi sociale) dintr-o vizită de documentare? Sau intervenţia domniei sale se bazează pe relatările celor cinci care poate urmăresc o “oploşire” pe acolo?

Probabil că studenţii domniei-sale şi domnia-sa nu au aflat că în România orice post (şi cel de paznic!) se ocupă prin concurs, iar dacă-i aşa (şi aşa este!) cei cinci tineri cu “educaţie superioară” pot veni liniştiţi în ţară deoarece, în concursurile la care vor participa, vor surclasa absolvenţii din România. Dacă nu, înseamnă că afirmaţiile domnului profesor Peter Gross nu au acoperire în aurul cunoştinţelor şi deprinderilor “superioare” de care ar cam trebui să dea dovadă emulii domniei sale.

... Stai cîteodată şi te întrebi cam cît timp mai trebuie să treacă pentru ca Apusul să nu-i mai considere pe români nişte înapoiaţi mintal, nişte subdezvoltaţi cultural sau nişte antropofagi?

Să aşteptăm şi ziua aceea.

Gheorghe DORAN
profesor pensionar
comuna Cenad, jud. Timiş

Am zîmbit la...

Dansul norilor

Deşi pentru cei mai mulţi acest nume evocă binecunoscutul personaj cu valenţe vizibil pozitive şi moraliste din serialul american *Dr. Queen*, difuzat cu generozitate de TVR 1, eu am să vă vorbesc de altceva. De fapt, de ceea ce reprezintă fiecare, mot à mot, adică pur şi simplu: dansul norilor.

Nu mi-ar fi atras atenţia şi nu m-ar fi provocat la scris zbenguiala lor, dacă, bineînţeles, n-aş fi dus lipsă de entertainment. Dar, în compartimentul trenului accelerat (primul din primul vagon de lîngă locomotivă) eram singură, total izolată, singura formă de viaţă (exceptînd cele 3-4 musculiţe ameţite care tot încercau să-mi cîştige încrederea tatonîndu-mi pielea, dar cu care ar fi fost absolut caraghios să dialoghez), *Dilema*, pe care mi-o procurasem de la chioşcul gării, era aproape în întregime citită (întotdeauma îmi las cîteva pagini pe care le savurez pe îndelete seara, înainte de culcare, ca o binemeritată purificare spirituală). În plus, din motive, cred, tehnice (de-acum cotidiene pe traseul Mangalia–Iaşi), trenul staţiona în plin cîmp de cîteva minute bune. Deschid geamul şi, instinctiv, nările-mi inhalează cu nesaţ mireasma de iarbă proaspăt cosită. Soarele tocmai se pregătea să apună. De fapt, bănuiam că asta trebuie să facă, pentru că o masă compactă de nori negri tocmai înghiţise cîţiva norişori trandafirii a căror evoluţie o urmărisem cu simpatie raportînd-o la acordurile ce-mi răsunau în urechi de la walk-man-ul nelipsit din recuzita pe care trebuie s-o ai la drum lung (şi mai ales, pe tren). A fost o digerare atît de rapidă că nu am avut nici măcar timp să mă întristez sau să mă cutremur de funeraliile tenebroase la care luam parte. A urmat un tunet răsunător, semn că “spectacolul” s-a încheiat. Un alt fel de animaţie se pregătea, artileria grea era pusă la bătaie şi atrăgea curioşi la ferestrele vagoanelor. Temătoare, cu frică de Dumnezeu, m-am retras în cutiuţa mea, rugîndu-mă fierbinte ca trenul să se pună în mişcare. Fie mişcat de emoţia mea, fie pentru că pur şi simplu îşi odihnise îndeajuns vetusta osatură, cu scîrţîituri şi poticneli “bolidul de fier şi sticlă” se porni. Brava-i iniţiativă i-a fost aplaudată în ropote de o grindină tupeistă ce se abătu asupra noastră cu nerusinare, controlîndu-ne emoţiile.

Ceva mai încolo (ironia soatei?!) un lan de floarea-soarelui căta înspre vest cu slaba speranţă c-un soare se va mai ivi din pîcla deasă de nori să-i întindă o rază şi să-i redea, în al doisprezecelea ceas, demnitatea. M-am gîndit la noi. Poate pare răsuflată povestea asta cu vestul (a se citi NATO), dar nu m-am putut abţine să n-o gîndesc. În plus, v-am spus, nu aveam altceva de făcut.

Manuela APANTEI
Iaşi

N.red. Pînă la ultimul paragraf, ne-am amuzat – păcătoşi cum sîntem! – de apolitismul însemnărilor. Cine ne-a mai scris vreodată despre o furtună...? Ultimele rînduri ne dovedesc că, într-adevăr, nu se poate face nimic “gratuit”, la noi. Aşa e, cum susţin eseiştii cei mai avizaţi: “pînă şi stîlpii de telegraf fac politică” (şi scandează: Jos entertainment-ul!)

Nu am zîmbit la...

Pentru prima oară, pagina noastră se găseşte în situaţia de a dezvălui un plagiat petrecut în nr. 229 (13-19 iunie 1997). Scrisoarea “dilematicei” (?) Andreea Tincă din Bucureşti, intitulată “Punct de vedere”, este mai mult de jumătate plagiată din: *Lupul de stepă* al lui Hermann Hesse (pag. 146, Ed. RAO, colecţia Opere XX). Din *Lupul de stepă*? Exact, “texte à l’appui”...! Mirarea fiindu-ne egală cu indignarea, nu ne alinăm decît cu sărmana intuiţie prin care, “simţind” că ceva e deosebit în scrisoarea trimisă de pe Splaiul Independenţei 204, am răspuns evaziv semnatarei: “deşi nu eşti decît femeie, eşti, totuşi, altfel, nu ştiu cum...” Acum ştim cum e această Andreea Tincă: deloc dilematică, ba chiar foarte decisă! Rămîne – singurul bine – să recitim *Lupul de stepă* spre a nu-l mai uita.

ZILNIC
PETRECEŢI
VACANŢA DE VARĂ
cu
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Hyde Park**
- **Starea turismului**

CÎTE GUVERNE AVEM?

La prima vedere, s-ar zice că avem, cum e şi normal, un singur guvern. Un guvern de coaliţie, e drept, dar unul singur. Nu unul de uniune naţională, nu o adunătură întîmplătoare de "tehnocraţi" singuratici. Şi totuşi lucrurile se petrec de multe ori în aşa fel încît guvernarea pare încredinţată unor forţe centrifugale, mereu dispuse la şicană, dacă nu la sabotaj reciproc. Prestaţia anumitor miniştri e judecată în funcţie de apartenenţa lor politică. Ei nu pot fi nici destul de buni, nici destul de proşti, pentru a fi cîntăriţi în sine, fără "prezumţia de vinovăţie" partinică. Există "ministere PD" şi "ministere PNŢCD". Unele rele, sperjure, vanitoase, celelalte bune, principiale, dezinteresate. Depinde din ce parte priveşti. Dacă mai adăugăm la această fractură axială, informaţia că, de la un anumit nivel în jos, aparatul ministerial e, peste tot, cel de dinaintea alegerilor (ceea ce, după unii, explică blocarea sau încetinirea reformei), sîntem în faţa unei situaţii unice: în România guvernează simultan şi "puterea" şi "coaliţia" şi "opoziţia"! Pe scurt, traversăm un moment în care guvernează *toată* lumea. N-aş vrea să fiu prim-ministru într-o asemenea situaţie şi înţeleg foarte bine decizia preşedinţiei de a abandona postura unei eterne medieri, într-un conflict cronic.

Convingerea că există ministere principial bune şi ministere principial rele stă la baza interminabilei dispute cu privire la centrele de cultură română din străinătate. Ministerul de Externe vrea să le păstreze în subordinea sa, invocînd "tradiţia" şi uzanţele diplomatice. Ministerul Culturii crede, dimpotrivă, că locul centrelor cu pricina e în ograda culturii. Întîi datorită profilului lor specific, apoi pentru că ministerul de Externe e un minister "rău": plin de "foşti", de securişti, de spioni. Care va să zică ministerul nostru de Externe a rămas, chiar şi după alegeri, un minister retardatar şi inapt. Tocmai el, care are răspunderea unui "obiectiv" prioritar: integrarea europeană. Schimbarea ministrului nu implică, necesarmente, schimbarea structurilor şi a cadrelor. Pe de altă parte, la Cultură, schimbarea ministrului înălbeşte automat totul. Ministrul Culturii guvernează încă, şi în interior şi "în teritoriu", cu oameni din echipele vechi (linia Ungheanu – Zanc), dar "vechii" de la cultură au, se pare, mai multă credibilitate decît "vechii" de la externe. Cum o fi situaţia la SRI? Echivalează înlocuirea lui Măgureanu cu primenirea reală a instituţiei, sau avem de a face cu aceeaşi echipă altfel coafată? Cîte schimbări de fond se pot face, la urma urmelor, într-o instituţie? Domnul Dejeu, unul din cei mai drastici miniştri de azi, trebuie să se mulţumească, vrînd-nevrînd, cu simple permutări cosmetice: adjuncţii devin "plini", şefii unui compartiment trec la altul, ş.a.m.d. Nu altfel stau lucrurile în armată, în Biserică, în administraţie, în magistratură. Balastul e, inevitabil, mai mare decît noutatea. Ce e de făcut? Din două una: ori se trece la o schimbare radicală, devastatoare, a ceea ce trebuie schimbat, ori, dacă o astfel de schimbare se dovedeşte practic imposibilă, se acceptă, pragmatic, starea de fapt şi se încearcă optima ei valorificare. Dar a nu schimba, lamentîndu-te, şi suspectîndu-i la nesfîrşit pe cei pe care nu eşti în stare să-i schimbi e meschin şi ineficace. Puterea trebuie să-şi asume, totuşi, faptul de a fi la putere. Ea trebuie, adică, să *poată* să schimbe, sau să poată controla ceea ce nu poate să schimbe. Nu pleci la vînat cu o puşcă în care te temi să pui gloanţe şi cu un cîine pe care îl crezi turbat. Nu faci politică externă, poliţie, servicii secrete şi jurisprudenţă, pornind de la premisa că toate îţi sînt împotrivă. Sau dacă crezi asta şi nu poţi răsturna lucrurile în favoarea ta, te retragi.

Cît despre centrele de cultură, cred că într-o ţară aşezată ele pot rămîne – cum sînt mai peste tot – la externe. Într-o ţară mişcătoare ca a noastră, ele ar trebui mai curînd să ţină de o instituţie autonomă, de tipul Consiliului Britanic. E o naivitate să preferi protecţia unui minister împotriva altuia, cîtă vreme ministerele pot intra, în perspectivă, pe mîna oricui. Mă cutremur la gîndul că aş fi reuşit, în 1990, ceea ce încearcă domnul Caramitru în 1997. Vreme de şapte ani, centrele noastre de cultură ar fi depins de o combinaţie indigestă de PRM, PSM şi PDSR şi de funcţionari din speţa Meşca. La asta trebuie să ne gîndim, cînd, mînaţi de furor reformator (şi de mici orgolii private) ne luptăm contra securiştilor, oferind culturii magnanima noastră protecţie.

Andrei PLEŞU

Cifre clare, raporturi confuze

Înaintea vacanţei de vară, clasa politică îşi face de obicei bilanţul unui semestru de activitate. Cele două Camere au evitat evaluarea publică a primei etape din actualul mandat, deşi declaraţiile auto-încîntate ale unor lideri majoritari n-au lipsit cu totul din presa centrală. În schimb, guvernul a ieşit la raport, asumîndu-şi ezitările de pînă acum. După criterii cantitative, atît legislativul cît şi executivul au suficiente motive de mulţumire: în plan politic şi în economie, numărul total al noilor documente e impresionant. Efectele calitative ale acestor schimbări nu sînt însă pentru toată lumea. Pentru a susţine că reforma nu a stagnat, cabinetul aduce ca argument cele peste 650 de acte normative elaborate de la preluarea puterii. Au trecut prin Parlament, sau au intrat în vigoare prin ordonanţe de urgenţă, texte de lege care reglementează privatizarea băncilor de stat, modernizarea Justiţiei, restructurarea serviciilor secrete şi a Ministerului de Interne. Acordurile cu Fondul Monetar şi Banca Mondială funcţionează pe alte baze şi cu alte rezultate decît în legislaturile precedente, investitorii străini privesc România ca pe o ţară în care riscurile social-economice s-au diminuat, rezervele valutare au crescut iar deficitul bugetar continuă să fie ţinut sub control. În pofida faptului că multe promisiuni electorale n-au putut fi îndeplinite, textele legislative privind protecţia socială şi asigurările de sănătate au constituit priorităţi parlamentare. E greu de spus dacă adoptarea lor îndulceşte şocul produs prin creşterea preţurilor sau doar oferă satisfacţii teoretice echipei de la Palatul Victoria.

Macrostabilizarea economică obţinută în această perioadă n-a fost plătită cu preţul unor mari dezechilibre sociale şi nici cu abdicarea de la pricipiile programului guvernamental. Chiar dacă paşii spre restructurare s-au dovedit mai puţin hotărîţi, ei n-au fost făcuţi haotic ori incoerent, ca pe vremea echipei Văcăroiu, şi nici fără o viziune de ansamblu, ca în primii ani după revoluţie. Prudenţa şi echilibrul în succesiunea etapelor sînt absolut necesare în aplicarea terapiei de şoc; noii guvernanţi au constatat repede că euforia şi graba pot compromite un program de reformă la fel de uşor ca şi lipsa voinţei politice, incompetenţa sau frica de instabilitate. Ritmul măsurilor dure promis în prima conferinţă de presă a premierului a urmat deci o traiectorie a relaxării calculate. Vin modificările tactice dintr-o scădere a încrederii guvernamentale în succesul reformei, ori, dimpotrivă, din consolidarea convingerii că ea poate şi trebuie dusă pînă la capăt? Dincolo de contabilizarea strictă a rezultatelor în zona privatizării, cabinetul îşi poate trece în cont un imens cîştig psihologic: pentru prima dată în şapte ani, reforma a trecut de faza sloganului politic, obligativitatea ei fiind acceptată de marile sindicate şi de majoritatea rurală. Protestele antireformă – spontane sau organizate de adversarii economiei de piaţă – au rămas, în această primă etapă, sub proporţiile celor înregistrate în anii precedenţi.

Primul ministru recunoaşte că tonul triumfalist al autoevaluărilor guvernamentale este inacceptabil şi că doar prin sporirea capitalului de imagine în plan extern România nu poate aspira la integrare în structurile europene şi euro-atlantice. Proba eficienţei începe abia acum şi cabinetul n-o poate trece fără să facă dovada că şi-a însuşit, în cele şapte luni de guvernare, regulile muncii în echipă şi ale parteneriatului politic. Oricît de optimiste sînt cifrele de inventar legislativ şi aprecierile cancelariilor internaţionale, bilanţul guvernamental scoate la iveală mari carenţe şi îngrijorări cu privire la capacitatea actualei puteri de a garanta schimbarea mentalităţilor sociale printr-o **schimbare de fond a mentalităţii politice**. Partenerii coaliţiei majoritare sînt nemulţumiţi unii de alţii, se suspectează şi se acuză reciproc, îşi pun bete în roate pentru că nu suportă gîndul că un anumit succes poate ridica prestigiul unui anumit partid şi nu al tuturor aliaţilor. Raţionamentul e fals şi au abuzat de el, în legislatura precedentă, partidele patrulaterului guvernamental. Au pierdut toate, deşi fiecare a sperat că o să piardă doar aliaţii.

Disensiunile, conflictele şi campaniile de compromitere de care nu se pot lepăda liderii politici reprezintă o dublă ameninţare la adresa programului de reformă: ele risipesc energia guvernanţilor în direcţii neesenţiale şi diminuează încrederea electoratului în virtuţile sistemului democratic. După decenii de dicatură, societatea românească nu poate accepta legile competiţiei economice, fair-play-ul şi respectul cetăţenesc pentru instituţii dacă vîrfurile conducătoare văd acţiunea politică doar ca pe un şir de manevre, semnînd protocoale guvernamentale în scopuri conjuncturale, convinşi decis din start să le încalce după ce şi-au construit alibiuri false. Suportul social, creditele externe şi prieteniile occidentale nu sînt suficiente pentru reuşita reformei. Credibilitatea internă e tot atît de importantă cît şi parteneriatele strategice cu americanii şi ea nu se poate obţine la nesfîrşit prin păcăleli reciproce şi campanii de presă. Programul cabinetului Ciorbea va avea altă soartă decît documentul de învestitură al guvernului Văcăroiu doar în măsura în care coaliţia majoritară va şti să-şi însuşească rapid modul occidental al raporturilor politice. Inerţia metodelor securiste în planul adversităţilor de partid şi al complexelor psihologice care fac din adversar un duşman de clasă reprezintă, în acest moment, pericole mai mari la adresa reformei decît protestele străzii ori lipsa capitalului străin. Pentru a le învinge, partidele care formează guvernul nu au la dispoziţie decît o lună de vacanţă – o singură lună în care să se debaraseze definitiv de prefăcătorie şi să treacă testul responsabilităţii pricipiale.

Elena ŞTEFOI

Patocka sau Europa altora (III)

Sub titlul *L'idée de l'Europe en Bohême* a fost publicat în Franţa, în 1991, un volum conţinînd patru eseuri scrise de Jan Patocka în momente foarte diferite. Un eseu este din 1938, altul din 1939, unul din 1969, iar al patrulea, cel mai întins, din 1975. Cu aceasta se şi deschide *L'idée de l'Europe en Bohême*, una dintre cele treisprezece cărţi de Jan Patocka traduse în franceză. Este intitulat *Ce sînt cehii?* şi începe astfel: "Cehii sînt un mic popor din Europa centrală, care ocupă un ţinut înconjurat de munţi, altădată foarte greu accesibil (Boemia) şi o regiune alăturată de cîmpie deschisă (Moravia). În anumite epoci, restul Europei îi ignoră sau le dă puţină atenţie, dar există de asemenea momente cînd ei se găsesc în centrul actualităţii, devin polul unor tensiuni dramatice a căror potolire aduce apoi tăcerea, însoţită cel mai adesea de un anumit sentiment de ruşine. Poporul ceh, de aproape zece milioane de oameni, vorbeşte o limbă din grupul slav occidental, care nu este uşor de învăţat. Spiritual, primeşte mult din restul Europei, dar, ţinîndu-se seama de această barieră lingvistică, nu dă înapoi decît foarte puţin. Sînt cunoscute numele cîtorva oameni politici cehi, există de la un timp la altul muzicieni şi sportivi care ajung vedete, dar lumea imaginarului literar nu a reţinut decît un singur nume ceh – pe cel al bravului soldat Svejk".

S-ar zice că este un început de articol dintr-un dicţionar enciclopedic: nu e. Această *modestie* de ton şi limbaj ţine de profunzimea reflecţiei. Filosof ceh care scrie despre cehi şi "cehitate", Patocka nu ia atitudinea unui lăudător turistic, nu face elogiul peisajelor, al istoriei naţionale, al limbii, al folclorului, al personalităţilor culturale autohtone, regretînd că nu sînt cunoscute de "restul Europei". Nu, nicidecum: "mic popor", închis într-o limbă care se învaţă greu, ignorat de "restul Europei", de la care primeşte "mult" şi căruia îi dă înapoi puţin... Există, de altfel, şi o afirmaţie mai tranşantă, aproape brutală: "Cehii sînt tipul însuşi al unei mici naţiuni". Chiar aşa! Iar determinările cantitative ale unei naţiuni, scrie Patocka, nu se referă nici la numărul locuitorilor, nici la întinderea spaţială – fiind date exemplul olandezilor şi al evreilor, despre care ar fi greu, spune filosoful ceh, să se afirme că sînt "mici naţiuni". Mărimea (grandoarea) unei naţiuni provine din misiunile, din sarcinile istorice pe care aceasta şi le-a asumat. Descriind istoria Cehiei, Patocka observă că la sfîrşitul epocii Luminilor locuitorii Boemiei n-au mai avut nici o "misiune universală" şi că s-au "provincializat", întrucît atunci "o chestiune locală, aceea a limbii, a devenit – pentru ei *(nota mea)* – problema centrală". Impunerea limbii cehe a fost – rezum – un factor de provincializare. "Ştiinţa, în ceea ce are original, a avut ca obiect limba maternă, cultura şi mai ales istoria naţională. Artele, dintre care cea mai importantă este fără îndoială muzica, au fost practicate într-un spirit sistematic naţionalist, altfel spus non-artistic. Cei cărora acest cadru nu le ajunge sînt obligaţi să se refugieze cel puţin parţial într-o limbă străină şi în medii cosmopolite. Rezultatul este un îngust consens naţional, a cărui presiune nu ocoleşte pe nimeni, dar care nu oferă un teren prielnic pentru împliniri spirituale diferenţiate şi nici – ceea ce va deveni foarte evident ca urmări – pentru formarea de personalităţi politice energice avînd un orizont european".

Nu mai rezum eseul lui Patocka; transcriu doar una dintre concluzii (sînt mai multe): "se poate spune că Boemia de limbă cehă a avut grandoare atîta vreme cît a găsit ocazia de a-şi pune specificitatea în serviciul unei misiuni universale, cum a fost cazul în cadrul înaintării spre Est a Europei occidentale la sfîrşitul Evului Mediu. Adică: a fost mare atîta timp cît cehitatea i-a rămas atematică. Naţiunea cehă modernă, al cărei program este în mod expres naţional, sucombă în schimb în micime".

Patocka, un european ceh.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

În chestiunea personalităţilor

Într-un număr trecut al *Dilemei* semnalam entuziast apariţia în românește a primului volum din *Tratatul de drept comparat* al marelui jurist Leontin-Jean Constantinesco. Multe ar fi de spus despre această carte excepţională, după cum multe ar fi de spus despre autorul ei.

Acum, mă voi opri asupra unei idei enunţate în postfaţa cărţii de profesorul Valeriu Stoica, actualul ministru al Justiţiei, cel care, de altfel, a îngrijit ediţia.

Formulînd cîteva consideraţii pertinente asupra volumului şi autorului, dl. Valeriu Stoica încearcă să explice nedreptul anonimat în care a fost învăluită personalitatea lui Leontin-Jean Constantinesco printr-un soi de fatalitate care ar decurge din specificul fenomenului juridic. Pentru lămurirea tezei susţinute de dl. Valeriu Stoica, voi cita din textul domniei-sale. "Cultura juridică, bazată pe acumulări succesive, este îndeosebi un spaţiu al anonimatului. (...) Legile şi codurile sînt impersonale, chiar şi atunci cînd poartă un nume, cum este cazul Codului lui Napoleon, pentru că ele nu pot fi niciodată creaţia unei singure persoane. Jurisprudenţa, care este o mare operă colectivă, permite decantarea de-a lungul unor perioade de timp mai scurte sau mai lungi, a principiilor şi normelor de drept care sînt structurate apoi în legi şi coduri. La rîndul ei, doctrina juridică, deşi mai îngăduitoare cu ieşirea din anonimat, este fertilă nu prin strălucirea personală a diferiţilor autori, ci prin însuşirea soluţiilor sale de către jurisprudenţă şi legiuitor. În plus, creaţiile juridice sînt, de cele mai multe ori, efemere, mai ales datorită ritmului accelerat al modificărilor şi schimbărilor legislative. Iar marilor principii ale dreptului, singurele care rezistă confruntării cu timpul, nu li se poate stabili, de regulă, paternitatea". Imediat, dl. Valeriu Stoica adaugă: "Acest specific al culturii juridice cunoaşte însă şi excepţii. Leontin-Jean Constantinesco este una dintre ele".

Teza dlui Stoica mi se pare provocatoare în plan intelectual. Dreptul, ca fenomen cultural, are o asemenea fenomenologie încît face imposibilă "ieşirea la rampă" a personalităţilor. În acest sens, marile figuri ale dreptului sînt excepţii. Aceasta spre deosebire de alte domenii ale culturii (artele sau filosofia, de pildă) în care personalitatea creatoare este, de regulă, elementul determinant al evoluţiei.

Am rezerve faţă de acest punct de vedere. Întîi, pentru că nu cred că practica juridică este supremul criteriu de consacrare a unei idei ori a unei opere juridice. Cred că dacă gîndim dreptul în context cultural, aşa cum foarte bine face dl. Stoica, atunci trebuie să acceptăm ca măsuri ale consacrării individuale şi alte criterii, e adevărat, mai greu sesizabile. E vorba despre un fel nou de a înţelege dreptul, o ramură de drept sau o instituţie juridică după *trecerea* unei personalităţi. Sînt sigur că eminentul profesor care este dl. Valeriu Stoica percepe schimbarea produsă în abordarea dreptului civil după apariţia celebrelor comentarii la Codul Civil ale lui Hamangiu. După cum penaliştii sesizează cotitura produsă în înţelegerea dreptului penal de opera lui Dongoroz.

Apoi, depersonalizarea dreptului mi se pare malefică şi ineficientă pentru învăţarea şi înţelegerea ştiinţelor juridice. A nu vedea persoana care produce o idee, înseamnă a eluda responsabilitatea în domeniul atît de exigent al creaţiei juridice. Pe de altă parte, nu pot să-mi dau seama cum poţi înţelege opera unui jurist dacă nu ţi se furnizează cîteva amănunte legate de persoana sa. Cred că orice producţie intelectuală în ştiinţele sociale este atît de personalizată, încît nu poate fi corect apreciată în lipsa judecăţilor asupra personalităţii autorului.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Gîndirea în grile

Dacă ar fi (numai) după mine, aş prefera, grilei, grill-ul, şi să ne vedem la toamnă! Căci, domnilor, e vacanţă, drăguţii de politicieni, parlamentari şi de alte sexe, vedetele noastre dragi de seară cu seară de pe micul ecran, şi-au schimbat locul de dormit, sînt, în sfîrşit, în concedii *legale*, nu mai stau să ne explice cum şi mai ales (de) ce nu fac, vedetele de televiziune, băieţii şi fetele acelea cu engleza lor de liceu şi cu româna lor de pe prompter, bîlbîiţi altfel, cînd transmit liber de prin pieţele şi de pe acoperişurile marilor capitale ale lumii, povestindu-ne confuz, la cîteva ore o dată, numai şi numai de dragul satelitului, acelaşi şi acelaşi lucru, adică, vezi Doamne, încercînd să ne facă pe noi să înţelegem ceea ce, în suficienţa lor tehnicistă, ei nici măcar nu-şi pun problema să înţeleagă cu adevărat, transportîndu-şi, cu alte cuvinte, orizontul îngust la mari distanţe şi căscînd, astfel, un hău istoric, care abia astfel devine înspăimîntător, între performanţa tehnică şi precaritatea profesional-gazetărească, toţi aceştia, mai mult sau mai puţin, au plecat, în sfîrşit, în vacanţă — s-au dus, oprind, pentru o clipă măcar, imensul bruiaj social şi intelectual care a devenit (dacă va fi fost vreodată altfel), la noi, *mass-media* (pronunţă: *midia*!), în frunte cu inculta televiziune.

Căci, of, de cultură e vorba, dar cum să ceri televiziunii (să facă) cultură, ceea ce se înţelege îndeobşte, la noi, prin aceasta, cînd ea, pentru orice minte clară şi cît de cît *citită*, este propagatoarea şi continuatoarea, în prezent, a milenarei *culturi populare* şi *de Curte*, care dintotdeauna s-a opus *culturii scrisului*, la început celui de mînă, ceva mai tîrziu, celui tipărit. Mai exact, invers: aceasta din urmă a fost dintotdeauna minoritară, elitară, şi s-a opus, în mod reactiv şi retractil, culturii orale, comunitare, a tuturor. Televiziunea (şi presa în întregul ei) este folclorul nostru de azi, *mediul folcloric* (decăzut, de-re-sacralizant: sacru fără divin) al civilizaţiei noastre. Căci ce sînt oamenii de televiziune altceva decît urmaşii fără memorie (căci fără cultură *livrescă*, care să-i poată face să-şi asume cum se cuvine meseria) ai saltimbancilor, ce sînt ştirile altceva decît zvonurile de acum cîteva sute de ani (cu care coexistă, de altfel, în contemporaneitate, căci istoria ne transformă neîncetat stratificîndu-ne *arheologic*: nu ştim niciodată pe ce stăm/ce sîntem, (pe) o cetate, (pe) un mormînt, (pe) un bordei sau (pe) o comoară — totdeauna stăm/sîntem pe ceva, trecutul ne ţine şi ne bîntuie) şi ce altceva jurnaliştii, decît colportorii de mai veac? Aici stau deopotrivă derizoriul, efemerul, şi demnitatea, gloria televiziunii. Şi numai dintr-un astfel de punct de vedere, larg istoric, de durată lungă, poate fi ea integrată în istoria cea mare a culturii şi înţeleasă cum se cuvine, atît în gen(i)ul ei proxim, cît şi în diferenţa ei specifică. Televiziunea *este* cultură, *un anumit fel* de cultură. Noi, însă, de o parte şi de cealaltă ale unui front al înţelegerii-neînţelegerii care ne mărgineşte reciproc, opunîndu-ne — ne mărginim unii pe alţii, unii prin alţii — , avem, pe de o parte, ca „oameni de cultură", o singură idee — fixă şi moartă — despre cultură, ne privim, adică, pe noi înşine ca *patrimoniu*, şi, pe de altă parte (a aceluiaşi front!), ca oameni de presă şi de televiziune, nu înţelegem cultura decît, cel mult, ca şi „cultură (endogamă) de întreprindere", adică nu înţelegem tocmai cultura pe care o facem, nu înţelegem că sîntem *în* cultură şi că nu putem să realizăm acest lucru decît cultivîndu-ne livresc, plastic, muzical, natural... Să lărgim, aşadar, discuţia, s-o aprofundăm şi s-o detaliem — sau, mai bine, să n-o mai purtăm, în van, deloc! Şi, mai ales, oameni de cultură (şi artă) şi „jurnalişti culturali": obişnuiţi-vă cu ideea că televizorul nu este oglinda din baie. Şi, oameni de televiziune: cultivaţi-vă, căci, Dumnezeule, faceţi cultură — fie şi populară — şi nu ştiţi!

Cît despre „grilă" şi grilele ei, altădată.

Post-scriptum. FLORIN IEPAN, *Peisaj după embargou* (TVR1, „Viaţa în tranziţie", marţi, 22 iulie): aţi văzut? Şi cultură, şi televiziune: cultură de televiziune! Problemă rezolvată, falsă problemă spulberată. Cînd şi jurnalele, *talk-show*-urile şi emisiunile de cultură, atît de plînse acum, ale Televiziunii Române (şi nu numai), vor fi, fiecare în genul ei propriu, de aceeaşi calitate, scolastica minoră cu care ne pierdem vremea acum (cultură şi/sau televiziune) va lua sfîrşit. În cazul de faţă, un premiu, ca şi anul trecut, la Mediafest, se impune. Să sperăm că aşa va fi!

Bogdan GHIU

Economie

Mizăm pe lei sau pe dolari?

Dolarul se menţine la cota de 7000-7200 de lei. Desigur, pe piaţa interbancară. Pentru că la casele de schimb şi pe piaţa neagră acest prag a coborît.

La băncile comerciale, dobînzile la depozitele în lei continuă să scadă. Dar rămîn atractive, situîndu-se cu mult peste rata inflaţiei.

Mulţi dintre românii care au economii în lei, mai mari ori mai mici, se întreabă ce să facă: să deschidă un depozit bancar, să cumpere titluri pe piaţa de capital sau să transforme leii în dolari? Răspunsul la această întrebare e tot mai greu de dat.

Cîndva, în 1990 sau în anii următori, pînă în primăvara lui '94, lucrurile erau simple. În '90, începuse un soi de dolarizare a economiei româneşti. Mărfurile cele mai căutate erau vîndute numai în valută. Normal: atunci soluţia era să-ţi protejezi economiile transformîndu-le în dolari.

Lucrurile nu s-au schimbat nici după ce, printr-o reglementare a Băncii Naţionale, din 1991, plăţile în dolari au fost interzise. Inflaţia a continuat să crească, dobînzile la CEC sau în bănci erau sub rata inflaţiei, aşa că românii care economiseau se vedeau nevoiţi ori să vîndă leii şi să cumpere dolari, ori să achiziţioneze aur sau bunuri de folosinţă îndelungată. Procedeul s-a dovedit a fi el însuşi inflaţionist.

Schimbarea s-a produs la începutul anului 1994. Se pregătea trecerea la liberalizarea cursului şi pe piaţa valutară, de la 1 august '94. BNR a făcut importante achiziţii valutare. Îndeosebi, a cumpărat dolari. Concomitent, au crescut dobînzile la depozitele bancare. Peste rata inflaţiei. Populaţia a început să stea la rînd la bănci. Oamenii şi-au vîndut dolarii cumpărînd lei. Iar cu leii au deschis depozite bancare. Pentru a obţine şi mai mulţi lei. Dobînzile au urcat la 150 la sută pe an. Depunea omul un milion şi primea 2,5 milioane. Bună afacere.

După ce piaţa s-a echilibrat, dobînzile au început să scadă. Continua însă să fie avantajos să faci lei... din lei.

Căderea leului, faţă de dolar, pe piaţa valutară, era totuşi mai lină decît căderea faţă de el însuşi. Prin inflaţie. Cursul leu – dolar devenise o ancoră menită să încetinească mişcarea preţurilor. Cursul era într-adevăr "în trena" inflaţiei. Şi a continuat să fie pînă la jumătatea anului 1995. Cînd piaţa a suferit brusc o întorsătură. Cursul a început să alerge mai repede decît inflaţia.

S-au întors şi românii de la leu înspre dolar. Din nou, multe economii au fost transformate în valută forte. Dolarul, scumpindu-se, producea inflaţie şi făcea leul mai slab.

Ce era de făcut în aceste condiţii? Mulţi s-au grăbit să vîndă lei şi să cumpere dolari. Experţii bancari spuneau că nu asta-i soluţia. Pentru că dolarii, depuşi la bancă, nu aduceau mai multă dobîndă decît un depozit în lei. Cu atît mai mic era cîştigul din dolarii ţinuţi sub saltea.

Asta spuneau experţii bancari. Fiecare însă decidea singur. N-au fost deloc puţini cei ce "şi-au spart" depozitele în lei şi au cumpărat dolari. În felul acesta a crescut cererea de valută. Normal, au crescut şi cotele dolarului. Un timp, pînă în '96, cînd s-a intrat în anul electoral şi s-a trecut la un regim strict de supraveghere a preţurilor. Or, fără preţuri libere în economie nu putea exista nici un curs liber pe piaţa valutară.

Lucrurile au cunoscut o întorsătură radicală în '97. Noutatea esenţială a programului de liberalizare pornea de la însuşi nucleul său: reforma radicală a pieţelor de producţie, de consum, monetară, valutară şi de capital, adevărul preţurilor, în condiţii concurenţiale. Se punea astfel capăt unui periculos cerc vicios: inflaţia determina căderea leului faţă de dolar; leul în cădere producea inflaţie. În acest joc, în care efectul devenea cauză, nu se întrezărea nici o speranţă pentru redresarea economică visată de milioane de români. Aşadar, trebuia schimbat jocul. Şi a fost schimbat.

Soluţia: s-a trecut la corelarea pieţelor, toate jucînd acelaşi joc. Şi toate au început să se supună concurenţei şi legii cererii şi ofertei. În acest sistem de pieţe integrate un rol a revenit pieţei valutare. A fost lichidat monopolul băncilor-dealer. Pe piaţa valutară au apărut mai multe centre de putere. Decizia s-a dispersat. În condiţiile în care, pe piaţa de producţie şi pe piaţa de consum, preţurile au început să fie adevărate, au fost create posibilităţi să fie stabilit şi un curs de schimb adevărat. Cît avea să fie? Cît urma să hotărască piaţa, cu legile ei, între care cea dintîi este legea cererii şi ofertei.

De la 1 martie, piaţa s-a stabilizat, în condiţiile în care leul a devenit mai atractiv. Experţii îşi repetă îndemnul: mizaţi pe moneda naţională. Dar, şi acum, fiecare decide singur.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Viii şi morţii

Imaginile precise prin care se poate urmări acţiunea devoratoare a timpului asupra idealurilor şi eroilor, asupra crimelor şi vinovaţilor au mai întotdeauna şi o faţă ironică, dacă nu direct comică. Acum 50 de ani, în orăşelul Hollister, situat între San Francisco şi San Joaquin Valley, s-a desfăşurat o cursă de motociclete. Concurenţii şi spectatorii – în majoritatea lor soldaţi demobilizaţi – s-au îmbătat, s-au înfuriat, au distrus, punînd stăpînire pe oraş. Acest episod l-a inspirat pe regizorul Stanley Kramer în filmul său din 1953 "The Wild One" în care Marlon Brando juca primul său rol principal. Între timp Marlon Brando a îmbătrînit şi s-a îngrăşat şi a cincizecea aniversare a evenimentului i-a semănat întru totul: foştii furioşi au venit pe motociclete Harley-Davidson (cel mai ieftin model costă 15.000 de dolari). Ei sînt acum medici, avocaţi, dentişti sau arhitecţi, nu mai au chef de scandal şi au plătit cuminţi biletul de intrare la cinematograful din localitate, unde rula filmul **O lume pierdută**. (După **The Economist**, 12 iulie)

Nu întotdeauna revoluţionarii apucă să se îngraşe. Uneori mor. Dar mai întotdeauna idealurile lor îşi pierd însemnătatea după cîteva decenii, aşa cum o dovedesc cîteva spicuiri din presă, selectate fără nici o prejudecată.

I

Artizan al revoluţiei mondiale, Che Guevara – argentinian din naştere – devenise alături de Fidel Castro unul din simbolurile victoriei socialiste în Cuba. După pedepsirea duşmanilor revoluţiei din insulă, Che a plecat mai departe în Africa, apoi în alte locuri din America Latină pentru a însufleţi prin exemplu personal proletariatul din toate ţările. A fost trădat de mase în general şi de cineva în particular şi a murit, ucis de poliţia boliviană. Osemintele lui, găsite într-o groapă comună, au fost returnate cu fast şi solemnitate în Cuba. Eveniment care a determinat o nouă încercare de a explica neobişnuita popularitate a personajului.

"Cum se explică mania Che? Nu poate fi susţinută prin faptele sale publice, deoarece omul – dincolo de virtuţile sale – a eşuat în toate aventurile lui (cu excepţia uneia). A luat parte la zeci de execuţii după victoria rebelilor cubanezi şi în 1962, în timpul crizei rachetelor, a fost vocea radicală care nu se temea de o confruntare nucleară. Fantasma lui Guevara pare a se alcătui din aspiraţia nostalgică spre idealurile pure ale trecutului. «În lumea unei competiţii feroce şi a consumului, există persoane în căutarea unui erou care să le fi apărat valorile – spune Orlando Berrego, apropiat al lui Che, din primii ani ai revoluţiei. Che reprezenta o paradigmă: un om cu desăvîrşire cinstit, lipsit de orice egoism, perfecţionîndu-şi permanent personalitatea». Se mai pot adăuga nişte trăsături: a fost un rebel, a murit tînăr şi portretul lui cu beretă reprezintă un bărbat frumos.

Fascinaţia pentru Guevara rezidă şi din faptul că idealurile sale revoluţionare nu mai sînt o ameninţare pentru lumea de după războiul rece. Au trecut 30 de ani, tigrul anti-imperialist s-a îmblînzit şi şi-a tocit ghearele. În zilele noastre, guvernul cubanez înfăptuieşte o revoluţie cînd nu confiscă ceasurile Swatch **Revolucion** cu imaginea lui Che, ci le vinde turiştilor. În spaţiul cibernetic sînt sute de Che Web pagini, în toate limbile, de la italiană pînă la norvegiană. Cei care se plimbă pe reţelele Internet pot găsi «citate din Che», ori pot afla că sortul lui de cafea favorit se vinde foarte bine la Lenin Shop din Helsinki. Anul trecut o companie britanică producătoare de bere a încercat să adauge un element de virilitate imaginii produsului său, punînd pe etichetă fotografia lui Che şi inscripţia: «Interzisă în Statele Unite. E precis bună». Berea a fost într-adevăr interzisă, dar nu în Statele Unite, ci în Cuba, în urma protestului formulat de văduva lui Guevara, Aleida." (**Newsweek**, 21 iulie 1997)

Che – figură foarte răspîndită a culturii pop din întreaga lume – şi-a pierdut semnificaţia politică. Mulţi dintre cei care-i poartă portretul pe un obiect de îmbrăcăminte habar n-au cine a fost, pentru ce a luptat şi de ce a murit. Iar cei care ştiu preferă să nu-şi aducă aminte. Pentru orice om de la putere, orice revoluţionar incoruptibil e mult mai simpatic mort decît viu, şi Fidel Castro nu este o excepţie.

II

În iunie 1997 a fost eliberat din închisoare, după 27 de ani de detenţie, Geronimo Pratt, 49 de ani, unul dintre conducătorii mişcării **Panterele Negre**, condamnat pentru o crimă, pe care el nu a recunoscut vreodată că ar fi comis-o. Everett W. Dickey, un magistrat conservator, a dat sentinţa în cel de al cincilea recurs depus de avocaţi, anulînd verdictul de condamnare pe viaţă.

Pratt s-a născut în Louisiana în 1947; la 18 ani s-a angajat în armată şi a luptat timp de trei ani în Vietnam. În 1968, cînd a revenit în ţară, avea multe decoraţii şi gradul de sergent. S-a înscris la Universitatea California şi a devenit militant al Panterelor Negre.

Pe 18 decembrie 1968 profesoara Caroline Olsen este asasinată pe un teren de tenis din Santa Monica, dar soţul ei, grav rănit, supravieţuieşte. Semnalmentele pe care acesta le dă permit alcătuirea portretelor robot a doi agresori negri. Ancheta de abia se tîrîie pînă cînd Julius Butler, fost membru în organizaţia Panterelor Negre şi dat afară de Pratt din cauza comportamentului său extrem de violent, a pretins că Pratt i s-ar fi confesat şi ar fi mărturisit crima. Interogat, Pratt a susţinut că în seara respectivă s-a aflat la Oakland, în California de Nord, la o şedinţă de partid. Dar pe baza mărturiei lui Butler, a neconfirmării alibiului, şi a identificării – totuşi tardive şi ezitante – făcute de soţul victimei, Pratt a fost judecat şi condamnat. Avea 24 de ani. Avocatul său, Johnnie Cochran, pierdea unul din primele sale procese. (Astăzi el este celebru pentru verdictul de achitare obţinut în cazul O. J. Simpson.)

Acum se dovedeşte că Pratt a fost victima programului clandestin Cointelpro iniţiat de FBI pentru neutralizarea indivizilor consideraţi subversivi sau periculoşi, dar şi a tensiunilor şi rivalităţilor din organizaţia Panterelor: perceput ca un concurent periculos de către liderii rămaşi în libertate, aceştia au interzis celor care fuseseră prezenţi la Oakland să depună în favoarea lui Pratt. Tratat în închisoare cu o deosebită cruzime, Pratt a rezistat şi a obţinut chiar printr-un proces civil recunoaşterea faptului că este persecutat din cauza convingerilor politice, ceea ce a costat statul american 120.000 de dolari daune. Asta a fost în 1981. Tot cam pe atunci, a reieşit că principalul martor al acuzării, Butler, a fost un agent FBI. Filatura telefonică practicată de FBI confirma de fapt alibiul lui Pratt. De altfel, el susţinuse şi la proces că rapoartele de filaj ale Biroului ar putea dovedi nevinovăţia sa.

Magistratul care a pronunţat acum sentinţa de anulare a condamnării din 1972 a calificat ca fiind deosebit de grave "falsele mărturii" prin care nu s-a recunoscut că Butler era informator: "Disimularea de către Ministerul Public a dovezilor materiale importante, favorabile acuzatului, l-a privat pe acesta de un proces echitabil şi de aceea se impune anularea lui".

Legal, Pratt este încă un inculpat care beneficiază de prezumţia de nevinovăţie. Avocatul său se pregăteşte să dea în judecată statul California pentru că a furat jumătate din viaţa unui om. Pe biroul lui, un teanc de cereri de la Hollywood solicită drepturile pentru a face un film. (După **Le Monde**, 17 iulie)

III

"Antonio Negri a acceptat să părăsească Parisul şi să se întoarcă în Italia ca să-şi ispăşească pedeapsa. Profesor de filosofie, conducător al mişcării **Puterea muncitorească**, devenită **Autonomia muncitorească**, a fost arestat în 1979 şi deţinut pînă în 1983. Ales deputat, dar neavînd mare încredere în imunitatea parlamentară, fuge în Franţa la bordul unui vas cu pînze. (...) Magistraţii îl acuzaseră că fusese eminenţa cenuşie a Brigăzilor Roşii. În aşteptarea procesului, Negri a fost deţinut în închisori speciale. A fost condamnat pentru că a acordat «concursul său moral» celor care l-au ucis pe mareşalul Lombardi, pentru participarea la «asociaţii subversive şi constituirea unor grupuri înarmate«. Sînt greu de imaginat astăzi ura, diviziunea, atmosfera de răzbunare din anii aceia îngrozitori. Antonio Negri, «profesorul blestemat», a fost acuzat de lipsă de responsabilitate, pentru că a făcut elogiul subversiunii şi elevii săi, în loc să studieze filosofia, organizau atacuri înarmate şi ucideau.

E omeneşte să fugi de puşcărie, după ce ai fost bătut şi ţinut în izolare şi cînd tu de fapt eşti specialist în Spinoza şi Leopardi. Tot aşa cum raţională este acum întoarcerea lui Negri. Poate că astfel se va găsi o soluţie etică pentru anii aceia în care suferinţa şi moartea veneau fără motiv, ani pe care poetul Franco Fortini i-a calificat drept un «fals război civil». (...)

Antonio Negri se declară «învins, zdrobit». Îşi recunoaşte – poate prea tîrziu – «ponderea responsabilităţii morale». Cere totuşi învingătorilor, statului italian, să se comporte demn faţă de cei învinşi. Aceste cuvinte, atît de diferite de discursul arogant şi egolatru de pe vremuri, permit să fie măsurată durata dintre cele două generaţii. Rana suportată de comunitatea italiană, pusă în incapacitate de a dialoga, de a se solidariza, de a împărtăşi un ideal comun – nu s-a cicatrizat. Şi politicienii, şi presa subevaluează puterea otrăvii introduse în conştiinţele noastre de valul de terorism. (...)

Cînd ultimul terorist îşi va fi încheiat ultima zi de condamnare, cînd politicienii vor fi semnat ultima amnistie, tot vor dăinui după acest «fals război civil» lacrimile victimelor, cărţile de istorie şi iluzia unei ţări – Italia – care a vrut să fie mai bună şi n-a izbutit." (Gianni Riotta în **Corriere della Serra**) (M.B.)

De jur împrejur

Cei şapte

Cei şapte din Rusia sînt simpatici, vorbesc bine englezeşte, exprimînd un devotament neţărmurit pentru democraţie şi economia de piaţă. Ei nu sînt pe atît de magnifici, pe cît sînt de bogaţi şi puternici: bancheri, proprietari ai unor importante complexe de exploatare a materiilor prime şi în acelaşi timp oameni politici. A fi bogat într-o ţară bogată nu e puţin lucru: Rusia posedă 40% din rezervele globale de gaze naturale, 6% din cele de petrol, o pătrime din cele de cărbune, diamante, aur şi nichel, 30% din aluminiul şi materialul lemnos de pe glob. O altă componentă a bogăţiei lor este costul mîinii de lucru: mai ieftină decît în Polonia şi în Mexic, salariul unui muncitor din Rusia fiind de 20 de ori mai mic decît cel din Germania (**The Economist**). Reiese deci limpede cum sărăcia unora devine o componentă a bogăţiei altora. Luxul sfidător este în strînsă legătură cu salariile, soldele şi pensiile neplătite. Aceasta era situaţia şi pe vremea cînd Lenin şi-a întemeiat fracţiunea, devenită partid, transformat în stat. Nu trebuie să fii nostalgic ca să doreşti să trăieşti decent din muncă, şi asta au sperat ruşii de la reformă, însă deocamdată democraţia este identificată cu libertatea şi impunitatea corupţiei.

Acum vreo două săptămîni, împotriva unuia dintre cei şapte superbogătaşi ruşi, bancherul Potanin, 35 de ani, a fost declanşată o anchetă penală pentru dispariţia, în cadrul unui complicat proces de privatizare industrialo-bancar, a cochetei sume de 237 milioane de dolari. Toţi comentatorii serioşi sînt de acord că nimeni, de fapt, nu vrea să-l bage în puşcărie pe tînărul care a apucat să fi fost prim vice prim-ministru. Se doreşte doar să i se atragă atenţia că e momentul să-şi redimensioneze ambiţiile. Ar fi o metodă paşnică folosită în acest scop, deoarece mortalitatea în categoria oamenilor bogaţi este deosebit de ridicată – în 1994, au decedat ca urmare a unor acte violente 28 de bancheri, în 1995 au fost ucişi 41, iar 49 în primele opt luni ale lui 1996.

Oricît de proastă ar fi reputaţia capitalismului în Rusia, e puţin probabil că această înlănţuire de fapte i se datorează: şi bancherii şi ucigaşii plătiţi, şi comanditarii lor, şi oamenii politici sînt încă produsul aceloraşi organizaţii de pionieri şi komsomol, al ipocriziei aceluiaşi cod etic. Este doar de presupus că Potanin, Berezkovski şi ceilalţi mari bogătaşi obţineau calificative mai bune la învăţămîntul politic decît cei care-i urmăresc acum cu cuţitul şi cu pistolul.

În Rusia privatizarea nu a creat încă o reală economie de piaţă, a cărei primă caracteristică este concurenţa. Monopolul statului a fost transferat persoanelor care se aflau aproape de mecanismele lui şi acestea nu au nici un interes să facă loc şi altora. Chiar şi experţilor occidentali le-a fost mai la îndemînă colaborarea cu un grup de persoane bine educate: suspendarea de către USAID a finanţării Proiectului Harvard pare a spune că nici milioanele de dolari ale contribuabilului american nu s-au dus unde trebuia, ci au protejat doar clanul St. Petersburg, condus de Anatoli Ciubais (actualul vice prim-ministru).

Privatizarea începută "de sus" şi care trebuia să ajungă "jos" s-a oprit tot sus şi clanurile rivale au fie sprijin politic, fie sprijin mafiot, fie beneficiază de ambele. Cei şapte nu luptă doar pentru petrol, gaz şi posturi în guvern. Ei au achiziţionat în ultimul timp şi pachetul de control al celor mai importante cotidiene şi posturi de televiziune. Libertatea cuvîntului, unul din elementele care ar putea favoriza dinamica democratică, este serios ameninţată: totul are un preţ, chiar şi tăcerea. Democraţia nu se poate dezvolta în afara libertăţii economice şi politice, capitalismul da. Pericolul în Rusia este ca actuala conexiune între capital, politică şi structurile criminale să se stabilizeze. Cei şapte băieţi simpatici vor deveni la fel de nesuferiţi ca şi înaintaşii lor din Biroul Politic.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Harta Europei, aşa cum este ea desenată în revistele occidentale credibile, s-a modificat: pînă la Madrid erau colorate plin ţările membre NATO, haşurate – cele trei candidate sigure, iar în rest – alb. Politicienii români făceau încă socoteli geostrategice savante cu rezultate optimiste, postul Pro TV vindea cărţi poştale, cînd, cu o lună aproape înainte de termen, Statele Unite, prin vocea lor autoritară, au anunţat rezultatul: trei ţări. Pe hărţi, haşurile prin care se deosebeau Polonia, Republica Cehă şi Ungaria au devenit culoare plină. Restul rămînea alb. Negocierile de la Madrid au modificat perspectiva: România şi Slovenia au dobîndit statutul de ţară haşurată. E mai puţin decît s-a sperat şi dorit, e mai mult decît nimic.

Discursurile care pledau pentru integrarea imediată în NATO susţineau că evoluţia ulterioară democratică a României trebuie să se petreacă într-o atmosferă de securitate. Întîi administraţia americană şi apoi politicienii ţărilor europene au apreciat că nu există deocamdată ameninţări externe care să pericliteze soarta reformelor din România a căror evoluţie depinde de deciziile interne. În concepţia liderilor occidentali, acum, apartenenţa la NATO este o consecinţă a democraţiei, nu o premisă a ei.

Refuzul Comisiei Uniunii Europene de a începe tratativele cu România pentru transformarea statutului de asociat în cel de membru plin a provocat mult mai puţină emoţie la Bucureşti, decît eforturile pentru admiterea în NATO. Emoţia a fost mai mică deoarece nimeni nu se aştepta la mai mult: performanţele economice ale României ţin încă de economia de stoc şi structurile unei pieţe libere funcţionale sînt încă un miraj. În Uniunea Europeană se intră pe cifre şi nu pe promisiuni. Fără a ignora pericolul pe care-l poate implica apropierea unei foste mari puteri oscilînd între dictatură şi anarhie, se poate observa că principala ameninţare pentru democraţia din România este generalizarea sărăciei. Oricîte eforturi – stimabile – diplomatice s-ar fi făcut de către ambasadori de ocazie sau de către profesionişti, admiterea României depinde în primul rînd de activitatea FPS, de primari, de Parlament, de directorii de ziare cărora le place să se considere lideri de opinie, de fiecare individ care refuză sau nu să-şi asume drepturile şi datoriile de cetăţean.

Pentru a înlătura impresia unei campanii pentru Madrid, desfăşurată în stilul vechilor campanii ceauşiste, rămîne ca politicienii români să poată dovedi că pot fi preocupaţi de rezolvarea mai multor probleme importante dintr-odată. România va intra în NATO, în Uniunea Europeană şi în orice alt club select doreşte după ce va corespunde unor criterii şi îşi va dovedi fidelitatea faţă de nişte principii. Acest moment nu poate fi prezis nici de astrologi şi nici măcar de preşedintele SUA. El se va vedea cu ochiul liber, cînd în Bucureşti or să dispară cozile din faţa consulatelor occidentale şi turiştii din România nu vor mai fi consideraţi o primejdie. (M.B.)

Sabina FATI
jurnalist

Politicile de stoc şi integrarea

Stoc de resurse epuizate

Aderarea la NATO a fost singura chestiune în care întrega clasă politică românească şi-a exprimat, în cele din urmă, consensul, încă de pe vremea guvernării Văcăroiu. Atunci, însă, această dorinţă a României de a fi primită în Alianţa Nord Atlantică era invers proporţională cu capacitatea de a face faţă condiţiilor impuse de NATO: funcţionarea instituţiilor democratice; economie de piaţă stabilă; alternanţa la putere; respectarea drepturilor omului şi protecţia minorităţilor naţionale; rezolvarea problemelor de graniţă cu vecinii. Continuitatea regimului Iliescu pe o perioadă de şapte ani a conservat în mare parte instituţiile existente înainte de '89. Separaţia puterilor în stat, deşi legiferată prin Constituţia din '91, a funcţionat deficitar, interferenţa politicului cu justiţia a lăsat în suspensie o serie de răspunsuri privitoare la evenimentele din decembrie '89, la cele patru mineriade, la scandalul Berevoieşti, la dosarele de corupţie în care erau implicaţi politicieni marcanţi sau apropiaţi ai acestora etc. Vulnerabilitatea justiţiei în faţa puterii politice dădea măsura unei democraţii relative şi fragile. Aparenţa democratică şi stabilitatea aproximativă menţinute sub Iliescu nu aveau cum să plaseze România între ţările favorite pentru integrarea euro-atlantică. Economia a rămas, la fel ca celelalte instituţii, supercentralizată. Obiectivul guvernului Văcăroiu nu a fost acela de a avansa o reformă economică menită să schimbe tipul de economie existent, ci să administreze în aşa fel încît economia să funcţioneze în condiţiile date. La nivelul intenţiilor, guvernul Văcăroiu şi-a exersat imaginaţia întocmind o "Strategie de reformă", care a şi fost prezentată în parlament drept program de guvernare. Deşi aprobată de legislativ, această strategie de reformă a fost complet ignorată, dovedind în acest fel că guvernul avea nevoie doar de o acoperire politică pentru a se ocupa mai departe de ceea ce, în concepţia sa, era stabilitatea socială şi economică a ţării: menţinerea şi finanţarea întreprinderilor nerentabile sau în cel mai bun caz rentabilizarea lor prin jocul preţurilor controlate şi supraevaluarea monedei naţionale. Unul dintre rezultatele cuantificabile ale acestei strategii de reformă este deficitul balanţei comerciale la sfîrşitul anului 1996: 2,5 miliarde dolari.

Calculul de eficienţă a guvernării Iliescu era menţinerea la putere prin orice mijloace. Necesitatea asigurării unei popularităţi permanente în condiţiile în care nivelul de trai era în scădere şi creşterea substanţială a preţurilor avea loc cam de două ori pe an, trebuia, astfel, însoţită de un spectacol politic care să distragă atenţia. Marota găsită şi folosită pînă la uzură a fost pericolul unguresc, imaginat şi explicat în silogisme abracadabrante. Incidentul din mai '90 de la Tîrgu Mureş a fost doar prologul unei serii lungi de poveşti cu români izgoniţi din Harghita, cu unguri care au sabotat Combinatul din Făgăraş, cu părinţi şi copii unguri care nu-i lăsau pe copiii români să înveţe în şcoala lor, cu Recomandarea 1201 prin care Ungaria urmărea să anexeze în mod viabil Ardealul şi în final, cu avertismentul PDSR din campania electorală că alianţa CDR ne va vinde ungurilor fiindcă viitorii miniştri UDMR vor fi iscoadele plătite ale guvernului ungar, care urmăreşte destabilizarea României. De altfel regimul Iliescu a tergiversat cît a putut, adică cinci ani, semnarea tratatului bilateral cu Ungaria, lăsînd în expectativă toate tratatele cu vecinii din est.

Stoc de întrebuinţări atractive

Pe fondul acestui peisaj în care România se îndrepta mai degrabă spre situaţia unei ţări din lumea a treia decît spre un sistem democratic de tip occidental, cabinetul Ciorbea încearcă să pună în aplicare un program de reforme radicale în plan instituţional, legislativ şi economic. Alternanţa la putere şi programul de guvernare au adus schimbări semnificative în imaginea externă a României. Oficialii de la Bucureşti consideră că, prin poziţia sa geostrategică şi prin resursele sale de apărare, România este un furnizor de securitate, care contribuie în mod serios la stabilitatea regională. Acestea au fost (şi rămîn) principalele argumente ale Bucureştiului pentru aderarea la NATO. În acest moment România nu are gata dosarul politic: reforma instituţională nu a început, primenirile au fost doar la vîrf, în jurul serviciilor secrete pluteşte acelaşi mister, principalele legi ale refomei fie nu au fost trimise de guvern, fie s-au blocat în parlament, în plan economic macrostabilizarea rămîne o aparenţă dacă nu este urmată de asanarea economiei reale. Parlamentarii din coaliţia de guvernămînt au declanşat un adevărat scandal în jurul legii învăţămîntului, care urmează să elimine restricţiile impuse de guvernul Văcăroiu în ceea ce priveşte învăţămîntul în limba maternă pentru minorităţile etnice din România. Modificările la legea fondului funciar, care urmau să instituie dreptul de proprietate, au fost amînate pentru sesiunea următoare tot din cauza neînţelegerilor dintre partidele aflate în arcul guvernamental. Conflictul dintre ortodocşi şi greco-catolici a fost amplificat prin contribuţia unor parlametari majoritari. Contradicţiile dintre partidele aflate la putere sînt evidente şi au urmări atît în politica internă cît şi în cea externă. În privinţa chestiunilor diplomatice au existat de la început neînţelegeri, unele la vedere, altele camuflate, între ministrul de Externe şi preşedinte sau între ministrul de Externe şi primul ministru. Şeful diplomaţiei române spune, gîndindu-se la el, şi simţindu-se iritat de ceilalţi doi, că "în politica externă unul singur conduce parada". Şi o conduce în deplină concordanţă şi coerenţă cu predecesorul său, astfel încît nu se poate vorbi de o înnoire a corpului diplomatic. Avîntul cu care ministrul de Externe a rechemat la sfîrşitul anului trecut ambasadorii din principalele state occidentale s-a oprit aici. Tratatul cu Republica Moldova nu a progresat în nici un fel, mediile politice de la Chişinău considerînd în continuare că Bucureştiul se situează pe o poziţie iredentistă. Negocierile cu Federaţia Rusă au rămas în suspensie, în ciuda semnalelor venite dinspre diplomaţia moscovită. Practic, deşi la Madrid a primit un calificativ acceptabil, România nu îndeplineşte principalele criterii cerute de NATO candidaţilor la integrare.

Brzezinski arăta că viteza de transformare a statelor postcomuniste este influenţată în patru moduri de bază: 1) ambele tipuri de schimbări, politice şi economice, sînt pozitive; 2) politica este pozitivă, dar economia negativă; 3) politica negativă, economia pozitivă şi 4) politica şi economia sînt negative. Calificativul acordat României de statele Alianţei este binemeritat: în doar şase luni a trecut din etapa a patra în cea de a doua.

Mircea KIVU
director IMAS

Gîndurile a nouă români din zece

Cu cîtva timp în urmă, mă întrebam cît de consistente sînt datele unui sondaj de opinie, conform căruia nouă români din zece sînt favorabili aderării ţării noastre la NATO. Era atunci (oare?) prea devreme să mă întreb care avea să fie reacţia acestor nouă români în eventualitatea unui eşec al tentativei diplomaţiei noastre de a obţine acceptarea în faimosul "prim val". Iată, eventualitatea a devenit realitate, chiar dacă eşecul a putut fi edulcorat prin nişte confuze referiri la un an 1999.

Una din cele mai firesti reacţii ar fi fost căutarea vinovatului. Ca de obicei, acesta nu putea fi căutat înăuntru, dacă noi cumpărasem şi completasem tone de cărţi poştale "Pro-NATO". Mă aşteptam ca el să fie găsit în afară, şi ţinta cea mai la îndemînă era cel care rostise "nu"-ul hotărîtor. Testul avea să fie venirea la Bucureşti a lui Clinton.

Mărturisesc că am fost iritat de primirea "celui mai puternic om de pe planetă" în Piaţa Universităţii. Pentru că acest loc este o afacere strict românească. Aici se adună, de cîţiva ani, românii care doresc libertatea, pentru a se deosebi de românii care nu o doresc sau nu ştiu că o doresc. Aici, în cîteva rînduri, au fost ucişi români de către români. De cele mai multe ori, Piaţa fusese tristă. O singură manifestare de bucurie avusese loc aici: noaptea de 17 noiembrie 1996, cînd se celebrase aici instalarea în fruntea statului a unuia care, ca om politic, era produsul Pieţei. Chiar şi atunci, între destuparea sticlelor de şampanie se vărsase o lacrimă în amintirea marelui absent de la acel eveniment. Oricum, acesta este locul menit a ne ajuta să ne lămurim noi cu noi.

În dimineaţa acestui 11 iulie, o atmosferă stranie cuprinsese Piaţa. Barajele de securitate o transformaseră într-un loc quasi-pustiu. Lipseau vacarmul maşinilor, vînzătorii de tot felul, împătimiţii politicii şi cei ai lenei care gravitează de obicei în jurul fîntînii. De fapt, toate acestea le-am bănuit numai, căci accesul în piaţă îmi era interzis. Acest lucru se mai întîmplase în două dimineţi: 22 decembrie 1989 şi 13 iunie 1990. Mai întîi am simţit asta ca un afront personal, după care m-a amuzat prezenţa detectoarelor de metale la accesul spre "kilometrul 0 al democraţiei".

Reacţia celor din Piaţă în faţa candidatului principal la postul de ţap ispăşitor ar fi putut fi testul de implicare al celor nouă români în cauza integrării NATO. Şi iată, frustrarea lor a fost învinsă de tradiţionala bunăvoinţă românească faţă de exponenţii prea îndepărtatului Occident, fie că aceştia se numesc Coca-Cola, McDonald's sau Clinton. (În contrast cu creşterea, în sondajele de opinie, a ponderii electorale a singurului partid din România care şi-a exprimat deschis aversiunea faţă de NATO.)

Recitind datele acelui sondaj de opinie (*Eurobarometru*, realizat în majoritatea ţărilor europene în toamna lui 1996), am observat un lucru interesant: cu cît o ţară era (după cum s-a văzut ulterior) mai aproape de admiterea în alianţa nord-atlantică, cu atît proporţia celor care se declarau favorabili respectivei aderări era mai scăzută (Cehia, bunăoară, se situa pe ultimul loc, cu un echilibru uşor înclinat în favoarea opozanţilor). Ceea ce mă face să bănuiesc că situaţia e oarecum similară cu cea în care cineva m-ar întreba acum dacă aş dori să fiu posesorul unui Mercedes nou-nouţ. Aş răspunde afirmativ chiar şi trezit din somn. Alta ar fi însă siuaţia dacă, să zicem, aş avea (fie şi picaţi din cer) banii ăia. Atunci aş sta bine să mă gîndesc dacă nu mai bine un Volvo, sau o vacanţă în Hawai, sau un deopozit la bancă, sau...

Românii au fost întrebaţi acum un an dacă şi-ar dori un Mercedes nou-nouţ. Nouă din zece au răspuns, firesţe, afirmativ (unul temîndu-se, probabil, de creşterea numărului accidentelor rutiere). Neprimind Mercedesul, nu s-a întîmplat nimic spectaclos (rata sinuciderilor fiind, în mod tradiţional, destul de scăzută la români). Probabil că, întrebaţi astăzi, o parte din cei nouă îl vor lua agasaţi la fugă pe nefericitul operator de serviciu, înainte ca acesta să-şi formuleze întrebarea. Mă aştept ca, la toamnă, sondajul să înregistreze procente mai omeneşti, ca semn al trecerii de la consens la opinie. Şi, fie-mi scuzată contorsionata logică, al apropierii României de NATO.

Andrei CORNEA
analist politic

Duplicitate

Se vorbeşte mult despre societatea civilă. Nu ştiu dacă prea mult, dar, în orice caz, adesea insuficient de precis, de diferenţiat. Marea opoziţie – societate civilă/stat – este accentuată necontenit, este subliniată mereu. Nu e fals, dar e incomplet, căci în interiorul societăţii civile există importante diferenţieri şi contradicţii care trebuie luate, şi ele, în consideraţie. Dar nu despre asemenea contradicţii vreau să vorbesc acum, ci despre altele, destul de generalizate, prezente chiar în interiorul mentalităţii multor dintre componentele societăţii civile româneşti. Aceste componente se manifestă adesea contradictoriu, vădind o opoziţie cu ele însele; fac adesea dovada unei mentalităţi scindate; mai rău – şi adaug o nuanţă morală – a unei mentalităţi duplicitare.

Vreau aşadar să vorbesc despre o anumită formă de duplicitate din mentalitatea societăţii civile româneşti.

În luna iunie 1997, un sondaj de opinie CURS arăta că 63% dintre români se privesc pe sine ca aparţinînd clasei de mijloc, faţă de 2% ca aparţinînd clasei de sus şi 28% – clasei de jos. Întrebaţi apoi ce au avut în vedere atunci cînd s-au autoclasificat social în felul de mai sus, marea majoritate a respondenţilor (74%) afirmă că au avut în vedere considerente *materiale* – venitul lunar al familiei, averea, proprietatea. Foarte bine – s-ar grăbi să conchidă un observator superficial. Numai că în cadrul aceluiaşi sondaj, răspunzînd la întrebarea "cum apreciaţi veniturile actuale ale familiei Dvs?", 71% susţin că ele ajung *doar pentru strictul necesar, sau sînt chiar inferioare acestui strict necesar.*

S-ar putea susţine că majoritatea românilor nu înţeleg bine noţiunea de "clasă de mijloc". Şi totuşi: între a pretinde că veniturile nu-ţi ajung decît *cel mult* pentru strictul necesar şi a te clasifica drept aparţinînd la clasa de mijloc pe care o defineşti economic este o contradicţie de neînlăturat. Contradicţia ar fi fost eliminată, numai dacă un număr mare de români ar fi stabilit drept criteriu de clasificare socială alte elemente decît cele materiale: de exemplu, *educaţia, prosperitatea, interesele culturale* etc. Dar nu: majoritatea consideră că tocmai starea lor materială îi asimilează clasei de mijloc, deşi tot ei se arată convinşi că această stare, în cel mai bun caz, abia se menţine la limita absolutei necesităţi. Prin ce se deosebesc atunci material majoritatea celor 28% ce se definesc social drept aparţinînd stării de jos: Prin duplicitate!

Totul se explică, desigur, dacă admitem următoarele concluzii, neplăcute pentru orgoliul naţional, dar care nu văd cum ar putea fi evitate:

1. Pentru majoritatea românilor, în momentul actual, cultura, educaţia nu reprezintă elemente decisive în felul în care ei apreciază poziţia lor (şi bineînţeles şi a altora) pe scara socială. Doar 7% se autoapreciază în funcţia de nivelul de educaţie şi doar 9% în funcţie de ocupaţie.

2. Majoritatea românilor rămîn mult mai preocupaţi de *imaginea* pe care ei o au înaintea altora şi chiar înaintea lor înşişi decît de adecvarea acestei imagini la realitate. Aşa se face că mulţi dintre ei nu sînt dispuşi să recunoască nici măcar în forul lor interior că, în conformitate cu problemele lor materiale şi cu propriul lor sistem de clasificare (bazat pe criterii materiale), ei ar trebui să aparţină "clasei de jos". Căci, dacă a susţine că nu-ţi ajung banii pare doar o constatare de fapt, obiectivă şi fără implicaţii etice, a deduce de aici că eşti inclus în "clasa de jos", implică o judecată de valoare negativă pe care ei nu o pot accepta. Multora dintre ei le-ar fi fost totuşi uşor să scape de această judecată de valoare negativă, dacă ar fi schimbat criteriul de clasificare. Dar aceasta ar fi implicat includerea culturii printre valoarile de bază, ceea ce pare, de asemenea, inacceptabil.

Sondajul aruncă astfel o mică lumină asupra tendinţei la duplicitate manifestată în ceea ce numim societatea civilă românească. După acest exemplu, statistic şi anonim, să oferim un exemplu de duplicitate punctual şi cu nume: el este oferit de ziarul **Adevărul**, cotidianul cu cel mai mare tiraj şi cel mai mare prestigiu din presa românească de azi, ceea ce ne permite să-l considerăm întrucîtva reprezentativ.

Adevărul este, în general, un ziar proreformist, cu opinii şi analize de obicei bune în domeniul economic şi mai întotdeauna demne de a fi luate în seamă în domeniul politicii generale. Tonul său este, de obicei, echilibrat, obiectiv. Ziarul a susţinut şi susţine cauza integrării României în NATO şi UE şi a explicat convingător şi corect semieşecul de la Madrid, semnificaţia vizitei lui Bill Clinton la Bucureşti, cît şi semnificaţia deciziei Comisiei Europene de a nu începe încă negocierile cu România.

Numai că, în pofida acestei atitudini proreformiste, prooccidentale şi "integraţioniste", publicaţia practică în mod constant şi sistematic şovinismul, mai ales, dar nu exclusiv, în varianta antimaghiară. În general, ziarul a criticat tratatele încheiate cu Ungaria şi cu Ucraina şi critică neîncetat participarea UDMR la guvernare, cu toate că redactorii săi ştiu bine că nominalizarea României pentru viitoarea extindere NATO din 1999 se datoreşte, în foarte mare măsură, tocmai acestor demersuri ale guvernului român de a soluţiona atît relaţiile cu vecinii, cît şi pe cele cu minorităţile naţionale.

Şi acum două exmple din **Adevărul** – primul caracteristic pentru ce s-ar putea numi "şovinismul subtil", celălalt – pentru "şovinismul brutal":

1. În numărul 2221, 12-13 iulie 1997, un editorial serios şi obiectiv prezenta atitudinea SUA faţă de România, în perspectiva vizitei preşedintelui Clinton la Bucureşti. Numai că, un număr anterior, tot pe prima pagină, Dorin Suciu scrie un articol ce titrează astfel: "Un posibil criteriu secret pentru integrarea în NATO şi UE – Hoţii de maşini din Polonia, Cehia şi Ungaria – primii în topul futurilor de maşini înmatriculate în Germania." Articolul ar putea fi socotit o glumă; şi totuşi el strecoară cititorului, la nivel subliminal, ideea că există criterii secrete pentru admiterea în cele două organizaţii, apoi că aceste criterii sînt damnabile şi, în sfîrşit, că vecinii noştri sînt acceptaţi nu atît pentru meritele lor în promovarea reformei, cît pentru performanţele lor în ceea ce priveşte hoţia.

Celălalt exemplu, de data aceasta brutal, apare în nr. 2223 din 15 iulie 1997, în editorialul semnat de Adrian Ursu şi intitulat "Lupii udemerişti în blană de oaie". Articolul se referă la divergenţele tot mai pronunţate din interiorul UDMR, dintre moderaţi, partizani ai guvernării în cadrul coaliţiei CDR-USD-UDMR, şi cîţiva radicali, precum Katona Adam şi Laszlo Tökes, ostili acestei colaborări cu partidele româneşti democratice. Te-ai fi aşteptat ca editorialistul să-i laude pe moderaţi, să-i critice pe radicali, şi, eventual, să prezică o scindare a UDMR, analizînd eventual consecinţele unui asemenea eveniment pentru evoluţia vieţii politice româneşti. Aşteptare zadarnică: dl Ursu se înverşunează tocmai împotriva liderilor moderaţi ai UDMR, despre care se susţine că îşi şantajează sistematic partenerii de coaliţie. În esenţă, distincţia dintre extremişti şi moderaţi, relativă la UDMR, i se pare "sută la sută falsă". Moderaţii sînt "lupi în blană de oaie", care, prin metode mai subtile, urmăresc, ca şi ceilalţi, acelaşi scopuri sumbre pentru statul român. "Radicali" sau "moderaţi, sînt, de fapt, cum zice vorba românească, toţi o apă şi-un pămînt!" – încheie, sapienţial, Adrian Ursu.

Poziţia duplicitară în care ajunge cotidianul se vede citind chiar articolul din josul paginii, numit "Senatul SUA încurajează candidatura României la NATO", de unde cititorul află că România este elogiată şi pentru "includerea în noul guvern a reprezentanţilor minorităţii maghiare". Dacă toţi udemeriştii sînt "o apă şi-un pămînt", atunci nici prezenţa lor în guvern nu ar trebui să fie binevenită, iar ziarul ar trebui să critice poziţia Occidentului în această problemă, sau să exprime rezerve faţă de aderarea la NATO care este facilitată de o astfel de prezenţă. Or, nimic de acest fel nu se întîmplă.

Aşa cum o mare parte a românilor par să nu poată fi coerenţi cînd e vorba să-şi aprecieze propria poziţie socială, tot aşa această publicaţie (şi nu e singura) pare incapabilă să asume coerent o anumită poziţie ideologică şi politică. Acceptă reforma şi occidentalizarea, tot aşa cum atît de mulţi români se văd pe sine incluşi în clasa de mijloc: mai ales de dragul imaginii; dar cînd e vorba să accepte şi unele dintre premisele reformei şi ale occidentalizării – renunţarea la naţionalism – publicaţia dă înapoi, la fel cum respondenţii refuză fie să considere criteriul cultural ca valabil, fie să se privească pe sine cu mai multă onestitate.

Ce legătură există între cazul statistic şi cazul publicistic? Încurajează o mentalitate duplicitară răspîndită proliferarea unui anumit stil publicistic adecvat acesteia? Şi cum contribuie stilul publicistic respectiv la întreţinerea acestei mentalităţi? Răspunsuri precise sînt greu de dat, dar un lucru mi se pare incontestabil: atîta vreme cît societatea civilă românească va fi tentată de atitudini şi mentalităţi duplicitare, reforma – sub toate aspectele – va fi serios obstaculată. O anumită coerenţă dintre gînduri, fapte, atitudini şi imagini pare obligatorie pentru reformă. Sau poate ea este chiar reforma!

Cristian PREDA
analist politic

Structuri mioritice şi structuri nord-atlantice

Cea mai importantă concluzie trasă de autorităţile române după episodul consumat la Madrid a fost sintetizată în formula "azi, imaginea României e mai bună decît realitatea". Afirmaţia a fost, din nefericire, neglijată de gazetele cotidiene, cu toate că ea ne poate ajuta să înţelegem cîteva lucruri utile.

E cert, în primul rînd, că "echipa Iliescu" nu ar fi putut afirma vreodată aşa ceva despre relaţia imagine-realitate. Din două motive: în cei şapte ani cît s-a aflat la putere această echipă, imaginea României nu a fost niciodată mai bună decît realitatea. (Confruntările sîngeroase din decembrie '89 şi simpatia solidară pe care au generat-o în Occident nu pot fi tratate în termeni de imagine şi realitate.) Apoi, chiar dacă, prin absurd, imaginea ar fi fost vreodată mai bună decît realitatea, Iliescu nu ar fi recunoscut-o. Cheia acestei bizare situaţii se află în înţelesul dat "realităţii". Pentru fostul preşedinte, era "real" doar ceea ce se afla pe gustul domniei sale: băile de mulţime din '90, cetele de mineri, lumea satelor care a votat în favoarea FSN (devenit FDSN, apoi PDSR), etnicitatea românească (descoperită, cu nedisimulată plăcere, la partenerii de guvernare din PUNR şi PRM) etc. Nu erau, în schimb, reale nici Opoziţia (o simplă "sulă în coaste", o massă de "golani" ori de "nostalgici neconstructivi"), nici economia (motiv pentru care, de pildă, a fost preferat ca prim-ministru din 1992 în 1996 un fost planificator al economiei socialiste sedus de cifre şi tabele), nici vecinii (tratatul cu Ungaria nu a fost încheiat decît în preajma alegerilor din '96, a fost în schimb foarte rapid semnat tratatul cu o iluzie, URSS), nu erau reale nici Europa, nici America (instituţiile politice, financiare sau structurile de securitate ale celor două continente au fost sistematic tratate cu aroganţa care-i caracterizează pe ignoranţi). Pentru europeni sau americani, realitatea e exact ceea ce ea nu era pentru puterea pedeseristă: manifestarea liberă a opoziţiei politice şi alternanţa paşnică la guvernare, funcţionarea pieţelor multiple şi libere, relaţii corecte cu vecinii, cooperare în cadrul unor instituţii şi organizaţii internaţionale în funcţie de criterii riguroase, cu sancţiuni precise şi termene constrîngătoare liber asumate etc. Ignorînd dispreţuitor această realitate, fostele autorităţi au vizat/visat şapte ani ceea ce s-ar putea numi "securitatea spaţiului mioritic": adică securitatea unei fantasme arhaizante, centrată auto-dizolvant asupra unor valori care, în fond, erau antidemocratice (consens fără opoziţie, monopol al adevărului, etnicism nivelator) şi antipragmatice (eficacitate fără piaţă, negociere fără compromis raţional, voinţă de integrare fără respectarea unor criterii). Dar NATO sau preşedintele SUA nu pot crede că mai real decît democraţia, piaţa ori structurile de securitate nord-atlantice ar fi chiar spaţiul mioritic. Or, Iliescu tocmai asta a căutat să susţină. În acest fel, fostul preşedinte a insultat lumea civilizată.

Pe de altă parte, ar fi interesant de aflat ce explicaţie dau actualele autorităţi ale României faptului că, în cele şapte luni scurse din noiembrie 1996, imaginea a ajuns mai bună decît realitatea. Un singur lucru e cert: guvernanţii de azi au acceptat sensul pe care îl are realitatea politică în Europa şi America de Nord. Acest eveniment a fost recunoscut atît de susţinătorii candidaturii României pentru începerea negocierilor cu NATO, cît şi de tabăra scepticilor, care au notat evoluţiile democratice de la noi. România nu mai insultă Occidentul cu inepţia "spaţiului mioritic". Confirmarea bunelor relaţii cu Ungaria, adică renunţarea la etnicismul nivelator, prin includerea în actualul guvern a unor membri ai comunităţii maghiare din România, ca şi încheierea tratatului cu Ucraina, adică abandonarea inflexibilităţii stupide şi arogante cu care se solicita denunţarea unui pact fără relevanţă în discuţia despre relaţiile dintre România şi vecinul său estic, îşi au finalmente sursa în politica internă, care a cunoscut alternanţa la guvernare şi prima formă de compromis raţional între forţele politice. De ce însă imaginea nu e fidelă realităţii? Oare realitatea nu putea fi la fel de bună ca şi imaginea? Un posibil răspuns ar fi următorul: superioritatea imaginii în raport cu realitatea e datorată relaţiei dintre evoluţia politică şi cea economică. Mai exact: democratizarea consemnată în ultimele luni nu a fost însoţită în România de o liberalizare a relaţiilor de piaţă. Reforma economică e doar anunţată şi ... aşteptată. Or, doar o economie liberală poate îngădui unui stat să acopere cheltuielile de securitate (dovada cea mai bună fiind, în ultimă instanţă, faptul că ţările NATO, susţinute de o astfel de economie, iar nu ţările fostului Tratat de la Varşovia, adepte ale planificării socialiste, au "cîştigat" Războiul Rece). Avem parte, deocamdată, de un nou stil politic; nu însă şi de un nou stil economic. Iată de ce lamentaţiile actualului ministru român al Apărării pe tema costurilor necesare echipării armatei la standardele NATO sînt lipsite de sens înaintea schimbării structurii economiei. De fapt, oricîte iluzii s-ar vehicula, confirmarea evoluţiilor politice (menţionată şi în Declaraţia de la Madrid) e strict condiţionată de deschiderea pieţelor româneşti pe baze concurenţiale. În fond, dacă decalajul politic care ne separa de Cehia, Polonia şi Ungaria a fost recuperat în şapte luni, avem în faţă 2 ani pentru a recupera decalajul economic. Realitatea economică s-ar putea acorda în acel moment cu realitatea politică. Realitatea românească ar fi atunci la fel de bună ca şi imaginea. E mult mai greu decît ne închipuim.

Anneli Ute GABANYI
cercetător la Südost-Institut, München

Politica externă după Madrid

Aşadar, trenul NATO a pornit iar românii nu au fost invitaţi să se urce. La scara vagonului, controlorii i-au refuzat frumos, informîndu-i că trenul NATO nu opreşte decît în gările central-europene. Nu li s-a garantat nici dacă va mai veni vreodată un al doilea tren, nici dacă acest eventual tren va opri în halta lor din îndepărtatul sud-est al Europei. Dacă le vor spune conductorii, românii îşi vor mătura mai cu grijă peronul, poate-poate vor urca şi ei, odată şi odată, în trenul NATO.

A fost o surpriză? Din păcate nu. Deznodămîntul de la Madrid părea pregătit din timp de o avalanşă de strategii, profeţii şi ideologii care, fiind mereu repetate, se realizaseră pînă la urmă. În ciuda asigurărilor date de membrii Tratatului Nord-Atlantic că procesul de extindere a organizaţiei va fi deschis, treptat şi transparent, factorii de decizie din NATO nu au avut niciodată în vedere să invite mai mult decît trei (maximum patru) candidaţi. Într-un articol publicat în cotidianul *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Antje Vollmer, vicepreşdinta Bundestagului german, menţiona principalele motive pentru adoptarea acestei soluţii: menajarea Rusiei, diverse calcule de politică internă a Statelor Unite, problema costurilor extinderii şi situaţia politică nesigură în unele ţări candidate.

Germania reunită, motorul principal al extinderii Alianţei dintr-un interes (legitim de altfel) de a-şi reocupa locul tradiţional în centrul Europei şi de a împinge spre est graniţa Alianţei, a susţinut, tacit, mai întîi, iar începînd din 1993 deschis, prin iniţiativele ministrului Apărării Volker Rühe, extinderea Alianţei cu numai trei membri – Polonia, Cehia şi Ungaria. După o perioadă de ezitare dictată în principal de ideea de a menaja Rusia, Statele Unite au trecut cu aplomb în avangarda procesului de extindere.

Rusia, deşi opusă din principiu extinderii alianţei nord-atlantice spre est, în general, şi aderării Poloniei, Ungariei şi Cehiei, în special, părea că nu are temeri în ceea ce priveşte admiterea României în Alianţă. De ce oare? Pentru că nici nu se punea problema? Există indicii sigure că la mijlocul anului 1996 se ajunsese la un compromis între NATO şi Rusia. Pe baza acestui compromis, relatează ziarul german *Bonner Generalanzeiger*, Moscova s-ar fi resemnat la ideea primirii Poloniei, Ungariei şi Cehiei în NATO cu condiţia ca Alianţa să renunţe la manevre şi la staţionarea de arme nucleare pe teritoriul noilor state membre. Tot în 1996, guvernul american a urmat, se pare, recomandarea formulată de analiştii politici Robert Blackwill, Arnold Horelick şi Sam Nunn care propuseseră ca SUA să dea asigurări Rusiei că, după primirea Poloniei, Ungariei şi a Republicii Cehe în Alianţă, va urma o pauză lungă – între cinci şi zece ani – pînă ce se vor lua decizii privind primirea de noi membri.

Devenită, după Madrid, varianta optimistă a politicii româneşti, o astfel de pauză lungă între primul şi un eventual al doilea val de admitere prezintă o serie de necunoscute care în viitor vor schimba, cu certitudine, datele problemei, de la situaţia internă din Rusia, din Statele Unite precum şi din Europa occidentală, relaţiile dintre statele NATO şi Rusia, evoluţia în perimetrul fostei Iugoslavii după expirarea tratatului de la Dayton, pînă la evoluţia din bazinul mediteranean şi din Orientul Mijlociu.

După conferinţa de la Madrid, distanţa dintre noii membri NATO şi statele neadmise riscă să crească. Etichetele de securitate externă şi stabilitate internă aplicate Poloniei, Ungariei şi Cehiei cu această ocazie vor atrage investiţii suplimentare în aceste ţări, asigurîndu-le în plus pacea socială. Aceasta nu înseamnă, însă, că România nu ar avea capacitatea şi şansa să devină ţinta unor investiţii sau că pacea socială în ţară ar fi ameninţată în mod automat. În stabilirea strategiei sale de politică internă şi externă, conducerea României va trebui să dea dovadă de mult curaj, discernămînt şi inventivitate. Guvernul nu poate sta cu braţele încrucişate, chiar dacă – după spusele unui ziarist – la Madrid i-a fost oferit României un loc privilegiat în sala de aşteptare NATO. România, ne spun guvernanţii ei, va merge mai departe pe calea reformelor democratice, a instaurării economiei de piaţă şi a politicii bunei vecinătăţi – nu pentru a fi cîndva acceptată în NATO, ci pentru că aceasta corespunde liniei sale politice.

Guvernul va trebui să depună eforturi mari pentru a nu pierde încrederea populaţiei care, în aceste împrejurări deloc uşoare, şi-a demonstrat puterea de sacrificiu şi maturitatea politică. Trebuie evitat orice pretext pentru a stîrni reacţii naţionaliste în rîndurile majorităţii, dar şi ale minorităţilor naţionale. Presei îi revine un rol de mare responsabilitate. Cultivarea "neaoşismului sumbru" (pentru a folosi un termen a cărui paternitate aparţine lui Andrei Pleşu) şi evocarea Ialtelor de tot felul va fi cu siguranţă contraproductivă.

În politica ei de securitate, de integrare în structurile euro-atlantice, România va trebui să-şi dezvolte în acelaşi timp capacitatea de acţiune politică independentă. Numai dovedind că e în stare să-şi asigure cu forţe proprii un minimum de securitate externă va putea România să demonstreze că oferta sa de securitate este credibilă şi demnă de luat în seamă de noul NATO. În acelaşi timp, însă, trebuie evitate situaţiile în care, fără a fi primit garanţii de securitate, România va avea totuşi de suportat riscuri.

Urmînd tactica Ungariei, România, ţară **central-europeană** prin tradiţie şi cultură, ar trebui să-şi dovedească în continuare importanţa ca factor stabilizator **pentru**, dar nu **în** regiunea de sud-est a Europei, zonă pe nedrept neglijată în tabloul geopolitic NATO, dar spre care se îndreaptă interesul deosebit al Rusiei. Numai punîndu-şi în valoare întregul potenţial geostrategic şi economic, ţara va putea să dobîndească stabilitatea şi securitatea de care are atîta nevoie. Libertatea de acţiune cîştigată – mai degrabă fără voie decît cu voie – de guvernul de la Bucureşti prin neprimirea României în NATO la Madrid ar trebui valorificată printr-o diversificare mai marcată a liniilor politicii externe româneşti în sens global. Faptul că preşedintele Emil Constantinescu şi-a început voiajul oficial în Japonia şi Indonezia imediat după vizita preşedintelui american Bill Clinton în România ar putea dobîndi valoare simbolică în acest context.

„Nici un mort"

Marele paradox este acela că succesul american se desfăşoară în momentul cînd americanii se tem mai mult decît oricînd să-şi asume preţul angajării. Ei pot, desigur, să definească unilateral politica NATO, să impună în acelaşi mod persoana secretarului general ONU şi să dicteze condiţiile în care îşi vor plăti datoriile, să interpreteze aşa cum le convine regulile comerţului internaţional, să încerce să distrugă industria aerospaţială europeană, precum şi pe cea de apărare, să pozeze în artizani ai păcii în lumea întreagă: în Orientul Mijlociu şi în Africa, în Cipru şi în Irlanda de Nord. Dar nu se angajează niciodată direct pe plan strategic dacă există cel mai mic risc militar. Poate exista o supraputere care-şi stabileşte drept principiu absolut "nici un mort"? Nu cumva există riscul ca procesul american de decizie să se împotmolească în prezenţa unor primejdii reale? Triumful american ţine de un efect de hipnoză asupra restului lumii. Au trecut treizeci de ani de cînd Mao a lansat formula că Statele Unite au devenit un tigru de hîrtie mai înspăimîntător din exterior, decît în realitate. Oare n-ar fi cazul ca europenii să realizeze că sînt mai puţin slabi decît cred?
(Pascal Boniface, Directorul Institutului de relaţii internaţionale şi strategice (IRIS) de la Universitatea Paris XIII – **Le Monde**, 10 iulie 1997)

Gabriel ANDREESCU
preşedinte al Centrului pentru Drepturile Omului

NATO sau UE?

Nu-mi pare inutil să notez şi întrebarea care stă la originea acestui articol: de ce obsesia intrării în NATO şi de ce, prin comparaţie cel puţin, indiferenţa opiniei publice, faţă de intrarea în Uniunea Europeană? Nu este Uniunea **adevărata identitate a Europei**, nu este ea purtătoare, mai mult decît surata ei milităroasă, a simbolului democraţiei şi a prosperităţii concrete, şi atunci, nu ar fi ea prima între opţiuni, în ordinea logică şi afectivă?

Ar trebui amintit cititorului că Uniunea Europeană a fost **prima** în ordinea politică. Acum doi ani preşedintele (pe atunci) Ion Iliescu chemase liderii partidelor de toate culorile, la Snagov, să-şi exprime "consensul" asupra unui document privind Uniunea Europeană, nu NATO. Guvernul Văcăroiu a inventat un Departament de integrare europeană, nu de integrare euro-atlantică. Mi-e foarte greu să imaginez echipa Iliescu manifestîndu-şi entuziasmul pentru Alianţa considerată a primejdui securitatea Rusiei, în viziunea liderilor de la Moscova.

Şi mai important mi se pare să vedem convergenţa dintre cele două organisme. Desigur, Uniunea Europeană este în primul rînd o alianţă economică. Fără doar şi poate, Organizaţia Tratatului Nord-Atlantic se prezintă ca o structură de apărare. Dar – şi evoluţia din ultimii ani nu a făcut decît să accentueze acest aspect – ambele organizaţii sînt, în mod esenţial, o **comunitate de valori**.

Aş enumera, pentru demonstraţie, criteriile stabilite de către Consiliul european la Copenhaga, în iunie 1993, privind începerea negocierilor de aderare. Ele încep cu **stabilitatea instituţiilor garante ale democraţiei, ale statutului de drept, ale drepturilor omului şi ale respectului şi protecţiei minorităţilor**, ca să continue cu economia de piaţă funcţională şi capacitatea de a face faţă presiunii competiţionale şi forţelor pieţei existente în Uniune; capacitatea de a-şi asuma obligaţiile calităţii de membru, incluzînd aderarea la scopul uniunii politice, economice şi monetare.

Pe această linie sînt de amintit condiţile a căror realizare Uniunea Europeană le-a cerut în 1994, prin strategia numită Pactul de Stabilitate. Pentru a fi admise, statele solicitante la integrare trebuiau să-şi rezolve diferendele privind frontierele şi minorităţile naţionale. Nu o să trec în revistă documentele prin care NATO îşi arată angajamentul faţă de aceleaşi principii. Mi se pare suficient să-l citez pe Bill Clinton, numind valorile care ar guverna astăzi România, după opinia sa nu în întregime circumstanţială, şi care ar însemna paşi siguri spre NATO. În cuvîntarea ţinută pe 11 iulie în Piaţa Universităţii, preşedintele american enumera: *"libertatea, transparenţa, toleranţa, pieţele libere – ...valori împărtăşite de comunitatea liberă"*. Să notăm şi cum descrie Bill Clinton ierarhia de succese ale noilor lideri politici din România, contînd pentru integrarea euro-atlantică: *"Aţi încheiat tratate cu Ungaria şi cu Ucraina. Aţi inclus pentru prima oară etnici unguri într-un guvern democratic. Acordaţi minorităţilor un rol mai important în construirea viitorului. Aţi deschis calea unei conduceri responsabile aici, în regiunea dumneavoastră"*.

Iată de ce nu trebuie, în nici un caz opusă opţiunea integrării în UE şi opţiunea integrării în NATO. De altfel, UE şi NATO "comunică". Ţările care au devenit membre ale Uniunii Europene primesc şi garanţii de securitate iar apartenenţa la Alianţa Nord-Atlantică constituie un punct în plus pentru integrarea în Uniune. De la un punct încolo, drumurile, desigur, se despart. Pentru NATO poziţia strategică reprezintă un criteriu suficient de important pentru ca, în cazul Turciei, să se fi făcut rabat de la principiul respectării drepturilor omului. La rîndul ei, UE impune criterii de performanţă economică şi adaptare legislativă peste care nu se poate trece în ciuda oricăror eforturi diplomatice, de imagine, de bunăvoinţă democratică.

Prioritatea pe care România şi celelalte ţări din Europa Centrală şi de Est au trebuit să o dea obiectivului integrării a depins, pînă la urmă, de "ofertă" şi nu de opţiune. Extinderea NATO era oarecum incertă chiar în 1994. Puţini îşi închipuiau că ea se va produce atît de rapid (adică, admiterea primelor ţări să se facă pînă în 1999). Din diferite motive, deschiderea Alianţei Nord-Atlantice a fost grăbită spectaculos, cu o viteză care a surclasat tema deschiderii Uniunii Europene. În plus, pentru o ţară ca România, exigenţele NATO sînt mult mai simple decît exigenţele UE. Iată de ce mi se par firesti, logice, de bună credinţă şi în nici un caz contrare intereselor noastre legate de integrarea în UE, eforturile considerabile făcute în ultimele şapte luni de a prinde trenul NATO.

Monica BLĂGESCU
studentă la Universitatea americană din Bulgaria

Rusia şi politica uşilor închise

Intenţia Statelor Unite de a invita în NATO unele state foste semnatare ale Pactului de la Varşovia a intensificat suspiciunile Rusiei privind intenţiile Occidentului de a-i slăbi influenţa în această parte a lumii. Pe de o parte, atît guvernul cît şi unii politicieni ruşi s-au declarat împotriva extinderii Alianţei, dar, pe de altă parte, Elţîn, Primakov, Lebed şi alţi oameni de elită ai vieţii politice din Rusia au început, totuşi, în diferite grade, un dialog intens cu aliaţii din NATO.

Argumentele cele mai frecvent vehiculate de Moscova împotriva lărgirii NATO au făcut referiri la ameninţarea securităţii Rusiei şi a rolului acesteia în Europa. S-a spus că extinderea ar putea afecta reforma din Rusia şi ar conduce la instabilitate politică în interiorul ţării. Părerile şi atitudinile asupra acestui subiect au fost diferite şi s-au schimbat odată cu intensificarea tensiunii dintre Rusia şi membrii (sau potenţialii viitori membri) ai Alianţei.

Atitudinea Generalului Aleksandr Lebed, principalul contracandidat al lui Elţîn la alegerile prezidenţiale din iunie anul trecut, a fost în prim planul arenei internaţionale, dar şi domestice, mai ales atunci cînd starea sănătăţii şefului de stat era încă instabilă. În mintea ruşilor, conceptul de democraţie s-a asociat deja cu sărăcia şi, după cum nota *London Observer* încă din aprilie 1995, ruşii duc dorul unei "mîini ferme" care să garanteze stabilitate şi ordine. Proiectat pe starea de spirit din Rusia, Lebed, a susţinut o vreme că extinderea NATO va necesita crearea, de către Rusia, a unui bloc militar care să contracareze Alianţa. Apoi, poziţia Generalului a devenit mai puţin radicală. Principalul argument cu care Lebed şi-a susţinut atitudinea negativă faţă de lărgirea Alianţei era că *"NATO şi numele în sine al organizaţiei sînt fragmente ale Războiului Rece"*. Într-un interviu (cu Elizabeth Farnworth), Lebed declara că, în cazul în care, trecînd peste părerea Rusiei, NATO se va extinde, el nu va avea *"o reacţie isterică. Mai devreme sau mai tîrziu lumea va înţelege că un sistem de securitate e necesar, şi că acesta nu trebuie să aibă nimic în comun cu tradiţiile Războiului Rece"*. Aceeaşi părere a fost susţinută de purtătorul de cuvînt al Dumei, comunistul Ghenadi Selezniov, pentru care *"eforturile Vestului de a face din Alianţă centrul unui nou sistem de securitate europeană"* erau destinate eşecului.

În primăvara anului 1995, Serviciul Rus de Informaţii Externe, în fruntea căruia se afla pe atunci Evgheni Primakov, a publicat un raport amplu, în care aderarea ţărilor europene la NATO era apreciată printre pericolele ce ameninţă Rusia. E de la sine înţeleasă politica lui Primakov în privinţa extinderii Alianţei, după ce, în ianuarie 1996, acesta a fost numit ministru de Externe. Primakov a avertizat că o criză politică şi economică va urma în eventualitatea că state din centrul Europei vor fi invitate în NATO. Aderarea acestora va pune în pericol relaţile, deja fragile, dintre Rusia şi Alianţă.

Un punct de încordare şi tensiune maximă în raportul Rusia-NATO l-a constituit întîlnirea la nivel înalt de la Helsinki dintre preşedintele american şi cel rus. În ciuda opoziţiei Moscovei, de a se împotrivi în continuare extinderii spre est a Alianţei, Boris Elţîn a acceptat o cartă în vederea stabilirii unei noi relaţii cu NATO. Parteneriatul ar urma să fie semnat sub forma unei înţelegeri între cele două părţi, iar, dacă pînă în acel moment Moscova insistase pentru

> *Eforturile noastre viguroase, pe plan politic şi diplomatic, au obligat ţările membre NATO să ţină seama de interesele legitime ale Rusiei. S-a căzut de acord asupra unui document important care leagă ambele părţi. (...) Am căzut de acord asupra desfăşurării de consultări permanente şi a cooperării între Rusia şi NATO. Va fi înfiinţat un consiliu consultativ în care vor fi dezbătute şi rezolvate în consens toate problemele securităţii europene.* (Boris Elţîn, preşedintele Rusiei – discurs radiodifuzat pe 30 mai 1997)

semnarea unui document care să-i asigure şi să-i garanteze securitatea, Elţîn a fost de acord ca înţelegerea să fie doar sub forma unui acord politic. Preşedinţii celor două state au semnat acorduri pentru legături economice, sistarea fondurilor destinate armelor nucleare şi au discutat paşii ce trebuie făcuţi pentru integrarea Rusiei în economia lumii. O a doua rundă de discuţii asupra reducerii armamentului nuclear va începe imediat după ce Parlamentul rus va ratifica tratatul START 2. În ceea ce priveşte NATO, summit-ul de la Helsinki a fost de fapt un acord asupra dezacordului Rusiei şi Statelor Unite în privinţa lărgirii Alianţei.

Atît Clinton cît şi Elţîn au fost atenţi să descrie întîlnirea drept un compromis. Pentru Elţîn această afirmaţie a reprezentat singura modalitate de a evita critica de acasă a comuniştilor şi naţionaliştilor, care denumiseră deja înţelegerea de la Helsinki o capitulare a Rusiei. Şi în presa rusă s-a comentat că defensiva verbală a Kremlinului împotriva lărgirii NATO nu a fost decît un paravan pentru a calma oponenţii politici ai lui Elţîn.

Lui Primakov i-a revenit responsabilitatea să continue, cu Javier Solana, negocierile pentru stabilirea unor noi relaţii NATO-Rusia. Declaraţiile lui Primakov de după Helsinki au fost interpretate ca o recunoaştere forţată de către Rusia a faptului că primul val de extindere al Alianţei nu poate fi oprit. *"Înţelegerea asupra NATO la care s-a ajuns aici"*, a spus Primakov, *"este un pas spre semnarea altor documente, mult mai importante pentru Rusia. Deciziile coincid, într-o mare măsură, cu cerinţele Dumei de Stat"*, a mai adăugat acesta.

© C. Bumbuţ

Tactica Moscovei la Helsinki a fost să îndrepte atenţia participanţilor spre Uniunea Europeană. Astfel, Elţîn a readus în actualitate parteneriatul, neratificat încă, ce fusese semnat la Corfu, pe data de 24 iunie 1994. *"Rusia tinde să fie recunoscută ca o ţară în întregime europeană"*, a afirmat preşedintele rus, *"şi este pregătită să adere la UE"*.

Dacă, după reuşita operaţiei pe cord a lui Elţîn, Aleksandr Lebed a trecut în umbră pentru o vreme, convingerile sale s-au făcut auzite iarăşi, schimbate de data aceasta, după întîlnirea de la Helsinki.

Fostul preşedinte sovietic, Mihail Gorbaciov, cel care deschisese ţara sa către lume prin reformele începute, a declarat că planurile NATO riscă să distrugă rezultatele obţinute cu greu după Războiul Rece. De aceeaşi parte a baricadei convingerilor politice, liderul comunist Ghenadi Ziuganov a spus că Rusia a suferit la Helsinki o înfrîngere dureroasă.

Rezultatul de la Madrid a arătat că Rusia nu a avut puterea necesară pentru a bloca extinderea Alianţei. Însă, după ce, inevitabil, un prim val de ţări vor adera la NATO, există posibilitatea ca Rusia să-şi concentreze toată atenţia împotriva următoarei runde de extindere. Dacă Moscova s-a împotrivit pînă acum extinderii NATO sub motiv că aceasta va crea noi linii de demarcaţie în Europa, atitudinea negativă faţă de aderarea celui de-al doilea val ar schimba presupunerea Moscovei într-o profeţie.

Se pare că lucrul acesta nu se va petrece nici în viitorul apropiat. După ce la Madrid membrii Alianţei au reafirmat că uşa NATO rămîne deschisă pentru noi membri, iar naţionaliştii şi comuniştii ruşi, adversari ai lui Elţîn, au caracterizat ziua de 8 iulie ca fiind *"ziua ruşinii naţionale"*, Rusia poate fi şi ea caracterizată drept ţara condusă **după politica uşilor închise**, cel puţin în privinţa Alianţei Nord-Atlantice.

N.B.: Interviurile citate au fost preluate de la Agenţia Reuters şi din The Economist *(aprilie-noiembrie 1996, martie-iunie 1997).*

> *Acordul privind extinderea NATO spre răsărit este un al doilea tratat de la Ialta, dar o Ialtă fără Rusia. Se definesc sferele de influenţă ale cîştigătorilor Războiului Rece: NATO şi Statele Unite. Rusia este o ţară învinsă care a semnat actul capitulării.*
>
> *E normal să te întrebi dacă Elţin îşi dă seama ce anume semnează... Ori a fost în mod deliberat tras pe sfoară, ori el însuşi trage pe sfoară societatea rusă. Cum să fie înţeleasă formularea lui "nu contra NATO ci cu NATO" dacă nu ca o sinteză a ideii "sub NATO"?* (Aleksandr Lebed, general rus în rezervă – în **St. Petersburg Times** şi **Izvestia**)

Iulia MOTOC
lector universitar – Universitatea Bucureşti

Desacralizarea NATO şi a politicii externe

La 11 iulie, cel mai fericit om din Piaţa Universităţii ar fi putut fi Woodrow Wilson. În sfîrşit, idealismul său părea a fi transgresat sfera normativă. Un popor se arăta gata să se aşeze pe frontierele statului pentru a se uni cu o instituţie internaţională, cu NATO. Sistemul de securitate colectivă, aşa cum a fost el imaginat de Wilson şi aplicat la scara celor două organizaţii universale create în entuziasme postbelice (Liga Naţiunilor şi ONU) a eşuat într-o măsură importantă. Un sistem analog cu cel al securităţii colective, dar încă neprecizat se degaja astăzi, aproape o instituţie hayekiană din vechea alianţă clasică NATO, fără un proiect prestabilit şi definitiv aşa cum se întîmplase pînă acum. Pentru prima dată, funcţionarea unui mecanism de securitate colectivă interesează statele membre mai mult decît stabilirea fermă a statutului său juridic. NATO nu poate fi considerat nici alianţă (care într-o logică realistă ar fi trebuit să dispară), nici un ansamblu de naţiuni (format firesc după sfîrşitul unui război, fie el şi rece). Cele două categorii sînt astăzi desuete.

Cum şi-ar putea în fond împărtăşi succesul NATO două "fiinţe" atît de diferite ca W. Wilson şi poporul român? Şi în fond cum poate un popor, precum cel român, încercat de vremuri şi învăţat de Machiavelli, să creadă în securitatea pe care i-o poate aduce altceva decît un stat puternic? Nu ar risca poporul român lîngă Wilson să pară *satisfatti e stupidi* în ceea ce priveşte propria securitate?

Ce înseamnă astăzi securitatea sau insecuritatea unui stat? Cei fascinaţi de criterii unice şi cei ce aşteaptă seducţia simplificărilor universale vor fi dezamăgiţi. Fragilitatea extremă a statelor lipsite de guvernare efectivă şi netulburata linişte a celor ce se tem, în cel mai important grad, de frontiere permeabile la emigranţi şi ecologie fac imposibilă o definiţie. Rawls a reuşit să trezească filosofia politică a secolului XX, dar aplecat asupra relaţiilor internaţionale nu reuşeşte să propună decît o aplicare a principiilor demult înscrise în Carta ONU *(Law of peoples)*. Securitatea unui stat nu poate fi descrisă astăzi decît nominalist. Ea nu reprezintă evoluţia firească a unor valori sau a unui sens care poate fi ataşat în mod nemijlocit relaţiilor internaţionale sau istoriei aşa cum ar fi vrut să ne convingă Kant, ci o noţiune bine circumstanţiată aşa cum a descris-o Aron. Ce conţinut dă legăturii între securitatea României şi NATO evoluţia discursului politic românesc?

La început a fost certitudinea difuză şi falsă. Imprimată de optimismul foştilor guvernanţi care ignorau incomensurabila cantitate de surse care excludeau România de la "invitaţia la NATO" şi hipervalorizau orice contact diplomatic minor. Erau convinşi că NATO nu ne poate ocoli, aşa cum nu ne-au putut ocoli nici migratorii. A fost imposibil să convingă. Chiar şi pe cei convinşi de faptul că politica externă nu are legătură cu cea internă. Chiar şi pe cei convinşi că nu ar putea exista decît o singură politică a statului, fie el totalitar sau democrat; iar în ceea ce priveşte România, politica externă a fost întotdeauna mai bună decît cea internă. Data dinamică a veritabilei mitizări a NATO a fost cea în care organizaţia a început să se articuleze între accesibil şi inaccesibil, iar posibilitatea invitării României pentru aderare la mijlocul anului 1997 a început să gliseze în zona magică a invizibilului. Atunci NATO a devenit aproape unicul spaţiu al politicului românesc: extern şi intern. Odată minunea neîntîmplată, universul pan-NATO nu s-a dizolvat. NATO nu mai reprezintă acum Salvatorul, ci zeul în faţa căruia trebuie să te arăţi schimbat. Va fi NATO vreodată pentru noi o organizaţie internaţională? Voinţa poporului este motorul vieţii politice moderne, dar atunci cînd trece de limita acordării legitimităţii interne şi externe pentru a se autodetermina instituţional pe scena internaţională se loveşte de limita statului şi rămîne între frontierele acestuia.

Z. ORNEA

Aspirația spre structurile euro-atlantice

Dilema politicii franceze este cu atît mai evidentă, cu cît reînnoirea Alianței atlantice, atît de lăudată pentru a se justifica față de ruși extinderea, este considerată insuficientă la Paris. De un an și jumătate, Jacques Chirac militează pentru o mai corectă împărțire a responsabilităților în cadrul NATO, în favoarea europenilor. Au fost înregistrate progrese, dar mai puține decît vizau ambițiile franceze. (...) Europa nu a avut nimic de cîștigat. Alianța nu se va fortifica după primirea noilor democrații. Deoarece ele nu vor uita că revenirea lor în familia occidentală s-a făcut prin poarta atlantică, înainte ca ele să fie admise în Uniunea Europeană. Cu cît NATO se extinde mai mult în Europa, cu atît ea devine mai puțin europeană. Nu este cel mai neînsemnat paradox. (Daniel Vernet, «NATO – Alianța paradoxurilor» în **Le Monde**, 13-14 iulie 1997)

Chiar optimist privind lucrurile, e un fapt că n-am intrat în NATO. Promisiunea meșteșugită din declarația summit-ului de la Madrid prin care am fi nominalizați pentru un al doilea val, programat pentru aprilie 1999, e, totuși, numai o promisiune. Cîte nu se mai pot întîmpla în doi ani! Cine știe ce complicații geostrategice pot interveni. Și la loc central trebuie așezat factorul Rusia, întotdeauna complicat și periculos pentru România. E adevărat, azi nimic și nimeni nu ne amenință securitatea granițelor. Dar, repet, în trecut (se pare că și acum) factorul Rusia a fost cel care ne-a pus mereu bețe în roate. La urma urmei, istoric privind lucrurile, în 1883 România s-a aliat cu Germania și Austro-Ungaria datorită feloniei Rusiei țariste care ne-a răpit, la Conferința de la Berlin din 1878, cele trei județe ale Basarabiei de sud (Cahul, Bolgrad, Ismail). Și asta deși în 1877 fuseserăm aliați pe fronturile Bulgariei, acordînd oștirilor ruseşti de la Plevna, încercuite, un ajutor militar hotărîtor – cerut de prințul Nicolae – în mod expres. Iar rezultatul a fost că România a obținut din partea reprezentanților Puterilor Europene întruniți în Conferința de pace de la Berlin (1878) cele trei județe basarabene de abia de două decenii reintrate în trupul țării. Cancelarul Bismark spusese atunci reprezentanților României – care n-a căpătat, deși luptase activ pe fronturi, statul de cobeligeranță – că el e un "samsar cinstit". De aceea ne sfătuia să acceptăm dorința marii Rusii, iar în schimbul județelor basarabene, din nou răpite, ni se oferea Dobrogea, unde, demografic, populația românească nu era, totuși, majoritară. E adevărat că ni se recunoștea, sub anumite condiții, inutil a fi menționate aici, independența proclamată de M. Kogălniceanu, ca ministru de Externe, în 1877. Dar cu ce preț! Această decizie a marilor puteri, luată la îndemnul Rusiei, a pus țara în gardă. În 1883, regele Carol I, în acord cu liderii PNL, aflați la guvernare, și cu unii reprezentanți ai conservatorilor (P.P. Carp era agentul diplomatic al României și a participat la tratative) ia o gravă decizie de politică externă. România, cum spuneam, aderă la tratatul de alianță dintre Germania și Austro-Ungaria (apoi, la acest pact, a aderat și Italia). Va fi coaliția Triplei Alianțe. S-a păstrat secret strict în jurul aderării noastre la Triplicea. Și asta, cu siguranță, pentru că ne-am aliat cu Austro-Ungaria care ținea în subjugare populația românească din Transilvania, majoritară acolo. Pentru a nu se crea tensiuni interne, nimeni în afară de prim-ministru, ministrul de Externe și cei doi agenți diplomatici români la Berlin și Viena nu știa de încheierea pactului. Și secretul acesta s-a păstrat mereu, la fiecare schimbare de guvern, prim-ministrul și ministrul de Externe fiind încunoștințați de realitatea acestui tratat, păstrat bine în seiful regal. Ba chiar se poate spune că alegerea guvernului depindea de aprecierea suveranului că noii demnitari vor accepta tratatul, automat reînnoit – dacă vreun partener nu-l denunța dinainte – la fiecare cinci, apoi trei ani. Ultima reînnoire a tratatului a fost în 1913, ministru de Externe fiind Titu Maiorescu. Acest tratat al Triplei Alianțe avea menirea de a apăra România de tendințele hrăpărețe ale Rusiei. Și el a fost menținut deși, între timp, în Europa luase ființă alt tratat de alianță, cuprinzînd Franța, Anglia și Rusia. Va fi apoi cunoscut sub numele de Antanta. Tratatul Triplei Alianțe, la care regele Carol I și destui oameni politici români țineau enorm, ne instala, pentru prima oară în epoca modernă a țării, departe și cumva în inimiciție de Franța. Dar așa hotărîseră destinele geopolitice ale țării, care avea în Rusia eternul adversar, gata să ne înghită pentru a satisface vechea dorință a marelui imperiu slav de a accede pînă la Bosfor.

Lucrurile au căpătat o nouă dezlegare în politica externă a României în august 1914, la declanșarea a ceea ce a fost primul război mondial. Cu cine va merge România? Cu Tripla Alianță, de care era legată printr-un tratat, sau cu Antanta? La Consiliul de Coroană din august 1914, marea majoritate a oamenilor politici s-au împotrivit respectării tratatului cu Tripla Alianță, deși regele Carol I, cu documentele tratatului așezate pe masă în dreptul său, a implorat Consiliul ca România să-și respecte angajamentele politice. A fost refuzat politicos dar ferm, fiind asta o înfrîngere cam rușinoasă a regelui, administrată de supușii săi. S-a hotărît menținerea țării în neutralitate. În cei doi ani ai neutralității – 1914-1916 –, vijelioși, în țară s-au înfruntat acut partizanii siguranței naționale (Carp, C. Stere, Al. Marghiloman, Titu Maiorescu) – care doreau fie neutralitatea, fie

alăturarea de Puterile Centrale – și cei ai unității naționale (Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, N. Filipescu, Barbu Delavrancea). Asta pentru că Antanta ne promitea reintrarea în trupul țării a tuturor provinciilor subjugate de imperiul bicefal (Transilvania, Banatul, Maramureșul, Crișana și Bucovina), Basarabia rămînînd mai departe sacrificată molohului de la Răsărit. Stere și Carp, cei mai activi de partea taberei securității naționale, nu admiteau sacrificarea *sine die* a Basarabiei și, apoi, nu dădeau crezare promisiunilor unei alianțe statale din care făcea parte și Rusia. Cu oricine ne putem alia – demonstrau ei – dar nu cu Rusia. Și au cam avut dreptate. Mai tîrziu, în timpul războiului, a fost făcut cunoscut așanumitul document Polivanov (un înalt funcționar din Ministerul de Externe rus) care propunea ca, după război, la Conferința de pace, României să nu i se acorde teritoriile românești promise. Și dacă destinul ar fi vrut ca Rusia să rămînă ceea ce a fost pînă în 1917, nu e deloc greu de prevăzut ce s-ar fi ales din promisiunile Antantei. De cealaltă parte, în anii neutralității căruia i se datorează, probabil, înfrîngerea de la Turtucaia), ci a noilor aliați care n-au respectat clauzele tratatului militar. A fost această încălcare, previzibilă din partea lui Ionel Brătianu, atît de acuzată încît să fie făcut vinovat? Sigur, nu. I s-a reproșat și că armata română n-a fost pregătită pentru război. Era aceasta o vină exclusivă a lui Ionel Brătianu? Răspunsul e, din nou, negativ. A fost, atunci, un complex nefericit de împrejurări, de care nu s-au făcut vinovați marii noștri bărbați de stat. Pînă la urmă, România a avut noroc. Deși a fost nevoită să semneze rușinoasa pace de la București, care ciopîrțea teritoriul țării (dar acest tratat de pace, niciodată contrasemnat de regele Ferdinand, a fost, pînă la urmă, atins de nulitate), dezlegările fericite de la sfîrșitul lui 1918 (Basarabia ne revenise, după izbucnirea revoluției din Rusia, în martie 1918), ne-au adus Marea Unire. Iar Conferința de Pace de la Versailles, Trianon, a confirmat Unirea din 1918. Asta însă, repet, pentru că Rusia țaristă a dispărut prin revoluție și nu a participat la Conferința de pace din Franța. Decizia lui Ionel Brătianu din august 1916 de a alătura România de Antanta s-a demonstrat a fi fericită. A fost o alegere de politică externă înțeleaptă.

Este știută politica externă a României în perioada interbelică, condusă multă vreme de N. Titulescu, cu înțelegerile (aliațele) regionale, dar mereu alăturea de aliatele noastre tradiționale, Anglia și Franța. Apoi, lucrurile s-au deteriorat în favoarea puterilor europene revizioniste (Germania, Italia) și România a fost nevoită să renunțe la garanțiile anglo-franceze, țara noastră fiind diminuată teritorial, în 1940, în urma pactului Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939 și, apoi, a dictatului de la Viena. Ion Antonescu, devenit, din 6 septembrie 1940, Conducătorul statului român, l-a anunțat pe Hitler, cu prilejul primei vizite pe care i-a făcut-o (noiembrie 1940), că România devine aliata Axei. Aceasta fără a consulta pe nimeni. Și în iunie 1941 s-a alăturat trupelor Axei în războiul din răsărit, fără a încheia, în prealabil, cum s-ar fi cuvenit, un tratat de alianță. La început acest război, în care a fost antrenată țara, a fost popular pentru că a adus eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de nord răpite de sovietici în iunie 1940. Dar, apoi, opoziția, formată din PNȚ și PNL, i-au cerut lui Antonescu să oprească înaintarea dincolo de Nistru. Antonescu a răspuns că aceasta nu e, sub raport militar, posibil, angrenînd oștirea română departe pînă la Stalingrad, Kuban și alte fronturi. Și, în ciuda faptului că înfrîngerea în război devenise evidentă, Antonescu refuza cererile, tot mai imperioase, de a desprinde țara din războiul alături de Axă. Finalmente, la 23 august 1944, regele Mihai, înțeles în prealabil cu opoziția democrată a țării, l-a arestat pe mareșal și ai lui, declarînd trecerea României de partea Națiunilor Unite. Din păcate, SUA și Anglia împărțiseră mai demult zonele de influență, România intrînd în aceea a Uniunii Sovietice, care a robit efectiv țara timp de aproape jumătate de veac. România, acaparată de comuniști, a fost împotriva pactului NATO creat în 1949, devenind componentă a tratatului de la Varșovia, creat de sovietici în replică.

În 1989, comunismul s-a prăbușit și în 1990 a dispărut Tratatul de la Varșovia. Ne-am eliberat. Aspirația României spre structurile euro-atlantice, de care a fost brutal decuplată în 1946-1947, e sinceră și necesară. Să sperăm că generația mea, atît de mult încercată pe tot traiectul ei, va mai apuca împlinirea acestui deziderat.

Războiul cu NATO (revista presei)

În numărul din 5 iulie 1997 al *României libere* e publicat interviul luat de d-l Sorin Dumitrescu părintelui Ioanichie Bălan de la mănăstirea Sihăstria, oponent înverşunat faţă de intrarea României în NATO. Şuvoiul de aprehensiuni al cuvioşiei sale se organizează după o schemă destul de simplă. Ea se bazează pe un *model de excepţie* înscris în datele originare ale poporului român, un model apt să dejoace toate crizele istoriei ("un popor mititel şi cuminte", "Nu ne trebuie armele nimănui. Avem Crucea, nu ne mai temem nici de arma rusului, nici de americani, nu ne temem de nici o armă!", "...un rai frumos, al nostru, cu munţi, cu oiţe, cu oameni smeriţi, cu mame blînde, cu mulţi călugări care se roagă, cu un popor blînd care le zice la toţi «Hristos a înviat!» şi îi rabdă pe toţi, dar pînă la un timp").

Or aici e problema! Timpul! Momentul actual! Părintele constată că realitatea imediată riscă să contrarieze modelul. În acest caz, justificările stau la îndemînă: insecuritatea şi sărăcia sînt puse pe seama unei reforme sălbatice făcută de politicieni care nu-şi consultă duhovnicul sau nu au unul; numărul mare de avorturi la o populaţie declarată 90% ortodoxă se datorează faptului că "sîntem creştini ortodocşi conduşi de neortodocşi"; atracţia tineretului instruit faţă de Occident e asimilată unui neruşinat materialism ("Atîţia fac facultate în România şi merg şi cerşesc o coajă de pîine în Occident. Ruşine!"). Toate aceste abateri de la model sînt înregistrate drept elemente apocaliptice, datorate unor încercări oculte – însă cu un imens impact mediatic – de a desfiinţa ţara. Tocmai fiindcă e aşa cuminte şi ortodoxă, România e incomodă: "Pentru că e ţară ortodoxă, de aceea e mai tare hărţuită... e incomodă Europei. Nu mai e nevoie să explicăm. Trebuie să înţeleagă toată lumea de ce". "Că se cam vrea, lucrurile sînt organizate, se ştie, aşa pe sub masă, se ştie că România trebuie să rămînă cu o populaţie foarte mică şi cît se poate de îmbătrînită, că îi prea frumoasă ţara şi îs prea naivi românii".

Nu la fel de pitoreşti, dar mai siguri de primejdie sînt promotorii revistei *Scara, revistă de oceanografie ortodoxă* (director Florin Stuparu), editată de "Societatea română de antropologie vizuală" (director Mugur Vasiliu). Ei au trimis Sinodului un memoriu "ce atenţionează asupra pericolului în care se află statul român şi care ameninţă să distrugă fiinţa neamului românesc". Modernizarea societăţii româneşti în genere şi încercările recente de integrare europeană au – susţine memoriul –, drept ultime consecinţe, o serie de des-fiinţări: "politică, economică, culturală, morală, biologică şi spirituală". Editorialul defineşte "poporul" ca fiind "actualizarea în istorie a neamului" care "nu se confundă cu populaţia unei ţări. Astfel, România are actualmente, o populaţie de 22 de milioane de cetăţeni români şi un popor alcătuit din totalitatea trăitorilor tradiţiei româneşti ortodoxe în acest moment". Cîţi sînt veritabili "trăitori... în acest moment" decid probabil autorii textului. (Părintele Ioanichie, în

© V. Doroliţ

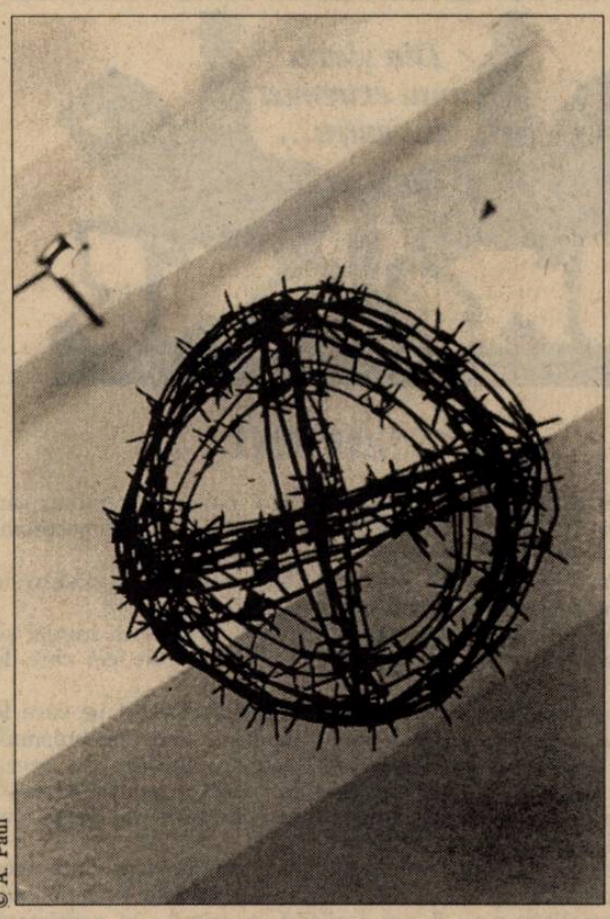

© A. Paul

ce îl priveşte, îi spunea lui Sorin Dumitrescu: "Dumneavoastră, intelectualii nu vă faceţi cît trebuie datoria, să ne iertaţi!... Nu simţiţi cu poporul... Noi sîntem aicea în pădure, cu poporul, cu rugăciunea, cu toate..."). În afară de "popor", mai e definită, în articolul din *Scara*, şi "generaţia", "legată în chip fundamental de funcţia neamului în istorie, aceea de a părăsi terenul specific istoriei şi a escalada Cerul în căutarea drumului stabilit de Dumnezeu în istorie spre Dumnezeu". "Escaladarea cerului" e corelativă aici unei retorici primitive, tip "România Mare": "România este şi va fi tot mai mult o ţară de azil pentru deşeurile sociale ale Asiei, Africii, Americii şi, nu în ultimul rînd, ale Europei".

Dacă "neamul" şi "generaţia" au asemenea vaste învestituri, ne putem întreba ce rost mai au ortodoxia şi comunitatea ei proprie, Biserica? (De altfel, părintele Ioanichie tinde să facă substituţii similare: el se referă la "Biserica Ortodoxă, mai bine zis Română".

Cine se poate împotrivi "misiunii poporului românesc", astfel definită? Evident "străinii" colonizatori! Dinăuntru sau din afară. Pentru revista *Scara*, ei sînt strînşi sub eticheta "imperiul Europa", a cărei provincie de graniţă am tinde să devenim. Părintele Ioanichie declară ferm că "românii nu-s pentru NATO", "e părerea tuturor românilor, nu a mea" şi dacă cineva vrea să intre *acolo*, "să-şi ia bilet direct".

Pe aceeaşi pagină, se publică declaraţia oficială a Patriarhiei, cu titlul: "Biserica Ortodoxă Română a sprijinit şi sprijină integrarea României în structurile euro-atlantice".

Proiectul conform căruia "România trebuie să rămînă cu o populaţie foarte mică şi cît se poate de îmbătrînită" se datorează unei tenebroase conspiraţii străine? Unei trenante tranziţii? Mai eficace în aplicarea lui par părintele Ioanichie şi promotorii revistei *Scara*, de vreme ce toţi cei care nu le împărtăşesc opiniile sînt excluşi din "popor" şi invitaţi să se ducă în NATO.

Orice mesaj religios propune un model "maximal", model deja prezent, deja oferit de divin, dar care rămîne – de partea noastră – să fie realizat în condiţia sa proprie, trans-personală şi transmundană. A-l transforma în proiect social, în misiune istorică imperioasă şi a te erija în "profet" al lor e o reducţie nu numai nerealistă, dar şi ieftină, prea la îndemînă pentru a justifica veleităţi de tot soiul.

Textul acesta trebuia să se numească "Aproape dialoguri (II)". Dar, cu toate că e vorba despre un interviu şi despre un memoriu adresat Sinodului Bisericii, tonul lor interzice, de fapt, dialogul şi descurajează orice fel de interogaţie ori dezbatere. Biserica a răspuns implicit amîndurora şi, în acest caz, delimitarea oficială de poziţii forestiere e indubitabilă. Să sperăm că şi politica ei efectivă va susţine această opţiune.

O justificare teologică cu faimă rea

„*Supermarket*-ul religiilor ameninţă unitatea lumii ortodoxe" declara, la adunarea ecumenică de la Graz, o participantă a delegaţiei ruse. Problema "întîlnirii religiilor" e una dificilă, însă aprehensiunea faţă de celălalt, aliată cu încercări de monopol administrativ nu vor da niciodată o soluţie viabilă. O demonstrează, în sec. IV, experienţa lui Augustin în efortul său de a readuce în Biserica catolică pe membrii sectei lui Donat. Redăm aici un extras din volumul lui Hans von Campenhausen: *Părinţii latini* (Paris, 1967).

"În opoziţie cu catolicii, pe care îi socoteau înclinaţi spre laxism, donatiştii se considerau singurii reprezentanţi «puri» ai veritabilei Biserici a sfinţilor... În faţa tuturor contestărilor donatiste, Augustin nu încetează să răspundă obiectiv, cu nesfîrşită răbdare. Ceea ce contează, pentru el, e să facă cunoscută argumentaţia catolică, s-o prezinte direct adversarilor, să deschidă dialogul pentru a obţine, din partea lor, o autentică înţelegere, o consimţire a spiritului care să determine alipirea administrativă.

Însă negocierile, dezbaterile nu se potrivesc cu tradiţiile unei Biserici de martiri şi de moralişti pioşi. În faţa tuturor încercărilor sale de dialog şi explicaţie, donatiştii deveneau aroganţi şi se eschivau. Augustin înţelegea prea bine fatalitatea unei asemenea situaţii. Eforturile sale – îndelungi şi variate – au rămas zadarnice. S-a evocat drept motivaţie faptul că aparţinea, intelectual şi social, unei anumite clase a cărei limbă era ignorată ori detestată de ceilalţi. S-ar putea să fie ceva adevărat aici dar nici măcar un Augustin nu putea sări peste propria-i umbră. El a încercat totuşi să dea predicilor şi polemicii sale un ton voit popular şi uşor de înţeles. A compus în acest sens un *Psalm împotriva partidei lui Donat* unde, renunţînd la toate exigenţele culturii literare, utilizează un ton în care poezia e absentă, oferind totuşi un exemplu de «formă populară» ce va face carieră.

În ultimii ani ai secolului, poziţia donatiştilor devine brusc extrem de precară. Susţinători ai unui guvernator rebel, ei sînt somaţi de împăratul Teodosie să se afilieze Bisericii catolice, Biserică de stat. Cu brutalitate, decizia seculară a impus ceea ce Augustin nu obţinuse pe calea convingerii. Acesta a deplîns violenţa operaţiunii; a protestat împotriva pedepselor capitale, considerate injuste din punct de vedere eclezial. Chiar şi în acest moment a încercat să-i cîştige pe recalcitranţi prin metode non-violente. Comportamentul său răbdător şi amical a cîştigat – după afilierea silită – o mulţime de adeziuni reale printre foştii donatişti. Pînă la urmă, ceea ce împiedicase reunirea ţinea de obişnuinţa conflictului, de prejudecăţi, de lipsa de contact cu doctrina catolică. După reunire, cei mai mulţi ex-sectari păreau recunoscători pentru această intrare în marea Biserică. "La început, socoteam că nimeni nu trebuie constrîns la unitatea în Christos" – spune Augustin – "Mi se părea corect să lucrez numai prin cuvînt, să lupt prin dezbatere şi să înving prin argumentele raţiunii; doar aşa nu riscăm să înlocuim eretici afirmaţi prin catolici ipocriţi. Dar modalitatea aceasta s-a dovedit falsă, nu datorită argumentelor de tip contrar ce mi s-au adus, ci datorită unor fapte imediat vizibile" (*Epistolae* 93, 17).

Şi astfel, Augustin ajunge la a sa faimoasă – sau mai bine zis de rea faimă – justificare teologică a violenţei. Violenţa nu e prezentă, în doctrina lui Augustin, decît ca un mijloc provizoriu pentru a atinge adevărata ţintă, anume convertirea liberă şi voluntară; e un soi de adjuvant impus de necesitate. Pentru a interpreta corect poziţia lui Augustin şi pentru a o distinge de idealul medieval al cruciadelor şi Inchiziţiei, nu trebuie uitat că, în «afacerea donatistă», el nu a văzut un caz de conştiinţă şi nu a socotit că ar avea de a face cu un real conflict de credinţe. Nu percepea aici decît prejudecăţi instalate, excitaţie populară, «obişnuinţe» proaste pe care era potrivit să le dizloci printr-o moderată intervenţie a poliţiei pentru a salva de la rătăcire o comunitate ce ignoră adevărul şi n-ar avea acces la el dacă s-ar proceda altfel.

În ce priveşte succesul acestei ultime metode, Augustin s-a înşelat amarnic. Cu convertirea silită a donatiştilor va începe declinul Bisericii africane, Biserică atît de remarcabilă şi mîndră în epocă. Va fi singura Biserică din tot bazinul mediteranean ce va dispărea fără urmă sub valul revărsării musulmane. Se pare că foştii donatişti au primit pe arabi ca pe nişte eliberatori şi că, oricum, moştenirea «catolică» nu a mai putut găsi în ei nişte apărători solizi."

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Album

Cuvente den copii

Dorel Zaica este un celebru profesor de desen din Bucureşti. Cititorii Dilemei l-au cunoscut şi într-o altă ipostază: cea de culegător de "cuvente" ale copiilor. În această din urmă activitate, profesorul Zaica are o experienţă de aproape 25 de ani. Prin anii '70, el a început să culeagă sistematic astfel de ziceri pe care le nota apoi, cu conştiinciozitate, într-un caiet. Pentru a-i incita pe puşti, profesorul le punea tot felul de întrebări, ca de exemplu: De ce mireasa se îmbracă în alb şi mirele în negru? Ce este luxul? De ce se pune timbru pe scrisoare? De ce le albeşte oamenilor părul? Ce diferenţă este între cantină şi restaurant? De ce nu se fac fîntîni arteziene la sat? Ce este punctul? De ce luminează ochii pisicilor noaptea? etc. Copiii dădeau răspunsuri adorabile.

După ce am început să public din caietul întocmit în anii '70, Dorel Zaica mi-a oferit şi alte cîteva zeci de pagini din anii 1996-1997. Profesorul a folosit aceeaşi metodă, ba chiar a repetat multe din întrebările pe care le pusese şi-n anii '70. Răspunsurile copiilor erau, însă, diferite.

În mod cert, puştii de astăzi nu mai sînt ca aceia din 1973-74. Cei de acum te uimesc cu limbajul lor neologistic şi cu vastele lor cunoştinţe (mijloacele de informare s-au înmulţit simţitor între timp, copiii se uită acum foarte mult la televizor). Au pierdut, însă, spontaneitatea şi iraţionalul infantil. Copiii de astăzi spun vorbe de duh, sînt echilibraţi, toleranţi sau au atitudini ecologiste, într-un cuvînt sînt exact ca oamenii mari. N-ai să mai întîlneşti la ei aserţiuni de tipul "Apa minerală e făcută din subsol" sau "Elasticul e făcut din supraelastic". Dacă, la întrebarea cu timbrul, cei din anii '70 spuneau că pe timbru este desenată strada unde trebuie să ajungă scrisoarea, cei de astăzi spun că timbrul este "o legitimaţie" sau "o parolă" pentru scrisoare; dacă cei din anii '70 credeau că omului bătrîn îi albeşte părul pentru că-i albeşte şi inima, cei de astăzi fac afirmaţii de bun simţ de tipul: "Părul se face alb la bătrîneţe, nu albastru sau violet, ca să nu fim ridicoli pe stradă cum sînt unele babe." (11 ani).

Desigur, copiii de astăzi sînt inteligenţi şi intuiesc că trebuie să dea şi răspunsuri jucăuşe şi copilăreşti. Prin urmare, le fabrică. *Rezultatul este jalnic, pentru că seamănă cu ceea ce fac adulţii cînd mimează vorbirea celor mici: "Bărboasa pensulă şi cheliosul creion sînt asociaţi buni. Creionul începe totul şi pensula termină." (11 ani). Inutil să mai adaug că, dacă metaforele copiilor sînt inconştiente şi iraţionale, cele folosite de adulţi sînt, de regulă, căutate şi previzibile; ne aflăm, de data aceasta, pe tărîmul raţiunii, ceea ce nu este prea spectaculos.*

Prin urmare, cu greu am ales cîte ceva din paginile pe care mi le-a oferit de curînd profesorul Zaica. În numărul acesta, însă, ofer cititorilor Dilemei cîteva mostre de gîndire matură a copiilor de astăzi. Aceasta nu înseamnă că voi renunţa să caut ceea ce – după cîte observ – este pe cale de dispariţie. Raritătile sînt cu atît mai preţioase. (C.P.-B.)

Tresărind

Oricît am fi de sceptici la ceea ce-i mai trece omului prin cap şi – slavă Domnului! – că îi trece direct proporţional cu scepticismul nostru,

oricît am fi de pesimişti şi – slavă Domnului! – că sîntem de nici propriul nostru scepticism nu ne mai satisface,

oricît am fi de obosiţi prin practicarea obligatorie a ironiei şi, mai ales, a autoironiei, incapabili de milă faţă de cei care le ignoră,

oricît de cumplit şi larg căscăm în lungile discuţii pe care le avem cu noi înşine în care ne imputăm dur pesimismul, deriziunea, carenţa de magneziu şi tragism, luciditatea, aceea numită de Eugen Ionescu şi "lumina multor palate sărace", sinceritătile de atîtea ori un lux al inimii pe care ni-l permitem inconştienţi la cît deţinem în bancă,

oricît ne-am balansa, am bascula şi ne-am sfîşia în viaţa asta curat oximoronică, spre oroarea celor ce nu ne văd decît joviali, de parcă jovialitatea ar fi azi o ciumă, o crimă, un sentiment bolşevic (că cele fasciste cer explicaţii...), (hai, gata, nu te mai întinde)

pe scurt: oricît de antipatici şi enervanţi ne sîntem nouă înşine ca şi celorlalţi, fie şi în inegală măsură,

nu se poate, nu se poate, să nu tresărim ca din morţi la citirea acestei ştiri machetate bine pe două coloane late, cu un titlu rece, apt să ne urmărească între 10 şi 15 minute:

"A fost inventat telefonul care detectează minciunile."

Pentru cei care declară fără să mintă, cu o invidiabilă nonşalanţă, că "dragă, de mult nu mai citesc nici un ziar", măcar pentru ei – nu pentru mine, un simplu jurnalofag nenorocit – mă văd silit să consum spaţiu explicînd că o societate londoneză va comercializa în curînd un telefon care "printr-o tehnologie sofisticată", va putea măsura "gradul de credibilitate al celor spuse" într-o convorbire; un dispozitiv special, luînd în calcul inflexiunile vocii, permite încifrarea nivelului de stress la care ajunge un om cînd minte; "dacă acest nivel depăşeşte nivelul 25 este aproape sigur că este vorba de o minciună" – ne lămureşte ştirea, rău hurducată stilistic, dacă asta mai are vreo importanţă (şi n-are).

Tresărind, nu putem să nu observăm că acest telefon este, hotărît, altceva decît banalizatul şi defectuosul detector de minciuni folosit în justiţie şi poliţie. E limpede că telefonul are avantajul decisiv de a putea fi ţinut la ureche şi acasă, pe birou sau lîngă pat, într-o intimitate care-l umanizează. E şi mai limpede că el va opera într-un domeniu extrem de important la care detectorul vechi nu avea acces, acela concentrîndu-se asupra minciunilor debitate de criminali, escroci, hoţi, tîlhari şi alte generalităţi. Nu, noul telefon detector poate avea un rol covîrşitor şi performant în domeniul cel mai sensibil şi mai vulnerabil la minciună şi anume: în amor. O lume fascinantă – mai ceva decît a oceanelor – mi se deschide din clipa cînd, închizînd o clipă ochii, contemplu scenele acelea în care cei doi, vorbind ceea ce se vorbeşte în asemenea activităţi, cu inflexiunile bine cunoscute, de la şoaptă la strigăt, ar urmări pe cadranul magic nivelul stressului respectiv şi deodată, mai mult sau mai puţin brusc, ar apărea cifra fatidică – 25! Sau n-ar apărea – ceea ce n-ar fi mai puţin dramatic şi ferice. Nu mai dezvolt – căci mă feresc zi şi noapte de oribilul protocronism – ce succes ar avea această sculă de basculă la imensa populaţie de toate vîrstele şi sexele, a României, care, de mică, de la primele romanţe, ştie că amorul e sacru şi "un lucru foarte mare"; perspectiva şi a unei precizii în amor ar înnebuni-o, mai ceva decît telefonul celular.*

Pauză de respiraţie. Pauză de gîndire, după tresărire.

Vin şi întreb, tot pe românește: dom'le, englejii ăştia pe ce lume sofisticată trăiesc? Adică ei nu ştiu că se poate minţi la telefon fără nici un stress, adică fără nici o ruşine? N-au citit, nu zic pe Shakespeare, da' măcar un clasic de-al lor mai dincoace, de la surorile Brontë şi Jane Austin pînă spre noi, tobă de John Le Carré şi Graham Greene? Nu ştiu că se poate minţi de îngheaţă apele şi display-urile, cu o naturaleţe vocală la care adevărul, să stea şi în cap – cum îi place şi îi e obiceiul –, niciodată nu va ajunge? Să nu fi auzit, la cultura lor, de naturaleţea minciunii, parte integrantă – pardon de expresie şi clişeu! – din banalizarea răului? La ce le ajută sofisticarea?

...Ai terminat? Pauză de gîndire. Şi: Eu, totuşi, aş da banii pe aşa ceva. Măcar ca să fie în casă, nu?

Radu COSAŞU

*) Specialiştii în celular sînt stupefiaţi: ei contau, în România, pe o cifră de vînzare – în primele luni – de 10.000 de aparate; aş! Românii, aşa cum îi ştim, săraci, dar cinstiţi şi mai ales orali pînă în măduva oaselor, au cumpărat, din primul foc, 50.000 de telefoane celulare.

- Sufletul este ca undelemnul pentru candelă, o încărcătură de energie. (12 ani)
- Nu se face fîntînă arteziană la sat că ar sta ca nuca în perete într-un loc atît de simplu un asemenea lucru de oraş. (11 ani)
- Eu cred că la cuvintele urîte se spune că sînt grele pentru că ele te trag în jos cînd le spui. (11 ani)
- Şi omul poate fi sălbatic, mai ales cînd omoară animalele din plăcere. (8 ani)
- Aproape la toţi mîna dreaptă e mai pricepută decît stînga deoarece partea dreaptă a creierului are aparatură mult mai dezvoltată. (12 ani)
- Se spune că "eşti prost ca noaptea" pentru că cerul e negru şi negrul simbolizează lipsa. (12 ani)
- Sufletul poate durea mai mult decît rana deoarece omul este suflet. (13 ani)
- Eu cred că unii oameni dorm şi cu fanfara la ureche, iar alţii se trezesc şi la cel mai mic zgomot, că cei care se trezesc repede au nişte probleme cu subconştientul. (11 ani)
- Mama îl leagănă pe copil să adoarmă, că legănatul e un fel de hipnoză. (12 ani)
- Fantezia se naşte mai ales din întrebarea "de ce"? (10 ani)
- Eu cred că omul visează acele ciudăţenii, deoarece omul are mai multe părţi în creier, una este cu conştientul, iar cealaltă este cu subconştientul. Iar cînd omul doarme, se culcă şi conştientul, pe cînd subconştientul se trezeşte. (11 ani)

Scrisori întredeschise

Jumătate din ceea ce ştim despre noi înşine şi despre lumea din jur aflăm pînă la vîrsta de 4 ani (opinia specialiştilor). În lumina acestei informaţii citim o scrisoare sosită din Moss, o localitate nu departe de Oslo. Tînărul Radu-Lars (în imagine), fiul unui fizician neamţ şi al unei românce, a gustat pentru prima oară fragi în ziua de 30 iunie a.c., cînd împlinea un an şi două luni. Viitorul soldat NATO a făcut această importantă experienţă în casa bunicii sale, o doamnă din Bucureşti, stabilită de cîţiva ani în Norvegia. De ce evenimentele care ţin de "mica istorie" n-ar avea dreptul la consemnări? (T.C.)

Soldăţelul NATO

"(...) Radu-Lars, micul tău prieten e într-un continuu progres: e tot mai elastic în mişcări, cînd îi dau mîinile o ia la goană în adevăratul sens al cuvîntului (deşi nu stă încă singur şi n-are curaj să facă primul pas singur!), îi place muzica şi-i place să se cațere, a devenit tandru (trebuie să fii însă foarte atent pentru că "Pusi" la el încă mai înseamnă a mușca!), bea singur din căniţă, ştie perfect ce vrea, e pofticios, tenace şi timid. Şi e mort după bunică-sa.

Ieri, 30 Iunie, ziua predării Hong-Kongului, a fost prima zi în care Lars a mîncat fragi. La rolul pe care-l joacă mîncarea în viaţa acestui copil, chestiunea marchează evenimentul urmărit de altfel cu atenţie în engleză pe BBC şi comentat simultan în română şi norvegiană."

Totul are un sens

Şi G.M. Cantacuzino adăuga: "chiar dacă toate trebuie să piară". Dar dacă totul piere, nu mai rămîne *nimic*. Şi acest *nimic* să aibă totuşi un sens? Răspunsul este cel mult: poate! Cîte s-au întîmplat, cîte au fost Doamne! cele care toate au pierit. Şi-n urma lor nu a mai rămas chiar *nimic*? Ba da, ba da, dacă n-ar fi decît acest uriaş cazan, acest imens rezervor care se numeşte *amintirea*, cuvînt răscolitor şi bogat care ne însoţeşte în viaţă. Te împiedici de o piatră – a fost un drum, de un craniu – a fost un om, de un înscris – a fost un hrisov, o poruncă, de ruine – a fost o aşezare, o viaţă, o cultură. Toate acestea şi multe altele au avut cîndva un sens. Dar sensul acela nu mai este. Noi îl bănuim a fi asemenea cu cel pe care-l dăm noi faptelor noastre. Chiar aşa să fie? Cîtă monotonie, cît plictis ne-ar însoţi în viaţă dacă sensurile ar fi mereu aceleaşi? Cu timpul ele ar ajunge să se desluşească şi propoziţii simple: Ce sens are? Nu are sens. E fără sens; ar dispărea. Poate că tocmai pentru a fugi de monotonie încercăm să găsim mereu alt sens lucrurilor şi cu deosebire creaţiei însăşi, şi că tot de aceea afirmăm că totul piere.

"Stelele-n cer
Ard depărtările
Pînă ce pier."

Tatăl meu şi mama mea, tatăl tău şi mama ta, tatăl lui şi mama lui au fost ursitoarele copiilor lor.

"Mi-au adus un drum în faţa porţii
Acesta-i drumul tău mi-au spus părinţii
Şi am pornit pe acest drum."

Nu m-am întrebat dacă mersul meu avea vreun sens. Mai tîrziu cînd mi-am pus întrebarea, răspunsul – oricare ar fi fost el – devenise fără sens. Zarurile erau aruncate. Părinţii m-au petrecut un timp. Încet, încet, ei au rămas în urmă. Am fost preluat atunci de prieteni, de femei, de gînduri, de idei care la rîndul lor au rămas în urmă. Dar nimic din toate acestea nu a pierit. De tot ce a rămas în urma mea îmi amintesc. Totul a fost semănat sau răsădit de mine, de-a stînga şi de-a dreapta drumului pe care am mers şi pe care mai merg încă.

Ba tatălui meu i-am şi scris aceasta cu prilejul comemorării, la Academia Română, a 50 de ani de la moartea lui. Scrisoarea a apărut în "Dilema". Originalul l-am trimis în 1995, fără mărci poştale, "În Ceruri". Acum mă gîndesc că acest "În ceruri" e undeva în galaxia noastră, la mii de ani lumină de noi şi că, deci, tata nu a primit încă scrisoarea mea. Dar, dacă *toate au un sens*, el o va primi. Ba mai mult, el îmi va răspunde – şi eu, undeva, tot în galaxia noastră voi primi răspunsul său. Dar, în acel moment, drumul meu se va fi încheiat de mult. El a fost cînd neted, cînd bătut, cînd pietruit, cînd bolovănit. Am călcat pe nisipuri calde şi mîngîietoare, dar şi pe pietre ascuţite şi tăioase, pe urzici, pe cărbuni aprinşi. Am urcat povîrnişuri stîncoase, am coborît pante unduitoare, am înnotat în ape învolburate. Am luptat cu cei răi şi puternici, dar m-am şi odihnit şi răsfăţat în braţe primitoare sub mîngîieri şi şoapte de neuitat.

Acesta a fost drumul meu. El nu s-a terminat încă. Şi întrezăresc însă în zare sfîrşitul. În zare îl văd dar e nedesluşit şi e bine că e aşa. Cînd va fi să fie, porţile de la capătul drumului meu le va închide "încet, încetişor, cu frică" fiinţa care cu mare dragoste mi-a dăruit ultimele mîngîieri. Dar viaţa mea nu se sfîrşeşte aici. Dincolo de porţile mele am pornit, cu ani în urmă, împreună cu soţia mea de atunci, ca ursitori, drumul fiului nostru. Acesta la rîndul său s-a căsătorit şi împreună, bărbat şi femeie, au urzit drum în viaţă fiului lor, nepotului meu. Şi tot aşa, aşa mereu, atîta timp cît va fi mişcare. Cînd aceasta va înceta o va face deopotrivă viaţa şi se va aşterne "o linişte de Veci". Poate!

Dar mai e ceva... Cred că aceşti timpi ai noştri, ani lumină, mii de ani lumină au "dincolo" alte valori. S-ar putea să fie doar timpi pămînteni, caz în care m-aş putea regăsi cu toţi cei care m-au premers sau mi-au împărtăşit viaţa şi am purcede la un dialog pornit şi apoi închegat pe alte coordonate. Iarăşi poate!

Şi acum mă întorc de unde am plecat, respectiv la Ghe-Me, cum i se mai spune şi azi în cercurile cobreslaşilor săi.

E vorba de G.M. Cantacuzino, arhitect, profesor, filosof, eseist, preţuit şi iubit de toţi cei care l-au cunoscut. Era o sensibilă diferenţă de vîrstă între noi şi totuşi l-am apropiat în repetate rînduri. Relaţiile noastre de familie erau de aşa natură. Dar îl mai întîlneam şi în alte împrejurări mai de taină şi adolescent fiind deveneam gelos pe raporturile lui cu femeile.

Pentru panaşul lui îmi îngădui să repet episodul potrivit căruia ghe-me, confruntat cu coloana infinită, a căzut în genunchi şi a izbucnit în plîns.

Iată o dovadă că Brâncuşi a avut geniu şi că ceea ce a gîndit şi făcut el are cu siguranţă un sens!!!

Manole FILITTI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Ultimele apariţii

NIKOLAI LOSSKI
Condiţiile binelui absolut

CONSTANTIN NOICA
Şase maladii ale spiritului contemporan

ANDRÉ BARBAULT
Zodiacul

În curînd

ARTA RENAŞTERII
Secolul al XV-lea
un album cu 99 de reproduceri color full-page şi 315 imagini alb-negru, tipărit în Italia

Cronica literară de tranziţie

Ardealul ca miez de Românie

Ian auziţi, mă rog frumos, ce scria acum 200 de ani luminatul Samuil Micu: *"românii se lenevesc a-şi lucra şi a-şi iscusi limba şi într-aceea a scrie şi a învăţa; care rău lucru al românilor a adus pe neamul românesc la cea mai mare prostie şi ticăloşie"*. Am dat peste acest pasaj cioranian în capitolul al şaselea, *Auto-imaginea pozitivă: datele de bază ale identităţii naţionale* (p.331), al cărţii *Geneza identităţii naţionale la românii ardeleni* de Sorin Mitu. Este, ca şi cea de acum cîteva săptămîni a d-lui Boia, genul de carte care trebuie neapărat prezentată cititorilor revistei *Dilema*. De altminteri, sferele problematice ale celor două lucrări sunt secante pe o bună porţiune: cea a "mitologiei" auto-contemplative şi auto-evaluative. Ceea ce m-a frapat pe mine, ca nespecialist în istorie, este recurenţa, la aşa amar de distanţă în timp, a unor teme ale mentalităţii colective (formulate de exponenţi ai elitelor). Românii ardeleni de acum 150-200 de ani erau frămîntaţi de un repertoriu de gînduri şi viziuni pe care-l regăseşti azi, literă cu literă, în unele zone ale vieţii ideologice. Un prim exemplu este anticiparea obsesiei "Ialta-Malta": suntem un neam perpetuu nedreptăţit, mereu "lucrat", uitat sau trădat de străinătate: *"totul se conjurase în contra acestei naţiuni"* (p.52). Imaginea "agenturilor" care se infiltrează nestînjenite în bietul trup al ţării ca să-l nimicească se naşte şi creşte tot atunci (v.p.55). La fel şi complexul de inferioritate (*"suntem de rîsul străinilor"*, p.59; *"suntem de batjocura lumii!"* – Nicolae Maniu, 1843, p.61), care se converteşte de regulă în năduf xenofob sau, în cazul cel bun, în parapon ostentatoriu (*"...dar le vom arăta noi pînă la urmă"* – p.63). Se vorbeşte azi mult de *"recuperarea memoriei naţionale"*. Nil novi sub sole! Timotei Cipariu se plîngea că *"românii nu au destulă cunoştinţă filologică, au le lipseşte simţul istorico-moral"* (p.79). Iar George Bariţ se lupta cu *"străinii care afirmă că noi nu facem parte din Europa"* (p.88). În multe spirite s-a produs, în anii din urmă, constatarea discrepanţei dintre nivelul înalt de civilizaţie pe care l-am fi atins în perioada interbelică şi decăderea de acum; "paseismul" de acest gen îşi are sorgintea, demonstrează Sorin Mitu, încă de la 1746, într-un text al lui Gherontie Cotore: ce înţelepţi, vestiţi, viteji, cuminţi, buni şi tari eram cîndva – şi în ce hal am ajuns! Samuil Micu reia cu obstinaţie tema, ca şi Ion Codru Drăguşanu, Damaschin Bojincă sau Budai-Deleanu. Ca Silviu Brucan în '90 (observă autorul la p.97), Codru Drăguşanu va fixa şi el termene, între 10 şi 50 de ani, pentru recuperări. Corupţie? Acelaşi Codru Drăguşanu, la mijlocul veacului trecut: *"în societatea noastră (...) în loc de creştere bună vedem o corupţiune completă, în loc de moralitate domneşte demoralizaţiunea şi desfrîul"* (p.109). Se teme Europa că-i mîncăm lebedele? Chestiunea nu e nouă (v.p.117). Presa se distribuie prost, cărţile nu se vînd? Aceleaşi necazuri şi la 1840 (v.p.129). Ce mai încolo şi-ncoace: *"suntem pe ultimul loc"* (p.110), *"dormim în somnul cel lung al netrezirii"* (Papiu Ilarian, 1845, p.116).

Imaginea de sine negativă, care va genera pînă azi tradiţia lamentării, răscoleşte finele veacului 18 şi prima jumătate a celui de-al 19-lea. Tendinţa compensatorie zămisleşte pulsiunile complementare, mai întîi prin refugiul în istorie. Aşa apare sloganul "avem un trecut glorios, să fim pe măsura lui!" Un element eminamente pozitiv, recte tonic, este originea latină, cu care le dăm peste nas inamicilor care ne-nconjoară şi oricui la o adică. Alt motiv de îmbărbătare este ideea că noi am fost straja civilizaţiei apusene, *"salvatorii Europei creştine în Evul Mediu"* (p.282); noi ne jertfeam, ca să aibă "ăia" tihnă să tot înalţe la catedrale. (Ne amintim că acest clişeu a fost bine luat la refec şi-n cartea lui Lucian Boia). Am avut dispute, în împărţirea acestei glorii, cu vecinii noştri maghiari (v.p.285). Ce ne mai întremează? Avem calităţi. Suntem inteligenţi. Iubim neatîrnarea. Avem umor. Boicotăm istoria. Duduim de omenie. Suntem campioni la ospitalitate. Modeşti şi buni. Înjurăm cuminte (la 1830). Vorbim colorat şi slobod. Răbdăm pe rupte, mioritic, avem inepuizabile resurse de răbdare.

Prin mecanismul "pars pro toto", cartea lui Sorin Mitu, în dialectica ei rece şi obiectivă, este o remarcabilă sondare a feldeinţei româneşti dintotdeauna şi mai cu seamă de mîine.

George PRUTEANU

---

*) Ed. Humanitas, seria "Istorie" (coordonată de Sorin Antohi) Buc., 1997, 440 p.

P.S. Sper că cititorul nu-mi va lua în nume de rău o estivală pauză. Ne vom reîntîlni, în aceste coloane, în primele zile ale lui septembrie. (G.P.)

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

O MÎNĂ DE AJUTOR PENTRU MÎNA DE LUCRU

În România, regula de funcţionare a pieţei forţei de muncă este, deocamdată, una confuză. Limpede este doar dezechilibrul dintre cerere şi ofertă: foarte multe persoane aflate în căutarea unei slujbe / foarte puţine posturi. După alegerile din noiembrie, anul trecut, s-a tot vorbit de restructurări şi de reduceri de personal la întreprinderile ineficiente. Instituţiile specializate în asistenţa şomerilor s-au temut de presupusul val de disponibilizări. Totuşi, în ultimele opt luni, rata şomajului nu s-a schimbat semnificativ: ea oscilează, încă, în jurul valorii de 7% (e drept, pe timp de vară, datorită muncilor sezoniere, efectul de şomaj se face mai puţin simţit). În afară de faptul că este anemică, oferta de muncă este şi greu detectabilă de către doritori. Întreprinderile nu se grăbesc să comunice posturile libere şi întregul sistem informaţional al oficiilor de muncă este în suferinţă. În acest peisaj şi-au făcut apariţia organizaţii non-guvernamentale care ţin să sprijine, atît cît le stă în puteri, mecanismele de stat. Ele organizează tîrguri de joburi, cursuri de recalificare şi reţele de informaţii privind piaţa muncii. Vă prezentăm un reportaj de la unul dintre cele trei tîrguri care au avut loc recent în capitală şi o organizaţie care încearcă să demonstreze că expresia măsuri active de combatere a şomajului *nu e doar o lozincă.*

Agroteci şi ingineri

La tîrgul de joburi pentru tinerii arhitecţi, reprezentantul unei firme ofertante de locuri de muncă, arh. Vlad Barbu, mi-a povestit următoarea întîmplare. A lucrat o vreme la Vaslui, împreună cu nişte colegi. Într-o zi, pe cînd era de serviciu la poarta întreprinderii respective, i s-a prezentat cineva din Constanţa, cu un pachet. Îşi căuta o cunoştinţă sau o rudă, întrebînd de "domnul Agrotec Dan". După mai multe întrebări şi conexiuni mentale, Vlad Barbu a înţeles, în sfîrşit, pe cine căuta omul. *Domnul Agrotec Dan* era de fapt, *domnul arhitect Dan.* Această poveste i-a fost spusă şi primarului unui mare oraş, în încercarea de a-i atrage atenţia că o breaslă importantă – şi cu care se presupune că o primărie trebuie să colaboreze foarte strîns şi în mod profesional – nu e percepută cum trebuie de mulţi dintre oamenii obişnuiţi. Pentru ei nu e limpede ce e un arhitect şi cu ce se ocupă. Primarul, om cu şcoală multă, medic, a ascultat povestea şi argumentele aduse de un arhitect, după care, înainte de despărţire, i-a spus: "bine, domnule inginer"...

Cam aşa e statutul arhitectului în România. Moştenire din trecut. Domeniul cel mai puţin acoperit de această profesie este în administraţia publică, adică în urbanism şi amenajarea teritoriului. Pe de-o parte, primăriile nu solicită personal de specialitate pentru aceste posturi, pe de alta, nici motivaţiile pentru a lucra în administraţia publică locală nu există. Aşa se face că, prin judeţe, de urbanism se ocupă ingineri constructori, ingineri de mine sau absolvenţi de la drumuri şi poduri. De exemplu, în tot judeţul Ialomiţa, în asemenea posturi sînt doar patru arhitecţi. În zona Văii Jiului, nici unul...

Agenţi şi şoferi

Organizatorii tîrgului de joburi pentru tinerii arhitecţi, care a avut loc în luna iulie, au încercat o corelare între oferta şi cererea de posturi de pe piaţa muncii. Informaţiile de la Institutul de Arhitectură din Bucureşti spun că nu există arhitecţi şomeri. Ceea ce nu înseamnă că toţi absolvenţii lucrează ca arhitecţi, în posturi în care-şi pot folosi în chip eficient pregătirea. Mulţi se descurcă cum pot. Medierea unui loc de muncă se face de obicei prin firme specializate, contra unor taxe piperate. Altfel, absolvenţii se angajează prin pile, relaţii şi recomandări. A apărut, aşadar, ideea unui tîrg. La el s-au înscris 30 de firme (majoritatea particulare). Organizatorii au considerat acest lucru drept un succes, deoarece la tîrgul general de joburi care avusese loc înainte, la Teatrul Naţional, nu fuseseră decît 40 de firme, deşi acolo era vorba de mult mai multe domenii de activitate. Nu toţi participanţii au fost însă mulţumiţi. Cei de la firma I.P.C.M.G., de pildă, au considerat că şi-au pierdut vremea de pomană şi că, în loc să participe la tîrg, mai bine puneau un afiş în holul facultăţii de arhitectură.

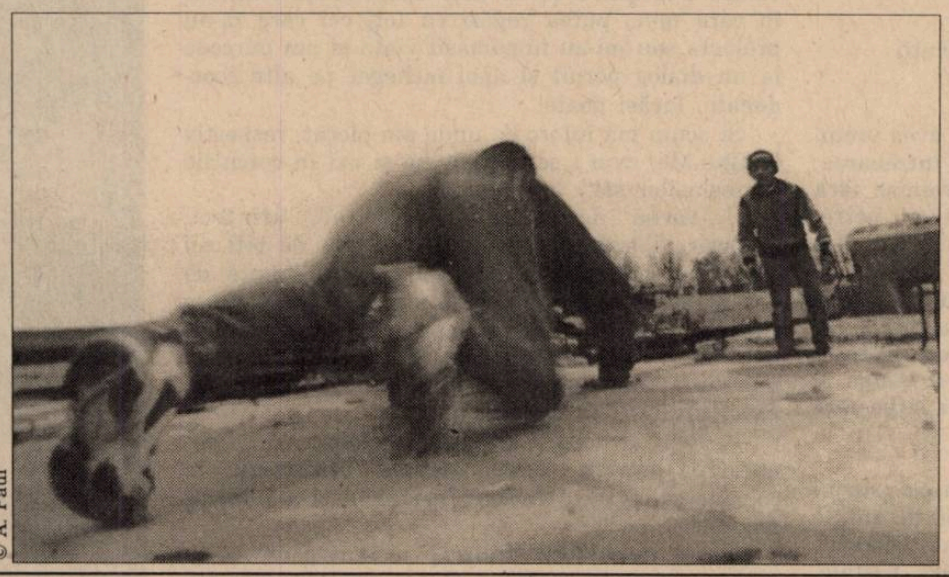

© A. Paul

Reprezentanţii altei firme, "Burcea construcţii", au fost, în schimb, satisfăcuţi de întîlnirile pe care le-au avut cu studenţii şi absolvenţii. Au constatat însă că aceştia sînt timoraţi şi speriaţi de interviurile cu "marile firme de arhitectură", aşa cum probabil le înfăţişaseră profesorii lor. Profesorii care i-au învăţat şi că *piesa* cea mai importantă la dosar nu sînt notele din timpul facultăţii, ci portofoliul lucrărilor personale adunat în anii de studiu. Totuşi, am constatat că unele firme nu sînt interesate nici de note, nici de portofoliul de lucrări, ci de cunoaşterea unei limbi străine şi a lucrului la calculator, precum şi de permisul de conducere al solicitantului. Cu alte cuvinte, doresc o mînă de lucru cît de cît calificată şi ieftină. Oameni tineri şi disponibili. Alţii caută agenţi imobiliari, studenţi sau absolvenţi care vor să facă un ban. Lucrul la o agenţie imobiliară, consideră ei, e o bună experienţă pentru un viitor arhitect. La urma urmelor, arhitectul nu trebuie neapărat să construiască o casă. Poate s-o găsească gata construită şi doar să intermedieze vînzarea. E chiar mai bine decît *agrotec.* Tinerii solicitanţi de posturi să facă bine să mai uite ce-au învăţat în facultate şi să pună mîna să conducă maşina şi să alerge cît e ziua de lungă. Iar cei ajunşi chiar la o firmă de arhitectură să zică bogdaproste. Fiindcă e un subtil progres de la munca sub îndrumarea vajnicilor arhitruci, întru înălţarea blocurilor de beton, la munca sub îndrumarea noilor arhiîmbogăţiţi, întru ridicarea bidoanelor de sticlă din centrul Bucureştiului.

Andrei MANOLESCU

Programe flexibile

– interviu cu Doina VIŞA, consultant PAEM în cadrul FIMAN –

Rep: Care este legătura dintre FIMAN (Fundaţia Internaţională de Management), şi PAEM (Programul de Măsuri Active pentru combaterea şomajului)?

Doina Vişa: *Fundaţia Internaţională de Management (FIMAN)* administrează 4 programe finanţate de Uniunea Europeană în cadrul PHARE. Unul dintre acestea este *PAEM (Programul de Măsuri Active pentru combaterea Şomajului)*, ce a început în 1994 şi se va termina în acest an. PAEM este primul program care s-a aplicat descentralizat la noi în ţară, pornindu-se de la ideea că nimeni nu poate găsi soluţiile cele mai adecvate unei localităţi decît cei care trăiesc în localitatea respectivă. Contribuţia locală a comunităţii a constituit, chiar, una dintre condiţiile de finanţare – nimeni nu ar fi putut şti care sînt resursele locale mai bine decît cei care locuiesc acolo. O altă caracteristică a programului este faptul că s-a impus un parteneriat între autorităţile locale, reprezentanţii patronatelor şi cei ai sindicatelor. Dacă, la început, ni se părea imposibil ca aceşti oameni să stea la masă şi să discute, s-a demonstrat că, dacă există un interes comun, se poate coopera cu rezultate bune.

Care sînt diferenţele între programul FIMAN şi cel guvernamental pentru combaterea şomajului?

Programul nostru este mult mai flexibil decît cel al Ministerului Muncii. El poate finanţa doar măsuri active cuprinse în Legea 1, ce gestionează fondul de şomaj. Pe de altă parte, noi am colaborat întotdeauna cu reprezentanţi ai Ministerului Muncii la nivel local. La început au fost nemulţumiţi că le facem concurenţă, însă, cu timpul, au înţeles că nu vrem decît să-i ajutăm.

Cum acţionaţi, în mod concret, pe plan local?

Noi am creat *consorţii locale*, constituite din autorii programelor locale: reprezentanţii autorităţii, ai sindicatelor, ai patronatului, dar şi alte persoane cu influenţă în comunitate cum ar fi reprezentanţii băncilor, profesorii, preoţii. Aceste consorţii analizează, în funcţie de particularităţile locale, de structura forţei de muncă, tendinţele şi planurile de dezvoltare în domeniul locurilor de muncă. După ce s-au stabilit aceste lucruri, s-a pus problema corelării *cererii cu oferta de forţă de muncă.* Noi funcţionăm de la localităţi mari, cu 300.000 de locuitori, capitale de judeţ, pînă la sate cu 3000 de locuitori. Fiecare dintre aceste localităţi şi-a ales măsurile active care i s-au potrivit cel mai bine. În oraşele mari se aplică, în general, *măsuri standard: centre de informare şi mediere, centre de pregătire profesională, centre de consultanţă* sau, eventual, *incubatoare de afaceri.* În oraşele mai mici – între 20.000-40.000 de locuitori – au venit, însă, cele mai originale propuneri de programe. De pildă, la Sighetul Marmaţiei, au făcut un curs de restaurare de biserici şi monumente. Firma care a făcut aceste cursuri, *Taina lemnului*, a angajat 80% dintre cei pe care i-a calificat. La Orşova, una din măsuri a fost de reabilitare a serelor oraşului – au recalificat şomeri ca instalatori, pentru instalaţiile termice, de pildă. De asemenea, femeile care au făcut cursurile de calificare au fost angajate de diverse firme care vor să aranjeze oraşul (să pună flori, să organizeze spaţiile verzi). La Tecuci există o fermă de vaci, care trebuia închisă pentru că o parte din animale se îmbolnăviseră; de asemenea, fabrica de lapte avea şi ea şomeri, pentru că nu mai avea materie primă. Existau, în schimb, fostele grajduri ale C.A.P.-ului, pe care nu le folosea nimeni. Aceste grajduri s-au aranjat, primindu-i pe lucrătorii de la fermă. La rîndul ei, şi fabrica de lapte a început să se dezvolte.

© C. Bumbuţ

Aţi aplicat un program separat şomerilor cu studii superioare?

În general, am încercat să-i încurajăm să-şi pornească afaceri. Noi le-am pus la dispoziţie scheme financiare pentru aceste afaceri: fie garanţii pentru credite, fie cursuri de dezvoltare antreprenorială – la sfîrşit exista un concurs în urma căruia cele mai bune planuri de afaceri primeau nişte bani ca să se pună în aplicare – fie un fel de *"revolving funds"* – se acorda un împrumut pe o anumită perioadă care era apoi returnat şi refăcea fondul respectiv, fiind ajutaţi alţi întreprinzători. Condiţia sprijinului financiar a fost *planul de afaceri.* Oamenii de la nivel local au fost instruiţi la *Centrul de excelenţă din Bucureşti* şi duşi în străinătate să vadă ce oferă centrele locale similare. Accentul s-a pus pe formarea resurselor umane la nivel local.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Socio-hai-hui

Nunţile identitare (II)

Dacă iubirile balcanice sînt ruşinoase, după cum am văzut, cele "teutone" încep să dea bine. De cînd nu prea mai sînt saşi pe meleagurile noastre, făcătorii de imagine ai României au început să descopere că aceştia au fost marea pasiune a ardelenilor. Privite mai de aproape, lucrurile seamănă însă mai degrabă a vînătoare de zestre.

Pe de altă parte, oricine se plimbă cu ochii deschişi pe uliţele unui sat transilvănean şi eventual îşi dă osteneala să împartă o bucată de clisă cu un localnic nu poate să nu realizeze pe cont propriu că cele cîteva secole de convieţuire nu au trecut fără să lase urme profunde în fizionomia locurilor. "*Nu există nici un spaţiu, oricît de restrîns, pe teritoriul Transilvaniei, pe care să nu se fi încrucişat influenţele reciproce, determinate în primul rînd de întrepătrunderea pînă la dispersare a neamurilor între ele, încît pe teritoriul Transilvaniei nu se poate trage o linie despărţitoare etnică*" – afirma acum un sfert de veac istoricul Ion Moga. *Ba se poate* – răspunde mirele carpatic. *Trebuie să se poată* – îl îngînă la fel de feciorelnicii săi vecini. Şi uite aşa, fiecare îşi ia înapoi fecioria sa, plecînd unul cu cultura română, altul cu cea germană şi al treilea cu cea maghiară. *"Nu se poate concepe, în ceea ce priveşte Transilvania, o mai absurdă compartimentare a trecutului decît aceasta"* – mai apucă să-i mustre bătrînul istoric, predicînd în pustiu.

O instituţie socială atît de importantă precum "Vecinătatea" săsească (*Nachbarschaft*), de pildă, (vezi *Dilema* nr. 219) este studiată cu gelozie doar de către nemţi; doar ici şi colo un Stahl se apleacă, în trecere, asupra vătăşiilor româneşti sau vreun maghiar asupra vecinătăţilor ungureşti. Ca şi cum ar fi trei lucruri total distincte. Or, un întreg stil de viaţă, care ne este cunoscut tuturor măcar din bancurile cu ardeleni şi cu olteni, s-a născut din acest metisaj, s-a cristalizat şi s-a răspîndit apoi în tot spaţiul social al Transilvaniei. "*Ţiganii de la noi sunt mai românizaţi; s-au dat după saşi*" – rezumă cu tîlc problema influenţelor un ţăran ardelean.

Mai mult decît atît, însă, migraţiile pastorale din Transilvania au dus ceva din această fizionomie particulară pînă hăt, la Dunăre. În prezent există încă zeci de sate ce poartă numele de "Ungureni" şi alte cîteva sute care păstrează "cartiere" de *ungureni* sau *mocani* etc. Ceva din spiritul german, decantat pe drumurile transhumanţei, a ajuns astfel pînă în inima Bărăganului. Dacă cineva are curiozitatea să-l caute, pot să-i dau cîteva adrese.

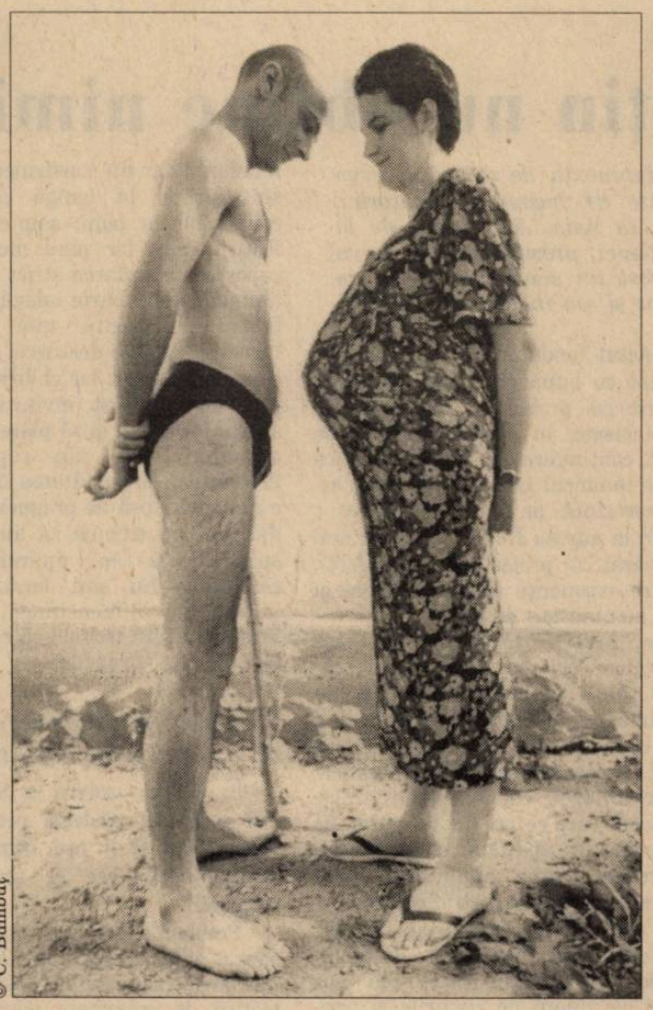

© C. Bumbuţ

Şi cu toate acestea ne încăpăţînăm să construim genealogii culturale pur-sînge, pe care le afişăm ca pe un *pedigree*. De dragul unităţii naţionale, am început să credem în omogenitatea culturală. Sîntem puri şi monolitici. Şi mai presus de toate, neprihăniţi: de mîndrele din Balcani nici n-am auzit, iar cu domnişoarele Fräulein ne-am trimis doar bezele nevinovate de la fereastră.

De unde atîta virginitate, mă întreb? Şi, mai departe, să fie oare aceasta un motiv de mîndrie?

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Mici războaie reci

Lacătul micilor prăvălii de cartier (se întîmplă, poate, şi la case mai mari) este o instituţie. Micii comercianţi ţin mult ca lacătul lor să fie voluminos, zăbrelele să inspire respect, iar uşile – impozante (chiar dacă mîncate de rugină) – să taie amatorilor cheful de *hold-up*.

În zona în care stau sînt cel puţin 5 chioşcuri ruginite, vădit abandonate. Proprietarii au dat, după cum se vede, faliment, însă tarabele lor au rămas locului – goale, dar bine înlănţuite şi lăcătuite. Înăuntru, dacă te-ncumeţi să priveşti, nu mai afli decît cutii de carton terciuite de umezeală şi o pereche de papuci. Extinzînd calculul, în Bucureşti se găsesc aproximativ 1000 de asemenea construcţii. La fel de goale şi de bine ferecate, cu feresţile prinse în gratii şi cu geamuri mici cît fruntea vînzătorilor.

S-ar zice că teama de hoţi i-a determinat pe proprietari să investească mai mult în securitate – chiar dacă e grosieră, ruginită, primitivă. Şi nu mai apără nimic.

Această teamă a făcut să înflorească o industrie de-acum matură: cea a sistemelor de protecţie. Şi ce nu se protejează? De la casă, la poşetă, de la sex la corp. Omul trece prin psihoza agresiunii cu palmele la ochi. Poşete cu cifru, valize cu alarmă, uşi cu celulă fotoelectrică, interfon, alarmă sau, cel puţin, cu grilaj, maşini cu volan blocat, cu sisteme de avertisment, cu alarme sofisticate şi telecomandate. Costă tot mai mult protecţia. Iar taxele de protecţie se indexează mai prompt decît salariile.

De multe ori, noaptea, se decupează, în întuneric, jelania unei maşini, iar aceasta le contaminează şi pe colegele sale ale căror fragile sisteme de securitate se cuplează contrapunctic. Pe balcoane tropotesc, în miez de noapte, adormiţi, proprietarii – ţintind, cu aproximaţie, maidanul unde şi-au părăsit hîrbul. Ei aruncă razele invizibile care vor opri vacarmul. Nu vor şti nicicînd dacă n-ar fi fost mai bine să-şi construiască un garaj din care sînt cu miile la periferie. Unul dintre aceşti mici proprietari îmi spune că a plătit 1500 de dolari maşina şi încă 500 a investit în sistemele de securitate: volan şi roţi blocate, alarmă cu lumini, program şi telecomandă. Îi urăşte pe puştii din cartier care declanşează mereu tonomatul ambulant. Suficient să împingi puţin maşina că ea şi începe să se răstească la tine.

Evoluţia lacătelor a stîrnit nu numai imigrarea sistemelor de securitate, dar şi nervul competitiv al hoţilor din zonă. Maşinile fără sistem de alarmă sînt, astfel, mai protejate – nu inspiră pe nimeni. Cînd o casă are grilaj, trebuie să ascundă niscaiva lucruri pe care şi găinarilor le-ar sta bine să le aibă.

Seara, pe la 10-11, se aud în cartier, pe lîngă vacarmul crîşmelor şi al sticlelor sparte, pe lîngă monologul arţăgos al scandalagiilor, şi sunetele cristaline ale lacătelor, zăvoarelor, grilajelor şi lanţurilor! Oamenii se bagă adînc în aşternut, făcîndu-şi de lucru cu telecomanda televizoarelor.

Cifrele infracţionalităţii nu au crescut în măsura în care creşte sentimentul insecurităţii omului de rînd. Filmele care rulează neîncetat pe tubul catodic, crimele de cartier, tensiunile casnice – iată cîteva dintre ingredientele semantice ale fricii populare. Încrederea cvasi-unanimă într-o armată abstractă şi în Dumnezeu arată de ce *nu* se sperie omul cînd rătăceşte pe străzi. Cînd presa îţi spune zi de zi că eşti în pericol, trebuie să te asiguri mereu că nu stă nimeni în spatele tău. Tot mai mulţi umblă cu uşi de fier în spinare, cu buzunarele cusute, în căutarea lacătelor. Acestea, cu burţile lor umflate, cu pielea lor catifelată de afrodită magdaleniană, inspiră siguranţa maternă la care tînjesc cei pierduţi în babilonia cotidiană.

Sorin ŞERB

Telalii fără fruntarii

Răzătoarea de reclame

Unul din neologismele cele mai oribile de la TV, desemnează de fapt una dintre ocupaţiile cele mai tradiţionale: e vorba de *teleshopping*, noul nume pentru *telalîc*, adică îndeletnicirea negustorului de a-şi lăuda marfa. Că acest exerciţiu deopotrivă retoric şi acrobatic, specific tîrgurilor şi bîlciurilor care găzduiesc mici negustori ambulanţi, reprezintă unul din puţinele genuri folclorice argumentative – este poate inutil să precizez, la fel ca şi alte generalităţi "socio-blabla" despre caracterul burghez, progresist şi eclectic al funcţiunii de telal şi al performanţelor sale culturale. Mai interesantă e poate observaţia că publicitatea televizuală modernă, cu tot arsenalul său de mijloace tehnice persuasive în stare să ne determine să ne ataşăm afectiv de orice marfă, să o iubim ca pe un prieten, să credem în ea ca într-un ideal, să-i declarăm credinţă ca unui suzeran, se arată, vai, incapabilă să vîndă o răzătoare!!!

© S. Gheţie

Şi atunci se recurge din nou la simpaticul vînzător de bîlci, abil în mişcări demonstrative, în discursuri explicative, dar şi în trucuri retorice argumentative. Un telal tradiţional, prin perindările sale din tîrg în tîrg, prin dezbaterile sale cu oameni cît mai diferiţi, are ocazia să-şi facă o frumoasă cultură mozaicată, comparabilă, în termeni actualizaţi, cu a unui cîştigător de *Robingo*.

Putem bănui însă că, spre deosebire de colegii săi din rulotele-galantar, neamţul cu răzătoarea de pe posturile comerciale a primit ceva instrucţie şi instrucţiuni în plus, prea ştie să plaseze precis argument după argument, *topos* după *topos*, ilustrare după ilustrare, conform retoricii clasice. El te vrăjeşte din hiperbole ("această roşie este tăiată cu viteza şi siguranţa unei raze laser"), din paradoxuri ("astfel tăiaţi, cartofiorilor le rămîn găuri acolo unde înainte erau caloriile") şi entimeme ("ceapa se taie atît de repede, că nici n-apucaţi să plîngeţi"), întocmai ca un orator de odinioară cu, în plus, un braţ de verdeaţă la îndemînă şi, în minus, deprinderea de a susţine sofistic orice altă cauză decît beneficiile eventualei noastre achiziţii.

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Adrian SEVERIN
Ministru de Externe

„Cine vrea puțin nu obține nimic“

Convorbirea a avut loc pe 12 iulie, în dimineața de după plecarea președintelui SUA, cu cîteva ore înainte de începutul călătoriei, alături de președintele Constantinescu, în Asia. Am pornit de la premisa că pînă la apariția acestui număr al Dilemei, *presa cotidiană se va fi lămurit dacă, pentru România, Madridul a fost un semi-succes sau un semi-eșec, așa că n-am zăbovit asupra concluziilor și am început cu viitorul.*

Renunțăm la mentalitatea de bloc

Termenul fixat, 1999, vizează, desigur, o altă realitate decît cea prezentă. Se presupune că nici România nu va mai fi cea de astăzi, dar chiar și Alianța nord-atlantică e supusă unui proces de modificare. NATO nu mai este nici acum organizația la care a aderat Turcia, sau chiar Spania, iar modalitățile previzibile de evoluție ale Alianței sînt în legătură cu cerințele și îndemnurile adresate României. Vă invit să analizați această dinamică.

Faptul că reuniunea de la Madrid s-a încheiat prin amînarea primirii României nu este legat de neîndeplinirea unor criterii. Membrele NATO nu sînt țări perfecte, deoarece țări perfecte nu există. Se cere un anumit nivel de performanță în domenii relevante pentru alianța respectivă. Cu aceste precizări, trebuie spus că România a îndeplinit toate criteriile, ceea ce nu înseamnă că progresul nu mai este necesar. Amînarea nu se explică prin rămînerea în urmă a României ci printr-o abordare specifică a strategiei de extindere. Asta nu înseamnă că în 1999 vom avea un succes garantat: lumea se schimbă, va trebui – cel puțin – să urmăm cursul lumii, progresînd. Acest progres are loc în interesul nostru și îndeplinirea standardelor ar trebui să se producă la un nivel mai înalt decît cel al exigențelor minime.

Și acum despre NATO: Alianța a procurat securitate membrilor săi, în contextul unei lumi bipolare, a războiului rece, a unei Europe fracturate, divizată în tabere ostile, în sfere de influență, organizată după criterii diferite și militînd pentru valori diferite. Astăzi NATO se preocupă de securitatea tuturor țărilor din spațiul euro-atlantic. Pe de altă parte, NATO nu poate deveni o organizație pan-europeană sau pan-euro-atlantică în sensul includerii tuturor țărilor din aceste regiuni. Dar s-a înțeles faptul că securitatea este indivizibilă și că organizația trebuie să se ocupe într-un anume sens și prin anumite mecanisme de securitatea țărilor aflate dincolo de granițele sale. Acesta este un prim element de reformă.

Un al doilea element de schimbare este dat de ideea că extinderea NATO nu coincide cu extinderea unui bloc politico-militar. S-ar menține astfel mentalitatea de bloc și, mai devreme sau mai tîrziu, NATO ar fi confruntat cu un alt bloc care s-ar constitui în fața sa, spre a-i asigura o contrapondere. Reforma internă a NATO înlocuiește un vechi bloc cu o rețea flexibilă și modulată de relații între diversele state, rețea care vizează, bineînțeles, garantarea securității și consolidarea stabilității regionale și sub-regionale, sprijinită pe parteneriate sau alte formule de colaborare specială între statele care, prin poziția lor geografică sau tradiții, sînt apte să colaboreze într-o manieră specifică.

În al treilea rînd, Alianța este preocupată de relația sa cu foștii inamici, și este vorba, în special, de Federația Rusă. Se speră că Actul fondator, recent încheiat, va fi aplicat cu bună credință, dar astfel nu se epuizează problema. Din punct de vedere psihologic, în Federația Rusă se trăiește în continuare cu sentimentul că NATO este inamicul istoric și că orice extindere reprezintă de fapt o sfidare, o amenințare la adresa Rusiei. Nu este mai puțin adevărat că, proiectînd noul NATO, mulți dintre exponenții săi perpetuează și ei aceeași mentalitate de bloc.

În fine, NATO trebuie să facă față altor probleme decît cele cu care se confrunta la data înființării sale și în perioada imediat următoare. N-ar mai fi vorba de confruntarea cu o mare putere adversă și cu sateliții sau aliații acesteia, ci de confruntarea cu fenomene grave, amenințătoare care se produc la marginile sau în vecinătatea spațiului euro-atlantic. Am în vedere crima organizată, terorismul, fundamentalismul, traficul de droguri, de armament, spălarea banilor murdari etc. Sînt fenomene destabilizatoare de altă natură decît cea pur militară și ele diferă de riscurile și pericolele care au determinat înființarea Alianței.

Multe dintre acestea sînt noutăți ale reformei NATO, iar altele înseamnă noutăți de tip problematic. Unul dintre regretele întîlnirii de la Madrid a fost că s-a făcut prea puțin în domeniul reformei interne a Alianței. O parte a acestei reforme se realizează prin însuși procesul de extindere. NATO se va transforma cînd extinderea va deveni reală și nu virtuală, ca acum. La Madrid s-a discutat atît de mult despre extindere și, în acest context, chiar despre România, încît n-a mai fost, nu atît timp, cît energie pentru a se aborda și alte probleme de mare importanță.

Jocul cu chibriturile

Discuția despre România, în care unii au susținut-o și alții nu (fără să o respingă), exprimă cred o tensiune mai veche între aliați: refuzul unor țări europene – cel mai explicit fiind cel al Franței – de a se supune întru totul conceptului de securitate american. Pe de altă parte, "aroganța" americană își poate găsi o explicație și în neputința țărilor europene de a acționa eficient în domeniul securității, așa cum s-a dovedit chiar pe teritoriul Europei, în Bosnia.

Încercarea de a se întări în sens calitativ componenta europeană a Alianței este, după părerea mea, lăudabilă. Este bine ca ponderea europenilor în organizarea și conducerea NATO să fie mai mare. Eu nu cred că Statele Unite ar fi împotriva acestei idei, dar ele doresc ca odată cu rolul sporit în organizare și conducere să crească și disponibilitatea pentru finanțare și să sporească și rolul în organizarea efectivă a unor acțiuni de menținere a păcii. Acțiuni concrete pentru rezolvarea unor probleme concrete, deoarece există acest sentiment american că europenii vorbesc mult, concep lucruri interesante și sofisticate, proiectează îndelung, dar nu construiesc mare lucru și sînt strînși la pungă cînd trebuie să contribuie cu bani, sau cu forțe umane. Entuziasmul lor pare mult diminuat în raport cu abordarea strict intelectuală. De asemeni, este foarte adevărat că o politică foarte sofisticată mai mult încurcă lucrurile decît le descurcă. Pare că după ce copiii s-au jucat cu chibriturile și casa a luat foc, au fost invitați americanii să stingă incendiul și să plătească eventual și o bună parte din reparațiile casei. Adevărul e la jumătatea drumului: există o anumită lipsă de pragmatism în Europa, dar Europa trebuie să aibă o contribuție substanțială în apărarea propriului continent. Eu sînt ferm convins că o putere de dimensiunea și vitalitatea Statelor Unite trebuie să rămînă implicată în afacerile europene.

Cea mai inteligentă formă de egoism este solidaritatea

În politica externă a Statelor Unite se aud voci care pledează pentru izolaționism. Victoria lor ar fi mai îngrijorătoare pentru Europa decît ceea ce acum se numește aroganță.

Problema izolaționismului este cea cu care a avut de furcă România. În SUA eu am pledat cauza României și a noii arhitecturi de securitate europeană și euro-atlantică. Obiectivele de securitate ale României pot fi atinse doar în contextul în care se consolidează securitatea globală a spațiului euro-atlantic. Dacă proiectul este bun și construcția este bună, România va avea oricum de beneficiat, indiferent dacă este sau nu membru NATO. În acest demers m-am izbit de faimoasa și vechea politică izolaționistă a unei mari părți a clasei politice americane. Politicieni care neîndoielnic exprimă și opțiunile societății civile. În America e încă foarte puternic sentimentul că țara este protejată de situarea ei geografică și de prosperitatea ei, că se poate apăra singură în cazul în care există amenințări, iar amenințările sînt percepute ca fiind nesemnificative. E un lux dureros să pui contribuabilul să plătească și pe tinerii americani în situația de a muri pentru securitatea și liniștea unor țări din continente îndepărtate. Eu am încercat să arăt că istoria a demonstrat elocvent că America nu se poate izola în frontierele ei, că nu este invulnerabilă și că orice tulburare semnificativă din Europa va implica America. Izolaționismul, expresie a nevoii de confort, a economiei de bani și de vieți omenești, a egoismului național a dus la mai mari cheltuieli, la o mai mare vărsare de sînge, la risipă de efort. În lumea de astăzi, singura formă inteligentă de a fi egoist este solidaritatea. Dacă americanii vor să-și apere cu egoism interesele trebuie să se implice în problemele securității euro-atlantice, în problemele stabilității europene. România, cu sau fără voia ei, s-a aflat la răscrucea acestei dezbateri. Cu cît am argumentat mai mult că existăm într-o zonă tulbure și am putea contribui mai mult la restabilirea liniștii și ordinii dacă am intra în structurile NATO, cu atît mai mult forțele izolaționiste au spus că e mai bine ca România să fie lăsată în afară, pentru ca Statele Unite să nu fie implicate în zone tulburi, în zone de risc.

De aceea, de la un moment dat am prezentat acest argument cu mai multă moderație. De aici a decurs pînă la urmă și soluția: întrucît administrația Statelor Unite ține la reforma NATO, reformă a cărei parte componentă este procesul de extindere, dar n-a vrut un conflict deschis cu forțele izolaționiste, s-a decis limitarea extinderii la cele trei țări; s-a operat astfel o separare între extinderea alianței și consolidarea ei.

Negociatorul bine temperat

Are vreo importanță într-un asemenea tip de negociere, personalitatea negociatorului?

Da... Într-o negociere intervin o multitudine de factori care se conjugă între ei și printre acești factori, indiscutabil, negociatorul are un rol semnificativ. N-aș putea să spun pe ce loc vine acest rol și de altminteri nici nu se poate vorbi în abstract. În anumite ocazii, poate fi determinant, în alte ocazii e mai modest. Dar oricum un rol există.

În cadrul acestui rol, dumneavoastră v-ați asumat o misiune destul de incomodă. Nu știu ce credeați în intimitatea dvs., dar ați declarat că veți merge pînă în ultima clipă la cîștig, deși de la un moment dat – 12 iunie – a devenit evident că acest cîștig e imposibil.

Am fost desigur într-o poziție mai specială și nu neapărat simpatică în raport și cu opinia publică românească și cu factori decizionali din afara României. Mulți au fost jenați de insistența cu care diplomația românească a acționat pînă în ultimul moment. Alții au apreciat această perseverență fiindcă ei credeau în contribuția pe care România ar putea să o aducă la întărirea Alianței. Nu puteam să cerem unor prieteni să ne pledeze cauza și noi să stăm pe margine calculînd riscurile. Aveam obligații față de convingerea noastră că e spre binele securității și stabilității din Europa, față de misiunea și răspunderea pe care o avem față de poporul român de a lupta pînă în ultimul moment spre a ajunge la un anumit rezultat.

Convingerea mea e că, dacă te mulțumești cu puțin, nu obții niciodată nimic. Trebuie să dovedim capacitatea de a negocia în forță chiar și cu marile puteri.

Pe de altă parte, dificultatea poziției mele a decurs și din conștiința că România nu trebuie să devină subiect de discordie și cauza eșecului conferinței de la Madrid. Dacă la Madrid nu s-ar fi putut lua nici o hotărîre din cauza opoziției fățișe dintre SUA și unele țări europene ar fi cîștigat adversarii NATO. A trebuit să contribuim la realizarea consensului, la găsirea unei soluții, fără să ne diminuăm cererile. Ne-am luptat pe viață și pe moarte – pînă în ultimul moment – pentru a ne apăra cauza, iar pe de altă parte ne-am purtat rezonabil și echilibrat spre a facilita consensul. Dacă această poziție mi-a fost incomodă, dacă ea mi-a produs regretul și dezamăgirea de a mă vedea neînțeles, dacă nu chiar abandonat, de unii colegi apropiați de guvernare, după consumarea momentului Madrid ea mi-a adus numeroase satisfacții: la Madrid noi n-am fost lăsați afară, am obținut foarte multe cîștiguri și dacă n-a fost o victorie tactică, a fost una strategică. Insistențele și încăpățînarea mea au fost consecințele acțiunii unui om care luptă pentru cauza țării lui și deci nu poate fi antipatizat din acest motiv.

Convorbire realizată de
Magdalena BOIANGIU

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea. ● Pentru București se pot face abonamente și la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate și angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ȘI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAȘEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, București.

Anul V
nr. 236
1-7 august 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală română germană Petre Stoica Jimbolia
Biblioteca

HYDE PARK

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

un locatar din Blănari, o gospodină din Craiova,
un muritor de rînd din Bd. Păcii, un elev de la „Spiru Haret“,
o loseră din generația X, un piteștean printre eroi și morminte,
un pensionar de pe Mihai Bravu, o ieșeancă de altădată,
necunoscutul din Timișoara și Bistrița, unul ce se dă drept Moș Ion Roată,
o studentă din Deva... și alte glasuri, din alte încăperi

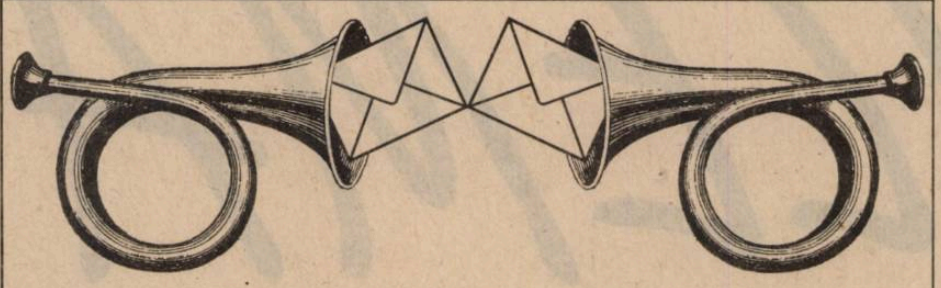

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Argument

De aici, din tradiţionala noastră pagină a doua, a "dilematicilor din toată ţara", pleacă, azi, 1 August, un fel de marş spre centrul revistei (paginile 6, 7, 8, 9!), hotărît să-l ocupe şi să-l transforme într-un Hyde Park unde fiecare, pe şi din butoiul lui, să spună ce crede, ce-i place şi ce-l doare. E un spectacol de vară pe care l-am organizat şi l-am machetat cu plăcere, lăsîndu-ne purtaţi de energia adunată, de-a lungul anului, din scrisorile cititorilor noştri. Ne-am ferit de titlurile grele, problematice – fiecare titlu nu fixează decît a cui va fi "vocea" celui care ia cuvîntul. Fiindcă-i cald, ne-am vrut reci. Fiindcă plouă torenţial, ne-am îndiguit cît de cît şi ne-am îngăduit să operăm tăieturi în cursul unor intervenţii prea abundente, fără a le modifica albia şi sensul, bun înţeles. Sperăm – e întotdeauna cea mai consistentă nădejde – că alte explicaţii nu mai sînt necesare. (R.C.)

Un locatar din Blănari

În blocul unde locuim (Blănari 12, sector 3) sînt 17 titulari de contracte chiriaşi şi proprietari din care două spaţii comerciale la parter: o croitorie şi un magazin de modă. O fi obligaţia Asociaţiei de Locatari să le mătură trotuarul? Şi dacă ei nu-şi cumpără pubele de gunoi, o fi obligaţia Asociaţiei de Locatari să suporte cheltuielile unui proces cînd administratorul nu poate strînge banii pentru întreţinere? O fi imoral acest ultim gest de a striga în public: Ce Dumnezeu mai poate depinde de puterile mele? Şi ce problemă de interes local sau naţional ridic eu acum cînd ţara se vaită că Occidentul nu ne-a primit în NATO? Şi ce problemă ridic eu acum cînd primarul sectorului sau al capitalei are pe cap un milion de probleme cu siguranţă mai arzătoare? Parafrazîndu-l pe domnul Stolojan ridic problema "creşterii zero a normalităţii". Ridic problema unui prag psihologic al sănătăţii cetăţeanului, al sănătăţii alegătorului gata de a nu mai putea rezista în normalul fiinţei sale. Încă un om bolnav, o pacoste pentru apropiaţii lui şi pentru societate. Încă un om normal, un sprijin pentru familia ce se clatină, un ajutor pentru primar şi pentru cetate în general. Să vedem dacă mai am sănătatea de a fi şi convingător. În afară de Dumnezeu şi omul care-şi trăieşte drama sa interioară, mai poate înţelege cineva ce este în sufletul omului căruia i se demolează casa, rupîndu-i-se legătura ancestrală dintre înţelesul lui "ACASĂ" şi forul său interior? Ţi se ordonă mutarea într-un bloc unde inevitabil ţi se dau nişte vecini pe care nu îi alegi. Nu este important ce îţi oferă destinul. Este important ce faci cu ce îţi oferă acesta, ar spune Sartre sau d-nul Octavian Paler. Recîştigi ceva din normalitate şi ţi se dă dreptul de a nu mai rămîne chiriaş. Redevii proprietar pe nişte pereţi unde vrei să te readuni şi s-o iei de la capăt în reconstructul înţelesului dat de cuvîntul ACASĂ. Interiorul unei case în care intri este o încarnare a interiorului sufletelor care o locuiesc. Şi mi-a ajutat Dumnezeu ca în interiorul apartamentului nostru să aşez mult, după cum mi-am dorit. Ies pe uşa apartamentului şi legea care-mi apără libertatea şi proprietatea mă obligă să locuiesc încă zece ani cu nesimţirea, cu lehamitea, cu indiferenţa şi obrăznicia, cu mizeria din strada Blănari nr. 12. Tot legea mă obligă să trăiesc cu cîinii vagabonzi ai străzii, cu urletele celor căzuţi din normalitate şi cu beţivii ce ies în miez de noapte de prin localurile împrejurimii. Dar să vedem ce faci cu ce-ţi oferă destinul. Scrii două pagini de propuneri pentru toţi locatarii din bloc, inclusiv pentru spaţiile comerciale şi îi rogi să-ţi spună ofurile şi problemele, ca apoi voluntar, să oferi o centralizare a problemelor, ca împreună cu titularii de contract să vină la mine în apartament pentru a ne hotărî normalitatea. Nimeni nu-ţi răspunde nici măcar la bună ziua. Suni la ora 1,00-2,00 din noapte la circa 10 de Poliţie explicîndu-le că doreşti să ajungi la ora 7,30 la planşeta de proiectare sau la volanul troleibuzului, şi vrei să ajungi odihnit pentru a conduce responsabil şi fără greşeală un proiect sau un autobuz, în care poate fi soţia sau copilul dînsului. Ce să facem noi, domnu' Musceleanu, dacă omu-i liber să bea pînă la ora închiderii crîşmelor şi discotecilor? Dar cei care ne deranjează sînt aceiaşi, domnule ofiţer. Trimiteţi vă rog sectoristul în colţul Blănari cu oficiul de schimb valutar. Vă fac invitaţia de a dormi dumneavoastră, măcar o noapte la alegere, în dormitorul meu.

Coboară şi dumneata prin zonă că băieţii noştrii sînt pe acolo.

Să-mi schimb pijamalele cînd dumneavoastră îi puteţi chema prin staţia de emisie-recepţie? Este foarte probabil că în timpul dialogului meu cu ofiţerul de serviciu, ştiindu-şi problemele sectorului, n-a putut să mă roage direct să las telefonul liber pentru ca altcineva să-l sune pentru o crimă sau un viol. Am simţit asta în vocea dînsului şi m-am lăsat împins încă un pas spre acel periculos prag psihologic al căderii din normalitate. O să-l rog mîine pe domnul Rădoi să-mi recomande un cunoscut de-al dînsului la o bere. Pînă vor pleca beţivii să vedem ce soluţie dau celor 16-20 de cîini vagabonzi, care aleargă disperat după maşinile şi oamenii ce se apropie de zona lor după orele 22,00. Citesc într-o revistă respectabilă, patronată de Grupul Pentru Dialog Social, că problema e pe masa de lucru a primăriilor dar nu are soluţie pentru că se opun atît organizaţiile de protecţie a animalelor dar şi oamenii mai vechi din cartiere care se duc să-i scoată din ţarcuri. Există şi o asociaţie de protecţie a normalităţii? Invit liderii acelei organizaţii să doarmă în patul refuzat de domnul ofiţer sau să-şi trimită gratuit copiii la cursuri de engleză pe computer pe care le ţine soţia în timpul zilei în sufragerie. Sigur vor înfiripa în numai trei zile o asociaţie de apărare a normalităţii. Cum sînt convins că şi dînşii vor refuza invitaţia, fac cunoscut faptul că cedez calculatorul meu de proiectare pentru cel ce ridică cîinii din strada Blănari şi aleea Băcani. Maşina nu ţi-o poţi aduce sau scoate din garaj între orele 7,00-17,00. Ar trebui să plătesc doar două treimi din taxa Băsescu avînd în vedere că rar ţi se întîmplă să ai nevoie între 22,00 şi 06,00 de automobil. Nu vi se pare corectă cererea? Lipsa parcărilor atrage după sine dreptul la nesimţire?! Lucrătorii băncilor din împrejurimi sau clienţii acestora îşi permit să ne blocheze intrarea în bloc. Nici Salvarea nu poate opri în acest interval, fiind sens unic. Nu-i aşa că e firească întrebarea: la ce bun maşină personală dacă tot locuieşti la kilometrul zero al normalităţii? Sau e mai firesc să mergi prin bănci să faci educaţie lucrătorilor şi clienţilor acestora? La urma urmei, toate aceste nimicuri nu pot fi abordate dintr-un elementar bun-simţ cînd primarii au canalizări sparte, şosele neasfaltate, poliţiştii sînt cu ochii pe violatori şi hoţi, guvernul cu ochii pe corupţi şi NATO. Noi, Asociaţiile de Locatari, să fim atenţi să nu ni se oprească gazele sau apa, pentru că ţinţarii bolnavi de meningo-encefalită nu trag la subsolurile neinundate, iar şobolanii, dacă le pui pubele cu capac, unde să-şi mai bage coada? – vor spune probabil asociaţiile de protecţie a animalelor! E treaba dumitale, ar putea spune un hîtru bun de glume discutînd despre adaptabilitate. Dar ce ar putea spune un judecător găsind problemele mele prin cele 150 de dosare ale sale purtate zilnic în şedinţele de împărţire a dreptăţii? Probabil, ţara piere şi baba se piaptănă. Dar ce va spune copilul meu că în loc să-l trimit în tabără cu banii de pe calculator, eu îi cedez celui care îmi scapă copilul de o posibilă muşcătură a acestor cîini? Dar cum să mă scuz faţă de şeful meu care mă surprinde aţipind pe birou? Ştiţi, şefu'... nişte beţivi şi nişte cîini...! Un prieten de familie mi-a spus că am greşit zugrăvind scara la etajul meu, şi cărînd gunoiul cu Dacia papuc a altui amic. De ce? Ei se aşteaptă ca, dacă nu tu, un altul să repete operaţiile de igienizare fără să bată la uşa lor pentru a le cere bani. Prietenul este de profesie psiholog şi înclin să cred că nu are motiv să se joace cu un psihic labil. Dar dacă eu, stînd la primul etaj nu voi da bani pentru reparaţia liftului sau a acoperişului blocului, ca un schimb la refuzul lor de a ne cumpăra pubele? Atunci vei intra în normalul blocului, pentru că nu trebuie să uiţi că normalul este impus de media unui număr, iar ceilalţi 16 titulari de contract, dacă nu ţi-au scris, probabil este pentru că ei ştiu că te vei supune normalului pe care ei l-au acceptat şi cu care s-au obişnuit. Accept teoria ta, domnule psiholog, dar atunci cum demonstrăm dorinţa noastră de a intra în Europa şi în NATO? La întrebarea asta să-ţi răspundă guvernanţii, eu nu fac politică şi sigur vecinii tăi nu caută un asemenea răspuns. Dar vecinii mei de ce le-or fi dat votul primarilor aleşi? Primarul ştie că strada Blănari a votat cu contracandidatul său şi se răzbună acum. Poţi să-mi aranjezi şi mie un loc la spital? Acolo am oameni care şi-au pierdut locul de muncă sau copilul într-un accident. Sînt tinere abia scăpate din măinile tîlharilor, bătrîni care n-au unde muri. Ce să cauţi tu acolo? Auzi, nevastă, ne-a lăsat mătuşa un loc de veci prin nu ştiu ce cimitir. Ţi-ai făcut actul de succesiune? Mai ai şi tu răbdare pînă la următoarele alegeri, că oricum n-avem loc toţi într-o singură groapă. Ce Dumnezeu mai depinde de puterile mele? Tot ce-a depins de mine în toate problemele ridicate, am făcut. De vreme ce totul stă nemişcat sau merge inerţial către dezastru, nu era mai bine să aştept moartea cu o cafea în faţă? Inclusiv acum cînd scriu aceste rînduri doar ca să mă liniştesc, căci ce funcţionar al statului citind aceste gînduri poate acţiona în vreun fel? Ei sînt specializaţi pe probleme globale împărţite sectorial. Nimeni nu are cheie la problema omului sau demnităţii acestuia. Dar cine ne oferă certitudinea că nu vom muri înainte de capătul tunelului?

C. MUSCELEANU
Strada Blănari 12, Bucureşti

O gospodină din Craiova

Dragă şi stimată Redacţie!

Cred că toţi sîntem, vrînd-nevrînd, într-o măsură mai mare sau mai mică, "gospodari". Şi anume, gospodari de tranziţie. Bărbaţi şi femei, tineri şi vîrstnici, cu familii sau fără, ne "gospodărim" fiecare cum putem, încercînd să trăim, dacă se (mai) poate, şi ieftin, dar şi bine. Ne adaptăm din mers, încercînd (cu cît efort?) să urcăm, din trei în trei trepte, scara cam şubredă ce ne duce în Europa. Şi astfel, fără a fi cîtuşi de puţin paranormali, sîntem părtaşi la fenomene pe care, numai cu opt ani în urmă, nu le-am fi crezut posibile în "patria noastră scumpă" şi, nu-i aşa?, înfloritoare. Una dintre cele mai interesante invenţii ale tranziţiei, copil teribil al perioadei post-revoluţionare, mi se pare fenomenul *second hand*.

De el mă lovesc în fiecare săptămînă, cînd merg la Craiova şi parcurg *per pedes* distanţa dintre Gară şi Universitate. Pe drumul acesta drept, care face legătura între cele două "puncte strategice" ale oraşului, din cinci în cinci metri, pot fi văzute magazine ce poartă falnic firma "Second hand". Cum visul nostru, al tuturor, este să umplem sacoşa cu chilipiruri, în astfel de magazine poţi să simţi că ai făcut o "afacere", că ţi-ai "gospodărit" bine banii, cumpărînd haine, încălţăminte şi chiar jucării la preţ redus.

Pentru mulţi români, deja, acest fenomen este o salvare: preţurile reduse sînt, de fapt, preţurile real-suportabile. Se face un bine săracilor, deci. Dar iată că şi aici intervine, ca peste tot, o dilemă. Ceea ce pare o soluţie foarte avantajoasă, este în realitate o iluzie, sau cel puţin un surogat care, ca orice surogat, nu ţine, vorba aceea, prea mult de foame. De la un timp (cam de cînd au început să fie căutate, ducîndu-li-se faima) "generoasele" magazine *second hand* nu mai expun produse ce au doar cîteva defecţiuni reparabile, sau care au fost puţin folosite. Ci pur şi simplu, produse nepurtabile: găurite, pătate iremediabil, ponosite, ele aşteaptă zadarnic cumpărători. Sau poate nu chiar zadarnic, căci sărăcia nu are limite. Dar oare atunci nu îi facem pe cei săraci să arate şi mai săraci? Sau poate, obişnuiţi cu atîtea lucruri de proastă calitate, din comerţul nostru dughenizat, ajungem să acceptăm orice. Şi mai rău, ca aceste magazine să ni se pară indispensabile: cu cît ne îmbrăcăm mai mult din ele, cu atît arătăm, de fapt, cît sîntem de goi.

Post-scriptum: Cum fenomenul ia amploare şi în alte oraşe, am trista revelaţie că sîntem mult mai săraci decît credeam.

Cu stimă,
Roxana GAVRILĂ,
absolventă a Facultăţii de Litere din Craiova, şi o dilematică ce ştie că este ascultată

Un muritor de rînd din Bd. Păcii

Sfîntă zi de 12 iunie, ora 7. Nici tu marţi cu ceasuri rele, nici vineri, 13. Intersecţia Lujerului. Loc de faimă al Bucureştiului modern. Ai zice că de nu s-a răsturnat aici căruţa cu proşti (mai degrabă cu PROSTIE) măcar se poate spune că e satul lui/cu PĂCALĂ. Vă amintiţi tramvaiele uitate în depou şi liniile scoase, apoi iar puse şi iar scoase? Dar să lăsăm trecutul...

Acum, aici mai poţi vedea lumea stînd la coadă la pîine. Da, la pîine. Sînt chioşcuri unul lîngă altul, dar lumea aşteaptă cuminte la coadă... la pîine şi la bancă. "Le lipsesc cozile" – ziceam eu. Şi cumpăram pîine doar unde nu era coadă, căci peste tot e la fel de fără gust şi sfărîmicioasă, parcă ar fi din nisip făcută.

Azi am înţeles că trebuie să stau şi eu la coadă. Cel puţin să aleg acele magazine unde nu pot să văd cum se manipulează pîinea, ca să nu-mi stea în gît. Căci azi de dimineaţă, la "inspirata" construcţie de peste drum de casa mea – o cuşcă de metal gri mohorît – care vinde pîine cu spor, tuturor celor care ies de la metrou sau coboară din autobuz, maşina cu inscripţia mare "Spicul" descărca pîine. Neinspirat moment... Ies să-mi cumpăr ziarul şi îmi arunc privirea spre dreapta să traversez strada – recunosc, pe unde nu se cuvine. Doi vrednici indivizi, îmbrăcaţi ca nişte instalatori sau gunoieri, aruncau cu spor pîinea, toată căzută jos de pe suporturile metalice. Evident, picioarele lor încălţate cu care păşiseră în noroiul străzii, păşeau neostenit în stînga şi-n dreapta, printre pîini. Erau liniştiţi, deloc stînjeniţi de uşa larg deschisă a maşinii care lăsa vederii oricărui trecător imaginea pîinilor căzute într-o maşină care, pe dinăuntru, părea că transportă butoaie cu motorină sau cel mult lăzi cu conserve. Au coborît apoi în stradă cei doi, au coborît şi stativul cu pîine. Nimic mai firesc. Şi a început vînzarea. Pîine caldă!

Vai de *cozonacul* nostru – zice o vorbă din bătrîni.

Un muritor de rînd
Tatiana CHIRCU
Bd. Păcii nr. 1, Bucureşti

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Starea turismului**
- **Regimul informaţiei**

CINE E DE VINĂ?

În ianuarie 1871, o gazetă din Germania (*Augsburger Allgemeine Zeitung*) publică o scrisoare a regelui Carol I, pe care ziarele şi parlamentarii români au transformat-o în prilej de scandal. După aproape cinci ani de domnie, regele se plînge unui prieten de "puţinul folos" pe care l-a putut aduce "acestei frumoase ţări". "A cui este vina?" – se întreabă Carol. "Nici a mea, nici a poporului în întregimea lui" – sună răspunsul. Atunci a cui? Sistematizînd rapid ceea ce în textul regal se supune retoricii epistolare a momentului vom găsi trei explicaţii posibile ale eşecului:

1. O caracteristică psihologică globală: românii sînt un popor "care nu vrea să fie condus şi totuşi nu e în stare să se conducă singur". Semeţie, lipsă de disciplină interioară, haos. Stăm prost cu "heghemoniconul"! Trăim "neatîrnarea" în tot echivocul ei: pe de o parte spirit independent, pe de alta volatilitate neguvernabilă.

2. O caracteristică istorică şi socială: între elite şi masse e o fractură nevindecabilă. Elitele sînt emancipate, "branşate", gata să adopte ultima utopie la modă, massele sînt de un conservatorism îndărătnic. Cu alte cuvinte, elitele suferă de inadecvare, nu ţin cont de spiritul locului, iar massele se comportă reticent, resentimentar, impulsiv. Rezultatul e că elitele conducătoare obligă ţara "să treacă deodată şi fără mijlocire de la un regim despotic la cea mai liberală Constituţie, precum nu are nici un popor din Europa". Massele însă "nu se pot lăuda cu virtuţile cetăţeneşti ce se cer pentru o formă de stat cvasirepublicană".

3. O caracteristică politică: inflaţia "intrigilor de partid". Fără comentarii.

E de observat că, în efortul său de a da un diagnostic crizei naţionale, regele Carol I nu umblă după cauze externe. Nu caută comploturi antiromâneşti, ghinioane geopolitice, fatalităţi istorice. Buba e, pentru el, înăuntru şi nu se va vindeca niciodată dacă o vom contempla mioritic, cu compătimirea de sine a victimei de profesie. De observat, de asemenea, că cei de care regele se teme cel mai mult sînt "ultraşoviniştii", mereu dispuşi să-l judece ca "lipsit de iubire pentru ţară". De observat, în sfîrşit, este că scrisoarea suveranului a enervat opinia publică. În Cameră, Nicolae Blaremberg a comentat-o agresiv, propunînd o moţiune cu care s-au solidarizat destui, ziarul "Românul" (evident!) a perorat, provocator, pe tema "domnului călcător de Constituţie" şi "risipitor al averii publice". (Vezi relatarea lui Titu Maiorescu, în "Istoria politică a României sub domnia lui Carol I"). Acest tip de reacţie adaugă celor trei explicaţii ale eşecului autohton amintite mai sus o a patra: lipsa de caracter, dublată de demagogia virtuţii şi a patriotismului.

Deunăzi, auzeam cîţiva reprezentanţi ai guvernului recunoscînd că reforma merge prost. Unul din ei era excedat de duplicitatea sindicatelor: declară, toate, că vor restructurare, dar protestează vehement ori de cîte ori restructurarea se produce sau încearcă să se producă. Sîntem, deci, tot în momentul "Carol I". Dar fără Carol I, fără Brătieni, fără Titu Maiorescu. Cine-i de vină?

Andrei PLEŞU

Înapoi la crizele naţionale

Odată încheiată campania pentru integrarea în NATO şi UE, apele politicii româneşti au reintrat în matca lor mai puţin "strategică", "euroatlantică" şi "pe termen mediu şi lung": cioroväielile din cadrul majorităţii – puse o vreme în umbră de retorica pro-europeană – au revenit în prim plan şi vor rămîne, probabil, pentru destulă vreme de-acum înainte, subiectul principal al ziarelor. Neînţelegerile dintre PD şi PNŢCD – previzibile, de altfel – vor duce, mai devreme sau mai tîrziu, la destrămarea actualei majorităţi şi la căderea guvernului. Pentru consolidarea pe termen lung a democraţiei româneşti, o asemenea ruptură ar însemna, înainte de toate, o clarificare a spectrului politic şi o stabilizare a partidelor în funcţie de doctrine şi de baza electorală: să nu uităm că majoritatea e formată dintr-un număr mare de formaţiuni politice, acoperind toate doctrinele şi mişcările de idei. Într-o societate matură din punct de vedere politic, aproape niciodată nu pot fi găsiţi într-o coaliţie de guvernămînt, împreună, liberali, democrat-creştini, social-democraţi şi ecologişti (ca să nu mai vorbim de alte partide mai mici, cu identităţi neclare). Din acest punct de vedere, maturizarea democraţiei româneşti ar avea de cîştigat dintr-o separare a apelor; altminteri, majoritatea care ne guvernează riscă să rămînă unită doar de două lucruri: interesele politico-economice (traduse în dorinţa fiecărui partid de a-şi cîştiga felii cît mai mari de putere şi influenţă, într-o ţară în care mai sînt încă multe de împărţit) şi, pentru uzul marelui public, un fel de populism transversal, dincolo de doctrine (tradus într-un discurs electoral perpetuu, care e o armă cu două tăişuri). Poate părea paradoxal, dar obiectivele strategice ale României (şi în primul rînd integrarea euroatlantică) au nevoie de o cît mai rapidă limpezire a spectrului politic, de o repartizare a partidelor în funcţie de cîteva idei fundamentale şi de o bază electorală cît mai precisă.

Aceleaşi interese cer însă şi stabilitate politică. Actuala majoritate e condamnată, deci, să reziste şi să susţină guvernul, din motive mai mult decît evidente: pentru a prinde al doilea val al extinderii NATO din 1999 fără emoţii (ceea ce va deveni un bun capital electoral pentru anul 2000, în ipoteza că nu vom avea alegeri anticipate), pentru a nu pierde cu totul trenul spre UE şi, mai ales, pentru că deocamdată nu avem o opoziţie credibilă şi nu se întrevede posibilitatea de a forma o altă majoritate în actuala componenţă a Parlamentului (doar dacă noua Alianţă pentru România nu va reuşi să adune destui deputaţi şi senatori pentru a înlocui vreun partid care ar vrea să treacă în opoziţie).

Nu în ultimul rînd însă coaliţia majoritară e obligată deocamdată chiar de necesitatea reformelor să rămînă aşa cum este. Oricît am regreta deciziile forurilor euroatlantice de a ne lăsa să mai aşteptăm, nu putem nega că ele sînt consecinţa unei realităţi incontestabile: România se află cu mult în urma Ungariei, Cehiei şi Poloniei în acea zonă a reformelor care asigură însăşi funcţionarea structurilor economice şi a societăţii în ansamblu. Aşa încît nici un politician responsabil nu poate să nu observe că noi amînări ale deciziilor esenţiale ar aduce infinit mai multe pierderi decît aşa-zisa erodare produsă de măsuri nepopulare. În aceste condiţii, partidelor din majoritate nu le rămîne de făcut altceva decît să impună un ritm mai intens al reformei. Declaraţiile despre părăsirea coaliţiei sînt simple manevre tactice sau inutile răbufniri de orgoliu. Abandonarea corăbiei în acest moment n-ar aduce aproape nici un cîştig imediat nimănui, ci cel mult iluzia unei "creşteri" pînă la alegerile viitoare.

Problema cea mai gravă este însă că toate aceste neînţelegeri şi infinite pertractări creează disfuncţii de care prea puţini politicieni par preocupaţi. Din cînd în cînd, cîte-un reprezentant al executivului sau al vreunui partid din coaliţie vorbeşte despre o "criză de comunicare" între formaţiunile guvernamentale ori între ministere. Nu e, din păcate, decît un mod sofisticat de a prezenta o altă criză, de identitate: după ce au luptat atîţia ani pentru Schimbare, privind-o însă ca pe o simplă formă, politicienii noştri majoritari au început, tîrziu şi fără prea multă tragere de inimă, să se gîndească în sfîrşit şi la fondul ei. Iar acest fond e văzut adesea ca o simplă întoarcere pe dos a legilor votate de vechiul Parlament. În rest, continuăm să mergem înainte mai mult împinşi de FMI şi de cerinţele forurilor europene decît prin capacitatea şi voinţa clasei politice româneşti.

Mircea VASILESCU

Bătrînii furioşi

"...tinerilor români de astăzi le este ruşine să spună NU. Se fistîcesc".

Am găsit această observaţie exasperată într-un articol publicat de Traian Ştef în revista **Vatra** (nr.4/1997). Nu are, cred, prea multă importanţă dacă autorul său este – ori se consideră – "tînăr" sau "bătrîn" sau de vîrstă mijlocie; important este dacă observaţia e sau nu corectă şi dacă, în consecinţă, exasperarea este ori nu motivată. Merită însă, în orice caz, atenţie: şi observaţia, şi exasperarea.

În viziunea lui Traian Ştef, absenţa "tinerilor furioşi" ar fi principala cauză a mediocrităţii şi a oportunismelor gregare din viaţa publică şi culturală românească: "Pentru că nu avem tineri furioşi, pentru că acceptăm cu drag umilinţa şi diversiunea, pentru că nu sîntem în stare de scandal, pentru că nu avem sentimentul responsabilităţii, ne plac doar micile spectacole partizane cu personaje colective."

De ce, totuşi, "tinerii" şi, încă, "furioşi" ar fi (probabil) singura forţă de schimbare, desigur în bine? Pentru că, se poate deduce, autorul se inspiră dintr-un mit şi deopotrivă un model. Mitul este al tinereţii insurgente, modelul al generaţiei anilor '30. "Vreau să spun ritos, de la început: critica fără peniţe, dezbărarea cinică de convenienţe ar fi trebuit să fie, după 1990 cel puţin, marca unei noi generaţii. O generaţie întreagă a cultivat în anii '30 o veritabilă boemă a negaţiei, în vreme ce tinerilor români de astăzi le este ruşine să spună NU" – scrie Traian Ştef.

Dar este revolta semnul distinctiv al ivirii unei noi generaţii? Sînt rebeliunile – intelectuale, culturale, politice, morale – un fel de certificate de naştere atestînd apariţia unei "noi generaţii"? Sînt toate noile generaţii insurgente, critice, radicale? Şi dacă da, împotriva cui şi a ce se îndreaptă furia lor? Traian Ştef regretă că după 1990, "cel puţin", nu s-a înregistrat "dezbărarea cinică de convenienţe", fiind vorba, probabil, de "convenienţele" sistemului prăbuşit în decembrie 1989. S-au prelungit, însă, aceste convenienţe şi există ele şi astăzi? Lipsesc – din cultură, din politică, din viaţa publică – negaţiile vehemente, contestaţiile "cinice", "scandalurile" a căror absenţă este deplînsă ("nu sîntem în stare de scandal")? Este lumea românească încorsetată în norme sufocante, în reguli ce asfixiază gîndirea liberă sau, măcar, critică? Există un sistem autoritar de valori ce produce, prin sclerozare, mediocritate? Generaţiile revoltate s-au exprimat, de regulă, împotriva unor sisteme constituite: şi generaţia '30 în România, şi generaţiile şaizecioptiste în Germania, în Franţa, în Italia (ba chiar şi în unele ţări pe atunci comuniste, ca Ungaria, Polonia, Cehoslovacia: căci nu sînt, oare, Vaclav Havel şi Adam Michnik, nişte "şaizecioptişti" din Est?!). Întrebarea este dacă răspunsul necesar **după 1989**, necesar istoric, era ori nu insurgenţa. Fiindcă insurgenţă a existat; dar nu a fost, cu expresia lui Traian Ştef, "marca unei noi generaţii". Insurgenţi, revoltaţi, radicali (pînă la cinism!) au fost, după 1990, nu tinerii, ci "bătrînii". Ei au fost şi continuă să fie "furioşi". Ei sînt neînduplecaţi, ei merg pînă în pînzele albe, ei dau cotidian probe că le place scandalul. Tinerii, nu. De ce? Habar n-am.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

O perspectivă

Reproduc pentru dumneavoastră un crîmpei din viziunea lui Leontin-Jean Constantinesco asupra dreptului comunitar european. Textul a fost publicat în 1972, deci cu aproximativ două decenii înainte de Maastricht.

"Marilor piețe și marilor spații pe care economia tinde să le realizeze în mod organic sau funcțional le corespund pe plan politic federațiile continentale. Tendința aceasta către ansambluri mai vaste pe care o realizează procesul de integrare pe etape este înscrisă în linia de evoluție a lumii contemporane.

Înfăptuit în trecut prin imperialism și dominație, acest proces tinde acum să se realizeze prin acord și cooperare. Nu numai mijloacele se schimbă radical, dar și aria geografică este diferită. Între universalismul prematur, istovindu-se de nevoie pe spații uriașe și prin ideologii ireconciliabile și stato-naționalismul vetust, sortit să se sufoce sau să piară cu încetul închis în cadre prea strîmte față de forțele dinamice ale societății contemporane, nu există decît regionalismul, mai întîi, iar apoi continentalismul, spre a se oferi unități potrivite cerințelor vieții moderne. [...]

[...] Integrarea regională, limitată la aria în care interesele comune sînt mai numeroase, iar solidaritatea mai puternică, nu poate fi realizată decît printr-o acțiune sistematică și planificată. Crearea Comunității Europene dovedește, pe de o parte, nevoia de a depăși Statul național, iar pe de altă parte reținerea guvernelor de a se angaja cu franchețe în construirea unei Federații Continentale. De aceea, în structura lor actuală, Comunitățile Europene se găsesc la jumătatea drumului și au o structură compozită: parțial, ele preced integrarea constituționalizată, parțial ele preced cooperarea instituționalizată. [...] Dar acestei structuri compozite, expresie a unei voințe șovăitoare, îi corespunde o ordine juridică în același timp complexă și compozită. Comunitățile Europene sînt totodată Comunități de state și de popoare. O parte din dreptul lor se va adresa direct cetățenilor, cealaltă parte, statelor.

[...] Crearea Comunităților Europene a declanșat o acțiune intensă de armonizare și de unificare juridică, dar și de cunoaștere și comparare a dreptului statelor membre: un travaliu creator, dar și de reunire a vechilor și noilor structuri juridice. Ca ordine juridică, dreptul comunitar apare ca expresia Comunităților Europene, înțelese în sensul unor noi entități politice. Raporturile cu ordinele juridice al statelor membre sînt complexe ca și relațiile acestora din urmă cu Comunitățile. Efectele dreptului comunitar în dreptul intern al statelor membre poate fi împărțit în două categorii. De o parte dispozițiile comunitare direct aplicabile care, prin natura lor, sînt apropiate de normele dreptului intern. Ele se adresează formal sau în mod efectiv particularilor, desfășurîndu-și efectele direct în dreptul intern, fără nici o intervenție din partea statelor membre. A doua categorie este alcătuită din dispoziții care, prin natura lor, sînt apropiate de cele ale dreptului internațional clasic. Aceste dispoziții încep prin a se adresa statelor membre, impunîndu-le obligații. Ele nu pot să-i atingă pe particulari decît în mod indirect, prin mijlocirea voinței statelor care trebuie să ia măsuri pentru a executa obligația în dreptul intern. Prin acest mijloc, care este mai ales cel al directivei, se realizează travaliul de armonizare și de apropiere a sistemelor de drept naționale [...]."

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

„A vindeca o boală e o crimă"

Miercuri, 23 iulie, a fost, pentru împătimitul de telecomandă (mai mult decît de televiziunea propriu-zisă), o zi, un moment, revelatoare. Momentul acesta s-a situat spre sfîrșitul meciului de fotbal Steaua București-ȚSKA (pronunță: *țe SE ka*, nu, prostește afectat, asemenea comentatorilor sportivi de la Pro TV, în frunte cu Ovidiu Ioanițoaia, *țe ES ka*!) Sofia, transmis, cum am spus deja, de Pro TV, cînd, pe TVR 2, se difuza partea a doua a unui documentar, produs de canalul cultural franco-german *Arte*, despre Antonin Artaud. Atunci, în acel moment, s-a văzut (s-a arătat) care este și cum ar trebui să arate, conștientizată cu bun-simț, realitatea televiziunii din România. Polii „peisajului" televizual românesc ar trebui să fie Pro TV, canalul comercial prin excelență, pur și dur, și, de altă parte, TVR 2, nu TVR 1; altfel spus, canalul public cultural-educațional. Am mai spus-o și cu alt prilej: TVR 1 nu există, și nici nu va exista prea curînd. Canalul întîi al Televiziunii Române este sortit (blestemat) să rămînă un post cu o formulă hibridă, supus presiunilor și prejudecăților de tot felul. Oglindă, semn/simptom, de grad secund, a(l) societății românești, în neașezarea și lipiturile ei profunde, de substanță (lipim, prin salt și importuri, epoci și istorii sub lozinca și cu impresia „tradiției" — or, tradiția autentică, la noi, tocmai aceasta pare a fi!), TVR 1 nu va beneficia de o definiție proprie, de o structură și de un stil limpezi și cuprinzătoare decît în momentul clarificării și așezării, cît de cît, a societății românești, a mentalităților politice, civice etc. Pînă atunci, TVR 1 va rămîne o cauză aprioric pierdută. Iar a insista, în continuare, asupra reformării ei, o iluzie și o eroare strategice. Singurul lucru pe care îl pot face decidenții, de toate gradele, este constituirea TVR 2 ca un post cultural-educațional de sine stătător. Problema emisiunilor culturale, așa cum, cu atîta scandal, a fost ea pusă de ambele părți în cauză, este o falsă problemă. Mă văd, din nou, silit să mă repet: în cazul emisiunilor de cultură, așa cum au existat ele pînă de curînd, Televiziunea Română rata pe ambele planuri: reușea să nu facă nici televiziune, nici cultură. Nu pot, prin urmare, nici mai mult nici mai puțin decît să salut decizia — o, cît de riscantă! — de a le elimina, în formula pe care o aveau, din grila de programe. Nu pot, de asemenea, să nu mă întreb dacă decizia eliminării lor, atît de tîrzii, este motivată de intenția de a le schimba, de a le face să arate așa cum trebuie, sau, în secret, de un dispreț față de „minoritățile" pe care le constituie publicul cu apetență culturală. Atît de univoc-inginerește invocatul criteriu al audienței (scăzută, în cazul emisiunilor de cultură) este, de fapt, unul cu două tăișuri. În care starea de fapt — precaritatea stilistică și intelectuală, sărăcia ideatică și lenea gazetărească ce caracterizau, ca un blazon, majoritatea emisiunilor culturale produse de TVR — se suprapune, ascunzîndu-l și trecînd drept el, peste un adevăr de principiu: emisiunile culturale nu fac audiență, și tocmai de aceea este de datoria serviciului public de televiziune să le realizeze, ele neputînd fi lăsate în seama posturilor comerciale, care sînt, așa cum le spune și numele, niște întreprinderi fundamental *economice*. Numai că majoritatea realizatorilor „culturali" din TVR, de cele mai multe ori niște nechemați, ajunși în televiziune nu se știe cum, dar numai pe baza unor criterii *specific televizuale* nu, s-au ascuns în spatele principiului, transformîndu-l în alibi: nu contează cum arată emisiunile noastre, ele oricum nu aduc public! La limită, și pur ideal, această afirmație, principial corectă, ar putea fi chiar contrazisă: o emisiune culturală bine, adică *televizual*, viu, muncit și cu talent făcută, poate atrage publicitate. La Enciclopedia Britanică, de exemplu, sau la o marcă de stilouri, de mașini de fotocopiat, de ce nu? A încercat cineva să facă acest lucru? Mă îndoiesc.

Pe scurt, așadar: emisiunile culturale de la TVR erau, în marea lor majoritate (și așa minoritare cum erau, dar pe fondul general de mediocritate: calitativ, ele nu se deosebesc deloc de restul emisiunilor produse de TVR, și, la rigoare, nu văd de ce numai ele ar trebui sacrificate: calea pe care au apucat-o ele ar trebui urmată de întreaga producție a TVR!), proaste, îngust-narcisice. Ele meritau să fie suprimate. Dar renunțarea la ideea de cultură ca (prin) televiziune mi se pare o crimă. Invocarea mecanică a criteriului audienței este, în acest caz, fascism pur. Iar între non-valoare și dictatură nu e de ales. Nu vreau să mă las strivit nici de mediocritate, dar nici de populism.

Primele apărute posturi comerciale din România voiau să fie o TVR bună, adevărată. Acum, TVR vrea să devină un aproape-Pro TV. Să lăsăm, așadar, TVR 1 să se reformeze încet, odată cu societatea. Dar să ajutăm ca acest lucru să devină posibil creînd, imediat, un TVR 2 cu adevărat cultural. Un TVR 2 care să cuprindă, de ce nu, chiar și o emisiune de cultură televizuală. Să-i lăsăm pe realizatorii de emisiuni culturale, pe cei existenți și pe alții, să se dezlănțuie!

Pentru a măsura dragostea de cultură prin televiziune a telespectatorului român, ÎNTREB: în ce emisiune a putut fi auzită, și în ce limbă, propoziția din care am făcut titlul articolului de față? Sînt invitați să răspundă, desigur, și oamenii de cultură și cei de televiziune... Aștept.

Bogdan GHIU

Economie

E timpul să ne trezim din somnul concurenței

Macrostabilizarea, obiectiv fundamental pentru '97 al programului guvernamental, a parcurs cu brio etapa monetar-valutară. Acum, în partea a doua a anului, accentul cade pe reformele structurale din economia reală.

Două întrebări grele vor reuși, probabil, să-i alunge somnul premierului Victor Ciorbea, ambele fiind legate de această a doua etapă.

Ele amintesc de Scilla și Caribda.

1. De aici înainte, cît de mult vor putea fi urcate costurile restructurării fără a se depăși pragul dincolo de care o explozie socială n-ar mai putea fi evitată?

2. Cît de mult poate fi întinsă perdeaua de protecție socială fără a se lovi în stimulentele muncii, în productivitate și calitate?

Guvernul condus de Nicolae Văcăroiu, chiar dacă nu a ignorat aceste întrebări, n-a găsit răspunsurile optime. Acum e rîndul executivului condus de Victor Ciorbea să intre în foc. Examenul nu va putea fi evitat.

În legende, victoriile sînt întotdeauna posibile atunci cînd binele trebuie să învingă. Mitologia greacă nu face excepție. Caribda înghițea apa din mare cu corăbii cu tot. Scilla asmuțea asupra marinarilor cîini sălbatici. Și totuși... Ulise și-a "tăiat" drum prin strîmtoarea Messina, păzită de înfricoșătoarele făpturi, trecînd biruitor mai departe. În viață însă lucrurile sînt mai complicate. Va trece guvernul Ciorbea prin "strîmtoarea" păzită, de o parte, de pericolul unei explozii sociale, de altă parte de amenințarea căderii în continuare a producției și a eficienței economice?

Recent, premierul a făcut bilanțul actelor normative menite să sprijine reforma. Numărul este destul de mare. Au fost deja legiferate libera inițiativă și privatizarea masivă. Opera guvernului se cere, însă, continuată cu punerea în aplicare a acestor reglementări juridice.

Sînt destule dezechilibre pe care le are de gestionat guvernul. Se extrapolează risipa, proasta administrație, fraudele și corupția. Continuă să fie estompată motivația muncii. În același timp, întîrzie să se multiplice stimulentele care să determine extensiunea liberei inițiative în producție. Dar unul dintre punctele cele mai slabe îl constituie salariul mediu lunar din România, de 80 de dolari.

Cărțile scriu că salariul este plata muncii, în deplină concordanță cu valoarea ei. Guvernul se agață de această formulă. Sindicatele pretind să se ia în calcul încă un raport: salarii-prețuri.

Sigur, se cuvine ca salariul să exprime valoarea muncii. Numai că acest concept nu depinde numai de salariați. Intervin mai mulți factori în determinarea lui, între care managementul, tehnologiile, organizarea producției. Și încă un factor important: posibilitățile societății de a recunoaște valoarea muncii.

Este normal: scade eficiența, trebuie să scadă și salariul. Unde nu e muncă, nu trebuie să apară bani. Dacă apar bani nemunciți, o parte urmînd să-i încaseze salariații iar altă parte să devină venit bugetar, șocul fiind suportat de costul producției, va rezulta mai multă inflație. Soluția? E limpede: să dăm un alt conținut muncii. Dar, mai întîi, să punem capăt nemuncii.

Mulți însă așteaptă să crească salariile fără ca ei, în schimb, să muncească mai mult, mai bine. Ar dori să obțină credite ieftine de la bănci, în timp ce băncile să plătească dobînzi mari la depozite. Sau să cumpere cu mai puțini lei mai mulți dolari. Așa ceva nu este însă posibil. În economie se stabilesc continuu corelații, care nu pot fi sfărîmate. Cînd ne ducem la piață, aproape de la o zi la alta avem nevoie de mai mulți lei pentru a cumpăra mai puține mărfuri. Cum să cumperi dolari cu mai puțini lei? Cumperi și dolarul tot cu mai mulți lei, ca și mărfurile.

Banca Națională restrînge masa monetară ca să domolească inflația. De fapt, acomodează masa monetară la nevoile reale ale economiei. Ale unei economii cu foarte puține afaceri, cu oferte care nu corespund cererii, cu întreprinderi care au pierderi în loc de profit. Dacă, însă, își va da drumul economia și vor începe să înflorească afacerile, BNR va trebui să vină imdiat cu bani pe piață, să pulseze bani ca să susțină afacerile. O va face, însă, numai atunci cînd va avea garanția că banii se duc în investiții și nu în prețuri.

Economia românească a fost lipsită de trei importanți stîlpi de susținere: o expansiune semnificativă a producției în sectoarele cu deschidere pe piețele interne și externe; capacitatea de a realiza valori adăugate nu din creșteri cantitative, ci din surplusuri de competitivitate; o eficiență rezultată cu deosebire din scăderea costurilor de producție. Cauzele sînt numeroase și complexe. Una dintre ele – poate cea mai semnificativă – o constituie blocarea concurenței. Societatea românească nu a avut, în anii din urmă, un dușman mai cumplit și mai perfid decît somnul competiției. În acest plan, schimbările esențiale nu pot să întîrzie. Multe se vor produce pe măsură ce se vor intensifica intrările de capital străin în România, proces pe care îl resimțim deja. Fluxurile investiționale venite din afară vor contribui, desigur, la un răspuns mai bun al economiei naționale, vor întări optimismul față de dezvoltarea industrială și de progresul tehnologic, vor propulsa un alt tip de management, un alt mod de a organiza munca. Dar fluxul pe care îl așteptăm, cu deosebire, trebuie să vină din interior.

Aici, la noi, sînt încă mulți arbori după care se ascund cei care se tem de răspunderi individuale, de inițiativă privată, de muncă. Dacă nu vor fi tăiați, trecerea prin "strîmtoare" nu va fi posibilă.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Armata şi democraţia

Cazul Turciei

Membră a NATO şi cu o cerere respinsă pentru intrarea în Uniunea Europeană, Turcia îşi caută un loc în structurile mondiale, confruntîndu-se cu dramatice dileme atît în politica internă, cît şi în cea externă. În revista **The Economist** (19 iulie 1997) analiza dinamicii ei fotografiază momentul în care ţara "ar fi putut fi locul în care să se întîlnească democraţia şi Islamul şi care e acum în pericol să devină un teritoriu al nimănui care le desparte. Represiunea mişcării autonomiste kurde, nerespectarea flagrantă a drepturilor omului, conflictul cu Grecia sînt tot atîtea argumente care îndreptăţesc rezerva occidentală faţă de cooptarea în toată regula a Turciei în clubul ţărilor dezvoltate. Nici cifrele nu sînt în favoarea ei: produsul intern pe cap de locuitor este 14% din media europeană (al României este 7%), forţa de muncă folosită în agricultură este 53% din total (media europeană este 5,3%, România are 34,4%). Pe de altă parte Occidentul are nevoie de Turcia şi urmăreşte cu vădit interes, poate şi cu participare, evoluţia ei politică de la ultimele alegeri încoace:

"Turcia, susţin geopoliticienii, este cel mai important membru al Alianţei Nord-Atlantice extinse; şi probabil că au dreptate. Este un spaţiu imens, cu cea mai mare suprafaţă şi pe locul doi ca cifră a populaţiei dintre toate ţările NATO de la est de Atlantic. Are cea mai mare armată (chiar dacă se ia în calcul şi cea americană) şi, deşi soldaţii ei nu au la dispoziţie armament din cel mai modern, sînt luptători dîrzi, care nu se plîng; mai există încă în Anglia domni cu răni care le amintesc de Galliopoli şi Kut-al-Amara. Turcia ocupă acum locul pe care-l avea în NATO, în perioada anterioară, Germania.

De cînd armata sovietică nu se mai vede prin Germania, ochii NATO s-au îndreptat spre Sud, către amestecul de petrol, islamism şi regimuri autoritare decrepite, care dă în clocot, denumite toate la un loc Orientul Mijlociu; clocot care nu va putea fi ţinut, doar cu ajutorul diplomaţiei, mult timp sub capac.

Necazul este că alianţa democraţiilor are nevoie de Turcia din două motive diferite şi ambele au un grad ridicat de risc în urma evenimentelor din politica Turciei.

Valoarea militară a Turciei decurge din faptul că se află între Irak-ul lui Saddam Hussein, molahii din Iran şi imprevizibila dictatură a lui Hafez-al Assad din Siria. Propriile ei forţe armate, bazele pe care le pune la dispoziţie aviaţiei şi flotei militare şi – nu în ultimul rînd – capacitatea de a controla debitul rîurilor Tigru şi Eufrat din Irak şi Siria sînt argumente care înclină balanţa regională a puterilor. Pînă nu demult era un model onest şi solid al unei ţări musulmane deschise către democraţie. Acum pare mai puţin solid."

În februarie anul acesta, generalii armatei turce – în Turcia, armata este considerată garantă a laicităţii statului şi deci a democraţiei – au lansat un serios avertisment guvernului islamic condus de dl Erbakan, aliat cu Partidul Căii Juste, al doamnei Ciller, asupra căreia planează serioase acuzaţii de corupţie. După o hărţuială în care legea a fost interpretată ba în spiritul, ba în litera ei, alianţa s-a dezmembrat şi s-a ivit şi cîştigătorul situaţiei, dl Mesut Yilmaz, care a obţinut în calitate de prim-ministru votul de încredere al Parlamentului, determinînd sciziuni în fostele partide la putere, iar acolo unde nu a putut convinge a cumpărat votul. Nu pare, totuşi, o soluţie durabilă şi, cînd sînt în uniformă, paznicii democraţiei prevestesc mai curînd suspendarea ei.

Analiştii de la **The Economist** susţin că avertismentele şi acţiunea generalilor s-au bazat mai mult pe presimţiri decît pe dovezi concrete. Cu exemplul Algeriei în minte, unde intervenţia armatei în procesul electoral a creat un război civil cu nenumărate victime, se poate găsi o cale de mijloc:

"Dacă se va construi un pod peste golful neînţelegerilor, dl Erbakan şi generalii vor trebui să-şi dea mîna. Dl Erbakan poate dovedi că în anul în care a fost prim-ministru nu a încălcat în mod flagrant regulile democratice. Politica sa externă – cu excepţia unor concesii făcute Iranului şi a unei vizite umilitoare în Libia colonelului Ghaddafi – a fost conformă dorinţei generalilor: guvernul său a fost loial Alianţei Nord-Atlantice, a continuat să bată la uşile Uniunii Europene, ba chiar a permis armatei să iniţieze un simpatic program de cooperare militară cu Israelul.

Dar dl Erbakan ar trebui să păşească mai departe. El ar putea să-şi exprime formal un credo democratic afirmat şi de alţi islamişti moderaţi din alte ţări.

Ceea ce crede sau nu crede poporul este treaba lui; statul nu are de ce să-şi bage nasul în această oală. Dar şi credincioşii şi necredincioşii trebuie să fie liberi să-şi exprime prin vot ideile despre felul cum e condusă ţara, fie că aceste opinii sînt sugerate de o autoritate din ceruri, sau de una pămînteană. Dacă unii dintre ei şi aliaţii lor obţin sprijinul unei majorităţi a alegătorilor, pot transforma opiniile lor în legi, avînd grijă ca aceste legi să nu încalce constituţia ţării (care ea însăşi trebuie aprobată de alegători). Dacă la alegerile următoare, alţi oameni, cu alte idei, obţin majoritatea voturilor, primii se vor da la o parte şi vor accepta schimbările pe care le face lotul numărul doi, parte a aceluiaşi contract. Punct. Aceasta este democraţia.

În replică, generalii pot afirma că singura lor preocupare este respectarea regulilor democratice. Ei nu susţin anume idei şi nu se opun altora; ei vor să se asigure că alegătorii pot opta şi îşi pot modifica opţiunea data viitoare. Avînd în vedere că dl Erbakan şi-ar asuma funcţionarea corectă a mecanismului, generalii se vor putea ocupa de treburile lor militare şi să examineze cu un interes imparţial alegerile următoare. Şi, dacă vor, să adauge în şoaptă, că în varianta unei reale încălcări a regulilor jocului, ei vor şti ce au de făcut."

Cazul Rusiei

În Rusia, armata nu dă lovituri de stat, susţin cititorii grăbiţi ai istoriei. Mai exactă ar fi afirmaţia că, în Rusia, căpeteniile politice ucid căpeteniile militare la cea mai simplă bănuială de complot, tradiţie care se întinde de la streleţii şi decembriştii condamnaţi şi ucişi de ţari, pînă la generalii Tuhacevski şi Iakir (şi foarte mulţi dintre subordonaţii lor) ucişi la ordinul lui Stalin.

Capii armatei ruse au detestat de la bun început reformele lui Gorbaciov, deşi s-ar putea spune că şi falimentul forţei militare a fost o componentă esenţială a stării de nemulţumire faţă de sistem cînd înfrîngerea din Afganistan n-a mai putut fi mascată. Spre onoarea generalilor se poate observa că în evenimentele perturbatoare din 1991 şi 1993, trupele au rămas în cazărmi şi cele care au ieşit în stradă au susţinut – nu fără derapaje – puterea legitimă.

Mai nou, la neputinţa de a învinge în Afganistan, s-a adăugat şi dezastrul din Cecenia. Condiţiile de viaţă sînt mizerabile, cadrele nu sînt plătite cu lunile, relaţiile umane sînt într-o continuă degradare, soldaţii nu sînt pregătiţi pentru luptă, comandanţii dau ordine stupide. Corupţia în armată ia forme monstruoase: submarinele nucleare se vînd traficanţilor de droguri din SUA şi Columbia şi cine nu poate vinde submarine tranzacţionează automate Kalaşnikov.

Prin reforma armatei, generalii – susţinuţi de unii politicieni – înţeleg alocarea fondurilor necesare pentru a putea repara ceea ce ameninţă să devină o ruină. Alţi politicieni ar dori să construiască altă clădire.

Generalul Rohlin face parte din prima categorie. Preşedinte al comisiei parlamentare de apărare din Duma, el i-a trimis o scrisoare deschisă lui Elţîn, calificată drept "act subversiv şi apel la nesupunere. Scrisoarea a fost însoţită de o circulară în 960 de exemplare, pe care dorea s-o trimită tuturor unităţilor militare, dar iniţiativa a fost oprită, chiar de Parlament". (**Sevodnia**) În scrisoare, Preşedintele este acuzat de conivenţă cu "agenţii străinătăţii", avertizîndu-se asupra primejdiei "ca Rusia să piardă partea extremorientală a Siberiei pînă la Ural". Atunci dictatul politico-militar al Occidentului va fi complet." Rohlin le propune soldaţilor şi ofiţerilor să se opună duşmanului intern, preconizînd şi formele de organizare.

"Lev Rohlin nu este un luptător izolat, continua ziarul **Sevodnia**. E un maestru al intrigilor: el este cel care i-a demascat într-o manieră senzaţională pe generalii din grupul de armate Vest (care făceau contrabandă vînzînd echipamente militare şi trăgeau foloase de pe urma traficului de automobile furate). Tot Rohlin este la originea scurgerii ştirilor despre furnizarea de arme ruseşti Armeniei. ştiri care şi-au pus pecetea pe runda de negocieri între Rusia şi Azerbaidjan (...) Nu este imposibil ca generalul Rohlin să fie în slujba intereselor unui puternic grup din elita militară. Şi chiar dacă generalul Rohlin a fost trecut în rezervă, el a rămas un mare jucător."

Printr-o mişcare bruscă (se va vedea cît de bine calculată), Elţîn, în concediu fiind, declanşează reforma forţelor armate. Cum scrie Jean-Baptiste Naudet, în ziarul **Le Monde**, "iniţiativa vine cu cîţiva ani prea tîrziu, cu cîteva zile prea devreme"... Preşedintele Rusiei a vrut să-şi surprindă adversarii. S-a temut, probabil, ca revolta condusă de generali să nu se răspîndească printre militarii care au în faţă perspectiva şomajului determinat de restructurare... «O să ne debarasăm de toţi Rohlinii şi de toate activităţile lor destructive, ar fi declarat Elţin agenţiei Tass. Ei se îngraşă în timp ce soldaţii slăbesc».

Din cei 2865 de generali pe care-i numără acum armata rusă, vor mai rămîne 2300. Numeroase structuri vor fuziona: forţele nucleare strategice cu forţele de apărare spaţială, iar forţele anti-aeriene vor fuziona cu aviaţia. Va fi suprimat comandamentul principal al forţelor terestre, structură intermediară între Statul-major de la Moscova şi comandamentele teritoriale. În doi ani şi jumătate, efectivele vor fi reduse cu 500.000 de oameni."

Elţîn personal are o mare datorie faţă de armată: dacă în conflictul de legitimitate care l-a opus în 1993 Parlamentului, armata s-ar fi situat de partea Dumei, la ora de faţă – dacă ar fi trăit – n-ar mai fi fost preşedintele Rusiei. Îşi poate plăti această datorie veghind şi stimulînd reforma armatei, cu alte mijloace decît a făcut-o Petru cel Mare cu streleţii. **(M.B.)**

De jur împrejur

O minoritate activă

Miguel Angel Blanco era consilier municipal în Ermua, un orăşel din Ţara Bascilor, cu o populaţie de aproximativ 17.500 de locuitori. A fost ales pe lista Partidului Popular, partid de guvernămînt în Spania dar nu şi în regiunea sa unde se considera că el reprezintă puterea centrală cu care organizaţia separatistă ETA se consideră în stare de război. Din această cauză Blanco, un tînăr cunoscut pînă acum doar de familia şi de prietenii săi, fără nici un fel de iniţiativă politică, a fost luat ostatic – şi întrucît cererea separatiştilor nu a fost satisfăcută (regruparea deţinuţilor basci în locuri de detenţie aproape de familiile lor), Blanco a fost ucis cu sînge rece. Cadavrul său a fost găsit într-o pădure, cu mîinile legate la spate şi cu două gloanţe în ceafă. Nu fusese legat la ochi.

Mînia populară s-a exprimat în forţă. Manifestaţiile de pe întreg teritoriul Spaniei au adunat milioane de oameni pentru a spune **Basta**, ajunge, violenţa trebuie să înceteze. A fost un impuls extraordinar al societăţii civile care dincolo de afilierile politice, de diferenţierile economice, de devotamentele spirituale şi culturale s-a unit într-un elan, a cărui forţă a fost apreciată ca semnificativă de către majoritatea analiştilor politici. Spania nu va fi Bosnia, aici nu va mai fi niciodată război civil, pentru că civilii se împotrivesc războiului. Două săptămîni s-a sperat că poporul a izbutit ceea ce nu au reuşit politicienii: izolarea partidului Herri Batasuna, aripa politică a mişcării separatiste ETA. Democraţia străzii ar fi fost mai eficientă decît cea a Parlamentului. Victoria a durat puţin. Contramanifestaţia de duminică de la San-Sebastian a scos destul de multă lume pe stradă, în special tineri, pentru a arăta că ETA mai are încă suficienţi susţinători.

Organizaţia teroristă ETA şi-a cîştigat gloria revoluţionară luptînd împotriva dictaturii lui Franco, cînd obsesia secesionistă se identifica cu lupta pentru un ideal democratic. Între timp guvernele socialiste au acordat bascilor una dintre cele mai largi autonomii din Europa: cetăţenii au dreptul să vorbească, să înveţe, să cînte, să citească, să scrie sau să viseze în limba bască. Poliţia, puterea locală şi Parlamentul sînt alcătuite din basci şi au împuterniciri importante. Majoritatea populaţiei este mulţumită cu această situaţie, dar 10-12% votează în continuare pentru Herri Batasuna, regăsindu-se în discursul separatist al ETA. Şi această minoritate se dovedeşte a fi destul de activă pentru a impune un anume curs vieţii politice. Partidul mimează jocul democratic, participă la alegeri, dar cei cîţiva deputaţi nu sînt prezenţi la lucrările Parlamentului naţional, pentru că "ei nu se aşează alături de opresori". Partidul asigură existenţa legală a asociaţiilor de tineret şi sindicatelor, care garantează rezerva de cadre pentru echipele combatante, dar şi contactele cu populaţia.

Guvernul socialist a lui Gonzales a folosit terorismul de stat (forţe speciale ale poliţiei lucrînd în afara oricărei responsabilităţi faţă de lege) pentru a distruge nucleele teroriste ale separatiştilor. Nu a reuşit decît să-şi compromită propriii miniştri şi să potenţeze romantismul revoluţionar al noilor aderenţi. Manifestaţiile paşnice din iulie au avut darul să clarifice poziţiile: milioane de oameni detestă crima, indiferent de idealul în numele căruia este comisă. Mii de basci încă cred că, în propriul lor stat, democraţia va avea un gust mai bun şi că, de dragul acestei perspective, totul e permis. Reiese din experienţa spaniolă că minoritatea trebuie convinsă şi nu încarcerată sau ucisă: violenţa transformă minorităţile active în majorităţi incontrolabile.

Magdalena BOIANGIU

Un elev de la „Spiru Haret“

Mă numesc Liviu Pleşoianu, am 17 ani şi "învăţ" la liceul "Spiru Haret" din Bucureşti. Am pus cuvîntul învăţ între ghilimele deoarece după trei ani de liceu pot afirma cu toată convingerea că, la ora actuală, învăţămîntul românesc frizează stupidul. Am tot dreptul să spun acest lucru, pentru că, din nefericire, eu sînt cel ce "beneficiez" de această orînduire şcolară obtuz elaborată.

Sînt destul de mulţi oameni care încearcă să schimbe această stare a lucrurilor, însă convingerea mea este că nici o reformă nu va aduce rezultate pozitive, indiferent de cît de bine ar fi ea concepută. Iar cauza se constituie în faptul că toţi aceşti "oameni de bine" pornesc de pe un fundament greşit. Iar pentru a mă face înţeles voi face uz de o analogie semnificativă. Cînd un copil este bolnav şi este dus la un medic de către mama sa, după examinare, medicul discută cu părintele despre copil şi în prezenţa acestuia, fără a-i acorda acestuia nici cea mai mică atenţie. Dimpotrivă, medicii din Orientul îndepărtat acordă cea mai mare atenţie individului, ei încearcă să-l observe pe acesta în manifestarea deplinei sale personalităţi, unice şi complexe. Iar acest fapt are implicaţii foarte profunde, căci, în final, medicul va dispune de un remediu personalizat, care va da cele mai bune efecte şi care nu va genera nici un contraefect.

Exact aceasta este problema majoră a învăţămîntului românesc şi a învăţămîntului în general. Reforma se face pentru elevi, însă fără ca aceştia să fie consultaţi. Şi aceasta fără a mai lua în discuţie faptul că reforma nu trebuie să fie asemenea unui iceberg, ci ea trebuie să curgă, să fie fluidă, perfect adaptată continuei mişcării a lucrurilor. În acest sens, absolut normal ar fi să existe un organ de legătură între minister şi elevi, un organ care să recepteze eventualele critici şi idei novatoare şi să le transmită mai departe, cadrelor de conducere.

Să îmi fie cu iertare, dar eu socotesc ca fiind o totală lipsă de consideraţie şi respect, pur şi simplu o impertinenţă ca un cineva – nu contează cine – să fie considerat ca îndrituit a-mi hotărî destinul fără a mă consulta defel. Unui astfel de personaj eu i-aş argumenta doar cu atît: "Oare cum consideri că putea-mă-vei ajuta, în condiţiile în care habar nu ai cine şi cum sînt şi ce anume vreau!?". Într-adevăr, cum ai putea oare realmente ajuta pe cineva, atîta vreme cît nu îl cunoşti? Oare, în acest mod, nu îi vei face chiar mai mult rău decît s-a obişnuit pînă acum să suporte?

Dacă vrem cu adevărat să schimbăm în bine învăţămîntul românesc trebuie să avem în vedere două aspecte esenţiale, două premise sine qua non. Primul – să nu uităm cuvîntul "românesc", căci noi nu sîntem americani, francezi sau germani, ci *români*. Iar aici nu este vorba despre un patriotism exacerbat, ci despre faptul că sîntem diferiţi structural, fundamental, atît mental cît şi sufletesc de aceste popoare. Aşa că nu trebuie să imităm modul lor de organizare. Şi de ce, mă rog, am face-o? Oare sîntem incapabili să generăm noi înşine o ordine proprie, pentru propria-ne viaţă? Făcînd aici o paranteză, înnebunesc atunci cînd membrii cadrului profesoral ne învaţă "să tăcem mai bine din gură" şi să acceptăm metodologia occidentală, "că e mai bună". Şi asta în condiţiile în care patronul liceului nostru este nimeni altul decît Spiru Haret, – marele, renumitul reformator al învăţămîntului. E absolut ridicol, şi cred că acest mare om s-ar svîrcoli în mormînt auzind asemenea aberaţii.

Deci, la nivel "macro", trebuie să ne regăsim identitatea noastră naţională şi spiritul de creativitate. Apoi, la nivel "micro", întorcîndu-ne la procesul de învăţămînt, cred că al doilea aspect fundamental pe care trebuie să îl luăm în calcul este acela că avem nevoie de profesori apţi de a observa – asemeni medicilor din Orient – mobilitatea psihică şi afectivă

ION GRIGORESCU – Nava *(detaliu „Botezul“, frescă)*

a fiecărui elev, în funcţie de aceasta mulînd programa şcolară, deja personalizată după trăsăturile unice ale poporului, ale naţiei.

Generaţia mea constituie, în ansamblu, un adevărat salt calitativ. Potenţialul este enorm şi ar putea fi o generaţie de vîrf, nu numai o generaţie generatoare de vîrfuri, cum a fost cea a dumneavoastră. Numai că generaţia mea este buimacă, bulversată. Este o generaţie somnambulă. Pentru actualizarea potenţialului acestei generaţii ar trebui să luptăm cu toţii – atît dumneavoastră, vîrfurile generaţiei ce ne premerge, cît şi noi înşine, cei cu simţurile pe jumătate trezite. Din păcate însă, în loc să constituie un stimulent, şcoala românească de azi înfăţişează efectele unui puternic sedativ.

Eu însumi consider că cei trei ani de liceu au fost ani pierduţi din viaţă, ani care mai mult m-au erodat decît înălţat. Nici măcar "frumoasele prietenii" nu mai sînt prea dese, şi aici şcoala are din nou un rol hotărîtor. Fiindcă şcoala dezvoltă individul strict din punct de vedere intelectual, pe cînd aceasta este doar o parte a sa. Omul este atît minte cît şi suflet, iar atîta vreme cît o parte se va dezvolta în detrimentul celeilalte, cît individul nu va evolua în deplinătatea fiinţei sale şi în mod echilibrat, vom avea de a face cu o umanitate nefericită, nebună...

Vă mulţumesc pentru răbdarea de a fi citit aceste rînduri şi mă rog din toată inima ca să se schimbe, totuşi, ceva!

Liviu PLEŞOIANU
Str. Teiul Doamnei nr. 19, Bucureşti

O loseră din generaţia X

Eu fac parte din Generaţia X*... Şi nu mă consider geniu; din contră, sînt doar o fărîmiţă din această lume a noastră. Dar am o întrebare: oare nu fiecare generaţie a fost considerată, la vremea ei, scandalizatoare?

Întotdeauna noul i-a speriat pe conservatori şi nu se poate nega că aceştia l-au interpretat în aşa fel încît el să apară cu o faţă hidoasă, o adevărată hidră, pentru ca, îndreptînd degetul spre ea, să strige: priviţi ce vă aşteaptă, ăsta-i viitorul nostru!

Acuzaţi generaţia aceasta pe nedrept: este o generaţie care încă nu ştie ce să facă, a fost copleşită de o libertate neaşteptată; stă cu mîinile pline de libertate şi vrea să o folosească pe toată, imediat, oricum, oriunde.

Nu trebuie însă generalizat chiar atît şi dramatizat (la sfîrşitul articolului dumneavoastră era cît pe ce să-mi plîng de milă, mie şi generaţiei mele, asta dacă n-aş fi făcut parte din ea; în schimb, m-am revoltat).

NU, nu poate să fie aşa cum scrieţi dumneavoastră, sînt sigură de asta tocmai pentru că eu sînt, la rîndul meu, o "loseră" (am picat la facultate).

Oare dumneavoastră n-aţi pus niciodată piciorul într-o discotecă, sau într-un bar, sau nu v-aţi uitat niciodată la ProTV? Nu cred că sîntem singura generaţie care fuge de acasă (tatăl meu a fugit de acasă; eu – nu) şi care se întoarce. E ceva rău să-ţi cauţi drum în ceaţa aceasta în care nici una din legile pe care le ştiam nu se aplică? Sîntem oare noi vinovaţi că lumea în care trăim (de fapt, ne formăm) este coruptă, rea şi mercantilă?

Ce putem schimba noi acum? Nimic, deoarece pentru a rămîne încrezător într-un viitor frumos, pentru a crede în ceva bun, într-o valoare adevărată, ai nevoie de mult curaj şi de tărie.

Iar, pentru *marea ofensă* pe care aţi adus-o nu meritaţi nici să transcriu aceste rînduri; le voi semna doar.

Ana IONESCU
Oltenita

** Replică la articolul "Generaţia X", semnat de Adina Popescu în "Dilema" nr. 223, pag. 14.*

Un piteştean printre eroi şi morminte

Vineri 16 mai, am fost la concertul cu "Pasărea Colibri" şi "Cargo", ce s-a desfăşurat la Arenele Romane din parcul Carol I. Sosind cu 40 de minute înaintea accesului în Arene, am putut vedea, pentru prima dată în realitate, Mormîntul Eroului Necunoscut.

A fost o cumplită dezamăgire... Soldaţii frumos îmbrăcaţi, ce pot fi văzuţi la TV în fiecare an de 1 Decembrie (cînd nişte politicieni cu aere triste depun nişte coroane cumpărate din banii contribuabilului), au fost înlocuiţi cu 2 sfrijiţi "în costum de defilare" – uniforma obişnuită, doar că aveau nişte manşete albe la decrepitele "cămăşi".

Cei doi soldaţi, cînd am trecut pe lîngă ei, urcînd spre mausoleu, arborau o plictiseală megalitică, aducînd mai bine a cioban sictirit, sprijinit în ciomag, contemplîndu-şi oile.

În lateralele mormîntului, pe cîteva catarge zăceau cîrpe decolorate ce aminteau de tricolorul românesc. De o parte şi de alta a primului şir de trepte se lăfăia un "lac" în care pescuiau cîţiva cetăţeni probabil înfometaţi.

Continuînd să urc treptele vechi şi năpădite de smocuri de iarbă sau buruieni, am observat în spaţiul verde ce mărginea scările (asemănătoare prin aspect zigguratelor de prin pădurile central- şi sud-americane) o potecă lată şi prăfuită... Ajungînd sus am observat pe treptele din faţa mausoleului o plăcuţă metalică, pe care era scris "Accesul pietonilor este interzis" (sau cam aşa ceva)... Probabil că pe acolo circulau trenuri sau maşini. Sau poate că se încearcă păzirea clădirii de graffiti. Oricum, în capătul scărilor o gheretă adăpostea şi ea un jandarm, care, la un moment dat, şi-a părăsit postul pentru a lua o gură de apă dintr-o sticlă de Coca-Cola de 1 litru, aflată în umbra monumentului, ferită de soare...

Peste toate acestea se puteau observa pe la baza scărilor puştani cu biciclete sau cu roller. O pată de "culoare auditivă" răzbătea de la bodega din spatele unui pîlc de copaci, unde un clăpar şi un chitarist cîntau muzică turcească (probabil) dar şi piese din Beatles.

Cînd am coborît, sfrijiţii, care păzeau Mormîntul Eroului şi, mai degrabă – lumînarea eternă, stăteau de vorbă cu 2 fete, cu armele în poziţie neregulamentară pentru gardă şi cu caschetele pe ceafă...

Nu vreau să fiu nici patetic şi nici să-mi fac un titlu de glorie din apărarea eroilor (cum aş putea?), dar ceea ce am văzut în parcul Carol I m-a şocat. Şi majoritatea monumentelor funerare ostăşeşti se găsesc în aceeaşi situaţie cu cel aminitit...

Cu amărăciune,

Felix Gabriel BĂJENARU
str. Negru Vodă, bl. C3, sc. E, Piteşti

Alte glasuri, alte încăperi

"În morală, regula de aur, învăţată şi de liceenii din şcolile afiliate UNESCO, prin care se aproximează conceptul de toleranţă, este a nu face niciodată ceva ce altuia nu îi place. Dar tot superbii noştri adolescenţi completează ideea de mai sus cu un alt enunţ paremiologic: FII BUN, DAR NU FI PROST...

Mulţumim REDACŢIEI şi tuturor colaboratorilor pentru elevaţia emoţiilor de sîmbătă. Tot mai mulţi caragialieni (ploieşteni) adoră Patapievici şi citesc *Dilema*." (Prof. Ina BERCEA, str. Gh. Doja, nr. 98, Ploieşti)

Un pensionar de pe Mihai Bravu

Stimate Domnule Andrei Pleşu,

... Vă scriu pentru că sînteţi, să nu zic singurul, dar printre rarisimii oameni de cultură, care nu ţineţi neapărat să arătaţi, cabotin, că aţi fi aşa ceva, cum fac aproape toţi ceilalţi, cu sau fără îndreptăţire. (...)

Dumneavoastră vorbiţi ca nea Vasile, răposatul frate mai mic cu un an al tatălui meu, singurul om cu carte din neamul lor, om care citea enorm (avocat de meserie şi ahtiat după istorie) şi era un inegalabil povestitor. Şedeam cu dînsul pe banca din curtea sa ore în şir, pînă noaptea tîrziu, ascultîndu-l, şi nu mă săturam. Dumneavoastră semănaţi cu el, la vorbă, la uşurinţa comunicării cu interlocutorul. (Doar că el era chel şi nu purta barbă şi nici ochelari.) De aceea vă ascult, cînd am ocazia (din păcate foarte rar), cu interes şi multă plăcere.

Ieri seară, 15 martie 1997, v-am urmărit în partea finală a taifasului Dvs. cu domnul Iosif Sava (în paranteză fiind spus, un personaj pe care nu-l agreez, din cauza aroganţei sale nedisimulate, a lipsei de modestie şi pentru modul afectat, studiat la oglindă, în care vorbeşte; altfel, toată lauda pentru personalităţile, mai ales pentru cele culturale, pe care le aduce sîmbătă seara în faţa, scuzaţi, în spatele micului ecran.)

De data aceasta, ca Mai Marele "Dilemelor" din ţara românească, m-aţi aruncat într-o dilemă care se adaugă, urmărindu-mă insistent, la multe altele pe care viaţa mi le-a oferit adesea.

Printre variatele subiecte abordate, aţi vorbit despre prietenie şi aţi spus multe adevăruri pe care le-am regăsit în modul meu de a privi şi de a considera acest sublim sentiment, din păcate atît de rar întîlnit în adevăratul şi profundul sens al cuvîntului. În finalul afirmaţiilor Dvs. despre prieteni şi prietenie aţi mai spus un mare adevăr: că de la o vîrstă încolo nu se mai leagă prietenii. Aşa este, dar v-aţi corectat repede, spunînd că totuşi v-aţi mai făcut acum, tîrziu, un prieten, pe H.R. Patapievici. În continuare, la provocarea dlui Sava, v-aţi lansat într-o amplă pledoarie în apărarea ultimului Dvs. prieten, blamat de multă lume, şi nu de nişte nătărăi, pentru modul scandalos în care s-a exprimat în scris la adresa poporului român, a neamul românesc. La întrebarea dlui Sava: "dar este îngăduit să-ţi înjuri mama?", n-aţi răspuns, ci aţi divagat într-o teorie a înjurăturii, cu care românul se naşte pe buze şi o împroaşcă toată viaţa, inepuizabil, fără să-şi mai aleagă "adrisantul".

Fără să ştiţi, aţi aruncat mingea în terenul meu, cum spun atîţia distinşi vorbitori la TV.

Domnule Pleşu, m-am născut la 11 septembrie 1921, în mediu rural, undeva la margine de Bărăgan. (M-am exprimat cu "mediu rural" pentru că a ajuns ruşinos, chiar peiorativ să spun "de la ţară", "ţăran".) Mi-am năclăit picioarele goale în băltoacele de după ploaie, care, neavînd unde se scurge, aşteptau raţele să se scalde şi copiii să se bălăcească. Am crescut în praful de vară fierbinte şi adînc al satului românesc din Bărăgan şi într-o hărmălaie neîntreruptă (aş fi tentat să-i zic un nesfîrşit concert vocal fără dirijor) de înjurături, care mai de care mai pitorească, spuse zdravăn, cu năduf la necaz, şi cu haz la bucurie.

Şi acum, domnule Pleşu, stimate domnule Pleşu, răspund eu, în deplină cunoştinţă de cauză, la întrebarea dlui Sava despre înjurătura la adresa mamei: Eu, care am crescut şi am trăit un timp acolo, unde s-a născut, s-a diversificat şi s-a răspîndit înjurătura la români (mi-amintesc cu nostalgie de vacarmul înjurăturilor de tot felul din satul meu natal), ei bine, eu n-am auzit în viaţa mea un român, fie el din mediul rural, ca să nu zic ţăran, ca mine, fie orăşan, ca Dvs., să-şi înjure mama!! Şi-or fi înjurînd unii vacile, cum spuneaţi Dvs., orătăniile şi alte animale din ograda lor, dar să-şi înjure vreunul mama, nu, domnule Pleşu! Nu, nu, nu!

Am o fiică de 48 de ani, cu doi ani mai mică decît Dvs., şi de la ea, o nepoată de 18 ani; am un fiu de 42 de ani, deci cu 8 ani mai mic decît Dvs. şi de la el, doi nepoţi, unul de 12 ani şi unul de 11 ani. În viaţa mea nu mi-am înjurat nici soţia, nici copiii, nici nepoţii şi cu atît mai puţin părinţii, Dumnezeu să-i odihnească, deşi de înjurat, înjur de sting. Ca un birjar, cum se spunea. Nu înjur însă în faţă pe nimeni, pentru că nici mie nu-mi place să fiu înjurat în faţă. Pentru aşa ceva am stricat o prietenie veche din vremea liceului.

Pe Dvs., dle Pleşu, nu ştiu dacă aţi sughiţat, dar sîmbătă seara, cînd cu total nereuşita încercare de ieşire din impasul cu ultimul Dvs. prieten (recunosc, la primele lui apariţii la TV, amăgit de uşurinţa cu care aborda şi trata subiectele, m-a cucerit), da, dle Pleşu, deşi aş putea să vă fiu tată şi, cum spuneam, nu-mi înjur progeniturile, am profitat că eraţi ascuns în spatele micului ecran şi v-am înjurat de v-am trecut Dunărea, cum se zice la noi în mediul rural.

Eu nu sînt om de cultură ca Dvs. N-am decît 4 clase primare (ce învăţător extraordinar a fost Mihai Albu, mort în prima linie la Dalnic, lîngă Odesa!), 8 clase interbelice de liceu (ce profesori excepţionali, de nivel universitar am avut!) şi bătrîna Şcoală Politehnică din str. Polizu, colţ cu Calea Griviţei (pe vremea mea nu i se zicea nici institut nici universitate politehnică), deci, cum zice lumea despre ingineri, un limitat (...)

Am ajuns, în sfîrşit, la dilemă.

Cu amărăciune în suflet şi cu dezamăgire în cuget, mă întreb: ce să cred?

— Spune-mi cu cine te iei, ca să-ţi spun cine eşti? sau,

— Corb la corb nu-şi scoate ochii!

Dar, pentru că totuşi vă iubesc, domnule Andrei Pleşu, ca pe unul cu care m-aş mîndri, dacă mi-aţi fi fiu, nu pot să uit că:

— Prietenul la nevoie se cunoaşte!

Chiar dacă este ultimul, făcut destul de tîrziu, şi chiar dacă dai cu oiştea-n gard apărîndu-l, tot prieten rămîne. Nu pot să nu spun, însă, că şi mai prieten îi eşti dacă-l mustrezi, sau măcar îi spui în faţă cînd greşeşte. (...)

Mărturisesc că mi-ar plăcea (aş fi flatat) dacă mi-aţi răspunde la dilema mea în *Dilema* Dvs., dar, ca pensionar, nu-mi permit să mai cumpăr reviste, iar ziar nu cumpăr decît o dată pe săptămînă. Cărţi? Nici vorbă! N-am încotro, rămîn un limitat.

Cu deosebită stimă (reală, nu de circumstanţă) şi fără prea mari speranţe, un oarecare inginer pensionar, care preţuieşte prietenia, iertaţi-mi lipsa de modestie, ca şi Dvs.

Victor BURLOIU

Şos. Mihai Bravu 12, Bl.P21 A, Bucureşti

N. red.

Mi-a făcut mare plăcere să vă citesc. Gîndiţi cuviincios şi scrieţi cu naturaleţe, în cea mai bună tradiţie a limbii române. Nu cred însă că aveţi motive să fiţi iritat. Eu n-am pretins, în emisiunea domnului Sava, că ţăranii îşi înjură mama, ci doar că li se întîmplă, la necaz, să înjure lucruri şi făpturi la care ţin. (Nu spuneţi chiar dumneavoastră că m-aţi înjurat copios după emisiune?). Să nu uităm, pe de altă parte, că paralelismul "patrie-mamă" e o simplă metaforă (nu lipsită de oarecare haz, dacă ne gîndim că "patrie" vine de la "pater", care înseamnă "tată"). Cît despre domnul Patapievici, puteţi fi liniştit. E un om delicat şi responsabil, supărat nu pe ţară, ci pe cei care o fac de rîs. Şi veţi recunoaşte că se găsesc destui care, vorba lui Caragiale, "în loc s-o iubească şi s-o respecteze ca pe o mamă cuminte, onestă şi severă, o curtează, o măgulesc şi o exaltează ca pe o bătrînă cochetă, nebună bună de tocat!". (A.P.)

Alte glasuri, alte încăperi

"Îmi permit să fac o paranteză. Revenind în ţară după amar de ani, am avut plăcerea de a mă afla la Uniunea Scriitorilor cu prilejul aniversării poetului Pan Vizirescu. Printre cei care au adus omagiu decanului de vîrstă al poeziei româneşti a fost şi Ana Blandiana.

La un moment dat "un personaj" cu o privire cleioasă şi un rînjet slugarnic îmi spune bătîndu-mă pe umăr: "Ştiţi, asta a fost pionieră". Am crezut că nu aud bine, am crezut pur şi simplu că visez. Cum, pînă şi la Uniune a ajuns mahalaua? L-am fulgerat mărturisindu-i că şi eu am fost pionieră şi pe deasupra şi "UTC-istă"... Cinci minute după terminarea festivităţii, pe cine văd, cu acelaşi zîmbet slugarnic, vorbind cu Ana Blandiana? Pe tipul meu! (Liiceanu ar fi spus poate, licheaua, însă eu mă tot întreb cît se poate extinde cuvîntul lichea).

Moştenirea nenorocită lăsată de comunism este numărul mare de astfel de "tipi"; poate ăsta era tipul de om nou, visat de partid şi care riscam a deveni mulţi dintre noi...

Nu, nu sărăcia şi murdăria m-au frapat revenind în România după şaisprezece ani, m-a durut "mutilarea" oamenilor, mizeria morală, m-a frapat mitocănia, m-a durut mutilarea limbii..." (Dr. Gabriela BACIU-CERKEZ Pestalozzistrasse 34 Zürich)

O ieşeancă de altădată

Era în vara anului 1941... în 29 iunie... duminică dimineaţa... la Iaşi... în dragul nostru Iaşi, în blîndul şi molcomul nostru Iaşi atît de îngăduitor cu multe în acele vremuri...

În curtea chesturii de poliţie, devenită neîncăpătoare, mulţimea aştepta aparent resemnată. Era o aşteptare tăcută, demnă, cu capul sus, uimită totuşi de marea nedreptate dar şi pătrunsă parcă de sentimentul superiorităţii în faţa ignoranţei şi a urii.

Nu ştiam de unde va veni sfîrşitul. Poate din dreapta noastră, de la mitralierele care străjuiau cu ţevile lor ridicate zidul din curtea chesturii, în faţa cărora, pe lîngă masa lungă, îşi plimbau aroganţa ofiţerii aceia blonzi, înalţi, frumoşi, cravaşîndu-şi cizmele negre, lucioase?

Eram mai ales foarte îngrijoraţi pentru faptul că fratele mai mic, abia adolescent, mai mult copil, fusese ridicat înaintea noastră, ascunşi fiind în pivniţa casei; el se afla în curte, lîngă butoiul cu apă de ploaie pe care pluteau bărcuţele de hîrtie albă cu care se juca. Ştiam că e atît de neajutorat în clădirea chesturii, departe de noi, la marginea curţii lungi, imposibil de străbătut prin mulţimea compactă de oameni.

Încă mai veneau şi veneau coloane de evrei, unii cu mîinile ridicate, conduşi de soldaţi. O mare tristeţe m-a cuprins la gîndul că toţi aceşti oameni care intrau tăcuţi, cu tumultul sufletesc în privirile întrebătoare, nu vor mai fi.

Şi... deodată, iată ordinul surprinzător ca femeile şi copiii să plece acasă... Mulţimea fremăta în îmbrăţişări dureroase de despărţire, în lacrimi, în gesturi de dăruire reciprocă a ceea ce avea mai de preţ fiecare: inele de căsătorie, ceasuri, rezervele de bani cu care să poată supravieţui cei rămaşi acasă sau cei ce vor pleca la muncă obligatorie (aşa credeam, naivi cum eram, neimaginîndu-ne trenurile morţii care-i aşteptau în acea zi pe bărbaţi).

Dar mama, da, ea, ea ştia însă că are ceva mult mai de preţ atunci decît cele pentru supravieţuire: pe fratele meu mai mic, din clădirea chesturii, departe, poate neştiutor al ordinului de plecare acasă a copiilor şi în imposibilitatea de a-şi croi singur drum spre ieşire prin zidul mulţimii; el rămînea acolo şi ar fi fost pierdut.

Şi iată că s-a întîmplat ceva cu totul neobişnuit pentru acele momente care pregăteau de fapt pogromul. În disperarea ei, mama s-a desprins brusc de mulţimea în care durerea despărţirii căpăta acum glas sfîşietor şi o vedem cum începe să înainteze singură, singură, singură spre masa lungă, spre ofiţerii germani care o priveau uimiţi, cu severitate, dar luaţi prin surprindere de actul ei temerar. Voia, naiva, ştiind limba germană, să-i înduplece, s-o ajute ei să-l aducă pe copilul ei lîngă noi – ne-a povestit ea mai tîrziu. Însă în timp ce înainta spre masă vedem cum îl zăreşte deodată în dreapta ei pe comisarul Zaharia, în uniforma-i cunoscută (cine nu-l cunoştea în cartierul Pieţii Sfîntul Spiridon, pe străzile Vasile Alecsandri, I.C. Brătianu?). Întorcîndu-se dintr-odată spre dreapta, ea porneşte hotărîtă spre el adresîndu-i-se în momentul în care s-au aflat aproape unul de altul; asistăm uluiţi, înfricoşaţi pentru amîndoi, în timp ce ofiţerii germani îşi manifestau nervozitatea probabil pentru hotărîrea conducerii române de plecare a copiilor şi a femeilor acasă. Totul era pe muchie de cuţit, dar mama şi comisarul Zaharia stăteau de vorbă, ea, cu disperare şi cu gesturi rugătoare, el ascultînd-o cu bunăvoinţă (lucru extraordinar pentru acele momente în care a sta de vorbă, numai, cu un evreu era un act de mare curaj). Şi îl vedem cum o ia uşurel pe mama, o conduce spre un sergent înalt căruia îi spune ceva, iar acesta porneşte spre noi, spre mulţimea fremătîndă; impunîndu-se prin uniforma şi arma sa la umăr, acesta reuşeşte să croiască o pîrtie îngustă printre oamenii înghesuiţi, urmat de mama care-l chema disperată pe fratele meu.

Priveam cu înfrigurare spre ei cum se pierdeau în mulţime, odată cu chemarea mamei. Peste două-trei minute îl găsim – apropiindu-se de noi, pe pîrtia croită printre oameni – pe fratele meu mai mic în spatele sergentului, însoţit de mama mea, fericită. Nu ne venea să credem că fratele a ajuns la noi, desprins din mulţime. Nu ştiam atunci că-ntr-adevăr era salvat, pentru că cei aflaţi, ca şi el, în clădirea chesturii au fost încartiruiţi acolo întreaga zi, duşi apoi sub escortă la gară, loviţi sălbatic de bastoanele SS-iştilor, întinşi acolo pe ciment, ameninţaţi cu moartea dacă se vor ridica (îmi sună şi acum sinistru vocea aceea prin pîlnie) şi transportaţi apoi spre... nefiinţă în "trenurile morţii".

Actul de curaj şi de omenie al comisarului Zaharia de a-l salva pe fratele meu a pus pecete şi pe destinul familiei noastre.

Toate, toate acestea le-am povestit la unul din procesele "criminalilor de război" din ţară, în Bucureşti, la care soţia comisarului Zaharia, aidoma Vitoriei Lipan, căutîndu-ne la Iaşi şi la Bucureşti, din adresă în adresă şi găsindu-ne, ne-a rugat să depunem mărturie cu cele ştiute, în favoarea soţului ei, acesta fiind acuzat de-a fi condus, la ordinul superiorilor, la chestură, un grup de evrei.

Nu voi uita privirea înceţoşată de lacrimi, domnule comisar Zaharia, plecăciunea adîncă şi zîmbetul cald, uluit şi fericit care însoţeau cuvintele de mulţumire şi recunoştinţă pe care mi le-aţi adresat, înaintînd cîţiva paşi din boxă, spre mine, care semnam depoziţia la grefieră.

Să vă fie amintirea binecuvîntată, domnule comisar Zaharia!

Sarah KOHN
Bucureşti

Necunoscutul din Timişoara şi Bistriţa

24 ianuarie, 1997

Dragă prietene,

M-am întors de pe unde am călătorit; nimic nou în substanţă, toate altfel în formele lor, de cîte feluri or fi fiind, că eu însumi am rămas cum am plecat, orb la trans-formările astea, trans-formate, fără să şi trans-conţinutizate, fără şi altceva, dar bunînţeles altcum; or, oare nu mai pricep decît puse pe calculator (compiuteăr)? Poate.

Invitat la un Congres de specialitate, în Spania, anul trecut, de însuşi Comitetul de organizare, m-am dus, că mi s-a acordat gratuitate pentru deplasare şi cazare. Acolo cunoscui pe unul, pe altul, dar în mod special pe Ruiz Costa Sanchez, andaluz de origine, membru în mai multe consilii de administraţie, domiciliat în Uruguay şi cu serviciul în Buenos Aires, patronul unui Institut de cercetări meteorologice. Bărbat echilibrat, sobru, soţ înflăcărat al unei fascinante venezuelene, cu care are doi frumoşi băieţi. Costa – economist de profesie, avocat de ocazie şi poet prin vocaţie – este un fin iubitor de cultură şi discret sponsor. După mai multe convorbiri pe sălile Congresului m-a invitat la un cherry, apoi mi-a propus o ieşire cu yachtul spre Teneriffe. M-am dus, de ce nu? Ne-am deplasat puţin la Casablanca, apoi vizitarăm – împreună cu familia lui – Madridul artistic şi Lisabona istorică. Cînd am vrut să mă întorc acasă zise că i-ar face plăcere să merg cu el în Uruguay, pe cîteva zile, are o vilă lîngă Carmelo, pe malul golfului şi nu l-am refuzat.

Este plictisitor să descriu podişurile, văile, cîmpiile, rîurile şi uscăciunile hispanice, lucrare inactuală şi lipsită de apetitul grăbit al cetitorului, obişnuit cu imaginile video; la fel e agasant să-ţi descriu subversiv sau/şi eliptic peisagele cvasiurbane şi cvasirurale, nesfărşita întindere uruguaiană, pestriţată de iarbă în mii de florituri, despre care dacă nu ştii că eşti acolo, asemănarea ca asemănare e cu pusta maghiară, cu stepa rusească, la fel cu preeria nord-americană sau cu bunul nostru bărăgan. Pînă la Jose Enrique Podo am hurducăit pe un drum ca acela de la Sighişoara la Sibiu, apoi spre Soriano şi în lung de şosea la Payasandu. Costa are un mic han lîngă San Gregorio, chiar sub lacul imens şi am adăstat acolo cîteva zile să-mi termin capitolul despre legitimitatea rezistenţei politice; nu l-am terminat.

Un prieten al prietenului meu ne-a invitat să-i vizităm rancho-ul din Rivadavia, undeva, spre sud-vestul Moronului, într-o pampa rece şi uniformă, cu mii de cai şi vaci stupide ca şi cerul acela răsturnat peste noi. A, dona Margarita voi să ne zvîrlim pînă la o verişoară dreaptă, suavă catolic, dedicată lui Crist în mînăstirea Santa Barbara de sub Monte Zabaillos, chiar pe malul lacului Ghios. Abia acolo am terminat capitolul cu pricina, beneficiind şi de observaţiile padrelui Fernando de Mayo, un doct cunoscător al fenomenului totalitar comunist. Nu am reuşit să urc pantele muntoase mai sus de două mii de metri, fiind prea frig pentru oasele mele cele muiate şi, de la Colonia Las Heras, ne-am dus la Mar de Ajo, în plin soare atlantic, unde am participat la o interesantă consfătuire meteorologică referitoare la Antarctica. Trecură, astfel, cîteva luni întregi, uitasem de detaliile europene, de marile prefaceri posibile româneşti. Vorbeam într-o limbă virilă, eclatantă şi plină de surprize metaforice. Din păcate, ori din fericire, domnul Harisumo Tsutoiata, şeful unei staţiuni din Te Kao, pe ţărmul estic al nordicei North Island, îmi ceru cîteva păreri şi dori să experimentăm anume ipoteze privind turbionaritatea alectee, astfel că, în loc să ajung la Bucureşti, mă trezii la Gisbone. Nu voi sta să-ţi povestesc amănunte despre Manukau şi extraordinarele mele gazde din Mangonul, unde m-am simţit nemaipomenit, nici despre rezultatele experimentelor, foarte specioase şi întrutotul discrete. Cert e că Te Kao mi-a oferit posibilitatea unor cercetări care m-au satisfăcut.

Prin decembrie mi se făcu dor de casă şi, după o vizită scurtă la o veche prietenă, chirurg în Bundaberg, pititul spre Litabella, curat şi amintindu-mi de Câmpina, habar n-am de ce, revenii la Costa, cu care m-am întors aici, în Europa, apoi aici, în România.

Amărîta mea casă din Vaidii mă aştepta cu gardul căzut sub asaltul unor oi netrebnice, ogorul de pe valea Praniţei se uscase deja, părintele Sofronie îmi făcuse de-acum slujbele cuvenite, mama se cernise, soră-mea îmi povesti necazurile cu automobilul nevandabil, iar Emma prezentă o listă cu restanţele... CDR-ul era în culmea fericirii, ce-o fi aia ştii tu, Mihai Băcanu mă uimea, iar Revelionul plîngea într-o veselie debordantă. Buletinele meteorologice sunt cele mai politice evenimente din România.

Probabil că m-ai uitat cu un oftat mioritic. Între timp, cei ce mă iubesc mi-au publicat încă o carte, a nu ştiu cîta, m-am grăbit să somez o editură care m-a uitat, azi predau un manuscris de care sunt mulţumit, mă apuc de "DEOCHIADA". Pe cuvînt că te voi asalta cu pagini din ea; posibil să o şi termin pînă în două mii zece, dacă mai apuc, precum zicea Tolstoi. Te îmbrăţişez, cu aceaşi maşină de scris de pe drumurile viselor,

Bodonul bodonilor

februarie 5, 1997

Andrei dragă,

Zilele trecute am primit telefon de la un demult prieten. Cum lipseam de acasă, mesajul îmi parveni prin robot: "Alo, eu sunt, dragul meu, eu, Botiga, Botiga Ginel, ascultă, felicitări că ţi-ai instalat robot, bravo, bravissimo mio caro, robotul e ceva foarte necesar, dragul meu, nu te-am mai văzut de... mă rog, eşti invitatul meu special, auzi, special, poimîine, la prînz, dau o masă, aşa, în familie, cîţiva din cei mai apropiaţi... la ora paisprezece, vino şi tu, te rog, stau pe strada Martirilor Revoluţiei din 1989, a Marii noastre Revoluţii din 1989, la numărul una sută, felicitări pentru toate şi să ştii că nu te-am uitat... Dragul meu, te aştept la prînz, special, da? La revedere".

Ei, unui atîta de călduros mesaj, c-aşa se zice, nu puteam rezista. În sfîrşit, poimîine, fix la paisprezece, taxiul mă debarcă în faţa unei vile cu un etaj purtînd numărul o sută; pe strada Martirilor Revoluţiei din 1989. Acolo locuia domnul Ginel Botiga, pe care nu-l mai văzusem din 1988, mai exact din vara acelui an cînd, şef fiind la magazinul de piese auto, mi-a dat o baterie uzată, pentru care ne-am certat cumplit; ne-am împăcat numai după ce i-am făcut cadou două pachete "Kent", bunul meu prieten fiind mare fumător, ca şi mine, de altfel. Mi-a schimbat şi bateria, bineînţeles. Au trecut de atunci cinci ani, Doamne, că repede e valul vieţii.

Vila trona într-o curte adăpostită îndărătul unui gard înalt, de tablă zincată, solid construit. Am sunat emoţionat, pipăindu-mi cele două pachete de Kent din buzunarul drept, de care a beneficiat imediat paznicul sau bodyguardul sau cum s-o fi numit.

— Domnul vă aşteaptă, zise încruntat, cercetîndu-mă strict pe sub sprîncenele iscoditoare, după ce mi-am declinat identitatea.

Domnul mă aştepta în salon, tot numai smoching, numai papion, numai zîmbet, numai gîngurit drăgălaş.

— Aa, dragul meu, mio caro, eşti un dulce, scumpul meu vechi, arăţi minunat, bine ai venit în hausul meu, deci, eşti bine venit, dragă... imediat, să te prezint... domnul e domnul doctor, doctor în contabilitate... consilier în Comisia de...

— ...lasă, dom' Botiga... Ginele...

— Mda, ai dreptate, îîî, domnul şi doamna Mucelea...

— Mucielli... îl corectă fermecătoarea blondă.

— Domnul şi doamna notar Gabre, domnul şi doamna Boba Vasile...

— Bazil şi Carmen, susură roşcata privindu-mă adînc.

— Domnul şi doamna Marinescu, ştii, patronii lui "Vax-impexprom SRL", excelenţii domni şi doamne...

— Dom'le, mai bine un coniac, zise jovialul Mucelea. Eu îl ştiu pe dom' doctor.

— Dumnealui e dom' Rector şi soţia, doamna Sabina, cumetrii mei.

— Încîntat, mă adresai tuturor.

— Uite, dragul meu, acest coniac, de şapte ani, e special pentru tine.

— Deci, să gustăm, strigă dom' Rector, hai noroc, prosit.

În salon era cald, o lumină uniformă, plăcută, masa plină cu de toate, fetele care serveau umblau ca nişte umbre. Mă simţii, deodată, foarte acasă. Era, de-a dreptul, minunată blonda doamnă Muchelea.

— Unde ai petrecut Anul Nou? se interesă Ginel.

— Ei, şi eu, pe acasă.

— Acasă? se miră doamna Sabina. E stupid să stai acasă de Anul Nou.

— Dragă, observă domnul Rector, îl jigneşti pe dom' doctor.

— Păi, de ce? sări doamna Boba. În vremurile noastre de sărăcie şi mizerie românească, să faci Revelionul în ţară e adevărată prostie.

— Rica, scumpo, vezi ce spui, interveni gazda.

— Un doctor în contabilitate nu se comportă ca orice ţopîrlan, continuă încăpăţînată doamna Boba. Se duce şi el...

— Dumneavoastră unde v-aţi dus? întrebai curios.

— Noi am fost la Cairo.

— Noi am fost în Thailanda.

— Noi am fost la Viena.

— Noi am fost în Venezuela.

— Aa, pardon, da' unde e casa dumneavoastră? Să avem rezon, da' poa' că domiciliaţi prin cine ştie unde... să ghicesc? făcu doamna Muchelea.

— Ghiciţi...

— Los Angeles?

— Nu.

— Oslo?

— Nu.

— Montecarlo?

— Nu.

— Mă dau bătută. Unde?

— La Roma.

— Păi? V-am spus eu?

— Dar, doamnă, unde e Roma?

— Bravo, în Italia.

— Nu. Pe glob sunt trei localităţi cu acest nume. În afară de capitala Italiei. În una mi-am petrecut Revelionul.

— Şi? Ceva gagici? se interesă doamna Sabina.

— Nu prea.

— A, în Thailanda e nemaipomenit. Noi am fost la Bankok, aşa să ştii. Frumos oraş, prostituate, proxeneţi, homosexuali, drogaţi, tarabe, fructe, panglici, cuţite, elefanţi, yoghini, palmieri, bungalowuri...

— Da', dom'le, strigă Rectorul, uite şi fotografii: aici – eu la o tarabă, eu – la poarta unei biserici budiste, eu – lîngă un autobuz, eu – cu mîna pe o statuie, acolo – nevastă-mea sub un portal, nevastă-mea pe burtă la piscină, nevastă-mea pe spate în cameră, nevastă-mea bînd o coca-cola, nevastă-mea la barul de noapte, extraordinar, dom'le, frumos, dom'le, e-he-he...

— Ei, da' şi noi avem fotografii, se îmbufnă doamna Marinescu. De la Cairo. Adică, am fost şi la piramide. Teribile, dragă, foarte înalte. Şi nisip... o mulţime de nisip. Uite, aici sunt eu cu un turban, acolo bărbatu-meu călare pe o cămilă, zău, cămilă în carne şi oase, dincolo fiu-miu, vai că nostim e, privind aia... aia... roasă de vînt... leul cu înfăţişare de om... piramidele sunt foarte mişto făcute... au şi bar, da' foarte scump.

— Noi n-am adus fotografii, replică domnul Boba, deşi deci am fost prin Venezuela, unde deci ne-am plimbat cu carnavalul, şi deci am cunoscut viaţa agitată a ţării. Păi, Caracasul e oraş mare, să ştiţi, deci sînt multe femei frumoase, şi deci e scump peste tot. Să ştiţi că ne-a costat o cola un dolar, plus că barurile de noapte sînt scumpe, deci ne-am purtat foarte omeneşte cu tipii. Firma mea a plătit, desigur, că avem un dever bun, suntem cei mai tari din zonă, vindem şi importăm cînd nu exportăm şi facem bani destul de buni, deci la Caracas erau seri călduroase şi ne-a constatat barmaneul cu taxe mari. Dar eu, deci, mi-am luat soţia şi am petrecut la carnaval...

— Thailanda, ah, Caracas, ah, exclamă domnul doctor în contabilitate. Ce n-am da să ajungem şi noi... Da' săraci cum sîntem, ne-am mulţumit cu derizoria Vienă...

— Să nu spui asta, dragul meu, sări supărată doamna Carmen. Viena e fermecătoare, zău, are atîta farmec că e foarte fermecătoare, cu străzile ei şi cu blocurile ei fermecătoare, cu şirurile de automobile şi luminile Sombrunului, ăla, galben, fermecătoare şi atractive. Seamănă mult cu palatul regal din Suedia, ăăă, Mitică, am fost anul trecut cu ministrul ăla, Jean, da, fermecător şi palatul regal, maximum fermecător, cu pereţii galbeni şi soldaţi nemişcaţi, ca la Copenhaga, da mult mai urît decît la Napoli... la Napoli?, aaa, nu, la Versailles.

— Nu se zice maximum, scumpo, ci super, susură doamna Botiga. Prin Viena e superfermecător, prin... a-a-a-ah, ce-mi făcuşi, botigule, îţi aminteşti, solidule, e superfermecător la Montecarlo, oh, cărţile alea de fante, mă interesează fanţii, cum zicea tov. prim, Montecarlo e putred, tovilor, şi să mor eu, e putred, că te scufunzi şi nu mai poţi, da' tovul e ajuns şi nu se mai uită la noi, săracii, bancher, deh, nu bieţi sereliştii ca noi. Că lua-i-ar dracu' de comunişti, că io eram o biată secretară beobe şi am şi nu m-am pedeserizat, că-s liberală de cînd m-a făcut măsa mea, cum zicea tovul cu zicerea, la Montecarlo e muuultă lume şi se cheltuie bani frumoşi, băieţi, cum ştiţi.

— Eu sînt pentru România, strigă Rectorul, roşu-n obraz.

— Ba, eu sînt pentru asiatici, scrîşni domnul Boba.

— Dimpotrivă, cred că e bine să conversăm cu japonezii.

— Ce spui, neică? Patria, poporul, pîinea lui, prospecritatea neamului, halogenii nu au ce căuta prin firmele noastre, ţipă domnul Marinescu.

— Legea e lege, fără lege e fărădelege, cum ne cere integrarea, eu sînt pentru integrare, că e buună, zise cu voce groasă domnul Mucelea.

— O integrare egaliatistă, că şi noi avem legumele noastre.

— Iar dumneavoastră, cu revelionul... dom' Victor, de-al cui sînteţi? mă luă scurt Ginel. Chiar el.

— Eu... ăăă... foarte pe scurt, deci, mă raliez opiniei că, e mult mai bine să facem o realizare pe măsura condiţiilor... care nu e posibil să deranjeze firmele care vor să cîştige şi pot să cîştige împreună cu toţi, deci vreau să zic sunt pentru.

— Păi, nea Victore, eşti de-al nostru nostru, ţipă Rectorul.

— Aşa, dom' Victor, eşti cu noi, confirmă domnul Mucelea.

— Nici că se putea altfel, conchise Vasile Boba.

— Te botezăm, bravo, se ridică în picioare domnul Marinescu.

— Lasă, dragă, murmură blonda doamnă Mucielli, îl botez eu.

Sigur, mă interesa teribil să fiu botezat de blonda doamnă Mucelea ori Mucielli, cu reprezentativul ei piept, sub semnul intelectualităţii româneşti, agresiv şi, totuşi, discret. Am băut acel amestec ciudat de tequila cu băbească, vermut şi lichior de cocos, bucuros apoi că mi-am găsit culcuş pe o sofa din camera alăturată. Aştept un telefon de la ispititoarea mea naşă.

Căci în rest, toate bune şi conforme, chiar dacă nu totul e cum se cuvine, precum ştii,

al tău,

Victor

N. red.

De mai mulţi ani, primesc la redacţie scrisorile cuiva care mi se adresează cu "dragă prietene" şi pare să aibă o adresă volantă: cînd la Timişoara, cînd la Bistriţa-Năsăud, cînd prin alte locuri. Admit că, de o bună bucată de vreme, păţesc adeseori ruşinea de a nu recunoaşte chipuri şi nume pe care, totuşi, le-am întîlnit. Am scuza că, mai ales după 1989, am devenit un fel de ghişeu public şi că, în asemenea condiţii, posibilităţile mele de asimilare sînt supra-saturate. Dar mi-e greu să cred că pot uita cu totul un prieten, drept care am dat mereu deoparte scrisorile cu pricina, atribuindu-le unui grafoman, dornic să mă tutuiască fără nici o acoperire. Am acumulat, totuşi, în timp, o conştiinţă vinovată. Pentru că textele pe care le primeam de la misteriosul amic erau bune şi, de multe ori, foarte bune. În plus, omul persevera, impasibil, deşi nu-l publicam şi nu-i răspundeam în vreun fel. Tenacitatea aceasta blîndă a sfîrşit prin a-mi impune. Sînt gata să-mi cer iertare pentru tăcerea mea la fel de încăpăţînată şi să zic, publicînd ultimele două scrisori: "Dragă prietene, ai învins! Sîntem prieteni. Pentru ca lucrurile să intre în ordine nu mai trebuie decît să ne cunoaştem". (A.P.)

Unul ce se dă drept Moș Ion Roată

Stimată Redacție,

Urmez invitației dvs. de a contribui la numărul 232 al revistei **Dilema** pe tema stării presei culturale românești pentru a atrage atenția asupra unui aspect al tranziției care în opinia mea nu ne îngrijorează destul, și care ține în chipul cel mai direct de competența și chiar de îndatoririle presei culturale.

E vorba de, vai! banala decădere a limbii ce-o vorbim și de două ori vai! scriem, subiect la care toată lumea strîmbă plictisită din nas de parcă ar vedea stafia bătrînului Donici, cu scufie și degetul ridicat amenințător, zicînd pe nas: "Vorbiți și scrieți românește, pentru Dumnezeu!" Plictiseala asta e aceeași pîclă în care plutește azi și Moș Soljenițîn, care atît a tunat și-a fulgerat împotriva a tot ce bea votchi și iubește guleaiul general încît răsunătoarea-i voce a devenit o simplă floricică decorativă, o volută oarecare în descreierarea veacului. Dar și-n povestea băiatului care tot striga Lupul, lupul! ca să-și sperie tovarășii, lupul pînă la urmă a venit în carne și oase...

De ani de zile, ne mulțumim să încondeiem limba de lemn a înaintașilor de nuanță cărămizie de parcă jargonul dezgustător à la Ayn Rand, fiind ultracapitalist, ar fi mai breaz, de parcă limba post-modernistă post-structuralistă deconstructivistă de nuanță feministă și psihanalistă ar fi din cine știe ce mlădioasă miere făcută, și cu asta credem că ne-am făcut datoria față de Heidegger. De ani de zile, după marea bătălie a lui â din a, ne odihnim victorioși pe laurii Școlii Ardelene, cu ochii nostalgic-pierduți spre rumeneala de fată nu tocmai mare a Extremului Occident. Fără păreri de rău și chiar fără orice fel de păreri, respingem trecutul, îmbrățișăm viitorul, iar prezentul mai dă-l și sărăciei că prea e pururea de față!

Firește, problema corupției mult dulcei și frumoasei nu e nouă. În forma ei specific modernă, datează la noi de la "secăturile entuziaste" de la pașopt, împotriva cărora tot de atunci au luat atitudine toți românii cu scaun la cap și înțelegere a legăturii strînse dintre limbă și ființa gîndirii unui popor – Gheorghe Asachi, Costache Stamati, Neculai Istrati și mai apoi Junimea dau mărturie pînă azi că, laolaltă cu alți îșlicari de-alde Tololoiu, boierii bătrîni aveau asemenea înțelegere fără să fi auzit de **Originea operei de artă** ori de Orwell în **1984**. Și din ce se trage boala și stricăciunea limbii? Păi tot ca atunci, din prostie și trufie, din lene și din bonjurism. Crescut cu mofturi și înțărcat cu "ideile clare" ale ochelaristului Descartes, noul pantalonar conjugă și el, ca și strămoșul, snobismul bun de snoavă cu acea gravitate a capului căreia nici chiar Domnul Trandafir nu i-ar putea veni de hac. Iar verbul ce rezulta...

Vai și amar. O isterie colectivă a năpădit limba română care, după ce de bine de rău a rezistat în secolul trecut Coanei Chirița, e pe cale să fie sedusă acum de Lordul John, care cu nădragii de anglie și surîsul cu parfum de Winterfresh se ivește unde vrei și mai ales unde nu vrei, gata să-ți vîndă murături din propria cămară, însă mai scump că le zice pickles, deh! Că limba engleză a ajuns azi ce a ajuns, și anume, așa cum teribil i-a prezis Orwell în "Politics and the English Language", o unealtă a vorbirii duble, a echivocului de țață și de piață, e treaba ei și pentru noi, poate, motiv de meditație. Dar să fie oare soarta nemiloasă a tuturor popoarelor și limbilor cucerite de Hoarda de Cărniță Tocată (pardon, de Hamburgheri) ca prin duioasă asimilare să devină și ele niște chifteluțe ordonate și la fel de bine tocate precum Chifteaua-Mamă? Iar dacă nu, oare nu-i revine și limbii, și poate mai ales ei, un rol oarecare de apărare și de păstrare a ființei noastre de dincolo de Hotelul Sofitel?

De un an urmăresc cu un interes din ce în ce mai puțin detașat confruntarea dintre "know how-ul nord-american" (**România liberă,** 18 iunie a.c.) și bietul Dăvidel de la Afumați, fascinat ca puiul de țarcă de șerpuirea pitonului, și constat că limba română pare gata de orice, inclusiv dez-articularea, doar-doar va place-o Clinton, chit că nu e mofturos la muieri. Nu am statistici, dar se observă cu ochiul liber că limba română e pe cale să devină un dialect de mahala al englezei comerciale.

Mă rog, zic subțire intelectualii, antrenorii culturali ș.cl., problema există, dar e circumscrisă la periferia dughenelor și a porturilor unde e firesc că sub privirile îngăduitoare ale Sfîntului Mercurie să se facă schimb nu numai de cafea boabe și țigări de contrabandă, ci și de geci, adidași, boilere, riboane, videouri, pokere noi și second hand la prețuri bestiale (**România liberă,** 2 iunie a.c.), și cîte și mai cîte giumbușlucuri cărora, în graba descărcării, cine să le mai caute rudele de la Azuga și Lehliu? Pînă să zici cutie, ai și vîndut o linie întreagă de boxuri, și te-ai instalat la Piața Galați colț cu Dacia să vinzi hot docși.

Dar oricît bem, mîncăm și ne cherchelim, pe fata Împăratului Roș tot tema acestui număr al **Dilemei**, presa culturală, e cea care a dat-o uitării. Căci a ei e datoria să ia atitudine în fața năvălirii barbare și mai ales să dea peste tot exemplu de vorbire aleasă, curată, limpede românească, și, dacă se poate, inteligentă, deși asta e mai greu să așteptăm de la orice presă. Oare își îndeplinește ea această datorie?

În afară de emisiunea televiziunii române a d-lui George Pruteanu, (care scrie, totuși, «scepticism detabuizant» (**Dilema** V, 230). Au!), care nu intră în discuția propriu-zisă a presei culturale, singura rubrică dedicată vorbirii și scrierii corecte a limbii române îi aparține d-lui Șerban Iliescu, în suplimentul *Aldine* al **României libere**. Meritoriu și cu atît mai nobil efortul acestor doi români cu cît nimeni nu pare să-i ia în serios... Oare de ce, cînd zi de zi și săptămînă de săptămînă dăm de asemenea mostre de snobism și semicultură, de lene mintală și abulică fudulie precum:

"Avantajul versurilor în limba română (și nu engleză) permite stabilirea unei comunicări rapide cu entuziaștii fani..." (zău! **Actualitatea muzicală** VII, 162).

"...agenții... recomandă persoane care au urmat cursuri de baby-sitting... sigur, excepțiile nu lipsesc: unei doritoare de bonă i-a fost pasată și o doamnă în vîrstă..." (Chirița în secolul tehnologiei... **Dilema** V, 230).

"Acesta este Bolivarul meu" (și cum i-ar fi Pancho Villaul? (**România liberă** 30 mai a.c.)

Mă opresc aici cu exemplele, dar de ce să mă mai mir cînd avem azi o facultate de managementul marketingului, (pronunțat manageament, că firea limbii e tot fire, săraca), cînd între 1 și 4 iulie la Teatrul... Național se ține Salonul de Job, cînd liderii mineri și nu numai ei se întîlnesc la summituri unde activează puternice lobbyuri, din industria shippingului no doubt...

În Franța a luat ființă acum cîțiva ani un fel de poliție a limbii franceze, care te amendează de-ți merg fulgii dacă scrii le week-end, le car, le parking lot în loc de sfîrșit de săptămînă, mașină, parcare. Atunci, credeam că francțujii sînt exagerați, xenofobi cum îi știm, dar astăzi mă întreb dacă nu near prinde bine și nouă o asemenea lege. Sigur, cu prostia românească get-beget e mai greu, dar ce frumos ar fi dacă de fiecare dată cînd scrii o prostie cît capul tău ("festivalier" – adjectiv: "esențialist" – substantiv) ar trebui să plătești o amendă contravențională de la o sută la două sute de mii la Ministerul Culturii, direct în fondul acela fantomă pentru repararea mănăstirilor! N-am mai vedea atîția monahi și monahii pe la Obor sau prin gări, și într-un an s-ar începe chiar zidirea de noi biserici și sfinte lăcașuri. Pînă atunci însă, după vorba lui Lenin, ce e de făcut?

Într-un interviu acordat **României**

ION GRIGORESCU – Navă
(Terasa Pavilionului României, Giardini di Castello, Veneția)

libere din 20 iunie a.c., ministrul Învățămîntului Public și al Culturii al Republicii Ungare, dr. Magyar Bàlint, spune așa: "Vrem ca din ce în ce mai multe persoane să vorbească limbi străine în Ungaria, e adevărat, dar știm de asemenea că trebuie să creăm noi categorii de termeni în științele politice, termeni filozofici, economici ș.a. în ungurește, fiindcă e important ca aceste concepte să fie înțelese și să existe și în limba noastră."

Cum zicem noi în româna modernă, from the horse's mouth.

Cu stimă,

Moș Ion Roată

Un anunț

Un băiat de 16 ani, din București, elev la Liceul George Coșbuc, a plecat acum o lună de acasă și n-a mai dat nici un semn de viață. Toate căutările au fost pînă acum, în zadar. Mama lui știe că el citește **Dilema** și astfel se explică rîndurile de mai jos, pe care ni le-a adus la redacție, luni, 29 iulie, însoțită de diriginta fugarului.

Dragă Paul,

Te înțeleg și mi-e dor de tine. Vino te rog acasă.

Colegii tăi de clasă și doamna dirigintă sînt cu gîndul la tine și te roagă și ei să revii cît mai repede.

Te sărutăm și te așteptăm

Mama, colegii
și Doamna Ceamurian

N. red.: Miercuri, la închiderea ediției noastre, constatăm că anunțul a apărut și în *„22"*. Tînărul fugar are, cel puțin, bune lecturi.

O studentă din Deva

Hyde Park-ul londonez, un soi de stat în stat cu o cultură proprie făcută de muzica sterilă și repetitivă a fanfarei, cu reguli stricte în privința curățeniei, dar liberale cînd e vorba de călcarea ierbii, avînd la graniță vecini cu fațade victoriene arătoase ce pufăie demn în vreme de iarnă, ține azi doliu național pentru foștii rebeli din Speaker's corner, răpuși de ucigătoarea, nemiloasa indiferență.

În locul lor doar propovăduitori cu zîmbet neutru ai unor religii sigure de sine și lăfăitoare cum doar reclama la Coca-Cola mai este. Unde le sînt nemulțumiții de altădat', unde își mai strigă ei individualitatea? De ce Speaker's Corner-ul a tăcut? Hipnotizați de televiziune, revoltații se uită acum la "Tînăr și neliniștit"? Peste tot? Îmi vine să strig: "Ajutor!" sau să pronunț leit-motivul babelor, spus în ritmul unei incantații magice: "Vine sfîrșitul lumii!" Căci dacă nemulțumiți nu sînt, atunci nimic nu e.

Dar, chiar în acel moment, gîndul la țărișoara mea mă liniștește. Ei, vezi, mai e și normalitate pe lumea asta! Hyde Park-ul românesc nu are rezonabilitatea stearpă a celui londonez iar Speaker's Corner-ul local debordează, își scapă revoluționarii în miezul orașelor, printre coatele oarbe ale populației muncitoare, nu e zăgăzuit între garduri forjate.

În România adevărurile sînt strigăte pe străzi de nebuni veritabili, nu ca cei ai bardului englez care tot nu se hotărăște dacă să fie sau nu. Cică asta-i problema.

La noi probleme sînt mai multe. Și ni le spun ei, cu o coerență ce parcă o înglobează pe a noastră și o depășește! Și trebuie orb și surd să fii ca să nu te impresioneze pentru zile întregi imaginea unui om tuciuriu ce și-a tras pe cap un voal de mireasă, tîrăște după el un cîine mort și mormăie sau strigă discursuri cu conținut politic sau social. Pertinente.

Sau Romică, vestitul bufon – adică un nebun cu teză – din Timișoara care strigă blamînd după cei care-i par foști activiști zeloși. Lumea se oprește și rîde. Omul își strînge pardesiul pe corp și trece grăbit căci, de cele mai multe ori, instinctul lui Romică nu dă greș.

Speech-urile astea, auzite fragmentar, înțelese parțial, intrigă enorm. Lucide sau nu, discursurile nu sînt nici sexuale, nici intime, nici informativ științifice, ci obsesiv sociale. Ei sînt vocile din pustie pe care eu le ascult cu urechile ciulite și cu sentimentul că mi-am așezat timpanul pe o țeavă lungă prin care se scurge adevărul în maniera lui puțin inteligibilă pe care academicieni, tobă de carte, încearcă să-l eticheteze în van.

Mai sînt doar cîțiva, auto-exilați în țările în care situații ambigue tranzitorii le mai oferă încă un spațiu adecvat, dar sînt specii rare și neocrotite de vreo lege. De aceea, cît încă mai există, să fim atenți la ei.

Mona MOTORGA
studentă, Deva

Alte glasuri, alte încăperi

"Sînteți superbi, măi oameni buni!

Nu întotdeauna!

Unele nr. sînt stupide, altele sînt "mișto rău" (o propunere pentru *Dilema* ar fi acest mișto în vocabularul nostru). Cumpăr *Dilema* de puțin timp, dețin 26 de exemplare. Aș vrea să vă trimit spre publicare o fotografie datînd din 1933 pentru "Albumul de familie". Țin morțiș să văd asigurarea d-voastră, negru pe alb, că mi-o veți returna." (CIOACĂ Angelica, Constanța)

"Tehnologie, fie-ți milă de Natură; nu de altceva, dar cînd va dispărea ea, tu vei fi dispărut demult." (Dan TOPLICIANU, Vînători, jud. Neamț)

BIENALA DE LA VENEȚIA

În loc de cronică, Domnului Germano Celant

– curator al Expoziției Internaționale de Arte Vizuale, ediția 47, Veneția 1997 –

Germano Celant, *n. 1940, consultant pentru artă contemporană la Solomon Guggenheim Museum din New York, "cu biblioteca la Genova și serviciul la Guggenheim", cum îi place să se descrie, cunoscut ca teoretician al* Artei Povera *(1969) curator a numeroase expoziții – dintre care cele mai recente,* Metamorfoze italiene, *la Guggenheim, 1989;* Memoria viitorului, *la Reina Sofia, Madrid, 1990 – afirmă despre* Mostra Storica *din cadrul Bienalei:*

"... Fiind un instrument, pentru moment, de înregistrare și nu de creație, actualitatea (Bienalei, n.n.*) reflectă pe aceea a «tribului artei» care se mișcă cu pas lent și tăcut, dificil de definit, dacă nu participi la viața sa și la ritualurile sale (...). Artistul nu aparține națiunii, ci istoriei artei și artiștilor, unei comunități care s-a revoltat mereu în fața oricărei limite (...). Pentru 1997 am proiectat* Viitor Prezent Trecut *care trebuie înțeleasă ca un spațiu comun, într-un timp comun, care sfidează teritorialitatea și caută să emancipeze arta de tutela națională (...). La Corderie (...) artiși chemați să conviețuiască ca «nomazi transnaționali» (...). M-am așezat în fața artei ca și cum ar fi o mare galaxie, inefabilă dar traversabilă cu stelele sale novae și supernovae, de mari și mici dimensiuni, toate încărcate de luminozitate (...). Mișcîndu-mă într-o galaxie spațialmente indeterminabilă, mi-am pus problema să consider factorul «timp», evitînd orice definiție teritorială (...). Decizia tăieturii temporale a fost aceea de a asuma o angulație stelară* (sic!) *care să ia în considerație artiști născuți lingvistic în anii '60 (...). La Veneția s-a lucrat considerînd infinitatea universului artei, deci pe polarități deschise, unde sistemul comunicativ univoc este obsolut. Am optat așadar pentru multiplicarea semnalelor și acumularea dezordonată și implozivă a materialelor care anunță o schimbare, care nu poate fi nici sistematizată nici cristalizată. Încercarea de ordine sau reducție, de previzibilitate și organizare este destinată, azi, falimentului."*

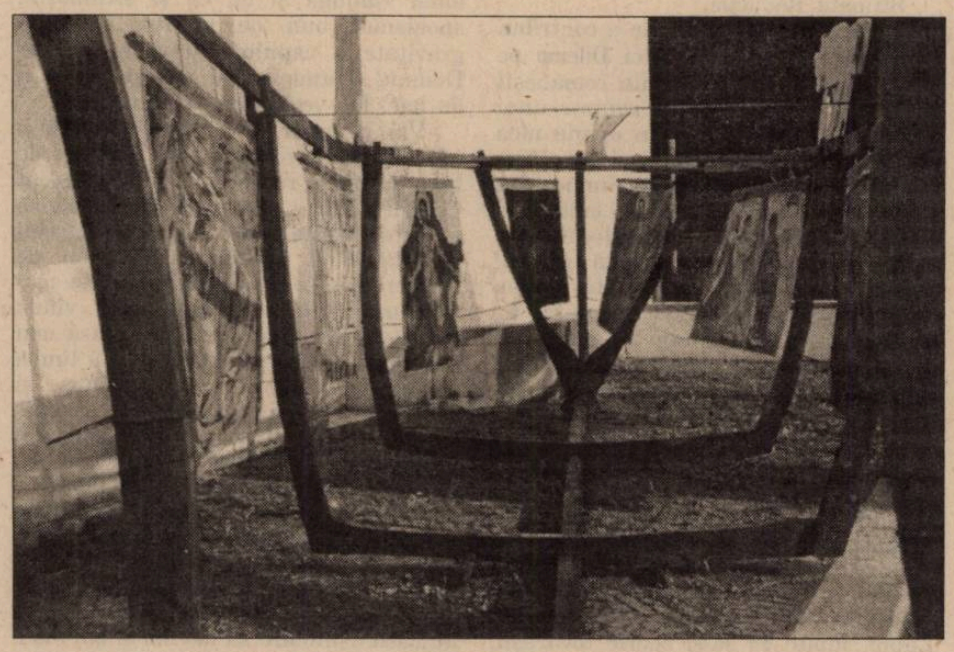

ION GRIGORESCU– Navă
(Terasa Pavilionului României, Giardini di Castello, Veneția)

Eludez aici chestiunea de fond a crizei artei contemporane asupra căreia critica înregistrează o unanimitate inoperantă și oportunistă – pe care o abandonează repede atunci cînd premiază, în cele mai multe cazuri, cinic, non arta ca artă, inferiorul ca superior. (Distanța luată de Maurizio Calvesi părăsind lucrările juriului Bienalei confirmă o minoritate în care se află o judecată critică atentă la alte norme decît la cele ale ironiei artei ce acutizează "infinitele ei slăbiciuni"). Vă scriu în legătură cu o ipostază a crizei – care o ilustrează pe cea de fond, ba chiar o aprofundează, tragic; o ipostază pe care ați personificat-o în calitatea de autor al actualei ediții de arte vizuale: criza criticii și declinul criticului. Ați făcut-o, recunosc, cu nonșalanță altieră, cu notabile efecte autoportretistice: Bienala îmi apare înveșmîntată în negru, într-o combinație de bluson noir și cowboy, cu ochelari de soare, îndoliată și suferind cu alte cuvinte de o evidentă fotofobie. În ciuda inconvenientului numirii dvs. tîrzii (la 1 ianuarie 1997), și al timpului puțin ce l-ați avut la dispoziție, am avut mai multă speranță, mai multă încredere, inspirate de stilul *cool* cu care ați formulat un program foarte permisiv, "omnibusul" – *Futuro Presente Passato.* L-am salutat ca atare în cadrul primei și ultimei întîlniri pregătitoare de la Veneția de la sfîrșitul lui ianuarie 1997. Am salutat ideea "fluidului" care ar uni cei trei timpi generaționali ai istoriei și nu vă ascund, de la bun început, că imaginea pe care o produceți prin *mostra storica* e aceea a unui osuariu, în cel mai fericit caz, o dioramă cu opere fosile, lispite de duh, de imaginație, de spirit. Unicul lor mesaj este reactualizarea caricaturală a crizei artei pe care o reiterați însă cu aerul unui triumf. Obsecvioși pînă la redundanță, artiștii convocați de d-voastră vă ilustrează, ca într-o carte de "fumetti" textele unui scenariu poveristic. Nici fluid, nici cîmp magnetic, nici *novae,* nici *supernovae,* ci black-holes și grimase. Dar să rămîn la o primă chestiune: Bienala ca *observator al fenomenului artei contemporane* a mișcărilor înnoitoare, și a noilor apariții în cîmpul artelor. Bienala s-a declarat, cel puțin în intenție, ca un avanpost chemat să *observe* fenomenul, evenimentele artei contemporane, tendințele, tensiunile ei istorice. În aceeași reuniune am încercat să vă sugerez ceva din ceea ce aici constituie materia primă a reproșurilor pe care vi le adresez, și anume ratarea rolului de avangardă critică al Bienalei, de instanță critică în identificarea noutăților care ar fi, printre altele, și cele datorate "noilor geografii" restituite libertății creatoare, ale Europei orientale. Dumneavoastră înșivă, care teoretizați și admiteți suprimarea frontierelor între genuri artistice, tehnici, culturi, nu v-ați pus nici măcar problema de a le trece pe cele de pe harta Europei. Evident, vorbesc despre noile geografii de pe harta Centrului și Estului Europei în care de 50 de ani se petrec evenimente artistice care scriu istoria artei dar trec neobservate pentru simplul motiv că nu fac parte din "sistemul de putere al artei" și nici din "sistemul marilor puteri". Din *star-system.* Mi-ați răspuns în reuniunea noastră că nu intenționați o expoziție mondială. Cine vă cere asta?

Într-o lume care elaborează și construiește pe baze economico-politice și multiculturale o nouă configurație a Europei cu frontiere transparente, desgrănițuită ("sconfinată"), comunitară, UE, NATO, Bienala ar fi trebuit, ca măcar la 8 ani după căderea Zidului Berlinului, să marcheze un elementar sincronism cu marile mișcări ale avangardei politice dacă nu chiar să aibe un sensibil avans față de proiectele inteligențelor politice de integrare, de recuperare, de asumare critică a *celuilalt.* Or, Bienala dumneavoastră nu a schițat nici măcar curiozitatea elementară de a observa jumătatea amputată a Europei și predată la Ialta tragicei experiențe concentraționare, a privațiunii de libertate creatoare. Intervalul ales de dvs., 1967-1997, pentru *Futuro Presente Passato* era ideal pentru a evalua situația artei din jumătatea estică a continentului european a fostului lagăr comunist. Or, prin "tăcerea" cu care ați tratat această problemă admiteți implicit că nimic demn de reținut nu s-a petrecut aici; că orice totalitarism poate aneantiza arta, poate reduce la vid experiențele spirituale ale unor întregi colectivități; *last but not least,* că istoria artelor vizuale mondiale nu se resimte de aportul acestei "jumătăți", că nu sînt omologabili decît, poate, doar artiștii care au ales calea exilului geografic. Or, vă e util să aflați că nu e cîtuși de puțin așa. E inutil să insist asupra imensului rol al metisajelor culturale în arta secolului XX, asupra rolului de pionieri ai modernității jucat de artiști originari din Estul Europei. Pe scurt dle Celant, ați preferat să operați cu avangardele "de altădată" și de dincolo de Ocean decît să aduceți Bienala în condiția de a fi în avangarda gîndirii critice. Acesta este un prim aspect. Falsificarea istoriei artei prin restrîngerea artei la sfera sistemului puterii.

Următorul, derivat din primul, este că prin clivajul teoretic și expozițional propus de dumneavoastră convertiți poziția de observator al instituției veneției în aceea de *comitent mascat.* Faceți din Bienală mult mai puțin decît are dreptul să fie și mult mai mult decît e necesar, adică altceva decît un "revelator", iar Veneția un loc al revelațiilor. În acest punct ea ajunge prin imensul ei prestigiu, acumulat prin vîrsta centenară, prin merite incontestabile și nu în ultimul rînd prin vocația cultural-cosmopolită a Orașului Unic. Prestigiul Bienalei nu poate fi disociat pînă la capăt de fascinația pe care o produce asupra lumii artei Veneția însăși. Ei bine, o planetă întreagă acceptă, ca pe un reflex cultural și ca pe un omagiu admirativ că pentru Bienală trebuie să-și pregătească, nu fără o anume diligență și chiar cu sacrificii financiare-organizatorice, nu fără o anume reverență cultural-artistică, participarea. Artiștii înșiși sînt, unii, răsplătiți prin selecția lor și simpla lor prezență aici marchează, în palmaresul personal, o recunoaștere a valorii. Or, dumneavoastră compuneți Bienala cu artiști care, uneori, judecînd după prețul pus pe prezență (200.000 $ pentru Oldenburg), lasă impresia că fac Bienalei favoarea de a participa. Bienala "comandă" ceva prin vocea curatorului, mai nebulos, mai delicat sau mai tranșant, trasează o idee, un program, o perspectivă mai permisive sau mai coercitive și 60-70 de țări răspund mai explicit sau doar implicit acestei chemări.

Această vocație de *comitent* primește însă o definiție personalizată prin curatorul care în această ediție ați fost dumneavoastră. Am sperat ca de această dată Bienala, artele să beneficieze de un "gest sacrificial" al unui critic care cu informația respectabilă pe care o posedă ca "navetist între cele două țărmuri ale Atlanticului" să vă puteți pune în paranteze, doar pentru Bienale, convingerile, ideologia, tezele anului 1969 pentru a deveni *tancul de developare* al actualității artei. Nu contest enorma dificultate psihologică și profesională de a renunța la convingeri – la care ai ajuns după trei decenii sau pe care le profesezi neschimbate de tot atîta timp tocmai

ION BITZAN – Sînzienele
(Terasa Pavilionului României, Giardini di Castello, Veneția)

Pavilionul României în anul inaugurării lui la Veneţia (1938)

în clipa în care primeşti puterea şi ai ocazia de a le demonstra public validitatea (nici eu nu fac altceva decît să dau curs unor convingeri). Impostaţia teoretică cu consecinţele practice evidente toate în *Mostra Storica* sînt intim viciate chiar de această perspectivă a unei subiectivităţi investite cu autoritate decizională. Bienala trebuie să devină ceea ce a promis să fie, un observator atent, competent al fenomenului mondial, un Argus care în intervalul celor doi ani recoltează informaţia, o prelucrează, o propune ca temă de meditaţie unui conclav de inteligenţe, celor/celui care vor/va identifica direcţiile, tendinţele, mutaţiile, mutanţii, transformările, noutatea în care *spiritul* lumii se manifestă.

Alegerile, dumneavoastră le-aţi operat, desigur, în spaţiul care vă este familiar, în atelierele cu care aţi lucrat, prin artiştii pe care i-aţi urmărit, promovat şi sedus. Cred însă că operînd excesiv şi monocord cu acelaşi material de 30 de ani, paradoxal, ochiul critic se imunizează, decade, adoarme prin obişnuire cu mereu acelaşi peisaj artistic. Nu vă ascundeţi [illegible]ierezza" că 80% din artiştii (69) pe care i-aţi convocat în *Mostra Storica* au realizat lucrări speciale pentru Bienală. Nu faceţi decît să mă confirmaţi în reproşul pe care vi-l fac de a nu fi fost un observator al fenomenului, ci un comanditar al lui, un inspirator al lui. Drama dvs. şi perplexitatea mea încep aici. În loc să folosiţi ilustra vitrină a Veneţiei pentru a descoperi teritoriile noutăţii, pentru a trasa pe "harta universului" despre care vorbiţi desenul care uneşte stelele în *constelaţii,* ne indicaţi aştri resuscitaţi, cu respiraţia artificială bouche-à-bouche a criticului care sînteţi cu artiştii pe care i-aţi reanimat. Mă grăbesc să recunosc talentul dvs. muzeografic, dicţia clară dar gravidă de trecut, carentă de prezent şi fără nici o urmă de viitor sau speranţă. La Veneţia aţi inaugurat un muzeu al anilor 1970 cu lucrări din 1997. Nici o emoţie – dacă nu l-am fi avut pe Kiefer – nu scurtcircuitează plimbarea printre fantasmele mumificate ale unor enunţuri deja văzute pînă la epuizarea lor şi a noastră. Gardianul şi grădinarul *Artei povera* care sînteţi aţi instrumentalizat trecutul încercînd să obţineţi mult prea tîrziu un certificat inutil de validitate pentru ceea ce fusese omologat cu cel puţin două decenii în urmă. Ba mai mult decît atît, e mai mult "trecut" în "tinerii" invitaţi de dvs. (cu două-trei excepţii) şi deci mai multă dezîluzie decît să-l văd în a 15-a Bienală pe Vedova redivivus. Ceea ce nu aţi întrezărit, de asemenea, este imensul deserviciu pe care îl faceţi unor artişti cu posteritatea acoperită de marile muzee şi pe care îi puneţi în ridicola situaţie de a recita papagalic, ca traşi la cheie, acelaşi refren. Stranie redundanţă, tragică aproape. E sigur că nu avem despre critică şi mai ales despre critic aceeaşi opinie şi, sigur, nici acelaşi limbaj. V-am citit cu atenţie tot ceea ce aţi scris şi declarat în legătură cu Bienala. Un limbaj stupefiant de adolescent frisonat de războiul stelelor, un Sky-Walker hălăduind printre galaxii, visînd "novae" şi "supernovae", hărţi ale cerului, un star-system contaminat de putere şi nu de comunicare. Vorbiţi mai mereu despre "impact" şi nici o dată de *spirit* pe care nici nu-l riscaţi ca termen, fără să observaţi că ceea ce ne propuneţi este o coralitate de "găuri negre" care absorb energia celor ce aşteaptă de la firmamentul artei o minimă iradiere, tot spirituală. Am pentru dvs. o întrebare domnule Celant, e adevărat mai veche decît perplexitatea pe care mi-aţi indus-o: Sîntem noi, cei de azi, urmaşi savanţi, lucizi, inteligenţi ai unei umanităţi imbecile care a pierdut vremea făcînd, de milenii, o artă "atentă", încordată la şoaptele spiritului, la "republica ideilor" şi chiar la aşteptările umanităţii înseşi? Sau sîntem urmaşii aroganţi ai unei umanităţi care a bănuit de cîteva mii de ani că spiritul este el însuşi fericit să coboare într-o materie care la rîndu-i visează izbăvitor la divin? Aţi observat domnule Celant, povero-poor Germano, că mă ţineţi în infern? Că nici măcar pe pămînt nu păşiţi cu alegerile dvs. şi că despre cer nici vorbă în ele? Arta ultimilor 30 de ani e în opinia dvs. un Tartar cînd nu e un sos tartar. În "defective art" locuieşte viitorul? În acest punct jubilez că Mostra dvs. nu are viitor în ea; e defectă de viitor.

Frecventez Bienala din 1990, deci de foarte puţin timp, însoţit de un sentiment amoros, de respect şi insaţiabilă curiozitate, pentru eforturile imense care se conjugă în realizarea ei şi cred că cea mai adîncă metamorfoză priveşte condiţia sa pură şi simplă de explorator şi observator, de analist şi sintetizator al mersului artelor la ora la care Bienala se manifestă. Aceasta presupune timp, o umilitate de servant a criticului, vindecarea criticului de protagonisme, de partizanate şi coterii transatlantice; un minim dar al ascultării. Curatorul care sînteţi, nu cred că trebuie să fie nici Amstrong, nici George Lukas, nici Sky Walker, nici luna ci degetul care ne arată luna, eventual steaua polară a artelor, Zenitul. În logica unei Şcoli orientale de filosofie doar al 5-lea punct cardinal te fixează corect în universul despre care vorbiţi ca un scafandru cosmic şi în care vă mişcaţi cam brownian. Desenaţi vă rog, imaginar, liniile care unesc stele novae supernovae, stabiliţi magnitudini, ierarhizaţi după "criteriul" luminozităţii, decupaţi constelaţiile pe care fără navete spaţiale inteligenţele umane le-au identificat în coerenţa lor ascunsă şi în simbioza lor cu umanitatea terestră. Acest desen obţinut de imaginarul unei fiinţe cu picioarele înfipte în *pămînt* a făcut inteligibil haosul cosmicizîndu-l, aşezînd lumea sub un cadran zodiacal. Şi nu e întîmplător că tot ceea ce e destin astral în această centură e datorat soarelui care se interpune constelaţilor... În universul dvs. cineva a stins lumina, dle Celant.

P.S. Deloc întîmplător, impolitetea dvs. e foarte coerentă cu tot discursul dvs. guerriero-cosmico-critic; impolitetea de a nu fi onorat cu prezenţa dvs. cel puţin unul din pavilioanele naţionale care, în schimb, a onorat programul dvs., chiar dacă nu substanţa lui. În afară de comisari, curatori, au fost de faţă artişti care au transcris în efortul lor ecourile gîndurilor dvs. duse de mine acasă, într-un gest de solidaritate cu curatorul. Singurul gest necritic cu care eraţi dator artiştilor ar fi fost o simplă strîngere de mînă, un salut. Prins însă cum sînteţi cu călătorii interastrale în anii '70 nu aveaţi cum să salutaţi artişti prezenţi în viitor, adică la Veneţia, în 1997. În miezul poverismului artistic promovat de dvs. vă suspiciez doar de poverism critic. Şi cosmic, dle Celant. În plină criză de care nu vă acuz decît că o trataţi ca pe o victorie a spiritului, singura operă de artă sigură este cordialitatea, care ne poate ajuta să suportăm eşecurile înseşi ale artei pe care prezumţiile noastre critice nu fac decît să o acutizeze. Cu un exerciţiu milenar în spatele ei, vă amintesc că Veneţia e un loc unic al cordialităţii, al cultului pentru celălalt al ospitalităţii acordate lui "foresto", străinului.

Cu sinceritate, al dvs.

Coriolan BABEŢI

Scurt istoric al Bienalei

Se poate spune că memoria Veneţiei a fost salvată chiar de uitarea care în Ottocento a coborît asupră-i. Scoasă din istorie, la 12 mai 1797, de Napoleon, uitarea va pune Veneţia la adăpost de eventuale hausmann-izări şi alte manii edilitare la modă în XIX. Din subiect al istoriei, Serenissima devine obiect de contemplaţie estetică constrîns la muzeificare şi turism... Rămîne decorul unui teatru melancolic, iar locuitorii ei coboară de pe scenă în sala unui spectacol care-i sărbătoreşte anual gloriile în ritualuri puse la dispoziţia unei întregi planete. Veneţia e doar "Balul mascat" al Italiei...

Mostra Internazionale d'Arte marchează încercarea oraşului de a reintra în actualitatea istoriei, de această dată însă pe poarta Muzeului artei moderne. Proiect tipic acelui **fin de siècle**, chemat să resuscite Oraşul Unic cuprins de torpoare, Bienala a fost născocirea unui primar poet şi comediograf dialectal – **Riccardo Selvatico**. Incitat de anturajul său de artişi şi literaţi de la Café Florian – Moreau, Duran, Burne-Jones, Liebermann – să restituie oraşului reflexele unei noi splendori, să-l scoată din provincialismul care îl sufoca încă la trei decenii după ce Veneţia intrase între frontierele regatului italian (1866), el imaginează scenariul unui soi de eveniment metis. Ceva între Saloanele de artă şi marile Expoziţii Universale. Inaugurată mai întîi ca eveniment strict italian în 1894, **Mostra** se deschide în anul următor spre lume restaurînd o vocaţie cosmopolită devenită genă şi geniu ale locului. Peste 15.000 de opere au defilat în cel mai mare muzeu provizoriu al artei moderne.

Unica instituţie culturală de vocaţie internaţională a pămîntului italic rezistă de un secol peste toate scepticismele metodice, carenţele organizatorice spre a renaşte mereu dintre ruinurile fumegînde ale polemicilor care o prefaţează şi o secondează. Fără să poată ţine pasul cu vechile geografii ale lumii, cele doar 30 de pavilioane naţionale de la Giardini di Castello nu mai reuşesc să servească nici măcar noile geografii ale Europei. Apariţia în ediţia centenară a unui nou pavilion al Coreei cu aerul unui UFO aterizat între pavilioanele neoclasice ale Germaniei şi Japoniei abia de atrage atenţia că India sau China de pildă nu figurează în topografia Bienalei. Argentina îşi improvizează un pavilion în poarta Parcului. Peste 25 de ţări au închiriat spaţii dincolo de Parc. Taiwanul expune la Prigioni, Irlanda într-o galerie privată. Muzeele Correr şi Cá Pesaro, Palazzo Ducale şi Palazzo Grassi sau biserici dezafectate adăpostesc mai mult decît încape în pavilioanele de la Giardini... Veneţia s-a pus la dispoziţie şi, ca de obicei, Bienala invadează ca o maree cele mai neştiute săli, îmbrăţişînd întregul oraş. Unul din sediile din afara pavilioanelor de la Giardini este Institutul Român de Cultură şi Cercetare Umanistă din Campo Santa Fosca. Bienala se confundă azi cu Veneţia.

1895, 30 aprilie, inaugurarea în prezenţa MM LL Umberto şi Margherita di Savoia; scandalul în jurul unei pînze, "Supremo Convegno" de G. Grosso, cadavrul lui Nietzsche deplîns de bocitoare nude...

1905 Picasso refuzat va expune pentru prima dată abia în 1948.

1907 prima participare a României în pavilionul Italiei; se construieşte primul pavilion străin, cel al Belgiei; pînă în 1914 alte şase ţări îşi construiesc la "Giardini" pavilioane naţionale.

1930 Bienala se deschide spre muzică în primul Festival.

1932 se naşte Mostra del Cinema cu cadenţă anuală, urmată doi ani mai tîrziu de Teatru.

1938 Bienala introduce premiile care debutează cu azi uitatul Zuloaga. România devine proprietara Pavilionului de la Giardini di Castello şi prezenţa ei devine aproape neîntreruptă după război.

1948 Bienala devine, sub bagheta unui ilustru istoric de artă, R. Pallucchini, "observatorul" artei contemporane după ce fusese suspendată în 1944 şi 1946 (ca şi în 1916-1918) din cauza războaielor. Premiaţi: Braque (1948), Matisse (1950), Dufy (1952), Arp (1954).

După Calder (1952) primul artist american (premiat pentru sculptură), primul mare premiu care traversează Oceanul: Rauschenberg. **Le Monde** sesizează "colonizarea americană" în arta europeană.

1968 contestaţia studenţilor obstaculează deschiderea Bienalei.

1980 "Aperto" prima secţiune dedicată tinerilor.

1981 inaugurarea primei Bienale de arhitectură ajunsă la a 6-a ediţie în 1996.

Album

Casa şcoalelor

Experienţa de viaţă, care ar fi putut să-i ajute pe adolescenţi să stabilească personalitatea celor care-i înconjoară, este suplinită în caietele de amintiri prin simbolistică. Ochii verzi înseamnă nesinceritate, părul blond înclinaţie spre vagabondaj ("Nu iubi un blond / Că e tare vagabond..."), iar meseria de fotbalist neseriozitate. În lipsa unui alt sprijin, tînărul care porneşte în viaţă se va folosi de aceste liste simbolice care, dacă ar fi să ne jucăm puţin, le-am putea apropia de bestiariile sau lapidariile din alte vremuri. Caietul de amintiri oferă mai tot timpul asemenea liste de corespondenţe (sau, în orice caz, le are tot timpul în vedere – aşa cum se întîmplă, de exemplu, cu simbolistica florală sau a culorilor). Iată o astfel de listă intitulată ***Sărutul pe profesii*** *pe care am întîlnit-o într-un oracol din anul 1965.* **(C.P.-B.)**

Sărutul pe profesii
un sudor – cu căldură
un doctor – fără milă
un cofetar – dulce
un electrician – fulger
un contabil – cu economie
un pompier – stins
un militar – la ordin
un procuror – cu autoritate
un elev – cu sfială
un merceolog – cu deplasare
un securist – secret

Suprarealismul cotidian

Am extras fragmentul de mai jos din pagina de mică publicitate a unui cotidian de mare tiraj (singura intervenţie a mea a fost să elimin numerele de telefon la care pot fi găsiţi împricinaţii).

După cum spune titlul rubricii, ofer scriere suprarealistă în perfectă stare. Început bizar (vorbirea nebunilor, pe care au tot bătut monedă discipolii lui Breton), cuprins ocult (cu vrăjitoare ce umblă pe la congrese internaţionale şi clarvăzători ce prezic dar şi schimbă destinul) şi sfîrşit apoteotic (cu o căţeluşă albă, foarte frumoasă). Cititorului recompensă. Aştept provincia. **(C.P.-B.)**

AVENTURĂ ca-n filme!!! Da! Hai să-l facem serial! Uite telefonul meu! Eu n-am telefon (nu pot să-l dau, răspund şi alţii... cine le zic că eşti? Cînd mă plictisesc de tine mă sîcîi noaptea? Stai! Primesc apeluri fără să-mi ştie numărul sau fără să am telefon cît timp vreau eu cu doar 15 mii pe lună, mai ieftin nu găsesc). Tel....

ANA Matei (Dochia), clarvăzătorul Alexandru prezice (schimbă) destinul consultaţii gratuite. Tel. ...

„Eugenia“ ca o madlenă

Săptămîna trecută, în plină şedinţă de elaborare a noului număr – NATO, Europa, Severin, Turnul Eiffel, Clinton, destinul! – cineva a întrebat: "cine doreşte o Eugenie?" şi brusc, cîteva clipe, ne-am trezit dincolo de contin(g)ent, într-o stare de graţie, cum se zice frumos în poeziile intelectualiste, veselă şi refuznică, pentru a fi cît de cît realişti. Mai mic, în primul rînd, mult mai gălbui, parcă şi mai mediocru, într-o foiţă subţire şi transparentă, incomparabilă cu hîrtia mată şi lucioasă a prototipului clasic, noul specimen a trecut prin cîteva mîini şi nimeni nu a dorit vreo Eugenie de azi. Două persoane din aripa ceva mai matură a redacţiei şi-au manifestat "deschis" şi fără jenă nostalgia după ceea ce a fost odată o Eugenie. Directorul publicaţiei – făr' de curiozitate faţă de nou – a mărturisit că lui îi plăcea, pe vremuri, crema de cacao, care – întărită cum era – depăşea "marginile crocante ale celor doi biscuiţi". "Nici crocantă nu mai e... prefer stics-urile..." s-a conchis şi s-a revenit pe pămînt, la zi, la acea situaţie grea şi tipică pentru spiritul nostru, anunţată, primul, de Brăescu, prin vocea celui care comunica: "A căzut Turtucaia, domnul general!" Se uită constant de Brăescu, m-am necăjit şi mi-am văzut de ale mele, fixînd specimenul neatins:

Cît costa o Eugenie? 0,75!? Exista ceva mai ieftin decît o Eugenie? Sîngeretele la 1,25 suta? Cînd am întîlnit-o prima oară? Eram parcă într-o baracă de şantier, în epoca de fier-beton şi, printre pereţii de scîndură, auzeam o voce de femeie voioasă, îndemnînd: "Mai ia şi o eugenie, că n-ai să te saturi cu o mentosană!" Cred că am gustat-o prima oară într-o gară – la Predeal? aşteptînd-o? să o întreb după 30 de ani? – precis, la un bufet vrînd ceva uşor şi dulce după nişte cîrnăciori grei; Eugenia – necunoscută la vremea burgheză a halviţei de la poarta şcolii – ţinea loc, în construcţia socialistă, de cataif, de ecler, de cremşnit, era dulcele poate cel mai ieftin, oricum cel mai finuţ, în pofida durităţii sale biscuitice, o duritate acceptată pentru crema de cacao, o tărie care o extrăgea din categoria banalităţilor de "dropsuri bune şi jeleuri" şi o plasa printre fursecurile proprii noii orînduiri, fiind cu adevărat "cel mai nou şi original produs al industriei noastre alimentare" (cum scria pe un panou al unui raion de zaharoase de pe Hristo Botev, acolo unde, peste cîţiva ani, în altă etapă, aveam să citesc: "Consumaţi ştrudel cu mere/ Dă avînt şi dă putere!" De ce să nu recunoaştem că a existat o tranziţie de la Eugenia la "ştrudelul cu mere" şi apoi o coabitare a lor în comerţul socialist?). Deloc ipocrită, deloc lipicioasă, melocremoasă sau leneşă, Eugenia nu şantaja că s-ar topi în gură, dar nici nu-ţi rămînea pe degete, antipatică; avea singular – "ia o eugenie de la mine!" şi plural: "mi-am cumpărat la prînz 4 eugenii şi zău că m-am săturat!" De fapt nu era săţietoare, dar – autentică în mediocritatea nivelului ei de trai şi gust – nici nu cerea asta, la urma urmei; în civilizaţia extracantinei, nu se dădea mare şi importantă, nu umilea, nu indispunea (Eugen Ionescu către Ceauşescu: "prin măsurile d-voastră, indispuneţi un întreg popor" – Eugenia nu era dintre acele măsuri), năştea o nesilită solidaritate în minorele simpatii generale – cine refuza "o Eugenie"? O accepta casieriţa de la Alimentara care-ţi "ţinea" o sticlă de oţet şi "o brînză de veci". O îngăduia vînzătoarea de la şunca fără grăsime. Farmacista care "avea grijă" cînd veneau şerveţelele alea higienice. Dactilografa care-ţi bătea, repede, cele două rînduri "cu Congresul al IX-lea" adăugate la cererea imperioasă a secretariatului, că altfel "chestia cu belota şi rebelota nu trece". Ce să le dai? Nimănui dintre cei corupţi cu o Eugenie, nu-i trecea prin cap ipocrizia lui "vai, da' nu trebuia!" Trebuia, era un fleac printre fleacurile alea esenţiale, era o atenţie. Se cerea măcar asta, o atenţie, la nivelul "Alimentarei", al "Bumbăcelului", al farmaciei 425, al "capului limpede", noaptea, pe la două, cînd nu mai era nimic la bufet şi curiera trebuia să fugă în tipografie cu ultima albă, întîrziată la control. Eugenia avea statut de mărţişor, era un "mic gest", o bază de sentiment mazilian între duioşie şi sarcasm, o minimă inocenţă la mica mită şi interzisa milă a zilei. Am voie să spun că, în felul ei, era mai inteligentă decît chewing-gum-ul de azi? În plină şedinţă NATO, m-am trezit îngînînd pe interior, brelist: "Eugenia c'est ma madeleine"... Întinam proustianismul meu visceral?

Tîrziu, la miezul nopţii, m-am rezolvat, auzindu-l pe şeful zborului cosmic, Soloviov, sfătuindu-i, de la sol, pe năpăstuiţii cosmonauţi, de sus, de pe "Mir": "Încetaţi să vă culpabilizaţi!"

Radu COSAŞU

VRĂJITOAREA Lucica, reprezentanta magiei negre din România la Congresul Magiei din Lion (Franţa) vă aşteaptă. Tel. ...

ŞTIU să ghicesc la zodii Ungureşti, dezleg cununii şi farmece, am talismane de noroc şi afaceri. Tel. ...

GHICITOAREA Cireşica nepoata vrăjitoarei "mama Omida" vă aşteaptă. Cireşica vindecă: epilepsia, dezleagă cununii, scoate argintul viu, dezleagă bărbat, face contra beţiei, de dragoste, de spor şi de cîştig. Tel. ...

CĂŢELUŞĂ albă, foarte frumoasă, ofer la iubitori animale. Tel. ...

Impresii de locatar

Vecinul din stînga şi-a deschis un atelier de reparaţii-auto; miros de benzină, gaz de eşapament, scrîşnet de roţi, ciocănituri sonore, animaţie. Noaptea, ne este îmbogăţită curtea cu uzate cauciucuri inutile, în zbor greu şi bufnituri înfundate. Ziua, vecinul interpelat, ne priveşte în ochi cu seninătate abisală, argumentînd tîmp: de nimic nu-s mai bune; n-are ce face cu ele; nici nu-i mai "închep" în propria-i ogradă...!

Vecinul din dreapta colecţionează cîini de rasă; idealul său, duzina, exemplarele viguroase, arţăgoase. Acestea, 24 de ore din 24, aleargă lătrînd neobosit, de-a lungul plasei de sîrmă care ne separă, simbolic, curţile. Trecătorii, ajunşi în dreptul crescătoriei, fără excepţie se refugiază pe celălalt trotuar. Oameni şi pisici – în necontenită alertă...

Vecina din fundul grădinii, vrea să mutăm în altă parte coteţul cu cele cîteva găini, situat reglementar, la cîţiva metri distanţă de gardul ei: nu mai pridideşte spălînd cu detergent şi îndîrjire, săptămînal, curtea pavată; mirosul orătăniilor noastre o urmăreşte permanent, din subsol la mansarda locuinţei sale de cristal.

Doamna Gina, de peste drum, are urgentă nevoie de unu-doi saci de ciment; depozitul e departe, sacii noştri – numai sub scară; ni-i înapoiază urgent! Peste două luni, se supără: ce să ne restituie, doi saci cu ciment împietrit, care i-au scos sufletul? Că de nimic n-au fost buni; iar cei pe care îi vedem în curte, îs de calitate extra; ce să ne mai dea...? Şi din acea zi, nu ne mai dă nici bună-ziua.

Propria casă ne devine ostilă: ploile se înfiltrează prin ţigla mereu înlocuită; meşteriizidari pleacă, ploile revin şi, odată cu ele, bizarele hărţi umede, pe tavanul proaspăt zugrăvit. Curentul electric ne deteriorează becurile, prizele, aparatele casnice; sau viceversa! La stîlpul din stradă au acces doar angajaţii Uzinei de specialitate; de vinerea pînă lunea "nu fac teren". Ploile înfundă cu nisip şi inundă reţeaua de canalizare. Pentru Serviciul de salubritate ajung un "om al casei".

Dar şi pentru "Mica-publicitate" a ziarului local: "Schimb casă proprietate şi vecini-aferenţi, cu apartament în bloc, căţel şi purcel..."

De-atunci, dilemă de noapte şi zi: întotdeauna PUŢUL în care ne pregătim să plonjăm, e mai adînc decît LACUL din care abia ne-am salvat?

Doina SEBAŞ
Cluj-Napoca

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Ultimele apariţii din iulie

ERNEST BERNEA
Spaţiu, timp şi cauzalitate la poporul român
ALEXANDRE KOYRÉ
De la lumea închisă la universul infinit
MIRCEA ELIADE
Memorii, 1907-1960

De asemenea în librării
ARTA RENAŞTERII
Secolul al XV-lea
album cu 99 de reproduceri color şi 315 imagini alb-negru

Un top estival

Topul filmelor pe luna iunie, publicat de Libertatea săptămîna trecută, este pentru cinefili un duş rece-gheaţă. Sîntem informaţi că cele cinci filme cu succes de casă au fost, în ordine: **Beverly Hills Ninja, Twister, Din junglă-n junglă, Daylight – Panică în tunel** şi **101 dalmaţieni**. Ultimul (cu Glenn Close) a "făcut" mai puţin de jumătate decît penultimul (cu Sylvester Stallone). Şi adevărul e că nu ne mai mirăm deloc (aşa cum am prevăzut, **Trainspotting – Din viaţă scapă cine poate**, foarte controversatul film al lui Danny Boyle, s-a dovedit foc de paie, după cum se poate anticipa că **Joc în doi**, cu Van Damme şi Dennis Rodman (plus Mickey Rourke!), care explodează pe ecrane săptămînile acestea, va urca vertiginos în topurile lunilor iulie/august).

Nu cred să existe, vara, ceva mai trist decît un cinefil sau un critic de film. Primul încă mai are motive de bucurie – de pildă "Retrospectiva (mult spus!) Louis Malle" de la Institutul Francez... Al doilea vede însă că e vară 365 de zile pe an, că în sala "Elvire Popesco" nu se strîng mai mult de trei-patru duzini de cinefili la fiecare spectacol şi că meseria de critic e la fel de inutilă ca rădăcina pătrată a cifrelor de încasări... Cui ne adresăm? Dar cui îi pasă?!

Asemenea momente de adevăr nu sînt lipsite de burzuluiri orgolioase: de ce o cifră "e mai bună" ca un comentariu?! (Răspunsul imediat, de un cinism la fel de "matematic", este: pentru că nu poate fi contestată!) Cînd cifrele claxonează, comentariul trage pe dreapta şi se crucişte.

Cei care te bat pe umăr, explicîndu-ţi că filmul care nu aduce bani nu e un film bun, cei care "dau publicului ceea ce vrea" şi nu se mai gîndesc la nimic, cei care îţi probează, inginereşte, teoria cererii şi ofertei aplicată la nord de Dunăre nu au nici un fel de problemă: cinematograful a devenit Televiziune, fiind reglat de Audimat-ul box-office-ului. Iar dacă la televizor încă mai poţi zapa, filmele pe care ai vrea să faci zapping în România nici măcar nu au intrat în ea!

Învinsă pe toate fronturile (şi-apoi, să fim cinstiţi, ce critică, ce "analiză" poţi face într-o cronichetă de trei mii de semne publicată-ntr-un cotidian?), critica de specialitate se poate replia, confortabil, într-un exerciţiu alexandrin vechi de cînd "Nouvelle Vague"-ul: divagaţia psihanalitico-semiotică-poststructuralistă. Nu există film, cît de idiot, din care să nu poţi "extrage' o analiză cît de cît isteaţă! Dar... *who gives a damn*!? A descoperi o aceeaşi obsesie eschatologică în catastrofele puritane **Independence Day, Twister, Daylight** sau **Dante's Peak**, a vedea cum Hollywood-ul a înlocuit mistica Starului cu mistica efectelor speciale şi a-nţelege de ce, într-o societate în care *political corectness*-ul este rînd pe rînd nevroză şi terapie, filme precum **Beverly Hills Ninja, Striptease** sau **Jungle 2 Jungle** ajung să fie produse *ad nauseam*, nu reprezintă altceva decît un alibi pentru un verdict amînat: problema Filmului, astăzi, nu este că povesteşte aceleaşi lucruri cu mijloace mai sofisticate, ci că **nici nu-şi mai propune să povestească** – îşi propune să scoată Bani!

Să ne înţelegem, Hollywood-ul nu a fost niciodată *altceva* decît o Fabrică de bani; dar această fabrică salva totuşi aparenţele făcînd filme bune. Cei care au lucrat acolo au inventat genuri, au dus la perfecţiune formule. Astăzi, criza este la nivelul story-urilor (cu puţine excepţii, rudimentare) şi în absenţa invenţiei. Hollywood-ul recilează, în mai rău, ceea ce a fost bun odinioară. El regresează către o infantilitate de fond şi de formă ce nu e departe, din păcate, de infantilismul moral. O "lungă vară fierbinte" s-a abătut asupra Cetăţii Filmului, toropind creierele scenariştilor (altminteri puzderie) şi ale regizorilor deopotrivă... În fleşcăiala generală, vedetele supralicitează (tîrziu şi fără folos, se pare) iar producătorii sar peste caii verzi pe pereţi din herghelia Sistemului. Criticii cască. Oricum, nu-i întreabă nimeni de sănătate, iar dacă ar dispărea toţi dintr-odată, luaţi de tornada incandescentă a unei catastrofe extraterestre abătută dinspre ecran, nu ar băga nimeni de seamă: în locul lor, reci ca nişte priviri de reptilă, cifrele de la box-office ar continua să se deruleze pe monitoarele computerelor – megacifrele reflectînd, firesţe, peliculele cele mai catastrofale.

Have a nice day!

Alex. Leo ŞERBAN

Cercetarea ştiinţifică şi integrarea europeană

Acum 15 ani, Institutul de studii sud-est europene a fost evacuat din sediul său în 10 ore. Ne întrunisem la ora 8 pentru a organiza mutarea care părea iminentă, cînd uşile Institutului s-au deschis larg şi prorectorul care se "ocupa" de noi a irupt în sală: "Ce faceţi, tovarăşi? Pierdeţi vremea în discuţii, în loc să acţionaţi? Am venit cu camioanele!" Hamalii au intrat în birouri şi au început să ducă la camioane cărţi, dosare, mobilă. Pînă seara, casa din fosta stradă I.C. Frimu era goală şi putea fi închiriată pe dolari. Am ajuns în nişte foste laboratoare ale Facultăţii de Chimie, unde lucrurile au fost aşezate în ordinea în care plecaseră: cărţi peste mobilă, scaune peste dosare. Am redactat un memoriu pentru a protesta împotriva mutării şi a modului în care fusese făcută: a doua zi au apărut secretarul de partid pe Universitate şi şeful cadrelor care ne-au întrebat dacă vrem să ne răsculăm. Memoriul a fost primit de secretarul de stat de la Ministerul Învăţămîntului, azi deputat: Domnia-sa ne-a spus, ironic, că nu poate schimba decizia Tovarăşului (care se pare că ar fi spus, mai înainte de a pleca într-o vizită de lucru: "Scoteţi-i pe ăia afară!" – am încheiat citatul). Faptul a fost consemnat la "Europa Liberă" de fostul nostru coleg Vlad Georgescu într-o cronică publicată acum în volumul **România anilor '80** (München, Ion Dumitru Verlag, 1994, p.36-38).

Institutul era bine cunoscut "sus" datorită tocmai lui Vlad Georgescu, închis în 1978 pentru protestul său public împotriva dictaturii comuniste: atunci la Institut s-a instalat o echipă a Securităţii care a triat cercetătorii. Dar nu numai Institutul nostru a fost mutat dintr-un loc într-altul, fără să se ţină seama de efectele nocive asupra unor oameni care nu ne mai puteau regăsi în spaţiu. Şi azi primim corespondenţă pe adresa str. I.C. Frimu 9, culeasă periodic de la un oficiu poştal la respectabilă distanţă.

Probabil că atunci cînd a fost înfiinţată reţeaua de institute a Academiei, conducerea comunistă a avut în vedere (mă refer la Institututele din ştiinţele sociale) formarea unui grup de propagandişti calificaţi care să legitimeze puterea instalată de tancurile sovietice. Este ceea ce au făcut institutele în anii '50, cînd au fost publicate materiale în mare parte inutilizabile azi, deoarece nu au bază ştiinţifică. După 1963, cercetătorii au început să beneficieze de un domeniu în care puteau face muncă ştiinţifică, cu riscul de a fi acuzaţi că sînt "obiectivişti" (ceea ce era îngrijorător) sau că sînt cosmopoliţi (ceea ce putea antrena sancţiuni, mai ales din partea unui Miron Constantinescu). Această orientare spre respectul adevărului s-a consolidat în anii următori şi cultura română a început să-şi reia o parte din tradiţie şi să angajeze un dialog firav cu specialiştii de peste hotare. Spun firav pentru că interdicţia unor stagii îndelungate în străinătate a funcţionat tot timpul. Cei care au participat la congrese aveau permisiunea să stea cîteva zile între străini şi nu aveau certitudinea că mai ies şi a doua oară. La un congres de la Bruxelles, din 1987, m-am dus cu o comunicare despre românii din Transilvania şi puterea habsburgică de care eram mulţumit, deoarece ridicam cîteva probleme noi. După mine a vorbit o specialistă din Ungaria care a prezentat relaţiile nobilimii maghiare cu Habsburgii şi a lărgit cadrul abordînd probleme desprinse dintr-o cercetare a arhivelor de la Göttingen, timp de un an. Firesţe, comunicarea mea nu a provocat discuţii, în timp ce colega mea a fost supusă la un tir de întrebări ştiinţifice stîrnite de bogatul material pe care-l scosese la lumină prin strădania ei. Cînd am cerut să plec cîteva luni la Centrul de la Wilson pentru lucru în arhive, mie mi s-a rătăcit dosarul.

Regimul Iliescu n-a făcut nimic pentru cercetarea ştiinţifică: timp de şapte ani, vechea conducere nu a rezolvat nici una dintre problemele majore ale cercetării româneşti: specializarea, comunicarea continuă cu institutele de profil din străinătate, realizarea unor lucrări care să impună punctul nostru de vedere peste hotare. Încă nu a devenit limpede că institutele sînt centrele de dezbatere intelectuală din care pornesc noile soluţii. Încă nu s-a observat că în institute trebuiesc făcute doctoratele care trebuie apoi conservate într-un depozit de inteligenţă, util nu se ştie cînd. Tinerii şi-au făcut singuri rost de burse şi, în lipsa unei susţineri morale, se lasă atraşi de ideea că se vor realiza mai repede şi mai bine în străinătate. Academia de la Roma sau Institutul român de la Veneţia nu au adăpostit nici un bursier român, deşi cheltuielile ar fi minime: cîţi tineri nu s-ar duce la Roma sau la Veneţia cu o bursă modestă, avînd casa asigurată şi în condiţii foarte civilizate? Atunci cînd tinerii se întorc de la studii în străinătate, ei stîrnesc invidia celor care au depăşit vîrsta burselor şi care-i privesc doar ca pe nişte contra-candidaţi. Aţi încercat să trimiteţi o lucrare mai voluminoasă prin poştă? Încercaţi, eu nu vă spun cît costă! În orice ţară civilizată imprimatul are regim special: cartea este taxată mai ieftin, ca să circule: la noi trebuie să faci o adresă că nu scoţi din ţară "secrete de stat" şi beneficiezi de regim de vamă care este mai puţin usturător, dar costă.

FABRICE HYBERT – Pavilionul Franţei (Premiul pentru pavilion la Bienala de la Veneţia)

Dacă nu discutăm continuu cu partenerii noştri de peste hotare, dacă trăim "în suc propriu" ca pe vremea comuniştilor, dacă nu ne interesează cei care vin cu diplome strălucite de la mari universităţi de peste hotare, cum intrăm în Europa? Aşa cum ne spun liderii de opinie care se scaldă tot timpul în emoţii şi ne vorbesc despre simpatia noastră neînţeleasă şi despre resentimentele provocate de americanii care nu ne "iubesc". Cînd vom face loc ideilor, în locul emoţiilor? Cînd vom înţelege că ideile au viaţa lor şi că se răzbună atunci cînd sînt batjocorite de cîte un fost activist care crede că este înconjurat numai de proşti? Dacă vrem integrare europeană atunci trebuie să atingem standarde europene: să schimbăm idei, să propunem soluţii, să transpunem în practică norme care au fost elaborate de civilizaţia europeană căreia îi aparţinem. Integrarea europeană nu înseamnă declaraţii patetice despre "Europa iubită" sau repetarea servilă a formulei "aşa ne cer forurile europene". Facem ce trebuie, pentru că sîntem europeni.

Dar integrarea europeană nu este numai o chestiune de voinţă, ci şi de schimbarea cadrului instituţional apărat de o birocraţie care adoră somnul. Cum pot să discute specialiştii între ei dacă acordurile culturale sînt transpuse în practică din birourile Ministerului Cercetării, fără consultarea cercetătorilor? Sau cînd întîlnirile dintre specialişti se fac "organizat" de foruri superioare (Secţii ale Academiei), în loc să se facă între institute? Dacă lucrările comisiilor bilaterale sînt organizate de "forurile conducătoare" se obţin declaraţii oficiale de "veşnică prietenie", fără urmări practice. Vorbim de integrare europeană fără să ne întrebăm cîte forme de masterat şi doctorat european a încurajat Ministerul Învăţămîntului. Atunci cînd se face o propunere, ea este studiată pînă ce trece integrarea.

Înnoirea ideilor este declanşată de discuţie şi de cercetare aprofundată. Regimul Iliescu nu a încurajat primirea ideilor. Acum este strict necesar să verificăm ideile puse în circulaţie pînă în prezent, să distrugem lozincile falşilor patrioţi care au confundat patria cu dictatorul, să elaborăm noi concepte şi moduri de a gîndi. Pentru aceasta este nevoie să se acorde încredere celor care fac cercetare, să dispună de mijloacele existente şi să descopere noi căi spre civilizaţia de care ne-a rupt regimul comunist. Institutele trebuie să aibă stabilitate (nu ştim încă unde se va muta Institutul de studii sud-est europene!), liberă iniţiativă pentru ca să devină ceea ce sînt ele în realitate: centre de elaborare a unor răspunsuri convingătoare şi temeinice la lumea în schimbare de azi.

Alexandru DUŢU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

La taifas, în Răşinari

Dintr-un album cu Răşinarii anilor '80 aflu ceva date despre istoricul comunei, înţeleg că **"dispunînd de tramvai pentru a se deplasa la Sibiu, marea majoritate a tinerilor se califică în diverse profesii, mai ales tehnice"**, mai descopăr că unii dintre cei 2500 de muncitori răşinăreni **"sînt «furaţi» de «curentul» oraşului... transformîndu-şi grajdul în garaj"**. Înregistrez, totuşi, numeroasele "obiective turistice" pe m^2, dar sînt avertizat că Răşinarii tind să devină **"un centru de habitat muncitoresc, o aşezare-dormitor care se îndepărtează de tradiţionala economie montană"**... Fac abstracţie de "farmecul" limbajului şi de "savoarea" pozelor din album şi reţin ideea că şi la Răşinari viaţa a mers mai departe dar nu în pas de voie, ci împinsă de la spate, îmbrîncită, ignorîndu-i-se gîfîitul tot mai "vizibil". Dar etnologului îi şade bine cu drumul... aşa încît...

"Consumaţi Montana, un suc trăsnet!"

Spre seară. Tramvaiul cu pricina alunecă spre Răşinari. Atmosferă de birt. O sticlă circulă printre scaune. E golită rapid şi unul dintre călători mai scoate una din traistă apoi, cu un zîmbet triumfător, o arată tovarăşilor de drum. Dă s-o bage la loc dar este avertizat: **"Aim sori, tălică, o facem fifti fifti"**. Cei care încă n-au aţipit discută chestiunile zilei: starea vremii (**"Călinescu de la PRO TV o-ncurcat problema; bagă ploaie, bagă soare.../ — Pesemne se joacă la butoane"**) sau aderarea la NATO (**"— Ia zi, bă, intrăm în NATO?/ — Intraţi, bă, cine nu vă lasă?"**). Pe marginea şoselei clasica plăcuţă verde marchează sentenţios: **"Pădurile - măreţe temple ale naturii!"**. În tramvai aceeaşi atmosferă de birt. În schimb, la intrarea în Răşinari, te întîmpină reclama la sucul **Montana**, pe care tocmai aţi citit-o în subtitlu.

"Dacă mă supăr pe lucru o şterg englezeşte fără maşină Toyota"

Aşa îmi spune, către prînz, pe aleile cimitirului, o femeie care taie iarba şi mătură (**"igienizez p-aici"**). Apoi se oferă să-mi arate mormintele celebre şi, imediat, se transformă într-un ghid atoateştiutor: istorie, chiromanţie, politică, bîrfe locale... Profit şi încerc să aflu cum e viaţa prin Răşinari. Răspunsul: un potop de vorbe aiuritoare: **"În comună a fost dezastru, acu' e şi mai şi... Terorişti sînt peste tot da' aici sînt căpitanii lor!"**. Fiecărui trecător îi este rezervată o replică de genul: **"Da' ce mergi numa' c-o mînă-n buzunar? Pune-le pe-amîndouă că d-acu' eşti pensionar cu totu'!"**. Şi comentariul, pentru mine: **"Avem de-a face cu pensionari - viitoru' nostru în devenire!"**... O întreb cum a ajuns să "igienizeze" aleile cimitirului. **"Trebuie să ocupi un loc de muncă... înainte de unul de veci, nu?"**. Şi-apoi **"aparatele astea de sol (sapa şi mătura) trebuie mînuite... că doar nu se lucră singur ca Samanta de la televizie!"** Gîndesc cu voce tare cum i-ar sta dumneaei la Bucureşti. **"S-ajung în capitală?... mă prostesc de tot. Nu c-aş vrea să rămîn în liniştea asta, mai sînt şi alte locuri de agrement..."** Ne aşezăm pe-o lespede şi-mi explică cum e cu **"metamorfozarea asta... e o luptă titanică"**, vorbeşte despre săteni care, totuşi, **"se simt bine, au şi televizor, au şi ce turna-n pahare"**, despre unul dintre ei **"decepţionat că p-aici nu există ziaru' «Hodina»"**, că **"unii sînt măgari, da' sînt mulţi..."** şi încheie, punînd mîna pe sapă: **"aşa m-aş expune şi eu la razele-astea solare... da' e ora cînd vine părinţelu' în zonă."**

© S. Gheţie

"O venit Clintăn... ăla cu picioare frumoase!"

La vremea "Jurnalului" ajung în casa unor cojocari, oameni în vîrstă, umblaţi mult, care îmi povestesc cum era în Răşinari pe vremuri: **"Se făceau hore, nunţi, petreceri... Mergeam la cîmp, aveam şi oi... venea toamna, aveai pivniţa plină, podu' plin cu cucuruz. Iarna te duceai la şezători..."** Acum? **"De cînd o venit libertatea asta... oamenii nu mai au cuvînt, nici ruşine, nici frică de Dumnezeu. O ieşit minciuna deasupra, adevăru' s-o dat la fund. Azi vorbeşti una şi mîine e altă poveste..."**. Tinerimii din comună **"îi place să se ducă, să facă naveta, să se ducă-n societăţilé-alea... să umble..."** Evenimentul supercomentat este vizita preşedintelui american la Bucureşti: **"O vinit Clintăn... ăla cu picioare frumoase."** Zîmbesc întrebător şi capăt explicaţia: **"O femeie i-o cerut să-i dea despăgubiri mari că şi-o scăldat ochii-n picioarele ei"**.

© S. Gheţie

"— No, servus, mă. Dai la ştampă de dimineaţă?"

Dis de dimineaţă. Aştept tramvaiul 21 peste drum de o fierărie unde se potcovesc caii. Lîngă ea, o firmă impunătoare: **SC Belgarim srl, Societate mixtă româno-belgiană.** Intru să beau un "suc trăsnet" şi aflu **"c-o murit Anita, aceea cu pensiile..."**. Etnologul din mine se înviorează la gîndul că va vedea o înmormîntare. Mă amendez imediat pentru un asemenea gînd dar, înainte de a ieşi, aud comentîndu-se: **"Lasă să mai moară şi din ăi bogaţi... Se bucură şi cimitirul că intră marfă nouă-ntr-însul..."** Vine tramvaiul împodobit cu reclama **"Vaillant-chauffage, régulation, eau chaude"**. Alături de mine un tip se cinsteşte cu băutură (**"dă la ştampă"**) aruncînd apoi sticla goală într-un tufiş. Regăsesc tovărăşia navetiştilor, plăcuţa cu templele naturii... regăsesc Bucureştiul, încremenită în mirare şi păstrînd în minte replica unui tovarăş de drum: **"No, aşa-i că v-o plăcut la noi?... Aşa cevaaa... mai rar...!"**

Silvia CAZACU

„N-aveţi cumva ceva mărunţiş?“

Ideea de a avea bani, de a cîştiga bani, fie muncind pentru ei, fie prin orice alte mijloace, îl frămîtă pe orice tînăr ajuns la vîrsta cînd se simte destul de independent pentru a se descurca singur, însă dependent din punct de vedere material de adulţi. Aşa că în discuţiile dintre prieteni apare din ce în ce mai des problema banilor: cine are?, de ce?, cum să fac eu să am? etc.

Ca şi în societate, există şi printre tineri o ierarhie condiţionată de bani, bineînţeles la o scară mai redusă. Cei care-şi permit frecventează locuri precum discoteca **Martin** sau **Why Not?**, **Lăptăria Enache**. Grupurile lor sînt omogene, pentru că îi uneşte tocmai acest ban comun. Apar, ce-i drept, în ele şi aşa-zişii "atîrnători", acceptaţi pentru că întreţin atmosfera în gaşcă. De obicei foarte spirituali şi dezinteresaţi în aparenţă, ei nu fac altceva decît să profite de cei cu bani, fără mustrări de conştiinţă: "La banii lor ce contează dacă mai dau o bere în plus?"

Găştile cu bani mai puţini se mulţumesc să se întîlnească pe o terasă de cartier sau într-un parc, unde să discute şi să depene amintiri. Deşi îi invidiază pe ceilalţi, nu şi-ar dori să fie în locul lor: "Noi sîntem mult mai sinceri unii cu alţii, sîntem cu adevărat prieteni", mărturiseşte un tînăr.

Pînă să-şi facă propriu-zis un rost al lor, copiii primesc bani de la părinţi. Se remarcă dintr-o privire cei care au părinţi cu stare, şi cărora nu li se refuză nimic. Poartă tricouri "de firmă", adidaşi **Nike** (pe care-i schimbă o dată la o lună, pe motiv "că nu mai sunt la modă") vin cu **Cielo** la şcoală, cu mici atenţii îşi rezolvă eventualele corigenţe, îi privesc cu dispreţ pe cei din jur în timp ce-şi aprind o ţigară **Marlboro**, se înghesuie în cluburi de biliard unde stau ore întregi şi ajung adevăraţi maeştri, îşi scot cu nonşalanţă telefonul celular oriunde şi oricînd (anul acesta la slujba de înviere, la o biserică din cartierul Primăverii, un puşti shimba politeţuri cu un prieten prin celular: "Ce mai fac? Şi eu pe aici, uite, tocmai mă rugam...").

Există şi cazuri cînd părinţii înstăriţi nu le dau dintr-un început copiilor bani pe motive de genul "Banul strică copilul!" sau "Să vedem întîi de ce e în stare şi după aia mai discutăm!". Aşa că, după o realizare majoră cum ar fi reuşita la examenul de admitere la facultate, copiii observă brusc că au atins un alt statut financiar şi încep să se poarte ca atare. Ei nu-şi dau seama de modificarea propriului comportament, în schimb prietenii lor da. Pe aceştia îi părăsesc repede, catalogîndu-i drept "foşti prieteni" şi-şi caută un anturaj **adecvat noii situaţii.**

Cei care nu se pot baza pe părinţi nu pentru că aceştia nu ar vrea să le dea, ci pentru că ei pot să le ofere doar strictul necesar, apelează la alte surse de venituri. Mulţi dau meditaţii, devin baby-sitteri sau menajeri. Alţii se angajează temporar pe timpul vacanţei: "Am cărat toată vara saci, la un depozit, ca să pot pleca două săptămîni la mare." După multe căutări găsesc o slujbă prost plătită, dar care să le dea satisfacţia unui cîştig: de la vînzător la secretară şi la agenţi comerciali unde oferta e bună: "Angajăm tineri dinamici, prezentabili...". O categorie aparte sînt studenţii care de-abia au timp să se împartă între o facultate şi un serviciu nu neapărat bine plătit: prin cămine, după ce se termină pachetul de acasă, vin zilele de post, în care se mănîncă pîine cu margarină şi cartofi prăjiţi.

Mai sînt şi cei care încearcă afaceri pe cont propriu: vînd mărţişoare primăvara şi felicitări de Crăciun, vînd cărţi vechi de prin casă la anticariate, fură geci de motor de pe la concerte şi după un timp le comercializează. Dacă le merge şi cîştigă, se observă şi la ei o schimbare de mentalitate. Cunosc un tînăr din Pantelimon ajuns printr-o întîmplare partener de afaceri la o firmă profitabilă. El îşi permite să cheltuiască sute de mii pe zi, socoteşte totul în dolari, le plăteşte părinţilor întreţinerea, este respectat de găştile rău famate din cartier şi şi-a uitat prietenii şi vechiul mod de viaţă.

În sfîrşit, o altă modalitate de a face rost de bani e cheta, practicată în general de rockeri. Ei fac chetă în locuri publice: la colţ de stradă, prin curţile liceelor, la metrou etc., şi pleacă de la ideea că "omul cu bani mai degrabă dă unui tînăr cu ochi trişti şi rugători decît unui olog". Cheta merge bine cu ocazia diverselor evenimente: concerte, mitinguri, sărbători etc. Ca să nu pară milogi apelează şi la talentele lor: cîntă din chitară sau din flaut (în pasajul de la Sf. Gheorghe poţi vedea o adevărată orchestră), fac portrete "la minut", de Crăciun merg cu colindul, reinventînd tradiţia. La mare, vei întîlni cele mai originale chete: de la ghicitul în cărţi preluat de la ţigănci, la cheta făcută de cîini (stăpînul îşi lasă cîinele într-un loc aglomerat, un dog impunător ce poartă ochelari de soare şi o pancartă: "Daţi-mi şi mie ceva bani, nu de alta dar MI-E FOAME!"). Motivele chetei depind de persoanele acostate: de la "M-au prins controlorii şi trebuie să plătesc amenda!", la "Nu ne daţi şi nouă nişte bani pentru o sticlă de vodcă?".

În orice caz, cei mai mulţi dintre tinerii cu o situaţie materială medie declară (reinventîndu-l, surprinzător, pe Slavici!): "Mai bine îţi chiverniseşti raţia primită de la părinţi şi visezi că-ţi vei permite la vară să pleci la mare, decît să ai o grămadă de bani şi să nu ştii să te bucuri de ea."

Adina POPESCU

Socio-hai-hui

Nunţile identitare

(III)

Studioul ATRA din Sibiu este un lucru minunat. Acolo am văzut zilele trecute un film minunat, despre ciobani şi transhumanţă. Este povestea adevărată şi mioritică în acelaşi timp, a unui cioban cu multe oi, ucis de camarazii săi şi azvîrlit într-o rîpă, în pădure. Vitoria Lipan în acest caz este fiul său, care reaşază lucrurile în vechea lor rînduială scoţînd, după multe peripeţii, oile părăsite la liman.

Filmat fără efuziune, cu răbdare şi înţelegere, în timpul şi spaţiul transhumanţei, filmul poate fi considerat o mostră de "specific românesc". Şi aici începe cealaltă poveste, a mea. Căci alţi spectatori, cît se poate de români şi de subţiri, nu au fost de aceeaşi părere. Ba chiar din contră. Subtitrat în engleză, filmul se vrea prezentat şi în afară, prin diverse festivaluri (unde de altfel a şi luat ceva premii). Or, pentru românii cei subţiri, aceasta însemna să ne strice (pentru a cîta oară?!) imaginea noastră în lume. Cum poţi să arăţi, de pildă, nişte picioare murdare de noroi, înfăşurate în tradiţionalele dar

© S. Ghetie

evident urît mirositoarele obiele, pe care ciobanii le întind osteniţi la uscat sau, şi mai rău, le usucă în mers, lipite de corp, pe sub cojoacele lor de lînă? O altă scenă a concentrat oprobriul publicului: pe înserat, un cioban alege un miel, alege o cracă, şi, fără să scoată un cuvînt, agaţă mielul de cracă, îi taie gîtul şi-l jupoaie: "Or să ne creadă un popor de sălbateci!" exclamă, revoltată, o respectabilă universitară. Ca şi cum civilizaţia este vegetariană sau nu e. Şi cîte şi mai cîte.

Că nu ne place să ni se amintească de mezaliantele balcanice, mai înţeleg. Că faţă de saşi ne dăm doar colegi de bancă, copiind eventual la extemporalele de arte şi meserii, şi asta pot să înţeleg. Dar că vrem să divorţăm şi de noi înşine, că ne e ruşine să ni se arate poze de pe vremea cînd eram ciobani, pretinzînd în acelaşi timp că sîntem mioritici pînă în măduva oaselor, asta chiar că nu o mai înţeleg! De dragul miresei latine, din nobila familie a Occidentului urban, ne comandăm trusoul la Buftea (în lipsă de Hollywood) şi pozăm aseptici în faţa aparatelor de fotografiat ale nuntaşilor. Îmi vine să cred că nu Ceauşescu a inventat "Cîntarea României", ci că o avem în sînge, am avut-o înainte de el şi o păstrăm şi după el. Poate mai puţin dictatorial şi mai cu ifose.

Pe scurt, se pare că avem nevoie să fim adoraţi. Ceea ce este cel mai sigur semn că noi nu ne iubim pe noi înşine, aşa cum sîntem. Complex de copil **mal aimé**.

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Mobila stil

Opinia publică a întîmpinat cu suspiciune încercarea unui comerciant de a transforma Cetatea Făgăraşului într-un centru comercial turistic. Suspiciune care a căpătat forme aproape isterice – Cetatea Făgăraşului, au fost de părere comentatorii iniţiativei, trebuie să rămînă aşa cum este. Riposta excesiv-vitriolantă a creatorilor de opinie faţă de afacerea pe care şi-o pusese în minte comerciantul a scos la lumină un conflict latent care domină multe dintre principiile vieţii spirituale din România. Voluptatea faţă de lucrul învechit, devenit, uneori, simplă grămadă reziduală a ceea ce a fost cîndva, trădează, de undeva din subteranele cotidianului (fără a fi mai puţin prezent însă) un fatal complex de inferioritate faţă de istoria anorganicului şi o nedisimulată neîncredere faţă de cei care ar putea reorganiza faptul de viaţă – adică faţă de istorici. Cine hotărăşte că un lucru este atît de vechi încît chiar şi gîndul de a-l renova şi a-l reintegra în realitate este o impietate? Istoria pur-şi-simplu sau arheologia emoţiilor de grup, adică ataşamentul subversiv între emoţiile publice aleatorii sau ideologizate – şi valoarea de ruină a obiectului? Vechimea impune simplul respect primitiv faţă de o realitate incomunicabilă?

Renovarea Castelului Bran a stîrnit, şi ea, o spaimă generală care, nici astăzi, nu s-a stins. A fost bine? A fost rău? *Stînca pe care se sprijină talpa castelului este fisurată şi castelul se va prăbuşi. Reparaţiile nu au făcut decît să agraveze situaţia.* Castelul trebuia, cu certitudine, renovat. El stătea să le cadă în cap locuitorilor zonei. Multe vestigii, de altminteri stimate şi des-invocate, sînt renovate cu încetinitorul – şi nu banii sînt neapărat explicaţia. Munca de renovare (şi restaurare) este concurată cu succes de cea atomizatoare, a timpului.

Unul dintre motivele cele mai însemnate ale acestor temeri este acela că, pentru noi, clădirile istoriei au rămas mute. Ele nu impun respectul neînţelegerii. Ca la un pasaj dificil, trebuie să ne reîntoarcem, mereu şi mereu, ba chiar să punem un semn la pagina neînţeleasă. Istoria aparţine, încă, unei realităţi exterioare, aproximative, cu care nu ne-am împăcat întrucît nu ştim să dialogăm cu ea. În concurenţa cu protocolarul respect faţă de istorici (relicvă a sentimentului că aceştia distribuie rolurile şi dispun de trecut), omul de rînd acuză şi viciile procedurale ale istoricilor mai vechi sau mai noi. Această gîndire *en miettes* este doar o consecinţă a lipsei de credibilitate pe care o au, de cîteva decenii, istoricii. Ei sînt priviţi de cincizeci de ani drept funcţionari la palat, puţin agenţi de securitate, puţin intelectuali, funcţionari de personal la secţia **arhive**, oricum activişti într-un domeniu pe care-l împart cu sociologii şi profesorii de economie. Ei ne mint, cu înverşunare, fantazează ideologic – cum au mai făcut-o – ne intoxică. Istoricii, se zice, *au manipulat sentimentele naţionale, au minat cîmpul de investigaţii cu mărturii false, ne-au manipulat de la pupitrul puternicilor zilei.* Istoria, aşa cum o percepe omul simplu, este un pachet de fapte care legitimează autoritatea zilei şi devine, astfel, dubioasă: o stimezi de departe, ca pe o centrală nucleară. Pentru omul simplu, în trecut au trăit doar voievozi pe care, cu vremea, hagiografia oficială şi-i prinde în pomelnice. Chiar dacă sînt mici de stat şi degrabă vărsători de sînge nevinovat. Istoria este un inventar al morţilor violente care legitimează, azi, pasiuni violente. Istoria scrisă fără mirări îşi continuă în mare parte destinul. În manualele şcolare şi nu numai. Mulţi sînt de acord că ea ar trebui regîndită. Dar şi aici, ca şi în Munţii Făgăraşului, puţini depăşesc tragismul unei retorici împiedicate în funcţiile sacrosancte pe care şi le-a asumat.

Sorin ŞERB

Telalii fără fruntarii

De ce păpuşă? De ce picioare?

Putem vedea de un timp încoace două spoturi româneşti "haioase" foc. Din întîmplare, ambele sînt **testimonial**-uri (confidenţe cu scop publicitar) ale unor vedete feminine şi ambele laudă nişte cosmeticale. Într-unul, Mădălina Manole ne dezvăluie un secret al împlinirii sale în viaţă şi în cariera artistică: dacă la concerte ea încă mai primeşte păpuşi (şi atunci apare în cadru un simulacru de cîrpă al cîntăreţei, cu părul din sfoară roşie), e graţie şamponului cutare, care o înfrumuseţează etc. În altul, Bianca Brad exaltă acţiunile binefăcătoare ale săpunului cutărescu, care îi lasă tenul delicat (şi atunci o vedem pe Bianca intrînd sub duş cu machiajul gros de-un deget, ca în clipa următoare să-i vedem ieşind dintr-o cadă picioruşele săpunite, într-un graţios trop de înot sincron). De ce păpuşă? De ce picioare?

Păpuşa o simbolizează pe Mădălina, e clar, cu părul ei roşu, care pasămite i-ar fi atras o poreclă ca de zînă din poveşti: **Fata cu Părul de Foc...** Păpuşa mai semnifică copilărie, puritate şi, de aici, în contextul cultural dat (concertul, cu tradiţia sa de ofrande ale fanilor), o apreciere sinceră din partea unui admirator fără de prihană. Ce ne facem însă cu obiectul vizual **păpuşă** care, cerîndu-se cît mai conotat copilăreşte, arată rudimentar şi necomercial, cu părul acela din fire groase de lîniţă: nimeni n-ar jindui un aşa atribut capilar (decît pleşuvii care s-ar mulţumi cu orice). E reluată retorica celebrei reclame la **Impulse** ("Dacă un necunoscut îţi oferă flori, e graţie deodorantului"...). Numai că acolo florile (sălbatice, campestre, de bănuit vioi înmiresmate) erau mai mult decît un simbol al dragostei, erau o sugestie a parfumului **Impulse**. La păpuşica Mădălinei, necazul e că metafora, mai curînd literară, nesprijinită de imagine şi astfel lipsită de forţă evocatoare, rămîne un amănunt picant, un divertisment, un gag.

Tot un gag îl reprezintă şi săpunitul pe picioare al Biancăi, mai nepotrivit chiar decît fardul de pe obraz, în economia spotului. Aici s-a dorit un plus de **sex appeal** în imagini, cu gîndul probabil la cumpărătorii bărbaţi.

Baiul e că reclama e-un gen prea concentrat ca să-şi permită astfel de divagaţii. Şi nu-i, evident, o soluţie să încarci argumentaţia vorbită cu o droaie de informaţii referitoare la produs (multe din ele excesiv de tehnice), în timp ce imaginea o bruiază, o subminează, o contrazice. În reclamele străine nici un amănunt vizual nu-i întîmplător: frunzele, florile, fructele proaspete, animalele de toate rasele, cu fulgi, cu blană, cu solzi, dau informaţii foarte precise despre marfa publicizată. Mai mult decît metafore, ele sînt sinestezii. Mai mult decît memoriei intelectuale, ele se adresează memoriei senzoriale. Mai mult decît recitîndu-ne din poeţi, un postăvar ne convinge îmbiindu-ne să-i pipăim stofurile.

Florin DUMITRESCU

© S. Ghetie

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

BIENALA DE LA VENEŢIA

– un ritual în date, cifre şi opinii –

Gillo Dorfles: *Bienala: magazin de "obiecte găsite"... lucruri "deja văzute" şi "văzute rău".*

Renato Barilli: *la Corderie... lipseşte şi prezentul şi viitorul.*

"Bienala de la Veneţia: radiografia unei infinite slăbiciuni a artei" semnat de Crispolti care continuă: o extenuare insuportabilă a acestei viziuni de cinică pretenţie hegemonă. ***(L'Unità)***

Renaşterea Veneţiei, A 47-a Bienala se face din nou cu artişti confirmaţi... *Scindată în două, o parte în Pavilionul Italiei şi o alta la Corderie, expoziţia, deşi pregătită în grabă, izbeşte de la bun început prin seriozitatea selecţiei şi acroşaj.* ***(Libération)***

Duminică, 15 iunie, la Veneţia, în prezenţa înaltelor autorităţi de stat şi locale, în frunte cu primul vice-prim-ministru al Guvernului, ministrul Bunurilor Culturale, Walter Veltroni, şi cu primarul oraşului, Massimo Cacciari, în faţa unei asistenţe care a umplut pînă la refuz aleea platanilor, s-a desfăşurat ceremonia inaugurării celei de a **47-a ediţii a Expoziţiei Internaţionale de Arte Vizuale**, care, după ediţia centenară din 1995, marchează intrarea în al doilea secol de existenţă al venerabilei Bienale.

Pentru următoarele cinci luni, mai exact pînă la 9 noiembrie, Veneţia, prin expoziţiile de la Giardini di Castello ca şi din alte 28 de puncte diseminate pe harta oraşului, pînă dincolo de marginile Lagunei, pe terraferma, la Marghera sau Strà, îşi va disputa printr-o coincidenţă de date, titlul de capitală mondială a artei contemporane cu **Documenta din Kassel** organizată o dată la patru ani, deschisă în chiar aceste zile, într-o reiterată dispută pentru supremaţie între Europa cisalpină şi cea transalpină.

Inaugurarea pentru Marele Public a urmat însă celor trei zile de avanpremieră ale vernisajului pentru presă – 11, 12, 13 iunie – în care asediului celor 3.600 de ziarişti, reporteri ai canalelor de radio şi televiziune din întreaga lume, acreditaţi, i se adaugă curiozitatea interesată a specialiştilor, colecţionarilor, galeriştilor, reprezentanţilor marilor muzee cărora li se oferă în cea mai amplă vitrină a planetei artistice o antologie a ultimei ore a artelor ce rezumă într-un singur loc zeci de mii de kilometri de călătorii etc.

În concertul celor 58 de state participante (cu 118 artişti), la actuala ediţie, România este prezentă într-un simultan de două expoziţii care fructifică privilegiul statului român de a deţine, la Veneţia, două spaţii de expunere şi pe care aici îl mai au doar alte două ţări: SUA şi Grecia.

Alături de pavilionul României din complexul de la Giardini di Castello unde doar 29 de state beneficiază de spaţii, România îşi valorifică spaţiul Galeriei Institutului Român de Cultură şi Cercetare Umanistică inclus pentru a doua oară în circuitul oficial al spaţiilor Bienalei.

Participarea României traduce eforturile profesionale, organizatorice şi financiare conjugate a două Ministere ale Guvernului României căruia, conform regulamentului Bienalei, îi este adresată invitaţia din partea acesteia: Ministerul Afacerilor Externe şi Ministerul Culturii şi ale instituţiilor din subordinea lor: Institutul de Cultură de la Veneţia şi Oficiul Naţional de Documentare şi Expoziţii de Artă (ONDEA).

Cei trei comisari numiţi de Ministerul Culturii, dnii Dan Hăulică, Coriolan Babeţi şi Adrian Guţă, au selecţionat pentru această ediţie pe **Ion Bitzan, Ion Grigorescu** – expuşi în Pavilion şi respectiv pe terasa acestuia, pe **Teodor Graur, Iosif Kiraly, Valeriu Mladin, Gheorghe Rasovszky** şi **Sorin Vreme** – expuşi în Galeria Institutului de Cultură, onorînd astfel programul anunţat de curatorul Germano Celant şi aşezat sub genericul VIITOR, PREZENT, TRECUT.

ION GRIGORESCU – Nava
(Terasa Pavilionului României, Giardini di Castello, Veneţia)

La 13 iunie, în cursul dimineţii, delegaţia oficială a Guvernului României, din care au făcut parte dnii Ion Caramitru, ministrul Culturii, Gabriel Gafiţa, secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe, şi Hunor Kelemen, secretar de stat la Ministerul Culturii, a inaugurat expoziţia din Pavilionul României, iar în seara aceleiaşi zile pe aceea din Galeria Institutului Român de Cultură.

În suita de premii care a ocolit participarea României, în deliberarea unui juriu care a surprins, ca de obicei, inclusiv pe unii dintre premiaţi, stîrnind, în nota comună, perplexitatea publicului şi a presei mondiale, România recoltează satisfacţia unor elogii formulate fără rezerve de nume de rezonanţă ale culturii europene din care e de ajuns să amintim pe Gillo Dorfles, Giovanni Carandente sau Jean Pierre Restany şi nu în ultimul rînd de miile de vizitatori care nu se sfiesc să declare Pavilionul României ca fiind cel mai seducător. O fericită simbioză între cei doi artişti de la Giardini, Ion Bitzan şi Ion Grigorescu, decupează în concertul pavilioanelor un teritoriu de quietism, de meditaţie, pătruns de o memorie culturală cu intense reflexe de "veneţianitate" pe care le propun "Biblioteca" primului şi "Nava" celui de al doilea.

Cele opt pagini rezervate României în catalogul general al Bienalei (de 726 pp.) cu textul introductiv semnat de Coriolan Babeţi se întregesc cu cataloagele participării României cu ample comentarii critice semnate de Dan Hăulică şi Adrian Guţă.

ION GRIGORESCU – Nava *(Detaliu „Bunavestire", frescă)*

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 236 ● 1-7 august 1997 ●

Anul V
nr. 237
8-14 august 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Turismul în vreme de ploaie

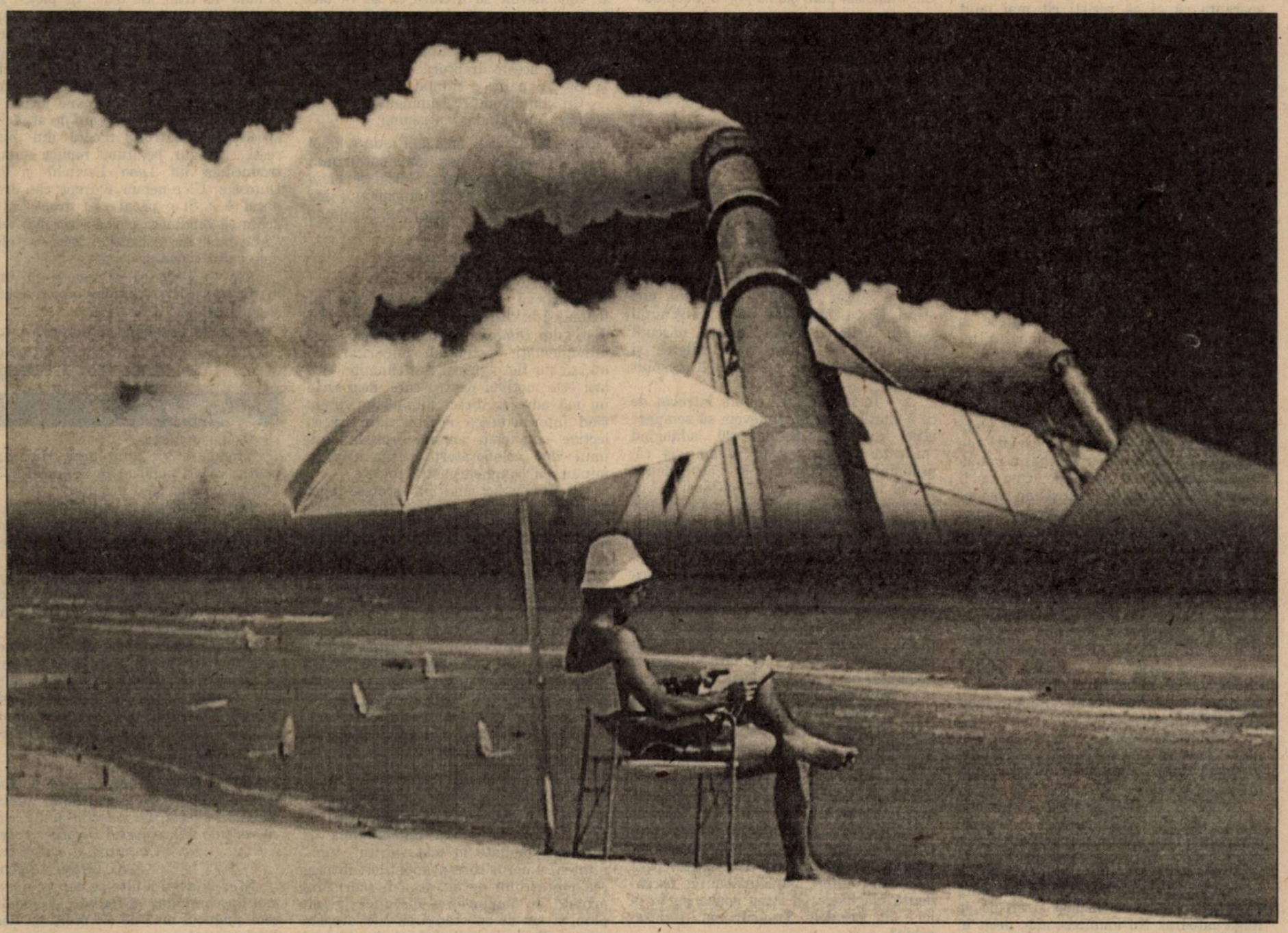

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Radu CARP, Mircea CASTER, Mircea KIVU,
Irina NICOLAU, Cezar TABARCEA
Interviuri cu: Alin BURCEA (preşedinte la „Paralela 45“),
Maria STOIAN (preşedinte ANTREC),
Alexandru Mirel ŢARIUC (secretar de stat la Ministerul Turismului)

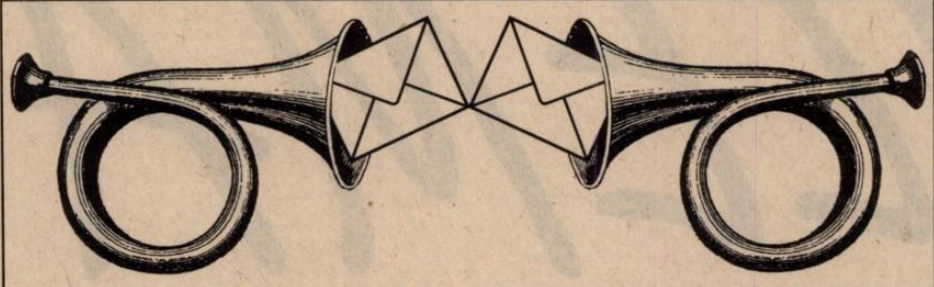

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Polemica Dinescu-Horvath-Pruteanu (nr. 234)

Eram convinşi că cititorii noştri nu vor rămîne insensibili la schimbul de scrisori, desfăşurat în pagina dilematicilor, din urmă cu trei săptămîni. Corespondenţa primită – precum şi calitatea ei – ne-a depăşit aşteptările. Astfel că în acest număr publicăm doar o parte a ei, urmînd ca săptămîna viitoare să prezentăm alte puncte de vedere.

De ce nu ne-am face o viaţă mai respirabilă...?

Dragă *Dilema*,

Sînt un ins de 40 pe 41 şi te urmăresc încă de la apariţie (am toată colecţia, minus vreo două numere), cu speranţa că ai să rezişti cît mai mult (îmi vine să zîmbesc la amintirea circumspecţiei d-lui Pleşu: d-sa spunea atunci despre o probabilă capotare după 2-3 numere!). Citesc din scoarţă în scoarţă, mai "sar", din cînd în cînd, cîte un "pol opus" (*sic*) cînd e prea specific.

Mi-am reprimat pînă acum pornirile epistolare, în ceea ce vă priveşte, aducerile tematice neconvenindu-mi, dar iată că "m-a scos din pepeni" tocmai unul din preferaţi: d-l George Pruteanu, care mă obligă "să iau atitudine" într-un domeniu în care sînt cel mai puţin pregătit s-o fac.

Din sistemul de învăţămînt românesc, pe care de altfel l-am părăsit foarte devreme, la capătul unor 8 (opt) clase chinuitoare, din care ultima absolvită, cu chiu cu vai, la f.f., nu-mi amintesc cu plăcere decît de figura luminoasă (nu glumesc!) a colaboratorului d-voastră, şi a fostului meu profesor de desen (şi caligrafie!) DODO ZAICA. [...]

Chiar dacă eu reprezint cel mai puţin reuşit exemplar, probabil, din sumedenia de progenituri intrate în "raza de acţiune" a d-lui profesor Zaica, nu pot să nu mă gîndesc, cu nostalgie, cum aş fi arătat eu astăzi (din punct de vedere spiritual, evident), dacă întregul sistem de învăţămînt românesc ar fi fost croit după premisa minţii deschise. Avem în schimb un învăţămînt care deformează şi alungă copiii şi tinerii. Nu ştiu cum crede d-l Pruteanu că un tînăr maghiar s-ar simţi atras de nişte materii, predate chiar în patagoneză, pe care omologul său român le simte străine. Toată societatea românească cu oarecare "chiag" intelectual se lamentează în faţa catastrofalelor programe de învăţămînt (semnificativă în acest sens a fost emisiunea lui Nicolae Manolescu cu Paul Cornea şi Liviu Papadima), dar nivelul adrenalinei în sînge creşte cînd se pune problema limbii de predare.

Cum are să reuşească să se impună, într-o clasă de copii maghiari, o materie care se numeşte "Istoria românilor" (probabil "Istoria României" reprezenta o rămăşiţă internaţionalist-stalinistă, ca şi vechea ortografie), fără ajutorul cîte unui pluton de jandarmi dispuşi strategic pe lîngă catedră? Nu amintesc aici, decît în treacăt, despre orgoliul unei naţionalităţi care are un învăţămînt propriu, cu instituţii în consecinţă, avînd o vechime respectabilă, pe lîngă modul cum ne venerăm noi cele cîteva atestări documentare ale unor scrieri în limba română (şi acelea cu scriere în slavonă!). Ne place să ne mintim singuri şi am impresia că, prin ce întreprindem, în loc să facem ca viaţa în ţara asta să fie respirabilă pentru toţi locuitorii ei, vrem să ducem lucrurile atît de departe, încît să forţăm practic aruncarea pe masă a argumentelor ultime, care sînt de esenţă mult mai profundă, ţinînd de modelul cultural. Mi-e teamă însă că atunci o reconciliere ar deveni imposibilă. [...]

Am început să mă ambalez, aşa că am să termin constatînd, cu tristeţe, că în locul proiectării şi aplicării unei reforme de esenţă a învăţămîntului românesc, preferăm să cădem pe spate la cîntecul de sirenă al mass-media autohtone de largă respiraţie (gură la nas!), căzută – TOATĂ! – în laba păroasă a vechiului D.S.S.

Nu ne rămîne decît să-l sărutăm, zgomotos, pe frunte, pe atît de afectatul domn Pruteanu, cît de patriot poa' să fie dînsul în luptă dreaptă cu "ţapu'" de Marko Belá, şi să aplaudăm cum ţine el aproape de modelul său cultural Ion Cristoiu, analistul nostru atît de "Naţional", care la rîndul lui ţine aproape de duşmanul său de moarte C.V. Tudor.

Nicolae KOZMA
Str. Patrioţilor (fără glumă!) nr. 6, Bucureşti

P.S. Ţin să atrag atenţia că litera "K" din numele meu provine de la maghiarizarea practicată în vechiul imperiu, eu fiind, de altfel, un român destul de "verde"!

Nici iubire, nici ne-iubire

Stimată Redacţie,

Daţi-mi voie să vă scriu "inspirată de o controversă pasională, de nu pasionantă" – *Dilema* nr. 234, pag. a II-a. Ca şi în alte dăţi am citit pe nerăsuflate această pagină şi încerc să "pun pe hîrtie" gîndurile pe care mi le-a prilejuit.

1 – Sincer "vorbind", nici titlul, nici stilul şi cu atît mai puţin conţinutul scrierii Doamnei Maria Dinescu, născută Kovács, nu se ridică la acurateţea şi nivelul intelectual cu care ne-a obişnuit *Dilema*.

2 – În prima clipă m-am întrebat de ce a simţit D-na M.D. nevoia să semneze altfel decît în *Secolul 20*, adăugînd "născută Kovács". Apoi mi-am zis că, probabil, evidenţiindu-şi ascendenţa etnică mixtă, a gîndit că cititorii îi vor percepe ideile detensionat, detaşat. (Pe această linie se spune că un important scriitor român, în vizită în Occident, înainte de 1989, fiind întrebat ce-şi doreşte cel mai mult, a răspuns: să fiu scriitor maghiar din România!) Poate n-ar fi fost rău şi de dragul consecvenţei, să-şi decline ascendenţa etnică şi pe linie maternă, d-na M.D. provenind dintr-o familie mixtă, dar nu maghiaro-română ci maghiaro-rusă; mama domniei sale – o prea frumoasă doamnă – este rusoaică.

3 – Dacă ar fi să adopt – pentru moment – stilul D-nei M.D. şi al domnului Horváth Andor aş zice aşa: na, bine le-a făcut "lingvistul vesel – senatorul trist" George Pruteanu în replica sa! I-a pus cu "botul pe labe"! Chestiunea pasionantă îndeamnă însă la alt stil şi, în ceea ce mă priveşte, întrebările retorice ale D-lui G.P. mă eliberează de complexele decurgînd din întrebarea: de ce cu atîta obstinaţie unii autori maghiari sau cu ascendenţă maghiară îşi "trag spuza pe turta lor" din paralela Transilvania – Basarabia?

4 – Îngăduiţi-mi şi mie o întrebare retorică: de ce românii, în raporturile lor cu vecinii, deşi nu au motive să se teamă de recursul la istorie, ba dimpotrivă, acceptă cu generozitate să renunţe la acest demers şi să privească numai spre viitor!?

5 – Problema, Doamnă Dinescu şi Domnule Horváth, nu constă, după părerea mea, în iubire sau ne-iubire, în discriminări sau restricţii în raporturile dintre limba şi cultura majoritarilor şi minoritarilor din ţara noastră. Pentru majoritarii "normali", susceptibilităţile şi stările tensionate apar atunci cînd sînt provocări sau se pretind privilegii, cînd

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

se manifestă tendinţe separatiste, de închistare sau "izolare în superiorităţi"! Fenomene contrare europenismului contemporan.

6 – Din intervenţiile mediatizate ale senatorului George Pruteanu, eu am înţeles că domnia-sa este împotriva probei nejustificate de ocolire a dezbaterilor parlamentare frizînd şantajul, împotriva confuziilor şi relei credinţe.

7 – Oarecum simetric cu problemele de mai sus, recenta vizită a Preşedintelui Constantinescu la Ismail (Ucraina!) m-a făcut să reflectez la următoarea situaţie: care va să zică graniţele României sînt atît de penetrabile (ca să nu zic vraişte) încît Domnul Preşedinte al României este ţinut în clădirea gării maritime din Ismail şi nu i se permite, decît după multe stăruinţe, să viziteze un sat românesc aflat la 15 km de oraş! Pe de altă parte, în timp ce autorităţile din România se străduiesc să rezolve cît mai adecvat problemele complexe ale relaţiilor minoritari – majoritari, Preşedintele României se vede nevoit să declare că se va face "garantul personal" al respectării drepturilor etnicilor români din Ucraina, care a semnat un tratat cu România unde sînt stipulate aceste drepturi.

Să auzim numai de bine! Cu bunăvoinţa Dumneavoastră şi pentru a mă lăuda, voi semna:

Ioana ANGHEL, fiica lui Preda Anghel din Negraşi-Argeş (fost acar în gara Florica) şi a Stelianei Raiciu din satul Florica (reşedinţa Brătienilor), Piaţa Amzei 7-9, Bucureşti

Recursul la Polonius

Dragă Redacţie!

Dacă vă scriu, o fac oarecum din teamă că la citirea replicii domnului Pruteanu din *Dilema* numărul 234, pagina 2, alţi dilematici potenţiali, minoritari sau nu, să nu fie cuprinşi de lehamite. Acelaşi este motivul pentru care, deşi scriu, nu mă adresez direct dumnealui, preferînd intermedierea acestei adresări colective – în fond, domnul Pruteanu este unul din colaboratorii permanenţi ai minunatei Dumneavoastră reviste.

Să mă explic: cînd mă socotesc minoritar, nu o fac numai în temeiul numelui meu de familie (nici o legătură de rudenie cu doamna Dinescu) şi al limbii mele materne în consonanţă cu el. De altminteri, cel puţin în cazul meu, a fi ungur în România este doar unul din modurile de a fi minoritar. În ultimă analiză, sîntem cu toţii unici şi irepetabili, deci iremediabil minoritari fiecare în parte în faţa unei gigantice majorităţi (vreo cinci miliarde) de semeni care sînt, fără excepţie, alţii. Faţă de această dramatică stare de lucruri, eventualitatea ca un adolescent sau altul să înveţe lăcătuşerie în limba maternă mi se pare un pericol derizoriu.

Apoi, replica sus-menţionată a domnului Pruteanu este un non-răspuns. Ar putea fi în sine doar expresia lipsei de argumente. Numai că amabilitatea cu care sînt lăudate în text spiritul, urbanitatea, umorul corespondenţilor, invocarea pretextului nevoii de a fi scurt sînt urmate de împingerea discuţiei pe alt plan, străin de substanţa ei. Nici aceasta nu ar fi ceva nemaivăzut în ipoteza aceleiaşi lipse de argumente specifice. Dar modul în care se procedează la această translare şi mai ales retorica adoptată nu mai au nimic, dar nimic de a face cu o argumentaţie. Nu voi cita, textul vorbeşte pentru sine; fiind într-adevăr lapidar, poate fi recitit pe durata a cinci minute. Mă voi feri să formulez şi primele gînduri pe care mi le-a trezit, pentru ca nu care cumva să risc a răspunde provocării (nu în sensul de *challenge*) pe care o conţine. Oricum, de asta scriu şi tot din acest motiv nu-i scriu domnului Pruteanu – nu ar fi în stare să răspundă, din moment ce nu e în stare să asculte.

În schimb voi povesti, într-o manieră pe care o doresc à la Pruteanu, un mic episod cu valoare de pildă; cer scuze pentru că se întîmplă să fiu unul din personaje. Vizitam împreună cu un regizor de teatru albanez, prin 1993, la Praga, expoziţia grecului american Kounelis, instalată în palatul de vară al reginei Ana, zis şi Belvedere (la intrare, în chip de semnal, se găsea un pitic de grădină înalt de vreo 3,5 metri). Printre altele, una din instalaţiile care mobilau sălile renascentiste era formată dintr-o înşiruire de saci cu cărbune, deschişi, cu cărbunele la vedere. Cum tocmai începusem să pricep la ce serveau toate lucrurile acelea, m-am trezit, dintr-odată, supărat pe contemporaneitate cu arta ei cu tot şi am tras un picior unuia din sacii cu cărbune expuşi. (Trebuie că reacţia mea nu a fost chiar singulară, întrucît paznicul de sală nu a avut nici un gest reprobator.) La care, albanezul mi-a spus, zîmbind împăciuitor, în engleză, limba în care puteam comunica: «That he is mad 'tis true, 'tis true, 'tis pity, / And pity 'tis, 'tis true – a foolish figure». Apoi: «and now remains that we find the cause of this effect, / Or rather say, the cause of this defect, / For this effect defective comes by cause.» Ştia deja că eu însumi spusesem acea replică pe cînd jucam Polonius, nu erau nici zece ani de atunci, în spectacolul teatrului Podul din Bucureşti... Desigur, pe atunci replica suna, în traducerea lui Leon Levîţchi şi Dan Duţescu: «Că e nebun, e drept: că-i drept, păcat e, / Şi e păcat că-i drept [...] şi-acum să dibuim şi cauza efectului, adică / Mai bine zis, defectului, căci ăst efect, defect din cauză se trage».

Aşa s-a făcut că în acea zi eu, unul, m-am împăcat şi cu contemporaneitatea şi cu arta ei.

Cu toată prietenia al Dumneavoastră,

Kazimir KOVÁCS
Str. Goldiş 1/40, Sf. Gheorghe

Am zîmbit la...

Dragă Redacţie,

Vreau să vă mulţumesc din suflet pentru că aţi publicat în numărul 233 al *Dilemei* apelul meu disperat.

Deşi cu adresa incompletă, la numai trei zile de la apariţie S.O.S.-ului meu, o doamnă din Bucureşti, care semnează Suzana S., a făcut să-mi parvină numărul din *Dilema* care fusese distrus.

Acest fapt nu face decît să mă bucure şi îmi dovedeşte că "dilemiştii" sînt o mare familie.

În încheiere aş dori să vă mai cer o mică favoare (avînd în vedere că doamna în cauză nu a specificat pe plic adresa domniei-sale, deci nu îi pot adresa o scrisoare de mulţumire): aceea de a-mi publica doar cîteva rînduri adresate dînsei şi avînd următorul conţinut:

Stimată Doamnă,

Vă mulţumesc nespus pentru efortul Dumneavoastră de a-mi trimite numărul care îmi lipsea din colecţie şi vă asigur că voi ţine minte gestul Domniei Voastre.

Cu stimă şi consideraţie,
Felix Gabriel Băjenaru

Ştiu că aveţi multe pe cap (şi doar eu mai lipseam), dar vă rog să mă credeţi că este singurul mod de a-i mulţumi doamnei în cauză.

Cu mulţumiri pentru înţelegere, al Dvs. statornic cititor,

Felix Gabriel BĂJENARU

N. red.: *Ce să mai vorbim? Ne-aţi "topit"...*

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Regimul informaţiei**
- **Muzee, case memoriale**

O PROBLEMĂ DE CADRE

Jupîn Dumitrache:...Toate le ştie, îmi place...
Ipingescu: Apoi dacă-i jurnalist...
(O noapte furtunoasă, Act II, Scena IX)

Într-un anumit sens, alegerile din 1996 au fost cîştigate de "România liberă". Nu dau acestei afirmaţii nici o conotaţie polemică. E un fapt. Pînă să stabilim dacă faptul în sine e benefic sau nu, trebuie să luăm notă de evidenţa lui şi să-i cercetăm, lucid, justificările. Mai întîi să recapitulăm: purtătorul de cuvînt al Guvernului e domnul Eugen Şerbănescu, gazetar la "România liberă". Tot din *staff*-ul originar al "României libere" a fost recoltată şi doamna Gilda Lazăr pentru funcţia de purtător de cuvînt al Ministerului de Externe. Şeful de cabinet al domnului Ion Diaconescu, preşedintele Camerei Deputaţilor, este doamna Roxana Badralexi, de la "România liberă". Dan Praisz, de la acelaşi jurnal, e consilier guvernamental. La conducerea Serviciului Român de Informaţii a fost numit domnul Costin Georgescu, activ, încă din 1990, în echipa "României libere", ca şi domnul Cătălin Harnagea, devenit, de curînd, şef al Serviciului de Informaţii Externe. Amintim, în treacăt, că şi domnul Băcanu, ca membru marcant al Alianţei Civice, a avut şi are de jucat un rol în trebile ţării, chiar dacă nu ocupă o funcţie anume. Un colaborator asiduu al aceleiaşi publicaţii, domnul Nicolae Prelipceanu, e şi el consilier, undeva la vîrf. Iată, aşadar, un inventar rapid, din care rezultă că "România liberă" a devenit, după alegeri, o adevărată pepinieră de cadre a noii guvernări.

Situaţiunea nu e banală. Nu e de imaginat ca guvernul Franţei să absoarbă redacţia de la "Le Monde", sau ca serviciile secrete ale Angliei să fie încredinţate celor de la "Times". Originalitatea noastră e, iarăşi, indiscutabilă. Ea se poate însă explica. În primul rînd, e limpede că alianţa cîştigătoare s-a simţit obligată să-şi recompenseze suporterii. Ne putem întreba, e drept, dacă într-un moment de criză naţională şi după şapte ani de luptă împotriva clientelatului politic, e înţelept să-ţi alegi colaboratorii după criterii care n-au neapărat de a face cu profesionalismul riguros. Dar, mă rog, asemenea "bonificaţii" politice se acordă, într-un fel sau altul, pretutindeni. În al doilea rînd, trebuie să recunoaştem că guvernanţii duc lipsă de oameni. Cei cincisprezece mii de reformatori competenţi despre care ni se vorbea în timpul campaniei electorale au intrat deja în legendă, fără să fi trecut pe la cîrma ţării. Fie că, în realitate, n-au fost încă identificaţi, fie că, solicitaţi, au refuzat să pună umărul, ei au lăsat loc liber pentru soluţii mai mult sau mai puţin improvizate. În al treilea rînd, e de observat că mentalitatea noastră post-revoluţionară – ilustrată şi de guvernanţi – atribuie jurnalistului, adică specialistului în *comentariu*, virtuţile *făptuitorului* optim. Nu putem decît să sperăm că lucrurile chiar aşa stau, că diletanţii vor învăţa repede şi bine să fie specialişti, că se poate alcătui echipa naţională de fotbal din reprezentanţii presei sportive. Miza e mare. Riscul e să descoperim că, asemenea junelui publicist Rică Venturiano, cei de la care aşteptăm salvarea n-au decît calitatea de a fi "băieţi buni, d-ai noştri", pricepuţi să combată reacţiunea. "Vorbeşte abitir, domnule. Ăsta e bun de dipotat" – proclamă Jupîn Dumitrache, cu ochii la articlierul de la "Vocea patriotului naţionale". Şi adaugă apoteotic: "Cum combate el, poate să ajungă şi ministru."

Andrei PLEŞU

„Dacă nu ei, atunci cine?...“

La început de august, jurnaliştii de prin alte părţi se pregătesc pentru o lună în care doar faptele diverse şi eventualele catastrofe le mai pot oferi subiecte pentru ştiri; ziarele noastre, în schimb, au o ofertă mai bogată decît în plin sezon parlamentar: schimbări în serviciile secrete, negocierile Guvernului cu reprezentantul FMI, neînţelegerile din coaliţia majoritară, intenţia de a restitui casele naţionalizate, scindarea PDSR şi altele. Plus, desigur, mereu actualele probleme: privatizarea şi lupta împotriva corupţiei, veşnicele capete de afiş ale tuturor strategiilor anunţate pe termen scurt şi mediu.

Aparent, această activitate febrilă, într-o perioadă cînd pe alte meleaguri politica intră, şi ea, în vacanţă, e un semn al implicării şi al neodihnei, al mersului neabătut etc. etc. La o privire mai atentă, sînt doar dovezi clare ale întîrzierilor provocate de inegalabilul talent naţional de a nu vedea pădurea din cauza copacilor. Dacă schimbarea unor directori ai serviciilor secrete – firească, într-o democraţie – e însoţită de tulburări şi dezvăluiri mai mici sau mai mari, e pentru că n-au fost reglate la timp şi temeinic conturile cu fosta securitate. Neînţelegerile dintre partide sînt fructul tîrziu (şi otrăvit) al faptului că, mulţi ani după '89, competiţia politică a fost redusă la lupta între "neocomunişti" şi "anticomunişti", desfăşurată mai mult prin discursuri şi opinii decît prin acţiune coerentă şi programe materializate în legi solide şi eficiente. Din toate acestea – şi din multe altele – se desprinde imaginea unei ţări aflate încă departe de ceea ce se cheamă cu adevărat stabilitate, oricît ar invoca politicienii noştri, pe de o parte, rezistenţa timp de patru ani a guvernului Văcăroiu, iar pe de altă parte schimbarea paşnică din noiembrie '96. Simplificînd lucrurile, stabilitatea ar însemna, în condiţiile noastre de tranziţie, în primul rînd funcţionarea tuturor structurilor şi instituţiilor statului. Va trebui să mai treacă cel puţin un rînd sau două de alegeri pentru atingerea acestei minime, dar sănătoase performanţe; există însă, pînă atunci, riscul instaurării unui regim clientelar, în care fiecare schimbare de guvern sau de majoritate parlamentară va bulversa totul, în numele fidelităţii faţă de partid, stîngaci ascunse prin invocarea "competenţei".

Deocamdată, puterea actuală e tentată să dea vina pentru toate neajunsurile pe guvernările anterioare, aşa cum acestea invocau mereu moştenirea grea a regimului comunist. Ceea ce, chiar dacă e adevărat, nu ţine loc de soluţii. Executivul riscă să-şi epuizeze marea şi singura şansă: o reformă rapidă şi eficientă. De-acum înainte, orice întîrziere e cu adevărat fatală, şi nu doar pentru cabinetul condus de Victor Ciorbea, deoarece căderea sa ar fi un prim şi mare pas spre instabilitatea politică. Adică noi întîrzieri şi noi costuri ale reformei.

Intervenţia preşedintelui Constantinescu (ori reformă, ori remanierea sau înlocuirea Guvernului), ce poate părea utilă ca imagine, trădează o limită: "un guvern care nu face reformă, nu are nici o raţiune de a exista", spunea preşedintele. Dar dacă un guvern al forţelor politice, care de

şapte ani se definesc ca reformiste, nu reuşeşte să ducă la capăt reforma, atunci cu ce alt guvern poate fi el înlocuit? Încîntată de propria sa imagine, majoritatea care ne conduce şi-a sărbătorit victoria în alegeri pînă la uitarea de sine şi, din cît de greoi funcţionează, se pare că nici pînă azi n-a scăpat de iluzia că declaraţiile pro-europene şi credibilitatea internaţională sînt suficiente pentru a intra în "lumea bună". Dacă adăugăm modul în care unii membri ai executivului "personalizează" deţinerea puterii, uitînd că fac parte dintr-o echipă, incoerenţa şi ineficienţa sînt inevitabile, ba chiar garantate. Iar pînă la noua extindere a NATO, promisă pentru 1999, nu mai sînt decît doi ani – ceea ce, pentru ritmurile şi capacităţile reformiste dovedite pînă acum de clasa politică românească, e cam puţin.

Mircea VASILESCU

Artişti

Specialiştii în heraldică, adevăraţii specialişti, s-au pronunţat: stema de pe steagul Ungariei de la consulatul maghiar din Cluj nu conţine simbolul Transilvaniei. Cu alte cuvinte, explicaţia savantă dată de Gheorghe Funar pentru a-şi justifica injustificabilul său ordin de a fi dat jos acest steag este un fals. Priceperea la heraldică a primarului din Cluj este nulă. În materie de heraldică, Gheorghe Funar nu este un diletant oarecare, este un impostor plin de tupeu. A încercat să explice un gest descalificant prin argumente, cum se spunea odinioară, "ştiinţific fundamentate". Ca şi odinioară, cînd argumentele "ştiinţific fundamentate" erau folosite pentru a se conferi un dram de coerenţă delirurilor ceauşiste, rezultatul este încă mai compromiţător decît delirul însuşi.

Ca şi modelul său nemărturisit, dar evident, primarul din Cluj aspiră probabil să fie socotit un geniu. Nu al Carpaţilor, ci, mai modest, al Someşului. De aceea a recurs la ştiinţa subtilă şi rafinată a heraldicii, chemînd-o, prin măsluire, în ajutor. Căci, fără doar şi poate, primarul din Cluj este un artist. Meseria sa e, într-un sens desigur strict estetic, delirul. Paul Valéry numea **profesiuni delirante** "toate acele meserii al căror principal instrument este opinia pe care o ai despre tine însuţi şi a căror materie primă este opinia altora despre tine". Paul Valéry îi viza însă doar pe artişti şi literaţi. Nu a ştiut ori nu i-a trecut prin cap că ar putea exista o naţiune ce se identifică prin calitatea de poet. Chiar dacă neinspirata formulă "românul e născut poet" a cam căzut în desuetudine, primarul din Cluj, ca vajnic apărător al românismului, nu-şi putea refuza, tocmai el, natura de poet. Nu-şi putea renega statutul de meseriaş al delirului. Chiar dacă delirurile lui nu sînt deloc poetice.

Se observă de altminteri că teritoriul exerciţiilor de delir este din ce în ce mai mult invadat de politicieni. Politicienilor – şi nu artiştilor limbii – li se datorează impunerea în limba română de toate zilele a cuvîntului "implementare". Îndată după decembrie '89 şi mulţi ani după aceea s-a "implementat" energic, iar rezultatele se ştiu. Acum, un alt cuvînt pare să intre în vocabularul românesc de uz curent: **disfuncţionalitate.** Face un ministru o gafă pentru care ar trebui să demisioneze neîntîrziat, se spune, pudic, misterios şi expresiv, că a fost "o disfuncţionalitate". Se amînă, la nesfîrşit, măsuri de urgenţă aşteptate de luni de zile, explicaţia e simplă: există "disfuncţionalităţi". Brambureala e, şi ea, tot o "disfuncţionalitate". Se dau dispoziţii şi ordine care se bat cap în cap, se invocă fatalele "disfuncţionalităţi". Spui "disfuncţionalitate" şi dintr-o dată totul se calmează, intră în ordine, se clarifică. Binecuvîntat fie cel care a descoperit acest cuvînt-remediu! Chiar dacă unii dintre cei care îl folosesc în delir încep să pară iremediabili. Artişti!

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Cetățeanul Havel

Am mai spus-o de cîteva ori în trecute *Dileme:* realitatea statului de drept este condiționată de manifestarea socială a unui anumit tip uman. *Cetățeanul statului de drept* este un subiect despre care ar trebui să vorbim mai des în România, cel puțin dintr-un motiv. Este de preferat ca *cetățeanul statului de drept* să pre-existe sistemului legislativ specific statului de drept. Pe de o parte, din punctul de vedere al legiuitorului, el este reperul uman după care vor trebui construite legile și instituțiile; pe de altă parte, din punctul de vedere al concetățenilor, el este modelul de urmat în "coabitarea" om-lege.

Cetățeanul statului de drept apare, deci, independent de sistemul de legi specific acestui tip de organizare statală. El este, în fond, produsul unui proces de sănătoasă receptare individuală a culturii. De aceea, el este prezent în orice fel de stat, la limită chiar și în statele totalitare. În acest aprig context, tipul *cetățeanului statului de drept* ni se înfățișează prin exemplare rare pentru a căror existență ar trebui să mulțumim lui Dumnezeu. Simt că este de datoria mea să vorbesc public despre asemenea oameni și, de aceea, am scris și voi scrie, ori de cîte ori voi avea ocazia, despre ei.

O astfel de ocazie este apariția cărții *Viața în adevăr* de Václav Havel, la editura "Univers". Cartea conține cîteva din textele scrise de marele ceh pînă în 1989, dintre care cel puțin trei sînt dovezi peremptorii ale faptului că actualul președinte al Republicii Cehe face parte din categoria umană sus evocată.

Primul text la care mă refer se intitulează *Procesul.* Sînt aici cuprinse gîndurile intelectualului Havel legate de procesul intentat în 1976 de autoritățile comuniste cehoslovace unui grup rock. Textul, scris în zilele imediat următoare acestui proces, ne dezvăluie un Havel care înțelege exact substratul politic și importanța istorică a celor întîmplate în sălile tribunalului praghez. Havel sesizează imediat că represiunea comunistă se ascunde în spatele "temeiniciei și obiectivității judecătorești". Procesul trebuia menținut în sfera "rutinieră" a "practicii justițiare cotidiene". O metodă folosită în toate procesele politice din Europa de Est de după anii '60-'70; o metodă care, însă, nu putea păcăli pe cetățeanul Havel. Pentru el, procesul la care asistă este un prilej de a afla mari adevăruri și de a pătrunde "în planurile mai profunde ale ființei". De fapt, orice proces este un asemenea prilej. Cîți dintre contemporanii mei, justițiabili sau magistrați, știu asta?

Celelalte două texte, asupra cărora mă opresc acum, se intitulează *Paragraful 202* și *203.* Găsim aici reflecțiile lui Václav Havel pe marginea a două norme juridice prezente în Codul penal cehoslovac care se aplica în 1978. Precizăm că norme juridice similare se găseau în toate legislațiile penale din "blocul comunist" și că informația pe care Havel o redă aici, conform căreia aceste norme juridice nu au nici un fel de tradiție europeană, ele fiind de sorginte sovietică, este adevărată. Prima normă juridică *("paragraful 202")* condamnă "actele de turbulență" fără să precizeze în ce ar consta aceste acte. Cea de-a doua *("203")* condamnă "parazitismul", trimițînd la închisoare persoanele fără loc de muncă. Abuzurile autorităților comuniste sub "acoperirea" acestor norme penale nu sînt numai ușor imaginabile. Mulți dintre cei aflați în conflict cu autoritățile comuniste pot povesti cum, prin aplicarea acestor două norme penale, au devenit infractori de drept comun.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Diferență de repetiție

În sfîrșit, Televiziunea Română se scoate, parțial, la concurs! Marți, 5 august, în *România liberă* (nu și, din cîte am observat, în alte cotidiane, dar aici, și nu în altă parte, unde, ca în cazul *Evenimentului zilei* sau al *Libertății*, de exemplu, e preferat Pro TV-ul, se face publicitate, zilnic, pe prima pagină, programelor TVR), o pagină întreagă anunța organizarea a trei concursuri: de proiecte pentru emisiuni culturale, pentru postul de producător executiv emisiuni culturale și pentru postul de producător executiv emisiuni de tineret. Excelent! Bravo! La Departamentul Emisiunilor Informative toate lucrurile merg strună, domeniul e rezervat, posturile se ocupă prin numire! TVR se spală, elegant, pe mîini, procedează deschis-democratic, în spiritul competitiv al economiei (simbolice) de piață. Să vedem ce va ieși, cîtă imaginație televizuală au românii, deși stau să mă întreb cum se împacă, totuși, în cazul concursului pentru postul de producător executiv emisiuni culturale, cerințe de felul: „preferabil experiență ca manager cultural în sectorul privat, public sau neguvernamental" și „preferabil experiență de televiziune sau organizare spectacole" cu îndatoriri precum: „concepe emisiunile cu caracter cultural al (sic!) TVR, participă la selectarea proiectelor de emisiuni prezentate" (deci și la aceea a proiectelor ce vor fi primite, simultan, pentru concursul de proiecte?!) sau „desemnează producători ai acestor emisiuni și supervizează realizarea acestora". Binevenită ideea cu producătorul, dar chestia cu „experiența" e, la noi, spinoasă, dacă nu de-a dreptul dubioasă. Sau, Doamne ferește, concursurile vor fi fost organizate pentru oameni și proiecte „selectate" deja? Se va vedea. Nu ar fi deloc o noutate, în societatea noastră!

Despre TVR, însă, am tot vorbit, s-a tot vorbit, se vorbește întruna și eu, unul, drept să spun, am început să mă cam satur. Semnele prea evidente nu sînt niciodată întîmplătoare, trebuie interpretate aproape întotdeauna drept simptome, drept, altfel spus, indicii ale uei boli. Or, mi se pare că, în cazul TVR, mai mult decît să vorbești, să dai declarații „de principiu" și, eventual, să te legi, înalt-moralicește, de gardul instituției nu se poate face. A vorbi înseamnă, în cazul TVR, a face totul. Gata, deci!

Duminică noapte, 3-4 august, cu ocazia lansării „noului" — „alt" — Pro FM, am văzut cum ar trebui să arate, de fapt, Pro TV-ul: simpatic, viu, tineresc. Și cum *ar putea* el să arate dacă ar renunța la morga unor bătrîni (precum, de pildă, M. Tatulici), care, cu seriozitatea lor goală și avidă, nu fac decît, la propriu, să-l îngroape. M-am săturat de televiziunea cu pretenții, mai ales atunci cînd acestea sînt nesusținute, pur formale, maniacal-achizitive. *Pro TV-ul de vacanță este adevăratul Pro TV.* Pro TV se cuvine să-și accepte specificul, diferența, și să și le cultive, ieșind din schizofrenia, din inadecvarea cu sine la care îl condamnă ambiția paranoidă de dominație. Pentru a fi totul nu trebuie să faci neapărat totul. Fiecare la locul său! Concurența să înceteze a mai fi omogenitate, circularitate, imitație. Pro TV este, mai presus de orice, un extraordinar *comunicator.* Performanțele sale țin de *interactivitatea pură.* Pentru postul din bulevardul Pache, forma, s-a văzut, este conținutul, și a încerca să umpli această formă plină, la propriu, de sine cu altceva decît cu ea însăși, cu conținuturi — clasic-gazetărești, de pildă — de împrumut, străine, înseamnă a îmbătrîni prematur, a te lăsa bîntuit de fantasma televiziunii grave, unice, totalitare, a recunoaște, implicit, dominația asupra ta a defunctei — dacă nu chiar nenăscutei — Televiziuni Române, în tot ce are aceasta mai rău. Să nu uităm că, pînă la a deveni ceea ce este azi, Pro TV s-a antrenat ca un canal de sport și de știri, că, cel puțin în domeniul emisiunilor și al transmisiunilor sportive, el a atins un nivel profesional remarcabil. Pro TV, trezește-te! Cultivă-te pe tine însuți! Nu te teme de propria tinerețe, de viteză, de „superficialitate"! De propria diferență: du-o pînă la capăt!

Bogdan GHIU

Economie

Fonduri mutuale: o tentativă de recîștigare a credibilității

Fondurile mutuale își fac, în prezent, o publicitate agresivă. În presa scrisă, pe unde radio sau la televiziune i se transmit publicului semnale insistente. Toate spun cam același lucru: "Aveți încredere în noi".

Faptul merită consemnat și atît. Fără alte comentarii. Dacă merită sau nu să ne recăpătăm încrederea în fondurile mutuale ne va spune doar timpul. Acum, mă voi rezuma să menționez că după căderea fondurilor mutuale, începînd din martie anul trecut, piața de capital a fost mai săracă și mai tristă. Și probabil, va fi și mai tristă acum, după ce FMOA (SAFI) se pregătește pentru cea de-a doua prăbușire.

Mai mult, fără cele 3-4 mari fonduri, care într-o primă fază au făcut investitori din sute de mii de români, dîndu-le senzația unor cîștiguri importante, pentru ca în faza următoare să se prăbușească efectiv, împreună cu visurile românilor-investitori, ce și-au pierdut banii, însăși piața de capital se clătina. Norocul a fost că, încă din primăvara acestui an, a fost revigorată bursa de valori și s-a lansat RASDAQ-ul, în condițiile intensificării fluxurilor de capital străin intrate în țară. Dar continuă să se facă resimțită, pe această piață, pierderea încrederii populației în fondurile mutuale.

Încă din martie '96, neliniștea s-a strecurat în sufletele sutelor de mii de oameni ce și-au văzut economiile în pericol. După ce li s-a cultivat sentimentul siguranței și al cîștigului garantat. Era pierdut pariul global pe care l-au angajat fondurile mutuale: acela de a valorifica bine economiile populației. "Vinerea neagră" de la CIRO, ARDAF și Credit Fond, din martie, urmată de "vinerea neagră" de la SAFI, în aprilie, le-au zdruncinat zdravăn credibilitatea.

După scandalurile provocate de recalcularea activelor nete, din primăvara lui '97, în condițiile căderii dramatice a cîștigurilor investitorilor, fondurilor de investiții li s-a făcut o publicitate furibundă. Cazul SAFI, mai cu seamă, a bătut toate recordurile de mediatizare. Și astfel, din ilustre necunoscute, fondurile mutuale au devenit arhicunoscute. Spații largi în ziare și reviste, emisiuni la ore de maximă audiență la radio și la televiziune au fost dedicate "școlirii" publicului. Cuvinte ca *investitor* și *investiție*, ce sunau ciudat în urechile românilor, le-au devenit familiare. Omul simplu a înțeles că prin fondurile mutuale își poate pune economiile, oricît de mici, "la muncă". Că micile economii ale populației, adunate în fonduri mutuale și investite, pot să aducă avantaje mari. Să facă, deci, bani... din bani. Și a mai înțeles omul simplu că banii lui pot să devină capital, dacă munca lui economisită este scoasă din circuitul consumului, fiind investită.

Numai că nu totdeauna teoria se potrivește ca practica. După căderea marilor fonduri, o bună parte a populației și-a pierdut încrederea în aceste instituții.

Încrederea – iată cheia recîștigării investitorilor. Americanii calculează confidența. Este un indicator specific, ce are în vedere încrederea în economie.

Desigur, întîi și întîi încrederea agenților economici, a investitorilor. Este un lucru extrem de important, pentru că în raport de acest fapt – au ori nu au investitorii încredere în economie – se decide direcția fluxurilor de finanțare. Dacă investitorii americani au încredere în economia internă, ei vor investi în Statele Unite. Dacă nu au încredere, vor căuta alte zone de investiții unde să le fie asigurat profitul.

O deosebită însemnătate o are și încrederea populației. O populație încrezătoare în economia țării sale va cumpăra acțiuni de la bursele de valori, își va orienta economiile către investiții interne, în primul rînd prin sistemul obligațiunilor, va face o serie de alte gesturi de la care s-ar abține într-un climat de recesiune.

La noi nu calculează nimeni acest indicator: încrederea agenților economici și încrederea populației. Nu ne rămîne, în aceste condiții, decît să încercăm să-l observăm cu ochiul liber. Și, desigur, prin corelarea altor indicatori calculați în România: deschideri de afaceri, de firme, depuneri la bănci, investiții, dinamica desfacerii de mărfuri cu amănuntul, apel la serviciile interne și așa mai departe. În prezent, singura șansă de relansare a fondurilor mutuale este recîștigarea credibilității. Nu va fi ușor. Dar altă cale nu există.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Răfuieli, procese, scuze

Spre deosebire de Radovan Karadzici, împăratul Napoleon s-a predat, fără luptă şi nazuri, învingătorilor de la Waterloo. După cum se ştie, a fost condamnat de către Congresul de la Viena, fără proces, la exil pe viaţă în insula Sfînta Elena, pentru ceea ce astăzi s-ar numi crime de război. Tot pe atunci s-a ivit formularea, în discursul unui parlamentar englez (din opoziţie), şi expresia "tribunalul popoarelor".

Crimele de război şi tribunalul popoarelor au părut că devin o realitate în 1945 la Nürnberg. Într-o Europă cu ruine încă fumegînd, acuzarea şi pedeapsa au părut un lucru firesc; abia apoi s-au analizat temeiurile juridice, componenţa echipei de procurori şi gradul diferit de vinovăţie al celor executaţi. Mai tîrziu, în 1960, la procesul Eichmann, Hannah Arendt observa cît este de greu să faci legătura între bătrînelul din boxă şi amploarea masacrului pe care el l-a planificat şi îndeplinit. Reporterii, care au filmat şi au povestit apoi procesul lui Pol Pot, evocă uneori în treacăt cele peste un milion de victime, ucise în trei ani (record de viteză) de către dictatorul cambodgian. El a lichidat aproape o pătrime din propriul său popor, dar genocidul nu mai este o ştire. Pol Pot, care n-a mai fost văzut în ultimii 18 ani, da. Procesul nu a reprezentat o justiţie străină şi posterioară faptelor vieţii politice naţionale aşa cum i s-a reproşat Tribunalului Internaţional de la Nürnberg. El nu a fost însă nici o expresie a justiţiei, ci o simplă răfuială prin care a fost înlăturat bătrînul criminal de către tinerii nerăbdători să intre în viaţa politică.

•

Undeva în junglă

"Luni 28 iulie, canalul de televiziune american ABC a difuzat în exclusivitate mondială, pentru prima oară după 18 ani, imagini prezentînd un bătrîn care pretindea că este Pol Pot. Gazetarul american Nate Thayer – autorul acestui film – susţinea că îl făcuse vineri 25 iulie, cînd ar fi avut loc procesul, undeva în nordul Cambodgiei. Acuzatul era cărunt, tras la faţă, purtînd o cămaşă deschisă şi pantaloni negri, la gît avea eşarfa cu simbolul Khmerilor Roşii şi se afla într-o imensă curte interioară, în fieful Khmerilor Roşii din junglă.

În faţă lui se aflau sute de persoane, ţărani şi militari care asistau la procesul organizat de foştii camarazi ai acuzatului. Din cînd în cînd unul dintre ei lua microfonul şi denunţa «torturile» şi «corupţia». Masele, femeile şi copiii de o parte şi bărbaţii de alta, interveneau, declanşînd, la semnal, lozinca «Zdrobiţi, zdrobiţi-l pe Pol Pot la un loc cu clica sa», apoi se aplauda conform unui scenariu care părea copiat după cel al proceselor publice din timpul Revoluţiei culturale din China. Cu un evantai în mînă, Pol Pot era aşezat pe un scaun simplu, din lemn, sprijinit de un stîlp. «Pe faţa lui se putea citi frica şi avea lacrimi în ochi» – povesteşte Nate Thayer.

Sîmbătă, postul de radio clandestin al Khmerilor Roşii a anunţat că liderul istoric al acestei mişcări de obedienţă maoistă a fost condamnat la detenţie pe viaţă. I s-au imputat uciderea fostului «ministru al Apărării», sabotarea reconcilierii naţionale şi că şi-ar fi însuşit o parte din fondurile partidului. «Înainte de proces a fost o dezbatere între conducătorii organizaţiei pentru a decide dacă trebuie condamnat la moarte, dacă n-ar fi mai bine să i se suprime orice asistenţă medicală ori să i se dea îngrijirile necesare ca să-şi ducă ultimele zile într-un domiciliu obligatoriu» (...) Imaginile de la proces, de o bună calitate tehnică, arată un Pol Pot slăbit, cocoşat pe bastonul cu ajutorul căruia se deplasează susţinut de oameni în uniformă." (AFP, Reuter – **Le Monde**, 30 iulie 1997)

Unele clarificări

Cu cît află mai mult, cu atît omul este mai nesimţitor şi mai uşor de manipulat. Psihologia şi genetica încearcă să ofere explicaţii pentru impulsurile criminale care-i scutesc pe politicieni să se pronunţe împotriva violenţei şi să încerce să împiedice declanşarea ei. Şi după ce masacrele s-au produs, se preferă stabilitatea garantată de cel aflat la putere tulburărilor pe care le pot provoca criteriile morale, reduse uneori la o întrebare în două trepte: cine a ordonat şi cine a executat? Pe de altă parte, absenţa preciziei în ierarhizarea pericolelor contribuie şi ea la scăderea preţului vieţii omeneşti, aşa cum observă cu o amărăciune abia disimulată în umor Alan Zarembo în articolul său din **Newsweek**. (4 august 1997)

"Pînă în 1940 cele mai cumplite atrocităţi erau denumite «crimă în masă». Era singurul termen disponibil. N-a fost însă adecvat pentru a descrie uciderea a milioane de evrei; şase gloanţe într-o sală de restaurant pot dobîndi statutul de crimă în masă. De aceea profesorul Raphael Lemkin de la Duke University din Statele Unite a alcătuit din grecescul *genos* în sensul de «neam» şi latinul *caedere* (a ucide) cuvîntul «genocid» folosit în actul de acuzare împotriva criminalilor de război nazişti. Cuvîntul – şi mistica pe care o emană – au fost mult timp rezervate Holocaustului.

Acum genocidul este peste tot (...) Victimele lui pot fi însufleţite sau nu. Într-un recent interviu acordat unui ziar local, Ray Condo, un interpret la saxofon, a acuzat că rock and roll-ul comite un «genocid cultural» a cărui victimă este swing-ul. În alt context, vinovat este legislativul. Cînd Congresul Statelor Unite a decis să cheltuiască 385 de milioane de dolari pentru planing familiar în unele ţări sărace, un membru din Arkansas al Camerei Reprezentanţilor, Jay Dickey, republican, a emis bănuiala că o parte din aceşti bani vor fi folosiţi pentru avorturi. A votat împotrivă şi a protestat: «Acesta nu e altruism. Acesta este genocid». Dar nu a renunţat la apartenenţa de colectivitatea care practică genocidul, găsind – probabil – că lupta e mai eficientă cînd e dusă din interior.

Care sînt cauzele elanului practicat în folosirea acestui termen?

De ce nu e suficient să fii revoltat că un rîu e poluat, că Benny Goodman nu mai e la modă şi că politica guvernamentală nu respectă principiile religioase? Motivele sînt două. Primul este inflaţia vocabularului. Atît de multe probleme ne solicită atenţia încît căutam instinctiv cuvîntul cel mai şocant, nu pe cel mai potrivit. Al doilea motiv este miza care se pune pe nevinovăţie. Conotaţia inocenţei oferă un statut special şi transformă genocidul într-un strigăt al luptei politice. El este folosit împotriva cultelor care fac prozeliţi (genocid social), al medicilor care-şi ajută pacienţii să moară (genocid medical) şi, dacă e să ne luăm după un pamflet distribuit de un grup de suporteri ai indivizilor supraponderali, şi împotriva celor care propun cure de slăbire (genocidul grăsanilor)".

Dacă totul e genocid, atunci masacrele îşi pierd din însemnătate şi administraţiile ţărilor occidentale care n-au vrut să intervină în Rwanda s-au ferit să-l folosească luni de zile, în timp ce mureau mii de civili. "Greşita folosire a cuvîntului e de natură să-i deruteze şi pe experţi. Conform legii internaţionale «genocid pot fi considerate actele comise cu intenţia de a distruge integral sau parţial un grup naţional, etnic, rasial sau religios». Definiţia fiind atît de vagă, a dat mult de lucru specialiştilor. Ei se întreabă dacă pot fi introduse în definiţie grupurile politice, dacă victimele trebuie să fie dintr-un grup minoritar şi cît de mult trebuie autorii să se apropie de completa exterminare (...) Distincţiile academice sînt menite să prevină demonetizarea, să păstreze genocidul pentru culmile răului. Dar savanţii pierd din vedere esenţialul. Genocidul nu se referă la crimă, el descrie doar victimele: inocente, ucise nu din cauza opţiunilor şi convingerilor lor, ci pentru că s-au născut.

E trist, dar nici un cuvînt nu poate opri barbaria. Şi genocidurile continuă. Partizanii americani ai discriminărilor pozitive au considerat că recentele hotărîri judecătoreşti care le interzic sînt un «genocid educaţional». Locuitorii Rwandei au de ce să ne compătimească".

Mea culpa şi aşa mai departe

Politica faptului împlinit nu aduce liniştea. După cum se dovedeşte în Rwanda – care e departe – şi în Bosnia – care e aproape – în absenţa justiţiei crimele continuă pe o scară mai mult sau mai puţin întinsă: în numele victimelor se face dreptate şi cei cu conştiinţa încărcată ucid martorii. Situaţie care poate dura secole, cum se vede în Irlanda de Nord, perpetuîndu-se în paralel cu înflorirea economică şi ridicarea gradului de civilizaţie. Cînd justiţia ratează, intervine politica scuzelor.

"Pe această cale, eu prim-ministrul Marii Britanii cer scuze pentru ceea ce ţara mea sau anumiţi responsabili au făcut sau pentru anume părţi din ceea ce au făcut în 1972 în Ulster, în 1956 în Egipt, în 1947 în India, în 1945 la Dresda, în 1938 la München, în anii '20 în Irlanda, în 1900 în Africa de Sud, în restul Africii înainte şi după această dată, în 1940 în China, în 1746 în Scoţia, în 1356 în Franţa, în 808 în Northumbria, în 620 în Ţara Galilor. Aş vrea să spun că regret contribuţia noastră la comerţul cu opium şi la cel cu sclavi, la încălzirea globală, la încăierările din Africa, la războaiele dintre triburile Maori, la trista soartă a Ioanei D'Arc. Şi ar mai fi şi alte legitime motive de supărare care ar putea fi luate în consideraţie. Dar aş vrea să aud şi cuvintele prin care preşedintele Chirac se căieşte pentru faptele lui Wilhelm Cuceritorul, Romano Prodi – pentru invaziile romane, şi prim-miniştrii Norvegiei şi Danemarcei pentru cele ale Vikingilor." (...) Ar trebui dl Blair să facă o asemenea declaraţie, asumîndu-şi fapte care s-au petrecut cu secole în urmă? Nu. De-a lungul timpului valorile se modifică. Unele fapte sînt greu de stabilit. Istoricii nu se pot pune de acord asupra unui anume responsabil pentru anume fapte. Şi legătura dintre cel care a înfăptuit şi cel care-şi cere scuze devine prea subţire pentru a putea fi proclamată. Cărţile de istorie din fiecare ţară trebuie desigur să descrie cît se poate de obiectiv trecutul şi să arate cine de ce e responsabil. Dar undeva trebuie trasă o linie. Şi locul rezonabil al acestei linii sînt limitele memoriei umane (...)

Să-ţi ceri scuze nu costă nimic: scuzele trebuie însoţite de compensaţii financiare. Şi pentru o ţară, la fel ca pentru o persoană, scuzele înseamnă confruntarea propriilor fapte cu un standard comportamental. Ceea ce nu e chiar atît de rău." (**The Economist**, 21 iunie 1997) (M.B.)

De jur împrejur

Luna de miere

Simpatia poporului este foarte volatilă şi preşedintele Republicii Peru, Alberto Fujimori, constată amărît că a pierdut-o. Cînd a desfiinţat structurile democratice şi şi-a însuşit puteri peste cele constituţionale, explicînd că doar astfel poate să lupte eficient cu terorismul de extremă stîngă, politicienii au mîrîit, dar alegătorii au acceptat raţionamentul. Şi într-adevăr, după capturarea liderilor organizaţiei Calea Luminoasă nimeni n-a mai contestat iniţiativele Preşedintelui. El accepta exact atîta democraţie, cît poate duce o ţară latino-americană cu o şubredă tradiţie parlamentară şi o solidă inechitate economică şi socială. În urmă cu cîteva luni, cînd Fujimori personal a participat la spectaculoasa acţiune de eliberare a ostaticilor din Ambasada japoneză de la Lima, cota lui de popularitate părea de nedoborît. A fost suficient însă conflictul cu directorul unei staţii de televiziune independente pentru ca această cotă să se prăbuşească. Postul TV a demascat abuzurile puterii; puterea a descoperit că directorul respectiv n-a dobîndit în mod reglementar cetăţenia peruană, deci nu mai poate fi proprietarul unui organ de informare. Celelalte organe de informare au descoperit la rîndul lor că în biografia lui Fujimori n-ar fi totul în regulă: nu e clar dacă a venit în Peru sau s-a născut în Peru. Dacă prima ipoteză e adevărată atunci n-ar fi avut dreptul să candideze pentru cea mai înaltă funcţie din stat. Credibilitatea şi popularitatea lui scad pe măsură ce continuă cercetările.

Concentrată pe imaginea unei persoane, puterea se identifică rapid cu slăbiciunile ei, virtuţile degradîndu-se în confuzia evenimentelor. În condiţiile unei dictaturi totalitare problema n-are relevanţă, dar dacă dictatorul vrea să fie şi tiran şi participant la un proces democratic, acesta îl va învinge. Capitalul de încredere obţinut – pe termen scurt – prin acţiuni pe placul majorităţii trebuie consolidat – pe termen lung – prin stimularea colaborării cu minoritatea.

În Marea Britanie, premierul laburist Tony Blair a obţinut o majoritate electorală care n-ar trebui să-i dea bătăi de cap. Dincolo de viteza cu care şi-a antrenat cabinetul în realizarea promisiunilor electorale, de decizia prin care a impus disciplina parlamentară este de remarcat politica de deschidere faţă de cel de-al treilea partid din Anglia, Liberal Democrat. În actualul sistem electoral, acest partid nu are nici o şansă de a ajunge la putere altfel decît ca partener minor al unei coaliţii. În ultimii ani el şi-a sporit caracterul reprezentativ, profitînd de alegerile anticipate: în răgazurile dintre campaniile electorale puterea este aproape întotdeauna nepopulară. Anticipînd sfîrşitul lunii de miere cu poporul, Tony Blair a numit în fruntea comisiei care va elabora modificările la legea electorală un liberal-democrat, un reprezentant al partidului celui mai interesat în modificarea sistemului actual, în care o a treia forţă este handicapată din start. Domnul Blair pune bazele unei alianţe cînd nu are nevoie de ea, în perspectiva momentului cînd deciziile sale şi ale cabinetului său vor fi mai puţin populare. Un lung exerciţiu al democraţiei l-a învăţat că susţinerea populară e mai uşor de menţinut de către un grup reprezentativ decît de către o personalitate, oricît de eroică ar fi aceasta. În Marea Britanie nimeni nu uită cum eroul celui de-al doilea război mondial, strălucitul şi cinicul politician care a fost Winston Churchill, a pierdut alegerile din 1945. Ceea ce nu l-a împiedicat, pe el şi partidul său, să revină la putere în 1951. Oamenii politici cu vocaţie reală nu contează prea mult pe romantismul lunii de miere, ci pe concesiile reciproce care asigură durata unui mariaj şi comportamentul civilizat al persoanelor care se detestă reciproc.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Nu e soare, dar e vară şi, măcar că plouă ca-n Macondo, este firesc ca omul să se întrebe – fie şi retoric – unde îşi va nenoroci concediul. Unii – extrem de puţini, din păcate – îşi pot îngădui să aleagă varianta unei călătorii în străinătate. Dacă s-au hotărît să călătorească pe cont propriu, trebuie să treacă prin furcile caudine ale obţinerii unei vize – prilej cu care simţi pe propria piele ce va să zică lumea a treia. Dacă, din diferite motive, optezi pentru turism organizat, agenţiile, destule, îţi stau la dispoziţie cu croaziere pe Mediterana, sejurûri indimenticabile în Grecia, în insule exotice sau mai ştiu eu unde. Numai dolari să fie...

Pentru cei mai mulţi însă, concediul se rezumă la cîteva zile – din ce în ce mai puţine, în anii din urmă – petrecute pe litoral – cel românesc, desigur – sau la munte, de regulă în vreo staţiune care să-ţi ofere, pe lîngă linişte şi aer curat, vreo binefăcătoare cură de ape minerale. Nu puţini sînt cei care, din considerente evidente ce ţin de tranziţie şi de bugetul de austeritate, se văd siliţi fie să stea acasă – ar trebui oare inventată sintagma oximoronică "turism domestic"? –, fie să plece pe la vreo rudă, la ţară, unde mîna de ajutor dată gazdei în treburile gospodăreşti ţine loc de distracţie şi constituie un fel de odihnă activă.

Dar fie! Ai strîns ce-ai strîns cureaua un an întreg şi, cu inima tresăltînd de bucurie, pleci în concediu. Odată ajuns pe unde îţi vei fi propus, constaţi că nu e nici pe departe ca în generoasele tale gînduri. Dincolo de preţurile piperate – pe astea le puseseşi în calcul –, mai nimic nu e cum ţi-ai închipuit: camera de hotel, indiferent de stele, e mai mult decît modestă, adesea murdară şi lăsată de izbelişte, mîncarea la restaurant e doar scumpă, serviciile... ce să mai vorbim! Te mai poţi bucura, eventual, de peisaj şi, dacă ai umor, îţi reaminteşti bancul cu pesimistul şi optimistul şi-ţi spui, zîmbind resemnat, că se poate şi mai rău; acum, cel puţin, ai libertatea să înjuri în gura mare.

Bine, dar turistul străin? El are altă soluţie, simplă şi eficientă: nu mai vine în România. Aşa că nu e de mirare că, într-o Elveţie a Balcanilor – alt truism –, dintr-un potenţial pilon al economiei, care ar putea aduce frumoase venituri la bugetul şi aşa secătuit, turismul este cam pe drojdie. Cine ar trebui să intervină? – asta o ştim. Cum ar trebui să o facă? – slavă Domnului, idei există destule. De ce nu se schimbă mai nimic, şi anume prin părţile esenţiale? – asta este o altă dilemă, din care, oricum, nu putem ieşi. (I.C.)

CĂLĂTOR ÎN ROMÂNIA

Radu CARP
jurist

Turism neconvenţional

Turiştii străini din secolul trecut intrau în Principate îndeosebi pe două căi: pe Dunăre, pe la Baziaş, sau trecînd munţii, pe la Braşov. Exista sentimentul, ca şi acum de altfel, că se intră într-o cu totul altă lume, unde civilizaţia începe să capete o tentă orientală. Desigur, nu existau agenţi "Ortadogu" care să te întîmpine la ieşirea din expresul de Budapesta, însă, odată ajuns la Turnu Severin, călătorul avea o stranie senzaţie: "îţi dai seama că te afli la hotarul unei lumi noi, că respiri un alt aer şi, mai ales, că eşti departe de ţară" (Charles de Moüy, 1879). Aici începe Zona, eşti pierdut dacă nu ştii să te adaptezi şi să vezi partea de inedit a situaţiei.

Distanţele între localităţi nu erau parcurse în alţi timpi decît astăzi: de la Bucureşti la Sinaia se putea ajunge în "patru ore, patru ore şi jumătate" (Angelo de Gubernatis, 1898), ceea ce înseamnă că infrastructura ne-a fost dintotdeauna potrivnică. Cu o oră recuperată într-un secol, avem toate şansele să batem pasul pe loc. De fapt, primul lucru remarcat de către călători este tocmai diferenţa faţă de locurile de unde vin: Ulysse de Marsillac (1869) întreba, inocent, de pe dealul Filaretului, care e distanţa ce separă Bucureştiul de Paris, aflînd cu surprindere de la însoţitorul său de drum că aceasta se măsoară nu în mile, leghe, kilometri etc., ci în timp, ea fiind de "trei secole". Exista un arhetip al Bucureştiului, remarcat de locuitorii săi în fiecare anotimp, reţinut pe retină de intruşii care nu-i respectă intimitatea, anume mizeria, anihilantă şi indescriptibilă: "limba franceză, atît de delicată, nu are cuvinte în stare să exprime sentimentul pe care îl încerci la vederea acestor băltoace şi cloace mocirloase", astfel încît străinul proaspăt sosit preferă să viziteze saloane, pentru că aici, ne atrage atenţia Marsillac, "vă veţi afla deja la Paris". Poate că, într-o topologie hiper-realistă, cazinourile au luat locul saloanelor din secolul trecut, practicînd un evazionism *(sic)* impus de realitatea cotidiană; nu aş fi însă sigur că un călător de tipul lui Marsillac ar fi întîmpinat cu braţele deschise la, să zicem, Cazino Victoria... Nu numai noroaiele sînt arhetipale, ci şi cîinii vagabonzi "care mai mult latră decît muşcă". Citind descrierea şi gîndindu-te la incidentele neplăcute din ultimul timp, ai senzaţia de paradis pierdut.

Iaşiul pare a fi mai apreciat deoarece este "cînd sat, cînd oraş" (Saint-Marc Girardin, 1836); nu există nici o locuinţă "care să facă trecerea între palat şi cocioabă". Între "şandramaua de lemn" şi conacele marilor boieri nu exista intermediar. În plus, deloc de neglijat, aici femeile "au adoptat de mult moda europeană", fiind mai aproape de Galiţia decît de Bosfor.

Unii dintre călătorii secolului trecut preferau şi "senzaţii" tari: Ceahlăul, Babele (Jean Vaillant, 1844), traseele pe cursul Dunării, cu oprire la Băile Herculane (H.L. Sazerac, 1849), băile valahe de pe Lipscani (Stanislas Bellanger, 1846). Asemenea itinerarii erau însă mai puţin folosite, deoarece drumurile erau, ca şi astăzi, prost întreţinute, iar locurile în care se puteau face opriri constituiau o raritate: aceluiaşi Bellanger, Cîmpina i se arăta în 1842 ca "o oază în deşert", unica etapă între sălbăticia muntelui şi farmecele orientale ale capitalei.

Descrierile de călătorie îi privesc doar tangenţial pe oamenii locului. De fapt, starea lor jalnică nu prea îndeamnă la rafinate introspecţii psiho-sociale. Străinul este obiect de admiraţie şi de consternare: călătoria sa este evenimentul irepetabil de care comunitatea nu ştie dacă are nevoie sau nu: Marsillac remarca faptul că, într-un sat din apropierea Bucureştiului, "oameni prost îmbrăcaţi sau chiar dezbrăcaţi ies din aceste viziuni şi-i privesc pe călători. Sînt fericiţi? Cine ar putea să ştie?". Inutil de făcut precizarea că "vizuinile" menţionate sînt casele locuitorilor satului.

Există un paradox al României pe care numai călătorii străini par a-l observa: Marsillac este de părere că se află într-un loc care îmbină "avantajele civilizaţiei şi cele ale naturii". Legea naturală, pozitivismul nu sînt aici discrepante, totul e relativizat. Sîntem situaţi, fără să ştim, în centrul diferitelor variante de utopie tradiţională. Aceasta ar fi partea de legitimare valorică a naţionalului. Ecuaţia lui Marsillac are, cred, o cu totul altă interpretare: unde există deopotrivă natură şi civilizaţie, de fapt ele reuşesc a se anihila reciproc. O combinaţie ce pare a paraliza călătoriile, turismul, investiţiile. Sau poate că sîntem condamnaţi să-l urmăm pe Codru Drăguşanu în căutarea unui nou Marsillac dispus să ne scoată în evidenţă pentru semenii săi, amatori de experienţe insolite.

Cezar TABARCEA
conferenţiar universitar

Turism – comunicare – imagine

Fie: *turism* – o activitate de fiţiială de colo-colo, fără scop lucrativ; *comunicare* – procesul de transmitere a unei informaţii, de la un emiţător la un receptor; *imagine* – rezultatul stocat în memorie al procesului de comunicare.

Fie: *turistul* – agentul fiţiielii, receptorul în procesul de comunicare, "hard-diskul" întregii chestii.

CAZUL 1

Părinţii domnului Turistsen s-au cunoscut cu ani în urmă la Mamaia. Cînd dl Turistsen însuşi avea doi, trei anişori, a fost luat de părinţi la Mamaia. În albumele de familie figurează şi acum fotografiile colorate de pe una din puţinele plaje din lume orientate spre răsărit (după cum i-au explicat bătrînii Turistsen) şi nu o dată în familie se evocă zilele minunate de la Mamaia.

Familia Turistsen senior şi-a întrerupt vacanţele în România mai ales din motive politice: restricţii, supravegheri etc. Acum, că lucrurile s-au schimbat, dl Turistsen jr. hotărăşte brusc (iar doamna, înnebunită de ploile necontenite, nu se opune) să-şi petreacă vacanţa la Mamaia.

Se consultă bibliografia şi se ia decizia: "Vom merge cu maşina ca să avem mai multă libertate de mişcare (prima greşeală!). După ce a intrat în România, familia Turistsen şi-a dat seama de violenţa revoluţiei române, pe care o urmărise cu sufletul la gură la TV, de vreme ce craterele obuzelor de pe şosele nu au putut fi astupate total nici după şapte ani.

Deşi prospectele arătau că există şi varianta "sud de Constanţa" s-a luat hotărîrea fermă: Mamaia (a doua greşeală).

Au ajuns pe înserate în zona de nord. Mai scumpă, dar vizibil mai elegantă, mai ales că traversarea întregii staţiuni a dat prilejul familiei Turistsen să-şi facă o primă impresie despre populaţia sezonieră.

Dormit tun, ca după orice călătorie lungă şi obositoare. Totuşi, în zori, dl Turistsen iese pe plajă, chiar în faţa hotelului, vizibil emoţionat. Atîtea evocări în familie! Atîtea amintiri! Soarele roşu pare a ieşi literalmente din apa gris-bleu şi numai acordurile unei muzici wagneriene subliniind măreţia peisajului s-ar potrivi stării de spirit a domnului Turistsen care respiră adînc şi caută să desluşească linia orizontului prin pîcla dimineţii... Pîcla?

Din nefericire, domnul Turistsen întoarce capul spre stînga şi observă o imensă construcţie, simbol al industrializării din epoca socialismului victorios. Orgolioase şi oarecum cinice, coşurile gigantului trimit spre zări minunate dîre cenuşii care, în lipsa vîntului, creează extraordinare efecte coloristice.

Domnul Turistsen nu este ecologist fanatic, dar la ora 12 îşi îmbarcă familia în maşină şi părăseşte Mamaia în trombă.

(Dialog strict autentic: *Turist străin* către fata de la recepţie: "Cînd a fost construit combinatul? Înainte sau după staţiune?" *Fata*: "După...". *Turistul*: "Aha!")

Problemă: Dacă emiţătorul este mediul, comunicarea este nemijlocită, se cere să se răspundă cu ce imagine a plecat receptorul de la Mamaia?

Problemă foarte mare (de importanţă naţională): Ce-i de făcut?

CAZUL 2

Domnul Turistsen, aflat la Olimp, unde se simte foarte bine, decide ca, împreună cu familia, să se înscrie pentru un tur în Moldova de nord, ca să vadă celebrele "monasteries".

Autocarele sînt confortabile (au şi aer conditionat!), companionii sînt agreabili, gustările de la popasuri, de asemenea, şi totuşi dl Turistsen nu e în largul său.

Tînăra domnişoară (foarte frumoasă, amabilă şi pe deasupra vorbind perfect englezeşte) care le este ghid renunţă din cînd în cînd la tonul său amabil şi chiar glumeţ, pentru a trece într-un registru solemn în care le explică cum nişte personaje ciudate numite "Mirtchea the Old", "Michael the Brave" şi, mai ales, "Stephen the Great (and the Saint)" i-au tot bătut pe turci de-a lungul secolelor.

(Domnul Turistsen nu ştia ce avea să îndure odată ajuns la... "monasteries"!)

Domnul Turistsen are un garaj în Xborg, n-a făcut prea multă şcoală, admiră imaginile de pe ziduri, dar nu înţelege cu nici un preţ cum, după ce i-au bătut atîta pe turci, românii cumpără de la Ahmet, Ali, Mohamed etc.

Domnul Turistsen ar vrea să înţeleagă ceva, dar avalanşa de explicaţii într-o engleză perfectă îl depăşeşte. Noroc că "sarmals" sînt într-adevăr foarte bune, "mamaligutz" la fel, cît despre "wine" ce să mai vorbim, aşa că poate moţăi liniştit în autocar în timp ce drăguţa domnişoară spune ceva despre "Alexander the Good".

Problemă: Dacă emiţătorul este istoria, comunicarea este mijlocită, se cere să se răspundă cu ce imagine a plecat receptorul din nordul Moldovei?

CAZUL 3

Domnul Turisteanu a recepţionat şi anul acesta mobilizatoarele sloganuri publicitare din mass-media: "Litoralul vă aşteaptă!" şi, în ciuda marilor dificultăţi financiare, după o noapte de calcule împreună cu doamna Turisteanu, a decis: "Dacă de douăzeci de ani mergem la Mamaia, vom merge şi anul ăsta la Mamaia!".

Dl Turisteanu a citit reportajele din presă, le-a urmărit pe cele de la TV şi este deci pregătit pentru tot ce poate fi mai rău.

Constată însă că nu e chiar aşa. Faţă de acum zece ani, cînd stătea o oră la coadă pentru o sticlă de Cico, acum se găseşte Coca-cola peste tot, ba chiar ceva mai bine decît anul trecut. Bufete sînt şi, chiar dacă preţurile nu-s prea îmbietoare, ştii că poţi fi sigur că nu mori de foame. Iar, dacă nu găseşti ce vrei la bufet, găseşti sigur pe plajă la băieţii şi fetiţele tuciurii care-ţi fac rost de orice, inclusiv de nămolul cu care te pictezi pe cele două coaste rupte de la fotbal, încît nu mai e nevoie să te deplasezi pînă la Tekirghiol, unde şi-aşa lacul nu mai e bun de nimic, după cum scrie în ziare, aşa că... las' că merge! La urma urmei de ce ai economisit cîteva luni un milion, dacă nu să-ţi permiţi cîteva zile aici, la soare (dă, Doamne, să nu plouă!), cu mici, bere şi muzică ţigănească pînă după miezul nopţii?

Problemă: Dacă emiţătorul este mediul, comunicarea este nemijlocită şi receptorul este domnul Turisteanu, se cere să se răspundă care este imaginea d-lui respectiv şi, mai ales, cînd vom intra în Europa (NATO, UE, OSCE, CLBRE, PRTE etc.)?

EPILOG: Domnul Turisteanu a plecat rapid în Italia, la preţuri modeste pe coasta Adriaticii. Domnul Turisteanu s-a întors mulţumit în Balta Albă şi le-a povestit partenerilor de table ce bine s-a simţit şi anul ăsta la Mamaia.

COROLAR: "Ce căuta neamţul în Bulgaria?"

Mircea KIVU
sociolog

Model al concediului de tranziţie

Nu dispun de statistici relevante despre modelul dominant de petrecere a vacanţelor de către oamenii muncii înainte de 1989. El poate fi însă destul de uşor de bănuit. Pe atunci, un bilet pentru 10 zile într-una din staţiunile de pe litoral costa cam pînă la jumătate din salariul mediu. Deci, accesibil pentru marea majoritate a salariaţilor. Problema era să îl poţi obţine, căci numărul doritorilor era întotdeauna mai mare decît cel al locurilor de cazare. Trebuia să ai pentru asta fie o *pilă* la o agenţie de turism, fie să te pricepi cum şi cui să plasezi cartuşul de Kent (asta crescînd costul, însă nu dramatic). Biletul astfel obţinut îţi dădea dreptul, după o coadă zdravănă la biroul de cazare, la un loc într-o cameră de hotel cu două paturi, ţînţari şi igrasie, la trei mese pe zi, servite la ore fixe, în nişte săli aglomerate, de nişte ospătari pretenţioşi şi plictisiţi. Aşa se face că orice om cît de cît descurcăreţ se aranja pentru un sejur într-o staţiune turistică în fiecare vară.

Situaţie de neînţeles astăzi, cînd zeci de agenţii de turism te îmbie cu bilete pentru sejururi în oricare din staţiunile de pe litoral. Serviciile oferite sînt cam aceleaşi (adică, execrabile), însă biletul respectiv costă acum cîteva salarii medii. Raportul dintre cerere şi ofertă s-a răsturnat. Despre eficienţa respectivei politici, care a gonit orice urmă de turist străin, şi îi face pe conaţionalii noştri cu ceva bani în buzunar să se întrebe ce ar căuta pe litoralul românesc, cînd pentru aceiaşi bani se pot bronza în Grecia sau în Turcia, ar fi multe de spus. Un raţionament simplu ne spune că, dacă acum, în plin sezon, mai puţin de jumătate din locurile de cazare de pe litoral sînt ocupate, nu eficienţa economică e crezul managerilor turismului românesc.

Să vedem însă ce impact a avut acest nou regim al turismului asupra românului de rînd. Un sondaj efectuat de IMAS la începutul anului 1995 arăta că în anul precedent numai o treime din persoanele active plecaseră în vacanţă, pentru mai mult de 4 zile, din localitatea de domiciliu. Excluzîndu-i pe agricultori, care în mod tradiţional înţeleg vacanţa ca pe ceva destinat copiilor, proporţia se ridica la aproape 40%. Şi asta nu pentru că am fi o ţară de *workoholici* (adjectiv creat în ultimul deceniu, pentru a-i defini pe cei împătimiţi de muncă aidoma celor dependenţi de alcool): peste 90% din cei intervievaţi declaraseră că avuseseră mai mult de 20 de zile de concediu.

Să vedem însă ce înseamnă pentru aceşti fericiţi 40% "a merge în concediu". 37% merseseră la mare, 26% – la munte, 22% – undeva, la ţară, 12% – într-un alt oraş din ţară, 8% – într-o staţiune balneo-climaterică; 9% din ei, adică unul din unsprezece, avuseseră posibilitatea să plece în străinătate. Mai departe, au fost întrebaţi unde se cazaseră. Cei mai mulţi (39%) stătuseră la hotel, urmaţi îndeaproape de cei care căzuseră pe capul rudelor sau al prietenilor (37%). Mai puţini stătuseră în camping (7%), cu chirie "la particulari" (6%), la cabane (6%) etc.

Cifrele acestea arată cîteva lucruri:

- că pentru cei (puţini) care reuşesc să aibă o adevărată vacanţă (specialiştii în igiena muncii pot explica de ce a pleca de acasă, în vacanţă, nu e un lux, ci o necesitate), aceasta înseamnă, în ciuda campaniei anti-bronzaj de după Cernobîl, să mergi la mare sau la munte;
- că, pentru destul de mulţi, vacanţa se reduce la a-ţi vedea neamurile de la ţară, ceea ce, de regulă, se traduce în a da o mînă de ajutor la supravieţuirea micii exploatări agricole;
- că, pentru un segment semnificativ, alternativa vacanţei în străinătate e o realitate (de altfel, 21% din persoanele active declarau, cu prilejul aceluiaşi sondaj, că intenţionează ca în viitorul apropiat – 2 ani – să îşi petreacă vacanţa în străinătate;
- că cei mai mulţi îşi petreceau concediul în hoteluri (încă relativ ieftine, la vremea respectivă), alternativele "ieftine" (pensiune, camping) fiind încă puţin populare.

Întrebaţi dacă în anul următor (1996) intenţionau să plece în vacanţă, mai mult de trei din cinci îşi manifestau optimismul, răspunzînd afirmativ. Există însă o categorie, a "resemnaţilor", care nu fuseseră nicăieri în anul precedent şi nici nu sperau să o facă în anul următor. Această categorie era numeric importantă, ea reprezentînd, conform sondajului, ceva mai mult de o treime din populaţia activă a ţării. O săracă "fişă socială" a acestei categorii (aşa cum rezultă din corelarea cu alte informaţii din sondaj) spune:

- cei mai mulţi dintre ei sînt bărbaţi;
- vîrsta, cel mai ades, între 35 şi 54 de ani;
- au absolvit pînă la 10 clase;
- au început să muncească înainte de 16 ani;
- au copii;
- părinţii lor nu obişnuiau, nici ei, să plece în concediu.

Cam aşa sînt cei care fac parte din acea treime la care problema concediului nu se pune aşa cum celor mai mulţi li se pare firesc.

A fi... la mare

A fi în vacanţă la mare.

A fi la malul ei, în zona neutră de nisip moale dintre ea şi plajă, culegînd în palme valurile mici şi alungite ce se aşază cuminţi la picioarele tale.

A sta întins la soare, abandonat lui ca unui desăvîrşit maseur, ca unui terapeut grijuliu şi competent.

A aştepta răsăriturile pe nisipul rece, a savura flăcările amurgurilor de pe malul lacului, repoziţionîndu-te mereu est-vest, în încăpăţînarea somnambulică de a nu rata spectacolul lumii.

A fi zilnic în dilema concretă a programului de stabilit; a nu şti să alegi între plimbare, repaus, lectură, spectacol, sport, şuetă, ospăţ, baie, plajă, contemplare, distracţie, creaţie, meditaţie.

A fi îndrăgostit de tine, de toate femeile frumoase, de fiecare bob de nisip, ca şi de suma lor, de mare, de soare, de ploaie şi vînt, de tot ce vieţuieşte şi ascultă de ceasul universului.

A fi liber, viu, atent la toate minunile ce te înconjoară, neluînd în seamă mizeria, gunoaiele, disconfortul şi disfuncţionalităţile de tot felul, serviciile nesatisfăcătoare, improvizate, preţurile mari, vacarmul balcanic, suburban, agresiv şi ilicit declanşat pe plajă de cohortele pestriţe de negustori ambulanţi – beduini agramaţi strigîndu-şi marfa din zori şi pînă-n seară – care nu-ţi lasă nici măcar cîteva secunde de linişte, acoperind cu isteria lor disperată muzica divină a valurilor.

A vedea în vacanţa la mare miracolul suprem.

A fi convins că nimic mai frumos nu ţi se putea întîmpla, iată sensul unei vacanţe de neuitat pe litoral.

ing. Sorin PETRESCU
Constanţa, 16 iulie 1997

Mircea CASTER
redactor la revista *Capital*

Cenuşăreasă frumoasă cu peţitori bogaţi aşteaptă binecuvîntarea părinţilor

Veniturile în valută din turism echivalează – conform datelor de la BNR – cu circa 6% din exporturile României. Extrem de puţin, dacă ne raportăm la situaţia altor ţări ale lumii. Chiar dacă numai în ţara noastră încasările din turismul internaţional nu sînt recunoscute ca venituri din export, totuşi turismul este, potenţial, una dintre puţinele ramuri ale economiei româneşti competitive pe piaţa externă. Din păcate, dacă problemele sale de azi nu vor fi rezolvate, dacă în continuare i se vor pune beţe în roate, este de aşteptat ca veniturile turismului românesc, şi-aşa reduse, să descrească cu 25% în următorii zece ani – se arată într-un studiu al firmei britanice de consultanţă Horvath, plătit din fonduri PHARE şi uitat de vreo trei ani printr-un sertar din Ministerul Turismului.

Turismul românesc este astăzi ca o Cenuşăreasă a cărei frumuseţe nu este scoasă în valoare, pusă la corvoade, prăfuită, uitată într-un colţ de bucătărie unde nu se mai gătesc decît plictisitoarele eterne fripturi cu garnituri lipsite de imaginaţie. Peţitorii străini ar da năvală, dacă ar cunoaşte-o. Şi turiştii, dar şi investitorii. Unii au auzit ceva, pe la balurile burselor internaţionale de turism, dar rămîn încă în aşteptare, nedumeriţi, neştiind ce să creadă: dacă e într-adevăr atît de frumoasă şi devreme acasă, atunci de ce părinţii nu o spală şi nu o scot pe uliţă, gătită, în zi de sărbătoare, să obţină pentru ea o zestre cît mai mare?

Potenţialul turistic românesc – de care se face atîta caz în declaraţii şi pe la reuniunile oficiale – este azi insuficient. Soarele, munţii, plajele, clima, folclorul, mănăstirile şi toate celelalte nu mai sînt de ajuns pentru a aduce turiştii străini, pentru a aduce, în ultimă instanţă, bani frumoşi economiei româneşti. În faţa unei oferte care, la scara mondială, depăşeşte cu 30% cererea, turistul străin, care are de unde alege, cîntăreşte atent: atracţii turistice, condiţii de cazare, transport şi alimentaţie, preţuri, posibilităţi suplimentare de distracţie.

Într-un articol publicat la începutul acestui an în "The Wall Street Journal Europe", se precizează că în "industria turismului" lucrau, la sfîrşitul lui '96, în toată lumea, 255 de milioane de oameni. Mai mult decît zece Românii! Veniturile încasate în '96 din turism, de 3,6 mii de miliarde de dolari, reprezintă 10,7% din totalul economiei mondiale. În anul 2006, cele 7,1 mii de miliarde de dolari ce se vor încasa din această activitate, vor reprezenta 11,5% din volumul veniturilor economiei mondiale. Consiliul Mondial al Turismului atrage atenţia mai marilor lumii că turismul îşi va dubla volumul în următorii zece ani, devenind, alături de Telecomunicaţii şi Tehnologia Informaţiei, componenta-cheie a economiei mondiale a secolului 21. Pentru a prinde "un loc în faţă", în acest marş triumfal, azi se cheltuiesc sume imense pentru dezvoltare. Investiţiile în turism au totalizat, la scară planetară, 766 miliarde de dolari, în 1996.

Din oferta de cazare a României, astăzi 85% o reprezintă hoteluri lipsite de confort, de una şi două stele. Bucureştiul, suprasolicitat, reprezintă doar 4% din oferta totală, deşi în capitala ţării se înregistrează peste 30% din înnoptările turismului internaţional din România. Doar 5% din turiştii străini veniţi pe la noi sosesc cu avionul, asta în timp ce pe căile rutiere, de obicei congestionate, cele 19 puncte de intrare în ţară au capacităţi insuficiente. Mai departe, starea drumurilor, benzina proastă şi multe altele, le fac turiştilor străini călătoriile prea lungi şi prea anevoioase. Aceştia găsesc apoi localuri de alimentaţie publică în care varietatea preparatelor este prea săracă, notele de plată prea bogat încărcate, muzicanţi lipsiţi, la rîndul lor, de gust. La posibilităţile reduse de divertisment se adaugă apoi şi puţinele posibilităţi de a face cumpărături – măcar acele suveniruri, atît de căutate de turişti în toată lumea. Informarea turistică este ca şi inexistentă, la fel facilităţile de natură medicală, iar serviciile de telecomunicaţii sînt încă necorespunzătoare cererii turiştilor străini. Altfel spus, mai pe scurt, imaginea ofertei turistice româneşti este, pe mai toate pieţele internaţionale, negativă.

Depăşirea dificultăţilor de azi ale turismului românesc şi creşterea substanţială a veniturilor generate de acesta necesită mai întîi investiţii serioase. Nu numai direct în turism, dar şi în sectoarele adiacente. Cine îşi imaginează că turism egal hotel plus restaurant, se înşeală. Într-unul din primele sale interviuri, date la puţină vreme de la investirea sa, actualul ministru al Turismului, Akos Birtalan, declara că este ilogic să sperăm într-o revigorare a turismului într-o economie aflată, în ansamblul său, în degringoladă. Afirmaţia sa de bun simţ ar trebui, probabil, să fie însă completată: într-o economie care îşi caută locul, este aberant să tratezi în continuare ca pe o Cenuşăreasă tocmai turismul, acea ramură a cărei importanţă este azi recunoscută în toată lumea.

ROMÂNUL LA EL ACASĂ...

Pe stradă

Cum și-au petrecut sau au de gînd să-și petreacă bucureștenii concediul anul acesta? Noi am întrebat, ei au răspuns, cititorul trage concluziile.

"Voi pleca la 2 Mai, peste două săptămîni: acolo îmi pot permite." (**intelectual**, 40 ani)

"Voi pleca vara aceasta. Nu-i vorba numai de a-ți permite, ci e o datorie morală față de tine însuți, îți încarci bateriile. O plecare e necesară, nu e doar o distracție, face parte din ființa ta fizică." (**pensionară**)

"Am fost doar 2 zile la munte, în Bucegi, și nu mai cred că o să plec. Atît mi-am putut permite. Condițiile nu mi s-au părut mai bune; am fost la o cabană, unde totul e la fel ca-n alți ani." (**biolog**, 26 ani)

"Vacanța mi-o petrec la muncă, de 4 ani încoace. N-am cum să plec, trebuie să stau mereu, mereu la muncă." (**comerciant arab**, 45 ani)

"Voi merge probabil la Sinaia sau în județul Gorj, de unde sînt de loc. Cîteva zile îmi pot permite, financiar." (**parlamentar**, 61 ani)

"Noi n-avem vacanță. Sîntem particulari. Așa, două-trei zile, poate ne puteni permite la prețurile astea." (**liber întreprinzător**, 32 ani)

"N-am fost nicăieri, dar sper că voi ajunge pe litoral. Merg cu un prieten la garsoniera unui alt prieten, unde vom sta claie peste grămadă. Mă duc pentru fiica mea; are 5 ani și trebuie neapărat să ajung cu ea la mare." (**polițist**, 37 ani)

"Nu-mi pot permite deocamdată să plec." (**dulgher**, 35 ani)

"Nu pot să plec, trebuie să învăț pentru facultate." (**rocker**, 18 ani)

"Acum sînt în concediu. Copilul e în vacanță și stau cu el acasă. Poate plecăm în provincie, însă mai mult nu, din cauza finanțelor." (**electrician**, 30 ani)

"Am plecat din România, acum sînt în concediu și mi-l petrec în România. Lucrurile aici merg spre bine, încet dar sigur." (**arhitect**, 45 ani)

"Am fost pe litoral și tot acolo o să ne și întoarcem. Nu poți să-ți permiți acolo prea multe, dar te descurci. Distracțiile sînt mai multe ca-n alți ani, iar prețurile puțin mai mari." (**șofer**, 23 ani)

"Eu sînt tot timpul în vacanță, dar ca să plec depinde de bani, depinde de putere... vai de capul nostru!" (**pensionar**, 77 ani)

"O să-mi petrec concediul o parte la munte, o parte la mănăstirile din nordul Moldovei. O să-mi pot permite, dacă nu-mi iau bilet cu casă-masă și stau la gazda pe care o cunosc în Bușteni. Mă aștept la prețuri mai ridicate, însă și salariile au mai crescut. Eu nu mă sperii să iau rucsacul în spate și să plec la mănăstiri. Poate alții or fi mai comozi..." (**ingineră**, 48 ani)

"Am plecat la munte și, după ce ne-am plictisit, ne-am dus direct la mare. A fost penibil; stăteam și ne uitam cum oameni cu bani beau bere, mănîncă pizza... Apoi am întîlnit niște prieteni și am mai stat un timp pe banii lor." (**student**, 22 ani)

"Voi pleca la Breaza, unde am o casă de vacanță. Aici condițiile ți le creezi singur. E ca la țară, îți gătești, îți cari apă, dar noi ne simțim bine." (**profesor**, 52 ani)

A consemnat
Adina POPESCU

Calitatea serviciilor înseamnă privatizare autentică

– de vorbă cu Alexandru Mirel ȚARIUC, secretar de stat la Ministerul Turismului –

Care sînt lucrurile cele mai importante pe care ministerul dvs. își propune să le rezolve?

Avem o politică pe termen lung și vrem, bineînțeles, ca turismul să devină o sursă importantă de venit național, pe măsura resurselor existente. Dar fiecare strategie pe termen lung are și componente mai apropiate și sigur că ele ne interesează mai mult. În acest moment, prioritatea noastră este aprobarea ordonanțelor referitoare la taxa pe valoare adăugată și la Fondul Național pentru Promovarea și Dezvoltarea Turismului. Aceste ordonanțe vor face parte dintr-un pachet de hotărîri de guvern și ordine ale ministrului, care vor deveni acte normative, probabil la începutul lunii august. Mecanismul e următorul. Se reduce la zero TVA-ul pentru turiștii care vin în România din străinătate, acest *incoming* fiind asimilat unui export, iar exportul, se știe, este scutit de această taxă pe valoare adăugată. Apoi se reduce la jumătate TVA-ul pentru turismul intern. Dar pentru amîndouă aceste activități se va percepe o contribuție de 9% din valoarea profitului, la fondul pentru turism. Fiscalitatea va fi deci direcționată la turismul intern (în loc de 18% TVA, va fi doar 9%, iar alte 9 procente vor merge la fond), iar la *incoming*, în loc de TVA se va plăti doar taxa pentru fond de 9%. Fondul pentru turism va fi gestionat prin intermediul Oficiului de Promovare a Turismului, printr-un sistem prin care se atribuie de obicei și fondurile Comisiei Europene. Adică se vor desfășura licitații, se vor căuta cofinanțări, se vor recupera o parte din bani pentru reîntregirea fondului. Am făcut un calcul și am demonstrat că banii care se vor strînge în acest cont vor fi mult mai mulți decît bugetul pe care l-a oferit vreodată statul Ministerului Turismului.

Care sînt consecințele măsurii de liberalizare a prețurilor la hoteluri?

Mulți au pronosticat că va fi o nenorocire și că prin această lege vom îngropa definitiv turismul. A fost o reacție mai degrabă politică. Dacă e să comparăm tarifele din acest an cu cele de anul trecut, vom constata că ele au crescut mai puțin decît a crescut dolarul în comparație cu leul. Noi ne-am propus să creăm o economie de piață în care să reziste aceia care știu să-și conducă afacerile. În toată lumea, tarifele se calculează liber, sînt la dispoziția managerului. Fără această măsură nu se putea face nimic, mai departe. Ea are și efecte negative. De exemplu, includerea micului dejun în prețul camerei duce la scăderea zilelor de delegații acordate de către întreprinderi, pentru că nu mai pot deconta și acest mic dejun care costă destul de mult. Partea pozitivă a măsurii, care a început să se vadă, este că în multe locuri se constată din partea managerilor o gîndire economică. Apar tarife pentru week-end, facilități oferite anumitor categorii (pensionari, copii), lucrurile devin mai flexibile iar afacerile hoteliere decurg în condiții ceva mai bune.

Care-i raportul între unitățile private și cele de stat?

Cînd s-a raportat privatizarea în turism, procentul era, dacă vă amintiți, de peste 40. Era vorba de numărul unităților privatizate din total. Însă în momentul în care am început să judecăm după capitalul social a ceea ce s-a privatizat, reieșea că procentul e de 4,2. Noi am mai scos la vînzare vreo 20% dintre societăți. Dar și capitalul acestora se situează între 3 și 5 procente din total. Adunînd cifrele, constatăm că privatizare completă s-a făcut pentru mai puțin de 10 procente din ceea ce există. Avem însă o șansă mare, că a apărut și un sector privat nou, care n-a aparținut niciodată statului și care nu intră în calculele anterioare. În orice caz, noi avem intenția să oferim spre vînzare, pînă la sfîrșitul anului, tot ce există în turism și poate fi vîndut. Calitatea serviciilor nu se poate îmbunătăți pînă cînd nu va fi un regim de proprietate autentică.

Știu că uneori și la societățile private apar indolența și chiar hoția.

Astea-s chestiuni de educație. Dar există și manageri care se descurcă, care își aleg oamenii pe criterii de competență. Dacă știu, de pildă, că femeile de serviciu fură 25% din prosoape, le pot da niște salarii cu care să-mi pot acoperi paguba. Dacă nu le convine și pleacă, nu mai au nici de unde să fure. Dar pe mine mă interesează în special să facă bine curățenie, în fiecare zi, să steargă praful și așa mai departe.

Cînd vor exista și la noi, în afara marilor hoteluri, și mici pensiuni, unde omul să se poată opri și să stea în condiții foarte bune?

Și noi ne gîndim mereu la asta și ni se pare chiar inadmisibil ca o țară cu un potențial turistic destul de redus, cum este Ungaria, să aibă venituri din turism, comparativ, mult mai mari decît are România. Și aici cheia e tot privatizarea, care la ei a început pe vremea cînd noi încă mergeam ca pionieri la Cîntarea României. Oamenii au fost întreprinzători, iar Budapesta a început să fie unul din cele mai vizitate orașe din lume, ca și Praga de altfel. Însă numărul vizitatorilor unui oraș, ca Budapesta sau București, nu crește în ritmul în care se dezvoltă noile proprietăți cu destinație turistică. Pentru asta mai trebuie ceva. În Elveția am aflat, de exemplu, că ei sînt pe cale să facă un fel de revoluție în turism, pentru că numărul vizitatorilor scade an de an. Fenomenul e grav pentru o țară absolut turistică, cum e Elveția. Iar ei sînt hotărîți să schimbe ceva. Vă dau un exemplu: ați văzut vreodată la hotelurile noastre biciclete de închiriat? În toată Europa, asta se caută, *mountain bike*, trasee, *snow bord*-uri, parapante. Sînt lucruri la modă.

Noi avem un potențial turistic foarte mare, asta e limpede pentru oricine. Numai că structurile de primire sînt într-o stare pe care eu n-am văzut-o nicăieri în Occident. Se adaugă lipsa generală de cunoștințe de marketing, de creare de evenimente. Fără crearea de evenimente se rămîne la un turism de așteptare, care nu se știe cum va merge. De exemplu, litoralul funcționează doar două luni pe an și sigur că nu-i rentabil. Dar ia să începi din aprilie cu tot felul de manifestări interesante și să termini în octombrie! Festivaluri, circuite de mașini etc. Iată, la Costinești se întîmplă așa ceva și staționea funcționează din mai pînă în octombrie. Dar e singurul caz.

Ce se întîmplă cu regimul de proprietate al cabanelor?

Aici e o situație foarte complicată. Cabanierii susțin ideea să li se dea cabanele în proprietate absolută. Sînt oameni cu vocație, care fac o muncă foarte grea, și noi avem toată deschiderea către ei.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Vacanțele bucureștenilor

– interviu cu Alin BURCEA, Președinte la Paralela 45 Turism SRL –

Care sînt destinațiile de vacanță cele mai frecvente la agenția dvs?

În sezonul estival '97 pe plan intern stațiunea cea mai solicitată a fost Neptun-Olimp. Următoarele ar fi Eforie Nord și Mamaia, apoi urmează cele din sud – Jupiter, Cap Aurora, Venus, Saturn și Mangalia.

În ceea ce privește deplasările turiștilor români în străinătate, în perioada verii cele mai solicitate sînt Turcia și Grecia. Turcia înregistrează un **boom** în special pentru litoralul Mării Mediterane. Atîta timp cît serviciile sînt cu mult mai bune, la tarife nu cu mult mai mari decît cele din România, evident că turiștii români vor prefera să plece în Antalya.

Cam care sînt prețurile acestor excursii?

Pentru turismul intern prețurile variază în funcție de stațiune și de numărul de stele al hotelului. O cameră costă, la Neptun, în jur de 180.000 lei pe noapte. Dacă ar fi să facem un buget de familie pentru 7 zile (6 nopți), așa cum sînt seriile, ar veni circa 1.100.000 cazarea, la care se adaugă 100.000 lei/zi bonuri valorice. Ar însemna circa 1.700.000 lei/săptămînă. Asta în vîrful de sezon în care ne aflăm acum – mă refer la perioada 20 iulie-20 august. Celor care au venituri mai mici le recomand să meargă în perioada și staționea la care bugetul le permite accesul. După 20 august tarifele sînt mult mai reduse, iar în perioada 1-15 septembrie pot petrece șapte zile la Neptun cu circa 1.000.000 lei cazare și masă. Sau, în alte stațiuni din sud, cu circa 700.000. Eu zic că cel mai bun sfat este acela de a contacta agentul de turism.

Pentru excursiile în străinătate fiecare client își poate alege separat hotelul, de la una la cinci stele. Își alege și compania cu care va zbura, la care se adaugă un comision de 15%. Practic își face singur prețul pentru pachetul de servicii care îl interesează.

Spre exemplu, un zbor București – Istanbul – Antalya, cu Turkish Airlines costă circa 550$. La un hotel de patru stele cazarea ar însemna cam 800$ pe cameră pentru o săptămînă. În total 1200-1500$ în condiții foarte bune de transport și de cazare. Putem găsi și la una-două stele o cazare decentă. Nu înseamnă neapărat că în România hotelurile sînt murdare, dacă sînt de una-două stele, dar nu au atît de multe facilități. În Grecia, în vîrf de sezon, tarifele variază de la 20-25$ pe persoană în nord la niște vile cochete, sigur fără prea multe facilități, pînă la 100-150$ camera pe noapte la hoteluri de patru și cinci stele.

Oamenii sînt mulțumiți de serviciile care li se oferă la aceste prețuri?

În România sînt foarte multe hoteluri care nu-și respectă stelajul. De altfel, dacă ați văzut și în presă, OPC împreună cu Ministerul Turismului acuză foarte mult acest lucru, care este foarte valabil mai ales în perioada sezonului la mare. De fapt, aproape toate hotelurile au probleme cauzate în principal de faptul că nu se mai fac investiții. Instalațiile sanitare la hoteluri sînt vechi, orice reparație este o cîrpăceală, mobilierul nu a fost schimbat de la înființarea hotelului, nu există aer condiționat etc. La capitolul alimentație publică eu zic că stăm mai bine, produsele sînt proaspete, nu mai sînt probleme ca pînă în 1990. Eu cred că la un preț de 50.000 lei/zi, trei mese, se poate scoate un meniu bun. Anul acesta, mulți turiști au cumpărat meniul și l-au apreciat. Dacă ar fi consumat cele trei mese la restaurant, i-ar fi costat cel puțin dublu.

Ce categorii de turiști își permit să meargă într-o astfel de vacanță?

E vorba de mica burghezie care, din nefericire, nu depășește 5-7-10% din populație. Sînt patronii de firme (vorbesc de cele care merg), sînt cei care dețin funcții de conducere la firme particulare sau de stat etc. Sînt oameni care au venituri de cel puțin 1,5–2 milioane de lei pe lună.

Cum au evoluat plecările în vacanță, comparativ cu anul trecut?

Față de 1996 plecările turiștilor români în străinătate au fost mai reduse din cauza politicii de austeritate. Unele firme particulare au avut probleme. Foarte mulți au socotit că, deși aveau bani, nu e momentul să călătorească, din cauza situației economice destul de precare.

Partea cealaltă, de deplasări de serviciu – întîlniri, contacte, afaceri – eu zic că s-a triplat. Atît pentru firmele particulare și de stat, cît și pentru alte organizații existente în țară. Este un trafic intens, lumea pleacă și vin și foarte mulți străini cu interese de serviciu.

Mergînd pe litoral, am observat că în sudul litoralului – respectiv zona Saturn, Venus și Jupiter – gradul de ocupare este mai scăzut. Saturnul, în luna iunie, a fost aproape gol, în timp ce Neptunul avea circa 50% grad de ocupare. Și în timp ce Neptunul avea, la 15 iulie, un grad de ocupare de 100%, în alte stațiuni o parte din hoteluri nici nu se deschiseseră.

În concluzie, eu zic că este o reducere a turiștilor care vin pe litoral față de 1996. Reducerea este între 10 și 20% la volumul total de vînzare.

Cîteva cuvinte despre "destinațiile exotice".

Eu cred că "Paralela 45" este prima agenție care a organizat o excursie în Mexic. Avem două-trei excursii în fiecare an, în jur de o sută de clienți – la un preț de circa 1800$.

În fiecare an e o destinație la modă. 1997 este anul în care Malta a ieșit pe piață. Este o destinație nouă, nu foarte scumpă – 550-560$ o săptămînă. Este o insulă cu multă istorie, cu un amestec de culturi, de civilizații. Pînă acum am avut două grupe în Malta – circa 40 de clienți.

Interviu realizat de
Romulus Cătălin GEORGESCU

ŞI ÎN STRĂINĂTATE

Întoarcerea acasă

S-a întîmplat ca, în ultimii ani, să călătoresc destul de mult prin cîteva ţări europene, cu avionul, cu trenul sau cu maşina, în drum spre/dinspre Roma, unde am predat limba şi literatura română. Nu ştiu, în limbajul breslei, în ce măsură faptul de a parcurge (de multe ori în grabă) cîteva mii de kilometri, cu popasuri scurte, se poate chema cu adevărat *turism*, dar chiar şi din goana maşinii îţi poţi face unele impresii despre locurile prin care treci. Impresii superficiale, desigur, dar care îşi pot avea morala lor.

S-a mai întîmplat să trăiesc în ultimii ani într-o ţară care constituie unul dintre "miturile turistice" ale lumii: cine nu-şi doreşte o vacanţă în Italia, o săptămînă la Veneţia, un circuit prin Sicilia? Lucrînd acolo, intrînd în ritmurile cotidiene ale Romei pentru mai mult timp, percepţia "turistică" se estompează, devii fără să vrei "de-al locului" şi – paradoxal – începi să ai stîngăcii tipice de turist cînd vii, după opt-nouă luni de absenţă, în România (nu ştii, adică, la cît a mai ajuns biletul de tramvai, care mai e cursul dolarului, ce străzi s-au mai asfaltat şi ce gropi noi au apărut în asfaltul abia turnat în urmă cu un an şi alte asemenea informaţii strict necesare pentru supravieţuire). Din acest lung sejur într-o ţară "eminamente turistică" rezultă alt fel de observaţii şi impresii, mai puţin superficiale, care pot constitui un solid punct de referinţă pentru cele de călător grăbit despre care vorbeam mai sus.

Nu-i uşor, la Roma, să te obişnuieşti cu ideea că nu eşti turist, ci "om al muncii", că n-ai venit "să vizitezi", ci să lucrezi, că, în fine, pentru trei-patru ani trebuie să te comporţi ca un roman – să faci piaţa, să-ţi duci hainele la curăţat, să bombăni dimineaţa din cauza blocării traficului sau a grevei tramvaiştilor etc. Evident, nimic mai simplu decît să te adaptezi la modul de viaţă al unei ţări civilizate, care funcţionează normal şi îţi oferă acele mici comodităţi ale traiului zilnic ce par încă atît de îndepărtate în România. Dar de predominanţa percepţiei turistice nu scapi, practic, niciodată: preiei stilul de viaţă al locului, intri în ritmurile romanîlor, le copiezi, fără să-ţi dai seama, ticurile, "compătimeşti împreună" cu ei, dar în ceasurile libere îţi regăseşti mentalitatea turistică şi bifezi, conştiincios, încă un muzeu sau o biserică, încă un palat baroc sau o relicvă etruscă. Ajungi astfel la un statut ciudat, aproape o dedublare: pe de o parte, ai momente cînd te simţi o culme a turistului, "omul care a văzut (aproape) tot", care a înnegrit planul oraşului, poţi face pe ghidul, iar cînd vreun francez (turist "normal", pe termen scurt) întîlnit pe stradă îţi mulţumeşte pentru amănunţitele informaţii, crezînd că în sfîrşit a întîlnit un italian francofon, nu-ţi poţi stăpîni un zîmbet: bietul francez te-a crezut de-al locului, cînd tu nu eşti decît "turist de performanţă", care a văzut deja de mai multe ori locurile mitice trecute în pliantele publicitare şi a trecut acum la finețuri, la "Roma mai puţin cunoscută". Pe de altă parte, viaţa oraşului te fură, treci zilnic, în drum spre serviciu, pe lîngă capodopere baroce sau relicve ale lumii antice cu aceeaşi indiferenţă cu care priveşti (mai bine zis, nu mai priveşti) blocurile neterminate din Centrul Civic, relicve ale unei epoci mult mai apropiate... Întîmplarea a făcut să simt această dedublare chiar din a doua zi a sejurului la Roma: abia sosit ca lector de română la Universitatea de acolo (şi fiind pentru prima dată în absolut nu doar la Roma, ci dincolo de hotarele patriei), a trebuit să-mi fac urgent formele de angajare, ca să pot primi salariu la sfîrşitul lunii; între altele, era nevoie de codul fiscal, care se elibera la un birou aflat la doi paşi de Vatican. Deci prima mea "vizită" în statul papal a fost o simplă şi grăbită trecere, primul contact cu Piaţa San Pietro a avut forma unei traversări rapide, într-o dimineaţă de ianuarie, la opt fără un sfert, pe o ploaie cumplită (nici vorbă de turism!), în drum spre un obiectiv birocratic de primă importanţă. Construirea unei identităţi fiscale în Italia a cerut sacrificarea bruscă a identităţii turistice, care a lăsat după ea frustrarea acestei prime întîlniri ratate cu unul dintre spaţiile cele mai vizitate din lume.

Acest spaţiu va fi, de altfel, în centrul uneia dintre cele mai ample "mişcări de oameni" din istoria turismului: sărbătorirea celor două milenii ale Bisericii Creştine va aduce la Roma, conform estimărilor, cîteva zeci de milioane de persoane de-a lungul întregului an 2000. Pregătirile au început de mult, primăria Romei a semnat un acord cu Statul Papal, se repară străzi, se renovează monumente, s-a dat în folosinţă o spectaculoasă instalaţie de iluminat în zona Forurilor Imperiale, probabil că se va termina şi a treia linie de metrou, aflată în construcţie de mulţi ani (dar la Roma metroul e îngrozitor de greu de construit: unde sapă sapa locul, vorba poetului, e imposibil să nu se găsească vreo urmă a Antichităţii; şi-atunci lucrările se întrerup, traseul se deviază ş.a.m.d.); proprietarii de hoteluri şi restaurante se pregătesc şi ei, protestînd cu vehemenţă la aflarea ştirii că Vaticanul a decis să redeschidă, pentru *pelerini* (pentru că, evident, aşa se vor numi cei care vor vizita Cetatea Eternă în anul 2000), spaţii de cazare de pe lîngă mînăstiri sau centre sociale, la preţuri mici. În aşteptarea Anului Jubiliar, multe spectacole, expoziţii şi manifestări de tot felul sînt puse "sub semnul" sau "sub genericul" marelui eveniment, ceea ce maliţioşii laici ar putea numi propagandă, dar pragmaticii liber-cugetători îi spun pur şi simplu *promotion*.

Altfel, turistul e o persoană foarte respectată în viaţa cotidiană a Italiei şi, probabil, în mentalul colectiv este principala formă de reprezentare a "străinului" (imigranţii nereprezentînd, pînă de curînd, un fenomen notabil). Nu e cazul, acum, să insist asupra imaginii "americanului cu bani" din anii '60; aş nota mai degrabă – fie şi în treacăt – că pe autostrăzile Italiei am văzut, în ultimii doi ani, din ce în ce mai multe maşini (autocare sau autoturisme) poloneze, cehe şi maghiare şi aproape deloc româneşti. (Pentru cei interesaţi de ritmul reformei în ţările Europei Centrale, pot adăuga că prin '92-'93 polonezii erau de asemenea foarte prezenţi pe drumurile italiene, dar în altă ipostază: spălau parbrizele la intersecţii, activitate în care erau de departe "majoritari"; între timp, s-au întors în Polonia). E drept, pentru cele trei ţări s-au desfiinţat vizele, ceea ce constituie un avantaj pentru turism; dar, pe de altă parte, ele nici nu dau Italiei numărul de imigranţi ilegali pe care-i dă, de pildă, România (în cazul nostru încă se mai întîmplă ca vreun autocar plecat în excursie organizată să se întoarcă acasă aproape gol).

Dacă revenim însă la forma de turism despre care vorbeam la început, aceea a călătorului grăbit care are de parcurs distanţe lungi, ar trebui amintită, printre impresiile superficiale adunate din goana maşinii, practica foarte frecventă în tot spaţiul central-european, din Elveţia pînă-n Ungaria, a camerelor de închiriat (în mici hanuri ţinute de o familie, dar şi în case de simpli cetăţeni): la preţuri modice, în condiţii extrem de civilizate şi, mai ales, *de încredere*. Traversînd micile localităţi din acest spaţiu, vezi peste tot în faţa porţilor anunţuri în germană: "zimmer" sau "zimmerfrei". E o practică generalizată, aproape o instituţie a ospitalităţii, care-i dă călătorului siguranţa că nu va rămîne noaptea pe drum dacă n-are o rezervare la hotel. De-a lungul şoselelor sînt apoi, pentru cine n-are timp să se oprească în marile oraşe, mici şi simpatice restaurante care, de asemenea, sînt demne de toată încrederea. Pînă la graniţa Ungariei cu România, călătorul care vine din Vest poate plăti cu cartea de credit nu doar în hoteluri de multe stele ori în magazine de lux, dar şi la benzinării sau în supermagazine "de toată mîna", nu doar în oraşele mari, dar şi în cele mici, să zicem "de tip Comarnic".

S-a întîmplat să mă întorc acasă cu doar două zile înaintea summit-ului de la Madrid, deci în plin vîrf al aşteptării verdictului privind extinderea NATO spre Est. Am parcurs, deci, chiar drumul şi direcţia extinderii. Întoarcerea acasă, dinspre vest spre est, în maşină, timp de trei zile, îi poate da omului o anume înţelepciune şi un anume calm în aşteptarea deciziilor privind venirea instituţiilor atlantice spre locurile noastre. Îi poate da omului şi mai multă înţelegere în aprecierea acestor decizii. Aş putea spune destule în legătură cu aceste procese interioare petrecute la întoarcerea în patrie după o destul de îndelungată absenţă. Deocamdată, pentru a rămîne în limitele temei, vreau să spun că, odată trecută graniţa, odată reintrat pe drumurile ţării, cu popasurile lor turistice şi grătarele lor cu tot, cu lanurile de porumb în marginea cărora poposesc automobiliştii în lipsă de altceva, singurul meu gînd a fost să ajung cît mai iute la Bucureşti, sacrificîndu-mi cît mai curînd "identitatea turistică". Ceea ce am şi făcut – din alt motiv, desigur, decît la Roma, cînd cu obţinerea codului fiscal...

Mircea VASILESCU

Viza, viza, fratre!

Nu puţine obstacole întîmpină românul pentru a obţine o viză de călătorie în Occident. Lucru arhicunoscut, pus pe tapet chiar la întîlnirile dintre şefii de state. Dar de ani de zile nimic nu s-a schimbat. De fapt, sînt cîteva consulate care nu fac faţă valului de cereri zilnice, mai ales în perioada de vară. În faţa lor se formează cozi de sute de persoane care vin din toată ţara. Se stă şi noaptea. Se întocmesc liste şi se face prezenţa. Ca participant, trebuie să-ţi ştii numărul de ordine, iar cînd îl auzi, să-ţi strigi numele cu putere. Dacă nu eşti la ora stabilită pentru prezenţă, vei fi tăiat de pe listă. Te vei reînscrie la coada ei. Uneori, se întîmplă să vină indivizi "deştepţi", care inventează noi reguli şi noi ore de adunare. Aşa că, nici venind la ora convenită cu toată lumea, nu poţi fi sigur că mai eşti trecut pe listă. Dacă e aşa, eşti nevoit să o iei de la capăt. Ca la "Nu te supăra, frate". Nu cîştigi nimic revoltîndu-te, mai ales de eşti bucureştean. Îţi sar în cap cei din provincie, siliţi de împrejurări să stea tot timpul la coadă şi să doarmă prin maşini: "Voi adică, să mai mergeţi pe acasă; să mai beţi o cafeluţă, să mai trageţi cîte un pui de somn, iar noi să stăm aici non-stop. E o nedreptate cruntă." Degeaba le explici că, pentru ei, oricum e acelaşi lucru, că tot atîta timp vor sta, şi dacă în faţa lor sînt indivizi în carne şi oase, şi dacă e numai o listă de programări. Ei ştiu că pot cîştiga creînd diverse pretexte prin care-i vor putea şterge pe alţii de pe listă. Scopul acesta devine clar atunci cînd lipsa de promptitudine a răspunsului la prezenţă provoacă în mulţime reacţii ferme: "Taie-l, şterge-l!". În perioadele cele mai aglomerate, coada poate dura şi cinci zile. Bărbaţii au ochii roşii şi feţe de lupi nebărbieriţi. Femeile devin străvezii. Uneori ies încăierări cu ruperi de liste. Există şi agitatori "profesionişti" cu interese precise. Fiindcă există bineînţeles şi o mafie a cozilor. Indivizi care se înscriu la anumite intervale de timp, pentru ca apoi, odată ajunşi în faţă, să-şi vîndă locurile. Suma e de obicei "50 de mii de lei de bucată". De eşti în pericol să pierzi avionul, vei apela la aceste "servicii". Totul e să fii cu ochii în patru şi să prinzi mişcarea. Altă metodă e o înţelegere cu poliţistul de la poartă. Te poate introduce peste rînd, spunînd că eşti chemat înăuntru de autorităţile consulare. Deţinătorul listei rămîne totuşi omul cel mai important. El poate multe. Iar cînd intră să-şi depună propriile acte şi trebuie să predea ştafeta altuia, apare un moment delicat. Se schimbă "puterea" şi e posibil ca regulile vechi să fie întoarse pe dos. O cale de a preîntîmpina posibile matrapazlîcuri e să faci o copie a listei. Un fel de control civil. Cînd haosul devine de nestăpînit, mai intervin şi poliţiştii. Mai anii trecuţi, însuşi consulul Austriei ieşea din cînd în cînd şi făcea ordine, răcnind. Îi aşeza pe oameni doi cîte doi, ca la şcoală. În unele porţiuni, în faţa porţilor, există cordoane sau lanţuri care reglementează intrarea. Cînd acestea, din cine ştie ce motive, nu mai sînt la locul lor, se găsesc persoane care să le revendice: "Domnule poliţist, aduceţi-ne lanţurile". Spectacolul e halucinant. Şi lucrul cel mai uluitor e să constaţi cît de brusc pot reînvia atmosfera şi mentalităţile din vremea comunismului. Totul e să creezi condiţiile. Oamenii îşi reiau obiceiurile, parcă s-ar întoarce în timp.

Pe măsură ce te apropii de poarta consulatului, apar zvonurile şi vocile alarmiste: "azi nu-i mai primesc decît pe delegaţii din partea firmelor"; "trebuie să aveţi copie şi după paşaport"; "nu-s valabile formularele cu ştersături"; "invitaţia să fie cu ştampilă"; "dacă n-aţi semnat peste tot la fel ca-n paşaport, vă refuză". Culmea e că unele din cele mai absurde lucruri se dovedesc pînă la urmă a fi chiar adevărate. În orice caz, în ultimele momente îţi revezi cu spaimă toate actele. Poza îţi cade pe jos şi lumea te strigă. Nu mai ai mîini să le ţii pe toate, căci uneori e vorba de zeci de hîrtii. O adevărată broşură despre propria-ţi persoană. Cînd, în sfîrşit, te vezi înăuntru, respiri uşurat. Te bucuri de aerul condiţionat şi de lipsa aglomeraţiei. Te străduieşti să nu-l superi pe funcţionarul destins şi zîmbitor dar suspicios, din spatele ghişeului. Ai o mutră de parcă ai fi făcut greva foamei iar el te întreabă din ce vei trăi pe parcursul sejurului. Apoi îţi spune că te cunoaşte de undeva. Nu-l iei în serios, ştii că e doar un test psihologic. Uneori îţi spune că nu toate actele sînt în regulă sau că-ţi lipseşte ceva. În asemenea cazuri, n-ai decît să te duci să-ţi pui la punct documentele. Urmează coada şi lista, de la capăt. "Nu te supăra, frate". Nu poţi fi liniştit nici după ce actele şi taxele de viză ţi-au fost primite. Te duci acasă, dormi cîteva ore (dacă ai norocul să fii bucureştean) şi te întorci după masă să-ţi ridici paşaportul cu preţioasa ştampilă. Ţi-aduci aminte de examene şi de carnetul de note. Chiar şi-n acest moment mai poţi fi refuzat. Fără explicaţii. E posibil, de asemenea, ca soţia ta să primească viza. Sau tu da şi ea nu. Sînt consulate unde plăteşti viza, plăteşti asigurarea medicală, plăteşti biletul de avion sau de tren (fără de care nu poţi depune formularul), după care te poţi pomeni respins. Singura sumă recuperabilă e o parte din preţul transportului, şi asta numai dacă reuşeşti să returnezi agenţiei biletele, în timp util. Restul banilor sînt oricum pierduţi. Cel puţin o jumătate de milion. Dacă însă, după toate încercările, ai reuşit să obţii viza, te vei duce să te linişteşti în mult visatul Occident. În NATO. (A. M.)

Z. ORNEA

Soarta ediţiilor critice

Culturile de veche tradiţie s-au ocupat de conservarea, prin restituire, a patrimoniului creat de marii lor scriitori. Pentru că actul de conservare în acest domeniu se poate realiza numai prin restituire în ediţii complete şi critice. E un fapt lesne constatabil în culturile europene de mai veche tradiţie. Există acolo restituită opera scriitorilor fundamentali în mai multe ediţii, de diferite forme, dar toate critice sub raport filologic şi în aparatura interpretativă. La noi, din păcate, suferinţa asta culturală e încă acută. În 1941, în prefaţa la **Istoria literaturii**, Călinescu, plîngîndu-se că la noi lipsesc ediţiile critice şi monografiile, arăta, aproape invidios, că un mare critic occidental dacă doreşte să scrie un studiu despre opera unui scriitor, îşi alege o bună ediţie critică şi cîteva monografii, urmînd ca, după exegeză, să-şi scrie, aproape relaxat, cartea. Cînd şi-a scris Călinescu vestita **Istorie**, terenul preparator era aproape pustiu, încît criticul a trebuit să facă totul de unul singur, depunînd stînjenitoare eforturi pentru a găsi unde să citească scrierile cutărui scriitor, brusc devenit important. Şi, totuşi, Călinescu era puţintel nedrept. Pentru că din 1933, de cînd se întemeiase Editura Fundaţiilor Culturale Regale, aici, marele editor care a fost profesorul Alexandru Rosetti iniţiase ediţiile critice din opera scriitorilor de dinainte, cei fundamentali şi cei de mai mică însemnătate. Iar pentru clasicii în viaţă a iniţiat aşanumitele ediţii definitive. A fost o extraordinară iniţiativă culturală naţională. În cîţiva ani aceste ediţii critice au pornit bine la drum, încredinţate fiind unor reale competenţe. Ediţia **Opere** Macedonski, încredinţată lui Tudor Vianu, a apărut, în patru volume, din 1939 pînă în 1946, rămînînd neîncheiată. Ediţia Caragiale a fost încredinţată lui Paul Zarifopol, care a tipărit din 1920 în 1932 trei volume, de la al patrulea volum fiind continuată, din 1938, de Şerban Cioculescu, care a încheiat-o în 1942 cu volumul al şaptelea, cuprinzînd corespondenţa. Ediţia critică din opera lui Eminescu, cu note, variante şi bună transcriere filologică a început-o în 1939 Perpessicius şi a ajuns în 1944 la al treilea volum. Şi-a putut continua ediţia, publicînd în 1952 al patrulea volum, al cincilea în 1958, volumul şase în 1963 şi al şaptelea, postum, în 1977 (Perpessicius a murit în 1971). Apoi, după o prea lungă pauză, un colectiv de la Muzeul Literaturii Române, în care s-au distins regretatul Petru Creţia şi D. Vatamaniuc, a continuat ediţia, izbutind să o încheie, în 1991. Şi n-am citat aici decît cazul a trei ediţii critice din opera unor scriitori clasici fundamentali, pornite, fericit, de Al. Rosetti la Editura Fundaţiilor Culturale Regale. Dar şi din aceste trei exemple evocate se vede că numai una dintre ediţii – Caragiale – a ajuns să fie încheiată. Celelalte au rămas, poticnite, pe drum. Oricum, simbolul trist al ediţiilor critice româneşti din opera scriitorilor noştri clasici fundamentali este ediţia Eminescu, a cărei apariţie a durat 52 (cincizeci şi doi) de ani încheiaţi.

Oricît ar părea de ciudat, moştenirea iniţiativei Editurii Fundaţiei Culturale Regale nu a rămas de izbeliţte. Încă în 1957, pe o creastă de liberalizare culturală, un grup de cărturari luminaţi (să-i amintesc pe regretaţii Ioan Roman şi Mihail Petroveanu şi pe învăţatul Mihai Şora) a inaugurat, la fosta E.S.P.L.A., o serie nouă de ediţii critice. Atunci s-a pornit cu ediţiile Miron Costin şi Grigore Alexandrescu, în 1959 venindu-i rîndul operei lui Caragiale, în 1966 operei lui Macedonski în ediţia dlui Adrian Marino. Şi fenomenul, la fosta Editură pentru literatură, apoi Minerva şi, parţial, la Editura Academiei, a căpătat extensie şi adîncime. Noul tip de ediţii critice a fost conceput mai savant în aparatul critic, care cuprindea cîteva secţiuni obligatorii: variante, geneza operei, receptarea operei în epocă şi mai tîrziu. Erau, s-o recunoaştem, mai complete în aparatul critic decît cele de la Fundaţie. Dar şi mai greoaie, consumînd editorului un timp imens pentru a le realiza. Modelul era nemţesc şi e indiscutabil că prezenta garanţii de seriozitate. Azi, în lume, se practică şi tipuri de ediţii cu aparat critic redus la minimul necesar. Dar acolo, de ce am tăinui faptul, există, în cîteva variante, şi ediţiile "greoaie", la care exegetul se poate adresa oricînd are nevoie. Importantă, în acest aparat critic "greoi", este existenţa variantelor, care reconstituie cu acribie laboratorul interior de creaţie al fiecărei scrieri ca şi, lucru important, geneza operei. Au apărut în peste trei decenii de activitate numeroase ediţii critice, unele încheindu-se efectiv. Dar altele, cele mai multe, se află în diferite stadii şi numai Domnul ştie cînd se vor încheia. Ediţia de **Opere** Mihai Sadoveanu a ajuns la al şaptelea volum, cuprinzînd creaţia scriitorului pînă în 1913. Ediţia G. Călinescu a ajuns abia la al doilea volum, a lui Mircea Eliade la al doilea volum, a lui Mihail Sebastian la al doilea volum, cea a lui B.P. Haşdeu la al treilea volum. Ediţia Rebreanu – în etape mai fericite – mai are să publice încă cel puţin trei volume pînă a se încheia. Şi altele, pentru scriitori români fundamentali cu opera definitiv încheiată, ca Marin Preda, Ion Caraion, Leonid Dimov, Eugen Jebeleanu, Geo Bogza şi alţii nici măcar nu au fost începute. Şi, pe deasupra, au rămas ca o grea povară ediţiile care, apărute fiind, au avut parte de rigorile cenzurii totalitariste, fiind lovite în integralitatea textului. Acolo unde ediţiile nu au fost încheiate, următorul volum programat poate restitui – într-o addenda – textul mai înainte hăcuit. Dar ce ne facem cu ediţiile încheiate, care au rămas, probabil pentru totdeauna, cu textul amputat în unele locuri? De fapt, dacă am avea mijloace financiare şi editori, chiar ediţia Eminescu, abia încheiată după 52 de ani de la inaugurare, ar trebui reluată. Chiar volumele continuînd poezia publicate de Perpessicius ar trebui reluate, reparînd erorile de lecţiune între timp relevate şi noile segmente lirice descoperite în manuscrise de mult regretatul Petru Creţia. Dar o dată cu dispariţia fizică a lui Petru Creţia a dispărut şi ultimul editor valabil pentru editarea ştiinţifică a operei lirice a lui Eminescu. Ce să mai spunem la secţiunea publicistică? Aici dl D. Vatamaniuc a transportat efectiv mai toată gazetăria din **Timpul**, fără nici o probă de paternitate creditabilă, încît volumele de publicistică Eminescu cuprind şi articole de Slavici, Caragiale, Gr. Ventura şi alţii. Dar de unde să luăm, azi, editorii care să se dedice unei astfel de îndeletniciri de interes cultural ştiinţific naţional?

Realitatea este că editorii existenţi sînt, cei mai mulţi, din generaţia mea, adică bine sexagenari, şi dau clare semne de oboseală şi abandon. Iar alţi editori, mai tineri, nu se prea ivesc. Munca aceasta e foarte complexă, solicitînd varii cunoştinţe (filologice, de istorie literară, sociologie, politologie) şi este, din păcate, puţin considerată. Azi tinerii nu i se consacră, preferînd, cu oarecare pregătire, publicistica politică. E, din acest punct de vedere, o efectivă catastrofă. Pentru că, adesea, dacă se obţin mijloace financiare – sub formă de subvenţie – nu există editorii care să se consacre lucrului. E probabil că ediţiile critice din opera scriitorilor români fundamentali vor rămîne, în cîţiva ani, efectiv de izbeliţte, lăsînd cultura română lacunară şi la acest capitol. Şi cine ştie cînd vor exista condiţii ca această treabă de interes cultural naţional să fie reluată, legînd capetele. Într-o cultură ca a noastră, în care lipsesc esenţialele lucrări de sinteză şi mijloacele de lucru (n-avem, de pildă, o Enciclopedie a României, n-avem o istorie modernă a românilor, n-avem o istorie modernă a literaturii române, a limbii române, dicţionare etc. etc.), nu vor exista nici ediţii critice din opera marilor scriitori români. Să fie generaţia mea oare ultima care s-a mai ocupat de această îndeletnicire? E, asigur cititorii, un sentiment straniu şi atroce, acela de a şti că eşti ultimul dintr-o serie, totuşi strălucită.

Irina NICOLAU
etnolog

Jos turismul şi agenturile lui!

Dacă ar fi după mine, agenţiile de turism ar trebui să se închidă şi funcţionarii lor să moară de foame. Sînt vinovaţi! Ei facilitează ceva care e de la sine facil, vreau să spun că anulează dificultatea drumului, care dificultate, odată depăşită, este călătorului răsplată. Astăzi inşii care se deplasează fără treabă sînt mult prea numeroşi. Dau şi ei un tur... fac turism. Oricine şi oricum m-ar contrazice, eu rămîn la părerea mea: dintre cauzele care au pus omenirea pe drumuri, cauza turistică este cea mai bleagă.

Dar să recapitulăm ce i-a determinat pe oameni să plece de acasă: în primul rînd *groaza* (cataclisme, molime, agresiuni), apoi *lăcomia* (războaiele de cucerire, mirajul lînii de aur); la fel de importantă a fost dorinţa de a se afla mai aproape de Dumnezeu (pelerinajele); urmează raţiunile economice, culturale, profesionale... Pe nomazi nu i-am pus la socoteală pentru că au casa pe drum. Din socoteala de mai sus rezultă imaginea unui călător angajat într-o acţiune gravă. Călătorul, spre deosebire de turist, este un ins serios.

Şi greşeşte cine caută rădăcinile turismului în trecut. Mergînd pe firul istoriei, cu turismul nu ajungi prea departe. Turismul e de cînd kitschul, gadgetul şi loisirul. Primul turist a fost Domnul Goe, la români.

Mi-ar plăcea să citez relatarea unui doctor bucureştean de la sfîrşitul secolului trecut, referitoare la perdaful pe care i l-a tras o pacientă zdumpeşă atunci cînd i-a refuzat recomandarea pentru o cură de tratament balnear, spunîndu-i eşti sănătoasă tun, madame, stai acasă! Auzi nedreptate! Cînd toată lumea face turism şi merge la băi, bea apă din căniţe inscripţionate şi trimite cărţi poştale, ea să stea acasă? Măi! Fişa era extrem de caraghioasă, dar se află undeva sub un deal de lucruri – zugrăvesc.

Continuu, deci, cu demascarea turismului, căruia îi reproşez opţiunea pentru comoditate şi simulacrul de experienţă culturală pe care îl vinde la proşti. Am simţit acest lucru acum douăzeci de ani. Eram cu Speranţa în Grecia la un Congres de semiotică. La sfîrşit, după ce ne-am numărat drahmele de o sută de ori şi am trăit o aventură incredibilă ca să ajungem în portul Pireu, ne-am cumpărat biletele şi am urcat pe punte. Priveam marea ca Ulisse, cu ochi de învingător. Valurile aduceau din larg spumă albă care ne spăla obrajii. Zău că era frumos! Fericirea noastră a durat vreo zece minute. După zece minute, au ţîşnit pe punte turiştii. Patruzeci de dosuri îmbrăcate în şorturi de doc gri şi bej. Optzeci de pulpiţe adipoase care s-au lipit de balustrada vaporului, una lîngă alta, compact. Ne-au luat marea, ne-au luat sarea, nu ne mai rămînea

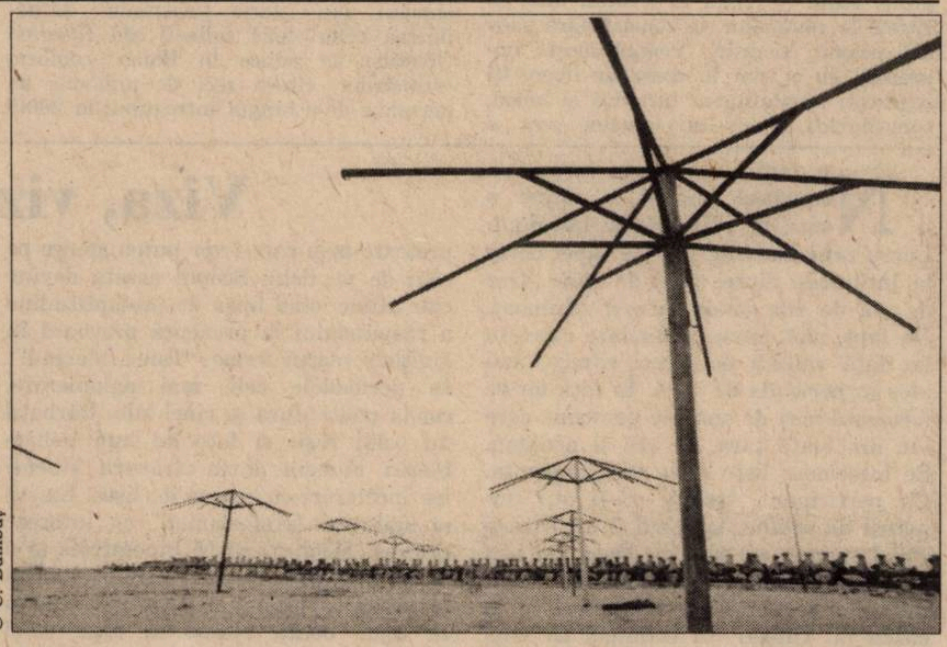

© C. Bumbuţ

decît să ne uităm în sus.

Aşa am ajuns la părerea că turistul e făcut din pîslă, absoarbe imagini, sunete, tot. El descoperă, contra cost, ceea ce s-a descoperit demult prin sacrificii. Poluează tot ce poate fi poluat şi, cînd nu poluează, stabileşte cu mediul natural relaţiile cele mai nefireşti. Turistul, cînd nu doarme, fotografiază şi filmează. Copleşit de confruntarea cu istoria altora îşi construieşte istoria propriei lui aventuri de carton. Din programele pe care agenţiile de turism le vînd, lehamitea maximă mi-o produc formulele scumpe care asigură masă, casă, sex ca în filme şi adaus de cultură. Dacă tot ai bani, domnule, de ce nu călătoreşti şi te dai pe mîna altora să te călătorească?

Eram tot în Grecia şi tot cu Speranţa, în trenul de întoarcere. În compartiment, un grec-burtă-verde ne explica superior:

— Voi, românii, nu aveţi bani să călătoriţi. Păcat! Eu acum merg la Salonic pentru afaceri, nu contează, dar în fiecare an, de mai multe ori, îmi iau familia şi fac turism. Ne suie în autobuze. Scaune moi, aer condiţionat. Noi ne uităm pe fereastră. Ne duc la hoteluri bune. Mîncăm. A doua zi, iar în autocar, alt hotel, altă mîncare. Domnule, mîncăm, dormim şi călătorim... Nici nu ştii ce pierzi!!!

Eram tînără şi hămesită să văd lumea, dar mi-am zis în sinea mea: să fie la voi. În ultimii ani am observat că au început să ne urce şi pe noi în autobuze. Sper să nu fie mulţi români care au bani.

Tomás SPIDLÍK
preot profesor

RĂSĂRITUL ŞI VOCAŢIA INTEGRĂRII

Joi, 29 mai a.c., a avut loc, în Aula Magna a Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca, conferirea titlului de Doctor Honoris Causa preotului profesor Tamás Spidlik de la Institutul Pontifical Oriental, Universitatea Gregoriana din Roma. Oferim cititorilor cîteva fragmente din discursul de recepţie al laureatului.

© C. Bumbuţ

Îngăduiţi-mi să încep cu o amintire personală. Ea datează de la sfîrşitul războiului, în 1945. Mă găseam în Moravia, la Velehrad, loc consacrat memoriei Sfinţilor Chiril şi Metodie, Apostolii sau luminătorii slavilor. Războiul bîntuia cu furie. Eram prinşi între două fronturi: pe de o parte germanii cedau terenul, pe de altă parte se apropiau ruşii cu aliaţii lor. Tirurile de artilerie se bolteau deasupra noastră, dar nici unul n-a căzut asupra noastră. Pînă cînd? Ne întrebam cu spaimă. Şi această situaţie de nesiguranţă a durat zece zile, pînă cînd, într-o dimineaţă – era în 1 mai – au apărut în faţa mînăstirii maşinile militare din care au coborît românii. Un general (din nefericire i-am uitat numele) l-a căutat pe superiorul mînăstirii. Şi i-a explicat dorinţa sa, spunîndu-i, mai mult sau mai puţin, următoarele: «Am fost informaţi că acesta este un loc sfînt şi că aici se găseşte o măreaţă biserică. De aceea am înaintat atît de încet, pentru a nu distruge nimic. Acum aţi scăpat de război, chemaţi pe oameni în biserică, pentru a-I mulţumi lui Dumnezeu». El însuşi a intrat atunci primul. Aceasta a fost prima mea întîlnire cu românii, în tinereţea mea.

De atunci, contactele s-au înmulţit. Şi dacă mă veţi întreba acum ce impresie mi-au lăsat, aş începe prin a mărturisi un gînd poate ciudat, care de atunci mi-a venit adesea. Eu provin dintr-o ţară slavă, deci una ţinînd, la origini şi din punct de vedere filologic, de Europa Răsăriteană, dar care încă de la începuturile dezvoltării ei s-a plasat în sfera culturii occidentale. Românii? Nu sînt ei mai degrabă poporul simetric? Cu alte cuvinte poporul latin, deci occidental, care a absorbit creştinismul răsăritean? Nu avem oare de aceea, amîndouă popoarele, fiecare în felul său, o vocaţie specială în vremea de azi? (...)

Cînd mesajul Evangheliei a fost vestit în Imperiul Roman, aceasta a însemnat victoria oamenilor simpli asupra forţei culturale şi statale a păgînismului. În Evul Mediu, pentru barbarii creştinaţi, lumea creştină se prezenta ca o lume a culturii, literaturii, civilizaţiei. Evanghelia era legată de cultura intelectuală, chiar prea mult. De aici venea o mare primejdie, la care Occidentul n-a ştiut întotdeauna să reziste şi care constituie şi astăzi una din gravele tentaţii ale Europei Occidentale: gnosticismul, identificarea între realitatea intelectuală şi cea spirituală. În antichitatea creştină, a fost marele merit al Sfîntului Irineu din Lyon de a fi stabilit noţiunea de om duhovnicesc pe baza «trihotomiei»: trup, suflet şi Duhul Sfînt.

Efortul contemplativilor răsăriteni era deci acela de a trece de la noţiunile intelectuale la cele spirituale, de a da la tot ceea ce înţelegem în mod profan sensul superior, spiritual. Gînditorii medievali ai Occidentului au mers în sens invers. Ei au căutat să dea adevărurilor spirituale revelate forma noţiunilor intelectuale. Acest al doilea efort nu este rău în sine, dar el nu este primejdios decît dacă credinţa rămîne vie. În fiecare slăbire a credinţei se infiltrează gnosticismul. Aceasta e ispita Europei de astăzi. «Trihotomia» Părinţilor greci e uitată. Dimpotrivă, autorii duhovniceşti ai Răsăritului i-au rămas fideli. Ei au un cuvînt important de spus omului din zilele noastre. Socialismul a vrut să pună pe primul loc munca manuală. Mînăstirile româneşti au arătat că această muncă poate şi trebuie să fie spirituală şi sfinţitoare a lumii. (...)

Se spune adesea: Occidentul este activ ca Marta din Evanghelie, Răsăritul e contemplativ ca Maria. Dar această situaţie e condiţionată de o atitudine a minţii: cînd sîntem în prezenţa unui eveniment nou ce ne trezeşte atenţia, omul occidental se întreabă care e cauza sa, ce anume a dat naştere la ceea ce se petrece; răsăritenii se concentrează în a intui care anume e semnificaţia acestui eveniment pentru viaţa noastră. De aici urmează că primul om este un om tehnic. Cunoscînd ceea ce a cauzat, ceea ce stă înaintea noastră, putem corecta şi schimba lumea. Celălalt tip e contemplativ. Intuind sensul realităţii, el îl ascultă pe Dumnezeu, Care îi vorbeşte prin toate lucrurile.

Cultul icoanelor

Se observă că Occidentul a prins în ultimul timp un mare gust pentru icoane. Icoanele sînt colecţionate, imprimate, imitate. Aceasta vrea să spună că arta lor are un mesaj important să ne comunice în acest moment. Într-adevăr, trăim într-o epocă ce poate fi definită drept «era imaginii». Oamenii abandonează lectura cărţilor şi urmăresc în schimb filmele şi televiziunea. Publicitatea şi indicatoarele nu se mai fac prin inscripţii, ci prin imagini. Dar în acelaşi timp asistăm la o experienţă tristă. Oamenii nu mai ştiu să citească imaginile, le privesc fără o înţelegere profundă, iar artiştii nu mai caută să exprime în picturile lor adevărurile spirituale, prin urmare, imaginile şi-au pierdut orice caracter sacru, nu mai sînt cinstite, şi au devenit loc al vulgarităţii şi imoralităţii. În această situaţie, mesajul icoanelor e un glas ce strigă în pustie, dar ele strigă foarte puternic, şi, cum sperăm, şi extrem de eficace.

În zilele noastre, în Occident se tipăresc multe cărţi despre icoane, se fac reproduceri şi imitaţii. După icoane în majoritatea lor ruseşti şi greceşti. Icoanele româneşti nu sînt prea bine cunoscute. Se vede în ele o anumită deviaţie de la stilul clasic iconografic. Dar e păcat. Chiar şi în artă nu trebuie absolutizat un stil unic. Dacă pictura românească e diferită de cea greacă şi rusă, aceasta nu înseamnă o deviaţie, ci o îmbogăţire a tradiţiei; ne dăm uşor seama de aceasta vizitînd mînăstirile Transilvaniei sau admirînd ca aici, la Cluj, frumoasele icoane pictate pe sticlă.

Dar nu vreau să analizez aceste diferenţe, ar fi prea lung. Îmi permit, foarte simplu, să mărturisesc impresia mea personală atunci cînd am văzut pentru prima dată mînăstirile româneşti. Am rămas uimit de vivacitatea culorilor, picturilor de pe zidurile exterioare. Icoana rusă e aşezată într-un colţ ascuns, sau în biserică, luminată de lumînări, într-o ambianţă sacră. Picturile româneşti suportă soarele din plin, ele îşi poartă viziunea lor sacră în lumea deschisă, în viaţa de fiecare zi, fac parte din frumuseţea naturii. Şi poate că acesta-i mesajul lor specific pentru zilele noastre.

Liturghia învăţătoare

Icoanele sînt statice, nu cu desăvîrşire, dar sînt totuşi o reprezentare ce nu se dezvoltă. Dar în tradiţia răsăriteană există o icoană vie: Liturghia. Vorbînd despre viaţa contemplativă, filozoful iudeu Filon a observat că în viaţa de acum avem momente în care sîntem activi şi apoi momente în care sîntem contemplativi. Există însă şi momente în care acţiunea şi contemplaţia sînt unite: în Liturghie. Liturghia e deci o «acţiune», dar scopul ei e contemplaţia. E ceea ce Răsăritul creştin a înţeles bine. Liturghiile răsăritene sînt o înflorire admirabilă a civilizaţiei popoarelor transfigurate de creştinism. În ele, Dumnezeu îşi descoperă în chip văzut slava Sa. Liturghia se numeşte deci «teologie esenţială». «O legătură strînsă, spune V. Lossky, uneşte dogma şi cultul, nedespărţite în conştiinţa Bisericii», de unde adagiul: *lex orandi, lex credendi.*

După Conciliul de la Trento, Biserica latină a insistat împotriva protestanţilor pe caracterul sacramental al Liturghiei, care nu este doar o confirmare a credinţei. A insistat chiar mai mult pe aceasta. De aceea, ultimul Conciliu – Vatican II – a căutat să reînnoiască aspectul învăţăturii, al viziunii misterului şi, din acelaşi motiv, Conciliul a dat ca exemplu tradiţia liturghiilor orientale.

Putem recunoaşte cu satisfacţie că acest îndemn a fost bine primit şi urmat. Dar în acelaşi timp ne dăm seama că mai lipseşte ceva în anumite reforme liturgice precoce. Eforturile în direcţia relansării învăţămîntului sînt, din păcate, prea raţionale. Elementul de frumuseţe este cel mai adesea absent. Şi din nou acesta este punctul în care tradiţia răsăriteană ne luminează.

Liturghia română este bizantină. Dar ea nu este nici grecească, nici rusească. Ea îşi păstrează propriul său caracter, exprimat mai ales în cîntare. Din nou vreau să notez aici doar impresia mea personală. Se ştie că marea problemă a reformelor liturgice este următoarea: pe de o parte, trebuie conservat caracterul sacru al riturilor, taina; pe de altă parte, este evident că limbajul ceremoniilor ecleziale s-a îndepărtat de mentalitatea omului de azi. Există deci două lumi diferite: cea a Bisericii şi cea din afara ei. Totuşi, cînd asişti la ceremoniile româneşti, această separaţie este estompată de stilul tipic naţional al cîntărilor şi de spontaneitatea riturilor, care îşi pierd astfel rigiditatea lor.

Concluzie

Mă opresc aici cu observaţiile mele despre Biserica românească. Voi însivă o cunoaşteţi mai bine decît mine. Îmi permit însă să vă dau un sfat: *studiaţi-vă tradiţia şi scrieţi-vă studiile şi în limbile de circulaţie internaţională.* Căci e mare păcat că lumea cunoaşte atît de puţin tradiţia voastră spirituală. Ea este o parte importantă din cultura europeană, pentru care aceste vremuri sînt decisive. Ea este chemată să iasă din sine şi să-şi aducă bogăţiile şi altor continente. Dar, pentru a o putea face, ea trebuie mai întîi, cum spunea marele poet rus Viaceslav Ivanov, să ştie să respire cu amîndoi plămînii, al Occidentului şi al Orientului. Actualului papă îi place mult să repete această expresie. În propria mea activitate am căutat de-a lungul anilor, în prelegerile şi în studiile mele, să fac cunoscute părţii occidentale comorile Răsăritului, care trebuie să o îmbogăţească şi să o completeze. Aceste aspecte sînt evident numeroase, unele mai mult, altele mai puţin frapante.

Voi încheia printr-un alt gînd ciudat. Cînd te apropii de faimoasele mînăstiri din Moldova, vezi pe zidurile faţadei grandioasele fresce ale Judecăţii de Apoi. Motivul prezent aici este mereu acelaşi în Orient şi în Occident: marea împărţire a oamenilor. Diferenţa stă în locul în care se găseşte această imagine. În catedralele italiene ea se vede pe zidul posterior, în interiorul bisericii. În România, ea e plasată în afara bisericii. Să fie aceasta doar o chestiune tehnică? Un gînd mă încearcă. Sarcina Bisericii nu este aceea de a-i împărţi pe oameni. Ei sînt şi aşa deja destul de divizaţi în afara ei. Odată intraţi în biserică, rugîndu-se, ei trebuie să se simtă uniţi.

Cu acest dor după unitate, îmi încheiaici discursul, mulţumindu-vă sincer pentru onoarea şi pentru bunăvoinţa pe care mi-aţi acordat-o.

Traducere de Arhidiacon Lector
Ioan I. ICĂ jr.

Album

Scrisori întredeschise

Dragă Viorica,

Ziua de 1 Martie mi-a adus pe aripile vîntului de primăvară un mărţişor: scrisoarea ta. Aşa m-am gîndit cînd am pus mîna pe scrisoare. Am deschis-o – apoi, mai întîi mi-am prins la rever mărţişorul de la tine (primul mărţişor în 22 de ani) – şi am citit. M'am dus citind spre parcul "Carmen Sylva" şi m'am aşezat în faţa soarelui, pe o bancă cu jeţ, ca să recitesc rîndurile primite.

M'au surprins: mă acuzi de nepunctualitate şi de indiferenţă. E adevărat că n'am fost prea punctual, deoarece te-am lăsat să aştepţi vreo zece zile, dar cred că asta nu ar fi fost atît de grav pentru a-mi trimite atît de ironicele cuvinte din usturătoarea pagină a scrisorii tale. Cred că nu meritam o aşa sdravănă săpuneală. Printre rînduri am citit că nu mi-ai scris tot ce-ai fi vrut să-mi scrii. De ce n-ai făcut-o? Acum, cînd eu am întîrziat puţin la a-ţi răspunde, te-ai supărat şi ai uitat că n'ai dreptul s'o faci.

De ce ? Fiindcă în timp de aproape trei ani de zile, de cînd am încercat să dăm altă formă prieteniei, nu mi-ai scris decît nouă scrisori, o c.p., patru c.p. ilustrate, o c.d.v şi una telegramă; asta e tot ce-am primit. Le am în faţă, răvăşite pe masă. Să zicem că tot atîtea ai primit şi tu, deci, de atîta gol în corespondenţa noastră cine-i vinovat?

Eu sau tu? Dacă aveam ocazia îţi scriam mai des, însă trebuia cam mult pînă ce-ţi puteam scrie, fiindcă găseai greu adrese în oraş. Cînd le găseai nu te lăsam să aştepţi, decît dacă se întîmpla – cum s'a întîmplat cu două scrisori –, de nu le-ai primit. Cred deci că trecutul nu a apăsat în cumpăna balanţei care te-a îndemnat să-mi scrii aşa cum mi-ai scris.

Ţi-am cerut scuze, ba te-am rugat să mă ierţi de această nepoliteţă din parte-mi. Poate că am avut motive serioase care m'au împiedecat să-ţi scriu; poate am trăit stări sufleteşti deloc propice pentru a răspunde unei persoane dragi, cînd din timpul dăruit scrisului ei faci poate cea mai plăcută ocupaţie şi singura ocazie de a privi spre trecut... viaţa complexă ce o duc îmi răpeşte aproape complet timpul şi nu-mi permite reveria. Nu ştiu altul cum scrie, dar eu scriu numai într'o linişte absolută, cînd nimic să nu mă conturbe.

Atunci cînd îţi scriu, stau de vorbă cu tine, fără ca tu să ştii. Totdeauna am avut un adevărat cult pentru scrisorile ce ţi le adresam. Nu poţi admite deci că timp de zece zile n'am putut intra în biserica reveriei, de unde să stau de vorbă cu tine? Cît de puţin ne cunoaştem... şi mai ales cît de puţin mă cunoşti. Cu regret fac această constatare, dar aşa e.

Pînă acum nu ţi-am spus şi nu ţi-am scris niciodată, dece ne scriem atît de rar? Eu te-am înţeles: mi-ai spus odată că în privinţa scrisului eşti foarte laconică (poate nici n'ar trebui să întrebuinţez acest supra-superlativ: f. laconică). Mi-ai scris cînd ai avut plăcere, deşi poate doream să ne scriem mai des.

Toate acestea nu sînt imputări, nici reproşuri. Sînt sigur că înţelegi aşa cum trebuie; mi-ar părea rău să interpretezi greşit cuvintele mele. Au pornit din inimă şi le adresez altei inimi, care cîndva mă înţelegea: eram copii...

Voiu păstra mărţişorul, chesăşia unei prietenii calde. Îţi mulţumesc că mi-ai dăruit o fericire cu care am început primăvara; este primul talisman de 1 martie; îl voiu purta cu drag.

În vecini, se aude la radio: "Să rămînem prieteni..." ascultă-l şi tu. E dorinţa mea. Să fie a amîndorura.

Aurel – un bun prieten

Orbirea şi trezirea

Iată o frază a unui confrate pe care nu-l cunosc, dar care mă urmăreşte şi mă priveşte de vreo trei bune săptămîni: "Îmi vine greu să cred că a existat pentru elevii Şcolii de literatură, colegi cu Labiş, ca şi pentru el însuşi, o perioadă iniţială de «orbire» cînd au crezut cu adevărat în comunism, urmată de «o trezire» mediată, eventual, de revoluţia ungară din 1956; dimpotrivă, în România s-a ştiut foarte bine, totdeauna, poate chiar din 1917, ce este cu adevărat comunismul; traseul de la orbire la trezire în această privinţă ar fi credibil la intelectualii Occidentului, nu la noi. Restul ţine de oportunism şi laşitate fie, dacă suspendăm orice judecată morală, de adaptare, pur şi simplu." Dan Petrescu, în **Naţional**, articolul fiind intitulat: "Adevărul ca o avalanşă".

Transcriindu-l, resimt textul – altfel decît la lectura repetată – cu acea linişte pe care natura o impune pe mari suprafeţe, după ce, într-adevăr, o avalanşă s-a potolit şi s-a stins în prăpăstii.

Fireşte, mă simt vizat, ca fost elev al acelei Şcoli, ca unul dintre colegii şi prietenii lui Labiş, ca scriitor care, în urmă cu un deceniu, poate că din timp, am dat o "Logică" a acestui proces "de orbire şi trezire", ca unul care am făcut legămînt ca despre asta, despre **la chose**, să nu discut nicăieri, nici la TV, nici la radio, în nici un loc de vulgarizare şi vulcanizare publică, ci numai cu mine, numai pe hîrtia mea albă, în scris, prin literatură. Sînt cîţiva critici foarte buni, cîţiva prieteni de calitate, cîteva persoane drepte – şi chiar nedrepte, acelea care m-au eliminat din presă exact în noiembrie 1956, în timpul evenimentelor din Ungaria – care-mi acordă dreptul la o bază morală în a discuta şi a refuza aceste afirmaţii care orbesc şi ele prin plinătatea de sine. N-am de ce "suspenda orice judecată morală", cum ni se propune în text, ca o ipoteză de lucru ce se crede subtilă. Tatăl lui Gatsby – la care ţin cît la cel al lui Lucien Leuwen – era mai simplu: el cerea o singură condiţie în a judeca – să ai o bază morală, dacă n-o ai, să nu te jenezi şi să taci. Nu ştiu în amănunt de ce acest confrate a decis că o are, dar, sincer, doar din generalităţile pe care le cunosc, i-o acord. Cîtă bună dreptate literară are această bază morală – ignor total, sorry. După felul cum, tot de curînd, a ironizat "literatura de rezistenţă" sub tiranie, am convingerea că n-a practicat-o, dispreţuind-o. E nu mai puţin clar că nici la categoria superioară – "capodopere anticomuniste" – încă nu se înscrie, căci ar fi vuit de nu tîrgul, atunci Europa. Suspendînd judecata literară – asta, să zicem, că se poate –, prezumţia de confraternitate funcţionează, buna mea credinţă acordă afirmaţiilor lui acel tip de respect fără mare preţuire, e locul pentru un decis, calm şi democratic: "sînteţi în eroare, într-o avalanşă de erori":

astfel, nu este deloc adevărat că "pentru toţi elevii Şcolii de literatură" (articulat!), pentru colegii lui Labiş şi "chiar pentru el însuşi" n-ar fi existat "o perioadă iniţială de orbire"; pentru unii, nu puţini, şi înzestraţi, a existat! Problema e ce au extras creator pentru morala şi talentul lor din această "orbire", care – fără a fi mai uşor de suportat – nu i-a dus nici la crime, nici la turnătorii şi nici la privilegii;

nu este adevărat că n-ar fi existat o trezire mediată, nu "eventual", ci precis, de revoluţia ungară din '56; a existat – unii dintre colegii lui Labiş şi el însuşi fiind cercetaţi, filaţi, excluşi sau închişi, în strictă legătură cu ea; "abjecta teorie a adevărului integral", emisă la Conferinţa tinerilor scriitori din aprilie '56, a fost imediat demascată ca provenind de la "Cercul Petöfi" din Budapesta – o aiureală totală, dar şi totalitară, cu care nu se glumeşte; "trezirea" a fost atît de consistentă încît cîţiva dintre ei nu au intrat în partid nici în '68, socotind că ei fac parte dintr-o "generaţie Budapesta" întru totul rece la prima manifestare a ceauşismului antisovietic dar şi antipraghez; ei şi astăzi sînt convinşi că fără un Dubcek n-ar fi existat Havel, chit că această filiaţie nu se cunoştea în România de la 1917 şi nu se va recunoaşte nici după '89;

este de asemenea eronat, de un simplism consternant, a se susţine că acest proces de clarificare – cel mai serios pentru un intelectual în acest secol unde fără "aventura lirică a comunismului nu se poate înţelege nimic" – a fost imposibil într-o Românie, lămurită încă de la 1917, cu mult înaintea lui Malraux, Koestler, Furet; protocronismul n-a produs, în ultima vreme, o stupiditate mai rotundă;

în sfîrşit, puterea de judecată a confratelui dă dovada unei dureroase lipse de talent (judecata nu trebuie să aibă şi ea talentul ei?) cînd reduce totul la oportunism, laşitate şi adaptare; e un alt simplism, mai bine zis: o lene. Există de altfel, în acest sens, un cuvînt-cheie în această frază, chiar din pornirea ei: "îmi vine greu să cred"... Cînd recitesti ce-i este greu autorului să înţeleagă, totul se luminează: lui îi este greu să înţeleagă cea mai complicată problemă a vremii sale. E unul din acele căzuri cînd un clişeu stilistic dezvăluie fericit o sinceritate de spirit. Nu voi avea grosolănia de a-i arunca dlui Dan Petrescu, aşa, de la obraz: "ei şi ce dacă ţi-e greu...? Fenomenul există, pune mîna şi citeşte-l măcar pe Furet!" Nu, în amintirea lui François Furet, n-am decît tandreţea unui îndemn: "encore un petit effort, monsieur!"

Radu COSAŞU

Impresii de locatar

Inaugurăm experienţa de b-locatari la parterul unui bloc-turn: o singură scară, zece nivele, cincizeci şi cinci de familii; la poalele Făgetului, într-o zonă verde, însorită, civilizată şi, fericită coincidenţă, în vecinătatea gospodarului primar.

Săptămînal, larga stradă, decupată, parcă, dintr-o zonă turistică montană bine întreţinută, ca şi întreaga parte, vizibilă mie, a cartierului, erau nu doar măturate ci şi spălate... occidental, de maşina albă cu inscripţia roşie – "Clujul – oraş curat!", spre bucuria copiilor şi melancolia adulţilor: ce risipă – lux ori civilizaţie? – în austera tranziţie! Comitetul de bloc ne antrenează lunar în acţiuni de întreţinere a spaţiilor verzi, locurilor de joacă pentru copii şi de odihnă pentru osteniţi. Cu rezultate notabile.

În replică, locatari ascunşi sub crusta semi-anonimatului expediază în ore de noapte şi zi, necomplexaţi, asupra gardului-viu, copacilor ornamentali, trandafirilor şi gazonului, în zbor lin, ori cădere vertiginoasă, O.Z.N.-uri casnice inutile (rămase numai parţial "N" şi doar sub aspectul identităţii expeditorilor): lenjerie intimă, încălţăminte, cartofi, ceapă, pungi cu oase rămase de la festinuri, conţinutul burduşit al aspiratorului, brazi de Crăciun, buchete de mireasă (ofilite şi ofilită), jucării stricate, jumătăţi de manuale, caiete, vase ciobite etc., etc. Dar mai ales, straturi peste straturi, ţigări şi căpăcele "Ursus".

Holul spaţios e zugrăvit; a doua zi, urme negre şi mari de "adidaşi" ne dau cu tifla. Perdelele noi şi decorative, spintecate şi prefăcute treptat în franjuri. Bucăţile mari, din sticla groasă şi costisitoare, ale uşilor-ferestre din hol, se prăbuşesc în cioburi.

Omul de serviciu al blocului lasă în urma sa curăţenie şi strălucire. Pe cimentul încă ud se lipesc, în următoarele minute, ţigări, ambalaje, resturi alimentare. O ia de la capăt; la cei peste optzeci de ani ai săi, nimic nu-l mai miră, nici sperie.

În noapte, străzi luminate decent şi patrulate frecvent, sporind sentimentul securităţii personale şi senzaţia confortului psihic. Dar ziua cea mai grea şi noaptea cea mai lungă sosesc odată cu sîmbăta: convoaie de autoturisme, claxoane non-stop, cutii zornăitoare vestesc Lumii "ritmuri pentru nunţile necesare"; pînă în zori, atmosferă "disco". Duminica, pętrecăreţii visează dulce, insomniacii oftează amar. De luni, alte zile şi nopţi de viaţă la bloc – acelaşi asalt al murdăriei şi mitocăniei asupra civilizaţiei. O minoritate agresivă şi eficientă, contra majorităţii defensive. Care pe care?

Doina SEBAŞ

Cluj

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Ultima apariţie

HAJIME NAKAMURA
Orient şi Occident:
o istorie comparată a ideilor

În curînd

H.-I. MARROU
Sfîntul Augustin
şi sfîrşitul culturii antice

Marţi 5 august, la Muzeul Ţăranului Român din Bucureşti, Horia Bernea şi Gabriel Liiceanu au lansat cartea recent apărută la Humanitas

ERNEST BERNEA
Spaţiu, timp şi cauzalitate
la poporul român

Trecerea prin reviste

„Numele meu îmi scapă“

Vă amintiți remarca lui Cocteau, potrivit căreia a nu da curs unei invitații la ceai invocînd scuza că ai de terminat un roman e de un prost gust uriaș?... Cocteau avea în vedere scriitorii, dar același lucru s-ar putea spune și despre cititori.

Numărul de vară al mensualului **Lire** are pe copertă un desen (vezi alăturat) care este totodată cel mai bun comentariu la ideea *lecturilor de vacanță*: cîțiva înotători, bărbați și femei, fac pluta – dinspre marginea de jos a coperții spre "geamandură" –, relaxați, care cu ochelari de soare pe nas, care cu pipa-ntre dinți. Detaliu importantissim: **toți citesc!** Un număr *Spécial poche*, precizează publicația, doar că el este mai mult decît atît, răspunzînd, pe 138 de pagini, unei întrebări manifeste ("Ce cărți îți iei în vacanță?") și alteia latente ("Există o stilistică a lecturilor estivale?").

Este limpede (nu o spune explicit revista franceză, o spunem noi) că nu e deloc indiferent ce carte scoți din geanta de plajă: a te preface că te adîncești în studierea lui Wittgenstein între un frisbee și-o tablă, a extrage, cu nonșalanță, *Fenomenologia spiritului* dintr-un sac de voiaj într-un compartiment ticsit de tren sau a nota, cu aplicație imună la ridicol, pe marginea lui Lévinas stînd pe o bancă la Sovata sînt epifenomene ce îngheață descrierea... După cîteva sute bune de ani cu ochii în cărți (*La Princesse de Clèves*, aflăm, este un **must** în vilegiatură!) problema devine încă și mai serioasă, cei care-o bagatelizează fiind din speța mai frustă ce confundă **must**-ul cu moftul. În acest sens (singurul care face diferență...), desenele din **Lire** – semnate Jean-Philippe Delhomme – nu sînt chiar niște caricaturi, cît tandre antifraze – de pildă acesta: o cucoană citind în apropierea unui pod newyorkez; un vapor trece în depărtare; cucoana ridică ochii, legenda spune: "Mă-ntreb pe care parte ar fi mai bine să citesc Paul Auster, pe partea dinspre Manhattan sau pe partea dinspre Brooklyn?" (Răspunsul – pe care nu-l mai auzim din cauza "trompetei" de elefant a vaporului – e de o discreție la fel de pufnitoare: ferice de cititorul care-și pune asemenea întrebări și vai de acela pentru care *buna poziționare* e o chestiune de snobism, iar nu una de Stil!

Snobism, snobism... Dosarul numărului, în care patruzeci de scriitori francezi răspund la două întrebări nemiloase ("Care este, după dvs., evenimentul literar cel mai important din acest secol? Dar cel mai insignifiant?"), consacră, fie și estival, cîteva bilanțuri cu bătaie lungă. "Evenimentul literar cel mai important"? Apariția **cinematografului**! Pentru alții, cea a colecțiilor de buzunar – faimoasele *livres de poche*. Cît privește scriitorii, aici majoritatea plebiscitează imposibila treime formată din "snobul" Proust, "ilizibilul" Joyce și "imprecatorul" Céline... Unii sînt categorici ca o academie ("Publicarea lui *Ulysses* de Joyce, în 1922", spune François Nourissier), alții/altele ezitanți ("Suprarealismul, poate", răspunde Annie Ernaux). Hector Bianciotti consideră "descoperirea – deschiderea – cufărului în care Fernando Pessoa își ținea toate hîrtiile" evenimentul secolului, în timp ce Hélène Cixous afirmă simplu (și oarecum previzibil): "Femeia"... Nu lipsesc narcisiacii (Michel Tournier: "Apariția pe 9 martie 1967 a romanului *Vineri sau limburile Pacificului* de Michel Tournier"), numai că, în acest caz extrem, autorul se salvează printr-o piruetă paradoxală ("Sînt obligat să răspund la fel la ambele întrebări")! Uneori, simpla înșiruire, seacă, spune enorm (Jacques Laurent: "Opera lui Marcel Proust. Doi: Opera lui André Gide"), alteori verdictul, casant cum se cuvine, "execută" posibile vindicte (Philippe Sollers: "*Finnegans Wake* de James Joyce" – *subscriu, a.l.ș.* –, Doi: Toată critica literară")... Cei mai mulți se întreabă, pe bună dreptate, cum poți "alege" evenimentul cel mai insignifiant și dacă însăși alăturarea termenilor nu e improprie ("A desemna insignifianța înseamnă a o salva de insignifianță", zice Félicien Marceau), dar există și masochiști/realiști precum Jean D'Ormesson care să constate, lucizi: "Aproape tot ce apare, fără a excepta propriile mele cărți."

Un număr de vacanță? Pentru cititori poate; pentru scriitori, un număr de nevroze...

Îl redescoperim pe Proust în ultimul număr (iulie/august) din **Cahiers du cinéma**. Mai precis, în recenzia la apariția pe piața franceză a trei casete video și a unui CD-Rom ale unuia dintre cei mai mari – și mai puțin cunoscuți – cineaști actuali: Chris Marker. Cînd, în februarie anul acesta, vedeam – la Festivalul de la Clermont-Ferrand – superbul său *La Jetée* (operă de avangardă pură realizată în 1963, "diamant negru de numai 26 de minute – scrie Thierry Jousse în **C.d.c.** – ...a cărui putere de fascinație rămîne intactă") știam deja că Marker este un mare admirator al lui *Vertigo* de Hitchcock – căruia i-a dedicat studii foarte riguroase (pe unul din acestea l-am folosit chiar ca "ghid" în propria mea trecere prin San Francisco!); aflu acum, din recenzia publicată, că există în lucrarea sa intitulată *Immemory One* (disponibilă în CD-Rom la Centrul Pompidou) un "racord" Proust-Hitchcock justificat de prezența, în operele ambilor, a unei **"madlene"** (Madeleine este personajul care apare în prima parte din *Vertigo*.) "Qu'est-ce qu'une Madeleine?" – se-ntreabă Proust/Hitchcock telescopați în oglinda acestui CD-Rom, ducînd amîndoi, dubitativ, mîna la tîmplă... Decupat în opt zone constituite mai ales din arhivele personale ale "insesizabilului Marker, fotograf, scriitor, cineast, ziarist și multe alte lucruri în plus (...), *Immemory One* atinge un punct de contact subtil între memoria individuală și cea colectivă. De aici, evocarea lui Proust și – mereu – a lui Hitchcock din *Vertigo*, în chip definitiv film-fetiș al lui Marker și autentică matrice a lui *La Jetée*, părinții spirituali ai acestui CD-Rom" (Thierry Jousse).

În același număr, un emoționant omagiu adus lui Marco Ferreri (în fotografia de mai jos, într-o postură inedită!). "Omul avea privirea albastră și magnifică", își începe articolul Serge Toubiana, directorul publicației. "Pentru Marco, important este individul. Nu societatea, nici specia, nici ideologia", pune punctele pe i Rafael Azcona, scenaristul lui Ferreri." Nu ezita să-mi spună lucrurile cele mai dezagreabile", mărturisește Ornella Muti. "Îmi zicea mereu că sînt o actriță de *Disneyworld* care nu vroia să vadă realitatea în față și nici să țină cont de ea. (...) Dacă rezultatul nu era pe măsura

așteptărilor, spunea: «Dar ce faci acolo? Ești de căcat!», și imediat parcă te trezeai din comă." Hanna Schygulla: "Lucrînd cu Ferreri te simțeai prins ca-ntr-un vis. Pe un platou, simți adesea că ești pe cale să construiești un vis, dar cu Ferreri, visul era acolo imediat, ca o emanație a propriei sale persoane." Michel Piccoli: "Cinematograful lui Ferreri e ca o formulă chimică: X+A supra B=F, și înăuntrul ei erau elementele esențiale: disperare, dragoste, tăcere. Cu femeia ca enigmă, și ca privire pasionată." Iar despre *Marea crăpelniță* actrița care-și făcea atunci debutul în cinema, Andréa Fereol, găsește ce trebuie spus și o spune, cu gura plină: "Un film vizionar, care va rămîne în istoria cinematografului."

Dar cui îi pasă de istoria cinematografului? Așa cum la noi există oameni care încă mai cred că americanii nu au ajuns pe Lună, există și categoria celor care susțin că Filmul nu este o artă – și de aici începe un comic degradé al prejudecăților, cu oarece concesii făcute lui Tarkovski și Bergman, eventual lui Fellini, și cu așezarea pe cea mai de jos treaptă estetică a comediei muzicale. În acest caz, opacitatea anumitor intelectuali autohtoni este totală – dintre toate genurile, comedia muzicală reprezentînd filmul 100% Hollywood... Or, iată că **Positif** dedică numărul său de vară (tot iulie/august) chiar "Comediei muzicale – de la Broadway la Hollywood", punînd pe copertă, după cum se poate vedea, o splendidă fotografie a lui Fred Astaire din filmul *Funny Face* de Stanley Donen. Pentru oamenii de specialitate nu constituie desigur o surpriză că o revistă serioasă (și cam lipsită de umor!) precum **Positif** se poate "ocupa cu așa ceva"; cît despre momentul estival ales pentru "dosar", acesta nu înseamnă decît ceea ce se vede: posibilitatea întocmirii unui număr dublu, pe măsura importanței temei! Nu este o sfidare, ci o seducție în plus.

De cînd l-am descoperit pe Busby Berkeley (de multișor adică), el a fost pentru mine mai mult decît un simplu "magician" – chit că genial – al "efectelor speciale de dinaintea efectelor speciale": fără umbra unui surîs, declar sus și tare că Busby este pandantul comercial al lui Orson Welles și singura influență reală – deși nerecunoscută – din opera lui Salvador Dali! Ceea ce făcea Berkeley pe peliculă avea să facă Dali pe pînză: psihanaliza decorativului. În implicațiile sale metafizice, acest moment vertiginos din istoria culturii este un secret rezervat inițiaților...

Mai modest, **Positif** nu discută toate aceste lucruri. Dar publică un interviu cu Alain Resnais – *totuși!* În Franța, intelectualii cei mai sofisticați sînt mari amatori de comedii muzicale; adică invers decît la noi... E firesc: nu oricine are acces la filmele pentru marele public.

În fine, ultimul număr (pe august) al lui **Vanity Fair** este – ca de obicei – *a feast for the eye & mind!* O poveste aproape neverosimilă despre felul în care "diamantul Hope" a afectat destinul ultimei proprietare – multimiliardara Evalyn Walsh McLean – constituie partea cea mai palpitantă a revistei. "Evalyn Walsh McLean a dus una din viețile cele mai extraordinare din acest secol, și totuși povestea ei s-ar fi pierdut pentru totdeauna dacă numele «Boyden Sparkes» n-ar fi ieșit la iveală dintre paginile îngălbenite găsite în subsolul unei case din New England, 50 de ani după moartea ei" – își începe istorisirea revista. Aflăm, din ea, că EWML, moștenitoarea unei averi miniere, a cumpărat diamantul Hope în 1911, bravînd astfel legenda funestă legată de respectiva bijuterie; și totuși, diamantul – care trecuse din mînă în mînă timp de secole, de la Maria Antoaneta la ultimul sultan al Imperiului Otoman – a purtat ghinion tuturor proprietarilor săi, iar EWML n-a fost o excepție: ea și-a pierdut soacra puțin după cumpărarea pietrei, apoi fiul într-un accident de mașină, soțul său a înnebunit și ea însăși a sărăcit înainte de a trăi tragedia morții fiicei sale dintr-o overdoză de medicamente... Prin anii '20, petrecerile date de ea erau fabuloase (la una dintre acestea, mesele fuseseră acoperite cu umbrele făcute din orhidee!); cînd moare Evalyn, în 1947, singurul lucru rămas era amintirea excentricităților de odinioară (de pildă faptul că își lăsa bijuteriile să fie purtate de cîinele său, un Danez uriaș...). Ca-ntr-un polițist, descoperim că "Boyden Sparkes" era numele ziaristului angajat de Evalyn pentru a-i scrie memoriile – întreprindere care a eșuat, pînă la urmă; după moartea ziaristului, fiica sa a păstrat dactilograma în subsolul amintit pînă cînd autorul articolului, la capătul unei căutări de-a lungul și de-a latul SUA, a dar peste "dna Sparkes" de care avea nevoie... Și o informație cinefilă: nora Evalynei Walsh McLean, Gloria, a devenit ulterior soția lui James Stewart!

Făcînd trecerea spre atmosfera povestirii despre multimiliardara din Colorado sînt cele două pagini – intitulate "Paradisul reținut" – despre expoziția lui Jacques-Henri Lartigue deschisă la Hôtel de Sully din Paris. Lartigue (care "rimează" cu Cap d'Antibes) a fost fotograful unor "ani nebuni" în care, cum spune articolul, simțeai briza secolului fără nici o aluzie la ororile ce-aveau să vină"... În pozele sale, "briza" suflă definitiv.

Ultima pagină din **Vanity Fair** este – în mod tradițional – aceea a "Chestionarului lui Proust"; de data aceasta, invitat este Sir Alec Guinness, care și-a publicat o a doua carte de amintiri, intitulată *Numele meu îmi scapă*. "Marele maestru al deghizărilor", cum îl numește revista, are acum 83 de ani și, într-o carieră de 62 de ani, a fost (printre nenumărați alții) Fagin, Hitler, regele Angliei, Carol I și Obi-Wan Kenobi, miticul personaj din *Războiul stelelor*... Dar cel mai atașant pare, astăzi, chiar "personajul Sir Alec" – amestec de bonomie, maliție, hedonism prudent și înțelepciune politicoasă – pe care ni-l dezvăluie răspunsurile sale la cîteva întrebări: "*Cînd și unde ați fost cel mai fericit?* – Acum. Și aici. *Ce sau cine este marea iubire a vieții dvs.?* – Soția mea Merula, firește, și cîinele meu Walter, un terrier, acum răposat. *Care este în prezent starea dvs. de spirit?* – Așa și așa. *Unde v-ar plăcea să trăiți?* – Mă simt perfect aici unde sînt, cu excepția zgomotului de la circulație. *De ce vă temeți cel mai mult?* – De demență senilă. *Ce vă displace cel mai mult?* – Cruzimea în toate formele sale. *Care e cea mai mare extravaganță pe care vi-o permiteți?* – Cravate de la Hermès. *Ce vă displace cel mai mult în înfățișarea dvs.?* – Aerul de slăbiciune și dorință de-a fi pe plac. *Ce persoană în viață disprețuiți?* – Nu disprețuiesc pe nimeni dar îmi displac majoritatea politicienilor. *Ce cuvinte folosiți cel mai des?* – «Asta-mi aduce aminte...» *Dacă ar fi să muriți și să vă-ntoarceți ca om sau lucru, cum ar fi acela?* – Absolut improbabil."

Ce mi-ar plăcea să iau cu mine-n vacanță? În mod sigur, pe Sir Alec!

Alex. Leo ȘERBAN

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

TIMIŞORENII DAU „NOTE“ SISTEMULUI SANITAR

Un sondaj de opinie este întotdeauna binevenit, mai ales în condiţiile în care schimbările prefigurate pe hîrtie la nivelul ministerelor sînt adesea neînţelese de populaţie. Dacă staff-ul Sănătăţii se simte înzestrat cu capacităţi previzionale, avînd o imagine globală asupra reformei, nu acelaşi lucru se poate spune despre cetăţeanul de rînd, beneficiar al serviciilor de sănătate care, în noianul de hotărîri, norme şi comunicate, nu are alt ghid afară de bunul simţ, fiind lipsit aproape complet de informaţii în acest domeniu. Înainte vreme, iscoadele dregătoriilor sondau cînd şi cînd prin iarmaroace opiniile supuşilor, acum sondajul este o necesitate pentru o administraţie care doreşte să se menţină lucidă în vîltoarea emulaţiei reformiste. Plecînd urechea spre popor, între dregători şi subiecţi se menţine o legătură subtilă, vocile eşantioanelor de populaţie reverberînd, în cazurile fericite, la nivelele cele mai înalte ale germinaţiei legislative.

În acest context, sondajul efectuat în municipiul Timişoara, cu numai o lună de zile înainte de aprobarea de către Parlament a legii asigurărilor de sănătate, poate fi considerat un studiu explorativ util. Prin amabilitatea directorului Direcţiei sanitare Timiş, domnul conferenţiar dr. Szucsik, şi a dlui ministru secretar de stat prof. dr. Romoşan, prezentăm în continuare opiniile timişorenilor, asumîndu-ne libertatea unor comentarii bazate, în parte, pe sugestiile dnului sociolog Mircea Kivu.

Selecţionarea unui eşantion relativ redus numeric, 80 de adulţi, provenind doar din mediul urban, cu o repartiţie pe grupe de vîrstă şi pe categorii socio-profesionale diferită de cea pe ţară, conferă studiului un caracter mai mult orientativ, concluziile desprinse neputînd fi extrapolate la întreaga populaţie. Totuşi...

Încotro? Nu ştim, nu ştim...

Opinia populaţiei privind direcţia în care merge sistemul sanitar este structurată echilibrat între “direcţie bună” – 32,5%, “direcţie greşită” – 36,25% şi “nu ştiu” – 31,25%. Diferenţierile apar la subeşantionul determinat de criteriul socio-profesional. Astfel, s-ar părea că studiile superioare şi munca de birou dezvoltă spiritul critic, în timp ce la pensionari şi muncitori primează atitudinea aprobativă. Totodată, răspunsurile de tip “nu ştiu” nu pot fi considerate aprioric dovadă a lipsei de interes, incertitudinea putînd fi, de astă dată, o atitudine pertinentă. Dovada: într-un sondaj paralel efectuat în însuşi mediul medical, ea se regăseşte **la peste 50% dintre profesioniştii** sistemului sanitar! Or, interesul medicilor nu poate fi pus la îndoială; în schimb, informarea lor este aproape la fel de sumară ca a populaţiei obişnuite.

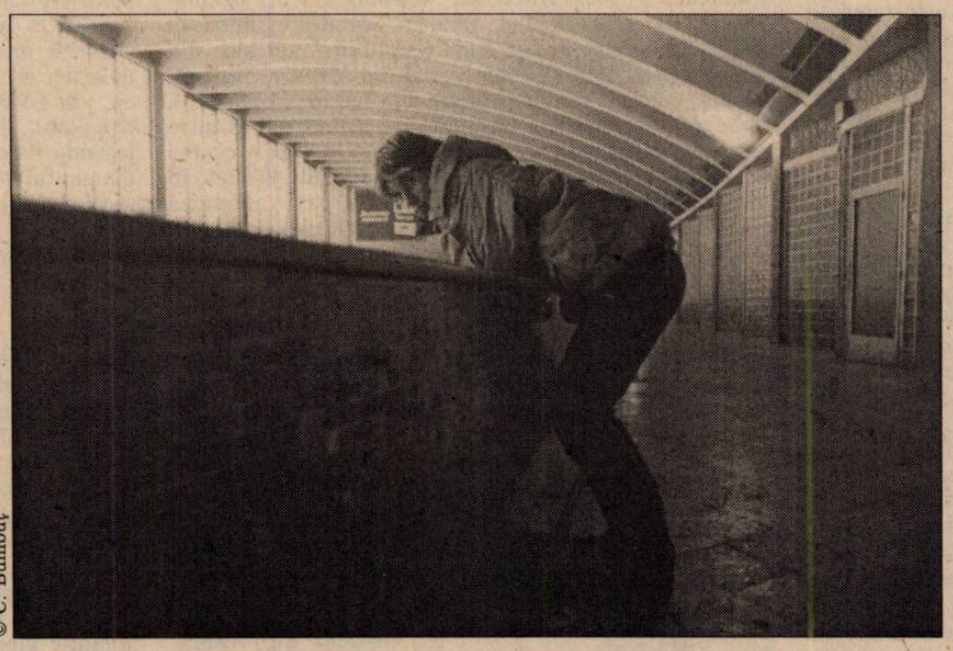

© C. Bumbuţ

Cum ne comportăm în caz de boală

În mediul urban, pacientul are la dispoziţie mai multe posibilităţi de apelare la sistemul sanitar. Pe primul loc în preferinţe se află “medicul de policlinică” urmat, la mică distanţă, de “medicul de dispensar” şi de “un medic cunoscut din spital”. Mult mai puţini ar apela la “Serviciul de Ambulanţă” şi *numai 9,8%* la “un cabinet privat”.

Totuşi, pensionarii preferă să apeleze la medicul de dispensar (59,3%), probabil datorită necesităţii unei relaţii cu caracter afectiv, mai evidentă la acest grup de populaţie din care se recrutează bolnavii cronici, la care consultul medical nu este o situaţie de excepţie ci este regulă. De remarcat că, printre “instanţele” apte de a fi apelate, sondajul nu prevede *medicul de familie,* categorie neinstituţionalizată pînă în prezent la noi în ţară, dar care funcţionează în paralel încă dinainte de 1989, mai ales în pediatrie şi la vîrstnici. Acesta poate fi medicul de medicină generală din dispensar, dar şi un internist sau pediatru din policlinică.

Modelul de apelare este influenţat de comportamentul faţă de boală, diferenţiat pe grupe de vîrstă şi statut socio-profesional. Astfel, doar 24,6% din interogaţi răspund afirmativ la modul de comportament ideal, tip “mă prezint la medic la primul semn de boală”. Această atitudine apare la peste 50% din cei cu studii superioare faţă de 25% dintre muncitori, categorie la care se remarcă ponderea mare a modelului “mă prezint la medic cînd îmi este rău şi nu am altă soluţie”, model regăsit cu precădere şi la grupa de vîrstă sub 30 de ani. Acest mod de comportament nu poate fi pus numai pe seama educaţiei sanitare deficitare: el se justifică, în mare măsură, prin dificultăţile cu care se confruntă orice persoană activă care apelează la sistemul sanitar, de la coada la uşa cabinetului, la alergătura după o farmacie care să onoreze reţete compensate, teama de investigaţii sau chiar, din păcate, atitudinea personalului sanitar. Evident, şi educaţia pentru sănătate este deficientă, lucru remarcat şi din atitudinea celor intervievaţi cu privire la obligaţiile pacienţilor. Renunţarea la automedicaţie, cerinţă de prim rang într-un sistem sanitar modern, în care bolnavul are acces direct şi liber la serviciile medicale, a fost considerată de către cei chestionaţi cea din urmă obligaţie a pacientului. Se poate conchide că ar fi necesare acţiuni specifice de educaţie pentru sănătate. Să nu uităm, însă, că, exceptînd cîteva droguri, stupefiante şi unele produse injectabile, din farmaciile noastre oricine îşi poate cumpăra, necompensat, orice, fără a mai consulta, măcar telefonic, un medic.

Faptul că relaţia pacienţilor cu serviciile medicale este discontinuă şi cu un caracter exclusiv curativ, se datorează în mare măsură lipsei unei preocupări reale din partea forurilor tutelare pentru prevenţia şi depistarea precoce a îmbolnăvirilor, neajuns pasibil de remediere odată cu introducerea legii asigurărilor de sănătate care prevede servicii medicale profilactice şi controale medicale preventive pentru asiguraţi.

Unde dăm şi unde nu dăm fuga

Adresabilitatea populaţiei la diferitele unităţi sanitare a fost măsurată pe o scală cu cinci dimensiuni, de la “foarte frecvent” la “deloc”. În clasamentul pe scoruri, pe primul loc se află policlinica de stat, urmată de cabinetul de stomatologie privat, al treilea fiind situat spitalul de adulţi pentru consult. Cel mai mic scor a fost acordat cabinetului de pediatrie şi spitalului de pediatrie pentru consult.

Clasarea cabinetelor de pediatrie şi a spitalului cu acelaşi profil pe ultimele ranguri, în condiţiile în care 28% din familiile interogate au copii sub 16 ani, este considerată de autori un semnal de alarmă pentru activitatea în pediatrie. Totuşi, este posibil ca acest rezultat să fie alterat tocmai prin neincluderea în sondaj a categoriei “medic de familie” care operează cu precădere în specialitatea pediatrică, scăzînd artificial numărul de consulturi în unităţi sanitare.

Cabinetul de stomatologie de stat s-a situat abia pe rangul V, fiind devansat de cel privat care a obţinut rangul II. În timp ce cabinetul privat este cotat în subeşantionul muncitorilor ca fiind de rangul II, cel de stat ocupă poziţia IX. Se remarcă astfel reorientarea populaţiei, mai ales la grupele de vîrstă sub 51 de ani, calitatea serviciilor primînd în faţa condiţiilor de plată. Iată un semnal de reflecţie pentru medicii din reţeaua de stat.

Dăm noi fuga, dar să fim şi mulţumiţi...

Cît sînt de mulţumiţi pacienţii de serviciile medicale? Cum arată “topul” unităţilor sanitare, din perspectiva “beneficiarului”? Pe primul loc se situează cabinetul privat de stomatologie. Urmează: locul 2) – policlinica privată. Apoi: 3) – policlinica de stat; 4) – cabinetul de medicină generală; 5) – laboratorul de stat; 6) – spitalul de adulţi pentru consult; 7) – laboratorul privat; 8) – dispensarul teritorial pentru adulţi; 9) – spitalul de adulţi pentru internare; 10) – spitalul de copii pentru consult; 11) – cabinetul privat de pediatrie; 12) – dispensarul teritorial pentru copii; 13 – spitalul de copii pentru internare; 14) – cabinetul stomatologic de stat; în sfîrşit, 15) – dispensarul de întreprindere.

Pe primele locuri se află, cum era de aşteptat, unităţile în sistem privat: cabinetul de stomatologie şi policlinica. Abia pe ultimul loc se află dispensarul de întreprindere, opinie aflată în concordanţă cu recenta hotărîre a Ministerului Sănătăţii de a trece aceste unităţi sanitare în subordinea agenţilor economici. La nivelul subeşantioanelor se remarcă o dispersie foarte mare a rangurilor. Ea reflectă, în opinia autorilor, experienţa personală a subiecţilor în domeniul serviciilor medicale. Astfel, pentru grupa de vîrstă peste 51 de ani, satisfacţia maximă este acordată de serviciile medicale din reţeaua de stat, cabinetul de stomatologie privat şi policlinica privată situîndu-se pe ultimele locuri. Totuşi, studiul comparativ al celor două clasamente sugerează o situaţie conflictuală la nivel opţional: populaţia, conştientă de superioritatea calitativă a serviciilor medicale din unităţile private, se află în imposibilitatea de a li se adresa datorită precarităţii mijloacelor financiare.

Campionii neîncrederii: ministerul şi infirmierele

Şi nivelul de încredere a populaţiei faţă de furnizorii serviciilor de sănătate a fost măsurat pe o scală cu cinci dimensiuni, de la “foarte multă încredere” la “neîncredere”. În clasamentul rezultat, pe primul loc se află medicul din policlinică, urmat de cel din spital, pe locul al III-lea medicul din dispensar. **Pe ultimul loc se situează Ministerul Sănătăţii, precedat de infirmiere,** acestea inspirîndu-le celor chestionaţi mai puţină încredere chiar decît Direcţia Sanitară a judeţului, clasată pe locul VI! La nivelul subeşantioanelor s-a constatat, de această dată, o mare concordanţă de opinii, atît pe grupe de vîrstă cît şi pe grupe socio-profesionale... Dacă prezenţa pe ultimele locuri a unor instituţii administrative, depersonalizate, nu este surprinzătoare, este remarcabilă opinia cu privire la o categorie profesională aflată în contact direct cu bolnavii. Autorii sondajului consideră această ierarhizare a încrederii ca fiind oglinda valorizării statutului medicului în raport cu instituţiile sanitare, relevantă prin tendinţa de raportare la relaţia interpersonală, de tip afectiv.

Circuitul banilor în medicină

Reforma finanţării sistemului sanitar este greu de conceput fără acceptul populaţiei. Dintre cele cîteva modalităţi de finanţare prezentate, pe primul loc s-a situat “reţinerea unui procent din salariu sau venit”, iar pe locul al doilea “plata directă pe tip de serviciu medical şi rambursarea prin Casa de Asigurări”. Menţinerea compensării medicamentelor a fost considerată necesară de către cei întrebaţi. Sistemul de plată integrală a medicamentelor cu rambursare prin Casa de Asigurări nu a fost acceptat, chiar în condiţiile unui alt sistem de finanţare a Sănătăţii. Această atitudine, aparent fondată pe primatul obişnuinţei în faţa comodităţii, este justificată, de fapt, de *neîncrederea subiecţilor în capacitatea instituţiilor statale de a rambursa în timp util cheltuielile efectuate de individ.*

Introducerea asigurărilor de sănătate ca modalitate de redefinire a finanţării serviciilor medicale a fost considerată necesară de 68,75% dintre subiecţi, rezultat aflat în concordanţă cu opinia privind necesitatea introducerii unui sistem oficial de plată a actului medical (scor 3,912 – scor maxim posibil 5,00). Cele două opţiuni conturează, în opinia autorilor, atitudinea favorabilă a oamenilor faţă de reforma structurală a sistemului sanitar. Această atitudine contrastează, însă, cu nivelul de încredere acordată instituţiilor administrative sanitare, sugerînd faptul că, în opinia populaţiei, *ideea de reformă este disociată de cadrul organizatoric care este în continuare perceput ca retrograd şi chiar ostil.* Situaţia este simptomatică pentru lipsa de comunicare dintre individ şi structurile administrative, care nu s-au preocupat sau nu au avut timp să-şi valorizeze activitatea.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Socio-hai-hui

Nunţile identitare (IV)

Final allegro ma non troppo

Lung e drumul Clujului... Am fost zilele trecute în capitala Transilvaniei, cu trenul, şi multe chipuri şi peisaje mi s-au perindat prin faţă în cele şapte ore de hurducăială. Să vă povestesc.

La plecarea din Gara de Nord, pe peronul alăturat, rapidul privat de Constanţa strălucea, curat şi gol, în soare, păzit de domnişoare în uniformă. La trenul nostru, plin şi mai puţin curat, se înghesuiau cerşetori şi vînzători de gumă, ziare şi alte marafeturi. După plecarea trenului, au început să se perinde bube şi cocoaşe; doi puradei mi-au pupat pantofii; o oarbă clarvăzătoare ne-a prezis viitorul, ciudat de convergent pentru toţi călătorii din compartiment. După Ploieşti s-au împuţinat iar pînă la Braşov au dispărut.

În compartiment, o duduie decoltată dădea bomboane unui Bubico flocos, genul parizer corcit cu păpădie. Un domn era scufundat în lectura lui Paleologu. Din aproape în aproape, am ajuns să discutăm despre Eliade. La un moment dat am intervenit cu un *hmm* eliptic, ce se voia o reţinere de specialist.

Pe culoar, trei adolescenţi se hîrjoneau, cu celulare atîrnate la vedere. Din cînd în cînd, sunau preocupaţi cine ştie unde. La un moment dat s-au strîns, parcă reflex, în jurul WC-ului, să fumeze o ţigară. Au dat peste cap o Cola şi au aruncat sticlele pe fereastră. În urma lor, o angajată a Căilor Ferate, cu bonetă şi şort roşii şi mănuşi de cauciuc scutura scrumierele şi curăţa tăcut şi demn culoarele. Apoi ni s-au oferit bere rece şi senviciuri calde.

Afară defilau colinele mioritice ale Ardealului. O ţărancă trupeşă, cu pălărie de paie şi sînii imenşi şi goi, trudea la coarnele unui plug de fier. Prin staţiile de sub poala de munte, copiii ofereau cornete cu zmeură.

După ce am oprit de cîteva ori în cîmp fără nici un motiv aparent, după ce am încetinit pînă la exasperare şi am gonit apoi ca să recuperăm, am ajuns la Cluj la minut. În gară, alt bazar.

Singur în faţa unei cafele excelente, în aşteptarea gazdelor care urmau să mă ia de la gară, mă gîndeam în sinea mea: în fond şi la urma urmei, *frumoasă eşti, patria mea...*

Este şi asta o ipoteză de lucru. Sau o opţiune.

Vintilă MIHĂILESCU

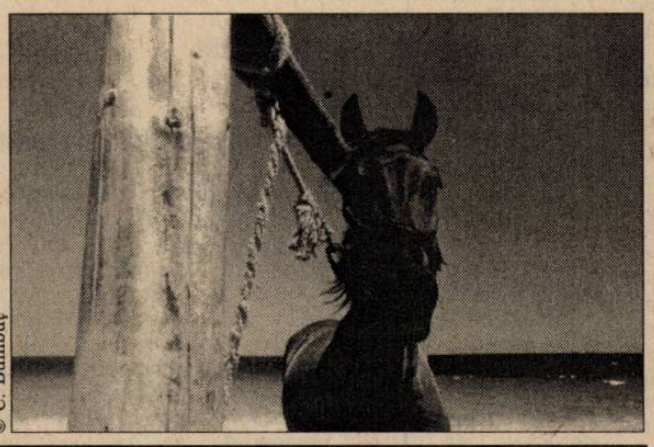

© C. Bumbuţ

Telalii fără fruntarii

Profesiunea mea, impostura

Am mai spus-o, cu fel şi fel de exemple: realizatorilor români de reclame nu le place de fapt să vîndă. Ei se ocupă de reclame, doar pentru că aşa le mai pică şi lor un ban. Au epuizat toate bursele, stagiile şi seminariile, au smuls pîn' la refuz toţi Soroşii, şi-au exhibat prin toate tîrgurile Occidentului rănile post-comuniste şi acum se mulţumesc cu un os de ros de la fabricanţii de margarină. De aceea reclamele româneşti arată încă a montaje artistice, cu mesaje diverse, divergente şi divertistice. «Hai, băieţi, să amintim şi de marfă, şi de avantajele cumpărătorului, dar numai aşa, în treacăt şi-n şoaptă, că vai, noi nu ne prostituăm...» Publicul, obişnuit în timp cu genurile esopice, în care trebuia să vîneze aluzia şi să dibuiască în bizarerie şi nonsens semnele vagi ale unei gîndiri profunde, a învăţat să rîdă doar de ce-şi aduce aminte şi să decodifice avertismentele clipite din ochi: *Atenţie, cultură!* «Eu m-am deghizat în doctor, dar iată cum şarjez cînd vine vorba de muşeţel şi de jojoba, ca tu, amice consumator de artă, să nu te înjoseşti cu gîndul la vreun şampon..., ci să profiţi de "creaţia" mea actoricească. Fraierul ăla occidental de la *Ment-a-dent* – lasă-l să pară un doctor autentic, competent şi ocrotitor; eu unul sînt un artist prea tehnic pentru aşa roluri de duzină».

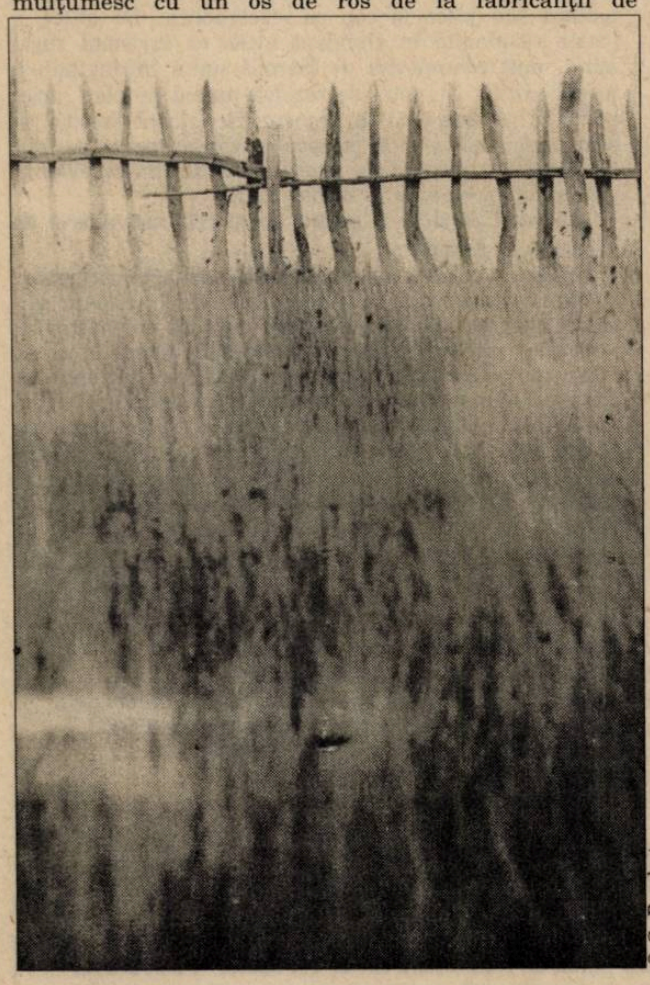

© C. Bumbuţ

De fapt, a şti să cumperi chiar este cultură, a şti să alegi un şampon bun este deopotrivă cultură, este acel tip funciar de cultură, peste care se clădesc mult mai tîrziu glorioasele instituţii culturale populate azi de nepoţi şi strănepoţi ai lui Rameau ameţiţi de propriul lor talent.

Scriitoraşul, însufleţit încă de resentimente romantice faţă de retorica de odinioară, îşi prinde urechile-n mecanisme textuale butucănoase care nu-i mai amuză nici pe politehniştii dezlegători de integrame.

Regizoraşul de teatru, cu veleităţi de dramaturg şi himere de demiurg, a încălcat cu plăcere masturbatorie toate regulile sacrosancte ale teatrului, de la Aristotel la Artaud, iar acum, după ce l-a dezgustat complet pe burghez de ritualul său social preferat, îi bate obrazul că trage chiulul de la "actulll de cultuuurrră"...

Regizoraşul de film maimuţăreşte în continuare modele de afară pe care n-a avut răbdarea, nici sensibilitatea de a le asimila pe deplin; iată-l, eşuat în televiziune şi alcoolism, cum ne torturează cu montaje-n care cîinii latră cu-ncetinitorul şi lumînările picură cu vopsea roşie.

Şi iată-i acum pe toţi aceşti maeştri ai *Burghezului gentilom* cooperînd în noul domeniu lucrativ la modă: publicitatea. Dar vai, în publicitate, banii se cîştigă pe faţă, marfa se vinde fără ocolişuri, discuţia despre cîştig, profit şi confort revine mereu, dincolo de toate poeticile, ornamentele şi coregrafiile; mai ales că acestea din urmă nu sînt destinate să disimuleze marfa, ci, dimpotrivă, s-o etaleze mai bine, spre groaza impostorului cultural mioritic...

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

În construcţie

Zilele trecute, ieşind de la un dialog cu reprezentanţii Guvernului, un lider sindical a afirmat răspicat, în faţa presei, că Guvernul este iresponsabil şi că România trebuie să iasă în stradă. Nu era Miron Cozma (nu avea cum), ci unul dintre cei mai răbdători lideri sindicali. Sentimentul general este că reforma a eşuat. A vorbi acum despre integrare, de pildă, pare caraghios. Integrarea nu mai ţine de politică, după cum se pare, ci de acţiunea comunitară. Iar comunitatea (cel puţin la nivelele ei de decizie) şi-a asumat retorica şi nu practica integrării.

Există, în Guvern, un poet, a cărui voce a fost ascultată pînă acum cu un surîs în colţul gurii, cum asculţi un epos sau o profeţie în care nimeni nu crede. Este ministrul pentru Reformă. Persoană diafană, imponderabilă, fără putere de decizie, ministrul pentru integrare europeană are, mereu, un ton whitmanian, năvalnic, cînd vorbeşte despre integrare, parcă fără a-i auzi pe liderii sindicali, abia ieşiţi din negocieri, vorbind despre dezintegrare.

Integrarea este unul dintre cuvintele cele mai prestigioase ale noii limbi de lemn. Integrarea a avut, într-o vreme, un determinant obligatoriu pentru că indica şi direcţia – adică era europeană. Termenul a plutit în echivoc, fiind evocat şi în contexte care îi implicau pe vecinii noştri de la Răsărit. Apoi, premierul actual a vorbit despre necesitatea desovietizării structurilor de decizie din România – pînă atunci nu ne dezintegrasem, se pare. De curînd, s-a aflat că la Guvern ar fi trebuit alocaţi bani pentru integrare şi că, de fapt, România este singura ţară pretendentă care nu are buget special pentru integrarea europeană. Tot de curînd integrarea europeană a devenit, pur şi simplu, *integrare*. Şi aici, ca pe alte paliere ale vieţii civile, cuvintele suportă şocul antigravitaţional dintre creatorii limbajului politic. Oricum ar fi, abandonarea determinantului integrării nu este doar semn al leneviei oratorice, dar şi semnul unei anume nelinişti care îi frămîntă pe administratori. Contextele în care este folosit cuvîntul sînt, e drept, fără echivoc – ele se referă la integrarea europeană şi euroatlantică – însă, de cînd speranţele s-au îndepărtat, cuvîntul integrare a început să fie rostit cu o anumită jenă. Pe INTERNET, oficialităţile române sînt prezente la capitolul e-media cu o broşură despre activitatea Guvernului (operă a biroului de presă al Guvernului întreruptă în noiembrie 1996), cu suplimentul *Palatul Cotroceni* (sic!) şi cu o informare despre Guvernul României actualizată pe trei iulie. Mai sînt, desigur, şi alte documente actualizate pe lîngă acestea. Citindu-le simţi că România are de fapt două guverne şi două istorii paralele, cu două filosofii diferite – a integrării şi a dezintegrării. Ca un făcut, pe INTERNET capitolul despre integrarea europeană este substituit de o pagină pe care scrie *page in construction,* iar ştiri despre Parlament nu poţi afla. Ce ne spune, în limba engleză, prezentarea de ansamblu a actualităţii româneşti? Că preşedintele României (această *insulă de latinitate*, nu-i aşa?) este Emil Constantinescu, ales la alegerile din noiembrie 1996. Că din 1992 premierul României este Nicolae Văcăroiu. Că Parlamentul României este format dintr-o majoritate PDSR. Am vorbit despre aceasta cu o angajată a biroului de presă de la Cotroceni imediat ce am făcut descoperirea. Drept urmare, paginile incriminatoare au dispărut. În locul lor a rămas o pagină goală. În construcţie.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Vacanța la pas

– convorbire cu Maria STOIAN, președinte ANTREC –

Cel mai vizitat sat din România ultimei jumătăți de veac a fost, probabil, 2 Mai-ul, aflat pe malul mării, la cîțiva kilometri de Mangalia. Oricum, aproape nu există intelectual român care, petrecîndu-și concediul la mare, să nu-i fi călcat măcar o dată ulițele și să nu fi reținut ca repere de nostalgie bomba lui Musuret, "Dobrogeana", casa pictată de pe ulița a doua ori biserica neterminată, năpădită de tufe de oțetari. Pentru turistul care nu aparținea acestei categorii, frecventarea 2 Mai-ului reprezenta parcă un titlu de faimă adăugat pe cartea sa de vizită: et in Arcadia ego. *Vama Veche, Schitu, Mamaia-sat nu s-au bucurat niciodată de aceeași popularitate. Poate că secretul locului era boema, nicăieri altundeva mai atrăgătoare. Dar nu e acesta, de fapt, unul din secretele de căpătîi ale vacanței ideale?*

Dialogul nostru cu dna Maria Stoian, președinta Asociației Naționale de Turism Rural Ecologic și Cultural, ANTREC, încearcă să lămurească de ce, în zilele noastre, petrecerea vacanței la țară e pe cale să devină un obicei "la modă", în tot mai multe locuri din țară.

Profesia de gazdă

Stimată doamnă Maria Stoian, de la ce ați pornit experiența ANTREC? Sînteți specialistă în turism?

Maria Stoian: Nu. Am absolvit Facultatea de relații economice internaționale. Mie îmi plăcea turismul așa, particular, nu prin ONT, și-mi pusesem în gînd prin '88 să ajung la Bran. Dar acolo unde stai, cum te descurci? Bați din poartă-n poartă? Lucram atunci la Mașini-Export și-am început să-ntreb în jur: nu știi, nu cunoști pe cineva? Și-un coleg de-al meu îmi spune că ar fi o soluție: fiică-sa, studentă la medicină, are o colegă din Bran a cărei bunică m-ar primi, eventual, dar să mai vedem, că bătrîna nu obișnuiește să-nchirieze ș.a.m.d. Pînă să ajung acolo s-a desfășurat o adevărată artă a tratativelor. După '90, cînd puteai lua inițiative, m-am gîndit: ia stai, n-ar fi aici o idee? De doi ani cunoșteam mai bine satul, fiindcă rămînînd în relații cu gazda, cîteodată mai dădeam o fugă să tîrguiesc brînză, cîrnați, una-alta, ce lipsea de la noi de pe piață. Împreună cu mama și cu fratele meu am pus bani și-am cumpărat o căsuță în Bran, pe drumul spre Moeciu și-am mărit-o. Ai casă la Bran, vin familiile de prieteni să-și petreacă vacanța. Dar la noi nu prea era loc atunci, și-o tot făceam pe agentul voluntar de turism prin sat căutînd gazde convenabile. La un moment dat mi-am dat seama că trebuia pus la cale ceva mai organizat – deci lucrul trebuia tratat ca o afacere de durată din care să cîștig. Merita să mă gîndesc la crearea unui mecanism care va genera venituri mult de-acum încolo, o activitate profitabilă, nu un "tun".

ANTREC a luat ființă în 1994 – iar pînă în prezent și-a extins activitatea în 26 de județe, unde și-a stabilit filiale. Rețeaua sa cuprinde peste 2000 de pensiuni turistice și agroturistice. Asociația este membră a Federației Europene de Turism Rural, Eurogîtes. *Pentru* inițiativa cu cel mai mare impact social, *ANTREC a cîștigat în 1995 premiul "Oskar Capital", oferit de casa de editură "Capital".*

Cum se simt țăranii devenind "gazde de profesie" cîteva luni pe an, cum se adaptează, ce apare nou în modul lor de viață?

La Bran nu erau probleme, fiindcă e o zonă circulată, oamenii au, cei mai mulți dintre ei, obișnuința oaspeților. Nici în Maramureș sau în Bucovina n-am întîmpinat greutăți. Chiar și-n satele din Munții Apuseni, foarte solicitate în ultima vreme, primirea turiștilor a început să conteze ca o sursă de venit ispititoare. Fenomenul e mai nou în unele locuri mai izolate din Vrancea, din Gorj, în cîteva zone din Țara Făgărașului, acolo lumea e mai temătoare că nu face față: "De unde să luăm salam de Sibiu, să le punem pe farfurie?" Încet-încet s-au lămurit că micul dejun cu ouă proaspete din cuibar, slăninuță, cîrnați de casă, cîte-o plăcintă caldă, magiun, lapte, ori un ceai de plante, are foarte mult succes, e sățios și turiștii pot să colinde împrejurimile chiar sărind uneori prînzul. Cu alte lucruri nu-i așa de simplu, dar nu poți să intervii să le modifici dintr-o dată, fiindcă omul e stăpîn în casa lui. Trebuie mult tact să-i faci să înțeleagă, fără a-i jigni, că ar sta mai bine pe perete, în locul "Răpirii din Serai", o scoarță populară veche vopsită în culori vegetale, e mai frumoasă.

Dar poate că ei nu cred asta, de vreme ce dau bani grei pe carpetele acelea kitsch. Nu cumva, procedînd astfel, "idilizați" fără să vreți lumea rurală supusă și ea tranziției, modificărilor inevitabile de gust?

N-aș zice. Noi n-am încercat să le impunem nimic. Minunatul mecanism "cerere-ofertă" a făcut totul. Dacă turistul vede un pulover tricotat din lînă de casă, de exemplu, și-și comandă și el unul asemănător, înseamnă că așa ceva are căutare. Este nu numai ceva frumos care place, motiv de mîndrie locală, dar aduce și bani. Ca urmare femeile tricotează, vînd pulovere, fac covoare, brodează fețe de mese, valorifică direct produse de industrie casnică. Se bucură de succes și se caută săpunul de casă, dulceața și murăturile puse "ca la mama acasă".

Am putea spune că tocmai turismul rural – ocupație mai nouă în unele zone – scoate la lumină o față a satului tradițional căreia locuitorii nu-i mai dădeau cine știe ce importanță?

E vorba de cerere și ofertă, repet.

Profil de turist

Cîți români practică tipul de turism pe care-l promovați și din ce motive?

Contăm, pînă acum, pe un număr de 10-12.000 de persoane, dacă luăm în calcul fidelizarea – un concept foarte prețios în această îndeletnicire. Vreo 200 de străini, de la ambasadele din România și niște specialiști de la firmele străine ne sînt și ei clienți credincioși. Cu cît o societate e mai conectată la ritmul, la instrumentele vieții moderne, cu atît se face simțită tendința de ieșire în natură, în week-end sau în vacanțe. Altminteri omul n-are sentimentul odihnei, probabil; pleacă din bloc, se duce la hotel, iar lift, iar coridoare, iar cartelă magnetică, iar hot-dogs sau pizza... Faci rezervare prin Internet, plătești tot așa, e o lipsă de comunicare stresantă. La noi, deocamdată, în serviciile de turism din stațiuni și hoteluri sînt alte deficiențe. Mai funcționează încă aici mentalitatea "azi mi-a venit turistul, azi îl jupoi, că oricum mîine-poimîine nu-l mai văd"

Majoritatea turiștilor care apelează la ANTREC sînt intelectuali, în special doctori, în jurul vîrstei de 40 de ani, familiști, cu copii. Regiunea preferată – Branul, aflată mai aproape de București; de asemenea în circuit au intrat, de curînd, zonele balneare Covasna, Harghita, Vîlcea. În catalogul Eurogîtes, *edițiile din 1995, 1996 și 1997, alături de unități reprezentative ale rețelei de turism european care funcționează în 17 țări, printre ele Franța, Germania, Portugalia, Spania, pot fi văzute și case tradiționale românești, specifice pentru cele 26 de filiale ANTREC.*

Este mai ieftin să-ți faci o vacanță prin agenția dvs.?

Oamenii cheltuiesc ceva-ceva mai puțin, în comparație cu cît plătesc la hotel. Dar foarte ieftin nu poate să fie totul. O parte din casele intrate în circuit sînt noi, ridicate din cîștigurile din sezon, altele au îmbunătățiri, o cameră-două în plus, o intrare mai încăpătoare, o baie. (Cam 85-90% din locuințele care primesc turiști au băi, dar gazdele le folosesc rar.) Banii reinvestiți trebuie să aducă profit. Gospodăriile care oferă condiții pentru turismul rural, ecologic și cultural sînt scutite de impozit 10 ani de zile – dar trei au și trecut, iar pretențiile cresc. Oaspeții au avantaje: mașinile pot fi parcate în curte, gratuit, în deplină siguranță, au acces la bucătărie toată ziua – nu trebuie s-aștepte o cafea sau un ceai ca la hotel, și le pot prepara și singuri dacă vor și cînd vor, programul de odihnă e mai elastic, n-ai grija timpului, că întîrzii la "program", că ratezi masa, că la 1, chiar dacă nu-i este foame copilului, trebuie zor-nevoie să-l îndopi, fiindcă altfel pierzi seria. Turistul pe cont propriu a ales acest mod de a-și petrece vacanța tocmai ca să se simtă mai liber, mai "boem", are chef de stat de vorbă în curte, pînă seara tîrziu, sau să pună grătarul la care și-a invitat și niște prieteni, să petreacă așa ca să-i cadă bine. Într-o zi are chef să-și facă focul singur – deși gazda ne asigură că "i-am spus că asta-i treabă mea, dar nu m-a lăsat, zice că de cînd n-a mai făcut el un foc de lemne-n sobă" – în altă zi vrea să ajute la cosit, deși este o treabă foarte grea, obositoare, sau aduce fructe culese din pădure, ca să-i pregătească stăpîna casei și o prăjitură pentru deseară, chit că aceasta tocmai scosese din cuptor niște plăcinte comandate în ajun.

Avantajele și dezavantajele

Ce-i ecologic și ce-i cultural în acest tip de turism?

Țăranii sînt cei mai buni profesori de ecologie, au cultul naturii, vizibil pînă și în amănunte la care noi nu ne-am gîndit: de exemplu, să observăm că ei țin florile în ghivece pe cerdac sau în casă, ori le îngrijesc în grădiniță: nu le rup, să le așeze decorativ în vase. Dar, cînd au oaspeți în gazdă, lucrurile se complică, ecologia nu se mai reduce la ceea ce știau ei altădată. "Am turiști – ce fac cu canalizarea? Cum rezolv cu fosele septice? Unde arunc gunoiul?" sînt întrebări la care trebuie să găsească răspuns, dacă vor să rămînă în circuitul gospodăriilor pe care le recomandă agenția noastră. Și pentru țărani normele ce se impun în această împrejurare sînt binefăcătoare: se obișnuiesc să respecte regulile sanitare, respectă altfel higiena, au început să-și construiască toalete în casă etc. Sînt foarte receptivi la ceea ce pretinde și "piața distracției" pe de altă parte: la Bran au apărut vreo 3 mese de biliard, discoteci pentru tineri, cineva a amenajat nu departe de casă chiar un teren de tenis.

În afară de ceremoniile tradiționale la care iau parte turiștii – cum ar fi răvășitul oilor, măsuratul laptelui, ANTREC a organizat anul trecut două festivaluri internaționale: cel al sarmalelor, ed. a II-a, Praid, și cel al plăcintelor, ed. I, Bacău, iar anul acesta week-end-ul îndrăgostiților (Sf. Valentin) la Bran, și Tîrgul internațional de turism rural, ed.I, Brașov.

La ultima reuniune anuală a *Eurogîtes*, care a avut loc la Brașov anul trecut, ați fost aleasă în unanimitate președinta acestui for internațional. Automat, deci, faceți parte și din Consiliul consultativ al Turismului din Uniunea Europeană. Puteți face o apreciere a nivelului de dezvoltare a turismului rural la noi și a șanselor sale de viitor din această perspectivă?

Comparativ cu ce-am văzut pînă acum, la noi confortul e slăbuț dar are tendința rapidă de creștere spre mediu. Oamenii sînt binevoitori, ospitalieri, mîndri să fie gazde – de altfel, a avea în sezon musafiri slujește deja drept criteriu de diferențiere și de prețuire în opinia comunității. Intră ușor în relație cu oaspeții de la oraș, leagă prietenii, ei înșiși își reprezintă altfel harta țării, pe care au stabilit adrese de cunoscuți la care pot să apeleze într-o împrejurare sau alta. Capătă o viziune asupra diversității. La festivalul sarmalelor de la Praid, de pildă, oamenii au petrecut în lege între ei, și fie că erau români, fie unguri din Covasna sau unguri veniți special din Ungaria, nimănui nu i s-a urcat palinca sau țuica la cap cu efect politic. De altfel, e foarte răspîndită în Occident ideea că turismul rural ajută mult conceptului de Europă unită înfrîngîndu-și prejudecățile. Nu totul se rezolvă numai pe plan strict politic. Una este cînd tu, francez, zici global "nemții" și alta cînd, după ce ți-ai petrecut vacanța într-un sat din Germania, te gîndești la nemți ca la Hertha și Johann, gazdele tale, cu care ai rămas amic.

Turismul rural ar fi pentru noi o cale mai directă de a ajunge în Europa?

Cîtă vreme mai putem crede că primirea oaspeților cu pîine și sare, cum mai organizăm noi în cîte-un sat, ori o felicitare trimisă de gazde de ziua onomastică a noilor lor prieteni din oraș "aranjează" lucrurile și fac uitat un drum care ți-a distrus mașina, un tren murdar cu care ajungi dărîmat la destinație sau un telefon mort? Nu sîntem singurii care facem turism rural pe lume, ca să fim preferați în ciuda tuturor incovenienților de care se izbește amatorul de vacanță tihnită. Cît depinde de ANTREC, ne străduim. Dar restul?

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea. ● Pentru București se pot face abonamente și la TOTAL PRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate și angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieș CÂMPEANU
PREZENTARE GRAFICĂ ȘI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAȘEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, București.

Anul V
nr. 238
15-21 august 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Biblioteca Fundaţia culturală româno-germană Petre Stoica Jimbolia

Informaţia: cît de publică éste ea?

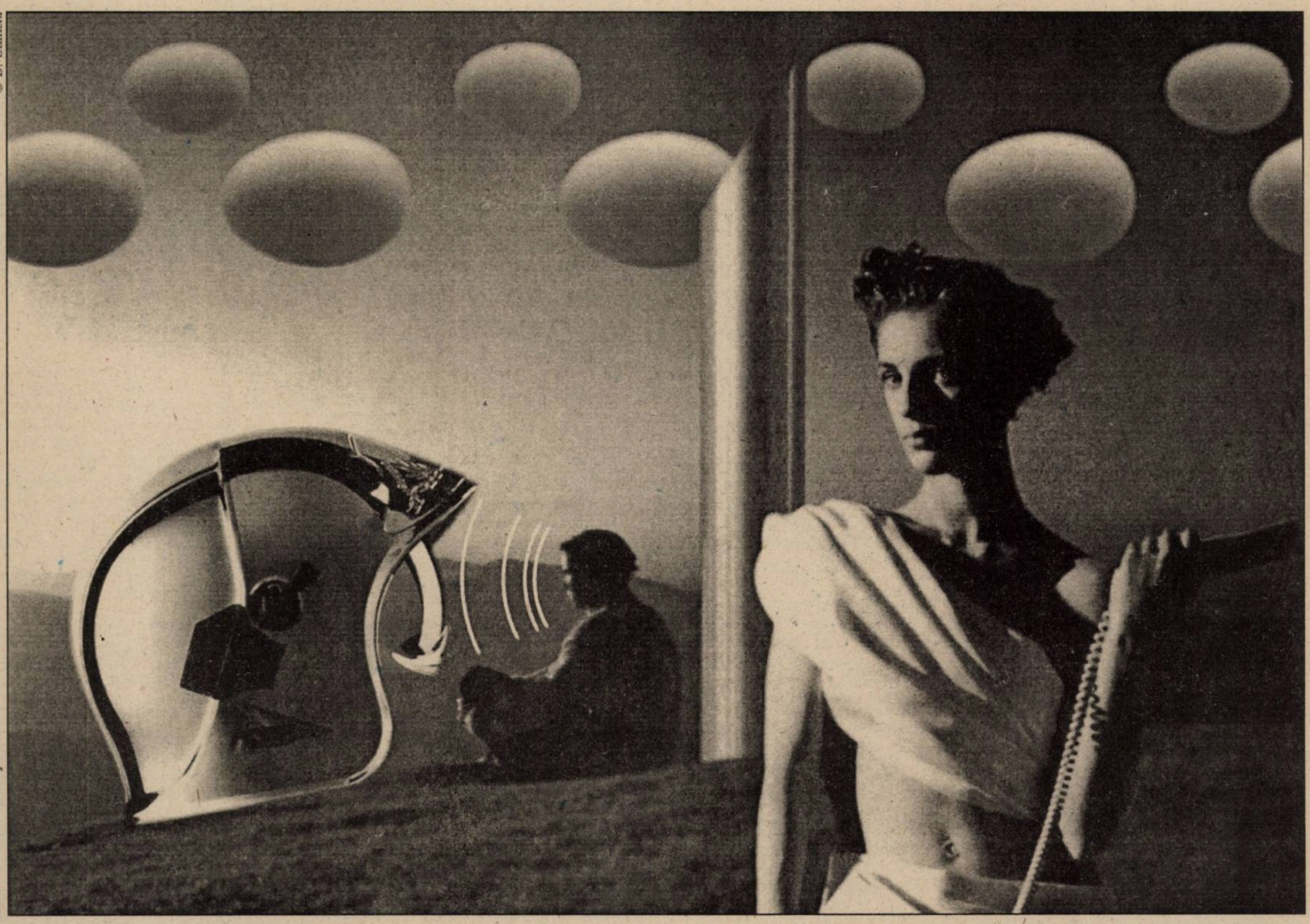

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Într-un moment cînd reforma pare a-şi pune ei înseşi piedică din cauza unei comunicări defectuoase între putere şi societate, am întrebat doi profesori universitari, un sociolog specializat în măsurarea opiniei publice, pe conducătorii a trei dintre cele mai influente cotidiane din România şi pe însuşi ministrul Informaţiilor dacă există informaţie publică în ţara noastră, dacă ea circulă, cine o produce, cine o transmite şi cine beneficiază de ea. Sîntem informaţi? Cu ce preţ?

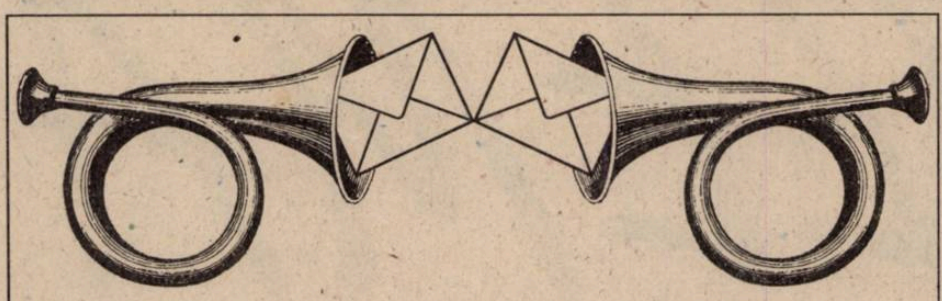

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Polemica Dinescu-Horváth-Pruteanu (continuare)

Un român ardelean get-beget

Am fost total surprins de calitatea replicii oferite de d-l George Pruteanu d-nei Maria Dinescu şi d-lui Horváth Andor, de lipsa de nuanţare a contraargumentării, de îmbăţoşarea de santinelă vigilentă a poziţiei criticului literar. Contradictoriu, după ce apreciază în preambul eleganţa abordării polemice de către cei doi, d-l G.P. le propune iritat un dialog cu lampa-n ochi, a cărui concluzie tranşantă şi previzibilă suspendă de fapt dialogul. Convins că a depistat punctul nevralgic (nostalgic?) al reproşului "minoritarilor" – comparaţia cu românii basarabeni şi bucovineni – îi supune unei anchete expeditive dar implacabile, permiţîndu-le celor doi inculpaţi doar două variante posibile de răspuns, ambele incriminatorii, care vor dovedi ori ilogicul şi ridicolul provocării maghiarofonilor, ori iredentismul vag disimulat al acestora. [...]

Sînt de-a dreptul îngrijorat de precipitata repliere a d-lui G.P. într-o tranşee ce părea că nu-i încape decît pe combatanţii tradiţionali, opuşi politic partidului domnieisale.

Mărturisind că eu, român ardelean get-beget, sînt recunoscător spaţiului natal eterogen etnic şi regret sincer trunchierea multiculturalităţii Transilvaniei prin plecarea saşilor şi a şvabilor, am nădejdea că nu voi fi suspectat de complicitate cu preopinenţii neromâni ai colaboratorului *Dilemei*.

Convingerea mea este că, inclusiv controversele delicate şi aparent ireconciliabile ale trecutei şi prezentei convieţuiri dintre românii şi maghiarii transilvăneni, nu trebuie tabuizate şi **pot fi discutate** cu calm, cu maturitate şi în cunoştinţă de cauză. Majoritari sau minoritari, vom fi nevoiţi să ne asumăm cu detaşare înţeleaptă istoria comună. [...]

Lucian POPA
Mănăştur 109, Bloc G 8, Cluj

A se răspunde la obiect!

Am citit în nr. 234 a.c. al revistei *Dilema* răspunsul d-lui G. Pruteanu dat d-nei M. Dinescu şi d-lui A. Horváth. Din păcate, răspunsul nu... răspunde observaţiilor critice aduse de către cei doi d-lui G. Pruteanu.

D-na M. Dinescu şi dl. A. Horváth îi reproşează d-lui G. Pruteanu, atitudinea faţă de drepturile etnicilor maghiari de a-şi păstra etnicitatea sub toate aspectele, inclusiv dreptul de a se instrui la toate nivelurile în limba maternă.

Încercînd să-şi îmbrobodească cititorii, dl. G. Pruteanu se întreabă "patriotic" şi "retoric" (aşteptînd totuşi răspuns): 1) dacă etnicii maghiari consideră că Ardealul (zona în care trăiesc mulţi etnici maghiari) a fost smuls altei ţări şi 2) dacă ei se simt îndepărtaţi prin forţă de ceea ce ei consideră că e adevărata lor ţară.

Or, în realitate, interlocutorii d-lui G. Pruteanu compară în textele lor situaţia etnicilor maghiari din România cu cea a etnicilor români de peste hotare d.p.d.v. al drepturilor de care ar trebui/ar fi trebuit să se bucure pentru a-şi putea conserva etnicitatea şi nu dacă sînt sau nu juste împrejurările istorice în care aceşti etnici au ajuns în situaţia de minoritari; caracterul tendenţios al întrebărilor d-lui G. Pruteanu mi se pare evident. [...]

Constantin VÂLCU
str. Avram Iancu 153 B, Braşov

Jurnalul lui Sebastian

Cine l-a ucis?

Dispariţia brutală a lui Mihail Sebastian este pentru mulţi – ca şi pentru mine – una dintre enigmele dintr-un şir de întîmplări ce se aşteaptă explicate. Din citirea "Jurnalului" mi s-au completat verigile ce le căutasem zeci de ani.

În 1959 s-a prezentat – în circuit închis, pentru oameni de încredere ai regimului – un film reprezentînd un caz real: jefuirea dubei BNR colectoare de bani din comerţ. Îi cunoşteam pe trei din "eroii" filmului. Saşa Muşat, unul dintre principalii eroi, mi-a fost vecin. Ştiam că fusese UTC-ist, activase într-un grup de şoc, sub conducerea lui Bodnăraş (cu care era şi rudă). În 1945 a apărut la Cercul Studenţesc al Partidului Social Democrat. Mi-a spus că a fost exclus din UTC şi mi-a cerut permisiunea să consulte biblioteca tatălui meu, la noi acasă. Aveam rezerve faţă de el, de poveştile lui extravagante, cu un sistem de gîndire greu de urmărit. Era interesat de literatura troţkistă, iar eu o consideram o provocare şi nu luam în serios fanteziile lui juvenile. Au venit evenimentele din vara anului 1947, cînd PSD-ul a decis unificarea cu PCR-ul, iar eu m-am retras. Am pierdut urma lui Muşat. Mai tîrziu, pe căi întortocheate, aveam să aflu că se afla – în exil – în Franţa şi mi s-au cerut date despre el. Mi-am exprimat rezervele. Au trecut anii şi într-o seară mi-a sunat la uşă. Nu l-am întrebat nici unde a fost, nici cum m-a găsit (fusesem de două ori "mutată").

Au urmat 3 luni de vizite amabile, cu poveşti fantastice despre ce a văzut, ce a făcut şi pe cine a cunoscut. Îmi împrumuta cărţi şi reviste străine, un lucru grozav pentru acea vreme. Mereu găseam notiţe uitate. Aşa am aflat că I. Şraer – fost secretar general în MAI, rămas în Occident, a fost

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

asasinat, fiind ucis cu un ciocan în cap, ca Troţki; se menţiona că mobilul crimei nu a fost jaful. Saşa mi-a explicat că avea portofelul plin cu bani. În repetate rînduri mi-a reproşat placiditatea şi lipsa mea de curiozitate. Eram într-o perioadă foarte grea, fără serviciu, cu zeci de servicii de cadre vizitate, cu anchete fără de sfîrşit. Apoi, am fost repartizată la un sector al OCL Pîinea, unde aveam program parţial dimineaţa şi seara, cînd se colectau banii din centrele de vînzare. O muncă oribilă, într-un mediu oribil.

Aşa l-am reîntîlnit pe Saşa Muşat, cu colegul său de la liceul "Cultura", Igor Sevianu, care locuia în apropierea sediului OCL. M-am instalat la ei; Sevianu era pilot în escadrila MAI, fiind căsătorit cu Monica, fiica dr. Alfandari. Ştiam că fusese anchetată în timpul războiului, plecase în Palestina şi după 1944 revenise în ţară, cînd tatăl ei s-a sinucis. Gonită de condiţiile de viaţă şi muncă, m-am dus la ei în vizită: o casă veşnic plină de o faună curioasă pentru mine, extravagantă, cinică, amorală, de multe ori ostilă. Întrebată în ce constă munca mea, la OCL, gazdele mele au remarcat că banii care se colectează din vînzare nu se înseriază deci "aşa s-ar putea da o lovitură". Am considerat-o fantezie. Tot la ei, invitată ca să mă cunoască un director de întreprindere care se oferise să mă ajute (fusese "asul gurilor de lup", spărgător de case de bani şi "reeducat" prin contactul în închisoare cu conducătorii comunişti), aveam să asist la o scenă de groază: Saşa şi Igor se completau reciproc povestind "accidentul" lui Sebastian. O frază de a lor mi-a atras atenţia: maşina mergea înainte şi înapoi, "să fie sigură că l-a ucis. Se vedeau doar pantofii – deschişi la culoare." Cineva a întrebat dacă şoferul a fost prins şi s-a răspuns că Rahova era aproape. Ştiam ce se întîmpla în Calea Rahovei! Iar Saşa a completat: "ce naivitate la Sebastian să ameninţe că va reclama francezilor, la Comisia Aliată!" Mi-am adus aminte de asasinarea lui Şraer, la Paris. Într-o vară, după mulţi ani, pe o bancă la Govora, mi-a fost recomandată mama lui Mihail Sebastian. Am întrebat-o dacă fiul ei plecase singur de acasă. Mi-a confirmat ce aşteptam: l-au condus doi foşti elevi de la liceul "Cultura"! Blonzi, cu ochelari? Da. Nu i-am mai văzut; trăiam în lumi diferite. Mai tîrziu, în toamna lui 1959, în biblioteca Institutului în care lucram, un cercetător a povestit că a avut loc un jaf asupra dubei colectoare a BNR, la filiala din Giuleşti şi se caută un tip blond, cu ochelari. Mi-am adus aminte de fraza cu "banii de colectare, fără serie". Am aflat repede că Saşa, Igor şi Monica au fost arestaţi, în legătură cu jaful de la bancă, iar cei ce au avut contacte cu ei, anchetaţi. Nu m-am mirat, ştiam că sînt în stare. Nu am fost anchetată şi mi-am dat seama că cei anchetaţi au fost selectaţi cu profesionalism, iar eu nu eram vizată – de data aceasta.

Nu mă miram, erau apţi pentru astfel de acţiuni, cu mentalitatea lor detracată, considerînd că minciuna, furtul şi crima erau acte de haiducie, de luptă de clasă. Erau apţi şi pentru o diversiune, capabili să-i antreneze şi pe alţii. [...]

Citind "Jurnalul" lui Sebastian am înţeles ce însemna ameninţarea lui cu reclamaţia la misiunea franceză: Sebastian fusese colaborator al Institutului francez din Bucureşti şi rămăsese în bune relaţii cu directorul Institutului. După 1944, se împrietenise cu Pătrăşcanu şi grupul din jurul său, care vor forma, ulterior, dosarul lotului Pătrăşcanu. Sebastian a căzut victimă propriei sale naivităţi, necunoscînd cinicul joc al etapelor istorice: jurnalul său o dovedeşte – e cu totul posibil ca el să fi fost lichidat pentru a nu ajunge să se plîngă aliaţilor.

Va trebui cîndva, cineva, să revadă dosare de crime, accidente, sinucideri, jafuri tenebroase, precum şi marile procese din epoca dictaturii comuniste: Canalul, Sovromlemn, Comcar, Telefoane, şi atîtea altele în care au pierit "tovarăşi de drum incomozi atunci cînd se fac cotituri istorice", buni să dispară împreună cu cei care au fost folosiţi ca să-i lichideze.

Va trebui să se studieze care este mecanismul ce face din adolescenţi crescuţi şi trăiţi în medii normale – detracaţi, ucigaşi cu sînge rece, în numele unei idei ce se vroia în slujba omului.

Mira MOSCOVICI

N.red. *În nr. 230 al* Dilemei, *o întrebam pe d-na Mira Moscovici de ce, dacă ştie cine l-a ucis pe Sebastian, nu ne-ar dezvălui-o. Domnia-sa ne răspunde azi, sugerîndu-ne "o pistă" care va uimi pe mulţi din acea epocă. Publicăm acest punct de vedere cu, desigur, toată grija. Nu ne asumăm puteri de SRI. Dar s-ar putea ca pista deschisă – cu mai mult decît o intuiţie... – de corespondenta noastră să intereseze şi să incite pe acei cîţiva istorici, nu neapărat literari, "căutători de adevăr".*

ZILNIC
PETRECEŢI
VACANŢA DE VARĂ
cu
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Muzee, case memoriale**
- **Rudenia**
- **Prea tîrziu şi prea devreme**
- **Mentalităţi**

VIRTUTEA DE A FI ANTIPATIC

Pentru a cîştiga alegerile, politicienii trebuie să aibe talentul şi abilitatea de a se face simpatici. Dar pentru a guverna – mai ales la noi – ei trebuie să aibe, dimpotrivă, curajul de a fi impopulari. Actualei coaliţii de guvernămînt i-a reuşit, deocamdată, prima performanţă. A cîştigat alegerile, adică a ştiut să-şi confecţioneze, dinaintea electoratului, un portret plauzibil, şi, în orice caz, mai atrăgător decît cel al vechilor guvernanţi. Unii zic că succesul acesta n-a fost din cale-afară de greu: la sfîrşitul celor şapte ani de domnie, Iliescu, PDSR-ul şi cabinetul Văcăroiu aveau o imagine destul de şifonată. După victorie, echipa Ciorbea s-a decis însă cu oarecare întîrziere să facă pasul următor, pasul decisiv: să rişte pierderea popularităţii, prin măsuri igienic corecte (şi inevitabile), dar catastrofale din punct de vedere electoral. Acum, de voie de nevoie, pasul acesta a fost făcut. Guvernul dovedeşte că preferă să fie detestat şi, la o adică, să plece, decît să renunţe la singura strategie care poate scoate ţara din impas. Fie şi numai pentru această perspectivă asumată, el merită să rămînă. Pentru ca lucrurile să meargă cum trebuie e, totuşi, nevoie şi de înţelepciunea publică. Unui guvern care acceptă să cadă trebuie să-i răspundă o populaţie care acceptă să sufere. Şi am fi cu adevărat înţelepţi dacă am traversa această suferinţă nu ca pe un *sacrificiu*, ci, mai curînd, ca pe o *penitenţă*. Căci am suportat decenii întregi, fără să crîcnim, toate mizeriile unui regim arbitrar şi crud. Am convieţuit, resemnaţi, cu sărăcia, cu minciuna şi cu nelegiuirile de tot soiul. Preţul acestei lungi şi necuviincioase resemnări trebuia plătit şi ni se oferă acum cea mai potrivită ocazie să o facem. Aşa stînd lucrurile, mi se pare deprimantă violenţa protestatarilor de azi, cărora nu li se mai poate impune *nimic*, după ce, pînă mai ieri, li s-a putut impune *orice*.

Trebuie să învăţăm să preţuim un guvern care, legitim fiind, îndrăzneşte să fie nepopular. Reforma, dacă va fi, va fi opera unor administratori antipatici. Am ajuns să-i caut cu lumînarea. Cum aud, sau văd, că vreunul din personajele ocîrmuirii stîrneşte antipatii unanime şi durabile, îi acord întreaga mea încredere şi simpatie. Evident, nu caut, masochist, fizionomii acre şi maniere brutale. Dar îmi plac diriguitorii care nu vor să mă menajeze, să mă linguşească, să-mi ascundă boala şi să-mi dilueze perfuzia. Mi-a plăcut, de pildă, Teodor Stolojan, cel dintîi campion post-revoluţionar al virtuţii de a fi antipatic. Printre cei mai simpatici nesuferiţi îi număr, azi, pe domnul Dejeu (încruntat, fără chef, fără ornamentică), pe domnul Băsescu (necomplezent, radical cu un fel de veselie hapsînă) şi, de la o vreme, pe domnul Ciumara. (De altfel, un ministru de finanţe simpatic e, în principiu, suspect). Mai sînt şi alţi candidaţi la această incomodă dar respectabilă postură. Aud, de pildă, că, la televiziune, personajul antipatic prin excelenţă e Alina Mungiu. Jos pălăria! Are toate şansele să facă ce trebuie. Invers, există şi o serie de guvernanţi simpatici, prea simpatici, în inadecvare cu momentul. Şi acestora însă le e deschisă, oricînd, posibilitatea de a se da pe brazdă. Ocaziile nu lipsesc.

Pe scurt: reţeta optimă a reformei are două ingrediente: guvernamentali antipatici şi populaţie simpatică, adică răbdătoare şi tonică. Cei dintîi fac deja eforturi notabile în direcţia bună. Aşteptăm evoluţia cuvenită a celor din urmă.

Andrei PLEŞU

Linişte, începe reforma!

În sfîrşit, guvernul a reuşit să facă primul pas hotărît spre reformă: închiderea celor 17 societăţi care înregistrau pierderi. Evenimentul ar fi trebuit să se petreacă mai demult (bine ar fi fost să aibă loc în urmă cu doi-trei ani): după cum ne amintim, era o condiţie importantă pusă de FMI, şi chiar guvernul Văcăroiu a adus vorba, în cîteva rînduri, despre o eventuală lichidare a agenţilor economici nerentabili. Ca aproape orice întîmplare, bună sau rea, de pe meleagurile carpatine, mult aşteptata şi amînata decizie a stîrnit valuri de reacţii şi proteste şi a fost, în ţara noastră cu foarte mulţi analişti pe cap de locuitor, „amplu mediatizată".

Că guvernul a procedat bine închizînd acele societăţi, nu mai e nici o îndoială. A făcut-o însă tîrziu şi cu stîngăcie, după nenumărate versiuni ale „listei" şi fără să-şi coordoneze paşii. În plus, ca în mai tot ce face, executivul nu reuşeşte să comunice clar şi fără echivoc cu opinia publică nici măcar „post festum", după ce temperatura senzaţionalistă a presei a urcat simţitor şi în jurul întîmplării s-a creat deja o vîlvă considerabilă, în care nici una dintre lamentările specific naţionale n-a fost uitată. De această dată, reprezentanţii executivului care s-au perindat prin diverse studiouri de televiziune n-au fost în stare să pună, în mod coerent, cîteva accente: să prezinte măsurile de protecţie socială, să explice în termeni concreţi cît îl costă pe fiecare cetăţean menţinerea în viaţă a întreprinderilor nerentabile, eventual ce se putea face cu banii înghiţiţi de acestea în ultimii ani (cîte spitale, cîţi km de asfalt etc.), cît va cîştiga fiecare, în următorul interval de timp, din această închidere ş.a.m.d. Oricum, guvernul are şansa de ieşi din această confruntare cu un cîştig: învingerea propriilor temeri, în primul rînd a spaimei de măsuri radicale şi de reacţia sindicatelor. După ce în ultimele luni a cedat foarte uşor la presiunile sindicale, prim-ministrul, „încurajat" şi de FMI, a trecut la fapte şi are acum ocazia, dacă ştie ce învăţăminte să tragă, să se elibereze de unele complexe şi să meargă mai departe. Pentru asta însă e nevoie nu doar de decizia de a „stinge lumina" în cele 17 societăţi, ca la începerea unui spectacol, ci şi de un plan clar şi transparent. Ceea ce s-a întîmplat după anunţarea închiderii (bîlbîielile în legătură cu modul de efectuare a plăţilor compensatorii, revenirea – a cîta oară? – asupra listei) dovedeşte încă o dată că miniştrii continuă să creadă că în executiv şi în majoritatea parlamentară e o „criză de comunicare"; de fapt, e o mare dezordine şi o permanentă pendulare între intenţia de a face reforma şi teama de consecinţele ei.

Faptul că reacţiile muncitorilor au luat forme violente era previzibil: blocarea şoselelor şi a căilor ferate a devenit, în ultima vreme, o metodă curentă în Romînia şi au fost destule ocazii cînd autorităţile publice n-au avut nici o reacţie faţă de această formă abuzivă de „protest", care încalcă nu doar legea, dar şi libertatea celorlalţi. În definitiv, la scară naţională, 30.000 de şomeri în plus nu ridică foarte mult rata şomajului (iar acesta e încă un lucru pe care executivul n-a ştiut sau n-a avut curajul să-l afirme clar), iar celor 17 întreprinderi li se vor adăuga altele. Dar „închiderea fabricii" a readus în mentalul colectiv imaginile propagandistice de altădată despre „exploatarea omului de către om", despre patronii răi care lasă pe drumuri clasa muncitoare etc. Asemenea imagini, cu o puternică încărcătură simbolică, s-au lovit de mitul comunist al „statului protector", care-ţi asigură un salariu perpetuu. În ordine simbolică, sistemul de credinţe al muncitorului s-a inversat: statul a luat tocmai locul „patronului rău"; şi va trebui să treacă încă mult timp pînă muncitorii vor înţelege că salariul fix asigurat de stat era o falsă valoare şi oferea o protecţie iluzorie. Adaptarea va fi cu atît mai grea cu cît în tranziţia noastră are un rol activ casta directorilor, a căror primă reacţie a fost să declare că societăţile lor sînt rentabile şi că, evident, alţii sînt de vină: băncile, alte întreprinderi, ministerele – într-un cuvînt, Statul, care le-a pus beţe-n roatele rentabilizării, dar care e tocmai bun cînd trebuie să le preia datoriile. Ascunşi în spatele „voinţei populare", directorii întreprinderilor de stat ştiu că-şi joacă acum ultima carte.

În sfîrşit, începerea lichidării a trezit din amorţeală şi un alt mit din vremea comunismului: acela al „forţei industriei romîneşti". S-au auzit lamentări de genul: fabrica X ce urmează să fie închisă e singura din ţară care realizează produsul Y. În spatele unor asemenea propoziţii nostalgice stă ideea ceauşistă că trebuie să producem totul în ţară, „să fim independenţi". Nimeni nu spune însă deschis că uneori e mai rentabil să „depinzi" de alţii, cumpărîndu-le produsele ieftin, decît să produci scump şi să faci risipă, şi e preferabil să-ţi manifesti patriotismul eliminînd ceea ce nu funcţionează, în loc să sporeşti stocurile de mărfuri nevandabile şi să fii mîndru de „industria naţională". Din păcate, unii ziarişti şi comentatori mult prea solicitaţi de posturile de televiziune nu fac decît să întreţină (sau să reînvie) aceste mituri, improvizînd aşa-zise analize în care este vorba despre orice (dictatura FMI, complotul marii finanţe internaţionale, interesele capitaliştilor străini de a îngenunchea draga noastră de industrie etc.), dar se pierd din vedere tocmai calculele economice simple şi riguroase din care ar putea rezulta cu cît sîntem mai săraci, fiecare în parte şi toţi laolaltă, pentru că nu ştim să ne administrăm ceea ce avem. Pînă cînd vom învăţa să judecăm după criterii clare şi precise, şi pînă cînd vom avea un guvern care să ştie într-adevăr ce vrea şi ce face, vom trăi în continuare în veşnicul mit al „bogăţiei resurselor naturale" şi al „pămîntului binecuvîntat de Dumnezeu", uitînd, de pildă, că Elveţia şi Japonia sînt sărace în resurse şi deci dependente de importuri, dar în amîndouă cetăţenii trăiesc foarte bine. Oare acolo Dumnezeu îi va fi binecuvîntat pe cetăţeni, şi nu pămîntul?

Mircea VASILESCU

În sfîrşit!

În sfîrşit! În sfîrşit a apărut cel dintîi examen critic radical şi sistematic al culturii române de astăzi. Autorul său este un istoric, Lucian Boia, persoană neaflată pe vreuna dintre listele (căci tot e vremea listelor!) de nume la modă. S-ar putea chiar spune că se ivește dintr-un relativ confortabil anonimat, deşi nu este deloc un necunoscut. Profesor la Universitatea din Bucureşti, Lucian Boia a coordonat trei lucrări colective despre "miturile" româneşti – **Mituri istorice româneşti** (1995) şi **Miturile comunismului românesc** (vol.I – 1995, vol. II – 1997), toate publicate la Editura Universităţii. Lucian Boia este de asemenea autorul mai multor studii apărute în Occident, fiind, cum se menţionează pe coperta volumului apărut acum la editura Humanitas, "singurul nostru istoric publicat consecvent de edituri străine". Titlul acestei cărţi, o carte ce s-ar fi putut subintitula, maiorescian, **În contra direcţiei de astăzi în cultura română**, este în acelaşi timp exact şi înşelător – **Istorie şi mit în conştiinţa românească**.

Exact pentru că, spus în termeni inevitabil sumari, Lucian Boia examinează principalele chestiuni ale istoriei României din perspectiva transformării lor în mituri. Originile, continuitatea, unitatea, raporturile cu ceilalţi, principele ideal – acestea sînt temele şi motivele unei mitologii naţionale create ca răspuns specific dat unei tranziţii ce durează de aproape două secole. Fiecare epocă îşi proiectează asupra trecutului propria imagine, remodelîndu-l pentru a se întemeia şi legitima. Există astfel o mitologie comunistă, una legionară, una "carlistă", una din perioada regelui Ferdinand, alta din vremea lui Carol I, una a paşoptiştilor, alta a Şcolii Ardelene etc., toate însă construite prin raportarea la cam aceleaşi evenimente şi figuri istorice. Punerea în serie istorică a reprezentărilor succesive (la 1900, figurile dominante ale panteonului naţional sînt Traian şi Carol I; la 1989 – Burebista şi Ceauşescu) evidenţiază nu atît – sau nu numai – exagerările, elucubraţiile, chiar, cî mai cu seamă un mecanism al mitificării/mistificării ce se menţine activ *indiferent de formele de stat şi de regimurile politice*. Existenţa acestor stereotipii, ce funcţionează adesea în sensuri şi cu rezultate divergente, unifică în mod esenţial, dincolo de crusta efemeră istoric a diverselor perioade şi momente politice, oricît ar fi fost ele de lungi, conştiinţa românească.

În acest sens poate fi considerat înşelător titlul cărţii lui Lucian Boia: dincolo de examenul "miturilor" se află un demers critic vizînd însăşi cultura română. Şi, poate, chiar mai mult decît atît, de vreme ce Lucian Boia afirmă că o naţiune este în mod fundamental "o sinteză culturală". În acest sens el este un veritabil *junimist*, putînd fi calificat în aceiaşi termeni în care este calificată acţiunea **Junimii** în cartea sa: "Marele merit al **Junimii** nu a stat în «dreptatea», mereu discutabilă, a soluţiilor propuse, ci în faptul că a îndrăznit să pună sub semnul întrebării foarte multe dintre convingerile comode ale românilor. Şi tot un mare merit constă în faptul că **Junimea** a reprezentat atunci, mai mult ca oricare altă direcţie culturală, momentul european, inclusiv în materie de istorie. Problema nu este, pînă la urmă, a unei iluzorii dreptăţi absolute, ci a sincronizării culturii româneşti cu evoluţiile europene".

În sfîrşit!

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Fețele reformei (I)

Unul din păcatele majore ale gîndirii politice în România este gîndirea reformei ca un proces cu conotații exclusiv economice. Nu o dată, societatea civilă, prin exponenții ei, a atras atenția asupra faptului că reforma trebuie să fie o reformă a României. Cu alte cuvinte, avem nevoie de o reformă cuprinzătoare și profundă. Mi se pare cel puțin bizar raționamentul, pe care l-am auzit destul de des în mediile noastre politice, după care reușita reformei economice rezolvă, în mod natural, tot ce este nepotrivit și anacronic în celelalte "zone" ale realității românești. Nu vreau să fiu tendențios spunînd că gîndirea politică construită pe ideea determinismului economic este una marxistă, de aceea voi spune, doar, că este una limitată. Și, fatalmente, nocivă. Mai mult, îndrăznesc să acuz de prostie (suprem păcat!) pe cei care gîndesc că revigorarea României este o chestiune rezolvabilă prin creșteri ale productivității muncii, prin găsirea unor piețe externe ori prin atragerea de investitori străini, neapărat "strategici". De parcă privatizarea glorioasă și restructurarea mastodonților industriali ar genera, firesc, profesori competenți în școlile noastre, judecători incoruptibili, funcționari publici onești și eficienți.

Canalizarea tuturor eforturilor spre reforma economică, practică constantă a tuturor guvernanților din 1990 încoace, mi se pare o imensă greșeală. Timid, actualul executiv a început să facă primii pași spre o reformă cuprinzătoare. Mi se par, însă, insuficienți și nesusținuți. Obsesia economicului bîntuie, încă, în Palatul Victoria.

Personal, m-am cam lămurit în legătură cu performanțele profesionale ale economiștilor noștri. Ei au avut cuvîntul cel mai greu în ceea ce privește strategia reformei și se cam vede ce s-a întîmplat. Gîndirea preponderent economică a economistului Nicolae Văcăroiu, în care ni s-a povestit despre saltul fenomenal al calității vieții unei familii de români. Vă amintiți? Se preconiza o indexare a salariilor bugetarilor și fostul prim-ministru ne-a arătat cum o familie va putea să cumpere 5,7 pantofi pe an în loc de 5,3, 0,257 grame de unt pe săptămînă în loc de 0,250, 1,2 litri de lapte pe zi în loc de 0,99 ș.a.m.d. Totodată, țara a aflat că o familie de români este compusă, în medie, din 3,2 membri.* Așa privește un economist român, școlit în nu de mult trecute timpuri, societatea românească.

Voi încerca, în următoarele numere ale *Dilemei*, să evidențiez cîteva din comandamentele reformei în alte domenii decît cel economic, fiind convins că, chiar în condițiile unor indicatori economici nefavorabili, se pot face multe pentru a reforma România.

Plec de la ideea că un bun cadru legislativ poate însemna mult pentru viitorul nostru imediat. Și mai cred că aplicarea corectă a unor legi înțelept alcătuite pentru domeniile din afara strictului economic, poate ajuta, fie și indirect, la necesara revigorare economică.

Se observă că paralizantul "Nu avem bani!" a luat locul stupefiantului "Nu avem legi!". Acum toată lumea pare mulțumită de numărul de legi aplicabile. Dar nu se pot mișca lucrurile pentru că nu sînt bani. Românului întotdeauna îi lipsește ceva pentru a-și putea construi o țară cum ar merita. Iar cînd, totuși, sînt întrunite toate condițiile obiective ori subiective pentru o atare performanță, îi lipsește norocul. Așa zice el, românul.

Sever VOINESCU

---

* Firește, cifrele prezentate de mine nu sînt cele folosite în penibila tele-apariție a fostului premier. Cine ar putea să rețină toate cifrele pe care le vehiculează guvernanții?

Informație sau comunicare?

Cum adică? Nu cu multă vreme în urmă, în acest colț de pagină, mi s-a întîmplat să denunț ceea ce eu numeam cu acea ocazie *sociologocrația*: faptul că, mai cu seamă în Statele Unite, dar și, iată, în România, există sociologi care abandonează latura *critică* ("clinică", cum îi spune P. Bourdieu) a demersului lor, aparent inerentă, devenită, oricum, tradițională, glisînd în direcția unei atitudini "cinice", folosind, altfel spus, *savoir-faire*-ul lor tehnic specific pentru a servi și optimiza cunoașterea pieței de către întreprinderi vizînd cucerirea și chiar monopolizarea acesteia, dobîndirea și exercitarea unei dominații fără rest asupra ei. Era vorba, evident, despre sociologia pusă în slujba televiziunii, care, în loc să denunțe și să analizeze (așa cum face, nu singurul, evident, același P. Bourdieu în *Despre televiziune*, și nu numai în sensul lui) deformarea pe care televiziunea, în primul rînd, o imprimă asupra cîmpului jurnalismului și, în general, asupra reprezentării pe care societatea și-o face despre ea însăși, altfel spus *excesele televiziunii, televiziunea ca exces*, ca *derivă* mai mult sau mai puțin permanentă, o ajută în această întreprindere a ei. Iată, însă, că, în numărul de față, un cunoscut sociolog, director al unui institut de măsurare și sondare a opiniei publice românesc care s-a impus (am numit, în ordine inversă, IMAS-ul, pe Alin Teodorescu și, firește, interviul pe care acesta mi l-a acordat, cf. "Circulația informației între instituțiile publice este o tragedie", p. 6), vine, dacă nu să critice efectiv televiziunea, cel puțin să marcheze, în ceea ce privește *informația*, tocmai informația, o distanță esențială între televiziune și sociologie (fie ea și "cantitativă"): televiziunea *comunică* sau, cel mult, *educă, (de-)formează, ilustrează* evenimentele, *transmite* știri, dar nu *produce* informație. Ea poate să intre chiar în conflict cu informațiile "structurate" pe care măsurătorile sociologice le produc. Am răsuflat ușurat: iată lucrurile la locul lor!

Așa să fie? Cred că sociologul are, în bună măsură, dreptate, și că, mai mult decît să servească societatea, televiziunea se servește pe ea însăși, făcîndu-se pe sine *eveniment social* și celebrîndu-se ca atare: învingătorul ia totul! Televiziunea ține societatea în contact cu ea însăși, o face transparentă sieși, dar prin actul acesta de autocentrare atrage atenția asupra ei înseși ca mediu privilegiat al acestei transparențe care, devenind, astfel, opac, semn al unui triumf, se transformă în *oglindă*, în act narcisic de specularitate. Evenimentele scoase în evidență de televiziune sînt, filosofic vorbind, false evenimente: reproducere a identicului, confirmare, nu contrazicere a așteptărilor. Știrile sînt litanice și ritualice: telespectatorul se regăsește, nu iese din sine; evadează, dacă se poate spune astfel, în el însuși.

Jurnalul meu televizat preferat este, la ora actuală, cel de la Pro TV, dar nu de la 19,30, ci de la 23,00. Vinerea trecută, micul mare seism, bazat tocmai pe un deficit de comunicare din partea guvernului, provocat de lista celor șaptesprezece întreprinderi propuse spre lichidare imediată, ne-a arătat că televiziunilor nu le convine vacanța, lipsa de activitate, neintervenția în politic. Jurnalul Pro TV de la ora 23,00 a ținut aproape o oră, reușind să *supradramatizeze* evenimentele printr-o punere față în față, în fața noastră, a premierului Victor Ciorbea cu o suită de transmisii în transmisii, în direct de la diversele locuri ale faptei. Tehnic, Pro TV a ajuns la mari performanțe, este, altfel spus, o televiziune normală, deși, de cele mai multe ori, el este doar un foarte bun *comunicator*, mai puțin consistent, însă, din punct de vedere *jurnalistic*. Pro TV *paginează* excelent.

Jurnalistic a avut, însă, consistență ediția specială – excepțională, aș putea spune – a emisiunii "Milionarii de la miezul nopții", de la Antena 1. Nici lui Marius Tucă vacanța nu pare a-i prii, iar instinctul gazetăresc nu-l lasă să doarmă. Vinerea trecută a fost, prin urmare, noaptea televiziunilor, care au concurat tocmai pentru a compensa și a scoate, implicit, în relief, *darul necomunicării* de care dă dovadă cabinetul Ciorbea. Acestuia îi place mai mult *să facă știre*, provocînd evenimente, bruscînd societatea, decît să comunice. Se bazează pe presă, deși nu colaborează cu ea. Premierul nu este ceea ce se numește o vedetă de televiziune. Exact de ceea ce are nevoie mai mult televiziunea. Căci, la noi, tocmai pe "ermetismul" deciziilor politice își construiește ea spectacolul (de sine). Deși, dacă stau bine să mă gîndesc, politicul ar putea măcar să *informeze* dacă nu ține să și *comunice!* Ar putea, altfel spus, să se folosească de televiziune, nu să se lase, la întîmplare, în voia ei: televiziunea are "politica" ei proprie!

Paradoxul enorm spre care ne îndreptăm este următorul: cu cît vom *comunica* mai intens, în primul rînd prin televiziune, cu atît vom fi *informați* mai puțin. Cîtă comunicare, atîta lipsă de informație!

Bogdan GHIU

Economie

De ce se închid întreprinderi?

Cine și-a închipuit că reforma e o plimbare calmă, pe un bulevard liniștit de provincie, a fost fără îndoială în eroare. Reforma este ceea ce s-a spus adeseori că este: un lucru asemănător cu o intervenție chirurgicală.

Scopul unei astfel de intervenții e mereu același: se sacrifică organul afectat grav pentru a salva organismul. Bolnavul e chinuit, i se scoate un rinichi, o bucată de stomac sau de plămîn, își pierde vezica biliară, dar trăiește.

În economie nu e altfel. Organismul economic nu mai poate fi salvat, acum, fără "să i se scoată" cîteva organe atinse grav de o boală incurabilă.

Cum a apărut boala? Cum s-a agravat? Astfel de întrebări sînt departe de a fi inutile. Medicul face istoricul bolii în primul rînd pentru că are nevoie de informații care să-l ajute, după extirparea organului bolnav, să acționeze corect asupra părții sănătoase a organismului.

Cu atît mai mult un astfel de examen este necesar în economie, în momentul de față. În dublu scop. "Chirurgii" vor ști ce erori trebuie evitate. În același timp, zecile de mii de oameni din întreprinderile intrate în lichidare, care trăiesc o dramă cumplită, vor înțelege poate, în sfîrșit, că nu mai pot continua să trăiască în minciună.

La 22 decembrie '89, n-au fost deloc puțini românii ce au visat o bunăstare imposibilă, schițată pe baza unor imagini răzlețe, adunate de prin reviste și filme occidentale. Dar nu o bunăstare pe care s-o putem înfăptui noi, cu mijloacele noastre, în condițiile noastre. Speranța s-a dovedit a fi un rău sfetnic. Viața n-a curs ca în vise, ci pe făgașul ei real. Timp de mai bine de un an, în 1990 și la începutul lui 1991, am epuizat o bună parte din resurse într-o încercare disperată de a trăi mai presus de puterile noastre. Ne-am dezmeticit abia cînd sacul a ajuns la fund. Au urmat inflația, șomajul, scăderea nivelul de trai.

Reforma, acceptată de întreaga populație, a înaintat încet. Foarte încet. Multora trecerea de la colectivism la individualism, la manifestarea inițiativei individuale și a riscului personal, li s-a părut o treabă mult prea complicată. Mentalitatea colectivistă, ce mai dăinuie încă, înseamnă cu totul altceva decît responsabilitatea liberei inițiative. Greutatea se mai mută de pe un umăr pe altul, chiar fără să se observe, o cadență pierdută se camuflează, bunurile dobîndite se împart cît de cît egal, cu diferențe nesemnificative, așa încît și cei care încurcă lucrurile își primesc partea. Iar dacă nu le ajunge mai "ciupesc" din "oala comună". Toate aceste "fixații", de care nu ne despărțim rîzînd, au lovit economia cu toată puterea ce le-a mai rămas. Acum, ori de cîte ori se pronunță cuvîntul eficiență, urmează o întrebare înspăimîntătoare: "Ce facem cu șomajul?" Prea rar, însă, se rostește și o altă întrebare: "Ce facem cu țara?"

Anul trecut, România a exportat mărfuri și servicii în valoare de 7 miliarde de dolari. Importurile au însumat însă aproape 10 miliarde. Deficitul de balanță, de 3 miliarde de dolari, cine-l acoperă?

Pe plan intern, nu se întrevăd nici un fel de schimbări în economia reală, cu toate că aici e cheia problemei. Industria consumă în neștire materii prime și resurse energetice, făcînd să sporească neîncetat cererea de importuri, fără să asigure în compensație valoarea adăugată necesară. Așadar mai întîi a fost Speranța. Cel mai prost dintre sfetnici. Imaginația lucra febril: va năvăli aici capitalul străin, magazinele se vor umple de mărfuri "ca-n filmele occidentale", țările dezvoltate se vor grăbi să ne ajute, nivelul de viață se va îmbunătăți imediat.

Apoi, treptat, fiindcă toate aceste vise întîrziau să se împlinească, Speranța a cedat locul Fatalismului. O mare parte a populației a început să creadă că nu mai are rost să aștepte schimbări, pentru că ele nu vor veni. S-a spulberat încrederea într-un viitor pe care parcă societatea a obosit să și-l mai închipuie în vreun fel. România a continuat să dețină lanterna roșie a nivelului de trai în Europa: salariul mediu nu a depășit 100 de dolari pe lună, piețele au fost strangulate, concurența a fost sufocată de centralismul birocratic. Expresii inițial profetice, între care privatizarea, restructurarea, libera inițiativă economică, au fost demonetizate din cauză că li s-a deturnat sensul real.

Unde am ajuns noi de fapt, pe acest drum? În ce punct ne aflăm și încotro mergem? După șapte ani de tranziție, nu am reușit să conturăm decît un sistem economic conjunctural, dominat de o eficiență modestă și de absența competitivității, cu întreprinderi care produc pierderi în loc de profit.

Ei bine, a sosit momentul să se pună punct. Boala s-a agravat și intervenția chirurgicală nu mai poate întîrzia.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Manechine şi spioni

Suplimentul de vară al revistei săptămînale **Courrier International** (revistă-antologie a presei mondiale) este intitulat "Aceşti oameni din umbră care conduc lumea". Sînt prezentate 33 de persoane care gravitează în zona puterii politice, economice, a serviciilor secrete, a puterii religioase şi a creatorilor de modă. Umbra care-i însoţeşte pe unii este consubstanţială preocupării sau meseriei lor: oricît de revoluţionară ar fi contribuţia unui savant (a lui Richard Dowkins, de exemplu, la teoria evoluţiei) la dezvoltarea ştiinţei universale, gloria lui este limitată la cercul celor care-i înţeleg discursul. Proprietarilor sau managerilor marilor averi li se atribuie eminenţe cenuşii care sînt de fapt autorii reali ai succesului lor. Pare a fi vorba despre o nouă specializare a muncii: de îndată ce realizările unui individ devin destul de semnificative pentru a-l face celebru, singura lui preocupare este celebritatea şi alţii (altele) îi continuă opera. (Nathan Myrvold, omul lui Bill Gates de la Microsoft, Ira Millstein de la General Motors sînt doi dintre cei prezentaţi). În politică omul din umbră poate fi folosit extrem de eficient pentru repoleirea omului din lumina reflectoarelor: el este scos din umbră, este făcut vinovat de toate erorile guvernării şi îndepărtarea lui înseamnă revenirea popularităţii la punctul iniţial. Nimeni nu pare a se întreba dacă un conducător care se lasă influenţat în dauna propriilor interese (presupuse a fi coincidente cu cele ale propriului popor) de către o fiinţă atît de malefică mai poate să rămînă la conducere.

În Italia, eminenţa cenuşie, **Il Grande Vecchio**, este "omul care trage sforile în toate misterele ce însoţesc politica Italiei, omul-fantasmă prin excelenţă" (**Corriere della Sera**). Seniorul finanţei, Enrico Cuccia, 90 de ani, bancherul cel mai influent, dar şi cel mai misterios din Italia, este depozitarul tuturor secretelor încredinţate lui de marii căpitani ai industriei italiene. Recent, însă, prin apariţia marilor bănci internaţionale, influenţa lui Cuccia s-a diminuat. În absenţa personajului care să încarneze mitul, rămîne o ştiinţă – *dietrologia*, «studiul a ceea ce se află în spate», al manevrelor de culise. Legea fundamentală a *dietrologiei* este că dincolo de ceea ce se spune în public şi de principii, există comploturi sumbre şi planuri tainice.

În Japonia, structura duală (evidentă/ascunsă) este legiferată în primul rînd prin cutumă: în regimul *insei* puterea reală era deţinută de împăratul care în mod oficial renunţase la tron. Sistemul a fost inaugurat de împăratul Shirakawa (1072-1086) şi a funcţionat în diversele structuri pînă în 1993, cînd tinerii care deţineau funcţii în Partidul Liberal-Democrat s-au distanţat public, prin sciziune, de "şogunii din umbră", adevăraţii stăpîni ai partidului. Pe de o parte, existenţa "oamenilor din umbră" presupune un transfer de responsabilitate, cu totul potrivnic normalităţii vieţii democratice. Pe de altă parte, sindromului singurătăţii de pe culmile puterii îi corespunde nevoia de a avea în intimitate o persoană care să nu facă parte din jocul politic, presupusă a fi cu desăvîrşire dezinteresată. Foarte rar această presupunere se adevereşte, pentru că principalul om din umbră are în preajma sa alţi oameni umbroşi, dacă nu cu desăvîrşire întunecaţi. Pe culmile puterii sau în preajma lor nimeni nu e complet dezinteresat. Faptul că unii îşi realizează interesele spunînd adevărul, iar alţii linguşind nu schimbă datele problemei, ci se demonstrează doar că ea poate fi rezolvată pe mai multe căi.

Agenţiile pentru manechine de lux reprezintă, în stare pură, relaţia dintre omul din umbră şi produsul său.

"Am creat monştri"

Patronul firmei "Elite", John Casablancas, deţine contractele manechinelor de lux: Claudia Schiffer, Naomi Campbell, Stella Tennant. I se atribuie talentul de a descoperi, la o tînără provincială amărîtă, datele care-i vor permite să cîştige mii de dolari pe oră, milioane pe an, de unde el îşi va lua cuvenitele procente. În această situaţie, mecanismele care organizează prezenţa în lumina reflectoarelor se dezvăluie integral. Ceea ce se vede adeseori n-are nici o legătură cu ceea ce este: Stella Tennant provine dintr-o familie aristocratică şi şi-a început cariera prin imaginea punk de revoltată. Agenţia a preluat personajul, atenuîndu-i latura ameninţătoare. După cum o sugerează şi unul din sensurile cuvîntului, nimeni nu se aşteaptă ca un manechin să aibă o personalitate autonomă. Cînd se ivesc asemenea manifestări, contractul se reziliază şi, în interviul acordat revistei **Der Spiegel**, Casablancas recunoaşte că i s-a întîmplat "să creeze monştri". E mai puţin critic faţă de ceea ce a izbutit să impună lumii ca model: "La 16 ani, Cindy Crawford era o puştoaică venită dintr-un orăşel amărît din Illinois: nimeni nu ştia de ea. Noi am descoperit-o. Fără noi, ar fi ajuns să pozeze, în cel mai bun caz, pentru vreun catalog de costume de baie de la Miami. Noi am convins-o că ea este încarnarea visului american. Şi i-am creat o imagine sexy şi în acelaşi timp foarte rafinată. Şi i-am găsit un loc în revistele de prestigiu, ca **Vogue**. Aşa am izbutit să atenuăm latura vulgară a frumuseţii ei. În urmă cu 20 de ani manechinele nu interesau pe nimeni. Cîştigau maximum 1000 de dolari pe zi şi aveau mutriţe agreabile. Eu, împreună cu încă doi-trei directori de agenţie am produs modificarea – şi n-a fost simplu. Ideea de pornire era simplă: tinerele fete sînt cel mai bun produs din lume. Toată lumea le poate folosi pentru a se pune în valoare. Femeile vor să le semene. Bărbaţii visează să se afle în preajma lor. Şi am decis să nu le mai arătăm doar în revistele de modă, ci le-am introdus în publicitate, în calendare, în clipurile video şi în dezbaterile televizate. Şi astăzi o fată ca Naomi Campbell îşi schimbă patru rochii pe seară, se plimbă cu limuzina de la un banchet la altul şi dimineaţa cînd deschizi ziarul o vezi pe Naomi Campbell peste tot".

Agenţia condusă de John Casablancas organizează concursurile "Elite Model Look", stimulînd visurile adolescentelor bine-făcute din lumea întreagă. Se primesc anual 350.000 de înscrieri. "Dintre acestea 1000 izbutesc să treacă de faza eliminatorie naţională, 80 ajung în finală, 50 încep o carieră profesionistă, 20 rămîn la Elite. Din acestea, doar 5 au într-adevăr un viitor. În medie, un star apare o dată la doi ani. Cîteodată e nevoie de trei ani pentru a descoperi un nou superstar". O rată a succesului care pare convenabilă: "Şi eu iau lecţii de tenis de treizeci de ani şi n-am fost încă selecţionat pentru Wimbledon. Şi nu mor din asta".

Braţul lung al lui Markus Wolf

Markus Wolf, fostul şef al serviciilor de spionaj din fosta R.D.G., şi-a intitulat volumul de memorii **Omul fără chip**, pentru că, pînă în 1979, serviciile occidentale de informaţii nu posedau nici o fotografie a lui. A fost abil, viclean şi fără scrupule: susţine că la un moment dat ar fi avut o mie de agenţi activi în Germania Federală. Unii dintre ei lucrau la Cartierul General NATO, alţii la comandamentul trupelor britanice. O realizare spectaculoasă a fost plasarea unei "cîrtiţe" în anturajul cancelarului Brandt şi descoperirea ei a provocat demisia omului politic. Este unul din puţinele lucruri pe care Markus Wolf le regretă: "Fără să vrem am distrus cariera unuia dintre cei mai clarvăzători oameni politici ai Germaniei moderne". Dar aşa cum se vede în perspectiva anilor, realizarea sa cea mai eficientă pe planul rezultatelor a fost influenţa asupra cercurilor de stînga în timpul războiului rece. "Generaţia care s-a maturizat în preajma anilor '60 îi citea pe Marcuse, Adorno şi Chomsky – scrie Ian Buruma în **The New Republic**. Erau ferm convinşi că statul capitalist este dominat de foşti nazişti şi că în curînd se va transforma în cel de al IV-lea Reich. Aceşti «antifascişti» considerau capitalismul vest-german continuator al nazismului. Şi sub conducerea lui Markus Wolf, STASI a făcut tot posibilul pentru acreditarea acestei idei, emiţînd periodic liste (reale) ale foştilor nazişti din organigrama guvernului federal. Mulţi tineri nu se simţeau în largul lor, ba chiar se considerau vinovaţi din cauză că părinţii lor n-au rezistat sau au simpatizat activ cu regimul hitlerist. Erau siguri că ei nu vor mai reface aceleaşi erori: se vor opune fascismului, de îndată ce acesta va încerca să ridice capul.

Pentru Wolf principalii duşmani ai Statului est-german erau sionismul, imperialismul american şi capitalismul vest-german. Şi cum RDG «combătea fascismul», toţi adversarii deveneau *ipso facto* fascişti. În aceste condiţii «cercurile antifasciste» din Germania Federală erau rezerva sa de cadre, de unde Wolf recruta mereu novici. Sînt foarte interesante observaţiile lui despre mentalitatea acestor oameni. «Gaby» Gast a fost unul dintre cei mai buni agenţi ai săi, cel mai bine plasat în serviciile federale de informaţii. Conform schemelor sale, Wolf şi-a trimis un om să o seducă, dar şi-a dat seama că sensibilitatea ei politică poate fi exploatată cu mai mult folos. Într-o zi, ea i-a trimis o carte despre Nürnberg cu următoarea . dedicaţie: «Vechiul roade mereu faţada Noului: la treizeci de ani după Nürnberg, lupta pentru Nou trebuie să continue». Aceasta a şi fost marea scamatorie a comunismului: el era mereu «nou».

Unul din marile atuuri ale lui Wolf ca şef al spionajului în timpul războiului rece a fost comprehensiunea psihologică faţă de recruţii săi. El scrie că Gaby era bucuroasă că face parte dintr-o elită, dintr-un club secret care luptă pentru un ideal.

În cartea care a apărut simultan în 12 ţări, fostul şef al serviciilor secrete construieşte pentru uzul contemporanilor săi un personaj care seamănă cu ţintele sale: un evreu antifascist, un idealist manipulat care şi-a făcut meseria. Întîmplător, meseria lui era să-i manipuleze pe alţii. Cînd s-a isprăvit şi cu RDG şi cu serviciile sale secrete, Markus Wolf a ieşit brusc la lumină, fără a avea ceva de suferit. Încercările repetate de a fi judecat s-au împotmolit în neputinţa de a dovedi juridic vinovăţia lui. Spre deosebire de unii dintre foştii săi subordonaţi, Wolf e liber să scrie şi să lanseze cărţi: "Chiar şi regimurile politice cele mai revoltătoare au în sferele lor înalte un domn fermecător şi elegant, tipul de ins care dă o faţă umană ticăloşiei, un conviv cu bune maniere, corect îmbrăcat şi cultivat, stînd destul de des la masă cu diavolul. Asemenea personaje – cum au fost Albert Speer pe lîngă Hitler sau Ciu En Lai pe lîngă Mao – exercită o fascinaţie specială asupra multor persoane. În primul rînd ele facilitează justificările tovarăşilor de drum. Dacă un tip atît de simpatic cum e Ciu găseşte că maoismul e valabil, de ce să mi se reproşeze mie admiraţia pentru Cărticica Roşie? Variantă: dacă maoismul a putut să seducă un tip atît de simpatic cum e Ciu, înseamnă că nu e o ideologie atît de rea.

Şi apoi gangsterul afabil, cu maniere ireproşabile, cu o bibliotecă bine asortată este un personaj sexy şi misterios, el nu are nimic în comun cu banditul pe care se vede mitocănia. O aparenţă delicată sub care se ascunde o inimă tenebroasă dă delicioşi fiori de satisfacţie.

Şi în sfîrşit, cel de al treilea motiv explicînd fascinaţia pentru lupii în blană de oaie este că nu ne putem explica motivele pentru care oameni atît de rafinaţi ca ei se amestecă cu gangsterii şi asasinii" – observă Ian Buruma.

Literatura este mai puternică decît realitatea: se spune că Markus Wolf ar fi fost prototipul personajului Karla din romanele de spionaj ale lui John le Carré. Memoriile lui se citesc ca un subroman şi nu ca o încercare de a arăta chipul real al unui sub-om. (M.B.)

De jur împrejur

Goana după aur

În februarie 1942, la trei luni după atacul japonez de la Pearl Harbor, preşedintele F.D. Roosevelt a semnat o ordonanţă executivă prin care armata era însărcinată "să îndepărteze din zonele militare toate persoanele, asigurîndu-li-se adăpost în altă parte". În ordonanţă nu erau numiţi japonezii, dar ei au fost cei deportaţi în masă spre coasta de Vest. Între lunile martie şi noiembrie, peste 100.000 de bărbaţi, femei şi copii au fost închişi în lagăre izolate, în "locuri unde nimeni pînă la ei n-a locuit şi nici după aceea nu s-a mai stabilit cineva". Se consideră că de pe urma acestei acţiuni, japonezii internaţi au pierdut 400 de milioane de dolari, la nivelul anului '42. Pe plan psihologic lovitura a fost la fel de cumplită: au fost internaţi toţi japonezii găsiţi în cale, fie că erau cetăţeni americani, fie că nu erau. A fost o expresie oficială a isteriei antijaponeze, pentru că în tot timpul războiului n-a existat nici un emigrant japonez care să fi fost judecat pentru spionaj sau pentru sabotaj. Isteria n-a durat însă mult şi încă din 1943 măsurile de izolare s-au relaxat, tinerii japonezi au fost recrutaţi şi la sfîrşitul anului 1944 Curtea Supremă a declarat internarea japonezilor-cetăţeni americani neconstituţională. Nici atunci, nici imediat după război japonezii n-au cerut dreptate sau despăgubiri, generaţia următoare a izbutit o strălucită inserţie în ţesătura vieţii economice (americanii de origine japoneză cîştigau în 1981 cu 11 la sută peste media naţională) şi de abia a treia generaţie, cei care nu au nici un fel de amintire personală despre întîmplările din timpul războiului, a început să ceară mai mult sau mai puţin zgomotos despăgubiri.

Victimele directe ale unei nedreptăţi colective realizează că suferinţa nu poate fi convertită în bani. Cînd, în anii '50, Israelul a negociat cu Germania de Vest reparaţii în contul crimelor naziste, mii de supravieţuitori au manifestat în faţa parlamentului israelian, refuzînd să primească "bani pentru sînge". E greu de crezut că aşa ceva s-a întîmplat, acum în toiul scandalului băncilor elveţiene. Ca şi în cazul japonezilor, nepoţii şi strănepoţii se agită, cer, verifică şi de fapt amestecă totul. Aurul evreilor devine aur nazist şi viceversa, bancherii elveţieni, care au început prin a declara că ei nu ştiu nimic, n-au păstrat nimic, au dat totul cui se cuvenea, au continuat prin recunoaşterile parţiale ale unor conturi, după care s-a descoperit că vinovaţi de manipulări ale unor fonduri dubioase sînt şi în băncile din Argentina, Belgia, Brazilia, Marea Britanie, Republica Cehă, Franţa, Olanda, Norvegia, Portugalia, Suedia, Vatican. Aurul confiscat din băncile centrale ale ţărilor ocupate a fost retopit laolaltă cu dinţii smulşi de la cadavrele scoase din camerele de gazare şi cu bijuteriile confiscate în prealabil. Cine le mai poate despărţi? Bancherii elveţieni cer acte şi dovezi, altele decît ce a şoptit un părinte în timp ce era despărţit de fiica sa de către soldaţii care-i repartizau în convoaie. Pentru a debloca puţinele conturi identificate anterior, bancherii au cerut urmaşilor un act de deces. Bancherii elveţieni au de apărat nu doar regula secretului bancar ci şi reputaţia lor de gestionari corecţi.

A treia generaţie postbelică îşi dispută comori cu o dimensiune variabilă, în funcţie de cei care le solicită sau cei care le posedă.

Scandalul e o bună ocazie pentru titlurile care repetă toate clişeele: "aurul evreiesc", "gnomii de la Zürich", "perfidul Albion".

Invitat să prezideze comisia care se va ocupa de repartizarea fondurilor găsite, Elie Wiesel, supravieţuitor, a refuzat, pe 10 mai 1997: "Nu mă simt chemat să cuantific suferinţele altora".

În generaţia nepoţilor sînt mulţi grăbiţi să-i ia locul.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Există informaţie în România? În ce stare se găseşte ea? În starea de natură sau în starea de produs al unei activităţi umane conştiente, reglementate, continue, fireşti, profesionalizate în regim public, nu doar în exclusivitate secret, ca pînă de curînd? Cine o produce? Cum? Pe baza căror materiale şi prin ce metode? Care sînt sursele informaţiei în ţara noastră? Circulă informaţia? Cum? La întîmplare sau pe circuite amenajate? Cine o vehiculează? Cine beneficiază de ea? Cine o utilizează şi în ce scopuri? Cît de publică este informaţia publică în România? Au cetăţenii acces la ea? Dar au ei nevoie de ea, îi duc lipsa, o solicită? Sînt românii informaţi, în cunoştinţă, tot timpul, de cauză, la curent? Există profesiuni ale informaţiei publice? Dar profesionişti? Şi, mai ales, cît de profesionişti?

Acestea sînt întrebările la care se străduieşte să răspundă, măcar în parte, dosarul numărului de faţă al Dilemei, cu ajutorul şi prin bunăvoinţa invitaţilor ei, personalităţi publice binecunoscute: profesori universitari, un sociolog specializat în producerea de informaţii cantitative, cîţiva conducători ai unor importante cotidiane naţionale şi, în sfîrşit, însuşi ministrul Informaţiilor Publice.

Şi iată acum, sub formă, firește, de ipoteză (de lucru) dar şi de concluzie de moment, răspunsul cuiva care nu a făcut, pentru realizarea acestui dosar tematic, a acestei informări publice despre informaţie, decît să-i întrebe pe alţii. Aşa cum, în România, nu există, încă, o economie de piaţă propriu-zisă, ci, în mare, doar o piaţă mai mult sau mai puţin neagră, regimul informaţiei nu poate să fie, la noi, decît unul "informal", subteran, "natural", întîmplător şi cvasi-neinstituţionalizat. Informaţii există, dar sînt manipulate mai mult sau mai puţin "ilegal" şi nefiresc, asemenea unei mărfi de contrabandă. Ele sînt colportate, nu comunicate. Instituţiile publice româneşti comunică în acelaşi timp lacunar şi pletoric, atît *intra* cît şi *extra muros*. Căci există, încă, ziduri în calea informaţiei, blocaje ale accesului nu neapărat intenţionate, cît generate de absenţa unei intenţii de reglementare a circulaţiei ei. Simptom: presa cotidiană, marea devoratoare şi furnizoare de informaţii, cu zbaterile ei nefireşti şi cu erorile ei, pentru care se face mai mult sau mai puţin responsabilă. Informaţie există în România, dar ne purtăm de parcă ne-ar fi ruşine sau frică de ea. Valoroasă în sine, informaţia continuă să fie, pentru noi, comoara însăşi, nu semnul ei monetar de zi cu zi. Căci românii par a nu comunica propriu-zis, ci a face troc cu informaţa. (B.G.)

Cezar TABARCEA
conferenţiar universitar, Facultatea de Litere, Secţia Comunicare şi Relaţii Publice

Frica de informaţie

Teoriile moderne privind informaţia au găsit în ultimii ani cea mai potrivită analogie: informaţia este o *resursă*, ca oricare alta, mai mult decît atît este o resursă vitală, alături de aer, apă, hrană.

Totuşi, analogia are o mai mare putere explicativă dacă vom lua ca model al informaţiei o resursă naturală, ţiţeiul bunăoară.

Ce facem pentru a utiliza profitabil un zăcămînt de petrol? Mai întîi îl identificăm şi îl evaluăm din punctul de vedere al cantităţii şi calităţii. Apoi, cu ajutorul unor mijloace tehnice, extragem petrolul şi-l prelucrăm, ajungînd din forma lui brută la produse finite care vor fi utilizate spre folosul omului.

Exact prin acelaşi proces ar trebui (pun acest optativ pentru că mă voi referi în special la situaţia autohtonă) să treacă şi informaţia. Cu două amendamente: mai întîi, spre deosebire de zăcămîntul natural, informaţia este importantă indiferent de cantitate şi calitate, apoi, spre deosebire de finalul procesului de utilizare a produselor finite, utilizarea informaţiei nu se sfîrşeşte cu reziduuri, decît în cazul cînd privim lucrurile conjunctural sau, de exemplu, moral, ambele perspective fiind anulate de istorie.

Unde se găseşte informaţia? Răspunsul e foarte simplu şi nu necesită argumente: *peste tot!*

Cum „extragem" informaţia? Prin procedeele de culegere a datelor care, dovadă că analogia funcţionează, devin pe zi ce trece tot mai perfecţionate şi mai sofisticate.

Cum prelucrăm informaţia? În primul rînd, prin *sistematizare*, analiză, clasificare etc.

În sfîrşit, *cum utilizăm (valorificăm) informaţia?* Dacă în cazul în speţă pe care ni l-am propus (al României), foarte multe lucruri sînt deficitare şi în etapele anterioare ale procesului, trebuie să recunoaştem că, în aceasta din urmă, unele sînt de-a dreptul grave.

Orice cititor al acestor rînduri a fost măcar o dată utilizator de informaţie prelucrată (nu luăm în discuţie perioada dinainte de '89) şi, în această situaţie, a putut constata că:

– a solicita, ca şi cetăţean (contribuabil!) o informaţie de la nivelul unei instituţii de stat (minister, administraţie, regie etc.) e ca şi cum, vrînd să cumperi un bidon de ulei la o staţie de benzină, ţi s-ar răspunde: „Avem, dar nu vă dăm!";

– a solicita o informaţie la nivelul administraţiei locale e ca şi cum, solicitînd acelaşi ulei, care se găseşte din belşug în staţie, ar trebui neapărat să oferi un comision pentru a-l obţine;

– a solicita o informaţie de la „anumite" instituţii de stat e ca şi cum ai privi cu jind la produsele petroliere dintr-o staţie de benzină închisă.

Culmea este că, adesea, organizaţiile private procedează asemănător. Absolvenţii secţiei de Comunicare şi Relaţii Publice de la Universitatea din Bucureşti care au dorit să-şi însoţească lucrările de diplomă cu studii de caz pe diverse societăţi comerciale au întîmpinat o neaşteptată rezistenţă în furnizarea de date (cînd reprezentanţii acestora ar fi trebuit să fie măguliţi!) invocîndu-se concurenţa, chiar dacă nu era vorba de date confidenţiale de natură economică.

Toate acestea demonstrează că, la fel ca şi în alte cazuri, este vorba despre o *mentalitate*, aceeaşi nefericită mentalitate imprimată de regimul totalitar, care, iată, nu s-a modificat semnificativ nici după şapte ani.

Mentalitatea persistă însă şi la consumator. Cîtor cetăţeni români le-ar trece prin cap să afle (măcar aşa, de dragul de a şti!) care este situaţia reţelei de canalizare din cartierul lor? Să afle direct de la sursă, pentru că sînt contribuabili, şi nu din zvonurile colportate de muncitorii care repară un canal!

Situaţia se datorează faptului că cetăţeanul nu ştie şi nu a fost *educat* în sensul acesta, că *are dreptul* la informaţie, iar organizaţiile, deşi ştiu, nu sînt *educate* în sensul de a se simţi *obligate* să furnizeze informaţia.

Aşa cum există carburanţi care nu sînt utilizabili de către şoferul Daciei, deşi sînt interesanţi pentru o acţiune de stat (zborurile cosmice, să zicem), formula lor fiind, deci, oarecum secretă, există şi informaţie secretă. Nimeni nu pretinde că şi aceasta trebuie pusă în circulaţie.

Dar de aici şi pînă la a ţi se răspunde la întrebarea: „Cît curent se consumă în zona X pentru iluminatul stradal?" (caz relatat de un cunoscut de-al meu), într-un mod aproape brutal: „Da' ce te interesează pe dumneata?", e o mare distanţă. Funcţionarul îşi dădea seama inconştient că posesia acestei informaţii ar putea genera o reacţie. O reacţie pozitivă, de exemplu, civică. Iar asta îi inspira *frică*.

În loc de orice concluzie, voi relata, aşa cum am mai făcut, un caz real – şi îi rog pe cititori să creadă că este real – revelator. Un bătrîn fost securist, auzind fel de fel de minuni despre Internet, roagă pe cineva să-i arate ce e cu chestia asta. După două ore de „navigaţie", timp în care pensionarul a făcut ochii cît cepele, a exclamat cu imensă uimire amestecată cu năduf: „Dom'le, cîtă informaţie necontrolată!"

Abia cînd vom scăpa de frica de a oferi informaţie, dar şi de frica de a primi, respectiv de a utiliza informaţie, vom putea să fim în situaţia normală de a umple rezervorul maşinii cu benzină pentru a face o călătorie... undeva... cu sau fără vreun scop anume.

Alin TEODORESCU
sociolog, director al IMAS

„Circulaţia informaţiei între instituţiile publice este o tragedie"

Categorii de informaţie

Există în societatea românească actuală o piaţă a informaţiei?

Există. În orice societate sînt patru categorii de informaţie absolut necesare: informaţii statistice despre persoane, informaţii despre bunuri, informaţii despre corporaţii şi instituţii şi, în sfîrşit, informaţii de guvern. Să le luăm pe rînd. În România, informaţiile despre persoane sînt produse de Comisia Naţională de Statistică, după un sistem foarte lent şi foarte învechit.

În ce măsură este informatizată Comisia Naţională de Statistică?

Într-o destul de mică măsură. Noi nu am avut recensămînt între 1977 şi 1992, deci vreme de cincisprezece ani nu am ştiut cum stăm din punct de vedere demografic. Recensămîntul din '92 s-a publicat abia în '94, cu mare întîrziere, datele prezente în el sînt, în parte, deja depăşite, ar trebui produse altele noi, la zi. CNS a început, însă, să aibă competitori în ceea ce priveşte producţia de informaţie despre persoane în România: institutele de cercetare private.

Cîte astfel de institute există, la noi, în clipa de faţă?

În jur de douăzeci, dar, dintre acestea, numai şase sau şapte sînt acreditate de ESOMAR (Asociaţia Europeană de Marketing; *n. red.*), restul au o activitate mai restrînsă, numai două sau trei fiind de stat, celelalte, cum spuneam, fiind, toate, particulare.

Vine, apoi, informaţia despre producţia şi circulaţia bunurilor. Prin bunuri înţeleg aproape orice, de la ziare pînă la recolta de grîu. Obiecte, deci. Şi aici Comisia Naţională de Statistică joacă un rol important, dar, o dată în plus, sistemul ei de operare este învechit, pentru că sistemul statistic naţional de indicatori a rămas orientat, ca în trecut, spre planificare, a producţiei şi consumului, şi nu către înregistrarea mişcării, a circulaţiei reale a produselor. Şi în acest domeniu, Comisia a început să fie concurată de institutele private, a căror capacitate de producţie de informaţie este, însă, deocamdată, redusă, limitată.

Urmează indicatorii despre viaţa corporaţiilor, a unităţilor fie economice, fie de altă natură, ca şi despre viaţa instituţiilor şi a agenţilor. Instituţiile sînt cele ale statului, la nivel atît central, cît şi local, producţia de informaţie fiind foarte mică în acest domeniu: eşti pur şi simplu în ceaţă dacă vrei să afli, de pildă, cîte spitale există în România, care este totalul medicilor, ce vîrstă au ei, care este producţia anuală de reparaţie medicală ş.a.m.d. În special în ceea ce priveşte corporaţiile, cantitatea de informaţii este deosebit de mică.

Vin, în sfîrşit, indicatorii guvernării, care sînt indicatori de stare opinională şi indicatori privind realizarea programelor de guvernare. Indicatorii de stare opinională au început să fie produşi încă din 1991-92, mai curat sau mai puţin curat, dar se produc, există şi funcţionează. Indicatorii de realizare a programelor de guvernare sînt mai puţini, se produc sporadic şi nu au, încă, un impact major atunci cînd sînt comunicaţi publicului. Producţie de informaţie despre aceste patru categorii fac mulţi în România: şi organismele centrale şi cele locale de stat, şi agenţii privaţi, şi institutele de cercetare.

Cine sînt, în general, comanditarii acestei producţii de informaţii? Voi, de exemplu, ca institut independent, primiţi şi comenzi de la stat?

Niciodată. Nu am avut nici un fel de contract cu statul. Noi sîntem specializaţi în măsurare şi producţie de informaţii. Deţinem un corp de metode şi tehnici care evoluează, se perfecţionează, ca şi un număr de servicii pe care le punem la dispoziţia clienţilor. Sîntem mai puţin dotaţi în ceea ce priveşte *analiza* informaţiilor. Noi sîntem producători şi măsurători. De aproximativ doi ani, institutul nostru este cel mai mare producător român de informaţie despre persoane, bunuri şi corporaţii, dar sîntem încă foarte mici în comparaţie cu alte institute din lume. În marea lor majoritate, clienţii noştri sînt agenţi economici şi neeconomici, deci *profit* şi *non-profit*, care doresc să cunoască anumite date statistice despre mişcarea persoanelor, bunurilor şi corporaţiilor.

Ştiri şi măsurători

Care este diferenţa dintre voi, ca institut de măsurare statistică, şi presă, ca furnizor şi producător de informaţii?

Diferenţa dintre noi şi presă este enormă. Presa, atît audiovizuală cît şi scrisă, furnizează divertisment şi comunică informaţii. Doar o *comunică*. Se întîmplă foarte rar ca presa *să creeze* informaţie. Ştirea este o informaţie despre un anumit eveniment, dar o informaţie nestructurată, pe care presa doar o preia, ea ilustrează acel eveniment şi informează despre el, transmite. Nu creează nici evenimentul,

nici măsurarea acestuia. De multe ori, institutele de măsurare produc ştiri, produc informaţie despre informaţia măsurată: măsoară atitudinea publicului, o pun într-o anumită formă care, de obicei, este preluată *tale quale* de mijloacele de comunicare în masă. Una dintre deficienţele majore ale presei audiovizuale şi scrise româneşti este faptul că ea crede că comunică informaţie, cînd, de fapt, ea comunică un stil de viaţă, divertisment, şi imprimă un anumit proces de educare publicului, dar nu se poate spune că *produce* informaţie. Presa nu *produce* ştiri, ci *comunică* ştiri. Cum spuneam, aceasta este o deficienţă majoră, pentru că te poţi trezi în situaţia în care tu produci informaţie structurată, măsurată, cu un grad mai mare sau mai mic de validitate, iar presa o contrazice. Te vezi pus, atunci, într-o situaţie de inegalitate: presa nu a făcut măsurători, iar tu nu ai cum să ripostezi.

Există, din partea publicului, cerere de informaţie propriu-zisă, sau doar nevoie de contact, de comunicare?

Publicul are nevoie de informaţie despre viaţa corporaţiilor şi a instituţiilor publice, chiar de informaţie structurată, obţinută prin măsurări sistematice. Dar acest tip de informaţie este mai importantă pentru profesionişti. Noi avem o problemă în ceea ce priveşte livrările de măsurători, felul în care informaţia ajunge la client. Majoritatea livrărilor se fac acum electronic, ceea ce ne pune de multe ori în situaţii comice: chiar dacă trimiţi un raport de cercetare prin *e mail*, eşti obligat, totuşi, să ai un act de la vamă că ai exportat! La noi, transportul acesta prin *e mail* reprezintă cam 50% din producţie, nici nu se vede. Societatea românească are, din acest punct de vedere, o problemă crucială: foarte puţin este scris, conducerea societăţii se efectuează verbal, se transmite oral, iar foarte puţinul care este scris este scris după un sistem atît de învechit şi de nepotrivit cu realitatea, încît este de-a dreptul inutilizabil. Circulaţia informaţiei între instituţiile publice este o tragedie, avem de-a face cu un sistem de stat care, din acest punct de vedere, nu funcţionează.

Cum se guvernează, de fapt, la noi? Pe baza căror informaţii?

Ştim prea bine cum se guvernează: după zvonuri şi impresii personale.

Deci cum trăim, aşa ne şi guvernăm, după zvonuri şi ştiri mai mult sau mai puţin exacte. Cîtă informaţie au la bază deciziile politice?

Foarte puţină. Vorba „Lasă, că ştiu eu!" poate fi auzită aproape peste tot. Nu trăim într-un stat guvernat, ci într-unul, de multe ori, ghidat.

Există monopoluri asupra informaţiei? Există un monopol informaţional de stat? Numai noi, societatea, sîntem lipsiţi de informaţie, sau şi statul?

Există un monopol asupra informaţiei în sectorul public. Organismele centrale de stat nu furnizează informaţii...

Dar o folosesc?

...Deşi, în mod normal, ar trebui s-o furnizeze, pentru că sînt servicii publice. Dar dacă eu mă duc acum la Ministerul Finanţelor şi solicit un eşantion al firmelor cu un total al încasărilor de export mai mare de 10 milioane de dolari pe an, mi se răspunde că această informaţie reprezintă un secret de stat!

Dar au astfel de statistici?

Au.

Bine, dar atunci pentru cine sînt ele făcute, cine le utilizează?

Cîteva persoane din serviciul public, şi atît.

Serviciu public sau secret?

Public, în sensul că este finanţat de la buget.

Mulţumesc. (B.G.)

Nicolae MANOLESCU
profesor universitar, preşedinte al Partidului Alianţei Civice

Mentalitate monopolistă şi politică a zvonului

În noiembrie 1996, cu ocazia întîlnirii de la TVR, dinaintea primului tur de scrutin, a tuturor candidaţilor la preşedinţie, aţi fost, dacă-mi amintesc bine, singurul care a pomenit despre necesitatea demonopolizării informaţiei în societatea noastră. Există, domnule profesor, monopoluri asupra informaţiei în România? Sînt ele de mai multe feluri? Există o concurenţă între ele? Dacă existenţa unei pieţe a informaţiilor în România rămîne de demonstrat, să existe, în schimb, o „piaţă" a monopolurilor asupra informaţiei?

Există, fără discuţie, un monopol asupra informaţiei, iar tema ca atare mi se pare importantă pentru că noi trebuie să ne propunem să construim o societate de tip informaţional. Se vorbeşte foarte mult, în cadrul reformei, despre domeniile care ar trebui schimbate, dar nu se spune absolut nimic despre informaţie. Or, se ştie, şi nu de azi, de ieri — repetatele rapoarte ale unor organisme internaţionale au demonstrat-o — că, cel puţin în a doua jumătate a secolului XX, evoluţia societăţilor s-a făcut în primul rînd pe această cale. Faţă de industrializarea din secolul al XIX-lea, în cea de-a doua parte a secolului nostru schimbările ţin de circulaţia informaţiei ca factor prioritar în reaşezarea structurilor economice, sociale etc. Noi ştim că trăim într-o societate informatizată, dar nu-i mai puţin adevărat că există un mare pericol care paşte informaţia, şi anume monopolul asupra ei. Or, după 1989, nici unul dintre guvernele succesive nu a făcut ceva pentru demonopolizarea informaţiei. Dimpotrivă, s-a perpetuat controlul informaţiei, în forme mai mult sau mai puţin primitive cîteodată, control care îi avantajează, pe termen scurt, pe guvernanţi, pentru că informaţia este un instrument de putere, dar îi dezavantajează pe termen lung, pentru că monopolul asupra informaţiei are cîteva consecinţe negative. Una ar fi imposibilitatea circulaţiei fluente, normale, a informaţiei. Aceasta se blochează, se concentrează, se dispersează. O a doua consecinţă a monopolului informaţional este posibilitatea manipulării informaţiei, care, mai devreme sau mai tîrziu, se întoarce împotriva manipulatorului. Manipularea informaţiei se cunoaşte la noi mai ales sub forma intoxicării. Eu cred că, la ora actuală, dacă am încerca să stabilim un procentaj între informaţia corectă şi informaţia falsă, manipulată, tendenţioasă, mai bine de jumătate din cantitatea totală de informaţie vehiculată ar cădea în a doua categorie. La această situaţie contribuie, mai mult sau mai puţin, toate mijloacele de informare.

La originea ei se află, cumva, un defect de fabricare şi de căutare a informaţiei?

Cred că la baza fenomenului de intoxicare se află principiul zvonurilor.

Ştirea nu a reuşit să înlăture zvonul?

Nu. Noi ne aflăm încă sub imperiul zvonurilor. Zvonul este o informaţie neverificată, parţial adevărată, de foarte multe ori falsă. Într-o societate care nu a pierdut monopolul asupra informaţiei, zvonul este mai credibil decît ştirea corectă.

Cum ar spune teoreticinii actelor de limbaj, zvonul nu trebuie judecat prin prisma valorii de adevăr, ci prin aceea a forţei lui ilocuţionare, persuasive, care este teribilă...

Forţa zvonurilor este, într-adevăr, teribilă, pentru că noi toţi sîntem formaţi, educaţi, dresaţi în acest sens. Sîntem mult mai dispuşi să dăm crezare zvonurilor decît ştirilor corecte. Zvonul are avantajul că, netrebuind să fie verificat, poate fi pus în circulaţie mai uşor. În toată lumea, orice ştire de presă este însoţită de precizarea că ea a fost verificată „din surse independente". Această noţiune la noi nu a pătruns încă. Nu am auzit niciodată şi nu am citit în nici o gazetă românească această formulă elementară: „ştire verificată din surse independente". Zvonul se dispensează de aşa ceva, pentru că sursele zvonului sînt totdeauna „independente", ca să zic aşa. Riscul cel mare este acela al creării unei presiuni a zvonurilor. Zvonul face opinie publică. Pe vremuri, se spunea că o lege este un zvon adoptat de Marea Adunare Naţională. În momentul de faţă, foarte multe dintre măsurile luate de guvernanţi nu sînt decît rezultatul presiunii zvonurilor, şi ele nu fac decît să încerce să se conformeze zvonurilor, care, creînd opinie publică, determină, prin presiune, obligaţia ca guvernanţii să ia o anumită atitudine, să se conformeze. Chiar atunci cînd noi vorbim despre puterea imaginii, tot în perimetrul acesta ne mişcăm. Căci imaginea ce este, de fapt? Imaginea este o informaţie despre o instituţie sau despre o persoană, pe care o pui în circulaţie şi care este menită să creeze o anumită stare de spirit, să determine o anumită atitudine, un anumit vot etc. Or, şi imaginea, la noi, este, într-o foarte mare măsură, rezultatul zvonurilor. Există, prin urmare, şi zvonuri sub formă de imagine.

Poate că tocmai „structura" de zvon a imaginii televizate este cea care îi dă puterea...

Fără îndoială. Dacă mergem puţin mai departe, putem să constatăm că există o legătură foarte strînsă între principalele evenimente, în special negative, petrecute în societatea românească din 1989 şi pînă azi, şi această predilecţie a noastră pentru informaţia de tip zvon. Tîrgu-Mureş martie

Nici unul dintre guvernele de după 1989 nu a făcut ceva pentru de-monopolizarea informaţiei ● Zvonul este mai credibil decît ştirea corectă ● Zvonul face opinie publică ● Ziaristul român nu este educat în spiritul meseriei pe care o practică ● O cauză a distorsionării informaţiei este şi absenţa oricărei rigori în producerea informaţiei

'90, crearea SRI, mineriada, Piaţa Universităţii, căderea guvernului Roman, prima încercare a Regelui de a veni în ţară etc., toate acestea au la bază monopolul asupra informaţiei, zvonistica, imposibilitatea informării corecte şi, deci, a adoptării unei soluţii corecte. În toate aceste cazuri, prin intermediul manipulării informaţiei s-au creat crize sociale.

Cînd spuneţi „manipulare", cuvîntul acesta aduce, inevitabil, cu sine umbra existenţei unei intenţii şi a unui autor al manipulării. Se mai poate vorbi, în toată această ceaţă informaţională, de o implicare a serviciilor secrete?

Eu cred că manipularea aceasta nu mai presupune un centru, şi nici chiar mai multe. Cînd se întîmplă să se pună intenţionat în circulaţie o anumită informaţie, trebuie să vorbim, cred eu, de cazuri, de accidente. Fără îndoială că mai există, încă, obiceiul de a discredita public o persoană. Există şi acum aşa-zise „campanii de presă", îndreptate împotriva unor oameni politici, oameni de afaceri, bancheri etc., în care cantitatea de pseudo-informaţie, de zvon şi, deci, de manipulare este absolut enormă. Părerea mea este, însă, aceea că trebuie să vorbim, mai presus de orice, de existenţa unei anumite conformaţii intelectuale şi morale a cetăţeanului din România postcomunistă, o conformaţie care datează din epoca anterioară şi care face ca el să fie predispus zvonurilor, să nu aştepte verificări pentru simplul motiv/că el însuşi nu verifică — este o matriţă, de fapt, pe care informaţia se mulează şi după care se reproduce, fără ca să existe neapărat o intenţie absolut precisă în toate cazurile. Intenţia, de altfel, este şi greu de stabilit. În materie de informaţie, ca şi în materie de artă, intenţia nu este niciodată cu adevărat probată. Eu nu ştiu ce intenţii se ascund, de pildă, în campania unui ziar împotriva unui om politic sau unui om de afaceri. Contează ce iese. Şi mai contează ceva: dacă noi am fi o societate normală, cu o informaţie demonopolizată şi cu o circulaţie cu adevărat liberă a informaţiilor, deci de piaţă, în care informaţia s-ar vinde şi s-ar cumpăra, punerea în funcţiune a acestui mecanism n-ar fi posibilă, el s-ar gripa imediat. Faptul că el merge foarte bine demonstrează că noi dorim să aflăm anumite lucruri şi nu altele. Noi sîntem fericiţi cînd aflăm că a mai fost descoperit un om de afaceri corupt, de exemplu, pentru că, săraci fiind, asta ni se pare o mare lovitură.

Ne simţim răzbunaţi simbolic.

Sigur, ne răzbunăm simbolic împotriva unor oameni care au reuşit mai bine decît noi. De aceea am pus problema demonopolizării informaţiei şi a circulaţiei ei. Dar aceasta presupune şi o educaţie a ziaristului.

Chiar, vedeţi, pe undeva, eforturi ale unor jurnalişti români de a schimba această mentalitate, de a i se opune, de a se scutura de aceste obişnuinţe? Ce-ar trebui să facă un jurnalist român responsabil?

Există şi jurnalişti români foarte buni. Dacă am discuta acum cazuri particulare, firească că aş putea să dau exemple de jurnalişti români care-şi fac meseria aşa cum trebuie, care fac analize foarte serioase. Dar, ca fenomen general, cred că, din păcate, ziaristul român nu reuşeşte să scape de aceste efecte negative ale zvonisticii, pentru că nu are nici cultura, nici educaţia de specialitate necesare. Ziaristul român nu este educat în spiritul meseriei pe care o practică. Cîtă vreme el publică ceea ce i se spune şi nu simte nevoia să facă nici măcar un post-scriptum sau o simplă menţiune că sursa este incertă, neverificată, neverificabilă etc., înseamnă că acest lucru, de fapt, nici măcar nu-l interesează! De aici pleacă totul. Cînd am spus „cultura ziaristului", m-am referit şi la faptul că noi nu avem încă ziarişti specializaţi. La conferinţele de presă pe care le fac partidele s-a apelat, de multe ori, ca ziarele să trimită ziarişti calificaţi într-un anumit domeniu. Indiferent de temă, oamenii veniţi la conferinţele de presă sînt aceiaşi. Apoi, dacă deschidem orice publicaţie, dacă ascultăm orice post de radio sau de televiziune, putem să constatăm că numărul de erori de informaţie elementare — de tipul nume greşite, localizări greşite, date greşite – este atît de mare încît nu-ţi poţi permite nici cea mai mică iluzie în acest sens. Una dintre cauzele distorsionării informaţiei este şi absenţa oricărei rigori în producerea informaţiei. Dacă eu nu ştiu, de exemplu, nici măcar cum îl cheamă pe cel despre care scriu, cum să mai am pretenţia ca informaţia mea să fie corectă?! Eu nu ştiu nimic despre el, nu m-a interesat absolut nimic în ceea ce-l priveşte, şi pînă şi numele i-l pocesc!

Ar trebui să existe documentare, dosare de urmărire, ca să zic aşa, în timp, a carierelor individuale...

Care documentare?! De exemplu, Oriana Fallacci, cînd a făcut celebrele ei reportaje cu personalităţi politice ale planetei, şi-a întocmit despre fiecare în parte un dosar, şi era absolut evident că atunci cînd stătea de vorbă cu unul sau cu altul ştia tot ce se putea şti despre personalitatea cu pricina: îi citise declaraţiile, îi cunoştea CV-ul, avea informaţii de ultimă oră despre el. Şi, în aceste condiţii, firească că întrebările erau extraordinare, ceea ce obliga şi la răspunsuri extraordinare.

Absenţa documentării face, la noi, ca presa să fie de multe ori prolixă şi contradictorie, lipsa ei de memorie fiind, de fapt, lipsă de eficacitate...

La noi nu există nici măcar suită logică! Acelaşi ziar poate să publice, de la o zi la alta, informaţii contradictorii fără să simtă nevoia să se refere la faptul că a greşit şi că, apoi, s-a corectat. S-au întîmplat nenumărate cazuri de acest fel. Nu vreau să dau nume, dar ele sînt notorii, la vîrf, dacă pot spune astfel...

Mai bine, într-adevăr, căci problema depăşeşte nivelul cazurilor individuale. Domnule Profesor, vă mulţumesc. (B.G.)

PRESA ȘI INFORMAȚIA PUBLICĂ:

Bogdan FICEAC
redactor-sef-adjunct la cotidianul *România liberă*

Deficit de comunicare, transparență incompletă

Presa face și munca administrației

Ce părere aveți despre accesul la informație în România, în principal în ceea ce privește accesul presei la informația publică și, prin presă, accesul publicului?

Accesul publicului la informație prin intermediul presei reflectă accesul presei la informațiile publice. Dacă ar fi să caracterizez acest acces printr-un singur cuvînt, aș spune că el este, în momentul de față, haotic. Există foarte multe birouri de presă, aproape fiecare instituție publică și-a înființat unul, dar, din păcate, de la aceste birouri de presă informațiile ori sînt furnizate cu prea mare întîrziere, ori sînt excesiv de neutre, mergînd pînă la deja celebrul *„no comment"*, astfel încît fiecare ziarist încearcă să-și formeze propriile canale de informație. Canalele acestea fiind, însă, neoficiale, există un anumit pericol, nu mare, de dezinformare. În marea majoritate a cazurilor însă, atunci cînd se face într-adevăr gazetărie, deci cu informații din mai multe surse, cu o documentare cît mai completă, noi reușim să producem materiale de presă interesante, credibile și capabile, chiar, să anticipeze anumite evenimente. Problema, repet, este aceea a debandadei existente în informațiile oficiale, căci noi aflăm, de multe ori, prin propriile noastre canale, anumite lucruri, dar avem nevoie de confirmare sau de infirmare sau, oricum, de o poziție oficială, dar lucrul acesta este foarte greu de obținut. Am impresia că și în cazul administrației actuale există, mergînd pînă la cel mai înalt nivel, un deficit de comunicare. Mai ales în ultimele săptămîni, s-au putut observa chiar la Guvern declarații contradictorii, care dovedesc faptul că nici măcar miniștrii între ei, sau miniștrii cu subalternii lor nu comunică suficient. Nu există un punct de vedere comun care să fie comunicat presei. A fost exemplul listei cu întreprinderile propuse spre a fi lichidate: ministrul reformei anunță o listă, șeful FPS, altă listă, premierul, alta, ceea ce demonstrează că ceva nu merge. Deci inclusiv în interiorul instituțiilor statului, canalele de comunicare sînt obturate, ceea ce se răsfrînge și asupra noastră, obligîndu-ne să ne informăm prin investigații proprii asupra unei stări de spirit existente și, pe baza acestor informații și, bineînțeles, cu fler, să decelăm ce este adevărat, ce este intoxicare, ce este fals, de unde rezultă un volum de muncă mult mai mare pentru niște lucruri care ar putea să fie mult mai simple.

Și mai este ceva. Actuala structură a societății seamănă cu un sandviș uriaș: există, pe de o parte, marea masă a oamenilor care își văd de treabă, și, pe de altă parte, un vîrf al noii puteri, cu oameni care au voință politică și vor să facă ceva, la mijloc, însă, existînd o structură extraordinar de vastă de funcționari, birocrați, foarte mulți adepți, mai pe față, mai în ascuns, ai regimurilor trecute, care, după cele două-trei luni de derută de după alegerile din noiembrie 1996, văzînd că schimbările radicale nu sînt foarte ușor de făcut, s-au coagulat foarte puternic în ultimele luni, ajugîndu-se ca, în loc ca miniștrii să schimbe ministerele, structurile birocratice să-i schimbe pe miniștri. Or, din partea acestor structuri care au avut foarte mult de furcă cu ziariștii, nu ne putem aștepta la o informare fluentă a presei.

Prevenirea intoxicărilor

Costă mult o informație? O dată, bineînțeles, ca volum de muncă, dar și în sensul dacă vi s-a întîmplat vreodată să cumpărați informație?

Nouă nu ni s-a întîmplat să cumpărăm informații, pentru că, fiind un ziar de mare tiraj, de obicei aceste informații vin ele singure la noi. Abia după aceea urmează o muncă dificilă, de verificare a informației. De multe ori, acestea sînt adevărate, dar avem de-a face și cu gesturi de răzbunare personală. Alteori, sînt informații primite prin fax, cu tot felul de ștampile falsificate ca să pară documente oficiale și să fie publicate, provocînd chiar un proces împotriva ziarului.

Aveți un birou juridic cu care vă consultați pentru a preveni eventualele procese?

Da, avem doi juriști angajați permanent ai ziarului și încercăm cît putem să prevenim producerea unor astfel de cazuri, dar noi sîntem un cotidian, iar ritmul de muncă este foarte mare.

În ceea ce privește procesele, avem cu zecile, dar și pentru că s-a creat aproape o modă: cine este prezentat critic, chiar documentat, ne dă imediat în judecată. Am avut chiar cazuri absurde, în care cineva să fie inculpat, deja, pentru faptele semnalate de ziarul nostru, iar procesul de calomnie intentat nouă de respectivul să se afle, încă, pe rol! În ultimele luni, nu am mai avut, însă, cazuri de felul acesta, pentru simplul motiv că s-a mai normalizat, cît de cît, colaborarea cu organele menite să apere legalitatea. În primii șapte ani, nu puteam obține aproape nimic, din motive prea bine cunoscute. Abia acum cazurile vechi, semnalate de noi cu ani în urmă, au început să fie puse pe tapet, să fie aduse în fața justiției. Ani întregi însă, dosarele de cercetare erau ținute la dospit și nu se dădea curs decît proceselor de calomnie intentate *României libere*. Acum, cît de cît, situația pare a merge spre normalizare. Repet însă, mai sînt foarte multe lucruri de făcut, începînd cu birourile de presă și mergînd pînă la structura administrativă, care opune o nemaipomenită rezistență solicitărilor de informare formulate de presă. Să vă dau un exemplu. Doi reporteri ai ziarului nostru au vrut să facă o investigație a unui caz ținînd de Poliție, în care era vorba despre o rețea de traficanți, caz despre care anumite informații fuseseră publicate chiar în buletinul de presă al Ministerului de Interne. Noi nu am vrut decît să continuăm ancheta, dar doamna maior care se ocupa de cazul respectiv, fie pentru că nu agreea ziarul nostru, fie din alte motive, nu a vrut să ne ofere nici un fel de informații, ne-a pus să cerem aprobări, pe care le-am obținut, dar tot degeaba. Doamna maior, nu și nu! La nivelul acestor structuri există blocaje cu motivații greu de înțeles, dacă nu este vorba, pur și simplu, de rea-voință. Noi nu anchetam Poliția, ci, dimpotrivă, reliefam eforturile acesteia. Nu înțeleg!

Monopol, tezaurizare, ascundere

Aveți senzația că s-a schimbat ceva în relația dintre decizia politică și informațiile furnizate de presă? Țin seama decidenții politici actuali ai României de faptele semnalate în presă?

Ceva s-a schimbat, dar nu atît cît cei mai mulți dintre noi am fi dorit. Există, totuși, semnale de răspuns. Problemele semnalate de noi în ziare încep să aibă ecou. Numai că, repet, de la voință la putință, se pare că este o cale foarte lungă.

Se poate vorbi de existența, în România, a unor monopoluri informaționale, de utilizarea „informală" a unor informații publice? Există blocări, stocări nefirești, mai mult sau mai puțin oculte, mai mult sau mai puțin intenționate, de informație?

Da. Cred că putem să vorbim despre existența acestui fenomen, pentru că, pretutindeni în lume, informația este extraordinar de valoroasă. Iar într-o perioadă de trecere de la un regim în care informația era folosită aproape exclusiv în scopuri de șantaj, în care totul era secret, în multe structuri deosebit de importante această obișnuință s-a păstrat. Informația continuă să fie folosită fie pentru a șantaja pe cineva, fie pentru a compromite pe cineva prin nepredarea rapoartelor despre o situație reală, fie pentru a ascunde vina cuiva care are nevoie de o promovare ca să constituie un cap de pod într-o viitoare structură etc. Motivația ascunderii există, informația este foarte valoroasă, astfel încît ea este ascunsă, tezaurizată, dacă nu chiar, cum s-a și întîmplat cînd au fost arse dosare, distrusă. Există, așadar, motivații ale blocării canalelor de informație. La noi nu se poate încă vorbi despre transparență.

Furnizorii

Ca producători și comunicatori de informație, cum colaborează ziarul Dvs. cu agențiile, în primul rînd românești, de presă?

Este o colaborare foarte bună. Dintre agențiile românești, Mediafax este, de departe, cea mai bună, și ca volum de informații, și ca promptitudine. Mai există, apoi, cîteva agenții serioase, dar sînt oarecum specializate și cu un volum mai mic de informații. Altele sînt specializate, ca să spun așa, mai mult pe zvonuri. Noi le folosim mai mult pentru a dispune de un canal în plus de control asupra unor informații despre care avem cunoștință, dar cărora nu putem să le acordăm un credit total. Altele sînt specializate pe informație seacă, și ne sînt foarte folositoare pentru că sînt debarasate de păreri și interpretări. Informația crudă și nudă din partea unei agenții de știri este cea mai importantă. Foarte importante sînt și agențiile străine, mai ales pentru ziarele românești, care nu își permit să aibă corespondenți de presă externi în principalele centre ale lumii.

Ce părere aveți despre informațiile furnizate de Comisia Națională de Statistică și, deopotrivă, de institutele de sondaje?

După noiembrie 1996, datele oferite de CNS încep să se apropie de realitate, spre deosebire de ce era înainte. Acum, statistica arată efectiv situația din țară. Toate aceste informații sînt foarte importante pentru noi, pentru că ne creează un tablou al stării națiunii, al stării de spirit a populației, care ne sînt de foarte mare ajutor, începînd cu tematica anumitor articole și terminînd cu însăși structura ziarului, pentru că ne arată care sînt subiectele cele mai arzătoare pentru opinia publică, cărora încercăm să le acordăm și noi, în ziar, o pondere cît mai mare.

Vă mulțumesc.

Sorin ROȘCA STĂNESCU
director al cotidianului *Ziua*

Situație în curs de normalizare

Care este situația accesului la informație în România? Cum se obține, azi, o informație exactă, pe care publicul să se poată baza?

Ceva mai ușor ca pînă anul trecut, la alegeri. Există un grad ceva mai mare de transparență. Informațiile pe care le primim de la instituțiile statului au început să fie ceva mai corecte și mai puțin trunchiate, dar sîntem încă departe de crearea, în România, a unor mecanisme, comparabile cu cele occidentale, de circulație a informațiilor oficiale.

Erori de presă
pentru care nu presa este vinovată

Să începem cu erorile de presă. Există o anumită categorie a falselor erori de presă. De multe ori, se întîmplă ca oamenii politici să facă afirmații riscante, pe care reporterii le iau ca atare și care, apoi, apar în presă. A doua zi, omul politic respectiv este luat la întrebări de colegi și dă înapoi, dînd vina pe jurnaliști și spunînd că a fost interpretat tendențios. Am trecut prin nenumărate astfel de situații, în care m-am văzut obligat să le pun celor în cauză banda de magnetofon la telefon, confruntîndu-i cu propriile lor declarații. Există, așadar, o categorie de informații corecte care sînt acuzate drept false.

Există, apoi, o categorie de informații trunchiate sau chiar false, care ne vin pe căi oficiale, în principal de la diferiți purtători de cuvînt, de la toate nivelurile, inclusiv guvernamental, și care nu pot fi imputate decît neprofesionalismului acestor purtători de cuvînt, care nici unul nu este specialist în relații publice. Pînă apucă să învețe, se schimbă guvernul, și o luăm de la capăt! Purtătorii de cuvînt pe care-i avem nu sînt adevărați purtători de cuvînt: în loc să fie o fereastră deschisă către instituția pe care o slujesc, ei, de cele mai multe ori, constituie o barieră suplimentară în calea jurnalistului. Acesta este trimis pe la birourile de presă, pierzînd, astfel, contactul cu funcționarii care chiar stăpînesc informația. Oamenii care răspund de presă în diversele instituții ale statului sînt tratați ca niște pițifelnici, ajungîndu-se, astfel, în situația ca informația să-i ocolească tocmai pe purtătorii de cuvînt. Un foarte bun purtător de cuvînt este, de pildă, oricît ar putea să pară de paradoxal, cel al SPP-ului, care, în clipa de față, este o femeie, pe care o agreează toți jurnaliștii. Unde există un bun purtător de cuvînt se simte, cu atît mai mult în cazul acesta, unde este vorba de un serviciu secret, unde prea mare transparență nu are cum să existe. Cu Ministerul Justiției, în schimb, comunicarea este foarte grea. La fel și cu Poliția.

Un al treilea capitol ar fi aceste adevărate cimitire ale elefanților care sînt, încă, instituțiile publice românești — ministere, primării etc. —, pline de funcționari de pe vremea lui Pazvante Chiorul, care au moștenit reflexele secretului total sau ale transmiterii informației cu jumătate de gură, voit trunchiat. Fapt care duce la erori de presă.

Informația se cumpără

Mi-ați vorbit, pînă acum, despre presa ca și comunicator de informații. În ce măsură presa, prin forțe proprii, este și producător de informații? Cît este de greu să produci informație proprie, independentă?

În ceea ce privește instituțiile publice, inclusiv Poliția, nu este normală nici un fel de discriminare. Eu, de pildă, la ziarul *Ziua*, nu cultiv ideea de a plăti, de a oferi cadouri unor purtători de cuvînt, de exemplu, sau altor oameni influenți din diferite instituții, așa cum se întîmplă nu o dată, pentru obținerea de informații în mod preferențial față de restul presei. Nu facem așa ceva. În ceea ce privește, în schimb, serviciile secrete, noi am practicat pe

ACCES, BLOCAJE, CONCURENȚĂ

Cristian Tudor POPESCU
redactor-șef al cotidianului *Adevărul*

Omul cu pixul

Whisky, șantaj, femei

Cum mai stăm cu accesul la informația publică? Cum colaborează autoritățile cu presa, cît de deschise și de coerente sînt ele în ceea ce privește informația?

Ca și înainte. În continuare se practică livrarea preferențială de informație către presă, fiecare organ de presă avîndu-și oamenii lui, pînă la cele mai înalte niveluri, în diverse structuri cum ar fi Poliția, Parchetul, Guvernul, fiecare demnitar în parte oferind informațiile cu prioritate oamenilor „lui". În continuare se poate, așadar, spune că nu există un acces general, nediferențiat, așa cum ar trebui, la informația publică ținînd de administrație și de structurile statului: fiecare se descurcă cum poate! Din punct de vedere tehnic, metodele cele mai recomandate de obținere a informației sînt șantajul, whisky-ul, care continuă să fie foarte apreciat, precum și memoria zilelor de naștere, a gusturilor personale — acestea sînt conceptele informaționale de bază ale ziaristului român pentru ca el să-și poată obține informațiile, adică pîinea zilnică.

Uneltele de lucru...

Da, uneltele lui de lucru nu sînt nici modem-ul, nici laptop-ul, ci cele pe care tocmai le-am enumerat. De preferință se folosesc femeile: este foarte utilă femeia-ziarist, întrucît ea pătrunde mai ușor prin diverse locuri bine păzite, și cum, în general, factorii responsabili de înalt nivel sînt, în România, bărbați, e mai bine să trimiți femei să facă rost de informații, se descurcă ele cum știu, nu te interesează...

Purtător de cuvînt? Ce e acela?

Ce puteți să-mi spui despre purtătorii de cuvînt ai diverselor instituții publice?

Cel mai bun este cel al Președinției, pentru că nu există. Despre cel al Ministerului Afacerilor Externe, să nu mai comentăm.

Exemplar!

Domnul Eugen Șerbănescu, de la Guvern, mie, personal, îmi stîrnește, în anumite momente, sentimente de căldură și de înțelegere profund umană, de milă: i-aș da un ajutor social. Omul pare scos dintr-un tren care tocmai a deraiat sau trezit din somn cu brutalitate la fiecare conferință de presă pe care o susține: asta este atitudinea domniei sale. După părerea mea, instituția purtătorului de cuvînt este inexistentă în România. Nu s-a înțeles încă la ce este bun un purtător de cuvînt. Purtător de cuvînt este făcut, în general, cineva căruia trebuie să i se dea o sinecură. Se subînțelege că nu face nimic, dar ia și el niște bani, „că-i de-al nostru"! Asta e totul. Ceea ce este o uriașă prostie. Pentru că purtătorul de cuvînt trebuie să fie un personaj care să pareze anumite lovituri, care, în anumite momente, să spună ce nu poate să spună șeful instituției cu pricina; el trebuie folosit sistematic în astfel de situații; și nu este. Ceea ce e foarte rău. Din acest punct de vedere, așadar, nu s-a petrecut nici o schimbare față de ultimii ani.

Pompierul incendiator

Există informație publică în România? Se produce informație? Circulă ea?

Da, există, și încă foarte multă.

Cine o folosește?

Presa, în primul rînd. Presa nu numai că o folosește, dar o și fabrică. Termenul este foarte potrivit. Dacă obții, de exemplu, o informație-șoc, care este foarte puternică prin ea însăși, lucrul cel mai cinstit este să o publici așa cum ai obținut-o. Se poate proceda, însă, și altfel. Poți să paginezi informația cu pricina într-un anumit fel, să-i dai un anume titlu, un anume supratitlu, prin care s-o orientezi spre altceva decît înseamnă ea în sine. Asta înseamnă informație supraadăugată, pe care tu, ca ziarist, o transmiți cititorului pe suportul informațional nud pe care l-ai primit. Asta încă nu e foarte grav. Căci se poate pur și simplu fabrica, inventa informație: cînd ceva nu există, îl facem noi să existe! Aici se aplică principiul: „Ionel nu a furat". Într-adevăr, Ionel nu a furat. E ca-n bancul cu preotul hindus care spune: omul acela este un păcătos, și eu voi dărîma casa peste el. Iar altcineva se roagă de el: fii milostiv, mai dă-i o șansă, poate se-ndreaptă, nu dărîma casa peste el! Bine, n-o dărîm, spune preotul. Și, într-adevăr, casa nu se dărîmă. Este un procedeu extrem de răspîndit în presa românească: se creează o problemă falsă, care este „dezamorsată" imaginar, peste cîteva zile, de ziariștii unei publicații. Probleme care nu există, soluții inventate. Se centrează, se dă cu capul, și se creează o vîjîială de presă care nu are nici cea mai mică bază reală. Din păcate, aceste vîjîieli sînt foarte numeroase, împănează, pur și simplu, ziarele noastre.

Ziaristul ca pompier incendiator...

Exact.

Comerțul cu informația

Există monopoluri asupra informației, stocări nefirești de informație, blocări nesănătoase ale circuitului informațional?

Există. Exemplul care-mi vine primul în minte este zona Poliției și a infracțiunilor spectaculoase care fac pagina întîi a ziarelor. În cadrul Poliției se practică un comerț pe față cu informația. În Poliție, fiecare are parcela lui pe care o exploatează în mod deliberat, furnizînd informație în mod, cum spuneam, preferențial. Altfel, informația nu poate fi obținută. Sub nici o formă. Dai telefon, soliciți informații, nimeni nu știe nimic, și a doua zi le vezi apărînd în ziarul cu care tu concurezi pe piață. Sau ți se spune că o informație anume nu poate fi dată, pentru că se bulversează mersul anchetei, se influențează decizia justiției, și așa mai departe. Și a doua zi o vezi apărînd liniștit în altă parte, brusc nu mai este nici o problemă! Poate că nici nu este de vină cel care ți-a spus că nu se poate, poate că el chiar așa procedează, dar colegul lui o dă! Nu există nici un control din acest punct de vedere, și nu am auzit pînă acum să fi fost sancționat cineva pentru că a furnizat informații în mod preferențial. Ați auzit de vreo sancțiune de felul acesta? Nu.

Aveți procese de presă?

Ziarul are suficiente, eu, personal, am vreo șase în momentul de față. Dacă v-aș povesti, v-ați minuna cît de derizorii pot fi și ce-i preocupă pe oamenii noștri politici. E o tristețe infinită!

Ce impact credeți că are asupra societății românești actuale informatizarea? Cît este ea de informatizată? Dvs., ca ziar de mare tiraj, folosiți aceste mijloace informaționale? Vă ajută ele în munca voastră cu informația?

Nu, este doar o impresie. Cunoașteți celebra expresie: „știe să lucreze cu calculatorul". Lucratul cu calculatorul se rezumă, însă, cel mai adesea, la utilizarea unui fel de mașini de scris. Este foarte greu, pentru oamenii care nu au intrat în adîncul acestei meserii, a lucratului autentic cu calculatorul, să accepte ideea că calculatorul nu se deosebește cu nimic de un pix. Calculatorul nu poate nici să creeze informație, nici să te ajute s-o obții dintr-un loc de unde nu poți s-o obții decît, așa cum spuneam, cu niște fete iuți. O fată iute este mai importantă decît un calculator. Calculatorul nu poate să-mi obțină mie ce i-a spus Thomsen lui Ciumara pe hol. Numai un om poate să obțină așa ceva. În gazetărie, esențială este achiziția de informație. Calculatoarele ne ajută, de pildă, la paginație, sau în transmisii rapide, ca să faci, de exemplu, teletipărire, prin modem. Poți, de asemenea, să faci o arhivistică foarte eficientă. Poți să scoți articole superbe prin simpla observare inteligentă a unor date acumulate. Baza gazetăriei rămîne, însă, omul cu pixul.

O meserie urît mirositoare

Ce părere aveți despre legăturile presei cu serviciile secrete, sau despre anumite scurgeri de informații dinspre acestea spre presă? Cum pot să stea la un loc un serviciu secret și un serviciu eminamente public, de felul presei?

Este vorba, în astfel de cazuri, de o dublă prostituție: eu știu că el vrea să mă folosească pe mine, și el știe că eu îl folosesc pe el. Firește că eu, atunci cînd primesc o delațiune onestă, cînd mi se pune un dosar pe masă, știu că cel care face acest gest nu o face din dragoste de adevăr și dreptate, ci pentru că are un interes clar și dorește, prin intermediul meu, să-l atingă. Eu iau acel dosar, îl cercetez și nu mă interesează altceva decît dacă este adevărat, dacă prezintă fapte reale. Pasul al doilea este să încerc să-mi dau seama ce anume se urmărește prin publicarea acelui dosar, ce efecte vrea cel care mi l-a dat să realizeze în societate. După care fac o balanță între aceste două lucruri, și accept să public informațiile respective, conștient că fac jocul cuiva, dacă, așa cum spuneam, am de-a face cu informații reale. Oricum ziaristul face, pînă la urmă, jocul cuiva. Ziaristul trăiește din delațiuni. Meseria de gazetar este o meserie urîtă, urît mirositoare, ai de-a face cu servicii secrete...

Drenezi societatea...

...Drenezi societatea, te hrănești cu gunoaie, asta este meseria! În fiecare moment ești pus în fața unor astfel de opțiuni. Trebuie să decizi: ce să faci, să publici, să nu publici? Deci, dacă informațiile sînt corecte, chiar dacă știi foarte bine că cel care ți le furnizează vrea să lovească în altcineva, publici. După care, a doua zi, te duci la cel vizat și-l provoci să iasă la luptă cu alte informații, despre primul. Și publici și informațiile de la el! Trebuie să fii un fel de misit al scandalurilor. Nu-i foarte plăcut, dar asta-i meseria!

Un singur sondaj nu e de ajuns

Ce părere aveți, ca jurnalist, despre informațiile oferite de Comisia Națională de Statistică și de institutele de sondare a opiniei publice, care furnizează informații cantitative, dar structurate?

Eu consider că activitatea Comisiei Naționale de Statistică s-a îmbunătățit vizibil în ultimele luni. Acum se lucrează corect și, în general, te poți baza pe informațiile furnizate de ei, care corespund realității și fac, se poate spune, un deserviciu guvernului Ciorbea. CNS ne arată, în mod onest, că nu stăm bine. Cît privește sondajele, părerea mea este că poți să obții niște rezultate plauzibile și consistente prin confruntarea datelor din mai multe sondaje. Este bine să aștepți să se adune vreo trei-patru sondaje diferite. Eu nu mă ghidez niciodată după un singur sondaj. Căci distorsiunile cele mai mari apar la contactul cu realitatea, în achiziția de date de către operatori. Degeaba prelucrarea statistică este performantă și sofisticată, dacă operatorul nu este calificat. Distorsiunile apărute pe teren pot fi eliminate, cum spuneam, prin suprapunerea a mai multe sondaje. Trebuie să realizezi un fel de metasondaj, care abia acela îți oferă imaginea reală.

Domnule Cristian Tudor Popescu, vă mulțumesc foarte mult.

---

larg acest mod de penetrare, în scopul de a obține informații. Pe scurt, am cumpărat informații, de foarte multe ori.

Și sînt penetrabile aceste servicii? Cît de secrete sînt serviciile noastre secrete?

Au fost atît de secrete cît s-a putut vedea în presă! Mă refer în special la SRI și la U.M. 0215, în care au existat foarte mulți oameni corupți. Noi am profitat de această ocazie, și cînd cineva a venit să ne propună documente autentice contra bani, i-am dat bani!

Nu vă temeți de intoxicări, de manipulări? Cum verificați astfel de informații primite neoficial și inavuabil?

Încercările de intoxicare au fost frecvente. Pe unele am reușit să le evităm, dar în alte capcane am căzut. Nu, am fost singurii. În primul rînd, foarte rar ne sînt furnizate documente originale, or fotocopiile rareori sînt pe deplin certe. Ceea ce impune verificări. Eu, de pildă, dețin documente care stau de un an, și tot verificăm, sau așteptăm alte lucruri care să le confirme autenticitatea. Așa se întîmplă în întreaga lume!

Aveți un birou juridic cu care să vă consultați atunci cînd dați publicității diferite informații referitoare la persoane, instituții etc.?

Noi am avut, pînă de curînd, aproximativ 120 de procese care ne fuseseră intentate. Absolut nici unul nu ne fusese intentat de cetățeni obișnuiți, ci numai de demnitari, care din PDSR, care de la România Mare etc. Încet-încet, am ajuns să cîștigăm, pe rînd, toate procesele. Nu mai avem decît vreo cinci. Mulți reclamanți s-au retras, renunțînd la acțiunea împotriva noastră. Dar, în ciuda faptului că numărul proceselor a scăzut atît de spectaculos, noi am considerat că „războiul civil" s-a încheiat, că au venit forțele democratice la putere și că este timpul ca și noi, ca presă, să intrăm în normalitate. Fără a fi renunțat la agresivitatea absolut necesară unui jurnal, încercăm să ne punem, tot timpul, cît mai bine la adăpostul legii. Avem, așadar, doi juriști, angajați ai ziarului, care citesc zilnic acele articole care ar putea, teoretic, să ne conducă spre procese, și care sînt atenți dacă partea criticată a avut și ea dreptul să se exprime, dacă nu se fac cumva referiri la deficiențe fizice sau la viața privată etc. Am putut, astfel, să constat că un cuvînt schimbat de acești juriști, sau o virgulă pusă unde trebuie pot să te scutească de un proces. Cu toate anchetele riscante procedăm astfel. În paralel, și redacția s-a maturizat, ca, de altfel, în general, întreaga presă română, lucru care a început să se vadă: informațiile sînt din ce în ce mai bine verificate. Foarte rar mai apar erori.

Puterea citește presa

Aveți semnale că puterea preia informații și din presă?

Nu este absolut nici o rușine, pentru nici o instituție publică, să se informeze din presă. Ministrul de Interne, de pildă, a recunoscut deschis că mare parte dintre sursele lor de informare provin din presă, care, prin verificare, le deschid piste de cercetare. Și nu este nici o rușine pentru că, spre deosebire de instituțiile publice, care sînt bugetare, deci sărace, organele de presă, deși nu se scaldă în bani, trăiesc, totuși, în economia de piață și sînt mult mai bine dotate. Dispunem, așadar, mai mult chiar decît Poliția, de instrumentele necesare obținerii de informații. Este normal, deci, să se întîmple așa. Chiar și SRI-ul a hotărît să facă niște sinteze de presă, din care să preia acele informații care l-ar putea interesa.

Iată, așadar, organe de presă private care fac servicii publice!

Ceea ce nu înseamnă că Poliția sau SRI-ul execută automat cele semnalate de noi. Ei pot, însă, să continue ceea ce noi începem, ziarul care a semnalat un anumit fapt beneficiind, apoi, nediscriminatoriu de data aceasta, de prioritate în noi dezvăluiri pe aceeași temă.

Cum sînt agențiile de presă românești, ca producătoare și furnizoare de informație?

Dintre agențiile de presă românești, cel mai tare s-a distanțat Mediafax-ul, care în prezent este, de la distanță, cea mai serioasă dintre toate. Despre restul nici nu vreau să vorbesc, pentru că sînt prea departe. Rompres-ul își caută o nouă structură. După părerea mea, ea va trebui să devină o agenție care să difuzeze comunicate oficiale, ea nemaiputînd, în prezent, să recîștige locul cucerit de Mediafax sau de alte agenții particulare, care reușesc să acopere întregul teritoriu și toate domeniile, furnizînd informații de calitate și în flux continuu.

Mulțumesc.

Pagini realizate de Bogdan GHIU

Z. ORNEA

Istoriografie şi informaţie

Informaţia pentru disciplinele umanioare, cu deosebire pentru cele istoriografice, este de vitală însemnătate. Adesea succesul unei lucrări istoriografice depinde direct de gradul nutririi ei cu informaţia adecvată. Aici plutirea în orizontul exclusiv al interpretărilor, chiar dacă nu hazardate, e aproape un eşec previzibil. Dar care istoric care îşi merită numele s-ar încumeta să scrie o carte fără o bază solidă de informaţie ştiinţifică? E ştiut, disciplinele istoriografice, fără îndoială ştiinţifice, sînt de la un punct încolo subiective. Mai orice document (izvor de informaţie) poate căpăta varii interpretări, încît orice lucrare, bizuită pe aceleaşi surse informative, devine parţial alta prin rezultate. Şi s-au văzut cazuri în care aceeaşi autori au ajuns la aprecieri diferite în aceeaşi problemă în lucrări de ei elaborate. Aş cita, aici, cu scop lămuritor, două ilustre exemple. În 1891 N. Iorga, tînăr (avea 20 de ani), a publicat în **Revista Română** a lui Hasdeu un studiu despre Mihai Viteazul în care demonstra, cu argumente, că voievodul n-a fost altceva decît un condotier. Pentru ca mai tîrziu, în 1907, acelaşi N.Iorga să publice o carte de 96 de pagini (**Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul românesc**) în care voievodul muntean să fie înfăţişat drept ceea ce a fost, simbolul ideii de Unire, fără a fi avut, în 1599-1600, conştiinţă de neam. În 1945 Andrei Oţetea publică o carte care dovedea că Tudor Vladimirescu n-a urmărit, în tot militantismul răscoalei pe care a condus-o în 1821, decît să ajungă domnitor în Ţara Românească. Acelaşi autor, în 1971, îşi reeditează cartea, ce-i drept cu un spor de informaţie şi augmentată, în care i se recunoştea lui Tudor rolul istoric pe care l-a îndeplinit, consacrîndu-l. Nu vreau, repet, să spun că în istoriografie viziunea interpretativă prevalează nutrimentul informativ şi că aici subiectivitatea e absolută, de vreme ce aceleaşi documente pot naşte lucrări cu acelaşi subiect, aşezate la antipozi, elaborate chiar de acelaşi autor. Se mai întîmplă, ce-i drept, şi astfel de cazuri. Dar ele sînt rare. Oricum, o lucrare serioasă de istoriografie politică e rezultatul judicioasei relaţii între buna informaţie şi calitatea interpretării, la care aş adăuga imediat şi harul expresiv. Mult însă, foarte mult, depinde de cantitatea şi calitatea informaţiei.

În discursul său de recepţie la Academia Română (1911), N. Iorga a vorbit, tăind cu un gest hotărît apele, de două şcoli în istoriografia românească. Cea dintîi, romantică, în care îi pomenea pe Hasdeu şi Tocilescu (de fapt, aici îl aşeza şi pe Xenopol, dar cum acesta îi fusese protector şi era în sală l-a omis, deliberat, din înşiruire). Acestei şcoli romantice, plutind în nebulos, i-a urmat noua şcoală istorică, pozitivistă, care îşi bizuia travaliul pe critica severă a izvoarelor de informaţie. Ca exponenţi ai acestei noi şcoli se cita pe sine, împreună cu Ioan Bogdan şi Dimitrie Onciul. Aşadar, ceea ce reproşa Iorga antecesorilor era faptul că s-au folosit de anumite izvoare de informaţie, luîndu-le *tale quale*, fără a le discerne critic. Adevărata şcoală românească în istoriografie ar începe cu cele trei personalităţi amintite, care, ce-i drept, s-au distins prin colectare, selectare critică şi publicare a unor masive volume de documente, acestea nutrind valabil lucrări istoriografice elaborate. Dintre cei trei citaţi, ca reprezentativi pentru noua şcoală în istoriografia românească, Ioan Bogdan a rămas ca un remarcabil slavist cu ediţii de texte impecabil editate (pomenesc cu deosebire cele două masive volume de documente despre personalitatea lui Ştefan cel Mare din 1913), dar a scris puţin şi n-a rămas ca un istoric de anvergură (a murit şi prea tînăr, în 1919, la 45 de ani), Dimitrie Onciul, un istoric de severă disciplină, a scris şi el destul de puţin dar, din fericire, cu temeinicie în ceea ce a lăsat. Deasupra tuturor a fost, firesc, Nicolae Iorga, geniu enciclopedist, uluitor prin dimensiunea, numărul şi calitatea vastei sale opere ştiinţifice. De altfel, Iorga, în 1907-1909, în **Istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea**, găsea că şi Bălcescu, în studiul său evocator despre Mihai Viteazul, deşi a colectat (în 1847-1852) multă informaţie, n-a ştiut să distingă ceea ce era important de derizoriu, izvorul secundar de cel principal. Dar cum toate curg în această lume şi se răstoarnă adesea, i-a fost dat lui Nicolae Iorga, de prin 1933, să aibă parte de acelaşi tratament din partea unora dintre foştii săi studenţi. Aceştia (C.C. Giurescu, Gh. I. Brătianu, P. P. Panaitescu ş.a.) deveniţi, apoi, şi ei, nume de referinţă în istoriografia românească – i-au reproşat fostului lor profesor că e depăşit, în lucrările sale, sub raport informativ şi interpretativ. Aprigi, aceşti, atunci, tineri istorici s-au constituit în gruparea noii şcoli istoriografice şi au întemeiat, încă din 1931, o revistă a lor (**Revista istorică română**), făcîndu-i zile negre lui Iorga, care nu contenea să le răspundă cu asprime, apărîndu-şi opera, acum, iată, criticată, cum procedase şi el cu predecesorii săi. Războiul a continuat, cu înverşunare, pînă la dispariţia marelui cărturar, înveninîndu-i ultimii ani de viaţă chiar în domeniul său, cel istoriografic, în care se considera un monarh absolut. S-a plîns că i s-au împuţinat şansele de informaţie, nemaiputîndu-se ţine la curent cu ceea ce produsese, între timp, istoriografia. Aşadar, uluitor, Iorga stăpînul tuturor izvoarelor de informaţie, ajunsese în postura de istoric neinformat suficient. Vorba lui Lovinescu, ironia lucrurilor e mai cumplită decît a oamenilor.

Istoriografia literară este şi ea, negreşit, o disciplină ştiinţifică din sfera istoriografiei. Şi aici contează enorm informaţia în elaborarea lucrărilor. Nici aici, sau mai ales aici, nu se poate – vorba lui Călinescu despre o carte a lui Odobescu – bate cîmpii cu graţie. E de neconceput o monografie despre viaţa unui scriitor fără scotocirea, în prealabil, a arhivelor şi bibliotecilor, a lecturii migăloase a presei epocii. Asta e, adesea, valabil, desigur, şi pentru elaborarea unei lucrări despre analiza operei unui scriitor. Călinescu, de pildă, n-a muncit mai puţin, sub raportul colectării informaţiei adecvate, la cartea despre **Viaţa lui Mihai Eminescu** (1932), decît la **Opera lui Mihai Eminescu** (1934-1936). S-a cufundat în lectura manuscriselor eminesciene de la Biblioteca Academiei, descriindu-le tematic pe mai toate şi interpretîndu-le adîncit. Şi cum ştia tot ceea ce s-a spus despre opera poetului, a comentat critic unele opinii exprimate de antecesori, disociindu-se net. Ba chiar, nemulţumit de calitatea unor ediţii din lirica eminesciană, în 1938 a alcătuit el o ediţie **Poezii**, cu preciziunea "întocmită şi interpretată de G. Călinescu". Nu era chiar o ediţie critică (nu se dădeau, de pildă, variante) dar e, negreşit, cea mai bună înaintea celei inaugurate în 1939 de Perpessicius la Editura Fundaţiei Culturale Regale. Iar în celebra **Istorie a literaturii** din 1941 farmecul acelei tulburătoare portretistici despre viaţa şi comportamentul unor scriitori – dimensiunea caracteristică a acestei monumentale cărţi – se bizuia pe o enormă cantitate de informaţie colectată cu grijă şi acribie. Şi pentru că am citat exemplul – cum altfel? – unor cărţi fundamentale de G. Călinescu, e cazul să precizez imediat că în istoriografia literară, mai abitir decît în celelalte discipline istoriografice, contează hotărîtor harul expresiv. Cu aceeaşi informaţie colosală, unii publică lucrări născute moarte, burduşite documentar, dar care nu izbutesc să capete viaţă. Ele sînt asemănătoare acelor *Grossbücher* nemţeşti, dospind de informaţie, dar aproape ilizibile. Aici hotărîtor este, cum spuneam, harul expresiv – talentul literar – care, numai el, poate transforma o carte de istorie literară dintr-o anostă elaboraţie într-una care se citeşte ca o bună, cuceritoare scriere literară. Informaţia critică, aici ca peste tot în disciplinele istoriografice, capătă valoare numai în funcţie de talentul expresiv al autorului.

Romulus Cătălin GEORGESCU
ziarist

Cine ne ţine la curent?

Constatarea că în lumea de azi deţinerea informaţiilor este esenţială a devenit, de mult, o banalitate. Zilnic auzim că acestea sînt decisive în afaceri, politică ş.a.m.d. Dar care este relaţia omului obişnuit cu informaţia? De unde o obţine? Care sînt principalele sale surse de informare?

"Televiziunea – în special ştirile ProTV şi Telejurnalul de la Tele7abc. La radio – ştirile de la UNIPLUS şi grupajele informative ale BBC. Dintre ziare – **România liberă** şi **Ziua**." (**student, 25 de ani**)

"Ştirile de la PRO FM şi Radio Contact precum şi ziarele **România liberă, Ziua, Evenimentul zilei** sau **Adevărul**. E drept că simt din cînd în cînd nevoia să iau o pauză de ziare". (**electrician, 28 de ani**)

Ce-i drept, există şi alte surse de informare decît mass-media:

"Nu prea am timp să mă uit la televizor sau să citesc ziarele. În general, cînd se întîmplă ceva, eu aflu de la colegi sau de la prieteni." (**studentă, 21 de ani**)

Sînt oamenii mulţumiţi de informaţiile pe care le obţin?

"Impresia mea este că există o anumită formă de manipulare care e foarte enervantă. De exemplu presa se laudă că îi demască pe cei corupţi. De fapt, însă, îi atacă doar pe cei care au orientări politice diferite." (**şomer, 26 de ani**)

"Eu întotdeauna am zis că presa noastră publică prea multe ştiri-bombă pentru o ţară atît de mică." (**electrician, 28 de ani**)

"Sînt satisfăcut de informaţiile pe care le găsesc în presă sau la televizor. Cred că mass-media este unul din puţinele domenii performante din România." (**economist, 35 de ani**)

"De multe ori la noi se lansează afirmaţii, teorii asupra unui eveniment sau altul fără a se prezenta dovezi concludente." (**inginer, 46 de ani**)

Există anumite informaţii care îi interesează şi pe care nu reuşesc să le afle:

"În general, mass-media tratează superficial fenomenul economic. Nu oferă suficiente informaţii. Mai mult comentarii de genul «guvernul nu se pricepe»." (**economist, 35 de ani**)

© C. Bumbut

"Ziarele, posturile de radio şi de televiziune ar trebui să difuzeze mai multe informaţii culturale. Din păcate, văd că actuala conducere a TVR a eliminat emisiunile culturale. Aşa educăm noi tineretul?" (**profesoară pensionară, 67 de ani**)

"Aş dori să citesc mai multe informaţii din domeniul muzical – dar care să se refere la muzica de calitate." (**electrician, 28 de ani**)

"M-ar interesa să citesc mai multe ştiri externe. Ziarele occidentale care se respectă nu pun pe prima pagină atît de multe ştiri interne." (**profesor, 43 de ani**)

Frithjof SCHUON

Inteligenţă şi caracter

Autor de aceeaşi orientare cu René Guénon, A.K. Coomaraswamy, Julius Evola, F. Schuon priveşte marile tradiţii ale lumii drept expresii diverse ale unei philosophia perennis et universalis, *drept căi riguros convergente spre un acelaşi pol transcendent. Ca şi celelalte nume invocate, el se referă la miezul metafizic al acestor tradiţii şi la simbolismul care îl exprimă, care îl reflectă pe diversele niveluri de manifestare. Deşi prin apartenenţă spirituală şi prin interes, F. Schuon e legat în mod special de Islam – şi de calea lui de realizare interioară (sufismul) –, el invocă în mod constant şi asumat date ale celorlalte arii spirituale, consonanţele între ele sau, împrumutînd expresia lui H. Corbin, "omologiile de structură" şi sens. Lucrările lui, dintre care menţionăm* Perspectives spirituelles et faits humains *(1953),* Sentiers de gnose *(1957),* Les stations de la sagesse *(1958),* Regards sur les mondes anciens *(1968),* Comprendre l'Islam *(1976, trad. rom. Humanitas, 1994) şi* De l'unité transcendante des religions *(1979, trad. rom. Humanitas, 1994), cuprind adeseori o reflecţie personală, de ordin antropologic şi metafizic, dusă în atmosfera şi sprijinită pe vocabularul lumilor tradiţionale. Andrei Pleşu a ales pentru acest număr un text care pune eticul în strictă corelaţie cu dimensiunea intelectuală a fiinţei şi cu realizarea prin cunoaştere, un text cuprins în volumul* To Have a Center (1990, ed. franceză 1988).

© C. Bumbuţ

În domeniul spiritualităţii mai mult decît în oricare altul e important să înţelegem caracterul unei persoane drept parte a inteligenţei sale: fără un caracter bun – un caracter normal şi, ca atare, nobil – o inteligenţă, fie ea şi metafizică, este în mare măsură inoperantă pentru simplul motiv că înţelegerea deplină a ceea ce se află în afara noastră cere o deplină înţelegere de sine. Caracterul unei persoane este, pe de o parte, ceea ce acea persoană vrea şi, pe de altă parte, ceea ce iubeşte; voinţa şi sentimentul prelungesc inteligenţa; ca şi inteligenţa care, în mod evident, le pătrunde şi le animă, voinţa şi sentimentul sînt facultăţi ale adecvării. A cunoaşte realmente Binele Suveran înseamnă *ipso facto* a voi ceea ce ne poate aduce mai aproape de el şi a iubi ceea ce îl mărturiseşte; orice virtute derivă, în ultimă analiză, din această voinţă şi din această iubire. Inteligenţa neînsoţită de virtuţi dă naştere unei cunoaşteri pe care am numi-o "plană": e ca şi cum fiinţa ar fi în stare să sesizeze cercul ori pătratul, dar nu sfera ori cubul.

*

A sesiza, simbolic vorbind, sfera ori cubul înseamnă să ai simţul imanenţei, nu doar pe cel al transcendenţei; iar această deplinătate e condiţionată de cunoaşterea fiinţei în sine, prin aplicarea, concretă şi operativă, a discernămîntului asupra propriului ei *ego*, de vreme ce cunoaşterea angajează atît sentimentul cît şi voinţa. Sentimentul, în el însuşi, nu e sentimentalism; el nu reprezintă un abuz decît în măsura în care falsifică adevărul; dar, în sine, el este facultatea de a iubi ceea ce e, obiectiv, demn de a fi iubit: ceea ce e adevărat, ceea ce e sfînt, ceea ce e frumos, ceea ce e nobil; "frumuseţea este strălucirea adevărului". Cunoaşterea integrală, am spus-o, cere cunoaştere de sine: cere discernămînt referitor la ambiguitatea *ego*-ului, la puţinătatea şi fragilitatea lui. Mai cere, în mod esenţial, "să iubeşti pe aproapele ca pe tine însuţi" adică să-l tratezi pe "celălalt" ca pe "sine" şi să vezi în "sine" un "celălalt".

A avea simţul imanenţei – paralel cu discernămîntul între Real şi ireal ori între Realitatea care e absolută şi cea care e relativă sau contingentă, implicînd discernămîntul între esenţial şi secundar –, a avea simţul imanenţei înseamnă a intui esenţele, arhetipurile sau, am spune, transparenţa metafizică a fenomenelor; pe această intuiţie se întemeiază noblеţea sufletului. Omul nobil respectă, admiră şi iubeşte în virtutea unei esenţe percepute, în vreme ce omul josnic subestimează ori disprеţuieşte în virtutea unui accident; simţul sacrului e opus gustului batjocurei şi deprecierii; Biblia vorbeşte despre cei "ce iau în rîs cele sfinte". Simţul sacrului constituie esenţa oricărui respect legitim; insistăm asupra legitimităţii dat fiind că respectul nu se adresează oricărei persoane şi oricărui lucru, ci numai unui obiect demn de respect: "nici un drept nu e mai înalt decît cel al adevărului".

A poseda inteligenţă înseamnă în primul rînd, o ştim cu toţii, a fi capabil să distingi între esenţial şi secundar, să sesizezi relaţia între cauză şi efect, să-ţi adaptezi înţelegerea după cum se aplică unor condiţii permanente ori schimbătoare. E de remarcat că stupiditatea se manifestă adeseori prin confuzia între o cauză materială şi una morală ori între un fenomen datorat circumstanţelor şi unul ce rezultă dintr-o calitate fundamentală, pe scurt între un "accident" şi o "substanţă" (conducerea unei ţări e luată, de pildă, drept popor; o psihoză colectivă, drept caracter etnic). E necesar să repetăm ceea ce pare străin ori departe de înţelegerea comună: inteligenţa înseamnă a avea prin lucruri presentimêntul esenţelor, aptitudinea de a surprinde în fenomene arhetipurile. Inteligenţa poate fi discriminatorie sau contemplativă, în cazul cînd nu le îmbină pe cele două.

A avea presentimentul esenţelor prin lucruri: pe aceasta se bazează perspectiva hindusă (*darshan*) ce urmăreşte asimilarea vizuală a calităţilor celeste; ideală fiind coincidenţa între un obiect ce manifestă frumuseţea ori spiritualitatea şi un subiect înzestrat cu nobleţe şi profunzime de spirit şi, ca atare, cu recunoştinţă. Aceeaşi e semnificaţia cvasi-alchimică a artei sacre, oricare ar fi formele ei.

Prin rigoarea sa diamantină, discernămîntul trimite într-un fel spre misterul Absolutului; prin aspectul ei de graţie muzicală, contemplaţia participă în mod analog la misterul Infinitului. În microcosmosul uman, facultatea volitivă poate fi interpretată ca decurgînd din caracterul *absolut* al Binelui Suveran, în vreme ce facultatea afectivă depune mărturie pentru *infinitatea* sa.

*

O obiecţie facilă ar fi aceea că există oameni inteligenţi cu toate că sînt răi şi oameni buni, lispiţi de inteligenţă. Nu contestăm faptul că un om nedesăvîrşit moralmente poate fi inteligent; ceea ce contestăm e doar că inteligenţa sa poate fi întreagă şi, ca atare, aptă de o infailibilitate multidimensională. Omul moralmente sănătos dar neînzestrat din punct de vedere intelectual nu e niciodată stupid pentru că virtutea exclude stupiditatea; inteligenţa lui e, fără îndoială, mai degrabă contemplativă decît discriminatorie, dar e reală dat fiind că virtutea reprezintă tocmai un mod de adecvare spirituală, adică de inteligenţă în sensul esenţial al termenului. Naivitatea nu înseamnă prostie.

Ceea ce izbeşte în cazul oamenilor virtuoşi, fie ei şi modest înzestraţi, e bunul lor simţ; prin el, pot fi superiori anumitor filosofi care, abili şi ingenioşi, sînt în mod straniu carenţi în ce priveşte simţul realului. Multe proverbe dau seamă despre o înţelepciune populară unde, fără îndoială, nu întîlnim nimic de tip aristotelic dar care se apropie, prin compensaţie, de limbajul biblic, concret şi de o angelică simplitate.

*

Ideală pentru *homo sapiens* este îmbinarea unei inteligenţe perfecte cu un caracter desăvîrşit; e semnificaţia proprie a cuvîntului "înţelepciune" şi idealul reprezentat de gnoză, care tinde să restaureze perfecţiunea primordială a omului. Esoterimul este, am spune, "religia inteligenţei" pentru că operează cu intelectul – nu doar cu sentimentul şi voinţa; în consecinţă, are drept conţinut tot ceea ce inteligenţa, şi numai ea, poate atinge. Esoterismele "istorice" sînt departe de a onora, toate, o atare definiţie; o exegeză colorată excesiv de influenţe confesionale sau prea dependentă de un subiectivism mistic rămîne departe de adevărata gnoză. Pe de altă parte, nu tot ceea ce e pus pe seama esoterismului îi aparţine cu adevărat: se întîmplă prea adesea ca autorii preocupaţi de subiect să nu facă deosebirea între autentic şi contra-facere, adică între adevăr şi eroare, conform celor două păcate ale vremii noastre: înlocuirea inteligenţei prin psihologie şi confuzia între fizic şi spiritual. "Subiectul" esoterismului este Intelectul, iar "obiectul" său e, *ipso facto*, Adevărul total, exprimat în termeni vedantini prin doctrina relativă la *Atma* şi *Maya;* or, spunînd *Atma* şi *Maya*, spunem implicit *Jnana*, cunoaştere directă, intuiţie intelectuală.

A spune că omul e alcătuit din inteligenţă, voinţă şi sentiment înseamnă a spune că e făcut pentru Adevăr, Cale şi Virtute. Altminteri spus: inteligenţa e făcută pentru înţelegerea Adevărului; voinţa pentru concentrare pe Binele Suveran; sentimentul pentru a realiza conformitatea cu Adevărul şi Binele. În loc de "sentiment" am putea spune "suflet" sau "facultate de a iubi", pentru că ea e dimensiunea fundamentală a omului; nu o slăbiciune cum prea adesea se crede, ci participare la Natura divină, în concordanţă cu misterul cuprins în "Dumnezeu este Iubire".

Dacă considerăm lucrurile în profunzimea lor, numai *sophia perennis* este demnă de a fi socotită un bun total, fără rezerve. Exoterismul, cu evidentele lui limitări, conţine un aspect de "mai puţin rău" datorat inevitabilelor concesii făcute naturii umane colective, adică posibilităţilor intelectuale, morale şi spirituale proprii unui nivel prin definiţie "căzut"; "numai Dumnezeu este bun", spune Christos. Din punct de vedere operativ chiar mai mult decît din punct de vedere speculativ, exoterismul pune inteligenţa pură între paranteze: o înlocuieşte cu credinţa şi cu raţionamentele dependente de credinţă, ceea ce înseamnă că pune accentul pe sentiment şi voinţă. E obligat să procedeze astfel date fiind misiunea şi raţiunea lui de a fi. Însă limitarea aceasta rămîne o sabie cu două tăişuri, iar consecinţele ei nu sînt atît de pronunţat pozitive pe cît afirmă prejudecăţile religioase. E adevărat însă că ambiguitatea exoterismului nu e fără legătură cu planurile Providenţei.

Inteligenţa asociată cu impietatea e incomparabil mai nocivă decît stupiditatea pioasă; *corruptio optimi pessima*. În sine, inteligenţa e "evlavioasă" pentru că, în însăşi substanţa sa, ea e discernămînt pur şi contemplare pură a Binelui Suveran; o inteligenţă veritabilă e de neconceput în afara acelei calităţi deja celeste care e simţul sacrului; iubirea lui Dumnezeu fiind esenţa chiar a virtuţii. Inteligenţa – în extensia proprie naturii şi vocaţiei sale – produce ori favorizează calităţile morale; reciproc, virtutea – cînd operează în aceleaşi condiţii – deschide cu necesitate fiinţa spre plenitudinea spiritului şi, ca atare, spre cunoaşterea Realului.

Prezentare şi traducere de
Anca MANOLESCU

Album

Jurnal de călătorie

Trippies*

Germania, 20.07.'97

Mi-am tot dorit să mă prindă noaptea undeva foarte departe de casă, fără nici o cale de apucat. Ca-n gară, adică. Alternativele au fost Stuttgart – Ulm. Instinctul a ales Ulm. Un instinct păşnic, aproape rural!

E interesant să vezi cum, pe la 1 a.m., se aleg locurile de întins – pe jos, bineînţeles (scaunul e doar de moţăială!): între două ieşinduri ale magazinelor, între două containere de gunoi sau lîngă uşile batante, ca să nu deranjezi. Cum se scot apoi, cu dezinvoltură, sacii de dormit, cum se aşează pernele şi cum se doarme, ca-n patul bunicii (de fapt, în somn poţi fi acasă).

Fanii Wochenendticket-ului şi ai drumurilor lungi ştiu că nu există legături de noapte, trenurile scurte fiind de serviciu, nu de plăcere. Şi, cum unii din cei care dorm pe jos se mai dau apoi şi cu bicicleta, timpul trebuie cîştigat la limită.

După 30 de ani de la debutul fenomenului hippies (aici, aniversarea e anunţată de multe afişe), mişcarea se repetă. Cei cu care am dormit împreună această noapte erau, majoritar, studenţi şi elevi de condiţie deloc proastă, pe care nu lipsa banilor, ci tentaţia ineditului i-a adus aici. Dacă părinţii lor purtau blue-jeans, ei chiar şi i-au rupt, pe apucate. Au căşti pe urechi (nu mai cară după ei chitare), patine cu rotile sau picioarele goale, părul vopsit sau nu, foarte scurt sau plete, şi se vor altfel, simţind parcă un fel de profundă reîncremenire în conformism.

Căscînd unul de la altul sau zîmbindu-ne, am trăit, cîteva ore, naturala complicitate a unui acoperiş comun. Cît despre sforăituri!...

E indecent, poate, să scrii despre cei din jurul tău cînd dorm cu toţii. Dar starea de bine egal din încăperea aceea am mai simţit-o doar după cîte o calamitate...

Mulţumindu-mă cu un scaun, am închis ochii cu gîndul la metroul de Bruxelles, cel mai confortabil "taxi" cu care m-am plimbat vreodată. Dorindu-mi să nu mă trezesc la fel de des, pe cît de des (parte a confortului!) opreşte el.

Pe la 5 a.m., cînd a reînceput foiala, nu arăta nimeni ca scos din cutie, dar... Deşi, în fond, depinde de cutie!

Alina IORDACHE

---

* De la englezescul *trip* = călătorie

Richter

Amurit Richter şi – în indiferenţa neclintită a suprafeţelor – ca om străbătut de fraze, nu am în mine decît fraze muzicale. Nu am ce face cu cuvintele, le simt lipsa de importanţă, mai ales gonflabilitatea; mi le-aş dori stricte, la obiect, acel obiect pe care Lévy-Strauss îl numeşte "misterul cunoaşterii umane: inventarea melodiei". Îl port cu mine prin toate locurile comune, nu mă jenez, auzindu-i fraza dintr-un impromptu de Schubert, delirul din 111, bolboroselile din 110, ruperile din Sonata lunii, drama giocosa la care ajungea în orice Mozart, perversa temperanţă a "Clavecinului" său, mi-l cînt ca în copilărire cînd plecam la şcoală cu uvertura la "Coriolan", cu Enescu la pupitru, prin '45, la o repetiţie generală în Ateneu. Nimeni nu mi-a dat ruperile şi contrastele lui Richter, fără de care nu se poate înţelege nimic, cu atît mai puţin sublimul şi locurile lui comune. "Viaţa fără muzică ar fi o eroare" – ne-a rămas fraza lui Nietzsche, printre cele cîteva decisive, ea mă deschide spre eroarea a ce-aş fi fost fără Richter. În viaţa fiecăruia doar cîţiva pot da o asemenea senzaţie – nu zic concept, ce să fac cu conceptele auzind "fantezia în re" cu el? Poate Caragiale – singurul scriitor român de pînă la Cioran care, fără să se consume în demonstraţii şi vorbe antologice, a acceptat că muzica e mai presus de toate cele omeneşti, iubind-o pînă la vertijul din acea palmă pe care şi-a aplicat-o, în plin concert la Gewandhaus, în plină "a IV-a", "ca să se trezească", după cum i-a mărturisit, stîngaci, lui Zarifopol, aflat lîngă el; sau pînă la cheful, aşa, de dimineaţă, s-o asculte pe domnişoara Delavrancea cîntîndu-i din "domnul Scărlătescu", cum îi zicea el lui Scarlatti. În cele mai fericite dimineţi care m-au străbătut odată cu propoziţiunile lor, recunosc pe acelea în care – gata să "atac" ziua – mi-am pus, la un pick-up tot mai hîrîit, Richter, "un Richter", fie el Schubert, Debussy sau Bach.

Nici una nu atinge însă dimineaţa de la Sinaia, prin '60 şi ceva, mergînd după el de la Pelişor spre Economat, el luînd-o spre stînga, urcînd scările unui pavilion unde erau instalate "Telefoanele" lîngă care ştiam că există o cameră cu un pian; m-am aşezat pe o bancă – în mijlocul unor pompieri care-şi făceau exerciţiile matinale, desfăşurîndu-şi furtunurile, strigînd unii la alţii, după cîte un ordin răcnit al comandantului lor, mic, rău şi al dracului; după care, de sus, dar de aproape, oricum nu din sferele reci, au început să coboare gamele lui – exersa, îşi dezgheţa degetele, "îşi făcea mîna" – nici o melodie, nici un Bach, nici un Debussy, nici un "Mefisto-vals", game, arpegii, pagini de Hanon, de canon, de caznă, conform imaginii mele telurice despre el, deloc bogziene. (La primul său recital în Bucureşti, Richter fusese văzut de Bogza ca "Omul din lună" şi acel articol din "Contemporanul" se tipărise pe toate coperţile discurilor lui de la Electrecord; mie mi se păruse, întîi de toate, ca un morar enorm şi butucănos cărînd sacii în care se ascunsese frumuseţea lumii; cu o forţă necunoscută nouă îl ridica pe Beethoven pînă la Schubert, îl schubertiza pe Beethoven şi-l beethoveniza pe Schubert, aşa cum dorise acela pe patul de moarte: "să vină Beethoven!", îi ţinea şi îi căra pe amîndoi pînă la Bach şi Mozart, extrăgînd cea mai fină făină pentru rugăciunea aceea cu pîinea noastră zilnică; de la Bach la Debussy, era de o putere seismică şi divină; exact – îmi pierd stricteţea.)

Esenţa acelei dimineţi cu game şi arpegii a fost încremenirea tuturor pompierilor şi a vietăţilor în curtea aceea zisă a Economatului care ducea spre telefoane şi popicărie; nu s-a mai întins nici un furtun, nici o vorbă, s-au aşezat toţi pe unde-i apucase furtuna şi ruperile ei; nu mai auziseră asemenea melodie şi directa ei măreţie le impunea respectul faţă de o muncă stranie, faţă de un arat, faţă de un ogor la capătul căruia parcă, undeva, în zare, cădea un om, din cer; m-am tras să le fac loc, cîtorva, pe bancă, alţii, pe jos, îşi strînseseră genunchii la bărbie şi au stat aşa, mult timp, ascultînd muzica de sus; comandantul lor – rezemat de un tun de la '77 – nu mai conţinea ordine şi răcnete; era ceva de Babel (Isaac!) în ţara lui Caragiale, poate că există şi varianta asta la profeţia lui Belu Silber. Cînd s-a încheiat cîntul acela al muncii de pianist, s-au ridicat tăcuţi în cîteva secunde şi s-au risipit, nu ştiau dacă să aplaude, să se exprime sau măcar să-l privească pe cel de la care se pogorîse muzica asta; era una din acele clipe extrem de rare pe pămînt cînd oamenii – simpli sau complicaţi, cine o decide? – nu ştiau ce să facă şi ce să zică, prea emoţionaţi de un eveniment inclasabil; m-am dus după ei, pierzîndu-mă printre vociferările lor de oameni întorşi la unelte, la maşini, la ordin şi ordine; şi azi îmi zic că atunci am fost un triolet de Mozart, de Schubert, într-unul din minutele de fericire descoperite de Mugur. Nu m-am mai întîlnit cu o clipă ca aceea. Cu ochii şi auzul, în miile de zile trăite pe pămînt, dîndu-mă cînd erou cînd copil al vremii mele, de fapt un pianist ratat, nu am cunoscut sentimentul de a fi un triolet al lumii ca acolo unde m-a purtat Richter. Allegro finale:

...bun, şi al cui era? În ce relaţii a fost cu KGB-ul? Cum de-l lăsau să vină şi să plece? De ce "n-a rămas"? Cum de i-a suportat? Nu le-a fost complice prin tăcere şi prin "Imperial"? Al cui joc a făcut?

A făcut Jocurile de apă ale lui Liszt, nenorociţilor!

A fost spionul lui Debussy, nefericiţilor!

...bun – şi Debussy al cui spion a fost?

Radu COSAŞU

Cuvinte din bătrîni

Cum cîţiva ani predam sociologie la o universitate particulară, mică, foarte scumpă şi foarte sclifosită. Exasperat de nivelul clasei, m-am hotărît, la un examen, să le ofer studenţilor o întrebare cu un răspuns gratuit, pentru cîteva puncte. Întrebarea a fost: care este capitala Oceanului Atlantic? Am fost uimit de mulţimea răspunsurilor neaşteptate, unul însă m-a dat gata (sistem "multiple choice"): "a fost la Atlanta (Georgia), dar la Pacea de la Versailles, a fost mutată în Atlantantida". Am făcut cópii după examene. Odată, cînd nu voi avea nimic mai bun de făcut, poate le pun pe astea şi pe altele într-o carte.

Alexandru DINU
S.U.A.

Impresii de locatar

Din motive de... tranziţie şi economie de piaţă, schimbăm nu doar apartamentul, blocul, strada, ci şi cartierul, coborînd de la poalele, totuşi înalte, ale Făgetului, într-un cartier estic, pentru a urca la al optulea etaj al blocului-lamă, cu trei scări, zece nivele şi un total de o sută douăzeci de familii (declarate; în condiţiile unei pieţe-negre înfloritoare).

În iureşul negocierilor de vînzare-cumpărare şi înaintea semnării contractului, fosta proprietară ne informează cu dezarmantă sinceritate:

1 – Nu divulgaţi ziua mutării aici; riscaţi să găsiţi liftul blocat şi să urcaţi pe scări şi cele mai uşoare lucruri.

2 – Pauzele de curent electric impun folosirea scării; la fiecare nivel va lătra un cîine; dar în spatele uşilor închise!

3 – Cînd vă simţiţi agresaţi olfactiv pînă la sufocare, nu alertaţi şeful de scară că ar fi scurgeri masive de gaz; se ofensează vecina de palier, care îşi prepară ceapă-călită, după reţetă proprie şi secretă.

4 – Apropo de mirosuri: vecinii de la VII preferă mititeii şi grătarele; închideţi fereastra bucătăriei şi aerisiţi-vă prin sufragerie.

5 – Apropo de vecini: a – vizavi, 2 adulţi + 2 tineri + 2 cîini (în 2 camere) = (gălăgie+mirosuri) la pătrat. b – în dreapta, unicul fiu, pletos, amator de petreceri săptămînale; e posibilă alungarea. A dumneavoastră! c – vecinei pe diagonală i se blochează, repetat, yala; aveţi instrumente necesare? d – vecina de la IX, singură, vîrstnică dar viguroasă, îşi mută des mobila, pînă la ore tîrzii; e singura sursă a iluziei de înnoire a apartamentului. Înţelegem. e – cei mai dificili: chiar sub noi – El: fost securist; va pretexta o defecţiune la baia şi bucătăria noastră, care îl afectează direct; pentru a ne inspecta apartamentul. Ea – nu permite folosirea balconului nostru: îi prăfuim, iarna, porcul afumat, păstrat, natural, în balcon; şi proviziile alimentare masive, în celelalte anotimpuri. Ambii, alergici la civilizaţie.

6 – Despre viitorul nostru apartament:

- nu vă grăbiţi cu achitarea taxelor telefonice; trei sferturi acoperă impulsurile consumate de vecini, beneficiari ai... clauzei cuplatului principal;
- gîndacii mari, negri şi rapizi, nu pot fi stîrpiţi din cauza canalului pentru resturi menajere situat tocmai în casa-scărilor;
- ploile torenţiale, numai acestea, inundă camera mică, numai aceasta; aveţi suficiente pături şi cearceafuri?
- insomniacul familiei să se refugieze în camera mică; numai aici nu răzbesc zgomotele nocturne: ceasul cu cuc al vecinei de palier situată în diagonală; ceasul cu ciocănele al vecinei din dreapta; lătratul celor doi cîini ai vecinului de vizavi; nici scîrţîitul liftului;
- în această cameră mică, se vede perfect de pe balconul et. IX, din cauza dispunerii în zig-zag a balcoanelor;
- din acelaşi motiv, nu staţionaţi în partea descoperită a balconului: de la etaj au căzut borcane cu murături şi ghivece cu flori (şi pămînt);
- sîmbăta şi duminica, la Casa Tineretului de pe malul lacului din apropiere, se organizează nunţi, revederi, spectacole în aer liber; avem un refugiu în afara Clujului? ori prieteni?

Restul, să credem, e şi bun, şi frumos!

Doina SEBAŞ
Cluj-Napoca

Bon de lectură

Cum să-l citim pe Cioran

La noi, de cele mai multe ori, soarta textelor prezentate în cadrul diverselor colocvii este efemeră. O dată citite în fața unui public inevitabil restrîns, ele rămîn inaccesibile pentru alți posibili cititori. S-a întîmplat însă ca în urma desfășurării "Colocviului Cioran", găzduit acum un an de Institutul Francez din București, să apară o carte care poartă, în mod semnificativ, titlul **Lectures de Cioran***.

După 1990, s-a vorbit și s-a scris mult despre Cioran. Am putea spune că a fost de-a dreptul o modă. Discursul critic și-a creat rapid clișee și formule simpliste pentru interpretarea operei lui. Se simte încă nevoia înnoirii acestui discurs, iar textele prezentate în cadrul "Colocviului Cioran" aduc o anumită noutate în acest sens. Elementul comun al textelor amintite este faptul că discuția asupra operei lui Cioran se întrepătrunde mereu cu evocarea autorul ei. Dacă la orice scriitor cărțile reprezintă o mărturie, directă sau indirectă, despre cel care le-a scris, cu atît mai mult în cazul lui Cioran, opera este profund autobiografică. Orice afirmație a lui Cioran este implicit o confesiune. De aceea toți cei care scriu în **Lectures de Cioran** evocă amintiri sau, dacă nu, le inventează pur și simplu ca pe niște prelungiri firești ale citirii operei.

Îl evocă Mihai Șora, subliniind dorința disperată a lui Cioran ca românii veniți în Occident să facă față rigorii și punctualității, în ciuda balcanismului lor proverbial. Îl evocă Bertrand Poirot-Delpech care își amintește un Cioran bînd lapte pe gratis, într-un hotel particular, pe o străduță umbroasă din cartierul Saint-Sulpice, alături de alți artiști adoptați de Franța. Poirot-Delpech sugerează că momentul respectiv este semnificativ pentru ceea ce el numește *adopția lui Cioran de către limba franceză*; laptele matern fusese înlocuit de cel oferit de noua sa patrie.

Îl evocă în mod special și Simone Boué, în interviul acordat lui Norbert Dodille. Ea este cea care l-a însoțit pe Cioran pînă la sfîrșitul vieții acestuia. Simone Boué se remarcă prin vocația ei de a rămîne tot timpul în plan secund, de a pune permanent în practică acel "eu scad pentru ca el să crească". Ea povestește momente cunoscute sau mai puțin cunoscute: căutarea unei locuințe, povestea publicării primelor cărți, luarea hotărîrii de a scrie în franceză atunci cînd Cioran și-a dat seama că nu are nici un rost să-l traducă pe Mallarmé în română, încrîncenarea gînditorului de a refuza orice interviu, orice apariție în public, prieteniile cu Becket și cu Michaux, relația cu fratele său, Aurel Cioran, implicit relația sa cu țara. Aflăm de la Simone Boué de existența a treizeci și cinci de caiete inedite, descoperite de ea însăși după moartea scriitorului, caiete scrise în nopțile de insomnie, neîmpărtășite nimănui, un fel de jurnal care nu înregistrează fapte și întîmplări, ci stări, gînduri, comentarii aflate în prelungirea cărților publicate antum. Ele sînt ecoul unei intimități mai adînci, mai îndepărtate decît cea dezvăluită în textele cunoscute pînă acum, un supliment neașteptat de sinceritate și mărturisire.

Portretul lui Cioran din această antologie de texte critice este completat de Sanda Stolojan și de Horia-Roman Patapievici cu imaginea deja clasică a scriitorului demolator care-și construiește o coerență proprie în contextul unei serii infinite de negații, sau de Vlad Alexandrescu cu imaginea autorului care problematizează relația cu propria-i țară, suferind ca un îndrăgostit care nu poate decît să urască obiectul dragostei sale. Într-un eseu admirabil, Norbert Dodille insistă pe orgoliul valah al lui Cioran, care vine să răzbune toată neputința unei limbi incapabile genetic să-și depășească granițele, orgoliu care, paradoxal, face din el "un apatrid al gîndirii, un țigan al intelectului, un evreu rătăcitor al literaturii." (Norbert Dodille)

Închizînd **Lectures de Cioran** ne putem întreba cum să-l citim totuși pe Cioran. O posibilă sugestie, susținută din plin de opera lui, ar fi să vedem în textele sale o mărturisire continuă.

Svetlana CÂRSTEAN

* ***Lectures de Cioran***, *Editura L'Harmattan, 1997, Texte reunite de Norbert Dodille și Gabriel Liiceanu*

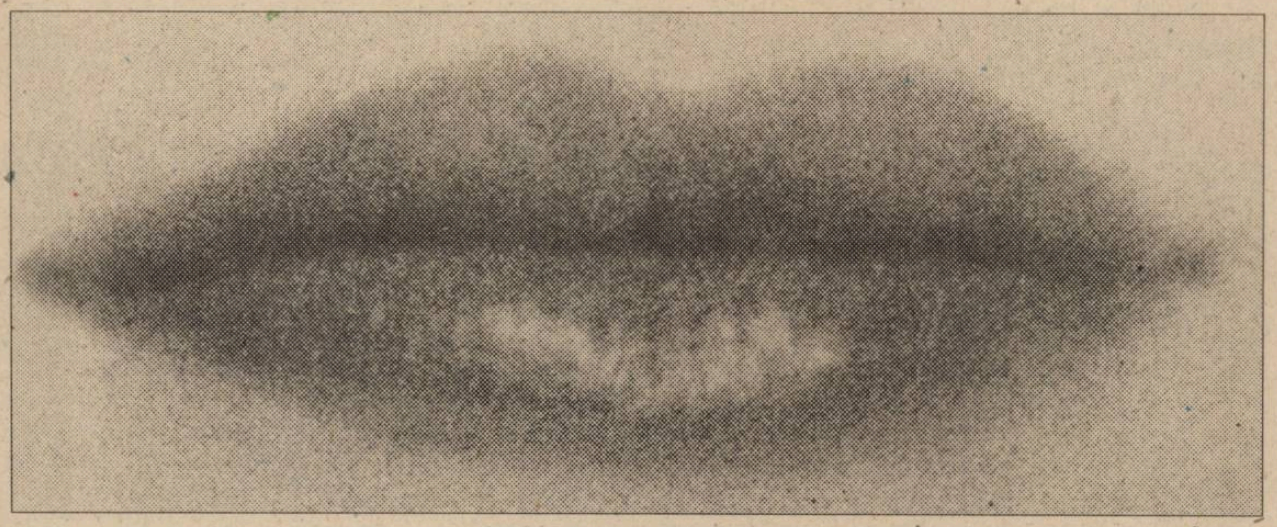

MAN RAY, Lips, 1929

La Paris în plină vară

Iubiți ori sinucideți-vă: aceasta va fi alegerea (SOLLERS)

Într-un Paris turmentat de ploi reci și călduri sufocante, gol de parizieni și invadat de turiști, răvășit încă de rezultatele alegerilor de începutul lunii iunie pînă într-atît încît cea de a treia coabitare și-a atras și o inversare de prenume, Lionel Chirac și Jacques Jospin, am descoperit o oază. Într-un spațiu particular, pe Boulevard Raspail în sus, după ce treci de Montparnasse, **Fundația Cartier pentru artă contemporană** oferă o ispititoare preumblare. Organizîndu-se pornind de la **Sărutul** lui Brâncuși, sute de desene, fotografii, sculpturi, tablouri, filme video, reușesc o demonstrație artistică originală, datorată, în primul rînd, efortului și generozității unei celebrități a literaturii de avangardă: Philippe Sollers, romancierul debutat în 1958 sub auspiciile lui François Mauriac și Louis Aragon. Alături de Sollers, care a avut ideea expoziției, numeroși artiști au creat anume cîte o lucrare pentru acest moment. Dar artele de-a lungul istoriei sînt prezente prin sute de viziuni. De la **Stromboli** la **Hiroshima, mon amour**, de la **Francesco Furini** la **Fragonard** și de la **Magritte** la **Gustave Courbet**, de la **Picasso** la **Jean Renoir** și de la **Pier Paolo Pasolini** la **Man Ray** și la mulți, mulți alții, drumul pe care-l parcurgi în imensul teritoriu al iubirii îți taie parcă respirația, prin senzațiile de frumos transfigurat în sublim. Pasiune și umor, reverie și dezlănțuire, fantasme și anatomie, aproape nimic din ceea ce compune momentul cînd iubirea iese la iveală nu lipsește. Expoziție clasică și deopotrivă alternativă, uriașul salon al iubirii de la galeria Cartier strecoară o undă de certitudine în vîrtejul existenței contemporane și îndeamnă la reflecții poetice și estetice. Sensibilitatea e aici suverană, iar emoția se regăsește pretutindeni.

Urmărind itinerariul artistic al expoziției, catalogul – superb și el – adună contribuțiile lui Hervé Chandès, Philippe Sollers, Anne Diatkine, Stéphane Zagdensky, André S. Labarthe, contribuții ce trec de simplul elogiu al iubirii, mutîndu-ne în analiza și extazul ei, în frisoanele și realismul ei, în mizeriile și complicitățile ei, în virtualitățile și disperările ei. Și mai presus de orice, toate mișcările și curentele artelor din vechime și pînă azi se pierd și se contopesc în misterele iubirii, surprinsă în expoziția de la Paris cu ipostazele ei esențiale.

"La eschimoși – ne învață catalogul expoziției apărut la **Actes Sud** – există 60 de cuvinte pentru a numi zăpada. La arabi există 60 de cuvinte pentru a numi iubirea. Dacă ai aflat că vorbele de iubire sînt extrase din vocabularul deșertului, înțelegi apropierea dintre dragoste și moarte. Și dacă te pierzi în imensa întindere a sufletului, îți pierzi și viața".

Cine trece prin Paris pînă la 21 noiembrie poate încerca să-și salveze timpul la galeriile Cartier unde **Iubirile** sînt deschise.

Cristian POPIȘTEANU

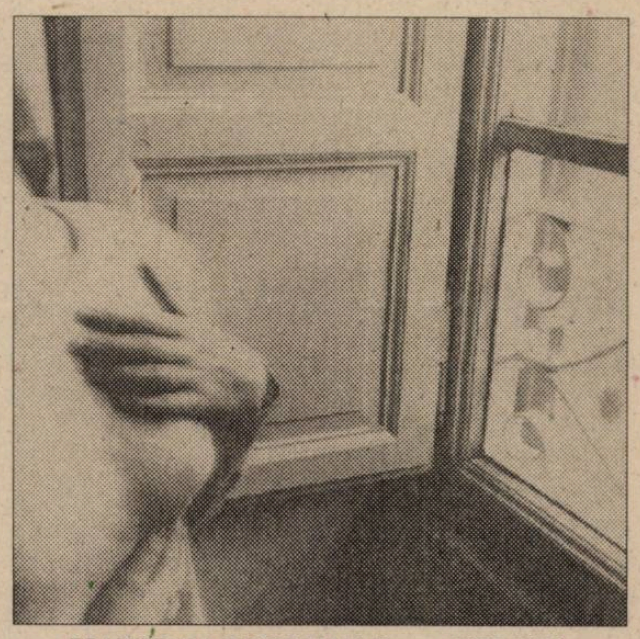

FRANCESCA WOODMAN, Rome, 1977-1978

ERNEST JAMES BELLOCQ, Untitled (Prostitute, Storyville, New Orleans), către 1912

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Numai în Librăriile Humanitas din București, Timișoara, Sibiu, Iași, Cluj, Arad și Piatra-Neamț:

ARTA RENAȘTERII
Secolul al XV-lea
Cel mai frumos album de artă apărut vreodată în România

Tipărit în Italia, acest somptuos album Humanitas conține 99 de reproduceri color *full-page* și 315 imagini alb-negru. Alături de comentariul istoricului de artă Liana Castelfranchi Vegas, bogata iconografie vă oferă o imagine completă și coerentă asupra Quattrocento-ului în pictură, sculptură și arhitectură.
În vînzare nu au fost puse decît 500 de exemplare. Așadar – aviz amatorilor!

Volum cartonat, cu supracopertă, în casetă; 304 p.p.; 23,5x30,5 cm; 400.000 lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

● Anul V ● Nr. 238 ● 15-21 august 1997 ●

Árpád GÖNCZ
scriitor, președinte al Republicii Ungare

Perspective lărgite – zbor vertical

La sfîrșitul unui mic dejun pe care l-a oferit cîtorva scriitori cu prilejul vizitei sale în România, domnul Árpád Göncz a avut amabilitatea de a oferi Dilemei *un text scris în ianuarie 1990, așadar pe vremea cînd nu era încă președinte. Textul se referă, între altele, la relațiile româno-maghiare și a fost socotit de unii prea optimist, marcat, în orice caz, de euforia momentului. Domnul Göncz a ținut să precizeze că, într-adevăr, pe termen scurt, optimismul Domniei-Sale n-a fost confirmat de realități. Acum însă, după șapte ani, el redevine, din fericire, actual. Scriitorii au, deci, pînă la urmă, dreptate, chiar dacă ajung președinți. Oferim cititorilor noștri o variantă prescurtată a acestui text (apărut în* Magyar Napló *la 5 ianuarie 1990), în credința că rezerva lui de speranță și de amenitate va deveni, încet-încet, stilul cotidian al dialogului interetnic. (A.P.)*

Anul acesta, pe 15 decembrie, magazinul newyorkez *Time* m-a rugat telefonic să rezum succint cum am trăit evenimentele anului 1989, ce consider a fi esența acestui an furtunos. Ultimele două fraze ale răspunsului meu improvizat sunau cam așa: "Desfășurarea și nivelul moral ridicat al revoluției din Cehoslovacia demonstrează că acum mai mult ca oricînd putem spera în mod justificat într-o rezolvare consensuală, umană și democratică a problemelor – mai ales a celor privind minoritățile noastre naționale – care ne-au separat în acest spațiu geografic de vecinii noștri. Aș dori ca peste vreo doi ani să mi se pună aceeași întrebare, pentru a putea verifica dacă am avut sau nu dreptate."

Acest mesaj nu se referea la revoluția de o incandescență albă de pe fundalul negru ca noaptea al României, fără de care nu numai acest an ci cronica acestui secol ar fi incompletă. Despre ea am aflat – ca de altfel toată lumea – în seara zilei de 21 decembrie, cînd Televiziunea Maghiară, întrerupîndu-și emisiunea obișnuită, relata despre evenimentele din Timișoara. Am amuțit stupefiat și îngrijorat; înțelegeam abia astăzi că ceea ce s-a întîmplat atunci, acolo și de atunci încoace în România a remodelat fundamental – sau a unit într-un întreg organic? – tot procesul istoric al evenimentelor de aici, de acasă, din spațiul intracarpatic, din Europa centrală și cele din spațiul cuprins între statele balcanice pînă în Bulgaria, adică din Europa de Est, petrecute în decursul anului, procesul istoric al revoluției comune din Europa de Est.

Am sentimentul acum că acest proces a fost încoronat de către revoluția română, de ceea ce s-a întîmplat la Timișoara și la București. Nu numai pentru că această revoluție este parțial și a noastră, căci s-a întîmplat involuntar sau din vrerea lui Dumnezeu ca László Tökés să fi fost cel care a dat semnalul, iar în Ardeal români și maghiari au luptat *împreună*, nu doar unii lîngă alții. Acum am înțeles cu adevărat: sîntem instrumentele unor forțe puternice și independente de intențiile noastre.

Am știut cu toții că în România se coace o revoluție. Am știu de asemenea că probabil va fi sîngeroasă. Am așteptat cu strîngere de inimă: nu cumva tăișul ei să fie orientat – ca rezultat' al unei campanii de ură dezlănțuite în ultimul timp împotriva conaționalilor noștri? Dar astăzi – în a șasea zi – *imaginea de dușmănie* reciprocă s-a destrămat: lanțul viu format din români și maghiari în jurul bisericii lui László Tökés, imaginea zecilor de mii de oameni înfruntînd zile în șir moartea în jurul televiziunii bucureștene, apărînd-o de gloanțe ca un scut viu, au șters din vocabularul nostru expresia de *român răbdător*, iar imaginea ajutoarelor sosite printre împușcături a șters din vocabularul românilor noțiunea de *ungur perfid*. A durat trei zile pînă cînd revoluția însăși – cea adevărată, nu cea pe hîrtie! – să facă din armatele noastre, care se măsurau de zeci de ani cu suspiciune, prieteni de arme. Și n-a mai fost nevoie nici măcar de trei zile ca – din acest motiv – armata română să fie a poporului român iar cea maghiară a poporului maghiar, de asemenea – nu pe hîrtie, ci în realitate. A durat trei zile, ca două popoare înverșunate de mai multe decenii să se depășească pe ele însele, cînd a fost vorba de apărarea aceleiași valori, a libertății *comune*. Ca noi – pe partea noastră – să primim răniții lor. Să adunăm hrană și conserve de lapte pentru copiii lor. În timp ce ei – acolo – luptă și pentru noi. Și facem acest lucru *aici* și *acolo*, cu sufletul curat, avînd conștiința sigură a faptului că noi – *tocmai noi* – sîntem, în afară de ei, cei mai interesați în revoluția lor. (...) Nu putem să tragem nici un foc de armă dincolo, ca nu cumva să rănim prin aceasta nou descoperita minunată prietenie. Această luptă cruntă și sîngeroasă trebuie dusă pînă la capăt de popoarele României – de români și maghiari, de ei înșiși. Sîngele nostru nu se varsă pentru ei pe caldarîm, ci îl trimitem în ambulanțele Crucii Roșii în flacoane.

Deoarece revoluția comună a românilor și maghiarilor din România – și desigur și a celorlalte minorități naționale –, ca și cea a slovacilor și ungurilor din Slovacia, slujesc nu *statului* maghiar, ci nemijlocit *națiunii* maghiare. Dacă speranțele noastre se vor adeveri, revoluția lor va da un rang nou în istoria Ungariei și a spațiului intercarpatic ungurilor care trăiesc în afara granițelor: vor deveni din *victime* ale destinului lor, *artizanii* soartei lor proprii. Vor avea *drepturi* – chiar și față de noi. În același timp vor lua parte *responsabil* în formarea destinului celor două state care se întind peste arcul carpatic, în cel al României și Cehoslovaciei. (...)

Dar acest an scurt și plin de revelații ne dă oare speranța că vom putea să profităm de ele, să le fructificăm? Eu simt că da. În acest an, revoluția *noastră* a reinstaurat în drepturi revoluția din '56, a devenit izvorul propriei sale legitimități și a fost justificată retroactiv de revoluțiile cehă, germană, română. Autoorganizarea socială febrilă a subminat la drept vorbind inconștient structurile sociale depășite, anchilozate ale statului, sistemul său instituțional, a creat premisele dezvoltării, ale autopurificării sociale, a pus bazele pe care de acum încolo se poate construi conștient. În tot acest răstimp *nu* s-a recurs la violență. Sub *aparenta* pasivitate politică a poporului numit "mulțimea tăcută" se ascundea de fapt o voință politică foarte activă: în cursul unui an febril țara a știut foarte exact tot timpul ceea ce *nu* vrea. În spatele tuturor faptelor care urmăreau demolarea trecutului apropiat a existat acoperirea consensului a ceea ce *nu* se vrea. Dacă a existat vreun prilej în care să se manifeste voința, acest lucru s-a și întîmplat. Inteligent, cu răbdare, dar cu dîrzenie. Consensul a fost forța motrice a progresului politic în anul despre care cred că putem afirma fără să greșim că a fost *revoluționar* prin dimensiunea și profunzimea înfăptuirilor sale. Cred de asemenea că datorită acestui lucru nici statul-partid, sau structurile care i-au urmat, nici Opoziția, nici Guvernul, nici Parlamentul nu au făcut greșeli de fond. Guvernul care și-a pierdut partidul a devenit – aproape imperceptibil – guvernul țării, iar partidul-parlament, care și-a pierdut încrederea de sine și însuflețirea, a devenit tot imperceptibil, fără chef ce-i drept: aproape un Parlament, care chiar dacă nu se vrea în frunte, nici nu împiedică pasul următor.

Esența problemei nu este schimbată nici de faptul că proaspătul sistem instituțional politic este încă deficitar, că nu s-a definitivat "constelația" politică imposibil de definitivat, în condițiile în care cele mai marcante forțe politice au un caracter de "coaliție" și nu au fost încă consacrate de voința populară. Este foarte controversată încă și direcția dezvoltării economice. Să nu uităm: trebuie să demolăm nu doar o dictatură din Ungaria fără dinamită, ci să distrugem întreg edificiul de beton-monolit al conducerii centralizate a economiei, pentru care de asemenea nu există rețete.

Este poate de înțeles că nu am reușit să dezamorsăm stalinismul *din noi înșine*: dacă aruncăm o privire împrejur și ici și colo ne sar în ochi rămășițele gîndirii epocii staliniste și mai apoi cele ale "consolidării" kadariste. În plus mai apar pe alocuri rămășițele ideologiei dintre cele două războaie, care pînă acum au fost strînse cu mătura, cu grijă, sub covor. (...) "Cursul creștin", început cu teroarea albă, a dus printre altele la golirea conținutului originar, pozitiv și moral al noțiunii de creștinism și al celei de maghiarism, a dus la pierderea simțului realității, la neputința de a aprecia corect realitatea, ajungînd în pragul unui fatal naționalism paranoic, o idee fixă eronată a persecuției, compensată printr-o conștiință a superiorității, la care după anul 1948 s-a adăugat un val de minciuni, antrenînd cu sine și jumătăți de adevăruri. Este de mirare că toate acestea nu au măturat în întregime rămășițele simțului realității de care mai dispunea societatea.

Nu s-a întîmplat așa și realismul societății maghiare este astăzi mai exact, simțul realității de care dispune funcționează mai corect ca oricînd, și felul cum a fost recepționată realitatea românească a fost o demonstrație elocventă: compasiunea fără margini, dorința instinctivă și firească de a ajuta, absența reacțiilor isterice, un consens total în aprecierea revoluției și a ceea ce trebuie făcut, toate acestea se datorează incredibilului surplus de energie și rezervei de luciditate nebănuite pînă azi, pe care le-a mobilizat o societate maghiară nici pe departe vindecată, care se află într-un stadiu de convalescență, chiar la începutul drumului către însănătoșire. Chezășia acestei lucidități, a rezistenței societății noastre este, după părerea mea, satul. Atît sufletește, cît și material. Procesul de urbanizare anemic înfăptuit sub vălul timpurilor staliniste a avut măcar un efect: satul – acela depopulat –, care nu mai putea fi convins să-și îmbrace straiele țărănești, deoarece le dezbrăcase plictisit la culme de ele, acest sat, în zilele noastre, constituie izvorul, pepiniera și sprijinul majorității intelectualilor și muncitorimii industriale de la orașe. (...) Satului nu-i este frică, nu este pasiv: satul așteaptă. Trecutul țărănesc i-a învățat – dacă nu mai mult – măcar că timpul recoltării vine după ce roadele s-au copt. După cum nu se poate interzice prin decret sosirea iernii, a primăverii sau a verii.

Cred că orașul este mai ușor de convins că istoria poate fi făcută (chiar mai mult: ea se face) la oraș, dar în ultimă analiză sînt convins că evenimentele din '89, sau chiar cele din '56, nu au fost dictate de noi, ele au rezultat din logica internă, intransigentă, a evenimentelor. Ceea ce s-a întîmplat la noi (și în toată Europa de est) este un proces organic și mai curînd sau mai tîrziu vor apărea mai clar componentele sale. Istoria (și mai cu seamă revoluția) *se face*, dar nu o facem noi. Mai degrabă ea este aceea care ne face.

De la caz la caz, într-un mod specific.

Ce ne așteaptă oare în '90?

Această *non*voință – în mod obligatoriu – va trebui să ia forma unei *voințe*. Nouăzeci este momentul adevărului, anul privirii lucrurilor în *față*.

Rezultatul va depinde în mare măsură de modul în care societatea noastră prelucrează și digeră experiența trăită în acest an decisiv: va fi oare în stare să învingă în fine efectul paralizant de după Trianon? Va fi în stare să cuprindă cu o privire de ansamblu lumea care s-a lărgit? Va fi oare în stare să-și găsească locul și să se *simtă acasă* în Europa Centrală, care, după cum ne este demonstrat în zilele noastre, chiar există și ar putea fi spațiul unei anumite experiențe comune? Va fi oare în stare să umple cu un conținut pozitiv imaginea proprie și să se debaraseze de autocompătimire, de vedenia falsă a morții națiunii și să nu se mai autodefinească prin ceea ce are *străin*, prin *alteritate*?

Va putea recunoaște că acea "apartenență la Europa" – de unde nici cultura sa nu ar putea fi smulsă – este înainte de toate o problemă materială și tehnică, deci în ultimă instanță *economică*? Să recunoască: curățenia geamurilor trenului nu depinde de starea sufletească specifică poporului, ci de achiziționarea unui aparat creat anume pentru spălarea geamurilor? Va fi în stare să nu aștepte de la soartă rezolvarea "problemelor destinului său" ci să și le rezolve singur? Să nu jelească pentru tot ce i se întîmplă ci să aibă curajul de a-și pune întrebări în legătură cu cauzele lor? Să recunoască: cultura – dar mai ales cultura comportamentală – înseamnă, înainte de toate, ca individul să fie în stare să-și apere drepturile *sale* cetățenești ținînd cont de drepturile cetățenești ale *altora*? Acest lucru deprinde în ultimă instanță de școală care ne învață *să ne putem exprima nuanțat pe noi înșine*?

Toate aceste întrebări sînt deschise: '89 le-a formulat, dar nu le-a dat răspuns.

Cu prețul sîngelui și al sudorii, lumea din jurul nostru se lărgește și cine nu simte oare că avem o perspectivă din ce în ce mai amplă asupra ei? Ungaria a prins aripi: să dea cerul să nu ni le frîngem. Măcar să n-o facem noi înșine.

Traducere de Agnes MAYTENI
din *Magyar Napló*, 5 ianuarie 1990

Cronica ideilor sociale

Exces de timiditate

Zilele de scandal ce au urmat declaraţiilor premierului Ciorbea în legătură cu întreprinderile nerentabile au defazat protestele salariale – alunecînd în paradoxul că deşi i se spunea să înceteze lucrul, muncitorul român spărgea normele. Grevă românească, s-ar zice... Pentru muncitor, reforma nu poate să însemne decît să muncească mai mult şi mai bine. Iar guvernele, unele pe faţă, altele pe-ascuns, au încercat să-l împiedice. Atîta a înţeles din cele trei sau patru reforme prin care a trecut în ultimii 7 ani. Şi poate că nici nu ar fi mai mult de înţeles, chiar dacă de reformă se ocupă Ulm Spineanu, mereu încurcat de propriul său limbaj.

Nu faptele guvernului au stîrnit scandalul – ele sînt mai degrabă echivoce şi fără anvergură – ci intenţiile sale. Unii s-au speriat de posibilitatea ca fabricile să se închidă, alţii – că va creşte şomajul. Uşile Palatului Victoria au fost trîntite de mulţi lideri sindicali, iritaţi de aşa-zisa inflexibilitate a guvernului. Inflexibilitate? Care anume? Aceea de a produce pantomima comică a multelor şi contradictoriilor liste de întreprinderi propuse pentru lichidare? Aceea de a face, bolnăvicios, ceea ce pretinde că nu face şi de a nu face tocmai ce s-a angajat – pe multe voci – că va face? Care lipsă de comunicare cînd mereu s-a găsit cineva, un *gumi-om*, care să transmită, ca elasticul, vibraţiile lor de teamă. Toată lumea este speriată, în fapt, de repetatele starturi, de vocile ridicate care denotă o hotărîre pe care puţini în guvern par a o fi luat. Sindicaliştii sînt speriaţi de posibilitatea ca o reformă *iresponsabilă* (i-am citat) să fie pusă în practică. Guvernul, la rîndu-i – de ieşirile în stradă, cînd totul este posibil. Negocierea este un alt fel de a da de înţeles că nimic nu este final, *bătut în cuie* – cum se mai spune la guvern. O curioasă memorie filogenetică îl face pe Victor Ciorbea ezitant cînd e vorba despre foştii săi colegi sindicali. E la mijloc, poate, şi puţină nostalgie, şi ceva din retorica activistă... şi sentimentul că a aflat un adevăr imposibil de spus la masa tratativelor, şi anume că sindicaliştii, că reprezentanţi ai muncitorilor în marile sectoare industriale, sînt, de fapt, emisarii – cu sau fără ştire – ai unei mari bolnave: economia românească. Aceasta, pînă a ajunge să fie bolnavă corporal, adică pironită de viroze, micoze şi hemiplegie, are o boală de sistem: refuză să se vindece. Pînă la boala corporală, economia trebuie să se vindece mental. Ea suferă de nanism hipofizar, stress, e depresivă, are confuzii comportamentale. Este hipotimică şi, de aceea, abulică. Dintr-o timiditate agresivă are accese de agresivitate napoleoniană în care-şi contemplă ego-ul ruginit. Îi face bine s-audă voci – înseamnă că nu e părăsită. Ceva îi determină atît pe membrii guvernului cît şi pe sindicalişti să amîne socotelile decisive de pe-o zi pe alta. Şi nu e vorba despre finanţiştii internaţionali. Pînă una-alta, pînă la vindecare sau la profilaxii de succes, executivul şi liderii sindicali, implicaţi într-un ritual cu sensuri uitate, cu o gestică uneori dramatică, alteori ridicolă, brodată de îmbrăţişări războinice, se ameninţă reciproc, îşi trag ghionţi golăneşti, certîndu-se în şoaptă, la patul suferindei. Fiecare lasă de la el, amînînd materializarea ameninţărilor pînă cînd or putea să dea frîu pasiunilor. În această amînare stă ascunsă şi convingerea că gesturile lor intră într-o dramaturgie mai cuprinzătoare care va exorciza în cele din urmă economia.

Huronii ţin minte tot ce visează sau îşi doreşte bolnavul. Întreg tribul îşi distribuie, apoi, rolurile în ceea ce se numeşte "sărbătoarea viselor". Fiecare va încerca să-l mulţumească pe bolnav, din convingerea că îndeplinirea dorinţelor va duce la însănătoşirea bolnavului. Drept urmare, femeia dorită i se va strecura în pat, animalul visat îi va fi oferit în bătăi de tobă şi dansuri profilactice. Omul se vindecă de orice boală doar dacă i se îndeplinesc dorinţele. Poate ca bolile fizice au doar perioade de remisiune ca urmare a ceremonialului, multe boli psihice, însă, se vindecă de îndată ce bolnavul primeşte ce şi-a dorit.

Sorin ŞERB

© J.-L. Boisnard

© J.-L. Boisnard

Telalii fără fruntarii

Vivat veselia!

Multă vreme, din '89 încoace, publicitatea radiofonică a ţinut locul emisiunilor gen *Unda veselă*, aşa-zisele emisiuni de "umor şi muzică..." de odinioară. Cu muzica nu au fost probleme: face parte din programul obişnuit al radiourilor româneşti din "era libertăţii" să ne potopească non-stop cu muzică de top, rareori întreruptă de unele voci în formare care spun ceva într-o *romgleză* indescifrabilă – pe scurt, cu totul altceva decît ne obişnuiserăm.

De aceea, chiar şi pentru cei mai progresişti, mai americanofili şi mai *mirabelofobi* dintre noi – ce uşurare, ce confort, ce tresărire a sentimentului naţional – să reauzim vreun "Noroc, Georgele...", sau vreun "Ziua bună, bade", dacă nu chiar vreun "Bună, tu, ce bine-arăţi...", aşa, ca pe vremuri... Încă un argument în favoarea publicităţii, dacă mai e totuşi nevoie de construit atari pledoarii, în ziua de azi: cu reclamele ne salvăm programele! Iată-i pe radioascultători din nou împăcaţi, pe "minunaţii noştri actori" din nou puşi la treabă, pe contabilii posturilor de radio scuipîndu-şi din nou în vîrful degetelor... Toată lumea pare mulţumită şi fericită... dar?...

Dar comanditarul? Firma-client, cea care dă banul pe anunţ, iese oare *întotdeauna* cîştigată din sponsorizarea varieteului radiofonic românesc?

Cine mai ştie cum se numea şi ce anume era: bancă sau agenţie de asigurări – firma în spotul căreia apărea primul din seria interminabilă de ciobani publicitari? Cine mai ştie cum se numeşte bateria pe care o publicizează noul Bulă meloman, pedepsit de părinţi cu ascunderea cablului de la casetofon? Dar cine mai ştie cum se numesc zecile, poate sutele de firme de birotică şi tehnică de calcul pe care le tot anunţă cei doi amici de la *Gambrinus*?

Nu e totuşi atît de greu să ratezi un astfel de spot: e de ajuns să dai muzica mai încet decît dialogurile, astfel încît să nu le acopere, cel puţin cînd vine vorba de numele de marcă şi... să vină vorba într-adevăr şi de acesta; să nu-l uiţi pe parcurs, încîntat şi înecat de glumiţe, oricît de haioase ar fi: să nu uiţi, adică, de cine dă banu'. O să rîdeţi, dar spotul dialogat care începea cu amicalul: "Auzi, ce mai face Sabina?" şi care se termina nepotrivit de brusc cu o enumerare cvasitehnică a serviciilor, adreselor şi numerelor de telefon şi fax era mai bine făcut decît anunţul care începe derutant cu un apel la donatorii de sînge, pentru a se vădi în cele din urmă, spre surpriza şi deşteptarea noastră, o reclamă la alifie anti-ţînţari (care alifie?)... E adevărat că aceasta ne amuză, în timp ce aceea ne lăsa cel mult indiferenţi, e adevărat că una din legile publicităţii e să transferi asupra mărfii cît mai multă simpatie, e de asemenea adevărat că pomenirea mărcii în momentul poantei bancului e un procedeu mnemonic foarte puternic... Dar: un mijloc de transmisie a informaţiei în *succesiune*, precum radioul, care desfăşoară mesajul în timp, fără a ni-l prezenta global de la bun început, îţi impune, dacă nu chiar să aminteşti la fiecare pas, măcar să evoci, să sugerezi, să aduci vorba de ceea ce în definitiv constituie subiectul spotului tău: marfa de publicitat.

Dar dacă se doreşte, pe ascuns, să se facă reclamă altei mărfi?! Dacă interpreţii vor să-şi facă reclamă sieşi, să paraziteze cu bună ştiinţă spotul prin poante, glumiţe şi scălîmbăieli cît mai variate, care să concentreze atenţia asupra lor înşişi? De ce nu? Atîta vreme cît "turcu-i prost şi plăteşte"...

Florin DUMITRESCU

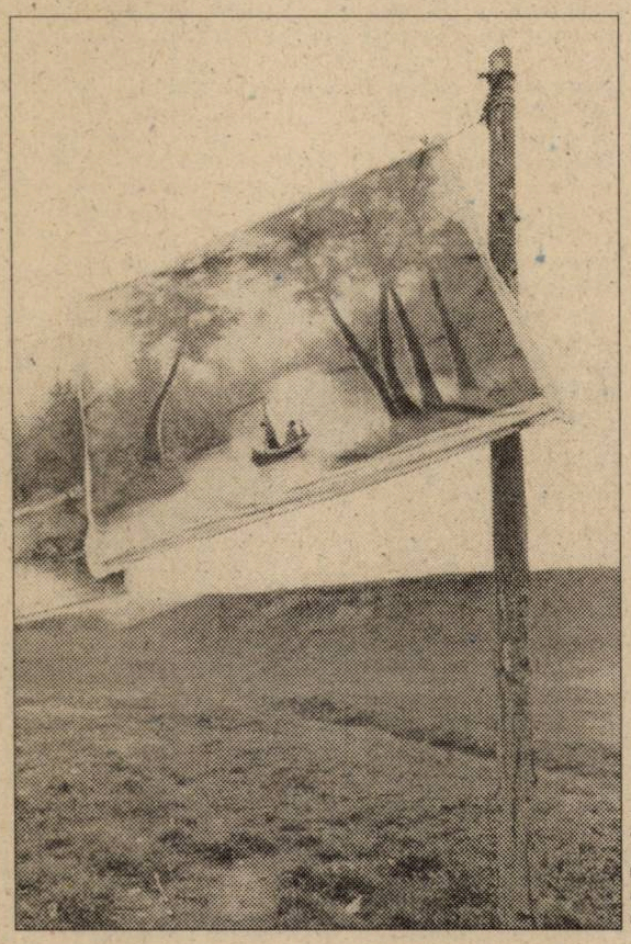
© C. Bumbuţ

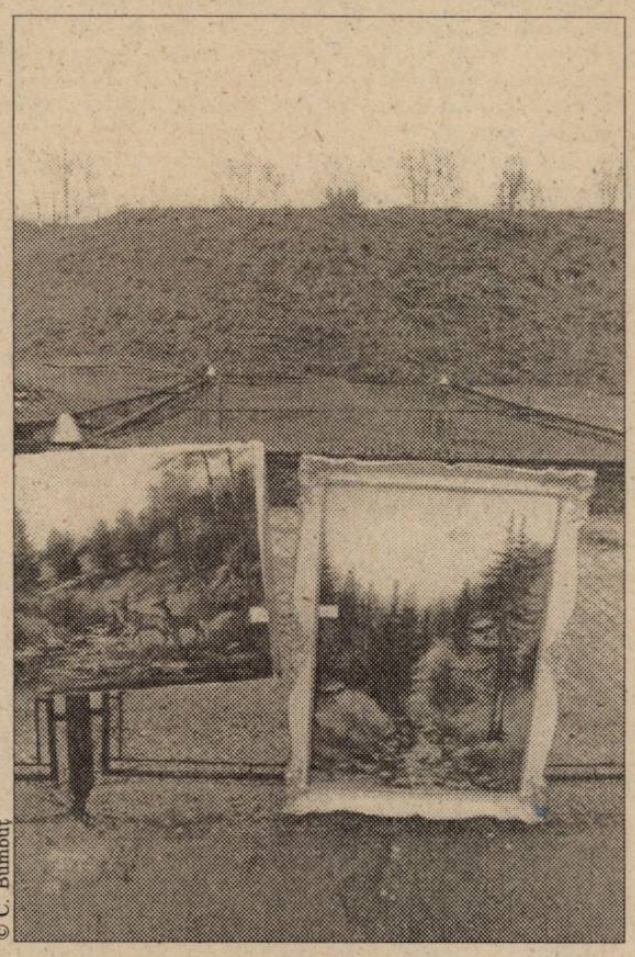
© C. Bumbuţ

Pagină realizată de Delia VERDEŞ

De la propagandă la informare

— interviu cu Bogdan TEODORESCU, secretar de stat, şeful Departamentului Informaţiilor Publice al Guvernului —

Comunicarea în exterior

Am să încep cu o întrebare simplă şi oarecum naivă. Care este obiectul de activitate al Departamentului Informaţiilor al Guvernului României?

În momentul de faţă, acest departament are trei obiecte de activitate foarte precise. Voi începe cu coordonarea Consiliului pentru problemele românilor de pretutindeni, ceea ce înseamnă legătura cu toate comunităţile româneşti aflate în afara graniţelor ţării. Numărul românilor aflaţi în afara graniţelor ţării este, practic, inestimat la ora actuală: se vehiculează o cifră între 7 şi 11 milioane. Unul dintre visurile mele este ca la sfîrşitul actualului mandat să reuşim să realizăm o enciclopedie a românilor de peste hotare: atît vetrele din jurul ţării, cît şi românii din depărtări. Pînă una alta, noi am stabilit două sau trei tipuri de relaţii cu ei. Prima relaţie este cea cu românii din jurul patriei, care, din motive pe care nu este nevoie să le dezvolt aici, îşi plătesc din greu identitatea culturală. Din aceste motive, noi trebuie să-i sprijinim în primul rînd cu materiale documentare: cărţi, discuri, casete, CD-uri, dacă îşi permit etc. în limba română. La ora actuală, de pildă, trimitem basme universale în limba română. Dar nu avem destui bani ca să fim noi înşine editori şi nici ca să asigurăm planul unor editori, care să se poată baza pe comenzile noastre, care, fatalmente, sînt mici. În mod normal, acest departament ar trebui să lucreze ca o casă de comenzi editoriale. Noi trebuie, apoi, să trimitem materiale şcolare, pentru că anumite comunităţi nu pot să-şi deschidă şcoli proprii, pentru că, pe lîngă faptul că, de multe ori, nu li se recunosc drepturile de minoritate, li se mai pun şi nişte cerinţe pe care ele nu pot să le rezolve.

Organizăm, apoi, colocvii. De pildă acum, în august, vom organiza la Piatra-Neamţ un colocviu cu românii bucovineni, în care le vom explica textul tratatului încheiat cu Ucraina, pentru ca ei să-şi cunoască drepturile: îi învăţăm ce să ceară.

Românii de departe au alte probleme, pe care noi încercăm să le rezolvăm pe două căi. Îi aprovizionăm, în primul rînd, cu lucrări de literatură şi de istorie românească. În al doilea rînd, fiind la alt nivel, am deschis o linie pe Internet. Este o linie destul de performantă, pentru care am primit felicitări chiar de la conducători ai concernului Microsoft. Ca s-o realizăm, am consultat luni de zile înainte paginile de pe Internet ale altor ţări, pentru a fi într-o unitate stilistică cu ele. Am adoptat un sistem destul de sobru, dar dinamic.

România pe Internet

Ce fel de informaţii conţine această linie pe Internet? Cum este ea hrănită?

În momentul de faţă, există peste 3 000 de pagini introduse cu începere din ianuarie, în trei limbi, română, engleză şi franceză, şi, sporadic, în germană, avînd, însă, în pregătire şi italiana. Şi aceasta pentru simplul motiv că, în momentul de faţă, lucrează la el un inginer de sistem, un adjunct al acestuia şi trei colaboratori externi. Asta-i tot ce avem. Alte ţări lucrează cu zeci sau chiar sute de oameni. Problema fundamentală este aceea că, în acest domeniu, noi nu avem traducători.

Ce informaţii, totuşi, despre România introduceţi pe Internet?

Informaţia este structurată pe trei dimensiuni. Este, mai întîi, informaţie generală de stat, de tip enciclopedic. Vine, apoi, un capitol foarte mare de istorie, ilustrat, în cele trei limbi, pentru a contracara ceea ce ştiţi că se vehiculează prin prezentarea pur şi simplu a adevărului. În sfîrşit, o rubrică foarte citită este aceea de ştiri, „News from Romania", zilnic două file în română şi engleză.

De unde preluaţi aceste ştiri? Cum le fabricaţi?

Din presă, sînt ştiri de presă, nu guvernamentale, pe care noi le culegem din întreaga presă, de la stînga la dreapta, le combinăm şi le facem neutre. Nu intrăm în polemici şi nici în detalii.

Deci nu copiaţi din presă?

Nu: filăm. Sintetizăm ştirile din întreaga presă. Acest lucru se face, zilnic, pînă la ora 11,00, cînd este introdusă pagina românească, iar la 12,00 intră pagina în engleză. Am primit deja numeroase mesaje de la oameni care o citesc zilnic. Repet: nu este vorba de punctul de vedere al guvernului, ci de informaţii de presă. Şi nu de ceea ce ne interesează pe noi, aici, ci de o privire din exterior. În perioada NATO, noi am introdus pe Internet inclusiv ştiri din presa internaţională despre România.

A patra coordonată a informaţiilor pe care noi le introducem pe Internet priveşte instituţiile statului. Eu acopăr, în momentul de faţă, preşedinţia (ceea ce înseamnă biografia preşedintelui, evoluţia sa politică, discursurile prezidenţiale, agenda importantă a preşedintelui, ca şi o prezentare a Palatului Cotroceni ca monument de patrimoniu), guvernul (discursurile prim-ministrului, programul românesc de privatizare, în trei limbi, întreg programul pentru protecţia copilului, care este prezent şi în pagina de ştiri), Agenţia Română pentru Dezvoltare, care îşi face singură pagina de Internet, dar care are legătură prin noi, putînd fi, astfel, accesată direct, şi mai avem, de asemenea, două pagini NATO şi UE, în care prezentăm eforturile româneşti şi strategia românească de integrare în aceste două organisme. Trebuie, totodată, să vă spun că lucrez cu colaboratori foarte tineri, elevi de liceu şi studenţi, care sînt ultraprofesionişti.

Este cultura timpului lor.

Noi le-am învăţat foarte recent. De-asta îi utilizez şi de-asta am avut succes.

Schimbarea de imagine

În ce raporturi, ca să zic aşa, vă aflaţi faţă de multdiscutata problemă, falsă sau adevărată, a „imaginii României în lume"? Cum faceţi Dvs., Departamentul pe care îl conduceţi, trecerea de la propagandă la informare?

Tocmai aceasta este cheia! Noi, deocamdată, vrem să facem informare, deşi avem în vedere şi o campanie de imagine, la care vom ajunge imediat. Noi trebuie să-i facem pe străini să ştie ce este România. Marea problemă este lipsa de informaţie, în exterior, despre România. Primul pas este, aşadar, informarea, Internetul fiind forma cea mai simplă de informare. Există, însă, şi altele. Noi am pornit, apoi, de la următoarea constatare: realitatea de imagine a României era profund negativă. Oscila între indiferenţă şi minus, deci se situa de la zero în jos. Prima noastră sarcină a fost, prin urmare, aceea de a ajunge la zero, şi abia după aceea să începem să construim. Acest lucru s-a realizat în primul rînd prin campania Pro NATO. Nu mă refer la campania Pro TV-ului, care a avut rolul ei incontestabil, ci la campania NATO dusă de statul român. Care a fost rezultatul acestei campanii? N-am intrat în NATO, ar fi fost şi greu, dar am obţinut ca întreaga presă străină şi purtătorii de imagine să vorbească despre România şi în alt context decît copiii străzii etc. S-a vorbit despre România ca subiect de dispută între marile puteri. Dintr-un subiect de *social* şi *human interest*, România a devenit subiect de politică internaţională.

A schimbat pagina de ziar, evadînd din cea de fapte diverse şi de reportaje de senzaţie şi promovînd în pagina politică.

Exact! Automat, despre noi a început să se vorbească şi altfel. Presa străină nu ne este ostilă, ci pur şi simplu ne tratează aşa cum dorim şi lăsăm noi să fim trataţi. În momentul în care noi devenim subiect de prima pagină în presa franceză, automat vom deveni subiect de prima pagină şi în presa germană. Ei nu-şi fac decît meseria de jurnalişti, nu-i vorba de nimic altceva.

E un efect al legii concurenţei.

În momentul cînd despre noi va vorbi Euronews-ul, automat va vorbi şi CNN-ul. În momentul de faţă, România a ajuns să fie un subiect de pariuri politice, reprezentăm o miză, am încetat să mai apărem drept ţara aceea derizorie cu imaginea căreia ne obişnuiserăm. Analiştii şi jurnaliştii politici occidentali, specializaţi în globalizare (uitaţi-vă numai la ponderea paginilor de politică externă în publicaţiile occidentale în comparaţie cu ponderea lor în ziarele româneşti), au apreciat mult mai mult decît aici, în interior, iniţiative zonale de tipul trilateralei cu Ucraina şi Moldova, al trilateralei cu Polonia şi Ucraina, al viitoarei trilaterale cu Austria şi Ungaria, al intervenţiei noastre în Bosnia şi Albania, şi au realizat că România începe să-şi ia în serios rolul, dacă nu de lider, măcar de pilon al zonei. Componenta de imagine a acestor iniţiative politice este imensă. Iar noi am ştiut s-o speculăm. Am trimis, de pildă, foarte multe materiale de documentare purtătorilor exteriori de imagine, în acest domeniu, colaborarea cu Fundaţia Culturală Română fiind de-a dreptul fabuloasă. Colecţia „Creanga de Aur", de pildă, a reuşit să nuanţeze considerabil, şi s-o completeze, imaginea despre România. Şi aşa s-a ajuns ca, despre România, să se scrie şi altceva. Aceste ultime şapte luni au avut un efect capital în schimbarea imaginii şi a percepţiei mediilor de informare asupra României. Un al doilea efect l-a constituit revitalizarea interesului diferitelor comunităţi româneşti din statele occidentale faţă de România, care, dintr-o dată, au început să acţioneze, transformîndu-se, dintr-un factor de rezistenţă faţă de România, cum fuseseră pînă în 1997, într-un factor de sprijinire şi de promovare a intereselor României. Anul trecut, în august, raportul pozitiv-neutru/negativ al articolelor din presa străină, despre România, era cam 1/6, în vreme ce acum el aproape s-a inversat. Cele negative au rămas pe aceleaşi teme de senzaţie: copiii străzii, prostituţia etc.

Deci au rămas tot în paginile de fapt divers, nu au ajuns în paginile politice.

Exact! Toate referinţele politice şi economice sînt pozitive. Puterea actuală este prezentată ca o putere credibilă. Nimeni nu neagă existenţa copiilor străzii, dar aceste informaţii sînt contrabalansate de imaginea politică, demnă de încredere. Pe vremea cînd puterea politică nu era credibilă, copiii străzii constituiau un semn coerent, un indiciu necontradictoriu. În acest domeniu nu se pot obţine, însă, performanţe fără bani. Noi trebuie să amînăm ofensiva de imagine a României pe plan internaţional după realizarea stabilizării economice a ţării. Cu un buget de 2,5 miliarde lei, cît are acest departament pentru toate sarcinile, este imposibil să faci imagine pe plan extern, ceea ce înseamnă, esenţial, cumpărare de spaţii: publicitare, expoziţionale ş.a.m.d. Cred că decizia de a ne urca în trenul NATO a fost o soluţie salutară şi pentru schimbarea de imagine. Ea a economisit mulţi bani, pe care, de altfel, nici nu-i aveam. Am creat, însă, evenimente şi am făcut, practic, campanie de imagine pe gratis.

Comunicarea internă

Bun. Admirabil. Dar Departamentul Informaţiilor Publice lucrează numai pentru exterior? Este vorba, totuşi, de circulaţia informaţiilor publice, care, la drept vorbind, nu prea circulă în societatea românească, sau circulă haotic, alandala, la întîmplare. Aveţi ceva în vedere şi în acest domeniu esenţial? Căci noi avem mari probleme cu informaţia publică aici, la noi, unde ea fie nu există, fie, cum spuneam, nu ajunge unde trebuie, la cei care au nevoie de ea.

În ceea ce priveşte zona internă, trebuie să ştiţi că Legea Informaţiilor Publice este terminată, ca proiect, aflîndu-se, în clipa de faţă, la ministere, pentru ca acestea să-şi exprime punctul de vedere. Eu estimez că fie la toamnă, fie la iarnă, această lege va intra în discuţia Parlamentului. Este o lege foarte importantă, care, pentru prima dată în România, defineşte accesul la informaţii. Pentru că, pînă acum, noi vorbeam de secret informaţional, ni se spunea unde nu avem voie să pătrundem, iar acum se stabileşte ce obligaţii are statul pentru a permite accesul cetăţeanului la informaţie. Noi am propus ca imediat după adoptarea acestei legi, să existe o hotărîre de guvern care să ducă la înfiinţarea unor servicii de relaţii publice, care automat să fie interfaţa cu informaţia publică, la toate nivelurile, de la ministere pînă la prefecturi. În clipa de faţă, în România există o problemă fundamentală de comunicare, iar această problemă o constituie nu non-comunicarea, cum se încearcă a se acredita, ci comunicarea pe prea multe voci. Există mult prea multe semnale pe aceeaşi temă. Ar însemna, prin urmare, ca la nivelul fiecărui minister să existe un responsabil de relaţii publice cu un mic aparat în subordine, care să fie coordonat de Departamentul nostru, astfel încît toate mesajele care intră şi care ies — înspre guvern, dinspre guvern spre populaţie (inclusiv prin presă, ca purtător de mesaje) şi dinspre guvern spre exteriorul ţării — să fie unitare, profesioniste şi complete. Cu informaţia nu poţi să lucrezi decît dacă ai operatori. La noi există prea multe canale. Neconstituirea unui canal unic duce la distorsiuni. Lucrurile merg acum, dar mai greu. Ce ne propunem noi este să le facem să meargă mai simplu, astfel încît comunicarea dintre aparatul administrativ central şi cele locale, de pildă, să existe nu numai la nivel propriu-zis politic, ci şi informaţional. Vorbesc despre informaţia deschisă, publică. La ora actuală se pregătesc acele generaţii de comunicatori, din ministere de pildă, care vor prelua această sarcină.

Domnule Ministru, vă urez succes!

Convorbire realizată de
Bogdan GHIU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 238 ● 15-21 august 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.239
22-28 august 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

MUZEUL, O INSTITUȚIE UITATĂ?

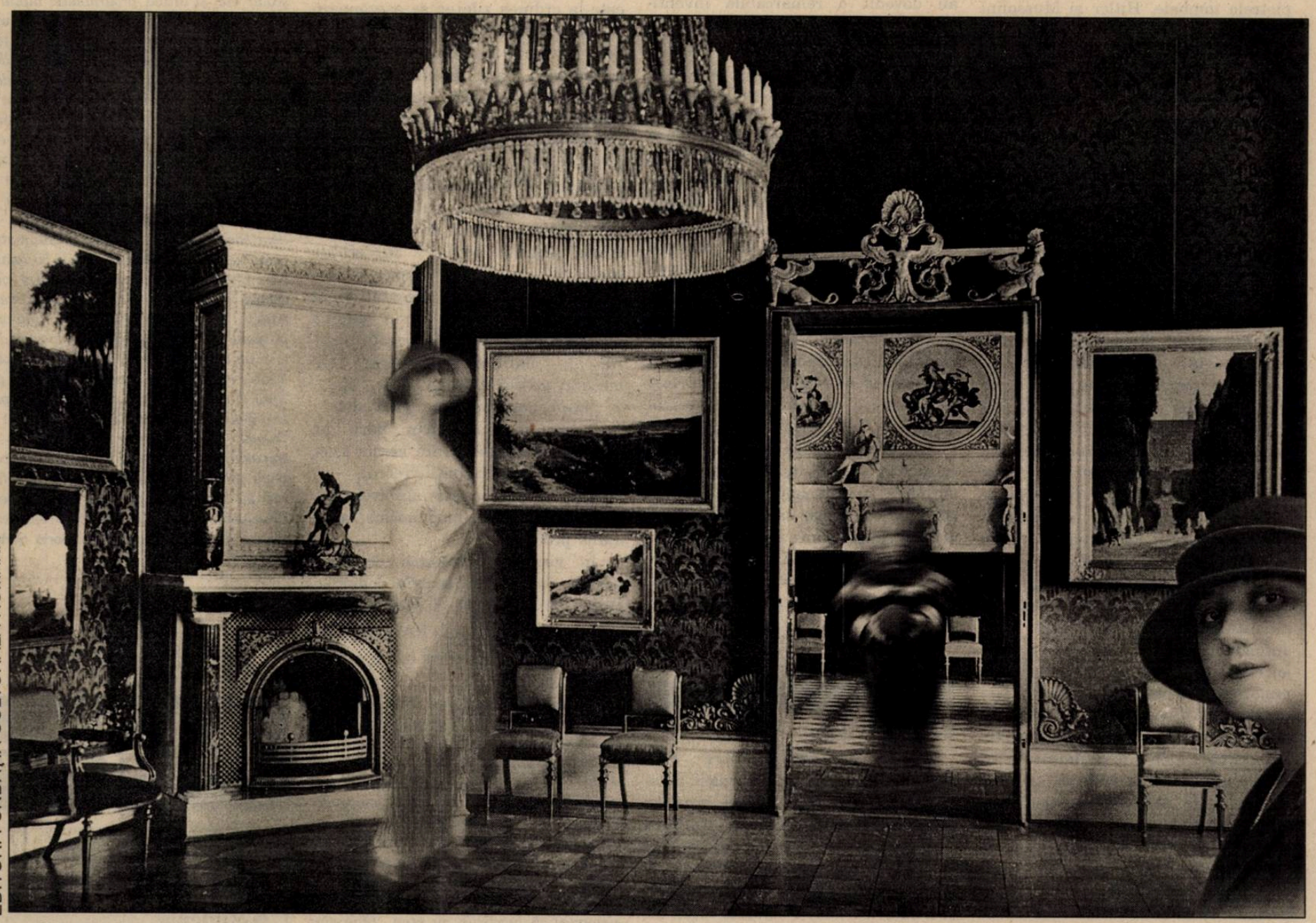

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Acest muzeu este atît de învechit, încît ar trebui pus într-un muzeu.“

(MARK TWAIN)

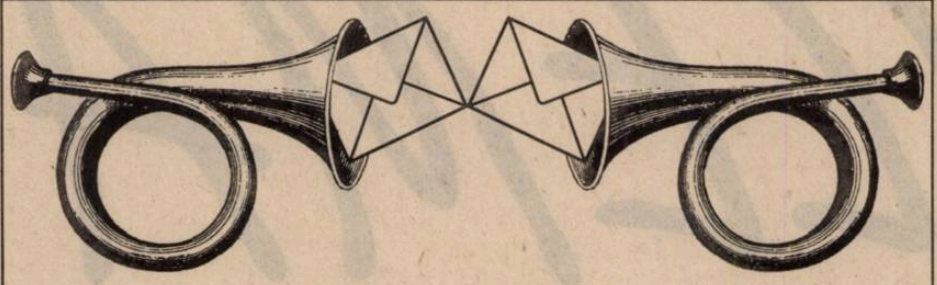

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Polemica Dinescu-Horváth-Pruteanu (continuare)

Viaţa în Tirolul de Sus

[...] Trăiesc de şase ani într-o regiune italiană ce prezintă anumite similitudini istorice cu Transilvania noastră (am oare dreptul să spun aşa?). Parte a Austro-Ungariei, populată doar de germanofoni, ea este atribuită Italiei prin tratatul de la Saint Germain. Tirolul de Sud (Alto Adige) se rupe de spaţiul cultural de care aparţinuse pînă atunci şi începe politica de modificare a structurii etnice a populaţiei, în special prin colonizarea masivă de italieni din Cîmpia Padului şi Triveneto. Un mamut industrial ia fiinţă în Bozen, pentru a justifica acest transfer de populaţie. Învăţămîntul în limba germană este interzis de guvernul fascist, numele sînt italienizate, vechile nume germanice trebuie să dispară şi de pe pietrele tombale. Hitler şi Mussolini fac ruşinosul tîrg care s-a numit "die Option". Germanofonii trebuie să se hotărască între a opta pentru Reich, părăsindu-şi ţara, şi a rămîne în Italia, renunţînd la identitatea lor. Sfîrşitul războiului împiedică din fericire realizarea acestui transfer de populaţie. După război Austriei i se recunoaşte statutul de putere protectoare pentru etnicii germani din Tirolul de Sud (printr-o rezoluţie ONU). Continuă însă încercările de asimilare, fapt care exacerbează conflictele cu puterea centrală. La mijlocul anilor '60 au loc spectaculoase atentate îndreptate împotriva liniilor de înaltă tensiune, care atrag atenţia opiniei publice internaţionale asupra neonorării de către statul italian a unor angajamente asumate în faţa comunităţii internaţionale. După îndelungi ani de tratative se elaborează statutul autonomiei Tirolului de Sud. Nu vreau să intru în detalii tehnice, care ar putea fi de altfel foarte interesante pentru specialiştii în drept administrativ şi constituţional. În orice caz e o autonomie de care profită atît majoritarii (germanofonii) cît şi italienii, minoritari în provincie. Există un sistem de învăţămînt complet în limba germană, paralel celui italian. Programele de învăţămînt sînt firește aidoma celor italiene, existînd însă o mare libertate pedagogică şi administrativă. Insist: şcoli separate pe criterii etnice. Sistemul dă rezultate excelente, iar elevii noştri (sînt şi eu cadru didactic la un liceu german) aduc în fiecare an premii de la olimpiadele din Austria. Problema unei universităţi proprii în limba germană în Tirolul de Sud nu s-a pus pînă mai deunăzi, pentru că statul italian notifică (recunoaşte) toate titlurile universitare obţinute în Innsbruck, la "Landesuniversität". Problema învăţării limbii italiene este rezolvată în modul cel mai firesc cu putinţă: fără tensiuni inutile. Este un deziderat de ordin practic şi pe de altă parte este o consecinţă a unui patriotism civic (sau constituţional, *Verfassungspatriotismus*, cu o sintagmă a lui J. Habermas). Patria (*die Heimat*) este pentru elevii mei, fără îndoială, Tirolul de Sud, iar nu Italia în ansamblul ei, însă ei, elevii, asemenea părinţilor lor, se simt ataşaţi – dacă nu neapărat afectiv – cel puţin moral faţă de acest stat democratic care le respectă şi chiar le cultivă alteritatea. Italia se desparte fără mari regrete de mitul novecentesc al statului naţional.

Scopul, mărturisit sau nu, al statului naţional este erodarea minorităţilor, omogenizarea etnică. În atingerea acestui scop, statele apărute pe ruinele monarhiei dualiste au dovedit o remarcabilă inventivitate: schimburi de populaţie, deportări, intimidarea prin interdicţii vizînd afirmarea alterităţii, atacul de uzură asupra instituţiilor minoritarilor şi nu în ultimul rînd strangularea mai lentă sau mai rapidă, însă întotdeauna eficace, a învăţămîntului în limba maternă. "Pretutindeni statul naţional s-a dovedit asimilator... În interiorul hotarelor româneşti regula a acţionat în avantajul românilor, în afara acestora, potrivit aceleaşi logici, împotriva lor." (Lucian Boia, **Istorie şi mit în conştiinţa românească**, p. 217) Iată confirmată legitimitatea mult veştejitei paralele, şi anume de către cel mai cotat istoric al istoriografiei româneşti, n.b., un majoritar.

Dl Pruteanu, ca un intelectual subţire ce se află, nu va bate palma niciodată cu personaje hilare precum Dumitraşcu, Funar sau Vadim. El nu doreşte să ne arunce de pe turla Bisericii Negre. Un mod contraproductiv de a te debarasa de minorităţi, şi – vai – foarte neelegant. [...]

Adrian F. RIEGER
str. A. Vlaicu 8 A, Arad

Alte polemici

Ce doreşte domnu'?

Dacă un articol care concluzionează sibilinic că "medicii, ca şi profesorii, trebuie scuturaţi de umăr pentru a se trezi din somnul etic în care i-a aruncat sentimentul general că aceştia sînt nişte întreţinuţi de lux" se poate intitula "Room-service", (*Dilema*, nr. 234) răspunsul cere un început pe măsură (inutil de subliniat ceea ce este de subliniat în citat).

De la "Cronica ideilor sociale" mă aştept chiar la *idei* care să propună ceva, să aducă o notă personală *publicului*, fie şi în răspăr; în loc de acestea, constant, asist la o cronică a mizantropului textualist (păcat că sintagma a fost parţial folosită, mergea ca generic în revistă!), mai grijuliu cu erata la "macaraua fără şine" decît cu potrivirea titlurilor, mai consecvent cu apariţia săptămînală decît cu acurateţea divagaţiilor. (Repet întrebarea de demult către *Dilema:* Chiar *trebuie*, săptămînal, ca un colaborator să se exprime, indiferent de tematică? Bîntuie şi printre ei "sindromul Gaiţă?").

În loc de idei sociale, în *Dilema* nr. 234 – "Despre dans" – domnul Sorin Şerb culpabilizează, sub titlul "Room-service", medicii şi profesorii pornind de la fraudele comise la examenele liceale sibiene (fraude generalizate doar în *provincie*).

Aşadar afirmaţiile din "Planul de analfabetism" (articol în *Dilema* nr. 228 – "Conformism şi educaţie") se cer urgent corectate conform momentului săptămînii respective. Reţeta: se porneşte de la un eveniment scandalos din mediul preuniversitar; se adaugă categoria medicilor, fiindcă este la ordinea zilei şi se asezonează cu elemente de demonstraţie din mediile sanitare; se ajunge la concluzia că "medicii, ca şi profesorii..." (vezi începutul). Lipseşte chiar demonstraţia principală – ce anume li se reproşează *în bloc solidar* cu medicii profesorilor. Oare "plăţile tăcute substanţiale"? Şi unde? În şcolile tehnice, profesionale sau de ucenici, care conţin mai mult de o treime din masa şcolară medie?! În şcolile speciale?! În şcolile rurale?!

Ce multe sînt de discutat şi ce uşor se expediază, într-o pagină superior rarefiată, problemele *ratării*, ale conflictelor ulterioare climatului artificial şcolar, ale..., ale...

Nu-mi pot împiedica două idei:

– că domnul Sorin Şerb îşi extrage comentariile din serele unor pseudoelite de origine livrescă;

– că autorul este absolvent de universitate şi *în mod normal* ar fi ajuns profesor...

În virtutea prezumţiei de nevinovăţie, îmi prezint scuzele domnului Sorin Şerb. Reciproca nu este necesară.

Marian PAVELESCU
Aleea Sportivilor nr. 22, ap. 16
Timişoara

N. red.: *Dle Pavelescu, aveţi dreptate: aş fi putut (şi este, şi acum, una dintre cele mai fierbinţi dorinţe) să fiu profesor. La fel mi-am dorit, ani buni, să fiu doctor. Ca şi medicul, învăţătorul este unul dintre preoţii civilizaţiei moderne. Trebuie să acceptăm gîndul că, la un moment dat, sistemul intră în inerţii care îi devin dăunătoare. Înnoirea ar fi posibilă nu doar* cu, *ci şi* prin *corpul profesoral (i.e. medical). Semnalele din sistem(e) că lucrurile nu stau bine sînt coerente şi suficiente.*

Aveţi dreptate şi cînd spuneţi că mă ajut de o reţetă (aţi şi descoperit-o – extrapolez tematic accidentele ultimei săptămîni pentru a compromite ceva (eventual din patrimoniul sufletesc al cititorului). Scriu, într-adevăr, despre ce se întîmplă în acea săptămînă (lună, an...) pentru a înţelege mecanismele comportamentale. În măsura în care cronica *acoperă aşa ceva, eu fac o cronică. De aici încolo doar dicţionarul vă mai poate ajuta. Riposta dvs. nepoliticoasă îmi dă semne, însă, că reţeta este bună. Mai este o lungă lună de vară şi de meditaţie.*

Îmi reproşaţi titlul articolului, fraudînd însă logica lui. Reiau pentru dvs. argumentaţia: continuînd să se sprijine pe plăţile tăcute şi acceptînd, totodată, bacşişul bugetar, medicii şi profesorii devin întreţinuţi de lux. Este o constatare care decurge din spiritul semantic al acestei sintagme. Mai departe: scurt-circuitînd traseul banilor (învăţămînt plătit, asigurări de sănătate şi sponsorizări), medicii şi profesorii ar scăpa din acest cerc vicios. Medicina şi învăţămîntul ar fi ultimele domenii care ar da faliment într-un sistem de piaţă.

Îmi reproşaţi, cu o generalitate neglijentă, că articolele publicate aici ar fi doar produsul unui textualism mizantropic. Părerea mea este că manipulaţi liber aspectul emoţional al chestiunii în discuţie. Afirmînd *că unii (dintre cei acuzaţi* în bloc *(?) de articolul meu din nr. 229) profesori şi medici se ratează în climatul artificial şcolar etc. şi* uitînd *programatic faptul că problema în cauză este necesitatea unui cod deontologic de a cărui absenţă prea mulţi au profitat pînă acum, cochetînd cu noblețea şi servituţile meseriei. Sînt două probleme (la prima, articolul meu nu se referă) şi nu putem fi orbi la moralitatea sulfuroasă a unei profesiuni, aşa cum e ea practicată acum, afirmînd, pozitivist-critic, că – prin definiţie – ar trebui să fie sublimă. Să vedem şi mîna noastră pe panourile de comandă ale sistemului. Nu doar consecinţele lui (alienare, traumatism psihic etc.). Nu tratezi un abces cu analgezice. Căinînd efectele unui mecanism viciat riscăm să-i suportăm, în continuare, consecinţele. Iată ce cred eu: nu e numai o greşeală de "împachetare" a ripostei dvs., ci o tendinţă obişnuită astăzi de a motiva starea de delăsare a unei bresle, nu prin lipsa ei de voinţă de a se imuniza, ci printr-o genealogie tarată. Dacă lucrăm cu categorii şi majuscule, desigur că ne împiedicăm în prestigiul cultural al celor două profesii, asimilînd, cum se mai face, într-un silogism forţat, genul cu specia. Concluziile finale din scrisoare sînt enigmatice şi (cred eu) umorale.* **(Sorin Şerb)**

ZILNIC
PETRECEŢI
VACANŢA DE VARĂ
cu
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Rudenia**
- **Prea tîrziu şi prea devreme**
- **Mentalităţi**

STIL GAZETĂRESC

Era fatal ca libertatea post-revoluţionară a cuvîntului să producă logoree. Şi era firesc ca logoreea să lovească mai abitir acolo unde, prin definiţie, cuvîntul tinde să devină inflaţionar: în gazetărie. Numărul publicaţiilor s-a mărit pînă la dambla, iar publicistica a devenit o hiper-profesie, rîvnită de toţi. Peste noapte, o sumedenie de ingineri, medici, scriitori, jurişti, studenţi, filosofi, economişti, politicieni, vechi gazetari (uneori cu odraslele lor cu tot), preoţi, pictori, oameni de afaceri şi demimonde – s-au apucat de presă. Ziaristica pare la îndemîna oricui, talentul de ziarist – o facultate înnăscută. Nu zic că în felul acesta n-au apărut pe firmament cîteva remarcabile înzestrări care, altfel, s-ar fi pierdut în anonimat. Dar mai frecvent e rezultatul opus: o puzderie de impostori zeloşi ne intoxică zi de zi cu prezumţia, mediocritatea şi volubilitatea lor incultă. E o agresiune culpabilă la adresa cititorilor şi un afront nemeritat adus profesiunii de gazetar. Ar fi uşor de făcut o antologie a diletantismului şi a prostului gust care ne asaltează, cotidian, din paginile – nici măcar destul de ieftine – ale jurnalelor. Frapează, între altele, două extreme stilistice, între care articlierii de duzină nu sînt în stare să găsească justa măsură.

1. **Abuzul didactic.** Gazetarul pe care îl avem în vedere cade victimă unui delir de competenţă şi demagogiei adiacente. Plasat foarte sus, deasupra prostimii dar şi deasupra guvernanţilor, el ştie, dojeneşte şi dă sfaturi. E marţial. E îngrijorat. E fudul. Mustreşte de indicaţii, e ros de indispoziţii şi abundă în admonestări. Scrisul său aspiră la acreală normativă şi morgă sapienţială. Sună cam aşa: "Executivul trebuie să fie ferm... Fermitatea nu trebuie să însemne însă duritate... Guvernanţii nu trebuie să uite că... Guvernul Ciorbea are datoria să fie la înălţimea încrederii acordate... Foarte bine că au luat măsurile care se impuneau.... Guvernanţii n-au ţinut seama de avertismente şi acum nu fac decît să culeagă ce au semănat... Au datoria să coboare zi de zi în mijlocul oamenilor şi să le explice... E momentul ca... Era cazul să... " Textul e compus ca o mică oră de dirigenţie, cu supravieţuiri caracteristice din formulistica judeţenelor de partid, cu platitudini pompoase, vigilenţe amare, tromboane, tobe şi başi. Cititorul candid nu poate decît să regrete, la sfîrşitul lecturii, că semnatarul unui asemenea text nu conduce trebile ţării, că le lasă, crud, pe mîinile unor neisprăviţi.

2. **Abuzul satiric.** De data aceasta, gazetarul în discuţie îşi schimbă radical strategia. El nu mai oficiază pedagogic. Optează pentru stilul şfichiuitor. E vioi, sarcastic, săltăreţ, plin de apropo. Politica e manejul băşcăliei lui isteţe, a grimaselor lui de "băiat deştept". Efectul care însoţeşte frecvent acest exerciţiu este vulgaritatea. Autorul cultivă o colocvialitate de birt, genul "băi, guvernanţilor"; sau "păi care dialog stimabililor?". Totul se scaldă într-o nonşalanţă de ţaţă emancipată. Interlocutorul e întîmpinat cu locuţiuni din repertoriul oralităţii joase ("dumnealui se face că plouă"), sau al ţîfnei de periferie ("Ei, i-auzi!"). Din cînd în cînd, o ipocrită piruetă retorică ("Mă-nşel?", "N-oi fi auzit bine?"), sau o concesie şmecheră, în noul limbaj de lemn ("Corect!").

Cînd scrii în acest fel nu contează dacă ai sau nu dreptate. Între a fi caricatura lui Pârvan, sau caricatura lui Caragiale, e mai bine să alegi asumarea cinstită a propriei inconsistenţe şi să taci din gură.

Andrei PLEŞU

Mica scleroză

Într-o scrisoare primită la "Europa Liberă" am fost întrebat dacă nu socotim necesară o punere în discuţie a *Jurnalului* lui Paul Goma. Am răspuns, sec, la o ediţie a emisiunii "De vorbă cu ascultătorii", că nu, nu socotim necesar. Fără să dau vreo explicaţie. Dar nu pentru că aş fi vrut să o ascund, ci fiindcă pur şi simplu nu aveam nici una. Atît cartea, cît şi cele mai multe dintre reacţiile pe care le-a stîrnit, inclusiv cele în replică ale autorului, nu atrag, ci mai degrabă îndepărtează. Nu vrei să ai de-a face cu. Simţi nevoia să te fereşti, să stai la distanţă, să treci pe trotuarul celălalt – ca atunci cînd la doi paşi de tine izbucneşte o păruială cu urlete, înjurături, ţipete şi ocări. Nu stai să te mai gîndeşti dacă e ori nu moral, dacă e o laşitate, un act de egoism, o ruşinoasă (dar sănătoasă, nu?!) fugă. Chiar dacă, poate, acolo cineva este lovit sau cineva moare. Chiar dacă, poate, acolo curge sînge.

Şi chiar dacă, *pe urmă*, regreţi totuşi, un regret bine temperat, că te-ai ferit.

Ce face, de fapt şi în felul lui, Paul Goma?! Nu în litera cărţii lui, ci în spiritul ei – chiar dacă, se poate obiecta, în acest caz este cam impropriu să întrebuinţezi cuvîntul "spirit". Simplu: Paul Goma îşi reaminteşte, *în felul lui, cu mijloacele lui,* de un timp îngropat, îngropat aproape în unanimitate. De timpul confuz, mîlos, mlăştinos al "epocii de aur". Un timp evacuat, parcă, din hiperselectiva memorie a contemporaneităţii. Şi, poate, mai important decît felul în care o face şi decît sensul în care o face este că totuşi *o face.*

Pentru că nimeni sau aproape nimeni nu vrea ori nu poate să-şi amintească de trecutul apropiat. Există, în rememorarea românească, două spaţii privilegiate: ceea ce s-a petrecut după decembrie 1989 şi ceea ce a fost între, cu aproximaţie, 1947 şi 1964. Perioada 1964–1989 este, parcă, lovită de o mică scleroză. Sau încuiată de un tabu tacit consimţit. Or, această perioadă este cea în care *s-a schimbat* în esenţă România. Şi, totodată, cea în care s-au format/deformat toate generaţiile active astăzi. Inclusiv Paul Goma. Inclusiv autorul rîndurilor de faţă.

Întrebarea este însă dacă există conştiinţa acestei iremediabile apartenenţe. Nu exhibată în spaţii publice, cu speranţa unei teatrale şi în fond imposibile "purificări". Nici convertită într-un "păcat" de care să te poţi elibera printr-o spovedanie. Şi cu atît mai puţin răsfrîntă într-o teribilă, violentă imprecaţie la adresa tuturor *celorlalţi* – în iluzia că astfel încetezi să mai fii asemenea lor. Că auto-situarea în rol de justiţiar te salvează. Nu te salvează – între altele, pentru bunul motiv că, în fond, nu chestiunea "salvării" se pune.

Mircea IORGULESCU

Şcoala, minorităţile şi Europa

Unul dintre semnele cele mai clare ale disfuncţionalităţilor din guvern a fost, în ultima vreme, conflictul dintre ministrul Educaţiei şi secretarul de stat Florin Diaconescu.

O evaluare exactă a problemelor din învăţămînt nu s-a făcut însă, iar la acest punct guvernul condus de Victor Ciorbea nu pare cu mult diferit, ca mentalitate, de cel care l-a precedat: învăţămîntul e trecut întotdeauna la "şi altele", marota comunistă a "sectoarelor neproductive" pare să nu fi dispărut cu totul. Politicienii noştri n-au înţeles încă importanţa politică a reformei în domeniul şcolii, şi nici care este sensul acestei reforme. Dovada cea mai elocventă o constituie termenii în care s-a discutat despre legea învăţămîntului. Parlamentul trecut a votat, după îndelungi tergiversări, un act normativ general, cheltuind imense energii în discuţii despre şcolile în limbile minorităţilor. Rezultatul a fost o lege destul de proastă, care favorizează birocraţia şi centralismul. Majoritatea de acum a reluat discuţia în aceiaşi termeni, vrînd să modifice legea într-o direcţie "europeană": să acorde mai multe drepturi minorităţilor. Încercarea, după cum se ştie, a eşuat, recurgîndu-se la soluţia ordonanţei de urgenţă. Ceea ce înseamnă că în toamnă discuţiile vor fi reluate, iar parlamentarii noştri (majoritari sau de opoziţie) vor avea din nou ocazia să-şi manifeste dragostea de neam şi ţară, care pentru foarte mulţi înseamnă cît mai multe lovituri cu linia peste degetele maghiarilor. Problema calităţii învăţămîntului interesează foarte puţin, pentru că nu e o temă potenţial purtătoare de efecte electorale. Dar tocmai aceasta e cheia tuturor conflictelor: între o universitate proastă în limba maternă şi o universitate bună într-o altă limbă, orice tînăr serios ar prefera-o pe cea de-a doua. Chestiunea "terminologiei de specialitate" în limba maternă, atît de des invocată ca argument pro sau contra universităţilor în limbile minorităţilor, e prost pusă: este evident că cine a absolvit o facultate bună de medicină în Germania sau SUA, de pildă, poate practica la fel de bine meseria atît la Miercurea Ciuc, cît şi la Craiova. Dacă privim spre istoria noastră şi altfel decît cu prepusuri naţional-patriotice, găsim nenumărate exemple de jurişti, literaţi, medici, ingineri sau arhitecţi de mare valoare care şi-au luat diplomele în alte ţări, studiind în alte limbi, iar apoi au activat cu succes în România, "indiferent de naţionalitate". Ca şi în alte privinţe, şi în acest domeniu lumea politică românească se pierde în retorică şi prejudecăţi şi dă dovadă de o teribilă lipsă de pragmatism: dreptul de a învăţa în limba maternă e, fără îndoială, sfînt; dar el nu valorează nimic dacă se învaţă prost – ceea ce e valabil şi pentru români, şi pentru minorităţile etnice. În locul băţoşeniei ambalate frumos în principii şi intenţii "europene", atunci cînd se vorbeşte de şcoli şi – mai ales – universităţi în limba minorităţilor ar fi mai utilă o privire limpede asupra realităţii şi un studiu aplicat şi fără prejudecăţi al necesităţilor locale.

Vechea majoritate a imprimat discuţiei despre învăţămînt accente naţionaliste, care au redus implicaţiile politice la confruntarea dintre români şi maghiari, iar actuala coaliţie tinde să reia discuţia pe acelaşi calapod. De fapt, adevărata importanţă politică a reformei învăţămîntului nu constă în chestiunea minorităţilor: pentru un guvern care vrea să apropie România de Europa Occidentală, simpla acordare a dreptului la studiu în limbile minorităţilor e un pas important, dar absolut insuficient. Aspectul fundamental este crearea unui sistem de învăţămînt puternic şi competitiv, capabil să producă peste zece ani cetăţeni cu o gîndire şi o mentalitate europeană, perfect integrabili în Europa (căci integrarea pe care o dorim ori va fi a cetăţenilor, a indivizilor, ori nu va fi deloc – şi lucrul e valabil şi pentru occidentali). Dacă, să presupunem, România va intra în Uniunea Europeană peste zece ani, asta va însemna că elevii de astăzi vor fi puşi în situaţia de a concura în universităţi sau în găsirea unei slujbe (într-o piaţă unică europeană) cu tineri germani, englezi, francezi etc., profesorii noştri vor trebui să fie la nivelul celor din Occident, şcolile şi universităţile la fel, prevederile legislative şi sistemul de funcţionare vor trebui să fie compatibile etc. Toate aceste probleme de conţinut şi de restructurare a sistemului sînt mult mai importante din punct de vedere politic, pe termen mediu şi lung, decît disputa româno-maghiară. Birocratismul şi imobilismul, faptul că de aproape opt ani nu s-a reuşit refacerea tuturor programelor de studiu şi impunerea unui curriculum modern şi funcţional, ineficienţa ministerului, proasta administrare a banilor (oricum insuficienţi), harababura universităţilor private, industria meditaţiilor ca sistem de învăţămînt paralel (proba cea mai elocventă că sistemul oficial e în criză) şi alte asemenea maladii devenite cronice îi afectează deopotrivă pe români şi maghiari. Salariul jenant pe care îl primesc profesorii (şi care i-a făcut pe mulţi profesori foarte buni să-şi găsească de lucru în alte domenii) este, de asemenea, dincolo de chestiunea etnică. Sigur, se va răspunde că ţara e săracă, şi e perfect adevărat; dar un tînăr profesor are un salariu sub media pe economie, deşi necesităţile îi sînt peste medie (dacă punem la socoteală numai cărţile pe care trebuie să şi le cumpere pentru a nu se deprofesionaliza...). Or, un Stat care consideră că profesorii (ca şi medicii) trebuie ţinuţi socialmente *sub medie* dovedeşte că nu-i pasă de viitor.

Nerezolvarea tuturor acestor probleme – şi a altora – va menţine şcoala românească în mediocritate şi va adînci criza. Nici actualul executiv, nici cele precedente nu au dat dovadă de o gîndire clară, care să treacă dincolo de necesităţile momentului. În treacăt fie spus, în mai toate ţările occidentale se poartă discuţii despre reformarea sistemelor de învăţămînt, pentru a le adapta la cerinţele epocii actuale şi la dinamica economico-socială din era informatizării. O adevărată reformă a învăţămîntului, axată pe conţinut, pe funcţionalitate, şi nu pe sloganuri "patriotice", ar fi cea mai bună probă a dorinţei şi capacităţii reale de integrare în Europa. Şi, nu în ultimul rînd, ar fi o garanţie că putem nu numai "să intrăm", dar să şi rămînem.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Feţele reformei(II)

Reforma administraţiei

Să recunoaştem, nu se poate vorbi despre o tradiţie europeană a administraţiei româneşti. Partea orientală a civilizaţiei noastre se exprimă cel mai evident în administraţia noastră. E drept, nu au lipsit nici minţile luminate care au încercat reforme în administraţie. Sînt sigur că toţi reformatorii au ştiut că acţiunea lor este o luptă cu ceva mult mai profund decît se vede. Căci reforma administraţiei româneşti este o luptă împotriva unor obiceiuri venite din reflexe sociale orientale, îndelung şi cu folos exersate. Astăzi, orice intenţie de reformare a administraţiei este o luptă cu un *dat* şi, poate tocmai de aceea, orice acţiune reformistă este însoţită de exasperări fatale.

Reforma administraţiei trebuie să sfîrşească prin schimbarea imaginii administraţiei. Această schimbare de imagine va urma unei schimbări a realităţii administraţiei româneşti. Cum se poate face această schimbare?

Cred că două sînt direcţiile principale care ar trebui urmate. Prima, fezabilă în cel mai scurt timp, este aceea a instituirii unei baze legislative adecvate unei administraţii europene. Cîteva legi, nu multe, sînt imperativ necesare. Statutul funcţionarului public, Legea bugetelor locale şi Legea de organizare a guvernului şi a ministerelor trebuie să se adauge urgent Legii administraţiei publice locale. După ştirea mea, proiectele acestor legi sînt în stadii avansate de finalizare şi nu văd de ce, pînă la sfîrşitul anului, nu ar putea să fie promulgate. Se poate renunţa la soluţia "pachetului de legi", preferabilă fără îndoială, pentru că urgenţa cu care aceste reglementări sînt cerute de realitatea socială este maximă. Important este ca legiuitorul să dea cît mai repede conţinut legislativ intenţiilor sale reformiste.

A doua direcţie, susţinută de o rapidă şi coerentă acţiune legislativă pe coordonatele mai sus arătate, ar trebui să fie schimbarea funcţionarului public român. Nu mă refer neapărat la concedieri şi angajări imediate, ci la modificarea acelui enervant *savoir-faire* cu care funcţionarul român îşi face treaba. Concret, cred că este necesară o puternică infuzie de tineri în toate structurile administraţiei, cred că "experienţa" celor care au făcut administraţie pînă acum nu trebuie să-i inhibe pe conducătorii autorităţilor administrative în a oferi tinerilor, bine şcoliţi, funcţii importante şi mai cred că trebuie dezvoltată o adevărată strategie la nivel naţional de atragere a tinerilor către structurile administraţiei. În plus, nu trebuie să pierdem din vedere mobilitatea de care orice structură administrativă performantă trebuie să dea dovadă. Cred că un funcţionar public care stă 10 ani pe aceeaşi poziţie în ierarhia administrativă ar trebui înlocuit de urgenţă. Precizez că nu mă refer la "mutări" dictate de şefi şi urmate, obedient, de subalterni, ci la dorinţa funcţionarului de a schimba sfera de competenţe fără a părăsi serviciul public. Din păcate, acest fapt nu se prea întîmplă.

Reforma administraţiei înseamnă, pentru România, nu doar renunţarea la structurile administrative comuniste, ci şi la purtătorii (de-formaţi sau rău-formaţi) ai acelei ideologii pe care s-au bazat aceste vechi structuri. În prima dimensiune, cea instituţională, rezultatele se văd. Este o diferenţă imensă între instituţiile administraţiei comuniste şi cele de acum. În ceea ce priveşte a doua dimensiune, cea umană, s-a făcut prea puţin. Pericolul este imens pentru că, populate cu "dinozauri", noile instituţii pot fi uşor pervertite.

Sever VOINESCU

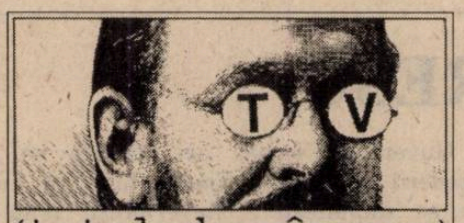

(totul de vînzare)

Laura Genuser şi Iosif Sava

Televiziunea Română (se) visează cu ochii, evident, deschişişi, visîndu-se, se apropie tot mai mult de idealul pe care şi l-a stabilit: acela de a fi a tuturor, pe toate gusturile, asemenea unei (eufemisticşi desuet vorbind) curtezane. Eufemistic şi desuet, dar nimerit, tutuşi, spus, căci ce altceva decît o femeie (întreţinută) de curte, la Curte şi prin ogrăzile tuturor este, în general, televiziunea? Vineri, 15 august, tîrziu în noapte, Televiziunea Română a întrecut, totuşi, orice măsură în marşul forţat spre statutul de *televiziunea comercială de stat* pe care doreşte atît de mult să-l atingă, difuzînd un (mult spus) film pe care şi cea mai penibilă televiziune de cartier s-ar fi jenat să-l transmită. Un film, să-i spunem, erotic, din 1979, intitulat *Maliţie erotică*, ale cărui înfocate protagoniste se vor fi apropiind, astăzi, de vîrsta bunicilor. Un film în care, în sfîrşit, pe micul ecran românesc au putut fi contemplate, într-o mărime, ca să spun aşa, supra-naturală, înfrăţitele organe genitale de ambe sexe. Bravo! Jos ipocrizia! De la *sexy* spre *porno*, pasul a fost, cu hotărîre, făcut: să te ţii, de acum înainte, juisare! Mă îndoiesc, însă, că responsabilii cu programele din TVR au văzut acest film, ieftin din toate punctele de vedere, fie şi abia în momentul transmiterii lui, căci înainte, evident, nici nu poate fi (sper) vorba. Dar membrii CNA-ului ar trebui să-l vadă, fie şi numai pentru propria lor delectare.

Duminică, în schimb, d-l Iosif Sava, într-o "Serată muzicală" în care demult nu mai pot fi auziţi decît băşii revoltaţi ai domniei sale (s-a zgîriat placa, e veche şi răsfolosită, acul cel atît de sensibil a rămas prizonierul unui singur canal), a chemat-o la ordine pe d-na Alina Mungiu Pippidi, directorul Departamentului Emisiunilor Informative, omul forte al schimbărilor, mai mult sau mai puţin consistente, vizibile însă, din TVR. A invitat-o pentru a o trage la răspundere şi pentru a o judeca public, supunînd-o tirului (într-adevăr, greu de suportat) al venerabilelor sale prejudecăţi. Prejudecată contra prejudecată! Idee fixă contra idee preconceputâ, primită de-a gata! Le prefer, însă, pe cele ale tinerei directoare, care, măcar, aparţin "epistemei" schimbării, înnoirii, competiţiei, dinamismului. De cele privilegiind la nesfîrşit statutul de drept, monopolismul, gravitatea prost înţeleasă, tradiţia unicordă, practicate de d-l Iosif Sava, m-am cam săturat. Felul de a întreba al d-lui Sava, care nici măcar nu mimează curiozitatea, deschiderea, dialogul, scoaterea în evidenţă şi punerea în valoare a invitatului, ci ţine să arate că ştie dinainte totul, că deţine, fără drept de discuţie, adevărul, ţinînd, indignat, să readucă lucrurile în matcă, făcînd Dreptate şi reinstituind Adevărul, s-a izbit de fermitatea ironică a tinerei invitate, care, la sfîrşit cel puţin, a făcut spectacol, protestînd împotriva abuzului de putere al stăpînului emisiunii: "Nu vedeţi că nu îndrăznesc să ne scoată din emisie?!" Într-adevăr, cine ar îndrăzni să-l scoată din emisie pe Iosif Sava?

Astfel, Televiziunea Română pare a-i avea ca poli, la ora actuală, din punctul de vedere al mentalităţii dominante, pe Iosif Sava, adeptul continuării neabătute a dictaturii personale, al educaţiei magisteriale cu o singură materie, şi pe Laura Genuser, una dintre anonimele protagoniste ale "maliţiei erotice", profetesă de consum a amorului liber cu telespectatorii, nu pe Alina Mungiu Pippidi, dacă nu cumva una se va fi ascunzînd în spatele celeilalte. Altfel spus, *educativul* şi *comercialul* limitate, extremiste – prost înţelese. TVR face comerţ ieftin şi misionarism gol. TVR pentru sex, minte şi literatură!

Nu voi încheia înainte de a remarca şi cea de-a doua "ediţie specială" a "Milionarilor de la miezul nopţii" din vara aceasta, în care Marius Tucă (i-am putea spune, prietenește, Tucanul: cunoaşteţi pasărea? e colorată) i-a adus faţă în faţă pe un Victor Ciorbea încercînd, parcă, să se convingă pe el însuşi că face, într-adevăr, reformă şi că ştie, într-adevăr, ce face, că stăpîneşte cum trebuie materia, şi pe un Ion Cristoiu devenit, parcă, tot mai mult în vremea din urmă, cu sau fără ştirea sa, reprezentantul lui Ion Iliescu pe micile noastre ecrane: ambasadorul spaimelor întreţinute.

Bogdan GHIU

Economie

Teama de medicamente amare ne-a costat scump

De şapte ani, ne luptăm cu o boală gravă: lipsa de eficienţă în economie. De fapt, ne luptăm de cîteva decenii cu această boală.

Tratamentele aplicate, pînă în prezent, au avut în vedere mai mult ţinerea bolnavului "în picioare" şi mai puţin însănătoşirea. Acum plătim. Desigur, plătim pentru că munca şi-a pierdut stimulentele. Pentru că preţurile s-au rupt de valoarea adevărată a bunurilor şi serviciilor. Pentru că producţia şi consumul s-au dezechilibrat îngrijorător.

Sigur, în anii tranziţiei au fost vindecate unele răni vechi. Dar au fost provocate altele, noi. În acelaşi timp, s-a închegat o altă MOŞTENIRE, specifică tranziţiei de culoare românească.

S-a spus mereu: tratamentul va fi dureros. De altfel, populaţia a simţit continuu gustul amar al primelor medicamente administrate: preţurile au explodat şi inflaţia şi-a căutat mereu noi culoare prin care să acţioneze pentru a ne goli buzunarele. A lipsit însă curajul de a se merge pînă la capăt.

Cabinetul Ciorbea şi-a asumat acest rol. Şi a avertizat că va fi nevoie de sacrificii pentru a putea fi pusă în mişcare spirala expansiunii economice. Că va fi nevoie de mai multă muncă, de mai mult şomaj.

Acum, cînd au început să fie închise întreprinderile nerentabile, a devenit limpede că e nevoie de mai multe sacrificii, de mai mult şomaj şi de mai multă muncă.

Măsura închiderii întreprinderilor are adepţi şi adversari.

Adepţii spun că altă soluţie nu mai există, acum. Şi că mai avem o singură şansă: să luăm în serios economia de piaţă. Şi sensul major al economiei de piaţă îl conferă COMPETIŢIA. Lupta acerbă pentru resurse, pentru atragerea celor mai buni specialişti, pentru maşini şi tehnologii de cea mai înaltă clasă, pentru un management performant. În această luptă, medaliile reprezintă profit pentru cei ce investesc, piaţa reacţionînd favorabil ori de cîte ori primeşte mărfuri mai multe, mai bune, obţinute cu costuri cît mai mici. De aici decurg două consecinţe esenţiale: o ofertă optimă pentru consumatori şi bunăstare pentru întreaga societate. Opţiunea pentru economia de piaţă avînd o motivaţie firească: omenirea nu a descoperit pînă în prezent o altă cale prin care să-şi asigure eficienţa economică. Sacrificiile nu pot fi evitate.

Adversarii acestei măsuri au declanşat o puternică ofensivă împotriva Guvernului Ciorbea. Ei strigă, acum, că promisiunile din campania electorală s-ar fi dovedit fără acoperire, că ar fi reprezentat "curată demagogie", pentru a induce în eroare şi a obţine bunăvoinţa electoratului. Şi iată, adaugă ei, nivelul de trai a fost adus sub limita subzistenţei şi a suportabilităţii.

Ce-ar trebui să înţelegem? Că românii au trăit bine pînă în 1996 şi au fost aduşi la sapă de lemn de noua putere! Semnificativ este faptul că spre o astfel de concluzie ne îndeamnă tocmai autorii "terapiei graduale", ce s-a dovedit a fi un eşec.

Realitatea a arătat clar că forţarea creşterii, în '95 şi în '96, concomitent cu blocarea reformelor, a fost o gafă. Economia s-a "încălzit" prea mult şi au apărut avarii.

Creşterea am plătit-o scump. Au fost necesare mai multe importuri, s-au cheltuit mai mulţi bani, s-a consumat mai mult capital fix. Guvernul precedent nu a găsit nici o soluţie de ieşire din această capcană. Şi nici nu putea să găsească în condiţiile blocării reformelor.

În acelaşi timp, nenumărate întreprinderi industriale, îndeosebi dintre cele monopoliste, şi-au potrivit paşii cu inflaţia. Au învăţat să scoată profit din preţuri de monopol, cîştigînd mai mult deşi au produs mai puţin, mai prost şi cu consumuri mai mari. Pentru că au vîndut scump. Aceste întreprinderi s-au bătut pentru întreţinerea climatului inflaţionist, care le-a dat iluzia rentabilităţii şi profitabilităţii.

Pînă în 1996, prin închiderea canalelor concurenţei şi eficienţei, s-a produs un grav dezechilibru între cerere şi ofertă, pe pieţe cu posibilităţi minime de a fi cheltuiţi eficient pînă şi puţinii bani ai românilor. Pe un fond amplu de alte grave dezechilibre: între importuri şi exporturi, între veniturile şi cheltuielile bugetare, între costurile unităţilor economice şi încasările lor din vînzarea producţiei.

Acestui blocaj i s-a pus capăt în februarie 1997. Acum, apar rezultatele. Inflaţia galopantă, cu vîrful ei din martie, de 30,7 la sută, este deja inflaţie trecută. Noua tendinţă este acum alta: calmarea inflaţiei. Piaţa valutară s-a stabilizat, în condiţiile în care am redus drastic deficitul balanţei comerciale. Deficitul dintre importuri şi exporturi s-a redus şi el substanţial. Reforma dă rezultate.

Închiderea întreprinderilor nerentabile, un alt moment al adevărului, e un bun prilej pentru adversarii Guvernului de a încerca să-l doboare acum, cît rezultatele bune nu sînt încă destul de solide. Pe urmă va fi prea tîrziu.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Liste, scenarii, interese

Cine propune, cine dispune, cine suportă?

● **"Spitalele nu intră pe lista lui Poul Thomsen:** Spre deosebire de Meşterul Manole, premierul Ciorbea nu numai că n-a beneficiat de asentimentul «victimelor», dar este obligat să-şi continue opera, fie pînă la lichidarea completă a grelei moşteniri industriale ceauşiste, fie pînă cînd va veni vremea să-şi ia zborul de la Palatul Victoria. Nici singurătatea creatorului legendar nu poate fi invocată. Alături de dl Ciorbea veghează zeci de miniştri şi secretari de stat, specialişti în «inginerie», consultanţi străini, bancheri din echipa lui Poul Thomsen şi, nu în ultimul rînd, consilierul japonez al d-lui Spineanu. Există însă posibilitatea ca toţi aceşti puternici ai momentului să fi uitat cum arată un spital sau o farmacie pe dinăuntru." (*Adevărul*, 18 august) ● **"Lista neagră şi lista roz:** Restructurarea trebuia să se întemeieze nu numai pe lichidarea unor întreprinderi, ci şi pe programe concrete, realiste, privind dezvoltarea unor ramuri economice rentabile, specifice anumitor zone, atragerea forţei de muncă în alte activităţi de infrastructură, de prestări servicii, de turism – organizarea unor centre puternice de recalificare etc. În loc de toate acestea, se recurge la sfînta improvizaţie românească, la fraze sforăitoare, absolut inutile pentru cei în nevoie." (*Jurnalul naţional*, 18 august) ● **"Blestemul listei negre:** Pentru mulţi occidentali, cetăţean român = azilant = infractor. La 10 iunie 1997, Curtea Europeană de Justiţie de la Luxemburg a respins «lista neagră» pe motive procedurale (nu fusese consultat şi Parlametul European). Formal, în acest moment, «lista neagră» nu mai există. Un bun prilej pentru ca Bucureştiul să facă presiuni pentru ca România să fie scoasă de pe această listă, ceea ce ar putea deschide calea unor acorduri bilaterale pentru relaxarea regimului vizelor (...) Din nefericire, dl Severin pare că se complace în continuarea politicii politicoase începute de dl Meleşcanu, politică ce a pus România pe lista neagră a Occidentului." (*Adevărul*, 19 august) ● **"Voinţă FMI sau întîmplare?** Din cele 17 societăţi aflate în lichidare, numai 3 sînt în Ardeal." (*Naţional*, 18 august)

Fără replică în faţa strategilor

"România ar putea fi sacrificată pentru binele Europei: scenariile de securitate ale începutului de mileniu, aşa cum au fost dezbătute de analiştii americani, se distanţează de precedentele lucrări de specialitate nu numai prin aportul adus de administraţia americană la elaborarea sa, dar şi prin cel adus de cancelariile vest-europene. (...) Soluţia comunităţii duble presupune existenţa unui culoar de separare între Europa şi Eurasia. Specialiştii americani estimează că liniile de dirijare geopolitică vor fi evitate prin includerea Poloniei, statelor baltice, Ucrainei, României şi Bulgariei în zona dintre cele două comunităţi. Aceste şapte ţări vor avea un statut special şi vor fi încurajate să aibă relaţii strînse cu ambele comunităţi, inclusiv pe plan diplomatic şi comercial." (*Jurnalul naţional*, 18 august) ● **"Lovituri din vecini:** După ce ţara noastră a devenit candidat principal pentru viitoarea extindere NATO, Cehia a început să sape România prin cancelariile occidentale (...) Se pare că Praga, care are relaţii excelente la Departamentul de Stat al SUA – d-na Albright fiind de origine cehă – consideră că o eventuală scoatere a României de pe listă ar facilita accesul Slovaciei. (...) Evident că decizia admiterii României în NATO nu se ia nici la Praga, nici la Budapesta. Rolul principal îl va juca Bucureştiul, prin felul cum va reuşi sau nu să facă reforma." (*Adevărul*, 18 august) ● **"Dar Basarabia?** Se pare că şi preşedintelui Emil Constantinescu îi e mai uşor să ajungă la Tokyo şi Djakarta decît la Chişinău. Chiar dacă domnia sa a dat o raită şi prin locurile sale natale, iar omologul său basarabean, Petru Lucinschi, a venit într-o vizită scurtă la Bucureşti, la nu prea mult timp de la înscăunare, impresia că relaţia Bucureşti-Chişinău suferă de stagnare şi împotmolire nu poate fi ştearsă." (*România liberă*, 18 august 1997)

Apărători din oficiu

● **"Lumea liberă** şi ZIUA solicită reabilitarea lui Mircea Răceanu". ● "Remus Opriş cere liderilor PD să-şi facă ordine în partid." (*Ziua*, 18 august) ● "Funar îi cere lui Emil Constantinescu să institutie starea de urgenţă în cîteva localităţi din Transilvania". ● "Tökes cere «să rupem lanţurile» nedreptăţii." (*Curierul Naţional*, 18 august) ● "Petre Roman, avocatul lui Adrian Severin, în disputa cu Alexandru Herlea". (*Cronica română*, 19 august) ● "Ministerul Securităţii de la Chişinău întoarce foaia: «Unirea ar fi un lucru bun pentru noi şi pentru România»." (*Evenimentul zilei*, 19 august) ● "PUNR apreciază că Ungaria trebuie să ceară scuze poporului român." (*Adevărul*, 19 august) ● C.V.Tudor: "Doresc să strîng cît se poate legăturile cu oameni cu care să se poată discuta despre reîntregirea României prin alipirea Basarabiei şi Bucovinei, iar generalul Lebed este unul dintre aceşti oameni, mai ales că, să nu uităm, are mari şanse să devină noul preşedinte al Rusiei la viitoarele alegeri. Îl vom invita în noiembrie la Congresul PRM." (*Evenimentul zilei*, 19 august)

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Brutalităţi

Incidentul de săptămîna trecută a picat prost pentru poliţia din New York. Un negru suspect a fost arestat şi torturat cu sălbăticie de către doi poliţişti şi spitalizarea lui a determinat o mică manifestare şi demiterea mai multor ofiţeri, făptaşi şi responsabili. "Miracolul din New York", cum a fost – pe drept – denumită scăderea ratei criminalităţii cu 40 de procente, are şi părţile lui mai puţin minunate. Legislaţia Statelor Unite are un cod foarte sever de prevederi menit să-l apere de abuzuri pe cel care a intrat pe mîna apărătorilor înarmaţi ai legii. Dar oricît ar fi de amănunţită legea şi oricît ar fi de sever regulamentul de aplicare, reprezentanţii organelor de represiune vor găsi întotdeauna un loc şi un timp în care să dea frîu liber brutalităţii – răspuns legitim, consideră ei, dar şi o bună parte a opiniei publice, la violenţa străzii. Nu întotdeauna se găseşte un cineast amator, cum a fost cel din Los Angeles, care să filmeze patru poliţişti albi dînd cu picioarele într-un negru trîntit la pămînt. Caseta a stîrnit emoţia părţii active a opiniei publice, achitarea într-un prim proces a celor patru poliţişti a declanşat o revoltă de două zile în care a fost devastat un cartier al marelui oraş. Negrul maltratat, Rodney King, nu oprise la semnalul patrulei: existau deci motive să fie considerat delincvent, drogat sau în posesia drogurilor. Dar dacă ar fi fost alb, tot aşa l-ar fi trîntit poliţiştii la pămînt?

Dacă celebrul jucător de baseball, O.J. Simpson, ar fi fost sărac, ar mai fi fost achitat în procesul penal, deşi toate probele îl indicau drept prezumtiv asasin al fostei sale soţii şi al unui prieten de al ei? Avocaţii au obţinut achitarea dovedind că poliţistul care a condus ancheta avea convingeri rasiste, sugerînd astfel că a orientat probele conform propriilor sale prejudecăţi. În procesul civil, în care O.J. Simpson a fost găsit vinovat şi condamnat la plata unor costisitoare despăgubiri, juriul – în majoritate alb – l-a găsit vinovat.

Problema rasei, dar şi cea a banilor influenţează căutarea adevărului şi împărţirea dreptăţii. Faptul că atît în poliţie, cît şi în aparatul de justiţie s-a dus o politică de favorizare a negrilor nu pare a influenţa decisiv situaţia. Alb, negru sau cu picăţele, omul în uniformă se simte puternic şi anonim în acelaşi timp. Şi nimic nu favorizează mai mult brutalitatea decît protecţia oferită de lege şi de anonimat. Pe de altă parte, poliţia ca instituţie şi poliţiştii ca indivizi se simt frustraţi în faţa drepturilor de care se bucură potenţialii delincvenţi.

Spectaculosul succes al poliţiei din New York în ultimii ani se datorează iniţiativei politice a primarului Giuliani: sporirea efectivelor a fost condiţionată de lupta împotriva "dezordinii", a ceea ce se cheamă mica delincvenţă: arestarea hoţilor de buzunare, a celor care murdăresc sau nu plătesc metroul, a cerşetorilor etc. Controlul asupra mediului care produce criminalitatea a avut drept efect scăderea acesteia, ceea ce încă nu înseamnă că s-a acţionat asupra cauzelor.

Pentru ca ordinea să fie durabilă, pentru ca ea să nu dispară la cel mai mic incident, regulile ei trebuie acceptate de întreaga comunitate. Cei care se angajează în poliţie nu sînt oameni delicaţi, care să leşine cînd văd sînge, ceea ce nu înseamnă că e locul în care brutele şi sadicii pot primi salarii de la stat. Cînd este chemată poliţia este solicitată, de fapt, intervenţia forţei publice. O poliţie ineficientă creează o situaţie anarhică, unde fiecare îşi face dreptate. Acţiunile ilegitime şi brutale, paradoxal, duc la acelaşi rezultat. Demiterea celor vinovaţi de episodul brutal de la New York dovedeşte că nu doar poliţia face ordine pe străzi, ci şi strada poate face din cînd în cînd ordine în poliţie. Situaţie limită pe care nici un şef al poliţiei nu şi-o poate dori.

Magdalena BOIANGIU

Documentele „trecutului eroic"

Trece timpul şi glorioasele operaţii ale CIA devin, prin declasificarea documentelor, eşecuri, forme ale unei imense stupidităţi active. Creată în 1947, ca urmare a doctrinei Truman care considera că Statele Unite sînt responsabile pentru soarta "popoarelor încă libere", Agenţia Centrală de Investigaţii se mîndrea cu două victorii obţinute în timpul Războiului Rece: răsturnarea regimului Mossadegh din Iran, în 1953, şi a lui Arbenz din Guatemala, în 1954. Aceste victorii au ajutat-o să cîştige încrederea preşedinţilor şi a altor factori politici.

Documentele operaţiei din Guatemala, au putut fi cercetate de un tînăr istoric, Nicholas Cullather, care în cercetarea sa publicată descrie, cu seriozitatea specifică savanţilor, complexa desfăşurare de forţe declanşată de americani împotriva unui partid comunist cu 200 de membri activi, dintr-o populaţie de trei milioane. Nu rejese că Arbenz, colonelul care a fost înlăturat de la putere, ar fi avut legături cu acest partid. Nu s-au putut efectua asemenea studii şi în legătură cu operaţiunea din Iran, deoarece – aşa cum a recunoscut Agenţia – în 1960 documentele au fost distruse. "CIA are multe de ascuns şi a decis s-o facă în modul cel mai eficient – distrugînd actele oficiale. Acest auto-da-fé al dosarelor este o autoacuzare, dar nu lipsesc informaţiile necesare unei viziuni corecte asupra unei părţi importante din istoria Statelor Unite", scrie Theodor Draper în *The New York Review of Books* (14 august 1997). Şi continuă cu întrebarea: "De ce sînt ţinute la secret unele documente?" Iată răspunsul senatorului John F. Kerry, preşedintele unei comisii care a cercetat soarta prizonierilor de război din Vietnam, avînd astfel acces la documentele clasificate ca secrete: "Din miile de pagini de documente pe care le-am consultat, nu cred că există mai mult de o sută-două de pagini realmente secrete şi de o oarecare importanţă. Cel mai des aceste documente rămîn inaccesibile pentru a ascunde o informaţie politică neconvenabilă, nu secretă. Sistemul de clasificare este astfel conceput încît să împiedice publicul să înţeleagă procesul de decizie politică şi nu pentru a proteja activităţile de spionaj sau cine ştie ce subiecte sensibile". Continuă Draper: "Astfel guvernanţii devin o categorie specială şi puterea de decizie scapă controlului democratic. Clasificarea nu mai este doar o operaţiune tehnică; ea este o decizie politică ţinînd de esenţa guvernării democratice. Documentele nu sînt doar vorbe aşternute pe hîrtie; ele reprezintă acţiuni, planuri, propuneri care sînt scoase din circuit tocmai pentru că sînt importante (...) Cînd oficialii Agenţiei au distrus documentele care se refereau la Iran şi la alte operaţiuni, nu au rupt doar nişte bucăţi de hîrtie, ei au anulat pe vecie posibilitatea ca poporul american să cunoască din propriile surse ce a făcut CIA. Şefii CIA au acţionat în numele poporului american, dar i-au interzis acestui popor să afle ce au făcut ei."

Mai recent, unii dintre cei care acţionează în numele poporului american au găsit posibilitatea de a primi şi banii poporului rus, servind şi interesele acestuia. CIA a avut necazuri cu tradătorii, Aldrich M. Ames şi Harold J. Nicholson, pentru că funcţionarii ei nu mai au nici zelul, nici fervoarea din anii începutului. Problema nu e doar cea a trădării, ci şi a faptului că au fost capabili să evite atît de mult timp demascarea, colegii lor fiind prea puţin interesaţi de viaţa şi activitatea lor" – observă Theodor Draper.

Încă de la început, din 1947, oamenii Agenţiei au avut permisiunea să facă orice, deoarece oricum adversarul – spionajul Uniunii Sovietice – foloseşte procedee şi mai murdare. Treptat CIA şi-a însuşit morala KGB, şi probabil că aceasta poate fi socotită o victorie compensatorie a comunismului împotriva democraţiei. (M.B.)

Argument

Cînd mergi, cu şcoala, la primele muzee din viaţă, şi ţi se explică, oficial şi aliniat, cum e cu exponatele, la sfîrşit rămîi cu gustul amar al constrîngerii. Muzeul îţi pare o formă de "teroare" populist-culturală, închistată şi plicticoasă. Abia după ani, cînd descoperi, prin peregrinări iniţiatice, cîte un muzeu uitat, ascuns prin frunzişuri şi pitit pe străduţe începi să-i simţi şi farmecul neoficial. Nu-i obligatoriu să fie un muzeu mic, într-o clădire de epocă, plină de conotaţii romantice, deşi aceasta ar fi, cu siguranţă, situaţia ideală. Poate fi, pur şi simplu, un cotlon viu şi pitoresc dintr-un muzeu mare şi, aparent, foarte oficial. Farmecul muzeului e cel pe care îl descoperi vizitîndu-l nu turistic şi în graba grupului, şi a ghidului, ci zăbovind prin săli de unul singur. Muzeul îţi oferă, cu siguranţă, o lume alternativă: calmă, exemplară (eşti înconjurat de gesturi şi personaje istorice), didactică (şi nu neapărat în sens peiorativ) şi prăfuită (într-un mod nostalgic).

Toate aceste lucruri le poţi simţi ca vizitator de muzeu. În momentul de faţă, însă, muzeele româneşti nu abundă deloc în vizitatori. Numărul lor a scăzut simţitor după 1989. Multe din muzee (ca să nu mai vorbim de casele memoriale) sînt uitate de oameni. Şi mai grav, însă, este că sînt uitate chiar de proprii lor angajaţi sau de cei însărcinaţi să se ocupe de ele: majoritatea au rămas în aceeaşi formulă convenţională de pe vremea Tamarei Dobrin şi a Suzanei Gîdea. De aceea, pe lîngă opinii generale despre cum ar trebui să arate un muzeu, numărul de faţă încearcă măcar să pună problema unor soluţii de schimbare. Este necesar ca muzeele româneşti să fie mult mai personalizate, cu un specific bine-definit şi o viziune proprie (aşa cum, în momentul de faţă, se dovedeşte a fi doar *Muzeul Ţăranului Român*). De asemenea, ar fi bine ca angajaţii muzeului să înveţe să-l gospodărească într-un mod profitabil. Să nu considere comercializarea unor produse sau obţinerea unor sponsorizări drept gesturi umilitoare.

Din inerte, muzeele româneşti pot deveni vii şi mai puţin marginale. Nu totul se reduce la fondurile, care, evident, lipsesc, ci la dorinţă, pricepere şi schimbare de mentalităţi. (I.P.)

Ioana POPESCU
etnolog

Apneea

Nu sînt o vizitatoare de muzee pătimaşă; prefer expoziţiile temporare, prefer să simt că în sala în care mă aflu *se întîmplă ceva*, să particip la un eveniment, să am sentimentul că ceea ce văd trebuia arătat. Într-un muzeu, fie el oricît de celebru, de vast sau de vizitat, mă comport ca turistul care şi-a propus să "bifeze obiective culturale": trec relativ repede prin săli, mă opresc în faţa lucrărilor pe care *le recunosc*, obosesc după o oră-două; uneori, e drept, rămîn înţepenită şi fără grai în faţa unui obiect, nu neapărat foarte ştiut, care *mă surprinde prin ceva* – un context neobişnuit, o dimensiune neaşteptată, un defect nerestaurat sau accentuat intenţionat, o frumuseţe stranie. Deci pentru mine, şi mă întreb dacă nu pentru toţi vizitatorii nepătimaşi sau, de ce nu, neprofesionişti ai muzeelor, interesul şi satisfacţia ţin de *recunoaştere şi de surpriză*.

Aşadar, cu ce se ocupă muzeul? Muzeul posedă valori, obiecte pe care le restaurează, le conservă, le studiază, le cataloghează şi, în sfîrşit, le aşează cu grijă (şi cu cap!) în spaţii şi mobile special amenajate. Tot acest patrimoniu depune mărturie despre cultura unui spaţiu, a unui timp, a unui grup de oameni, dar mai ales, despre CREAŢIE. Scopul colecţiilor în ultimă instanţă este *să fie arătate lumii*.

Aspiraţie

Muzeul trebuie să se comporte ca un aspirator de valori, să adune în colecţiile sale tot ceea ce rezistă unei selecţii ştiinţifice şi estetice riguroase: descoperiri din teren, achiziţii, donaţii.

Pe de altă parte, muzeul trebuie să aspire către generozitate; să utilizeze colecţiile sale în aşa fel încît ele să poată fi comunicate celorlalţi, împărtăşind bucuria cu cît mai mulţi oameni. Păstrarea valorilor închise în depozite climatizate şi aseptice asigură, ce-i drept, o mai lungă şi mai puţin sesizabilă îmbătrînire, dar face abstracţie de scopul creaţiei în sine, acela de a transmite ceva lumii.

Inspiraţie

Plămînii unui muzeu inspiră suflul şi privirea vizitatorului. Fără acest efort de oglindire, muzeul rămîne un simplu depozit.

Totodată, inspiraţia specialiştilor în conceperea expunerii este indispensabilă, ea influenţează şi condiţionează chiar interesul celorlalţi pentru valorile aflate în patrimoniul unui muzeu.

Transpiraţie

După părerea mea, cei care optează pentru munca de muzeu, pe lîngă cunoştinţe temeinice şi sensibilitate artistică, trebuie să fie pregătiţi pentru o muncă de furnică: susţinută, continuă, dar mai ales în echipă; asta presupune deschidere, sportivitate şi absenţa veleitarismului.

Expiraţie

Fiecare sală de expoziţie, în opinia mea, ar trebui să expire un parfum. Cuvintele mele pot fi interpretate ca o simplă intenţie poetică mai mult sau mai puţin avortată. Am înţeles însă pentru prima oară că aşa se întîmplă cu o expoziţie reuşită, de curînd, la deschiderea unei expoziţii de etnografie în Belgia. Specialiştii muzeului-gazdă priveau cu rezervă obiectele, pe măsură ce erau despachetate: materiale rugoase, forme simple, împodobite "din brişcă", nici una dintre piese nu părea să fie o capodoperă, judecată separat... După ce românii au organizat spaţiul, au stabilit vecinătăţile şi au aşezat obiectele (refuzînd vitrinele climatizate), la vernisaj am auzit din partea acelorași belgieni: "Acum am înţeles că România înseamnă în primul rînd o anumită aromă, aceea a unei lumi în care obiectele respiră sub ochii noştri".

Rezultă deci că un muzeu înseamnă RESPIRAŢIE, o respiraţie în patru timpi, pentru orice fel de muzeu, fie el "de artă" sau "de societate".

Atunci, de ce APNEEA?

Pentru că există încă multe muzee, la noi şi aiurea, care n-au făcut auzit încă strigătul primei inspiraţii. Nu ştiu decît ceea ce trebuie ştiut, nu fac decît ceea ce trebuie făcut. Pentru că un muzeu poate încă funcţiona uneori strict datorită unor conştincioşi specialişti-bucătărese sau a unor specialişti-gospodine. Atît de preocupaţi de ordine şi curăţenie, încît uită să inspire, sau asudă pur şi simplu, fără să expire acel parfum despre care vorbeam; muzeul apneic, nemişcat, fără public, fără comunicare, fără infuzie de privire sensibilă, mut. Din păcate, nu există legi care să condamne apneea muzeală, cel mai adesea ea nici nu este resimţită ca o crimă împotriva creaţiei.

*
* *

Mă mai întristează ceva, aproape la fel de mult: muzeele nenăscute încă în România. E drept că ele oferă plăcerea visării, dar mie-mi lipsesc acut. Mă gîndesc acum doar la două posibile, cu atît mai mult cu cît am constatat că nu numai eu tînjesc după ele: un MUZEU AL COPILĂRIEI şi un MUZEU AL FOTOGRAFIEI.

A existat o perioadă, pînă nu de mult, cînd credeam că le pot pipăi, că simplul efort de a pregăti un proiect, de a găsi oameni interesaţi de munca propriu-zisă în aceste viitoare muzee va fi suficient pentru ca ele să se şi nască. M-am înşelat. Am şi acum în casă colecţii de jucării de sat şi de oraş, donate de prieteni care le-au păstrat cu iubire, în speranţa că odată vor putea participa la visul meu. Sînt înregistrate, grupate tematic, gata de expunere. Ar putea constitui o sală a acestui muzeu cu gestaţie lungă, alături de sălile destinate hainelor, hranei, numelor, jocurilor şi obiceiurilor, credinţelor, educaţiei şi şcolii, higienei, ca să enumăr doar cîteva din subiectele la care mă gîndesc. Mi s-ar părea esenţial ca acei copii care şi-au donat sau vor dona/vinde obiecte ce le-au aparţinut să şi participe la organizarea muzeului, în calitate de coautori; cred în ideile şi poveştile lor! Totodată, nu pot concepe un astfel de muzeu, în absenţa unui centru de "activităţi împreună", care să nască prietenii, mici comunităţi şi, de ce nu, mici ritualuri. Îl doresc ca pe un exemplu de respiraţie muzeală proaspătă. Pentru moment, însă, continuă să rămînă o poveste de adormit adulţii.

Muzeul fotografiei este mai puţin pregătit să se nască, dacă nu se vor manifesta donatori generoşi, fie ei persoane particulare care se pot despărţi de imaginile strămoşilor, fie ele instituţii deţinătoare de fotografie veche (de multe ori, în mai multe exemplare sau mai puţin semnificative pentru scopurile fondurilor respective).

Dacă cineva se simte interesat de realizarea acestor visuri şi mai ales avînd idei şi generozitate, îl rog să facă un semn. Aştept.

Irina NICOLAU
etnolog

Ultima poveste

Dacă aş fi obligată să-mi scap viaţa vorbind o sută de nopţi la rînd despre muzeu, în prima săptămînă aş epuiza istoricul instituţiei – aşa cum se face – iar în ultima noapte m-aş referi la ceea ce consider eu că ar fi aspectul cel mai important. Dar există un aspect "cel mai important" în problematica muzeului? Care să fie, colecţia, modul de expunere, explicaţiile, cafeneaua, marfa din boutique, toaletele pentru handicapaţi? Aici fiecare cititor ar trebui să se oprească şi să-şi pună această întrebare. Nici nu merită să citească mai departe pînă nu şi-a formulat un punct de vedere personal. Căci numai după ce a găsit propriul lui răspuns, numai atunci, va putea fi cu adevărat contrariat de opţiunea mea. Ultima poveste, dedicată aspectului pe care îl consider eu cel mai important, va avea ca temă BILETUL.

Da, biletul pe care ţi-l vinde la intrarea în muzeu o casieră sau un casier. Mititel şi plastifiat, mare şi colorat, cu sau fără poză, biletul care a făcut din muzeu o marfă. Dai bănuţul şi el te pune în drepturile tale de vizitator. Pentru cîteva ceasuri tu eşti stăpînul. Instituţia ţi se aşterne la picioare, preş. Dacă nu eşti servit cum îţi place faci scandal, protestezi, scrii în cartea de impresii. Faptul îmi apare cît se poate de grotesc. Să ne închipuim că s-ar vinde bilete la intrarea în biserică sau la şcoală. Nu este nevoie să comentez...

Apărut relativ tîrziu, biletul contravine oarecum populismului care marchează relaţia secolului nostru cu muzeul. Pe de-o parte, secolul în discuţie împinge pe chemaţi şi nechemaţi în muzee şi, pe de altă parte, le înfige mîna adînc în buzunar. Haraşo tovărăşie! Ca să mai dreagă busuiocul, muzeele creează gratuităţi. Dar acestea devin un fel de pomană politicoasă. Altele, nu foarte multe şi de multe ori foarte bune, sînt cu intrare liberă. Îşi vînd marfa gratuit. Gestul lor devine suspect. Oricum, biletul continuă să existe şi acolo prin absenţă.

Estetica biletului pare să preocupe în timpul din urmă pe toată lumea. Ambiţia supremă a muzeului este să te determine să-l păstrezi toată viaţa, eventual să-l laşi moştenire prin testament. Am încercat să invent şi eu ceva în această direcţie. De pildă, propuneam ca la intrarea într-o expoziţie dedicată pîinii în Europa, o expoziţie ce urma să fie itinerantă prin mai multe ţări, biletul să coste cît costă pîinea comună în ţara respectivă şi să fie o chiflă sau o felie de pîine pe care, după ce le arăţi la intrare, să ai voie să le mănînci. Inutil să spun că nimeni nu a putut accepta o asemenea enormitate. Dacă stau însă şi mă gîndesc, vinovata cea mare eram eu. Pentru ce să camuflezi o relaţie statuată într-un anumit fel în epoca noastră? Marfă vreţi, marfă aveţi!

Una dintre cele mai frumoase comunicări, realizate prin obiecte, care îmi vine în minte este cea dintr-"Un veac de singurătate", unde Melchiade revine din depărtări în sat şi face spectacolul gheţii, al magnetului... Oamenii le privesc fără să plătească bilet. În 1991, am participat la Muzeul Ţăranului la prezentarea scaunelor din colecţie. Expoziţia se numea chiar aşa, SCAUNE. În urmă cu aproape şaptezeci de ani fratele lui tata, Dimitrache, a adus în satul lor de lîngă Salonic şase scaune. Nu ştiu ce puteau să aibă scaunele acelea, dar bunica povestea că a trecut tot satul să le vadă. Bătrînii se aşezau pe ele şi rîdeau. Două expoziţii... şi ce diferenţă!

Şahul va trebui să mă ierte pentru ultima poveste care mă găseşte într-o dispoziţie scîrţîită. Mă voi strădui din răsputeri să-l fac să înţeleagă cît perverteşte biletul relaţia dintre om şi obiect. **Am mers şi am văzut** este una, **am plătit şi am văzut**, cu totul altceva.

Faptul devine cu atît mai bolnav cu cît cîştigurile de pe urma biletelor sînt minore. Ca să-şi suplimenteze veniturile, muzeele lumii se prostituează în fel şi chip. Recent, cineva prezenta acest subiect arătînd cum se realizează colectarea de fonduri în America. Între multiplele căi, cea care m-a tulburat a fost goana după moşteniri. Fiecare muzeu are o Asociaţie a prietenilor săi. În timpul vieţii aceştia cotizează sub diferite forme şi, uneori şi după moarte... Ca să vezi şi să nu crezi.

Şi, o să mă întrebe Şahul, ce-i de făcut? Măria Ta, o să-i spun, acum chiar că nu mai putem face nimica. Trebuie să aşteptăm. Va trece şi moda muzeelor. Colecţiilor le va fi uşor să supravieţuiască pentru că oamenii, de cînd lumea, sînt strîngători. Atunci se va inventa, probabil, o altfel de instituţie care să se ocupe de colecţii. Una pe care, acum, nici nu putem s-o bănuim. Cu cît mai repede, cu atît mai bine. Despre bilet nu am de spus mai mult.

Şi am încălecat pe un bilet
Şi-am plecat la Nazaret.
Şi-am încălecat pe un abonament trimestrial
Şi mi-am exprimat dezacordul total.

Cristina BĂCANU
jurnalist

Muzeion

De curînd un ziar grecesc prezenta cu mare mirare cititorilor săi un anunț, apărut într-unul din ultimele numere din **Times Literary Supplement.** Prin pagina de mică publicitate a amintitului supliment, un cuplu din California căuta un profesor dispus să rămînă un an cu ei și cei doi copii ai lor pentru a-i învăța greaca veche și latina. Anunțul poate fi pentru mulți oameni piatră de poticnire. Să înveți franceză, spaniolă sau altă limbă străină e de înțeles, însă a dori să înveți limbi moarte e de-a dreptul scandalos, de nu chiar suspect.

Nici unul însă dintre turiștii ce vizitează anual Grecia nu consideră excursiile organizate, goana nebună prin "locuri istorice", taverne, magazine și muzee ca fiind scandaloase. Și totuși e un scandal să privești grupuri roinde, vizitînd marele Muzeu Național de Arheologie în mai puțin de o jumătate de oră. Ce mai contează frescele Thera, stela Oplitodromului (510 î.Hr.), ceramica de Corint și atîtea altele, cîtă vreme ai văzut masca de aur "a lui Agamemnon", prima pe care o vede vizitatorul intrat în muzeu? Oricum, turistul bifează victorios încă un muzeu... Bine organizat, muzeul păcătuiește doar prin supraaglomerare. În fața fiecărei vitrine, ciorchini de turiști uitîndu-se cu priviri aiurite cînd la exponate, cînd la ghid. Vizitarea acestui minunat muzeu devine, în aceste condiții, ca și vizitarea Muzeului de pe Acropole, o încercare a nervilor. Dincolo însă de înghionteli și priviri chinuite peste capetele "turistice", din muzeul de pe Acropole cu cele nouă săli ale sale rămîn Moschophorul (570-560 î.Hr.), o admirabilă Kore Peplophoros (540-530 î.Hr.), probabil operă cicladică, ce-și păstrează destul de bine culorile, un cîine de vînătoare care continuă a-și adulmeca prada și astăzi...

Dacă însă ești de capul tău prin Atena, chiar și într-un insuportabil miez de vară, poți să schimbi cu totul chipul zilei vizitînd Muzeul de Artă Cycladică. Pe mîna stîngă a Bulevardului Regina Sophia se face o străduță – Neophytou Douka – unde la nr. 4 se află muzeul cu pricina. La primul nivel 230 de exponate: "eidolia" (figurine) din marmură insulară, vase și alte obiecte datate 3000-2000 î.Hr. La al doilea nivel al acestui muzeu ce găzduiește colecția particulară a lui Nikolaos Goulandris, obiecte cycladice din lut, aur, sticlă și marmură. Bună rînduială, aer condiționat și deplina simplitate a figurinelor cycladice. După vizitarea acestui muzeu poți înfrunta liniștit restul Atenei și-al zilei.

Ar fi multe de văzut. Nu trebuie însă ratate Muzeul de Artă Bizantină și Muzeul Artei Populare. Primul dintre ele expune cea mai bogată colecție de icoane bizantine din lume, precum și numeroase odoare bisericești, totul însă acoperit de un strat gros de praf. Mi-am îngăduit, prima oară cînd am vizitat muzeul, să-l întreb pe unul dintre custozi de ce nu mută odăjdiile într-un loc neexpus soarelui. Sastisit, hărțuit de un telefon ce nu contenea să sune, m-a privit o clipă, apoi, fără să-mi răspundă, a continuat să-și steargă sudoarea care-l năpădea întruna. M-am rușinat înțelegînd că, în astfel de momente, Atena se dispensează de cuvinte sugerîndu-mi că "nu se face" să pui întrebări unui om ce nădușește.

Al doilea muzeu, cel al Artei Populare se află în vestitul centru vechi, numit Plaka, și este, într-un fel, un model: cinci nivele, cuprinzînd o sală de lectură, un magazin, o sală cu diverse exponate din lemn, metal, ceramică, o sală unde sînt expuse broderii, pictură populară și costume din Macedonia, Attika, Sporade, Dodecanez, Epir etc. Poate specialiștii români ar trebui să-l viziteze și să ia aminte.

Pe una dintre clădirile impunătoare de pe Bulevardul Amalias, trecătorul pus pe căutat și pe găsit se află la un moment dat în fața unei plăcuțe: MUZEUL EVREIESC. Clădirea nu trădează prin nimic faptul că acolo se află un muzeu. La etajul al doilea, odată ajuns, dai de o singură ușă ce pare mai degrabă a unui apartament decît a unui muzeu. Nu se aude gălăgie și nu e nici picior de turist american sau japonez. Suni. Nu deschide nimeni. Mai suni o dată și tot nimic. Începi să te întrebi dacă nu cumva ai greșit și te aștepți să-ți iasă în prag o grecoaică opulentă cu părul pe bigudiuri. Suni a treia oară, că doar nu poți pleca așa. Ușa se deschide încet și o doamnă, nici opulentă, nici cu părul pe bigudiuri, te poftește să intri. Înăuntru e lume puțină, vorbind cu voce scăzută. Mai mult fotografii și obiecte de cult. Evrei și evreice din Grecia pe hîrtia îngălbenită. Merită văzut acest muzeu. E singurul (aproape) unde vizitatorii nu sînt gălăgioși și care, pe lîngă exponate, are ceva deosebit și chiar magic.

Unele muzee se refuză însă vizitatorului. Mi s-a întîmplat să ajung în mai multe rînduri în Corint. De fiecare dată muzeul era închis. Noroc că Templul lui Apollo, așa-numita stradă a lui Lechaion din Akrocorint și fortăreața sînt accesibile. Accesibili și prietenoși sînt și localnicii care, de fiecare dată, mi-au explicat că ajunsesem la ora siestei și, nu-i așa, orice s-ar spune, sîntem în Balcani.

La Eleusis (sau Elefsina, cum îi zic grecii astăzi) muzeul era deschis. Prea mic fiind pentru toate obiectele descoperite, numeroase statui zăceau la întîmplare în fața muzeului. Majoritatea erau deja "bolnave" din pricina poluării. Aceeași situație la Theba unde, în curtea muzeului, zac sprijinite de gard stele funerare deja degradate sau chiar sparte. În ciuda acestui peisaj dezolant, muzeul este unul din cele mai frumoase, iar sala D poate cea mai impresionantă. Este sala numită TANAGRA, deoarece aici sînt expuse celebrele "larnakes" (sarcofage) pictate, din lut ars, descoperite în 1968 de către Th. Spyropoulos în marele cimitir de la Tanagra.

Unul dintre cele mai importante muzee din Macedonia (Grecia de nord) este Muzeul Arheologic din Salonic care în unsprezece săli expune statui, vase din lut, bijuterii, stele funerare, obiecte descoperite la Verghina, loc însemnat în istoria arheologiei elene, fiindcă acolo a fost descoperit mormîntul lui Filip al II-lea. Vizitatorilor săi muzeul le oferă pentru 20 de dolari un ghid complet al muzeului, alcătuit de Iulia Vokotopoulou, fostă directoare a muzeului. Scos în condiții grafice care nu sînt deosebite ci doar firești pentru un astfel de muzeu, GHIDUL Muzeului Arheologic din Salonic trezește în orice român dorința la fel de firească de a vedea "și la noi" asemenea publicații, care prin reproduceri de calitate și explicațiile unor specialiști să-i ajute pe vizitatori să nu se simtă "suspendați" în muzee și să înțeleagă faptul că muzeul este spațiul unui dialog cu timpurile pe care n-am avut răgaz să le trăim.

Alex DRACE-FRANCIS
doctorand la Universitatea din Londra

Antimuzeion

Romacierul american Nathaniel Hawthorne își arăta un dispreț sănătos față de British Museum, în particular, și față de muzee, în general. Europenii, remarca el, se consolează cu ideea că muzeul reprezintă o mărturie a puterii de continuitate și a generosului lor act de conservare a obiectelor; în realitate, British Museum este *"o mărturie a regretabilei inabilități a omului de a se dispensa de obiecte care nu-i mai sînt utile, dar pe care nu poate să le distrugă".*

Ideea lui Hawthorne ar putea fi dusă mai departe, afirmînd că muzeele funcționează nu pentru a înregistra împlinirile omului, ci eșecurile sale. Contemplarea unei inscripții non-inteligibile de pe o cruce de piatră celtică, din secolul al patrulea, ne reamintește nu de legăturile, ci de schisma profundă dintre noi și strămoșii noștri, relevată prin faptul că nu am reușit să menținem o continuitate la nivelul cognitiv între ei și noi. Experiența observării obiectelor de artă, nu în contextul în care ele au fost create, ci printr-o vitrină de sticlă, în atmosfera, cel mai adesea neutră, de muzeu, ne poate spori obiectivitatea, dar ne reduce posibilitatea de empatie cu acestea. Nu rareori ajungem să ne simțim înstrăinați de lumea pe care muzeul a încercat să ne-o prezinte, în loc să ne simțim implicați în ea prin puterea de sugestie a obiectelor expuse.

E cazul chiar al Muzeului Țăranului Român, care, de cîte ori l-am vizitat, mi-a prilejuit nu o celebrare a subiectului propus și a trăiniciei lui, ci o aducere aminte că țăranul, prin însuși faptul că i s-a dedicat un muzeu, este pronunțat mort. Aceasta nu este o critică adusă calității obiectelor expuse, sau modului de abordare interpretativă a excelenților organizatori, apreciate internațional. Este vorba de însuși contextul conceptual pe care un muzeu îl implică. Necesarul impuls de conservare, pe care muzeul îl întrupează, contribuie la accentuarea faptului că lumea în care obiectele au fost produse a dispărut.

Pe de altă parte, în casele țărănești de pe cuprinsul României dai adesea de ceea ce s-ar putea numi *muzeul orașului român.* Prin acesta înțeleg vitrinele care expun, spre delectarea gazdei, ca și a musafirului, prada adusă de la oraș: un pachet colorat de țigări, o cutie goală de Coca-Cola sau o conservă, o fotografie în culori. Acest improvizat "muzeu de artefacturi urbane" are un efect umilitor și sănătos, în același timp, asupra vizitatorului de la oraș, reamintindu-i de propria producție de kitsch, ca și de propriul rol pe care l-a jucat în desființarea culturii tradiționale ce dădea naștere unui număr nesfîrșit de linguri de lemn și care în curînd nu va mai face acest lucru, cu excepția doar a comerțului turistic. Spre cinstea lor, organizatorii Muzeului Țăranului Român nu au neglijat acest aspect delicat al esteticii rurale actuale; dimpotrivă, prezentării kitschului i s-a acordat un loc amplu în expoziție. Ca toată lumea, am sentimente contradictorii față de continuarea procesului de degradare a integrității culturale și a unității estetice a satului românesc, dar trebuie să recunosc în același timp că mai toți sătenii cu care am vorbit și-ar vedea mai degrabă sapa la muzeu, decît să o mai folosească an după an.

Cîteodată, osificarea instantanee a unui obiect care face parte dintr-o colecție de muzeu poate fi un lucru bun. În muzeul orășenesc adăpostit în turnul cetății din Sighișoara există o secțiune dedicată istoriei breslelor. Inscripțiile muzeale nu s-au schimbat din 1989, iar vizitatorului i se oferă și azi neabătutele interpretări materialiste și marxist-leniniste. Citez din memorie: *"breslele au fost inițial instituții progresiste, dînd posibilitatea celor din clasele de jos să spargă monopolul nobiliar asupra producției și distribuției de bunuri. Dar, cu timpul, ele au devenit din ce în ce mai conservatoare, ca instrumente de frînare a necesarului progres tehnologic și de împiedicare a avangardei clasei proletare în împlinirea rolului său istoric".* Dacă unii ar putea fi dezamăgiți că muzeologii din Sighișoara nu și-au schimbat interpretările, eu m-am consolat cu gîndul că textele respective se găseau la muzeu și nu în altă parte din oraș sau la televizor. Fraza era un adevărat produs artizanal, meșteșugit din lemnul curat al ideologiei comuniste, remarcabil de bine conservat, de o mare valoare educațională pentru tinerii care nu mai au posibilitatea de a cunoaște și acest tip de limbaj. Muzeul în sine devenise un obiect de expus; cuvintele lui Mark Twain se potrivesc în acest caz de minune: *"Acest muzeu este atît de învechit, încît ar trebui pus într-un muzeu".*

Într-adevăr, cele cîteva muzee pe care mi-a făcut plăcere să le vizitez sînt acelea în care accentul este pus nu atît de mult asupra obiectelor, cît asupra oamenilor vii. În acest sens, paradigmatic este un mic și puțin cunoscut muzeu din Blackheath, o suburbie a Londrei, cunoscut drept *Age-Exchange Reminiscence Centre.* E vorba despre o căsuță conținînd variate obiecte comerciale sau casnice (mobilă, biciclete vechi, decoruri de magazine). Pensionarii sînt invitați și încurajați să povestească despre cum era viața lor în anii 1920 și 1930. Aceste amintiri sînt înregistrate pe casete, iar ulterior devin subiecte ale unor producții de teatru, cărți sau reconstituiri ale vieții cotidiene de la începutul acestui secol, realizate pentru localnici. Procesul este circular și productiv, pentru că bătrînii sînt invitați la spectacolele de teatru, ocazie cu care memoria lor se reîmprospătează și chiar mai produce noi amintiri. Am văzut cîteva extraordinare reconstituiri despre cum își petreceau muncitorii timpul liber în perioada dintre războaie (excursii cu bicicleta la țară, mersul la meciurile de fotbal, seri în comun în jurul unui radio primitiv). Doar participarea oamenilor vii și recrearea detaliată a vieților lor prin mijloace teatrale ne dă posibilitatea de a cunoaște, chiar și parțial, momente ale istoriei recente.

Un alt muzeu mai ieșit din comun a fost, pentru mine, muzeul etnografic din Vatra Dornei. Acesta nu s-a dovedit, ca în alte dăți și locuri, o experiență somnolentă, ci un refugiu *înspre* viață, din atmosfera adormită a demodatei stațiuni de băi. Etnograful de la muzeu era un expert în fabricarea tradiționalelor măști de carnaval și, în același timp, un îndemînatic cîntăreț la tot felul de fluiere. Ne-a întîmpinat de parcă am fi fost singurii lui vizitatori în ultimii ani. În orice caz, eram singurii din acel week-end. Ne-a tratat cu un întreg repertoriu de cîntece, dansuri, versuri. Am petrecut o întreagă zi ascultîndu-l și, de data aceasta, mi-a părut rău că plecam.

În cazul celor mai multe muzee, actul de a privi "ucide" simbolic obiectele expuse, prin faptul că le vom considera imobile și obiectivizate, fixate locului pentru a fi mai bine examinate de sute de perechi de ochi străini. Muzeul etnografic din Vatra Dornei, ca și cel din Londra de altfel, era opusul acestei situații: am simțit că, prin intrarea noastră, expoziției adormite i se dădea o șansă de trezire la viață.

OPINII

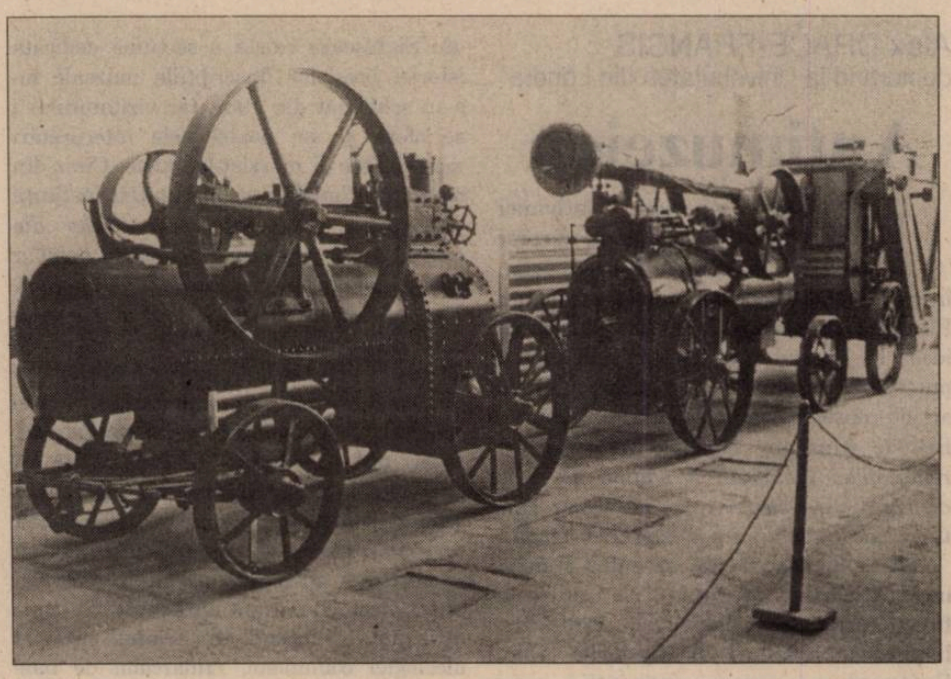

Sub semnul voluptăţii

– interviu cu Radu IONESCU, critic de artă –

Rep.: În opinia dv., ce înseamnă un muzeu şi care este rostul acestuia?

R.I.: Muzeul este un loc unde unii oameni nimeresc din întîmplare, alţii se duc din dragoste şi interes pentru frumos, în timp ce cea de-a treia categorie se duce pentru a marca în biografie şi acest punct. Nu se poate şti niciodată cui îi este de mai mare folos muzeul: cel care a nimerit întîmplător poate avea un moment de revelaţie, care să-i deschidă o cale. Alţii ştiu doar că au văzut Grigorescu, Rembrandt sau El Greco şi se mărginesc la atît. Ce-au văzut le-a plăcut pentru că erau într-un muzeu.

Eu cred, însă, că nevoia de artă, pasiunea pentru ea, nu ţi-o deschide muzeul, ci *casa, cu lucrurile din ea.* Într-un muzeu eşti depersonalizat, pe cînd într-o casă poţi stabili *o comunicare cu lucrurile.* De asemenea, o casă cu lucruri frumoase nu e plină de interdicţii de genul: *"Nu atingeţi obiectele!"* Doar într-o casă poţi ajunge să iubeşti lucrurile.

Pe vremuri, o asemenea concepţie o aveau, la noi, micile muzee particulare, care există, în continuare, în străinătate.

Vă referiţi la muzeele particulare din care s-a alcătuit Muzeul Colecţiilor?

Este vorba de 13 muzee care au fost deliberat distruse, în 1977, nu de cutremur, ci de partid şi guvern: au fost aruncate claie peste grămadă în acel hangar nesănătos care este *Muzeul Colecţiilor.*

Toate aceste mici colecţii purtau pecetea colecţionarului lor: de pildă **Zambaccian** era un metodic – urmărea să ofere o imagine clară, de cea mai bună calitate, a evoluţiei picturii româneşti de la Grigorescu şi Andreescu la contemporani. Sigur, erau anumiţi pictori pe care nu-i suporta – cum ar fi Ghiaţă – din care nu avea nici un exemplar. Muzeul era expresia relaţiei dintre Zambaccian şi artă. Alţii, mai puţini metodici, dar mai sentimentali, nu urmăreau ceva anume: ei nu au pornit cu ideea de a face un muzeu, ci au vrut să-şi aranjeze o casă după gustul şi nevoile lor. Încetul cu încetul s-au adunat lucruri, casa a devenit colecţie prin amploarea ei – şi a fost donată. Este cazul lui Oprescu, Dona, Slătineanu. Toţi aceştia, deşi erau mai puţin metodici decît Zambaccian, erau mai calzi, şi de aceea erau capabili să cumpere cu aceeaşi pasiune şi să admire cu aceeaşi intensitate un tablou de un pictor renumit, o ceramică, un covor, o piesă de argintărie, o bucată de mătase, o mobilă. Erau nişte oameni care aveau nevoia imperioasă a frumosului.

În mult mai personalizatele case-muzeu nu aveai sentimentul constrîngerii şi al datoriei vizitării?

În aceste colecţii particulare – devenite apoi ale statului – te simţeai foarte bine, ca într-o casă de om. Apropierea de obiecte, comunicarea ta cu ele era alta.

Cît timp am fost director al **Muzeului Oprescu** îndemnam vizitatorii să mîngîie, de pildă, o mobilă. Nu poţi să nu simţi frumuseţea şi catifelarea unui lemn patinat, sau voluptatea pe care ţi-o oferă un covor de bună calitate cînd treci mîna peste el. Nu poţi să te apropii de ceramică, de faianţă, de porţelanuri, pînă nu le-ai ţinut în mînă. Relaţia noastră cu obiectele dintr-un muzeu nu trebuie pusă sub semnul ştiinţei, ci *sub semnul voluptăţii.*

Casele memoriale se apropie de tipul de muzee private de care vorbeaţi?

Trebuie făcută o distincţie între diversele tipuri de case memoriale. Casa unui artist, a unui pictor, atrage prin calitatea obiectelor. Casa unui scriitor, însă, arată foarte aproape de un cavou. Ce te faci cu un scriitor mare pe care nu-l interesa mediul în care trăia? Sau chiar cu unul care, în afara scrisului, avea un gust foarte prost? Sau avea în jurul lui doar lucrurile de zestre ale nevestei? De pildă, fostul director al Muzeului de Artă al Parisului locuia într-un apartament redus la minimum necesar: nişte lucruri de bună calitate, dar curente, cumpărate din prăvălie. Cu faţa la perete erau lucrări care îi aparţineau, de la Picasso şi Cezanne la Monet şi Renoir. L-am întrebat de ce le-a pus acolo. Mi-a spus: cînd vin acasă şi lucrez nu trebuie să văd altceva decît pagina de hîrtie. Orice lucru care-mi place şi mă interesează mă distrage.

Problema caselor memoriale este un lucru foarte delicat. Riscă să te facă să pleci de acolo exclamînd "vai, săracul!".

Schimbarea din '89 a adus muzeele din România mai aproape de concepţia dv.?

Imediat după 1989 ar fi trebuit să existe, în ceea ce priveşte muzeele, o perioadă de 6 luni de dictatură severă. Asta pentru că, la noi, multe din muzee nu au apărut ca urmare a unei necesităţi, sau a unei donaţii, ci au fost create ca slujbaşi ai regimului. Toate aceste muzee au fost concepute prin aceeaşi prismă, prin aceeaşi minte care nu era minte, prin aceeaşi cultură care nu era cultură, prin aceeaşi Tamară Dobrin ş.a.m.d. Toate erau făcute de acelaşi designer, şi anume **"Decorativa"** – instituţie ce se ocupa şi cu tribunele, înmormîntările, festivităţile... Mi s-a întîmplat să mă aflu într-un oraş pentru prima dată, la muzeu, şi să am senzaţia de déjà vu. De la Bucureşti şi pînă la halta Schitu din Vale s-au făcut muzee de istorie: toate începeau de la Burebista şi, cu fotografii şi simulacre, ajungeau pînă în ziua de azi. Instituţia muzeală era falsificată. Pentru cineva, cred că nu este important să vadă sabia lui Ştefan cel Mare făcută din carton dat cu lac în toate muzeele din ţară, ci să-şi dorească să ajungă la Suceava să vadă originalul, chiar dacă nu va reuşi să ajungă acolo.

Care este situaţia muzeelor de artă?

Toate muzeele de artă au ajuns să fie reproduceri ale Muzeului de artă de la Bucureşti. Toate trebuiau să înceapă cu paşoptiştii şi să termine pe la 1947. Aşa s-a ajuns ca noi să nu avem, de pildă, o imagine a pictorilor transilvăneni. Vrem să ştim ce a însemnat Moldova în pictura românească – nu găsim nici un muzeu dedicat acestui lucru.

De asemenea, datorită confiscărilor, naţionalizărilor, furtişagurilor de toate felurile sînt o mulţime de muzee care au căpătat nişte lucruri cu totul în afara nevoilor şi preocupărilor lor. Prin faptul că le-au primit, ele zac acolo, din inerţie şi din vanitatea directorilor. Aşa că există lucruri care au şansa să stea la infinit închise într-un depozit.

În momentul actual, care este soluţia pentru a scoate muzeele din monotonie şi convenţional?

Muzeul trebuie să ajungă să atragă, şi nu să fie băgat pe gît. El trebuie să atragă prin două lucruri – aspectul permanent şi cel temporar, elementul dinamic: expoziţiile, schimburile cu alte muzee, scoaterea unei lucrări dintr-un context şi punerea ei într-altul, care luminează o epocă.

De pildă, muzeul care, după părerea mea, poate fi de cel mai mare interes şi farmec al Bucureştiului este **Muzeul Şuţu** (de istorie a Bucureştiului). Muzeul este într-o clădire veche, ceea ce impune. Istoria Bucureştiului pe care o prezintă este însă abordată de la ciobanul Bucur şi duce pînă nu ştiu exact cînd. Însă, astfel, ai nu ştiu cîte săli cu o bucată de silex, trei fragmente ceramice etc. Aceste lucruri interesează pe specialist. Cu ele nu cîştigi vizitatorul. Dacă ar fi după mine, aş face următorul lucru: o singură sală documentară cu trecutul Bucureştiului. Restul muzeului l-aş axa pe momentul important şi de farmec al acestui oraş: *momentul de cumpănă dintre Orient şi Occident, sfîrşit de sec. XVIII, început de XIX.* Aş reconstitui interioare pentru ca oamenilor care vin aici să le placă, dar şi să înţeleagă de ce sîntem aşa cum sîntem. Mai poţi amenaja o sală, ca o pauză, cu obiecte diverse – în care îi mai poţi arăta vizitatorului cîte un document sau un costum de epocă. Aşa îl poţi face să trăiască epoca.

După părerea mea, muzeul este corespondentul laic al bisericii. Sînt oameni care, cînd se duc într-un muzeu, au o revelaţie. De aceea cred că într-un muzeu nu trebuie să fie nimic care să semene cu ceea ce vezi în altă parte. De pildă, eu nu aş pune într-un muzeu perdele care să semene cu cele pe care le iei de la prăvălie. Muzeul trebuie să te scoată dintr-ale tale.

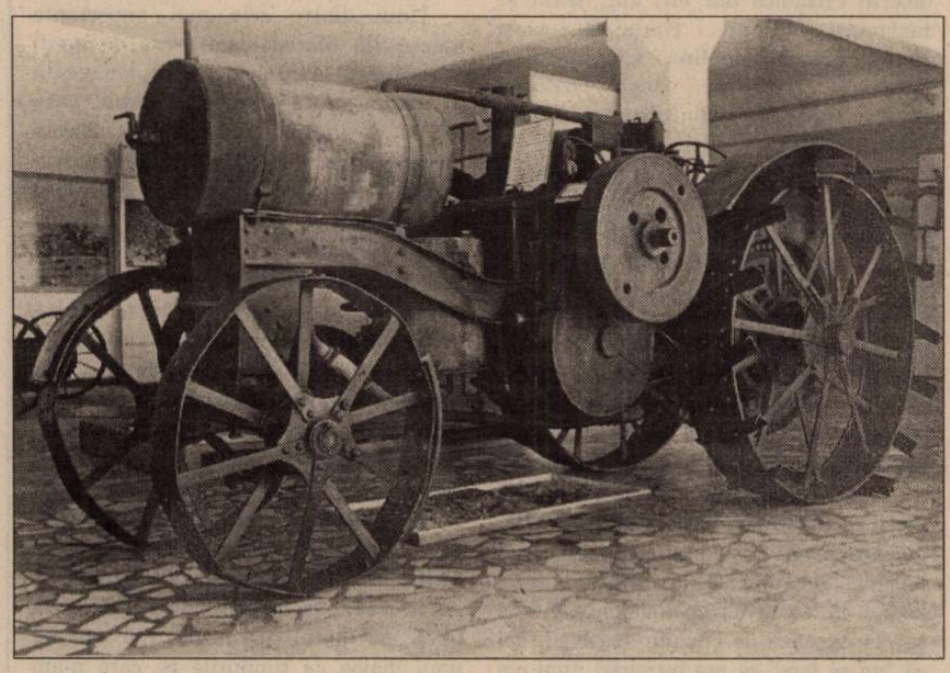

Fotografii de la Muzeul Agriculturii Române

DESPRE MUZEUL IDEAL

Muzeul şi istoria

– interviu cu Adrian Silvan IONESCU, critic de artă, doctor în ştiinţe istorice –

Rep.: În ce măsură reflectă un muzeu istoria reală?

Silvan Ionescu: Cel puţin în ceea ce ne priveşte, pînă în momentul revoluţiei, dar şi după aceea, muzeul a prezentat o istorie trunchiată. Istoria noastră, prezentată de muzeele româneşti, se opreşte cam la finele celui de-al II-lea Război Mondial. De aceea, istoricii fiind destul de circumspecţi în a-şi expune ideile, dată fiind şi coloratura politică a fiecăruia, se abţin să dea o minimă explicaţie a fenomenului contemporan. S-a încercat foarte puţin la *Muzeul Militar* – o sală cu revoluţia, în care sînt expuse arme, nişte mantale, ale unor ofiţeri, pline de sînge, nişte documente. La *Muzeul de Istorie şi Artă al Bucureştiului*, pe care l-am păstorit şi eu 3 ani şi 7 luni (între '90 şi '93), în sala care era dedicată realizărilor şi "ctitoriilor" din epoca de aur s-a făcut o expoziţie a revoluţiei. Aici erau prezentate fotografii cu cadavre mutilate şi săli de morgă, mai mult sau mai puţin scabroase sau groteşti, plus cămăşi însîngerate, diplome de absolvire, diplome de la Daciada, carnete de elev ale unora din tinerii care se sacrificaseră. Toate aceste lucruri, în contextul respectiv, aveau un aer de morgă, de atmosferă funestă, care nu-şi avea practic locul. Cu greutate am reuşit să desfiinţez această sală, după o persistenţă de vreo 2 ani şi jumătate. De atunci istoria contemporană se opreşte la sfîrşitul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1945-1947. Probabil că directorul de muzeu, nefiind sigur de evoluţia politică ulterioară a lucrurilor, (dacă nu vor veni din nou socialiştii la putere) nu are curajul să spună – uite, ăştia au distrus cultura, ăilalţi au făcut nişte crime... Toate acestea se repercutează asupra prezentării fireşti, reale şi realiste a istoriei naţionale. Personal cred că va mai trece mult (poate 20 de ani) pînă se vor cerne pasiunile politice şi va înceta epoca de tranziţie.

Orice muzeu include ideea de convenţional sau lipsa de imaginaţie a muzeelor bucureştene are o altă cauză?

Pe plan internaţional, există, în general, o rezervă faţă de muzee în privinţa modului general de prezentare a istoriei evenimentelor. Muzeul este considerat ca un fel de mausoleu: un loc unde, lucrurile fiind puse într-un anume fel de un înaintaş, nimeni nu mai are curajul să le schimbe. Trebuie o foarte mare intrepiditate a muzeografului pentru a mişca ceva.

La noi, muzeele au rămas în aceleaşi forme vechi, structurate în vremea Tamarei Dobrin şi a Suzanei Gîdea, făcute după nişte tematici clare, standardizate. Fiecare muzeu de istorie din ţară trebuia să fie un *muzeu naţional* – ceea ce este o aberaţie pentru că, de pildă, *Muzeul din Craiova* nu are nici o legătură cu răscoala lui Horea, Cloşca şi Crişan sau *Muzeul din Cluj* cu Tudor Vladimirescu. Se ajunsese, astfel, la absurdităţi: de exemplu, la *Muzeul din Tîrgovişte* se aduseseră nişte copii după tunuri din polistiren expandat sau din fibre de sticlă, originare din cu totul alte părţi. Şi la americani există un muzeu naţional, dar *doar unul*, în Washington D.C. Restul – sînt *muzee locale*. Ele se găsesc în toate orăşelele din Vestul Sălbatic: una este să prezinţi istoria din Arizona şi alta pe cea din Montana.

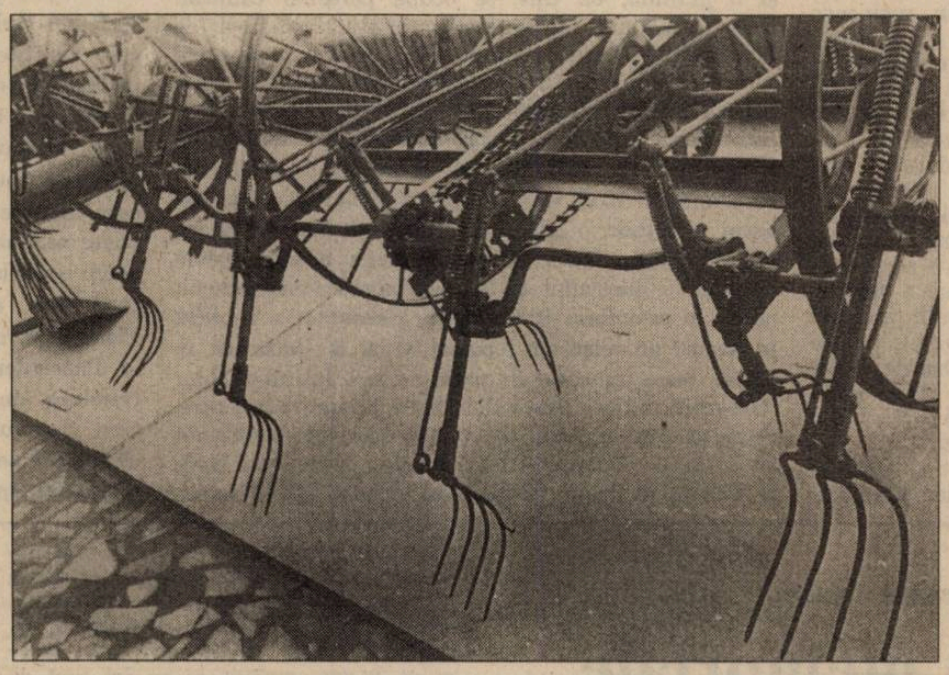

După revoluţie, nu s-a schimbat mare lucru. Rămăseseră mari goluri care nu au avut cu ce să fie umplute.

Cum se poate "învia" un muzeu? Ce aţi încercat în acest sens în perioada în care aţi fost director al Muzeului de Istorie al Bucureştiului?

Cît am fost eu director, am încercat să scot muzeul în stradă. După 1990, muzeul nu mai avea publicul dinainte, alcătuit, în special, din elevi. Am profitat de faptul că există o galerie de artă a Bucureştiului pentru a organiza, acolo, expoziţii de patrimoniu. Am avut, în această galerie, o expoziţie Theodor Aman, în 1991, apoi – o expoziţie de caricatură politică de la finele secolul XIX, începutul secolului XX; o alta cu o parte din frescele restaurate de la Mînăstirea Văcăreşti; o expoziţie dedicată familiei Stork. Acestea au atras oarece public. A contat şi faptul că intrarea în galerie era gratuită. Oricît de mic ar fi costul biletului, oamenii ezită totuşi cînd e vorba de bani: se gîndesc dacă nu e mai bine să-şi ia un hamburger.

Este muzeul o formă de cultură necesară – sau înclină prea mult spre generalizări populiste?

Muzeul este o formă de cultură necesară, cu atît mai mult cu cît trăim o epocă a vizualului: omului îi este uşor să-şi apropie un eveniment prin imagine decît prin lectură. Un muzeu poate suscita interesul omului de rînd prin cîteva piese: de pildă, printr-o sabie ce a aparţinut lui Brîncoveanu şi vrei să ştii ce-i cu ea, printr-o pelerină cu epoletul lovit de glonte pe care l-a purtat vodă Bibescu în iunie 1948, cînd a avut loc un atentat – şi norocul lui a fost că glontele a rămas în epolet. Cînd vezi aceste lucruri, îţi pui nişte întrebări, şi poate mergi şi la surse. Dacă nu, îţi rămîne o amintire pe care poţi s-o legi de ceva.

Portret de muzeu

– interviu cu Horia BERNEA, director general al Muzeului Ţăranului Român –

Rep.: Muzeul Ţăranului Român este cu totul altfel decît obişnuitele muzee româneşti. Care este istoria lui?

Horia Bernea: Muzeul Ţăranului, cu toate că este foarte vechi, a luat totul de la zero, a avut avantajul de a începe ceva. Muzeul fusese practic desfiinţat, odată în '53, cînd aici s-a făcut Muzeul Lenin Stalin, apoi, prin unirea cu Muzeul Satului, în 1978. Cu toate că aveam colecţii bogate, şi un local special destinat, acest muzeu nu mai exista. A trebuit să-l retrăim, cu un oarecare aport din partea mea, un fel de privire mai globală, nelegată direct de anumite norme ale muzeologiei sau etnografiei.

Sînt un cunoscător al ţăranilor – am copilărit cu ei, am făcut şcoala cu ei, mă jucam de-a v-aţi ascunselea printre picioarele dansatorilor. Cunoaştere din interior au şi băieţii de ţăran – dar ei încearcă să devină orăşeni. Eu am încercat să devin ţăran — o perioadă nu am umblat decît în cămăşi ţărăneşti: găsisem că o anumită cămaşă ardelenească, de Ev Mediu european, o cămaşă de lucru din Poiana Mărului, se îmbina foarte bine cu blue-jeans-ul, cu o haină englezească şi cu cizme scoţiene. Această combinaţie a prefigurat, într-un fel, Muzeul Ţăranului Român.

Cum puteţi caracteriza viziunea muzeografică a Muzeului Ţăranului Român?

Eu n-am viziuni. E un fel de absenţă a viziunii. E vorba, întîi, de o bună cunoaştere a patrimoniului de către echipa mea de muzeografi şi cercetători. Muzeul a ieşit din convingerea că civilizaţia tradiţională pe care o reprezintă e profund europeană, perfect românească, cu legăturile de rigoare (slave, germane etc.). Lipsa de viziune de care vorbeam înseamnă că nu am avut un plan rece, creat pe planşetă şi apoi pus în aplicare de nişte tehnicieni: *în fiecare loc am retrăit, ca şi cum am reîncepe, fiecare context.*

Ce consideraţi că diferenţiază Muzeul Ţăranului Român de alte muzee din România?

Diferenţa cea mai mare constă în faptul că nu consideră, de pildă, *bucuria de a face un muzeu* drept un defect. Alte muzee sînt prea preocupate de aspectul ştiinţific. Nici noi nu am exclus de aici orice rigoare ştiinţifică – aceasta este implicită.

Muzeul pe care îl conduceţi prezintă o anumită imagine a ţăranului român?

În mod normal dacă am fi făcut-o în stilul comunist, ar fi trebuit să includem numai expoziţii împotriva comunismului cu crimele, cu monstruozităţile şi malformaţiile lui. Muzeul ar fi fost o mare frescă a colectivizării. Am considerat, însă, că e bine să legăm problema într-un subiect general-european: *creştinismul – crucea.* Mare parte din muzeul actual se bizuie pe scheletul expoziţiei *Crucea.* Cele trei laturi ale muzeului au devenit *Biserica, Icoana şi Crucea.* În partea de sus urmează să prezentăm, într-un termen născut aici, *"rînduiala vieţii".* Această secţiune va fi mult mai legată de concret, prezentînd *obiceiuri, hrană, un eseu despre spaţiu.* O parte din expoziţii vor fi cu caracter temporar, sau temporar prelungit (cum ar fi o expoziţie despre mobila românească, de pildă).

Un muzeu al ţăranului poate părea, azi, anacronic?

Poate părea anacronic într-un anumit sens: dacă, de pildă, va încerca să evite total tot ce este mai nou de 1905 şi să prezinte doar aşazisul sat arhaic. Noi încercăm să prezentăm, fără o mare rigiditate, în ce a constat *civilizaţia tradiţională.* Schimbările din ultimul timp sînt evidente: putem avea expoziţii semipermanente care să prezinte un anume tip de aculturaţie, de degradare. În ceea ce priveşte *kitschul,* cred că ar trebui eliminat şi cuvîntul, pentru că, în arta contemporană, aproape tot e kitsch şi inadecvat din punctul de vedere al civilizaţiei tradiţionale. Iar dacă nu mai avem ca referinţă bunul gust, ritmul, armonia, ci, în loc, avem muzica tip heavy-metal sau mîncarea tip fast-food nu mai putem folosi cuvîntul kitsch, pentru că totul este kitsch.

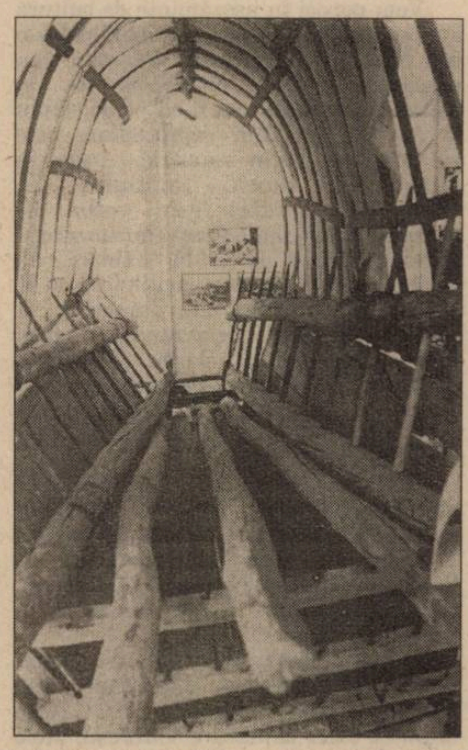

Pagini realizate de
Iaromira POPOVICI

Z. ORNEA

Casa lui Stere de la Bucov

Născut în 1865 în Cerapecăul Sorocii, C. Stere a avut o tinereţe zbuciumată, ispăşind, pentru activitate revoluţionară narodnică, opt ani de detenţie în Siberia. Eliberat, trece, în 1892, Prutul şi se stabileşte la Iaşi. După ce a determinat trecerea, în 1899, a intelectualilor socialişti în Partidul Liberal, în 1906, întemeiază, împreună cu Ibrăileanu, **Viaţa Românească**, repede devenită cea mai importantă revistă cultural-literară a timpului. Fondatorul poporanismului, curent de idei ascultat în spiritul public, devine brusc, în august 1914, din sfetnicul de taină al lui Ionel Brătianu, şeful PNL, adversarul lui şi parcă inamicul timpului. Şi aceasta datorită faptului că, exponent al intereselor Basarabiei natale în vechiul regat, se împotriveşte aderării României la Antanta care, pentru el, însemna Rusia înainte de toate. Or, alianţa cu Rusia, demonstra el, ar fi condamnat Basarabia la perpetuarea subjugării şi a rusificării forţate. Din exponent al spiritului public devine inamic al ei. Şi, ca totul să se încununeze, rămîne apoi în Bucureştiul ocupat de nemţi, scoate, în timpul ocupaţiei, ziarul **Lumina** (septembrie 1917), colaborînd cu autorităţile ocupante şi tunînd, în articole incendiare, împotriva lui Ionel Brătianu, fostul său prieten, acuzîndu-l că, prin politica sa necugetată, a provocat dezastrul ţării, întruchipat prin ruşinoasa pace de la Bucureşti. Dar România a avut noroc, pierzînd numai cîteva bătălii, nu şi războiul. Cum în Rusia a izbucnit revoluţia, soarta ne-a fost fastă, căpătînd, în 1918, nu numai Ardealul şi Bucovina de la imperiul bicefal, ci şi Basarabia. Stere a devenit un înfrînt şi un ostracizat. Dar basarabenii lui, neuitîndu-l şi bizuindu-se pe el, îl cooptează în conducerea Partidului Ţărănesc basarabean, apoi a Partidului Ţărănesc al României Mari, redevenind figura de prim plan a vieţii politice româneşti. Şi tot el este acela care a elaborat, încă în 1924, platforma-program a fuziunii ţărăniştilor lui Ion Mihalache cu naţionalii ardeleni conduşi de Iuliu Maniu. Lucrul a fost, firește, repede uitat şi, în 1930, în urma unei maşinaţii liberale, e silit să demisioneze din PNŢ, partidul pe care el îl întemeiase. Dar deputat continuă să fie şi toată presa se ocupa de personalitatea lui, elogiindu-l sau injuriindu-l. În 1932, acest damnat, iubit şi detestat deopotrivă, devine, deodată, mare romancier, uimindu-şi contemporanii cu romanul ciclic (opt volume) **În preajma revoluţiei**. Nu numai caracterul autobiografic dar, mai ales, marile virtuţi expresive îl impun drept unul dintre marii romancieri ai timpului. În 1936, fără a fi apucat să-şi încheie romanul, moartea îl izbăveşte pe martir.

Anul 1914, s-a văzut, a însemnat o cotitură dramatică în existenţa sa. I-a răvăşit şi viaţa personală. Îndrăgostit, de pe la începutul veacului, de Aneta Radovici, soţia unui bun prieten decedat, începe să convieţuiască aproape marital cu ea din a doua jumătate a anului 1916, concepînd, în 1916, un fiu. Mai avea trei copiii cu aceea care, în tinereţe, îl urmase în exilul siberian. În 1918, în preajma naşterii fiului său Ion, divorţează de fosta soţie, după o căsătorie de 34 de ani. Aneta Radovici, devenită Stere, avea o moşie în preajma Ploieştilor, în satul Bucov. Aici Stere, după ce din vechea moşie a rămas în proprietate cu ceva peste 100 ha, a dorit să-şi realizeze un adăpost şi un liman. A clădit o casă, după planuri de el imaginate şi, în jurul conacului alb aşezat pe albia Teleajenului, a plantat un memorabil parc, o seră şi o grădină, de care se ocupa personal calificat. Bucovul a ajuns repede cunoscut, aici scriindu-şi (de fapt dictînd) Stere romanul vestit, domnind, pe acest tărîm al alinării, ca un fermier occidental în care palpita ceea ce rămăsese în el din boierul basarabean care fusese tatăl său. Despre aşezarea lui Stere de la Bucov s-a scris mult în epocă, şi de condeie strălucite. În noiembrie 1932, G. Călinescu a publicat, în **Adevărul literar şi artistic**, o celebră evocare intitulată **Patru ore cu d. Const. Stere**, în care creiona o memorabilă descriere a Bucovului, cu tot ceea ce era nemaipomenit acolo. În octombrie 1935, Mihail Sebastian a publicat în **Rampa** un mişcător reportaj, **O zi la Bucov cu d. Const. Stere**, în care un paragraf era intitulat chiar "Geografia şi flora Bucovului", scris cu uimită înfiorare. După moartea marelui zbuciumat, Bucovul a continuat să fie locuit de soţia şi fiul său, deşi aveau şi o casă, pe Polonă, în Bucureşti. Bucovul, cu toate ale lui, chiar dacă în mare suferinţă datorită dispariţiei stăpînului grijuliu, mai exista încă în 1944, cînd, se spune, un grup de ostaşi sovietici, anume veniţi în sihăstria lui Stere, a incendiat, în curte, sub ochii îngroziţi ai dnei Stere, arhiva scriitorului şi a luptătorului (aici s-ar fi aflat şi o parte a arhivei fostului partid menşevic vînată de bolşevici). Apoi totul a rămas în paragină, conacul şi moşia fiind expropriate.

Dar casa, celebra casă construită de C. Stere, rămăsese întreagă şi funcţională. Cînd, în 1987, pregătindu-mă să scriu biografia lui C. Stere, am vizitat casa, însoţit de dl. Mircea Ionescu-Quintus, nepot de frate al dnei Stere, aici funcţiona, de mulţi ani, pur şi simplu o cîrciumă. Am depus stăruinţe pe lîngă autorităţile culturale ploieştene, am scris în presă, cerînd să se restituie demnitatea celebrei case. Mi s-a răspuns că N. Ceauşescu nu mai îngăduie crearea unor case memoriale. Aşa era. Dar se putea găsi, dacă s-ar fi voit, o destinaţie mai culturală acestei case, pentru ca să nu te izbească, de îndată ce te apropiai de ea, odoarea de mititei. N-am izbutit să conving pe nimeni (a protestat, ceva mai înainte, în presă, şi regretatul Leon Kalustian) pentru că activiştii mai importanţi aveau în casa lui Stere de la Bucov un loc ideal de petrecăreală, cu muzică şi – de ce nu? – cu femei. Culmea e că şi azi, la opt ani de la revoluţie, casa lui Stere de la Bucov şi-a păstrat destinaţia, nedevenind ceea ce s-ar fi cuvenit, o casă memorială. Nimic, aici, nu a fost restaurat după cuviinţă, pentru a se restitui celebrei aşezări demnitatea pe care i-o conferise făuritorul ei. Dl Mircea Ionescu-Quintus, care, înainte de revoluţie, era indignat sincer că nu poate schimba destinaţia de cîrciumă a acestei case, acum s-a blazat cu totul, acceptînd necuviinţa celor care stau, astăzi, în fruntea treburilor publice la Ploieşti. Invitat de mai multe ori de factorii culturali ai Ploieştilor să particip la diferite simpozioane şi reuniuni, am refuzat decis, declarînd că voi veni acolo cînd Bucovul va deveni o casă memorială care să cinstească personalitatea lui Stere. Chiar n-are nimeni putere să curme necuviinţa de la Bucov?

Corneliu LUPEŞ
muzeograf, şef de secţie la Muzeul Literaturii Române

Cîteva case memoriale cu profil literar

Plasînd în unul din numerele de vacanţă ale revistei casele memoriale, ideea mi se pare de două ori inspirată: obiective turistice fiind (de interes cultural) pot constitui repere ale vacanţei şi, în consens cu sezonul, cele mai multe sînt, fără voia lor, într-o perpetuă vacanţă.

Vom poposi în aşezăminte de cultură ale personalităţilor literare, administrate de Muzeul Literaturii Române, cu precădere dintr-o metropolă, fie şi balcanică, aceasta mai fiind pe deasupra şi capitală, a căror reprezentare este jenantă, cel puţin numeric. Avem în vedere nu numai cantitatea. În asemenea abordări este vorba de calitatea peisajului cultural bucureştean. Pornind numai de la N. Filimon, Al. Odobescu, B.P. Haşdeu, continuînd cu T. Maiorescu, I. Slavici, I.L. Caragiale, Al. Macedonski, B.Şt. Delavrancea, trecînd prin E. Lovinescu, I. Barbu, pînă la N. Stănescu şi M. Preda, scriitorii care s-au născut sau au trăit în Bucureşti au fost mult mai mulţi, ca să ne referim doar la cei de primă mînă.

Cu toate acestea casele memoriale ce au aparţinut scriitorilor ce-şi leagă numele de Capitală se numără pe degete: T. Arghezi, G. Bacovia, G. Galaction, L. Rebreanu, I. Minulescu şi G. Călinescu. Consider oportună o prezentare, fie şi sumară, a acestora.

Sudul oraşului este puternic reprezentat de Mărţişorul arghezian (Casa Memorială Tudor Arghezi) plasat peste drum de fosta mănăstire Văcăreşti, acolo unde Poetul fusese închis pentru colaborationism la sfîrşitul primului război mondial. Complexul muzeistic Mărţişor, ancorat în plin cadru urbanistic, reuşeşte să se sustragă elementului citadin, fiind încadrat de renumita livadă de vişini (numai acestea ar putea fi un punct de atracţie cînd pomii dau în floare) de circa două hectare. Casei, un veritabil conac, i se adaugă tipografia, mormintele soţilor Arghezi şi alte elemente înnobilate de priceperea meşterului şi pana scriitorului.

În imediata vecinătate, într-un cartier mărginaş bucureştean (Giurgiului-Olteniţei), pe fosta stradă Frăsînetului, astăzi George Bacovia, se distinge numai ochiului iscoditor o clădire care mai curînd distonează prin modestie decît prin opulenţă: CASA MEMORIALĂ GEORGE ŞI AGATHA BACOVIA. Firma, placa comemorativă şi bustul Poetului din la fel de modesta curte (opera sculptoriţei Miliţa Petraşcu) sînt singurele elemente care ar putea atrage atenţia celor interesaţi. De ce şi Agatha Bacovia? Pentru că în afara trudei pentru construirea casei şi sacrificiului pentru susţinerea Poetului în timpul vieţii, precum şi slujirea numelui acestuia după trecerea în nefiinţă, Agatha Grigorescu-Bacovia a fost scriitoare în toată regula. Volumele de versuri **"Armonii crepusculare"** (1923), **"Muguri cenuşii"** (1926), **"Pe culmi de gînd"** (1934), **"Lumina"** (1965), **"Cu tine noaptea"** (1969), **"Efluvii"** (1977), **"Şoaptele iubirii"** (1979), volumul de proză **"Terase albe"** (1938), la care se adaugă contribuţiile memorialistice **"Bacovia"** şi **"Poezie sau destin"** sînt argumentele ce ne scutesc de orice pledoarie.

Cotroceniul, cartierul de elită bucureştean, este mai generos cu astfel de amintiri. Dacă prezenţele lui Ion Barbu, V. Voiculescu, G. Oprescu, Şerban Cioculescu sînt marcate doar prin cunoscutele plăci comemorative, cele ale lui Ion Minulescu şi Liviu Rebreanu sînt integrate valorilor de patrimoniu naţional prin gestul plin de generozitate al descedentelor scriitorilor respectivi, fiicele acestora, Mioara Minulescu, şi, respectiv, Puia Rebreanu, ale căror nume le-am pomenit ca pe un gest de gratitudine şi omagiu.

Pe bulevardul dr. Gh. Marinescu, în zona Palatului Cotroceni, vom întîlni casele memoriale "Ion Minulescu şi Claudia Millian" şi, în acelaşi imobil, la acelaşi palier, "Liviu Rebreanu şi Fanny Rebreanu". Sigur că prin decesul Puiei Rebreanu (1995), vizitatorul îşi va aminti şi de opera acesteia care a fost membru al Uniunii Scriitorilor. În cazul Casei Memoriale "Liviu şi Fanny Rebreanu" specialiştii pot contesta autenticitatea acestui lăcaş prin afirmaţia adevărată că Liviu Rebreanu a locuit în Bucureşti la alte adrese (vezi placa de pe un imobil din bulevardul M. Kogălniceanu, vis-à-vis de Facultatea de Drept). Cum patrimoniul (obiecte, tablouri, cărţi) a aparţinut scriitorului, ne însuşim cu bună ştiinţă eroarea.

În nordul oraşului, pe o ramificaţie din actualul bulevard Ion Mihalache, şi-a construit, în anul 1915, pe strada ce astăzi îi poartă numele, o modestă locuinţă scriitorul şi preotul Gala Galaction. Îţi pui pe bună dreptate întrebarea cum s-a înghesuit, în trei camere, familia lui Grigore Pişculescu (fost coleg şi prieten cu Ion Teodorescu) cu cele patru fiice. Întrebarea este justificată şi de faptul că fiind la un moment dat membru al Marii Adunări Naţionale i s-a propus, de mai-marii zilei, o locuinţă pe măsură, propunere pe care, cu modestie (preotul, scriitorul?) o refuză. Îmi stă în vîrful peniţei întrebarea – retorică, se înţelege – cîţi scriitori, preoţi au mai păcătuit la fel sau sînt în stare să o facă?! Aş fi nedrept dacă nu aş exprima aceleaşi alese sentimente fostei actriţe Elena Galaction, una dintre fiicele scriitorului, care a donat locuinţa pentru a deveni casă memorială.

Chiar dacă nu sub patronajul Muzeului Literaturii Române din Bucureşti (mai este unul şi în Iaşi?), ar fi nedrept să nu consemnez existenţa Casei Memoriale GEORGE CĂLINESCU, situată pe strada cu acelaşi nume din cartierul Floreasca. Cu toate că reputatul istoric literar, critic, prozator, poet, dramaturg, estetician, distins profesor a lăsat-o prin testament Academiei Române, integrarea ei în administrarea unei instituţii de profil ar fi benefică în primul rînd aşezămîntului respectiv. Nu s-a întîmplat aşa şi consecinţele se cunosc. Pe lîngă o funcţionare corespunzătoare cu asistenţă de specialitate, acest lăcaş ar fi mai viu integrat circuitului public prin manifestările periodice pe care noi le organizăm în toate celelalte surate ale ei din Bucureşti. Academiei Române, ocupîndu-se cu onoare de alte treburi specifice înaltului for, îi este chiar peste mînă o asemenea preocupare.

De cîţiva ani de tranziţie ne chinuim să îmbogăţim patrimoniul bucureştean cu o casă memorială în care a locuit scriitorul, muzicianul, folcloristul Anton Pann. Un asemenea aşezămînt cultural de mijloc de secol XIX, în care să se evidenţieze şi începuturile tiparului, este o tentaţie. Cum, cînd vom reuşi?!

Mult disputata şi discutata Casă Memorială Mihail Sadoveanu din comuna Vînători, judeţul Neamţ, înfiinţată de noi, transferată forurilor judeţene şi revenită printr-un concurs de împrejurări la Muzeul Literaturii Române, a ajuns, după ani de procese, într-un regim, sperăm, de stabilitate.

Important este că fiinţează cu un patrimoniu autentic, deci valoros, într-un decor care, oricît de cîrcotaşi am fi, poartă semnătura MAESTRULUI.

În comuna Moroeni din judeţul Dîmboviţa, o placă de marmură, plantată pe peretele primăriei, ne vesteşte că aici se află şi Casa Memorială CIORĂNESCU. Se înţelege că primăria (fostul sfat popular) a intrat în casa Ciorăneştilor şi nu invers. I-am zis "Ciorănescu" în acord cu descendenţii ilustrului dascăl, luminător al obştii, Ion Ciorănescu, pentru a ilustra atît preocuparea culturală a părintelui, cît şi a descendenţilor acestuia, impunătoare figuri ale culturii naţionale şi europene.

Socio-hai-hui

„Noi“ şi „Ei“ sau acvariul tranziţiei

Cînd nu mai ştiam prea bine nici unde, nici cu ce ne vom petrece vacanţa, iată că ne sună un prieten din copilărie, ajuns mare om de afaceri, şi ne întreabă dacă nu vrem să stăm o săptămînă, singuri, în vila sa de pe malul mării. La barza chioară face Dumnezeu cuib...

Şi uite aşa ne-am pomenit într-un apartament “ca-n filme”, chiar pe marginea falezei, cu faţada din uşi glisante de sticlă. După minutele de minunare, ne-am luat la repezeală un pachet de ţigări bune şi un vin vechi – *noblesse oblige* – şi ne-am tolănit în fotolii, la gura verandei. Marea se întinde la picioarele noastre, vîntul foşneşte în copaci şi umflă uşor perdelele albe, pe cer apar primele stele. Ne sorbim cu delicii, aici, sus, vinul cel vechi din cupe de cristal, iar la cîţiva metri în faţă şi sub noi mişună populaţia, la promenadă. Noi sîntem însă deja în altă lume.

Ceva mai tîrziu, descindem şi noi pe faleză şi ne plimbăm agale în sus şi în jos. Trecem prin faţa altor vile, cu altă lume degustîndu-şi băuturile din cupe de cristal. Un grup de tineri ascultă muzică de la radioul unui Porsche decapotabil şi beau bere. *Cine ştie ce-or fi părinţii lor...* – meditează cu acreală soţia mea. *Scroafa'n copac!* – arunc eu cu obidă. Apoi îmi dau seama că acelaşi lucru îl vor fi spus şi trecătorii care priveau, de jos, la noi. *Noi nu avem însă nici o vină...* – îmi citeşte nevastă-mea gîndurile. După care revenim sus, în lumea noastră, să ne terminăm vinul, privind ca prin sticlă la cei de jos. Uitături piezişe şi şuşoteli răutăcioase ne-ar spune cît se poate de explicit ce gîndesc ei despre noi, dacă acest lucru ne-ar mai interesa.

A doua zi mergem să ne luăm copilul din tabără, din altă staţiune a litoralului românesc. Un hotel de o stea, cu o cameră umedă, unde apa nu curge decît pe pereţi, de la o ţeavă spartă cine ştie de cînd, cu tavanul plin de ţînţari şi un bec ce aşteaptă să fie schimbat de două zile. *Astora puţin le pasă de noi. Nişte escroci cu toţii!* – se plînge conducătoarea taberei. Nu ştiu cine sînt “ăştia”, dar sînt înclinat, spontan şi sincer, să-i dau totală dreptate. Sîntem, evident, victimele unor parveniţi şi escroci.

Noroc că putem să revenim la noi, acolo sus, pe veranda de sticlă şi să desfacem un alt vin vechi. Privesc marea cea mare şi mă scufund în liniştea profundă a asfinţitului din paharul de cristal. De undeva de jos surprind din cînd în cînd privirile curioase ale celor ce se plimbă pe faleză, rostogolind mărunt din buze cuvinte pe care doar ei le ştiu.

Mă simt într-un acvariu: de o parte ei, de cealaltă noi. Doar că, dacă mă gîndesc puţin, nu mai pot spune cu siguranţă care sînt ei şi care noi. Simt prezenţa acvariului, dar oare de ce parte a sticlei mă aflu?

Sincer vorbind, Dumneavoastră ştiţi?

Vintilă MIHĂILESCU

Telalii fără fruntarii

Ia, că-i pe gratis!

De acum la noi în oraş nu mai e de mirare să te pomeneşti din cînd în cînd, în plină stradă, înconjurat de tinere şi tineri frumoşi, voioşi şi neobişnuit de politicoşi, care te cadorisesc cu vreun boţ de săpun, cu vreun plic de şampon, ori barem cu vreo ţigară străină. Pe aceasta din urmă le-o primeşti chiar dacă nu fumezi, ba îi laşi s-o aprindă, aşa cum accepţi orice alt eşantion gratuit pe care ţi-l oferă, copleşit de graţia şi exuberanţa unor atari interlocutori întîmplători. Guşti din crocheta de peşte, din păhăruţul de plastic cu supiţă caldă, din triunghiuleţul de brînzică-nfipt în scobitoarea-n formă de săbiuţă, pe care ţi se întîmplă să ţi le-ntindă fetele şugubeţe cu şorţuleţe de prin autoserviri. De aceea, zic că nu-i nevoie de explicaţii tehnice despre ce va să zică *sampling*, adică promovarea unei mărfi, prin îmbierea consumatorului de a încerca un eşantion gratuit din aceasta. *Sampling* fac de cînd se ştiu, deşi habar n-au că domnii de la oraş îi zic aşa, ciobanii sibieni din halele cu brînză, atunci cînd îţi întind cîte-un cuţit de telemea, ca să te hotărască să cumperi. *Sampling* făceau băcanii de odinioară cu stafide şi rahat, şi cu atîta dărnicie, că din aşa *sampling* un Hagi Tudose se hrănea p-o zi-ntreagă.

Antropologii şi-au riscat pielea prin junglele-ndepărtate, ca să afle de la fraţii noştri din triburile primitive ceea ce avem cu toţii în cap, dar civilizaţia a ocultat: printre altele, adevărul că orice dar este de fapt un contract, că nimeni nu te cadorisește absolut dezinteresat, că, cu cît ţi se face un hatîr mai mare, cu atît conştiinţa te împinge mai mult să-i răspunzi pe măsură. Dărnicia obligă la dărnicie; nici un membru normal al societăţii nu primeşte nimic cu absolută indiferenţă de la semenul său, şi nici nu-i face acestuia vreun favor absolut de pomană (de pomană – e un fel de a spune, căci pînă şi pomana e un contract: primeşte colacii, dar pomeneşte-mi-i în schimb pe moşii de sub cruce).

Că există (cîţiva, foarte rari) oameni cu adevărat mărinimoşi, în stare să renunţe fără strîngere de inimă la ce-i al lor – nu se poate contesta. Dar existenţa lor ne este incomodă, întrucît neagă prejudecata că toţi sîntem egali, că toţi sîntem la fel de domni (fără ca de fapt să domnim peste nimic), că toţi sîntem la fel de mărinimoşi (adică la fel de bine dotaţi sufleteşte), de generoşi (adică bine născuţi, înzestraţi cu însuşiri nobile). E însăşi ambiţia homunculului modern să se creadă egal în drepturi cu eroii, cu sfinţii, ori chiar cu Inegalabilul – cea care ne face să bîiguim ipocriţi formule civilizate ca: «dar nu-i nici un deranj..., vai, pentru puţin..., a fost o plăcere...» cu intenţia de a comunica de fapt contrariul: «nu uita, acum îmi eşti obligat!»

Magicienii din marile oficine ale publicităţii n-au scăpat însă nici o clipă din vedere această legătură interumană atît de firească, dar atît de nesuferită de culturile democratice. Îţi dau ca să-mi dai, frate (...”frate, brînza”...), te cadorisesc nu doar ca să-mi deguşti marfa, ca să mi-o verifici cît e de bună, ca să vezi că nu mint cînd mi-o laud în tîrg; dar te cadorisesc mai cu seamă ca să mă ţii minte, ca să ştii că trebuie să cumperi din sortul meu, ca să te fac parte la afacerile mele.

Şi că nu poţi da înapoi în faţa trimişilor mei încîntători – nu-i nimic; eu pot, dacă sînt o firmă puternică, cu fonduri de publicitate îndestulătoare, să te fac să alergi tu însuţi după momeală, să te arunci tu singur în nada mea, să te laşi tu de bunăvoie capturat în năvodul meu vrăjit. Dar de ajuns pentru azi, am dezvăluit prea multe pentru un singur episod. Cine vrea să cîştige marele premiu al *Telalilor* – o incursiune în *sampling*-ul ceauşist cu retur în cotidianul constantinescian – va trebui să cumpere *Dilema* de săptămîna viitoare!

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

Închipuiri şi dez-chipuiri

Două întrebări par a frămînta cele două părţi ale baricadei. În fapt, una singură, cu semn schimbat. Unii se întreabă cum poate sta ceea ce merge. Alţii, dimpotrivă, susţin cu tărie că nu poate merge ceea ce stă. O aporie resuscitată de atmosfera halucinantă prin care trece realitatea. Chipurile încruntate sau exasperate ale protestatarilor nu exprimă însă doar nemulţumirea că nu au fost consultaţi ca să spună ei cum cred că stă reforma. Gurile deschise dar de neauzit în fotografiile de primă pagină nu îşi urlă doar exasperarea. Pumnii ridicaţi ca în revistele şapirografiate interbelice nu au ca obiectiv doar chipul adversarului plasat în birourile puterii. Se întîmplă ceva mai mult. Reforma (această zecime de gest care iese deocamdată peste apele ei tulburi) le precipită existenţa în mai multe moduri şi poate că acela care se află mai la vedere este şi cel mai nesemnificativ. Ca de obicei. A spune că revoltele împotriva autorităţii înseamnă o reacţie prostească împotriva unui tată nemilos sau că s-au născut din grija faţă de soarta ţării ori a economiei, sau că au fost organizate *spontan* pentru a determina autorităţile să mărească sumele compensatorii ş.a.m.d. ar însemna să apelăm la motive secundare care cauţionează şi ocultează adevăratele temeiuri.

Primul sub această perdea de fum este inflaţia terminologică în care s-a înnămolit viitorul. Au trecut peste România ultimilor 7 ani cîteva discursuri reformatoare (şi contrareformatoare). Fiecare îşi stabilea obiective a căror precizie era situată mai degrabă la nivel gramatical. Se poate citi pe chipul multor oameni această acumulare de neînţelegere – ba chiar poţi face, cu oarecare aproximaţie, o stratigrafie a stuporii: care cărui guvern îi aparţine. Lipsa de rigoare semantică – legitimă într-un stat care a schimbat patru guverne şi mult mai multe viitoruri – a sacrificat profunzimea devotamentului popular. Oamenii vor reforma aşa cum vrei ca profeţiile flatante să mobilizeze mecanisme peste vremuri şi acţiuni omeneşti. Ca un fel de mită transcendentă.

Al doilea motiv este frica. O frică viscerală, primitivă, dincolo de regim politic, structură socială sau solidaritate de grup. Este vorba despre extincţia unui grup social – acesta moare sub ochii noştri. Cu gestul de a închide întreprinderile nerentabile (mereu întrerupt la jumătate) executivul trimite în nefiinţă (des-fiinţează) o parte însemnată a proletariatului de stat, grup-relicvă întreţinut cu sacrificii generale, protejat prin planuri generale, implicînd efortul întregii societăţi. Sistemul inhibiţiilor premiate, atît de fertil în perioada postcomunistă, îşi restrînge perimetrul. Omul muncii s-a transformat din subiect de proză realist-socialistă sau de reportaj entuziast, în doar cîţiva ani, în obiectul antipatiei crescătoare a economiştilor, anexă a deficitelor şi abonat al cantinelor sociale. A intrat în categoria excluşilor *de facto*. În războiul simbolic posterior căderii comunismului, trecerea salariatului în categoria celor care *de jure* nu mai aparţin unei categorii expulzează grupuri importante sociale în *no man's land*, între focuri, în afara societăţii. Or acest grup social alungat din tipologie îşi cere din nou locul în normalitate, îşi cere dreptul simbolic de a fi categorie cu responsabilităţi şi obligaţii, îşi cere dreptul la legitimaţie. Fără aceasta, în ciuda aparentei libertăţi, şocul psihic de a nu mai fi prins în statistici este nimicitor. Ei sînt expropriaţi de imagine şi, ca în mituri, fără chip ei nu mai reprezintă lumea de aici şi acum, ci lumea de dincolo, indiferentă la timp. Promisa plasare pe altă treaptă profesională, asumarea altei tipologii înseamnă desprinderea de un tip de înţelegere a realităţii înspre altul, adică o desfigurare. Gestul de excludere nu este, pentru ei, o trecere la acţiune, ci o condamnare la nemişcare, la moarte. Cu toată necesitatea obiectivă a transformărilor economice, nu putem să nu punem o floare pe acest mormînt.

Sorin ŞERB

N. red.: Cum «...DIN POLUL PLUS» se află într-o scurtă vacanţă de vară, «LA SINGULAR ŞI LA PLURAL» (pagina socială) şi-a mutat, doar pentru o săptămînă,

Pagină realizată de Delia VERDEŞ

Psihanaliza unui sfînt

Demitizările sînt la modă. Michael-ul interpretat de John Travolta jucîndu-l pe John Travolta este un înger cu aripi şi burtă. Acest arhanghel hedonist mărturiseşte că a inventat "statul la coadă", se-ndoapă cu dulciuri şi are lipici la femei, mai ales atunci cînd pune stăpînire pe ringul de dans cu faimoasele mişcări din şold à la J.T.! Filmuleţul Norei Ephron nu-şi propune să convingă pe nimeni că îngerii au decăzut în aşa hal încît să rîgîie şi să tragă pîrţuri, în schimb, ar vrea să te facă să crezi că ar fi altceva decît o căpuşă în ceafa carierei lui Travolta... Şi, evident, nu e.

Sfântul (sic) lui Val Kilmer jucîndu-se de-a Peter Sellers este şi el diferit de cel al lui Roger Moore. Devenit hoţ, Simon Templar trebuie să se răscumpere printr-o triplă purificare: renunţarea la "meserie", iubirea pentru tînăra savantă şi altruismul planetar! Iată "la condition postmoderne": Lumea vizitată de "îngeri" foarte pedeştri, suprasexuali şi suprahormonali şi populată de "sfinţi" cu o moralitate îndoielnică, amestec de spioni şi amorezi platonici care săvîrşesc "miracole"... Dacă am vrea să tragem linia şi să facem socotelile la sfîrşitul sezonului cinematografic, am constata că aceste replici postmoderne ale gadgetăriei celeste s-au vîndut binişor – semn că publicul adoră încă Evul Mediu...

"La început, hainele ei trebuia să amintească de cele ale unei şcolăriţe." (creatoarea de costume Marlene Stewart, despre personajul Emmei Russell)

Ca-ntotdeauna, e greu de ştiut unde se termină clişeele Hollywoodului şi unde începe ideologia. Pe de altă parte, nu există indicii că acesta şi-ar da seama despre ce vorbeşte, iar încercările de a-l opri pentru a-l face să priceapă seamănă cu tentativa nebunească de a discuta cu un monoman. Cînd vine vorba de "ideologie" (cuvînt care se ascunde adesea în spatele cifrelor de încasări), Hollywoodul devine impenetrabil. Nu e mai puţin adevărat că anumite presupoziţii – multe, inconştiente – care intră în alcătuirea filmelor sale sînt pasionante, şi ele ar trebui poate discutate cu acea detaşare cu care constaţi starea vremii; în cazul de faţă (din motive care, deocamdată, ne scapă), inevitabil că Sfîntul-întors-în-copilărie Simon este o presupoziţie mai incitantă decît Îngerul-ajuns-la-maturitate Michael...

În **Sfântul** variantă Phillip Noyce – ultimul avatar, esenţial, cred, al personajului imaginat de Leslie Charteris în "anii nebuni" –, începutul filmului ne trimite în trecutul lui John Baptist Rossi, alias "Simon Templar": înţelegem astfel că acesta, crescut într-un orfelinat din Extremul Orient, a suferit o traumă (fata care-l iubea moare sub ochii lui, căzînd peste balustrada scării chiar în clipa în care vroia să-l sărute!); dacă mai adăugăm faptul că accidentul a fost întrucîtva provocat de apariţia intempestivă a unui preot – sîntem în plină psihanaliză fără voie! "Inocenţa" punerii în scenă dezvăluie un caz tipic de complex: un tînăr catolic, cu o pasiune pentru alter-ego-urile patronimice, alege drept arme în lupta cu societatea "treimea" joyceană: "*tăcerea* numelui, *exilul* chipului şi *viclenia* meseriei"! Invers decît tînărul Joyce însă, "Templar" se ascunde în muşuroiul politic-mercantil din care trage foloase (furturile sînt ca nişte semnături în alb pe cecuri reutilizabile), indiferent la ideologii, atent numai la zerourile conturilor în bancă... Localizarea Orientului Îndepărtat ca punct de pornire al poveştii este şi ea semnificativă: ar trebui oare să vedem în devenirea lui Templar-hoţ-cu-infinite-înfăţişări o proiecţie a conştiinţei vinovate a Occidentului "orfan" (după cel de-al doilea război), alienat simbolic şi dedat unui hedonism fără scrupule? Interesant că momentul găsit pentru a marca sciziunea patronimică a "Sfîntului" (mijlocul anilor '60) coincide cu perioada maximei popularităţi a serialului cu Roger Moore; tot atunci au fost realizate două filme a căror legătură cu pelicula lui Noyce nu pare a fi întîmplătoare.

Dacă prologul (episodul din copilăria lui John Baptist Rossi) este, din p.d.v. formal, tratat hitchcockian, raţiunile nu sînt exclusiv funcţionale: există, cred, şi intenţia unui rapel cinefil la două titluri din filmografia lui Hitchcock – **Marnie** şi **Torn Curtain**. În primul, să ne amintim, cleptomania tinerei Marnie îşi are originea în trauma din copilărie (care avea tot un substrat sexual); în cel de-al doilea, un om de ştiinţă american îşi înscenează rămînerea în R.D.G. Treizeci de ani mai tîrziu, cînd acţiunea Sfîntului se mută în Est, Piaţa Roşie în toiul iernii se dovedeşte culmea imaginaţiei în materie de scenariu! Dar e mai mult decît atît: se produce o saturaţie, un soi de *accelerare în timp oprit* care face ca Sfîntul – la fel ca **Misiune: imposibilă** sau Goldeneye, alte remakeuri ale unor seriale sau filme-foileton din deceniul 7 – să conţină, într-un singur "episod", concentrarea întregii poveşti (ca şi cum hiperrealismul detaliilor hitchcockiene s-ar aplica ansamblului)! Lucrul este evident în scena din Piaţa Roşie, care duce la paroxism atît clişeele, cît şi reprezentările lor. Mai întîi "conţinuturile". Oamenii mor de frig, dar sencălzesc făcînd speculă. Puterea se clatină, iar televiziunile străine aşteaptă să cadă. Mafia e peste tot... Ce-ar mai lipsi ca Rusia să fie "identificată" de spectatorul din ultimul rînd? Un Miracol! De-aceea (urmează "reprezentarea"), într-o punere în scenă care ar friza parodia de n-ar fi înscenarea unei psihanalize politice, tot ceea ce mass-media asociază Rusiei – instabilitatea politică, ameninţarea "armei secrete", Kremlinul ca o Matrioşcă în care nu ştii pe cine vei găsi la sfîrşit! – devine simplu fundal/recuzită riguros recognoscibil (vezi liderul criptonaţionalist suit pe tanc!) pentru un "miracol tehnologic" *live* şi totodată *scoop* mediatic: fuziunea la rece face posibilă încălzirea Rusiei în toiul cele mai crîncene ierni! "Revoluţia (tehnologică) în direct" – în Est, asta se conjugă la modul mistic... Caracterul "propagandistic" al întregii montări ("Lumina vine de la Răsărit, dar Căldura vine din Occident"!), ocheadele în direcţia televiziunilor prezente (poate exista Miracol în absenţa lor?) sînt tot atîtea semne ale unei re-mitizări instantanee: transferul psihanalitic odată încheiat, se "pun bazele" următoarei şedinţe... (O altă scenă, cvasi-antologică, este cea în care "savanta-cetăţean american" reuşeşte să pătrundă în curtea Ambasadei SUA în timp ce urmăritorul său, un gangster rus, rămîne de cealaltă parte a porţii închise ferm de un soldat (evident, negru!): scuipatul pe care îl lasă rusul pe obrazul negrului este cel mai concis comentariu la "deghizările" economice ale ideologiilor exploatate de "Sfînt"...)

Este poate ironic că personajul nu tocmai filosovietic care-şi căuta aureola deasupra capului şi pe care puştii anilor '60 îl desenau pe asfalt a ajuns – fie şi într-un film – salvatorul mesianic al ruşilor; şi este paradoxal că, nu doar în **Sfântul**, dar şi în alte filme din ultimul timp, lucrurile rele se petrec la suprafaţă, iar cei care trebuie să le îndrepte sînt obligaţi să se ascundă în subterane! Dar nu e nici paradoxal şi nici ironic că, aşa cum arată cinematograful în ce are el mai simbolic (adică filmele comerciale), psihanaliza miturilor lui devine tot mai mult "story"-ul de adîncime. Dacă vrem să înţelegem ce se întîmplă azi în lume, nu trebuie decît să privim atent *acest* story.

Alex. Leo ŞERBAN

A semăna cu Hemingway

O stupiditate benignă, dintre acelea care nu ţin în loc viaţa lumii şi nici nu ridică la cer strigăte scandalizate de absurdul general, este acest Festival anual Hemingway, la Key West, în Florida, unde "Papá" a trăit şi a scris prin anii '30 şi, cică, nimeni nu poate să-l uite. Momentul cel mare al Festivalului este acela cînd se consacră individul care seamănă cît mai bine la înfăţişare cu "Hem", adică la chip, la barbă, chiar la burtă. Dragostea de Hemingway tinde spre cultul lui Presley. N-o să facă nimeni nici din asta o sfîntă indignare; fenomenul nu se extinde: vremea unui asemenea concurs la Lübeck pentru a desemna cine seamănă cel mai bine cu Thomas Mann, sau la Dublin cu Joyce, sau la Combray cu Proust, vremea aceea nu va veni şi a şarja pînă la Folticeni pentru "un Sadoveanu" nu avem a ne teme, există o limită şi în scrînteală. Pînă una-alta, pentru "a fi ca Hemingway" pretinde, la Kay West, alte cîteva amănunte, necunoscute celor care vor să fie ca Presley: să ştie a bea bere sau a boxa ca Ernesto...

Nu ni se spune însă mai nimic despre probele care ar trebui trecute în două domenii esenţiale pentru acel "hombre": primul – cel al virilităţii sale, de om care socotea – vezi şi primele rînduri ale "Soarelui răsare, totuşi..." – că "a-ţi pierde sexul e mai mult decît a-ţi pierde viaţa"; al doilea – al stilului său literar. Dacă pentru masculinitatea lui înţeleg că organizatorii n-au găsit un sistem de concurs (atît le-ar fi trebuit cu o familie care oricum i-a dat în judecată pentru vulgarizarea imaginii), în chestiunea stilului chiar că mă mir. Nu poţi fi "ca Hemingway" doar la barbă şi pîntec, trebuie să dai semn că poţi şi scrie ca el – cum se cere a şi cînta ca Elvis, nu doar a te da cu briantină, nu? E cu atît mai curios cu cît stilul lui a fost unul dintre cele mai epidemice. E şi ceea ce i-a dăunat încă de pe atunci cînd scria, iar azi îl face de nimic, cu totul pe nedrept, întristîndu-ne sănătos pe cei cîţiva care mai avem curajul de a-l iubi fără a obiecta antifascismului său – prea antihitlerist, prea puţin antistalinist, după ultimele exigenţe la modă. A avut prea mult succes, dacă asta poate fi o nenorocire pentru un scriitor chiar de geniu – şi e posibil, aşa cum şi Cioran, într-un exerciţiu de admiraţie, i-o "imputa" lui Eliade.

Concomitent cu a-ţi lăsa barbă ca Hem, cu a bea bere ca el, cu a face gălăgie prin baruri şi bordeluri ca el, nenumăraţi au încercat să-i imite fraza, dialogul, mai ales dialogul, care magnetizau prin naturaleţe şi vivacitate, aceea pe care Valéry o punea mai presus de toate la Stendhal, iar Stendhal la Mozart. Nici Proust, nici Faulkner, nici Scott Fitzegerald – cel mai apropiat de el – nu au produs ca o schiţă de Hemingway acea senzaţie perfidă şi incult de caraghioasă prin care tot omul ajunge să creadă "că aşa pot scrie şi eu". Ca orice "mare", bătrînul a înşelat; nu era mai nimic facil, banal, neted în proza sa: banalitatea lui e perfidă, sinceritatea bine jucată, netezimea plină de noduri sub palmă, adevărul lui în altă parte decît se crede sau se caută încăpăţînat în mesajul său politic. ("Mesajul se trimite prin poştă, nu prin artă..." – această idee a lui a enervat foarte mulţi cititori şi critici antifascişti blocaţi în realism socialist.) El încă are dreptul de a fi dificil şi de a cere un efort în lectura ringurilor sale de box, a Africii, a corridelor, a Spaniei, a ostroavelor şi Antilelor sale; fie şi numai pentru că obsesia sa – stilul său rece şi strîns e o consecinţă rafinată a ei – construieşte acolo unde-i cel mai greu voinicului din basme, din estetică, din politică, şi anume: în frică, în angoasă, acolo unde omul nenorocit de scheme nu ştie decît de curaj şi laşitate, bine şi clar diferenţiate, ceea ce nu-i aşa, nu-i deloc aşa, scriitorul bun şi puternic tocmai cu asta ocupîndu-se – să "arate" că nu-i aşa cum ştie cursiv şi pe dinafară toată lumea. Despre teama de a fi – acel vibrato din creier pînă în dinţi, intestine şi testicule – Hemingway a scris admirabil, adică mărindu-ne şansele de a o pricepe măcar, izbîndă hotărîtă asupra ei, el însuşi îndoindu-se că ar putea exista. De altfel, există o probă care, normal, nu se cere în Festivalul de la Kay West: nu a bărbii, a berei sau a stomacului "à la Hem". O tac. E prea sumbră. Prea curajoasă şi prea laşă.

Radu COSAŞU

ÎNTÎLNIRI CULTURALE ROMÂNO-GERMANE

Wuppertal – Bucureşti: traseu artistic european (I)

La începutul lunii trecute, **Zilele culturii contemporane din Wuppertal în Bucureşti** ne-au adus în faţă un grup de artişti şi un şir de întîmplări culturale cu un mesaj creativ absolut remarcabil. Notaţiile care urmează încearcă deopotrivă o descriere şi o interpretare a ceea ce am putut vedea cu această ocazie.

Mai întîi, ar trebui lămurit rolul dimensiunii "regionale" a *Zilelor...* în cauză. Cei nouă participanţi locuiesc în Wuppertal sau în împrejurimi, însă nu sînt "artişti locali", palmaresele lor fiind internaţionale. Există – totuşi – două motive pentru care aspectul "zonal" al întregii poveşti merită subliniat. Primul priveşte raporturile dintre efervescenţa culturală şi dinamica economică. Wuppertalul e un cochet oraş de dimensiuni medii, în imediata apropiere a Düsseldorf-ului, în landul Renania de Nord-Westfalia. Se află – deci – în raza bazinului Rinului, cea mai prosperă zonă economică a Germaniei şi – acestea fiind "rapoturile" despre care vorbeam – una dintre zonele de vîrf ale creativităţii artistice a ţării şi a Europei Occidentale. Pentru că acolo sînt mulţi bani şi pentru că legislaţia încurajează stipendierea culturii, fie direct a proiectelor individuale, fie a instituţiilor: muzee şi toate celelalte.

Al doilea motiv pentru care trebuie vorbit despre prezenţa germană la Bucureşti ca fiind *din Wuppertal* este coerenţa ei programatică. *Zilele...* au fost gîndite ca atare de către unul dintre cei nouă, şi anume Mircea Florian, binecunoscut artist român devenit din 1988 şi artist german. În oraşul său de adopţiune – firesc, Wuppertalul – el a organizat în octombrie 1994 **Zilele culturii contemporane româneşti la Wuppertal** – şi intenţionează să continue experienţa pendulînd între Germania şi România. La Bucureşti, atît la vernisajul expoziţiei artiştilor care l-au însoţit, cît şi în prezentările făcute celor care au concertat sau au conferenţiat, Mircea Florian s-a referit la acest proiect de schimb cultural numindu-l obsesiv "cel mai mare obiect artistic" pe care l-a realizat vreodată. Interesantă viziune asupra acţiunii creative – asupra căreia voi reveni după ce voi desscrie fiecare componentă a **Zilelor culturii contemporane din Wuppertal în Bucureşti...**

La Galeria Etaj 3/4 de la Teatrul Naţional au expus cinci artişti. Impresia generală: de mare libertate de mişcare, de nonşalanţă expresivă, foarte "la zi". Niciunul dintre ei nu mai lucrează într-o singură tehnică şi nu se mai limitează la suporturile tradiţionale, toţi experimentează în direcţii diverse, în zone neconvenţionale: instalaţie, *performance*, artă video sau multimedia şi aşa mai departe. În plus, discută foarte deschis despre ceea ce fac, teoretizează, îşi expun fără inhibiţii opiniile faţă de evoluţiile actuale ale creativităţii şi ale lumii în general. Comportament artistic şi intelectual curent în spaţiul occidental, unde opoziţia dintre talentul frust, concret şi speculaţia teoretică e de mult desuetă.

Iată-i pe cei cinci, pe rînd:

Heike Fescharek (n. 1958) a studiat designul, specialitatea ceramică. Pictează, sculptează şi experimentează pe materiale nu neapărat "artistice", pe care le "estetizează" prin selecţie, prin suprapunere, prin intervenţii cromatice. La Bucureşti a expus asemenea mostre, oferite ca "tablouri de interior", mod de a persifla tradiţia formalizată a atîrnării ramelor pe pereţi în casele "respectabile": lucrările Heikei Fescharek erau fişii lungi de pînză sau tablă sau lemn, nefasonate, spînzurate de undeva, de sus, culoarea fiindu-le aplicată grosier, cu bidineaua pentru zugrăvit. Ele îşi dezvăluiau – totuşi – la o privire mai atentă armoniile subtile, în contrast cu neglijenţa aparentă pe care o afişa întregul ansamblu.

Uwe Kampf (n. 1959), sculptor, a făcut şi studii de artă, dar şi de comunicaţie vizuală. Lucrează mai ales în metal şi în sticlă, dezvoltînd serii şi cicluri pe care le amplasează uneori în ansambluri care devin vaste instalaţii. Expoziţiile sale dintre 1989 şi 1992 au purtat acelaşi titlu, *Cascadă*, plus indicativele seriale: I-VI. Variaţiunile simbolice de atunci au fost reluate de curînd, în 1996, în seria *Semnelor de avertizare*. Între timp, în 1994, Uwe Kampf expusese ciclul *Complexul Babel*: structuri metalice cu forme geometrice precise, coloane sau semicercuri, cu suprafeţele perforate de ferestre pătrate, în şiruri virtualmente infinite, cu bucăţi mari de sticlă cristalizată introduse în interior, piesele fiind amplasate în jurul castelului de la Böblingen, pe peluze sau pe dalele de piatră de la intrare, în faţa vechilor coloane sculptate baroc. În România, Uwe Kampf a adus un ciclu de mici lucrări în sticlă expuse precum tablourile pe perete: însă erau – de fapt – cîte trei dreptunghiuri inegale de geam aproape suprapuse, sprijinite în şanţurile paralele ale unor stinghii de lemn, fiecare suprafaţă avînd aplicată în zona centrală cîte o foiţă metalică. Lucrările reuşeau să fie în acelaşi timp asamblate şi unitare, căci le percepeam şi ca structuri compuse, dar şi în întregime, ca pe nişte obiecte monoplane, cu "petele" fiecărei bucăţi de geam suprapuse într-una singură; în acelaşi timp "transparente" şi "ascunse", căci ni se revelau pînă la capăt, "fără perdea", deşi doar una dintre suprafeţe, cea exterioară, ne era oferită nemijlocit. Joc – adică – ironic al învăluirilor/dezvăluirilor.

Beate Schroedl, tot sculptoriţă, foloseşte în special metalul, dar şi – de pildă – piatra sau ceramica şi are la activ cîteva "performanţe". Face – de asemenea – desen, pictură, fotografie. A venit cu lucrări în toate aceste tehnici, avînd în centru o serie de mici sculpturi în metal "oglindite" pe celelalte tipuri de suport, ansamblul ilustrînd tema echilibrului sau a căutării echilibrului. Cu variaţiuni continui, e mereu reluată aceeaşi siluetă emblematică: un corp uman redus la cîteva trăsături subţiri, vag giacomettiene, purtînd în braţe, în balans precar, o bară orizontală (sau figurări echivalente). Discursul autoarei ilustrează simultan o voinţă – clasicizantă, nu-i aşa? – de certitudine şi dificultatea patetică – eminamente romantică, firesc – a atingerii ei într-o lume a tuturor relativităţilor.

Diemuth Schilling (n. 1965), şi ea sculptoriţă, a adus – totuşi – la Bucureşti patru lucrări mari pictate pe hîrtie. Mai exact spus, pe dreptunghiuri compuse din cîte nouă foi de formatul blocurilor de desen alăturate în şiruri de cîte trei. Pe cele patru vaste suprafeţe rezultate apăreau desene simple, grosiere, "de sculptor", fără grijă pentru acurateţea tuşelor de culoare. Atmosferă sumbră, tonuri verde închis pe fundaluri cenuşii. Lucrările surprindeau prin ambiguitatea titlurilor: una înfăţişa o siluetă masivă, văzută din spate, lîngă care era aşezată inscripţia *General sau poet;* un vas pe tăblia unei mese figura *Ultima cină sau pomana de după înmormîntare;* o mînă solidă ţinea atîrnat, ca pe un trofeu de vînătoare, un prunc – *Ucigaş de copii sau moaşă...* Un mod provocator de a spune că semnificaţiile realităţii sînt nu doar relative, ci şi – uneori – de-a dreptul opuse. Alături de aceste lucrări oricum impresionante, o revelaţie au constituit-o cataloagele care au putut fi consultate pe durata expoziţiei şi care o înfăţişează pe Diemuth Schilling drept ceea ce este ea cu adevărat: sculptoriţă – dar nu orice fel de sculptoriţă. Prin tehnici foarte diferite, uneori doar prin colectare şi/sau asamblare, ea compune obiecte şi serii de obiecte extrem de interesante: expune – de pildă – într-un muzeu un ansamblu de mulaje de ghips care "deconstruiesc" în fragmente hipertrofiate şi distorsionate statuia leului "clasic" de afară, de la intrare; alege bucăţi din piese industriale şi, pornind de la ele, imaginează mari lucrări cu subiecte complet diferite, doar că eşantioanele iniţiale, încorporate în noile obiecte, rămîn marcate cromatic, ca nişte – în fond – "citate" culturale; proiectează două enorme bile metalice pe suprafaţa cărora imprimă mici, parcă infinite desene proprii şi imagini ale civilizaţiei umane alcătuind colaje atrăgătoare, pe de o parte amuzante, pe de alta intens-parabolice, apte să absoarbă imaginea lumii întregi, a vieţii, a istoriei; în fiecare zi şi de mulţi ani îşi colectează părul rămas în peria de pieptănat şi aşează şuviţele rezultate pe panouri care devin astfel "agendele" sui generis ale propriei existenţe; etc. etc. O tînără creatoare cu idei, cu imaginaţie, cu o remarcabilă forţă expresivă.

În sfîrşit – **Eberhard Kranemann** (n. 1945), "decanul de vîrstă" al artiştilor participanţi la *Zilele culturii contemporane din Wuppertal*. El a expus mari pînze abstracte, colorate violent, "psihedelic". A studiat grafica şi pictura, dar face şi sculptură, "performanţe", instalaţii sonore, colaje, fotomontaje, artă video. A colaborat cu Joseph Beuys. Şi a "performat" la Bucureşti şi cu grupul *Bluepoint Underground*, despre care va fi vorba mai departe, nu înainte de a spune că Eberhard Kranemann s-a numărat printre fondatorii celebrei formaţii germane de muzică experimentală *Kraftwerk*. A mai cîntat şi cu *Klangmaschine*. E un artist de o extraordinară radicalitate, cu o inepuizabilă vocaţie a căutării şi în acelaşi timp relaxat, cu o mare libertate a mişcărilor pe toată gama expresivă imaginabilă. Merită o subliniere aparte această trăsătură – a lui şi a celorlalţi: relaxarea. Kranemann a lăsat în urmă morga aproape mistică a experimentalismelor tip *Kraftwerk*, mostre de modernism tîrziu, abstractizat la extrem, şi, în bun spirit postmodern, a regăsit plăcerea creativităţii multilaterale, a jocului degajat, pe care şi-l asumă nu ca plastician *sau* muzician, ci ca plastician *şi* muzician – ori, dincolo de specializările tradiţionale, ca artist liber să se exprime prin orice mijloace, liber să savureze bucuria performării, a căutării, a – în fond – vieţii...

Ion Bogdan LEFTER

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Lansări recente în colecţia
«Istoria ideilor»
coordonată de H.-R. PATAPIEVICI

H.-I. MARROU
Sfîntul Augustin şi sfîrşitul culturii antice

HAJIME NAKAMURA
Orient şi Occident: o istorie comparată a ideilor

Ultima apariţie
RAYMOND BOUDON
coordonator
Tratat de sociologie

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT

RAYMOND QUENEAU
Florile albastre

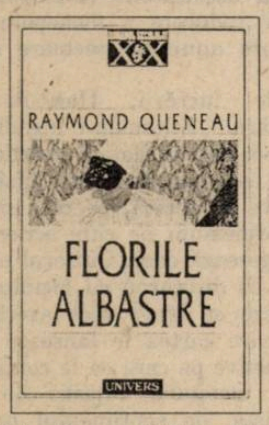

Col. „Romanul Sec. XX"
200 pag., 15.000 lei
ISBN 973-34-0416-0

GEORGE ORWELL
Zile birmaneze

Seria de autor „GO"
240 pag., 19.000 lei
ISBN 973-34-0398-9

VÁCLAV HAVEL
Viaţa în adevăr

Col. „Sagittarius"
200 pag., 18.500 lei
ISBN 973-34-0463-2

Aceste romane se pot comanda la:
Editura UNIVERS
Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti • 79739
Tel. (401) 222.66.29; 617.55.25

ISTORIA ÎŞI CONTINUĂ CURSUL, CIVILIZAŢIILE

Rodica BINDER
gazetar, *Deutsche Welle*

Ce ne mai rezervă viitorul

De la "Sfîrşitul istoriei" la "Conflictul civilizaţiilor", politologii şi economiştii, istoricii şi futurologii caută o regulă prin care prezentul să devină explicabil şi viitorul previzibil. Conflictele înarmate şi violenţa au supravieţuit descompunerii marilor imperii coloniale şi războaielor dintre ele, dispariţia fascismului şi a comunismului ca ideologii de stat (cea din urmă totuşi supravieţuind, măcar cu numele, într-o ţară de dimensiunile Chinei) nu a introdus convergenţa intereselor. Decalajele economice între ţări, dar şi între cetăţenii aceleiaşi ţări sporesc în loc să se diminueze, odată cu creşterea produsului intern brut. Investiţiile nu creează locuri de muncă, dimpotrivă: restructurarea şi retehnologizarea fac să crească rata şomajului. Într-una din cele mai avansate ţări, Marea Britanie, dăinuie un război religios. De cînd nu mai este centrul de iradiere pentru cultura universală, Franţa se luptă prin acorduri vamale pentru impunerea francofoniei, campionii democraţiei din SUA acceptă cu relativă uşurinţă standarde flexibile în materie de drepturile omului cînd acestea concurează interesele economice.

Oricîte argumente s-ar aduce împotriva globalizării şi oricîte defecte i s-ar găsi, ea este o realitate creată de o tehnologie care nu mai poate fi nici distrusă, nici ocolită. Trebuie mai bine observaţi cei care ştiu să tragă foloase de pe urma acestei realităţi, ţinînd seama de faptul că, pentru a fi eficient, orice model necesită o adaptare la realităţile specifice.

Recenzia la cartea Capcana globalizării, *de Hans-Peter Martin şi Harald Schumann, precum şi studiul lui Stephen Holmes încearcă formularea unor puncte de vedere rezultate din studiul parţial al noilor realităţi.* **(M.B.)**

După sfîrşitul istoriei

Hegemonia obsedantă aproape, prin caracterul ei repetitiv, a cuvîntului GLOBALIZARE – în aproape toate tipurile de discursuri ce-şi propun să descrie şi să explice evoluţia actuală a omenirii, sub aspect socio-economic şi politic – nu s-a ivit din senin. Imediat după prăbuşirea regimurilor comuniste din ţările Europei de Răsărit, piaţa de carte şi de idei a fost invadată de cuvîntul "haos"; termenul şi-a păstrat conotaţiile, bună parte dintre ele împrumutate şi din teoria haosului atîta vreme cît direcţiile de evoluţie ale fostelor ţări comuniste erau presărate încă de prea multe necunoscute. Între timp, acestea au fost în mare parte eliminate, iar într-o lume în care bipolaritatea impusă de deceniile războiului rece a încetat să mai existe, jocul interconexiunilor, al interdependenţelor s-a accentuat. Lumea a început cu adevărat să semene, în epoca postmodernă, post-industrială, post-comunistă, cu ceea ce se poate înţelege prin alt termen nu mai puţin difuz dar totuşi expresiv: "satul planetar" *(planet village)*. Firească, defilarea tuturor acestor termeni s-a făcut pe fundalul extinderii nelimitate încă a automatizării şi informatizării. Şi după ce obştescul sfîrşit al ideologiilor fusese deja de mai multă vreme decretat, sfîrşitul istoriei, la fel, dar în mod eronat, cum s-a dovedit ulterior – magica vocabulă "haos" s-a retras din planul de suprafaţă al discursurilor, cedînd locul globalizării. Fiind confuză, prin generozitatea cu care admite tot felul de variante sinonimice (parţiale, ce-i drept, dar apte să o înlocuiască din cînd în cînd, fie şi din raţiuni pur stilistice, în desfăşurarea textului), globalizarea incită din ce în ce mai mulţi analişti, experţi dar şi profani, aflaţi cu toţii în căutarea unor modele de explicare şi descriere a prezentului şi viitorului.

Astfel, s-a clarificat cel puţin una din componentele fundamentale ale sferei semantice în care circulă nestînjenit cuvîntul: globalizarea este deci parţial sinonimă, cum afirmam, cu triumful principiului economiei de piaţă la scară planetară. Ea mai poate fi sinonimă cu rezultatele progresului tehnic şi economic nelimitat – la modul ipotetic. Fiindcă, practic, situaţia ar putea fi cu totul altfel. Şi anume, globalizarea ar putea deveni un atac asupra democraţiei şi bunăstării. Cel puţin astfel se exprimă doi autori germani în titlul unei cărţi care face furori, stîrneşte temeri dar şi avertizează, propunînd totuşi, în cele din urmă, şi soluţii programatice pentru evitarea catastrofei. Care catastrofă ar însemna, în viziunea autorilor Hans-Peter Martin şi Harald Schumann, instituirea societăţii cunoscute sub prescurtarea *20 la 80*, adică a unei societăţi în care o cincime din populaţie ocupă locurile de muncă necesare menţinerii avîntului economiei mondiale, în vreme ce restul de 80 la sută este lipsită de lucru şi exclusă de la binefacerile aceluiaşi avînt sau, cu alte cuvinte, condamnată la pauperitate şi şomaj. Editura Rowohlt îşi prezintă publicaţia ca fiind cea dintîi tentativă reuşită de a sintetiza şi expune în acelaşi timp, la un nivel foarte accesibil, sensurile şi implicaţiile complexei noţiuni. De altfel, fiabilitatea informaţiilor, abundenţa exemplelor, tonul adesea incendiar al demonstraţiei, dusă de fiecare dată pînă la capăt, turnura narativă imprimată unor secvenţe reportericeşti, ironia în formularea unor observaţii sau verdicte par a-l îndreptăţi de pildă pe Tyll Necker, fost preşedinte (vreme de mai mulţi ani) al Asociaţiei Federale a Industriaşilor Germani, să afirme că lucrarea este captivantă la lectură, la fel ca un pamflet bine scris, cu al cărui conţinut, însă, nu se declară de acord. O lucrare excelentă, un text viguros, o carte incitantă, provocatoare – iată cum apreciază Barbara Pyle, producător executiv la centrul CNN din Atlanta, scrierea lui Hans-Peter Martin şi Harald Schumann. Să ne oprim deci mai îndeaproape asupra conţinutului cărţii **Capcana globalizării.**

Faptele vorbesc

Provocarea începe chiar din titlu: de ce ar întinde globalizarea o cursă omenirii, o capcană în care aceasta ar putea lesne cădea şi de ce ar fi globalizarea un atac la adresa democraţiei şi bunăstării? Cine se aşteaptă să primească un răspuns univoc, categoric şi coerent, la capătul celor 351 de pagini cît are cartea, va fi decepţionat. Nu mult diferită va fi şi soarta cititorului care – după ce este confruntat cu panoplia dezavantajelor globalizării – nu se va afla la finele lucrării în posesia unor reţete sigure. Dar măcar o certitudine poate fi lesne cîştigată în urma lecturii cărţii: efectele negative, dezastruoase chiar ale globalizării – deşi ar putea fi letale – nu constituie fatalităţi ale istoriei ori ale naturii. Tocmai fiindcă efectele negative ale globalizării fără discernămînt sînt deductibile, previzibile înainte de a se produce, ele pot fi din timp evitate.

Acesta este în fond mesajul cărţii, formulat nu de puţine ori în termenii unui apel la luptă, ai unui pamflet, ai unei irezistibile incitaţii la dezbateri şi reflecţie.

Afirmam că lucrarea este redactată într-un stil alert, că dinamica demonstraţiei este una deductivă: de la prezentarea unor scene şi tablouri, populate cu diverse personaje (managerii din Hotelul Fairmont din San Francisco, Michel Camdessus – directorul Fondului Monetar Internaţional – în biroul său din G. Street la New York, ori programatorul Peter Tischler, un fel de mecanic-şef în reţeaua globalizării, aflat mereu în zbor, de la un capăt la celălalt al lumii, dar la nivelul mentalităţii rămas la stadiul unor concepţii simpliste şi al unor convingeri politice populiste), de la portretul unor personaje deci şi descrierea unor situaţii (concrete, în număr de mai multe zeci pe parcursul cărţii), autorii fac de fiecare dată saltul înspre sortarea unei idei. De pildă, în primul capitol al cărţii este ilustrată legitimarea de către cîţiva teoreticieni şi practicanţi ai globalizării a unora din ideile cărţii lui Jeremy Rifkin: **Sfîrşitul muncii.**

Într-o societate în care doar o cincime din membrii ei vor avea de lucru, restul de 80 la sută vegetînd – într-un şomaj de durată, la periferia dezolantă a bunăstării – va fi nevoie de tot felul de strategii apte să înăbuşe, în faşă, revoltele în masă. O astfel de strategie denumită "tiltytainment" – echivalentul în era televiziunii al anticului *pîine şi circ* – a fost deja elaborată de către un fost consilier al preşedintelui american Jimmy Carter. Zbigniew Brzezinski – părintele acestui bizar termen creat din contopirea a două noţiuni semantice diferite: distracţie şi hrană – consideră că populaţia frustrată va putea fi narcotizată prin difuzarea permanentă de programe de divertisment de către posturile de televiziune şi prin asigurarea unei alimentaţii cît de cît îndestulătoare.

Pericolul poate fi evitat

Dar care sînt forţele capabile să producă un asemenea dezechilibru social? Evident, numeroase, aceste aşazise forţe – în realitate fenomene extrem de complexe şi aflate într-o şi mai complicată interdependenţă – sînt reductibile din nou la o serie terminologică. Departe de principiile unui Adam Smith, pentru care bunăstarea rezultă din munca tuturor chiar dacă impulsul demersurilor economice omeneşti este de natură individuală, capitalismul – în stadiul său actual, post-industrial – dezvoltă virtuţi autodestructive dacă nu este controlat. Acest capitalism a şi fost poreclit în fel şi chip: expertul american Lutwak lansează termenul de "turbo-capitalism", iar George Soros, într-un remarcabil eseu publicat în săptămînalul *Die Zeit*, se referă la entropia destructivă a capitalismului de tip "laissez-faire" – adică a capitalismului lăsat în voia lui; în sfîrşit, nu de puţine ori este invocat şi termenul de "killer capitalismus", capitalism ucigaş, referinţa fiind făcută la distrugerea locurilor de muncă – prin liberalizarea excesivă a circulaţiei capitalului, prin anularea barierelor vamale, prin exportul de locuri de muncă din Apus în ţări unde mîna de lucru este din ce în ce mai ieftină. Această evoluţie, în stadiul ei incipient, a fost contracarată teoretic de cel de-al 16-lea preşedinte al Statelor Unite, Abraham Lincoln care, citat de autorii cărţii, ar fi afirmat că suprimarea taxelor vamale şi liberalizarea comerţului mondial s-ar fi putut solda în America anilor 1860 cu situaţii similare acelora din Europa unde, de pildă, proletariatul pauperizat decăzuse la condiţia iobăgiei. Astăzi, cînd Europei i se prezintă mereu avantajele actualului model american, mulţi uită că aşa-numitul stat al bunăstării sociale, sau economia socială de piaţă, fusese de fapt o descoperire a capitalismului american luminat, după tragica experienţă a crahului financiar din anii '30. Tot azi, *Wall Street Journal* scrie că într-o economie globală şi nemiloasă, concurenţa creează o piaţă brutală a muncii unde nici un loc, nici o slujbă nu mai sînt sigure.

Cu exemple concrete, cu ironie, cu patetism, pe alocuri cu abia stăpînită aversiune faţă de modelul brutal al globalizării, autorii cărţii trasează, în cele nouă secţiuni ale lucrării, un rechizitoriu împotriva "eticii profitului absolut", a mercantilismului exacerbat, a cinismului miop cu care resposabilii marilor institute financiare, deţinătorii capitalurilor, ai pieţelor muncii şi produselor propovăduiesc binefacerile globalizării nelimitate. Enumerarea titlurilor fiecărei secţiuni este revelatoare în raport cu conţinutul cărţii celor doi autori germani. După descrierea aşa-numitei societăţi "a cincimii", este prezentată prin exemple (citate şi statistici) evoluţia intempestivă a globalizării, dictatura finanţelor, aservirea politicii de către economie, criza locurilor de muncă, conotată prin "legea junglei", mistificarea avantajelor globalizării, dispariţia clasei mijlocii, ascensiunea unor lideri extremişti, radicali, populişti, decăderea categoriei politicului şi viitorul problematic al suveranităţii naţionale. Ultimele două capitole sînt deschizătoare de perspective: Europa dispune de suficiente resurse spre a-şi duce mai departe bunele tradiţii ale economiei sociale de piaţă, în acest scop propunîndu-i-se un set de zece recomandări: democratizarea şi eficientizarea Uniunii Europene, consolidarea societăţii civile, înfăptuirea uniunii monetare, omogenizarea politicii fiscale şi de impozite, introducerea aşa-numitei Tobin Tax – a impozitului pe tranzacţiile de devize –, impunerea unor norme standard în domeniul ecologic şi social în comerţul mondial, introducerea unui impozit ecologic, a unuia pe obiectele de lux, redefinirea rolului sindicatelor şi stoparea procesului de reducere a monopolului statului asupra anumitor sectoare ale economiei.

La finele lucrării, Hans-Peter Martin şi Harald Schumann îngăduie cititorului ceva mai iniţiat şi avertizat în prealabil asupra riscurilor globalizării excesive să refacă, pe cont propriu, cîteva conexiuni pe care scrierea de faţă le sugerează doar. Cititorul mai puţin dispus să discearnă cu luciditate şi să recepteze cu sînge rece avertismentele pe care cartea le lansează şi ideile constructive pe care ea le conţine va putea fi inevitabil cuprins de o panică defetistă, de sentimentul unei descumpăniri în faţa unui prezent angoasant şi a unui viitor înnegurat de grave incertitudini.

(text difuzat la programul în limba română al postului de radio *Deutsche Welle*, Köln)

CONVIEȚUIESC, CONFLICTELE ÎNCĂ PROSPERĂ

Stephen HOLMES
profesor de drept constituțional, redactor-șef la *East European Constitutional Review*

Ce putem învăța acum de la Rusia

Inconsistența statului amenință libertatea

Timp de jumătate de secol, Uniunea Sovietică nu a fost doar principalul nostru adversar militar. Ea era și un adversar ideologic și un "străin" sub raport moral. Atît dreapta, cît și stînga americană își apărau concepțiile divergente despre societatea liberală ca o reacție la coșmarul stalinist. În acest sens, Războiul Rece a modelat în profunzime filosofia noastră publică. Putem afirma că Războiul Rece a fost filosofia noastră publică. Concurența acaparatoare cu comunismul sovietic mi-a ghidat concepțiile despre principiile esențiale, fundamentale ale instituțiilor. Liberalismul era, sau părea să fie, totalitarismul întors pe dos.

Ce componente ale crezului american au determinat apariția acestui contrast major? Libertatea cuvîntului și a presei, mai presus de orice, și libertatea conștiinței sever reprimate de dominația Moscovei. De asemeni, americanii insistau asupra libertății de mișcare, asupra dreptului de liberă asociere, cereau o justiție corectă și posibilitatea de a vota în alegeri în care se presupune că actualii deținători ai puterii ar putea fi înlăturați. Centrală era și latitudinea de a acumula o avere personală pornind de la premisa că o economie necentralizată și neplanificată va putea să asigure în același timp și prosperitatea și libertatea politică.

Reacția față de Gulag și de represiunea exercitată asupra gîndirii libere a încurajat o modalitate specifică de analiză a clasicelor drepturi liberale. Ele erau exprimate în general ca libertăți "negative", drepturi împotriva statului, pavăză apărînd indivizii vulnerabili de abuzurile guvernamentale.

Acum Uniunea Sovietică a dispărut de pe hartă, dar nu e totul bine în Rusia. Dincolo de Moscova, condițiile de viață s-au înrăutățit atît de mult, încît unii ruși s-au reîntors la agricultura de subzistență. E o ironie, dar în zilele noastre rușii au mai multe motive să fie îngrijorați în legătură cu slăbiciunea statului, decît cu puterea sa. Simptomele descompunerii sînt prezente peste tot: revolte în închisori, atacuri ale trenurilor, soldați care cerșesc țigări în locuri publice, haite de cîini pe străzile orașelor de provincie, fisuri nereparate în conductele de petrol. Statul își găsește cu greu resursele necesare funcționării din cauza masivelor evaziuni fiscale, a violențelor față de inspectorii fiscali (26 au fost omorîți în 1996), din cauza conflictelor cu liderii regionali și a îmbogățirii sfidătoare a unor indivizi cu posturi importante în agențiile publice sau întreprinderile semiprivatizate.

Slăbiciunea statului rus nu provoacă doar rușilor suferință, ea este și sursa unor perspective amenințătoare pentru Occident: mai multe accidente de tipul celor de la Cernobîl, vînzarea pe sub mînă a tehnicilor nucleare unor state teroriste, neputința recunoscută – tehnică și financiară – de a distruge stocurile existente de arme chimice și biologice, rezervoarele de petrol prost întreținute, crize provocate de epidemii care pot amenința Europa, activitățile crimei organizate care-și extinde metastazele în străinătate, inabilitatea guvernului central de a-și respecta angajamentele (cum se întîmplă cu stațiunea spațială NASA), un sistem de comandă și control lipsit de precizie și absența coordonării între Ministerul Apărării și cel de Externe în probleme vitale pentru statele vecine.

Tinerii și talentații reformatori sînt binevenîți la Kremlin, dar ei nu vor putea rezolva prea repede grava criză de putere din țara lor. În timp ce autobuzele izbutesc să circule, guvernul rus este evident incapabil să-și facă respectate propriile legi. Sumele provenite din impozite, ca parte din venitul intern brut, sînt pe undeva sub 10 la sută (ceea ce exclude imensa și inimpozitabila economie cenușie) în comparație cu circa 30 de procente în Statele Unite și o medie de 45 de procente în Europa Occidentală. Reformatorii liberali nu se mai confruntă cu cenzura și economia de comandă, nici măcar cu orgoliul național frustrat și xenofobia (deși acestea există), ci cu o nouă determinantă: un stat incoerent, ancorat de mîntuială la o societate demoralizată.

Ce concluzii putem trage de pe urma acestei situații șocante? Cum mai putem impune sau propovădui "piața liberă" și "schimburile spontane" cînd vedem cum piața rachetelor și a altor arme de distrugere din arsenalul sovietic nu se supune nici unei reguli? Și ce a mai rămas din "pluralism", "descentralizare", "echilibrul puterilor", "asociațiile private" și "independența societății față de stat"? Poate că ar trebui redefinite aceste idei din perspectiva experienței postcomuniste, tot așa cum pe vremuri am crezut că avem de învățat de la comunismul însuși.

În perioada Războiului Rece, cînd toate relele politicii păreau că vin "din prea multă guvernare", amenințarea inclusă într-o guvernare slabă nu juca un rol prea mare în concepția liberală. (Folosesc cuvîntul "liberal" într-un sens filosofic extins care se referă atît la americanii liberali, cît și la cei conservatori.) Dar nu a fost întotdeauna așa. În celebra formulare a lui Madison din *Federalist*, restricțiile de care trebuie să țină seama guvernul pornesc de la premisa că mai întîi "guvernul va avea capacitatea de a-i controla pe guvernanți". Dacă autoritățile publice pot fi ucise sau mituite, vibrațiile create de sectorul particular pot deveni la rîndul lor patologice. Nu există stat de drept, cît timp Mafia împarte dreptatea, și nici domnia legii, pînă cînd legea nu-i va pedepsi pe mafioți. Desigur, vizibilitatea sporită a marilor prejudicii sociale provocate de pietele haotice și bandele de ucigași nu trebuie să ne conducă la pledoaria pentru o guvernare cu mînă de fier. Dar calamitățile societății politice dezorganizate din Rusia trebuie luate în considerație cînd definim rolul guvernării în promovarea drepturilor liberale, pentru a servi drept lecție celor care cred că statul nu este decît o amenințare la adresa valorilor liberale.

Dacă nu există putere publică, nu există nici drepturi individuale

Teoria clasică liberală consideră că autoritatea politică este necesară, deoarece indivizii nu sînt obiectivi față de propria lor persoană și, dacă sînt lăsați în voie, cei puternici și vicleni tind să se considere scutiți de supunerea la legile general acceptate. Această veche temere este pe deplin confirmată în Rusia de astăzi. Dacă statul, care pe vremuri poseda totul, poate fi acum atît de ușor deposedat, de ce să respecți regulile acceptate de toți? Libertarienii susțin uneori că autoritatea coercitivă a statului trebuie să se extindă doar la prevenirea atacurilor împotriva proprietății private și la protecția acesteia. În context rusesc, cuvîntul "doar" emite ecouri discordante. Într-o ambianță atît de haotică este foarte dificil de instaurat un guvern limitat la reprimarea violenței și a fraudei.

Rusia contemporană dovedește – prin chinuri – că valorile liberale sînt la fel de amenințate de neputința guvernului ca și de despotismul său. "Dez-etatizarea" nu este soluția, ci problema. Deoarece, dacă nu există o putere publică oarecare, nu există posibilitatea de a preveni nedreptățile reciproce, nu există securitate personală și nici "o regulă consecventă după care să trăiești", pentru a folosi fraza lui Locke. Drepturile înscrise în Constituția lui Brejnev, din 1977, nu erau respectate de către aparatul de stat represiv. Drepturile înscrise în Constituția lui Elțîn, din 1993, nu sînt traduse în viață, deoarece guvernul nu are nici resursele, nici voința de a o face: beneficiarii sînt mai amatori de mită și de privilegii, decît de rezolvarea problemelor publice.

Dezordinea din Rusia afectează și statul și societatea civilă. Sistemul central de control și coordonare s-a năruit și cetățenii, deși îi detestă pe membrii elitelor politice, sînt pasivi și inerți. Cei care dețin puterea sînt corupți și incompetenți, iar interesele sociale sînt prea anemice și difuze pentru a se contopi în organizații colective eficiente ori în componente ale reformei apte să-i disciplineze pe cei de la putere. Deși nu este opresiv (cu importanta excepție a Ceceniei), guvernul este scindat, nu se simte responsabil, ba chiar pare indiferent față de promisiunile făcute. Atrofierea serviciilor sociale și reducerea speranței de viață i-au făcut pe rușii de rînd să nu mai aștepte nimic de la politică, ocupîndu-se singuri de ei.

Această fragmentare a politicului și dispariția autorității fac imposibilă realizarea drepturilor liberale, sugerînd că liberalismul nu trebuie să țintească exclusiv, și nici măcar în special, la descentralizarea puterii. Reiese, în lumina recentei experințe a Rusiei, cît de importantă este capacitatea guvernării liberale de a exercita puterea într-un mod responsabil, folosind-o efectiv.

E adevărat că disidenții politici ruși nu mai sînt băgați în pușcărie. Nimeni nu mai este pedepsit sau măcar amenințat pentru că a încălcat linia partidului, pentru că linia partidului nu mai există. Gazetarii sînt făcuți praf și pulbere cu bombe ascunse în serviete, doar cînd scotocesc indiscret în actele de corupție de la Ministerul Apărării. Nimeni n-a mai fost încarcerat pentru erezii ideologice, deoarece erezia este imposibilă în absența ortodoxiei. Cenzura ideologică și îndoctrinarea au dispărut împreună cu ideologia însăși. Ideile politice nu mai inspiră teamă celor aflați la putere și nici nu acționează în funcție de ele.

Imaginea *refusnik*-ului singuratic, strivit de un mecanism fără scrupule, a favorizat interpretarea unilaterală a drepturilor liberale. Această experiență dureroasă a creat concepția că drepturile sînt în mod esențial "ziduri" ridicate pentru a limita puterea statului. Metafora conține un element de adevăr. Dar inadecvarea ei este dezvăluită de situația de azi a Rusiei, cînd reforma liberală este învinsă în mod clar de zidul de indiferență care separă statul de societate. Puterea coruptă nu mai este interesată de represiune, ea trăiește într-o lume distinctă de cea a cetățenilor depolitizați. Moscova, o enclavă efervescentă care-i induce în eroare pe observatorii din străinătate, simbolizează disprețul absolut al rușilor bogați față de rușii săraci. Eșecul reformei liberale din Rusia sugerează că liberalismul ar trebui înțeles altfel, scopul lui nu este separarea statului de societate, ci dimpotrivă, să țină deschiderea unor puternice și transparente canale de comunicare pentru a facilita consultările și parteneriatul între oficialii cinstiți și cetățenii onești.

În Rusia lipsește autoritatea politică legitimă. Dar drepturile liberale depind în mod esențial de existența unei puteri publice legitime. De aceea încălcarea drepturilor individuale înseamnă nesocotirea statului liberal. Absența statului este o situație deplorabilă deoarece semnalează dispariția singurei instituții apte să-și extindă protecția asupra celor vulnerabili. Cu alte cuvinte, cea mai mare și mai sigură organizație pentru apărarea drepturilor omului este statul liberal. Dacă el nu funcționează, drepturile nu vor fi consolidate și apărate în mod consecvent. Dacă sub raport politic societatea nu e bine organizată, nu vor exista nici drepturi individuale, nici societate civilă. Este o lecție evidentă, dar ea contrazice premisele introduse de ethos-ul antitotalitar.

De ce dreptul de bază de a fi tratat decent în timpul detenției preventive este încălcat în toate închisorile Rusiei? Printre multe alte explicații figurează și cea a disfuncțiilor din lanțul ierarhic. Dreptul de a fi tratat decent de polițiști, procurori, judecători și temniceri presupune un sistem efectiv de control, de subordonare, posibilitatea de a trage la răspundere. Personalul de bază se poartă mai bine cînd este controlat. Cu alte cuvinte, apărarea drepturilor presupune relații stabile de ascultare și de autoritate.

Pentru a ilustra mai precis dependența libertăților individuale de o putere statală, noua Rusie ne ajută să ne concentrăm și să observăm limpede cum autoritatea protejează libertatea în propriul nostru sistem. Dacă statul este îndreptățit să aibă monopolul violenței, acest monopol trebuie să aparțină doar acelor oficialități care pot da seama despre modul în care l-au folosit. Liberalismul cere ca oamenii neînarmați să decidă ce să facă acei care au arme. Și dacă orice putere liberală este limitată în anumite puncte esențiale, ea nu trebuie să devină atît de neputincioasă și șovăielnică încît poliția sau serviciile secrete să poată ocoli controlul civil centralizat.

Blocarea reformelor liberale din Rusia ne îndeamnă să ne reîntoarcem la bazele liberalismului și ale individualismului. Creșterea explozivă a unor sectoare sociale lipsite de reguli ar trebui să dezumfle retorica găunoasă despre sfera "autonomă" în care familiile americane își păstrează toți bănuții cîștigați, sferă unde guvernul nu are ce căuta. Observînd efectele destructive ale unui regim care nu are grijă de nimic, confuziile serioase care înconjoară cuvintele "dependență" și "independență", așa cum sînt ele folosite în dezbaterea noastră politică, ar trebui să se risipească.

Dreptul creditorului de a primi înapoi banii împrumutați este produsul unei legi și al unei autorități statale. Un american care-și susține drepturile într-un contract legal sau reclamă un prejudiciu se pune la dispoziția puterii publice. Cînd reclam, nu acționez de unul singur, într-o sferă liberă de orice coerciție și nici nu încerc să scap de stat. Dimpotrivă, cer statului să acționeze. Un stat care permite tîlharilor să strîngă împrumuturile și nu poate oferi nici un sprijin victimelor gravei sale neglijențe nu poate fi un stat liberal, în sensul de bază al cuvîntului.

Faptul că această analiză nu se aplică la fel de limpede și drepturilor constituționale este ocultat de descrierea Cartei Drepturilor ca o "cartă a libertăților negative". Drepturile constituționale nu sînt respectate în Rusia de astăzi pentru că și ele solicită acțiunea autorităților guvernamentale și nu doar îngăduință. Dreptul de vot este lipsit de sens dacă oficialitățile electorale iau bacșiș sau nu se prezintă la serviciu. Dreptul de a primi o compensație pentru proprietatea confiscată este fără conținut, dacă trezoreria este goală. Dreptul de a cita martorii în apărare este lipsit de sens, dacă ordonanțele solemne ale justiției sînt batjocorite. Dreptul constituțional la un proces corect presupune că, pe banii contribuabililor, statul întreține și pune la dispoziție un complex de instituții legale care își asumă împovărătoarele formalități necesare.

Din acest motiv, un stat care nu acționează nu poate fi un stat liberal.

(Va urma)

Din **The American Prospect**
iulie-august 1997

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

Tema colecţionarului

– dialog cu muzeografa Ligia MINOVICI, Muzeul de artă veche apuseană „Ing. D. Minovici" –

Fondatorul unui muzeu este cineva care se obişnuieşte, probabil, mai devreme decît cei din jurul său, cu ideea că nu e nemuritor. Dorinţa de a se face cunoscut lăsînd ceva în urmă devine astfel pentru el o datorie neprecupeţită. După ce vizităm un muzeu, sîntem încredinţaţi că am cunoscut personalitatea întemeietorului său mult mai bine decît dacă i-am fi urmărit evoluţia, străbătînd încăperile unei "case memoriale" plină de obiectele obişnuite care i-au aparţinut cîndva; semnalîndu-se viitorului prin pasiunea care l-a dominat, "strîngătorul-generos" îşi dezvăluie natura esenţială. O discuţie cu dna Ligia Minovici, de la Muzeul de artă veche apuseană – "Ing. Dumitru Minovici", aduce în actualitate "tema colecţionarului" – care poate fi astăzi o postură ispititoare pentru cineva cu bani, dispus să-şi lege numele de o instituţie culturală.

Datorie şi perseverenţă

Stimată doamnă Ligia Minovici, trăind atîţia ani alături de fondatorul unui muzeu, soţul dvs., inginerul Dumitru Minovici, puteţi schiţa, în cunoştinţă de cauză, profilul general al colecţionarului. De ce se angajează cineva într-un asemenea proiect: din superbie, vrînd să lase o lume proprie, în care i-ar fi plăcut sau i s-ar fi cuvenit să trăiască, din datorie de notorietate, din spirit precaut, dorind să facă nişte investiţii sigure în obiecte de preţ?

Ligia Minovici: Familia Minovici, care a lăsat cîteva edificii de referinţă Bucureştilor, a vrut, în primul rînd, să întoarcă o datorie de recunoştinţă României. Era ţara în care îndepărtaţii strămoşi macedoneni ai neamului s-au simţit acasă, de cum au ajuns aici. Cel mai vechi înaintaş, stabilit în secolul trecut la Rîmnicu-Vîlcea se spune că ar fi fost ziarist: date prea multe n-am în ce-l priveşte. În amintirile bărbatului meu, mesele de familie la care participau cei trei fraţi Minovici – cel mai bătrîn, Mina, doctorul care a întemeiat Institutul Medico-Legal, Nicolae – şi el doctor, fondator al Societăţii de Salvare şi al Spitalului de Urgenţă, şi Ştefan, chimist de renume, profesor universitar, erau adevărate prilejuri de încîntare şi mîndrie. Poate atunci, fascinat de prezenţa celor trei fondatori, a asociat numele de Minovici cu datoria de a întemeia şi el ceva, de a lăsa ceva palpabil, pentru ţară, dincolo şi mai mult decît realizarea sa profesională, care şi ea a fost una prestigioasă. Din nefericire în clipa de faţă urmele Minovicilor s-au împuţinat: Institutul Medico-Legal a căzut pradă demolării, iar "Vila cu Clopoţei", muzeul de artă populară, a căzut pradă nepăsării. Din cele trei edificii ridicate de ei, numai muzeul nostru nu şi-a schimbat soarta, deşi şi el a trecut prin momente grele, cu toate că e donat Academiei şi administrat de C.O.Ş.. Eu am fost avocată – mi-am dat doctoratul în drept în 1938 şi am absolvit şi Literele, cu doi ani înainte. I-am avut profesori pe Tudor Vianu, pe George Oprescu, pe Ch. Drouhet, pe Ramiro Ortiz, pe Densuşianu – aşa că pot considera că am pregătirea necesară pentru a fi un custode de muzeu. Datorită studiilor juridice şi practicii de avocat, cred că mă descurc şi în chichiţele birocratice, nu puţine, cu care am avut adeseori de luptat de cînd funcţionez aici. Dar nu-i uşor deloc. Am fost invitată cînd s-au împlinit 100 de ani de la fondarea Institutului Medico-Legal de către Mina Minovici – eveniment sărbătorit în noul sediu, la Vitan-Bîrzeşti. Toate documentele pe care le avea soţul meu de la Mina Minovici le donasem Institutului cu ani în urmă, crezînd că sînt în siguranţă, în locul cel mai potrivit. Vizita la noul sediu m-a descumpănit: "Unde-i biblioteca?" "În lăzi." "Unde-i laboratorul?" "În lăzi." Am plecat plină de amărăciune de-acolo. Cînd eram studentă îmi plăcea să vin în plimbare, cum făceau mulţi bucureşteni, pînă la "Vila cu Clopoţei", vis-à-vis de fîntîna Mioriţa. Am şi o fotografie de-atunci, sprijinită pe gardul vilei. Nu ştiam că, probabil, aici o să mor. Clădirea, ridicată de arhitectul Cerchez, adăpostea muzeul de artă populară, donat de dr. Nicolae Minovici cu trei clauze: să rămînă pe totdeauna muzeu, nici unui obiect să nu i se schimbe locul, iar livada care înconjoară clădirea să fie bine îngrijită, ca sumele provenite din vînzarea fructelor şi legumelor să contribuie la întreţinerea muzeului. Astăzi "Vila cu Clopoţei" nu mai este muzeu, ci depozit de materiale, i s-au scos şi clopoţeii, obiectele nu mai sînt la locul lor, livada e în paragină. Cine fondează un muzeu, nu neapărat din motivele pe care le-aţi enumerat, deşi nu sînt excluse nici ele, are, fără îndoială, un anumit sentiment al eternităţii: a lăsat ceva care-i va supravieţui multă vreme, înconjurat de respect, privit cu pietate. Am trăit ca să aflu că nu e tocmai aşa, cel puţin în cazul edificiilor Minovici.

Renunţarea la un zmeu

De ce s-a axat ing. Dumitru Minovici pe achiziţionarea obiectelor de artă apuseană veche, specifice Renaşterii italiene şi goticului tîrziu?

Fiecare pasiune începe cu o legendă. Se spune că în copilărie, maică-sa i-a dat într-o zi nişte bani să-şi cumpere un zmeu, la care pesemne băiatul rîvnea, dornic să-l joace pe cer. Dar el a venit acasă cu două reproduceri de artă: una din ele, portretul lui Lorenzzo Magnificul, amintind pictura lui Botticelli, poate că l-a impresionat – zic eu acum – prin măreţia pe care-o sugera personajul. Oricum, cele două litografii au fost înrămate şi, deşi nu sînt expuse în muzeu, ci se află în apartamentul nostru, constituie începutul colecţiei. Aş spune că, aproape din instinct, Dumitru Minovici şi-a ales atunci un tip de lume în care i-ar fi plăcut probabil să trăiască. A făcut studii în Franţa, la Toulouse şi la Paris – şi-a fost un profesionist eminent, ca inginer de mine şi petrol, cum se spunea atunci. S-a angajat la Creditul Minier unde a desfăşurat o carieră frumoasă, ajungînd director general al filialelor din străinătate ale Creditului Minier cu sediul la Viena. Atunci a călătorit foarte mult şi şi-a rafinat gustul nativ.

Dar a cîştigat şi banii necesari pentru afirmarea acestui gust...

Pentru ce voia el, pentru cîte vedea şi ce-ar fi vrut să adune, n-a avut niciodată bani destui. În timpul studenţiei, la Paris, îşi făcuse un cerc de prieteni pasionaţi de obiecte rare şi valoroase: anticari, critici de artă, plasticieni; îl vizita uneori în atelier şi pe celebrul sculptor francez Bourdelle, întîlniri care n-au rămas, cum se vede, fără ecou. Cînd a putut să-şi cumpere ceva a făcut-o cu mare grijă, urmărind obiectul care-l interesa cu o perseverenţă fantastică. Purta în minte o casă pentru obiectele achiziţionate, n-avea un spaţiu ce trebuia umplut. Căminul toscan din muzeu l-a ochit undeva la Fiesole, descompus într-o curte, nefolosit. Aparţinea unei familii de oarecare noblеţe, Badiglio, se mai vede sus semnul. A intrat în vorbă cu proprietarul casei: "tinere, nu-l vînd, am de gînd să-l refac şi să-l las moştenire copiilor mei". Peste un an, avînd treabă în zonă, a trecut iarăşi pe-acolo şi l-a văzut în aceeaşi stare. "Observ că aţi renunţat să-l refaceţi. Nu mi-l vindeţi?" "Tinere, nu-ţi mai pierde vremea, nu-l vînd! Va rămîne pe veci în familie". A mai trecut un timp, a ajuns iarăşi la Fiesole, a văzut căminul tot în paragină şi s-a oprit să-l mai privească puţin, necăjit că nu-l poate lua. L-a strigat proprietarul: "Tinere, mai vrei să-l cumperi? Ţi-l vînd imediat, meriţi, copiii mei vor numai lucruri moderne". A trimis căminul în ţară bucată cu bucată.

Un muzeu conservă şi nişte stări de spirit, nişte emoţii greu de transmis. Statuia de lemn a evanghelistului, sculptură austriacă de la începutul secolului XVI, care se profilează pe marea tapiserie din salon, a văzut-o într-o vitrină a anticariatului Dorotheum din Viena. S-a amorezat de ea, n-ar fi vrut să mai plece de-acolo. A întrebat cît costă: din fericire avea la el suma, pe care – înainte de a sta de vorbă cu vînzătorul – o bănuia de vreo trei ori mai mare. A plătit pe loc şi-a dat să ia imediat statuia. "Spuneţi-mi unde staţi şi v-o trimit la hotel". Nici n-a vrut s-audă. A purtat-o în braţe pînă acasă, deşi nu-i chiar uşoară, nu cumva să se răzgîndească vînzătorul. Cred că atunci, umblînd pe străzile Vienei cu statuia strînsă la piept, a trăit o emoţie de jucător copleşit de şansă. În muzeu cele două obiecte stau foarte aproape, fac un cadru firesc; cumpărarea lor a fost pentru colecţionar, în fiecare caz, o aventură, o trăire deosebită, necunoscută publicului vizitator. Ceva-ceva cred că se transmite totuşi: pasiunea care armonizează întregul pune o marcă specifică acestei colecţii unice în ţară.

Cotidianul într-un muzeu

Muzeul dvs. a rămas aşa cum era în 1945, la deschidere, sau i s-au mai adus modificări?

Cînd soţul meu a strîns toate obiectele aflate aici, a angajat un arhitect italian care a construit clădirea, între 1938-40. Casa s-a supus lor: oglinda barocă din vestiar e încastrată într-o nişă în zid, caloriferele de pe peretele cu tapiseria şi cu marele vitraliu sînt înrămate în lemn şi ascunse de apărători de aramă, ca să nu strice impresia de stil gotic a întregii săli, pînă şi comutatoarele au fost comandate special, ca formă şi decoraţie, ca să nu distoneze cu exponatele aflate în muzeu. În anii '50, cînd s-au găsit în Bucureşti multe obiecte de valoare – lumea strîmtorată renunţa la ele – n-am cumpărat nimic, altfel n-ar fi mai încăput nici ceea ce aveam. Gata, punct! Casa era făcută, aşa urma să rămînă multă vreme. S-au adăugat doar cîteva piese de mobilă franţuzească Louis XV – moştenite de mine de la o soră de a mea, şi un dulap Biedermayer adus de soţul meu de la el de-acasă. Cînd a fost terminată, casa de cărămidă roşie, înconjurată de grădina cu statui, era scăldată în lumină; aşa a fost gîndită şi visată 20 de ani de el, pînă a strîns toate obiectele, mai mult după măsura buzunarului, decît a gustului personal. Colecţionarii cred că trăiesc o tensiune specifică: văd atîtea frumuseţi şi nu le pot aduna, poate, tocmai pe acelea pe care le-ar dori mai mult...

Desfăşurîndu-se într-un muzeu, viaţa proprietarului nu capătă un stil "retro"?

Nu ne-ar fi interzis nimeni să dăm petreceri aici, dacă voiam, dar nu se potrivea. Altora poate li s-ar fi părut un cadru fastuos pentru baluri: muzeul are 93 de ferestre duble, suprapuse, 186 de ochiuri de geam cu totul. Dar, repet, casa inginerului Dumitru Minovici nu fusese gîndită ca o locuinţă de fast individual, ca o dovadă de viaţă opulentă. Semne de trai "cotidian" mai există, bineînţeles; în micul muzeu de arme medievale bărbatu-meu şi-a pus nişte trofee cîştigate în partidele lui de vînătoare. Dar altminteri, cînd primeam amici şi cunoştinţe mergeam mai mult sus, în apartamentul nostru. Puţin înainte de a dona muzeul, soţul meu a oferit o recepţie la care şi-a invitat prietenii – oameni cu situaţie excelentă, ca să cotizeze toţi să cumpere o vioară unui instrumentist tînăr şi sărac – Ion Voicu. La recepţie a venit şi Wilhelm Kempf, vestitul pianist german, adus de George Georgescu. Eram pe atunci în plin război, în Germania mizeria atinsese culmea: marele pianist avea o casă de copii, o ducea tare greu. În seara cînd Kempf era în vizită la Dumitru Minovici, la un moment dat, femeia care servea în casă a intrat în salon purtînd pe-o tavă un imens cataif. Probabil atmosfera calmă, obiectele vechi, liniştite din jur, tava plină de frişcă, amintind de-o viaţă normală, i-au creat lui Kempf o stare de adevărată euforie; lîngă marele cămin era un pian, s-a aşezat pe scaun şi-a început să cînte pătimaş, aproape în disperare.

Cum receptează vizitatorii stilul special al acestui muzeu?

Cei de bun simţ, majoritatea, admiră totul şi vor să ştie amănunte despre fondator, pe care unii dintre ei, fidelii, l-au mai apucat pînă nu cu mulţi ani în urmă. Unii, de bună credinţă dar total în afară, propun soluţii: "de ce lăsaţi dnă statuia sfîntului ăla de lemn (baroc colorat) fără braţe? Am eu un meşter, v-o face de nici nu se mai cunoaşte" Mi se pun şi întrebări stupide, pretins "specializate", cu termeni la modă: "vitraliile acelea sînt funcţionale?" Răspund în notă: "Sînt cu design". "Aha!" Par foarte mulţumiţi cînd aud formula fără sens.

Departe de centru, locuind într-un muzeu, pe dvs. ce vă sperie, ce vă pîndeşte, de ce vă temeţi?

De frig, de combustibil prost, de salariaţi prea puţini aici, de birocraţi prea mulţi în afară, care-şi pasează problemele muzeului unul altuia. Aş vrea să am un fochist cum trebuie şi n-am, aş vrea să am un grădinar de meserie şi nu am, aş vrea să scap de gunoaiele care urcă uneori la înălţimea zidului, mai mult de un metru – crengi uscate, buruieni smulse etc. – şi mi se propune să le car singură, cu pubela. În rest, sînt atentă la pericolele care-l pîndesc pe oricine. Cît n-aveam paznic (dar şi acum, dacă nu-l văd pe-aproape) nădejdea mea stătea tot în obiectele de muzeu. Bărbatul meu a mers atît de departe cu pasiunea lui pentru Evul Mediu şi Renaştere, încît pînă şi cel mai preţios instrument de alarmă al casei era o trompetă de vînătoare din Evul Mediu. E un obiect mic de alamă, cît podul palmei, uşor, vibrant. Întrece în puterea sunetului orice sistem electronic. Suflu aici şi se-aude pînă la poliţie. V-aş face o probă dar am stîrni toţi cîinii din cartier, în plină zi.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 239 ● 22-28 august 1997 ●

Anul V
nr.240
29 aug. - 4 sept. 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

NEAM ȘI RUDE

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Sever AVRAM, Lucian BOIA, Alina Ioana CIOBĂNEL, Sabina FATI, Vintilă MIHĂILESCU, Irina NICOLAU, Cristian PREDA

Interviu cu Ioana CANTACUZINO

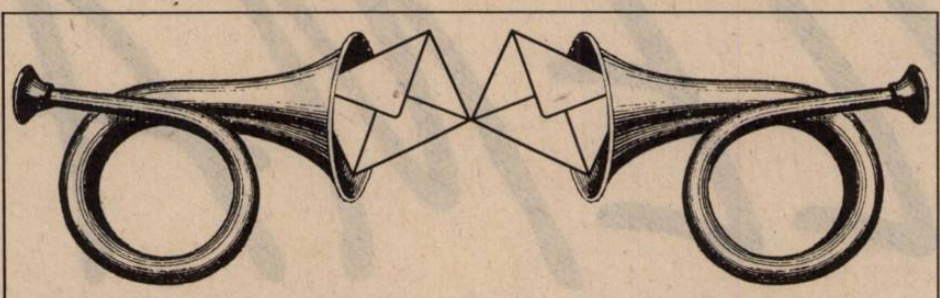

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

> *„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.*
> *– Unde ai citit asta?*
> *– În toate cărţile bune...“*
> *(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)*

Nr. 237: *„Turismul în vreme de ploaie“*

O regăţeancă în vacanţă la Tuşnad

Mă număr printre cei care, slavă Domnului, au reuşit să scoată nasul din casă în vacanţa asta – şi asta mulţumită susţinerii financiare din partea părinţilor – aşa că îmi permit să vă scriu cîteva rînduri-ecou la numărul 237 al revistei, dedicat turismului.

Am fost, mai precis, la Tuşnad, în Harghita, un loc frumos, în munţi, pe malul Oltului, cu aer tare şi dimineţi liniştite, un loc în care unitatea de timp o reprezintă cele 10 sau 12 zile de pe biletul de tratament – serii de turişti (familişti tineri cu copii pînă-n 10-12 ani şi pensionari veniţi la băi) ce vin şi pleacă priviţi cu calm ardelenesc şi curiozitate de femeile şi copiii ce-şi vînd fructele de pădure lîngă gară.

Pentru cei mai mulţi din cei veniţi, principalele preocupări sînt, în ordine cronologică, masa (la restaurant), tratamentul cu ape termale, fîţîitul pe la magazinaşele locale, iar masa (la restaurant), încă puţină plimbare prin jurul hotelului/vilei sau statul la televizor în holul aceluiaşi hotel/vile, din nou masa, din nou televizor, sau direct la culcare.

Şi-atunci, mă-ntreb, de ce mai plecăm de-acasă dacă cei mai mulţi dintre noi nu ne putem dispensa, veniţi în staţiune, de automobil nici măcar pentru cei max. 500 m pînă la izvorul de apă minerală sau opresc maşina acolo unde se termină şoseaua şi începe cărarea, intră în grabă sub un brad şi fac o poză pentru posteritate. “Noi, pe munte, la Tuşnad”... Se ascunde şi sub asta un mod de viaţă. Am venit aici să facem aceleaşi lucruri pe care le facem şi acasă sau am venit pentru altceva, pentru ceva nou, altfel? Am cărat de fapt cu noi făţărnicia cotidiană.

Şi-apoi doamna respectabilă, ce îşi şterge cochet colţurile gurii cu şerveţelul, şi soţul ei, nu mai puţin respectabil, judecînd după haine, ce se agită şi gesticulează în aşteptarea chelnerului şi tot pomeneşte ceva de “bozgori”, mai mult sau mai puţin norociţi, de mama lor, şi cum i-ar împuşca el pe toţi ş.a.m.d. Ca şi cînd chelnerii români, de pildă, ar servi exemplar. Ca şi cînd n-am îndura toţi, şi peste tot, dictatura funcţionarilor publici (dacă-i pot încadra şi pe ospătari în această categorie), a celor care servesc. Dar de ce-or mai fi venit într-un loc unde ştiau că-s mulţi unguri, la urma urmei?

În ceea ce mă priveşte, ca regăţeancă în vacanţă în Ardeal şi incitată permanent de exerciţiul alterităţii, am ales să-i zic de fiecare dată “Köszönöm szépen” Zsuzsei, chelneriţa de la masa noastră, observînd stînjenită că primesc regulat o porţie mai mare de cartofi prăjiţi decît comesenii mei.

Şi mărturisesc că nu m-a încercat sentimentul că mi-am trădat ţara.

Irina MIHAI
studentă la Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti

Nr. 236: *„O minoritate activă“*

Viaţa în ţara bascilor

Stimată doamnă Magdalena Boiangiu, vă propun să privim problema bascilor şi din alt punct de vedere. Dincolo de oficialismul declaraţiilor şi de imaginea de presă, conflictul care a luat o formă acutizată (culminînd cu asasinatul care a întrunit dezaprobarea unanimă) are rădăcini mult mai adînci, atît istorice cît şi sociale. Departe de mine gîndul de a fi avocatul H.B. (Herri Batasuna = Alianţa Populară) sau ETA.

Am avut ocazia să cunosc poporul basc aşa cum este în viaţa de zi cu zi, fără camere TV şi reporteri.

Din 1512, cînd Navarra a fost cucerită de spanioli, rupînd în două mica naţiune bască (mai veche poate decît cei care acum sînt majoritari în peninsulă) a existat o continuă luptă pentru unificare. Aşa cum foarte bine remarcaţi, momentele violente i-au unit. Inexplicabil însă, guvernul spaniol a promovat în ultimele decenii, în paralel cu acţiunile de forţă, o politică de deznaţionalizare (sună cam PRM-ist, dar asta este realitatea) bine regizată.

Larga autonomie acordată prin constituţia din 1979 are însă unele “chichiţe”. Dreptul de a învăţa în propria limbă se poate exercita (spre deosebire de România, de exemplu) doar în zona iniţiativei private. Statul nu sprijină (dar nici nu interzice) învăţarea în altă limbă decît spaniola. Trec peste faptul că bascii nu au voie să vorbească în propria limbă decît la nivel neoficial, comun, cu cîteva excepţii (lucru care pare anormal oricărei minorităţi, dar normal majoritarilor).

În ceea ce priveşte populaţia, guvernele spaniole încearcă (de mulţi ani şi prezentul dovedeşte că au reuşit) să transforme zona respectivă într-o regiune prosperă, cu un nivel de trai ridicat, astfel încît să se ajungă la acea automulţumire (de sorginte materială), care să reducă tot mai mult dorinţa de afirmare a identităţii etnice. Această reţetă este completată cu o politică demografică pe măsură: populaţia de origine spaniolă (în special din zonele sărace în resurse naturale) a fost adusă în această regiune. Rezultatul este că la ora actuală doar 25% din populaţia Ţării Bascilor mai vorbeşte limba bască (*Euskara*) în mod curent şi perpetuează cultura şi tradiţiile. Sînt localităţi în care procentul de autohtoni atinge 10%.

Revirimentului produs în anii ‘30, prin mişcarea “Iskatsola” (de reabilitare a culturii şi limbii basce) care a supravieţuit într-o formă sau alta (uneori chiar prin H.B.) sub Franco, i se pune capăt încet dar sigur prin “blînda” şi abia perceptibila politică a dezvoltării economice a Euskal Herriei* (stranie conexiune cu termenul gruzin «eri» – avînd acelaşi înţeles de “popor”).

Într-o discuţie avută şi cu “ceilalţi” (recte, unii membri al H.B.) aceştia îmi mărturiseau că: “...violenţa este în prezent singura cale de a ne face cunoscută existenţa în lume, iar folclorul singurul mijloc de a menţine unitatea noastră şi conştiinţa de neam...”. Deşi nu achiesez la prima parte a acestei opinii, ea reprezintă în fapt realitatea.

Deşi sînt un popor fascinant, extraordinar chiar, prezentînd similitudini culturale cu noi, românii, este în acelaşi timp un popor care, sub marea şi generoasa umbrelă a democraţiei şi multlăudatei autonomii, este pe punctul de a-şi pierde identitatea şi implicit raţiunea de a fi.

Reiterez dorinţa mea de a fi imparţial însă, dacă vrem să fim obiectivi, trebuie să privim realitatea aşa cum este.

Cu stimă,

Rareş MANOLESCU
Student la Drept, Universitatea din Oradea

* Euskal Herria = Poporul Basc (uneori şi în accepţiunea – Ţara Bascilor) – topica inversă.

N.red.: În relaţiile dintre majoritate şi minoritate, prima tinde să considere că orice concesie este periculoasă, iar pentru minoritate concesiile nu sînt decît preludiul răsturnării de situaţie în care ei, minoritarii, vor deveni majoritari.

La toate faptele, adevărate, din care este alcătuită pledoaria dvs. în favoarea Ţării Bascilor s-ar mai putea adăuga că şi revendicarea lor concretă din iulie (mutarea deţinuţilor în închisorile din regiune pentru a putea fi vizitaţi de familii) nu era absurdă. Absurd este că a fost omorît cu sînge rece un om care nu avea nici o putere de decizie în această problemă. Este mai probabil că într-o ţară democratică, cum e Spania, lupta politică ar fi avut mai multe şanse. Spuneţi că nu sînteţi de acord cu folosirea violenţei. Organizaţia ETA este. **(M.B.)**

Nr. 235: *„Iarăşi NATO!“*

NATO şi studenţimea română

Ca toţi românii, studenţii se pricep şi ei la politică, interpretează evenimentele, fac previziuni... Printre colegii mei de la Drept sînt o ciudăţenie, un mutant, şi trebuie să mărturisesc, stupefiat, că raporturile mele cu ei sînt radical modificate în urma “campaniei de vară” Pro-NATO. Nu mai sînt un “tip de treabă” ca pînă acum, ci un ins opac, care habar n-are pe ce lume trăieşte, care nu-şi iubeşte ţara, care nu e animat de spirit de solidaritate...

A fost întîi tombola-carnaval Pro-NATO. “Nu trimiţi şi tu cărţi poştale?”, m-a întrebat o colegă. “Nu”. “Cum adică, nu?! Ce, nu-ţi iubeşti ţara? Nu e vorba de cîştig, dar trebuie să trimitem cu toţii, să se vadă că vrem în NATO.”

S-a format, apoi, în facultate, un fel de “comitet” care avea scopul de a trimite scrisori în SUA, scrisori în care să arătăm că studenţii români... etc., etc. “Nu scrii şi tu?”, am fost întrebat. “Nu”. “Prostule, nu-ţi dai seama ce important e să scriem cu toţii, să se vadă că vrem în NATO.”

A venit Clinton. “Vii în Piaţa Universităţii?”. “Nu.” “Cretinule, nu înţelegi că trebuie să vadă Clinton că vrem în NATO?”

Şi tot aşa...

Bine că acum e vacanţă!

P.S. Vă trimit un text despre ce a însemnat pentru mine toată agitaţia asta cu NATO. Dacă vreţi să-l publicaţi, foarte bine, dacă nu, eu oricum sînt mulţumit că m-am “spovedit”.

Radu PINTILIE
Facultatea de Drept, Bucureşti

N. red.: După cum vedeţi, sînteţi bine primit – nu vă va fi uşor.

Poşta redacţiei

Ing. Corneliu Pîslaru (Şugag – jud. Alba): Nu v-a pus nimeni, de la *Dilema*, în carantină. V-am publicat primii corespondenţele şi, după aceea, de alte cîteva ori. Recunoaştem că nu facem faţă uşor ritmicităţii D-voastră epistolare. Ea e săptămînală. Nu putem oferi spaţiu, pe aceeaşi măsură, punctelor D-voastră de vedere, expuse, de altfel, foarte clar, odată şi bine, în coloanele noastre. Constatăm că ne înţelegeţi, aşa explicîndu-se faptul că trimiteţi şi altor redacţii aceleaşi opinii, publicate, cu încîntare, în *România liberă*, *Naţional*. Şi nouă ne face plăcere să vedem cum corespondenţii noştri devin eroii unor editorialişti din presa cotidiană. Vă propunem să auzim – cu măsură – de bine.

Adriana Săftoiu: Nu publicăm articole care ar polemiza – prin intermediul nostru – cu alte redacţii. Polemizaţi cu noi – nu ne supărăm deloc!

ZILNIC
PETRECEŢI
VACANŢA DE VARĂ
cu
Radio TOTAL 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Prea tîrziu şi prea devreme**
- **Mentalităţi**
- **Şlagărele timpului**
- **Atributele românului**

OMUL NOU

Multă vreme, cartierul dintre Piaţa Victoriei şi "Lupoaică" a fost un cartier decorativ şi paşnic. Se născuse pe un teren – "Parcul Bonaparte" – aflat la marginea oraşului, aşadar într-o zonă aerisită, nezgomotoasă, foarte atrăgătoare pentru burghezia prosperă care îşi dorea case pitoreşti şi confortabile. Comunismul n-a adus, în acest peisaj, decît decrepitudine şi, la capătul dinspre "Externe" al străzii Paris, o linie mizeră de troleibuz, cu staţie pe "Louis Blanc". Cînd se strica ceva, pasagerii trebuiau să coboare şi m-am trezit de multe ori în murmurul tenace dar fără efect al indignării lor. După revoluţie, vecinătatea cu clădirea Guvernului a transformat, brusc, zona într-o culisă tulbure a politicii stradale. Mitingurile, hoardele de mineri, dubele trupelor anti-tero au devenit recuzita curentă a străzilor cu nume sonore, de mari capitale, din fostul Parc Bonaparte. Ele s-au contaminat de rumoare agitatorică, de atmosfera stadioanelor, a turnirurilor şi a luptelor de gherilă. Ne-am deprins şi cu asta; în plus, lucrurile – cel puţin deocamdată – s-au mai liniştit. Pînă nu de mult. Căci, dintr-o dată, vacarmul revoluţionar a fost înlocuit de un vacarm "de tip nou": vacarmul reformei, întruchipat, benign, de pletora micilor dughene şi, mai puţin benign, de cîte un local pretenţios, în jurul căruia aglutinează o clientelă pestriţă, cu limuzină şi telemobil.

Am ghinionul să locuiesc peste drum de un asemenea stabiliment. Se numeşte, sibilinic, "Saga" şi, la început, avea aerul unui experiment decent: într-o casă veche, cu grădină, patronii păreau doritori să recupereze modelul restaurantului "de cartier", aproape de centru şi totuşi "la şosea", ospitalier şi discret. Lucrurile s-au degradat galopant: clientela seamănă mai mult a clientelat, se organizează mari petreceri de gaşcă, se programează nunţi şi se pune muzică. Tare. Asurzitor. Neruşinat. De vreun an, ascult seară de seară, laolaltă cu o sumedenie de vecini terorizaţi, aceleaşi casete cu Armstrong şi Pavarotti (deveniţi, fireşte, pe această cale, odioşi) şi particip la toate euforiile matrimoniale ale muşteriilor. Citesc, mă uit la televizor, fac conversaţie şi încerc să adorm pe un fond muzical fatal: fondul muzical "Saga". Duminica trecută mi-am ieşit din minţi. Strada a fost scuturată subit de o explozie sonoră necruţătoare; nu mai auzeam ce spun, ce mi se spune, ce mi se strigă; vedeam, pe sub balcon, maşini grele care păreau să circule pe cîlţi, într-atît motoarele lor erau neputincioase faţă de decibelii "Saga". M-am repezit, năuc, spre stabiliment. Iar acolo, în grădină, l-am întîlnit! L-am recunoscut imediat! Era "omul nou" în carne şi oase, vechiul şi gloriosul om nou, încă şi mai nou după revoluţie: reciclat, modernizat, capitalist. Sigur de sine, de banul şi de pilele lui, fercheş ca un căpitan în civil, prost, şmecher şi obraznic. "Ce vreau? Care-i problema? Tocmai face o probă cu staţia pentru nunta de diseară. La el acasă face ce vrea. Şi, în definitiv, ce-am cu Armstrong? Nu-mi place? Da' de ţiganii care fac scandal noaptea, după colţ, de ce nu mă leg? Ar fi bine să fiu mai calm. El e calm. E un domn. Şi e dreptul lui să organizeze nunţi. Mai ales că e vorba de cineva de sus, de foarte sus!" Are dreptate. Eu sînt isteric, el e stăpîn pe situaţie. Eu sînt neputincios, el e neînfricat. "Ce-o să-i fac?" El e, în mai mare măsură decît mine, beneficiarul revoluţiei: nu se mai teme de partid, de Securitate, de serviciul de cadre. E liber şi demn. Iar eu sînt ridicol. Eu visez să vie, mă-nţelegi, statul, "statul de drept", care să mă apere de omul nou, veşnic victorios. Să-i explice că spaţiul sonor al unei străzi e spaţiu public, şi că nu poate abuza de el bunul plac al oricărui bişniţar. În toată lumea, poliţia intervine, în asemenea situaţii, de la sine. Dar aştept degeaba. Statul de drept e ocupat. N-are timp de fleacuri. Şi oricum, dacă e să sprijine pe cineva, mai curînd îl va sprijini pe preopinentul meu care reprezintă, nu-i aşa, spiritul de iniţiativă, spiritul întreprinzător, *noul*. La urma urmei, ce-am cu Armstrong şi cu Pavarotti?

Andrei PLEŞU

P.S. Dar dacă, totuşi, m-aş bizui, nebunește, pe statul de drept şi aş încerca să-i provoc o reacţie adecvată? Voi ţine la curent pe cititorul interesat cu progresul eforturilor mele în acest sens.

Un avertisment

Pentru prima dată după 1989, aproape jumătate din populaţia Republicii Cehe crede, conform sondajelor de opinie, că era mai bine înainte decît în prezent.

Înainte de 1989, bineînţeles.

Dacă ar fi venit dintr-o altă ţară fostă comunistă, mai ales dintr-una aflată şi înainte de 1989, dar şi după, pe la coada diferitelor clasamente (nivel de dezvoltare economico-socială, ritm şi amploare a reformelor etc.), o asemenea informaţie nu ar fi surprins. Republica Cehă este însă copilul minune al fostului bloc răsăritean: trecere fără zguduiri de la regimul comunist la unul democratic, despărţire de asemenea plusată de Slovacia, reforme rapid şi pe scară mare aplicate, tensiuni sociale reduse şi civilizat soluţionate etc. "Miracolul ceh" şi "tigrul est-european" au devenit formule publicistico-publicitare de uz curent, iar guvernul ceh a promovat constant o "ideologie a succesului", cu formula unui cunoscut analist, Jiri Pehe. Pentru ca, începînd din 1996, să apară, tot mai numeroase şi mai acute, semne de gripare a mecanismelor, dezabuzarea populaţiei fiind o consecinţă cu totul previzibilă, mai ales în condiţiile în care guvernul agită "lipsa de alternativă", iar opoziţia social-democrată a alunecat spre populism şi naţionalism.

Nu este imposibil ca în unele ţări de asemenea foste comuniste dificultăţile din Republica Cehă să fie primite cu un fel de satisfacţie rea (modelul "capra vecinului"), mai ales acolo unde succesul foştilor "fraţi de leagăn" stîrnea invidie şi agasare. Fiind perfect adevărat că atitudinea de premiat permanent implică o anumită aroganţă, nu este mai puţin adevărat că semnele de criză economică şi politică din Republica Cehă sînt de fapt un avertisment pentru toate statele aflate în tranziţie. Chiar dacă unele consideră că au încheiat-o.

Mircea IORGULESCU

Tertipuri estivale din repertoriul clasic

După o vară agitată, comparabilă în multe privinţe cu aceea din 1990, şi reformiştii, şi antireformiştii sînt nemulţumiţi. Toată lumea aşteaptă şi doreşte altceva, nici unul dintre partide nu şi-a lepădat reflexele electorale pentru a consolida schimbarea, fiecare dintre liderii politici e confruntat cu duşmănii şi rupturi în propria tabără. În plină vacanţă, s-au născut partide şi s-au ţesut comploturi. Pe marginea gazonului se încălzesc forţe proaspete, "victimele" şi profitorii regimului precedent şi-au refăcut culoarele, gazetarii s-au realiniat la atac. În piețe sau în faţa micilor ecrane, comedia democraţiei are însă din ce în ce mai puţini spectatori extatici.

Ca şi după primele alegeri libere, s-a instalat o stare de provizorat tocmai cînd era mare nevoie de stabilitate. Această situaţie favorizează aparent instituţia prezidenţială (cota ei de popularitate rămîne la proporţiile stabilite prin lozinca "Iliescu-apare/Soarele răsare!" şi cuantificabile azi în auto-admirativa propoziţie "V-am adus soarele!" spusă de şeful statului unor copii pe malul mării), în timp ce partidele puterii şi ale opoziţiei exersează tipuri diferite ale derutei, iar cabinetul Ciorbea reface – fără să-şi dea seama – traseul fatal al primului guvern postdecembrist. În loc de mitinguri-maraton, de isterie anticomunistă şi de ordine minerească, am avut parte în această vacanţă de turnee politice la vîrf în Valea Jiului, Moldova şi Ardeal, de incendiare declaraţii de presă ale cadrelor de rezervă, de îngenuncheri ortodoxe în faţa familiei regale, de răzbunări zgomotoase ale securiştilor care au ţinut pînă în ultima clipă cu dictatura împotriva confraţilor care au mizat pe liderii revoluţiei. Între timp, în SRI a fost anihilată o primă acţiune de compromitere a noului ei director de către ofiţerii din subordine, un general al armatei i-a scris şefului statului, avertizîndu-l că şi-a angajat consilieri care-l manevrează în interesul puterilor străine, şi un al doilea a mărturisit presei că în miez de vară "miroase a decembrie". "Lumea liberă" (împreună cu structura informativă de la "Ziua") a cerut Cotrocenilor reabilitarea tandemului Pacepa-Răceanu, iar vocile gazetăreşti onorifice au ajuns la concluzia că premierul Victor Ciorbea nu înţelege "problema transilvană". Adulaţia în stil Apaca a unui fost profesor la Toulouse care se credea destinat să conducă reforma a sfîrşit într-un vîrtej de suspiciuni naţionaliste; supra-dimensionarea prin condeie elitiste a unui fost lider de sindicat ridicat la rang de salvator al naţiunii pare sortită aceleiaşi forme de eşec. Schemele conflictuale şi tehnicile de manipulare s-au modificat prea puţin, dar nici fosta şi nici actuala opoziţie nu-şi mai aduc aminte ce s-a întîmplat cu adevărat în ultimii ani. Chiar şi de numele lui Gheorghe Robu au uitat cu desăvîrşire adepţii desovietizării Justiţiei printr-un asurzitor vacarm menit să ascundă interese de clan şi inerţii generos răsplătite, de parcă n-ar fi inevitabil ca fiecare preşedinte nou ales să demită prin decret un procuror general. Cui îi mai pasă cît i-a crezut fostul preşedinte pe marii "patrioţi" pînă a devenit "trădător de ţară", "ţigan" ori "kaghebist", cine să-şi piardă timpul pentru a face un inventar al personalităţilor de care s-a temut, s-a dezis sau pe care le-a pedepsit Ion Iliescu pentru a da satisfacţie viitorilor lui duşmani? Cine se mai împiedică azi de statuia ridicată pînă în 1989 fostului adversar al lui Ceauşescu de aceleaşi celebrităţi care au schimbat, imediat după revoluţie, uneltele oportunismului idolatru cu cele ale oportunismului demolator doar pentru a rămîne în prim-planul vieţii publice? Actualul lider de la Cotroceni repetă experienţa rupturii de intelectuali la scurt timp după instalare, şi – deşi îl înfurie orice comparaţie cu preşedintele PDSR – nu reacţionează foarte diferit la multe din provocările care i-au păcălit pe înaintaşi. Plăcerea de a te simţi bine între cei pe care-i poţi domina şi nechibzuinţa de a avea încredere îndeosebi în cei care nu te contrazic se plătesc, de orice politician, cu preţul manevrelor de culise şi, în final, al trădării multilaterale.

Detronările, procesele de intenţie, reciclarea şi promovările s-au făcut de-a lungul întregului sezon estival şi mai ales "sub acoperire": n-a mai fost nevoie ca guvernanţii să-şi concentreze întreaga atenţie spre războiul cu opoziţia, de data aceasta ei erau deja rupţi de realitate din pricina iluziei NATO, a spaimei de FMI şi a neîncrederii maladive în ideea de coaliţie. După ce i s-a încredinţat cu mare tam-tam mediatic rolul lui Prîslea cel Voinic, Victor Ciorbea e criticat acum de secretarul general al PNŢCD cu discursul social-democraţilor, de editorialiştii de la "România liberă" cu argumente demne de "România Mare", de foştii colegi de la sindicate cu vocabularul politic al lui Adrian Năstase. În pragul noii sesiuni parlamentare, lista reproşurilor e la fel de impresionantă pe cît era la începutul anului nestăvilitul val de laude: cabinetul Ciorbea n-are coerenţă şi viziune, e antinaţional şi dictatorial, face gafe de începător în politică şi gireză conjuraţii împotriva preşedinţiei. Toate acestea sînt dovezi că unii cresc într-o zi cît alţii într-un an şi că soluţia "miraculoasă" din decembrie '96 a fost un pact impus de conjuncturi şi încheiat pe termen scurt, asemeni celui din decembrie '89. Ca şi revoluţia, alternanţa la putere a încetat să mai fie un semn al providenţei la doar trei luni după ce s-a produs Dacă schimbarea de regim a fost făcută încă o dată numai de ochii lumii sau pentru a înlocui o vanitate prezidenţială cu o alta mai puţin rezistentă la tertipuri şi linguşeli, reforma are toate şansele să tot înceapă în trombă la intervale mai mici sau mai mari pînă ce nimeni nu va mai crede că ea poate fi dusă pînă la capăt.

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Feţele Reformei (III)

Reforma justiţiei

Unul dintre prejudiciile enorme aduse României de epoca comunistă constă în distrugerea magistraturii. Acest lucru s-a putut limpede vedea; starea în care românii au găsit că se află, în 1990, sistemul lor judiciar a îngrozit pe mulţi. Sistemul judiciar comunist a fost unul aberant nu doar pentru că se distanţa enorm de o sănătoasă tradiţie care tocmai apăruse, ci şi pentru că politizase definitiv un domeniu în care imixtiunile politicii nu pot face decît rău. Magistratul nu mai conta pentru conducătorii ante-decembrişti. El era considerat o simplă piesă în mecanismul enorm care implementa ideologia comunistă.

1990 marchează un punct de cotitură pentru justiţia noastră. După mai bine de patru decenii, ea nu mai trebuie să funcţioneze ca un "instrument prin care clasa dominantă îşi impune interesele împotriva intereselor clasei dominate", aşa cum ne spunea o dogmă fundamentală a marxismului leninist, ci ca un principal factor de obiectivare a idealului de legalitate şi de justiţie. Această schimbare, am fost cu toţii de acord, se poate realiza numai printr-o reformă profundă, structurală, a sistemului nostru judiciar. Reforma în justiţie a făcut paşi repezi. Pînă în 1992 a fost, deja, instituită o nouă organizare a aparatului judiciar. Au apărut, firesc, critici şi nemulţumiri, disfuncţiuni şi neîmpliniri. Prin ultima modificare a Legii pentru organizarea judecătorească* s-a încercat să se remedieze ceea ce era neclar sau direct greşit în această lege. Cîteva noutăţi merită amintite. În primul rînd, se precizează că justiţia este un serviciu public. În al doilea rînd, se circumscrie cu mai mare precizie autoritatea ministrului Justiţiei în faţa magistraţilor. Nu se mai vorbeşte despre **"control"**, ci despre **"verificare"** (arătîndu-se şi limitele în care aceasta se poate desfăşura), cînd se stabilesc drepturile şi îndatoririle ministrului Justiţiei în raport cu activitatea magistraţilor. În fine, se reorganizează Ministerul Public prin reamenajări ale ierarhiilor şi prin noi denumiri date unor funcţiuni de conducere din parchetele noastre. Va trebui să mai aşteptăm cîţiva ani ca să vedem efectele acestor modificări asupra sistemului nostru judiciar.

Personal, cred în această lege. Ea exprimă, cît se poate de limpede, cîteva direcţii de evoluţie a justiţiei în România. Cred că legea desenează corecte raporturi pe linia ministrul Justiţiei – Consiliul Superior al Magistraturii – magistraţi. Mai cred că, în curînd, vom asista la o avalanşă de cereri pentru intrarea în magistratură, mai ales pentru că Legea prin care s-a modificat organizarea judecătorească a fost urmată, la scurt timp, de o nouă Lege privind salarizarea personalului din magistratură. Împrospătarea corpului de magistraţi, fapt care mă bucură sincer, se îmbină cu preocuparea, acum legalmente stabilită, de perfecţionare profesională a magistraţilor. Institutul Naţional al Magistraturii, conceput ca o şcoală de magistraţi, este, de acum, o instituţie cu un imens rol în formarea şi desăvîrşirea celor care împart dreptatea.

Sigur că această lege este doar un act important al reformei justiţiei şi nu încununarea finală a ei. Pasul următor ar putea fi declanşarea efectivă a luptei anticorupţie în justiţia noastră. Nu credeţi că ar fi momentul?

Sever VOINESCU

* Este vorba despre Legea nr. 142/1997 publicată în *Monitorul Oficial* nr. 170/25.07.1997.

(totul de vînzare)

Se apropie Mediafest-ul. Care, anul acesta, la cea de-a doua lui ediţie, din motive meteorologice, nu se va mai ţine la Costineşti, între 1 şi 7 septembrie, cum fusese programat iniţial, ci, spre dezamăgirea multora, la Bucureşti, între 7 şi 12 septembrie, în clădirea Teatrului Naţional.

Săptămîna aceasta s-a încheiat prima etapă a vizionărilor, care, în urma unei prime trieri ce a durat aproximativ zece zile, a dus la nominalizarea producţiilor dintre care vor fi alese premiantele. Spre deosebire de anul trecut, la prima ediţie, cînd un acelaşi juriu a şi nominalizat, a şi premiat, atît la Prodfest (producţie de radio şi televiziune), cît şi la Publifest (producţie de publicitate), acum juriile s-au înmulţit şi, ca să spun aşa, s-au specializat. Pentru Prodfest a existat, aşadar, o comisie de preselecţie, alcătuită din Iaromira Popovici *(Dilema)*, George Borcescu (TVR), Ioan T. Morar *(Academia Caţavencu)*, Horea Murgu (ATF) şi subsemnatul, şi va exista şi un al doilea juriu, de premiere, care urmează să se întrunească. Spre deosebire de anul trecut, anul acesta au participat şi realizatori din TVR, dar, tot ca şi anul trecut, Antena 1 şi Tele 7 abc au continuat să boicoteze, stupid, festivalul. Să mai aşteptăm!

De la 1 la 5 (şi alte cifre)

Dintr-un total de 284 de producţii video şi audio, comisia de preselecţie a nominalizat 57: 37 pentru TV, 20 pentru radio, repartizate, toate, pe 14 categorii: 9 de televiziune, 5 de radio. Iniţial, existau 10 categorii pentru TV şi 4 pentru radio, dar comisia, dată fiind sărăcia producţiei, a hotărît să nu facă nominalizări pentru *generice TV*, dar să înfiinţeze, în schimb, categoria *programe muzicale* pentru producţia de radio. În ceea ce priveşte criteriile de repartizare pe categorii, organizatorii l-au preferat, mai cu seamă în ceea ce priveşte domeniul TV, pe cel de *conţinut*, care l-a înghiţit, ca să spun aşa, pe cel *formal*, oarecum mai specific. Astfel, tematica *social-economică*, *culturală*, *sportivă* şi *politică* a reunit *talk-show*-uri, eseuri, reportaje, documentare, acestora adăugîndu-li-se categoriile *videoclip*, *programe pentru copii*, *producţii de divertisment*, *jocuri şi concursuri*, *ştiri* şi, în fine, *generice* (la care, cum spuneam, dată fiind subdezvoltarea şi lipsa, deocamdată de originalitate, de „piaţă", nu s-au făcut nominalizări). În ceea ce priveşte producţia audio, categoriilor propuse iniţial *(talk-show*, *programe sociale, educaţionale, culturale*, *programe de divertisment* şi *ştiri)* li s-a adăugat, *ad-hoc*, categoria *programe muzicale*, avînd în vedere prezenţa, în producţia audiată, a unor „materiale" de foarte bună calitate în această direcţie.

Notînd sever, tranşant, cu note de la 1 la 5 (de unde şi titlul articolului de faţă), juriul de preselecţie a nominalizat astfel: în domeniul *video*, 4 producţii culturale, 7 social-economice (aici, ca şi anul trecut, a fost înghesuiala cea mai mare), 3 de sport, 3 politice (semnificativă sărăcie!), 5 videoclipuri, 4 programe pentru copii, 5 de divertisment, 2 (!) jocuri şi concursuri şi 4 programe de ştiri; în domeniul *audio*, au fost nominalizate 3 *talk-show*-uri, 5 producţii socio-educaţionalo-culturale, 3 de divertisment, 4 de ştiri şi 5 programe muzicale.

Principalele concurente au fost, cum era de aşteptat, trustul Media Pro International (Pro TV Bucureşti, Braşov, Cluj, Oradea, Deva, Pro FM, Media Vision) şi TVR (Bucureşti şi provincie). 25 de nominalizări (video + audio) aparţin celei dintîi, 10 celei de-a doua, restul, altor case de producţie. În total (audio + video), 12 nominalizări revin serviciului public, restul datorîndu-se sectorului privat. 25 de producţii video şi 9 audio provin de la staţii din Capitală, restul din provincie. Provincia s-a impus în special în domeniul *audio*, mult mai descentralizat şi mai omogen decît cel *video*: 4 nominalizări din Galaţi, două din Craiova, două din Baia Mare, una din Piatra Neamţ şi una din Brăila. Pachetul cel mai complet şi mai coerent, dovedind o politică de programe proprie: Pro TV Braşov. O surpriză: TV Neptun (Constanţa), cu două nominalizări.

Şi, pentru a încheia (deocamdată), o dezvăluire: ne-nominalizarea a doi cunoscuţi realizatori de televiziune, Iolanda Stăniloiu (Pro TV) şi Iosif Sava (TVR). Asta e viaţa!

Bogdan GHIU

Economie

Românii se sfiesc să pronunţe cuvîntul „capitalism"

Stării actuale a societăţii noastre îi spunem TRANZIŢIE. De unde venim e clar. Dar încotro mergem?

Obişnuim să spunem că ne îndreptăm către ECONOMIA DE PIAŢĂ. Cuvînt mult prea restrictiv pentru a defini societatea pe care vrem s-o punem pe picioare. Şi mult prea general pentru a defini noua faţă a economiei româneşti.

În fond ce vrem? Să trăim altfel! Să scăpăm de sărăcie, de veniturile umilitoare, de sacrificii. Să ne îngrijim sănătatea în spitale moderne, echipate la nivelul acestui sfîrşit de secol. Să avem şcoli bune. Să avem parte de o justiţie corectă. Să trăim într-o societate care să ne asigure, tuturor, drepturi egale, şanse egale. Toate aceste valori nu vor putea fi asigurate fără să lovim ţinta pe care o numim ECONOMIE DE PIAŢĂ.

Noul tip de economie, structurată în condiţii de piaţă, nu va putea fi însă mai mult decît baza viitoarei societăţi. Şi mai departe? Potrivit cărui proiect vom structura ocrotirea sănătăţii, învăţămîntul, justiţia, administraţia?

Un timp, prin anii '90-'91, s-a vînturat ideea unor "modele". Priveam prin lume, ca să ne alegem un proiect social convenabil.

La început, ne fascinase "Modelul suedez". Cît a fost în vogă. Numai că acest model s-a prăbuşit sub povara unei prea largi umbrele de protecţie socială. Prea mult, din ce se producea, mergea la "cazanul comun", prea mare era partea ce se împărţea tuturor, aşa că din produsul social rămînea prea puţin pentru a stimula atractiv munca eficientă, competiţia economică. De altfel, în vreme ce noi încă adulam acest "model", numeroşi analişti occidentali îi prevesteau căderea. Ei precizau că, din cauza obsesiilor egalitariste în împărţirea tortului social, forţa de muncă, nestimulată, ajunsese să se complacă într-o evidentă stare de moleşeală. Un ziarist american nota, oarecum amuzat, că fiind într-o documentare la o întreprindere suedeză şi voind să afle numărul personalului, l-a întrebat pe director cîţi oameni muncesc în întreprinderea respectivă. Acesta i-a răspuns cu tîlc: "Cam jumătate". Răspuns cu dublă semnificaţie, pentru noi. Prima arată la ce se ajunge cînd sînt ucise stimulentele muncii şi cînd în viaţa socială îşi face loc iluzia egalitarismului. A doua ne sugerează de ce rîvneam noi atît de mult la modelul suedez. Pentru că asta-i muzica ce ne place: într-o fabrică să muncească numai jumătate din cei angajaţi şi să fie plătiţi toţi, la fel.

După ce "Modelul suedez" s-a prăbuşit, cu zgomot, am căutat zadarnic alte modele care să fie pe placul nostru. N-am mai găsit. Şi, atunci, ne-am resemnat cu formula "economie de piaţă". Pe care am interpretat-o, de cele mai multe ori, aşa cum ni s-a părut nouă că ar suna mai bine. Cu alte cuvinte, i-am acceptat avantajele, dar i-am ignorat rigorile. Sau şi mai dramatic: în teorie, ne-am raliat cu toţii la ideea economiei de piaţă, dar cînd a fost să se înfăptuiască de-adevăratelea ceea ce notasem cu DA prin sondajele de opinie, era de acceptat aşa ceva numai dacă i se întîmpla caprei vecinului. Guvernul precedent şi-a asigurat un mandat complet în Palatul Victoria tocmai pentru că a intrat în acest joc social. De cîte ori a avut tulburări sociale, a apelat la buget şi şi-a plătit liniştea. Din nefericire, pentru că a apăsat prea mult pe pedala centralismului, tocmai pentru a avea în mînă cea mai mare parte a resurselor, a ucis concurenţa şi a sfidat rigorile economiei de piaţă. Aşa că am păţit ca suedezii: munca, nestimulată în condiţii competiţionale, n-a mai produs bogăţie. Numai că suedezii aveau acumulări importante, din vremea cînd au adunat mai mult, prin muncă, şi au împărţit mai puţin celor din tribune. La noi, în schimb, societatea fiind extrem de săracă, s-a ajuns repede la fundul sacului bugetar. Guvernul Văcăroiu nu mai avea ce oferi în toamna anului 1996. Vremea sa trecuse.

Spre ce am tins, în tot acest timp? Ce fel de societate am proiectat? Singurul model despre care s-a mai discutat, în contradictoriu, după ce de la orizont a dispărut "Modelul suedez", a fost un gen de mixaj, pe care unii teoreticieni l-au numit calea a treia. Un fel de "stat al bunăstării", ce ar putea să rezulte din combinaţia socialismului părăsit şi capitalismului de care ne e teamă să ne apropiem.

Se pare că, în aceşti ani de tranziţie, cu deosebire în '95 şi '96, ne-am avîntat atît de mult pe această a treia cale, încît ne-am îndepărtat pînă şi de proiectul acceptat: cel al economiei de piaţă. Numai că, iată, această a treia cale duce către "lumea a treia": o societate cu bogaţi puţini, cu săraci mulţi şi fără o cale de echilibru – cea de mijloc.

Care ar fi, acum, remediul? Desigur, să încetăm să ne mai sfiim în faţa a ceea ce omenirea a definit CAPITALISM. Un tip de societate al cărui proiect include şi ceea ce numim CAP: adică RAŢIONALITATE, INTELIGENŢĂ, ÎNŢELEPCIUNE. Mai ales ÎNŢELEPCIUNE, noţiune prin care Socrate definea atitudinea corectă faţă de realitate.

Michel Albert, un analist remarcabil al celor peste 300 de ani de CAPITALISM, a definit acest sistem prin cinci atribute esenţiale: 1) libera stabilire a preţurilor pe piaţă; 2) libera proprietate asupra mijloacelor de producţie; 3) drepturile omului, începînd cu libertatea conştiinţei; 4) evoluţia progresivă către separaţia puterilor în stat; 5) democraţia. Dacă primele două atribute definesc ECONOMIA DE PIAŢĂ, celelalte trei exprimă mult mai mult: un edificiu al libertăţii şi bunăstării, imposibil însă de înfăptuit fără acceptarea rigorilor economiei de piaţă. Dacă una din aceste cinci trăsături e dată la o parte, construcţia se năruie.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

După NATO – reacţii oficiale –

DECLARAŢIA MINISTERULUI APĂRĂRII NAŢIONALE

1. La Madrid, la 8 iulie a.c., în cadrul reuniunii "la vîrf" a NATO, primele trei ţări din Centrul Europei au fost invitate să înceapă negocierile de aderare la Alianţă. Astfel, s-a luat cea mai importantă decizie în planul securităţii euro-atlantice de la încheierea Războiului Rece. Împreună cu Actul Fondator NATO– Rusia, constituirea Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic şi lansarea Parteneriatului pentru Pace Intensificat, precum şi cu semnarea Chartei NATO–Ucraina s-a pus temelia construcţiei spaţiului de securitate euro-atlantic pentru secolul următor.

2. România a fost printre primele state din Europa Cen-trală care şi-a manifestat voinţa politică de aderare la NATO. Ea a fost prima care s-a angajat în Parteneriatul pentru Pace şi a trecut la îndeplinirea criteriilor de aderare la Alianţă aşa cum sînt acestea înfăţişate în "Stu-diul privind lărgirea NATO". Îndeplinirea integrală a acestor criterii, cu deosebire după alter-nanţa democratică la putere in-tervenită în 1996, precum şi ro-lul strategico-politic important al României în flancul sudic al Alianţei, în proximitatea unei zone continentale cu un risc de insecuritate ridicat au fost şi sînt argumente semnificative pentru aderarea României la NATO. Numeroase state mem-bre ale Alianţei au subliniat acest lucru repetat, inclusiv în timpul reuniunii istorice de la Madrid.

Am luat act de includerea în "Declaraţia de la Madrid privind Cooperarea şi Securitatea Euro-Atlantică" (8 iulie 1997) a angajamentului Consiliului Nord-Atlantic de a continua procesul de lărgire a ariei de stabilitate şi securitate pe continent şi de a invita noi state Central şi Est-Europene să adere la NATO în anii următori. Deopotrivă, am primit cu satisfacţie recunoaşterea progreselor înregistrate de România în planul instaurării democraţiei şi statului de drept.

Vizita preşedintelui Clinton la Bucureşti, imediat după încheierea reuniunii de la Madrid, a întărit mesajul acesteia şi a consolidat perspectiva invitării României de a adera la NATO în 1999.

3. Folosesc acest prilej pentru a mulţumi înalţilor demnitari din structurile politice şi militare ale NATO, precum şi miniştrilor apărării şi şefilor Statelor Majore Generale din Alianţă pentru sprijinul acordat României şi nominalizarea ţării noastre ca un candidat privilegiat pentru aderare în 1999.

4. Reafirmînd voinţa fermă a României de integrare în NATO, acum, după reuniunea de la Madrid şi vizita istorică a preşedintelui Clinton, agenda noastră are două priorităţi: prima se referă la continuarea accelerată a reformei instituţiei militare româneşti, pentru a deveni cît mai curînd pe deplin compatibilă cu armatele ţărilor membre ale Alianţei; cea de-a doua vizează consolidarea posturii noastre de producător de securitate în regiunea căreia îi aparţinem.

5. Indiscutabil, odată cu modificarea arhitecturii de securitate europeană, a sporit şi gradul de securitate pe continent. Dar dacă a dispărut ameninţarea unei agresiuni militare clasice, s-au multiplicat, în schimb, noile riscuri şi ameninţări cărora trebuie să le fie identificate amploarea şi indicele de pericol. De aceea, preocuparea pentru asigurarea securităţii naţionale nu poate fi diminuată ori abandonată.

Nu este vorba de un deficit major de securitate în comparaţie cu statele care au fost invitate să se alăture Alianţei, ci mai degrabă de o diferenţă temporară în poziţia deţinută în noua arhitectură de securitate euro-atlantică. Diferenţă întrucît cele trei state vor demara şi finaliza mai degrabă, în directă legătură cu NATO, procesul compatibilităţii militare pentru a putea răspunde misiunilor specifice articolului 5 al Tratatului de la Washington. Temporară – pentru că, potrivit declaraţiilor înalţilor responsabili ai Alianţei, în 1999 România este considerată un candidat privilegiat în procesul de lărgire al acesteia.

Pentru a minimiza diferenţa menţionată, fie ea şi temporară, România va trebui să suporte costuri mai ridicate în scopul de a asigura o capacitate de apărare credibilă şi a descuraja orice agresiune externă. Fără nici o îndoială, însă, România va continua cu toată energia drumul ales spre integrare în structurile de securitate europene şi euro-atlantice. În acest scop, vom utiliza cadrul deschis de Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic, vom proceda la întărirea legăturilor bilaterale speciale prin intermediul parteneriatelor strategice şi vom strînge legăturile de bunăvecinătate, consolidînd relaţiile de încredere şi cooperare.

6. În consecinţă, activitatea Ministerului Apărării Naţionale se va concentra în viitor pe următoarele coordonate principale:

– continuarea accelerată a reformei armatei cu scopul de a realiza o capacitate de descurajare credibilă şi a construi o structură de forţă adecvată nevoilor de apărare a ţării;

– amplificarea eforturilor pentru realizarea interoperabilităţii militare cu structurile NATO, utilizînd întregul set de oportunităţi deschise de Parteneriatul pentru Pace Intensificat;

– intensificarea colaborării militare bilaterale, atît cu statele membre ale Alianţei Nord-Atlantice în cadrul parteneriatelor strategice încheiate ori în curs de perfectare, cît şi cu statele partenere, îndeosebi candidate la aderare;

– afirmarea calităţii de producător de securitate în zonele limitrofe.

Practic, folosind oportunităţile oferite de participarea la Parteneriatul pentru Pace Intensificat, România va deveni membru *de facto* al comunităţii democraţiilor euro-atlantice, statut la care sîntem îndreptăţiţi de valenţele europene ale istoriei şi culturii noastre naţionale. În acest scop, vom acţiona pentru: creşterea complexităţii exerciţiilor la care vom participa, marcînd trecerea de la abordarea cantitativă la cea calitativă a pregătirii pentru integrare; dezvoltarea capacităţii forţelor de a se angaja în cadrul operaţiilor CJTF (Forţe Combinate Multinaţionale); extinderea gamei de misiuni a exerciţiilor şi aplicaţiilor în cadrul Parteneriatului pentru Pace la care vom participa; extinderea şi adîncirea implicării în PARP (Procesul de Planificare şi Evaluare al Parteneriatului) prin creşterea numărului obiectivelor de interoperabilitate (de la 19 la 44) şi dezvoltarea programelor de interoperabilitate pentru un număr de unităţi militare care urmează să atingă standardele Alianţei în primă urgenţă (1997-1999); stabilirea unei reprezentanţe politico-militare permanente la Cartierul General al NATO şi pregătirea personalului militar şi civil necesar; dezvoltarea cooperării subregionale în cadrul Parteneriatului pentru Pace Intensificat; continuarea consultărilor cu NATO în cadrul dialogului individual "16+1".

7. Toate aceste obiective nu pot fi însă atinse în condiţiile resurselor financiare alocate apărării în prezent. Aşa cum am mai afirmat şi înainte de summit-ul de la Madrid, costurile asigurării securităţii naţionale prin forţe proprii sînt mai ridicate cu circa 40% faţă de cele care ar fi fost determinate de exigenţele apărării colective în cadrul Alianţei Nord-Atlantice. Prin urmare, începînd cu partea a doua a anului 1997, dar mai ales pentru anii 1998-1999, care devin decisivi pentru întregul nostru efort de integrare euro-atlantică, trebuie să se ia în considerare sporirea substanţială a sumelor destinate apărării naţionale.

8. Ne aflăm în faţa unei noi etape a activităţii naţionale în domeniul militar. Pentru tot ceea ce am făcut pînă acum, adresez mulţumiri întregului personal al armatei. Pentru ceea ce urmează să facem, cer acestuia hotărîre şi încredere în atingerea scopului propus.

Ministrul Apărării Naţionale
Victor BABIUC

Ştiri nebăgate în seamă

● *Virgil Măgureanu i-a oferit preşedintelui CDR, Ion Diaconescu, cel mai mare coş de flori. Astfel, el l-a întrecut mai ales pe Adrian Năstase.* ● *În aceeaşi zi aniversară bucureştenii s-au încăierat pe uleiul împărţit de C.V.Tudor la «Cina creştină».* ● *Pînă şi chinezii sînt exasperaţi de felul în care se face dreptate în România.* ● *BNS acuză guvernul de dictatură, iar Regele Mihai e nemulţumit că ziariştii folosesc prea multe neologisme şi cuvinte străine.* (E.Ş.)

CONFERINŢA DE PRESĂ A MINISTRULUI APĂRĂRII NAŢIONALE

– 22 august 1997 –

1. Rectificarea bugetară din luna august a.c. a redus resursele financiare destinate apărării naţionale cu 750,2 miliarde lei. Ca urmare, cheltuielile pentru apărare reprezintă în acest an doar 1,95% din PIB. Pe ansamblu, bugetul M.Ap.N. a fost redus cu 731,6 mld lei. În lipsa unor resurse suplimentare la buget rectificarea s-a făcut prin redistribuirea fondurilor destinate iniţial Ministerului Apărării Naţionale. În consecinţă bugetul M.Ap.N. reprezintă 2,36% din PIB, faţă de 2,68% cît era înainte de reducere.

2. Ministerul Apărării Naţionale a contat în planificarea activităţilor şi a cheltuielilor sale pe suplimentarea fondurilor prin rectificare. Pe această bază, în cadrul negocierilor iniţiale pentru buget, s-a acceptat reducerea de la 3% la doar 2,68% din PIB. În noile condiţii, cu doar 1,95% din PIB pentru cheltuieli de apărare, pentru a doua parte a anului curent se creează o situaţie critică, fiind afectate toate structurile ministerului şi forţelor armate.

3. Reducerile bugetare impun armatei, în a doua parte a anului, reducerea activităţilor de instruire a trupelor şi comandamentelor, încetinirea procesului de înnoire, a înzestrării cu tehnică modernă, blocarea unor măsuri de reformă ale sistemului militar. Între altele, vor fi afectate în mod negativ.

– Procesul de constituire şi intrare în stare operativă a Forţei de Reacţie Rapidă;

– Pregătirea suplimentară a unităţilor destinate activităţilor în cadrul Parteneriatului pentru Pace;

– Menţinerea în stare de operativitate a unei părţi a tehnicii din înzestrare;

– Pregătirea de specialitate în cadrul celor trei categorii de forţe armate, prin reducerea numărului de ore de zbor, de aplicaţii şi antrenamente, respectiv de ieşiri în mare şi fluviu;

Programele de înzestrare – diminuate cu cca 40% – cu influenţă negativă asupra constituirii mai rapide a sistemului de transmisiuni al armatei, a modernizării avioanelor MIG 21 şi elicopterelor IAR 30 H, a modernizării flotei maritime şi fluviale;

– Programele de achiziţii de tehnică şi materiale militare, de la furnizori interni. O parte din contracte nu vor mai putea fi onorate, ceea ce, pe lîngă costul imediat resimţit la nivelul capacităţii de apărare, va implica şi costurile suplimentare, rezultate din despăgubirile pe care M.Ap.N. va trebui să le acorde furnizorilor săi.

– Realizarea interoperabilităţii care, deşi rămîne obiectivul fundamental în procesul modernizării structurilor şi forţelor armate, va fi afectată, în acest an, de reducerea drastică a resurselor bugetare alocate;

– Participarea la activităţi internaţionale de menţinere a păcii sau umanitare, care va fi redusă; s-a decis deja rechemarea detaşamentului din Angola, restructurarea celui din Bosnia-Herţegovina şi neangajarea unei noi misiuni de acest gen.

De altfel, Ministerului Apărării Naţionale nu i-au fost compensate fondurile cheltuite pentru organizarea şi îndeplinirea acestor misiuni, sume care nu se regăsesc în actualele alocaţii bugetare.

4. M.Ap.N. a prezentat consecinţele reducerii resurselor destinate apărării, atît în cadrul Guvernului cît şi Preşedintelui ţării, subliniind că, în aceste condiţii, atît capacitatea de apărare a ţării, cît şi toate obiectivele reformei în domeniul militar, inclusiv cele vizînd creşterea gradului de interoperabilitate cu structurile NATO, suferă consecinţe negative.

Avînd în vedere termenul de numai un an şi jumătate pe care România îl mai are la dispoziţie pînă în 1999, cînd se va face o nouă evaluare a potenţialului său, în vederea integrării în NATO, nivelul actual al resurselor acordate apărării poate periclita serios şansele României de a prinde al doilea val al extinderii Alianţei.

5. La nivelul Ministerului Apărării Naţionale au fost elaborate măsuri de urgenţă, imediate şi pe termen mediu, pentru a atenua, pe cît posibil, consecinţele reducerii bugetului de apărare. Ele au intrat în vigoare deja şi vizează, mai ales, păstrarea unei capacităţi credibile de apărare, fructificarea elementelor de reformă instituţională care pot contribui la continuarea procesului de modernizare, atunci cînd resursele necesaer vor fi disponibile şi îndeplinirea angajamentelor de cooperare internaţională ale armatei române.

6. Decizia privind reducerea bugetului pentru apărare a fost luată pornindu-se de la premisa eronată că, în actualele condiţii, domeniul securităţii naţionale nu constituie o prioritate. Această abordare nu corespunde nici nevoilor reformei în domeniul militar, nici situaţiei în care se găseşte România, ca urmare a deciziilor NATO de la Madrid. Ea ignoră faptul că rămînerea în afara Alianţei este de natură să impună o sporire a efortului de pregătire a apărării şi de accelerare a reformei sistemului militar, ceea ce înseamnă creşterea pe termen scurt şi mediu a cheltuielilor pentru apărare, cu circa 40%.

7. Înţelegînd să-şi facă datoria faţă de ţară în orice condiţii, armata României are capacitatea de a face faţă dificultăţilor prezente, dar efectele negative ale reducerii drastice a resurselor bugetare pe acest an nu vor putea fi evitate. Ele sunt deja resimţite, atît pe plan intern cît şi internaţional. În numele onoarei, al valorilor democraţiei şi responsabilităţii faţă de ţară, acest adevăr trebuie spus, chiar dacă el este amar.

Argument

Termenul de alint nu e mereu şi unul de drag: probă că atunci cînd voiau să-şi arate dispreţul, mai marii regimului de pînă în '89 ne numeau în batjocură "românaşii noştri". Diminutivaţi, aveam defecte, căpătam obiceiuri şi înfăţişări de neam prost şi umil. Nu se împlinise mai mult de un secol de cînd fusese scris versul citat apoi în abecedar: "era mîndru omul cînd era român". Între cadenţele de clopot ale răspînditului vers şi alintul rostit în derîdere, desemnînd parcă o fatalitate căreia nu ne putem împotrivi orice am face, aici sau aiurea, ne contemplăm soarta, dar mai ales ne-o trăim în registrul măreţ sau într-unul derizoriu, după cum se întîmplă să fim priviţi. Pînă la urmă, nici noi înşine nu ştim totdeauna cum sîntem într-adevăr. Chiar şi destinul urmaşilor pare că stă în cumpănă. Ei sînt fie numai copiii străzii, larg şi demult mediatizaţi, şi cunoscuţi în lume, fie doar cei supradăruiţi cu care ne mîndrim în familie; copilul normal a ajuns aproape o fiinţă bizară ce nu merită interes. Cu cine ne vom asemăna în Europa unită a viitorului, cu cine ne vom înrudi spiritual, dacă noi înşine cultivăm despre noi imaginea unui neam cu specific neprevăzut? Mai mult decît un destin neprielnic, ne stă împotrivă propria uşurinţă de a ne pronunţa asupra noastră: sîntem, într-un fel, un neam/un popor de excepţii: dacă ne-am lua după capacitatea fiecăruia de a da note proaste fiecăruia, din doi români doar unul ar merita să trăiască în libertate. Dacă aşa sîntem într-adevăr ca indivizi, cum putem aspira la o receptare corectă a întregului? Neamul înseamnă şi rudenie şi mai mult decît atît. Cu viclenie diplomatică, preşedintele unei ţări vecine ne propunea în anii trecuţi "să ne ţinem de neamuri", să ne considerăm adică rude, apartenenţa la acelaşi neam/popor fiind încă în discuţie, parcă. A medita asupra neamului şi rudeniei e necesar oricînd, dar mai ales în vremuri de schimbare. E ceea ce încearcă să propună cititorilor săi acest număr al *Dilemei*. Interesant ni se pare faptul că aproape toţi colaboratorii, indiferent din ce unghi examinează tema, nu trec cu vederea "năşia" – adică rudenia spirituală pe care ne-o alegem, ajunsă acum relaţie de cîrdăşie ce garantează ascensiunea unei întregi reţele. Să fie ea cea mai importantă rudenie de care vom avea nevoie în viitor? (T.C.)

Lucian BOIA
istoric

Schiţă de mitologie românească

Ce este românul, prin ce se defineşte ca român, prin ce se deosebeşte de ceilalţi?

El pare a fi, mai întîi de toate, lipsit de noroc. Aşezat, cum bine se ştie, "în calea răutăţilor". Mai toţi au trecut pe aici să ceară pămînt şi apă, şi au şi luat cu ei destul. Românul nu a procedat niciciînd aşa. Prin firea lui, este cumpătat şi paşnic, niciodată agresor, mereu agresat. Nevoit să se apere fără încetare, nu a avut răgazul să-şi mai vadă de alte treburi. Apărîndu-se, a apărat implicit şi Europa. Fără stavila de la Dunăre şi Carpaţi, flamura verde a Islamului ar fi ajuns pînă la Atlantic, iar occidentalii nu şi-ar mai fi înălţat catedralele. Aşa a prosperat, în tihnă, Ocidentul, şi tot aşa a fost stors de vlagă spaţiul românesc. Este o datorie pe care ceilalţi încă n-au plătit-o. Pînă acum n-am înregistrat decît nerecunoştinţă. La Ialta apusenii ne-au vîndut ruşilor, iar acum nici cu NATO şi cu Uniunea Europeană lucrurile nu merg mai bine.

În ciuda acestor nesfîrşite discriminări, românul a fost şi rămîne ospitalier şi generos. Îl caracterizează mai presus de orice **omenia**. Ceea ce înseamnă că este om în cel mai deplin şi nobil înţeles al cuvîntului. Iarăşi o slăbiciune, de care ceilalţi nu ezită a profita. Ar trebui totuşi să ştie cum să se poarte într-o casă care nu este a lor. Fiindcă sînt toţi veniţi mai tîrziu. Doar românul se află aici **din totdeauna**.

Omenos faţă de ceilalţi, românul nu poate fi mai puţin omenos faţă de conaţionalii săi. La noi pînă şi comunismul a fost, sau a devenit la un moment dat, de **omenie**. Este drept, s-a întîmplat ceva prin anii '50, cînd un număr deloc neglijabil de români au fost azvîrliţi în închisori sau la Canal, de unde mulţi nu s-au mai întors. Dar ce s-a petrecut atunci nu caracterizează defel comportamentul românesc. De vină a fost ocupantul sovietic, şi cozile lui de topor din interior, în cea mai mare parte "neromâni". Politica naţională a lui Dej şi a lui Ceauşescu a avut meritul de a fi restaurat valorile autohtone. Oricare i-ar fi rămas păcatele, comunismul, cel puţin, s-a românizat. De aceea n-am participat nici la agresiunea împotriva Cehoslovaciei din 1968, refuz consemnat şi astăzi cu satisfacţie. Ne păstram gloanţele pentru decembrie 1989!

Ce idee, să se mai spună astăzi că trebuie procedat la **desovietizare**! Se ştie doar că desovietizarea au făcut-o acum mai bine de 30 de ani Dej şi apoi Ceauşescu. Ceea ce vrea să însemne că în 1989 România era departe de modelul sovietic. Oare mai aproape de ce model? Firesţe, nu de cel al democraţiilor occidentale, dar poate, cine ştie, de străvechiul stat unitar şi centralizat condus de Burebista, nostalgic invocat în anii '80 de însuşi conducătorul suprem al ţării...

Ca nimeni altul, românul are sentimentul acut al **unităţii**. Apaţine unui popor **unit**. Nici o istorie nu este atît de unitară ca a noastră. În toate momentele decisive, românii s-au aflat împreună, interesele particulare pălind în faţa marilor obiective ale neamului. Vom fi moştenit această trăsătură de la strămoşii geto-daci. În timp ce galii, de pildă (o spune chiar micul **Larousse**), erau împărţiţi în zeci de popoare care se războiau între ele, geto-dacii, în ciuda numelui lor compus, defilează prin veacuri într-o coeziune perfectă. Să nu ne deruteze nici divizările teritoriale ale Evului Mediu. Fundamental românii au fost uniţi, chiar atunci cînd erau divizaţi.

A fi român este sinonim cu a fi ortodox. Greco-catolicul este un român aproximativ (chiar dacă el a inventat naţionalismul românesc acum vreo două veacuri!), iar ceilalţi – romano-catolici, baptişti sau iehovişti – încă şi mai aproximativi (sau deloc). Este drept că şi bulgarii şi ruşii sînt ortodocşi. Evident, ei nu sînt români; s-au creştinat de altfel mai tîrziu. Poporul român **s-a născut** ca popor creştin-ortodox. Probabil că tot strămoşii săi geto-daci l-au predispus la creştinism. Nu este un secret că religia lui Zalmoxis, profund spiritualizată, anunţă într-un fel doctrina creştină.

Românul este prin excelenţă **inteligent**. Cel puţin această trăsătură nu i-o neagă nimeni. Poate că nu este prea harnic, fiindcă trebuie să aibă şi el măcar un defect. S-ar putea să existe un raport dialectic între lenevie (pentru a-i spune pe nume) şi inteligenţa superioară. Cîte n-am putea realiza dacă am fi harnici! Dar ne-am obişnuit să improvizăm, să rezolvăm orice fără prea mare bătaie de cap, tocmai fiindcă sîntem capabili să o facem. Neamţul trebuie să fie harnic, nu are încotro, lipsindu-i spiritul imaginativ al românilor. Dacă aşa stau lucrurile, lenevia devine un fel de "virtute", preţul plătit pentru exersarea nestingherită a inteligenţei pure. Este mîndria noastră secretă: aceea de a nu fi eficienţi, ci inteligenţi (calitate, cu siguranţă, mai subtilă şi mai rară decît vulgara eficienţă mecanică).

Una peste alta – şi s-ar mai putea adăuga multe – ne place să ne înfăţişăm ca un neam puternic individualizat, sensibil diferit de celelalte alcătuiri etnice. Întrebarea este dacă o sumă atît de impresionantă de trăsături deosebitoare nu riscă să creeze un ecran între noi şi restul Europei. Dramatizarea în care ne complacem a raporturilor dintre **noi** şi **ceilalţi** nu pare a fi chiar calea regală a integrării europene. Europa este o casă făcută pentru a atenua, nu pentru a exacerba deosebirile dintre neamuri. Atenuarea neînsemnînd, firesţe, anulare. Nu se pune problema să ne prefacem în germani sau francezi, dar pentru a deveni cît de cît europeni poate n-ar strica să renunţăm la cîte ceva din românitatea noastră specifică, de factură, altminteri, mitologică. Să ne manifestăm, de pildă, ceva mai puţin "inteligent", dar o idee mai eficient, apropiindu-ne, cum s-ar spune, de comportamentul "german". Să ne simţim noi, în primul rînd, responsabili pentru ceea ce nu merge bine în propria familie, înainte de a da vina pe vecini. Să recunoaştem că ne-am făcut singuri destul rău nouă înşine. Să nu mai contrapunem unitatea naţională unităţii europene. Să ne lepădăm de mania persecuţiei şi de acea înţelegere maniheistă a istoriei unde românii buni sînt mereu hărţuiţi de străini nemiloşi. De nu s-ar molipsi şi "ceilalţi" de ficţiunea inalterabilei specificităţi româneşti, fiindcă în acest caz am risca să fim ţinuţi mult şi bine dincolo de prag! Totul este o chestiune de **complexe**; a sosit poate momentul să le depăşim, să scăpăm de sentimentul amestecat de superioritate şi inferioritate, de tentaţia de a fi 'altfel", într-un cuvînt să ne **normalizăm**. Atunci cînd ne vom convinge că sub pojghiţa trăsăturilor particulare, rezultate din istorie şi din configuraţia prezentă a societăţii româneşti, sîntem esenţialmente din acelaşi aluat cu ceilalţi, atunci vom putea spune că partea cea mai grea a integrării noastre europene a fost înfăptuită.

Irina NICOLAU
etnolog

Neam de neamul meu

Cînd cineva îţi vorbeşte de neamul lui, să-l întrebi, care neam? La mirarea lui poţi să adaugi, neamul mamei sau neamul tatălui? Pentru că, pînă una alta, toţi sîntem produsele unor intersecţii. Patru, şi nu două, neamuri pun la bătaie doi tineri pentru a se uni într-un punct. Această fuziune favorizează crearea rolurilor de mamă şi tată. Din exersarea rolurilor rezultă prunci. Cui vor aparţine pruncii se decide în mod diferit de la o arie culturală la alta. Ei pot spori neamul tatălui sau al mamei. Asta în mod obişnuit. Am întîlnit în cărţi informaţia că există triburi din Africa unde băieţii sînt atribuiţi clanului din care face parte soţul femeii care a moşit. Cu suficienţa pe care ţi-o dă propria ta cultură îţi vine să spui "ce prostii..."

După ce s-a tranşat cui aparţine, copilul creşte şi se căsătoreşte. Prin căsătorie intră în legătură cu neamul "perechii" lui. Spun "neamul" pentru că aşa vine vorba, de fapt, "perechea" nu are unul, ci două. Ne-am înţeles că aşa e la toţi. În practica vieţii aceste încrucişări pot să producă situaţii insuportabile. Să ne închipuim cazul în care un cuplu provoacă un amestec de olteni, ardeleni, moldoveni şi bănăţeni. Vor avea probleme şi cînd vor încerca să facă împreună o mămăligă. Fiecare e altfel şi, în felul lui, judecă şi relaţiile de familie. Dacă priveşti într-un atlas dialectal constaţi că şi termenii de rudenie diferă. Fac ce fac şi, pînă la urmă, în legea lor se înţeleg.

Pentru că am făcut o referire la termenii de rudenie, menţionez ceva care mi se pare interesant: cînd se referă la arborele lui genealogic, un grec utilizează cuvîntul **riza**, care înseamnă **rădăcină**, timp în care, în aceeaşi situaţie, românul vorbeşte de **spiţă de neam**. Aşadar, pentru grec neamul se organizează vertical, iar la noi există conotaţia, fie şi slabă, de structură rotundă. Cu toată iresponsabilitatea afirm că rostogolitul ocupă un loc important în viaţa noastră de români. Greu de spus dacă e de bine sau de rău, amintesc în treacăt un proverb aromân care pretinde că de piatra rostogolită nu se prinde muşchiul.

Între zicerile despre neam la care am reflectat, mi-a reţinut atenţia cea de NEAM DE NEAMUL MEU. Nu am putut să-i înving obscuritatea. În schimb, am ajuns la părerea că utilizînd această sintagmă poţi să-ţi asumi toate neamurile pe care le-ai lăsat în urmă şi să vorbeşti şi în numele lor. În plus, ceea ce faci spunînd NEAM DE NEAMUL MEU este să atingi o deplină conştiinţă a ideii de NOI, NOI-ul cel mai de aproape, primul dintre NOI!

M-am întrebat deseori ce anume a făcut ca neamurile din care provin să funcţioneze atît de solidar. Sînt uniţi şi cei din neamul lui tata şi cei din neamul mamei. Un rol important cred că l-au avut bunicile Maria şi Caterina. Amîndouă văduve de timpuriu, au reuşit să-şi păstreze copiii uniţi. Dar ceea ce a contat cu adevărat a fost un fel de cod al onoarei, de la care, neam de neamul meu, nu ne-am abătut. Un cod rudimentar, nu cine ştie ce. La noi este ruşinos să nu ajuţi pe unul din neam cînd se află la supărare. Un văr e ca un frate şi un frate este ca tu.

Aşa ne rostogolim, cine ştie de cînd, printre alte neamuri, uniţi atît cît se mai poate în zilele în care trăim, încercînd să ne amintim că, pentru frate, brînza nu e pe bani. Şi nimic altceva, nu numai brînza.

Sabina FATI
jurnalist

Familia între agonie şi extaz

Se spune că doar în cărţi există cupluri fericite şi că altminteri căsătorita este un infern. Poveştile se termină de multe ori cu "au făcut copii şi au trăit mulţi ani fericiţi", dar nu vom şti niciodată reţeta fericirii conjugale. Strigătul lui Gide "Familii, vă urăsc" şi celebrele preziceri ale lui Cooper despre sfîrşitul familiei arată că peisajul familial este o scenă în care conflictele sînt permanente.

"Dintr-un brînci, trei copii au ajuns orfani de mamă. Pe 9 august, între George şi soţia sa Tudoriţa de 30 de ani a izbucnit un conflict casnic, cauzat de lipsurile materiale, dar şi de starea de euforie bahică în care se aflau cei doi. Femeia i-a reproşat soţului că a dat banii proveniţi din alocaţia copiilor pe băutură şi că din această cauză nu mai au ce mînca. Supărat că femeia a îndrăznit să-i arunce în faţă acest crud adevăr, George şi-a îmbrîncit consoarta. Femeia a căzut pe spate şi s-a lovit cu ceafa de un suport metalic pentru găleata de apă, decedînd pe loc. În urma acestei stupide tragedii trei copii au rămas pe drumuri". (*Evenimentul Zilei*, 13 august '97)

Aproape zilnic, gazetele povestesc cum se omoară soţii între ei, cum tinere mame nasc pe ascuns, îşi sufocă progenitura şi apoi o ascund te miri pe unde, unde fraţii se iau la bătaie pentru o bucată de pămînt, cum ginerii îşi violează soacrele, copiii îşi omoară mamele sau nurorile vor să scape de soacre.

"Inspirîndu-se din povestea lui Ion Creangă, Iconia şi-a omorît soacra, crăpîndu-i capul cu ciocanul. În seara de 29 iulie, în comuna Păltiniş, Caraş-Severin, Petre Lola a descoperit cadavrul mamei sale, Ana. Observînd că bătrîna prezintă mai multe lovituri la cap, fiul a sesizat poliţia. În urma cercetărilor a rezultat că Ana Lola fusese omorîtă de nora ei, Iconia, care i-a crăpat capul cu un ciocan. Cele două femei se certaseră deoarece nu se înţelegeau care are mai multe drepturi asupra averii acumulate. Iconia Lola a muncit în străinătate şi, întoarsă acasă, a cumpărat un tractor şi îşi dorea o combină. Pentru că soacra ei nu era de acord, cele două femei s-au luat la harţă, scandalul sfîrşind tragic. Iconia Lola a fost arestată preventiv pentru crimă". (*Evenimentul Zilei*, 4 august '97)

Dacă ar fi să ne luăm după frecvenţa ştirilor de acest fel am putea crede că modelul tranziţiei româneşti a declanşat războiul familial şi infanticidul selectiv (suprimarea deliberată a vieţii), cu atît mai mult cu cît specialiştii spun că cel mai mare număr de cazuri din categoria "lovituri cauzatoare de moarte" sînt întîlnite în zona violenţei domestice. Adăugînd la toate acestea faptul că România a trecut după 1989 din grupa ţărilor europene cu natalitate ridicată în aceea a ţărilor cu natalitatea cea mai scăzută (alături de Grecia, Bulgaria, Germania, Italia şi Spania) şi luînd în considerare că numeroşi gazetari scriu despre felul în care numărul divorţurilor este în creştere în vreme ce numărul căsătoriilor scade, s-ar putea ajunge la concluzia că în societatea românească familia este în agonie.

"Milioane de bărbaţi şi femei care părăsesc ruinele căsniciilor lor suferă cumplit pentru că se autoacuză. (...) Cînd este vorba de o mică minoritate, distrugerea familiilor respective poate reflecta eeşcul individual. Dar atunci cînd divorţul, despărţirea şi alte forme de dezastru familial se abat dintr-o dată asupra multor milioane de familii dintr-o serie de ţări, este absurd să crezi că ele au cauze pur personale. În prezent, destrămarea familiei este, de fapt, o manifestare a crizei generale a industrialismului – distrugerea tuturor instituţiilor create de Al Doilea Val". (Alvin Tofler, *Al treilea val*, 1983)

În România, dacă ar fi să aplicăm taxonomia lui Tofler, al doilea şi al treilea val coexistă. Industria coşului de fum şi cea informaţională merg în paralel, deocamdată, în aceeaşi direcţie. Fiecare dintre ele cu o altă generaţie. Însă vremurile tranziţiei nu au modificat semnificativ modelul familiei existent înainte de 1989. Rata divorţurilor se menţine oarecum stabilă: 30-35 mii de divorţuri anual, adică 20 de divorţuri la 100 de căsătorii. Ceea ce înseamnă 1,5 divorţuri la 1000 de locuitori. În schimb, s-a schimbat piaţa căsătoriilor. Tot mai multe femei se căsătoresc după 25 de ani. De pildă, din generaţia 1961, 78 la sută dintre femei s-au căsătorit înainte de această vîrstă, dar indicatorul coboară la 60 la sută pentru generaţia 1968. Toate aceste date arată că instituţia familiei nu este periclitată, chiar dacă rata natalităţii a scăzut drastic. Oricum specialiştii în demografie consideră că revenirea la un spor natural pozitiv trebuie văzută mai degrabă prin scăderea mortalităţii, decît prin creşterea natalităţii. Menţinerea unei natalităţi scăzute, spun ei, are avantaje economice şi sociale.

"Să cîştigi pe toate planurile, să reuşeşti în viaţa profesională ca şi de familie – cultura neoindividualistă poate face să oscileze indicele de fecunditate, dar nu este asimilabilă cu o maşină de război îndreptată împotriva natalităţii, într-o epocă în care nimeni nu vrea să renunţe la nimic şi în care copilul face parte integrantă din calitatea totală e existenţei". (Gilles Lipovetsky, *Amurgul datoriei*, 1993)

Familia tradiţională, cu mulţi copii, cu bunici şi mătuşi care se strîng de sărbători şi petrec împreună este din ce în ce mai rară. Migraţiile dinspre sat spre oraş au împrăştiat multe familii în epoca industrializării forţate, dar şi după aceea. În perioada anilor '70-'80, cifra anuală a celor care plecau de la sat la oraş depăşea 300.000. Numărul acestora scade, însă, în 1989 la 200.000, urcînd brusc la 750.000 în 1990 – anul cu cea mai mare mişcare internă de populaţie din perioada postbelică. Toate aceste mişcări au avut efecte negative asupra familiei mari, dar şi la nivelul familiei nucleu – formată din cei doi soţi plus copii. Populaţia de naţionalitate română a fost cea mai mobilă în această perioadă, dar a avut şi cel mai mare spor natural. Procentual, populaţia de naţionalitate română a crescut de la 85,7 la sută în 1956 la 89,5 la sută în 1992. Cu excepţia romilor, toate celelalte naţionalităţi au cunoscut o curbă descendentă. Populaţia maghiară a scăzut de la 9,1 la sută (1956) la 7,1 la sută (1992), iar cea germană de la 2,2 la 0,5. Demografii susţin că scăderea numărului de maghiari şi germani a avut loc mai cu seamă în perioada '90-'91 datorită emigraţiilor. Populaţia de romi a crescut de la 104.000 cît era în 1956 (0,6 la sută din populaţia României) la 401.000 în 1992 (respectiv 1,8 la sută). Cu toate acestea unele cercetări sociologice arată că numărul lor este mult mai mare: circa 2 milioane. Conform datelor statistice numărul romilor a crescut între 1977 şi 1992 cu 76,4 la sută, în timp ce numărul populaţiei României a crescut cu 5,8 la sută. Sociologii consideră că această creştere indică doar evoluţia conştiinţei civice şi etnice a romilor. Pe de altă parte este incontestabil că natalitatea familiilor de romi se plasează încă la un nivel foarte ridicat: în medie unei femei îi revin 4, 3 copii, faţă de 1,7 cît este media pe totalul populaţiei din România. Familia de romi continuă să aibă o serie de caracteristici de tip tradiţional: este de tip extins, vîrsta căsătoriei la fete este 17 ani, faţă de 22 cît este media pe ţară, iar vîrsta medie a primei naşteri este de 18 ani. Natalitatea populaţiei de romi nu reacţionează negativ faţă de criza economică.

Familia tradiţională românească este de tip extins, în care părinţii trăiesc împreună cu fiii, fiicele şi nepoţii sub acelaşi acoperiş, sau în imediata vecinătate. Acest tip de familie lărgită se păstrează, însă, doar la populaţiile de romi şi la unele comunităţi religioase de tip neoprotestant. Este adevărat că o familie extinsă, cu mai multe generaţii, oferă mai multă afectivitate copiilor şi asigură condiţii de subzistenţă rudelor inactive, care se simt în acest fel mai puţin vulnerabile, iar fiecare membru al familiei are obligaţii bine definite pentru gestionarea patrimoniului familial, pentru educarea copiilor. Dar familia tradiţională se adaptează greu la condiţiile vieţii moderne. Acum familia nu mai este un scop în sine, ea a devenit o instituţie în care drepturile şi obligaţiile subiective sînt mai importante decît obligaţiile categorice. "Nu se mai respectă familia în sine – spune Lipovetsky – ci familia ca instrument de împlinire a persoanelor, instituţia obligatorie s-a metamorfozat în instituţie emoţională şi flexibilă".

Sever AVRAM
analist politic

De la socialismul de clan la rubedenia de drept

Unul dintre locurile comune, invocate aproape ritualic după 1990, este acela că poporului român i-ar fi fost **complet străină** orice înclinaţie spre ideologia marxist-leninistă, şi cu atît mai mult derapajele consecutive ale acesteia. Ca şi cum comunismul ar fi fost inoculat de Moscova ca un virus ocult şi, ulterior activat, pe un tărîm cvasi-edenic, consolidînd în taină martirajul **asumat mesianic** al românilor! Uităm însă prea lesne că, de pildă, la noi s-a dezvoltat în ultimull sfert de secol singurul socialism de clan sadea, comparabil doar cu paranoia hilară a regimurilor Kim Ir Sen sau Enver Hodja. La nivelul fostei nomenclaturi PCR, iradiind invariabil dinspre Bucureşti, toate ramificaţiile clientelare care au cangrenat (lent, dar sigur!) nucleele decizionale majore din ţară se legitimau din **stilul de viaţă** al celor 20-25 de familii de "aleşi" din Cartierul Primăverii. Chiar a te fi născut sau a locui acolo, mai mult sau mai puţin accidental, devenea un soi de **blazon-blindaj**, pe care doar o lichidare mafiotă de conturi îl mai putea detrona cumva.

Presupusul **cult al familiei** ca şi cultivarea strategică a rudelor (suspuse, dacă e cu putinţă!) au fost reluate şi exaltate în mod strident de Ceauşescu tocmai ca o făgăduinţă a reînnodării, chipurile, unei tradiţii patriarhale, niciodată abandonată în România, măcar în anii ofensivei sincroniste interbelice. Ca reacţie la agresiunile succesive ale "elementului străin", mai exact ale fanatizărilor colective (legionarism, fascism, bolşevism, neo-stalinism ceauşist), replierea identitară şi-a refăcut forţele şi s-a fixat în golul de încredere şi de repere prelungit decenii la rînd, pe micro-universul compensatoriu al rudeniilor, al rezistenţei şoptite. Lumea post-feudală din care proveneau categorii foarte largi de populaţie nici nu s-ar fi putut orienta spre alt gen de alianţe şi solidaităţi, în plină "eră a ticăloşilor". Naţional-comunismul promovat la curtea fostului despot îşi avea puternice rădăcini în mentalităţile autohtone, chiar ale elitelor din "vechiul Regat". Ulterior, prin idilicul populism brevetat de noul Brucan ("pluralism în cadrul Frontului") s-a dorit, în fond, doar o continuare relaxată a vechilor relaţii şi practici, printr-o **rubedeniadă libertin-săltăreaţă**, eventual sponsorizată de "fraierii din Occident". Însuşi şeful statului şi-a propulsat pe atunci, în chip pilduitor, fiul adoptiv într-un înalt post diplomatic la New-York.

Vechile reţele bazate pe vigoarea încuscrirlor şi năşismelor încrucişate şi-au revenit în forţă după buimăceala din 1989. Nici măcar lacheii, şoferii de lux sau oamenii de casă ai diverselor rude n-au fost lăsaţi de izbeliţte. Un sistem de "încredere trainică" trebuia rapid rezidit, menit să excludă neapărat orice încolţire a ideii de selecţie obiectivă a valorilor. În cealaltă tabără, a partidelor istorice, unii fii sau nepoţi au fost somaţi să ia frîiele organizaţiilor de tineret, pentru ca – schimbîndu-se garda – tradiţia să nu care cumva să încapă pe niscaiva mîini venetice.

Demararea privatizării ca şi lărgirea considerabilă a numărului de sinecuri şi privilegii, justificate acum prin **statul de drept** au îngăduit, pe de altă parte, cristalizarea unor noi subterfugii şi paravane care să permită mascarea acaparării puterii şi monopolizarea Opiniei de către ceva mai multe familii/clanuri decît în trecut. În România, fie şi unui absolvent de elită îi vine greu să-şi aleagă un mentor veritabil, atunci cînd toţi îi dau de înţeles că are, mai curînd, nevoie de un **naş** ca să-şi atingă scopurile, fie doar profesionale. Într-o lume tot mai nesigură, vorba reclamei, doar o rudă – prin alianţă, acolo, măcar – te mai asigură, sau pînă la proba contrarie, pare s-o facă.

În anii din urmă, destule relaţii de solidaritate sau de muncă fondate pe legături de rudenie, în sectorul privat, evident, au prins să se destrame. Factorul tribalist, al sîngelui, a început să şchiopăteze în păienjenişul rivalităţilor şi ispitelor consumiste. Ar putea fi acesta un semnal al disoluţiei unei structurări societale de tip post-fanariot, închis, îngust-clientelar?

Din nefericire, nici în tabăra elitelor intelectuale sau în sectorul "neguvernamental", lucrurile nu stau cu mult mai bine. În timp ce soţul sau soţia s-a instalat în *board*-ul unei fundaţii care distribuie cîte o pleaşcă sau sprîncenate voiaje aiurea, celălalt asigură spatele onorabil din interiorul unei stucturi birocratice indigene, solide, motivat nu neapărat de salariu, ci pentru contrabanda de influenţă, mai preţioasă aici decît aurul. Cunosc cazuri cînd, în fapt, uniunea maritală s-a dizolvat demult sau era fictivă din start, dar încrîncenarea de Interese continuă să-i lege sufocant pe complicii la ascensiunea în **sferele înalte**. Acesta ar fi cazul unui pragmatism à **la balcanique**, actualizarea modelului Stănică Raţiu. De altfel, cheia întregii reforme a mentalităţilor româneşti ar fi fost, utopic vorbind, **de-balcanizarea** printr-o dinamitare a psihologiei Pacepa: "Sărută mîna pe care n-o poţi muşca!".

Pînă una-alta, "spălarea rufelor în familie", **doar** în prezenţa rudelor şi a soborului proverbial, nu lasă prea mult loc de speranţă recentrării pro-europene a cutumelor noastre. Clamarea transparenţei ca şi elogiul competenţelor au devenit, demult, meniul predilect al fripturiştilor şi impostorilor de şcoală nouă. Ghinionul, micul lor ghinion, ar putea fi însă propria panică de prospeţime şi de mobilitate intelectuală, rîvna, de invidiat altminteri, cu care şi-au dat foc, rînd pe rînd, propriei şandramale, ritmul de devorare al "eroilor" de-o zi. Altfel spus, România nu se rezumă, din fericire, la culisele Casei Poporului, şi nici bunăstarea naţională nu ameninţă să semnene celei a Greciei lui Papandreu sau Portugaliei de după Salazar.

Rudele ca inamici

– convorbire cu lt. Maximilian NICOLAE, serviciul de prevenire a criminalităţii din cadrul IGP –

Poate nu sîntem mai răi azi decît altădată. Acum sîntem doar mai bine informaţi, cota de violentă din societate ne este adusă la cunoştinţă mai prompt. Însă ceea ce ne surprinde urmărind "cronica neagră" a cotidianului este numărul mare de agresiuni de tot felul petrecute între rude, în mediul de familie, care, în mod obişnuit, e considerat primul şi cel mai sigur spaţiu protector. Putem privi faptul că pe unul specific perioadei de tranziţie?

Lt. Maximilian Nicolae. Violenţa domestică este o problemă gravă cu care ne confruntăm destul de des în ultima vreme. Folosesc, în cazul acesta, un termen curent în practica noastră, deşi el se referă, în special, la violenţa suferită de o femeie sau la abuzul la care a fost supusă de către partenerul, fostul soţ sau de către orice persoană care locuieşte cu ea. Dar cred că poate fi privit şi în sens mai larg, desemnînd actele de violenţă ce se petrec în cadrul familiei, în general. Singură, poliţia nu poate soluţiona fenomenul violenţei domestice, care privit în sens larg are aspecte diferite – sociologice, psihologice, medicale, juridice – şi, deci, impune o abordare multidisciplinară. Pentru preîntîmpinarea ei, Serviciul de prevenire a criminalităţii din Inspectoratul General al Poliţiei dezvoltă o largă colaborare cu parteneri guvernamentali şi cu numeroase organizaţii nonguvernamentale, asociaţii profesionale etc. – aş menţiona printre ele "Ariadna" – asociaţia femeilor din artă, presă şi afaceri, AIDROM – asociaţie ecumenică a bisericilor creştine din România, SIRDO, Liga Democratică a Studenţilor din România, care a lansat, de pildă, programul "O şansă pentru egalitatea şanselor" şi are în vedere prevenirea violenţei în special în mediul rural.

De ce? În mediul rural se presupune că viaţa e mai liniştită, valorile morale ale comunităţii mai respectate.

Inexact. În 1996 cota de violenţă din mediul rural a fost mai ridicată decît în cel orăşenesc: la sate s-au petrecut 728 de violuri faţă de 634 cîte s-au înregistrat în aceeaşi perioadă în oraşe – cifră în care se includ şi cele din Bucureşti.

Ce spun cifrele statistice ale anului trecut despre violenţa în familie?

În cadrul familiei constituite numărul omorurilor a fost de 66, faţă de 53 de crime care s-au înregistrat între concubini. În cele mai multe cazuri totul s-a petrecut pe fondul consumului de alcool, astfel că în familii s-au înregistrat 46 de omoruri avînd ca autori soţii, faţă de 20 de crime, în aceeaşi perioadă de timp, pe care le-au comis femeile. Tentativele de omor au fost şi ele mai numeroase în rîndul soţilor decît în cel al soţiilor: 35 faţă de numai 3! Loviturile cauzatoare de moarte – 16 faţă de 5, vorbesc, de asemenea, despre violenţa care se abate în special asupra femeilor în căsnicii, ca şi vătămările corporale cărora ele le cad victime: în 10 familii soţul a provocat vătămări corporale grave nevestei, femeile – nici una.

Diferenţa de forţă dintre agresori şi victime, sau hotărîrea în acţiune specifică bărbaţilor, favorizată de alcool, ar putea oferi o explicaţie în aceste cazuri?

Ar oferi, dar ar fi una parţială. Să luăm o altă statistică, a violenţelor care au avut loc între rude, bărbaţi, tată şi fiu: în anul trecut, 28 de fii şi-au ucis taţii, faţă de 17 taţi care au curmat viaţa copiilor lor. Tentative de omor s-au înregistrat mai multe în rîndul taţilor – 13 – faţă de cele care au fost consemnate printre fii – numai 8. Loviturile cauzatoare de moarte pe care le-au aplicat fiii părinţilor lor s-au ridicat la 10 – în comparaţie cu doar două cazuri în rîndul taţilor. Şi un alt raport apropiat de rudenie, frăţia, a fost în 1996 afectat de acte de violenţă: 18 crime, 14 tentative de omor, 4 lovituri cauzatoare de moarte etc. Motivele sînt dintre cele mai diverse, dar, în general, cele economice apar în prim plan.

Se poate spune că raportul de rudenie nu mai acţionează totdeauna ca un factor inhibitor, iar mediul de familie trece acum printr-o criză de normalitate?

În cercetările efectuate de noi atunci cînd am avut de-a face cu minori care au comis infracţiuni, au apărut date îngrijorătoare: 46% din copiii care în anul 1996 au devenit infractori proveneau din familii constituite, în care atmosfera era prezentată ca fiind normală. Cît de normală, e cazul să ne întrebăm, dacă luăm în calcul şi alte aspecte ale cazurilor în chestiune? Aş sesiza numai două. Primul aspect: din numărul total al infractorilor minori, 8% au comis fapte pedepsite de lege la sugestia unei rude; 3% dintre aceştia au acţionat îndemnaţi de taţi, 1% de mame, iar 4% de alţi membri ai familiei – frate, unchi, bunică. Al doilea aspect priveşte, iarăşi, consumul de alcool în familie: în 49% din familiile din care provin infractorii minori se bea excesiv, iar în 46% – normal; consumul de alcool – un calcul simplu o demonstrează – a devenit un obicei în 95% din familiile de unde se recrutează minorii care, într-un mod sau altul, încalcă legea.

Un element des întîlnit în cazul copiilor "scăpaţi din mînă" mi se pare acela că 63% dintre părinţii celor care, alarmant, au comis fapte condamnabile n-au antecedente penale! "Oameni curaţi" – dar neînstare să dea copiilor lor educaţia temeinică, suportul moral care i-ar opri de la crime, violuri, furturi, agresiuni de tot felul. Sigur, aici mai apare şi problema influenţei prietenilor, a unui anturaj corupt etc. – dar răspunderea familiei nu e mai mică atunci cînd un minor apucă pe căi greşite.

Ce poate face în cazurile violenţei în familie serviciul dvs.?

Serviciul nostru, înfiinţat în 1994 în cadrul IGP, încearcă, prin activitatea sa, să evidenţieze o latură socială modernă a muncii de poliţie – *socioprevenţia*. Nu putem să ne mărginim numai la tehnoprevenţie, care include mijloacele directe de apărare. E nevoie să scoatem imaginea noastră din clişeu, poliţia să nu mai fie văzută doar ca organ de represiune, cum a fost receptată ani de-a rîndul. Ca organism de ocrotire a comunităţii, are nevoie de sprijinul complex al comunităţii pe care o apără. De curînd, printr-o hotărîre de guvern, s-a înfiinţat un centru-pilot de asistenţă şi protecţie a victimelor violenţei în familie – a femeilor, în special –, cu sediul la Policlinica Universitară Titan. Acolo se face trierea, înregistrarea şi îndrumarea persoanelor care au avut de suferit agresiuni şi se analizează modalităţile concrete de asistenţă şi protecţie. Au un serviciu Hot Line, vor să pună la punct o bancă de date pentru a putea evalua corect proporţiile fenomenului. Aceeaşi unitate-pilot, în cazul în care anumite fapte depăşesc sfera strict conflictuală şi contravin legilor, sesizează factorii competenţi pentru a lua măsuri. Succesele noastre, cîte sînt pînă acum, reprezintă rezultatul colaborării cu factori diferiţi, şi cu specialişti din diferite domenii. Dacă aceleaşi comandamente morale, vechi de cînd lumea, "cinsteşte pe tatăl şi pe mama ta", "iubeşte-ţi aproapele", "să nu ucizi" "să nu furi" – le slujesc şi le răspîndesc în comunitate şi preotul şi poliţistul şi specialistul în probleme juridice şi medicul, fiecare cu mesajul specific, societatea îşi va găsi mai repede reperele morale necesare.

Interviu de
Tita CHIPER

Alina Ioana CIOBĂNEL
etnograf

Săru' mîna, naşule!

Între "mă duc la naşi cu plocon de Lăsata Secului" şi "n-am nevoie de mulţi bani de tren, că merg cu naşul" este distanţa dintre o rudă şi o relaţie, temporară, e drept, dacă vorbim de controlorul C.F.R.

De fapt, este naşul rudă? Da, pentru că se respectă interdicţia incestului între urmaşii finilor şi cei care i-au botezat şi cununat. Mai mult, în satul românesc tradiţional naşul se moştenea din tată în fiu, aşa că erau serii de familii înrudite. Chiar şi azi, în jumătatea de sud a ţării mai există pe alocuri aşa-numitul "naş de baştină" şi dacă-l schimbi fără să-i ceri voie, ţi se poate întîmpla "să-ţi ţină lumînările la spate" în timpul cununiei şi nimeni nu-şi doreşte un asemenea blestem... şi nici nu-i plăcut să te cheme "naş de ploscă"!

Iniţiatorii sînt cunoscuţi în toate religiile iar biserica primitivă, în zilele persecuţiei creştine, îi folosea pentru a fi sigură că nici un intrus nu se va strecura; de aceea, alături de "nonus", a apărut şi paralelul "fidei iussores" pentru iniţiatori. Noi l-am păstrat pe primul, care la început s-a referit doar la naşul de botez. Odată cu apariţia aceluiaşi naş şi la botez şi la cununie, năşia se integrează în rudenie şi ajunge o parte componentă importantă a neamului, ca înrudire spirituală, alături de cea consangvină şi afină. Năşia se întemeiază şi se trăieşte în spaţii sacre, biserica, profane, casa, uliţa, în timp sacru şi profan. Naşul mediază între profan şi divinitate, el girează şi facilitează trecerea tinerilor în comunitatea căsătoriţilor. "Am luat un păgîn, ţi-am adus un creştin!", îi spune naşa mamei, cînd vine de la biserică şi-i dă copilul peste prag, dar tot ea o "învelește" pe mireasă, după ce s-a terminat masa de cununie, şi o trece în rîndul femeilor măritate. Influenţa naşului este considerată atît de mare încît dacă finii nu-i trăiesc poate fi luat "naş din drum" – copilul se pune la un loc umblat şi primul care trece trebuie să-l boteze şi aşa va trăi!

Dacă este lesne de priceput prezenţa rituală a naşului este mai greu de înţeles de ce se moşteneşte. Poate pentru că s-a simţit nevoia să se întărească sistemul de înrudire? Apariţia unor neamuri noi şi mai ales perpetuarea relaţiei de-a lungul mai multor generaţii avea nişte avantaje sociale. Mutarea de accent dinspre ritual spre social poate explica şi ce se întîmplă azi cu înrudirea spirituală.

Dacă în sudul ţării naşul de baştină, mai ales la ţară, se schimbă mai rar, în jumătatea de nord de zeci de ani se pun două şi chiar mai multe perechi de naşi la cununie, ba, mai de curînd, şi la botez. Şi totuşi, naşul care l-a botezat pe mire este numit "nănaş mare", marcîndu-i statutul special printre ceilalţi nănaşi. Uneori, chiar preotul, dacă vede prea puţini "părinţi spirituali", întreabă: "Ei, nea cutare, nu te pui nănaş?" Şi, bineînţeles, omul se duce mai aproape de altar şi cunună sau botează, alături de ceilalţi. Poate este şi "mai mulţi, mai vesel, mai frumos", dar sigur este "mai mulţi, mai mult sprijin pentru fini". Dar, fie că este o pereche de naşi, fie că sînt mai multe, modelul, în limitele diferenţelor zonale, urmează un ceremonial: alegerea naşului, botezul, cumetria, prima scaldă a copilului, ruptul turtei sau tăiatul moţului iar la nuntă ploconul care se duce naşului, înainte şi după nuntă, la date fixe, pusul voalului miresei şi a florii mirelui, cununia, îmbrobodirea tinerei neveste. În sud, unde numele copilului se pune după naş, după naştere, se merge să "i se ceară numele"; pentru un transilvănean, care îşi botează copiii după numele părinţilor sau bunicilor, "cerutul numelui" poate părea o glumă... Cam aşa se petrec lucrurile la ţară. Dar la oraş? Şi poate n-ar fi rău să vedem, dacă orice locuitor al satului, de oriunde este şi sătean, adică purtător al civilizaţiei săteşti, sau aşa cum se întîmplă multor navetişti, sau celor din generaţiile mai tinere, se poate vorbi de o stare de trecere de la rural la... Oare la ce? La fel cum şi pentru locuitorii oraşului din prima, a doua şi cîteodată chiar a treia generaţie, minunatele crescute cu cheia de gît, a fi orăşean înseamnă un bloc şi cîteva cămăruţe. Dar, ca orice structură socială, neamul are un grad oarecare de mobilitate. Se modifică, se desface şi, deloc surprinzător, se reface. Iese dintr-un teritoriu relativ redus şi se extinde; o parte rămîne la sat, alta la oraş. În ce priveşte năşia, fie că urmează modelul tradiţional şi cei tineri îşi iau naşii de baştină, fie se caută un nou părinte spiritual. Opţiunea depinde de gradul de conservatorism al noii familii, de distanţa faţă de cei rămaşi în sat şi nu este vorba doar de numărul de kilometri.

Chiar dacă rudenia spirituală pivotează în jurul unei axe al cărei punct de sprijin este elementul religios, neschimbat la oraş sau la sat, criteriile de alegere a naşului şi aşteptările se modifică. Cînd îşi aleg singuri naşii, tinerii se îndreaptă spre cei cu avere, cu rang politic, poziţie socială superioară, cam tot ce ar putea aduce avantaje prin înrudire. Se mizează pe legămîntul religios care, nu-i aşa?, nu poate fi călcat. Chiar cei cu aşa-zisă educaţie ateistă au o atitudine cumva superstiţioasă legată de tot ce ţine de biserică, şi odată dezghiocat elementul de spectacol, rămîne o temelie zdravănă de credinţe aparent uitate. Şi pe ele se întemeiază convingerea că naşii îi vor ajuta. A avea un naş bine situat înseamnă, poate, un loc de muncă mai bun – azi "privatizaţii" sînt foarte căutaţi – sau o ascensiune proptită de cineva aşezat sus în ierarhia politică. Numai că relaţia nu este univocă. Chiar înainte de ultimul război se cunoştea moda adunării de clientelă prin năşie. Deputaţi cununau şi botezau şi îşi asigurau astfel un număr de voturi. Deci nimic nou sub soare, numai că amploarea de astăzi nici pe departe nu era atît de mare: luăm cunoştinţă acum de scandalurile afacerilor oneroase făcute de adevărate clanuri, cum ar fi cel din Insula Mare a Brăilei, care a ajuns pînă în presă, cu titluri care dezvăluiau cum o relaţie de năşie a întărit o încrengătură care nu mai avea nimic în comun cu religia, ci mai degrabă cu pedeapsa hărăzită necredincioşilor!

Dar naşul se alege într-un anumit fel şi pentru că se doreşte o reconstituire a ceva lăsat într-o reşedinţă îndepărtată: neamul. Şi atunci se ia un vecin, un coleg de serviciu sau chiar un neam dintre cei stabiliţi în acelaşi loc, apropiaţi tinerilor. Se încearcă stabilirea unei reţele familiale care să ajute la o înrădăcinare şi se transplantează o realitate a tradiţiei într-un loc nou care poate deveni astfel mai uşor "acasă". Pentru că asta este una din marile greutăţi a celor veniţi de curînd la oraş; dacă pentru sătean acasă reprezintă şi casa, şi curtea, şi tot satul, la oraş se găseşte într-un spaţiu închis, unde strada nu-i nici pe departe spaţiul lui, cu însemne pe care să le recunoască, cu oameni pe care să-i salute. Unii, de fapt, recunosc un acasă în apartamentul pe care-l locuiesc, dar şi un acasă la ţară. "Sîmbătă mă duc acasă" este cu mult mai mult decît casa părintească.

Şi năşia îi ajută să se simtă "la ei" şi în alte locuri, şi cu alţi oameni. Dusul ploconului la naş este tot un drum acasă. Aţi văzut cît de mulţi sînt cei care duc plocoane la Lăsata Secului în Bucureşti? Iar statutul naşului nu s-a diminuat. Tot naş sau nănaş i se spune, termenul de înrudire spirituală prevalînd oriunde şi oricînd asupra oricărui altul.

Vintilă MIHĂILESCU
sociolog

Jocurile sociale ale neamului

Rudenia nu este nicăieri un fenomen biologic; ea este ceea ce o cultură înţelege să facă din relaţiile sale "de sînge", din alianţele matrimoniale şi/sau înrudirile "spirituale", în conformitate cu viziunea sa despre lume şi interesele sale sociale particulare. În primul rînd, ea funcţionează pretutindeni ca **sistem de rudenie**, iar sistemul nu este un dat biologic, ci o construcţie socială.

Neamul va fi astfel şi el în bună măsură ideologie şi nu doar simplă biologie, "arbore genealogic". El presupune în primul rînd o memorie socială a ascendenţei, niciodată dezinteresată. "Memorizarea unei spiţe de neam colective este un fenomen social de creare a unui sistem juridic de înrudire care nu se poate ivi decît în anume condiţii sociale – ne spune H.H. Stahl. Anume, trebuie ca memorizarea spiţei de neam să fie legată de un interes practic. Conştiinţa înrudirii nu este deci un fenomen care însoţeşte automat fenomenul biologic al înrudirii, ci este condiţionată social".

Care este deci "interesul practic" al neamului?

Simplist vorbind, am putea spune că acesta este unul de apărare a drepturilor şi resurselor comunităţii de rudenie în raport cu diferite categorii de "elemente alogene", mai mult sau mai puţin ameninţătoare pentru soarta "neamului". Ca strategie socială, neamul se va orchestra astfel diferit, în funcţie de diferitele perioade istorice sau contexte locale, pe scurt, în funcţie de "interesul practic" de moment.

Astfel, în îndelunga perioadă de destrămare a obştei devălmaşe, pe măsură ce apar interese antagonice rezultate din lupta între "autohtoni" şi "străinii acaparatori" sau între autohtonii bogaţi şi cei săraci, satul va fi divizat după criteriul "cetelor de neam", destinate să organizeze apărarea împotriva rivalilor. "În momentul cînd satul acceptă recunoaşterea unui anume număr de cete cu drepturi egale – ne spune acelaşi H.H. Stahl – se cheamă că un nou sistem de calculare a drepturilor devălmaşe a luat naştere: satul, de aici înainte, va umbla pe numărul de «bătrîni», cîte au fost şi cetele recunoscute de către sat. Avînd părţi egale, aceşti moşi sînt consideraţi fraţi, şi astfel legenda eroului eponim poate lua chip ca ceva de la sine înţeles". Altfel spus, strămoşii se nasc în prezent, ca legitimare, ca sistem de drept cutumiar menit să apere prin prestigiul aproape sacru al vechimii o tranzacţie a "interesului practic" a unor grupuri de "descendenţi". Cît de "genealogice" erau aceste spiţe de neam, ne-o sugerează şi următoarele stări de fapt: astfel, în 1806, satul Dragoslavele "umblă pe 22 moşi şi jumătate", un anumit grup de familii fiind considerat prea mic pentru a lua parte la fel de mare ca ceilalţi; sau, mai aproape de noi, în zona Câmpulungului, "interesul practic" al unei reîmpărţiri a făcut să se treacă de la 12 neamuri recunoscute social la 13.

Neamul joacă astfel, în această perioadă, un rol dublu, complementar: 1) cel de armă economică, fiind un argument de drept cutumiar în procedurile de partaj şi de moştenire a pămînturilor; 2) acela de armă ideologică, de păstrare a coeziunii şi avantajelor neamurilor "autohtonilor" confruntate cu diferite categorii de "străini".

La altă scară, *Neamul românesc* se naşte şi el urmînd, în mare, aceeaşi logică: "interesul practic" de apărare a resurselor şi drepturilor unei comunităţi mari de "autohtoni" în confruntarea lor cu diferite categorii de "străini" a generat "memorizarea unei spiţe de neam colective", descendente din "Moşul Traian". Şi astfel toţi românii au devenit fraţi...

Neamurile ţi le dă Dumnezeu, prietenii ţi-i alegi singur – se spune. Cîtă vreme cît ce era dat de la Dumnezeu era un bun argument pentru păstrarea "rînduielii din bătrîni", oricît de supusă ar fi fost aceasta vicisitudinilor "interesului practic", neamul şi-a păstrat osatura sa istorică, legitimarea prin vechime, prin "cum a fost dat de la Dumnezeu". Comunismul laicizează şi neamul, fără a-l face însă să dispară. Acesta devine acum mai lax, mai "descurcăreţ", mutînd centrul de greutate de pe descendenţă pe alianţă. Naşii, personaje ale rudeniei spirituale mai puţin "date" şi deci mai uşor de "ales", capătă un rol tot mai mare în strategiile de neam. Neamul se desfăşoară acum mai mult pe o orizontală a relaţiilor prezente (care pot constitui un "interes practic" pentru membrii neamului) decît pe o verticală a descendenţei (care nu mai legitimează nimic, deci devine neinteresantă)*. Aproape că s-ar putea spune că "sînt neam cu cine mă ajut" şi; complementar, "cei cu care mă ajut îmi sînt ca neamuri". *Păi unchiul cutare nu mai face parte din neam* – ne explica nu de mult un ţăran – *că a plecat la oraş şi nu mai dă pe aici.* Neamul devine tot mai mult o selecţie pragmatică de rudenie, menită în continuare să apere resursele şi drepturile "noastre" în confruntarea cu "ei", ce funcţionează ca o reţea de clientelism. O reţea pre-modernă însă, care leagă între ele elemente de rudenie, fie ele şi "revăzute şi adăugite", şi nu indivizi, în sensul modern al cuvîntului.

Cu aceste *neo-neamuri* a început şi tranziţia noastră spre modernitatea economiei de piaţă. Şi cum modernitatea înseamnă, în acest plan, emanciparea individului prin desprinderea de structurile şi exigenţele rudeniei, ţelurile tranziţiei intră în conflict structural (şi) cu această realitate socială masivă. Dar, probabil că, tocmai aceasta înseamnă tranziţie...

---

* Strategia eroului eponim, adică a legitimării prin vechime, va fi păstrată doar la nivelul politicii naţionale, cu revizuirile de rigoare: "moşul Traian" va fi înlocuit de "moşul Burebista" etc.

Z. ORNEA

Familia Brătianu

E greu de afirmat existenţa unor trăsături unitar comune la macrocolectivităţi (popoare, naţiuni). Antropologii de astăzi afirmă că se pot distinge numai individualităţi. E însă incontestabil că aceste individualităţi umane îşi transmit, după o schemă aleatorie bine studiată de genetică, urmaşilor genele. Se poate astfel vorbi, incontestabil, de trăsături moştenite, fizice sau intelectuale. E ceea ce, obişnuit, se numeşte rudenie între un individ şi urmaşii săi. E probabil că aşa se explică unele trăsături comune în spaţiul unei familii. Cîteodată, ele devin ilustre prin personalităţile ce le cuprind. Se cunosc, la noi, cîteva astfel de familii cu rol şi importanţă ştiute. Goleştii, Văcăreştii, Sturdzeştii, Cantacuzineştii, Ghiculeştii sînt astfel de cazuri unanim ştiute. Şi Caragiale a întemeiat o astfel de dinastie, deşi unul dintre fii (Mateiu) şi-a detestat efectiv părintele, inclusiv opera acestuia.

Astfel de situaţii mai pot fi, desigur, citate. M-am gîndit să mă opresc aici la cazul celebru al dinastiei politice a Brătienilor. Ion C. Brătianu s-a născut în 1821, al cincilea, în familia boiernaşului Dincă Brătianu. Printre fraţii lui s-a mai remarcat Dimitrie, devenit şi el om politic. N-a avut o copilărie fericită, devenind iunkăr la 14 ani. De abia în 1839 îl convinge pe tatăl său să-l trimită, pentru studii, la Paris. N-a izbutit să-şi termine studiile, dar cursurile audiate au contribuit enorm la formarea lui spirituală, cunoscîndu-i la Collège de France pe Quinet, Michelet, Bataillard. Şi, important lucru, la Paris s-a apropiat de cercurile politice radicale. Fapt este că, în revoluţia de la 1848 din Ţara Românească, Brătianu a fost unul dintre militanţii de frunte, remarcîndu-se ca radical. Au urmat anii exilului parizian (1848-1856), consacraţi studiului şi activităţii politice radicale. La reîntoarcere, devine unul dintre capii mişcării politice, militînd pentru Unire. Bun prieten cu C.A. Rosetti, au făcut un tandem recunoscut şi remarcabil. Erau radicalii mişcării politice româneşti, făcîndu-i zile grele lui Alex. Ioan Cuza, în timpul celor opt ani de domnie, contribuind, totodată, la abdicarea silită a domnitorului. Misiunea de a-l aduce în ţară, incognito, pe prinţul Carol lui Brătianu i-a revenit. Gruparea politică pe care o conducea I.C. Brătianu se depărtează de radicalismul convingerilor, el devenind un om politic temperat. Aş spune chiar că a învins, în el, pragmatismul, remarcîndu-se, de acum încolo, prin luciditate şi pliere inteligentă pe real. A înţeles că-i necesară constituirea unui partid politic temeinic organizat. Cu tact şi spirit concesiv, a izbutit să pună bazele Partidului Liberal în 1875. Era, incontestabil, cel mai puternic partid din ţară, conservatorii, divizaţi, întemeindu-şi partidul abia zece ani mai tîrziu, dizidenţele rămînînd, aici, şi după această dată, o prea tristă realitate. Destinul a voit ca, în 1876, Partidul Liberal condus de I.C. Brătianu să ajungă la guvernare, premier fiind, desigur, preşedintele partidului. S-a întîmplat ca acest guvern (mereu remaniat) să guverneze ţara timp de 12 ani, pînă în martie 1888. Cu siguranţă că această cea mai lungă guvernare din istoria modernă a ţării s-a datorat dibăciei şi priceperii politice a lui I.C. Brătianu, ajutat de înţelegerea prinţului (din 1881 regele) Carol I. În această perioadă nu s-a înfăptuit numai independenţa ţării (1877) şi transformarea ei în regat (1881), dar s-au pus, incontestabil, fundamentele României moderne, sub raport economic şi instituţional. Rolul lui I.C. Brătianu a fost, de aceea, covîrşitor în istoria politică a ţării. A suportat, în tot timpul lungii sale guvernări, tot felul de dizidenţe în partid (una a fost condusă chiar de fratele său Dumitru), schimbînd miniştri mereu după nevoie, el conducînd, de fapt, întregul guvern. Acest efort şi aceste sacrificii, care i-au măcinat sănătatea, meritau să fie făcute. Şi ele pot fi, azi, în perspectiva istoriei, deplin înţelese, căpătînd aprecierea necesară. S-a stins în 1891. Dar lăsa moştenire ţării trei fii, care au ştiut să-i continue dăruirea şi apostolatul.

Cei trei fii ai bătrînului Brătianu au fost Ion (Ionel), Vintilă şi Constantin (Dinu). Toţi trei au fost trimişi să studieze, în Franţa, ingineria. Ion I.C. Brătianu, reîntors în ţară cu diploma, a lucrat o vreme – puţină – ca inginer la Căile Ferate. Dar, destul de repede, s-a impus în Partidul Naţional Liberal, condus, atunci, de D.A. Sturdza. Oculta liberală (în fruntea căreia se afla Eugeniu Carada) nu-l agrea pe Sturdza, hotărînd să-l înlocuiască cu fiul cel mare al fostului şef al partidului. A fost, atunci, în 1908-1909, o luptă scurtă şi feroce împotriva lui Sturdza, care l-a înnebunit la propriu. Dar nu s-a putut împotrivi voinţei Ocultei. Premierul guvernului şi, apoi, şef al partidului, a devenit tînărul Ionel Brătianu. S-a dovedit activ, în ciuda firii sale aparent molatice. A regenerat efectiv partidul, aducînd, în frunte, gruparea foştilor socialişti, intraţi în 1899 în P.N.L. La sfatul acestora şi prin decizia sa, a hotărît modernizarea organismului românesc prin reforma agrară şi lărgirea sistemului electoral. Programul reformator a intrat în dezbaterea parlamentului în primăvara lui 1914, şi dacă nu izbucnea războiul care, repede, a devenit mondial, ar fi fost înfăptuit. Războiul a modificat totul, inclusiv opţiunea politică a României. Împotriva dorinţei bătrînului rege Carol I, care voia ca România să intre în război alături de Puterile Centrale, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a optat, asemenea majorităţii oamenilor politici (cu excepţia lui C. Stere, P.P. Carp, Al. Marghiloman, Titu Maiorescu) pentru neutralitate deplină. Viaţa lui Ionel Brătianu a devenit un calvar. O puternică grupare politică (Take Ionescu, N. Filipescu, Barbu Delavrancea şi alţii) îi cerea intrarea imediată a ţării în război de partea Antantei, acoperindu-l, pentru tergiversarea lui abilă, cu injurii. Dar el şi-a apărat opţiunea, ducînd, în secret, în cei doi ani ai neutralităţii, tratative cu ţările Antantei. A angajat ţara în război, în august 1916, numai după ce a obţinut înscrierea în tratatul politic al recunoaşterii dreptului României de a reprimi provinciile cotropite de imperiul austriac (Ardealul, Banatul, Maramureşul, Crişana şi Bucovina) şi promisiunea, sancţionată de tratatul militar, că aliaţii vor deschide un front la sudul ţării, şi aprovizionarea ritmică cu muniţii şi armament. Nu Ionel Brătianu este vinovat de dezastrul de la Turtucaia şi nici de celelalte care au determinat refugiul în Moldova. Vina cea mare a fost a aliaţilor care nu au respectat clauzele tratatului militar. Dar România a avut noroc cu carul, şi anul 1918 îi va aduce reîntregirea ţării, sancţionată, apoi, de Conferinţa de pace de la Versailles şi Trianon. Nu e exagerat să se aprecieze că, la înfăptuirea actului Marii Uniri, Ionel Brătianu a avut o contribuţie hotărîtoare. Tatăl său a contribuit, tot hotărîtor, la realizarea independenţei ţării, iar fiul la Marea Unire. Istoria, cum se vede, a fost bună cu dinastia politică a Brătienilor. După război, Ionel Brătianu n-a prea înţeles mare lucru din noua hartă a vieţii politice româneşti, cu noile partide atunci apărute. El n-avea încredere decît în sine şi în puternicul său P.N.L., ignorînd şi dispreţuind noile partide politice postbelice. Puternic sprijinit de regele Ferdinand şi de regina Maria (la intervenţia lui Barbu Ştirbei), Ionel Brătianu s-a comportat, în anii postbelici, prea autoritar şi aproape dictatorial, voind să reorganizeze România Mare după vrerea şi concepţia sa. Era, de aceea, acum, temut şi detestat de noii fruntaşi politici. Dar era atotputernic şi aproape discreţionar. Aflat în culmea puterii şi premier fiind, moare în 1927, în urma unei banale maladii, rău tratată de medici. Omnipotenţa a fost înfrîntă de natură.

Dar puterea a rămas, o vreme, în familie şi în atotputernicul P.N.L. Premier a devenit fratele său Vintilă care, pînă acum, se făcuse remarcat ca economist şi finanţist, lui aparţinîndu-i vestita formulă "prin noi înşine". Dar Vintilă Brătianu n-a putut rezista, ca premier, decît pînă în noiembrie 1928, datorită campaniei acerbe a Partidului Naţional Ţărănesc, care cerea, impacientat, puterea. Şi a căpătat-o, din partea regenţei. Vintilă Brătianu a rămas numai preşedintele P.N.L., pînă la moartea sa petrecută în 1930. I-a succedat, nu cum s-ar fi cuvenit, al treilea frate Brătianu, Constantin (Dinu), ci – cum hotărîse pe patul morţii Ionel – I.G. Duca. Dinu Brătianu n-a avut de aşteptat pentru a accede la această demnitate decît trei ani. În decembrie 1933, la asasinarea lui I.G. Duca de către legionari, preşedinte al P.N.L. devine Const. (Dinu) Brătianu. A avut parte de împotrivirea regelui Carol al II-lea, care – voind subminarea Partidului Liberal – l-a preferat premier pe tînărul Gh. Tătărescu, Dinu Brătianu rămînînd – pro forma – preşedinte al partidului. Treptat, regele a încurajat gruparea tinerilor liberali, în dauna celor bătrîni conduşi de Dinu Brătianu, instalînd dihonia în P.N.L. De abia în anii războiului a revenit, în rolul său de preşedinte al P.N.L., Dinu Brătianu conducînd, alături şi secondîndu-l pe Iuliu Maniu, opoziţia politică a ţării împotriva regimului Antonescu. Şi asta deşi, formal, toate partidele politice din ţară erau desfiinţate. A izbutit, împreună cu Iuliu Maniu, (şi celelalte partide coalizate în B.P.D.) ca regele Mihai să-l aresteze pe mareşalul Ion Antonescu, rupînd alianţa cu Germania şi trecînd, cu armata, de partea aliaţilor din Naţiunile Unite. Soarta a fost crudă cu ultimul dintre cei trei fraţi Brătianu, Dinu, sfîrşindu-şi zilele în închisoarea din Sighet, unde a murit, în chinuri, şi ultimul fruntaş din această ilustră dinastie politică, istoricul Gh. I. Brătianu. Dar numele familiei Brătianu va rămîne pentru totdeauna important în istoria politică a României moderne.

Cristian PREDA
asistent, Facultatea de Ştiinţe Politice, Universitatea Bucureşti

O Românie stupidă

Unul dintre puţinii socialişti foarte inteligenţi ai secolului nostru, cunoscut în România doar datorită scrierilor sale de logică, Bertrand Russell, observa că una din trăsăturile modernităţii este alungarea principiului ereditar din universul politic şi menţinerea lui în sfera economică. Cu alte cuvinte: într-o democraţie, care e regimul modern prin excelenţă, copiii moştenesc averea părinţilor, nu şi funcţiile acestora. Pur şi simplu pentru că funcţiile sînt elective. Pentru socialiştii de felul lui Russell, judecată dintr-o perspectivă istorică, lumea modernă cunoaşte din ce în ce mai puţini monarhi şi din ce în ce mai mulţi proprietari.

La rîndul său, unul dintre numeroşii liberali foarte inteligenţi ai secolului nostru, cvasi-necunoscut în România, Ludwig von Mises, observa că menţinerea patrimoniului economic este totuşi foarte dificilă acolo unde există piaţă, adică acolo unde adevăratul suveran este consumatorul. Altfel zis: copiii irosesc mai devreme sau mai tîrziu averea (chiar considerabilă), dobîndită de părinţi în afaceri, dacă nu ştiu să satisfacă gusturile mereu schimbătoare ale clienţilor. Evoluţia lumii moderne este citită de liberalii de felul lui Mises într-un sens fundamental diferit: doar intervenţia statului (singura cale pe care se poate crea un monopol, inclusiv pentru o familie) limitează transformarea întregii lumi într-o imensă piaţă, în interiorul căreia fiecare produce pentru alţii, trăind astfel pentru a fi util semenilor săi.

Deşi provin din tradiţii intelectuale opuse, cele două observaţii rezumate mai sus ne îngăduie să înţelegem care e situaţia rudeniei în lumea politică de azi. Nu şi în România.

Căci, la noi, aceste două observaţii nu au sens: ieşiţi dintr-un sistem totalitar, în care economia era confiscată de politică, concetăţenii noştri, de la miniştri la lucrători anonimi, refuză cu obstinaţie separarea politicii de economie, a statului de afaceri. Aceasta e însă condiţia indipensabilă a celor două fenomene tratate de Russell şi de Mises.

Că economia şi politica nu sînt, la noi, separate o dovedesc aşteptările electorale şi promisiunile întemeiate pe aceste aşteptări: grupaţi într-o majoritate semnificativă (de fapt, singura cu adevărat solidă), cetăţenii români doresc, înainte de orice, ca guvernul să le "creeze" o viaţă mai bună şi să le "dea" locuri de muncă, iar politicienii nu le propun altceva. Unii vor mai mult stat pentru a trăi mai bine, alţii ajung să încarneze statul pentru că promit o viaţă controlată de maşinăria guvernamentală. Iată de ce se poate spune că înrudirea fundamentală, cea care contează în universul politic românesc, este relaţia care îi leagă pe politicienii statolatri de cetăţenii care îi transformă pe cei mai seducători dintre ei în preoţii cultului etatist. Înrudirea cu pricina nu e bazată, evident, pe sînge, ci pe o caracteristică a minţii: e vorba de stupiditate.

Stupiditatea e, de altfel, singurul liant veritabil al comunităţii româneşti, atît cît există ea astăzi. Nu limba şi nici cultura invocate de naţionalişti (sau, mă rog, de cei ce îşi zic patrioţi), nu pasiunea liberală a înavuţirii oneste şi nici solidaritatea dragă socialiştilor de toate culorile nu alcătuiesc ţesutul comunităţii româneşti: dimpotrivă, tot ceea ce e solid şi are succes la românii de astăzi este, dacă nu totalmente insipid, atunci absolut idiot. Pentru a vă convinge, citiţi presa zilnică de la noi şi comparaţi-o cu gazetele unui popor european. Sau comparaţi o librărie din arondismentul VI al Parisului cu una de pe Calea Moşilor. Sau un om de afaceri englez cu unul român. Un parlamentar german cu unul din Constanţa. Nu veţi găsi asemănări substanţiale. Căci nu există înrudire profundă între românii plebiscitaţi (fie ei politicieni, oameni de presă ori afacerişti de succes) şi europenii pe care aceiaşi români i-au decretat ca model. Excepţiile, adică persoanele normale, sînt atît de rare încît nu pot decît scandaliza; polemicile devin rapid atacuri la persoană (în public) ori sursă nesfîrşită pentru bîrfe (în privat). Familia mediocrilor domneşte în România, în aplauzele generale.

Există o explicaţie a acestei domnii. Întîi de toate, e vorba de disprețul pentru idei. Vizibilă în varii situaţii – de la grija cu care sînt alcătuite discursurile publice la procentele alocate de la buget educaţiei şi culturii, de la tipul de presă care are succes la preferinţa pentru aranjamente de culise în defavoarea programelor inteligente de acţiune – disprețuirea ideilor e deja o tradiţie. Vechea formulă "prea multă carte strică" o rezumă, de altfel, foarte bine. Transferată în universul politic, disprețuirea ideilor înseamnă ignoranţă ideologică absolută, mascată uneori doar de arhicunoscutul limbaj de lemn. Cea mai importantă consecinţă practică a disprețuirii ideilor e, deloc paradoxal, tot un sentiment: e vorba de disprețul pentru instituţii. Puţini sînt cei care cred că instituţiile sînt mai importante decît persoanele; şi mai puţini sînt cei care consideră că instituţiile pot exista doar pe baza unei idei, în jurul căreia se dialoghează permanent. Dimpotrivă, regula generală pare a fi la noi exact pe dos: a crea (sau a reforma) ceva se reduce la a numi o persoană care trebuie să dovedească doar ulterior că are un proiect sau o idee şi care contrazice apoi, de pe poziţii de forţă, pe toţi cei care îndrăznesc să ridice obiecţii. Nu e întîmplător că în acest joc sînt introduse fidelităţile familiale, rudele zgomotoase ori amicii politici. Mediocrităţile nu au alt sprijin.

România stupidă se reproduce pe sine cu o forţă de seducţie care nu e egalată decît de mulţumirea provocată de egoism clanurilor şi neamurilor.

Lichefieri, secreţii, adieri

Investigînd mitologia creştină a aromatelor, antropologul Jean Pierre Albert (*Odeurs de sainteté*, 1990) vorbeşte despre reţelele de semnificaţie care alătură miresmele, mirul, uleiurile şi sîngele într-o convergentă funcţionalitate. Ele participă toate la un discurs despre reverberaţia umidă, "umorală" a trupului christic. Sînt canalele *simbolic sensibile* prin care Logosul se răspîndeşte, se insinuează în intimitatea lumii pe care vrea să o atragă, să o recupereze, să o integreze *vieţii* lui proprii. Studiul pomenit analizează legendarul aromatelor sub trei rubrici: "istoria naturală", "istoria sfîntă", "istoria regală". De la fiziologia lumii, la confruntarea ei cu transcendenţa şi pînă la învestirea puterii seculare, "secreţiile" christice circulă, înglobează, dau vitalitate, sens, legitimitate.

"Natura obiectelor celor mai sacre – spune J.P. Albert – rezidă probabil în faptul că se lichefiază, că se răspîndesc". Moaştele emană parfumuri, din icoanele miraculoase izvorăsc lacrimi şi uleiuri misterioase. Crucea, mai ales, care e *sursa* şi *principiul* tuturor acestor emanaţii, "umple întreaga lume şi o îmbată de o negrăită suavitate" (Jacoppo de Voragina, *Legenda aurea*). Pentru Origen, – care se referă primul la *simţurile spirituale* –, cunoaşterea însăşi are un aspect de senzualitate olfactivă: "parfumul doctrinei... a umplut casa întreagă a lumii, casa întreagă a Bisericii, casa întreagă a sufletului" (Comentar la *Cîntarea Cîntărilor*, II, 9, 3-5).

Avem de a face cu o bine susţinută afinitate între "seve", "parfum" şi "spirit". (În româneşte, slavonul "duh" conservă de altfel înrudirea, fie şi cu preţul unei valorizări inversate a miresmei.) Toate trei – alături de sînge – fac evidentă, comunică prin efuziune *esenţa' ascunsă* a emitentului. Interiorul, fiinţa lui autentică sînt forţate – prin presiune, incizie şi extracţie – să iasă din ascuns şi să se reverse în manifestat. Ca să-şi dea balsamul, arborele trebuie "rănit"; ca să-şi exate parfumul, alabastrul cu mir al Mariei Magdalena trebuie spart. Operaţia e limpede în tema "teascului mistic" unde Christos, încolăcit în jurul crucii ca strugure, îşi stoarce sîngele, oferindu-l în substanţa euharistică. Definiţia ioanică "eu sînt viţa, voi mlădiţele" e pusă astfel în mişcare, devenind eficace la nivel noetic, dar şi ritual. *Sensul* ei poate fi trăit, poate fi "consumat" prin intermediul vinului liturgic – vin care, graţie intervenţiei Duhului, participă la sîngele emis pe cruce. Duhul nu e numai cel care *preschimbă*, care reîntoarce acest vin în sursa lui veritabilă; nu e un simplu "operator" ritual. El e însuşi curentul care ne include în organismul divin, care ne dă luciditatea de a participa la el.

"Principiu de viaţă, revelare a unei realităţi iniţial ascunse, secreţia aromatică constituie manifestarea unei esenţe – în înţeles fizic ori metafizic – şi e, ca atare, o descoperire de adevăr. În acest sens, răstignirea e, pentru misiunea christică, *momentul de adevăr*, moment în care *interiorul lui Christos* devine manifest şi se revarsă în afară. Dar acest conţinut este în primul rînd divinitatea lui. Ea devine manifestă şi se propagă prin sînge convertit în miruri şi aromate" (J.P. Albert, *ibidem*, p. 177).

Or, în momentul acesta de adevăr – în momentul în care Adevărul se impune cu o ineschivabilă evidenţă, înălţat pe axul crucii şi "deschis" de lancea centurionului – în momentul acesta se produc, prin sîngele său, două înrudiri, două filiaţii.

Ar fi de spus că geometria crucii organizează toate nivelurile de sens, toate operaţiile acestui moment; ea direcţionează actele participanţilor după o riguroasă "schemă" a *amplorii* în colaborare cu *exaltarea*. Ei i se conformează şi înrudirile despre care vorbeam. Sîngele christic – eliberat de lovitura în coastă – picură vertical în pămîntul Golgotei, în grota din Muntele Căpăţînii. E locul în care tradiţia iudeo-creştină plasează mormîntul lui Adam, locul unde stăruie centrul, adumbrit acum, al Paradisului. Între creştetul christic – din zenitul axei – şi creştetul omului originar – din adîncul ei – circulaţia sanguină e restabilită, obţinîndu-şi calitatea autentică, ultimă. Dacă axul crucii s-a înfipt aici este, spun textele imnice şi comentariile, pentru ca această cale a sîngelui şi a vieţii divine să poată lucra asupra nucleului prim al umanităţii. Christos e numit "noul Adam" fiindcă recuperează şi preia în sine personajul uman originar, împreună cu întreaga lui descendenţă adumbrită. Iconografia conferă cîteodată craniului adamic rolul unui potir – care culege şi absoarbe sîngele vivifiant.

O a doua înrudire e decisă de cuvintele lui Christos adresate Mariei şi ucenicului "iubit de Adevăr", Ioan. Aceste două personaje, situate de iconografie la stînga şi la dreapta crucii, sînt deja *intimii* Logosului: Maria, prin reverberaţia Duhului care l-a întrupat pe Iisus din carnea ei; Ioan, prin iubirea lucidă cu care a identificat centrul ascuns al mesajului christic atunci cînd, la Cină, şi-a pus capul pe inima Adevărului viu. Or, acum li se spune: "Femeie, iată fiul tău!" şi "Iată mama ta!" (*Evanghelia după Ioan*, 19, 26-27). Propunem aici lectura hermeneutică a pasajului datorată lui A. Scrima:

"Din vîrful triunghiului ordonat de cruce, Iisus inaugurează un nou tip de «maternitate» şi un nou tip de «creştere». Norma acestei creşteri e Fiul ce se întoarce la Tatăl pentru a trimite Duhul, Mîngîietorul: o realitate ce se sustrage prezenţei şi comuniunii înţelese în sens curent, forţînd fiinţa ucenicului să crească pe urmele lui Christos, spre întîlnirea cu Duhul. Iar Fecioara e investită ca «loc matricial» al acestei creşteri spre Duh. Fecioara e «substanţa» sapienţială care susţine şi hrăneşte efortul creşterii: Iisus i-l arată Mariei pe ucenic ca pe un fiu... Există în această lapidară expresie un veritabil transfer de filiaţie. Mama lui Iisus pare a fi de acum înainte locul unei maternităţi care poate, şi trebuie chiar, să asume alţi fii, o dată ce unicul ei Fiu, Iisus, a fost ridicat în slavă. E de amintit aici expresia de origine semită, şi mai ales arabă, de *Umma*: structură matricială a persoanelor legate simultan printr-o doctrină (mai precis o spiritualitate) comună. Ea redă cel mai bine sensul şi noua demnitate pe care Maria, Mama lui Iisus o asumă de acum înainte ca Sophia ("Înţelepciunea transcendentă" a tradiţiei biblice şi orientale). În lumina acestei Înţelepciuni îşi continuă ucenicul proximitatea, intimitatea sa cu Misterul christic, chiar după plecarea Învăţătorului, pentru că din Ceasul acela – Ceasul împlinirii destinului terestru al lui Iisus – «ucenicul a luat-o la sine»." (André Scrima, *Comentar la Evanghelia după Ioan*, Beirut, 1986)

Chestiunea care se pune oricărui creştin ar fi cum să se insereze, la rîndul său, în această filiaţie. Într-un prim moment, s-ar părea că rolul sîngelui păleşte aici, în favoarea unei intervenţii exclusive a Duhului. Chiar şi în ce priveşte euharistia, termenii liturgici ca şi comentariile insistă pe caracterul *nesîngeros* al jertfei, pe caracterul ei "spiritual". Odată vărsat pe cruce – spun comentariile – sîngele lui Christos desfiinţează necesitatea unor mereu reiterate victime, specifică lumii vechi. Fie că insistă pe ineficacitatea acestui tip de sacrificiu (numai Christos poate elimina – prin sîngele său non-lumesc – circularitatea carenţelor umane), fie că adoptă o explicaţie "ecologică" (din milă faţă de vieţuitoare, El li se substituie cu o supremă şi definitivă eficienţă), explicaţiile de acest tip tind să evacueze brutalitatea, imediateţea efuziunii sîngeroase din conştiinţa creştină curentă. La limită, ele riscă să producă o anume fadoare, o vagă spiritualitate privată de consistenţă.

Or, am văzut că, dimpotrivă, aromatele – ca şi vinul – ne vorbesc insistent despre "pătimire", despre frîngerea şi zdrobirea substanţei pentru ca ea să-şi elibereze seva intimă. Eucharistia ca şi travaliul interior sînt "spirituale" în măsura în care oferă – la capătul efortului uman – un acces la spirit, o transmutare a fiinţei. Ca şi aromatele, omul trebuie să treacă prin episodul rupturii, al frîngerii de sine, al zdrobirii cojilor.

În formularea unui părinte al pustiei, înrudirea cu Christos ia chipul unei radicale tranzacţii: "dă sînge şi ia Duh", se spune în *Apoftegme*. Viaţa divină nu se obţine decît dacă eşti în stare să oferi, la rîndul tău, ceva la fel de esenţial, propriul tău principiu vital. Duhul nu poate circula, nu-şi poate exala mireasma inisesizabilă fără un "corp" adecvat în care să se "fixeze" (aşa cum, în limbajul aromatelor, parfumul are nevoie de vîscozitatea uleiului care îl captează şi îl conservă). Departe de a fi o umbră eterată şi evanescentă, omul "spiritual" e o persoană în care sîngele ajunge să fie animat de Duh, în care viaţa integrală e condusă de ritmul lui.

Autorul formulării invocate se numeşte *Longin*, la fel cu centurionul care a străpuns coasta Adevărului pe cruce. Mai mult decît un nume emblematic, decît o *signatură*, el constituie o linie de meditaţie şi de valorificare personală pentru filiaţia inaugurată în acel "moment de adevăr".

O istorie de la graniţă

În vremea războiului din Afganistan am auzit la *Europa liberă* povestea unui tînăr soldat rus. Cantonat în preajma frontierei, gata să fie trimis în luptă, el şi colegii lui erau – drept instrucţie zilnică – bătuţi cu extremă sălbăticie de superior. La început, crezuse că era vorba despre o metodă ţinînd de "iniţierea războinică". După o vreme, şi-a dat însă seama că nu. Era doar una din puţinele plăceri care rămîneau ofiţerilor pe front. Îngrozit de bestialitatea lor, ca şi de practicile homosexuale ale comandantului, tînărul soldat rus decisese să treacă la islam: teritorial şi, drept urmare, confesional. Fusese, în mod neaşteptat, primit cu bunăvoinţă de cealaltă parte a frontierei. Redactorul postului de radio îl întîlnise într-o bostănărie, pe care o păzea acum, citind *Coranul* cu capul adăpostit sub turban. Spunea că se simte fericit, că a găsit în Cartea sacră şi în noua credinţă un sens pentru viaţa lui, chiar dacă era perfect conştient că ea se putea curma abrupt cu un glonte din partea noilor camarazi, nu foarte siguri că nu au de a face cu un spion sovietic.

Pe vremea cînd am auzit această istorie, apetitul meu pentru interpretări simbolice funcţiona şi mai mecanic decît acum. Ce admirabilă piesă "hagiografică", mi-am zis atunci! O convertire intensă, sub presiunea neslăbită a morţii. O pace găsită în teritoriul "celuilalt". Totul mi se părea exemplar. Asociam rapid "bostănăria" cu grădinile mistice ale poeţilor arabi: oaze îmbălsămate de trandafiri, ţinuturi ale păcii, incinte paradisiace. Ce trecere convingătoare – îmi spuneam – de la un regim al ororii, al degradării tuturor reperelor către un "teritoriu al sensului". Eu, care aderam la credinţa proprie fără risc, mă delectam de aventurile exemplare ale celuilalt.

Astăzi privesc lucrurile sub altă nuanţă şi cu ceva mai puţin entuziasm simbolic. E cert că atare experienţe există, că ele pot reuşi interior, că pericolul, oroarea şi moartea sînt în stare să declanşeze iluminarea conştiinţei. Dar dacă pot furniza stimulentul şi simbolul pentru un demers interior, ele nu ţin în nici un caz loc de reţetă garantată. Astăzi, mai degrabă decît la "bostănărie", mă gîndesc la război, la mişcările de autoritarism, intoleranţă şi agresiune care utilizează religiile pentru a îmbrînci lumea într-un "teritoriu de sens" impus.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

Cuvente den copii

● Noaptea se evaporă din frunze. (8 ani)

● Cînd sîntem mici rîdem prosteşte de orice gras, deoarece nu avem probleme. (12 ani)

● E mai bine ca mamele să se ducă la serviciu decît să fie casnice, că dacă stau acasă dau toată ziua mîncare la copii şi se termină mîncarea mai repede. (8 ani)

● Cîntecele de jale folosesc la dor. (11 ani)

● Numele zilei de joi a fost dat vacii Joiana, pentru ca văcarul să nu-şi încurce vaca cu soţia. (12 ani)

● Apa are culoarea aşa şi aşa. (8 ani)

● Dacă mama este o icoană, cred că este pictată de tata. (11 ani)

● Mireasa se îmbracă mereu în alb şi mirele în negru, că mireasa trebuie să fie întotdeauna ca un înger, mirele se mai întîmplă să greşească. (11 ani)

● Sifonul e o apă cu ace topite pe limbă. (5 ani)

● Vaca, măgarul sau boul nu au nici o vină pentru că numele lor sînt folosite ca insulte de către oameni. Vaca e doar cam nesimţită, măgarul cam bleg, iar boul cam ignorant. (13 ani)

● Doctoriile se fac din sufletele oamenilor buni. (12 ani)

● Oamenilor li se poate băga în cap zicala "ce ţie nu-ţi place altuia nu-i face" doar prin pedepse. (11 ani)

● Numerele sînt la nesfîrşit, pentru că nu ne putem hotărî care să fie ultimul. (12 ani)

● Doctorii şi măcelarii se îmbracă în alb ca să se cunoască că sînt oameni de treabă. (10 ani)

● Noi trebuie să ne ferim capul de căldură ca să nu facem izolaţie. (10 ani)

● Autorii bancurilor sînt copiii. (10 ani)

Culese în 1995
de prof. Dorel ZAICA

... şi din bătrîni

În grupul compact al pietonilor ce aşteaptă lumina-verde în faţa "zebrei" din apropierea Primăriei, clădirea de la începutul Căii Moşilor, un băieţel, de vîrstă preşcolară, vrea să ştie:

— Care-i semaforul, tată?

Bărbatul, de vreo patruzeci de ani, costum vişiniu de mătase, cravată verde şi geantă-diplomat, îl luminează fără ezitare:

— Care să fie? Dungile astea, albe şi late, pe care om păşi mintenaş.

Avîntul vieţii anterioare

Incontestabil, – şi nu văd de ce am consuma şi aici, invidie – cel mai proaspăt succes repurtat de un ziar românesc este rubrica: "Ce-aţi fi fost într-o viaţă anterioară?" care atinge, de trei săptămîni, în *Naţional*, proporţiile aproape ale unei pagini. "Doriţi să aflaţi date despre existenţa D-voastră anterioară, aşa cum reiese din principiile metempsihozei? Trimiteţi la redacţie talonul alăturat..." Talonul nu cuprinde decît numele, adresa, data şi locul naşterii; sînt cele patru elemente întru totul suficiente pentru ca mai tot românul cititor de *Naţional* să poată afla imediat cînd a mai fost dumnealui pe lumea asta, unde s-a mai născut cîndva şi cu ce s-a ocupat atunci, în urmă cu o sută, două sau o mie de ani. E un spectacol în premieră – altul decît al anunţurilor matrimoniale şi cu totul altul decît al ferparelor: frenetic în abundenţă, rece în sunet, încremenit într-un mesaj care, voindu-se precis şi realist în detectarea unui neant, capătă alură de profeţie inversă, de mister învins. Iese o mîncare de peşte nemaiîntîlnită pe papilele imaginaţiei, în magazinele din Piaţa Amzei ca şi în acelea tipărite la Casa Scînteii.

Un sexagenar din Slatina s-a născut în nordul Chinei la anul 1275, a fost miner şi căutător de comori. Un alt slătinean, mai tînăr, a mai apărut, tot ca bărbat, în Bulgaria, la 1425, şi a fost bijutier. O tînără de 18 ani din Bucureşti s-a născut masculă în Noua Zeelandă, în anul 850, şi a fost constructor de corturi. Un Fănică din Bucureşti, om la 26 de ani în 1997, a fost femeie, s-a născut în nord-estul Statelor Unite în anul 1200 şi "aţi avut capacitatea de a descoperi drumuri nemarcate". Unui puşti de 4 ani (pentru care vor fi trimis talonul părinţii nerăbdători să ştie ce-au reprodus) i se comunică limpede: "v-aţi născut în Egipt în anul 1000 şi aţi fost constructor de case şi edificii publice". Citite unul cîte unul, răspunsurile par parodiile neinspirate şi facile ale unor suprarealişti care se joacă de-a buna vestire. Parcurse în torentul lor, ele produc o crescîndă şi clocotitoare senzaţie de hodoronc tronc, capabilă să compromită – cu o forţă curat românească, aceea din "mă umflă un rîs" – însuşi "principiul metempsihozei" şi al oricăror alte ezoterisme ce se vor şi se dau grave pe alte meleaguri. Poate că mă înşel – Eliade nu scria, în 1936, că sinuciderea nu-i de succes la români? – dar nu văd absolut nici un rost în a ne indigna cu inteligenţă sau maliţie în faţa unui fenomen care nu-şi ia nici o măsură de humor. Energia unei ironii e inutilă. Damblaua – cum i-ar spune unii raţionalişti tenaci – trebuie lăsată în voia ei, pînă se resoarbe, mai ales că de pe urma ei nu se pierde, ci se cîştigă. Ea nu se ridică la "imoralitatea" acceptată a atîtor cazinouri într-un oraş cu atît de mulţi cîini vagabonzi şi prea puţine ambulanţe. E greu de crezut că ea va dura cît integramele. Dar nu e singurul aspect al acestui exerciţiu popular – n-o putem lua şi aşa? – de căutare a eternităţii.

De ce n-am vedea aici un răspuns – nu ştiu cît de voios, nu ştiu cît de conştient – la cunoscuta ipocrizie a publiciştilor mohorîţi, aceea cu baba care se piaptănă cînd ţara arde? Întotdeauna, această simultaneitate culpabilă mi s-a părut neroadă, schematică şi blocantă, iar cei care o stabileau, nişte manipulatori înrăiţi în ale totalizărilor morbide. Arborele vieţii – cum o spun înţelepţii din ţările acelea de unde ne vine şi metempsihoza – e mult mai bogat şi mai verde în contrarietăţi, şi a observa aceasta nu duce neapărat la cinism, marea spaimă a moralei noastre atotgeneroase. Ar fi o nenorocire mai mare decît cinismul ca într-o societate liberă, chiar cu probleme arzătoare, să devenim nesimţiţi la tot ce-i în afara a ceea ce s-a decretat – repede şi cicălitor – drept "cel mai important", "cel mai grav", într-un cuvînt: major! E veşnica obiecţie a lui Dimov, într-un regim sufocat de fumul problemelor fierbinţi: dacă tocmai coafezele babii care se piaptănă sînt foarte importante în stingerea unui incendiu? Cine mă asigură că focşăneanca asta de 23 de ani care află azi, din *Naţional*, că "aţi fost bărbat, v-aţi născut în Germania în anul 1075 şi aţi fost călugăr", nu e chiar o coafeză pusă ieri pe liber, căci salonul nu mai are clienţi, toată lumea lăsîndu-şi barbă, plete şi codiţă pentru a fi gravă şi austeră pe măsura bugetului şi a disponibilizărilor? Ce să fi făcut? Să fi stat disperată între ştirile Andreei Marin şi Andreei Esca, între uleiul la 7.000 sau 14.000, între 3-0 sau 3-2 pentru Steaua în meciul de la Paris...? Nu-i mai bine să-ţi cauţi o altă viaţă? – simplu vorbind. Prea puţin metempsihotic, avîntul spre o viaţă anterioară mi se pare mai degrabă un moment de oarecare sinceritate şi oarecare politică al unor mulţimi nu într-atît de disperate ca să nu lipească şi să trimită un plic cu un talon care le dă dreptul la o (po)veste despre ele.

"...Bine, bine, dar paginile astea de viaţă anterioară sunt direct halucinante!" îmi strigă un amic, născut la Bucureşti, în anul 1930, ajuns în 1979 în deşertul Neghev, de profesiune anticar, pensionar şi turist pe Olt. Îi propun tăios să nu mai folosească acest cuvînt, fiindcă, la noi, pînă şi driblingurile lui Luţu în meciul Craiovei cu Chindia au ajuns să fie descrise, negru pe alb, ca "halucinante".

Radu COSAŞU

*

În faţa Catedralei Ortodoxe se înalţă grupul-statuar închinat eroului din Munţii Apuseni; în partea opusă era demolat tancul sovietic. Stîlpul de susţinere, soclu – în intenţia autorilor –, întrece de două-trei ori înălţimea siluetei ce trebuia pusă-în-valoare. Suspendat între cer şi pămînt, la o inestetică şi defavorabilă altitudine, bizarul monument derutează şi azi pe mulţi, prin echivocul imaginii, mai ales percepută din depărtare. Încît, o fetiţă curioasă se minunează sonor şi candid:

— Mamă, -i cocostîrcu-n stîlp, unde eu ştiam tancu?

Adevărul artistico-istoric e prompt reabilitat:

— Taci, tu, că-i Avram Iancu!

*

Faţada Teatrului Naţional e străjuită de impunătoarele siluete din bronz ale lui Mihai Eminescu şi Lucian Blaga. Un bade binişor înaintat în ani îşi turteşte şi mai abitir pălăria de paie pe ureche şi mă iscodeşte nedumerit, cu capul aplecat pe spate şi privirea aţintită la cei doi:

—De nu-i cu supărare, cine-s domnii ăştia din pchiatră şi pîntru ce s-or aşezat aici?

După edificare şi alte cîteva momente de meditativă tăcere, conchide între certitudine şi derută:

— No... care va să zică, aşe...! ...Apăi ...ăsta... cam samănă...! Daaa, ăla... nu pre...!

Doina SEBAŞ
Cluj-Napoca

Semnal

Clermont-Ferrand '98

Următorul Festival de scurt-metraj de la Clermont-Ferrand (a 20-a aniversare) se va desfăşura între 23 şi 31 ianuarie 1998 şi va cuprinde: al 10-lea Festival Internaţional; al 20-lea Festival Naţional; al 13-lea Tîrg de filme scurte. Alte programe: 20 de ani de scurt-metraj francez, 20 de ani de umor internaţional etc....

Pot participa: filmele de ficţiune, de animaţie, documentare şi experimentale pe 16 sau 35 mm, de pînă în 40 de minute, realizate după 1 ianuarie 1996.

Data limită a înscrierilor: 15 octombrie 1997.

Informaţii: Festival du Court Métrage de Clermont-Ferrand, 26, rue des Jacobins, 63000 Clermont-Ferrand/ France;
Tél: (33) 473 91 65 73;
Fax: (33) 473 92 11 93;
E-mail: festival@gdebussac.fr;
Web: http://shortfilm.gdebussac.fr

ÎNTÎLNIRI CULTURALE ROMÂNO-GERMANE

Wuppertal – Bucureşti: traseu artistic european (II)

Grupul **Bluepoint Underground** a susţinut la Bucureşti două spectacole atît de speciale încît nu sînt deloc uşor de descris. Încercînd totuşi, să încep cu "personajele" acestor reprezentaţii uluitoare. Unul este *Eberhard Kranemann*. Ceilalţi doi colegi ai săi de scenă sînt artişti la fel de interesanţi şi de multilaterali. *Caroline Keufen* (n.1968) e actriţă, a studiat şi dansul Butho, a jucat în filme experimentale, cîntă, participă la "performanţe" plastice. Iar *Oliver Blum* (n.1965) a lucrat ca operator şi regizor liber-profesionist în direcţii diverse, de la filmul experimental sau documentar la cel comercial sau... experimental-comercial, la MTV, unde atare combinaţie imposibilă capătă adeseori contur. A mai realizat şi instalaţii "videoluminospaţiale".

Cu ce se ocupă fiecare dintre ei pe scenă? Mai ales primii doi fac destule lucruri. Kranemann foloseşte aproape tot timpul o chitară solo, însă are şi pasaje la saxofon sau la orgă electronică şi produce – de asemenea – zgomote cu obiecte diverse, citeşte sau pronunţă în microfon texte uneori cursive, alteori fragmentare, cîteodată scurte enunţuri "suprarealiste" repetate obsesiv. În anumite momente, vocea, reverberată de amplificatoare, devine ea însăşi o sursă de vacarm. La rîndul ei, Caroline Keufen cîntă/recită/vorbeşte, dar îşi utilizează şi formaţia actoricească şi coregrafică: prestaţia ei sonoră se sprijină pe mimică, gestică, mişcare. Tot ea se ocupă şi de manevrarea – la vedere, "în ochii lumii" – a benzilor şi casetelor audio pe care au fost preimprimate fundaluri sonore. Doar Oliver Blum se concentrează asupra unui singur instrument, tot o chitară solo, pe care o exploatează "la sînge", variindu-i mereu tonalităţile din butoane sau prin apăsarea pedalei.

Rezultatul e un tip de reprezentaţie cu totul şi cu totul "necanonic". Muzică? În orice caz, oricîtă varietate a etalat domeniul în cea de-a doua jumătate a secolului XX, ceea ce oferă *Bluepoint Underground* reuşeşte să fie cît se poate de neobişnuit. Inventarul de ocupaţii scenice de mai sus arată – de pildă – că grupul ignoră compoziţia-standard a formaţiilor pop/rock/disco etc.: lipsesc chitara bas şi bateria, adică "infrastructura" ritmică. În parte, ea e compensată de acele benzi preimprimate, care conţin cînd desfăşurări melodice, cînd bruiaje efective, uneori foarte sacadate. Alteori – sonorităţi naturale, "citate" din realitate. Însă Kranemann, Caroline Keufen şi Oliver Blum nu fac doar muzică: ei "performează" fonic-vocal-verbal-vizual-gestual, producînd ansambluri multimediale şi multiartistice, colaje de sonorităţi, texte, mişcare, mixaje de cultură şi natură. Importantă e şi dimensiunea procesuală a spectacolelor: ele nu debutează niciodată abrupt, cu o anumită "melodie", ci se încheagă lent, după tatonări îndelungi, apoi cresc, parcurg înaintea noastră trasee întortocheate şi se vor stinge treptat pentru a fi reluate data viitoare. Desfăşurarea, dezvoltarea, extensia "performării" sînt esenţiale. Cei trei încep prin a-şi aranja îndelung instrumentele, benzile, textele, obiectele, testate, explorate progresiv, pînă cînd descoperi că – de fapt – preparativele au rămas în urmă şi reprezentaţia e în toi. Substanţa ei este – în fond şi la urma urmei – experimentarea fără limite a mijloacelor noastre de expresie: pînă unde poate merge muzica? Pe ce gamă se poate întinde vocea umană? Cît din realitate poate fi absorbit în "textul" culturii? Totul – iarăşi – fără crisparea demonstrativă a modernităţii tîrzii, ci cu degajarea amuzată a sfîrşitului de secol şi de mileniu, cu zîmbete şi rîsete, cu lecturi ironice de articole de ziar colate pe fundalurile instrumentale. În fluxul sonor practic-continuu, nesegmentat în "melodii", sînt integrate şi pasaje care parodiază reţetele comerciale de tip disco, mai întîi lansate de Kranemann şi Blum, însoţite de mişcările glumeţ-mecanice ale Carolinei Keufen în stilul dansurilor respective, apoi ritmate în crescendo, pînă la dizolvarea într-o magmă informă, pînă cînd "şlagărele" sînt livrate înapoi lumii de zgomote din care vor fi ieşit.

Încă o dată: este aceasta muzică – sau doar muzică? E – mai degrabă – un mod de a performa multiartistic, dincolo de tipologiile curente. Reprezentaţiile grupului *Bluepoint Underground* sînt – repet calificativul: – uluitoare. Ca şi: amuzante/enervante, simpatice/antipatice, atrăgătoare/respingătoare, fascinante/repulsive, foarte necomerciale, uneori foarte filozofice şi foarte parabolice, oferind imagini poliedrice ale fiinţei umane şi ale lumii de astăzi şi atingînd cîteodată momente de înaltă poeticitate...

Expoziţia celor cinci artişti plastici a fost vernisată de către **Andreas Steffens** (n.1957), care a susţinut mai apoi, tot în cadrul *Zilelor culturii contemporane din Wuppertal în Bucureşti*, o conferinţă (la Muzeul Literaturii Române). Dublu licenţiat în istorie şi filozofie, profesor la Universitatea din Kassel (după cea din Dusseldorf), Andreas Steffens are şi el o rază foarte largă de mişcare: predă antropologie culturală şi estetică; a publicat numeroase studii, eseuri şi volume de teoria istoriei, filozofia culturii, antropologie, estetică şi critică de artă; a lucrat mai mulţi ani în redacţia unei reviste de estetică şi politică (*Zeitmitschrift: Journal fur Ästhetik und Politik*); şi a înfiinţat, apoi a dirijat de-a lungul unui deceniu principala galerie de artă din Wuppertal. Aşadar, un filozof şi un eseist cu preocupări larg-antropologice, ceea ce explică interesul său – pe de o parte – pentru istorie şi politică, pe de alta – pentru cultură şi estetică, inclusiv pentru creativitatea plastică. Mai mult decît atît, Andreas Steffens vede în artă o dimensiune antropologică a filozofiei, fiindcă ea, arta, are capacitatea de a da corp unor potenţialităţi care nu se manifestă altfel în istoria concretă a umanităţii. În conferinţa susţinută la Bucureşti, Steffens a schiţat o imagine globală a ultimei sute de ani şi, după un bilanţ îndeajuns de pesimist, a pledat pentru "cercetarea antropologică", demers căruia atît filozofii cît şi artiştii ar trebui să i se dedice, pentru "imaginaţia antropologică" văzută ca "forţă a vieţii sociale". La capătul unui secol al "improbabilităţii de a fi", avem datoria – crede Steffens – de a contribui la "dezvoltarea" fiinţei umane, mizînd pe cultură ca spaţiu de manifestare a "formelor de a menţine viaţa ca posibilitate"...

Avem acum datele necesare pentru reevaluarea întregului proiect. Promotorul său, româno-germanul **Mircea Florian**, l-a asamblat din toate aceste componente disparate dar perfect congruente graţie flexibilităţii lor "interdisciplinare" şi permanentului lor apetit experimental. În foile-program, *Zilele culturii contemporane din Wuppertal în Bucureşti* au mai fost numite *Un simpozion în mişcare*: "simpozion" în sensul – firesc – metaforic al dialogului cultural internaţional; şi "în mişcare" – aluzie la faptul că mini-festivalul de acum era doar o etapă a unui traseu dus-întors virtualmente fără sfîrşit. A fost folosit şi genericul maximal al acestui du-te-vino cultural: *Întîlniri româno-germane. Un proiect artistic de Mircea Florian* – asumare auctorială a ansamblului ca – spuneam la început – "cel mai mare obiect artistic" realizat vreodată de cel în cauză. În acest fel, o operaţiune de organizare care ar putea trece drept una doar managerială, tehnică, de impresariat, devine un gest intelectual şi un act creativ. Propunîndu-ni-le (gestul şi actul), Mircea Florian ne pune în faţa unui continuum plastic-sonor-verbal care ilustrează – într-un plan general – o anumită orientare a artelor momentului şi – în particular – portretizează o comunitate "regională", contribuind astfel la explicitarea propriei ei coerenţe. Merită menţionat la acest punct că în grupul de la Wuppertal s-a aflat şi Andrea Leonhardt, fidelă şi totodată remarcabil de modestă şi de discretă susţinătoare a mişcării creative din zonă (între altele, reşedinţa familiei sale găzduieşte "happening"-uri sau recitaluri şi dezbateri literare).

Cine este – de fapt – Mircea Florian? (dincolo de coincidenţa de nume cu filozoful de altădată!)... Destul de cunoscut datorită numeroaselor concerte şi celor cîteva discuri imprimate în ţară, înainte de a se stabili în Germania, Mircea Florian e mai mult decît un "simplu" muzician. Încă de la începuturile sale, în jurul lui 1970, cînd făcea figură de "folkist", folosea mai multe instrumente (pe lîngă chitară – cobza, muzicuţa, drîmba) şi compunea versuri neobişnuite, în linie suprarealistă, mizînd pe asociaţii şocante şi pe intervenţii sonore surprinzătoare, contrastînd destul de puternic faţă de "folk"-ul cuminte din epocă, melodios, cu strofe şi refrene rimate şcolăreşte. Curînd, ceea ce putea face de unul singur nu i-a mai fost de-ajuns, încît Mircea Florian a început să cînte cu mici grupuri de prieteni care-l ajutau să-şi transfere căutările creative în planuri mai ample: cu instrumente bizare sau de atmosferă (ţiteră, sintetizator, mici instrumente de percuţie, foşnitori etc.), ei creau fundaluri, perdele sonore sofisticate pe care se proiectau compoziţiile stranii ale lui Florian, cu versurile lor trăsnite, dezvăluind o vocaţie nu doar muzicală, ci mai larg-experimentală. Nu fără legătură cu studiile sale de informatician, el a făcut şi experienţe de muzică electronică şi computerizată, pentru ca apoi, extinzîndu-şi mereu aria de cuprindere, să se alăture – mai ales în anii '80 – expoziţiilor de avangardă tip "Mail-art" sau "Spaţiul-oglindă", unde a expus obiecte, colaje, instalaţii de sunet. Îşi continuă experimentele în Germania, unde lucrează ca artist multimedia şi intermedia, elaborînd inclusiv asemenea "mari obiecte artistice" de felul *Întîlnirilor culturale româno-germane*. Şi la Wuppertal, şi în Bucureşti l-am ascultat cîntînd cîteva din mai vechile sale compoziţii, acompaniat acum de grupul rock *Sarmalele reci*, şi i-am regăsit radicalismul creativ tradus deopotrivă în versurile suprarealiste şi în explorările vocale, în izbucnirile tensionate, aproape violente. Un artist profund şi inventiv, bine "echipat" pentru surprize viitoare.

Concluzia am concentrat-o în titlu. Prin mişcările sale de pendul, dus-întors, proiectul de schimb cultural româno-german al lui Mircea Florian ţese – la scara sa mică, dar simbolică – o plasă de legături artistice şi intelectuale în bună rezonanţă cu ceea ce se întîmplă în Europa noastră – mică şi ea, în fond – în perioada pe care o traversăm: se întîmplă o "regionalizare" continentală, o integrare a tuturor diversităţilor într-un spaţiu multicultural, eminamente postmodern. Adică: *Wuppertal-Bucureşti: traseu artistic european...*

Ion Bogdan LEFTER

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Ultima apariţie

C.S. LEWIS
Despre minuni
Cele patru iubiri
Problema durerii
în colecţia "Terra lucida"
coordonată de Andrei Pleşu

În curînd

RENÉ GUÉNON
Simboluri ale ştiinţei sacre

STEPHEN HAWKING
Visul lui Einstein
şi alte eseuri

JOSÉ ORTEGA Y GASSET
Tema vremii noastre

Dosarele X ale Sănătăţii

Lista trece, pietrele rămîn

De cîtva timp, mintea românului se confruntă cu un proces reologic, altul decît revărsarea apelor din mătcile lor milenare: curgerea listelor, laminară sau turbulentă, după caz. Lista lui Stan, lista caselor naţionalizate, lista românilor cu conturi în Elveţia, multiplele liste de întreprinderi nerentabile... Firesc, Ministerul Sănătăţii contribuie şi el cu un mic afluent la creşterea debitului naţional: lista medicamentelor compensate. Am crezut că un biet firicel de listă s-ar fi putut furişa nesimţit la poalele tumultoaselor liste ale FPS-ului, cele mai de temut, care depăşiseră cotele de siguranţă încă de la zămislire. Dar vai, listuţa noastră, tocmai cînd să fie gata de integrare în şuvoiul comun, devine prilej de zîzanie interministerială. Atacată din dreapta şi stînga, se sprijină încrezătoare pe obîrşia ei sănătoasă, căci ea descinde tocmai din culmile profesionalismului de netăgăduit al specialiştilor. Aceştia, apăraţi de scutul competenţei ştiinţifice, pornesc un adevărat şantaj sentimental, făcînd praf şi pulbere atacatorii înarmaţi doar cu oarece chibzuială economică. De parcă medicamentele ţărilor integrate în CEFTA ar omorî bolnavii cu zile. Şi dacă, bătînd în retragere, duşmanii s-au agăţat de ideea salvatoare a unei liste în care să figureze doar denumirea medicamentului şi nu firmele producătoare, avînd preţul minim, răspunsul a fost tranşant ca o lamă de *Shogun*: ar fi nevoie ca toate farmaciile să fie dotate cu computere performante pentru a calcula preţurile! *No comment?* Ba da, mai întîi că pentru aşa ceva este suficient un PC 386, dacă nu chiar un 286, apoi, de ce n-ar fi bine ca toate farmaciile să aibă computere, aşa cum sînt obligate să aibă case de marcat. Mă întreb, de ce un medicament vital pentru unii mai puţin fericiţi decît noi, cum ar fi RYTMONORM, se importă din Germania şi tratamentul pe o lună ajunge la o sută de mii de lei, în timp ce acelaşi drog se producea, acum cîţiva ani, la o fabrică de medicamente din Tîrgu-Mureş, în colaborare, e adevărat, dar la un preţ mai mic. Nu ştiu dacă acea fabrică mai există, dar ştiu că există medicamente româneşti, cunoscute şi în străinătate, a căror reapariţie pe piaţă este evident obstrucţionată şi care, desigur, nu figurează pe celebra listă.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Socio-hai-hui

Societatea civilă la volan

Nu cunosc un indicator sintetic al modernităţii, sau civilizaţiei sau cum doriţi Dumneavoastră să o numiţi, mai bun decît traficul rutier. "Mentalul colectiv", această realitate inefabilă dar eficientă, invocată în orice situaţie dar greu măsurabilă în orice condiţie, se proiectează liber şi luxuriant pe ecranul şoselelor patriei. Şi cum, deşi nu toată lumea are maşină, cei care au fac parte cam din toate categoriile lumii noastre sociale, acest spectacol, măsurabil la o adică, poate fi considerat cel puţin simptomatic pentru "mentalul colectiv" al naţiunii.

Merg pe o şosea cu patru benzi, două în fiecare sens. Banda din dreapta e pentru proşti. Şi cum românu' e deştept – scuzată fie-mi expresia –, cît vezi cu ochii, pe această bandă nu vei găsi decît vreo căruţă rătăcită, un camion gîfiind din greu sau un Trabant complexat. Cu cît ai o maşină mai bună – sau o părere mai bună despre propria persoană –, cu atît e mai de neconceput să mergi pe dreapta sau să cedezi trecerea altei maşini.

Stau la o intersecţie cu "cedează trecerea". Traficul fiind aglomerat, maşina din fruntea coloanei are dificultăţi să traverseze. Toţi claxonează şi înjură şoferul incompetent, incapabil să se descurce. Cînd acesta reuşeşte într-un sfîrşit, următoarea maşină îi ia locul şi şoferul ei, care pînă atunci blestema în rînd cu ceilalţi, devine următoarea victimă a celor din coloană. Iar el nu-i mai înjură acum pe cei din faţă, ci pe cei din spate. Şi aşa, pe rînd, pînă trec cu toţii.

Stau la un stop, pe un drum în lucru. Cîteva maşini stau la rînd şi se formează o coadă. Altele depăşesc nervoase pe stînga, o iau înaintea celorlalte, blocînd banda din sensul opus; unii, mai duri, o iau direct pe cîmp. În cîteva minute, tot traficul se blochează, dar nimeni nu vrea să rateze şansa de a fi mai descurcăreţ decît ceilalţi. Faptul că singura probabilitate raţională este ca astfel să o încurce cu toţii, pare să nu preocupe pe nimeni.

Această junglă rutieră, în care pare să domnească doar legea celui mai tare, se "umanizează" brusc şi "cooperează" spontan doar cînd apare autoritatea. Un chipiu de poliţist la orizont şi toţi şoferii devin fraţi, îşi fac semne prevenitoare cu farurile, se aliniază şi chiar se ajută reciproc.

Ceea ce te impresionează cel mai mult pe şoselele de "dincolo", după ce te-ai obişnuit cu starea carosabilului, este faptul că dacă intri pe o autostradă, de pildă, cel care vine cu 140 km/h din spate, deşi este "în dreptul lui", trece automat pe banda din stînga pentru a-ţi face loc să te înscrii şi tu, nestingherit. Fiecare previne mişcările fiecăruia, pentru că toţi depind de toţi. Şi nu este vorba aici neapărat de cine ştie ce generozitate sau spirit cavaleresc, ci pur şi simplu de eficienţă. Care însă este privită ca o problemă a tuturor şi la care trebuie să participe cu toţii în mod egal. În interesul fiecăruia.

Această mentalitate presupune ceea ce în psihologie se cheamă "decentrare interpersonală". Copilul se naşte egocentric, ne spune Jean Piaget, părintele psihologiei genetice. El este capabil să urmeze un singur punct de vedere, o singură perspectivă: a sa, aici şi acum. Capacitatea de de-centrare, de descoperire a altor puncte de vedere şi perspective şi de coordonare a lor în structuri mentale tot mai cuprinzătoare se construieşte cu greu şi constituie însuşi mersul dezvoltării morale a individului. Este drumul de la biologic la imperativul kantian.

În acest sens, pe şoselele patriei, societatea civilă română este încă infantilă. Spiritul descurcăreţ nu este decît un egocentrism agresiv. El a funcţionat ca aparentă şi relativă solidaritate doar în confruntarea cu Poliţistul naţional. Democraţia, atîta cîtă este, l-a readus la ceea ce este: o mentalitate egocentrică şi puerilă, ridicată la rang de normă socială.

Fereşte-mă deci, Doamne, de descurcăreţi! Cu restul mă descurc şi singur...

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Gramatici în derivă

Lung este drumul apei prin natură pînă la om. Ea trece prin discursul politic, rupe poduri, case, digurile improvizate ale satelor moldovene, este poluată de fiecare mare centru industrial, este risipită din belşug, se reîntoarce în gramatică şi, dacă nu evadează în alte stări de agregare, tîrziu, (uneori, după luni de rătăcire) ajunge şi în rezervoarele marilor oraşe.

Se pare că este soarta fiecărei perioade de greutăţi prin care trece o comunitate naţională: să caute scăparea în poetică. Ariditatea realităţii este, astfel, ocultată de competiţia între simbolurile pe care le propun oficialii şi cele propuse de adversarii acestora sau de societatea civilă. Pentru primii, salvarea a venit de la sine – ei au abandonat metafora focului (incandescenţa, iluminarea, focul furnalelor etc.) compromisă suficient de comunism, au abandonat şi retorica axului (guvernare de centru, axul reformei, interesul central, controlul centralizat etc.) sau metaforele medicale (transfuzie, vaccin, injecţie de capital etc.) pentru că nu mai erau productive şi nici nu mai corespundeau cu tendinţele realităţii şi nici cu propriile lor intenţii. Ba – poate că figurile medicale au fost păstrate, în formele lor finale, decisive (operaţie, amputare, cangrenă...), ca un simbol al irecuperabilului. Apa survine, astfel, salvatoare, purgatoare, din noua gramatică. Pentru a determina, simpatetic, o deblocare a mecanismelor care s-au împotmolit în diversele reforme, pentru a sugera exactitatea şi precizia hidrografiei propriilor acţiuni, sau din cine ştie ce instinct exorcizant, oficialii recurg tot mai des la metaforele acvatice. Tocmai de aceea reforma şi privatizarea *curg*, problemele *decurg*, relaţiile între partide se fluidizează sau se dezgheaţă (starea de agregare depinde de starea de spirit a celui care evaluează situaţia). Fluxurile de capital sînt mai dese azi decît infuziile/transfuziile financiare de ieri. Valurile de proteste ameninţă barca reformei care ia, desigur, apă, după cum scriu editorialiştii. Uneori aceasta se împotmoleşte în apele de la mal sau se scufundă datorită indeciziilor care seacă de energii coaliţia guvernamentală. Uneori unul dintre cei puternici intră la apă. Adică în apa unde, ca în infernul dantesc, stau marii corupţi, plasaţi în bolgii de dimensiuni variabile. De aceea, *reforma este în derivă* sau şi-a regăsit cursul normal, deşi *la cîrma reformei stau interesele personale sau străine de interesele naţionale.*

Acum cîtva timp, zeci de familii din Braşov au anunţat că sînt gata să renunţe la apa caldă pentru că le costă prea mult. Regiile de energie termică luaseră această iniţiativă de multă vreme. În fiecare an, vara, marile oraşe sînt debranşate luni întregi de la reţea. În Bucureşti, fiecare cartier este privat de apă caldă circa 40 de zile, sub pretextul unei revizii tehnice. Însă nici după aceea, apa caldă nu curge. Apa este, de altfel, un element capricios care trebuie, dacă nu invocat, cel puţin evocat. Dacă manifestaţia din Braşov a găsit şi prin alte oraşe simpatizanţi, dacă s-au găsit unele asociaţii care să accepte că apa caldă a devenit un lux la care sînt gata să renunţe, nimeni, încă, cel puţin pînă astăzi, nu a manifestat pentru apă caldă şi pentru curăţenie. Plăţile pentru spectrala apă caldă şi pentru curăţenia metaforică atîrnă prea mult în buzunarul omului de rînd. Apele curg în continuare cenuşii prin robinete sau se adună în bălţi reziduale prin mahalale. Peste oraşe, vara, mai ales vara, pluteşte un aer greu, ca într-o cameră de om bolnav. Şi nu e de mirare că, în atîta secetă, vara îşi culege roadele virale.

Uzată de turbinele atîtor discursuri, apa este tot mai absentă din viaţa de zi cu zi a oamenilor.

Din nefericire, pentru unii, treburile mărunte, de zi cu zi, nu sînt guvernate de poetici, fie ele evadate din subconştient sau dintr-un instinct magic-simpatetic. Străzile sînt pline cu gunoaie, mizeria guvernează viaţa societăţii civile.

Cum îi stă bine unui poet, în fruntea românului bat valuri de revoltă sau de nostalgie.

Sorin ŞERB

Pagină realizată de Delia VERDEŞ

Stephen HOLMES
profesor de drept constituţional, redactor-şef la *East European Constitutional Review*

Ce putem învăţa acum de la Rusia (II)

Evoluţia postsovietică a Rusiei nu se conformează nici previziunilor propriilor disidenţi – deveniţi guvernanţi sau lideri ai opoziţiei – nici celor ale funcţionarilor şi politologilor occidentali, preocupaţi de stabilitate în această parte a lumii. Retragerea statului din economie (teoretic în numele unor concepţii liberale, dar practic din neputinţă) este catastrofală pentru ruşi şi ameninţătoare pentru Occident. În accepţia folosită în acest studiu liberal este politicianul care preferă piaţa liberă reglementărilor guvernamentale, cel care consideră că necesităţile colective sînt mai puţin importante decît drepturile individuale. În prima parte publicată în numărul 239 al Dilemei, *Stephen Holmes observă că aceste principii aplicate în societatea rusă, în absenţa unei maturităţi civice, sînt cel puţin insuficiente pentru constituirea unei adevărate societăţi liberale. În cazul unei guvernări iresponsabile, piaţa liberă este dominată de corupţia care aspiră la monopol, drepturile omului nu pot fi respectate dacă nu există o forţă capabilă să le impună. Pentru ca fiecare să fie liber este nevoie de o autoritate care să garanteze această libertate atît faţă de abuzurile statului, cît şi faţă de violenţa individuală. Realitatea rusă impune redefinirea noţiunilor de bază ale liberalismului şi chiar o reexaminare a realităţilor occidentale.*

Impozitele şi libertatea

Drepturile de bază nu sînt respectate în Rusia nu numai pentru că statul e debil şi inconsistent, ci şi pentru că este insolvabil. Lipsa cronică de bani erodează libertatea individuală, la fel cum diminuează şi capacitatea de apărare. Exerciţiul drepturilor depinde de utilizarea eficientă a resurselor publice, la fel cum exerciţiul incompetent al autorităţii publice determină înrăutăţirea condiţiilor din puşcăriile ruseşti, unde tuberculoza (2000 de deţinuţi au murit din această cauză în 1996) face victime şi printre paznici, iar rata înaltă a mortalităţii se explică nu atît prin abuzuri, cît prin suprapopulare, hrană infectă şi absenţa asistenţei medicale primare. În această situaţie nu tortura, ci falimentul finanţelor publice este principala cauză a nesocotirii drepturilor deţinuţilor. Un stat falit nu poate fi un stat liberal, oricît de ridicat ar fi "nivelul cultural" al cetăţenilor săi.

Ceea ce înţeleg prin insolvabilitate nu este absenţa resurselor în societate ca atare şi nici inexistenţa oamenilor bogaţi, deoarece acestea pot fi găsite în Rusia. Un stat insolvabil este acela care nu poate obţine, pe căi considerate a fi oneste, o parte modestă din bogăţia socială, direcţionînd apoi resursele astfel obţinute nu în buzunarele politicienilor şi ale clienţilor lor, ci *către crearea şi furnizarea de servicii publice*. Statul rus nu este liberal şi pentru că nu este solvabil. Şi este insolvabil pentru că este corupt, pentru că normele serviciului public sînt laxe, sau contribuabilii nu au încredere în cei care îi guvernează.

Una din principalele lecţii ale noii societăţi ne-liberale este că drepturile individuale nu pot fi protejate, dacă nu se strîng impozitele şi nu sînt redistribuite. Pentru a fi eficient în obţinerea resurselor, guvernul trebuie să fie apt să mobilizeze cooperarea. Într-un stat puternic, liberalismul nu conduce cu o mînă de fier pentru că, în context liberal, legitimitatea autorităţii conferă "putere", guvernarea fiind susţinută de bună voie de către cei guvernaţi.

Ameninţările cu pedepse pentru evaziune fiscală, mormăite de oficiali ai statului care se îmbogăţesc, nu favorizează onestitatea în materie de patrimoniu privat. Pentru a obţine cu oarecare eficienţă venituri, e nevoie de confirmarea percepţiei că statul îi tratează cinstit pe toţi cetăţenii şi în acest scop îşi comunică scopurile în public într-un mod inteligibil, încheie parteneriate cu importante grupuri sociale şi cu actorii lor, în încercarea de a rezolva problemele comune.

Guvernul rus nu poate proteja drepturile elementare din aceleaşi cauze care îl împiedică să asigure un mediu curat, cărţi în şcolile elementare, filme pentru radiografii în spitalele publice, pensiile veteranilor, un sistem naţional de autostrăzi, repararea drumurilor şi apa potabilă. El nu poate proteja drepturile pentru că nu poate orienta resursele publice. Adevărat, tribunalele funcţionează, dar hotărîrile judecătoreşti sînt în mod cronic amînate pentru că cheltuielile destinate de către buget Justiţiei sînt jalnice, adeseori inexistente. Dependenţa drepturilor elementare de veniturile obţinute prin impozite ne ajută să observăm că aceste drepturi sînt bunuri publice. Departe de a fi ziduri care să prevină amestecul statului, chiar şi drepturile aşa-zis negative se întemeiază pe bugetul obţinut din impozite şi pe serviciile sociale oferite de guvern pentru a ameliora atît bunăstarea colectivă, cît şi pe cea individuală.

Proprietatea şi statul

Este vorba, desigur, şi despre dreptul de proprietate. Rusia sovietică ne-a demonstrat cum legile şi reglementările pot sufoca activitatea economică. Rusia postsovietică oferă argumente pentru adevărul contrar. Dacă drepturile legate de proprietate nu sînt limpede definite, în legi lipsite de ambiguităţi şi nu se poate asigura înfăptuirea legii, proprietatea nu încurajează gestiunea corectă, tot aşa cum privatizarea nu determină automat spiritul întreprinzător.

Nu este vorba doar de faptul că guvernul trebuie să susţină şi să protejeze piaţa. Este vorba despre ceva mai elementar şi mai profund. Piaţa este creată, menţinută şi constant reglementată de decizii legislative şi de atribuire, care nu pot fi transpuse în viaţă într-o societate politic dezorganizată. Tot aşa cum nu poate exista capitalism cînd totul e planificat, nu poate exista capitalism nici cînd totul este de vînzare, de vînzare fiind şi funcţionarii instituţiilor publice care deţin titlurile şi bunurile. Economia de piaţă presupune o birocraţie competentă şi onestă.

Drepturile mele de a dobîndi, de a folosi, de a înlătura de la, de a vinde, de a lăsa prin testament, de a ipoteca, de a înlătura prejudiciile care ameninţă prosperitatea "mea" depind, în mod evident, de ceva care nu există în Rusia: de un sistem judiciar bine organizat, bine fundamentat, autoritar şi relativ onest. Un sistem legal liberal nu protejează şi apără numai proprietatea mea. El formulează regulile pentru proprietate, specificînd, de exemplu, obligaţiile de întreţinere şi reparaţie ale proprietarilor sau cum se poate vinde o proprietate deţinută în comun. Deci este la fel de lipsită de sens asocierea drepturilor de proprietate cu "libertatea faţă de guvernare" ca şi legătura între dreptul de a juca şah cu libertatea de a ignora regulile jocului de şah.

Dezvoltarea capitalismului într-un stat debil evidenţiază limitele concepţiei libertariene despre "independenţă". Un individ nu-şi poate crea condiţiile propriei sale autonomii în mod autonom, ci doar în colectiv. Dacă acei care sînt la putere nu sînt de partea ta, nu ai cum să-ţi afirmi cu succes "dreptul tău", să intri în propria ta casă şi să te foloseşti de ceea ce găseşti acolo – adevăr descoperit de exemplu de către musulmanii bosniaci evacuaţi din partea vestică a oraşului Mostar. Proprietatea este un set complex de reguli apărate de stat. În situaţii şi mai dramatice, proprietatea este o mistificare cînd comunitatea nu este capabilă să echipeze şi să pună pe picioare o armată aptă să apere teritoriul de hoţii şi bandiţii străini. Aceasta ar fi, să zicem, lecţia de la Srebrenica.

Este cazul să repetăm concluziile care se desprind: toate drepturile liberale presupun sau implică dependenţa individului faţă de colectivitate şi de principalul instrument al colectivităţii care este – asta-i situaţia – statul de natură coercitivă. Este un truism, o banalitate. Dar este unul dintre acele truisme pe care gîndirea dominată de Războiul Rece nu le-a absorbit integral.

Capitalismul rusesc este debil

La baza economiei liberale stă dorinţa oamenilor de a crede în cuvîntul celuilalt. Încrederea, ca şi cumpătarea, ca şi hărnicia sînt atitudinile psihologice care dau naştere ordinii legale. Dar în timp ce sistemele liberale stimulează şi recompensează asemenea atitudini, sistemele neliberale le sufocă. Pentru că în Rusia respectarea contractelor nu este obligatorie, plata în produse nu pare a fi o soluţie atractivă pentru creditori. În sfera autonomă, acolo unde guvernul nu mai are vreo influenţă, smulgerea prin forţă a banilor este un fenomen în expansiune, dar creditorii obţin cu greutate returnarea împrumuturilor pe termen lung. Una din funcţiile statului liberal este prelungirea pentru particulari a orizontului temporal, promiţînd aplicarea în timp a unor reguli cunoscute şi stabile. Proprietatea n-are nici o valoare dacă individul care o are sau cel care o doreşte nu cred în viitor.

Capitaliştii ştiu asta şi evită să investească în ţări cum e Rusia, pentru că acolo – ca să folosim alt limbaj – factorii economici sînt rapid trecuţi la solduri. E greu de presupus că se va putea stabiliza gestiunea investiţiilor în unităţi productive dacă oameni înarmaţi şi gata să ucidă cer bani pentru protecţie. În asemenea situaţii capitalul tinde să se orienteze spre extragerea resurselor naturale, unde zăcămintele pot fi păzite, la fel şi transportul; astfel se poate obţine un preţ frumuşel pe piaţa mondială.

Stabilizarea monetară nu este suficientă pentru a îmbunătăţi climatul investiţional din Rusia, deoarece instabilitatea comerţului, a băncilor, a vămilor şi a sistemului de impozitare pune semne de întrebare asupra viitorului. Şi deşi guvernul rus nu mai este opresiv şi tiranic, el nu este previzibil şi deci rămîne ne-liberal. Deoarece capacitatea statului de a colecta impozite este inadecvată, autorităţile au început să taxeze retroactiv firmele străine, care au o evidenţă contabilă corectă şi nu sînt în situaţia de a refuza. Această presiune financiară mioapă asupra investitorilor potenţiali dovedeşte exemplar efectele dezordinii politice asupra bunăstării publice.

Carenţa morală a capitalismului într-un stat ineficient nu este în mod necesar un reflex al socialismului rezidual sau al aversiunii faţă de inegalitate, cum adesea se presupune. În Rusia, actuala distribuţie a bogăţiei – care evită piaţa – pare oamenilor de rînd ilegitimă, deoarece majoritatea proprietarilor n-au muncit pentru avere sau n-au moştenit-o conform unor reguli cunoscute şi general acceptate. Proprietatea privată creează mai multă tulburare în instituţiile din Rusia, decît în Occident pentru că, din raţiuni evidente, nici o societate postcomunistă nu poate fi consecventă în aplicarea regulii "dă înapoi ce ai furat".

Amatorii de profit sînt încă de părere că cea mai adecvată metodă de a rezolva problemele cu partenerii de competiţie o reprezintă explozibilele din plastic. O economie nereglementată trezeşte nemulţumiri cînd personajele principale sînt considerate nişte mafioţi a căror gamă de mijloace se întinde de la intimidare pînă la contracte pentru crimă. Incapacitatea statului este evidentă şi din felul în care noii bogătaşi ruşi au ştiut să exploateze absenţa responsabilităţii faţă de corporaţie pentru cîştiguri personale. Directorii întreprinderilor subvenţionate de stat cumpără de la prieteni materie primă la preţuri de inflaţie şi vînd prietenilor produse la preţuri negociate, decapitalizîndu-şi firmele, transportînd avuţia publică în propriile lor buzunare. Apoi dispar, însuşindu-şi bunuri patrimoniale şi aruncînd răspunderea la datoria publică. Ei pot să se descurce cu atîta uşurinţă numai pentru că nimeni dintre cei preocupaţi de interesul public nu este capabil să-i oprească.

Capitalismul în care omul este lup pentru celălalt se dezvoltă cînd nu se aplică legile anticorupţie şi antifraudă. Imunitatea celor corupţi – deşi nu va dura o veşnicie – ţine în afara pieţei indivizi care altfel ar fi activi. Oamenii de rînd din Rusia sînt mai puţin descumpăniţi de dorinţa de a cumpăra sau de a vinde decît de vulnerabilitatea faţă de posibilii gangsteri; şi atunci se adresează unor furnizori pe care îi cunosc personal.

În Occident consumatorii beneficiază în restaurante de pe urma unei pieţe competitive, deoarece în calitatea lor de alegători şi de contribuabili au creat şi au stabilit reguli pentru autorităţile sanitare, ceea ce le permite să încerce aventura de a depăşi cercul restrîns al stabilimentelor deţinute de cunoştinţe. În Rusia, deşi a avut loc liberalizarea economică, slăbiciunea elementelor de piaţă liberă ne permite să realizăm cît de importante sînt organizarea politică şi acţiunea statului pentru a determina încrederea străinilor, necesară dacă piaţa vrea să se extindă devenind naţională. O fabrică de cîrnaţi din Samara nu va vinde unui angrosist din Nijnii Novgorod dacă nu există posibilitatea de a căpăta banii pe marfa vîndută şi dincolo de graniţele regiunii.

Pentru un procentaj oneros, bandiţii pot asigura, selectiv, plata datoriilor... La nevoie, îi pot ucide pe rău platnici. Dar ei nu pot face să fie respectate legile anticorupţie sau cele împotriva practicilor incorecte în afaceri. Motivul este evident. Legile anticorupţie sînt un bun comun, derivate dintr-un principiu biblic simplu (să nu furi), toţi beneficiază de pe urma lor şi nu doar cîţiva. Iarăşi, condiţiile din Rusia ne arată în ce fel pieţele liberale depind, pentru respectarea bazei lor morale, de stilul liberal de guvernare.

Capitalismul sălbatic ar putea totuşi să obţină acceptarea publică – deşi este nemilos, etalează inechităţi flagrante şi prezintă facilităţi pentru fraudă – dacă ar produce prosperitatea generală. Dar ruşii care nu trăiesc la Moscova nu percep o creştere economică aptă să compenseze pierderea siguranţei locului de muncă. Pentru că incapacitatea statului nu se reflectă doar în răfuielile dintre bandele de gangsteri şi schemele piramidale, ci şi în puţinele investiţii în infrastructură şi servicii, în neputinţa de a asigura drepturile deţinătorilor de acţiuni, în insuficienta supraveghere a siguranţei schimburilor, în încălcarea drepturilor de autor, în statutul legal confuz al colateralilor şi în reglementarea inadecvată a sectorului bancar, în aşa fel încît el să poată asigura credite în mod constant oamenilor de afaceri şi nu doar clienţilor. Absenţa reglementărilor antitrust reduce de asemeni avantajele liberalizării economice. Din toate aceste motive, dar în special din cauză că drepturile de proprietate nu sînt definite clar şi nu sînt protejate imparţial – "privatizarea" din Rusia nu declanşează inovaţia, nu încurajează investiţiile, nu sporeşte productivitatea muncii şi standardele de calitate, nu stimulează folosirea eficientă a resurselor deficitare.

(Va urma)

Traducere de
Magdalena BOIANGIU

Timpul, printre neamuri

– dialog cu Ioana CANTACUZINO, documentaristă la Ambasada Franţei din Bucureşti –

Iubim neamul ca pe singura formă de nemurire. Dar, dincolo de bunici, pentru majoritatea dintre noi el reprezintă un popor de umbre, o abstracţiune, mulţimea de antecesori de care ne simţim legaţi fără a-i putea imagina. Fiinţele îndepărtate ale neamului, înţeles de data aceasta ca încrengătură de rude, rămîn eroii unor istorisiri cu episoade ceţoase. Conştiinţa duratei concrete prin veacuri, ca parte a unei anumite familii, o au în ziua de azi din ce în ce mai puţini contemporani. Posibilitatea de a dialoga despre neam şi rude cu o asemenea persoană devine cu atît mai ispititoare. Interlocutoarea noastră, doamna **Ioana Cantacuzino**, *documentaristă la Ambasada Franţei din Bucureşti, se numără printre membrii celei de a 26-a generaţii ale unei familii ce-şi poate urmări ramurile şi înrudirile pe timp de aproape un mileniu.*

Stirpe şi obîrşie

În volumul apărut anul trecut la editura Albatros, *"O mie de ani în Balcani"*, se citează o afirmaţie potrivit căreia "Cantacuzinii erau, într-adevăr, mult prea numeroşi în momentul căderii Constantinopolului pentru ca urmaşii lor să nu străbată secolele". În mod obişnuit operăm cu sutele de ani cînd e vorba de istoria unui popor nu a unei singure familii. Cum vă gîndiţi la o asemenea durată?

Ioana Cantacuzino: Dacă stai să socoteşti, e un interval impresionant de timp petrecut printre rude... Cartea de care e vorba, scrisă de-un văr îndepărtat, Ion Mihai Cantacuzino, care trăieşte de mulţi ani în Franţa, are o însemnătate aparte pentru mine. Primele elemente ale documentaţiei necesare unei asemenea "aventuri" i-au fost transmise de tata, în 1976, cînd s-a dus la Paris, cu un an înainte de moarte. A fost încîntat să afle că, fără să aibă studii de specialitate, ruda lui e pasionată de istorie: l-a îndemnat numaidecît la treabă pe Ion Mihai, stăruind să-l facă să-şi asume o "misiune": pentru tata, care şi-a început cariera de istoric ca bizantinolog şi şi-a încheiat-o făcînd cercetări arheologice pe şantierul de la Cernica, unde a descoperit morminte vechi de cîteva mii de ani, a cutreiera timpul cu uşurinţă părea cea mai la îndemînă ocupaţie. Bănuiesc că ar fi fost foarte mîndru dacă ar fi apucat să vadă volumul.

Fiindcă şi în acest secol s-ar fi împlinit o veche vocaţie de cronicari, proprie multor bărbaţi din neamul Cantacuzino?

Cred că da. Ca să nu mai vorbesc de faptul că acel "cronicar" de la sfîrşit de mileniu este un român. În ultimii ani, Cantacuzinii au obiceiul să se întîlnească la o reuniune de familie: pînă acum s-au organizat pentru asemenea întruniri: prima, la Stockholm, fiindcă acolo trăia cel mai bătrîn reprezentant al neamului, Ştefan, un văr al tatei, a doua s-a desfăşurat la München, şi de ea s-a ocupat ramura bavareză a familiei, în Franţa a avut loc o a treia întîlnire a rudelor. Ce m-a frapat a fost faptul că la ultima, ţinută la Bucureşti, au venit şi unii care la cele precedente nu s-au dus. Toţi s-au strîns la locul de obîrşie.

Cantacuzinii răspîndiţi peste tot în lume se consideră cumva cu toţii români?

Disputa dacă sîntem sau nu sîntem urmaşii împăraţilor bizantini, rămîne un subiect pasionant care, probabil, va alimenta controverse şi-n mileniul următor. Chiar dacă am avea certitudinea că sîntem, la cîte generaţii au trecut de la primii Cantacuzini, atestaţi documentar pînă acuma, poate că mai păstrăm doar o singură picătură de sînge care face legătura cu ei sau un sfert de genă. Ceea ce nu se pune la îndoială e faptul că, în urmă cu cîteva veacuri, un Cantacuzino a fugit cu familia sa din Constantinopol, de sub turci, şi şi-a găsit adăpost în Ţara Românească. Chit că unii din neam au plecat apoi spre Rusia, rădăcina lor efectivă tot aici simt că este. Chiar Cantacuzinii trăitori în Bavaria de cîteva generaţii sînt porniţi tot din ţările române. Fie că e urmaşul unui ofiţer din garda ţarului care s-a căsătorit cu fata generalului Grand din America, fie că vine din ramura stabilită cîndva în Crimeea, care, după Revoluţia din Octombrie 1917, a fugit la Constantinopol şi a rămas acolo, oricine din familie, oriunde s-ar afla în lume, se consideră la origine român, chiar dacă, de generaţii, nu vorbeşte româneşte o boabă. O parte din cei care s-au întîlnit la reuniunea de la Bucureşti au făcut apoi o scurtă vizită şi la Istanbul. Am întîlnit acolo rude care au devenit cetăţeni turci, întorşi, s-ar putea spune, la locul de baştină după secole: ei bine, şi ei au conştiinţa apartenenţei la spaţiul nostru. Dacă e să socotim, ne deosebesc religii – avem printre noi şi ortodocşi, şi catoloci, şi protestanţi, şi musulmani – sîntem aşezaţi în teritorii îndepărtate unele de altele, ducem, prin forţa lucrurilor, moduri diferite de viaţă, cunoaştem experienţe deosebite. Dar sîntem de-un neam, în ambele înţelesuri ale cuvîntului. Numai Cantacuzinii din Antile nu sînt rude cu noi, ci descendenţii unor sclavi negri, care au primit numele după o filă de dicţionar, deschis la întîmplare la litera C.

Obligaţii de rang

Cît mai impune, acum, sentimentul apartenenţei la o asemenea familie obligaţii de rang?

Obligaţia de rang cea dintîi nu-i aceea de a-ţi aşeza pe cap o coroană, ci respectarea anumitor reguli care stau la temelia neamului din care te tragi: de onoare, de onestitate, de spirit independent, de păstrare a unor principii ce nu-ţi îngăduie compromisuri grave. Deşi, în plan riguros, şi faptul că eu am spus ani de zile "tovarăşe", cînd lucram ca ajutor de electrician sau ca vopsitoare de calorifere pe şantier la Băneasa, sau cînd vindeam ciorapi la tejghea la "Sora", ori mă adresam astfel celor din jur, la biroul de proiectare în care-mi cîştigam existenţa ca desenator tehnic – poate fi considerat tot un compromis, la urma urmei.

Aţi îndeplinit toate muncile de care amintiţi deoarece n-aţi avut încotro, într-un timp greu. Dar un Cantacuzino care ar alege să fie crupier sau disc-jockey cum vi s-ar părea?

Fiecare ajunge ce poate şi după cît îl duce capul, n-am cum să judec o situaţie anume. Recunosc însă că mi s-ar părea bizar ca un Cantacuzino să ajungă la ideea de-a deveni crupier sau parior. Deşi nici o meserie nu te face cu necesitate escroc, parcă totuşi... În fine, asta-i ceva la care nu m-am gîndit. Sigur că te simţi mîndru dacă printre rudele tale se numără persoane care au făcut ceva durabil. Cred că e firesc acest sentiment: să simţi nevoia să-ţi legi numele, dacă-ţi stă în puteri, de ceva important. E o datorie de neam. Dar eu n-am cum să-mi propun să ridic o altă biserică Colţea, ori un spital, în alt colţ al capitalei, numai pentru că mă înrudesc cu ctitorul, spătarul Mihai Cantacuzino, nici să-mi leg numele de o nouă versiune a Bibliei, îndemnată de pilda voievodului Şerban Cantacuzino, care ne-a lăsat Biblia de la Bucureşti. Bunica mea, Alexandrina Cantacuzino, era o fiinţă înzestrată cu o energie inepuizabilă, copleşitoare, gata oricînd să se implice în tot felul de acţiuni pozitive. Înfiinţarea învăţămîntului ortodox în România i se datorează, ca şi iniţiativa de-a ridica Mausoleul de la Mărăşeşti, deşi nu ea era în acel timp preşedinta Societăţii Femeilor Ortodoxe. Nu i-am moştenit îndrăzneala proiectelor mari, dar perseverenţa lucrului temeinic dus la capăt, cred că mi s-a transmis. Ca o amprentă de familie, căreia i te supui vrînd-nevrînd.

Lume închisă, lume deschisă

Un neam atît de durabil în timp nu face numai fapte bune...

Au fost şi din celelalte, slavă Domnului. Neamul a cunoscut intrigi şi drame: voievodul Şerban, Brîncoveanu, stolnicul Cantacuzino n-au lăsat în privinţa asta modele de relaţii de familie paşnice. Dacă mă iau după felul cum se transmiteau, prin rude, conflictele politice, aş spune că sîntem nişte oameni foarte pasionaţi. Dar adversitatea de la om la om mai puţin. P.P. Carp, fruntaşul conservator, şi Dimitrie Sturdza, liderul liberal – şi ei rude cu noi –, erau cumnaţi. Adversari politici fiind se detestau cordial, iar lucrurile s-au transformat în dramă cînd o fată Carp s-a căsătorit cu fiul lui Sturdza. Faptul a fost comentat de P.P. Carp cu o replică antologică, de umor amar: "fata mea a luat tot ce era mai bun în acel neam".

Deşi e numeroasă ca o populaţie, văzută din afară, familia dvs. reprezintă o lume închisă. Credeţi că tot astfel era resimţită şi dinăuntru?

Oamenii trăiau într-un cerc larg de prieteni, care le erau şi rude, ceea ce sporea sentimentul de amiciţie. Cînd o străbunică de-a mea, Ecaterina Cantacuzino, soţia Nababului, a organizat o şcoală particulară pentru tinerele fete, prietene ale nepoatelor ei, s-a pomenit că strînge în saloanele palatului său o sumedenie de rude, care, apoi, pînă la bătrîneţe, stabiliseră între ele o legătură nostalgică, pe care o nutresc de obicei colegii de liceu. Acestea erau rudele-prieteni. O altă categorie cu rol specific o reprezentau mătuşile – fete bătrîne sau văduve – păstrătoare ale tradiţiei în sens strict: însoţitoare la balurile de pe vremuri, fiinţe cu ascuţit spirit critic, faţă de care totdeauna te simţeai puţin încorsetat. A le face bună impresie acestor paznice ale tradiţiei devenea aproape o regulă de protocol, opinia lor conta mult pentru ceilalţi membri ai familiei. Mama mea, născută Zoe Grecianu, se trăgea dintr-o familie din Moldova, Ghica Deleni. Un unchi al ei şi soţia lui au avut 20 de copii, dintre care numai 10 au ajuns la vîrsta adultă: îmi imaginez că rolul unei mătuşi de odinioară într-o asemenea familie nu era deloc unul uşor. Unchii n-aveau, bănuiesc, atîta bătaie de cap cu nepoţii. De altfel, reproşul de "nepotism" nu a fost unul care să se fi făcut neamului nostru, din cîte ştiu eu cel puţin. Erau mai toţi persoane cu avere, nimănui nu-i trecea prin minte că, dacă la un moment dat mai mulţi membri ai familiei se aflau la putere, s-ar urmări prin asta căpătuirea unor incompetenţi. Cînd a fost prim-ministru, Nababul avea doi fii în guvern, bunicul meu şi Mihai, tatăl lui Bâzu Cantacuzino, ministru al agriculturii. Dar ideea de lume închisă putea să apară la un moment dat poate şi datorită unui obicei pe care l-aş considera specific familiei noastre: naşii de căsătorie sau de botez făceau parte obligatoriu din familie. Tata şi mama au fost cununa]i de părinţii mirelui, eu am fost naşă la căsătoria vărului meu primar, Ştefan Scully-Logotheti, căruia i-am botezat apoi şi fiica, soră-mea se numeşte Ileana şi Alexandrina după bunica paternă, naşă-sa. Dar aceeaşi familie, părînd una foarte închisă, are, totodată, o mare capacitate de deschidere. Nu numai mobilitatea şi răspîndirea neamului în toată Europa, ba chiar şi peste Ocean de la o vreme, o dovedeşte, ci şi o uşurinţă de a se simţi la locul ei, oriunde o duce soarta.

Europeni dintotdeauna, cum s-ar spune azi?

Cred că nici nu le trecea prin minte c-ar putea fi altceva. Chiar dacă România nu era atunci o ţară atît de cunoscută, bănuiesc că doctorul Ioan Cantacuzino, cînd lucra la Institutul Pasteur, nu avea impresia că, fiind român, vreun coleg parizian îl priveşte chiorîş numai din acest motiv. El se simţea european firesc, fără s-o declare toată ziua, cum nimeni, dacă este întreg la minte, nu scrie pe ziduri că-şi iubeşte mama, chiar dacă-i animat de cel mai arzător sentiment. Pe de altă parte, atunci cînd Puvis de Chavannes, căsătorit cu Maria Cantacuzino, a pictat-o pe soţia lui în Pantheon sub chipul Sfintei Genevieve, salvatoarea Parisului, n-a întîmpinat reproşuri că a ales o româncă drept model, în locul unei franţuzoaice. Am impresia că acuma se face prea mult caz, discutînd mereu dacă sîntem îndreptăţiţi sau nu să ne considerăm europeni cu drepturi depline.

Unde trăiesc acum cele mai multe dintre rudele dvs.?

Soră-mea în Germania, un văr primar în Franţa, o verişoară în Germania, unii cu care mă înrudesc în grad apropiat sînt cetăţeni germani, francezi, alţii, mai de departe, au devenit, de generaţii – suedezi, englezi, belgieni, americani; nişte rude trăiau pînă de curînd în Basarabia, la Chişinău, după ce capul familiei petrecuse ani grei de deportare în Gulag. În România nu mai am descendenţi direcţi, cei trei nepoţi ai mei, copiii soră-mii sînt nemţi, în cazul meu, generaţia a 26-a este ultima. Ramura strictă a Nababului se stinge oricum în această generaţie. Membrii familiei aproape că nu mai fac carieră politică. Exceptîndu-l pe fratele tatei, Alexandru, care a sfîrşit tragic, fiind executat, şi pe generalul Zizi Cantacuzino, fruntaşi ai mişcării de extremă dreaptă, restul neamului se afirmă în acest secol mai mult în meserii "civile": arhitecţi, medici, istorici, aviatori, ingineri ş.a. Dar indiferent cu ce se ocupă şi unde ar trăi, toţi Cantacuzinii sînt acelaşi neam, adevărat popor de rude. Alte familii vechi şi-au luat numele după o moşie, după locul de naştere şi nu totdeauna cei care se cheamă la fel se şi înrudesc. Nici moşia Cantacuzino, nici oraşul Cantacuzino nu există nicăieri în lume: există doar un neam cu un acut sentiment al continuităţii în timp, care se va răsfira şi în mileniul următor.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Iuliana CONSTANTINESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 240 ● 29 aug. - 4 sept. 1997 ●

Anul V
nr.241
5-11 septembrie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

PREA TÎRZIU PREA DEVREME

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Nae BĂDULESCU, Radu CARP, Sabina FATI,
Romulus Cătălin GEORGESCU, Cristian PREDA

Interviu cu Răzvan THEODORESCU

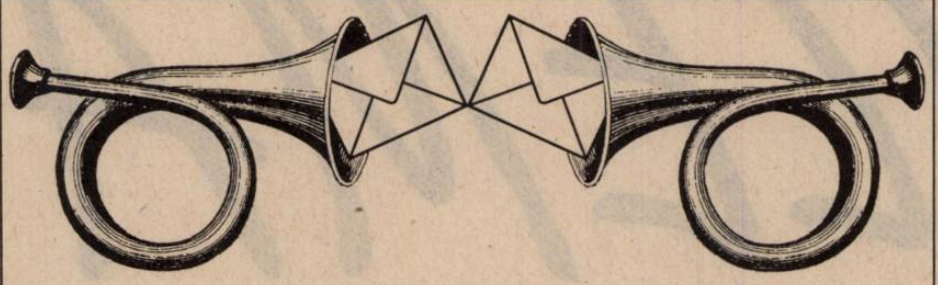

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 238: „*Informaţia – cît de publică este ea?*”

Insula
sau regimurile informaţiei

Cel care vrea să ştie stă singur pe o insulă, înconjurat de puncte luminoase, unele mai aproape, iar altele mai departe. El ştie că acolo, în larg, unde sclipesc acele luminiţe, se află informaţia mult visată. Pe de altă parte, fiind pesimist din fire, ştie că nu va ajunge niciodată acolo.

Căile lui de comunicare, încrederea sa, corăbiile sale dispar una cîte una.

Pînă la revoluţie, cel care vrea să ştie, frecventînd regulat Centrele culturale străine, împrumuta cărţi şi primea cunoaştere pe gratis.

Odată cu democraţia, cel care vrea să ştie s-a convins că nu există nimic pe gratis. Taxele puse l-au făcut să se gîndească de două ori, ba chiar, spre marea lui părere de rău, a renunţat temporar la abonamentul la British Council; de la Centrul Cultural American a dispărut posibilitatea de a împrumuta cărţi – şi poate chiar şi biblioteca – astfel că nişte corăbii i s-au scufundat.

Pe vremuri, cel care vrea să ştie îşi cumpăra un **Newsweek**, un **Herald Tribune**. Cei care nu vor să ştie au avut însă grijă să le aducă la nişte preţuri inaccesibile. Iar revistele de specialitate luminează departe, departe – nici măcar cele ruseşti – frecvente înainte de revoluţie, nu mai apar.

Pe vremuri, cel care vrea să ştie îşi cumpăra cărţi. Cărţi! “Ce frumos sună acest cuvînt!” Astăzi, achiziţia a două cărţi reprezintă a zecea parte din salariul său, iar lucrările tehnice sînt inaccesibile bibliotecii sale personale.

Încrezător în fundaţii promiţătoare, cu luciri de nou şi de Europa, cel care vrea să ştie a propus continuarea cercetărilor sale – concretizate pînă la vremea respectivă într-un doctorat – printr-un proiect finanţat de bursa oferită de fundaţii; şi-a depus proiectul, a trecut de faza de preselecţie, a ajuns la interviu.

A rămas aproape mut – lovit de un blocaj de admiraţie – la vederea celor cu care dădea interviul. “Trăim în cea mai bună dintre lumi” – şi-a spus – “astfel de persoane îmi vor spune sigur, sincer, părerea lor despre lucrarea mea în decizia finală”.

Un alt blocaj l-a lovit atunci cînd, peste un timp, a primit un răspuns politicos – şi total netransparent, prin care, bineînţeles, nu i se spunea “Eşti un bou”, ci “Dumneavoastră sînteţi un bou”. Era el un astfel de animal, lucrarea lui era o idioţenie, folosea ţ-ul în limba engleză, spunea prostii, lucruri neimportante? Ce subiecte au abordat cei care cîştigă aceste burse, ce lucruri grozave au prezentat ei acolo? Cel care vrea să ştie speră că, vreodată, cîndva, astfel de fundaţii, care reprezintă luminiţe înşelătoare pentru cei asemenea lui, să-şi justifice hotărîrile şi refuzurile.

Pînă atunci, cercetările sale personale, **pet project**-urile sale, stau într-un dosar. Ar încerca el să afle ce fel de animal e, trimiţîndu-le pe la diverse simpozioane şi congrese internaţionale. În general, însă, despre acestea – potrivit bunelor practici din cea mai bună dintre lumi – află în general după ce s-au desfăşurat. Simpla includere a materialelor sale în cele ale manifestărilor însă costă şi el nu dispune de cei cîţiva zeci de dolari necesari. Participarea personală – un vis.

Cel care vrea să ştie, deşi n-a fost membru de partid, simte că devine un comunist informaţional (sau informatic). Este evident că el dispune de calculator, la fel de evident este că n-are bani să-şi cumpere programe.

În buna tradiţie a comunismului, s-ar simţi fericit să se trezească într-o dimineaţă şi să vadă, la fiecare pom, răstigniţi, de cîte un abac imens, pe superinteligenţii care au compus partea referitoare la informatică din legea drepturilor de autor – instaurînd astfel, din prostie, un colonialism informaţional crunt. Măreţul soft autohton, pe care dînşii vor căci să-l protejeze astfel, este sublim dar, cu excepţia cîtorva programele firave de contabilitate, lipseşte cu desăvîrşire. (...)

Cel care vrea să ştie a fost în Vest şi ştie că acolo, la un salariu mediu (pentru cei din categoria lui) de 5-6.000 DM, 300-400 DM pentru un soft nu sînt semnificativi – la noi însă sînt, şi dacă n-ai licenţe pentru tot ce rulezi sub soare rişti să faci şi închisoare... Ca un adevărat comunist, într-o cruntă ilegalitate, pentru lucrările sale de cercetare, el foloseşte cel puţin 16-20 de soft-uri, costînd în medie 250 de dolari fiecare. Nici unul din aceste softuri nu este exploatat direct în scopuri comerciale – toate îi oferă însă ideile şi instrumentele necesare.

El se întreabă de ce, pentru insula pe care stă (plină cu programe geniale de salarii şi de contabilitate) şi în care salariul mediu este de 80 de dolari/lună, nu s-a putut găsi o idee de genul unei biblioteci naţionale de programe sau posibilitatea ca, în scopuri noncomerciale, să foloseşti orice soft poţi găsi atîta vreme cît menţionezi sursa.

Cel care vrea să ştie simte că devine paranoic şi se gîndeşte că există o conspiraţie, voluntară sau involuntară, prin care locuitorilor insulei să li se retragă, încet încet, accesul la informaţie – la orice informaţie şi nu doar la informaţia oficială. El simte că, în curînd, i se va spune din nou, oficial, că trăieşte în cea mai bună dintre lumi şi că luminiţele văzute în depărtare sînt doar nişte iluzii.

Dacă n-ar avea o anumită vîrstă, n-ar şti ce se cere în străinătate şi n-ar vedea o haită de pensionari, gospodine patrioate, cetăţeni din Vaslui ş.a.m.d. Ar striga: “Să ne mutăm în altă ţară!”, dar se teme de linşaj, aşa că îşi descarcă ofurile către **Dilema**.

Dr. ing. KOVÁCS Ştefan
şos. Colentina nr. 2 A, Bl. 3, Bucureşti

Nr. 233: „*Servicii secrete*”

Despre M. Moruzov

Stimată doamnă Elena Ştefoi,

Ca responsabil de număr (233 – din 11-17 iulie a.c.) al revistei *Dilema*, permiteţi-mi, vă rog, să mă adresez dumneavoastră, cu rugămintea de a ţine cont de următoarele:

În articolul *Servicii secrete pînă la 23 august 1944*, dl. **Z. Ornea**, preluînd necritic afirmaţii ale lui Eugen Cristescu*, colectate ca atare şi de Cristian Troncotă, inserează flagrante inexactităţi cu privire la persoana şi activitatea lui **M. Moruzov**.

1. M. Moruzov nu a fost lipovean. Desigur, nu consider degradantă apartenenţa la această sectă religioasă; dar *tatăl* său şi *fratele* mai mare au fost preoţi ortodocşi şi au slujit la biserici frecventate de români: tatăl său a fost preot la biserica *“Schimbarea la faţă”* – de pe strada Regina Elisabeta din Tulcea (portretul său a fost pictat cîndva în biserică); fratele lui M. Moruzov, preotul cărturar Simion Moruzov, a slujit la biserica satului de români din Zebil, judeţul Tulcea. (...)

2. Posibil ca M. Moruzov să nu fi absolvit decît şcoala normală. Nu deţin informaţii, dar, desigur, ele vor fi existînd. Despre acest “misterios” personaj s-a scris suficient, dar probe nu s-au (prea) păstrat.

Ar putea fi totuşi consultate cărţi mai serioase, aparţinînd unor profesori şi doctori în drept, ca Ion Bodunescu şi Ion Rusu-Şirianu, articole semnate de prof. V. Bobocescu etc. etc.

3. Z. Ornea: “De organizarea Serviciului său secret nu s-ar prea putea vorbi, aici dominînd, de fapt, haosul.”

Din alte surse aflăm:

“Relevîndu-se ca unul dintre cele mai bune şi eficace servicii de informaţii *din lume* (s.n.) între cele două războaie mondiale (...), Serviciul Secret de Informaţii Român, aflat la acea dată în subordinea Ministerului Apărării Naţionale şi în fruntea căruia se afla Mihail Moruzov (...), a urmărit (...) acţiunile subversive ale oficinelor de spionaj, diversiune, dezinformare şi propagandă ale statelor revizioniste...”

4. M. Moruzov ar fi fost un om profund neonest. (după Z. Ornea, via Troncotă).

Sus-menţionaţii au rămas cu zvonul la mijlocul drumului.

Un dosar întocmit de Romulus Voinescu (şef la Siguranţa generală – în rivalitate cu Mihail Moruzov – reprezentant civil al armatei, prin Marele Stat Major) îl acuza că s-a ocupat de contrabandă şi că şi-a însuşit o parte din banii publici etc.

În realitate, acuzatorii au căzut în capcana aparenţelor. “Negustorii” lui M. Moruzov, trimişi în misiune la Constantinopol, au prins firele unei bande de falsificatori, care intenţionau să plaseze în România suma de 12.000.000 ruble false, ceea ce ar fi dus la subminarea economiei naţionale, şi aşa şubrezită de pe urma războiului.

Acest incident s-a petrecut în 1920.

Generalul Dragu personal a intervenit pentru lămurirea acuzaţiilor şi clasarea dosarului. Este vorba de acelaşi general Dragu, care, în numele militarilor, l-a recomandat pe M. Moruzov în fruntea Serviciului secret, aflat pe atunci la dispoziţia Marelui Stat Major, dar încadrat cu personal civil. (...)

M. Moruzov a construit şcoli, a refăcut biserici, a susţinut familii nevoiaşe, tabere de vacanţă pentru elevii zonei natale.

Tulcenii, în vîrstă astăzi de 70 de ani (în medie), ştiu acest adevăr.

Cui folosesc inacceptabilele afirmaţii cuprinse în materiale ca cel vizat de aceste rînduri? În nici un caz credibilităţii şi prestigiului revistei *Dilemă*. Sperăm în cinste şi adevăr.

D. SIMULESCU
Timişoara

* Acestea sînt cuprinse în memorii, redactate pe cînd se afla în detenţie (!)

***N. red.**: Informaţiile dlui Simulescu despre M. Moruzov sînt utile negreşit şi, de aceea, binevenite. Ele completează cele din cartea dlui Cristian Troncotă. Le reţin, deşi, chiar cu ele, personalitatea lui M. Moruzov nu devine mai atrăgătoare.* (**Z. Ornea**)

Fără temă, dar interesante

La Nicula,
între pufuleţi şi busuioc

Mai puţini pelerini la Nicula, în această toamnă; în autobuze zdrăngănitoare, fără scaune sau cu vinilinul rupt, aşteptînd şi ele o minune. Astăzi, umilinţa zilnică a călătorului e justificată, că doar de aia e pelerinaj, să te mortifici, nu?

Spre icoana făcătoare de minuni se accede în trei trepte. Jos, satul pregătit gospodăreşte cu ofertă de fructe, obiecte de cult, lenjerie intimă, dulciuri, produse cosmetice, dar, mai ales, mulţi, mulţi pufuleţi şi busuioc scump. Cum tot pelerinul duce în pumnul strîns şi transpirat firul de busuioc, preţul ţine. Peste toate pluteşte răcnit triumfător, din boxe instalate în ajun, hitul verii. Cele cîteva cîntece religioase, mai firave, se pierd în ritm de rap. Profitul n-are apartenenţă religioasă: de-a lungul drumului, la mese instalate pe la porţi, preoţii ortodocşi rezolvă paşnic diferendul cu catolicii, vînzînd fără discriminare rozare şi medalia miraculoasă a Fecioarei Maria. Rar îţi pot oferi o informaţie, în ce le priveşte, în afara preţului.

Improvizată pe o scenă acoperită cu copertină, între mormane de scînduri, cărămizi şi noroi tropăit de sutele de picioare, biserica greco-catolică este a doua oprire a pelerinului. Sărăcie mare şi multe animale de la casele învecinate. O curcă arţăgoasă e alungată cu pietre ca şi păcătoasa din Biblie. Preoţii spovedesc din greu în apropiere. Poţi asculta liniştit păcatele reale sau imaginare ale zecilor de pelerini. Un cameraman îşi agită camera video între preot şi păcătos, filmînd de aproape capul ascuns sub patrafir.

Spre culmea dealului, numărul maşinilor de lux şi al poliţiştilor începe să crească. Îţi dai seama dintr-o privire dacă în anul acesta vei face pelerinajul cu sau fără Petre Roman. Lîngă icoana sfîntă e îmbulzeală mare. Ca la mai toate cozile, priorităţile se rezolvă prin forţă: un brînci sănătos, un cot bine plasat şi, cu puţin noroc, poţi privi de aproape aerul mustrător al Fecioarei Maria, ba chiar poţi să atingi icoana.

După slujbă, se rămîne la un ness, băut la botul calului (dacă nu l-ai băut chiar în timpul slujbei, pipăind instinctiv după telecomandă), sau la un picnic mai tihnit, cu familia. Spre seară satul se goleşte. Rămîn frumuseţea curată a locului, troiţele ruginite împodobite cu sinezii, gura-leului şi busuioc, dar mai ales amintirea feţelor trudite şi cu adevărat umile, a mîinilor crăpate de muncă, a desăgilor de lînă colorată cu pufuleţi pentru drum, a picioarelor umflate şi obosite de mersul pe jos.

Alex COSTIN
Dej

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Mentalităţi**
- **Şlagărele timpului**
- **Atributele românului**

VIEŢI PARALELE

Am cunoscut cîndva, în anii dictaturii, un tînăr studios, fragil în aparenţă, dar plin de nerv, neliniştit, tenace, gata să înfrunte, de dragul cărţii, toate obstacolele momentului. Terminase "Istoria Artei", dar curiozitatea lui intelectuală se exersa dincolo de birocraţia specializării. A fost repartizat neglijent, după criteriile strîmbe ale vremii, la un muzeu din Tulcea, ceea ce, date fiind înzestrările lui, echivala cu un mic asasinat. În acest timp, un alt tînăr – pe care mă bucur de a **nu**-l fi cunoscut personal – îşi confecţiona o obscură carieră de publicist, valorificînd minore dexterităţi de versificator, lingău şi ţoapă. Pe cînd cel dintîi era expediat în provincia dobrogeană, cel de al doilea primea o bursă Herder, prin bunăvoinţa unui potentat literar al epocii, nu lipsit de talent, dar într-atît de lipsit de cultură, încît nu ezita să invoce, scorţos, "scrierile lui Socrate". Viena a priit tot atît de puţin norocosului bursier, pe cît de puţin a priit Tulcea mai puţin norocosului său contemporan. Stupefiat lingvistic şi cultural, publicistul s-a descoperit patriot: s-a întors acasă înainte de expirarea bursei, pentru a pune umărul la propăşirea ţărişoarei. Şi în timp ce tînărul studios cerceta pictura românească a secolului 19, încercînd s-o mîntuie de marginalitate, publicistul opta pentru lirică omagială, delaţiune şi plagiat. Unul învăţa latina şi greaca veche, scria despre începuturile bizantine ale Europei, frecventa Păltinişul şi traducea din Platon, celălalt se dedica, la "Săptămîna", partidului comunist şi Securităţii. Unul lucra, nerăsplătit, în penumbră, celălalt se gudura la rampă, bălăcărind iresponsabil tot ce era onorabil în jur. Pînă şi "patronii" lui politici ajunseseră să-l dispreţuiască.

A venit revoluţia. Cel dintîi şi-a continuat studiile, dar a înţeles să le dubleze prin veghe civică. Şi-a spus părerea, curajos dar civilizat, ori de cîte ori a fost nevoie. Des. Cu bună credinţă, chiar atunci cînd, ca tot omul, putea fi victima propriilor sale idiosincrasii şi obsesii. Celălalt a amuţit o clipă, cuprins de spaima fără remuşcări a sicofantului demascat. Şi-a revenit, totuşi, destul de repede. A identificat, abil, culoarele unei noi cariere. A valorificat toate rezervele de vulgaritate ale românismului electoral, a devenit distribuitor naţional de abjecţie. Pîngăreşte tot, schimonoseşte deopotrivă ceea ce înjură şi ceea ce laudă. (Încă) tînărul studios a rămas "un simplu alegător", publicistul ignar a ajuns la putere. Parlamentar guraliv, veşnic pîrît de victimele neruşinării lui şi veşnic protejat de o impură imunitate, el e vedeta obscenă a vieţii noastre publice. Se găsesc destui naivi, destui nătîngi şi destui cinici care să-i savureze miasma. Cîtă vreme pe unii îi amuză, iar pe alţii îi dezgustă, îşi poate permite orice. Pentru a-l aşeza unde îi e locul ar trebui o minimă sămînţă de indignare. Dar, deocamdată, vechiul bursier eşuat a confiscat şi indignarea naţională. Aud că, de curînd, l-a dat în judecată pe studiosul său concetăţean pentru lipsă de patriotism. Cele două vieţi paralele se intersectează, astfel, absurd, în nepăsarea generală. Ne vom trezi, oare, pentru a recupera o fărîmă de sănătate? N-aş crede. Pe drumul integrării europene, un fost bursier Herder e cu siguranţă mai preţios decît un fost muzeograf la Tulcea.

Andrei PLEŞU

P.S. Firește, orice asemănare între personajele de mai sus și unele personaje reale (ca, de pildă, Andrei Cornea și – *pour ne pas le nommer* – Vadim Tudor) este, deși întîmplătoare, cît se poate de semnificativă.

Senzaţii locale

Cel mai mediatizat accident rutier a provocat, era aproape inevitabil, şi o punere în cauză a jurnalismului însuşi. O punere în cauză totuşi oarecum restrînsă, fiindcă vizată a fost, aproape în exclusivitate, presa zisă "de scandal" sau, cu altă formulă, "de senzaţie".

Un gen de presă care în România (iată un eventual motiv de mîndrie!) nu prea există. Cel puţin în formele obişnuite din Occident, unde – cu notabile diferenţe de intensitate de la o ţară la alta – domeniul predilect de vînătoare al acestei prese îl formează viaţa privată a "celebrităţilor", de orice fel ar fi acestea, de la oamenii politici la fotomodele. În România, viaţa privată a celebrităţilor locale nu face însă decît în mod excepţional obiectul presei "de senzaţie". Dar, se pare, nu neapărat fiindcă ar exista aici un solid respect pentru persoană şi pentru viaţa privată; dimpotrivă, acest dezinteres este mai degrabă explicabil tocmai prin absenţa respectului pentru persoană şi pentru domeniul vieţii private. Dacă nu sînt urmărite, vînate, hăituite de jurnalişti şi fotografi setoşi de senzaţional, celebrităţile româneşti sînt, în schimb, terfelite cu o imensă şi aproape generalizată voluptate. Din moment ce despre un demnitar sau un politician sau oricare alt personaj cît de cît reliefat din viaţa publică se poate spune nu numai orice, dar mai ales *oricum,* nu mai e nevoie de alergătură şi de pînde prelungite pentru a obţine o imagine compromiţătoare. Rolul fotografiilor de scandal este luat de *cuvîntul care nimiceşte.* Senzaţia locală este obţinută prin limbaj. Printr-un limbaj al cărui fond principal este alcătuit din înjurături, ocări, porecle. Cînd un editorialist de talia lui Ion Cristoiu compune un răsunător articol pe tema nevoii de a spune "fă!" unor "doamne", el nu face decît să ilustreze într-un mod foarte expresiv o tendinţă şi o conduită specifice locului, susţinute, după toate aparenţele, de o imensă şi probabil inepuizabilă energie a dispreţului pentru *celălalt.* Oricine ar fi el – şi cu atît mai mult cînd este vorba de o "celebritate". Iar zonele din care sînt extrase *cuvintele nimicitoare* nu sînt foarte numeroase: originea etnică (diverse personaje fiind calificate drept *ţigani, evrei, ungurî*), aspectul fizic şi aluziile sexuale. Fiindcă pare de la sine înţeles că un *ţigan,* un *ungur,* un *evreu,* un *bătrîn* sau o *bătrînă,* un *supraponderal* sau un *slăbănog,* un *ochelarist* sau un *pleşuv,* un *lungan* sau un ins *mărunt de statură,* un *bărbos* ori un *homosexual* trebuie arătaţi cu degetul, demascaţi, batjocoriţi, condamnaţi. Doar pentru că există.

Mircea IORGULESCU

Obsesia imaginii şi efectele ei

Redeschiderea sezonului parlamentar a fost precedată de consolidarea raporturilor PNŢCD cu partenerii din coaliţie şi de anunţul semioficial al unei modificări de optică în tabăra creştin-democrată. PD, principalul aliat al Convenţiei Democrate, nu s-a lăsat dislocat din guvern şi n-a denunţat pactul de parteneriat, pentru a lăsa culoar liber, ca în toamna lui 1991, nostalgicilor pregătiţi să profite de orbirea justiţiară a acelora dintre liderii civili pentru care ura politică e mai importantă decît reforma. Prin demiterea lui Valerian Stan, premierul Ciorbea i-a avertizat fără ocol pe radicalii din CDR – specializaţi în stimularea conflictelor cu partidul lui Petre Roman – că politica lor n-are sorţi de izbîndă şi că stabilitatea guvernamentală nu poate fi sacrificată de dragul răzbunării trecutului. Gestul decis al şefului de cabinet a fost completat, spre iritarea Alianţei Civice şi a Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici, de aprecierile instituţiei prezidenţiale cu privire la activitatea Partidului Democrat şi a rolului său în cîştigarea alegerilor. Mesajul Palatului Cotroceni la Convenţia Naţională a PD i-a înfuriat pe adversarii lui Petre Roman la fel de mult ca şi decizia demiterii lui Valerian Stan. Faptul că preşedintele ţării admite public, prin consilierul său cel mai apropiat, că atacurile concertate la adresa social-democraţilor şi a liderului acestora nu sînt întîmplătoare spune mai mult decît vor să constate multiplele tabere aflate în război.

Emil Constantinescu a ajuns la concluzia că există forţe obscure care produc şi stimulează neînţelegeri între partenerii la guvernare, întrucît interesul lor este să blocheze încă o dată reforma. Liderul de la Cotroceni a înţeles deci că antireformiştii şi ultranaţionaliştii manevrează cu dibăcie idiosincrasiile unor segmente ale Convenţiei Democrate, pentru care, întîmplător sau nu, "principiile naţionale" coincid cu programul ideologic al României Mari ori cu mentalităţile de clan ale PDSR.

După ce s-au răzvrătit zgomotos împotriva pretenţiilor UDMR, fără să obţină altceva decît ciobirea aurei de moţ a prim-ministrului Ciorbea, neîmpăcaţii adversari ai stabilităţii şi-au reconcentrat tirul asupra social-democraţilor, convinşi că Petre Roman poate strînge mai multe antipatii la vîrf decît politica minorităţii maghiare. Ca şi după alegerile din 1992, Roman rămîne un lider de care majoritarii nu se pot dispensa, dar pe care simt nevoia să-l facă vinovat de toate eşecurile, aşteptînd momentul potrivit debarcării după ce şi-au văzut sacii în căruţă. Miniştrii Partidului Democrat, care au fost miniştri şi în primele guverne postdecembriste, stîrnesc aceleaşi reacţii paradoxale: apreciaţi şi huliţi, eficienţi şi insuportabili, Severin şi Băsescu şi-au obţinut portofoliile înfruntînd îndelungi campanii denigratoare şi continuă să le păstreze, deşi li se atribuie cu insistenţă mari nereguli locative comise împreună cu şeful lor în primăvara lui '90, cînd creştin-democraţii îl idolatrizau pe Marian Munteanu iar ultranaţionaliştii plîngeau de mila lui Ceauşescu. PDSR şi corpurile sale de control nu i-au deposedat pe demnitarii social-democraţi ajunşi în opoziţie de vilele de protocol; probabil nici PNŢCD nu-şi doreşte să-l scoată din casă pe actualul lider al Senatului, dar o parte a membrilor săi au nevoie, ca şi membrii fostului partid majoritar, de scandalul politic pe bază de dosare. Din comoditate sau doar pentru că la noi revoluţiile nasc automat reflexe de nomenclaturist, "inculpaţii" social-democraţi din raportul Valerian Stan nu simt nevoia să-şi apere propria imagine construindu-şi singuri vilele în care le-ar plăcea să locuiască o viaţă întreagă.

Aproape toate marile greşeli ale tranziţiei au fost inevitabile pentru că liderii societăţii civile şi apologeţii dictaturii şi-au găsit – sau au preluat de-a gata –, chiar din primele luni de libertate, motive de a duşmăni visceral persoana lui Petre Roman, transformînd deci partidul său în ţintă comună de atac. Poate nici mai onest şi nici mai strălucitor decît alţi lideri politici, dar sigur nici mai limitat sau mai dubios decît mulţi alţii, liderul social-democrat îi scoate din sărite şi pe deţinuţii politici şi pe turnătorii grupaţi în jurul lui C.V. Tudor, iar PD e detestat şi de Gheorghe Funar, şi de Ana Blandiana, şi de Ion Solcanu. Ca şi după ruptura de foştii parteneri din FSN, înaintea Convenţiei de la Iaşi, formaţiunii social-democrate i s-a cîntat prohodul în fel şi chip. În pofida dezvăluirilor menite să discrediteze pe termen lung cel de-al doilea partid de guvernămînt, PD a fost curtat la Iaşi atît dinspre stînga cît şi dinspre dreapta: de la Tudor Mohora la Teodor Meleşcanu şi de la Ion Iliescu la Vasile Lupu, invitaţii la reuniune şi-au mărturisit disponibilitatea de colaborare cu social-democraţii. Mult aşteptatele sciziuni interne nu s-au produs, eventualii înlocuitori ai actualului preşedinte PD au preferat strategia aşteptării discrete şi tactica activismului solidar, documentele Convenţiei nu i-au incriminat pe ţărăniştii pentru a reînvia suspiciunile. Valul de reacţii gazetăreşti şi-a schimbat peste noapte şi, ca la comandă, direcţia: toţi cei care aşteptau măcar un prim pas spre divorţul guvernamental se declară dezamăgiţi şi îngrijoraţi pentru viitorul politic al social-democraţilor. Susţinătorii noii Alianţe pentru România îi reproşează Partidului Democrat că a devenit o remorcă a ţărăniştilor, naţionaliştii deghizaţi deplîng faptul că la Iaşi "nu s-a întîmplat nimic" iar gazetarii de la **România liberă** prezintă **cazul Valerian Stan** ca pe o nouă dovadă că echipa social-democrată, născută sub săgeţile încrucişate ale Pieţei Universităţii şi «patrulaterului roşu», trebuie înlăturată de la putere cu proteste naţionale şi fluturaşi lipiţi pe uşa şefului de guvern. Pe pagini întregi a fost cîntărită agresivitatea mesajelor şi ostentaţia horelor exersate în mari adunări populare şi întîlniri electorale. Faptul că minerii au ales tocmai Convenţia Naţională a PD pentru a-şi cere în sfîrşit iertare – prin gura liderului Marin Condescu – pentru răul făcut societăţii româneşti a trecut aproape neobservat de toţi cei pentru care narcisismul social-democraţilor rămîne un păcat de moarte. Să fi învăţat oare purtătorii de lămpaşe (supuşi restructurării) mult mai mult în aceşti ani de tranziţie decît reprezentanţii oficiali ai societăţii civile traumatizate de mineriade?

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Etica serviciului public

Orice administraţie civilizată îşi pune probleme etice. A presta un serviciu public este, pentru statele lumii civilizate, nu doar o obligaţie care trebuie executată în termeni de eficienţă şi de legalitate, ci şi o "lecţie" de etică. Autoritatea este convinsă că orice act administrativ este, de fapt, o acţiune cu serioase ecouri sociale. Prin aceasta, actul administrativ depăşeşte condiţia de act juridic şi devine un "mesaj" pe care autoritatea democratic constituită îl adresează cetăţii.

Se organizează seminarii internaţionale de etică a serviciului public, se scriu cărţi serioase în acest domeniu, se accentuează dimensiunea etică în toate cursurile de pregătire şi perfecţionare profesională a funcţionarilor publici. Îmi pare că şi aceasta este una din acele preocupări ale actualei strategii de dezvoltare social-politică europeană la care România nu se grăbeşte să reflecteze.

Se spune că tendinţa de apreciere a unui serviciu public după criterii etice are temei numai după ce condiţiile de performanţă "tehnică" ale unui serviciu decent sînt îndeplinite. Se mai spune că etica funcţionarului public poate fi pusă în discuţie numai dacă sînt asigurate funcţionarului posibilităţi licite de îndestulare a trebuinţelor sale fireşti. La fel, se vehiculează ideea inutilităţii abordării etice în aprecierea serviciului public, pentru că singurele criterii acceptabile ar fi cele deja clasice în ştiinţa administraţiei: cel al legalităţii şi cel al oportunităţii.

Este, să recunoaştem, ceva adevăr în toate acestea. E greu să susţii un discurs etic în sala de aşteptare (întotdeauna sordidă) a unei gări româneşti şi e greu să ai exigenţe morale în faţa funcţionarului care îţi va dovedi limpede că nu are cu ce să-şi crească copiii. Dar precaritatea logistică şi sărăcia nu pot paraliza judecata etică. Esenţialmente, administraţia este peste tot aceeaşi, deşi se exprimă în culori atît de diferite; dacă demersul etic este plauzibil în administraţia vest-europeană, atunci nu văd de ce nu l-am exersa şi noi. Cu atît mai mult cu cît vrem să dezvoltăm reflexe occidentale în toate domeniile socialului.

Serviciul public este, în fond, protectorul unui interes public. Practic, nu ar trebui să existe vreun interes public care să rămînă în afara competenţelor serviciilor publice, după cum nici un interes privat nu poate fi susţinut de autoritatea publică. Enunţul acesta este, se înţelege, unul teoretic. În realitate, delimitarea interesului public din noianul de interese private mai mult sau mai puţin exprimate, este foarte dificilă, dacă nu imposibilă. În plus, este inacceptabilă viziunea potrivit căreia interesul public se opune întotdeauna intereselor private. Pe acest teren mişcător, în punctul de convergenţă al publicului cu privatul, cum altfel îşi poate orienta activitatea un funcţionar public dacă nu are la îndemînă criteriile etice? Iar prestaţia unui funcţionar poate fi corect apreciată dacă nu o raportăm la etică, adică la tot ce poate fi mai obiectiv pe lumea asta?

Îndrăznesc să spun că, pentru administraţia noastră, întrebările etice sînt de o importanţă capitală. Cum poţi altfel reforma o administraţie în care "ciubucul" are valoarea unei cutume şi în care arbitrariul funcţionarului sfidează, obraznic, totul? Toată lumea salută ofensiva (cam temperată în ultima vreme) pe care preşedintele Constantinescu a lansat-o împotriva corupţiei. Ea este, însă, prea juridicizată. Tribunalul e un remediu etic, dar e ultimul posibil.

Cred că sîntem într-un moment mult prea important pentru evoluţia societăţii noastre ca să ne putem permite eludarea lucrurilor cu adevărat importante. Şi mai cred că o ţară, cum este aceea în care toţi vrem să trăim, nu poate exista pe temeiuri exclusiv juridice. Să nu uităm că "barometrul" cel mai sensibil al stării de sănătate a unei cetăţi este etica pe care se întemeiază socialul.

Mă gîndesc să închei patetic: Să redescoperim în noi forţa eticii! Şi iată că închei aşa.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

„Paparazzi“ fără prinţese

Despre ce? Despre ce să scrie bietul cronicar mai întîi? Despre contrapunctul televizual, de miercurea trecută, dintre comentariul la meciul PSG-Steaua, urmat, la telejurnalul de noapte al TVR, de ştirea demiterii mult-mediatizatului, pînă şi de atunci, şef al Corpului de Control al prim-ministrului? Despre duminica televizuală despre şi cu moartea Prinţesei Diana? Despre *paparazzi*? Despre festivalul de la Mamaia/Soveja? Despre începutul stagiunii politice? Despre o anumită reclamă incredibilă?

Despre aproape toate, pe rînd.

Rar mi-a fost dat să aud comentariu sportiv mai dezinhibat şi mai la obiect, mai liber, adică mai critic şi într-un mai mic dezacord cu părerile noastre, cei de dincoace, publicul, decît cel de la meciul PSG-Steaua, al lui Emil Grădinescu: cioranian de-a dreptul! Mergînd pînă la, totuşi exagerata, exprimare — retorică, firească — a părerii de rău pentru faptul de a fi fost făcut. Ne obişnuiserăm într-atît cu inflamat-echilibratul şi atent-"împachetatul", "corect politic"-ul stil al lui Cristian Ţopescu, încît nu credeam că se poate şi altfel: direct, asumat subiectiv, şi tocmai de aceea obiectiv, în acord cu părerea telespectatorilor. Acest *franc parler* ar trebui cultivat şi încurajat: singura obiectivitate autentică în comentarea evenimentelor, a realităţii în general, o constituie asumarea subiectivităţii. La noi se vorbeşte mult prea "corect" pentru a fi şi adevărat.

Cît despre jurnaliştii români, în frunte cu editorialiştii, cu marii "creatori de opinie", nu se poate spune altceva decît că sînt nişte *paparazzi* fără prinţese, nişte ziarişti "people" fără evenimente, întreţinînd, dacă nu curiozitatea vorace şi goală, cel puţin un fel de excitaţie buruienoasă a limbii. Urmărind extrasele pe care "Prima pagină", excelenta revistă a presei de la Pro TV, le preia din cotidiane, nu poţi să nu observi o încremenire "stil" şi o alunecare tot mai pronunţată a editorialiştilor noştri spre neaoşisme şi oralisme incredibile, de multe ori pur şi simplu incompatibile cu starea scrisă a limbajului public. "Marii" noştri jurnalişti, cei pe care atît de mult îi preţuieşte un Iosif Sava, de pildă, educatorul naţional, confundă exprimarea personală cu stilul, de pe vremuri, de la *Săptămîna:* extremismul pur stilistic face, iată, şcoală în presa scrisă românească. În comparaţie cu el, stilul comentariilor de televiziune este de-a dreptul impecabil, fiind, oricum, infinit mai sobru şi mai reţinut, mai intelectual, mai potrivit cu normele exprimării publice. Ciudată răsturnare! Concurată de televiziune, întrecută de ea în audienţă, presa cotidiană apasă pe pedala pitorescului nepermis, încercînd, oricum, ca la bîlci, să atragă atenţia prin giumbuşlucuri stilistice pe cît de fals spectaculoase, de goale de conţinut, pe atît de ieftine, de puţin *recherchés*.

De unde, în Occident, şi succesul *paparazzi*-lor, prin care presa de scandal (citeşte: de mare audienţă) încearcă să refacă terenul pierdut în întrecerea cu televiziunea chiar cu armele acesteia din urmă: *imaginile*. Căci nu televiziunea este, în momentul de faţă, marea hărţuitoare a vieţilor private ale personalităţilor publice. Cu moartea Dianei, sîntem, o dată în plus, în plină ipocrizie şi în plin dublu limbaj colective: tocmai milioanele de oameni care consumă, vorace, presa de scandal sînt cei care o acuză pe aceasta, astăzi, de crimă; tocmai televiziunea, marea afacere a presei contemporane, marea devoratoare şi manipulatoare de imagini, incriminează acum vînătoarea de imagini. Cercul vicios, circularitatea vicios-profitabilă s-a închis brutal, sugrumînd evenimentul. Prinţesa Diana a fost o atentă utilizatoare a *mass-media*, un personaj virtual care şi-a cîştigat, de pildă, anumite avantaje în urma divorţului de Prinţul Charles şi prin intermediul unui excelent jucat interviu acordat (solicitat) canalului BBC. "Presa a creat-o, presa a ucis-o", a spus, laconic, unul dintre miile de londonezi anchetaţi duminică după-amiază. Cînd eu, unul, tot privind, vorace la rîndu-mi, şacal eu însumi, la CNN, Euronews, France 2 şi Raidue, care se întreceau în ediţii speciale care de care mai documentate, mi-am pus foarte serioasa întrebare dacă avem, totuşi, aşa cum se spune, televiziune în România. Avem, cum să nu, ar răspunde, dezinvolt, prim-ministrul Victor Ciorbea, care a inaugurat stagiunea politică de toamnă, fulgerător, marţi seara, printr-o prezenţă de peste un ceas la TVR. Biată televiziune românească, cu oameni politici pe post de prinţese în divorţ!

Cît despre reclama incredibilă, nepermis de vulgară, care abia a început să fie difuzată, ea ne-o arată pe Denisa Vlaicu căutînd, febril, în *caleçon*-ul unui bărbat şi exclamînd: *nimic*! Nimic, într-adevăr, dar nimicul acesta mişcă şi face stil, educaţie, relaxînd nepermis de mult elasticul, şi aşa lăsat, al corsetului stilistic. Extremism şi vacuitate — *publice*! Ale oamenilor politici şi ale jurnaliştilor, deopotrivă, într-un acord de nezdruncinat, nemuzical.

Bogdan GHIU

Economie

Confidenţa: un indicator în scădere dramatică

Comunicatul CNS de la sfîrşitul săptămînii tecute, ce ne-a adus sub priviri rezultatele economiei din iulie, a fost ca un duş rece. Lucrurile sînt clare: o relansare a producţiei industriale nu este previzibilă în acest an; totodată, puterea de cumpărare va continua să scadă iar numărul şomerilor să crească. Deşi noi nu calculăm confidenţa (încrederea în economie, atît a investitorilor, cît şi a populaţiei) e uşor de observat, punînd cap la cap datele de mai sus, că – orice metodologie de calcul am folosi –, cifrele ar fi însoţite de semnul minus.

Desigur, cele trei direcţii de viitor (un viitor extrem de apropiat, cu un orizont ce-şi va închide arcul la 31 decembrie 1997) nu pot fi rupte de trecutul apropiat. Pentru că, altfel, două dintre aceste direcţii ar putea fi interpretate în termeni pozitivi.

Faptul că o relansare a producţiei nu este previzibilă în acest an poate fi chiar un semn bun. Privatizarea, deşi a fost accelerată, n-a atins încă punctele nevralgice ale industriei naţionale. Cît priveşte restructurarea, abia a fost urnită din loc. În aceste condiţii, ar fi o gafă să fie relansată producţia în vechile structuri industriale. În fond, o astfel de gafă a comis guvernul precedent şi rezultatul a fost catastrofal: s-a obţinut o creştere scumpă, cu imense consumuri de resurse şi de bani, care a fost departe de un impact pozitiv asupra populaţiei.

Cît priveşte creşterea numărului de şomeri, proces deja lansat, poate fi de asemenea un fapt benefic. Din două motive. În primul rînd, industria noastră se sufocă sub greutatea personalului supraponderal. Şomajul, în creştere, ar fi un semn că personalul se reduce. Apoi, reducerea numărului de salariaţi în industrie ne atrage atenţia că restructurarea a început.

Şi atunci? De ce atunci aceste două direcţii nu constituie un semn de încredere în economie? Şi de ce, dimpotrivă, reprezintă un semn de neîncredere? Pentru că, privind înapoi, în primele şase luni ale anului în curs, ne cad ochii pe un indicator care spune multe în orice economie: investiţiile. Faptul că, în primul semestru din '97, volumul investiţiilor a scăzut cu 32,9% e grav. Dar şi mai grav e un alt fenomen: acela că nu se face simţită o creştere a investiţiilor în cel deal doilea semestru. De aici o întrebare simplă: ce fel de restructurare facem noi fără investiţii?

Investiţiile ar fi necesare în două sensuri. Pe de o parte, am fi siguri că se întreprinde ceva pentru redresarea tehnologică a fabricilor intrate în restructurare. Pe de altă parte, ar fi un semn că se vor naşte noi locuri de muncă în alte sectoare, cu deosebire în servicii, care să absoarbă măcar o parte din personalul disponibilizat. Cum însă investiţiile scad, în loc să crească, nu poate fi decît un lucru îngrijorător.

Şi mai e ceva: cele 6-15 salarii, pe care le vor primi în compensaţie zecile de mii de salariaţi disponibilizaţi, nu ne aşteptăm să devină o sursă suplimentară de investiţii. Din mai multe motive. Primul: climatul investiţional, deteriorat an de an, nu a fost încă restaurat; din această cauză, aşa cum se arată în comunicatul CNS, scăderea cea mai rapidă s-a înregistrat în sectorul privat, care şi-a redus investiţiile la jumătate faţă de anul trecut. Al doilea: reduceri drastice a cunoscut şi activitatea în construcţii, valoarea lucrărilor executate în semestrul I al acestui an fiind cu 30,2% mai mică faţă de perioada corespunzătoare a anului trecut; în aceste condiţii, avînd în vedere că în acest sector atît producţia, cît şi prestările de servicii sînt descurajate de preţuri, e greu de crezut că vor putea fi pornite mici afaceri, fiindcă în prea puţine cazuri ele s-ar putea desfăşura sub cerul liber. Al treilea: puterea de cumpărare a populaţiei, care a înregistrat descreşteri în semestrul I, va continua să scadă în semestrul II, cum prevede CNS; aşadar, banii în cauză vor fi folosiţi mai degrabă în vederea acoperirii golurilor existente în puterea de cumpărare.

În fine, faptul că oferta de mărfuri se bazează aproape la fel de mult ca şi anul trecut pe importuri, în timp ce producţia internă tinde să ajungă într-o mare măsură în stocuri (în magazii sau în curţile întreprinderilor), nu e un semn care să ne facă mai încrezători în economia internă. Rămînem, deci, în aşteptare. Singura noastră şansă vine dinspre sistemul integrat de pieţe, care a început să funcţioneze.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Legi pe tocmite

● "(...) Cea mai mare piedică în combaterea corupţiei, în asanarea morală a societăţii româneşti o reprezintă *Justiţia*. Avem acum dovada că e vorba de o conjuraţie împotriva acţiunii urmărind aducerea în faţa Justiţiei a grupurilor mafiote vinovate de jaful fără precedent asupra băncilor şi economiei naţionale. O conjuraţie în care sînt băgaţi pînă-n gît membri marcanţi ai guvernului". (Dumitru Tinu, în *Adevărul*, 25 august) ● "«Cartelul uleiului» există doar în mintea tiribombistă a unor miniştri. Să caracterizezi drept speculă nişte operaţiuni ale economiei de piaţă, care tocmai pe asta se bazează, pe acţiuni speculative (sensul peiorativ al cuvîntului nu-şi avea rostul decît în regimul ceauşist), înseamnă că poţi să te înscrii în partidul lui Verdeţ". (Adrian Halpert, în *Libertatea*, 25 august) ● "Toţi, cînd sînt la putere, indiferent cum evoluează lucrurile, nu se acuză singuri. Eventual dau vina pe opoziţie, pe forţe ostile, pe te miri cine. Nu numai guvernele fac la fel. Şi oamenii trăiesc după aceeaşi regulă. Cînd nu izbutesc un lucru, găsesc întotdeauna o explicaţie care nu ţine de ei. Totdeauna sînt vinovaţi alţii. (...) Cam astă se întîmplă şi cu actualul guvern de coaliţie. La întîlnirea unor miniştri cu preşedintele Constantinescu s-a stabilit demararea unei acţiuni împotriva rezistenţei structurilor vechi. Ca să vezi, tot alţii sînt de vină! Şi sînt necesare acţiuni speciale, comandamente, planuri de măsuri pentru a lupta împotriva lor. Păi, dacă nu erau structurile vechi, birocratice, nici nu era nevoie de guvern. Puteam să ne privatizăm singuri, schimbarea din România s-ar fi produs la un pocnet din degete, iar democraţia am fi cumpărat-o de la un chioşc de pe Bulevardul Magheru." (Cornel Nistorescu, în *Evenimentul zilei*, 25 august 1997) ● "E imposibil de imaginat o economie sănătoasă într-o societate bolnavă. Or, cancerul care ne pîndeşte se poate întrevedea în proliferarea aberantă a «celulelor» bolnave: oamenii care se trezesc fără un rost şi fără speranţa de a-şi găsi vreunul. Cum vor fi aceştia «lichidaţi»? Poate cu cianură..." (Octavian Andronic, în *Libertatea*, 26 august '97) ● "Să se uite fiecare magistrat în oglindă. Dimineaţa şi seara, înainte de culcare. Să se privească adînc, pînă în străfundul conştiinţei. Să ştie şi să nu uite nici un moment că o lume nouă înseamnă Justiţie liberă. Iar libertatea nu le-o mai poate garanta nimeni, dincolo de Constituţie şi de legile ţării, decît propria conştiinţă". (Sorin Roşca Stănescu, în *Ziua*, 26 august '97) ● "Alcătuirea Societăţii Naţionale de Petrol, plecînd nu de la calcule economice, de specialitate, ci de la vorbăraia de partid, e doar unul din exemplele crunţei sacrificări a economicului de dragul politicului. Politica predomină asupra economicului". (Ion Cristoiu, în *Naţional*, 26 august) ● "Ce vrea, în fond, guvernul Ciorbea? Să-l legitimeze pe Funar? Să incite la tensiuni etnice, acţionînd prost pentru relaxarea acestor tensiuni? Să dea apă la moară extremismului? După părerea mea, guvernul se cam joacă iresponsabil cu lucruri cu care nu e permis să ne jucăm". (Octavian Paler, în *România liberă*, 26 august)

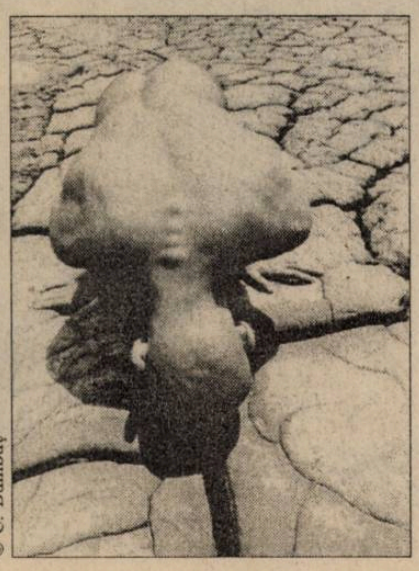

© C. Bumbuţ

Totul despre PD

Chibiţii divorţului

● **"Partidul Democrat este pîndit de mari pericole:** (...) Dacă în sate PD va fi perceput drept un partid al ţăranilor, iar în oraşe drept forţa politică pusă în slujba păturii mijlocii, atunci momentul ieşirii din Coaliţie va fi unul de triumf. Pînă la o părăsire civilizată, demnă, pe uşa din faţă a Coaliţiei, PD mai are de luptat. Cu propriile prejudecăţi. Cu propriile inconsecvenţe. Cu propriile neputinţe." (Sorin Roşca Stănescu, în *Ziua*, 1 sept.) ● **"PD a devenit o filială a PNŢCD:** Guvernul Ciorbea îşi poate permite acum să arunce întreaga cruzime a reformei pe seama faptului că e împins la aceasta de către social-democraţi. De la începutul guvernării sale, Cabinetul Ciorbea a eludat cu brio Parlamentul. Zeci de măsuri de importanţă naţională au fost luate prin ordonanţe şi ordonanţe de urgenţă date peste noapte. La Iaşi, formaţiunea lui Petre Roman n-a suflat un cuvînt despre această gravă încălcare a statului de drept. Cum, la fel, n-a suflat un cuvînt nici despre înverşunarea cu care PNŢCD-ul se străduie să satisfacă interesele unei minorităţi fundamentaliste, în defavoarea marii majorităţi a populaţiei." (Ion Cristoiu, în *Naţional*, 1 sept.) ● **"Petre Roman – reales!** (...) Totuşi, PD ar putea părăsi coaliţia. Nu acum, ci « dacă principiile sale vor fi încălcate». Mai mulţi membri ai staff-ului partidului, mai cu seamă Petre Roman, au subliniat că este «exclusă colaborarea cu PDSR», mîna întinsă de Ion Iliescu fiind receptată ca o cursă. Nici cu ApR nu se întrevede, cel puţin deocamdată, o relaţie mai strînsă." (Constantin Lupu, în *România liberă*, 1 sept.)

Contestatarii cazaţi la bloc

● **Fundamentalismul de piaţă:** "Dincolo de avalanşa de chichiţe juridice cu care s-ar putea aburi ilegalitatea evidentă, problema caselor distribuite de Petre Roman sieşi şi altora are o ecuaţie morală extrem de simplă şi limpede. Cînd, în ce perioadă au fost ele atribuite, dintr-un condei, prin bunul plac al d-lui Roman, uneori pe bucăţi de hîrtie mîzgălite în genunchi? În ianuarie '90. Îşi mai aduc aminte domnii guvernanţi ce se întîmpla în ianuarie '90?." (Cristian Tudor Popescu, în *Adevărul*, 2 sept.) ● **"«Afacerea Stan» sau cum să-ţi dai cu stîngu'n dreptu'** : Partidul moştenitor al lui Iuliu Maniu apare acum ca o grupare debilă, uşor de şantajat, dispusă să se agaţe cu orice preţ de paiul Puterii. Mai afectată este imaginea Partidului Democrat. Partidul lui Roman este departe de a fi obţinut o victorie fulgerătoare, aşa cum clama, admirativ, un editorialist în presa de vineri. Democraţii n-au obţinut «recuperarea onoarei» lezate. Ei s-au ales doar cu astuparea gurii acuzatorului". (Adrian Halpert, în *Libertatea*, 1 sept.)

Moraliştii jigniţi de pragmatici

● **"Vă place, domnilor?** Oricît aş înţelege dorinţa de a menţine actuala coaliţie, există limite sub care nu se poate coborî. Cum să accepţi un guvern care vîră murdăria sub covor, acuzînd de «indisciplină» pe oricine ar vrea s-o cureţe? Poate demonstra cineva, în mod convingător, de ce nu s-a cerut noului procuror general să lămurească alibiurile oferite de predecesorul său? Şi dacă nu, înseamnă că adevărurile care nu le convin lui Petre Roman, Traian Băsescu sau Adrian Năstase nu mai sînt adevăruri, iar cei care îşi permit să creadă altceva trebuie pedepsiţi? Pentru asta ne-am bătut şapte ani? Ca ţărăniştii şi liberalii să ia locul lui Ion Iliescu în apărarea abuzurilor guvernării Roman?" (Octavian Paler, în *România liberă*, 2 sept.) ● **"Cel mai curtat partid:** Nu ştiu dacă PD-ul o fi cumva pe moarte, cum sunt de părere mai mulţi cronicari, dar ştiu precis că, la ora asta, e cel mai curtat partid de pe scena politică! Despre concesiile pe care i le-a făcut sistematic PNŢCD nici nu trebuie să mai vorbim. (...) Firesţe că totul e luat în calcul, iar aparenţele sărbătoreşti, prea plinul de sine, balonaşele colorate, balul au fost susţinute, vrînd-nevrînd, exact de poziţiile PNŢCD, de avansurile aproape linguşitoare ale PDSR şi ApR, de care PD a ştiut să profite în doi timpi: întîi valorificîndu-le în ideea că ei ne vor pe noi alături, după care a lansat somaţia către ţărănişti şi refuzul către ceilalţi, cîştigînd din nou un important capital politic". (Horia Alexandrescu, în *Cronica română*, 2 sept.) (E.Ş.)

© S. Gheţie

De jur împrejur

Industria indiscreţiei

Moartea prinţesei Diana a fost, probabil, unul dintre evenimentele cele mai mediatizate ale secolului. CNN, care dă tonul în lume în materie de mass-media, i-a dedicat practic toată ziua de duminică, 31 august, cînd foarte puţine alte ştiri au mai pătruns în emisiunile sale. Televiziunile europene şi americane, radiourile naţionale şi locale, ziarele de luni – tot ce mişcă în materie de presă a consemnat tristul eveniment şi încă multă vreme de acum înainte va urmări desfăşurarea anchetei asupra cauzelor accidentului, va prezenta noi revelaţii despre ultimele zile ale prinţesei, despre Coroana Britanică, pînă cînd, inevitabil, şi asupra acestui subiect se va aşterne uitarea.

De fapt, despre rolul mass-media în viaţa (şi nu doar în moartea) prinţesei se pot spune multe – şi se vor spune, desigur, imediat ce şocul se va mai atenua. S-a insistat, imediat după tragicul accident, asupra relaţiei tensionate a Dianei cu fotografii. Dar şi imensa ei popularitate se datorează tot presei şi, mai ales, fotografilor care, de la căsătoria cu prinţul Charles, i-au difuzat imaginea senină de-a lungul şi de-a latul planetei. Cum se întîmplă în asemenea cazuri de "supramediatizare", prinţesa a fost toată viaţa mai mult imagine decît realitate. Tot ce i s-a întîmplat, bun sau rău, a avut parte de o anume reflectare în presă: cu accent pe detaliile intime, pe crize, cu "dezvăluiri", romanţînd cu asupra de măsură, ca şi cum era vorba despre un personaj de ficţiune, în deplină nepăsare faţă de prinţesa în carne şi oase, a cărei nefericire a început, practic, odată cu ceea ce a fost prezentat (tot de mass-media, evident) drept "mariajul secolului".

Dincolo de tragicul eveniment, au reapărut reacţii şi comentarii mai generale în legătură cu presa şi "paparazzi". Există, peste tot în lume, o întreagă industrie a presei specializate în bîrfe şi dezvăluiri din viaţa vedetelor, care satisface imensa curiozitate a publicului. "Paparazzi" sînt chiar motorul acestei industrii: publicul căruia i se adresează presa "de senzaţie" vrea text puţin şi imagini multe. Piaţa mondială a bîrfei a creat astfel această meserie: fotograful-urmăritor de staruri, care trăieşte vînzînd fotografii indiscrete; pînă să apese pe butonul aparatului foto, el face o muncă de detectiv, în care, după cum se ştie, "n-are mamă, n-are tată". Puţini oameni şi-au mai adus aminte, probabil, în împrejurările tragice ale accidentului, că "paparazzi" vine de la numele fotografului din **La dolce vita**, Paparazzo, altminteri un personaj simpatic. Politicienii s-au lansat, mai pe faţă sau mai prudent, în acuze la adresa acestor vînători de senzaţional, şi chiar au avansat ideea de a crea legi pentru protejarea vieţii private. Ceea ce, în principiu, e foarte corect. Dar numai Mario Cuomo, fostul primar de origine italiană al New York-ului, a îndrăznit să pună accentele puţin altfel, mai aproape de realitate decît de principiile morale: în definitiv, aceşti fotografi nu fac decît să vîndă un produs cerut şi dorit de milioane de oameni; rolul de "autori morali" ai acidentului, cum au fost consideraţi din primele clipe, ar trebui deci împărţit cu milioanele de cititori care mor de curiozitate să mai afle picanterii din viaţa vedetelor şi, mai ales, să "vadă cu ochii lor" poze cît mai indiscrete cu putinţă. În acest punct, raportul dintre cerere şi ofertă intră într-un interminabil vîrtej, plăcerea de a bîrfi şi industria indiscreţiei se alimentează reciproc, marele public are nevoie de paparazzi, iar ei îşi stimulează publicul cu indiscreţii tot mai noi şi mai mari. Paradoxul e că agasarea vedetelor care nu pot avea o viaţă normală şi liniştită e de înţeles, dar celebritatea le-o creează şi le-o întreţin nimeni alţii decît jurnaliştii care "nu-i lasă să trăiască".

Cît despre politicieni, dacă chiar vor să ia măsuri legislative pentru protejarea dreptului la "privacy", trebuie să se gîndească bine. Nu doar pentru că e greu să aduci vreo limitare în domeniul presei fără a atinge dreptul democratic la informare şi transparenţă; dar şi pentru că, în campania electorală, orice politician de pe orice meridian îşi doreşte să fie prezentat în ziarele populare de mare tiraj tocmai ca persoană privată, ca "om ca toţi oamenii", pe care alegătorii să-l voteze pentru că le seamănă şi e "de-al lor"...

Mircea VASILESCU

Argument

Istoria ultimelor noastre secole a stat în general sub semnul lui *prea tîrziu*. Prea tîrziu faţă de celelalte ţări europene. Au existat şi lucruri făcute devreme, dar care ori nu s-au înscris în evoluţia ulterioară a istoriei, ori au fost doar de formă şi n-au avut rezultate. În perioada fanariotă, de pildă (aşa cum remarcă Răzvan Theodorescu), ne-am păstrat statalitatea, semn al unei civilizaţii de tip vestic, în vreme ce statele din jur au pierit înghiţite de imperii. Numai că modul de funcţionare al acestui stat era de tip oriental, lucru ce ne-a afectat mult istoria, ceea ce nu s-a întîmplat în aceeaşi măsură cu popoare vecine care şi-au pierdut statalitatea. Dacă noi am păstrat formele, alţii au păstrat fondul. Edificarea unui stat democratic a început, la noi, la sfîrşitul secolului trecut, cînd deja în vestul şi centrul Europei se făcea simţit spectrul totalitarismelor ce aveau să vină. În perioada interbelică, se ştie, gradul de sincronizare cu Occidentul a fost mai ridicat, pentru ca după al doilea război mondial să ne "sincronizăm" perfect cu URSS şi estul Europei. După 1964 am început iarăşi a face opinie separată, între ţările Pactului de la Varşovia. Disidenţe vremelnice care n-au dus decît, poate, la mai rău. În schimb, n-am preluat la timp perestroika lui Gorbaciov, lucru care din nou ne-a tras înapoi faţă de colegii din lagăr. După Revoluţie a urmat rapida încheiere a Tratatului cu URSS, gest justificat de autori drept o mişcare înţeleaptă. Crezînd că realizează o premieră, puterea politică de atunci n-a făcut, de fapt, decît un act de slugărnicie inutilă şi tîrzie, imperiul căruia îi era destinat sucombînd cîteva luni după aceea. Recenta amînare a intrării în NATO a fost comentată ca un rezultat al alegerii prea tîrzii a unei conduceri democratice în ţară. Şi chiar imnul nostru naţional ne aminteşte că sîntem mereu în întîrziere. Impunerea unui ritm mai rapid de recuperare a decalajului stîrneşte murmure şi arţag naţionalist. Se spune că noi sîntem *altfel*, că nu trebuie să imităm pe nimeni, că avem specificul nostru şi că orice încercare de introducere a unor modele occidentale e destinată eşecului. Totuşi, înapoierile de tot felul şi necesitatea unor recuperări sînt evidente. Problema e cum şi ce trebuie recuperat. Chestiunea ţine şi de redescoperirea unei identităţi la care să se adapteze modelele lumii avansate, aşa încît eficienţa să fie maximă. Despre aceste lucruri, precum şi despre căutările, reuşitele şi rătăcirile politicienilor şi conducătorilor noştri în această privinţă va fi vorba în numărul de faţă. (A.M.)

Cristian PREDA
asistent, Facultatea de Ştiinţe Politice, Universitatea Bucureşti

Despre formele politice la români

Foarte multă lume se miră că unii intelectuali români interbelici au avut opţiuni politice dezastruoase. Mirarea nu se justifică: întîi, pentru că poţi fi subtil şi bine informat într-un domeniu, dar absolut idiot în politică. Adevărul e că gînditori europeni mult mai respectabili decît Noica au spus, ca şi filosoful de la Păltiniş, enormităţi groteşti despre politică. În fapt, interesul teoretic pentru politică al intelectualilor interbelici a fost cvasi-nul: nici unul dintre ei, începînd cu mentorul lor Nae Ionescu, nu a produs un text coerent despre spaţiul polisului; mai mult decît atît, analiza surselor intelectuale ale modernităţii politice a fost amînată *sine die*. Aşa se face că nu există nici măcar astăzi traduceri în română din opere politice fundamentale: de la tratatele lui Locke despre guvernare şi scrierile sale despre toleranţă la *Federalistul* elaborat de Hamilton, Jay şi Madison, de la Hobbes, cu al său *Leviathan*, la Guizot şi Wilhelm Humboldt, de la Adam Ferguson la Lord Acton, referinţele intelectuale fără de care istoria politică nu dobîndeşte sens sînt ignorate cu suveran dispreţ. Trebuie amintit însă că modernitatea politică are această trăsătură particulară: ea se construieşte mai întîi ca proiect, ca filosofie. Înainte de a fi practică, politica e, pentru moderni, idee, cu norme şi valori riguros înlănţuite în raţionamente şi speculaţii. Acolo unde lipseşte pînă şi intenţia lecturii filosofico-politice, ai de-a face cel mult cu interese practice, de multe ori derizorii: iată de ce, deloc întîmplător, Nae Ionescu ajungea să le împărtăşească discipolilor săi nu concluziile lecturii vreunui savant tratat de politică, ci doar că... visa să ajungă ministru de interne.

Atunci cînd analizezi o chestiune precum opţiunea intelectualilor români dintre războaie, trebuie ţinut seama, apoi, de contextul istoric mai larg. O precizare se impune aici: anul 1870 e considerat, în genere, ca momentul în care, în Europa, încep să se afirme, mai întîi la nivel intelectual, colectivismele şi formele incipiente ale practicilor totalitare. Or, România modernă se construieşte esenţialmente după 1870. E adevărat că, în Europa, forme corupte ale regimurilor liberale supravieţuiesc pînă la 1914, pentru a degenera complet pînă la al doilea război mondial. În condiţiile unei profunde lipse de interes pentru reflecţia politică, românii se inspiră din forme liberale (din Constituţia Belgiei, de pildă, pentru a elabora un Act fundamental la 1866), dar practicile lor politice curente sînt pervertite, chiar în numele democraţiei şi al liberalismului. Proba cea mai clară e sloganul liberalilor români "prin noi înşine", mostră de gîndire antiliberală cum cu greu s-ar putea imagina (în condiţiile în care sensibilitatea liberală contează pe deschidere, anulînd din start tocmai diferenţele, în primul rînd cele naţionale). Pentru a fi riguroşi, trebuie să notăm că procesul nu e caracteristic doar României: pentru a nu cita decît cazurile englez şi francez de la sfîrşitul secolului 19 şi începutul secolului 20, Hobson şi Hobhouse, respectiv Faguet se revendică şi ei de la liberalism, dar elaborează dogmatici antiliberale. De fapt, după 1870, spiritele liberale şi democratice cad în desuetudine, vocea lor fiind acoperită de cei pe care Hayek îi desemna cu expresia "socialiştii din toate partidele". În rezumat, România se construieşte ca regim monarhic, împrumutînd forme politice democratice (ca votul universal) sau liberale (libertatea presei) într-o epocă în care gîndirea europeană – veche de cîteva secole – care născuse democraţia şi liberalismul pierdea teren în favoarea socialismelor şi a autoritarismelor. Prea devreme? Prea tîrziu? Nici una, nici alta: într-adevăr, atunci cînd ai de-a face cu imitaţia unor instituţii al căror fundament intelectual e discreditat, termenii aceştia nu au sens.

După 1944, mai precis după 1948, România se construieşte, mental şi instituţional, ca o democraţie populară (mai exact: ca o "democraţie totalitară", dacă e să urmăm o expresie a lui J.L. Talmon). Formele intelectuale sînt, ca şi înainte de război, foarte limitate ca număr: cuplurile Marx-Engels şi Lenin-Stalin devin totuşi acum referinţe inconturnabile. Paradoxal, cea mai intensă muncă de traducere şi de interpretare politică românească are ca obiect operele clasicilor marxist-leninişti. Ele "prind" foarte bine, în forme dogmatice, nu doar datorită presiunii politice a URSS, ci şi – fapt esenţial – datorită inexistenţei unei tradiţii a gîndirii politice. E, de altfel, semnificativ faptul că nici una din reacţiile disidente sau de opoziţie la regimul comunist din România nu a luat forma unei reflecţii politice sistematice. La rîndul lor, instituţiile din epoca democraţiei populare urmează modelul totalitar (fie el roşu sau brun), aşa cum a arătat, în numeroasele lui intervenţii, Vladimir Tismăneanu. Ignoranţa ideologică şi imitaţia instituţională se prelungesc astfel dincolo de bariera creată de noul regim politic. Doar stilul e mai greoi, căci intervin limba de lemn şi cultul personalităţii, într-un spaţiu public confiscat total.

După 1990, situaţia formelor politice e diferită: revenirea la pluripartitism nu a fost totuşi însoţită de apariţia unei filosofii democratice în sînul partidelor, ci a fost mai curînd susţinută de sensibilităţi exprimate în presă (cu tiraj redus), în cîteva apariţii editoriale (inclusiv traduceri din lucrări politice fundamentale) sau în adunări ale asociaţiilor civice. Superficialitatea imitaţiei instituţionale se vede probabil cel mai bine în Constituţia adoptată acum 6 ani, un monument de incoerenţă lăudat doar de autorii săi, clienţi ai fostului preşedinte. Cu toate acestea, pentru prima dată în ultimele decenii, România are o însemnată elită democratică. Nu şi liberală. Stau mărturie atît puţinii intelectuali înscrişi în numeroasele partide liberale, cît şi suspiciunile faţă de numele "liberal". Într-adevăr, puţini sînt cei care îndrăznesc să se reclame deschis de la liberalism, chiar atunci cînd emit judecăţi liberale! Toate acestea, în condiţiile în care, începînd din anii 70, Europa cunoaşte un reviriment semnificativ al liberalismului, o lectură nouă a surselor sale intelectuale, care a inspirat noi aranjamente instituţionale. De ce aşa ceva nu se întîmplă şi la noi? Să fie prea devreme? Să fie prea tîrziu?

© C. Bumbuţ

© D. Ştefan

Nae BĂDULESCU
jurnalist

Puţină istorie

S-a vorbit, adeseori, de-a lungul ultimului secol şi jumătate al istoriei României, despre arderea etapelor. A căror etape şi din ce cauză? Evident a acelor etape ale istoriei şi civilizaţiei pe care românii, îndeosebi cei din provinciile dunărene, nu le parcurseseră odată cu marea majoritate a europenilor. Cu alte cuvinte un salt peste timp. Scopul? Identic cu cel al politicienilor actuali, dar şi al multor români simpli, de această dată: "intrarea" în Europa.

Cînd vorbeşti însă de arderea etapelor este imposibil să nu rosteşti şi cuvîntul defazaj. Sau rămînere în urmă. Sau subdezvoltare. Referindu-ne la ultimul termen, el semnifică azi, în genere, subdezvoltare economică. În cazul României, ea este diferită de cea a ţărilor lumii a treia asiatice sau africane. În timp ce amintitele ţări aproape că nu au uzine sau fabrici, în România ele abundă. Ba chiar şi produc: mult, prost şi extrem de costisitor, astfel că pînă şi statele lumii a treia preferă produsele occidentale. Ale unui Occident aflat în plină epocă informaţională post-industrială, spre deosebire de realitatea unei Românii aflate încă în era industrială, iar, în unele cazuri, chiar preindustrială. E de ajuns să ne gîndim că, în urmă cu vreo cîteva săptămîni zeci de milioane de oameni au putut urmări pe canalele de TV cum mouse-ul unui "simplu" computer ghida, prin mîna unui tehnician american, mişcările unui robot aflat la milioane kilometri de Terra, pe solul marţian. Şi e suficient să ne imaginăm cum, în aceeaşi seară, un ţăran din cine ştie ce sat izolat al Apusenilor "comanda" aprinderea unei lămpi cu petrol lampant. Această subdezvoltare economică şi, prin extensie, tehnologică, exprimă prea puţin despre ceea ce înseamnă defazajul României faţă de Occident. El are rădăcini extrem de adînci şi faţete multiple. Nefiind istoric nu mă voi hazarda să alunec, în timp, pînă în vremea retragerii aureliene din Dacia. Nici nu voi încerca explicaţii propriu-zis istorice. Totuşi, este de observat că valahilor şi moldovenilor le-a lipsit din istorie o perioadă extrem de importantă în cea a vest şi central-europenilor: Evul Mediu. Chiar dacă sintagma "întunecatul Ev Mediu" abundă în unele cărţi, lucrurile nu stau chiar aşa. Evul Mediu european a pregătit şi a născut Renaşterea, pentru ca din aceasta să apară Secolul şi Filozofia Luminilor. Evul Mediu european a avut parte de o civilizaţie şi cultură aulice, a inventat nominalismul, pregătind terenul, pe de o parte, pentru literatura clasică a unui Racine sau Boileau, iar pe de alta, pentru apariţia cartezianismului.

Se pare că momentul în care românii s-au privat de un real Ev Mediu european trebuie căutat prin secolul al 14-lea, cînd, din raţiuni politice, voievozii valahi şi moldoveni au respins încercările de catolicizare încercate de Vatican pe teritoriul statelor lor. Întorcînd spatele Romei, ei au întors spatele Europei şi culturii ei. Stînd cu faţa spre Bizanţ, ei s-au pomenit, cîtva timp mai tîrziu, cu faţa spre Stanbul. Ba chiar sub dominaţia acestuia.

"Cînd în 1878, scrie Claude Karnoouh", o ţărişoară balcanică... România se ridica la independenţă... nu trecuse multă vreme de cînd diplomaţii şi călătorii occidentali identificau elitele creştine ale acesteia cu cele turceşti: comportamentele sociale, obiceiurile vestimentare şi alimentare se întîlneau de la graniţele orientale ale Imperiului Habsburgilor pînă în Orientul Mijlociu."

Ce-i drept, în mai puţin de trei sferturi de secol, aceste elite au trecut cu frenezie de la o cultură de tip arhaic, bizantino-turcească, la o occidentalizare extrem de accelerată, cu privirile întoarse spre Franţa şi Germania. Numai că aproape 90% din populaţia fostelor principate dunărene avea să-şi păstreze în continuare mentalităţile şi obiceiurile arhaice, de care elitele tocmai se debarasau.

Occidentalizarea – europenizarea României – se oprea la acestea. Defazajul României profunde faţă de Europa rămînea. Reîntorcîndu-ne la Evul Mediu european, este de amintit că Biserica Romano-Catolică nu a născut numai Inchiziţia, ci şi, chiar dacă nu a dorit, ba chiar în urma unor războaie religioase, Reforma. Bisericile protestante, elitele luterane şi calvine au dat, la rîndul lor, lovitura de moarte Evului Mediu feudal, creînd, prin pragmatismul credinţei, prin grija, mai întîi, pentru viaţa pămîntească, şi doar după aceea pentru viaţa de apoi, o nouă mentalitate în rîndul populaţiei simple a burgurilor medievale. O mentalitate care a transformat, încet încet, economia închisă de tip feudal în economie de piaţă liberă. Prin aceasta, amintita populaţie a devenit, treptat, ceea ce se cheamă astăzi clasa de mijloc, unul din pilonii de bază ai societăţii occidentale. Aceeaşi mentalitate va crea, ce-i drept pe temelia unor vechi instituţii de origine aristocrato-feudală, instituţiile Europei moderne, printre care nu trebuie uitată cea a parlamentului. Chiar dacă elita liberală românească a sfîrşitului de secol 19 şi a începutului de veac 20 nu a rămas mai puţin deschisă influenţelor occidentale, ea s-a dovedit incapabilă să determine dezvoltarea europeană a unei ţări lipsite de o clasă de mijloc, şi deci fără mentalităţile ei.

Desigur, observa tot Claude Karnoouh, România anilor '30 nu este singura ţară din Europa care "respinge instituţiile împrumutate cu cîteva decenii în urmă de la tradiţia parlamentară europeană". Totuşi, ar trebui subliniat un fapt: cu excepţia notabilă a Germaniei şi Italiei interbelice, care au respins din cauze cu totul diferite democraţia, ţările care au întors spatele sistemului parlamentar, găsindu-l vinovat de toate relele, şi promovînd, astfel, întoarcerea la tradiţiile lor, aparţineau aceluiaşi spaţiu ca şi România: balcanic sau de tradiţie bizantină.

Dar defazajul României faţă de lumea occidentală s-a accentuat enorm în timpul regimului comunist. Desigur, duritatea acestuia, comparativ cu cele ale altor state socialiste, ar putea explica, dar numai parţial, faptul că România a reuşit să se defazeze şi faţă de statele central europene foste comuniste. Să nu uităm că România a fost ultima care s-a eliberat de tirania comunistă – şi încă printr-o "revoluţie" sîngeroasă, provocată şi ea, se pare, în parte, din exterior, ca urmare a exasperării marilor puteri. Exasperarea că ultimul bastion al stalinismului din Europa rezistă valului care măturase regimurile comuniste ale continentului.

Pe de altă parte, lipsa unei societăţi civile în România predecembristă poate şi ea explica de ce evenimentele din decembrie '89 au fost doar aici sîngeroase, dar şi această lipsă reprezintă tot o faţetă a defazajului României chiar şi faţă de ţările central-europene. O faţetă care s-a simţit din plin după 1989 şi se mai simte chiar şi azi.

Fără a mai vorbi de arderea etapelor, speranţa că defazajul României faţă de Occident – ba chiar faţă de unii vecini se va micşora – există. Cu condiţia ca şi clasa politică să conştientizeze numeroasele aspecte presupuse de o astfel de întreprindere. Chiar dacă unele par minore. Aşa cum ar fi cramponarea cu care România trebuie să fie definită ca stat *naţional* unitar. Este şi acesta un exemplu de defazaj faţă de mentalitatea europeană de astăzi.

Voi încheia citîndu-l pe Jean-Marie le Breton, ambasador al Franţei la Bucureşti între 1987 şi 1990. "Fără îndoială, poporul român este capabil de sacrificii, dar pentru a-l mobiliza în serviciul unei cauze mari, el trebuie să se elibereze de atmosfera sufocantă în care a rămas închis în pofida revoluţiei sale. Destinul României, destinul românilor este în Europa, nu numai în cea a instituţiilor, dar şi în cea a spiritului." D-l ambasador scria toate acestea prin 1995. Nu ne mai rămîne să sperăm decît că eliberarea românilor din atmosfera sufocantă de care vorbea Jean-Marie Le Breton a început chiar prin schimbarea de regim din noiembrie 1996.

Romulus Cătălin GEORGESCU
jurnalist

Noi şi Occidentul

Decalajul faţă de lumea civilizată a fost o realitate aproape permanentă a istoriei noastre. Fenomenul a apărut încă din Evul Mediu. Românii au fost ultimii din Europa care s-au organizat sub forma unor state feudale – în secolul XIV î.H. Pentru comparaţie, să precizăm că celelalte state feudale europene s-au format între secolele VI-XII (exemple: Imperiul Franc în secolul VI, Imperiul Romano-German, Danemarca, Suedia, Norvegia, Polonia, Ungaria în secolul X, Bulgaria şi Serbia în secolul XII).

Rămînerea în urmă s-a manifestat şi pe plan cultural. În Europa anului 1500 funcţionau peste 60 de universităţi. Cele mai estice erau însă la Cracovia, Buda şi Pecs. Existenţa acestora dovedeşte că puteau să apară universităţi chiar şi în ţările ameninţate de Imperiul Otoman. Prima asemenea instituţie avea să apară pe teritoriul României abia în 1581 la Cluj. La peste patru secole după apariţia primei universităţi europene (Bologna – 1155) şi la mai mult de două secole de la apariţia primei universităţi în Regatul Ungariei (Pecs – 1367).

Progresul tehnologic pătrundea şi el extrem de greu. Tiparul, inventat de Gutenberg în 1455, este introdus în Ţara Românească abia în 1508, de către călugărul Macarie. În acel moment, în Europa Occidentală erau în plină activitate aproape 250 de tipografii. În secolul al XVI-lea în Ţările Române s-au tipărit 52 de lucrări. În acelaşi veac, în Germania s-au tipărit circa 45000 de ediţii, cu un tiraj mediu de 1000 de exemplare.

Pe aceste coordonate au evoluat românii pînă la jumătatea secolului XIX. A urmat perioada 1866-1938, în care decalajul faţă de Occident s-a micşorat. România a intrat în grupul naţiunilor democratice (destul de restrîns în acea perioadă). Constituţiile de la 1866 şi 1923 erau considerate printre cele mai avansate în Europa din vremea lor. Mişcarea antimonarhică, deşi minoritară, se manifesta cu o deosebită vehemenţă şi în deplină libertate. Nimănui nu i-a trecut prin cap că dorinţa de a modifica Constituţia ar putea fi privită ca un delict penal sau ca un lucru de ruşine. De altfel, instituţiile democratice româneşti au fost printre ultimele din Europa care au cedat sub loviturile forţelor antidemocratice. Regimul parlamentar a dispărut în România în anul 1938 cu mult după decesul său în ţări ca Italia, Germania, Spania sau Portugalia.

În 1938 România avea un venit naţional de 110 dolari SUA pe cap de locuitor. Superior celui al unor state ca Polonia, Ungaria sau Iugoslavia şi reprezentînd circa 80% din venitul unui cetăţean francez. A fost momentul maximei apropieri dintre nivelul de trai al unui român şi al unui occidental.

Bucureştiul a devenit "Micul Paris", cel mai important oraş din sud-estul Europei. Şi a traversat, în anii interbelici, singura sa perioadă de aliniere la standardele urbanistice internaţionale.

Răsfoind orice enciclopedie străină vom observa că, din puţinele personalităţi culturale române care figurează, majoritatea au activat, sau s-au format, în acea perioadă: Caragiale, Eminescu, Alecsandri, Iorga, Cioran, Eliade, Ionescu, Brâncuşi, Enescu, Andreescu etc.

Din păcate, dictaturile succesive care au urmat au avut ca rezultat creşterea din nou a decalajului dintre România şi ţările dezvoltate.

Scriind aceste lucruri nu am avut intenţia să creez imaginea unei perioade monarhice idilice. Şi nu vreau să susţin că România era un Paradis terestru. Exista, desigur, foarte multă sărăcie. Mulţi români erau analfabeţi. În anii 30 a apărut, şi în România, asasinatul ca metodă de eliminare a adversarilor politici. Am vrut doar să spun că, pentru o vreme, micşorarea decalajului faţă de Occident a fost posibilă. Şi asta datorită unor conducători politici de calibru care, deşi au făcut şi greşeli, au reuşit să împingă România în direcţia corectă.

Şi adaug că rolul decisiv al clasei politice conducătoare este valabil şi în cazul altor naţiuni. Germania hitleristă a produs război şi cadavre, Germania comunistă ziduri şi izolare iar Germania democraţilor performanţă şi bunăstare.

Ceea ce înseamnă că nu există naţiuni născute să fie "avansate" sau să fie codaşe. Şi că, pentru a micşora decalajul de azi faţă de Occident avem nevoie de o conducere politică care să vrea şi să poată împinge România în direcţia cea bună.

© S. Ghenie

Sabina FATI
jurnalist

Homeostazia sistemică a diplomaţiei româneşti

Se spune că în democraţie discuţiile au loc între prieteni, negocierile între parteneri şi polemicile între adversari. La Bucureşti, instituţiile care se ocupă de politica externă, deşi la început discută, iar apoi încearcă să negocieze, sfîrşesc mai întotdeauna prin a polemiza: Ministerul de Externe cu Preşedinţia, Ministerul de Externe cu primul ministru, Ministerul de Externe cu Departamentul de integrare europeană. Nu pare deloc clar cine face politica externă şi mai ales cine ce politică face. Ministrul de Externe susţine că el este cel îndrituit. Constituţia face, însă, referiri cu privire la politica externă doar la capitolul II ("Preşedintele României") în care se spune că "Preşedintele încheie tratate internaţionale în numele României, negociate de Guvern, şi le supune spre ratificare Parlamentului, în termen de 60 de zile" şi că "Preşedintele, la propunerea Guvernului, acreditează şi recheamă reprezentanţii diplomatici ai României şi aprobă înfiinţarea, desfiinţarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice."

Contradicţiile cu privire la numirea noilor ambasadori în statele occidentale apărute între şeful statului şi ministrul de Externe au durat mai bine de jumătate de an, răstimp în care majoritatea ambasadelor din capitalele statelor membre NATO au funcţionat cu interimari. Ministrul de Externe dorea ca viitorii ambasadori să fie diplomaţi de carieră, în vreme ce preşedintele spunea că ar trebui făcută o schimbare de substanţă – astfel încît nou-numiţii să fie personalităţi cu renume cultural şi universitar, care nu au fost compromise politic. Încercînd "să cîştige timp", Adrian Severin a mers cu propunerile de schimbare a corpului diplomatic direct la Parlament, trecînd cu vederea şi cu listele peste capul primului ministru. Reacţia lui Victor Ciorbea, întîrziată de summit-ul NATO, a fost în final destul de clară: "guvernul nu e echivalent cu Ministerul de Externe şi orice propunere de ambasadori, conform Constituţiei, trebuie să fie întîi discutată în executiv, apoi, prin semnătura primului ministru, este trimisă la Parlament şi pusă în discuţia birourilor permanente".

Premierul i-a mai transmis şi un alt avertisment ministrului de Externe: "problema delimitării competenţelor în privinţa politicii externe trebuie lămurită în interiorul coaliţiei". Adrian Severin crede, însă, că lucrurile sînt lămurite, că "în politica externă unul singur conduce parada", adică domnia sa, şi că afirmaţiile primului ministru se explică "mai mult din dorinţa de a alimenta o polemică nefastă cu Partidul Democrat – polemică pentru care unii consumă o energie demnă de o cauză mai bună". Ministrul de Externe amestecă adesea treburile diplomaţiei cu cele de partid şi crede că un succes al Ministerului de Externe este în aceeaşi măsură un succes bun de pus în palmaresul Partidului Democrat. Dar şeful diplomaţiei române uită că pînă acum nu a schimbat mai nimic în Ministerul de Externe, avînd în continuare un model de organizare homeostatic în care lucrează cu un aparat funcţionăresc în mare parte inadaptabil la realitate.

Scenarii tranzacţionale

Organizarea rigidă a Ministerului de Externe îi dă acestuia o anumită coerenţă, care ţine de automatismul reflexului şi al instinctului. Astfel se explică conţinutul capitolului "Costurile politice ale neadmiterii României în NATO" din "Cartea Albă România-NATO" apărută sub egida Ministerului de Externe în aprilie 1997. În preambulul acestui capitol se atrage atenţia că "un scenariu de lărgire selectivă, care ar include doar cîteva state central-europene şi ar lăsa deoparte România, ar putea avea unele consecinţe negative nu numai pentru România, ci şi pentru climatul de securitate de pe continent". Ministerul român de Externe încearcă să demonstreze că dacă Alianţa Nord-Atlantică nu se lărgeşte şi cu România e posibil un conflict în această zonă: "nu este întîmplător că fragmentarea spaţiului de securitate central-european a avut loc anterior apariţiei unor tensiuni sau conflicte majore în Europa".

Şantajul diplomaţilor români merge însă şi mai departe atunci cînd este vorba despre relaţiile dintre România şi Ungaria. În Cartea Albă se spune că "dacă doar una dintre ele îşi poate vedea aspiraţiile împlinite, fără îndoială că cealaltă s-ar simţi frustrată, cu un impact negativ pe scena politică internă. Dacă acest lucru se va întîmpla, procesul de apropiere şi parteneriat între România şi Ungaria ar putea fi încetinit, dacă nu chiar compromis în ansamblu". Semnalul trimis direct de diplomaţia română mediilor internaţionale prin acest document era unul de ameninţare prin care Ministerul de Externe arăta clar că relaţiile cu vecinii nu sînt stabile, ca şi cum tratatul de bună vecinătate semnat în toamna anului '96 între Bucureşti şi Budapesta s-ar fi repus în discuţie dacă România nu e primită în NATO odată cu Ungaria. Documentul elaborat de Ministerul de Externe mai precizează că "impactul asupra tuturor liderilor politici care au lucrat din greu la realizarea unui progres important în relaţiile româno-maghiare ar putea fi serios şi chiar devastator. Astfel, ar putea fi pregătit terenul pentru ca acei politicieni naţionalişti şi extremişti, care s-au opus pe tot parcursul procesului evoluţiei relaţiilor normale de parteneriat între România şi Ungaria, să dobîndească credibilitate şi audienţă înnoite, cu riscul implicit al slăbirii stabilităţii interne".

Un text de acest tip arată aliaţilor occidentali că stabilitatea internă a României este precară, că posibilitatea unui reviriment naţionalist nu este exclusă, că între România şi Ungaria există un conflict omniprezent, care însă poate rămîne latent dacă cele două state sînt chemate simultan să facă parte din NATO. Această retorică demonstrează însă că România nu are datele necesare calificării într-o alianţă care nu doreşte în nici un chip să importe instabilitate. Exacerbarea antagonismelor ca bilet de intrare în NATO s-a dovedit a fi un atu ineficient. Ministerul de Externe a confirmat încă o dată incapacitatea sa de a ieşi din inerţie. Se spune că unele crustacee care apucă să meargă într-o anumită direcţie nu se mai pot opri – îndepărtîndu-se, astfel, de mare, fără a mai reuşi să se întoarcă vreodată.

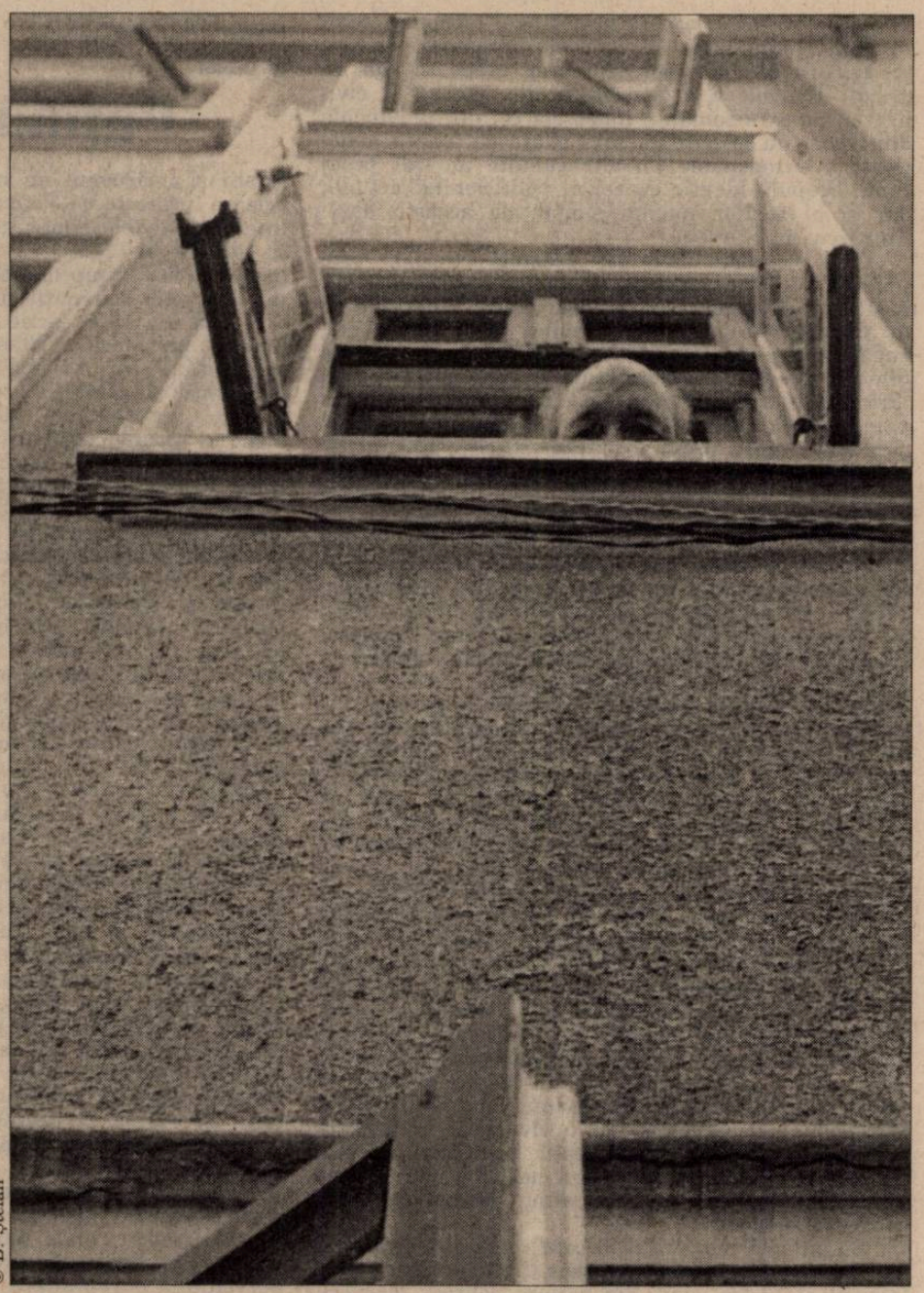
© D. Ştefan

© C. Bumbuț

RADU CARP
asistent universitar

Decalaj maxim, şanse minime

© C. Bumbuţ

Este poate lipsit de sens a mai vorbi în momentul de faţă despre ceea ce ar fi trebuit să ţină capul de afiş (politic) al acestei veri. Imediat după ce febra NATO a trecut, următorul duş rece a trecut aproape neobservat. Vocile care insistau asupra exprimării unei voinţe politice extrem de clare şi a unui program coerent în direcţia U.E. au rămas minoritare şi după noiembrie 1996. În afara momentului festivist Snagov, atunci cînd la panoplia regimului Iliescu s-a mai adăugat un trofeu consensual, anume sprijinul tuturor partidelor pentru aderarea la U.E., nu s-a făcut mai nimic pe plan diplomatic. Mai grav este că nici pe plan economic nu s-au luat măsurile ce ar fi trebuit să ne includă astăzi în rîndul ţărilor candidate la fericire.

În iulie s-a dat publicităţii un document numit "Agenda 2000". Comisia Europeană, adunînd datele culese de către experţii săi, a decis că doar şase sunt apte de a începe negocierile de aderare, cu toate că exista şi propunerea de a începe negocieri simultan cu toate cele 10 ţări candidate. Toate acestea sînt (sau ar trebui să fie) lucruri ştiute. Este cunoscută şi indignarea unor gazetari ale căror comentarii politice televizate, semi-docte şi nocturne, ne invadează sistematic micul ecran în faţa prezentării unor date istorice greşite în raportul Comisiei. Nu este nici o noutate şi nu ne-a mirat nici faptul că M.A.E. a reacţionat mult mai ofensiv decît timidul şi neobservatul Departament de Integrare Europeană (D.I.E.), a cărui replică poate confirma aşa-zisa dualitate a politicii externe româneşti. În aparenţă, scenariul a funcţionat: noi vrem, ei nu ne vor, aşa a fost să fie.

Există însă un pasaj dur din "Agenda 2000" care ar trebui să dea de gîndit tuturor celor care filozofează pe marginea statului de drept, a actului de guvernare şi a nevoii de legislaţie. Aceasta sună în modul următor:

"În ciuda progresului făcut, România nici nu a transpus, nici nu şi-a asumat elemente esenţiale ale *acquis*-ului, mai ales în privinţa pieţei interne. De aceea, nu este sigur că România va putea să-şi asume obligaţiile de membru pe termen mediu. În plus, va fi nevoie de eforturi considerabile în domeniile mediului, transporturilor, problemelor sociale şi forţei de muncă, justiţiei, afacerilor interne, precum şi în agricultură. Mai general, o reformă administrativă substanţială va fi indispensabilă dacă România urmează să aibă structurile pentru aplicarea efectivă în practică a aquis-ului".

Este clar: nici măcar pe termen mediu "nu este sigur" (o formulă diplomatică pentru "este cert că nu") că vom putea deveni membri. "Termen mediu" este un eufemism la fel de diplomatic pentru "nedeterminare temporală".

Acquis-ul, totalitatea legislaţiei comunitare, nu s-a aplicat şi nici măcar nu s-a pus problema de a fi introdus. Faptul că o lege sau alta au fost inspirate din directive comunitare (poate şi pentru că legislatorul nostru să se poată mîndri cu ceva, prin procedeul apropriaţiunii tacite a ideilor colegilor săi europeni) nu înseamnă că a existat un program riguros de implementare a acquis-ului. O asemenea operaţiune presupune mai întîi identificarea acestuia, o activitate ce poate reveni doar unor hiper-specializaţi tehnicieni ai dreptului comunitar, cunoscători totodată ai ultimelor performanţe informatice. Aceşti tehnicieni lipsesc deoarece, să spunem lucrurilor pe nume, nici noi, nici cei din Occident nu au dorit să îi formeze. Dacă un funcţionar al D.I.E. face în anul de graţie 1997 un stagiu de 6 luni la un institut occidental specializat în problemele ţărilor în curs de dezvoltare (strict autentic), nu există prea mari şanse să deosebism *acquis*-ul de o decizie a primarului general.

Care sînt însă părţile unde legislaţia noastră este decalată cel mai mult faţă de *acquis*? Raportul ne-o spune: în "justiţie, afaceri interne" şi în "telecomunicaţii, audio-vizual, impozitare, sistemul vamal". Nu se precizează nicăieri care ar fi domeniile în care *acquis*-ul există deja implementat, pentru că, de fapt, acesta nici nu poate fi găsit într-un domeniu delimitat al legislaţiei româneşti în vigoare (poate cu excepţia protecţiei consumatorului). Este relativ celebru exemplul unei ordonanţe de guvern din 1992 care instituie taxe anti-dumping folosind exact exprimarea unui regulament comunitar, într-o traducere ce a dat naştere la numeroase ambiguităţi de interpretare.

Există un paragraf din raport ce pare a fi total desprins din context: "de asemenea, România va trebui să-şi întărească structurile administrative răspunzătoare de implementarea politicii agricole comune". Ce "structură administrativă" din România a auzit măcar de politica agricolă comună? Propoziţia de mai sus doreşte însă să spună că, dacă se vrea a fi membru, ţara noastră trebuie să fie pregătită în orice moment să poată aplica rapid şi eficient modificări ale sistemului comunitar. Nu e de ajuns să ştii cum să montezi scara pe acoperiş, ţi se cere să ştii să o şi dai jos cînd plouă.

Astăzi, raportarea nu se mai face la asimilarea curentelor culturale şi ideologice importante, ci la încadrarea în limitele acestui rege al conceptelor pragmatice de tip comunitar, *acquis*-ul. Numai o astfel de raportare ne dă adevărata dimensiune a decalajului României faţă de U.E. care nu se măsoară în cîţi membri are A.P.R.-ul domnului Meleşcanu sau în cîte goluri a mai înscris Adrian Ilie în Turcia. Din păcate, el pare a fi structural, ceea ce nu înseamnă că nu merită a se încerca recuperarea lui măcar parţială. Unitatea sa de măsură este P.I.B.-ul, investiţiile, cursul valutar, creşterea economică, pregătirea forţei de muncă. Şi, nu în ultimul rînd, articolul de lege.

Există din ce în ce mai puţini "stimabili" prin administraţie care să audă vocea "Europei dumitale": prin restructurarea D.I.E., din 30 de angajaţi au rămas 18 (**"România liberă"** din 15 august 1997).

Andrei MANOLESCU

Între două renunţări

Comparaţiile cu Occidentul şi cu lumea dezvoltată sînt, mai ales în ultima vreme, un filon de aur pentru presă. Mă alătur şi eu acestei mode, cu cîteva impresii căpătate la venirea în ţară dinspre Ungaria şi Germania. Peisajul nostru e completamente altfel faţă de tot ce se poate vedea prin vestul şi centrul Europei. E un pitoresc aparte pe care-l crează stîlpii de telegraf de lemn, răşchiraţi pe la marginea şoselei, precum scobitorile înfipte în sandviciuri, sau acoperişurile roşii ale caselor, ieşite parcă dintre tufişuri (integrate în peisaj). Căruţele trase de cai sau chiar de boi, completează aceste imagini, inedite pentru un ochi obişnuit cu anostele autostrăzi şi şosele internaţionale. Valea Oltului, de o "sălbatică splendoare", îţi taie respiraţia. Drumul asfaltat şi marcat aproximativ se potriveşte de minune cu relieful neregulat din jur. Totul pare o excursie în timp, în ţara ţăranilor, pentru frumuseţile căreia nu-ţi mai pare rău după siguranţa şi confortul şoselelor occidentale. Echilibrul acesta e însă stricat din cînd în cînd, de cîte un utilaj mergător, care huruie şi scoate fum negru sau de cîte o carieră în părăsire, cu buldozere ruginind. Semnele industrializării primitive nu mai rimează cu natura şi-ţi mută gîndurile de la farmecul tradiţionalist, la stupizenia distructivă şi sinucigaşă a unui regim comunist. Oprind la Căciulata la o cafea, e timp pentru a observa mai bine locurile şi oamenii. Sînt o mulţime de familii şi de indivizi care se plimbă în sus şi-n jos prin staţiune, îmbrăcaţi ponosit, de parcă abia au ieşit pe porţile unei fabrici. O populaţie ciudată, nu rurală dar în nici un caz urbană, venită la odihnă, relaxare şi tratament, în hoteluri igrasioase, cu tencuiala căzută, în mijlocul unei naturi exraordinare. Pe un bufet strîmb şi părăsit, construit din carton presat şi cu plasă de sîrmă de geamuri, poţi citi o firmă mare şi urîtă: **Regal**. Cafeaua îţi relevă faptul că o băutură amară poate fi în acelaşi timp şi greţoasă. O raită prin împrejurimi în căutarea unei surse de apă proaspătă, te duce chiar la temelia existenţială a staţiunii, la izvoarele cu efecte binefăcătoare. O construcţie din beton, ca o sală de aşteptare, adăposteşte jgheaburile şi robinetele care de fapt sînt nişte capete de sticlă de sifon. Aspectul de *en gros*, cozile şi mulţimea damigenelor şi butelcuţelor de plastic care aşteaptă să fie umplute te descurajează în a mai încerca gustul apei vieţii. La ieşire poţi citi următoarele afişe: "Interzis a se stoca apă în recipiente de plastic! Direcţiunea." sau "Cinematograful nostru rulează zilnic, între orele 12 şi 18, filmul **Comedie cu bucluc**, numai sîmbăta şi duminica. Direcţiunea." Pleci mai departe spre Bucureşti, întrebîndu-te dacă lumea pe care ai văzut-o e doar săracă sau e chiar înapoiată, dacă e o mizerie amară şi conştientizată sau dacă e o oligofrenie fericită. Străbaţi hurducăind, autostrada rurală Piteşti-Bucureşti, cu aceleaşi sentimente amestecate şi nu te mai miri că omul de la benzină nu-ţi mai dă restul şi nici că primele semafoare, la intrarea în Bucureşti nu funcţionează. Mai serioase devin chestiunile, atunci cînd la prima ieşire în oraş, după reîntoarcerea din excursie, un amic întîlnit întîmplător pe stradă, cu o expresie agitată, consumat de probleme cotidiene, îţi spune de cum te vede, fără nici o altă introducere: "Moşule, treaba e clară: ori te adaptezi la porcăria asta de sistem, ori o roieşti dracului în străinătate. Renunţi la scrupule sau renunţi la ţară. De şapte ani eu n-am descoperit altă cale." După aşa o întîlnire, îţi mai rămîne doar să dai vina pe Dinicu Golescu cu a sa *Însemnare a călătoriei*, că ne-a învăţat să ne comparăm cu Occidentul.

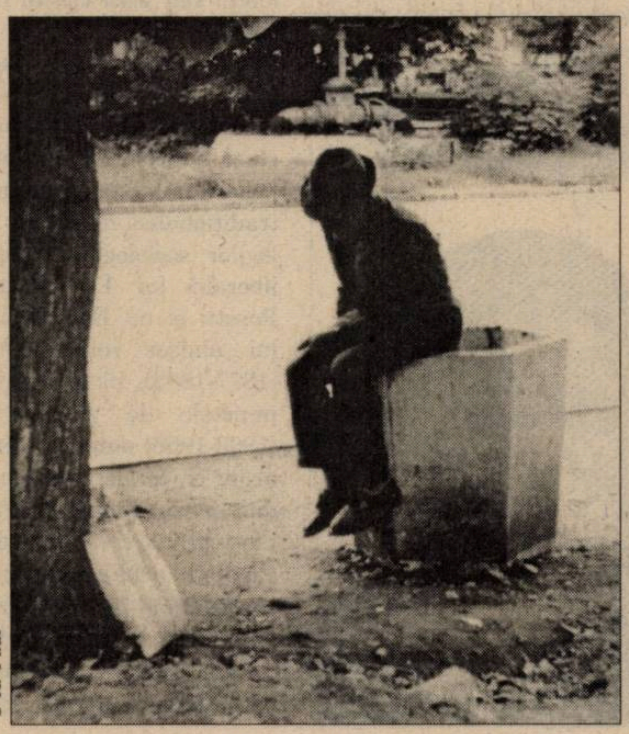
© A. Paul

Z. ORNEA

Europenizare şi autohtonie

Totul a fost prea tîrziu în dezvoltarea României moderne. În timp ce în ţările Europei de apus şi de centru evoluţia economică, instituţională şi culturală, era o realitate deplin evidentă, la noi, şi la începutul veacului trecut, lucrurile stăteau într-o apăsătoare somnolenţă şi toropire orientală anacronică, determinată de suzeranitatea otomană. De-abia la 1829, în urma Tratatului de la Adrianopol, care anihilează monopolul turcesc asupra comerţului nostru, Moldova şi Ţara Românească intră în circuitul comercial european. Nave engleze şi franţuzeşti se aflau în rada porturilor Galaţi şi Brăila şi grînele găsesc căutare în Europa de apus. Pe această cale, comercială, deci economică, se produce, totuşi, atît de tîrziu integrarea ţărilor româneşti în structurile Europei de apus. Acesta a fost punctul de vedere al lui Ştefan Zeletin expus în cartea sa, capitală, *Burghezia română* (1925). E. Lovinescu, în cartea sa tot capitală, *Istoria civilizaţiei române moderne* (1924-1926), postula că procesul europenizării româneşti s-a produs nu pe cale economică, ci prin contagiune ideologică. Funcţionează, socotea el, un spirit al veacului (*saeculum*) într-o perioadă dată, care pătrunde peste tot, influenţînd, prin contact ideologic, structurile tuturor ţărilor, prin legea sincronismului universal. Negreşit opinia lui Lovinescu are dreptatea ei. Dar, reîntorcîndu-se la argumentaţia lui Zeletin de ce, nu e inutilă întrebarea, nu s-a produs această contagiune ideologică mai devreme, de cînd devenise realitate triumfătoare în Europa vestică şi de centru, ci atît de tîrziu şi tocmai după Tratatul de la Adrianopol din 1829? Dar indiferent care dintre aceste puncte de vedere este cel valabil (înclin spre cel al lui Zeletin), rămîne faptul incontestabil că ţările româneşti au intrat tîrziu (prea tîrziu) în circuitul civilizatoriu european. De fapt, momentul de început îl constituie revoluţia de la 1848. Şi ea s-a configurat deopotrivă prin factorul economic propus de Zeletin şi cel al apriorismului ideologic înfăţişat de Lovinescu. Atunci, după 1848 şi apoi în perioada unionistă de la 1857 încoace, încep să se întrezărească zorile unei epoci noi. Spirite luminate, în frunte cu foştii paşoptişti, au militat, cu succes incontestabil, pentru modernizarea structurilor româneşti. Iar în perioada domniei de opt ani a lui Alex. Ioan Cuza se realizează reforma agrară, aşa insuficientă cum a fost, iar, din 1866, odată cu instalarea pe tronul României a prinţului (din 1881 regele) Carol I, se votează Constituţia liberală a ţării şi în 1877 e proclamată independenţa ţării. E probabil că în guvernarea de 12 ani (1876-1888) a lui Ion C. Brătianu s-au pus fundamentele României moderne, sub raport instituţional, legislativ, infrastructural şi întrucîtva economic.

Dar deşi ne racordasem – prin sincronism – cu Europa de apus şi împlinirile erau categorice pînă la straturile culturii, retardarea continua să fie o realitate apăsătoare. Oriunde priveai constatai că sîntem întîrziaţi în dezvoltare. Într-o ţară agrară, în care aproape 90% din populaţia activă era ocupată în agricultură, s-a întîmplat că, tocmai aici, disparitatea socială era o prea apăsătoare realitate. Suprafaţa arabilă (şi pădurile) erau, în proporţii copleşitoare, în proprietatea latifundiarilor, masa ţărănească fiind nevoită să lucreze, chiar şi împroprietăririi din 1864, ca neoiobagi (expresia e a lui Gherea), pe pămînturile moşierilor. Şi în 1906, într-un tulburător studiu al lui C. Stere (*Ţară de latifundii*) reieşea că ţăranii constituie 96% din numărul contribuabililor, în timp ce o mie de familii deţineau enorma majoritate a suprafeţelor arabile. Sau, în alte cifre, 1800 de proprietari deţineau 124.000 hectare şi un milion de ţărani deţineau mai puţin de trei milioane de ha, în timp ce numai o mie de latifundiari deţineau peste patru milioane ha ale solului naţional. Această scandaloasă disparitate socială din lumea rurală întreţinea o prea întîrziată realitate, împiedicînd evoluţia organismului românesc. Era imperios necesară o reformă agrară radicală, cerută de toate spiritele înaintate ale

© D. Ştefan

© D. Ştefan

ţării. Dar ea nu venea, împiedicată fiind de cei interesaţi să menţină împietrită această disparitate. Şi asta în bună măsură datorită sistemului electoral censitar (pentru colegii electorale, apoi, din 1884, trei) care interzicea ţărănimii dreptul la expresie politică. De abia după război, în 1919-1921 se legiferează cele două mari reforme (agrară şi electorală) care asanează, din adîncuri, fizionomia organismului socio-politic românesc. Însă întîrzierea în dezvoltare, în raport cu ţările Europei de apus, se menţine întristător. România continua să fie o ţară eminamente agrară şi, cu tot efortul, industria e încă firavă. Necesitatea evoluţiei spre o civilizaţie modernă, de tip industrial, e încă un deziderat, chiar în deceniile interbelice, deşi progresul, în raport cu ceea ce fusese, e acum incontestabil. Eram încă retardaţi pentru că totul s-a împlinit, la noi, prea tîrziu.

Ciudăţenia e că, deşi întregul proces evolutiv era prea întîrziat, curente de idei, unele de mare importanţă, acuzau că el e prea devreme înfăptuit. Titu Maiorescu şi întregul curent de idei al junimismului, deşi filoeuropean, socotea că implantarea, la noi, a modelului european este prea precipitată. Întreaga teorie a formelor fără fond e clădită pe acest postulat, evidenţiindu-se că formele importate se află în relaţie antinomică cu fondul realităţilor româneşti. Sigur că discrepanţa era o stare de fapt între cei doi termeni ai relaţiei (forme şi fond). Dar asta era în firea lucrurilor. Întotdeauna, mai ales în ţări retardate, forma precede fondul şi determină – prin exerciţiu – evoluţia celui din urmă. De aici Eminescu, plasat chiar dincolo de fundamentele ideologiei junimiste, a propus un paseism tradiţionalist în răspăr cu necesitatea legilor sociologice. Dreptate au avut liberalii lui I.C. Brătianu şi C.A. Rosetti şi nu Eminescu în pledoariile lui binişor retrograde din *Timpul* (1877-1883). Şi tot retrograde au fost punctele de vedere sămănătoriste (1903-1906) datorate vîrbului înaripat al lui N. Iorga, care pleda paseist tradiţionalist împotriva evoluţiei României spre o civilizaţie de tip modern, elogiind arhaismul lumii rurale şi condamnînd îndeletnicirile industriale. A predica, la începuturile veacului, că e mai bine să rămînem în stadiul eminamente agrar, idilizînd lumea satului în care nu distingea disparitatea socială de aici, era, negreşit, o ideologie retrogradă. Culmea este că şi după Marea Unire din 1918 neosămănătorismul s-a reanimat – tot datorită lui N. Iorga – postulînd aceleaşi puncte de vedere, deşi acum noile provincii româneşti reintrate în trupul ţării (cu deosebire Transilvania) aduseseră un potenţial economic favorabil întemeierii – prin materii prime – a unui sector industrial. Iar neosămănătorismului i se asociază – tot mai agresiv – gîndirismul şi naeionescianismul care, şi ele, contestau necesitatea evoluţiei spre o civilizaţie modernă, predicînd tradiţionalismul autohtonizant, adică ruralismul absolut. Şi întocmeau aspre, necruţătoare rechizitorii împotriva celor care, la jumătatea secolului trecut, au implantat, la noi, prea devreme modelul civilizatoriu apusean. Oaia neagră a devenit, atunci, în deceniile interbelice, paşoptismul, personalităţile sale emblematice fiind condamnate şi înconjurate cu o negaţie totală. Vina lor ar fi fost, tocmai, faptul că au propus şi adoptat prea devreme şi păgubitor modelul civilizaţiei europene. Să ofer un singur exemplu din multe posibile de citat. În noiembrie 1923, în *Gîndirea*, Nichifor Crainic publică eseul *Politică şi ortodoxie*. Aici aflăm, despre paşoptişti, această apreciere: "Generoşii patruzecioptişti aduceau din Apus vedenia unei Românii europenizate. Ei simţeau patriotic, dar nu cugetau româneşte. Respiraseră din suflul marei revoluţii ura împotriva regimului medieval şi, Samsoni orbiţi, pentru ei surparea întregului nostru trecut însemna condiţia fără care nu s-ar fi putut întemeia o ţară modernă. Instituţiile lor n-au fost altoite pe trunchiurile seculare. Ei au răsădit ca nişte grădinari ce-ar ignora mediul şi clima." Să mai amintesc că în 1931 Nae Ionescu a scris în *Cuvîntul* eseul *Lichidarea romantismului 48-ist*, condamnînd – şi el – "eroarea" paşoptiştilor de a fi adus, la noi, prea devreme şi pernicios modelul civilizaţiei europene din apus.

Aşadar, cei ce nu recunoşteau că am intrat prea tîrziu în sincronia civilizaţiei europene, socotind că aceasta nici nu a fost necesar, îi acuzau pe cei ce au făcut-o că au adoptat-o prea devreme, nepotrivit şi pernicios pentru păstrarea autohtoniei.

Anca MANOLESCU

Construcţii moderne ale arhaicităţii

Privirea celuilalt

"O manifestaţie a nostalgicilor «marelui imperiu rus» pe străzile Moscovei – în care icoanele Maicii Domnului şi ale lui Cristos stau alături de portretele lui Lenin şi Stalin şi de steagul roşu; un preot sîrb care, înarmat cu mitralieră, îşi cheamă poporul la purificare etnică în Bosnia; comando-uri extremiste ale grecilor atacînd o cazarmă din Albania cu binecuvîntare de la preot şi de la Serviciile secrete ateniene: ortodoxia emană astăzi o imagine confuză, surprinzătoare cîteodată, cel mai adesea desuetă, aparţinînd unei alte ere" (Christophe Urbanowicz, "Derrière l'iconostase, le drapeau", în revista *Croissance*, 1995).

Cînd priveşte înspre Răsăritul creştin ochiul occidental e frapat (şi aproape absorbit) de spectacolul unei credinţe fagocitate de naţionalism. "Ţările ortodoxe au o trăsătură cu totul specială: aici, religia sacralizează naţionalul iar naţionalul etnicizează religia. Ortodoxia e un soi de super-generator de naţionalism" (F. Thual, "Un culte identitaire", în aceeaşi revistă *Croissance*). Ar fi de spus că, utilizată ideologic drept stindard al *unităţii* naţionale, religia alimentează în fapt două genuri de *izolaţionism*. Pe de o parte, concentrată şi aproape arestată de "specificul" naţional, ea tinde să piardă din vedere celelalte comunităţi ortodoxe şi "Biserici surori" adică, pînă la urmă, aria spirituală a cărei specificaţie este. Pe de altă parte, ea ajunge să devină marca *identităţii veritabile*, în lipsa căreia un cetăţean al ţării cu pricina riscă să devină un autohton ambiguu: nu tocmai grec, nu tocmai rus, nu tocmai român ori sîrb.

"Cîţi români îndrăzneau să se declare credincioşi înainte de1989? Cîţi îndrăznesc să se declare atei sau sceptici astăzi?... Implicarea ortodoxiei consolidează valorile naţionale a căror credibilitate riscă să fie afectată în urma deprecierii propagandei comuniste... Identificarea, cam sumară, a românismului cu ortodoxia (susceptibilă, în ultimă instanţă, de a-i jigni sau marginaliza pe românii de alte religii) apare astăzi drept un procedeu privilegiat de afirmare a coeziunii naţionale" (Lucian Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, p. 281).

Nemaivorbind despre faptul că ea contrariază universalitatea mesajului creştin, o atare poziţie apare astăzi depăşită, demodată istoric, întrucîtva "primitivă". Ortodoxia se asociază cu un model de societate compactă, închisă în sine, intransigentă, în momentul cînd Europa încearcă să se construiască – cel puţin ca discurs oficial – drept un refugiu – dacă nu o casă – pentru diversitate, pentru opţiuni diferite însă mutual respectate.

Dar pentru imaginea aceasta "desuetă", răsponsabilă nu e doar diferenţa între imaginarul politic ori social al Vestului şi Estului european. De vină e tocmai utilizarea religiei ca materie primă pentru un asemenea imaginar. El este cel care "perimează", utilizînd şi apoi depăşind, cînd nu mai sînt viabile, formele şi modelele de societate. Nu cu mult timp în urmă, în prima jumătate a secolului, "stereofonia religie-naţiune" a fost o soluţie "modernă", o strategie de adaptare a religiei la categoriile modernităţii. Biserica primea astfel un rol activ şi oficial într-o societate în curs de laicizare. Dacă mesajul intern al Ortodoxiei cădea în plan secund pentru societatea modernă, dacă Biserica însăşi dovedea o relativă inerţie şi sterilitate în exprimarea lui, ea beneficia în schimb de o investitură de prim ordin în proiectul esenţial al epocii. Iar ideologii autohtonişti beneficiau, la rîndul lor, de un element transcendent care – proiectat asupra originilor – făcea din naţiune o categorie sacră, perpetură, "asigurată" ca destin şi succes istoric.

Dar nu numai absorbţia religiei în sfera naţionalului uimeşte pe observatorul de mentalitate europeană; uimeşte mai ales stilitica ei "păduroasă", arhaicizantă, peremptorie, aproape "totalitaristă". În perioada interbelică, Occidentul a putut lua contact la el acasă cu doctrina Orientului creştin, cu tenacitatea vie a tradiţiei lui. Nikolai Berdiaev, ca filosof, Serghei Bulgakov, ca teolog, au uimit prin prospeţimea demersului, prin anvergura lui înnoitoare şi vizionară. Myrra Lot-Borodine şi discipolul ei V. Lossky au publicat texte expresive despre experienţa contemplativă a Răsăritului. Prin ei şi prin alţii, Ortodoxia a fost resimţită, în mediile spirituale, ca o "descoperire", ca un "drum" de mare autenticitate, ca un domeniu puternic al cunoaşterii. Or, tocmai în perioada cînd acest profil interior devenea accesibil conştiinţei occidentale, teritoriul creştinismului de Răsărit "ieşea din istorie" şi chiar din geografia europeană. Pentru cei interesaţi de substanţa, de stilul *căutării* lui, întîlnirea avusese loc şi se putea dezvolta. Pentru observatorii şi analiştii ştiinţelor sociale însă, pentru sociologi, politologi, istorici, antropologi ai religiosului, Răsăritul nu a putut fi un "teren" de studiu şi observaţie nemijlocit accesibil. Prin lipsa de informaţie, prin dialogul – posibil după '90 – dar dificil cu reprezentanţii ortodocşi retractili, prin diferenţa de mentalitate, Răsăritul creştin a rămas – şi continuă să rămînă – un spaţiu greu definibil, o margine incertă, un soi de *hic sunt leones*. În numărul utilizatat aici al revistei *Croissance* – care se ocupă cu învestirea religiosului de către politic –, volumul cel mai modest de pagini e distribuit Ortodoxiei. Iar bibliografia conţine titluri pentru toate marile religii ale lumii, cu excepţia ei.

În mod straniu, Ortodoxia apare, dinspre Occident, drept cea mai *exotică*, cea mai puţin cunoscută dintre religii. Iar la această impresie contribuie tot atît de mult rădăcina comună cu creştinismul apusean şi istoria ei radical diferită. Există riscul ca fiecare să vadă în celălalt un "dublu" distorsionat, un "apropiat străin", bizar tocmai fiindcă investeşte aceleaşi date cu alte accente.

Cheia succesului ori justificarea decalajului?

Pentru partizanii interbelici ai modernităţii, Ortodoxia era fie eludată, fie resimţită ca un dat naţional împovărător. Accentul Răsăritului creştin pe dimensiunea contemplativă era perceput ca "fugă de istorie", evaziune, incapacitate de a construi un destin care să impună. Pe de o parte mistică – şi ca atare abstrasă din funcţionarea activă a lumii –, pe de altă parte excesiv acomodantă cu puterea seculară (după un prelungit model bizantin), Ortodoxia era, în plus, semnul apartenenţei la aria dominată de ruşi. Lipsa de responsabilitate personală, de dezbatere etică, pe de o parte, proasta aşezare geo-politică, pe de alta, i se puneau în seamă şi, astfel, ea părea să se opună efortului de integrare în Occident declanşat abrupt la mijlocul secolului trecut. Dacă nu am fi fost ortodocşi – au spus şi spun cîteodată unele voci –, am fi aparţinut deja Europei. Un alt tip de mentalitate, de cultură, de civilizaţie ne-ar fi fost de la sine incultat, scutindu-ne de efortul – mereu reluat şi niciodată victorios –, al integrării.

În 1943, Constantin Noica comenta îndelung *(Pagini despre sufletul românesc)* modelul de prinţ propus de Neagoe Basarab fiului său. "Ce sentiment al zădărniciei poate susţine atîta desprindere de lucruri, chiar şi la stăpînitori?"... "Aici inima nu vrea să ştie şi să se lumineze (după demersul occidental al gîndului, *n.n.*); vrea să se odihnească"... "Binele apusenilor are sens şi pentru lumea de aici; n-a putut duce el la forme de morală ţinînd numai de raţiune şi sens utilitar? Mila însă (recomandată de prinţul răsăritean) e fapta exilatului." (pp. 57, 59, 61). Poetică, hieratică, eludînd lupta, criza, ruptura, gîndirea răsăriteană îi apare lui C. Noica – pînă şi în varianta ei politică –, de o arhaică eleganţă, dar tocmai de aceea inutilizabilă pentru "intrarea în istorie".

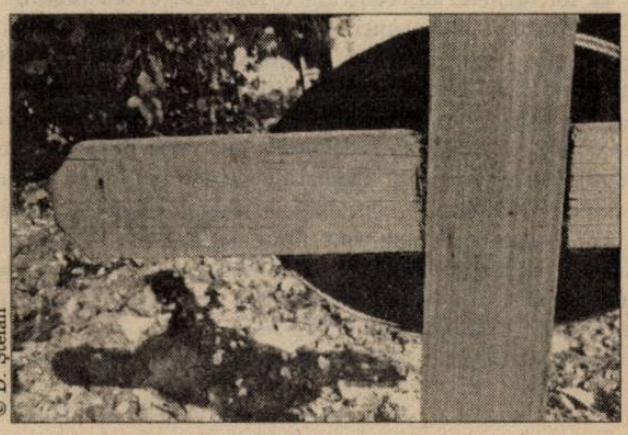

© D. Ştefan

Mult mai optimişti şi mai fruşti în utilizarea datelor istoriei, autohtoniştii au mizat cu entuziasm pe lipsa de informaţii referitoare la creştinarea teritoriului României actuale. Din ea au dedus comuna emergenţă a poporului şi credinţei, dată fiind predispoziţia dacilor pentru monoteism şi contemplativitate. Din momentul privilegiat – şi misterios – al *originilor* decurge, pentru ei, nu numai *originalitatea* românilor ca neam creştin (cf. Vintilă Mihăilescu, *Paysans de l'histoire)*, ci şi *continuitatea* dacă nu cumva imuabilitatea lui, imperturbabilă, faţă de fracturile istoriei, pururea rezistentă la "atacurile străine".

Or, de vreme ce poporul român beneficiază de un destin mereu egal cu sine, nimic nu împiedică pe ideologii naţiunii să combine datele unui arhaism imediat accesibil (i.e. tradiţia şi valorile lumii ţărăneşti, care constituiau "substanţa" naţiunii) cu singularele origini spirituale, din care se constituie "esenţa" ei. S-a vorbit despre "creştinismul coborît la noi în realităţile imediate ale zilei, contribuind la crearea unui univers specific românesc, obiectivat aşa de specific în folklorul nostru" (Nae Ionescu, 1926, *Biserica ţăranilor*). S-a vorbit despre o Biserică originară "populară, patriarhală, sătească". "Noi am avut două Biserici: una deasupra, solemnă, slavonă, şi alta, dedesubt, simplă, românească, şi ea nu s-a dat biruită niciodată" (N. Iorga, 1940, *Concepţia românească a Ortodoxiei*, pp. 18, 24).

Ortodoxia, singură, furniza prestigiu transcendent dar şi inconveniente geo-politice, însă religia intim asociată cu ţăranul – autohtonul prin excelenţă – singulariza "creştinismul românesc" şi oferea imaginea unei naţiuni care – purtătoare a unui creştinism pur, nealterat – avea şansa (şi datoria) să devină un model pentru Europa, iar nu o candidată la intrarea în această arie. În loc să fie o *margine* care priveşte spre modelul occidental, România se construia ca un "centru" în jurul căruia istoria se poate învîrti dar pe care nu îl poate vicia.

Comunismul a fost, evident, pentru Biserică un timp al opresiunii; el i-a oferit însă pe de altă parte o variantă, ce-i drept cam brutală, de realizare a "creştinismului românesc". Timp de patruzeci de ani, Biserica Ortodoxă a funcţionat aproape după modelul ideologilor interbelici: Biserică naţională, unică, Biserică de stat într-o atmosferă anistorică.

Preşedintele actual al României îşi încheia, în noiembrie 1996, mesajul pre-electoral invocînd pe monahul Vasile, care îi aducea atît sprijinul mănăstirilor din ţară cît şi rugăciunea legitimantă de la muntele Athos. Cu toate că se afla în rolul candidatului pro-european, el a preferat, în acel moment decisiv, să se adreseze românilor ca unei comunităţi de tip tradiţional – compactă, omogenă, unificată de reperul ortodox. Lucian Boia (*op. cit.*, p. 282) constată cît de persistente rămîn, în discursul oficial de astăzi, tema *unităţii* şi chiar a *umanităţii* naţionale. Or, pentru această temă – infirmată de altfel prin exemple concrete de către istoric –, pentru această temă, recursul la Ortodoxie nu este oare de la sine înţeles? Imaginea însăşi pe care şi-o dă astăzi Ortodoxia nu este şi ea una a imuabilităţii, a impermeabilităţii la influenţe alogene, a lipsei de crize, deliberări şi inovaţii, avînd în plus şi avantajul unei explicite sacralităţi?

Actualizări

Chiar dacă ajung la calificări opuse, atît autohtoniştii cît şi moderniştii se referă la un acelaşi portret "mitic" al credinţei răsăritene, socotit drept perpetuu valabil. Pentru a-l relativiza ar fi de ajuns să amintim că mult invocatul Bizanţ nu a constituit o "fugă de istorie", ba dimpotrivă a fost un centru dinamic, formator de civilizaţie şi de istorie spre care Occidentul vremii privea ca spre un model de dezvoltare, cam cum privim noi la Occidentul de astăzi. Cît despre trăsăturile "mitice" ale Ortodoxiei, ele ridică pur şi simplu la rang de normă osificarea prin care ea încerca să pareze, în sec. XVIII şi XIX, impactul cu modernitatea.

Or, "drumul" interior propus de creştinismul răsăritean este un drum al neîncetatei rupturi şi înaintări, al lipsei de convenţionalism, al tensiunii cu sine şi al depăşirii de sine. Drumul acesta nu se blochează în categoriile derivate ale *identităţii* – naţionale, culturale, istorice. E un drum care poate fi expus nu numai în termeni arhaici, ci şi moderni, implicînd îndrăzneala gîndului şi rigoare existenţială, aşa cum o demonstrează lucrările gînditorilor ruşi de care aminteam.

Album

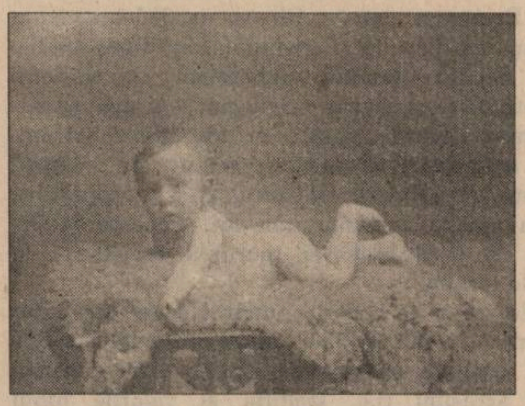

Cuvente den copii

Mic dicţionar

TUC = suc
TATOL = tractor
COBONITA = locomotiva
AP= iepuraş
ELETE = învelește-mă!
ACICĂTOAIA = ciocănitoarea
PACAPU = capacul
BUZA = bluza
CEVICI = servici
COLEZI = colorezi
LALICA GĂSUŢA, DĂGUŢA
CÎTE SUCE AI CUMPĂLAT
ŞAPTE SE PRĂJEŞTE = şaptesprezece

A consemnat
prof. Dorel ZAICA

Bazar

Vedere de la mare

Eram obişnuiţi, cu toţii, cu clasicele vederi cu marea şi plaja aglomerată, din care se iţeşte cîte un hotel monumental – în variantă diurnă – sau cu poeticele apusuri de soare, pigmentate de cîte o barcă pe valuri etc. – în variantă nocturnă. Acum, vederile pe care vrei să le trimiţi de pe litoral s-au schimbat radical: partea descriptivă a murit, fiind înlocuită cu... poanta. Litoralul românesc e oricum la fel, aceleaşi hoteluri tip bloc de Bucureşti, aceeaşi mare... Aşa că, acum, în cărţile poştale poţi vedea clişee de litoral narate explicit umoristic de firme particulare specializate (*Vizual* din Bucureşti, *Publirom* din Cluj-Napoca, *Demcard Prod SRL* din Oradea etc.). Şabloanele pe care respectivele firme le-au ales drept punct de plecare sînt, mai întîi, *cele sexuale*. Un trup bronzat de femeie, stînd la soare pe burtă, şi arătînd ca un cozonac rumenit este alfa şi omega pentru multe vederi: pe una dintre ele, deasupra unui asemenea trup, scrie "*poposiţi pe litoral*"; un alt trup în aceeaşi poziţie, de astă dată întins peste o mare de dolari, este însoţit de următorul text: "*un sejur de vis.../ Dacă ai un cont deschis!*" Căci, este evident, după *sex*, a doua temă a ilustratelor sînt *banii* şi scumpetea de pe litoral. O altă vedere, ceva mai inteligentă, prezintă doar o jumătate din clasica plajă; restul e un text colorat pe un fond alb: "*Am cheltuit* atîţia bani aici pe *Litoral, încît cu ce mi-a rămas n-am mai cumpărat decît o jumătate de vedere*!"

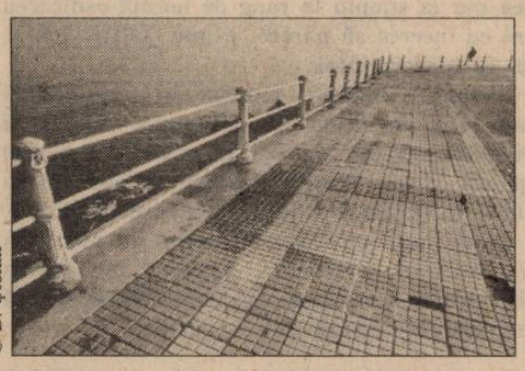

© D. Ştefan

Tăcerile dintre Pozdzenice şi Basiluzzo

Nici o veste, în ultimele trei luni, despre ticălosul acela german care spărgea casele oamenilor, nu le fura nimic, doar făcea un duş şi dispărea; la locul faptei – în locuinţa unui pensionar unde pătrunsese de patru ori, altceva decît să se spele, nu făcuse, săracu' – mai mult de o mănuşă nu s-a găsit; poliţia a renunţat să-l caute, sfătuind lumea din Waldshut-Tiengen să nu mai lase geamurile de la baie deschise; nici o veste dintr-acolo, ca şi cum o poveste s-ar încheia cu închiderea geamului de la baie; sînt falsele banalităţi care-şi închipuie că pot constitui un "ză-end"; aiurea!, abia că atîţă!

Nimic în plus nici despre Jacek Panewski şi Dorota Ciolek din Pozdzenice, orăşel din centrul Poloniei; RAIUNO personal le descrisese nunta la mijlocul lui iunie: ei se urcaseră – ca mire şi mireasă – într-un tanc T34, se duseseră la biserică "într-un nor de fum şi un zgomot infernal", însoţiţi de un alai la fel de vesel, compus din vehicule de război ruseşti şi germane: ce mai fac?, cum o duc?, cum le merge mariajul?, mai sînt bine dispuşi?, le-a trecut?, au divorţat?, n-au divorţat?, da' de ce să fi divorţat?, mă interesează! Nu se poate ca din acest "remake" după "Fermecătorii inocenţi" ai lui Wajda să-mi rămînă doar un orăşel, imposibil de pronunţat corect în româneşte – "Pozdzenice... Pozdeznice...", cu doi "z" care mă zgîrîie masochist. Măcar cum au găsit tancul, unde sau dacă au păţit ceva cu poliţia – era cazul s-o ştiu.

Tăcere de asemenea, de la 12 mai tăcere, cu privire la Mark Kellemberger. Un tip la 22 de ani, elveţian, "le coeur brisé par une femme" – "bat" agenţiile de presă, dar cum să traduci asta în română păstrînd seriozitatea poveştii? Zdrobit – mă rog – din amor, se hotărăşte să plece undeva, neapărat la capătul lumii; părăseşte ţara natală, ajunge în Italia, trece prin Milano (lăsaţi povestea să curgă, n-o violaţi cu politica vizelor la ei!), coboară spre Neapole, ia la rînd insulele Lipare, ajunge la Panarea, cea mai mică şi mai îndepărtată din arhipelag. Vrea şi mai departe. Un pescar al locului, Felice, îl lămureşte, luînd-o uşor: "Mai departe? Ce să fie mai departe? Numai stînci, Spinazzola, Lisea, Bianca..." Mark nu cedează: "Şi care e cea mai îndepărtată?" "Basiluzzo, mi se pare"... Mark ia largul şi înoată pînă la Basiluzzo – nume divin pentru un capăt de lume, unde m-aş duce şi eu, mîine, ca să-mi găsesc spaţiul şi ca atare liniştea între stînci şi aceşti doi "z" mozartieni pentru a termina de citit "Omul fără calităţi" şi a începe "Casa Puşkin", aici, între Boteanu şi Aleea Alexandru, între "Prosport" şi "Le Monde", fiindu-mi, pe zi ce trece, peste puteri. Cu le coeur "brisé par une femme" ori din lipsă de text, ori din lipsă de bani, mai fiecare se întîlneşte cu fiecare la infinitul mic, acolo, la Basiluzzo. Mark trăieşte în pustia aceea pescuind şi Felice îi aduce zilnic apă. Pe 12 mai 1997, apare prima echipă de televiziune de la Zürich (alt "z", dar cu altceva în sufletul lui...), urmată de un fotograf de la Roma şi cîţiva ziarişti francezi. "Ei iau cu asalt stînca singuraticului". ("Le Monde" datat 17 mai). Felice încearcă să-i alunge: "Plecaţi, nu-i nimic de văzut, căraţi-vă, e doar un nefericit din dragoste". Şi mai departe? Ce s-a mai întîmplat la Basiluzzo? Am văzut familii aducînd televizoare, la spital, ca bolnavul lor să nu scape între două perfuzii ce se mai petrece cu suferinţa în amorurile din inegabilele seriale latino-americane. Mark K. era, totuşi, un nefericit în carne şi oase. Nu interesează?

În sfîrşit, cea mai dură, dar şi justificată tăcere de august înconjoară propunerea Serviciului Federal de Securitate de la Moscova ca ruşii angajaţi ai serviciilor de informaţii străine să devină agenţi dubli, intrînd şi în slujba fostului K.G.B. Ultimul episod al basmului se încheiase cu o declaraţie a directorului de instituţie precum că s-a dat năvală la telefoanele lor, centrala a fost cîteva ore blocată şi încep să "apară rezultatele". De atunci – "concret? nimic!", vorba lui Mazilu. Mi se păruse gagul cel mare al sfîrşitului de primăvară. Nu-l dezvoltă nimeni? O mînă de bucureşteni se uită "pe TVR2", de vreo 3-4 luni, cu pasiune, la "Misterele Petersburgului", serial balzaco-dostoievskian la mîna a doua, cu actori ruşi de mîna întîi, socotindu-l infinit mai bun decît toate "Dallas"-urile şi "Dinastiile" la un loc. Presa nu a scris nimic despre aceste "Mistere...". Obsedată de dekaghebizarea României, ea n-a pornit să investigheze cine sînt fanii acestui serial: dacă sînt ultimii kaghebişti, nostalgici înrăiţi ai limbii ruse, ultimii pasionaţi ai realismului critic din secolul XIX? Dacă sînt agenţii dubli sau tripli ai familiei Bundy şi Mosfilmului? Tăcere şi aici.

"Şi acum ştirile pe scurt" – e singurul serial care "merge".

Radu COSAŞU

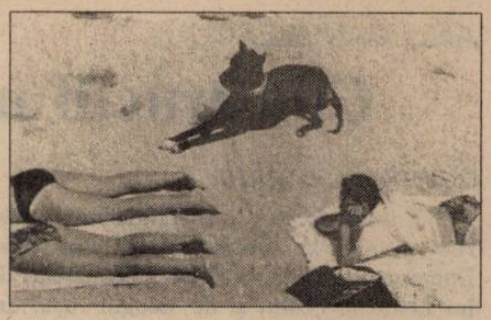

Nu toate trimiterile sexuale se asociază cu cele financiare. Amatorii de vederi sînt uşur zguduiţi şi pe linia romantică: pe o inimă în culorile răsăritului scrie "*Îmi lipseşti atît de mult...*", o altă ilustrată ne prezintă *o sirenă* tînjind, cu capul pe spate şi la marginea mării, după alesul inimii.

Animalele marine, slujitoare ale lui Neptun, nu sînt nici ele excluse din automatismele de litoral: *doi peşti lipiţi unul de altul* ne transmit "*sărutări de mare... adîncime*" dintr-o vedere-*borcan*; o *maimuţă păroasă şi înzăpezită* (?), ne spune, multicolor, "*Mi-e dor de tine*", *o focă cu aripioare la mustaţă* are următorul text: "*Raportez că în timpul vacanţei mele nu s-a produs nimic deosebit*".

Dacă ilustratele de pînă acum s-au mărginit la cîte un aspect al vieţii de turist, există altele ce îşi propun să fie exhaustive. Acolo, textul primează – însoţit de imagine gen bandă desenată. Vederea în cauză chiar se intitulează, cu litere roşii, "*cartea poştală a leneşilor*". Subtitlul spune totul: "*Nu trebuie să scrii, doar să bifezi!*". Ţi se oferă, pentru fiecare problemă considerată esenţială într-o vacanţă la mare, cîte trei variante: a, b, c. Chestiunile esenţiale între care turistul – automat – trebuie să aleagă sînt: *călătoria* (cu trenul, avionul sau bicicleta); *vremea; compania* (care, conform vederii, poate oscila între *dragoste, băutură* şi *un şoarece ieşind dintr-o gaură*), *mîncarea* (între o *masă cu lumînări à la Sandra Brown şi o pubelă de gunoi*), *adăpostul (între hotel, cort şi bancă sub cerul liber*). Interesant este că celor de acasă le poţi trimite, în ordine descrescătoare, următoarele: *o inimă mare înconjurată de trei mai mici; 2 buze lunguieţe şi foarte roşii; un tip isterizat cu limba scoasă şi mîinile ridicate.*

Cea din urmă imagine ne liniştește, pe undeva: turistului marin i se mai dă, totuşi, o şansă de ieşire din automatisme. Dacă nu-i place vacanţa la mare, sau măcar vederea pe care a cumpărat-o, i se oferă posibilitatea s-o recunoască.

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Noi apariţi în septembrie

CIORAN
Mărturisiri şi anateme

AMOS FUNKENSTEIN
Teologie şi imaginaţia ştiinţifică

MARIA FÜRST/
JÜRGEN TRINKS
Manual de filozofie

ROBERT MUCHEMBLED
Magia şi vrăjitoria în Europa

ARNOLD J. TOYNBEE
Studiu asupra istoriei

Trecerea prin reviste

O țară cu tradiții și fără însușiri

Cel mai recent număr al revistei *Secolul 20* (1-3/1997) este dedicat Austriei.

La prima vedere, din perspectiva abordării culturale, Austria este un spațiu care nu ridică probleme deosebite – ea nu are zone obscure, pentru că aici totul a fost, cu mult timp în urmă, clasicizat; locurile sînt încărcate de istorie și de artă... Numai că gloria de odinioară nu face decît să semene confuzii în Austria de astăzi, fiindcă lucrurile care îi susțineau odată măreția s-au transformat în prezent în mituri. Austria a devenit, astfel, o țară a paradoxurilor.

După cum observă Robert Menasse, într-un articol intitulat "Țara fără însușiri" și cu care se deschide acest număr al revistei *Secolul 20*, Austria este o națiune, nu o patrie (patria nu e un factor de identitate pentru austriecii de astăzi).

În 1919, Robert Musil era de părere că paradoxul austriac stă într-o problemă de alegere: "Un bun austriac stă între cele două brațe de fîn ale lui Buridan: Federația Dunăreană și Germania Mare. Fiind un vechi logician, pomenit ca atare în toate istoriile acestei științe, el nu se mulțumește numai cu evaluarea calorică a celor două feluri de fîn: simpla constatare că fînul din Reich ar fi mai nutritiv, chiar dacă la început îi cade ceva mai greu la stomacul său cel delicat, nu-l satisface. Dimpotrivă, el cercetează dilema cu nasul, luîndu-se după urma mirosului spiritual."

În studiul lui Claudio Magris, "O lume de ieri, un mit de astăzi", se relevă pregnanța unei eterne nostalgii a austriecilor – mitul habsburgic. Autorul consideră că acest mit a fost întreținut mai cu seamă de oamenii de cultură: "Pentru generațiile contemporane, fascinația bătrînei Austrii, cu atîta finețe evocată de scriitori și poeți, pare să se fi substituit imaginii concrete a acelei lumi, astfel încît imperiul danubian este acum mai degrabă al lui Werfel, Roth sau Musil, decît al ministrului Berchtold sau al lui Tisza." În paginile de jurnal publicate în acest număr de revistă, Grete Tartler scrie și ea despre aceleași obsesii: "Nu cred că există țară unde ifosele imperiale și gustul «retro» să fie atît de temeinic grefate pe democrație."

Într-o "țară fără însușiri" există, totuși, o literatură austriacă? Are sens o delimitare între literatura germană și cea austriacă, cînd limba este comună? Ulrich Greiner consideră că literatura austriacă este individualizată, avînd în vedere că producția literară nu poate fi corect înțeleasă decît în contextul său social, politic și istoric. Or, realitatea austriacă s-a disociat în multe privințe de cea germană. Prin urmare și literatura. Astfel, spre exemplu, o direcție cum e cea republican-revoltată din literatura germană nu are aproape nici un echivalent în literatura austriacă, mult prea legată de spiritul monarhic.

Iată cîteva din incitantele chestiuni dezbătute în acest număr al *Secolului 20*. La acestea se adaugă, desigur, analize, evocări, sau texte ale unor celebri austrieci, ca Robert Musil, Karl Raimund Popper, Georg Trakl, Joseph Roth sau Peter Handke. **(C.P.-B.)**

Dialoguri internaționale

"Nu, unitatea națională și națiunea, în general, nu erau treaba noastră. Ni se păreau niște idei învechite, reminiscențe ale secolului al XIX-lea infirmate de evoluția istoriei. Ne era totuna dacă nemții trăiesc în două state, trei, patru sau zece.", scria Patrick Süskind în *Der Spiegel*, încă din anul 1990. Cel mai recent număr (vara '97) din **Lettre Internationale** preia acest text de o uluitoare libertate al autorului *Parfumului* și-l pune să deschidă secțiunea intitulată "Străbătînd Germania". Într-un fel (destul de puțin aparent, de altminteri), poziția "frivolă" a lui Süskind răspunde aceleia mai apăsat declarative a lui Vargas Llosa, cuprinsă în prima secțiune a numărului ("Șocului prezentului"). Căci este vorba, în amîndouă, despre "angajare", "angajarea scriitorului" - cum suna un clișeu drag unora... Dar care "angajare"?, pare a se-ntreba Süskind: aceea față de "Națiune" sau o altă, iluzorie, construcție culturală, ori față de tine însuți și de masa de scris...? Deși îl invocă pe Walter Benjamin și "aplecarea" sa uitătoare de sine asupra lui Baudelaire în anii războiului (cînd se exilase din Germania, în Franța), Llosa are un aer scrobit și convențional – impus, întrucîtva, de însăși "imposta" discursului (de primire a Premiului pentru Pace la Tîrgul de la Frankfurt!): cuvintele sale sînt pline de acel *vibrate* concesiv care se scaldă în locuri comune pentru a se înălța în generalități pioase.... La polul opus, Süskind: "Unul dintre redactorii de la «Zeit» mi-a adresat invitația de a participa la suita de articole cu tema: «Viitorul unității germane». I-am răspuns pe loc, cît se poate de sigur pe mine, să mă cruțe de asemenea inepții". Excelent tradus de George Volceanov (care, în paranteză fie spus, ne-a oferit o versiune performantă la "To His Coy Mistress", celebrul poem metafizic al lui Andrew Marvell de acum trei secole!; versiunea a apărut în ultimul număr al revistei ieșene **Timpul**), textul lui Süskind este absolut antologic și, alături de cel al lui Emil Hurezeanu, cel mai incitant din respectiva secțiune.

"Dialogului imaginar" Llosa-Süskind îi face ecoul un altul, de astă dată real: acela dintre Ernst Jünger și Alberto Moravia – inclus în capitolul "Criza ideii de progres"; aici, Moravia întreabă și Jünger răspunde (cu "dragă domnule coleg Moravia"!), iar discuția dintre ei – purtată pe domeniul de la Wilflingen al patriarhului-dandy, în 1983 – este axată pe "tema bombei atomice". Dacă facem abstracție de tonul pompos al întrebărilor lui Moravia și de foarte sesizabila sa stinghereală în fața unui spirit superior, avem de fapt un splendid monolog al lui Jünger – întrerupt, din cînd în cînd, de bîzîitul didactic al italianului. Și cu această memorabilă încheiere (Jünger dixit): "Personal aș prefera o epocă în care să nu mai fiu pus în fața unor astfel de întrebări".

(Pandant foarte actual al dialogului pomenit este textul lui David Keen, "Privatizarea războiului", care – ca și savurosul "Feminismul și democrația" al scriitoarei croate Slavenka Drakulic – sînt de citit în secțiunea finală, "Comentarii și scrisori").

Dar lucrul cel mai desfătător și mai profund din acest număr al **Lettre Internationale** este, probabil, interviul luat de britanicul Ronald Sharp cosmopolitului *par excellence* George Steiner; el trebuie citit cu aceeași empatie cu care una dintre mințile înalt-speculative ale acestui secol (l-am numit pe Steiner) s-a apropiat de Borges, Beckett sau Nabokov și cu aceeași distanță critică pe care acesta a pus-o între propria-i operă de cărturar și aceea, evanescentă, de prozator. Și el îl citează pe Walter Benjamin, și el vorbește despre "angajare"... Însă vorbele lui Steiner – rostite cu acea claritate glacială pe care i-o știm din trecerile pe la "Apostrophes" – reverberează mult după ce ai închis revista: "Există vreun tip de educație, de instruire în domeniul poeziei, muzicii, artei, filosofiei, care ar putea face o ființă umană să nu mai fie în stare să se bărbierească dimineața... din pricină că oglinda îi azvîrle în față ceva inuman sau subuman? Iată la ce tot gîndesc în ceea ce scriu." **(Alex. Leo ȘERBAN)**

O CARTE ESENȚIALĂ

„Obiceiuri populare de peste an"

Apărut recent la Editura Fundației Culturale Române din București o carte deosebită: *Obiceiuri populare de peste an*, de Ion Ghinoiu. Autorul este un cercetător respectat, produs de primă mărime al școlii românești de etnologie, iar lucrarea, - un dicționar care cuprinde totalitatea manifestărilor spirituale ale românilor asociate cu anul calendaristic.

Pentru a ne da oarecum seama de efortul de cuprindere și de sinteză săvîrșit, să amintim că în decursul istoriei timpul a fost și, întrucîtva, continuă să fie măsurat diferit de către practicanții datinilor. Există un calendar creștin gregorian (stilul nou) care a înlocuit un mai vechi calendar creștin iulian (stilul vechi), dar și un calendar popular (agrar și pastoral). Cele două nu coincid. Începutul anului agrar este 1-25 martie, în funcție de zona geografică a țării; cel pastoral începe la Sîngiorz (29 aprilie-1 mai). Au supraviețuit de asemeni elemente ale unui calendar precreștin, posibil dacic. Acest din urmă an începea de Sîntandrei (14 noiembrie-6 decembrie).

Să mai adăugăm că obiceiurile au vîrste diferite. Unele s-au cristalizat încă din perioada neolitică, de la începuturile agriculturii și păstoritului, invenții fundamentale, între care se numără de asemeni ceramica și așezările stabile. De atunci datează reprezentarea zeiței mamă, – femeie pîntecoasă, așa cum poate fi văzută în lucrările Mariei Ghimbutas, care reproduce zeci de statuete de lut găsite pretutindeni în sudul Europei, – conceptul pămîntului-mamă, practica funerară a înhumării, divinitățile zoomorfe, cultul taurului etc. Multe alte practici rituale sînt indo-europene și merg înapoi în istorie în epoca bronzului și fierului. De atunci avem o mitologie complexă. Zeița mamă este înlocuită treptat printr-o divinitate masculină, virilă și înfricoșătoare, zeițăile se multiplică și se specializează, apar animale mitologice noi, vulturul, ursul, calul, sau își schimbă funcția cele vechi. Cele mai multe obiceiuri sînt totuși de dată mai recentă, datini creștine.

Nu în ultimul rînd se cuvine să menționăm că ritualurile nu sînt unitare, ele apar în mulțime de variante, că practicanții lor nu sînt egal de riguroși, că ele se schimbă continuu, se adaptează unor condiții noi, sociale, economice, că pot semnifica într-o epocă opusul a ceea ce au semnificat în epoca anterioară (Propp denumește acest fenomen *inversiunea ritualului*), sau doar se deghizează, una din formele des întîlnite fiind trecerea unei sărbători păgîne sub patronajul unui sfînt creștin.

Organizarea într-un întreg coerent a acestui material vast de obiceiuri (sărbători cu dată fixă, mobilă, reprezentări mitice, recuzită rituală) a implicat un efort uriaș și nu puține primejdii. Cartea este valoroasă fiindcă le-a depășit. Este de asemeni o carte unică. Personal nu cunosc o lucrare similară apărută în străinătate. Într-un fel aceasta se datorează și unor împrejurări particulare, spațiul carpato-dunărean conservînd, din cauze pe care nu e locul să le discutăm aici, un sistem de manifestări spirituale care în alte părți ale Europei s-a dezagregat și a dispărut de secole. Această situație deosebită face ca etnologii români să poată studia pe viu fenomene care aparțin unui trecut istoric îndepărat. În același timp, lucrarea continuă tradiția unor sinteze anterioare. Merită să menționăm printre înaintașii care au făcut posibilă această carte pe Sim. Fl. Marian, un preot cărturar, care a publicat la începutul secolului *Sărbătorile la români*, o primă încercare de asamblare a obiceiurilor din ciclul calendaristic, un studiu cu multe merite și, din păcate, cu tot cam atîtea slăbiciuni.

Din mulțimea de articole ale dicționarului, care fac deliciul oricărui cititor, un număr impresionant se referă la relația om/lup, dezvăluind un complex de obiceiuri și practici rituale puțin cunoscute, de rară, și, îndrăznesc să spun, sălbatică frumusețe.

Andreiul de iarnă, Indra, de la 30 noiembrie, este săbătoarea dedicată unei divinități autohtone, patron al lupilor, care face parte dintr-un ciclu al sărbătorilor începutului de iarnă. Sărbătoarea a preluat numele unui apostol creștin, dar făcea parte probabil dintr-un scenariu ritual de înnoire a anului la vechii daci. *Bocetul Andreiului*, obiceiul ca un grup de fete să bocească o păpușă de cîrpe, consemnat de P. Ștefănucă în zona Nistrului, ar putea fi și el parte din ritualul de sărbătorire a anului nou, păpușa simbolizînd moartea lui Sînandrei, anul vechi, așa cum remarcă Ghinoiu. Ar putea fi la fel de bine, din puținul pe care-l cunoaștem din datinile dacilor, bocetul ritual care însoțea nașterea, consemnată fiind relatarea că aceștia se veseleau la moarte.

Filipii, Filipii de toamnă, Filipul cel mare, Filipul cel șchiop, Filipii de iarnă, Noaptea strigoiului sînt de asemeni sărbători ale lupilor. *Filipii de toamnă* marchează momentul cînd lupii încep să se împerecheze: *Filipii de iarnă* încheie această perioadă, 80 de zile mai tîrziu. *Noaptea strigoiului* este noaptea în care lupul poate să-și vadă coada, zi a primejdiilor, cînd, pentru a se apăra de strigoii vii și morți, tinerii se adună în casa cîte unuia din ei și *păzesc usturoiul*. Lucru surprinzător, *Filipii* nu erau numai sărbători ale ciobanilor, cei care aveau a se teme mai mult de lupi, ci ale tuturor, îndeosebi ale femeilor. Ca să împiedice înmulțirea necontrolată a lupilor, femeile obișnuiau ca de *Filipi* să lege vasele de vatră și să astupe crăpăturile și găurile sobei. Datina spunea că în ziua de 30 noiembrie lupoaicele coborau în sat și căutau să mănînce foc, fără de care rămîneau sterpe.

Șînpetrul de iarnă este o altă divinitate a lupilor. El este cel care de ziua lui (16 ianuarie) împarte daruri lupilor. Sărbătoarea este precedată de *Gădinești* (13-15 ianuarie), zile cînd lupii, *căței lui Sînpetru*, se adună în haite și se roagă stăpînului lor. *Gădinețul șchiop*, cel mai rău dintre lupi, este cel căruia Sînpetru îi da voie să-l mănînce pe cioban.

Dicționarul *Obiceiurilor de peste an* permite pentru prima dată, atît specialiștilor cît și celor neinițiați în etnologie – lucrarea evită în mod deliberat excesul de termeni științifici –, orientarea într-un domeniu socotit multă vreme descurajant de stufos, copleșit de informații incomplete sau contradictorii. Lucrarea deschide de asemeni perspectiva unei cercetări mai sistematice în domeniul mitologiei. Datele privitoare la riturile legate de lupi – pentru a ne menține la singurul exemplu dat, dar lucrarea incită la investigații în multe alte direcții – împreună cu legendele despre vîrcolaci ar îmbogăți semnificativ informațiile de care dispunem acum, despre lycantropia indo-europenilor, informații bazate exclusiv pe studiul, de-acum vechi, al lui Roman Jacobson.

Dar dincolo de foloasele științifice, evidente, lectura cărții este ea însăși o sărbătoare, un act aproape ritual de reconectare la datini cunoscute, parțial uitate sau cu totul necunoscute.

Citită din America celor dezrădăcinați, de unde scriu aceste rînduri, *Obiceiurile de peste an* este o carte a visărilor.

Constantin ERETESCU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Socio-hai-hui

Recursul la tradiţie

Între satul-idee
şi ideea de modernitate

M-am întîmplat acum cîteva duminici la un tîrg tradiţional din Ţara Loviştei. Loc de nedeie cîndva, tăpşanul pe care se adunau pînă mai ieri gospodari din tot ţinutul pentru a schimba cele necesare vieţii şi unde fremăta viaţa întregului ţinut, adăpostea acum marfa de bazar şi oamenii de adunătură de întîlnit la orice "butic" de mahala. *Unde sînt tîrgurile de altădată?* – oftează nostalgic, în faţa acestui spectacol, un prieten originar de pe aceste meleaguri. *Oare ce se poate face pentru a păstra ceva din valorile fundamentale ale satului?* – se mai întreabă apoi, în alt registru, acelaşi prieten.

Întrebare care – prietenul meu era foarte conştient de aceasta – poate fi taxată imediat drept "păşunism" sau chiar "naţionalism". Modul în care era ea pusă nu avea însă nimic din spiritul de *restitutio in integrum*, naiv, bătăios şi retrograd în ultimă instanţă, al unei pledoarii autohtoniste pentru satul-model. Era doar expresia, patetică, poate, dar sinceră, a unui regret de a pierde ceva de preţ ce ai avut, de a arunca, într-un fel, copilul dimpreună cu apa din copaie. În măsura în care "lumea satului", ce dispare inevitabil sub ochii noştri, a cunoscut valori absolute, repere umane perene, este trist, strict contemplativ vorbind, să le vezi pierind, contextualizate în exigenţele modernizării triumfătoare.

Această variaţiune pe o temă binecunoscută a culturii noastre, mi-a evocat inevitabil o alta, la fel de frecventă şi impetuoasă: "Nu mai vrem să fim eternii ţărani ai istoriei!" – exclama Noica în urmă cu peste o jumătate de secol, în numele generaţiei sale.

Stau şi mă gîndesc la toate acestea pe balconul unei pensiuni înălţate la poalele Bucegilor, în inima lumii de ciobani ai Branului. Loc intrat în circuitul turiştilor străini de la Poiana Braşov, oferind fineţurile pe care le reclamă aceştia. De jur împrejur se ridică clădiri somptuoase, cochete, ale celor veniţi de la oraş dar şi ale sătenilor. Jos, la bar, unde mă duc să-mi beau berea, baciul Gheorghe, patronul, vorbeşte despre oi, turism şi economie de piaţă. Un client mai vechi, devenit prieten al familiei, pune o casetă cu muzică austriacă. Fredonăm a iodler şi trecem cu toţii pe palincă. Ne simţim bine şi închinăm cu un *Doamne ajută!* Pe uliţă, doi copii se joacă cu o doagă de butoi. Peste drum, culmile de umbre ale dealurilor se aşază în asfinţit precum spinările unor boi reveniţi la staul după o zi de trudă.

Nu pot să mă împiedic şi mă întreb stupid: este această aşezare sat tradiţional sau staţiune modernă? Măsurat cu unitatea satului-idee, totul este decădere; casele sunt kitsch, iar oamenii pervertiţi. Măsurat cu ideea de modernitate, poţi cel mult să visezi la un "mic Tyrol" peste cîteva decenii, dar deocamdată totul miroase a baligă. Şi totuşi, eu stau aici şi acum şi mă simt bine...

Recursul la sat, recuperator sau demolator, care însoţeşte cultura noastră modernă încă de la începuturile ei, are în el ceva ridicol şi tragic în acelaşi timp. Patetic metafizic, el ne împiedică prea adesea să vedem – şi mai ales să trăim – schimbarea, devenirea. Crispaţi în ideologie, riscăm să trecem astfel şi pe lîngă Tradiţie şi pe lîngă Modernitate. Ba chiar pe lîngă lumea în care trăim. Îţi vine să strigi: *viaţa este în altă parte!...*

Vintilă MIHĂILESCU

© S. Tétu

Cronica ideilor sociale

Videoclipuri cu ţărani

Ca de obicei, vara, ţăranii sînt împinşi în faţa îngrijorării publice de valul inundaţiilor. Nu a existat, de fapt, vară fără revărsări de apă şi de simpatie pentru ţăranii atît de încercaţi. Anul acesta s-au adăugat nuanţe, însă compasiunea publică rămîne, cantitativ, aceeaşi: o delegaţie de la preşedinţie s-a prezentat, în primele zile ale dezastrului pentru a constata la faţa locului amploarea calamităţii. După aceea au plecat, dînd declaraţii oripilate şi bine-simţite pe care le-ar putea repeta şi astăzi, din memorie! S-au alocat bani pentru acoperirea daunelor şi cam atît. Ţăranii au reintrat în penumbra în care se aflau de atîta vreme – altfel spus, şi-au recîştigat dreptul la intimitate. Acuma, cu siguranţă nu guvernul sau preşedinţia ar fi trebuit să readucă ţăranul în atenţia publică. Şi la ce i-ar folosi ţăranului?

Ţăranul nu face grevă, revoltele le face la el pe izlaz, el nu-şi împarte mînia cu mahării din Bucureşti, ci doar cu sergentul din postul comunal sau cu marţienii cu scuturi şi bastoane care apar cînd şi cînd pentru a se interpune în calea răscoalei.

El are liniştea omului care a înţeles. A înţeles că pentru a sensibiliza, cel puţin la faţadă, palatele ministeriale trebuie să ai în spate nu o coasă, întrucît este desuetă şi ridicolă, ci eventual o coloană de maşini. Însă în maşinile muncitoreşti sînt fiii, nu taţii. La ţară, de multă vreme numărul pensionarilor este cu mult mai mare ca acela al persoanelor angajate. Iar drumul pînă la Bucureşti este lung, să mănînci o pîine. Trebuie să iei RATA pînă la oraş şi de-acolo alta, la fel de prăfuită, însă plină de orăşeni nervoşi care-ţi spun în faţă *bă, ţărane, te sparg*, să dibui printr-un oraş larg cît o lume, încercînd să ajungi de la autogara Militari la palatul Victoria, ublînd cu pălăria pe spate şi cercetînd fieçare clădire mai răsărită – nu, asta nu se poate. Şi oricît de lung i-a părea lui drumul către Bucureşti, drumul ajutoarelor promise este de zeci de ori mai încet iar cel al sfaturilor – de zece ori mai iute. Iar oamenii sînt obosiţi, îmbătrîniţi de griji. După 7 ani de reformă agricolă, ţăranul încă îşi mai schimbă loturile (proprietatea lui fictivă este fărîmiţată în loturi, uneori zeci la număr) primăvara, trimis în zare de capriciile unei legi care încă-şi mai face simţite efectele. El nu ară pe acelaşi teren an de an. Este obligat să fie părtaşul unei cacialmale jucate de primari coruptibili şi de comercianţi de cereale care-i răstoarnă sacii în praf şi-i spun că nu a muncit bine, recolta este proastă, bobul mic. Trebuie să facă rost de bani să plătească lucrările – de multe ori la fel de mulţi ca şi banii pe care-i scoate din roadele pămîntului.

Şi dacă-l necăjesc inundaţiile este doar pentru că nu suportă să fie adus, ca o vedetă, în faţa camerelor de luat vederi de reporteri îmbrăcaţi ca pentru un safari. La urma urmei, îşi zic ţăranii, ăştia vorbesc între ei despre noi.

Sorin ŞERB

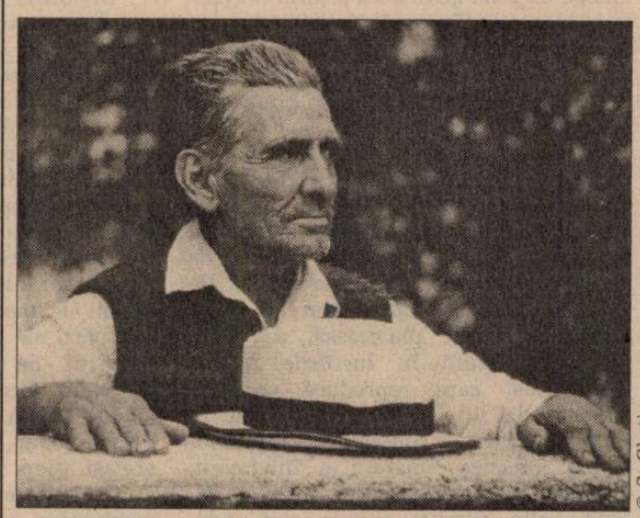

© S. Gheţie

Pagină realizată de Delia VERDEŞ

Telalii fără fruntarii

Despre nişte fulgi şi un surogat

Ziceam data trecută că *sampling* e un alt nume pentru ceea ce obişnuiesc negustorii să facă dintotdeauna ca să-şi convingă muşterii, atunci cînd îi îmbie să probeze pe gratis un eşantion din marfă. Manualele occidentale de publicitate, pline de scheme cu săgeţi şi cerculeţe, ne confirmă azi cît este de tare din punct de vedere psihologic o aşa acţiune care, cică, ar sparge ciclul obişnuit al comerţului: *percepţie-cumpărare-testare*; decalîndu-l într-altul, mai eficient: *testare-percepţie* (eventuală) *cumpărare*. Ia ui' ce zice la carte despre mata, bade smîntînarule...

Aşadar *sampling*-ul obişnuit, de tip *om la om*, realizat cu participarea unor *promoteri* pregătiţi în acest scop, nu diferă prea mult ca strategie de invitaţia negustorească tradiţională. La fel ca băcanul lui Hagi Tudose, la fel ca ciobanii de la hale, aceşti misiţi "gratuiţi" sparg schema obişnuită a pieţei şi te îmbie să încerci un produs înainte să-l cumperi, şi chiar înainte să fi auzit propriu-zis de el. Amplasarea lor în locuri publice unde, paradoxal, orăşeanul de azi a ajuns să fie tot mai izolat şi mai lipsit de contacte umane (gen autoserviri, staţii de metrou etc.), recuperează vocaţia socială a tîrgului, a aglomerării urbane, readuce spiritul în interiorul maşinăriei post-industriale. Este o acţiune mai degrabă conservatoare (vreun con Leonida stîngist i-ar zice chiar reacţionară), cu darul de a ne linişti un pic în faţa vîrtejului viitorului vijelios.

Cu totul altfel va fi gîndită o mare acţiune promoţională de tip carnavalesc, în care "se dă pe gratis" la grămadă, se aruncă, se revarsă, ca dintr-un corn al abundenţei. Aici chiar şi întîrziaţii privaţi de cadou trebuie să rămînă cu aceeaşi impresie ca şi cei deja pricopsiţi – de belşug, de bunăvoinţă, de putere – în ce priveşte firma producătoare. Aici competenţa negustorului dibaci se cere înlocuită de cea a maestrului de ceremonii. Aici manualele n-ar mai fi chiar aşa de prisos.

Fără a-nţelege încă despre ce e vorba, am fost martor şi parte uneia din primele astfel de promoţii de la noi, pe cînd aveam şapte-opt ani, în perioada ceauşismului încă optimist, anume cînd cu lansarea pe piaţă a fulgilor de porumb. În plină "revoluţie culturală", se lansa o etichetă comercială cu fason anglo-saxon (*corn-flakes*), în scopul de a contracara prejudecata retrogradă că fulgii de porumb n-ar fi fost decît un soi de mămăligă fărîmiţată industrial. Pînă să aflu de toate astea de la televizor, din vitrinele ornate cu staniol şi din "ultra-occidentalul" almanah *Femeia*, m-am pomenit împreună cu prietenii de joacă în faţa unui spectacol copleşitor: lîngă alimentara de cartier, o remorcă plină de copii gălăgioşi care îşi împărţeau nişte pungi cu *ceva bun*! Cei cîţiva adulţi prezenţi nu doar că nu le interziceau, dar chiar le înlesneau debandada. Toate avertismentele părinteşti de a nu primi dulciuri de la străini au fost instantaneu uitate de noi toţi, lăsînd locul plăcerii pure de a ne arunca la rîndul nostru în marea de copii şi fulgi aurii. Au fost momente unice, de comunism efectiv, plenar, biruitor, aşa cum îl visau clasicii marxismului şi leneşii din toate ţările, vremile şi *ismele*.

Un eveniment asemănător au trăit bucureştenii astă primăvară, cînd cu muntele de detergenţi *Sole* din faţa Naţionalului. Atunci d-l Lis, un înlocuitor de primar în permanentă criză de imagine, s-a afişat alături de membrii familiei, ca un soi de ctitor al edificiului de carton şi praf ce avea să fie carnavalesţe năruit, într-o promoţie comercială ce-a adumbrit o foarte incertă campanie edilitară...

Florin DUMITRESCU

Stephen HOLMES
profesor de drept constituțional, redactor-șef la *East European Constitutional Review*

Ce putem învăța acum de la Rusia (III)

● Evoluția Rusiei postsoviètice impune redefinirea principiilor statului liberal; neputința guvernării de a formula legi și principii general acceptate și incapacitatea de a asigura respectarea lor împiedică funcționarea pieței libere și afirmarea deplină a drepturilor individuale. ● Fără a mai fi ofensiv, statul rus este ne-liberal pentru că este insolvabil și nu are resursele necesare pe care să le reorienteze în sfera serviciilor publice, a justiției, a apărării proprietății ● Nu poate exista un stat de drept, cît timp Mafia face legea, iar drepturile individuale nu pot fi protejate dacă statul nu strînge impozite ● La fel cum capitalismul nu poate exista acolo unde totul este planificat, el nu poate exista nici unde totul este de vînzare, inclusiv înalții funcționari ● Imunitatea unora în fața dovezilor de corupție îi ține în afara circuitului pe oamenii onești ● Un individ nu-și poate crea condițiile propriei sale autonomii în mod autonom, ci doar în colectiv, prin contracte care presupun încrederea între parteneri.

Șarada democrației

Concluziile extrase din analiza economiei haotice rusești pot fi aplicate și sistemului politic. În Rusia se organizează alegeri și presa liberă este tolerată, dar asta nu înseamnă că țara este democratică. De ce? Cetățenii din Rusia nu-și folosesc votul pentru a-i disciplina pe conducători. De fapt, alegerile din Rusia nu creează putere. Într-o foarte mare măsură ele reflectă puterea existentă. Cei de la putere sînt sprijiniți de rețele oculte. Niciodată puterea lor nu derivă din majoritatea de voturi obținute și de aceea oamenii, deși îi detestă pe conducători, au renunțat la opoziția activă față de guvern.

Alegerile din Rusia nu produc ceva care să semene măcar de departe cu un guvern responsabil, obligat să dea socoteală, în special din cauză că instituțiile nu au forța necesară. "Democrația" este privită cu cinism de către popor și e limpede de ce. Dacă statul e neputincios și nu-și poate face respectate propriile legi, ce rost are să te ocupi de cei care vor avea puterea legislativă? Deoarece Parlamentul bicameral nu cunoaște și nu controlează deciziile luate de ministere, alegerea deputaților nu contribuie în nici un fel la responsabilizarea puterii.

Șaradele electorale din Rusia sînt încă o dovadă pentru ceea ce noi știam: procedurile democratice sînt eficiente doar dacă articulează o anumită dependență între oficialitățile publice și cetățenii de rînd. Cînd cetățenii liberi depind de guvern pentru exercitarea drepturilor lor, puterea aleasă temporar de popor are motive să se comporte responsabil, pentru că aleșii se consideră agenți ai societății și sînt interesați să producă beneficii pentru majoritatea alegătorilor.

Aparent, mulți oficiali ruși nu văd nici un motiv să acționeze astfel. Ei trăiesc, cu bunurile lor furate, într-o sferă tainică, susținuți – exagerez pentru a fi clar – de Fondul Monetar Internațional și de alte afilieri ilegale. "Dependența de popor" nu există, ceea ce înseamnă că autoritățile nu sînt stimulate să producă binele public, pe care să-l poată percepe alegătorul obișnuit. Tot așa cum societatea nu este disciplinată de "legi generale și egale", nici statul nu este preocupat de viața grea a alegătorilor. Tot așa cum cetățenii nu cooperează pentru aplicarea legilor și decretelor, guvernul nu este în stare să profite de descentralizarea informației și de aptitudinile cetățenilor.

Remarcînd absența oricărui parteneriat între oficialii publici onești și cetățenii cinstiți, identificăm principala funcție a constituționalismului liberal. Constituționalismul liberal este prețios nu doar pentru că ne protejează de tirania majorității sau a minorității, ci și pentru că stabilește un contract reciproc avantajos între cei mulți și aleșii lor.

Contractul social din Rusia de astăzi poate fi caracterizat drept o relație dintre o putere care nu dă seama nimănui și posesorii unor averi scutite de impozite. Inutil să subliniem că e vorba de un contract între "elite", o înțelegere fragilă între cei ce dețin puterea politică și pe cea economică – eeea ce a fost denumit simbioza între gangsteri și nomenklatură – care într-un concubinaj perfect produce, nepedepsită, ilegalități reciproc avantajoase. Cea mai urgentă misiune a actualului guvern rus este decriminalizarea economiei și stimularea dezvoltării acelor întreprinderi care respectă legea, al oamenilor de afaceri despre care se presupune că nu au acumulat bogăția prin forță sau fraudă. Dar reprezentanții puterii, integral compromiși, nici măcar nu pot începe acest proces de reformă. Și unde să-i găsească pe acei oameni de afaceri onești, pe care să-i sprijine?

Problema dominantă nu este "Cine guvernează?", ci mai curînd: "De ce să guvernezi?" De ce să-ți mai bați capul cu guvernarea cînd te poți folosi de rămășițele imperiului și să-ți petreci în mod curent vacanțele în stațiunile europene? Restul societății, marea massă a cetățenilor, e în afara contractului, este lăsată – în cazurile limită să moară, ca urmare a unei lupte darwiniene pentru supraviețuire.

În Rusia, pare că mecanismul societății s-a stricat: cei privilegiați nu oprimă, nu exploatează și nici măcar nu guvernează majoritatea: pur și simplu o ignoră.

Calmul celor care muncesc este explicabil, pentru că – simplificînd – bogătașii sînt niște hămesiți-oportuniști, care și-au dobîndit bogăția exportînd materii prime și manipulînd la vîrf, nu prin spolierea masei de muncitori. Cu excepția unor sectoare – în special acelea din care se exportă resurse naturale și unde muncitorii sînt plătiți bine și la timp – grevele n-ar aduce nici un beneficiu. Statul – proprietar falimentar – nu poate fi amenințat cu greva de către muncitori, deoarece produsele muncii lor au o valoare de piață mai mică decît suma materialelor încorporate. Nimeni n-are nevoie de cooperarea lor. Nu se poate crea o "clasă mijlocie" dîndu-le muncitorilor acțiuni ale firmelor care nu produc valoare adăugată și care nu vor fi niciodată competitive pe piețele mondiale.

Redistribuirea ca includere

Neașteptata cădere a comunismului ne poate determina să regîndim noțiunea noastră – atît de contestată – de cheltuieli sociale. Regimurile de tip sovietic au făcut plauzibilă teoria conform căreia drepturile din societatea liberală creează un soi de dependență. Ce este cel care primește ajutor social, dacă nu antiteza individului întreprinzător? Dar dezordinile din Rusia – unde oficialitățile publice au dus antipaternalismul pînă la punctul în care copiii sînt abandonați – ne încurajează să considerăm cheltuielile sociale mai curînd o opțiune între includere și excludere.

Criza fiscală a statului rus nu este provocată în special de pensionari sau de către "clienții" ajutoarelor. Obstacolul principal în calea responsabilității bugetare (și a unei conduceri responsabile în general) este "corupția elitelor" care prosperă în haosul legislativ. Subsidiile bugetare pentru grupurile vulnerabile au scăzut din același motiv pentru care au scăzut toate cheltuielile guvernamentale. Statul rus este incapabil și să impoziteze și să cheltuiască.

De ce au fost mînioși pensionarii, veteranii de război și foștii pompieri de la Cernobîl după ce s-a zvonit că, din motive bugetare, veniturile lor vor fi și mai mici în viitor? Problema lor nu este (sau nu este numai) cea a descompunerii fibrei morale în șapte decenii de socialism. Poate că nu le surîde perspectiva de a strînge cureaua și de a-și da pensiile pentru care au muncit toată viața lor doar pentru că așa vor foștii funcționari de partid, oameni lipsiți de scrupule, deveniți peste noapte milionari avînd informația necesară în legătură cu bunurile denumite, înainte, ostentativ, ale întregului popor și care acum, pe furiș, transferă banii necesari instituțiilor din Rusia în băncile cipriote.

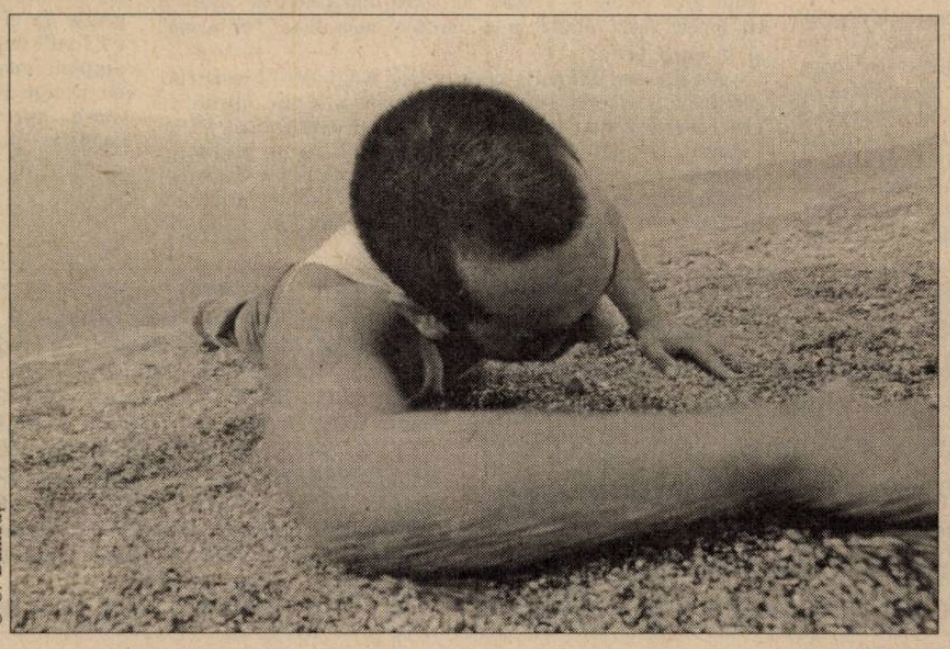

© C. Bumbuț

Rădăcinile nemulțumirii populare postcomuniste se explică mai puțin prin deplorabilele reflexe de dependență, cît prin percepția corectă a înșelăciunii.

E de observat că desprinderea patologică dintre conducerea Rusiei și poporul rus este în același timp și un proces de insularizare a bogaților față de săraci. Separarea privilegiaților, sentimentul lor că nu sînt în aceiași barcă cu nefericiții lor concetățeni, trebuie să ne pună pe gînduri – prin contrast – în legătură cu relațiile dezirabile dintre bogați și săraci în regimurile liberale. E greu de crezut, dar în timpul Războiului Rece preocuparea pentru cei săraci era asociată cu drumul spre aservire. Astăzi, referințele s-au schimbat. Examinînd inechitățile spectaculoase create de privatizarea nomenklaturii, n-ar trebui oare să ne întrebăm ce fel de redistribuire este compatibilă cu principiile liberale? Cît de nedreaptă poate fi o societate bună? Prin ce se deosebește contractul social liberal – acolo unde cetățenii plătesc impozite și autoritățile publice furnizează servicii – de cel stabilit prin trocul între nomenklatură și gangsteri, unde cei de la vîrf nu au nici un fel de preocupare pentru restul societății?

La originile liberalismului stă percepția că prosperitatea privată nu poate fi protejată corespunzător doar de forța poliției și doar un sistem de asistență publică este apt să atenueze acea disperare care îi duce pe săraci la jafuri și incendii. Liberalismul nu a tins la desființarea claselor, ci la un compromis de clasă. În forma sa din secolul XX, regimul liberal "corcit" onorează dreptul de proprietate al celor care o duc bine, garantînd în același timp corectitudinea procedurală, drepturile la vot, la grevă, la educație și diferitele drepturi la asistență socială ale celor mai puțin avantajați.

Percepția marilor nedreptăți influențează puternic morala grupului. Pentru a duce războaie, pentru a impune legea și ordinea, pentru a promova creșterea economică, statele liberale au găsit că e bine să reteze vîrfurile inegalităților, dînd un ajutor celor disperați și stabilind un plafon dincolo de care nimeni nu poate sări. O economie liberă, unde se consideră că marile acumulări ale bogăției private trebuie protejate de rapacitatea păsărilor de pradă din interior și exterior, presupune că și cei mai puțin privilegiați să simtă că sînt protejați de sistem. Un stat liberal nu poate pretinde în mod plauzibil că este un agent imparțial al întregii societăți dacă nu afirmă, în mod insistent, că excluderea este o provocare politică și o problemă morală cărora trebuie să li se dea un răspuns viguros.

Este și o problemă a politicii noastre, nu doar a Rusiei. Pe vremea Războiului Rece societatea închisă din Uniunea Sovietică ne-a făcut să prețuim valorile societății deschise. Dezorganizarea societății politice rusești din perioada postcomunistă ne dovedește cît de dependent este liberalismul de eficacitatea guvernamentală. Ideea că indivizii autonomi se pot bucura de libertățile lor individuale dacă statul nu se amestecă, nu rezistă la confruntarea cu realitățile tulburătoare din noua Rusie. Pentru a ne proteja libertatea, trebuie mai întîi să protejăm autoritățile politice legitime care o fac posibilă și o apără. Și pînă nu vom izbuti să găsim o rezolvare efectivă pentru propriile noastre forme de excludere socială, adeseori turbulente, ar trebui să scutim omenirea de priveliștea îngîmfată a autosatisfacției.

Traducere de
Magdalena BOIANGIU

Fusul nostru orar

– de vorbă cu istoricul Răzvan THEODORESCU –

Trăim spaime vechi în vremuri noi: mereu ni se pare că nu receptăm cu exactitate spiritul veacului. Prea tîrziu sau prea devreme, rămaşi în urma altora sau ajunşi înaintea lor – dar numai la rău şi pagubă – sîntem foarte adesea convinşi că soarta noastră nu-şi găseşte împlinirea la timpul şi la locul potrivit. Ce ne face să credem că ne urmăreşte încă fatalitatea orelor lui Farfuridi, date ca exacte deşi ele sînt totdeauna "trecute fix", şi strigătul de alarmă al lui Caţavencu: "pînă cînd să n-avem şi noi faliţii noştri?". Şi de ce conştiinţa apartenenţei noastre la Europa s-ar manifesta numai într-o clipă de primejdie sau de nemăsurat orgoliu, cum ar fi cea despre care scrie cronicarul, atunci cînd judecă acţiunile lui Nicolae Mavrogheni: "Şi văzînd cum că nu poate / Pe muscali din Iaşi a-i scoate / Se mai lăsă de Moldova / Şi se-apucă de Europa"?

Pornind de la aceste întrebări, am solicitat opinia istoricului **Răzvan Theodorescu,** *cu care am purtat un dialog legat de tema numărului de faţă al* Dilemei.

Specificitatea la care să medităm

Stimate dle profesor, credeţi că noi, în mod special, avem un atît de exact simţ al timpului încît sesizăm deîndată orice inadecvare, orice dereglare de ritm?

Răzvan Theodorescu: Insistenta raportare temporală – prea tîrziu, prea devreme, şi cea spaţială – ne aflăm înaintea altora sau, mai adesea, în urma lor – ţin de locurile comune pe care le dezvoltă micile naţii. Azi, în spaţiul nostru, a căpătat o mare conotaţie politică "psihoza NATO": primul val, al doilea val etc. Ea a fost întreţinută, adusă pînă la panică de doi factori: jurnalistica noastră, care este în bună parte lipsită de instrucţie şi – de ce să n-o spunem? – de clasa politică, despre care, cu acest prilej, nu s-ar putea afirma că s-a arătat mult deosebită de ziarişti în ce priveşte bagajul de cunoştinţe şi puterea de analiză a fenomenelor. Oamenii care ştiu istorie şi-au păstrat cumpătul, desigur. În NATO se intră pe criterii strategice. Acolo e şi Turcia: noi am ţintit statutul ei. Dar Turcia nu şi-a pus foarte acut problema intrării în Europa, cunosc bine situaţia; ea a intrat în Europa cînd a asediat Viena, a intrat atunci cînd a cucerit cîteva spaţii europene. Şi după aceea a avut conştiinţa sa asiatică, din vremea lui Atatürk, cea a vechilor origini, şi a abandonat visurile europene. Turcia ştie acuma că marea sa integrare e integrarea în spaţiul care leagă Asia de Europa şi acolo îşi face datoria. Pentru NATO, Turcia era o necesitate, după cum şi România este o necesitate pentru NATO – aşa ar fi normal să privim lucrurile. Dar, duşi de val, vorbim pînă la obsesie, uneori, de integrarea euroatlantică şi nu pomenim deloc de adevărata noastră integrare, cea mediterano-atlantică, pe de-a-ntregul îndreptăţită. Euroatlantismul este, în primul rînd, o realitate a lumii protestante, a ţărilor protestante, a celor calvine, extrem de dezvoltate, extrem de bogate, care, din veacul al XVII-lea, reprezintă/au reprezentat spaţiul cel mai bogat şi prosper al continentului european. Însă – n-avem ce face – ideea de raportare la Europa, noi o trăim ca o maladie recurentă, asta-i realitatea. Adesea se uită că Europa însăşi, cea spre care aspirăm, n-a avut acelaşi moment de dezvoltare. După Reformă – din punct de vedere economic, social, mental, au existat mari rupturi; lumea protestantă – fie ea centrală sau mărginaşă – a Germaniei, a Angliei, a Olandei, a Scandinaviei a fost altceva decît lumea catolică a Franţei, Spaniei, Italiei sau Austriei.

Norvegienii au, cumva, sentimentul că sînt "în urma" francezilor, de pildă?

Cîtuşi de puţin. Norvegienii sînt în NATO, ca şi Turcia, pe criterii strategice care n-au nici o conotaţie culturală, de istoria civilizaţiei şi a spiritului. Dar în comunitatea europeană nu se grăbesc să intre. Locuitorul din nordul Norvegiei ca să meargă pînă la Oslo are de străbătut aceeaşi distanţă ca de la Oslo la Bruxelles, dacă nu una mai mare. În aparenta lui izolare, el se integrează însă societăţii de consum, societăţii comunicaţionale, nivelului occidental de civilizaţie etc. După Reformă, problema sincroniei se putea pune şi-n cazul Europei occidentale şi nu s-a pus. Problema sincroniei nu s-a pus nici în Asia, continent de mare şi veche civilizaţie, între aria budistă, cea hindusă şi cea musulmană.

Cum şi de unde apare această chestiune în spaţiul nostru?

Fără să fiu reductiv, aş spune că noi, care nu sîntem nici mai buni nici mai răi decît alt popor din Europa avem nişte trăsături ale noastre, unele foarte des citate – deseori anapoda – altele ignorate. Specificitatea noastră la care trebuie să medităm, poate să primească o definire la care personal ţin mult: sîntem un *popor mlădios.* Acest epitet, cu tot ceea ce implică, graţios şi deopotrivă criticabil, vine din două caracteristici proprii care, în termeni obişnuiţi, aparţin unei structuri mentale şi politice occidentale dar se dezvoltă în Orient. Despre una se vorbeşte mult: latinitatea. Dar a doua este mereu trecută cu vederea: statalitatea. Pe nedrept. Mlădioşi găsesc că sîntem şi faţă de timp, găsindu-ne totdeauna unul potrivit nouă.

Pilonii

Situarea noastră la margine de imperiu nu credeţi că a creat/favorizat sentimentul de rămînere în urmă?

Latinitatea corespunde momentului europenităţii noastre depline, cînd Europa este una singură. Ideea că Bizanţul grevează asupra noastră e puerilă, iar afirmaţia că Bizanţul e altceva decît Europa occidentală este un abuz. El înseamnă dreptul roman, statalitate, autoritate, în epoca sa de glorie Bizanţul folosea limba latină în chip firesc. Latinitatea noastră, care e cea a limbii şi a credinţei reprezintă un element al Occidentului în Orient şi ne deosebeşte esenţial faţă de ceilalţi din jurul nostru. Este un dat al istoriei. Bineînţeles că el nu trebuie să se transforme într-un motiv de stupidă superioritate, sau de inferioritate absurdă. Prin latinitatea noastră avem un spirit generalizator de tip roman şi sîntem lipsiţi de gustul pentru metafizică şi pentru mistică. În spaţiul latinităţii româneşti lipsa de spirit metafizic nu îngăduie să apară, decît cu puţine excepţii, filosofi, în schimb istoricii şi poeţii sînt numeroşi. Un scepticism religios de bună calitate a făcut ca nici ereziile, nici persecuţiile religioase să nu-şi găsească prilej de manifestare la noi. Spre deosebire de sîrbi, popor vecin ortodox, şi de polonezi, popor vecin catolic, dar slavi şi unii şi alţii, noi n-am avut, pînă de curînd, nici canonizări. Şi tot dinspre latinitate ne vine prudenţa. Avem o vioiciune a simţurilor, trăirea noastră e aproape epidermică, preferăm contemplaţia, nu ne atrage metafizica. A doua trăsătură fundamentală, care ne-a făcut să fim aşa cum sîntem, este statalitatea; aducînd-o în discuţie, intrăm într-un domeniu din care se naşte şi problema sincronismelor.

În ce măsură acest element ne-ar fi specific?

Să nu uităm că, intrînd în turcocraţie, acum 400 de ani, în veacul al XVI-lea autonomia noastră ne-a creat un statut aparte. Prin nişte acorduri cu turcii, făcute din raţiuni strategice şi dintr-o parte şi din alta – românii şi-au păstrat organizarea de stat, şi au păstrat dinastiile sau au creat altele noi, domnitorii noştri au purtat coroana deschisă, care însemna suveranitate absolută. Cu excepţia ruşilor, care aveau o viziune imperială, deosebită de a noastră, noi sîntem singurii ortodocşi şi, aş spune, singurii din Europa răsăriteană care ne-am păstrat statul. În veacul al XVI-lea – ungurii şi-au pierdut total independenţa cum, de asemenea, în mare cumpănă s-au aflat cehii, polonezii, sîrbii, grecii şi bulgarii. Faţă de noi, ceilalţi din jur n-au avut altă soluţie decît să se supună sau să lupte. Cînd au ales lupta, s-au comportat ca un corp unit, de la vîrfurile sociale pînă la talpa ţării, într-o solidaritate care s-a manifestat tot timpul, păstrîndu-se chiar şi în epoca noastră contemporană – vezi emigraţiile unite, sudate, combatante. Noi, românii, am avut ceva de apărat (nu numai solul) am apărat creştinătatea, acesta-i un adevăr care nu trebuie proclamat cu exagerare. Documentele vorbesc şi despre unguri şi despre polonezi ca apărători ai creştinătăţii n-am fost singurii care am făcut-o.

Se spune că, antrenaţi în necontenită luptă fiind, noi n-am avut vreme şi condiţii să construim catedrale. Credeţi că binele făcut altora ne-a întîrziat, ne-a lăsat "în urmă" şi în prea tîrziu?

Acesta este chiar un clişeu uzat! Noi n-am fi construit catedrale, chiar dacă am fi dus o existenţă mai lipsită de griji, şi-am fi avut suficient timp. Am fi edificat alt fel de lăcaşuri. Nu putem opera cu "if history". Să ne privim în lumină exactă: nu neapărat catedralele Europei occidentale le-am apărat noi, ci alte lucruri care au legătură cu statalitatea: tronul, dregătoriile, situaţiile prospere, coroanele şi asta a născut – chiar acum scriu despre aspectul în chestiune – mentalitatea noastră tranzacţională. Tranzacţia cu Sublima Poartă pentru păstrarea fiinţei statale a făcut posibile nu doar licitaţiile pentru tronuri; firesc au urmat licitaţiile pentru dregătoriile mai mari sau mai mici, pentru funcţiile importante.

Nu-i un paradox că, deşi moştenitori ai adagiului latin "dura lex, sed lex", am păstrat o instituţie occidentală – statul – folosindu-ne de metode orientale: temenea, tîrguială, hatîr, bacşiş?

Sigur. Ca instituţie de sorginte occidentală, statalitatea a fost menţinută în Orient tot aşa cum au fost păstrate şi celelalte două elemente fundamentale pentru noi: latinitatea şi creştinismul. Suveranul, fie el fanariot sau prefanariot, cînd îşi lua investiţia pupa papucul sultanului: dar o dată ajuns pe teritoriul unde urma să-şi desfăşoare domnia i se săruta lui papucul. Adversarilor şi supuşilor li se arăta falnic ca Richard al III-lea şi trimitea pe cine trebuie la moarte sau în surghiun. Gustul acesta a rămas pînă azi: indiferent dacă conducătorul de stat este un dictator comunist sau funcţia supremă este exercitată de nişte democraţi, cînd se află în compania şefilor de stat din Vest caută să se fotografieze cu cît mai multe mărimi ale continentului, sînt îndatoritori, simpatici, "la locul lor" – dar o dată ajunşi acasă capătă statură de oameni mari, importanţi de care pare să atîrne soarta Europei, dacă nu a lumii întregi. Dar, e cazul să ne întrebăm: această mentalitate tranzacţională ne-a adus cu necesitate numai rele? Ea a funcţionat şi ca un element de occidentalism în structurile occidentale.

Brâncoveanu şi Lloyd

Cînd s-a pus la noi pentru prima dată problema unui prea tîrziu sau prea devreme, a situării înaintea sau în urma unora?

Atunci cînd am ieşit din sistemul turcocraţiei. Dinicu Golescu este cel care, precedîndu-i pe Kogălniceanu, Alecsandri ş.a. face aceste raportări întîia oară. Pînă atunci conştiinţa latinităţii şi a statalităţii erau suficiente, nimeni nu le conştientiza ca atare; abia Şcoala Ardeleană pune, cu temei de document şi metodă, chestiunea latinităţii; cît priveşte implicaţiile statalităţii nici azi nu sînt pe deplin lămurite în mintea majorităţii. Bineînţeles că, în entuziasmul comparaţiilor, sau în focul deplîngerii condiţiei noastre ca naţie în raport cu alţii – Caţavencu sau Conu Leonida nu sînt singurii şi nici primii: un Ion Dobrescu, mărunt cronicar locuitor în mahalaua Batiştei scria despre sine astfel: "astăzi m-am căsătorit eu, cu fiica şalvaragiului cutare, cînd împărat tuturor al Rusiilor era ţarul cutare". Ion Dobrescu din Batiştei, coana Chirița, Conu Leonida, Caţavencu, aceasta e lumea pe care o moşteneşte Carol I şi trebuie s-o integreze Europei civilizate din vremea sa. Lucrul n-ar fi fost cu putinţă fără spiritul critic maiorescian, al luptei împotriva formelor fără fond.

A fost aceasta o metodă de a depăşi nesiguranţa timpului şi locului potrivit nouă?

Singura, cred. A ne asuma aşa cum sîntem, privindune cu spirit critic, va fi mereu o dovadă de caracter şi bărbăţie. Fiindcă aţi pomenit de nesiguranţă aş remarca faptul că distanţa dintre noi şi Europa Occidentală este aceeaşi astăzi ca la 1688, cînd se urca pe tron Constantin Brâncoveanu, omul total al românilor, după părerea mea. El n-a luat domnia cu plăcere, cronicarii spun că aproape plîngea. Din boier şi stăpîn la el acasă, intra în nesiguranţa domniei, care era una a zilei de azi şi de mîine, nesiguranţa unei generaţii care din tată-n fiu îşi pierduse aproape toţi bărbaţii. Del Chiaro compara Ţara Românească şi Moldova cu "două nave care plutesc pe o mare nesigură şi tumultoasă". În acelaşi an 1688, în Anglia se năştea o instituţie europeană de anvergură, prima instituţie a asigurărilor individului, compania Lloyd. Două repere europene ale aceluiaşi timp. Eu n-am de ce să le compar, n-am de ce să spun că unul e mai bun ca altul, constat doar simultaneitatea lor. Privită din punct de vedere personal, nesiguranţa e o stare de spirit care te ţine în priză, una fertilă şi în stare să-ţi sugereze soluţii neaşteptate.

Ea este cea care ne-a dat întrebările de la care am pornit şi ni le va da şi în viitor. Să ni le asumăm – nu putem face altfel, fără a transforma unele date de biografie în elemente de suficienţă. "Europa, n-am nevoie de tine!" sau "Europa, primeşte-mă-n orice condiţii" sînt amplele mişcări de clopot bătut parcă în dungă, în semn de nesiguranţă, ce dau ecou mărelui zgomot pe care-l facem spre a fi auziţi. Nu putem ieşi din această condiţie, dacă nu ne găsim "fusul nostru orar".

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Iuliana CONSTANTINESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.242
12-18 septembrie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală româno-germană
Biblioteca

MENTALITĂŢILE ŞI SCHIMBAREA LOR

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Radu Călin CRISTEA, Alfred DUMITRESCU, Peter GROSS,
Dan C. MIHĂILESCU, Vintilă MIHĂILESCU, Vasile MORAR, Ovidiu VERDEŞ
Interviu cu Alexandru DUŢU

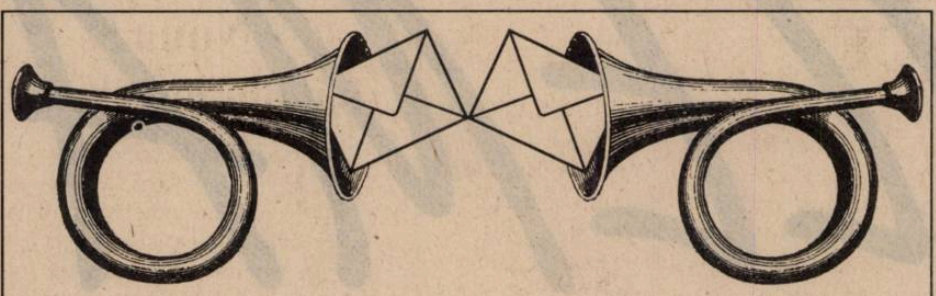

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

> *„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.*
> *– Unde ai citit asta?*
> *– În toate cărţile bune...“*
> *(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)*

Nr. 239: *„Muzeul – o instituţie uitată?“*

A salva cel puţin o casă

“SĂTUL” de occident şi vize, în această vară am făcut un tur al mănăstirilor. Mi s-a confirmat o veche “BĂNUIALĂ”: românii nu ştiu să-şi preţuiască tradiţiile. Argumente? Cîte vreţi:

• **Humor** – improvizaţii în incintă, boxe audio în geamuri, în imediata apropiere se dezvoltă noile chilii acoperite cu tablă zincată. Se impune completarea zidurilor incintei cu marcarea cotei actuale, pentru refacerea atmosferei iniţiale. • **Voroneţ** – la incinta bine păstrată se ajunge dintr-un parcaj promiscuu, mult prea apropiat. • **Moldoviţa, Sucevita** şi **Dragomirna** – mănăstiri de “PROTOCOL” (probabil), restaurate, culmea, în obsedantul deceniu, fără acurateţe arheologică şi unde arhitecţii (din păcate) şi-au permis libertăţi prea mari de creaţie într-un tradiţionalism şaizecist întîlnit la vilele de odihnă ale nomenclaturii. Chilii masive din piatră, lemn cioplit excesiv şi modern creează o atmosferă departe de cea iniţială. • **Putna** – parcaj prea aproape de mănăstire; – mormîntul lui Ştefan a fost repictat într-un mod inadmisibil. • **Rădăuţi** – s-au introdus calorifere ancorate de fresce care produc un microclimat total nepotrivit, în loc să se studieze un sistem de climatizare. De altfel se pot generaliza cîteva probleme întîlnite aproape peste tot: parcaje şi puncte de vînzare a suvenirurilor derizorii, prea apropiate de incinta mănăstirilor şi uneori chioşcuri neadecvate chiar **în incintă** – excepţie Dragomirna, unde o alee lungă face pregătirea; în multe locuri tabla zincată şi de aluminiu înlocuieşte şindrila modificînd catastrofal imaginea originală (din fericire se fac eforturi pentru a utiliza tabla de aramă la obiectivele mai importante); mobilier interior nou improvizat şi inadecvat chiar în interiorul bisericilor; intervenţii moderne necontrolate de arheologi.

Adăugînd la aceasta scrijeliturile românului de rînd pe fresce contemporane cu “Cina cea de taină” a lui Leonardo, putem întregi imaginea individului contrariat că cea mai veche biserică de zid din Transilvania nu este suficient de bogat decorată, ceea ce înseamnă pentru el că respectiva comunitate este săracă şi delăsătoare. (...)

În zonele cu păduri, îmbogăţiţii din lemn îşi construiesc case enorme şi urîte, ceea ce m-a făcut să concluzionez că românul nu ştie să reacţioneze la bogăţie, îşi dă imediat “poalele peste cap” construindu-şi minicastele din care lipseşte tocmai “bunul simţ – caracteristic poporului...” În satele sărace, casele bătrîneşti supravieţuiesc cu greu, majoritatea suferind modernizări care le schimonosesc complet. Stau şi mă întreb unde este vechiul spirit al satului, doar în muzeele etnografice estetizate şi aseptice? Săteanul nu dă doi bani pe casele vechi de sute de ani, pe care le demontează pentru a-şi construi un grajd. Te minunezi de veneraţia occidentalilor pentru tot ce este vechi, pentru modul în care introduc confortul modern păstrînd imaginea, încît te întrebi uneori dacă nu cumva timpul s-a oprit la o epocă de aur.

Am două idei concrete:

1. Patriarhia să-şi angajeze arhitecţii pe zone care să supervizeze orice intervenţie la biserici şi mănăstiri (las la o parte noile biserici greoaie şi disproporţionate).

2. Ministerul Culturii, al Învăţămîntului şi Administraţia locală să înfiinţeze, în fiecare localitate, un muzeu al satului respectiv, cumpărînd o casă veche şi amenajînd-o prin grija şcolilor sătesti (cu respectivele îndemnizaţii binevenite învăţătorului satului).

Se poate salva astfel **cel puţin o casă**, care poate redeveni model şi... atracţie turistică.

Arh. M. DONICI

str. 1 Decembrie 90A, Timişoara

P.S. În orice caz ungurii obsedaţi de pierderea identităţii culturale ştiu să-şi preţuiască trecutul, au creat chiar un stil arhitectural modern-tradiţional, în timp ce românii patrioţi se ruşinează de “vechituri” aplicînd o spoială de modernitate pe o mentalitate colectivizată. Mă bucur că începeţi să constataţi atractivitatea polemicilor libere, fără piedestalul “formatorului de opinie”, în detrimentul peroraţiilor obligate la tema dată.

N. red. Din corespondenţa precedentă, am “tăiat” cîteva rînduri nu pentru a vă cenzura vreo opinie, ci din motive de spaţiu pe care orice arhitect sperăm să le înţeleagă în afara oricăror suspiciuni. Pentru a reproduce integral textul D-voastră, azi, “am operat” în textul scrisorii următoare chiar un paragraf de elogii la adresa Dilemei.

Muzeul – o fiinţă care se mulţumeşte cu puţin

(...) În vecinătatea cartierului în care locuiesc de tot atîţia ani cît are şi fiul meu, se găseşte o oază a ceea ce eu, dezavantajat oarecum de soartă, simt ca o acută lipsă. Deşi ca orice român am rădăcinile la sat (în Ardeal, ca o bună parte dintre bucureşteni), nu mai pot spune “acasă” pe meleagurile unde au copilărit părinţii mei, pentru că nu mai am o casă acolo. Aşa că, iată, sînt cu mult mai bogat atunci cînd pătrund pe poarta “satului bucureştean”. Mă bucur că “satul meu” este de pretutindeni, din Dobrogea în Bihor, din Bărăgan la Baia Mare, că are case cu tot ce trebuie în ele, că are mori, cherhana, biserici, oi şi nu în ultimul rînd cazan de ţuică. “Consătenii” sînt mereu alţii, deşi uneori ne întîlnim periodic, mai ales cînd în satul nostru au loc “Hore” la care se adună fiii altor sate, cînd copiii noştri, ai orăşenilor, învaţă de la cei ce au păstrat tradiţia cum se face o oală de lut, o lingură din lemn, cum se ţese la bătrînul război, şi cum pe un ochi de sticlă se poate picta o icoană. (...)

Dar, din păcate, fiind o fiinţă vie, acest sat are nevoie de “hrană”. Se mulţumeşte cu puţin; o scîndură, un acoperiş nou din stuf, paie ori şindrilă, o poartă nouă, o bancă schimbată, pentru că pe cea veche au adăstat miile de griji ale celor care au poposit în “sat” şi unii mai puţini grijulii au mai rupt sau stricat cîte ceva.

Şi, mai are nevoie de oameni de presă care să nu scotocească după lucrurile mai puţin reuşite (îmi amintesc cum la inaugurarea hanului din Prahova tot ce au găsit de prezentat “ştiritorii” de senzaţional de la un post de televiziune au fost întrerupătoarele electrice – adevărat prea moderne – de pe pereţii construcţiei; iar pe alt slujitor al criticii îl deranjau patrupedele din incinta muzeului, cu mirosul lor specific. Dar prezenţa acestor nevinovate fiinţe sporeşte starea de viaţă a satului).

Muzeul satului, deşi muzeu, este un loc plin de viaţă, viaţa celor care au construit, şi apoi au reconstruit, gospodăriile, a celor care au ales locul plin de har de pe malul lacului Herăstrău, a celor care au luptat cu puternicii zilei, pentru ca satul din inima Bucureştiului să rămînă în viaţă, pentru ca aici să-şi poată găsi refugiul şi liniştea cît mai mulţi oameni, atît români cît şi de pe toate meridianele globului.

Gabriel SUCIU

str. Neagoe Vodă nr. 35, Bl. 13, Bucureşti

N. red.: Corespondenţa D-voastră a plecat spre tipar cu cîteva ore înainte de incendierea celor cîteva case din “Muzeul satului”. Fără a avea megalomania eternităţii, nu tînjeam la Dilema *nici după o asemenea cădere în jăraticul “Actualităţilor”.*

Un prieten tăcut

Dacă vrei să păstrezi un lucru preţios, îl ascunzi undeva unde nimeni să nu-l poată găsi fără voia ta. O taină numai a ta, numai de tine ştiută.

Dacă vrei să afli ceea ce încă nu ştii despre tine, ca “fiu” al poporului, du-te la ţară. Acolo este “taina” poporului român în care se găsesc întrupate în ţărani “calităţile şi viţiurile” acumulate de generaţii.

Într-o zi, ajuns în satul bunicilor (în Ardeal) am fost martor (direct/indirect) al unei scene pe care voi încerca să o redau cît mai fidel.

Duminica, ora 9 şi ceva, crîşma “lucra” din plin. “Abonaţii” erau prezenţi în formulă aproape completă, fiecare savurîndu-şi... vodca de dimineaţă (în sticluţe de 250 ml). Nu după mult timp apare un întîrziat, sprijinindu-se în bîtă.

Cel mai vivace “abonat” de pînă atunci se opreşte brusc din peroraţie la vederea intrusului şi, după cîteva clipe de nemişcare, izbucneşte ca un torent, vizibil iritat:

— Bă! Aia-i bîta me'. Mi-ai furat bîta!

— Io? Nu!... ripostează nou-venitul.

— Ba da! Aia-i a me!, să mi-o dai acu', că de nu...

— Io nu ţ-o dau! Amu-i a me'...

În fine, după un potop de replici în contradictoriu ce tindea să atingă paroxismul, la intervenţia celorlalţi muşterii, se constituie ad-hoc o “instanţă” ce avea menirea de a hotărî “a cui-i bîta?”

Adevăratul posesor, care în seara precedentă, luptîndu-se cu aburii alcoolul, uitase de bîtă, atacă:

— Mă, io nu mă uit, da' fii atent, că io îţi spun ce sămne are. La trei palme...

Terminîndu-şi pledoaria (întreruptă uneori de cîte un “gît” de tărie pentru reîmprospătarea memoriei), “instanţa” hotărăşte a cui este bîta şi incidentul se stinge ca prin farmec, proprietarul de drept primindu-şi preţioasa **lui** bîtă. (...)

Deşi scena reprodusă nu a reuşit să redea fidel realitatea, îndîrjirea personajelor este fascinantă. Este uimitor cît de mult ţinea ţăranul la ceva **al lui**, la **bîta lui**. Aia e bîta lui şi gata. Să nu cumva să-i negi proprietatea sau să intri în posesia obiectului acesteia. El o cunoaşte, ştie toată geografia bîtei, o poartă într-un anume fel, unic. (...)

Prieten tăcut pe care se poate sprijini oricînd, la nevoie...

Rareş MANOLESCU

Bd. N. Bălcescu, Bl. 34, ap. 9, Deva

Polemici

Doctrine, doctorii şi diagnostice

Lumea politică românească este polarizată în jurul a două doctrine, nerecunoscute ca atare dar decantate în toate demersurile de după 1989. Exponenţii acestor doctrine sînt, firesţe, partidele dominante ale scenei politice; PNŢ-CD este adeptul subordonării necondiţionate faţă de Occident, iar PDSR este adeptul transferării preferenţiale a puterii economice. Cam aceasta este substanţa singurelor “doctrine” care operează în România! Paradoxul constă nu atît în faptul că doctrinele clasice sînt inexistente iar lupta de idei lipseşte cu desăvîrşire. Ciudăţenia stă mai ales în aceea că principiile sus-pomenite s-au suprapus într-o strategie economică unică şi indivizibilă. Cum s-a ajuns la un asemenea consens nu-i greu de explicat. Pentru realizarea doctrinei sale, FSN (PD+PDSR) a implementat o strategie de tranziţie ultraetatistă. Deşi etatismul este frate bun cu comunismul, generalizarea locaţiei de gestiune – sub denumirea de “management” – a creat iluzia unei economii de piaţă şi pe baza acestei iluzii forurile financiare internaţionale au dat undă verde metodologiei legiferate în ‘90 şi ‘91. Din momentul în care instituţiile bancare au acceptat să gireze “doctrina” FSN, aceasta a fost preluată în mod automat şi de PNŢ-CD. De la FSN, via New-York-Washington, pseudoreforma a ajuns la PNŢ-CD! Iar astăzi, în aplauzele entuziaste ale “specialiştilor”, ţărăniştii îşi fac un titlu de glorie din a dărîma tot ce-a mai rămas în picioare după şapte ani de tranziţie etatizată. Guvernul se joacă de-a economia de piaţă omiţînd amănuntul că aceasta nu există decît în imaginaţia sa, pentru bunul motiv că economia de piaţă nu precede ci succede apariţia proprietăţii private. Un adevăr elementar pe care cei ce s-au aruncat în politică – ca săritorii de la trambulină într-un bazin fără apă – s-ar fi cuvenit să-l intuiască. Sigur că, pînă la urmă, săritorii în politică îşi vor sparge capul. Dar e păcat, că se deteriorează fundul bazinului!

PDSR se poate acum retrage sau metamorfoza liniştit; politica sa merge înainte... cu Convenţia Democrată! “Doctrina” PNŢ-CD se îmbină perfect cu “doctrina” PDSR/PD, întru nenorocirea poporului român!

Corneliu PÎSLARU

Com. Şugag, Alba

N. red. Sînteţi dur şi cam “minoritar” după ultimele sondaje. Dur, dar... de unde vă vine siguranţa cu care afirmaţi că “etatismul este frate bun un comunismul”? Sînt mulţi liberali azi, în lume, care v-ar contesta.

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Şlagărele timpului**
- **C-aşa-i românu'**

PROBE INIŢIATICE

Mai întîi a fost *proba focului.* Gloanţe şi incendii la propriu, dar, deopotrivă, "carbonizare" a tot ceea ce ne obişnuiserăm să luăm drept realitate, drept *singura* realitate posibilă. Decembrie 1989 a fost, pentru toată lumea, o uriaşă "ruptură de nivel" istoric. Ne-am trezit peste noapte într-un peisaj pîrjolit. Fanaticii lui "nu s-a schimbat nimic" n-au realizat că utopia lor defetistă era ea însăşi semnul unei schimbări contextuale masive: se cucerise dreptul de a fi pesimist "la vedere", organizat, ofensiv, în pieţe, gazete şi partide politice. Dar asta n-a fost decît partea bună a schimbării! Gravă e partea rea: dintr-odată, toate deprinderile, reflexele şi criteriile noastre şi-au pierdut consistenţa. Toată "carnea" existenţei noastre zilnice s-a prăbuşit, calcinată, în ambianţa fumegîndă de după revoluţie. Am fost puşi în situaţia să cîntărim ce mai poate rămîne din noi, după ce lumea la care trebuise să ne adaptăm se făcuse scrum. A trebuit, nu o dată, să admitem că ceea ce merita să rămînă dispărea, după cum ceea ce merita să dispară supravieţuia spectral, în fibra noastră cea mai intimă. Problema era – şi este în continuare – cum să recuperezi sensul construcţiei şi al permanenţei într-un univers care a ars. Proba focului nu e altceva decît un efort disperat de a găsi o structură cenuşie.

A urmat *proba apei.* Cum să evoluezi într-un mediu ostil? Cum să nu te scufunzi? Toate încercările noastre de reechilibrare se lovesc de multiple şi imprevizibile obstacole. Nu în ultimul rînd de propria noastră inerţie. Reforma are o stilistică scafandrieră: ne mişcăm încetinit, somnambulic, respirînd greu un oxigen rarefiat şi impur. Facem răul pe care nu-l vrem şi nu facem binele către care tindem. Cu alte cuvinte, nu vrem cu adevărat, cu convingerea şi cu dedicaţia ultime, ceea ce facem. Ca toţi candidaţii la înec, nu credem că trebuie să întreprindem ceva, ci mai curînd că trebuie să fim salvaţi (de NATO, de Uniunea Europeană, de americani, de FMI etc.).

De la o vreme, a venit la rînd *proba aerului.* După experienţa evoluţiei într-un mediu ostil, avem acum de a face cu un mediu permisiv în exces. Toate soluţiile sînt plauzibile, toate direcţiile par îngăduite. Trecem printr-o criză de volatilitate. Suspendaţi într-un spaţiu descentrat şi labil, plutim, cînd euforici, cînd cuprinşi de panică, peste abisuri indescifrabile. Sîntem dezorientaţi. Nu mai ştim exact ce înseamnă sus şi jos, ce înseamnă dreapta şi stînga. Pînă la alegerile din noiembrie lucrurile erau, parcă, mai simple: mulţi dintre noi păreau să fie scutiţi de dubii: stabiliseră că există o tabără bună, reformistă, anticomunistă, antisecuristă, principială, onestă, dincolo de orice compromisuri politicianiste, şi o tabără rea, de eşecuri. Or, iată că frontiera aceasta tinde să se evapore. Cei din tabăra bună s-au aliat cu o parte din cei care, pînă la un punct, fuseseră clasaţi în tabăra rea. Cei care cereau adevăr şi transparenţă nu mai vor chiar *atîta* transparenţă şi nu mai cred că e nevoie de *tot* adevărul. În orice caz, priorităţile sînt altele. Ţărăniştii nu mai vor cu tot dinadinsul să umblăm la dosare; nici să stabilească cine-a tras în noi. Ticu Dumitrescu intră în conflict cu Ion Diaconescu, Alianţa Civică intră în consens cu PDSR şi cu "România Mare" în apărarea lui Valerian Stan. Sîntem "în aer"! Nimic nu mai "atîrnă" destul ca să provoace judecăţi limpezi.

Dinaintea atîtor încercări, dilematicul ricanează răutăcios: ştia el că, după un dezastru, e greu să manevrezi nonşalant absoluturi. În realitate, însă, dilematicul e trist. De fapt, el nu-şi iubeşte dilemele şi ar dori sincer să nu fi avut dreptate niciodată...

Andrei PLEŞU

Ce se întîmplă în PNŢCD?

De-o vreme încoace scandalurile din CDR şi din coaliţia guvernamentală se ţin lanţ. Ungurii, revoluţia, mineriadele, casele de protocol şi arhivele fostei Securităţi îi împart chiar şi pe creştin-democraţi în tabere adverse. Din nou, "temele fierbinţi" ale anilor '90-'91 provoacă dezvăluiri şi decapitări, declanşează războaie parlamentare şi împing în ceaţă exerciţiul administrativ. Ca şi prima etapă de după căderea dictaturii, primul an al alternanţei la putere se consumă în conflicte şi delimitări care n-au nimic de-a face cu programul de reformă şi cu perspectivele integrării. Miza pe neesenţial întreţine spectacolul vanităţii vindicative la nivelul forului legislativ, iar cabinetul n-are rafinament şi surplusuri de energie pentru a contracara blocajele din interior sub ameninţarea zilnică a urgenţelor restructurării şi a presiunilor sociale. Reuniunile la vîrf şi medierile prezidenţiale folosesc din ce în ce mai puţin. Liderii Convenţiei şi ai partidului majoritar reînnoiesc ciclic apelurile la solidaritate, dar din discursul răzvrătit rostit la tribuna Parlamentului sau în conferinţe de presă de spiritele justiţiare sar imediat scîntei conflictuale. Sub pretextul marilor nedreptăţi de partid făcute unor personalităţi accentuate ca Valerian Stan şi Ticu Dumitrescu, dar şi prudentului general Pavel Abraham, care n-a fost pe vremea lui Iliescu decît colonel, intrigile politice şi manevrele subterane îşi reiau locul privilegiat în raporturile dintre majoritari.

Dincolo de opţiuni şi de goana după capital de imagine, în PNŢCD se structurează cel puţin două grupuri de putere şi de interese, iar ceea ce le dezbină iremediabil seamănă prea mult şi prea ameninţător cu motivele duşmănoase care au măcinat strat cu strat – timp de două legislaturi – fostul partid majoritar. Naţionalismul, autoritatea pe bază de vechime în partid şi obsesia gradului de influenţă la Cotroceni îi pun faţă în faţă pe radicali şi pe moderaţi, primii înfăşuraţi în stindardul intransigenţei selective al Pieţei Universităţii, ceilalţi constrînşi de angajamentele cu occidentalii şi tracasaţi de limitele contestatarilor de profesie. Deşi se feresc să întocmească o listă comună de reproşuri şi preferă să le formuleze separat – exprimîndu-le prin voci publice alese pentru partituri paralele – ţărăniştii nemulţumiţi de politica liderilor lor mai maleabili, şi deci mai pragmatici, au obiective precise, încercînd să compromită în acelaşi timp bunele relaţii cu vecinii şi stabilitatea guvernamentală. Ei s-au opus vehement Tratatului cu Ucraina şi dreptului la învăţămînt în limba maghiară, şi-au făcut din discreditarea Partidului Democrat un ţel politic, au bombardat instituţia prezidenţială cu insinuări tradiţionale despre trădarea de ţară sau despre complicitatea cu urmaşii regimului comunist. Zarva plăcuţelor bilingve, reabilitările anticomuniste care-l pun la zid pe şeful Senatului pentru că nu e urmaşul lui Zelea Codreanu şi infantilismul mediatic provocat de tema dosarelor fostei Securităţi sînt victorii ale spiritului ceauşist asupra doctrinei creştin-democrate. Ele ar trebui să pară nesemnificative, aşa cum multora li se păreau, în legislaturile precedente, răbufnirile senatorilor Văcaru, Dumitraşcu et comp., fiindcă preşedintele ţării declara că sîntem europeni şi deloc xenofobi, iar în guvernul Văcăroiu existau doi-trei oameni cu discurs moderat, ba poate chiar cu bun simţ în chestiunea utilizării bogatului material informativ preluat în custodie de SRI.

Liderul PNŢCD, Ion Diaconescu, bonom şi tolerant, nu va putea probabil opri valul dezvăluirilor prin care membrii partidului său se compromit reciproc pe baza documentelor întocmite de securişti, aşa cum n-a putut stăvili presiunea politică a rapoartelor lui Valerian Stan atît de dragi gazetarilor de la **România liberă**. Preşedintele Constantinescu, pentru care propria sa popularitate tinde să fie mai importantă decît reforma raporturilor politice – deşi în absenţa ei programul de restructurare e pîndit de un eşec triumfal –, nu-l va putea apăra la nesfîrşit pe şeful guvernului "judecat" simultan de antimaghiari şi de Alianţa Civică, de ţărăniştii cu biografie istorică şi de sindicatele din industrie. Situat pe poziţii strategice – adică între baza partinică înfrăţită cu elita intelectuală din CDR care încă trăieşte în sfere electorale şi vîrfurile conducătoare capabile să-şi sacrifice imaginea îngerească de dragul programului de reformă –, secretarul general al PNŢCD, Radu Vasile, înclină balanţa cînd într-o parte cînd în cealaltă, ştiindu-se favorit în cursa pentru succesiune atît la partid cît şi la guvern. Toate declaraţiile sale publice din ultimele trei luni pregătesc de fapt remanierea şi, odată cu ea, o reconciliere demonstrativă între taberele partidului majoritar.

Luptele intestine şi mutările tactice nu sînt însă o noutate politică: le-a practicat, dezonorant, dar cu încăpăţînare, chiar formaţiunea lui Ion Iliescu, ale cărei grupări s-au mulţumit să-şi blocheze reciproc ascensiunea denunţîndu-se pe rînd la Palatul Cotroceni sau ţinîndu-se în şah cu scandaluri de presă. Deşi obţinuse la urne o majoritate relativă şi avantajul de a fi cîştigat funcţia supremă, PDSR a renunţat în Parlament la priorităţile reformei – pradă ranchiunei, spaimelor parteneriale şi vigilenţei cu substrat etnic – iar guvernul său a optat pentru discursul patriotard ca să-şi ascundă incompetenţa. PNŢCD pleacă din colţul opus, mulţi dintre reprezentanţii săi cred sincer că anii de puşcărie sînt un alibi pentru ineficienţă sau fantasmagorii legislative, şi mai mulţi cred că e normal să-şi răzbune trecutul ca şi cum puterea le-ar aparţine pe veci. Înţeleasă astfel, politica de partid e primul şi cel mai mare duşman al programului de reformă.

Elena ŞTEFOI

Noua „bătălie ierarhică"

Discuţiile de după aplicarea *grilei de vară* la TVR au avut în vedere, aproape obsesiv, situaţia emisiunilor culturale. Au căpătat, de aceea, ele însele, aspectul unui fenomen cultural, în totul caracteristic pentru noul peisaj, chiar dacă deocamdată încă în agitată formare, al culturii din România. Sau, mai bine zis, al culturii româneşti, întrucît în aceste discuţii nu au intervenit şi unguri, ţigani ori nemţi, cu toate că de cuvîntul "pluralism" s-a făcut oarecum abuz.

Ceea ce nu a împiedicat, desigur, desemnarea unei *minorităţi,* căreia i s-a cerut, în termeni categorici abia îndulciţi de cîte o şăgălnicie strepezită, *să-şi accepte resemnată destinul marginal.*

Este vorba de *minoritatea literaţilor,* în sfîrşit alungată şi de la TVR, în numele *publicului,* al *concurenţei* şi al *modernităţii.* Ca nişte comisari de vreme nouă, avînd acea siguranţă de sine pe care ţi-o dă conştiinţa că prin tine se exprimă sensul unei istorii implacabile, cetăţeni, altminteri paşnici, ba unii chiar avînd un lung exerciţiu al relaţiilor timorate, din prea mult respect, cu literaţii şi literatura, au decretat nimicnicia celor de care, pînă mai ieri, se apropiau sfioşi, de nu şi transpiraţi de emoţie.

Căci dincolo de tot şi de toate, dincolo de vaga frazeologie despre "specificul televiziunii", dincolo de învolburările savonarolice despre "feude" şi "interese de grup", se află o psihologic explicabilă schimbare de fetişuri. Ca popoarele proaspăt decolonizate, ce-şi manifestă euforia independenţei prin distrugerea a tot ce aminteşte de fosta metropolă, eliberaţii de cultură nu se mulţumesc să-şi proclame descătuşarea, ci procedează şi la o culpabilizare generică a literaturii şi a literaţilor.

Este, aici, continuarea unei "bătălii ierarhice" începute îndată după decembrie '89. Această bătălie a avut iniţial forma unor polemici între indivizi, terenul de confruntare fiind comportamentul din vremea regimului comunist. Statutul rîvnit fiind cel de erou, victimă ori martir, importantă era punerea în valoare a persoanei proprii, concomitent cu contestarea celorlalţi pretendenţi la glorioasa condiţie. Rezultatul a fost o generală terfelire. A urmat disputa biologică, "războiul generaţiilor", de fapt tot o "bătălie ierarhică", dar cu pretext şi pretenţii ceva mai abstracte. Vine, acum, şi deplina eliberare de literaţi şi de literatură: înapoiaţi şi înapoiată, provinciali şi provincială, compromişi şi compromisă, conservatori şi conservatoare, autoritari şi autoritară. Literaţii şi literatura ar fi – s-a spus, s-a sugerat – ultimul bastion al totalitarismului de factură ceauşistă. Asemenea unui dictator, literatura şi-a subordonat cultura, iar literaţii nu sînt decît nişte despoţi a căror năruire trebuie grăbită.

Desigur, "bătălia ierarhică" nu se opreşte aici. A intrat însă în faza condamnărilor categoriale.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Bancruta reformei?

Mă număr printre cei iritaţi de unele din ezitările actualului guvern. Spune "de unele", pentru că sînt ezitări explicabile, fireşti chiar, pe care nu e normal să le imputăm exclusiv executivului. Sînt, însă, ezitări cărora nu li se poate da o explicaţie plauzibilă şi care, tocmai de aceea, stupefiază sau enervează. Temperamentul meu mă împinge spre al doilea tip de reacţie.

Nu cred că se poate explica decent iniţiativa nefericită a ministrului Justiţiei de a propune şi de a susţine dezincriminarea bancrutei frauduloase*. Dacă, totuşi, ministrul Justiţiei ar fi fost sigur că susţine o măsură temeinică (în fond, ministrul alături de întregul guvern pot decide orice măsuri legislative considerate ca fiind reformiste, purtînd, normal, răspunderea politică a acestor măsuri), aş fi fost pregătit să contra-argumentez juridic. Dar, la ora la care scriu aceste rînduri, presa a anunţat că executivul revine asupra acestei iniţiative. Presiunea mass-media a fost, încă o dată, insuportabilă pentru guvern.

Cred că guvernul face bine ascultînd semnalele venite dinspre societatea civilă. Mai cred că nu este nimic blamabil în a recunoaşte, cînd este cazul, că ai greşit. Dar cred că este o dovadă de slăbiciune din partea unui guvern să propună cetăţii măsuri pe care nu le poate susţine nici o săptămînă.

Concret, cred că ministrul Justiţiei a greşit de două ori. Prima oară, atunci cînd a propus dezincriminarea bancrutei. Interpelat public, ministrul a susţinut propunerea prin argumente fragile (cum ar fi invocarea numelui unui mare specialist în drept comercial care şi-ar fi dat acordul pentru abrogarea textului incriminator), false sub aspect juridic (cum ar fi acela al schimbării de încadrare juridică pentru cei aflaţi în conflict cu norma juridică abrogată) şi, în final, neinspirate politic, în condiţiile în care acest guvern şi-a făcut un titlu de glorie din lupta împotriva criminalităţii. A doua oară, ministrul a greşit cînd a revenit asupra deciziei sale fără, măcar, să păstreze aparenţele.

La prima vedere, susţinerile mele ar putea părea logic contradictorii. Dacă spun că ministrul a greşit propunînd ceva, cum pot să spun că a greşit cînd a revenit asupra propunerii? Logica pe care îmi susţin ideea nu este una formală, ci una specifică politicii. Adică o logică care nu are nimic absolut şi care se re-creează în funcţie de un context socio-politic dat.

Actualul guvern se bazează pe un capital de încredere învestit de electori care au plecat de la ideea că reforma este atît de necesară încît trebuie înfăptuită rapid, decis, fără sincope. Nimeni nu şi-a imaginat schimbarea peste noapte a României, dar nici poticneli copilăreşti din partea celor direct mandataţi să fie duri.

Începînd reforma cadrului juridic în care funcţionează societăţile comerciale, cred că guvernul nu trebuia să mai revină asupra unei decizii deja luate. Făcînd acest lucru, ministrul Justiţiei a transformat o discuţie care se putea purta în plan juridic într-o discuţie care se poartă în plan politic. Era mult mai bine pentru Executiv dacă ne întrebam asupra oportunităţii unei măsuri legislative anume, decît dacă ne punem problema competenţei sale. Pentru că, iertat să-mi fie, argumentele cu care ministrul Justiţiei a susţinut eliminarea bancrutei frauduloase din sistemul penal şi felul în care a reacţionat la previzibilele contra-argumente ce i-au fost adresate ridică asemenea întristătoare semne de întrebare.

Sever VOINESCU

* Infracţiunea era prevăzută şi pedepsită în art. 208 din Legea nr. 31/1990 privind societăţile comerciale, care avea următoarea formulare: "Se pedepsesc cu închisoare de la doi la şapte ani persoanele vinovate de bancrută frauduloasă constînd în una din următoarele fapte: falsificarea, sustragerea sau distrugerea evidenţelor societăţii sau ascunderea unei părţi din activul societăţii, înfăţişarea de datorii neexistente sau prezentarea în registrele societăţii, în alt act ori în bilanţ, a unor sume nedatorate, precum şi în caz de faliment al societăţii, înstrăinarea în frauda creditorilor a unei părţi însemnate din activ."

(totul de vînzare)

Putere

"Oamenilor le place să vadă figuri nobiliare, dar nu le place să vadă pe cineva imitînd figuri nobiliare", declara recent (via Mediafax) un oficial al uneia dintre cele patru reţele de televiziune de la Hollywood: cei nobili mor ei înşişi. "Nu avem nici un plan de a face un film despre Diana sau despre alte aspecte ale acestui îngrozitor accident." "Acum, publicul e însetat de subiect, şi cred că este o ţintă de prima mînă pentru un film de televiziune. N-aş fi surprins dacă o reţea TV ar anunţa în următoarele zile realizarea unui film." După opinia scenaristului Timothy Wurtz, deşi producătorii au început deja să caute scenarişti pentru viitorul film, "sigur vor păstra totul secret mult timp, de teamă să nu fie consideraţi nişte hiene care se hrănesc cu cadavre".

Ce va fi vom vedea, ce-a fost am văzut: am fost, deja, hiene. Prin intermediul transmisiei sobre, impresionante, monumentale, de piatră realizate de BBC şi ITN, care a înregistrat recordul absolut de audienţă, întrecînd cu mult orice olimpiadă, aselenizare sau finală de campionat mondial de fotbal. Timp de o săptămînă, toate mediile de informare în masă au fost literalmente ocupate de moartea şi, apoi, de funeraliile Prinţesei Diana. Şi nu ştiu cîtă lume a realizat că *paparazzi* sîntem, de fapt, noi, că nefericiţii vînători de imagini cu orice preţ, atît de ipocrit înfieraţi acum, nu reprezintă, în realitate, decît nişte prelungiri, nişte organe (mandibule şi cleşti) din ce în ce mai supradimensionate ale voracităţii noastre de carnasieri simbolici, de canibali catodici post-civilizaţi, post-industrializaţi, post-modernizaţi. Ne dezvoltăm, monstruos însă, ca specie, ca animal colectiv.

Scenariul propriu-zis al ceremoniei de doliu este, deja, aprins discutat, cea mai controversată fiind apariţia apoteotică a starului pop Elton John, cu ochii înroşiţi de plîns dar cîntînd, în biserică, dumnezeieşte, şi reuşind, astfel, să-şi asigure un "tun" mediatic nemaiîntîlnit. A fost momentul de vîrf al funebrei ceremonii, mult mai discutat şi, literalmente, mai văzut decît, de pildă, finalul ceremoniei, o piesă religioasă modernă cu accente de muzică ortodoxă, lucru aproape de neimaginat în alte religii contemporane ce se prezintă drept gata universale, fără nevoie de ecumenism. Pe ansamblu, părerea mea este că ceremonia de îngropăciune a Prinţesei Diana ar trebui considerată drept un exemplu de putere al unei civilizaţii fără rupturi, omogenă şi continuă în toate punctele ei, în interiorul căreia credinţa cea mai sigură face firesc casă comună cu fenomenele de modă de ultimă oră. O civilizaţie care se autointegrează şi se relansează fără false probleme, o monarhie pentru care nu de azi, de ieri bastarzii şi transfugii reprezintă ocazii de consolidare, de reformulare a puterii şi a coeziunii. Tradiţia, iată, poate să susţină postmodernitatea, care pentru noi este, mai mult sau mai puţin, o formă fără fond, o dorinţă, o proiecţie. Nouă nu ne rămîne decît să ne întoarcem în braţele descărnate ale – cum bine a început să se spună – raţionamentelor infrecventabilului Ion Cristoiu, această Diana fără graţie a televiziunilor noastre, şi la emisiunile lui Marius Tucă. A venit toamna, tristeţea creşte: pe cît de necuprinsă, pe atît de goală.

Bogdan GHIU

Economie

Ce aşteptăm?

Societatea noastră e un fel de sală de aşteptare, într-o gară veche. Aşteptăm să vină trenul, dar nu ştim nici de unde vine şi nici încotro merge.

Programul Guvernului Ciorbea a lansat, ca motto, cuvîntul SCHIMBARE. Un cuvînt care i-a fascinat pe mulţi: producători, consumatori, liberprofesionişti, gospodine şi aşa mai departe. O mulţime nemulţumită s-a agăţat disperată de acest cuvînt, fără o idee clară cum s-ar putea produce această mult-dorită SCHIMBARE. Şi, mai cu seamă, fără nici un gînd concret în privinţa propriei sale responsabilităţi. SCHIMBAREA trebuie să vină de la Guvern.

Ce fel de SCHIMBARE? Asta e treaba Guvernului! Fără îndoială că asta ar trebui să se soldeze cu bani mai mulţi, cu o putere de cumpărare mai mare, cu locuri de muncă sigure etc., etc. Din nefericire, prea puţini se întreabă: unde sîntem şi ce avem de făcut pentru a cîştiga cursa acestui final de secol în Europa şi în lume? Numai că de Vest – spaţiul ce ni se conturează confuz în faţă – ne despart ziduri înalte: nivelul tehnologic, productivitatea muncii, calitatea produselor. Fără să ne apropiem cît de cît de aceste redute nu ne vom schimba nici standardul de viaţă.

Apăsaţi de necazuri zilnice, de teama de şomaj şi de grija că într-o zi nu vor mai putea să facă faţă diferenţei enorme dintre salariile africane şi preţurile europene, românii nici nu mai vor şi nici nu mai pot să privească mai departe "acum".

Cuvîntul SCHIMBARE a conturat iluzia unui alt mod de existenţă, a unui alt nivel de consum, mai apropiate de cotele civilizaţiei contemporane. Dar visul nu s-a adeverit repede şi oamenii au început să-şi piardă speranţa. Cetăţeanul de rînd a început să vadă prosperitatea ţării şi a lui tot aşa cum călătorul din deşert, flămînd şi însetat, are continuu iluzia că zăreşte în apropiere oaza salvatoare. Nu-i însă decît părerea: Fata Morgana. Prea puţin s-a înţeles, însă, că "standardul de viaţă" este o realitate strîns legată de productivitate şi rentabilitate, de eficienţă economică. Preţul plătit pentru această NEÎNŢELEGERE este mare.

Acest preţ îl resimt şocant şi întreprinderile de stat, nevoite să facă faţă unei degradări brutale a fluxurilor financiare. Fiindcă, în primul rînd, nu sînt antrenate să înoate în ape curgătoare, fără subvenţii, fără stocuri şi, îndeosebi, fără obligativitatea partenerilor interni de la a le prelua produsele chiar dacă nu sînt corespunzătoare din punct de vedere calitativ. Şi tot în întreprinderile de stat, în absenţa unor rigori privind disciplina financiară, întregul sistem de plăţi a fost violent viciat. Întreprinderile au continuat să producă fără să aibă pieţe asigurate. Şi cum, în nenumărate cazuri, nu au fost găsiţi cumpărători, mari cantităţi de fabricate, încorporînd materii prime şi resurse energetice scumpe, muncă şi bani, au pornit-o pe drumul binecunoscut al magaziilor. Statisticile continuă să consemneze umflarea stocurilor de produse finite nevîndute. Sau, mai grav, nevandabile. Pe acest fond s-a amplificat un tip "original" de comerţ: să vinzi fără să încasezi ori să cumperi fără să plăteşti. În multe împrejurări, acest "model" de tranzacţii comerciale "pe credit", un credit sălbatic, cu termene de plată la Calendele Greceşti, nu este altceva decît un imens paravan după care încă se mai ascund multe dintre întreprinderile nerentabile. Neputinţa multor agenţi economici de stat de a realiza produse competitive, căutate pe piaţa internă sau la export, a fost şi mai este suplinită de înţelegeri oculte privind "vînzări" cu plata amînată la nesfîrşit către parteneri interni, tot de stat. În acest fel, este întreţinută iluzia că întreprinderile în cauză... au piaţă. Prin urmare, în condiţiile agravării blocajului financiar, iluzia devine justificarea ca aceste întreprinderi să producă: aşadar să-şi menţină personalul, să-şi păstreze schemele manageriale hipertrofiate, să primească credite şi... să dea impresie că reformele mai pot fi amînate.

Sigur, Guvernul are partea lui de vină. Pentru că nu a făcut destul loc COMPETIŢIEI ca să inunde arterele societăţii noastre. Şi nu a grăbit întratît dezvoltarea climatului propriu economiei de piaţă, încît să înteţească lupta acerbă pentru resurse, pentru atragerea celor mai buni specialişti, pentru maşini şi tehnologii de cea mai înaltă clasă, pentru un management performant. Singura luptă în care medaliile reprezintă profit pentru cei ce investesc, piaţa reacţionînd favorabil ori de cîte ori primeşte mărfuri mai multe, mai bune, obţinute cu costuri mai mici. Cu două consecinţe esenţiale: o ofertă mulţumitoare pentru consumatori şi bunăstare pentru întreaga societate.

Dar mulţimile, aflate încă în sala de aşteptare, nu mai pot întîrzia în faţa marilor semne de întrebare. Cine să le spună cum va fi viaţa lor, cum vor trăi, cît vor cîştiga şi ce vor reuşi să cumpere? Sau cînd vor scăpa de abisul conjuctural în care se prăbuşesc acum şi cînd se vor bucura de salarii mari, de o monedă stabilă, cînd întreprinderile în care lucrează vor avea mai mult profit şi cînd ţara va fi prosperă? Toate astea nu pot fi primite ca daruri, de la Guvern. Încă nu s-a inventat, în lumea noastră, guvernul care să poată face astfel de daruri. Va fi nevoie de sacrificii, pentru a fi pusă în mişcare spirala expansiunii economice. Va fi nevoie de mai multă muncă şi de mai mult şomaj. Şi, mai ales, va fi nevoie de mai mult spirit întreprinzător, de liberă iniţiativă. Starea de aşteptare nu-i decît tot un mod de a lungi boala.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Dezamăgiri cu duiumul

● "Scandalul demiterii şefului Corpului de Control al Guvernului Valerian Stan, va apăsa, după toate probabilităţile, foarte greu asupra Cabinetului Ciorbea. El prezintă toate datele unei decizii pripite şi eronate a principalei formaţiuni de guvernămînt, CDR." (Bazil Ştefan, în **România liberă**, 8 sept.) ● "«Cazurile» Valerian Stan şi Ticu Dumitrescu n-au făcut decît să înteţească frămîntările din anunţul CDR (...) Coaliţia a devenit, astfel, mai importantă decît Convenţia, care a rămas doar în ochii electoratului acea fortăreaţă inexpugnabilă din vremurile de altădată. În fond, existenţa CDR se justifică din ce în ce mai puţin. Ea a rămas, mai curînd, o casă pustie aşteptînd, poate zadarnic, revenirea locatarilor." (Sorin Holban, în **Jurnalul naţional**, 8 sept.) ● "De cînd am fost numit, premierul Ciorbea nu a vrut să mă vadă măcar o singură dată. Văzînd acuzaţiile care mi se aduc, nu pot să nu mă întreb cum au fost formulate, deoarece premierul nu mi-a cerut niciodată să rezolv o problemă. În cazul demiterii mele, consider că nu a existat un minim de decenţă morală. Nici măcar nu au fost respectate procedurile legale." (Gen. Pavel Abraham, în **Adevărul**, 8 sept.) ● "Măgureanu nu doarme. Deşi are pe cap cîteva dosare penale, pentru care poate fi oricînd chemat în faţa Justiţiei, deşi există probe, începînd cu mizeria propriei sale vile, că a săvîrşit infracţiuni de drept comun, pentru care poate ajunge după gratii, Măgureanu complotează în draci. Cu cine? Cu vîrfuri ale Poliţiei. Foste şi actuale. (...) Abraham şi-a luat zborul din înalta funcţie de şef al Poliţiei Române nu numai pentru că n-a acţionat eficient împotriva infractorilor. El zboară pentru uneltire împotriva regimului democratic. Acesta este adevărul chiar dacă Ciorbea şi Constantinescu nu vor recunoaşte că astfel stau lucrurile." (Sorin Roşca Stănescu, în **Ziua**, 8 sept.) ● "Ani de-a rîndul, regimul Iliescu a fost acuzat pe bună dreptate de lipsă de combativitate în lupta anticorupţie, ba chiar de complicitate cu noii corupţi. Se poate imagina ceva mai grav decît asta la nivelul unui regim politic? Se poate. E vorba de *batjocorirea ideii de luptă împotriva corupţiei şi criminalităţii*. De înlocuirea, în conştiinţa oamenilor, a dorinţei de adevăr şi dreptate, cu o nemăsurată scîrbă de toţi şi de toate. Este exact ce face acum actuala putere." (Cristian Tudor Popescu, în **Adevărul**, 9 sept.) ● "Mult trîmbiţata luptă împotriva corupţiei riscă să devină astfel un instrument prin care preşedintele îşi poate şantaja sau chiar lichida adversarii politici. E un lucru pe care naivi precum Valerian Stan şi Pavel Abraham, oameni care au crezut că marii corupţi sînt corupţi indiferent dacă plac sau nu lui Emil Constantinescu nu l-au intuit. Şi s-au trezit demişi cu brutalitate." (Ion Cristoiu, în **Naţional**, 9 sept.) ● "Nedreptatea făcută lui Valeriu Stan, pentru a acoperi complicităţi puţin onorabile, nu e decît efectul unei deficienţe pe care primul ministru a reuşit a o ascunde, cu artă, pînă acum. A unui amestec de nechibzuinţă şi calcul ocult, de agitaţie şi pasivitate, de ambiţie şi capitulare, a cărui natură contradictorie pune de azi încolo în gardă faţă de omul pe care l-am votat plini de speranţă. Să nu ne ia nimeni în rău faptul că, în asemenea circumstanţe, îl evocăm tot mai intens, în forul nostru intim, pe Corneliu Coposu şi că ne gîndim adesea la Regele Mihai." (Gheorghe Grigurcu, în **România liberă**, 9 sept.) **(E.Ş.)**

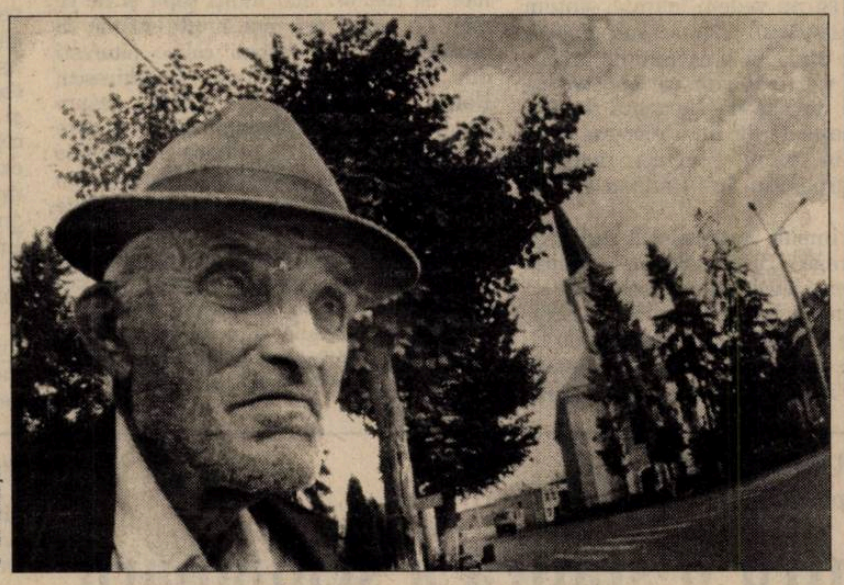

© S. Gheţie

De jur împrejur

Din nou, spre Padania...

În timpul vizitei de luna trecută, care a avut un succes peste orice previziuni, Papa Ioan Paul al II-lea a vorbit la Paris despre lumea viitorului, despre valorile morale care trebuie să tempereze elanul globalizării, adresîndu-se în special tinerilor. Nu a scăpat, evident, ocazia de a se pronunţa împotriva avortului, stîrnind mînia feministelor: într-un Occident cu o populaţie în curs de îmbătrînire rapidă, cu tendinţe negative în materie de creştere demografică, Papa Wojtyla a dus în ultima vreme o politică susţinută de influenţare a opiniei publice pe această temă. Atît în mesajele sale duminicale din Piaţa San Pietro, cît şi în timpul călătoriilor pe care le-a făcut, Sfîntul Părinte a iniţiat şi condus o adevărată campanie împotriva întreruperilor de sarcină. Ceea ce a spus la Paris se înscrie deci într-o acţiune susţinută şi desfăşurată pe mai multe planuri, sistematic. Feministele ştiu ele de ce s-au supărat.

Dar nu ele s-au supărat cel mai tare. Vizita Papei în Franţa a mai stîrnit şi alte reacţii ori nemulţumiri, începînd cu gelozia italienilor faţă de vecinii de peste Alpi ("De ce la Paris, tocmai de Sfînta Maria?"), ceea ce era de aşteptat. Atacul cel mai dur a venit însă de la Umberto Bossi, liderul Ligii Nordului, o grupare politică din Italia care susţine independenţa "Padaniei" (adică a teritoriilor situate la nord de rîul Pad). Bossi a atacat Vaticanul, între altele, pentru că după părerea lui contribuie la menţinerea "sistemului politic italian" aşa cum este. Or, duşmanul principal al Ligii Nordului este "politica Romei", împotriva căreia exact în urmă cu un an, la 15 septembrie 1996, Umberto Bossi declara că porneşte "bătălia finală": declararea independenţei Padaniei. Ceea ce a şi făcut, numind un guvern şi un Comitet pentru eliberarea Padaniei, şi adresînd Uniunii Europene cererea de a primi Padania printre ţările care vor adera la moneda unică europeană. Reacţiile faţă de mişcările lui Bossi au căpătat, în sfîrşit, o oarecare consistenţă (după ani întregi în care a fost tratat drept clown, nebun etc., pentru ideea de a susţine independenţa Nordului Italiei): preşedintele Curţii Constituţionale a declarat că ceea ce fac militanţii Ligii e ilegal, celelalte forţe politice au organizat manifestări în favoarea unităţii Italiei, a existat chiar şi o anchetă a procuraturii, terminată însă repede, pentru a nu transforma totul într-un martiraj. Şi iată că după un an, profitînd de vacanţa politicienilor şi de vizita Papei în Franţa, Umberto Bossi revine spectaculos: anunţă că în curînd vor avea loc alegeri în Padania, mai aruncă două-trei vorbe împotriva imigranţilor clandestini (în număr tot mai mare în Italia) şi, evident, nu uită să adauge că Veneţia e "născută pentru a fi capitala Republicii Padane". Pe scurt, propune un "referendum pentru autodeterminarea Padaniei". Abilitatea lui Bossi, care i-a permis să parcurgă o întreagă carieră politică susţinînd o idee anticonstituţională, constă în talentul său de a alterna paşii înainte cu aparentele cedări; anul trecut, după seria de acţiuni independentiste, a obţinut constituirea unei comisii bicamerale care să discute, între altele, revizuirea Constituţiei în termeni federalişti. Ori de cîte ori e acuzat că, prin instituţiile paralele create în "Padania" (Parlament, Guvern etc.) subminează unitatea Statului, Bossi afişează varianta simbolică şi sentimentală, spunînd că toate acestea "exprimă o stare de spirit a oamenilor" şi nimic altceva. Prin asemenea mişcări, Umberto Bossi a devenit un personaj politic de prim plan, care a ştiut să speculeze nemulţumirea populaţiei din Nordul bogat (care contribuie în cea mai măsură la formarea bugetului public) faţă de ineficienţa structurilor statului, resimţită ca o formă de risipă. Conform sondajelor, foarte puţini dintre cetăţenii Nordului optează pentru secesiune, dar foarte mulţi ar dori autonomia fiscală a regiunii lor. Aşa cum încearcă Papa o campanie de influenţare a opiniei publice în problema avortului, Umberto Bossi, cel mai nou dintre criticii săi, rezistă de peste un deceniu pe creasta valului politic, ajungînd chiar parlamentar european, tocmai datorită capacităţii de a culege şi exploata "starea de spirit". Semn că, între secesiune şi globalizare, există mai multe legături decît se poate crede la prima vedere.

Mircea VASILESCU

Îngerii bilingvi

În Oraşul Îngerilor (dar nu numai acolo), formularele de recensămînt vor trebui modificate, deoarece cele patru categorii – alb, negru, indian american, asiatic – sînt insuficiente pentru a cuprinde rezultatul diverselor încrucişări. Un celebru campion de golf, Tiger Woods, a inventat cuvîntul "Cablinasian" pentru a-şi enumera un bunic caucazian (alb), un altul negru, strămoşi thailandezi, chinezi şi indieni. "În California – arată revista **Le Nouvel Observateur** din 27 august 1997 – hispanicii şi ne-albii vor fi în anul 2000 mai numeroşi decît albii de origine anglo-saxonă şi europeană. Dintre cei 9 milioane de locuitori ai oraşului Los Angeles şi din împrejurimi, unul din patru este imigrant. Cum va putea funcţiona o aglomerare unde nu există un grup etnic majoritar care să determine comportarea în ansamblul societăţii? Preşedintele Clinton este şi el obsedat de această întrebare: «Vom deveni o multitudine de Americi separate, inegale şi izolate? Sau vom găsi forţa de a deveni prima democraţie din lume într-adevăr multirasială?» Răspunsul se elaborează, aici, la Los Angeles, în acest laborator în mărime naturală al secolului XXI."

Viaţa provoacă uneori atitudini paradoxale pentru apărătorii drepturilor, aşa cum au fost ele formulate în manuale şi legi. În California, 1,3 milioane de copii de origine hispanică au posibilitatea de a învăţa în clase bilingve şi statul cheltuieşte pentru această facilitate 300 de milioane de dolari pe an. Dar aşa cum arată revista **Economist** – 30 august 1997 –, efectul claselor bilingve este separaţia în inegalitate. Elevii nu învaţă engleza şi folosirea limbii spaniole nu îi ajută să dobîndească un set de cunoştinţe generale. Senatorul Unz, republican care şi-a cîştigat popularitatea (şi voturile) apărînd drepturile imigranţilor, consideră învăţămîntul bilingv ca unul "dintre cele mai bizare şi mai neproductive programe din California". Senatorul este susţinut şi de o bună parte din părinţii "beneficiari". Unii dintre ei – hispanici – au organizat în 1996 un boicot al claselor bilingve, care nu erau ceea ce se spune, deoarece copiii nu învăţau engleza. 81% dintre părinţii de origine latină preferă ca învăţarea limbii engleze să se producă rapid, aceasta fiind cheia prosperităţii, a mobilităţii, şi se tem că educaţia bilingvă nu este decît anticamera închistării în sărăcie. "Tradiţia americană a fost dintotdeauna cea a asimilării; din cauza campaniei pentru şcoli bilingve, instituţia de învăţămînt îi închide în mod deliberat pe copii în *barrio* (ghetouri). Senatorul Unz este de părere că statul trebuie să înceteze predarea în limba maternă şi să continue această prestaţie doar în cazurile în care părinţii cer anume acest lucru. Pentru copiii care nu vorbesc engleza trebuie asigurat un an special preparatoriu cu profesori care folosesc un vocabular simplu. Acest program se poate realiza cu 50 de milioane de dolari anual. Campania senatorului are şanse de succes pentru că majoritatea americanilor – printre care mulţi imigranţi – simt instinctiv că sarcina principală a şcolii este să asigure elevilor eficienţa în limba ţării lor de adopţie. Cei mai mulţi profesori – cancelariile sînt bastioane ale conservatorismului – nu consideră educaţia bilingvă un succes. Negrii cred că eforturile financiare destinate educaţiei bilingve îi privează pe ei de ajutoarele pentru copiii lor.

Chiar şi partizanii educaţiei bilingve sînt de acord că actualul sistem e haotic. (...) În Los Angeles numărul profesorilor bilingvi este atît de mic, încît au fost angajaţi oameni fără calificare specifică. Dintre toate grupurile etnice, elevii lor au cele mai coborîte scoruri la teste şi cel mai mare număr de absenţe. «Necazul cu educaţia bilingvă este că, deşi e scumpă, nu funcţionează. În rest, totul e în regulă», susţine Joel Katkin de la Pepperdine University." (**The Economist** din 30 august 1997)

Acum două-trei decenii o asemenea afirmaţie ar fi provocat valuri de indignare şi proteste publice. Renunţarea din partea populaţiei interesate la pretenţia educaţiei bilingve în şcoli separate se explică prin parcurgerea a două etape: ei s-au convins că statul a făcut eforturi sincere pentru a-i ajuta să-şi păstreze identitatea, dar că identitatea lor specifică se exprimă semnificativ doar în contextul larg al societăţii, acolo unde regulile competiţiei sînt aceleaşi pentru toată lumea. Acolo bilingvismul devine un avantaj. Un oraş în care unii vorbesc doar engleza şi ceilalţi doar spaniola nu poate aparţine îngerilor. **(M.B.)**

Argument

În campaniile electorale postdecembriste, mentalităţile n-au fost o obsesie pentru nimeni. Fiecare lider şi fiecare partid plecau de la convingerea că realitatea psiho-socială a României e una ideală şi că guvernele viitoare n-au de schimbat decît instituţiile administrative, strategia de reformă şi ţintele politicii externe. Imediat după victoria în alegeri, refrenul schimbării cîntat de clasa politică pune în prim-plan mentalul colectiv care trebuie, din punctul de vedere al guvernanţilor, transformat în ceva care să semene cu opusul său. Dacă şi-ar aplica programul într-o societate cu valori şi criterii de tip occidental, cu oameni care şi-au însuşit (peste noapte) respectarea cuvîntului dat şi disciplina nemţească, autocontrolul de tip asiatic, dragostea de patrie în stil american sau măcar refuzul victimizării după model polonez, cîte echipe executive ar rata integrarea, reforma şi ridicarea nivelului de trai?!

De obsedante decenii, dezbaterile intelectuale şi efortul politic propun sau dispun căi de europenizare a mentalităţii, demonstrînd că românii se schimbă foarte uşor sau, dimpotrivă, că ei continuă să fie îngrozitor de rezistenţi la influenţele care le-ar putea garanta bunăstarea. În spatele scenei, masa clamează fie că nu se schimbă nimic în caracterul şi în metodele guvernanţilor, fie că totul se schimbă în rău la nivelul vieţii de fiecare zi. De jos în sus şi de sus în jos, oglinda mentalităţilor deformează doar chipul taberei de care ni se pare că sîntem diferiţi. Propriile blocaje şi inerţii îi deranjează pe aleşi tot atît de puţin cît pe alegători, iar apologeţii modernizării le privesc cu acelaşi ochi ipocrit ca şi autohtoniştii furioşi. Cîteva straturi de spaime, reflexe şi maladii sociale se suprapun – prin stalinism, ceauşism şi postdecembrism – în structura atitudinii colective, a specificului naţional care se recolorează la suprafaţă pentru a-şi ascunde cangrena de adîncime.

E de-ajuns să participi, în plin sezon al campaniei pro-NATO, la o şedinţă de bloc în centrul capitalei, sau să mănînci la o crîşmă privată într-un sat din Dobrogea ca să înţelegi că nimic nu se pierde şi că libertatea de expresie sau de iniţiativă pot fi la fel de cumplite ca cenzura sau ca tăvălugul represiunii centralizate. Cîţiva locatari care se adună pentru a-şi etala bijuterii şi vanităţi, pentru a-şi reproşa reciproc trecutul sau a-şi autoacorda dreptul la o funcţie, pentru a face din procesul-verbal o probă de superioritate intelectuală şi din discursul justiţiar singura dovadă a eficienţei tînjesc după civilitate, confort şi armonizare a balanţei dintre venituri şi cheltuieli. Nu-i scot din sărite gîndacii, dar n-ar suporta în ruptul capului să fie contrazişi de vreun vecin vinovat mai ales pentru faptul că are un cîine. Toţi acceptă resemnaţi gîndul că o să le sară centrala termică în aer pentru că se ocupă de ea o persoană cu înclinaţii bahice dar nimeni nu poate recunoaşte că a greşit, lăsîndu-i ultimul cuvînt unuia mai bătrîn sau mai calificat. Sătenii proprietari ai unei grădini de vară pe litoral şi-au făcut rost de muzică rock şi de preţuri occidentale, dar bombăne cînd au mai mult de doi clienţi şi-ţi interzic să le mai calci curtea dacă îndrăzneşti să le ceri nota de plată în detaliu şi separat. Presa liberă ţine la propriul ei spirit inchizitorial mai mult decît la orice, dosarele de cadre justifică stigmatizarea fără probe, liderii politici înţeleg competiţia ca pe o nouă formă a urii de clasă, Alianţa Civică respinge negocierea şi dialogul pentru că vede în ele doar acţiuni de şantaj. Ne-am schimbat oare rămînînd aceiaşi, de la judecători la judecaţi, de la alegători la aleşi, de la parveniţi la decăzuţi? Decorul pare din cînd în cînd esenţial iar stridenţele lamentaţiei individuale nu se revendică din tradiţia mioritică. (E.Ş.)

Dan C. MIHĂILESCU
scriitor

Bisisica şi mentalul de pe urmă

Acum vreo două luni, recenzînd în revista "22" volumele apărute în colecţia "Biblioteca Sighet", am simţit acut nevoia de a începe (într-un fel de joc al exasperării) prin a visa la un deceniu al factologiei în cultura noastră. Dacă aş avea, îmi spuneam, o putere miraculoasă, aş condamna la tăcere pentru zece ani eseistica zglobie dar improductivă şi aş vărsa un fluviu de bani, proiecte şi "resurse umane" pentru realizarea marilor dicţionare, enciclopedii, sinteze, serii documentare, despuieri şi publicări de arhive ş.a.m.d. Aş probozi datul cu părerea, divagaţia nonşalantă, à rebours-ul referenţial şi aş înălţa – pentru zece ani – statistica la rang de (aproape) religie.

Sîntem, vreau să zic, înecaţi în fumigaţii, îmbătaţi cu diversiuni, drogaţi cu surogate de exactitate, mînaţi îndărăt ca să nu vedem înainte, sîntem orfani de adevărul cifric actual, glacial, ucigător de amăgiri şi extrem de precis. Plutim în vag, rătăcim ca măgarii în ceaţă, duşi de nas de-o armată de spiriduşi comandaţi de un Prospero mort de mult în coteţ. Singura realitate sigură e grohăitul lui Caliban la tot pasul.

Acelaşi impuls irepresibil îl resimt şi acuma, dragă Elena Ştefoi, vorbind despre mentalităţi: de a chema cu ardoare, din negura interbelicului, Echipele Regale Studenţeşti coordonate de D. Gusti, care să scaneze societatea românească, să secţioneze, structureze, ierarhizeze şi analizeze mentalul colectiv. Visez la ziua în care vom şti cum stăm (nu cum am stat), cine sîntem (nu cine am fost) şi ce vrem, dar nu prin amăgiri psiholiterare şi fantazări în ritm de etnorock, ci pe temeiul cît mai crud al factorului statistic. Nu mai vreau glose eseistice – nici măcar geniale – despre mentalităţile românilor, despre lenea sobornicească, hoţia dulce, pungăşia amical-levantină, supravieţuirea prin şerpuire şi bacşiş. Adio ospitalitate mioritică, vreau echipe de sociologi şi medici, în anchete de teren, să inventarieze dezrădăcinarea, navetismul, alcoolismul, zonele sifilitice şi graficul expatrierilor. Nu mai vreau analize lirico-panfletare pe tema ţiganizării progresive a neamului românesc, ci vreau să ni se arate precis lucrurile, ca să pricepem în fine de ce avem media de viaţă cu şapte ani sub Europa, de ce la noi mor de trei ori mai mulţi copii şi de ce mor de şapte ori mai multe mame la naştere. Nu mai vreau colaje pitoreşti din cronicari, Cantemir, Drăghicescu, Ralea, Vulcănescu etc., ci studii despre zonele rurale depopulate, despre nomadism, gradul de poluare şi maladiile genetice care ne invadează. Nu mai am chef de show-uri inteligente sau erudite pe tema mentalităţilor inteligenţiei (slugărnicia obraznică, intoleranţa falsului liberalism, terorismul doctrinar, cupiditatea fanariotă, fascinaţia etatistă a elitelor, complexele dinicilorgoleşti etc.) care se încăpăţînează să blameze tarele naţiei, dar se înfruptă copios din ele. Visez, în schimb, o masivă infuzie de bruneafoxism în presa noastră, o armată de reporteri puşi să treacă prin ciur şi prin dîrmon toată această mizerabilă şi ucigătoare sferă a serviciilor, care la noi e una cu blestemul şi care nu să servească, ci să fie servită doreşte.

Prin urmare, nu-mi (mai) pasă în ce măsură o avea dreptate Blaga cu mioriticul lui ondulat, sau Cioran cu Miorița bolnavă de gălbează, ci mă turbează actuala industrie a înmormîntării la români. Cînd ţi se strigă din groapă: "cucoană, mai pune-o sută de mii, că altfel ţi-l las să putrezească în coşciug", cînd sora te instruieşte pe patul de spital că "apendicita s-a făcut o sută de dolari", iar hamalul îţi declară ritos: "pune şi matale mîna şi cară, că n-o să-ţi cadă penele" – atunci am terminat-o cu savantlîcul inclusiv pe tema mentalului colectiv. Să vină echipele de sociologi şi să vadă cine-i angajat în comerţ şi te face să fugi din magazin cînd te strepezeşte cu un "ce doriţi?!?", să vină să vadă de ce se încurcă morţii la Morgă, de ce şi cît se surpă dealurile mioritice, cîte blocuri stau să cadă la cutremurul de-i anunţat cu suspectă frenezie pe toate căile, să vedem de ce creşte numărul tuberculoşilor şi cum se practică în draci euthanasia pasivă. Zău, e timpul să depăşim eternele citate din Eminescu şi Caragiale şi să chestionăm, de pildă, de ce ne sînt copiii aşa de palizi de avitaminoze, de ce examenele de admitere sînt la români una cu crima, de ce s-a triplat în cîţiva ani numărul malformaţiilor congenitale. În fine: de ce a ajuns viaţa de om un vax şi tot ce ţine de elementara civilizaţie e luat ca moft şi trădare de ţară?

Dar să-mi revin. Aud deja glasul tartarinic: "dragă, eşti patetic şi ai mentalităţi învechite". Scuzaţi, ne vedem dincolo.

Alfred DUMITRESCU
psiholog, psihanalist

Pentru o statică a schimbării

A schimba, schimbare; puţine cuvinte au fost atît de des folosite în discursul public al ultimilor 7 ani. Cu versatilitatea-i caracteristică, limba noastră de lemn a adoptat şi golit rapid de conţinut aceste cuvinte-fetiş ale modernităţii pe care politicienii francezi le-au dus pe culmea seducţiei publicitare (a se vedea sloganuri de tipul "Pour une véritable dynamique du changement"). De la o împărţire comodă şi schematică în "partizani" şi "inamici" ai Schimbării, care făcea ca cel puţin culorile "uniformei" să ne asigure necesarul sentiment al identităţii, am ajuns după aceşti ultimi ani la o mult mai firească atomizare a intereselor şi aspiraţiilor. În sfîrşit, Schimbarea ca acţiune magică prin care o dorinţă născută în mintea noastră ar avea puterea să transforme instantaneu ceea ce e rău în bine începe să treacă pe planul secund al preocupărilor, în urma unora mai concrete şi mai puţin filosofarde: cîtă schimbare şi în ce direcţii ne dorim şi putem suporta fiecare dintre noi, care sînt cei cu ale căror interese ne identificăm în cea mai mare măsură şi cum ne putem agrega. Asta înseamnă că vrînd-nevrînd, cu sau fără ştiinţa noastră, ne-am schimbat.

Nu puţini dintre partizanii înfocaţi ai Schimbării generice s-au lovit cu stupoare şi neplăcere de consecinţele reale ale unor schimbări teoretic minore, în vreme ce mulţi dintre "conservatorii" de primă oră au descoperit că schimbările pot fi mai uşor manipulate în beneficiul propriu decît statuquo-ul. Aceasta este probabil cea mai importantă evoluţie din ultimii 7 ani: trecerea de la fantasma Schimbării ca miză a unui conflict eminamente extern (o primă versiune a unui afiş al LADO dinaintea alegerilor din 1992 ne anunţa: "Cum *veţi* vota aşa *vom* trăi") la trăirea dureroasă şi ambivalentă a neprevăzutelor consecinţe subiective ale schimbării lumii în care trăim. Ceea ce ni se părea simplu şi net contrastant a devenit complicat şi clar-obscur, conflictul cu ceilalţi s-a "spart" în multiple conflicte cu noi înşine. Pe scurt, descoperim că Schimbarea este o sumă nedeterminată de mici schimbări care ne aduc deopotrivă beneficii şi dezavantaje şi ne pun la grea încercare resursele emoţionale. Sîntem pe cale să aflăm că schimbarea doare şi această conştientizare este semnul cel mai sigur că "ceva se mişcă" în jurul şi la interiorul nostru.

Ca îndeletniciri, politica şi psihanaliza clinică sînt fără îndoială cît se poate de diferite. În timp ce politicianul evoluează aparent exclusiv în cîmpul realităţilor "obiective", al faptelor cu relevanţă socială, psihanalistul este preocupat cu predilecţie de realităţile "subiective". Ambele demersuri vizează însă, în ultimă instanţă, ameliorarea confortului "subiectiv" al indivizilor. Or, o astfel de ameliorare presupune schimbări: de legislaţie şi mentalitate colectivă în primul caz, de structură psihică în cel de al doilea. În ambele cazuri şansele de reuşită depind mai puţin de "gravitatea" stării de fapt "obiective" (simptomele) şi mai mult de dorinţa autentică de schimbare al cărui prim criteriu este, în opinia mea, capacitatea de a tolera afectiv propria responsabilitate (nu vina, ci participarea) în raport cu ceea ce ni se "întîmplă". "Comploturile" geo-politice şi "perfidia marilor puteri" sînt echivalentele sociale ale "stărilor de nervi" personale cauzate exclusiv de răutatea rudelor şi colegilor. Tentaţia mereu prezentă a gîndirii de tipul "ce bine am duce-o noi dacă alţii ar fi altfel" e un obstacol cu care au a se confrunta permanent atît demersul politic cît şi cel psihanalitic. Iar sursa lui se află în reala dificultate a oricărei schimbări. Căci schimbarea implică renunţarea la feluri de a fi care, în ciuda plîngerilor noastre, ne aduc o mulţime de beneficii ştiute şi neştiute şi, înainte de toate, renunţarea măcar parţială la fantasma că, într-o zi, orice va fi posibil (chiar şi să muncim ca noi şi să cîştigăm ca ei).

O politică bună, ca şi o psihanaliză bine condusă, vizează permanent schimbarea dar ţine cont şi de capacitatea celor în cauză de a o dori, înfăptui şi tolera. Şi, mai ales, încurajează acele schimbări care sînt susceptibile să aducă, alături de inevitabila suferinţă a renunţării, beneficii suficient de importante pentru a susţine, la rîndul lor, dorinţa de schimbare şi încrederea că aceasta este posibilă.

Ca şi psihanaliştii, politicienii ar trebui să ştie că rezistenţa la schimbare nu e reductibilă la o "inerţie" fizicalistă, la "rea-voinţă", "lene" sau "prostie", ci e măsura combinaţiei dintre frica atavică de necunoscut şi gradul de satisfacţie reală pe care, pe căi uneori foarte tortuoase, reuşim să-l extragem dintr-o situaţie declarativ nemulţumitoare.

Asemenea celor ce dau substanţă procesului psihanalitic, schimbările sociale (care le includ pe cele de mentalitate colectivă) cunosc o evoluţie proprie fiecărui caz în parte, cu accelerări spectaculoase, stagnări şi regresii. Cei care iniţiază şi conduc aceste procese o pot face cu atît mai eficient cu cît sînt mai capabili să evite "beţia vitezei" şi să-şi acorde timpul necesar de reflecţie asupra posibilităţii, dezirabilităţii şi oportunităţii oricărei schimbări.

Arta compromisului, în accepţiunea de satisfacere optimă posibilă a unor dorinţe şi nevoi aparent ireconciliabile, este de altfel comună celor două demersuri.

Cred că astfel privită problema schimbării mentalităţilor poate fi măcar în parte descătuşată de seducătoarea speculaţie pseudo-metafizică şi adusă pe terenul mai productiv al acţiunii sociale şi politice (care implică în mod necesar reflecţia). Atît de plăcuta dispută din jurul întrebării "ce trebuie schimbat mai întîi, legile sau mentalităţile?" ne va părea poate peste cîţiva ani la fel de anacronică şi de sterilă cum sper că li se pare acum tinerilor psihologi disputa dintre partizanii primordialităţii "naturii" sau "culturii".

Caragiale va rămîne mereu viu în literatura română dar nu e nevoie ca personajele lui să fie de-a pururea prezente în actualitatea discursului public despre schimbare.

Ne-am schimbat după 1989?

Am făcut un sondaj referitor la mentalitate. Am întrebat oameni de pe stradă, dar şi directori de ziare şi publicaţii, persoane importante din mass-media, care prin meseria lor pot influenţa sau chiar schimba gîndirea altora, dacă ei înşişi şi-au schimbat mentalitatea în ultimii şapte ani. Dacă da, în ce fel şi-au schimbat-o, iar dacă nu, de ce?

N.C. Munteanu (jurnalist)

Jaein, ar spune neamţul într-un cuvînt, şi da şi nu, ar zice românul, mai vorbăreţ. Spun asta pentru că schimbarea nu e întotdeauna şi neapărat în bine. Încolo, în ceea ce mă priveşte, ia, eu fac ce fac de mult... Fac ceea ce cred că am învăţat în vreo 15 ani de jurnalism pe meleaguri străine. Acolo unde libertatea, inclusiv cea a cuvîntului, este deplină, dar cu jaloane şi cu borne care trebuie respectate cu stricteţe. Pe atunci sufeream mult că rigorile presei anglosaxone mă împiedicau să mă dezlănţui împotriva lui Ceauşescu şi a comunismului aşa cum credeam eu sau presupuneam că ar face plăcere ascultătorului din ţară.

Acuma, privind înapoi fără pic de mînie şi minunîndu-mă de toate cîte se scriu în presa românească, mai petrecîndu-mi şi cîteva ore bune în faţa televizorului, apreciez la adevărata lor valoare constrîngerile de atunci şi constat că mi-au prins şi-mi prind foarte bine. Asta mă obligă la o anumită rigoare, la o anumită răspundere faţă de cuvintele pe care le pun pe hîrtie.

Cred că presa este a patra putere în stat, nu şi la noi, dar a patra, în nici un caz prima şi nici singura. Drept care, în calitate de ziarist, mă feresc să dau "indicaţii", să atrag "atenţia", să mustruluiesc, să ameninţ, să dau afară, cum se întîmplă atît de frecvent cu mulţi din "analiştii" români. Nu-mi pierd vremea să contabilizez de cîte ori am avut dreptate, deşi, cel puţin odată am avut, împotriva tuturor.

Ştiu că presa nu-i face pe oameni mai buni, mai cinstiţi, mai inteligenţi, în nici un caz nu poate schimba lumea şi încă şi mai puţin pe politicienii români. Cel mult poate milita pentru o "minima moralia".

Ştiu că nu ştiu totul, uneori abia dacă ştiu ceva mai mult decît nimic. Citesc tot ce se scrie în presa românească, inclusiv oamenii cu care nu sînt sau n-aş putea fi de acord, şi puţin îmi pasă de reacţiile marinarilor care coboară o dată la şase luni pe ţărm. Nu mă mir de nimic, nimic nu mă indignează. În rest, trăiesc cu convingerea că ceea ce scriu nu e dăltuit în piatră, e cel mult o opinie, un punct de vedere şi nimic mai mult. Ştiu că pot greşi în aprecieri şi mă mîngîie doar gîndul că greşelile mele sînt infinit mai puţin grave decît cele ale politicienilor. Nu sînt o instanţă, nu dau verdicte. Mă îndoiesc de tot şi de toate. Şi de mine. Asta mă ajută mult să nu ajung la spitalul nouă. Sau să-mi pun funia de gît. E o vreme minunată şi pentru una, şi pentru alta.

Octavian Paler (scriitor)

Întrebarea pusă de **Dilema** mi-am pus-o eu însumi, de mai multe ori, în ultima vreme. Da, m-am schimbat. Cînd anume? De ce? Mi-ar fi greu să precizez. Totul s-a petrecut undeva în "subteranele" sensibilităţii mele. Avînd toate păcatele unui "animal afectiv", nu revendic mari iluminări "de conştiinţă". Încă o dată, destinul lucrează, în cazul meu, prin amănunte, se pare.

1. Acum opt ani, mă credeam în afara oricărei ideologii, dar, în fapt, practicam, fără să-mi dau seama, o ideologie negativă, cumva, simplistă, fără nuanţe. Socoteam trecutul o problemă rezolvată, clasată, iar pe mine mă imaginam purificat, izbăvit, de ceea ce "a fost". Mi-a trebuit timp pentru a înţelege că igiena reflexelor, după o infecţie de aproape o jumătate de veac, nu se poate obţine peste noapte. Într-un fel mă înduioşează convingerea d-lui Constantinescu, cum că nu mai sîntem "prizonieri ai trecutului", am ajuns în "post-tranziţie". Eu mă tem că "privatizarea" mentalităţilor încă nici n-a început, dacă nu socotim "privatizare" liberalizarea vanităţilor şi vacarmul de monologuri căruia îi zicem "dialog", azi. Şi, oricum, în ce mă priveşte, cred că trecutul nu e o arhivă, nu e o pivniţă cu lucruri vechi, există un "trecut" care ia parte la "prezent". Fie şi sub formă de cenuşă radioactivă care ne întreţine opacităţile sau idiosincrasiile. În aceşti ani de libertate proclamată, eu am priceput că, pentru mine, libertatea înseamnă acceptarea lucidă a dependenţelor. Am oroare de vid. Depind de ceea ce iubesc, de ceea ce pot să cred. Restul mi se pare discurs.

2. Sufeream de o radicalitate în care se amestecau patosul (care la mine are cauze sentimentale), naivitatea şi un idealism moral prea sigur de sine. Treptat, certitudinile mele s-au fisurat, s-au şubrezit, au apărut dubiile, dilemele, contrarietăţile, amărăciunile, disperările. Mă gîndesc cu melancolie şi cu jenă la multele, prea multele lucruri de care nu mă îndoiam pe la începutul lui '90. Între timp, în spatele meu s-au cam îndesit ruinele şi-mi e din ce în ce mai greu să-mi găsesc puncte de sprijin. Cioran zice undeva că orice civilizaţie începe prin mit şi sfîrşeşte prin îndoială. Probabil, asta se întîmplă şi în plan personal. Marea mea problemă, acum, e să pun o relativă ordine în îndoieli, dacă pot, şi să încerc să mă agăţ de partea lor mai însorită.

3. Mă oboseşte gălăgia politică. Nu m-am vindecat de nevroza spusului, sînt ca într-o convalescenţă, dar visez o linişte care să mă lase singur cu obsesiile mele. Din păcate, nişte motive, să le zic aşa, vulgare, mă împiedică să fac exact ce vreau.

4. Un singur lucru mă interesează, în mod real, chiar dureros, în politică (dacă aşa ceva nu e dincolo de politică). Mă întreb, din ce în ce mai îngrijorat, dacă defectele noastre şi obtuzitatea clasei politice nu ne împing într-o tragedie istorică. Tragedie pregătită – ce jalnică ironie – cu chiote "patriotice".

Alex. Ştefănescu (critic literar)

Mentalitatea nu mi-am schimbat-o, dar starea de spirit – da. În primele săptămîni de după căderea lui Ceauşescu eram răvăşit de un entuziasm fără margini. Apoi am trăit tot mai intens dezamăgirea – mai chinuitoare decît resemnarea dinainte de 1989. Victoria în alegeri a lui Emil Constantinescu m-a făcut să încep din nou să sper.

Spuneam că mentalitatea mea a rămas aceeaşi, dar trebuie să nuanţez. Cred, de exemplu, de cînd mă ştiu în bucuria de a trăi. În timpul regimului comunist nu puteam însă să fiu eu însumi şi să jubilez. În afară de faptul că apăreau mereu situaţii care-mi stricau cheful de viaţă, nici nu era voie să te bucuri prea mult. Trebuia să ai un aer sumbru, ca şi cum în orice împrejurare, şi cînd citeai un poem scris cu exuberanţă, şi cînd te plimbai cu o femeie fermecătoare, ai fi îndeplinit o sarcină de partid.

Acum, cînd nimeni nu m-ar mai opri să mă bucur, constat că nu mai pot s-o fac din plin, fiindcă am obosit.

Şi ar mai fi o discretă schimbare a felului meu de a fi. Detest mai mult ca altădată dezordinea din jur.

În timpul lui Ceauşescu nu era ordine. Era o autoritate inflexibilă care paraliza anumite zone ale existenţei, lăsîndu-le pe altele într-o stare de dezorganizare dusă pînă la absurd. Eu, fiind un om ordonat şi punctual, cu vocaţia colaborării, pretindeam oamenilor cu care veneam în contact o anumită rigoare în comportament, dar tot eu priveam cu simpatie orice dovadă de insubordonare (chiar şi faţă de mine). Dezaprobam şi, în acelaşi timp, aprobam dezordinea, considerînd-o concomitent o dovadă de recădere în animalitate şi o formă de protest politic.

Astăzi, dezordinea mă exasperează. Oamenii care alcătuiesc în momentul de faţă populaţia României sînt – cei mai mulţi – lipsiţi de o minimă disciplină interioară. Modul lor de viaţă este dezmăţat, deşănţat, dezarticulat. Cînd îi văd neţinîndu-se de cuvînt, întîrziind la orice activitate, vorbind tare şi mai mulţi deodată, aruncîndu-şi gunoaiele pe unde apucă – simt că mi se suie sîngele la cap.

Roxana Deac (economist)

Da, m-am schimbat. Acum sînt mult mai materialistă, banii contează altfel decît înainte şi sînt gata să mă cert mereu cu patronul meu pentru acest capitol. Nu-mi dau seama dacă e bine sau e rău că am devenit aşa. Pe de-o parte îmi cunosc mai bine preţul muncii mele, nu mai pot fi fraierită, pe de alta, mi-am pierdut liniştea pe care o aveam înainte.

Alexandru Deac (inginer)

Vedeţi, înainte eu am fost în Piaţa Universităţii şi singurul lucru pe care-l doream era să scăpăm de comunism şi de neocomunism. Acum că am încheiat, putem spune, această etapă, îmi dau seama că răul şi obstacolele pe care încă le mai avem de înfruntat sînt foarte diverse şi mascate în feluri în care nu te-ai aştepta. Ele sînt inclusiv în fiecare dintre noi. Lupta pe care o avem de dat s-a complicat.

Adrian Paraschiv (mecanic)

În '90 l-am votat pe Iliescu. Credeam în FSN. Anul trecut am votat CDR-ul şi sînt convins că am făcut bine. Totuşi, mă feresc să mai pun atîta suflet în chestiunea asta, aşa cum am făcut imediat după revoluţie. Acum sînt mai atent şi cred că înţeleg şi mai multe lucruri. Ca la a doua căsătorie.

Nicoleta Negrea (vînzătoare)

Adică mă întrebaţi dacă gîndesc altfel, dacă m-am deşteptat după revoluţie? Sigur că da, s-a lărgit orizontul. Păi, ce ştiam noi înainte de '89? Aveam televiziunea aia de două ore, lucram pînă la pensie în acelaşi loc, indiferent dacă ne convenea sau nu. Nu ştiam nici ce-i aia patron. Acum dacă nu-ţi convine salariul poţi să pleci. E adevărat că poţi să rămîi şi şomer şi atunci e chiar foarte rău. Dar te descurci cumva pînă la urmă.

Ieremia Niţu (profesor)

Nu cred că mi-am schimbat mentalitatea în vreun fel. Ce gîndeam şi ce credeam înainte de '89, gîndesc şi astăzi. Sigur, s-au schimbat multe în jur şi poate la ora actuală avem mai multă informaţie dar, în ce mă priveşte, în mod esenţial, am aceeaşi mentalitate. Şi eu zic că mentalitatea mea e în regulă. Cunosc însă destui care ar trebui să-şi modifice felul de a gîndi.

Ion Cătană (dulgher)

Mentalitatea? Domnule, astea-s fineţuri. Nu mă pricep eu. Şi nu vezi, ce-i viaţa, azi eşti şi mîine gata. Mai contează mentalitatea? M-aţi prins într-un moment prost, tocmai am fost la înmormîntarea lui cumnatu-meu. Om tînăr, 48 de ani. Toată lumea moare. N-aţi văzut şi prinţesa... Ne punem nişte probleme degeaba.

Doina Horvat (funcţionară)

Nu ştiu ce să vă spun. Atîta doar, că observ că nu mă mai înţeleg deloc cu copiii mei. Ei gîndesc altfel şi eu nu pot să-i înţeleg. Mentalitatea mea a rămas probabil în urmă. Dar nu pot să mă schimb şi nu cred că ei au dreptate în felul de a vedea lucrurile. Umblă numai după bani, după afaceri, n-au casă n-au masă, nu se însoară... Mai tîrziu poate că vor ajunge la vorba mea.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Generaţia PRO

O seamă de oameni grupaţi sub umbrela încăpătoare a firmei Media Pro Internaţional lucrează la fabricarea unei noi mentalităţi. "Edificiul" lor începe să capete contururi; de aceea, poate, este nimerit să luăm aminte la el – cît ne putem şi cît ni se permite.

Putem începe acest exerciţiu de igienă interioară întrebîndu-ne chiar asupra numelui generaţiei care, deja, s-a întins prin parcuri, telecomande şi plaje întinse. "Generaţia Pro" pare să se fi încetăţenit ca o afirmaţie; ca un "da" devastator, dinamic, tînăr. Prin contrast, un "nu" discreţiei, imobilismului, contemplaţiei. Un "pro" noutăţii, transfuziei, schimbării. De altfel, nu e de neglijat rolul pe care l-a avut PRO TV-ul – cel mai influent purtător de cuvînt al noii generaţii – în alegerile din noiembrie '96.

Esenţa mesajului pus în circulaţie se ordonează în jurul fericitei sintagme (din punct de vedere propagandistic): "Te uiţi şi cîştigi" (şi a derivatelor ei, fireşte). Deci, mai întîi, te uiţi şi apoi, cîştigi. Dar ce cîştigi? Proiectul "generaţiei Pro" urmăreşte să creeze (sau să speculeze?) un anumit personaj: omul vizual. Nu este greu de observat un exces (agresiv adesea!) de exterior, de imagine şi de spectacol. Pe cît se poate, o evacuare a intimităţii.

Oricine va dori să se alăture proiectului (masificant, trebuie spus!) va trebui să parcurgă un ritual de iniţiere. Noul om va asculta, aşadar, muzica generaţiei sale (rareori melodioasă), va bea multă Coca-Cola – remember: always Coca-Cola! – şi se va îmbrăca cît de des poate în tricouri şi blugi originali. Generaţia sub care se adăposteşte îl mai îndeamnă şi către "carpe diem"-ul lui Horaţiu sau Aristip din Cirene. De aceea, dacă se poate, noului om nu trebuie să-i fie teamă de nimic; unicul lui scop este să vîneze plăcerea (= fericirea), fiindcă numai ea are cu adevărat consistenţă. Dar cum să porneşti vînătoarea? Simplu: "generaţia Pro" are şi un departament didactic dispus să te înveţe cum să iubeşti. Primul loc de şedinţe: Costineşti. Dacă ar reuşi să-i înveţe pe oameni arta de a iubi, ar fi pentru prima oară în istorie cînd o instituţie şi-ar îndeplini promisiunea.

Uneori, pentru a intra în comunitatea Pro, trebuie să fii atent la parolă. Aceasta nu îţi este livrată, însă, după dorinţă; trebuie să fii răbdător, de obicei, între orele 19,30-21,30.

Speculînd, am putea spune că lucrurile stau aşa şi pentru că tot ce produce "generaţia Pro" stă sub zodia superlativului: cel mai bun refren, cea mai bună muzică, cele mai bune filme, cele mai tari programe.

Pe bună dreptate, autorul acestor rînduri ar putea fi acuzat de reducţionism, de elitism sau de imunitate la schimbare. El însuşi o face. Poate că avem mai multă nevoie de ironii ieftine decît de ironia socratică, de sloganuri decît de argumente. În definitiv, de frivolitate decît de cultură.

Cristian PĂTRĂŞCONIU
student, Filosofie – Timişoara

Vintilă MIHĂILESCU
antropolog

Rînduială şi progres sau despre dialectica schimbării sociale

Teză

"Un fir de iarbă sau de porumb nu pot trăi singure. Toate merg laolaltă, merg aşa prinse cu rostul lor pînă la frumuseţea lumii – aici e o taină mare. (...) De nu mai există rînduială, asta înseamnă că toate alea au să moară. Unde nu e rînduială, nu e lege şi unde nu e lege nimic nu poate să dureze." Aceste vorbe ale unei ţărănci din Poiana Mărului, culese cîndva de Ernest Bernea, rezumă cum nu se poate mai profund – şi mai frumos – o întreagă "filosofie", pe care o găsim la temelia oricărei societăţi "tradiţionale". Fiecare dintre acestea îşi are *rînduiala* sa, crede în ea, o respectă cu pioşenie şi îşi justifică actele vieţii prin referinţă la "cum a fost rînduit". Căci ceea ce a fost rînduit, a fost astfel de către Dumnezeu şi nu stă în puterea omului să se măsoare cu voinţa Lui. Lumile tradiţionale dăinuie prin rînduiala lor. Ceea ce nu vrea să însemne că acestea nu cunosc schimbarea, că aici Timpul lîncezeşte, muşcîndu-şi la nesfîrşit coada. Doar că schimbarea nu este în aceste cazuri un proiect social, iar cînd intervine totuşi ca ruptură brutală, aceasta se legitimează ca o revenire la rînduiala dintîi, pervertită accidental de prostul mers al lumii, şi nu ca o negare demiurgică a acesteia.

Complementul obligatoriu al rînduielii în care trăiesc societăţile tradiţionale este ne-rînduiala vecinilor. Aceştia nu cunosc legea cea bună a rînduielii adevărate şi ca atare sînt ne-legiuiţi, ne-oameni, adică *barbari*. Societăţilor tradiţionale nu le trece prin cap să schimbe "mentalitatea" vecinilor lor barbari: aceştia trebuie stîrpiţi, pentru eliminarea Răului din lume sau, eventual, lăsaţi în plata Domnului.

Antiteză

Ce s-o fi întîmplat cînd primului om i-a trecut prin cap să "schimbe schimbarea" (orice asemănare cu persoane în viaţă este pur întîmplătoare), este greu de spus. Cert este că aceasta a durat secole. Şi a presupus cu adevărat o răsturnare de mentalitate, însoţind, în mare, trecerea de la dreptul divin la cel natural.

Expresia cea mai completă a acestei noi orînduiri este, poate, ceea ce unii numesc "ideologia primitivistă". Despre ce este vorba?

Mai întîi de toate, la o bună bucată de vreme după descoperirea Lumii Noi, se convine că şi *Ei* sînt oameni. Şi astfel începe să-şi croiască drum, anevoie, ideea de Omenire (ideea "banală" de societate ca fapt universal va căpăta drept de cetate de abia în secolul al XIX-lea, cu August Comte şi apariţia sociologiei). Dar diferenţele dintre *Noi* şi *Ei* continuă să pună probleme insurmontabile. O soluţie se întrevede prin prisma ideii complementare de Istorie, apoi de Evoluţie: şi *Ei* sînt oameni, dar diferiţi, deoarece mai "înapoiaţi", rămaşi în urmă pe firul timpului, al evoluţiei. Adică *primitivi*.

Inventarea primitivului este, poate, apoteoza ideologică a modernităţii. Ea este premisa *sine qua non* a gîndirii dezirabilului (ceea ce se află mai avansat pe săgeata timpului, mai "evoluat") şi a planificării schimbării (ceea ce a rămas în urmă în această cursă a istoriei). Ea este, am putea spune, baza ontologică şi morală a schimbării sociale ca act conştient şi voluntar. În locul rînduielii lui Dumnezeu se instituie astfel "mersul Istoriei" care, odată cu Darwin, poate fi considerat ca lege a naturii. Şi dacă aşa stau lucrurile, avem nu numai dreptul, dar şi datoria de a împinge lucrurile "în sensul istoriei". La o adică, cu forţa. De la corifeii Şcolii de la Manchester, din perioada de început a liberalismului economic, pînă la cei ai marxismului, la fel de fascinaţi şi unii şi alţii de evoluţionism, demiurgi de toate soiurile şi calibrele vor începe să schimbe lumea în numele acestui crez. Se va voi schimbarea mentalităţilor vechi cu altele mai noi, înscrise în legile progresului. Se va dori ajutorarea celor rămaşi în urmă şi se vor mobiliza eforturile celor care mai au încă de recuperat. Fără acest fascinant delir demiurgic, lumea nu ar fi ceea ce este astăzi.

Greul va începe însă cînd această adevărată credinţă va fi pusă la rîndul ei sub semnul întrebării. Artefactul, genial altminteri, al "primitivismului" va fi suspectat de artificialitate. Progresul, evoluţia, istoria însăşi vor înceta treptat să mai fie ghid şi măsură a mersului societăţilor. Fără criterii ferme, schimbarea bîjbîie şi încape tot mai mult pe mîna unor iluminaţi. Lipsite de acum atît de rînduială, cît şi de progres, înseşi proiectele de viaţă devin nesigure. Postmodernitatea este, în ultimă instanţă, o criză de legitimare.

Paranteză

Se povesteşte că într-o zi Ştrul se hotărăşte să plece în deşert să afle ce-i viaţa.

Trece un an, trec doi, trec zece, Ştrul nu se mai întoarce. După douăzeci de ani, Ştrul revine din deşert, spre surprinderea tuturor. Şi cu toţii vor să afle la ce a meditat Ştrul atîta amar de vreme, adevărul despre viaţă la care acesta trebuie să fi ajuns.

– Spune-ne ce-ai aflat acolo în deşert, spune-ne şi nouă ce-i viaţa? – se înghesuie aceştia în jurul înţeleptului.

– Viaţa e o fîntînă – le răspunde acesta, după un moment de tăcere.

Dezamăgiţi şi revoltaţi, prietenii îl asaltează cu invective: De aia ai stat douăzeci de ani în deşert, ca să spui prostia asta!? Auzi, viaţa e o fîntînă!

– Bine, nu-i o fîntînă.

Ovidiu VERDEŞ
asistent universitar

Imagine (all the people)...

"Schimbarea mentalităţilor" ca deziderat... Nu a *mentalităţii* ci a *mentalităţilor:* pluralul menajează natura fundamental bună a poporului, desemnînd, pare-se, ceea ce, deşi adînc înrădăcinat, poate fi dezvăţat în timp util. "Mentalităţile" nu sînt mentalul colectiv – a cărui schimbare ar echivala cu alienarea – ci mai degrabă năravurile, automatismele, moravurile pervertite în ultimii cincizeci de ani etc.

Ce se poate face pentru a precipita ritmul exasperant al acestei schimbări? Televiziunii în special i se atribuie şi chiar "îi revine" un rol important în această privinţă. De ce? E limpede: datorită impactului direct şi difuziunii nelimitate în masse. Supremaţia contemporană a imaginii... "Televiziunea" închipuită ca mediu ideal-omogen de propagare-impregnare. În tradiţia teatrului paşoptist plus mitologemele "Erei Marconi". Sociologic vorbind, se scontează pe faptul că românul de tranziţie e tele-dependent, petrece multe ore în faţa ecranului, din pasiune sau din lipsă de altceva. Această ultimă trăsătură nu ţine ea însăşi de mentalităţi? Cu atît mai bine: terapia va fi un fel de homeopatie...

Dar televiziunea? Lăsînd la o parte "puterea imaginii" şi alte goange, este ea pregătită, ca instituţie, să dea piept cu cerbicia mentalităţilor? Nu va sucomba ea mai degrabă tentaţiei de a le măguli decît pornirii cicălitoare de a le îndrepta?

Aici răspunsul e complex şi dificil, firesc. Evoluţia televiziunii în ultimii şapte ani stă (mai ales prin comparaţie cu celelalte evoluţii) sub semnul schimbării rapide şi spectaculoase. Dacă ne gîndim la monopolul iniţial al TVR, la foiletonul decembrist şi la manipulările ulterioare, apariţia şi diversificarea concurenţei dă acestei evoluţii sensul unei tranziţii de la extraordinarul pur la o cît-de-cît normalitate. Mai cu seamă "fenomenul" PRO-TV a desemnat clar alternativa: un post mic, dar bine finanţat şi nervos, unde orgoliile personale cedează în faţa strategiilor iscusite ale *team*-ului (punct ochit, punct lovit!).

Dar oare "schimbarea mentalităţilor" nu este doar sloganul de ultimă oră prin care românilor li se pregăteşte o nouă aservire a televiziunii, în numele nu ştiu căror perspective pro-democratice şi europene? Cei mai suspicioşi sau nostalgici susţin deja că e vorba de un nou învăţămînt politic, cu nimic mai bun decît cel de ieri sau alaltăieri... Televiziunea de după alegeri nu este mai puţin servilă decît cea dinainte, îţi demonstrează ei pe puncte. Nu poţi decît să le dai dreptate, cu o nuanţă: nici înainte nici după, oportunismul televiziunii nu s-a datorat, la o adică, dresajului crîncen exercitat de putere, ci, mai degrabă, creativităţii oamenilor de televiziune înşişi. Pe de altă parte, din moment ce există voci/imagini alternative, de ce nu şi-ar asuma TVR acea funcţie ideologică sau de propagandă recunoscută ca firească în democraţiile cele mai experimentate? Cu condiţia s-o recunoască, ar fi O.K. Un astfel de program ar fi mai inteligibil decît "obiectivitatea" şi echidistanţa mai vechii televiziuni, clamate în clipele celor mai flagrante delicte de dezinformare.

În fapt, nu teama de ridicolul aservirii limitează posibilităţile postului naţional de a fi educativ, modelator, "iluminist"... Cu toate naivităţile noastre, am atins o altă vîrstă de telespectatori: am trecut de la practica acerbă a confruntării jurnalelor de actualităţi ale diverselor posturi la practica mai leneşă – dar mai selectivă – a zappărilor mofturoase. Începem să ştim că televiziunea e o marfă şi nu un creier atoateştiutor care ne modifică mentalul în doze mici şi repetate. De semnalat că politica internă tinde irezistibil spre registrul "ştirilor de culoare", adică al umorului popular (cf. ştirile despre ţigani, unde rabatul de la limbajul "corect" e semnalat de un zîmbet fin...). Jurnalul se apropie pe nesimţite de satirele lui Florin Călinescu, în care ţigănia şi/sau homosexualitatea sînt chei predilecte.

Mentalităţile? Cu autoritatea lor neologistică, cu adierea de interioritate impenetrabilă, ele conferă oricărui comentariu deştept marca generalizării şi a profunzimii. Colectiv, adică la îndemîna tuturor, mentalul nostru naşte diagnosticieni infailibili. Cutare guvernant reformist explică de ce măsurile judicioase, bine chibzuite, au putut genera efecte contrare. Cutare editorialist sentenţios trimite pentru a nu ştiu cîta oară la specificul naţional, întărindu-şi platforma. Nimic mai simplu decît să-ţi "obiectivezi" cogitaţiile personale sub această deviză generoasă, vag teoretică. Trucul funcţionează: vorbitorul se auto-exclude spontan din sfera mentalului colectiv, spre care aţinteşte un deget sever-dezamăgit. El adoptă poziţia tipică a intelectualului dîmboviţean: contemplarea din pisc, survolul masselor amorfe, discriminare abia vizibilă datorită iscusitei întrebuinţări a persoanei întîi plural: "noi". Noi, mentalităţile... În vreme ce în Occident se poartă aporiile "interpretării", la noi eseistul naţional deduce trăsături ale identităţii colective din observaţii de cotidian, bîrfe şi furtive introspecţii ale sufletului său maculat... Cînd vine vorba de mentalităţi, tonul "cool" analitic alternează în voie cu cel dureros, de spovedanie. Se înţelege, televiziunea preia din zbor registrul şi îl fructifică în cadrul meselor rotunde, cu dicţiunea gravă a lui Mihai Tatulici...

Ar fi mai sănătos să punem între paranteze, pentru moment, această trimitere la profunzimi insondabile şi blestemate, devenită obligatorie în orice argumentaţie. La urma urmei, ce şi pe cine a guvernat o guvernare care reflectează tardiv asupra "mentalităţilor" potrivnice? Şi cum ar fi dacă, prin absurd, mentalităţile acestea s-ar schimba de azi pe mîine, ca într-un monolog interior al titanilor reformişti? Imagine de azil, în stil Foucault?

Revenind la chestiunea televiziune versus mentalităţi: de unde convingerea că o televiziune ar putea fi atît de reflexivă şi de dreaptă încît să poată judeca mentalul colectiv? Dincolo de calculul impactului cantitativ, aici funcţionează subiacent mitologia S.F. a imaginii substituite realităţii şi a manipulărilor în massă. Mitologie oportună pentru că, în fapt, oricît de dependent ar fi telespectatorul, el revine la bunele sau proastele sale habitudini odată încheiată emisiunea – comportament îndărătnic, binecunoscut empiric producătorilor. Parabolele televiziunii-omniprezente exagerează înspre aporie dialectica cerere-ofertă, mizînd întotdeauna pe un scurt-circuit. Acela în care faimosul "impact" al imaginii ar putea fi determinat şi programat...

Acesta este însă un mit de consum: se vede cu ochiul liber că dincolo de "strategiile" cutărui sau cutărui canal nu stă un creier, adică o inteligenţă, un discurs, ci o combinatorie simpluţă. Eminenţa cenuşie din televiziune nu îşi cunoaşte mai bine instrumentul decît şoferul sau pescarul amator – tehnica din dotare. Restul e pură prezumţie şi fantasmagorie... Să nu confundăm aşadar "omniprezenţa" cotidiană a imaginii cu acţiunea deliberată a unor elite internaţionale, avangarde de tehnocraţi sau forţe "virtuale" scăpate de sub control... Televiziunea ca atare este prea puţin aptă de a promova schimbarea, de a inventa noutatea. Ea e domeniul imaginilor dinainte-văzute, garantat-recognoscibile, deci clişeizate sau stocate ca marfă. Înnoirea pretins revoluţionară e o infinitezimală glisare metonimică între parametri admişi. Să nu eşuăm în abisuri-superficiale baudrillardeşti ci să măsurăm prozaic, sociologic, iniţiativele inspirate de televiziune în perioada noastră de tranziţie... La fel ca în discursul politicianului sau al comentatorului-vedetă, schimbarea de mentalitate rămîne, în "discursul" televizual, un alibi cam obosit.

Iar dacă vorbim, riguros, despre mentalitate, ca nivel profund de simbolizare sau ca inerţie a socialului, televiziunea este nouăzeci şi nouă la sută simptom şi nu discurs. Ea este doar unul dintre cîmpurile – nicidecum privilegiat – în care mentalitatea acţionează şi se descifrează nestingherită. Dinspre partea aceasta putem fi liniştiţi: bîlbîielile prezentatorilor continuă să fie mai edificatoare decît inovaţiile lor stilistice... Televiziunea este reţetă: noutăţile ei, oricît de ebluisante, vizează vechile noastre zone "telegene", pe care le gîdilă în mod plăcut. Strategiile vizionare, geometriile reformiste cedează inevitabil în faţa acestui principiu al plăcerii... Reprezentare, pînă la coadă, televiziunea nu ascunde decît inteligenţe operaţionale, promoţionale, PRO TV. La nivelul mentalităţii, ea se află veşnic în situaţia fetişcanei nurlii din provincie care ia cu asalt marele oraş: ceea ce rămîne din farmecul ei personal este întotdeauna o tranzacţie furtivă.

Astfel, la întrebarea profundă privind conexiunea dintre imaginea TV şi mentalităţi am putea replica cu o nedumerire personală la fel de naivă: care este durata medie ideală dincolo de care individul prezent pe post (un chip, o dicţiune...) începe să plictisească? Cine şi din ce motive îi decide longevitatea? Ce rol joacă farmecul personal în taxinomiile secrete ale unui Adrian Sârbu, de exemplu ?

Vasile MORAR
conferenţiar universitar

Mentalităţile ca obsesii necesare

O repetiţie apărută în limbajul public, supărătoare cel mai adesea după un timp, îmi place să cred că nu-i deloc întîmplătoare. Astfel, deschid radioul care mi-a redevenit "prieten" după ce l-am părăsit şi eu pentru canalul TV, citesc ziarele, discut cu amicii, ascult ce vorbesc oamenii pe stradă şi constat că "avem mentalităţi păcătoase", "mentalităţile trebuie schimbate", "ce mentalităţi, ce mentalităţi avem domnule", "îţi spun eu, pînă nu părăsim mentalităţile astea, tot balcanici rămînem" etc. etc. Studenţi, profesori, puzderie de analişti politici, cei ce spun despre ei cu o monumentală lipsă de dubiu "noi, elita politică", simpli intervievaţi, sau simpli demonstranţi (sigur, cei ce se autodefinesc "simpli cetăţeni"), sînt mai mult decît preocupaţi de mintea noastră comună, de mintea noastră "cea de toate zilele", într-un cuvînt sînt interesaţi de mentalul nostru colectiv. Un senin cinic prieten mă avertizează mereu pentru această din urmă sintagmă: "e mai mult «colectiv» decît «mental»". Bună, dar parţială observaţie: mentalităţile, dacă-şi merită acest nume, aparţin de "numerele mari", sînt obligatoriu recognoscibile la "cei mulţi", sînt în mare măsură inconştiente, ţin de deprinderile de viaţă şi apar, vrem nu vrem (în cazul nostru mai mult nu dorim) în stilul de viaţă. Stilistica vieţii noastre este vizibilă, tocmai de aceea, într-o tipologie şi o caracterologie. Este astfel "înţeleaptă", în felul ei, cerinţa "să ne schimbăm mentalităţile"!, dar, mult mai practic ar fi să ne întrebăm: *ce* să schimbăm?! Începutul îl dă un adecvat răspuns la întrebarea: *cum sîntem* într-adevăr? Or, dificultatea constă în aceea că cele mai multe defecte de imagine ce privesc chipul nostru lăuntric provin din rezervorul mentalului colectiv, din mentalităţile noastre curente pe care le absorbim din viaţa noastră comunitară aşa după cum inspirăm, firesc, aerul din natură. Iar "aerul" nostru, mentalul nostru zilnic este plin şi de prejudecăţi, şi de imagini utopice, şi de răspunsuri psihologice elementare "legitimate" ca valori perene. De aceea, ca aspiraţie, putem şi e bine să fim grăbiţi, să fim nerăbdători "să ne debarasăm urgent de păcătoasele mentalităţi" (citeşte moravuri şi năravuri) dar, ar fi mai prudent să încercăm să ne evaluăm realist şansele unei veritabile schimbări de substanţă. Altfel riscăm mereu să ne schimbăm pielea dar năravurile nu, reiterînd tot o mentalitate: una declarativ detestată, dar real afirmată chiar fără de voie. Or, mentalităţile sînt "artileria grea" într-un timp al schimbărilor ameţitoare din civilizaţie şi al modificărilor înşelătoare din atitudinile de viaţă. Prin urmare, limpezirea mentalităţilor nu este un fapt care să fie circumscris doar "zilelor" şi nici chiar numai "anilor" puţini. Mai precis: ele, mentalităţile, ţin mai mult de "munci" decît de "zile". Şi, mai exact: ele depind de "muncile de fiecare zi". Poate de aceea şi Hesiod pomenea acum două milenii şi jumătate "muncile" înaintea "zilelor". Ce constatăm însă? Mentalităţile obsesiv cerut a fi schimbate sînt arareori asociate mentalităţii, cu adevărat dominante, de trei secole încoace: mentalitatea spiritului capitalismului. Acest "spirit" este, în fapt, solidar cu o "etică" a acţiunii raţionale îndreptate spre realizarea unui scop, care, la rîndul ei, este solidară cu ideea de hărnicie, de profesie bine şi temeinic făcută, cu ideea de individ activ, întreprinzător. O asemenea etică este solidară şi cu valoarea prudenţei şi a unui măsurat ascetism în viaţă. Întrebarea de principiu este următoarea: poate economia de piaţă şi restructurarea economică să producă singure această schimbare de mentalitate? Răspunsul este nu. Economie de piaţă se face cu mentalitate de piaţă, adică şi cu o "etică a afacerilor", şi cu respectarea contractului încheiat şi a cuvîntului dat şi cu ideea loialităţii mercantile. Acestea se învaţă în timp, dar nu se învaţă cu adevărat dacă nu există *sancţiune*. Or, în acest caz, tocmai sancţiunile au fost suspendate în vidul anomic al primilor ani după '89. Oaze de anomie persistă încă, şi ele sînt izvor al sentimentelor de neîncredere şi derută manifestate în conştiinţa purtătorilor valorici "ai mentalităţii" şi "eticii compromisului rezonabil", ai loialităţii profesionale. Nu putem să nu ne întrebăm: ce blochează grăbirea atît necesară cît şi dezirabilă a mentalităţilor ce ţin tipologic de spiritul capitalismului democratic şi de stilul civic din comportare? În primul rînd, există o discrepanţă între determinanţii structurali şi cei culturali ai personalităţii. Or, deprinderile presupun şi învăţ şi dezvăţ, iar contextele vieţii sînt amestecate, incerte, labile, ambigue. În acelaşi timp se păstrează la nivelul aşteptărilor colective fie rudimente utopic-romantice, fie reflexe pseudo-pragmatice, de tipul: "am succes o dată, nu trebuie să scap momentul, apoi, mai vedem noi". În al doilea rînd, nu putem să nu observăm că în mentalul colectiv, mai ales la nivelul convingerilor, "balanţa" – cel puţin acum – nu înclină hotărît nici înspre ceea ce se numeşte în mod curent "etică a consecinţelor", nici înspre o "etică a datoriilor". Aşa se face că discursul deontologic pare, cel mai adesea, golit de sens, demagogic ("ce datorie" cînd toţi îşi urmăresc doar interesul?!), în timp ce discursul consecinţialist este etichetat ca fiind "prea responsabil şi culpabilizant", într-o lume în care "unii ţin doar la consecinţele care-i avantajează". În al treilea rînd, un blocaj în instituirea mentalităţii dezirabile de care aminteam mai înainte îl dă exhibarea prin medii doar a ceea ce e şocant în comportare, a ceea ce e corupt sută la sută, monstruos, hidos, ticălos. Tentaţia sordidului şi insinuarea ideii că "toţi sîntem imorali şi nedrepţi" (cu excepţia, se înţelege, a celui care se simte îndreptăţit să se proclame pe sine judecătorul pur şi dur, în fapt un Dumnezeu fals şi penibil) are efecte devastatoare asupra creşterii firesti a unei mentalităţi realiste şi lucide asupra vieţii şi semenilor, dar în care să mai încapă şi bunăvoinţa şi bunătatea şi simţul datoriei, dar şi cel al empatiei pentru cel aflat în impas. Nu ştiu din ce mental colectiv s-a insinuat jena de a fi firesc, natural, de a fi franc în relaţiile cu ceilalţi, dar şi înţelegător, de a fi cu simţ al dreptăţii, dar de a fi şi generos. Ştiu, în schimb, că există nenumărate "explicaţii psihologice" pentru această situaţie. Îmi place însă să cred că mentalităţile semnalează o schimbare semnificativă în măsura în care sînt *axiologie* şi foarte puţină *psihologie*. Atunci, sigur, ele sînt un semn al minţii (mente), iar în cuprinsul lor se mai apreciază, printre altele, şi simpla, banala *cumînţenie*. Aceasta poate fi o speranţă rezonabilă.

Radu Călin CRISTEA
jurnalist

Gaura din steag

După întîmplările din decembrie '89 mentalitatea colectivă s-a putut exprima cu o sinceritate brutală, una foarte vag întrezărită printre cortinele ideologice de dinainte. Altfel spus, am aflat cam ceea ce ştiam despre un popor cu o istorie agitată, vieţuind la graniţa cea mai tulbure a Europei, marcat de farmecul păgubos al tradiţiilor rurale şi făcînd proba unei educaţii democratice caracterizate printr-o particulară instabilitate a modelelor. Mentalitatea populară n-a avut ocazia şi răgazul unei revizuiri senine, speranţa uşor nevrotică a intrării în Europa determinînd reacţii şi plieri în marş forţat. Un popor care locuieşte la ţară într-un procent de peste 40% şi-a lăsat îngropate la mare adîncime totemurile în general foarte dinamice ale convieţuirii într-un spaţiu atît de specific. După 50 de ani de comunism satele româneşti şi-au pierdut memoria, iar idealitatea lor e secătuită. Startul oarecum greoi spre modernitate, atavismele produse de absenţa ori ambiguitatea regimurilor democratice, în fine, întreaga arhitectură a mutilărilor comuniste au însemnat un secol şi jumătate care s-a sedimentat sub forma unei psihologii populare confuze şi adeseori derutante prin imprevizibilitate. Obiceiurile şi deprinderile atît de mizer limitate de comunism s-au trezit în faţa unor libertăţi democratice folosite adesea stîngaci sau chiar nebăgate în seamă. A rezultat de aici o scenă mişcătoare, cu protagonişti pierduţi în masa pestriţă a figuranţilor, cu discursiuni coerente acoperite de vocalize isterice, cu un spectacol greu de radiografiat datorită febrilităţii generale. E fără îndoială prea devreme să vorbim despre mentalităţi atîta vreme cît orice tipar e spulberat de un subconştient colectiv sub stare de şoc. Nu se fac analize unui bolnav cu febră. Dintre atîtea teme convulsive s-ar putea totuşi desprinde, cu maximă precauţie, cîteva pulsiuni despre care n-aş spune mai mult decît că pot trasa itinerariile ceva mai căutate de mentalitatea populară după decembrie '89:

Curca-n lemne. Replica la provocările noului indică, în diferite momente şi cu actori dintre cei mai diverşi, o stare de perplexitate absolută. Una mascată de obicei sub consideraţii docte, mai ales la rangul elitei politice. A trecut vremea întrebărilor fără răspuns. Am devenit un popor de profesionişti hipercalificaţi care ştiu totul. Îndoiala a devenit un handicap, o boală ruşinoasă pe care foarte puţini sînt dispuşi s-o recunoască. Numai proştii mai cad pe gînduri. O mediocritate exaltată se implică îndeobşte executînd rechizitorii sumare. Calificînd tot ce întîlneşte în cale, într-un delir ale cărui proporţii cresc simultan cu gradul de incompetenţă al emitentului. Accesul la părerile personale a devenit un privilegiu public.

Drobul de sare. Înflăcărările paranoide alternează cu ipostaze ale unei depresii pe alocuri maniacale. Respingerea aprioriică a oricărui tip de schimbare duce la un soi de mioritism degradat, lipsit de metafizic, doar mărginit şi stupid. Valorile democratice nu stimulează ci creează coşmare; apariţia lor e aşteptată ca o fatalitate înspăimîntătoare. Noul e doar rău prevestitor şi cea mai firavă modificare de decor spiritual răneşte. Adulmecînd îngrozită viitorul prin deschiderea unei cochilii, acest tip de psihologie acoperă zona conservatorismului recalcitrant pentru care căderea unei frunze sau a unui preşedinte e sinonimă cu o calamitate. Pentru foarte mulţi români, drobul de sare care le va face zob capetele e obiectul unei contemplaţii în care inadecvarea flagrantă la realitatea imediată pare să se confunde cu perversiunea deliciilor mazochiste.

Buricul pămîntului. E psihologia periferiei care se crede în centru. Lumea nu se termină cu ea, ci începe cu ea. Un complex de superioritate care secretă xenofobie şi toate tarele unui egocentrism care şi-a găsit, fără excepţie, ideologi deplorabili ca mesaj, cultură şi stil. O altă psihologie a neschimbării, mai mult anti-occidentală decît pro-comunistă. Un limbaj al autarhiei, cu o priză favorizată de tot ceea ce înseamnă sărăcie în spirit şi buzunare. Obsesia vetrei păzite, a pămîntului cu vecini susceptibili numai de comportament abuziv.

Capra vecinului. Un foarte tonifiant sentiment produs de eşecul partenerului de competiţie. O competiţie, adesea, pur ipotetică sau inventată pentru atingerea unor mize mărunte. Nu contează calitatea performanţei personale, ci raportarea acesteia la un companion de preferinţă în impas. O psihologie activată de dificultatea sau imposibilitatea atingerii unei ţinte de către mai mulţi concurenţi; un context în care neputinţa proprie se transformă în virtute prin repartizarea înfrîngerii numai în seama celorlalţi.

Ochii-n soare. E asumarea senină a ratării. Catastrofa finală alunecă lin pe lîngă o conştiinţă care a trecut la un alt subiect. Un tip special de perdant pe care falimentul îl fortifică. Sînt psihologii foarte rezistente, excelent adaptate la condiţiile tranziţiei. Dispare sentimentul pagubei, persoana în cauză perseverînd chiar dacă a fost victima unei înşelătorii strigătoare la cer. În anii din urmă am avut parte de creduli cu carul, cel mai adesea cu carul cu proşti.

Europa. O noţiune puternic idealizată, chiar şi în cele mai stridente contestări. E obsesia momentului şi un sistem de referinţă cu arie naţională. Excepţiile sînt lipsite de semnificaţie. Fiecare are cruciada sa pentru cucerirea Europei: unii sînt deja europeni, alţii încă nu, dar se bat mai departe, foarte puţini resping o idee pentru înţelegerea căreia nu au organ. Un lung şir de persoane traversează deşertul unei experienţe poate nemeritat de dure care a făcut deja victime şi nu va ierta pe nimeni. O selecţie, în fine, a normalităţii îi va exclude pe cei slabi, pe cei ce vor dori s-o apuce pe alte căi, pe cei care, nu neapărat din vina lor, au ajuns prea tîrziu la destinaţie şi nu-i mai ţin puterile.

Mentalitatea colectivă se află într-o ebuliţie poate fără precedent în istoria României. Pentru că în puţine momente ale istoriei noastre spaimele şi umilinţele trecutului s-au intersectat atît de violent cu ofertele pipăibile ale unei lumi libere, raţionale, civilizate. O asemenea răspîntie ar răvăşi pe oricine. Nu ne rămîne decît să asistăm în continuare la acest spectacol, cred, puţin influenţat, dacă nu indiferent la indicaţiile regizorilor. Indicaţii extrem de pătimaşe, clădind numai de la temelie şi plantînd borne proaspete în cele mai aberante locuri. Pornind, în adevăr, de la aceeaşi idee fixă: că un nou guvern poate schimba mentalitatea unui popor. Ceea ce ar fi o glumă dacă n-ar fi rostită de atîtea voci. Poporul român e capabil de multe, dar, oricîte asigurări ne-ar da unii ori alţii, va intra în Europa nu la ordin, ci numai cînd va avea chef şi timp.

Peter GROSS
profesor la Universitatea de Stat Chico, California

Despre cîini şi civilizaţie

Încercînd să explice înţelesul cuvîntului "ştiri", Charles Anderson Dana scria în **The New York Sun** în 1882: "cînd un cîine muşcă un om, aceea nu e o ştire, cînd un om muşcă un cîine, aceea e o ştire". Eu, iată, m-am întors în iulie de la Bucureşti fără ştiri pentru familie, prieteni şi colegi. Între timp, glezna muşcată de un cîine s-a vindecat şi mi-am terminat cele cinci serii de vaccin antirabic. Sînt în regulă acolo, cu siguranţă la fel e şi cîinele. Ce nu am reuşit încă, este să găsesc o explicaţie credibilă şi de înţeles în Statele Unite, cum se face că în Bucureşti, acest oraş capitală pe continentul european, acest "fost Paris al Estului", acest aspirant la integrare europeană şi includere în NATO, cîinii vagabonzi abundă pe străzi la fel ca în oraşele africane. Şi, după cum ştiţi, nu vorbesc despre cîţiva cîini, ci de haite întregi. Explicaţia care mi s-a oferit în capitala română este că bucureştenii sînt iubitori înflăcăraţi ai cîinilor şi din considerente umanitare nu doresc să lanseze o campanie de capturare şi exterminare a acestora. Aşa că vor continua să hrănească prietenul cel mai bun al omului, dar nu vor lua în casele lor, vaccina ori pune în lesă iubitoarea şi mult îndrăgita bestie, aşa cum fac vesticii. Cu alte cuvinte, eu nu am fost decît victima înaltului grad de civilizaţie reprezentat de bucureşteanul de rînd. Bine-nţeles, eu nu am fost o victimă singuratică, ci unul din nenumăraţii cetăţeni ai Bucureştiului şi străini vizitatori sau trăind în oraş care au fost muşcaţi de către aceşti drăgălaşi patrupezi fără stăpîni, răsfăţaţi de prea-civilizaţii locuitori ai capitalei româneşti. Acest fapt nu mă consolează. Ironia soartei face că, doar cu cîteva zile înainte ca frageda mea carne americană să fie gustată de acea progenitură canino-dacică, reprezentanţii corpului diplomatic din Bucureşti s-au întîlnit cu primarul oraşului, îndemnîndu-l să facă ceva cu haitele de cîini vagabonzi care bîntuie pe străzi. Primarul a promis că se va ocupa de problemă dar, din nefericire, nu a apucat să facă nimic la timp ca să mă salveze pe mine. Lansez un apel către dumnealui şi către biroul prim-ministrului Ciorbea să "ia taurul de coarne", cum spun americanii, sau mai bine zis cîinii de coadă şi să rezolve această problemă. Doar dacă nu care cumva există un motiv legat de NATO pentru care cîinii sălbatici sînt toleraţi, ca de exemplu furnizarea de proaspeţi recruţi unităţilor canine ale alianţei, în acest fel România fiind şi mai atractivă pentru includerea în pactul militar vestic. Pentru că în privinţa integrării europene, am o vagă bănuială că înaltul grad de civilizaţie în baza toleranţei faţă de cîinii sălbatici de pe străzile capitalei nu este genul de indicator pe care ceilalţi europeni îl consideră ca fiind o autentică măsură a progresului. Dar pentru o ţară încă săracă, aşa cum e România, pot întrevedea un motiv comercial legitim pentru menţinerea Bucureştiului ca şi o uriaşă creşcătorie de cîini: vînzarea patrupezilor Chinei sau unui număr în creştere de restaurante chinezeşti în Bucureşti. După cum ştiţi, foarte civilizaţii chinezi consideră cîinii ca fiind delicatese, iar eu unul sînt dispus să verific această afirmaţie. În acest fel, data viitoare vînd voi reveni de la Bucureşti voi avea ştiri pentru familie, prieteni şi colegi.

Z. ORNEA

Mentalitatea antisemită

Dicționarele spun că mentalitatea e un mod de organizare a activității intelectuale în funcție de valorile afective precum convingerile sau credințele. Așa stînd lucrurile, mentalitatea determină atitudinea în ambianța socială, înțelegerea sau interpretarea evenimentelor. Fiind relativ stabilă, devine caracteristică pentru individ sau colectivități. Dar e mai totdeauna dependentă de asimilarea modelelor culturale și de experiența de viață. Are și o doză apreciabilă de prejudecăți? Fără îndoială. Dar, așa cum este constituită determină – repet – atitudinea unui individ sau a unei colectivități față de evenimente și față de ambianța socială dată. Cum se constituie mentalitatea într-o epocă dată este o altă chestiune. Dar e sigur că la configurarea ei contribuie modelele culturale dintr-o perioadă dată ca și, cum spuneam, experiența de viață. Mentalitatea supusă istoricității nu e mereu, în datele esențiale, aceeași. Dar odată constituită, anumite latențe continuă să dăinuiască, chiar dacă timpii – adică istoria nu numai evenimențială – s-au modificat, modelîndu-se altfel. De aceea unii istorici preferă să studieze scurgerea vremii (istoria) ca o succesiune de mentalități.

Antisemitismul este, și el, o mentalitate, totdeauna motivată istoric. E deopotrivă un ansamblu de efecte sau, altfel zicînd, de experiență de viață, bine colorată de ambianța modelelor culturale prevalente. Un foarte bun istoric al evoluției poporului evreu, Max I. Dimont, atrage atenția că nu trebuie confundat antievreismul cu antisemitismul. Altfel zicînd, nu oricine care nu-i suportă pe evrei ca indivizi sau chiar pe evrei este *ipso facto*, antisemit. Pentru antisemitul autentic miezul antisemitismului este că a fi evreu reprezintă o crimă. Apariția antisemitismului e determinată de ivirea unei noi clase sociale, burghezia, mereu dependentă de condiții economice în schimbare. Apoi naționalismul – să mai spun că antisemitismul, ca mentalitate, e o ipostază a naționalismului? – a fost astfel manipulat încît să devină rasism. Pentru a potoli neliniștile noii clase, burghezia, antievreismul a fost distilat în antisemitism și folosit drept tranchilizant politic. Dar masa de manevră a mentalității antisemite o formează declasații social. Nu uit că Hannah Arendt, în cartea ei capitală **Originile totalitarismului**, acordă antisemitismului un loc esențial în procesul apariției totalitarismului. Și tot aceeași autoare precizează că sentimentele antisemite capătă relevanță politică doar dacă se pot combina cu o chestiune politică majoră. În răsăritul Europei, previne ea, în țări ca Polonia și România, fatalmente retardate economic, social și politic, chestiunea majoră care a declanșat antisemitismul a fost de natură economică. Pătura mijlocie, burghezia în formare, era, aici, preponderent evreiască. Și asta a determinat configurarea mentalității antisemite. Cum necum, spre 1860 mentalitatea antisemită se constituise bine în România, cu tendință evidentă în creștere. Iar contribuția elitei intelectuale – politice și culturale – a fost apreciabilă, dacă nu chiar, uneori, hotărîtoare. Statisticile arată că, în Moldova, în 1859 erau 118.922 evrei (la o populație creștină de 1.206.906 locuitori). Și majoritatea acestor evrei din Moldova (în Muntenia fiind, atunci, foarte puțini evrei) erau ocupați în ramuri ale clasei mijlocii (negustori, meșteșugari de tot felul). S-a spus că ei constituie un pericol care împiedică formarea păturii mijlocii autohtone. Și așa s-a născut mentalitatea antisemită care, firește, ignora faptul contribuției pozitive a populației evreiești la evoluția economică a principatului. Fapt este că la votarea Constituției din 1866, deși inițiatorii voiau să acorde drepturi politice evreilor, împotrivirea grupării liberal ieșene "Fracțiunea liberă și independentă" (adversara neîmpăcată a Junimii), asociată cu gruparea bucureșteană în frunte cu Cezar Bolliac, a determinat o răsturnare a intențiilor. Astfel încît celebrul articol 7 din Constituția din 1866 stabilea că pot dobîndi cetățenia română numai persoanele de rit creștin. Apoi curentul mentalității antisemite a tot crescut progresiv. Lucrurile, la capitolul cetățeniei, nu s-au soluționat, de fapt, nici la modificarea Constituției în 1877, ca urmare a presiunii exercitate de Conferința de pace de la Berlin care voia să sincronizeze – de fapt – lucrurile, pe acest plan, cu acelea ale drepturilor omului în Europa de apus. Din nou a intervenit, și acum în 1877, rezistența unei părți a elitei intelectuale (cu deosebire activi au fost Eminescu și Vasile Conta) care a împiedicat procesul. Lucrurile s-au modificat abia în 1923, la adoptarea noii Constituții a României Mari, cînd toți evreii, alături de celelalte minorități naționale, au căpătat cetățenia română. Dar asta a fost rezultatul deciziei Conferinței de pace de la Paris, din 1919-1920, care a postulat, în tratate, obligativitatea dreptului la cetățenie a tuturor minoritarilor. Și, acum, prin intrarea în trupul țării a provinciilor românești în sfîrșit redobîndite, populația evreiască număra, potrivit recensămîntului din 1930, 756.930 de suflete, reprezentînd 4,2% din structura populației țării.

Mentalitatea antisemită s-a conservat însă destul de confortabil. Nu e vorba numai de faptul că, din 1910, apăruse Partidul Naționalist Democrat condus de A.C. Cuza și N. Iorga care, în această formă, a dispărut încă prin 1917. Iar acest partid avea ca deziderat esențial antisemitismul programatic, puternic alimentat, la Iași, de monomanul A.C. Cuza, cel ce se va considera apoi drept antemergător al partidului nazist. Cu ideologia sa antisemită cîștigă teren la dimensiunea întregii țări. Un puternic partid precum P.N.L., atotputernic de fapt pînă prin 1928, păstra, în structurile sale ideologice, latențe ale mentalității antisemite, pe care, la nevoie, din rațiuni diversionist politicianiste, le utiliza profitabil. Nu trebuie nici ignorate, nici diminuate în importanță anumite segmente ale elitei intelectuale profund democratice, care condamna mentalitatea antisemită. Nu știu cum se face însă că ecoul acestui segment democratic apărea constant surdinizat, locul preponderent ocupîndu-l, din păcate, mentalitatea antisemită. Ea s-a manifestat zgomotos în 1920-1922, cu ocazia manifestărilor antisemite studențești în universitățile țării, care vor rămîne cunoscute sub titulatura "generația de la 1922". Degeaba s-a opus acestor manifestări ale indiscutabilei mentalități antisemite o parte dintre profesori (printre care chiar și N. Iorga) și dintre oamenii politici ai vremii (elita intelectuală și politică). Fenomenul a avut perioada sa de acutizare și s-a stins, nu cu totul, pentru a triumfa, în 1927, în partid politic, prin constituirea grupării "Legiunea Arhanghelului Mihail", trecînd, apoi, prin știutele denominații ale mișcării legionare. Și e știut că dimensiunea antisemită era o componentă importantă a legionarismului. Acum LANC-ul lui A.C. Cuza a căpătat un nou companion. Erau, desigur, în știută rivalitate și chiar ostilitate. Dar în chestiunea întreținerii mentalității antisemite se înțelegeau de minune, chiar dacă fiecare dintre cele două formațiuni politice reproșa celeilalte că nu ea deține întîietatea. Nu comit imprudența de a reduce mișcarea legionară la antisemitism, cum se întîmpla cu LANC-ul lui A.C. Cuza. Mișcarea legionară avea un program mai larg. Important e însă că în ordinea chestiunii discutate aici dimensiunea antisemită era o prezență foarte activă. Și a contribuit enorm la propulsarea și activarea latențelor mentalității antisemite în mediile tineretului, inclusiv al celui intelectual. Iar din elita intelectuală, personalități ca Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Mihail Manoilescu și destui mulți alții se alătură acestei atmosfere a mentalității antisemite, acutizînd-o printr-un antisemitism fundamentalist programatic afirmat.

Cum se știe, după 1933 vîntul bătea în pupa mișcării legionare și, în general, a grupărilor de extremă dreaptă din România. (În 1935, de pildă, din inițiativa directă a partidului nazist din Germania și a lui Alfred Rosenberg personal, se constituie, prin fuziune, Partidul Național Creștin condus de Octavian Goga și A.C. Cuza). Chiar și regele Carol al II-lea, deși fidel alianțelor tradiționale, consideră că e necesar să dea cîștig de cauză mentalității antisemite din țară și din anumite zone ale Europei. Așa se explică legiuirile rasiale din ianuarie 1938 (sub guvernul Goga-Cuza) și cele din august 1940. Ele au legiferat antisemitismul ca politică de stat. De la mentalitate s-a ajuns la rasism legiferat prin politica de stat. În urma legiuirii rasiste din ianuarie 1938 o treime din populația evreiască a țării (36,30%, adică 225.222 de persoane) și-a pierdut cetățenia română, iar prin legea din august 1940 statutul juridic al evreilor din România semăna uimitor celui din Germania în urma legiuirilor rasiale de la Nürnberg din 1935. Statul național legionar (14 septembrie 1940-24 ianuarie 1941) venea, din acest punct de vedere, pe un teren de mentalitate legiferată, perfect pregătit. Evoluția noului regim, pe acest tărîm, cu legea românizării, era perfect așteptată. Iar, apoi, regimul Antonescu (24 ianuarie 1941 – 23 august 1944) a tot acutizat fenomenul antisemit, prin progromul de la Iași, interdicțiile rasiale din anii războiului (extraordinar surprinse, de pildă, în jurnalul lui Mihail Sebastian), cu omuciderile în masă, din rîndurile evreilor basarabeni și bucovineni, al căror număr total se tot calculează și răscalculează, aprecierile oscilînd între 105.000 și 150.000 de persoane.

N-aș spune că mentalitatea antisemită, mult întreținută în anii dictaturii ceaușiste, s-a stins acum. Dimpotrivă, e o realitate latentă care, cînd și cînd, dă în clocot, manifestîndu-se deschis și exploziv. Nu mai este – apreciază dl acad. Nicolae Cajal – antisemistism. Există, acum, numai antisemiți. Dar mentalitatea antisemită continuă să viețuiască, în ciuda faptului că, acum, nu mai trăiesc în România decît infimul număr de 14.000 de evrei. Nu face nimic. S-a văzut, ca de pildă în Polonia, și mentalitate antisemită fără evrei aproape deloc. Latențele mentalității antisemite supraviețuiesc și dincolo de obiectul lor direct. Ea este, cum spuneam la început, ca orice mentalitate, relativ stabilă. Și continuă să dăinuiască, autoîntreținîndu-se mai ales din prejudecăți funeste. Dar nu e prejudecata un constituent al mentalității?

Norbert DODILLE

Ceea ce nu se schimbă

Era în 1990, la sfîrșitul lui iunie. Nu trecuseră decît cincisprezece zile de cînd minerii invadaseră Bucureștiul. Am venit și eu, în urma lor, ca să văd postul care era posibil să-mi fie încredințat și m-am întors apoi la Paris, ezitînd, sincer să fiu, dacă să accept sau nu acest post. Se întîmplă rar ca Ministerul să trimită un diplomat în misiune doar pentru ca acesta să meargă să vadă la fața locului cum stau lucrurile. Dar vremurile erau atît de tulburi, iar România era într-o situație atît de specială în contextul general ieșit din comun. Mi s-a făcut deci această favoare care era probabil o mișcare abilă pentru că, după aceea, în cazul în care aș fi acceptat, puteau fi mai siguri de mine.

În avion, la întoarcere, mă gîndeam la tot ce văzusem în acele două zile în București, la întîlnirile și discuțiile avute. Am început să cîntăresc argumentele pro și contra venirii mele în România. În acest timp, privirea mi-a căzut involuntar asupra unei tinere femei, solide, cu părul lung, roșcat, așezată pe partea cealaltă a culoarului dintre scaune și care se uita cu un aer îngrijorat prin hublou. Avea capul ușor înclinat, sprijinit pe vîrfurile degetelor vopsite excesiv. Alura sa era poate puțin vulgară pentru gustul meu de parizian, dar femeia avea acea eleganță naturală a femeilor bine făcute. Tocmai acest contrast dintre delicatețea atitudinii ei și roșul țipător cu care-și vopsise unghiile nu înceta să mă tulbure.

Mă plictisisem desigur să tot cîntăresc argumentele pro și contra venirii mele la București. Așa că mi-am propus să las pe mai tîrziu meditațiile și m-am gîndit cum puteam să-mi abordez vecina de care nu mă despărțeau decît cîteva scaune goale plus timiditatea mea exagerată. De altfel, tînăra era cu siguranță românca și ar fi fost bine ca, după atîtea discuții oficiale sau semi-oficiale, să mai aflu cîte ceva direct de la sursă. Avu întîietate sociologul din mine și prin urmare am găsit imediat pretextul unei conversații.

O chema Marta sau Rodica sau Carmen, nu mai știu precis. Mergea în Franța pentru un stagiu într-o bibliotecă din Bordeaux. Pînă atunci, avusese o viață zbuciumată, mai ales în ultimul timp. Făcea parte dintre acei oameni ale căror destine individuale fuseseră prinse în agitația generală și a căror viață fusese tulburată în ceea ce avea ea mai personal și mai intim cunoscînd soarta unui fir de pai pe care torentul îl duce pe tărmuri îndepărtate. Într-adevăr, destinul ei nu avea să se oprească aici. Am aflat mai tîrziu că nu s-a mai întors în România și că, de altfel, a părăsit și Franța pentru o altă țară. Nu știu dacă în momentul conversației noastre din avion era deja hotărîtă să nu se mai întoarcă. Nu mi-a spus oricum nimic despre aceasta. Poate că și ea, privind prin hubloul avionului, cîntărea argumentele pro și contra.

Avea o zi liberă în Paris, înainte să-și înceapă stagiul propriu-zis. Eu însumi eram disponibil în ziua următoare; trebuia să merg la Minister abia peste două zile. Am hotărît să profit de aceste circumstanțe favorabile ca să mai aflu de la ea cîte ceva despre România. Tînăra femeie a acceptat.

Nu cunoștea Parisul și se minuna de orice ca un copil. În marea roată din grădina Tuileries – în care am fost ridicați pe deasupra acoperișurilor și am descoperit peisajul imens al Parisului, în amurg, cînd peste tot se aprindeau luminile ca pe un tort uriaș – ea avea un aer grav, privirea ei părea să caute în noapte, ca și cum roata care ne învîrtea urma să aleagă pentru ea și să-i hotărască destinul în momentul opririi.

Îmi amintesc că am băut ceva pe terasa unei cafenele, în apropiere de Saint-Germain Auxerrois. Mi-a vorbit mult despre români, fiind convinsă că nu întîmplător apăruse în drumul meu și că rolul ei era acela de a mă avertiza, ca în acele povești inițiatice în care eroul, atunci cînd iese din hotarele țării sale sau traversează fluviul care-i zădărnicește intrarea într-un ținut necunoscut, întîlnește un personaj fabulos care-i dă cheile pentru a putea deschide uși grele și misterioase. De aceea se gîndea să mă pună în gardă și, asumîndu-și pînă la capăt rolul inițiatic, să mă facă să nu accept postul în România. "Nu trebuie să mergi acolo, spunea ea încruntîndu-și sprîncenele și încrețindu-și fruntea, ca și cum ar fi fost vorba să plec în infern. Această țară e distrusă, nimic nu o va mai salva vreodată, iar tu îți vei pierde timpul acolo. Vezi și tu ce s-a întîmplat de curînd: minerii spărgeau tot, ne băteau, iar oamenii îi aplaudau. Le dădeau flori. În Franța li se dau cumva flori călăilor?" Se exalta și mă abțineam să nu contest aceste imagini poetice de un gust îndoielnic, care rimau cu rochiile ei și cu lacul de unghii. Mi se părea însă că părul ei roșcat, acolo, în mica piață inundată de soare, unde stăteam de vorbă, aprindea focul unei revolte sănătoase a cărei amintire țara noastră ghiftuită a pierdut-o de mult. Cu cît insista mai mult să mă convingă să nu plec în România, cu atît o asiguram că luasem deja o hotărîre. Atunci ea își sporea avertismentele: "Știi, îmi spunea, cu românii nu e deloc ușor. Ori te vor urî, ori te vor adora. Și nu știu ce e de preferat." Mai tîrziu, mi-am amintit adesea de acest avertisment straniu.

Au trecut deja șapte ani. Nu știu ce s-a mai întîmplat cu tovarășa mea de o zi, de care m-am despărțit cu un la revedere și care a dispărut pentru totdeauna. Poate că astăzi este mama unei familii cu mulți copii și își petrece vacanțele la Miami. România este așa cum o știți. Sute de experți vin aici în fiecare an pentru a grăbi tranziția. Fantomele, vîrcolacii și vampirii care o vizitau, atunci cînd am venit eu pentru prima oară, au dispărut și mulți dintre faimoșii securiști s-au reprofilat, apucîndu-se de prêt-à-porter și de alte afaceri mai mult sau mai puțin fructuoase. Oamenii luminați spun că, fiind confruntați cu lumea concurenței și cu realitatea economică dură, mulți români ar trebui să dea greutate viselor lor și să-și înlocuiască aripile de proastă calitate cu niște încălțări bune. Aceasta ar fi posibil însă, spun ei, numai dacă mentalitățile ar putea evolua la fel de repede ca prețurile.

Au dreptate desigur, dar nu mă pot împiedica să visez uneori la acea bibliotecară cu părul ca focul și la anatemele ei. Ceea ce mi-a spus ea dezvăluie nu numai mentalitatea oamenilor, ci și ceva mai profund, mai ascuns, care scapă instrumentelor sociologilor, dar pe care pasiunea, cu violența ei lucidă, știe să-l descopere în sufletele oamenilor.

Traducere de
Svetlana CÂRSTEAN

Catherine CONRAD

Guénon şi filosofia

A apărut de curînd, la Humanitas, traducerea unui volum mai special al lui Guénon: *Simboluri ale ştiinţei sacre*. Mai special, pentru că, spre deosebire de celelalte lucrări – care expun chestiuni de doctrină întrepătrunse cu referinţe la simbolismul diverselor tradiţii –, acesta e o culegere de articole, publicate în periodice (1929-1950) şi reunite postum de către un "adept" român al concepţiei guénoniene: Mihai Vâlsan. Fiecare articol se referă la un anumit simbol, trasînd o importantă arie de reverberaţii ale sensului său; fiecare declanşează o "vînătoare" a semnificaţiilor concordante, atît în amploarea formelor de tradiţie cît şi pe verticala "stărilor de fiinţă".

Astfel reunite, textele par să dovedească caracterul de *ţesătură* al simbolismului: faptul că e multiplu, de o inepuizabilă capacitate de nuanţare, de plurisemantism, dar în acelaşi timp *solidar* şi *coerent*, impunînd hermeneutului o logică strictă a analogiilor şi asociaţiilor. Cititorul va avea o experienţă similară cu cea a autorului atunci cînd "o dată simbolică ce părea secundară la începutul expunerii se va lumina subit; degajată şi evidenţiată, ea îşi va putea atinge în final semnificaţiile cele mai înalte", spune M. Vâlsan în *Prefaţa* ediţiei prime, din 1962.

"Există" după Guénon, "o lege de corespondenţă, fundamentală pentru simbolism: în virtutea ei, fiecare lucru emană în mod esenţial dintr-un principiu metafizic – adevărata sursă a realităţii – pe care îl traduce sau exprimă conform ordinului său de existenţă; astfel, de la un ordin la altul, toate lucrurile se leagă şi îşi corespund pentru a concura la armonia universală şi totală; care reprezintă, în multiplicitatea manifestării, un reflex al unităţii principiale înseşi" (*Simbolismul crucii*). Pentru el, simbolismul (tradiţional) constituie aşadar "inteligenţa lucrurilor", capacitatea lor de a exprima acţiunea Principiului asupra tuturor nivelurilor de manifestare şi, simultan, un suport adecvat pentru "realizarea" interioară a unirii cu acest Principiu.

R. Guénon a putut apărea ca un gînditor "straniu", singular, dată fiind altitudinea "metafizică" şi rigoarea intratabilă cu care a criticat mentalitatea modernă. Numărul din *Cahiers de l'Herne* dedicat lui Guénon (1985) conţine analiza unui filosof ce poate nuanţa, în mod benefic credem, "atitudinea" cititorului faţă de o atare concepţie. Ea riscă să fie receptată mai degrabă fără discernămînt, stîrnind fie aderări necondiţionate, fie respingeri definitive. Pe de o parte, "schema" vastă dar definitivă pe care o propune Guénon pentru înţelegerea tradiţiei poate capta gîndul, dar îl poate şi bloca, reducîndu-l la o indefinită şi pînă la urmă seacă combinatorică. Există, pe de altă parte, anumite "teze" ale autorului care sfîrşesc prin a funcţiona drept *ipoteze de lucru* (Occidentul decăzut versus Orientul depozitar al tradiţiei vii; sterilitatea filosofiei versus *metafizica şi realizarea iniţiatică*, separaţie netă între *exoterism* şi *esoterism*). Sînt poziţii care contrazic constatările imediate ale omului de cultură, ale gînditorului viu, riscînd astfel să-l îndepărteze de un beneficiu real pe care Guénon îl aduce prin expunerea asumată a adevărurilor tradiţionale.

Contribuţia Catherinei Conrad e una din puţinele care, după ştiinţa mea, păstrează o distanţă critică faţă de "obsesiile" guénoniene, fără a-i refuza mesajul. **(A.M.)**

Ni se pare că procesul pe care Guénon îl intentează filosofiei, şi cu deosebire filosofiei greceşti, constituie un proces fals, sprijinit pe o neînţelegere: autorul atribuie filosofiei în sine caracterele proprii demersului intelectual al secolului XIX, refuzînd ideea că ar putea exista înrudiri între ceea ce el numeşte *metafizică* şi ceea ce tradiţia occidentală desemnează drept *filosofie*. E o neînţelegere ce ni se pare de două ori regretabilă: ea îndepărtează pe cititorii lui Guénon de filosofie, şi ca atare de propria lor tradiţie intelectuală, împiedicîndu-i să se înrădăcineze în cultura ce le e specifică, accelerînd astfel moartea acestei culturi (în sensul în care o cultură moare cînd nu mai e înţeleasă). Pe de altă parte, ea îndepărtează pe filosofi de lucrările lui Guénon, filosofi care sînt cei mai înclinaţi – prin formaţie şi orice s-ar spune prin gustul pentru adevăr – să-l înţeleagă şi să reia, în lumina propusă de el, pe marii autori occidentali. (...)

Cînd optează, spre a desemna adevărata disciplină a cunoaşterii, pentru *metafizică* în loc de *filosofie*, Guénon are indiscutabil dreptate să nu ţină seama de abuzurile de limbaj, cu toate că termenul a căpătat o accepţie peiorativă încă din secolul al XVII-lea cînd el stigmatiza *logomahia* găunoasă şi abstruză. Ceea ce ni se pare că se opune utilizării lui este însă, pe de o parte, caracterul său non-tradiţional şi originea sa istorică, pe de alta. Termenul de *metafizică*, desemnînd scrierile esoterice ale lui Aristotel, nu se întîlneşte la stagirit. Prima menţiune cunoscută e propusă de Nicolae din Damasc (sec. I după Chr.), reapărînd apoi în *Catalogul* lui Esychius. Se pare că Averroes e cel care l-a utilizat masiv şi el serveşte de atunci înainte pentru a desemna cunoaşterea *raţională* a lucrurilor divine şi a principiilor speculaţiei şi acţiunii, confundîndu-se prin obiect cu teologia, dar diferenţiindu-se de ea prin modul de cunoaştere care nu ţine de revelaţie.

Or, să ne amintim caracteristicile pe care Guénon le impută *filosofiei:* filosofia e pur raţională, deci esenţialmente profană; e «construcţie obţinută în lipsa revelaţiei ori a unui alt tip de inspiraţie», e «speculaţie condamnată, prin însăşi natura sa, să rămînă ştiinţă exterioară, mai degrabă verbală decît reală» (*Criza lumii moderne*), egală cu ştiinţa (modernă) în ce priveşte valoarea speculativă, inferioară în ce priveşte valoarea practică.

Dacă Guénon caracterizează destul de bine, în felul acesta, o parte a filosofiei moderne, ni se pare, în schimb, că el se înşeală cu desăvîrşire asupra naturii filosofiei înseşi, punînd sub acelaşi vocabul atît filosofia cît şi contra-facerea ei. (...)

Termenul e de origine pitagoreică şi urcă pînă în secolul VI înainte de Christos, secol care – în concepţia lui Guénon – e un secol cheie, date fiind «readaptarea tradiţiei la condiţii cu totul altele decît cele anterioare» şi apariţia unei sciziuni majore în raport cu tradiţia primordială. Or, el recunoaşte că pitagorismul constituie o restaurare a orfismului, deci o readaptare a tradiţiei, dar atribuie, în mod curios, filosofiei – de origine totuşi pitagoreică – un rol antitradiţional. Cu toate acestea, recunoaşte cuvîntului un sens «legitim», «sensul său primitiv»: «etimologic, el nu înseamnă altceva decît *iubire de înţelepciune*, desemnînd deci o dispoziţie prealabil necesară pentru a atinge înţelepciunea; ca atare, poate desemna prin extensiune firească căutarea a ceea ce, decurgînd din această dispoziţie, trebuie să conducă la cunoaştere» (*ibidem*).

«Mai degrabă decît să numească *sophos* ori *sophistès* pe omul ce meditează pe urmele divinului, pitagoreicii au preferat termenul de *philosophos* care evocă *philia* ruptă de *eris*, de discordia ce antrenează disputa între om şi divin, între om şi propria origine. Retragere a sufletului, reunire a sufletului şi a divinului: iată, încă dinainte de Platon, intenţia filosofiei» (P. Ricoeur, *Finitude et culpabilité*).

Termenul indică în primul rînd faptul că speculaţia nu e separată de *realizare*, că punctul de vedere filosofic e unul *iniţiatic*. Platon numeşte pe filosofi «iniţiaţi ori inspiraţi» (*Phaidon* 69 *c*): filosofia este o invitaţie la călătorie, la reîntoarcerea sufletului exilat în ţara de origine; condiţia umană e locul unei uitări a legăturii cu Principiul, iar cunoaşterea adevărului (*aléthéia*; ceea ce n-a fost uitat) înseamnă realizarea efectivă a conştiinţei acestei legături, care nu a fost niciodată ruptă cum o arată mitul platonician al reminescenţei, conform căruia «a învăţa nu e altceva decît a-ţi reaminti»; sufletul continuă să se afle în adevăr dar nu o mai ştie. Filosofia e maieutică, artă de a asista spiritele la naşterea adevărului pe care îl poartă în sine. Cunoaşterea filosofică – presupunînd o asceză iniţiatică – înseamnă trezirea sufletului la conştiinţa sine-lui exilat: «a elibera sufletul, nu aceasta e ţinta la care filosofii adevăraţi şi numai ei aspiră fierbinte şi fără încetare?» (*Phaidon* 67 *e*). Înţelepciunea nu constă în a gîndi «ca muritor» ci a te recunoaşte «ca divin»: «Nu trebuie să ascultăm pe cei ce ne sfătuiesc, oameni fiind, să avem gînduri pur omeneşti şi, muritori fiind, să avem gînduri pur muritoare, ci trebuie, pe cît ne stă în putinţă, să ne facem nemuritori» (Aristotel, *Etica nichomahică*).

În sfîrşit, dacă ne referim la definiţia aristotelică a filosofiei, nu putem să nu remarcăm asemănarea ei cu definiţia guénoniană a *metafizicii*: «ştiinţă a cauzelor şi a principiilor prime», ştiinţă a «ceea ce e mai propriu cunoaşterii», «ştiinţă a universalului», «ştiinţă liberă» (fiindcă îşi poartă în sine principiul), «a cărei posesie poate fi socotită mai mult decît umană», ştiinţă de două ori divină: ştiinţă a lucrurilor divine, dar şi «ştiinţa a cărei posesie îi revine mai ales lui Dumnezeu» (*ibidem*). (...).

Una din reducţiile proprii cîmpului speculativ al filosofiei ar fi, conform lui R. Guénon, ignorarea noţiunii de *infinit*. Grecii n-ar fi cunoscut, după el, decît *indefinitul (apeiron)* şi ar identifica *finitul* cu desăvîrşitul în timp ce, pentru orientali, Infinitul constituie Perfecţiunea. Acolo unde termenul lipseşte, autorul pretinde că lipseşte şi noţiunea. Or, *Republica* şi *Banchetul* dovedesc prea bine conştiinţa infinitului: ce este altceva Binele suprem al lui Platon, aflat dincolo de esenţă, dincolo de orice determinaţie?

Am spune, dimpotrivă, că majoritatea scrierilor filosofice ale Occidentului – din sec. V înainte de Christos pînă în sec. XV – sînt ceea ce Guénon numeşte scrieri metafizice. În schimb, opoziţia guénoniană între *metafizică* şi *filosofie* se dovedeşte pertinentă începînd cu sec. XVII. Filosofia îşi pierde semnificaţia alchimică, nu mai e speculaţie pre-operatorie, apel spre transformarea fiinţei, incitare la o realizare efectivă. Dacă, începînd cu Descartes, speculaţia nu pierde nici în profunzime, nici în grandoare, ea devine autonomă, scop în sine: încetează să mai fie *filosofie*, iubire de înţelepciunea divină şi, de aceea, ar trebui poate să i se dea un alt nume. În cartea a V-a a *Republicii*, Platon numeşte *philodocşi* (iubitori de opinie dreaptă) pe cei atraşi de ştiinţă dar care, ignorînd caracterul iluzoriu al acestei lumi, se simt în lume «ca acasă»; nu mai sînt aici în exil.

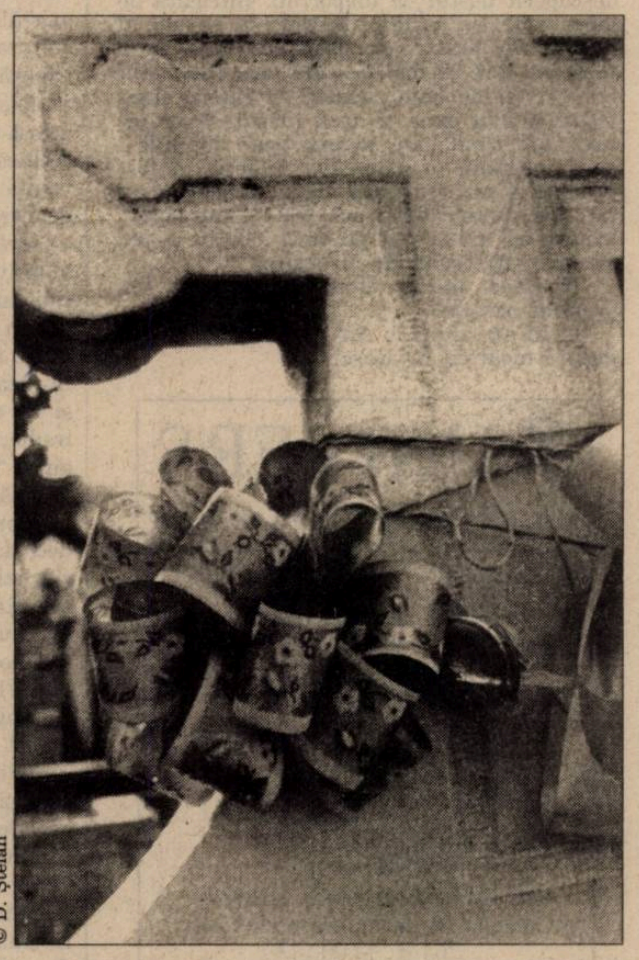

© D. Ştefan

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Cuvente den copii

Ce spune Alix

- L-au mîncat lupii pe nenea ăla şi nu mai vine că e înghiţit.
- M-ai înţepat cu genunchiul de la mînă.
- Ştii, acolo la noi, dedesubt, e o babă rea care ia toată vopseaua de pe maşini.
- Pădurarul ţine pădurea să n-o ia nimeni.
- Nu-i cuminte lumina... Stinge-o!
- A trecut iarba, a rămas strada.
- Batem un cui, lipim cu lipici, după aia apăsăm cu o lopată, punem o clanţă şi facem o uşă.
- Mai stau pe-afară o oră mică.
- A fost odată ca niciodată cineva.
- Miezul nopţii se mănîncă?
- E o vijelie mare... Aia-nseamnă *infinit.*
- Să vii la al şaptelea răspoimîine.
- Urşii Panda mănîncă zîne, mănîncă ce-i mai bun.
- Apa aia e pentru foc, numai în ea se spală focul.
- Cum o fi să fii mic şi să gîndeşti cu gîndire de mic?

A consemnat
Dan STANCIU

Scrisori deschise

„M-am întors“

"Dragilor,

M-am întors de la mare, lene, căldură şi soare, bronzată pe alocuri. Am primit înainte să plec deliciosul e-mail la patru mîini. Eu, ca de obicei, am fost într-o formaţie de trei, număr magic. Mi-ar fi plăcut să fiţi şi voi cu mine.

Fire Island este o limbă lungă de pămînt paralelă cu Long Island, pe care se succed mici orăşele cochete, bizare, decadente. The Pines, oraşul băieţilor bogaţi, Cherry Grove "city of women" in love, Blue Point, unde am stat noi, middle-class şi eclectic. Prietenii mei, care au ţinut să-mi arate "profilul" insulei, au angajat un "Water Taxi" cu care am mers, on the bay side, din loc în loc. Experienţa a fost asemănătoare unei vizite la Luna Park, atmosfera highly surreal. Densa pădure de sassafras care străbate insula e populată de căprioare, iepuri, drag queens, nudişti şi tînţari feroce. Printre fanteziile arhitecturale din Pines se remarcau o cabană mică de lemn prefaţată de o miniaturală grădină de plastic "Giurasik Park" şi un palat alb cu turle medievale care sclipesc din depărtări, pe care l-am descoperit destul de inoportun. Intrigată de amestecul de stiluri bordel şi cavou al intrării în palat, am păşit în urma unui rezident care tocmai descuia uşa. Interiorul era un fel de baie romană în interpretare victoriană în care mi-ar fi plăcut să petrec mai mult timp, să-i savurez toate detaliile... as a martian, or as a fly... Băieţii au fost drăguţi şi nu m-au dat afară, ci doar m-au întrebat miraţi "what are YOU doing here?" "Snooping" mi-a ieşit pe gură, la care ei au rîs amuzaţi, uşurîndu-mi ieşirea.

Noaptea m-am uitat la stele şi am ascultat oceanul.

Cînd am ajuns la NY am aflat pe stradă despre moartea Prinţesei."

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT

Vă recomandă viitoarele sale apariţii:

JOSÉ SARAMAGO
Istoria asediului Lisabonei
Seria de autor „J.S.“
264 p., 20.000 lei

JOHN LE CARRÉ
Casa Rusia
Seria de autor „J.L.C.“
360 p., 27.000 lei

AMOS OZ
Să nu pronunţi: noapte
Colecţia „Romanul Secolului XX“
264 p., 14.000 lei

Comenzile se primesc la
Editura Univers, Piaţa Presei Libere nr. 1, C.P. 33–78, Bucureşti • 79739

Cultura la televiziune – oncle Gustave, où es-tu? –

Am stat "pe ProTV" pînă tîrziu, după ora 2 din noapte, la emisiunea d-lui Nicolae Manolescu consacrată unei probleme care, de obicei, îngheaţă prin plictiseala pe care o emană: cultura la televiziune. Profesorul invitase doi profesionişti celebri în domeniu – domnii Sava şi Todea – şi, dacă aş scrie că m-au bine dispus, desigur că aş jigni, fiindcă această noţiune sună cum nu se poate mai bagatelizator, mai neserios în auzul public caracterizat printr-o exigenţă dusă pînă la încremenire în faţa acestui orizont. Cum să te bine dispună marile probleme? Recunosc că ar fi şi prea puţin: emisiunea mi-a plăcut – alt verb care fie că nu spune nimic "în planul ideii", fie că omoară orice conţinut al unei discuţii. Numai că emisiunea a avut, din plin, conţinut (cea mai violentă critică la adresa pseudoculturii!), dar şi inteligenţă, dar şi haz, dar şi – "cum îi spune? am cuvîntul pe limbă!" (Mazilu) – viaţă. Luaţi la întrebări de un Manolescu care începe să-şi însuşească şi altă profesiune decît cultura, anume aceea de teleast – cu totul altceva decît un curs universitar sau o politică de cale dreaptă – cei doi specialişti în a chestiona pe alţii au fost mai inspiraţi decît în propriile lor emisiuni, sau, mai bine zis – deşi e un alt cuvînt care ucide – simpatici. (E o performanţă umană să fii simpatic discutînd despre cultură în general şi la TV, în special!) Sava, acest Nottara bine intenţionat al talk-show-ului, acest provocator neînţeles nici de el însuşi, stînd cu sprîncenele suspicioase la elogiile nu o dată perfide ale lui Todea, Todea nostalgic după televiziunea anilor '60, Manolescu înghiţind de la Sava enormităţi valabile ca aceasta: "dacă veneaţi în faţa electoratului cu serata muzicală de după alegeri, aţi fi cîştigat alegerile... terminaţi cu politica!", profesorul mustăcind un: "nu mă provoca, domnule Sava!" – toţi trei atingeau cota aceea de vulnerabilitate a propriilor persoane fără de care nu există farmec pe lume, dar mai ales la televiziune. (La noi, acestei vulnerabilităţi i se preferă, orbeşte, importanţa persoanei.)

În fond, cultura la televiziune – expresie demnă de orice *bêtisier* – nu poate fi altfel decît politica sau gastronomia puse în faţa aceleiaşi întrebări cumplit de fundamentaliste: e sau nu telegenică? trece sau nu ecranul? Întrebarea, chiar dacă e rapidă fără a fi abisală, cuprinde toată seriozitatea necesară plus o doză de impenetrabilitate. Se înţelege foarte greu – atît sus, la etajul XI, cît şi mai jos, în societatea intitulată civilă – că nu e nici o ruşine, nici o nenorocire ca un "om de cultură" (oncle Gustave, où es-tu?) să nu fie telegenic; pacostea începe cînd, ignorînd misterul acestei "scule" sau sfidîndu-l, "omul" se încăpăţînează în a apare (căci cine nu apare, nu există!), mînat doar de urgenţele autoimportanţei sale. Mai toţi ştiind ce-i cultura dar deloc ce-i televiziunea, "scula" e neiertătoare şi cruzimea ei explică de ce un actor bun de cinema "e prost" la TV, un mediocru al scenei "e splendid" pe micul ecran, un om "de o inteligenţă rară plus cultura lui, a fost un dezastru, aseară..." Desigur că şi aici, ca şi în literatură, ca şi în politică, se pot exercita voinţe: voinţa de a fi poet, voinţa de a fi Pivot, voinţa de a fi şef. Violată în misterele ei, "scula" reacţionează şi lasă semne de neşters. Altfel decît cinema-ul, teatrul, eseul sau oricare alt "spectacol de idei" – şi ce nu e azi spectacol? – televiziunea cere şi "culturii" un ritm al privirii şi vorbei, o vivacitate, o prezenţă a persoanei, nu superioare radioului sau catedrei, dar necunoscute acestora; are loc (sau nu are şi atunci e nenorocirea!) o iradiere ce ţine de enigma melodiei umane. Nicăieri ca pe micul ecran nu există un asemenea relief al măştii, o atare violenţă în arta de a fi sau a nu fi. Telegenia e secretul – încă insuficient studiat şi de cei din Pangratti, dar şi de cei care nu-i pot suferi... – al acestei iradieri pe care o putem numi cum vrem, cum ne place, cum ne vine la gură: "un bou!", "un antipatic", "să nu-l văd!", "ce mai vrea şi ăsta?", "stai o clipă, te chem mai tîrziu, e... la televizor!" Nu în "Dilema" voi da nume acestor puncte puncte. Prea puţini se tem de această iradiere. (Nu mă refer decît la spaţiul culturii, las liota curat inconştientă de analişti, moderatori, ziarişti care invadează spaţiul politicii.) Voi scrie doar că Moisil avea această telegenialitate, Frunzetti, de asemenea, Suchianu, da, Ecaterina Oproiu, da, Bernstein, da, Sedlacec, da, Dinescu chiar prea multă, atîţia alţi poeţi, martori indiscutabili ai epocii, nu, atîţia eseişti străluciţi (cum altfel?) nu, atîţia oameni de cultură anticomunişti dar şi antifascişti, deloc, în schimb "l-ai văzut pe păcătosul ăla de Beligan, aseară, la Eugenia Vodă? A fost excelent!"

Ultimă şi cochetă "formulă nr. 1" de cult al personalităţii din care sînt excluşi timizii şi discreţii, operaţie pe cordul deschis al atîtor vanităţi şi grandomanii, probă de foc pentru tot ce e "eu" şi tupeu, vis al mulţimilor biciuite de legea perfect democratică a tapajului conform căreia "cine nu apare nu există!", "cultura la televiziune" ar trebui să aibă o minimă luciditate, o minimă, fie şi ipocrită, modestie: să trimită toată lumea interesată de ea – mulţi, puţini, cît or fi! – în biblioteci, în muzee, în săli de concert, cinematografe şi cinemateci, oriunde nu există televizoare la care "se face cultură".

Radu COSAŞU

Bazar

Vieţi anterioare

Cotidianul *Naţional*, în pagina intitulată **La zi**, publică, în fiecare sîmbătă, vieţile anterioare ale cititorilor doritori să le afle. Pentru a-ţi descoperi trecutul nu trebuie mai mult decît să trimiţi un talon cu *numele, adresa, data* şi *locul naşterii* – aceleaşi date ce ţi se cer la orice angajare, solicitare, reclamaţie... Nu e necesar să-ţi divulgi nici măcar actuala ocupaţie şi nicicum hobby-uri, interese, trăsături de caracter. Trecutul poate fi aflat la fel de repede cum îţi comanzi prin poştă un aparat de masaj sau o răzătoare multifuncţională. E drept că trecutul pe care îl afli se reduce la elementele considerate esenţiale de redacţia paranormală a ziarului: *locul, data naşterii şi ocupaţia.* Numele nu ţi se precizează – te poţi mulţumi cu cel prezent.

Zonele din care provin actualii cetăţeni români sînt pline de farmecul şabloanelor exoticei *Arabia Saudită, Quebec-ul, Nordul Polar, sudul Africii, sudul Chinei, Japonia, Thailanda, Rusia, Statele Unite...* Nici unul din actualii cetăţeni ai *Caracalului, Buhuşiului* sau *Tîrgovişte*i nu au trăit, în altă viaţă, tot pe teritoriul României. Sarea şi piperul talonului vieţii anterioare o fac, însă, meseriile pe care conaţionalii noştri le practicau în timpuri imemoriale. Păcat că nu le ştim şi pe cele din astă viaţă, căci ar ieşi nişte comparaţii... Cam toate profesiunile din existenţele de altădată au o notă de pitoresc. Cele reprezentînd munci fizice sînt, în mare: *culegător, miner, constructor de drumuri, constructor de corturi, cioplitor în piatră, armurier, bijutier.* Acelaşi tip de ocupaţii apar şi etichetate mai general, în stilul lecţiilor de civilizaţie din manualele de istorie: *agricultor, vînător, păstor, meşteşugar.* Există şi varianta feminină a acestor profesii, mai ales că foarte mulţi din solicitanţii bărbaţi au fost, în altă viaţă, femei: *"Melinte Mihai Gabriel din Bucureşti (...). Aţi fost femeie (..) şi aţi fost soţie de miner".* Conform citatului, femininul se exprimă ades cu *"soţie de..".* Există, desigur, şi meserii tipic feminine, de care s-au bucurat un număr mare de curioşi paranormali: *cîntăreaţă şi dansatoare în trib, artizană, dansatoare la ceremonii religioase, actriţă, bucătăreasă şi, evident, vindecătoare.* Ajungem deja la meserii mai "înalte", artistice. În cazul bărbaţilor, ele pot fi *pictor de biserici, scriitor, cronicar, preot în trib, călugăr, maestru de invocaţii, pustnic.*

Între meseriile fizice şi cele intelectuale se situează *negustoria*, cu subramura de *cămătar.* Enumerarea de meserii iese din monotonie prin cîte un accent poetic: unii dintre solicitanţi (ce-i drept, puţini) au avut norocul să fie *ghicitori în stele.* Detaliile de acest fel te incită să intri-n joc: poate ai norocul să fii printre puţinii aleşi...

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Primele apariţii din septembrie

STEPHEN HAWKING
Visul lui Einstein şi alte eseuri

JOSÉ ORTEGA Y GASSET
Tema vremii noastre

HEGEL
Prelegeri de filozofie a istoriei

În curînd

CIORAN
Mărturisiri şi anateme

Trecerea prin reviste

O tragedie postmodernă

"Să sperăm că viaţa imită arta şi că noua ei viaţă va deveni la fel de extraordinară ca noua ei înfăţişare." Cuvintele aparţin unei cititoare a revistei **Vanity Fair** şi se găsesc la rubrica de "Scrisori" din numărul pe septembrie al lunarului americano-britanic.

În numărul din iulie, **Vanity Fair** a avut privilegiul de a publica un set de fotografii fabuloase ale Prinţesei Diana care hotărîse – la sugestia fiului său William, moştenitorul tronului – să se despartă de 79 de rochii ce-i aparţinuseră ca Prinţesă de Wales. Licitaţia de la Christie's a strîns 5,76 milioane de dolari din vînzarea acestor rochii, banii ducîndu-se către cele cinci organizaţii de luptă împotriva Sida şi a cancerului din Marea Britanie şi SUA. Ultima şedinţă fotografică pentru care Diana a-mbrăcat rochiile respective a ajuns între timp, din păcate, chiar ultima, accidentul din capitala Franţei, de-acum două săptămîni, amestecînd viaţa şi arta într-o versiune contorsionată a mitului Dianei şi al lui Acteon – în care, paradoxal, presa tabloidă joacă rolul zeiţei vînătorii, Prinţesa Diana pe cel al lui Acteon, iar paparazzi sînt cîinii deveniţi hiene...

"Nu e nimic spectaculos; e doar o femeie care face o treabă foarte grea", spusese celebra ziaristă Barbara Walters referindu-se la implicarea Dianei, în Angola, în campania contra minelor anti-personal. Iar editorialistul de la **Daily Telegraph**, Bill Deedes, afirmase: "în expediţia din Angola, mi-am dat seama că dacă i se încredinţează misiunea potrivită, aproape că devine alt om"... Fenomenul mediatic care a fost, pînă la urmă, Diana este explicabil dacă, pe lîngă carisma naturală şi stilul care o defineau (şi pe lîngă, firește, poziţia de "superstar" în ierarhia coroanei britanice!) adăugăm *aceste* trăsături ale persoanei sale. Ele au făcut, poate mai multe decît celelalte la un loc, dar în mod cert dependente de acestea, ca moartea ei să fie un şoc comparabil celui provocat de asasinarea preşedintelui Kennedy. "Puterea de seducţie a Dianei ca idol postmodern – scria ziarista de la **Vanity Fair** – ţine de abilitatea ei de a se înnoi şi de a se transforma – şi, *gonind ("by racing") doar cu puţin înaintea imaginaţiei noastre,* de a ne menţine într-o subjugare continuă..." (subl. m.) Cuvinte fatal premonitoare. Mai mult, scrisorile de la cititori consacrate Dianei, din numărul pe septembrie (conceput, desigur, înaintea accidentului!), sînt precedate de un subtitlu al cărui calambur cinefil (trimitere la titlul ultimului film al lui Gus Van Sant) capătă, acum, un soi de relevanţă morbidă: *"To Di For"*...

Pentru ce a murit Diana?

Indiferent de concluziile la care vor ajunge judecătorii parizieni şi de vehicularea, pitoresc-sinistră, a beţiei şoferului, răspunsul cel mai la îndemînă ar putea fi: pentru ca "filmul" să aibă un sfîrşit la care nu s-a gîndit nimeni. E genul de final pe care-l acceptăm într-o telenovelă, nu şi în realitate. Chiar dacă acest accident, care amalgamează brutal una din cele mai mediatizate femei din lume, un multimiliardar egiptean, un aproape-neverosimil *monsieur Paul,* o hoardă necrofagă de fotografi şi un Mercedes negru, pare să fi fost precipitat, matematic, de înseşi premisele "ecuaţiei"! Dacă este adevărat că viaţa imită arta, atunci moartea Dianei, ex-Prinţesă de Wales, este singura tragedie pe care mass-media – în goana ei după "autentic" – a turnat-o "pe viu", "în faţa ochilor tuturor" şi a lumii întregi... Locul acţiunii: un tunel din Paris. Ora: puţin după miezul nopţii. Gonind pînă la faţa locului, Mercedesul prinţesei şi cei şapte paparazzi au luat-o "doar cu puţin înaintea imaginaţiei noastre", înscenînd acea tragedie postmodernă care încremeneşte, o clipă, imaginarul.

P.S. Cele scrise mai sus se cer completate din perspectiva funeraliilor Dianei. Căci ele au fost urmărite, se pare, de aproximativ trei miliarde de telespectatori pe tot cuprinsul globului, fiind apogeul unui fenomen în care hiperbola este regulă de compoziţie... A fost oare, într-adevăr, "tragedia secolului" (cum au prezentat-o, la unison, CNN şi NBC)? Evident, nu – dacă ne gîndim la istoria acestui secol. Dar cred că am fost, fără nici un dubiu, *martorii* unei tragedii inconturnabile a postmodernităţii: una în care Imaginea şi Virtualul duc la katharsis. "Copil al tehnologiei", Diana s-a jucat cu aparenţele pînă în punctul în care propria ei moarte a ajuns să semene cu o imagine publicitară! Cea căreia controversa îi stătea mai bine decît Electrei, doliul, a avut parte de controversă chiar în timpul ceremoniei (vezi memorabilul discurs al fratelui ei, contele Spencer); iar fana concertelor rock, care a fost, a dat naştere post-mortem unui gen incredibil: *clipul funebru!* Preluat de toate canalele importante de televiziune, acest "clip" făcut "din mers" – cu Elton John cîntînd "Good-bye, England's Rose" pe imaginile maşinii mortuare croindu-şi drum prin mulţime, sub ploaia de flori aruncate – ne va urmări probabil multă vreme cu melancolica lui frumuseţe... (**Alex. Leo SERBAN**)

EDITURA
FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE

Noi apariţii:

– **Poezia românească în epoca romantică.** Volum îngrijit şi prezentat de Mircea Anghelescu. (Colecţia *Clasicii noştri*).

– Virgil Nemoianu. **Jocurile divinităţii.** Gîndire, libertate şi religie la sfîrşit de mileniu. Ediţie îngrijită de I. Ică Jr.

– **Memoriile principelui Nicolae Suţu.** Traducere, note şi comentarii de Georgeta Penelea Filitti. (Colecţia *Biblioteca Memoriei*).

– Elsa Lüder şi Paul Miron, **Lupul şi capra**. Une fable pour apprendre le roumain.

– Dragoş Moldovanu. **Dimitrie Cantemir între Orient şi Occident**. Studiu de stilistică comparată.

Lansări de carte:

• 15 septembrie, ora 18.00
Jocurile divinităţii
de Virgil Nemoianu
Prezintă prof. univ. dr. Mircea Anghelescu
Lupul şi capra
de Elsa Lüder şi Paul Miron.
Prezintă prof. univ. dr. Nicolae Manolescu

• 18 septembrie, ora 18.00
Luna de piatră
de Michelle Mazel.
Prezintă: Mircea Dinescu şi Magdalena Boiangiu.

Cronica literară de tranziţie

Eseul ca naraţiune reflexivă şi „dosar"

Bun găsit, stimabili cititori ai *Dilemei.* Vă invit să (re)deschidem împreună plicul, relativ voluminos, pe care l-am primit din partea Editurii *Biblioteca Apostrof* din Cluj (însoţit de un bilet din partea Martei Petreu). În plic erau două cărţi, proaspăt scoase, de Norman Manea. Una de proză, *Octombrie, ora 8,* şi una de eseuri: *Despre clovni: dictatorul şi artistul**. Pe cea dintîi nu am citit-o încă, pe cea de-a doua, însă, am sorbit-o precum recomanda **Hora** a se face cu Milcovul: "dintr-o suflare". (E normal să strîmbaţi din nas în faţa acestui clişeu "promoţional". Vă înţeleg. Vă aprob. Dar nu-l şterg). Cunoşteam unele (adică unul) din texte dinainte de Revoluţie, pe altele, de după; restul – le-am citit acum întîiaşi dată.

Avem de-a face cu o carte de eseuri, despre (în linii mari) diferitele tipuri de relaţii, interferenţe şi conflicte între scriitori români, pe de o parte, şi factorul politic dominant (legionar sau comunist), pe de alta, scrise în, şi, într-un fel, ca pentru străinătate (Norman Manea a "fugit" din ţară cu trei ani înainte de '89). Adică autorul se adresează unui public care, în principiu, habar n-are cine a fost Corneliu Codreanu, Gogu Rădulescu, Eugen Barbu, Adrian Păunescu şi, cu atît mai puţin, alde Ilie Purcaru, Artur Silvestri u.s.w. De aceea, fiecare eseu are şi un corp de note de subsol, unde, în afara trimiterilor bibliografice, sunt şi scurte crochiuri de portretistică moral-ideologică, savuroase în lapidaritatea lor intransigentă. Nu e cazul, însă, să vă închipuiţi cumva că, dotate cu aparat critic, textele ar fi niscaiva studii scorţoase, penetrabile doar bonzilor literarităţii. Aproape toate eseurile romancierului Norman Manea au şi un côté epic, un preambul (sau un filon) narativ-memorialistic. Omul, înainte de a cădea pe gînduri, ne istoriseşte cum a fost. Poate ieşi de aici chiar o micro-nuvelă, cum e începutul eseului *Istoria unui interviu,* cuprinzînd întîlnirea cu ofiţerul de Securitate, dialogul cu acesta şi scrutările psihologice implicite; sau povestea romanului **Plicul negru**, cu toate etapele plimbării lui pe la diverşi vigilenţi de serviciu, după ce, ca fundal, eseistul descrisese întreaga atmosferă de teroare şi umilire din "socialismul multilateral dezvoltat".

O altă notă dominantă, comună eseurilor lui Norman Manea, este structura lor de *dosar* (în sensul publicistic sau editorial al cuvîntului), recte un *corpus,* tinzînd spre exhaustiv, de materiale prilejuite de un *caz.* **Referatul cenzorului** reproduce în întregime (11 pagini) referatul din 1986 la romanul **Plicul negru**, un text, într-adevăr, arhirelevant pentru monstruoasa ipocrizie, pentru perversitatea duplicitară, pentru "subtilităţile" manipulatorii ale factorilor de decizie ideologic-culturală sub dictatură. **Felix culpa** trece migălos în revistă activitatea gazetărească şi propagandistică pro-legionară a lui Mircea Eliade şi apoi referirile la acea perioadă din opera diaristică şi memorialistică a marelui savant (cu insistenţă pe discreţia acestora şi pe caracterul lor auto-complezent). În text sunt invocate şi opiniile lui Dan Petrescu, Dan C. Mihăilescu şi Virgil Nemoianu. În **Postscriptum** e relatat "filmul" receptării acestui eseu în ţară: cum a fost publicat nu unde a dorit autorul, "valurile" pe care le-a stîrnit (masa rotundă din *Contrapunct,* cu intervenţiile lui Al. George, I.B. Lefter, Gh. Crăciun, Cr. Teodorescu, apoi A. Cornea în *22;* urmează o prezentare şi o analiză a poziţiei exprimate tot în *22* de Gabriela Adameşteanu). Dosarul e continuat, pe un palier superior, în finalul eseului **Blasfemie şi carnaval**. Norman Manea face aici o paralelă între primirea făcută (în Rusia / în Occident) eseului demistificator al lui Andrei Siniavski despre Puşkin şi primirea în România a eseului său despre Eliade, ca pe un *"lux al memoriei"*, ca o *"blasfemie la adresa marilor valori naţionale"* (p.209); e citată revista *România Mare,* apoi alte atitudini, succesive, din *22,* în contrapondere e reprodusă opinia lui Mircea Iorgulescu din *Dilema* şi, în fine, e citat serialul polemic al lui Cornel Ungureanu, cu dezvăluirea subterfugiului partizan la care a recurs criticul timişorean întru îmblînzirea unui pasaj jenant din junele entuziasmat de Garda de Fier. (Citit azi, în '97, nu văd, sincer să fiu, nimic supărător în demersul analitic al lui Norman Manea; faptele sunt reale, interpretarea sa e corectă, într-o manieră ponderată şi la obiect, nici un rînd din adevărata operă a marelui Eliade nu e ştirbit; ventilarea noţiunii de "denigrare" e o vulgaritate de adoraţie jandarmerească, iar argumentul că, vezi d-ta, nu cunoaştem suficient de bine opera lui Eliade pentru a ne permite să scoatem la iveală şi crîmpeiele inavuabile, mi se pare profund anti-raţional). **Istoria unui interviu**, după "nuvela" non-fiction cu securistul stilat, continuă cu reproducerea unei scrisori linguşitoare pînă dincolo de orice limite şi de un servilism purulent a lui A. Păunescu către N. Ceauşescu (*"mă adresez însăşi dreptăţii şi însuşi binelui cu chip de om"*), urmează fixarea în insectar a 4 personaje din ceea ce N. Manea numeşte *"grupul de şoc"* al scriitorilor ultra-ceauşişti (E. Barbu, A. Păunescu, C.V. Tudor, I. Purcaru) şi transcrierea esenţialului din reacţiile lor la interviul luat de Gh. Grigurcu lui N. Manea şi publicat (de Radu Enescu, în absenţa lui Al. Andriţoiu) în *Familia.* Autorul mai reproduce şi un pasaj din răspunsul indirect pe care a reuşit să-l dea într-o biată publicaţie cu circuit închis, după care lărgeşte unghiul şi priveşte problema din perspectivă europeană şi americană. Dosarul e îmbogăţit şi cu date despre evoluţia post-'89 a unora dintre protagonişti, în special redactorul-şef al *Românieî Mari.* În finalul "dosarului" putem citi interviul din iulie 1981, cu frazele sever anti-naţionaliste care au provocat scandalul.

Confesiune, naraţiune, analiză şi meditaţie în bună simbioză, rigoare morală şi finețe exegetică, vigoare a reconstituirii unui univers infect şi absurd, prin acumularea "pieselor" semnificative şi descoaserea lor cu gravitate est-etică (să spun, în treacăt, că tentele burlesc-pamfletare din eseul **Despre clovni**... nu-l prind bine pe autor), stil, în ansamblu, de o naturală şi suplă cerebralitate – cu atari calităţi, volumul lui Norman Manea se înscrie în eseistica de vîrf a ultimilor ani.

George PRUTEANU

*) ("Faţă de traducerile existente, această ediţie este revăzută şi adăugită" – menţionează nota de *copyright* de pe p.4), Biblioteca Apostrof, Cluj, 1997, 232 p., 15.000 de lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

La Costineşti, răsăritu-i pe gratis

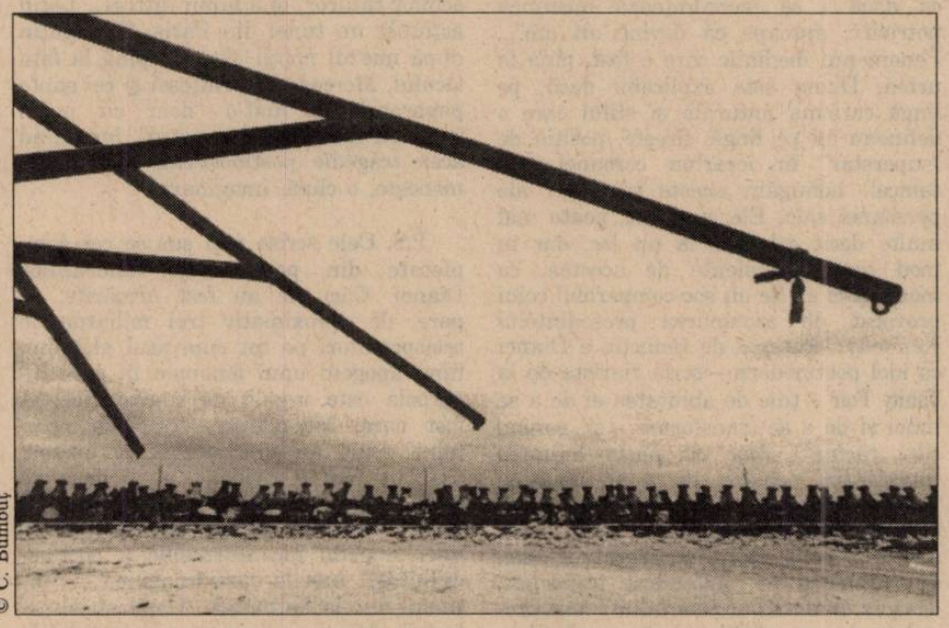

© C. Bumbuţ

Încă dinainte de revoluţie se vorbea de spiritul Costineştiului, o staţiune a tinerilor şi pentru tineri. În fiecare an avea loc un adevărat exod spre acest "pămînt al făgăduinţei". Aici căpătai iluzia unei libertăţi vremelnice, aici se legau prietenii şi începeau poveştile de dragoste, aici erai încîntat că nu vedeai la tot pasul familii cu mulţi copii, împovărate de griji pe care nu şi le puteau uita acasă, aici nu mai aveai contact cu decrete şi comunicări venite "de sus". Studenţaşul sosit în vacanţă era întîmpinat dintru început de panouri aparent optimiste, pe care scria: "În Costineşti tristeţea este strict interzisă!" sau "B.T.T. – Bucurie, Turism, Tinereţe". Astăzi, acelaşi student ajuns la Costineşti găseşte panouri asemănătoare: un soare surîzător savurînd o sticlă de Coca-Cola şi mesajul – "Bine aţi venit în Costineşti!". Apoi eşti invitat să descoperi noua înfăţişare a staţiunii, atît de reprezentativă pentru o ţară în tranziţie: un imens bazar care te poartă cu gîndul la primele consignaţii de după '89, unde se vindeau laolaltă pantofi, ţigări, dulciuri şi chiloţi iar pe firmă scria "Florărie".

De la an la an aspectul staţiunii a suferit modificări (din fericire nu esenţiale) însă vara aceasta el e aproape de nerecunoscut. Comerţul a erupt ca un adevărat vulcan. Dacă acum un an în sat existau cîteva terase şi baruri binecunoscute, acum ele se înşiră ca pe aţă, de nu mai ştii încotro să-ţi îndrepţi privirea. Aproape orice ţăran care închiria pînă acum vreo două camere amărîte şi-a trîntit între timp un mic **boutique** în faţa porţii. Poţi aprecia şi cunoştinţele de limbă engleză ale patronilor – doar nume pompoase: **Green Café, Terasa Yellow** etc. Ai spune că există o adevărată concurenţă între aceste localuri. De fapt ele oferă cam aceleaşi produse la cam aceleaşi preţuri: mici, fripturi, ciorbe, bere etc. Doar ambianţa diferă, dacă ea mai contează, căci la orice oră aşa-zisele bistro-uri sînt pline, şi e o adevărată aventură să-ţi găseşti un loc la o masă, pentru prînz.

Comerţul cu mîncare este cel mai profitabil. De aceea deasupra Costineştiului pluteşte o permanentă aromă de fripturi şi pizza amestecată cu briza sărată. Nici măcar calitatea nu diferă. Foarte preţuit este Kebab-ul la 6.000 de lei, care te ademeneşte printr-un mesaj subliminal, o halcă de carne frigîndu-se, ca apoi să descoperi dezamăgit că în cifla ta se găsesc cîţiva cartofi prăjiţi şi salată de varză. Urmează comerţul cu hot-dog la un preţ de 3.500, într-o nouă prezentare. Şi, nu în ultimul rînd, comerţul cu hamsii, peştişori proaspăt prăjiţi şi atît de săraţi că ţi se par bulgăraşi de sare ("Nu-i nimic, se trage berea după ei!") la un preţ mai mic decît cel al cartofilor prăjiţi. Şi să nu uităm pizza de diferite forme şi mărimi, cea mai apreciată fiind cea din centrul staţiunii, "de la ceas", care are o anumită tradiţie (exista şi înainte de Revoluţie) şi care şi-a păstrat savoarea.

Sătul de atîtea miresme ispititoare ce sfîrşesc prin a te îngreţoşa, descoperi cu încîntare un cort galben unde se vinde doar bere Timişoreana (2.500 – paharul) şi te bucură acest specific al localului: "Nu găseşti nici măcar o sămînţă sau o ţigară de poftă, aşa că n-ai ce face: stai şi bei bere!".

Pornindu-se de la ideea: "Nimic fără profit", apar şi alte afaceri: vînzarea de casete şi CD-uri, de felicitări trăznite de tipul celor în formă de damigeană cu mesajul "Un sejur de-o săptămînă/ Cu o damigeană-n mînă" sau celor pentru studenţi cu un morcov desenat sub care scrie "Ai restanţă, n-ai vacanţă,/ Asta n-are importanţă!". Dacă n-ai pe ce cheltui banii, eşti atras de medalioanele ce conţin într-un recipient de sticlă un bob de orez, pe care e inscripţionat numele tău sau al iubitei. Le găseşti la un preţ de 8.000 de lei, la concurenţă cu un horoscop realizat pe computer sau cu autohtona Alba-Neagra.

Alte ispite: parcul de distracţii din spatele Poştei, care te întîmpină cu un poligon de carturi şi... cam atît, biliard, ping-pong, jocuri mecanice, simulatoare auto, închirieri articole sportive (de la patine cu rotile la mingi de volei). Poţi să-ţi plimbi iubita sub clar de lună cu hidrobicicleta pe lac, sau, ziua, să faci senzaţie cu "papucul zburător" pe mare. Şi să nu uităm cuşca din sîrmă, cu plasă elastică care te azvîrle în sus. Aici poţi să sari după pofta inimii, pentru 5 minute plătind 4.000 de lei.

Ţăranii s-au obişnuit cu noul lor mod de viaţă: trăiesc din comerţ. Întrebaţi dacă nu-i deranjează că satul lor a devenit un adevărat bîlci, clipesc nehotărîţi: "Lasă că-i mai bine aşa! E frumos!". Majoritatea oferă camere şi locuri de cort, însă sînt nemulţumiţi. "Vin la începutul sezonului cei cu impozitele şi verifică cîte camere avem. Pun impozite pe fiecare cameră, chiar dacă nu-i de închiriat. Noi le plătim, apoi mai e şi apa, lumina electrică... Care mai e cîştigul nostru?" protestează un sătean. Cu toate acestea doar în cîţiva ani ei îşi cumpără maşini şi apartamente în Constanţa, îşi deschid baruri.

Staţiunea propriu-zisă a fost luată în stăpînire de marile firme care, se pare, au investit mult. În primul rînd firmele de ţigări: **Assos, Camel, Marlboro, Gauloises**. Pentru a-şi face reclamă acestea trimit pe plajă fete frumoase care oferă ţigări. Eşti încîntat cînd te opreşte o blondă surîzătoare şi extrem de amabilă: "Sînteţi fumător? Aţi încercat **Gauloises**?" Discotecile funcţionează tot sub egida marilor firme: **Monte Carlo, Skip. Gauloises** are cel mai mare succes, a deschis o discotecă de tip occidental pe plajă, cu intrare liberă, cu sonorizare excelentă şi cu animatoare. Eşti surprins şi dezamăgit de noul ceas. Celebrul ceas din Costineşti a rămas locul clasic al întîlnirilor între prieteni. Înainte era pitoresc, o relicvă comunistă care, bineînţeles, nu mergea dar îţi dădea senzaţie unei întoarceri în timp. Acum a apărut peste noapte un ceas potrivit la minut, vopsit în alb şi roşu, ce-şi poartă cu mîndrie reclama: **Coca-Cola**.

Sesizezi fără să vrei deosebirile între noapte şi zi. Ziua oamenii sînt egali, în costume de baie, prăjindu-se la soare pe plajă, preocupaţi fiecare de bronzul său, bucurîndu-se de băile în mare, cedînd micilor ispite ale vînzătorilor ambulanţi: porumb fiert, năмol, îngheţată. Predomină ardelenii şi graiul lor pigmentat cu cîte un "Servus" sau "Ioi!" îţi încîntă auzul. (Este deja binecunoscută gluma de acum cîţiva ani. Cineva anunţa la **Radio Vacanţa** "Vino repede acasă. A căzut Caritas-ul. Mama.", şi o jumătate de plajă se ridica panicată.) Aţipeşti pe cearceaf ascultînd Radio Vacanţa sau, mai nou, Pro-FM Costineşti, caşti gura la concursurile de karaoke sau sportiv-distractive, nu te mai deranjează ţîrîitul celularului de pe cearceaful de alături şi vocea impacientată: "E ceva urgent? Vi-l dau pe soţu'!".

Noaptea, însă, apar diferenţele datorate banilor şi delimitării zonelor din Costineşti: împrejurimile hotelului **Forum** cu terase scumpe şi discoteca luxoasă **Vox Maris**, zona centrală în care cei fără bani fac chetă, zona studenţească a căsuţelor de piatră, aparent neschimbată, cu petrecerile de prin camere. Majoritatea vilegiaturiştilor se îndreaptă spre discoteci. Aici într-adevăr există o concurenţă între discoteca cu tradiţie **Ring** (7.000 de lei intrarea) şi discoteca **Tineretului** (10.000 de lei). Pe lîngă preţurile piperate ale barurile de discotecă îţi mai uşurează buzunarul şi taxa de WC, 1.000 de lei (no comment!). Dacă n-ai chef de discotecă te poţi îndrepta spre **Teatrul de Vară,** unde au loc spectacole ale trupelor **Vacanţa Mare, Divertis** etc.

Abia noaptea cunoşti celălalt chip al Costineştiului, aspectul său dezolant. Nimeni nu se străduieşte să lumineze staţiunea, bezna e alungată doar de reclamele sclipitoare ale marilor firme. Obeliscul – simbolul Costineştiului – a devenit un depozit de gunoaie. De fapt gunoaiele se revarsă de peste tot şi se îngrămădesc în maldăre pe care nu le ia nimeni în seamă: cutiile de **Coca-Cola**, pachetele de **Assos** sau **Gauloises** etc., în timp ce coşurile de gunoi tronează goale şi te întreabă cu ironia unei vechi inscripţii: "Nu-i aşa că mă iubeşti?". Băncile şi statuile de odinioară, ornamente care n-aduc nici un ban, se pierd în întuneric, toboganul acvatic a ajuns şi el o epavă, o umbră gigantică ce-ţi bîntuie noaptea fără vise. Nu s-a mai construit nimic doar "pentru amorul artei", poate doar o platformă cu două şezlonguri, pe plajă, de unde poţi asculta marea; şi ea face, cu nonşalanţă, publicitate unei mari firme.

Dimineaţa, după o noapte de nesomn, poţi asista la singurul spectacol fără bani din Costineşti: răsăritul. Tinerii ameţiţi şi buimaci invadează plaja pentru a ocupa un loc cît mai bun, se aşează pe nisip, stau cîteva minute, privesc şi pleacă, uşor dezamăgiţi: parcă şi răsăritul e lipsit de farmec. Apoi merg cu toţii la culcare, calculînd mental cîţi bani le-au mai rămas şi imaginîndu-şi ce distracţii îi mai aşteaptă. Inima Costineştiului pulsează mai departe... şi mîine e o zi!

Adina POPESCU

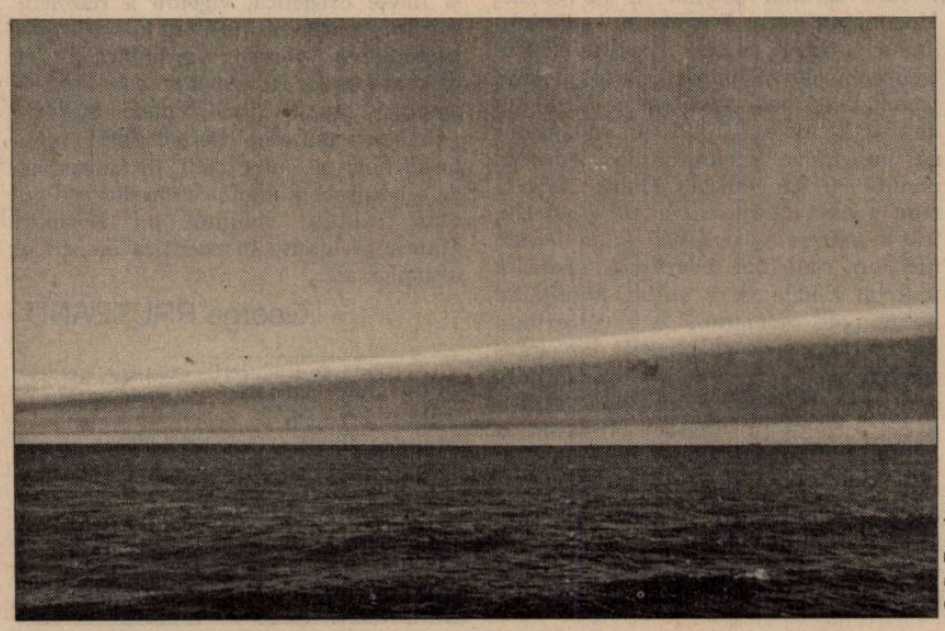

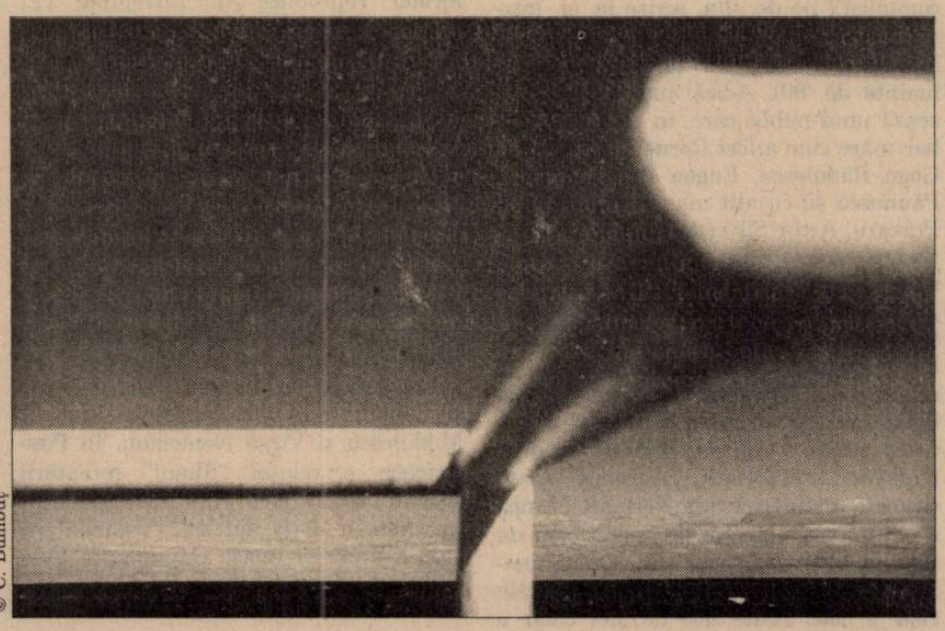

© C. Bumbuţ

Socio-hai-hui

Recursul la tradiţie

Rudenie şi moarte

Un prieten balcanic dezvolta în lucrarea sa de doctorat teza conform căreia "modernizarea societăţii implică o refulare a eticii darului (...). Spre deosebire de strămoşii săi, omul modern şi-a creat mijloacele de a se achita faţă de celălalt nu îndatorîndu-l la rîndul său, ci formalizînd raporturile cu el prin intermediul unor mediatori raţionali precum banii, dreptul sau informaţia". Şi mai ales, "procesul care a creat individul autonom (propriu modernităţii) este cel prin care se refuză datoria «ontologică» faţă de morţi, de generaţiile precedente".

Moartea rămîne cea mai bună măsură a vieţii. Să privim deci puţin cum se moare la noi, astăzi, pentru a înţelege mai bine cum ne este traiul. Este el, din acest punct de vedere, "tradiţional" sau "modern"?

În "credinţa noastră strămoşească" se moare în familie. Moartea este o problemă de rudenie, căci nu poţi să mori bine dacă rudele tale nu-şi fac datoria faţă de "dalbul călător". Iar ele şi-o vor face, căci altfel Moartea le va încurca rosturile Vieţii, revenind ca moroi să mănînce din neam, din vite sau din păduri şi cîte şi mai cîte. Un şir întreg de practici rituale şi pomeni constituie "datoria ontologică" ineluctabilă a rudelor faţă de mortul lor, astfel încît acesta nu este şi nu poate fi singur în moarte. Mai mult decît atît, prin vise se continuă o intensă comunicare între mort şi neamurile sale rămase aici, datoare să-i trimită, prin pomeni, cele necesare vieţii de dincolo. Relativ mai recent, dar de suficient de mult timp pentru a figura ca "obicei din bătrîni", suspicioşi şi neîncrezători, ţăranii au încercat să vicleniască cu moartea şi să-şi dea singuri de pomană, din timpul vieţii, cele necesare. Din fundul Gorjului pînă la porţile oraşului, la Snagov sau Bragadiru, oameni prevăzători îşi oferă de pomană, din vreme, un întreg "trusou" – cum se exprima o ţărancă din Snagov. Familia îşi păstrează "datoria ontologică" faţă de morţii săi, dar oamenii au devenit neîncrezători.

În alte părţi, lucrurile se petrec altfel. La vecinii noştri saşi, de pildă, moartea este o problemă a Vecinătăţii, adică a unei instituţii asociative care nu are – sau în orice caz nu mai are de mult – nici o legătură cu rudenia. La aceasta se adaugă "raţionalizarea" proprie spiritului protestant, pentru care, de pildă, orice pomană ar fi lipsită de sens. Moartea este aici un destin personal: poţi să mori bine dacă tu personal ai trăit bine. Soarta ta pe lumea cealaltă nu depinde de bunăvoinţa rituală a rudelor; înmormîntarea este un "serviciu" care se plăteşte, aproape ca la pompele funebre. Influenţaţi de saşi, românii de prin aceste părţi au preluat şi ei instituţia socială a Vecinătăţii. Imitaţia s-a oprit însă în faţa Morţii: *vecinătatea ajută familia să-şi îngroape morţii* – explică un ţăran român din zonă. "Datoria ontologică" rămîne inconturnabilă.

Tradiţionalism de o parte, modernism de cealaltă? Poate. Ar fi însă un răspuns pripit şi nediferenţiat. Lumea în care trăim cunoaşte multiple grade şi forme de îndepărtare de la legămîntul de rudenie al "datoriei ontologice faţă de strămoşi", fiind astfel distribuită diferit, din acest punct de vedere, între "tradiţional" şi "modern". Dar mai probabil că nu aceasta este adevărata problemă, ci aceea a raportării la Moarte, adică la Viaţă, care oricum transcende gîlceava Tradiţiei cu Modernitatea. Chiar dacă poate fi o măsură a ei.

Vintilă MIHĂILESCU

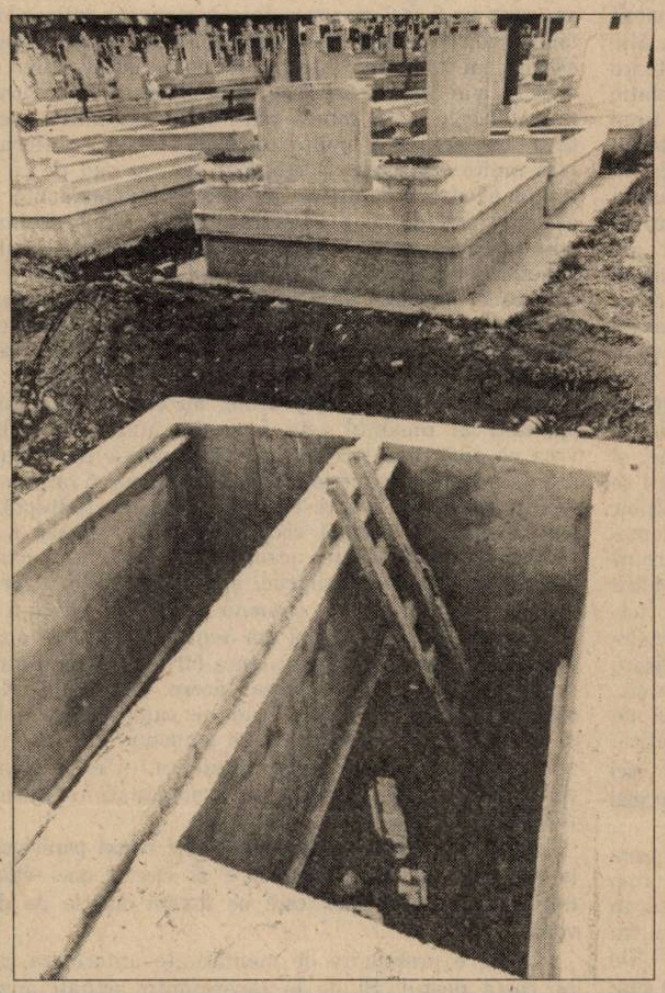

© C. Bumbuţ

Cronica ideilor sociale

Proprietarii de gunoaie

– my house is my castle –

Maidanele sînt sincere, chiar dacă pline de gropi, gunoaie, resturi de animale şi de foste viitoare construcţii. Maidanele sînt unidimensionale – nu există o faţă pentru public, pitorească, uzuală şi nici – după cortina focurilor de tabără – culisele în care să fie aruncate resturile spectacolului. Privirea unilaterală a primăriilor de sector nu străpunge aceste geografii întunecate. Întrucît, pe lîngă maidanele extinse pe zeci şi sute de hectare, spontan, ca un fel de eliberare de geometrie, oraşul cuprinde, sub denumiri diferite, sute de alte maidane. Ele se numesc spaţiul administrativ al întreprinderii X, fişia de verdeaţă din jurul blocurilor (uneori este o fişie asfaltică) sau curtea instituţiilor de învăţămînt. Deosebirea între maidanele obişnuite şi cele prinse în graficele de urbanism din primărie stă în faptul că în curtea instituţiilor gunoiul este monoindustrial, expus la vedere, vegetaţia are o premeditare aproximativă, iar clădirea din centrul maidanului este în mod oficial locuită. Este neclar statutul juridic al acestor maidane – între primării şi administraţia publică locală metrii sînt fie prea lungi fie prea scurţi. Oricum, măsurătorile nu corespund şi nimeni nu ştie pînă unde trebuie să întindă grebla sau cupa escavatorului. Şi cînd intervine şi responsabilitatea instituţiei sau întreprinderii – atunci măsurătorile nu mai contează. *În casa mea, fac ce vreau. Depozitez rezervoare uriaşe în care plutesţe apa reziduală a ploilor din ultimele decenii, reziduuri tehnologice, scheletele semicarbonizate ale unor maşini defuncte. Pentru a nu mai pune la socoteală chiar şi puţinele utilaje funcţionale care agonizează acum, scăpînd bălţi de ulei şi motorină.* Cînd aceste lucruri nu mai încap nici în actele contabile şi nici în curtea întreprinderii, trebuie găsită o cale de a scăpa cu discreţie de ele. De regulă, în spatele blocurilor, oamenii sînt obişnuiţi şi, de multe ori – după cum se vede –, respectă gunoiul industrial. Faţă de maidanele obişnuite, blocurile sînt plurifuncţionale, ele descoperă sau ascund conform unui subtil şi complicat mecanism al pudorii. Dacă la faţadă poţi vedea pubelele expectorîndu-şi conţinutul pe zeci de metri pătraţi în jur, apoi vestimentaţia pestriţă a locuitorilor expusă în ochii publici, într-un exces de sinceritate fraternală, mobila veche înghesuită în balcoane sau antene nefuncţionale ruginind pe acoperişuri, în spatele blocului, însă, adică departe de stradă, se înghesuie artileria grea a gunoaielor, quintesenţa de maidan. Ca un val care bate disperat în ţărm, maidanele urcă pe verticală, în spatele blocurilor, sub forma igrasiei, muşiţei dese şi fertile, a tăblăriei deşirămate, a ziguratului menajer pe care animalele semisălbatice de cartier îşi improvizează Disneylandul. Acest maidan parcelat şi distribuit, în ani, cu generozitate, fiecăruia, transformat în spaţii infernale, scene ale iraţionalului mascate de aparenţa urbanităţii, civilizaţiei, sînt fără speranţă, în măsura în care blocurile, întreprinderile sau instituţiile de învăţămînt sînt împietrite în afara istoriei. Dacă maidanele anarhice mai pot fi transformate în parcuri, pieţe sau spaţii locuibile, maidanul din spatele blocului aparţine destinului şi este fatal. Oamenii s-au consolat cu existenţa lui şi îl întreţin zilnic, adăugînd noi straturi. Singura neliniştе este că maidanul din spatele blocului începe să contamineze peisajul, să-l scoată încet din geografie. Şi atunci la ce ar mai fi bună pudoarea?

Sorin ŞERB

Pagini realizate de
Delia VERDEŞ

Telalii fără fruntarii

Angajăm maeştri de ceremonii

Acum cîţiva ani, ascultam văicărelile unor amici: un artist plastic – din aceia cărora le place să se dea în spectacol, după moda americană, cu scălîmbăieli în public şi provocări la adresa "oamenilor de bine"– şi un actor, ahtiat şi acesta după experimente şi improvizaţii-n stradă, menite cică să destabilizeze moravurile burgheze. Ultima lor "acţiune", în care-şi puseseră atîta nădejde, dăduse greş: nici unul din plimbăreţii duminicali de pe Calea Victoriei n-a acceptat să treacă printr-un tunel alcătuit din muzicieni înţoliţi în menestreli de curte, care produceau un mare vacarm; să privească apoi o actriţă durdulie destul de dezbrăcată care se agita într-o mare colivie suspendată, tapetată cu decupaje din revistele de cultură, zbierînd o poezie cu înţelesuri şi aşa destul de obscure, făcută însă de-a dreptul ininteligibilă de dicţia jalnică a recitatoarei; pentru ca, la sfîrşit, să primească spre citire un manifest plin de sloganuri metaforice în favoarea măririi bugetului pentru cultură.

Poporul român e moale şi apatic, îmi spuneau cei doi (şi ochii umeziţi de alcoolism le dădeau un aer tragic), degeaba încerci să-l implici pe bizon într-un *happening*, că nu reacţionează, nu pricepe nimic, ba mai te şi sictireşte, ca pe-un cerşetor. «N-avem cultură, dom'le, aicea nu e Avignon, să facă hora pietonii-n jurul tău, numai ce te văd c-un fluieraş în gură.» Degeaba am încercat eu de colo să le amintesc că am avut şi noi marile noastre *happening*-uri populare, cînd cu Revoluţia şi cu Golaniada, şi că mai toate mitingurile deviază inevitabil, cu toate nemulţumirile şi revendicările ce le prilejuiesc, în serbări spontane pline de culoare şi creativitate colectivă, comparabile cu Avignon-ul, Edinborough-ul sau Pamplona. Aş! Nu-i acelaşi lucru, îmi replicau blazaţi amicii mei, ce amesteci cultura cu politica, neliniştea poetului cu foamea vulgului, aspiraţiile noastre eterne şi sublime cu măruntele obsesii ale prostimii, eminamente sterile şi fatalmente futile. Le-am reamintit că şi ei tot la păpică se gîndeau în definitiv, atunci cînd cereau suplimentarea fondurilor pentru cultură. Replica lor – vi-o închipuiţi: aceeaşi jelanie despre sacrificiile artiştilor, despre condiţia lor de marginali, de neînţeleşi, de martiri ai propăşirii omenirii prin *ccculllltuuurrră*, într-o salată a locurilor comune autocompătimitoare, de la Hugo la Huxley cel puţin.

I-am revăzut de curînd pe cei doi. S-au mai împlinit, s-au mai scuturat de jeg şi şi-au adăugat privirii lăcrămoase un pic de cuperoză care dă bine cu barba-ncărunţită şi blonzită de tutun. Par mulţumiţi de ocupaţiile actuale. Actorul, ajuns şi regizor prin forţa ambiţiei şi a veleităţilor, conduce o trupă de teatru "alternativ" care, la cererea diverselor firme dornice de publicitate, organizează "acţiuni", ce-i drept promoţionale, prin oraş: de la strigăturile "retro" tip *Lume-lume* şi *ia hot-dog-ul, neamule* – pînă la *sampling* stradal, adică împărţirea de eşantioane gratuite «la tot bizonul». Pictorul se dă acum scenograf şi face standuri, rampe şi decoruri kitsch-oase, tot în scop publicitar, «ce vrei, pentru nemîncaţii ăştia», care «ai dracului, se-nfig ca disperaţii cînd aud de premii, dacă s-ar putea să le bagi posmagi în gură»... Nu-i mai întreb ce a rămas din visele lor de odinioară, pentru că nu vreau să le aud obişnuitul lamento cabotin. Iar să le spun că ei şi-au îndeplinit de fapt visul graţie publicităţii şi că evenimentele pe care le organizează astăzi sînt cele mai adevărate *happening*-uri, "acţiuni" ori "instalaţii" posibile – ar fi prea dureros pentru bieţii histrioni fanfaroni ce nu vor decît să guste liniştiţi şi bine plătiţi din voluptatea ratării.

Florin DUMITRESCU

Entuziasme, inerţii, reflecţii

– convorbire cu prof. univ. Alexandru DUŢU, de la Facultatea de Ştiinţe Politice, Bucureşti –

De mult nu ne mai surprind cifrele mari: "recoltele-record" şi actualele pagube de anvergură ne-au blazat. Cum am mai putea lua în seamă numerele mici? Am trecut, astfel, cu nemeritată lipsă de uimire, pe lîngă o cifră apărută de curînd în ziare: 4000 de revoluţionari au renunţat să mai pretindă certificate de luptători în zilele din dec. '89, lipsindu-se atît de glorie cît şi de avantajele aferente. Titlul ştirii ar fi putut îndreptăţi speranţele noastre de regenerare morală prin revoluţie: patru mii de caractere nu se întîlnesc în fiecare zi – şi încă acţionînd toate ca unul! Dar restul textului preciza că transformarea de pe o zi pe alta a atîtor combatanţi curajoşi în oameni obişnuiţi avea o cauză banală şi concretă: verificarea dosarelor. Cînd şi cum putem vorbi într-adevăr de schimbările de mentalitate atît de aşteptate de noi toţi? Stăm de vorbă cu prof. univ. **Alexandru Duţu**, *de la Facultatea de Ştiinţe Politice a Universităţii Bucureşti.*

Întreg şi parte

Stimate dle profesor, care ar fi cea mai cuprinzătoare definiţie a mentalităţii?

Alexandru Duţu: S-a bucurat de mare circulaţie o definiţie a istoricului francez Fernand Braudel, care spunea că mentalităţile sînt "prisons de la longue durée", închisori ale gîndului, ale reflecţiei, ale vieţii spirituale, care necesită timp pentru a se schimba. Mie mi se pare totuşi că viziunea lui este prea debitoare marxismului şi pune prea mult mentalitatea în relaţie de dependenţă cu viaţa materială. Evident, atîta timp cît sîntem în corp, nu există o autonomie a spiritului, dar nu putem ignora un oarecare joc care face ca anumite gînduri, anumite obiceiuri, anumite atitudini şi reflecţii, să revină după o epocă îndelungată, sau să se modifice repede, urmînd nişte legi proprii ale mentalităţilor. Cred că e foarte important să facem deosebirea între "automatismele gîndirii" şi gîndirea clară, cea care se împrospătează repede, între comportarea inerţială, fiindcă aşa "am apucat", "aşa ne-am deprins", şi reflecţia necesară asupra imediatului şi a evenimentului ce ne îndeamnă să căutăm şi să găsim răspuns întrebărilor noastre. Studiul mentalităţilor a devenit foarte important acum, la noi şi în lume, şi sînt bucuros să văd că la ora actuală la Universităţi se înmulţesc cursurile privitoare la istoria mentalităţilor şi se afirmă cu autoritate nume de specialişti în domeniu – Dolores Toma, Toader Negoiţă ş.a. Mi se pare că interesul pentru studiul mentalităţilor şi al schimbării acestora devine acum şi mai acut, fiindcă trăim, totodată, şi un timp al excesivei specializări: vine sociologul şi-ţi dă o explicaţie, vine specialistul în planificare economică şi-ţi dă o alta, analistul politic o a treia etc. Mentalitatea te duce către rădăcinile unei gîndiri şi ale unei situaţii şi-ţi oferă o perspectivă globală, sintetică.

Excesul de informaţie de astăzi – nu ne referim aici la cea specializată – nu ne împiedică să căpătăm tocmai această vedere de ansamblu?

Într-un mediu modern, în viaţa orăşenească, vrem nu vrem, avem nevoie de informaţie. Pe mine m-a obsedat episodul relatat de Noica, privitor la acel ţăran care, deşi martor la un incendiu la căpiţele de fîn, nu poate da nici un amănunt: "Ce-ai văzut?" "Nimic." "De ce?" "Mă uitam la oi". O formă de civilizaţie foarte concentrată asupra unor adevăruri/interese proprii – aceasta a fost, în mare parte, caracteristica satului românesc: informaţia nu i-a fost strict necesară. La oraş lucrurile se schimbă, ea devine foarte preţioasă. Dar dacă aceasta mă asaltează mereu – nu mai gîndesc. Aici e drama.

Schimbarea de sus

Care ar fi, pentru societatea noastră, momentele semnificative de transformare a mentalităţilor?

Două momente mari cred eu, ne apasă sau – ca să nu fim sentimentali! – au consecinţe importante, durabile în gîndirea şi comportarea noastră: modernizarea rapidă din secolul XIX şi regimul comunist. În secolul trecut are loc – cum ştim – o răsturnare de proporţii vizînd modernizarea, apar noi comportamente, noi moduri de gîndire, se încetăţenesc alte obiceiuri. Să luăm două exemple de lucruri importante şi neimportante ce se petrec atunci simultan. Regimul alimentar, de pildă, eu nu l-aş trece la aspectele neimportante, deşi n-are consecinţă imediată asupra vieţii intelectuale. Totuşi, odată cu introducerea bucătăriei franţuzeşti, se reduc zilele de post, iar asta modifică într-o oarecare măsură şi ritmul vieţii cotidiene. Ceea ce înainte era permis sau nepermis e privit altfel, se descoperă o savoare a traiului, care provoacă însă şi suferinţe fizice, declanşează în epocă boli gastrice etc. Ca element foarte important pentru acel timp, aş menţiona începutul construcţiei politice în societatea românească. De la un regim în care Principele era o persoană charismatică, plină de autoritate, se trece la adunările de "stări", apoi la adunări naţionale cu alegeri: asta provoacă o transformare rapidă, care nu este însoţită, aşa cum ar fi fost necesar, de o participare integrală a membrilor societăţii. Oamenii nu înţeleg de ce trebuie să facă un lucru sau altul, la fel cum, astăzi, peste un veac şi mai bine, o serie de contemporani de-ai noştri nu înţeleg în ce ar consta rolul lor în devenirea societăţii. Aşteaptă mai multă prosperitate de la reformă, mai multă satisfacţie personală, dar nu văd de ce ar trebui să avem o justiţie puternică, independentă de executiv sau de ce e neapărat nevoie să se schimbe administraţia publică. Acum, cetăţeanul poate să dea în judecată instituţia, de pildă: "vai de mine, cum o să dau eu în judecată locul care-mi dă pîine"? În *mentalitatea prezentă,* noi avem de-a face cu consecinţe îndepărtate şi cu consecinţe foarte apropiate ale stării de azi. Construcţia politică făcută foarte rapid în secolul XIX a lăsat nişte urme: nu cred că mă înşel spunînd că românul este favorabil autoritarismului, vrea să aibă de-a face cu un regim politic care "pune ordine"; chiar cu orice preţ, după unii, numai ordine să fie. În Europa cea spre care dorim să ne îndreptăm, secolul XVIII a format societatea civilă. Atunci s-au afirmat aproape toate academiile mari, au apărut societăţile savante, cluburile, sau chiar acele taverne specifice sudului, unde oamenii se strîng, discută şi pun la cale politica. Şi noi am avut cafenele, dar acolo se jucau zaruri şi se măcina mica bîrfă, pînă cînd intra pe uşă poliţaiul şi se făcea tăcere. În secolul XIX construcţia politică "de sus" cade pe capul cetăţeanului şi nu-l mai lasă să se angajeze personal. Nu, să vină statul să facă nişte reforme uluitoare, – "el ce treabă are?" – iar noi să ne trezim peste noapte că am devenit prosperi...

Acest "individualism negativ" – ce-şi refuză participarea la schimbări, şi la dialog, nu e şi efectul unei viziuni fragmentare, tot de sus, care ne fixează etapele de dezvoltare?

Da, e o prelungire de mentalitate anterioară care ne costă destul. Şi de la guvernanţii actuali auzim formule cam de genul "întîi facem reforma economică, şi după aceea vine şi rîndul culturii sau al sănătăţii". Aş mai adăuga ceva aici: cine urmăreşte literatura occidentală, dar şi din alte părţi ale lumii, vede că, de prin anii '80, România a dispărut de la indice; nu mai interesa! Dacă tu, român, voiai să intri în corespondenţă cu un străin, el, politicos, mergea pînă la un punct, apoi înceta conversaţia. La reintrarea în circuit avem de depăşit un handicap imens. Dar, dincolo de discursurile noastre frumoase despre reintegrare, avem nevoie de dialog la nivelul fiecărui grup de specialişti: medicii cu medicii, istoricii cu istoricii, sociologii cu omologii lor din străinătate etc. Cît nu se identifică acest dialog la nivel de persoane şi specialişti, declaraţiile noastre de dor de Europa rămîn insuficiente, fără efectul scontat. Tot ca o consecinţă a mentalităţii instaurate în secolul XIX, atunci cînd cineva deţine la noi puterea, caută s-o administreze în folosul obştei aşa cum o înţelege el. Omul politic crede că are o idee generală despre toate, merge cu ea, şi rezolvă lucrurile cum poate şi cum se pricepe, nu-l consultă pe specialist. Neluat în seamă, specialistul, la rîndul lui, se simte frustrat şi-ar vrea tare mult să pună mîna pe putere. Apare o confuzie generală, de pe urma căreia suferim toţi. Dacă nu există comunicare între omul politic şi specialist, iar comunicarea cu exteriorul nu se petrece cum ar trebui, repercusiunile pe plan mental devin incalculabile: se încurajează stările emoţionale şi se descurajează ideile clare. Drept vorbind, acum, pe planul mentalităţilor noi trăim cu deosebire emoţional.

Noi – buricul pămîntului, lumea – o provincie...

Dorinţa de schimbare bruscă a mentalităţilor naşte şi efecte de bumerang: aţi putea numi cîteva?

Fiindcă ne scăldăm în emoţii în loc să ne trăim ideile, în locul informaţiei clare şi controlabile, prelungim stări afective, cultivăm metafore: "NATO nu ne iubeşte", "Franţa ne adoră", "NATO sau moartea" etc. De fapt, nu ştim exact în ce lume trăim. Un filosof ar atribui această percepţie eronată lipsei de contact cu imediatul. Dar şi să fii prea implicat în imediat, pierzînd perspectiva, nu-i deloc o soluţie. Cînd organizezi prea mult, prea "bine", prea concret totul, coborînd orizontul, apare efectul de bumerang. În materie economică industrializarea lui Ceauşescu a repetat experienţa construcţiei politice de sus, din secolul trecut. Industrializare forţată, calificări rapide, calitate proastă şi improvizaţie: ce ne facem acum, cu atîtea profesii devenite demodate, inutile într-o ţară care vrea să se modernizeze, să ajungă la rînd cu ţările dezvoltate? Dacă nici astăzi cetăţeanul nu se implică, nu participă, soarta sa n-are şanse de schimbare. Atîta vreme cît eu nu-l întreb pe politician: "care-i orizontul viitor, ce fac eu cu meseria mea, ce profit o să am?" el poate să ia decizii peste capul meu, care să mă afecteze, dar, de vreme ce nu m-am implicat în politică, n-am cum să văd cea mai directă cale de a-l trage la răspundere. Ce mă întristează cîteodată este faptul că nici pentru generaţia tînără lucrurile nu par să se clarifice. La un examen de admitere în vara asta am întrebat viitorii studenţi cum îşi exercită cetăţeanul dreptul de a-şi manifesta o alegere în materie politică. Am primit cele mai frumoase, mai teoretice, mai metaforice răspunsuri. Nimeni nu ajungea să-mi spună, rapid, "prin participarea la vot!".

Domnule profesor, am citit mai anul trecut într-un cotidian, următoarea informaţie: "azi, ziarul nostru cu tema cutare, se află pe biroul lui Bill Clinton." Poate că se afla, dar preşedintele SUA nu era obligat să-l citească neapărat. Pe lume există peste 190 de ţări, fiecare cu problemele ei, cu presa ei. De unde ideea că, în Biroul Oval de la Casa Albă, Bill Clinton citeşte absorbit un cotidian românesc şi oamenii importanţi din jur pîndesc reacţia sa, ca ţăranii din Poiana lui Iocan mimica lui Moromete?

Noi, ca "buricul pămîntului" şi restul lumii ca o "provincie" ce stă cu ochii aţintiţi numai asupra noastră e o mentalitate mai veche, de care nu ştiu cînd ne vom emancipa... România s-ar fi năruit de mult, sau şi astăzi s-ar nărui, dacă n-ar exista la noi şi nişte oameni serioşi care-şi văd de treabă, şi-şi fac datoria, îşi asumă obligaţii pe care le duc la bun sfîrşit cu discreţie şi-şi împlinesc vocaţia, plini de răspundere. Ei întemeiază acea "Românie severă" – eu aşa o numesc – care ne ţine pe toţi şi îşi duc viaţa cu sentimentul că fac ceva pentru semenii lor şi pentru ţară. În trecut, o asemenea figură demnă de toată admiraţia, a fost Costache Negri, care a avut puterea să se retragă din faţa lui Alexandru Ioan Cuza – refuzînd candidatura la domnie ca să nu compromită ideea de unire. Ani îndelungaţi, apoi, a fost ambasadorul nostru la Constantinopol, într-unul din cele mai delicate posturi, unde şi-a făcut datoria impecabil. Ajunsese respectat de Înalta Poartă dar niciodată nu şi-a proclamat meritele cu suficienţă şi orgoliu. Oamenii României severe trăiesc cu modestie; tot la admiterea din acest an am găsit printre viitorii studenţi nişte tineri din provincie care vorbeau o franceză extraordinară, elegantă, bogată, firească. De unde credeţi că veneau? De la Câmpina. Înseamnă că acolo sînt nişte profesori de limbi străine care-şi cunosc menirea. Cine-i ştie, între atîtea vedete de moment care sînt propuse stimei publice? O societate bine pusă la punct îşi cunoaşte oamenii valoroşi, indiferent ce muncă depun, iar cînd se lipseşte de contribuţia lor, la pensie, îi sărbătoreşte cumva, îi răsplăteşte, măcar moral, pentru tot ce au făcut. Englezii dau un party, o diplomă, americanii obişnuiesc să ofere fiecărui cetăţean care iese la pensie din serviciul public celebrul ceas, numai la noi răsplata vine prin ferparuri. E un eşantion de mentalitate, nu credeţi?

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Iuliana CONSTANTINESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 242 ● 12-18 sept. 1997 ●

Anul V
nr. 243
19-25 septembrie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www.netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

ŞLAGĂRELE TIMPULUI

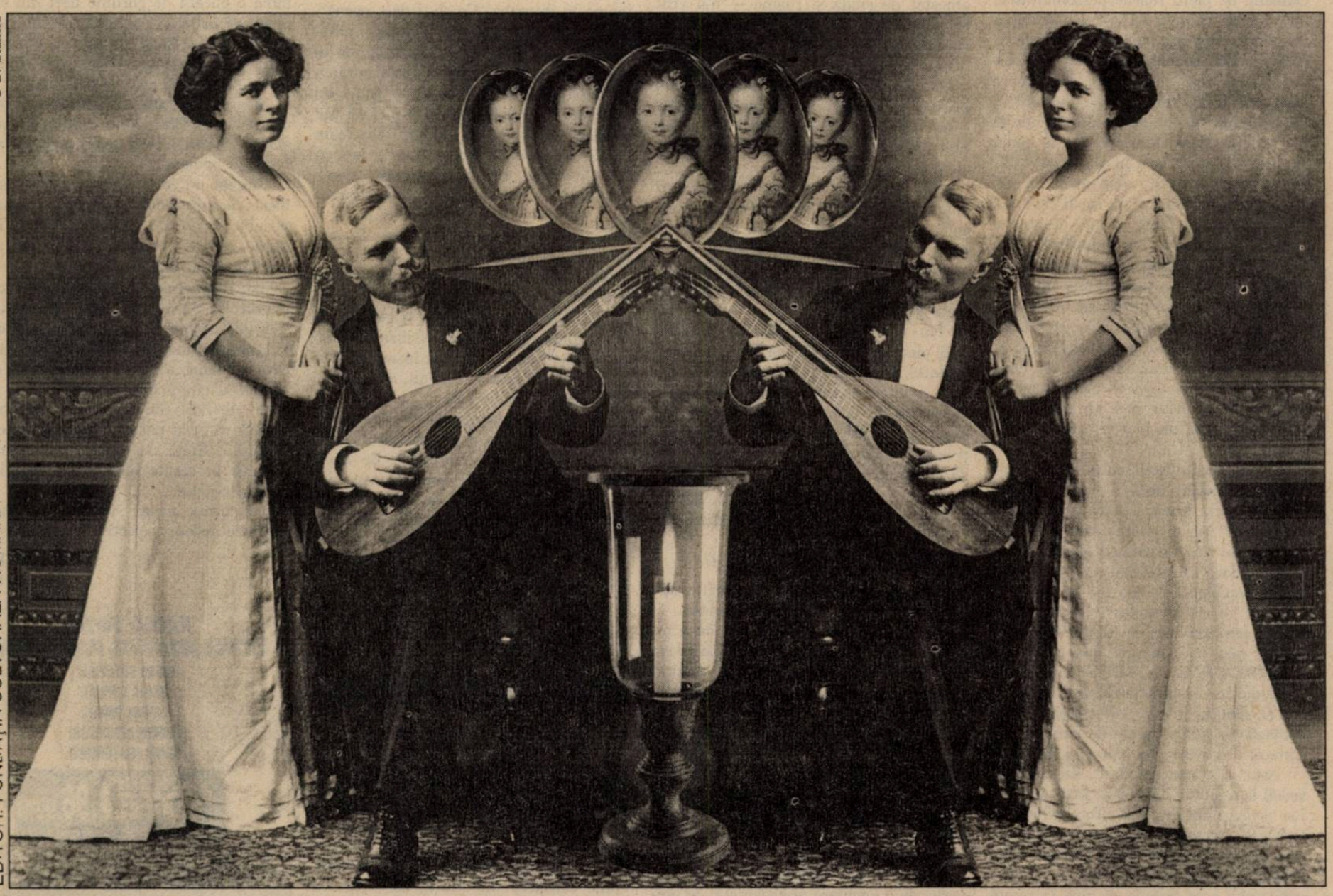

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Şerban ALEXANDRESCU, Mihai CHIRILOV, Ion MANOLESCU, Matei POPOVICI, Răzvan RĂDULESCU, Ovidiu VERDEŞ

Interviu cu Gică PETRESCU

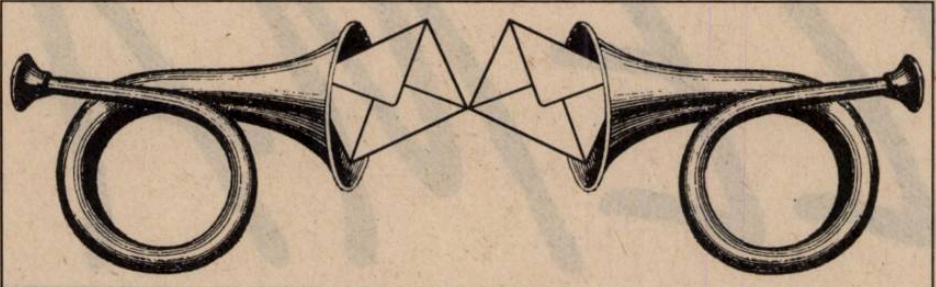

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 240: „Neam şi rude“

„...N-a vrut să scoată mălaiul“

Întotdeauna cînd cineva îmi vorbeşte despre rude, am impresia că îmi aduce aminte de obligaţii. De cînd eram mic, îmi ţin minte rudele ca pe nişte străini pe care mi s-a spus că trebuie să-i respect, pentru că "... dumnealui este fratele..." sau este "fratele fratelui" sau "este... de-al doilea". Rudele mele erau acele persoane care, atunci cînd mă vedeau, îmi zîmbeau cu înţelegere şi îşi dădeau cu părerea asupra propriei mele persoane.

Dacă la început omul avea respect pentru ginta, tribul, clanul din care făcea parte, era pentru că nevoia ce-l făcuse să se adune cu ceilalţi era şi nevoia celorlalţi de a se aduna cu el, împreună. Avea această relaţie un caracter magic, ce impunea respect. Vremuri tulburi au venit, însă, odată cu emanciparea omului şi aşa s-a ajuns astăzi să se spună că "mai bine te înţelegi cu un străin". Oamenii îşi pierd repede personalitatea, iar unii nu reuşesc să şi-o construiască niciodată. Sînt atît de preocupaţi de ce face celălalt, de cum se descurcă, încît nu mai au timp de ei înşişi. Nu trăiesc decît din bîrfă. Sînt goi pe dinăuntru, întregul lor sistem de gîndire fiindu-le fals, utopic, inexistent. Să nu te pună Domnul să ratezi ceva în viaţă, că nu te mai scoate nimeni din reproşurile lor. Să nu te pună Domnul să reuşeşti ceva, că nu te mai poate salva nimeni de otrava invidiei lor. Suferă cu adevărat, fizic uneori, atunci cînd îţi iese ceva bine, iar atunci cînd sînt în toane bune, te compătimesc, de ţi se întîmplă ceva rău (este cea mai mare plăcere a lor). Asta, însă, numai dacă nu ai ieşit cu nimic în evidenţă pînă atunci. Pentru că, dacă ţi-a mers bine şi apoi ai pierdut, chiar dacă nu le-ai făcut nici un rău, chiar dacă i-ai ajutat, nu te poţi aştepta decît la dispreţ.

La înmormîntarea cuiva drag, nu-i interesează decît dacă a fost mîncarea de la pomană bună şi dacă ai plîns tu, ca apropiat al mortului, îndeajuns. Se uită urît la tine dacă nu-ţi smulgi părul din cap, dacă nu urli sau dacă nu plîngi măcar douăsprezece ore din douăzeci şi patru şi te critică pentru felul în care jeleşti, părîndu-li-se că ai fi PREA fals (adică, fals mai merge, dar dacă eşti deja PREA FALS...). Te blesteamă dacă nu le dai lor costumele rămase de la cel dus şi, dînd pe gît un pahar mai mult la pomană, îşi aduc aminte de bancuri sau cîntece, din acelea cu "cucul şi pupăza".

Asta la o înmormîntare, dar staţi să vedeţi la o nuntă! Nici nu ar mai trebui să i se spună nuntă ci "dar". Totul se reduce la "DAR". Invitaţiile sînt făcute cu grijă, nu care cumva să scape vreun individ ce are obligaţia să vină pentru a da darul. Obligaţia celui care trebuie să vină la nuntă este şi ea una cu dus şi întors. Obligă la rîndul său, apariţia la "petrecerea nunţii" fiind, de fapt, un rol înghiţit cu greu odată cu răciturile de pe masă, ce are ca moment culminant DARUL. Acesta (darul) trebuie să fie strigat pentru fiecare în parte, pentru a se lua aminte. Şi se ia. Se ţine minte totul. Cutărescu a dat atît, Cutărică s-a fofilat cu mai puţin, Cutăroiu a fost un domn (*n.a.* – "c" şi "C" nu sînt scrise la întîmplare).

Încerci să spui că nu eşti de acord cu toată această mascaradă la care a ajuns să fie redusă o taină, în zilele noastre? Atît îţi trebuie! Dar ce ai vrea? Oamenii trebuie să-şi scoată şi ei banii pe nuntă. E bine ca omul să facă obligaţii, pentru că altfel cine ar mai veni la nuntă? (Trist, nu? Şi totuşi, e spus cu naturaleţe). Bineînţeles că darul trebuie strigat. Aşa nu te poate înşela nimeni. (Şi mai trist.)

De curînd, a fost nunta unei rude. Nu aveam (de data aceasta) obligaţia de a mă duce şi nu m-am dus. Părerea mea despre nunţi cred că este un motiv îndeajuns de serios pentru a lua, oricînd îmi este dată ocazia, o astfel de hotărîre. Cînd cineva a încercat să mă scuze, toţi au luat acea atitudine ipocrită de oameni jigniţi, care nu se lasă prostiţi de fel şi fel de motive.

"Îţi spui eu de ce n-a venit", spuse mama soacră cu o privire piezişă, nu neapărat plină de ură, ci perversă – un amestec de ciudă şi ruşine – "n-a vrut să scoată mălaiul". Şi spunînd acestea rînji amar, sigură că a nimerit-o. Pe urmă oftă şi îşi plînse puţin de milă.

Cînd spun rude, spun obligaţii, spun invidie (în ce mă priveşte fără un motiv – nu mă pot lăuda cu nimic), spun dispreţ proteguitor sau bîrfă pătimaşă, bîrfă acră, spuzită.

Sînt sigur că eu sînt doar un caz aparte şi că ceea ce sînt pentru mine rudele, nu trebuie neapărat să fie la fel şi pentru ceilalţi. Ar trebui, de altfel, să recunosc că pînă şi printre ale mele rude mai sînt şi excepţii fericite – chiar oameni de valoare.

Nu mai sînt de mult un anarhist (îmi place să cred că am trecut de pubertate), dar înclin şi eu a crede că "mai bine te înţelegi cu un străin". Cel puţin, în relaţia cu el (cu străinul) nu trebuie să psihanalizezi atît, iar dacă o faci, nu-ţi lasă impresia de nevroză stătută, fixă, de nevindecat.

Iacob ALEXANDRU
str. Padeşu 7, Bucureşti

Rudele noastre necunoscute

(...) Să lăsăm deoparte cărţile care odihnesc atîtea dezbateri teoretice şi genealogii stufoase şi să vedem dacă nu cumva o privire aruncată la întîmplare şi o ureche ciulită la tumultul cotidianului nu ne-ar dezvălui şi alte aspecte, mai inedite şi mai reconfortante.

Să luăm un episod la întîmplare, dintre acelea care se petrec zi de zi în biroul directorului, la uşa cancelariei sau în faţa unui ghişeu oarecare. Sîntem printre oameni. Mai precis, la limita dintre nonşalanţa lipsei de interes şi agitaţia imixtiunii în care scopul e nevoit să scuze mijloacele. Fie că este vorba de o angajare profesională, de promovarea unui elev căruia nu-i mai surîde nici o şansă sau de un simplu interes de a obţine un act, o hîrtie "la mînă", evitînd pe cît cu putinţă refuzurile sau tergiversările insinuante şi avide după cîte ceva, în toate aceste cazuri, şi nu numai, a ajuns aproape o regulă şi un refugiu de ultim moment să aminteşti existenţa vreunei rude sus-puse, a unui frate la Primărie, a unei cumnate în Consiliul de Administraţie, a unui văr în conducerea Şcolii şi, de ce nu – în situaţii de-a dreptul paralele, acolo unde impertinenţa nu are de înfruntat decît ignoranţa – a unui nepot subofiţer în Marina Militară. În genere persoane mai mult sau mai puţin influente, reale sau născocite, nume secondate de funcţii pompoase, luate ca împrumut de fiecare dată de către cel aflat la ananghie pentru a dribla birocraţia, formalităţile anevoioase dar obligatorii şi chiar obstacolele fireşti, legale. Avem aici o situaţie des întîlnită şi parcă tocmai de aceea, paradoxal, firească şi neproblematică. Nu trebuie să ne îndoim de universalitatea ei, după cum nu avem a ne îndoi de caracterul coercitiv şi înduplecător pe care-l probează relaţiile de rudenie la numirea sau promovarea cuiva într-o funcţie (politică, economică etc.). (...)

Mai există o imixtiune stranie a rudeniei, la nivelul limbajului comun. Poţi să pari surprins sau niciodată afectat şi să treci mai departe ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat atunci cînd, de pildă, pătrunzînd într-o dugheană oarecare, întîmpinîndu-te cu o complezenţă pe care nu ai timp s-o pricepi, vînzătorul îţi serveşte un "Spune, nepoate!", iar vînzătoarea te întreabă "Ce să-ţi dau, mamă?" Ca să mai amintesc că noi înşine, adresîndu-ne mai vîrstnicilor, uzăm de apelative ca mamaie sau tataie? Cotidianitatea şi limbajul aferent abundă în astfel de exemple. Ele nu figurează în nici un cod ("oficial") al bunelor maniere. Cu toate acestea, trăiesc şi se perpetuează, le auzi tot mai des, oricînd şi oriunde. Familiaritatea, la nivelul limbajului, îmbracă uşor ipostazele familiarităţii. Simt că o statistică ar dezvălui o mai bogată proliferare a acestor cuvinte în mediul urban, ceea ce, paradoxal, ar putea contrazice la prima vedere convingerile unora (vezi Konrad Lorenz, "Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate"), cum că aglomerarea ar duce la însingurare şi la indiferenţă faţă de celălalt, aşadar la o atrofiere a simţului etic.

Dacă acest ultim aspect al "rudeniei" rămîne un substitut pentru formule de politeţe perimate, o încercare de apropiere mai reuşită de semenul tău sau, dimpotrivă, o formă abilă, insidioasă de a-ţi atinge un scop nu totdeauna lăudabil, aceasta rămîne de văzut.

Aurel DONESCU
str. Şcolilor nr. 39, Bloc D, ap. 62, Brăila

N. red.: Pentru o ureche atît de atentă la vorbe, vă sună bine "cotidianitate"? Nu-s prea multe consoane şi vocale...?

Fără temă, dar interesante

O după-amiază regală

La Dej nu se întîmplă mare lucru. Majoritatea populaţiei are rădăcini încă bine înfipte în satele din jurul oraşului şi lucrează la combinat sau la unitatea militară. Pînă şi decembrie '89 s-a consumat pe nesimţite, cu o unică rugăciune colectivă, în stradă, la iniţiativa unui preot de la mănăstirea franciscană. Oraşul îşi are îmbogăţiţii săi de carton, micile bîrfe şi dramolete din discotecile zgomotoase şi cîrciumile mizere. În serile de vară, tinerii sportivi de la cluburile locale, îmbrăcaţi stas – bermude, tricou, şlapi – se plimbă "pe centru". De regulă îşi marchează teritoriul cu mirosuri agresive de spray scump. Nunţile se organizează tot în centru, cu convoaie de maşini împodobite cu balonaşe, flori de plastic şi păpuşi lipite cu scotch. Boxele sînt date la maximum şi, dacă locuieşti pe aproape, la sfîrşitul zilei, după ultima strigare, ştii, cu siguranţă, dacă cuplul îşi poate permite un apartament, o maşină sau ambele. Pe străzi se vorbeşte o ardelenească groasă. Exoticul: "Iojen ie ş-on bé'" nu e decît banalul: "Eugen, ia şi un bec".

După '90, patrioţii locali au hotărît că e momentul să apere cumva oraşul. Astfel, în urma invaziei peuneriste în jilţurile administraţiei, în afara scandalurilor de corupţie, oraşul s-a pricopsit cu un monument hidos în micul parc din centru şi cu toţi brazii argintii tăiaţi din rădăcină.

Regele Mihai a trecut pe aici, într-o după-amiază de august, punctual ca orice rege, şi nu a plăcut.

El nu a vorbit destul (poate două-trei minute?). Cînd venea tovarăşul, ne vorbea. Nu era loc de tăcere, să ai timp să şi gîndeşti. Regele şi-a început salutul privind mulţimea în tăcere. Un interlocutor tăcut nelinişteşte, îţi vin idei ciudate: poate e nepotrivit că ai venit direct de la ştrand, în slip şi cu prosopul pe umeri la întîlnirea cu Regele; că ai în mînă o bucată de porumb fiert din care muşti cu poftă în timp ce-l "inventariezi" din priviri pe Rege, de la mai puţin de 1 m; că ai în mînă plasele de cumpărături, în caz că pică ceva ieftin.

Regina n-a putut fi identificată prea uşor ("Care-i Elisabeta (!!), mă? Negruţa aia?"). Nici tu priviri dispreţuitoare, nici bijuterii opulente.

Regele n-a dat. Portmoneul a rămas închis peste francii elveţieni, iar presupusul teanc de vize la bordul maşinii ("Hai, Mărie, să luăm lapte la copil că nici ăsta, nici Constantinescu nu ne dau nimic"...).

Au recunoscut, totuşi, cadoul pe care istoria l-a făcut oraşului unde nu se întîmplă nimic cîţiva localnici sensibili la exemplul moral; două-trei călugăriţe care au tăiat, cîndva, cu obedienţă, stuf în Deltă; cîţiva bătrîni cu buchete modeste de flori (nu trandafiri, să nu se creadă că...), o doamnă venerabilă care îşi agita, lipită de un carton, diploma primită în şcoala elementară, cu semnătura regelui.

La urma urmei, istoria îşi trimite puţinele cadouri selectiv.

Alex COSTIN
Dej

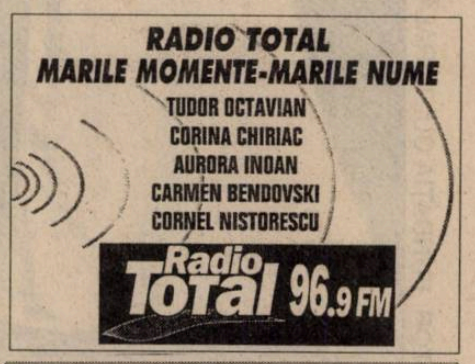

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **C-aşa-i românu'**
- **Bătălia canonică**
- **Drepturi cotidiene**

ONOAREA BISERICII

Cît de departe va merge pactul cu lumea al ierarhiilor noastre bisericeşti? Nu spun al Bisericii noastre, pentru că se găsesc întotdeauna alfabetizaţi de ultimă oră ai teologiei autohtone care să-mi atragă aţenţia că Biserica sîntem toţi. Că nu-ţi poţi lua distanţe faţă de o comunitate din care faci, în chip nemijlocit, parte. Biserica instituţională are voie să spună că "intelectualii" i-au întors spatele, are voie să se refere la mine ca la un înstrăinat. Dar eu nu pot răspunde că n-am cum să-mi întorc singur spatele, cîtă vreme sînt una cu ea. Biserica poate hotărî, în numele meu, cînd e vorba de trebile comunităţii; dar nu-mi cere părerea şi, dacă mi-o spun, nu ţine cont de ea. Va să zică, în acest caz, nu sînt mădularul ei legitim. De îndată, însă, ce vocea mea nu se mai uneşte cu a ei, mi se reaminteşte, mai mult sau mai puţin mieros, că n-am dreptul să mă pronunţ căci sînt inclus, sînt "înlăuntru". A fi *în* Biserică înseamnă, aşadar, a fi de acord cu ierarhiile ei. Trebuie să fiu solidar, fără deliberare, cu oficialităţile ecleziastice, în vreme ce ele nu sînt ţinute să mă ia în seamă. Lotul meu e supunerea necondiţionată. Laicii trebuie să facă ascultare. Clericii, nu. Cu alte cuvinte, o parte a Bisericii se substituie întregului, amintindu-şi de cealaltă parte (pentru a o chema la ordine) doar cînd e contrariată, sau cînd trebuie să facă discursuri despre "poporul credincios". Aşa s-a întîmplat, recent, la dezbaterea despre "catedrala neamului". Reprezentanţii societăţii civile, ai Comisiunii Monumentelor Istorice, ai clasei politice au avut serioase rezerve faţă de un proiect gigantesc, care, aşa cum e conceput, nu poate fi decît o întruchipare necuviincioasă a "slavei deşarte". Dacă Biserica sîntem toţi, glasurile acestea aparţin, cu deplină îndreptăţire, Bisericii. Mai mult: sînt glasuri de vază ale ei. A nu pleca urechea la spusa lor echivalează cu a le excomunica. Îşi pot permite ierarhiile aşa ceva? În numele a ce? În numele cărei autorităţi morale, în numele cărei isprăvi civice, în numele cărei păgîne jurisdicţii? Cum poate Biserica să suspende libertăţile şi responsabilităţile membrilor ei? Cum altfel decît idolatrizîndu-şi oficialităţile ca pe un "detaşament de avangardă" al tuturor credincioşilor? Detaşamentul acesta de avangardă şi-a făcut o vocaţie, în ultimii cincizeci de ani, din a se lăsa biruit de lume. A linguşit crimele unor apostaţi, a consimţit la temeneaua omagială şi la demolarea barbară a unor lăcaşuri de neînlocuit. A găsit justificări meschine şi grandilocvente pentru a îngădui minciuna naţională, mizeria trupurilor şi siluirea sufletelor. Cîţi dintre marii noştri ierarhi, confruntaţi cu demonul dictaturii, s-au gîndit dacă nu la martiraj, măcar la o retragere smerită în pustie? Au preferat să se socotească indispensabili, să-şi ambaleze laşităţile în discursuri pioase despre răbdare, înţelepciune şi compromis salvator. Au supravieţuit semiadormiţi, împăcaţi cu ei înşişi, în aburii unor chilii bine încălzite. Iar acum, după ce decenii întregi au refuzat să apere onoarea Bisericii, se ocupă brusc de pompa ei lumească. Vor gloria imanentă ca răsplată pentru o îndelungă lipsă a curajului. Vor să-şi încununeze demisia printr-un triumf. Asemenea cărturarilor şi fariseilor, vor să cureţe partea din afară a blidului, lăsînd neatinsă necumpătarea dinăuntru (*Matei,* 23, 25). Rezultatul e previzibil. "Catedrala neamului" va arăta "ca mormintele văruite", nici măcar destul de frumoasă pe dinafară, iar pe dinăuntru "plină de oasele morţilor şi de necurăţie" (*Matei,* 23, 27).

Andrei PLEŞU

Puşcărie sau ospiciu (I)

Există şi o mitologie post-comunistă, nu numai una comunistă, iar cercetarea ei nu ar trebui, poate, lăsată în sarcina unui Lucian Boia al viitorului.

Extraordinara construcţie mitologică a comunismului (descrisă şi analizată de Lucian Boia într-o admirabilă lucrare, ce ar fi trebuit de mult tradusă în româneşte, *La Mythologie scientifique du communisme,* ed. Paradigme, Caen, Franţa, 1993) a fost, probabil, posibilă şi pentru că în ţările unde ea s-a constituit nu a putut fi nici măcar în glumă pusă la îndoială, dacă nu chiar direct contestată. Mitologia comunistă a fost introdusă cu forţa, a fost decretată adevăr unic şi absolut. A devenit un fel de religie obligatorie, fiind răspîndită prin sistemul de învăţămînt, difuzată de presă, cinematograf, producţie editorială, radio şi, cînd s-a inventat, de televiziune; împrejurarea că perioada apariţiei şi formării acestei mitologii a fost şi una de mare progres al mijloacelor de difuziune în masă a avut un rol considerabil, covîrşitor chiar, în impunerea ei. Ajunge să ne închipuim, de pildă, cum s-ar fi petrecut creştinarea de către spanioli a "indienilor" din America de Sud dacă ar fi existat pe atunci presa de mare tiraj, cinematograful, radioul, televiziunea...

Regimurile totalitare nu doar au monopolizat mijloacele de difuziune şi le-au pus sub controlul lor strict, prefăcîndu-le într-un instrument probabil mai eficient decît teroarea fizică; le-au asigurat şi o dezvoltare spectaculoasă, corespunzătoare asigurării unei dominaţii psihologice anihilante. S-a constatat astfel că în 1933, cînd a venit Hitler la putere, existau aparate de radio în patru milioane de cămine germane. După cinci ani, în 1938, numărul aparatelor de radio crescuse la 9 milioane, iar în 1941 se ridicase la 16 milioane. "Vocile" stăpînilor trebuiau să pătrundă peste tot: în oraşele germane fuseseră montate aproximativ şase mii de difuzoare.

Tirajele fabuloase ale presei comuniste, gigantismul producţiei editoriale controlate de partidul unic, pătrunderea publicaţiilor şi a cărţilor în cele mai joase straturi sociale şi în cele mai izolate aşezări au contribuit într-o măsură probabil uriaşă la impunerea mitologiei comuniste.

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

Extremisme de laborator

Stagiunea politică de toamnă s-a redeschis cu discrete cosmetizări în relaţiile din coaliţia guvernamentală şi cu vînzoleli naţionaliste care încearcă să ţină loc de mişcări sindicale. Prima etapă a restructurării n-a produs greve, blocări de drumuri şi violenţe minereşti. În schimb, a stimulat imaginaţia opoziţiei, care face oferte de alternative la guvernare din trei direcţii diferite. După ce Alianţa pentru România a insistat că vrea un **alt fel de a face politică** iar liderii PDSR şi-au reînnoit promisiunea unui **alt tip de reformă**, stînga ultranaţionalistă şi dreapta legionaroidă s-au regrupat pentru a propune **un alt fel de pact guvernamental** şi o **schimbare a regimului Constantinescu**.

Sondajele de opinie reconfirmă absenţa cererii electorale care să motiveze inflaţia de propuneri politice şi de invenţii programatice din partea celor care au pierdut puterea după ce au folosit-o prost şi prosteşte timp de şapte ani. Cu toate acestea, nici unul din adversarii alianţei guvernamentale nu poate accepta că ea funcţionează şi că provocările la care a fost supusă întreaga vară au ţintit în gol. Pentru că divorţul dintre PNŢCD şi PD n-a avut sorţi de izbîndă – deşi a fost minuţios pregătit şi în CDR şi în afara ei –, s-au reluat, cu înverşunare, săpăturile care pot surpa temelia raporturilor normale dintre majoritari şi minoritatea maghiară. Contribuţia din interiorul UDMR la reuşita schemei conflictuale şi la ruptura justificată etnic are greutatea ei, aşa cum "cazul Stan" a avut importanţa sa în şirul de provocări menite să justifice destrămarea coaliţiei guvernamentale cu sloganul moralităţii. Laszlo Tökes şi Csapo Iozsef sînt corespondenţii intransigenţi, justiţiari şi revendicativi ai liderilor de opinie din Alianţa Civică şi Asociaţia Deţinuţilor Politici: ei nu suportă compromisul făcut de UDMR prin participarea la guvernare, susţin că minoritarii maghiari cer prea puţin şi compromit ideile nobile ale autonomismului, denunţă moderaţia şi resping cu vehemenţă negocierea. Radicalii maghiari, pentru care statutul de victimă a intoleranţei majoritare e la fel de important ca aura moralizatoare de care ţin cu dinţii radicalii români, încearcă să profite, la rîndu-le, de goana după capital de imagine a unor parlamentari moderaţi. György Frunda şi George Pruteanu se înscriu în rîndul "pieselor grele" folosite în bătălia interpretărilor tendenţioase, deformate şi exagerate cu scop politic precis, iar documentele internaţionale sînt mînuite pentru a demola încrederea dintre români şi unguri, în acelaşi fel în care raportul vilelor de protocol fusese destinat să-i încaiere pe ţărăniştii cu sociâl-democraţii lui Roman. Sîmburele de realitate, respectiv perpetuarea unor obsesii revizioniste la Budapesta sau la Oradea şi statutul veşnic dubios al locuinţelor pentru demnitari, e greu de negat. E limpede că politica unor partide din Ungaria şi a unor grupări din UDMR urmăreşte "reparaţia nedreptăţilor de la Trianon", tot aşa cum e limpede că trei membri marcanţi ai PD ocupă, încă din 1990, spaţii locative din fondul de protocol. Nici una dintre cele două evidenţe nu merită, din punctul de vedere al politicii realiste, să fie ridicată la rang de problemă naţională, devenind criteriu unic şi infailibil al menţinerii sau denunţării coaliţiei guvernamentale. De ce ar fi exagerările revendicative ale unor udemerişti, pe care orice om cu bun-simţ le poate inventaria ca atare, mai greu de digerat decît, să zicem, nostalgiile monarhist-restauratoare ale unor ţărănişti ori încăpăţînarea legislativ-restauratoare a unor liberali? Cine profită de faptul că înţelegem gafele sau chiar greşelile majoritarilor în contextul competiţiei politice şi al dreptului la opinie, dar privim jocul politic al minoritarilor ca pe o ameninţare la adresa viitorului naţiunii? Cui foloseşte cîntarul strîmb pe talgerele căruia refacerea "României Mari" poate fi un ideal politic iar "visul hungarist" trebuie pus la zid şi eventual combătut prin apeluri la dictatură? Dacă nu ne temem de propria noastră libertate şi de opţiunile care o exprimă, de ce ne-ar jigni iremediabil istoria altora, diferenţele lingvistice şi solidaritatea maghiarimii de pretutindeni?

Ofensiva ultranaţionaliştilor şi refacerea patrulaterului Vadim Tudor – Gheorghe Funar – Adrian Păunescu mizează din nou – ca de atîtea ori în ultimii ani – pe reacţia inadecvată a elitei naţionale, care încă refuză (din complex, naivitate sau inerţie) să răspundă acestor întrebări. Şeful statului şi şeful de cabinet trec şovinismul şi naţional-ceauşismul pe lista adevăratelor pericole la adresa democraţiei româneşti. Nu-i de mirare că apologeţii izolaţionismului s-au dezlănţuit la Ţebea şi la Cluj, dar nici că de partea lor se situează, prin luări de poziţie gazetăreşti sau parlamentare, cîteva personalităţi culturale care îşi închipuie că apără limba română ori tradiţia interbelică. Din laboratoarele în care se tot inventează alternative naţionale – de la Mişcarea pentru România la Consiliul Consultativ al actualei opoziţii, traseul e uşor de refăcut; de pe el nu lipsesc două produse artificiale "de centru", împinse în Parlament prin metode specifice, respectiv Alternativa României şi Alianţa pentru România – extremismul începe să fie transportat în plan social. Ultranaţionaliştii români speră să exploateze efectele negative ale reformei prin canalizarea nemulţumirii sindicale în direcţie antimaghiară. Îi vor ajuta oare UDMR şi Convenţia Democrată să-şi atingă scopul, sau clasa politică majoritară se va dovedi cu adevărat imună la provocări ?

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Intelectualul şi administraţia

Într-o discuţie privată, domnul H.R. Patapievici îmi mărturisea admiraţia pe care o poartă lui Mircea Vulcănescu. Unul dintre multele motive ale acestei admiraţii a domnului Patapievici este cel legat de opţiunea lui Mircea Vulcănescu pentru administraţie. Înzestrat pentru a fi "liderul" unei generaţii intelectuale de excepţie, posesor al unei erudiţii care îi oferea oricînd acces la cultura de performanţă, recunoscut de contemporanii săi drept cel mai reprezentativ produs al culturii române în epocă, Mircea Vulcănescu a ales să se investească în administraţie. A fost o alegere care, în final, i-a fost fatală. Nu doar că şi-a pierdut viaţa la capătul cîtorva ani de detenţie politică, dar a lăsat nescrise cîteva sute de pagini pe care, fără îndoială, le-ar fi scris dacă ar fi ales, să spunem, dulcele statut de liber-profesionist. De ce a fost curmat un destin intelectual de excepţie şi de ce s-a pierdut, tragic, o viaţă de om? Pentru că Mircea Vulcănescu şi-a pus competenţa la dispoziţia statului român.

Exemplul lui Vulcănescu este, pînă astăzi, neurmat. Nu mai departe de începutul acestui an, cîţiva mari intelectuali ai cetăţii au refuzat oferta noii puteri de a se integra în structurile statului. Societatea civilă este, fără îndoială, mai prielnică performanţei culturale iar, pe de altă parte, destinul individual al intelectualului nu poate fi gestionat decît de el însuşi. Octavian Paler, Gabriel Liiceanu ori Andrei Pleşu au deplina noastră consideraţie şi pentru că sînt oameni liberi care ştiu ce să facă cu libertatea lor. Înţelegînd toate acestea, destinul lui Mircea Vulcănescu ne apare în adevărata sa dimensiune. Îndrăznesc să spun că te poţi dărui într-un milion de feluri, dar că unul din cele mai respectabile moduri de a te dărui este acela de a te pune în serviciul statului. Firește, vorbesc despre ataşamentul la un stat democratic, produs licit al opţiunii naţionale lucide.

Un astfel de stat nu poate da intelectualului care i se livrează nici măcar un sfert din cît primeşte de la el. Dezechilibrul dintre prestaţiile reciproce este atît de evident, încît ceea ce face intelectualul pentru statul în care crede este explicabil numai prin fascinaţia pe care, în genere, intelectualul o simte faţă de Idee. Implicarea în realizarea ideii în care crede este, pentru orice intelectual, cea mai interesantă experienţă socială posibilă.

Acestea fiind spuse, cred că putem înţelege de ce structurile statului român actual sînt sărace în intelectuali. Cei mai mulţi din puţinii noştri autentici gînditori nu cred în ideea pe care o promovează acum statul; sau nu o percep. Ei se mulţumesc să susţină în ton temperat cele mai importante demersuri etatice.

Simt, de cîtăva vreme încoace, cum tînăra elită intelectuală se apropie de stat. Cunosc multe exemple de tineri intelectuali care acceptă să dea statului o parte din biografia lor. Poate că cel mai notoriu exemplu este cel al noului nostru ambasador la Vatican, dl Teodor Baconski. Pe diferite alte trepte birocratice, mulţi alţi tineri intelectuali se afirmă ca excelenţi funcţionari şi o bună parte din proaspeţii universitari doresc să sprijine concret statul român actual. Aceasta este, cred, una din cele mai importante reuşite ale actualei puteri: schimbarea generaţiei care administrează România.

Şi dacă am început prin evocarea unei conversaţii particulare, vreau să închei la fel. Ambasadorul Franţei la Bucureşti, dl Bernard Boyer, vorbind laudativ despre tinerii români, îmi spunea că simte reforma în România ca pe un produs al unei singure generaţii. Este profund adevărat. Şi faptul că tinerii iau reforma pe cont propriu se vede şi din prezenţa tot mai apăsată a noii intelectualităţi în administraţie.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Alo, aici televiziunea!

Festivalurile de televiziune trec, televiziunea rămîne. Televiziunea nu trăieşte prin opere, prin excepţii. Ceea ce nu părem a admite în cazul artelor, să le zicem, tradiţionale, consacrate, devine lesne observabil în cazul unei activităţi precum televiziunea, care se bazează pe continuitatea în timp, pe forţa obişnuinţei, mizînd tocmai pe formarea de habitudini, aşteptări şi nevoi în publicul receptor (consumator). O adevărată televiziune este aceea care se „banalizează" cel mai uşor şi mai insinuant, devenind precum aerul: nevăzută şi indispensabilă. Fapt care, prin *feed-back*, ar trebui să înceapă să fie valabil, pentru cît mai mulţi dintre noi, şi în cazul artelor, cum le-am numit, tradiţionale (să le spunem, cu un termen, neutru, „tehnic", împrumutat de la P. Bourdieu, „activităţi de producţie simbolică"). Căci, dimpotrivă, în domeniul artei, noi nu aşteptăm decît produsul de excepţie şi, la limită, capodopera: ca şi cum aceasta ar putea să apară din nimic, asemeni cosmosului din haos, şi ca şi cum numai creatorul ei nemijlocit i-ar fi pe deplin autor.

Un festival al producţiilor de televiziune reprezintă o contradicţie în termeni, o aplicare a unor categorii mai mult sau mai puţin depăşite şi improprii asupra unui continuum în necontenită mişcare, o împietrire momentană — şi monumentalizantă — a unei respiraţii a cărei principală calitate se cuvine a fi regularitatea. Căci televiziunile sînt mai presus de orice politici de programe, proiecte de acaparare a publicului, de fidelizare a lui: „grile", reţete, reţele, plase de prins populaţia, de „sedentarizare" mentală a ei, de oprire din cine ştie ce „nomadism" intelectual şi politic nedorit. O televiziune trăieşte prin grila pe care o concepe şi o aplică, prin tranşe orare, prin atingerea unor, *horribile dictu*, publicuri-ţintă, prin, literalmente, vînarea lor. Nu prin producţii izolate, prin excepţii de la regulă, prin monumente. Iată de ce a aprecia corect o producţie de televiziune este, cum poate nu pare, un lucru dificil şi, oarecum, de avangardă. Nu este totuna cu a premia o carte sau un film artistic. Pentru televiziune, festivalurile sînt, poate, un anacronism, o improprietate.

Nu-i mai puţin adevărat că ele sînt, totuşi, necesare, şi că orice domeniu de activitate simbolică are nevoie de aprecieri interne, de ierarhizări, de „sancţionări premiale" periodice: pentru a se auto-norma şi structura. Activitate esenţialmente impură, în care economicul, politicul şi tehnologicul domină, televiziunea are, totuşi, nevoie şi de astfel de scurte perioade de „îngheţare", de „monumentalizare" a acelor momente prin care ea, într-un fel, se autodepăşeşte, îşi iese din sine, se neagă sărbătorindu-se. A existat, de pildă, în timpul jurizării de la recent încheiatul Mediafest, o discuţie în jurul a ce anume se cuvine premiat în cazul unei emisiuni informative: formatul unui anumit tip de jurnal de actualităţi, sau construcţia unei ştiri? Senzaţionalul sau tiparul? Piesa sau ansamblul? Politica sau gestul? Strategia sau actul ieşit din comun? Căci televiziunea tocmai aşa trebuie imaginată: ca o maşină de război. Nu întîmplător, într-unul din numerele sale recente (cel de marţi, 16 septembrie), ziarul *Libertatea* vorbea despre un „război al grilelor" între Pro TV şi TVR. În privinţa noilor grile nu mă voi pronunţa deocamdată, cu atît mai mult cu cît numai una, aceea a Pro TV-ului, a intrat în funcţiune: matematic, agresivitatea ei mai dă o lovitură programului incert, moale, al Televiziunii Române, fie şi doar prin prelungirea, cu un sfert de oră peste ora 20,00, a principalului jurnal de actualităţi. La fel ca în armată, unitatea şi fermitatea de comandă este singura care dă roade. Un alt gest inspirat al Pro TV-ului este şi orientarea lui — pe care eu, unul, de multă vreme o aşteptam, fiind previzibilă prin chiar stilul provocator şi „interactiv" prin care s-a impus amintitul post — spre muzică şi tineret: avem un fel de nouă „Cîntare a României", un nou Cenaclu Flacăra, în pas cu vremurile; el se numeşte „Generaţia Pro". Contact pur şi simplu, comunicare goală; exacerbare şi autonomizare a ceea ce Roman Jakobson numea funcţia fatică a limbajului: „Funcţia fatică este acea funcţie a limbajului prin intermediul căreia actul de comunicare are scopul de a asigura şi de a menţine contactul dintre locutor şi destinatar (...)"; „Se numeşte comuniune fatică funcţia unui enunţ al cărui obiectiv principal îl constituie nu comunicarea unei informaţii sau exprimarea unui ordin ori sentiment, ci menţinerea contactului între locutor şi interlocutor (termenul *alo* spus la telefon, anumite interjecţii etc.) sau manifestarea convenţională a unei dorinţe de a intra în comunicare (...)" (J. Dubois, M. Giacomo, L. Guespin, C. Marcellesi, J.-B. Marcellesi, J.-P. Mével, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Larousse, 1974). Limbajul, comunicarea umană mai însumează, desigur, şi alte funcţii. Televiziunea, adică activitatea curentă de cucerire a publicului, apasă cu deosebire pe aceea numită fatică. Festivalurile, în schimb, proiectează asupra activităţii de televiziune, asupra televiziunii care este, mai presus de orice, activitate, o grilă „clasicizantă", preţuind opera în detrimentul procesului. Cît sens şi ce semnificaţie pot avea, în aceste condiţii, nişte premii acordate în cadrul unui festival? Ce spun ele despre o televiziune? Ce înseamnă că Marele Premiu al Mediafest 1997 a fost cucerit de o producţie a TVR? Că TVR este cea mai puternică şi mai performantă televiziune din România? Răspunsul la aceste întrebări voi încerca să-l dau săptămîna viitoare.

Post-scriptum. Luni, 15, şi marţi, 16 septembrie, la TVR şi, respectiv, Antena 1, o micro-galerie naţională: Mircea Dinescu, Corneliu Vadim Tudor, Adrian Păunescu şi Gh. Funar, unii despre alţii şi, toţi, despre noi. Efect de alăturare: în compania unui Vadim, Păunescu face figură de înţelept. Spectaculoasă, în cazul lui Dinescu, unitatea persoanei, aceeaşi pretutindeni, şi îndrăznind să se pronunţe în public aşa cum mulţi dintre noi abia de o facem, nemărturisit, în cadru privat: denunţare implicită a ipocriziei în care ne scăldăm, vorbire liberă, lipsită de orice fel de menajamente.

Bogdan GHIU

Economie

Nu banii (de la FMI) aduc fericirea, ci mesajul lor

"...Consiliul de Administraţie al Fondului Monetar Internaţional a concluzionat că programul de reformă economică aplicat în România merită pe deplin sprijinul FMI."

"... Consiliul de Administraţie al FMI a apreciat pozitiv autorităţile române pentru efortul lor de a da curs reformei economice."

(Din comunicatul dat publicităţii de domnul John Hill, reprezentant al FMI în România)

Am mai sărit un hop. La sfîrşitul săptămînii trecute, Consiliul Directorilor Executivi al FMI a luat în discuţie modul în care România îşi îndeplineşte criteriile de performanţă macroeconomică, stabilite prin aranjamentul stand-by. A fost al doilea examen susţinut în acest an de ţara noastră. Aşa cum se ştie deja, acest examen a fost trecut cu bine.

Un prim examen, în acest an, fusese trecut în aprilie. Atunci, DA-ul rostit de FMI a exprimat acordul forului monetar internaţional dat conţinutului programului de reforme al Guvernului Ciorbea. În consecinţă, a fost eliberată o primă tranşă de împrumut, în valoare de 87 de milioane de dolari.

Acum, în septembrie, au fost analizate primele rezultate obţinute de România în stabilizarea macroeconomică. Am primit aprecieri pozitive: redresarea pieţei valutare, îmbunătăţirea politicilor monetare şi fiscale, calmarea inflaţiei începînd încă din primăvara acestui an. Şi, mai ales, însumarea la BNR a celei mai mari rezerve valutare de după război. În acelaşi timp, a fost examinat raportul de revizuire a unor criterii de performanţă. Revizuiri făcute pe baza concluziilor desprinse din desfăşurarea evenimentelor, între care se numără corecţiile la preţurile de consum şi deficitul balanţei comerciale.

Fondul Monetar Internaţional a spus DA şi a acordat cea de-a doua tranşă de împrumut, însumînd 86 de milioane de dolari. Nu banii sînt însă de cea mai mare însemnătate, ci mesajele care-i însoţesc.

Vom consemna mai întîi nota bună dată autorităţilor române pentru impunerea disciplinei financiare şi accelerarea reformei în întreprinderile generatoare de pierderi. Ceea ce ar putea fi tradus în felul următor: închiderea întreprinderilor cu pierderi nu-i decît un prim pas; al doilea pas va trebui să fie consolidarea financiară a întreprinderilor viabile. Mai ales, ni se atrage atenţia că stabilitatea financiară e încă fragilă, că se irosesc resurse şi cresc arieratele la nivelul întreprinderilor.

Aşadar, să continuăm! Desigur, să continuăm restructurarea. Dar ce înseamnă restructurare? Nimic altceva decît deplasarea economiei de la minciună la adevăr.

Prima etapă a reformei, începute la 17 februarie '97, s-a încheiat deja. I-am zis "macrostabilizare". Ne-am ales cu adevărul preţurilor, al dobînzilor, al cursului de schimb, al deficitului comercial şi al deficitului bugetar. Această etapă a pus bazele schimbărilor din economia reală.

Acum a început restructurarea. Etapa cea mai dură şi cea mai grea.

Vom tinde către adevărul schemelor de personal. Acest pas va aduce şomaj.

Apoi vom ataca adevărul costurilor de fabricaţie. Un pas ce va cere mai multă muncă, mai multă competenţă şi concurenţă la sînge. Sau, în caz contrar, restrîngeri de activitate, închideri de fabrici.

Va urma adevărul eficienţei. Pentru eliminarea nemuncii, a risipei, a furturilor.

În fine, adevărul rentabilităţii va pune semnul egal nu pur şi simplu între salarii şi muncă, raport adeseori nesemnificativ, ci între salarii şi recunoaşterea muncii de către piaţă.

Condiţie esenţială: pieţele vor trebui să funcţioneze bine. Pentru că ele vor fi marele arbitru.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Unguri şi români – echipe de zgomote

Reporteri în misiune...

● "Tökes Laszlo, la Forumul cetăţenesc maghiar din Târgu Mureş: Participarea UDMR la guvernare «garantează propria noastră nimicire». Episcopul reformat a declarat că sarcina maghiarilor este să reunească părţile rupte într-un stat." (Gheorghe Giurgiu, în **Curierul naţional**, 15 septembrie) ● "Extremiştii unguri invitaţi de Tökes la Odorhei îi atacă dur pe români. Orbit de ură, Viktor Orban bate în continuare moneda prigonirii şi epurării etnice a maghiarilor din Ardeal. Ca să nu existe nici un dubiu, Orban Viktor a precizat că nu este de acord cu felicitările adresate de Horn Gyula lui Victor Ciorbea pentru modul în care înţelege să rezolve situaţia minorităţii maghiare din România: informaţiile pe care le posedă arată că starea de fapt este alta." (Dorin Suciu, în **Adevărul**, 15 septembrie) ● "Senatorul UDMR Csapo Jozsef a pregătit actul de naştere al Ţinutului Secuiesc. (...) Prevederile documentului respectiv au fost citite de Corneliu Vadim Tudor în Piaţa Operei din Cluj Napoca în faţa unei mulţimi imense. «Ştiţi ce voi face cu acest Statut?» i-a întrebat liderul PRM pe cei prezenţi. Mulţimea de clujeni a intrat în delir după ce senatorul PRM a rupt documentul în zeci de bucăţele şi l-a aruncat cu gesturi scîrbite." (Andra Manta, în **Evenimentul zilei**, 15 septembrie) ● "La Ţebea – Moţul Ciorbea – fluierat de moţi. Gavril Dejeu a stat cu ochii lipiţi de bombeuri. (...) Punînd în seama democraţiei atari manifestări, dl Ciorbea s-a mai ales cu o replică de toată pomina: «Să vină dictatura!» – strigau în gura mare cîţiva dintre partenerii săi de dialog aşezaţi în primele rînduri ale amfiteatrului natural de la Ţebea. Între oaspeţii aflaţi cam în aceeaşi zonă s-a numărat şi Marian Munteanu, pe care vecinii săi din public l-au însărcinat să dea din mînă în mînă fluturaşi conţinînd extrase din Recomandarea 1201 a Consiliului Europei şi un text intitulat «Preşedintele Ungariei Arpad Göncz şi revizionismul»". (Constanţa Corpade, în **Adevărul**, 15 septembrie) ● "Troica Vadim-Funar-Păunescu anunţă iminenta preluare a puterii. Primul se cere la Cotroceni, al doilea se vede în scaunul lui Ciorbea, iar bardul de la Bârca vrea la Interne." (Cristian Mihai Criş, în **Adevărul**, 15 septembrie) ● "La Ţebea s-a lansat un Manifest Naţional care îndeamnă românii să nu se lase jefuiţi şi înrobiţi." (Anonim, în **Cronica română**, 15 septembrie) ● "Primul ministru a fost huiduit de PUNR-işti, Victor Ciorbea a declarat că Executivul este hotărît să ducă pînă la capăt reforma. El le-a promis moţilor din Apuseni telefoane mobile." (Fl. Mircea Corcoz, în **România liberă**, 15 septembrie) ● "Războiul culorilor de la Cluj a dat în fandacsie. Funar a trecut la vopsit panseluţe tricolore. Municipalitatea a recurs la vopsea pentru că floricelele nu au înflorit. Ghinion însă, din cauza ploilor de ieri, vopseaua s-a dus de pe flori. Unguroaicele pun murături roşu-alb-verde." (Cristian Mihai Criş, în **Adevărul**, 16 septembrie)

... şi senatorii în horă

● "După ce a umblat din nou cu turnătorii la Consiliul Europei, Győrgy Frunda va fi judecat de colegi. «Este lipsit de tact politic», apreciază mult prea indulgent conducerea PNŢCD. Cu perfidie, Frunda o dă iarăşi la întors cu traducerea (din engleză, de data aceasta). Cică ne-a lăudat, nu ne-a pîrît la Consiliul Europei." (Oana Iurăşcu, în **Adevărul**, 16 septembrie) ● "Îl mai povăţuiesc o dată pe dl Marko Bela să lase tonul acesta belicos, ameninţător. (...) La ce serveşte «liniştea» coaliţiei, dacă e ne-«liniştit» şi nemulţumit electoratul?! În privinţa Legii învăţămîntului, constat în fiecare zi că felul meu de a vedea lucrurile este împărtăşit de majoritatea covîrşitoare a celor care au avut încredere în CDR." (George Pruteanu, în **Cronica română**, 16 septembrie) ● "Consider că există o puternică presiune politică din partea opoziţiei pentru a împiedica adoptarea acestor acte (referitoare la drepturile minorităţilor) în Parlament. Cred că aceste demersuri sînt vîndute sau «explicate» majorităţii româneşti ca o discriminare pozitivă în favoarea minorităţilor, care ar leza interesele majorităţii. Acest lucru nu este adevărat. Cele două acte normative respectă nişte convenţii internaţionale semnate în timpul guvernării Văcăroiu şi care astăzi sînt aplicate." (Győrgy Frunda, în **Adevărul**, 16 septembrie) ● "Aceasta este cea mai mare gafă politică pe care a făcut-o Emil Constantinescu şi anume, antrenarea UDMR la guvernare. Emil Constantinescu nu se pricepe la politică nici măcar cît se pricepe la pietrele pe care le dezgroapă, întrucît el nu-şi dă seama că laudele pe care le tot primeşte de la Bill Clinton sînt de fapt redactate de către un duşman înverşunat al poporului român care este Tom Lantoş. (...) Dacă actuala putere nu înţelege să ia măsuri ferme, hotărîte pentru a opri ofensiva hungarismului, atunci PRM se consideră dezlegat de orice obligaţie faţă de ea şi faţă de anumite convenienţe politice şi va începe să «înarmeze» populaţia pentru a se apăra faţă de primejdia tot mai gravă pe care o reprezintă horthysmul în Transilvania." (C.V. Tudor, în **Jurnalul naţional**, 16 septembrie) **(E.Ş.)**

De jur împrejur

În absenţa păcii

Nu doar în speranţa premiilor Nobel pentru pace încep negocierile pentru stingerea conflictelor: se pleacă de la premisa – oarecum verificată de viaţă – că oricît de mult ar avea de invidiat, de cerut, de pretins unele colectivităţi de la altele, legitimitatea este mai lesne de obţinut şi de păstrat în condiţiile unui echilibru de forţe negociat, decît sub lozinca "vom lupta pînă la ultimul...".

Deşi n-au lipsit încercările, conflictele locale declanşate după cel de al doilea război mondial n-au izbutit să antreneze în mod semnificativ marile puteri iar experienţele Vietnamului şi ale Afganistanului sînt un antidot cu spectru universal. În Orientul Mijlociu şi în fosta Iugoslavie, în Irlanda şi în Ruanda adversarii nu se pot nimici reciproc, deşi unii dintre conducătorii facţiunilor în luptă flutură acest "ideal" şi în confuzia conflictului mai îmbogăţesc pămîntul cu cîteva gropi comune.

Relativ neputincioasă, comunitatea internaţională asistă la aceste conflicte, ajutîndu-i cu arme pe cei pe care dintr-un motiv sau altul sînt consideraţi mai slabi, înfiinţînd tribunale internaţionale şi itinerînd ambasadori energici, specialişti în politica alternării bîtei cu zăhărelul. Ideea ar fi că oamenii simpli convieţuiesc fără probleme, indiferent de religie sau naţionalitate şi că prin izolarea liderilor extremişti şi acordarea de sprijin economic, pacea se va instala de la sine. Dar în viaţa oamenilor, ca şi în viaţa popoarelor, foarte puţine lucruri se petrec de la sine. Prima problemă ar fi de aflat cum de ajung extremiştii lideri, dacă majorităţile se nasc de la natură paşnice şi generoase. A doua întrebare ar fi de ce atunci cînd se izbuteşte cu greu oprirea măcelului general, crimele de război continuă pe "plan local" şi chiar cînd nu se mai trage, este evident că foştilor adversari le este greu să respire în comun acelaşi aer. Negociatorii britanici în Irlanda, cei ai Uniunii Europene în Bosnia, doamna Albright în recenta ei călătorie în Orientul Mijlociu încearcă să găsească soluţii concrete pentru rezolvarea acestor probleme.

Alegerile locale din Bosnia, concepute pentru a reface ţesătura multietnică a populaţiei din acest teritoriu au dovedit cît de departe poate fi proiectul de realitate. Prin lupte crîncene, părţile în conflict au reuşit să schimbe compoziţia etnică din unele oraşe şi aşezări. De cîte ori au încercat să revină, refugiaţii au fost izgoniţi. Li s-a permis acum să voteze prin corespondenţă. Şi dacă – aşa cum se întreba un comentator britanic – un oraş devenit cu majoritate croată va dobîndi un primar sîrb, datorită acestor voturi, el va conduce oraşul prin poştă? Vegheate de trupele multinaţionale, alegerile din Bosnia s-au desfăşurat fără incidente majore, dar şi fără speranţe exagerate. Vocea celor care au dobîndit puterea prin forţă se va auzi în continuare mult mai puternic decît a celor care au obţinut majoritatea voturilor. Acordurile de la Dayton se aplică, dar pacea e încă departe.

Concluzie la care a ajuns şi Secretarul de Stat american după întîlnirile cu liderii din Orientul Mijlociu. Fără a rosti cuvîntul eşec, doamna Albright a constatat că spiritul de la Oslo a murit odată cu prim-ministrul Rabin. Yaser Arafat este, de fapt, ostaticul opoziţiei, alcătuită din liderii organizaţiilor teroriste, iar Netanyahu este ostaticul partizanilor săi care se împotrivesc oricăror concesii făcute palestinienilor, fie ei extremişti, moderaţi sau paşnici. Iar israelienii care vor să se urce fără griji în autobuze şi să meargă liniştiţi la piaţă, precum şi palestinienii dornici să meargă în fiecare zi la muncă mai au de aşteptat. Nu mai e război, dar nici pace nu este încă.

Extremismul nu este o maladie genetică, ci una contagioasă. El se răspîndeşte şi triumfă cînd acţiunile politicienilor legitimi justifică discursurile naţionalist-agresive, deoarece nu e suficient să fii un politician moderat pentru ca să fii şi unul inteligent.

Magdalena BOIANGIU

Siderurgie şi muzică rock

După ani de pace socială, greva personalului de la UPS, cea mai mare firmă de mesagerie din Statele Unite, a dovedit că nu doar comentatorii, ci şi cei direct implicaţi observă – pe propria piele – efectele unei creşteri economice atipice.

Cifrele sînt uluitoare: şomajul a ajuns la rata extraordinar de scăzută de 4,8%, reducîndu-se şi durata medie a perioadei în care unii nu au de lucru, iar şomajul structural e pe cale de dispariţie. "Pentru a diminua costurile de producţie, unele companii folosesc într-o măsură mai mare angajaţi cu un orar flexibil... Conform unui raport al Institutului pentru politici economice (un grup de meditaţie liberal), o treime din muncitorii americani ocupă acum locuri de muncă nestandard (jumătăţi de normă, angajări temporare, lucrul cu ziua, mulţi sînt proprii lor salariaţi). Aceste slujbe sînt mai prost plătite şi sînt însoţite de mai puţine beneficii sociale, cum ar fi asistenţa medicală şi pensiile şi oricum sînt precare. Dar, pe de altă parte acest tip de angajare este flexibil şi convenabil; mulţi americani îl preferă şi optează pentru el de bunăvoie. Şi pe măsură ce indicatorii economici cresc, jumătăţile de normă dispar. Ele provoacă nemulţumiri, dar nu sînt o serioasă sursă de resentimente.

Există un singur motiv major de nemulţumire: creşterea diferenţei între venituri. În 1995, OECD arăta că raportul între muncitorii cei mai prost plătiţi şi cei mai bine plătiţi este, în SUA, cel mai mare din toate cele 25 de ţări membre; anul trecut *Census Bureau* a afirmat că în America este înregistrat cel mai mare decalaj de la al doilea război mondial încoace: 20% dintre familii obţin 47% din venit. Nu există contraargumente la aceste cifre, se poate observa doar că toată lumea a devenit ceva mai bogată. La începutul secolului o prăpastie asemănătoare între cei bogaţi şi cei săraci a determinat o nevoie acută de confruntare şi o sporire a rolului sindicatelor. Se va repeta oare fenomenul?" – se întreabă revista **The Economist** (6 septembrie 1997). Analiza pare a colecta argumente pentru un răspuns negativ: în termenii confruntării dreapta-stînga, SUA prezintă un sol nefertil. Individualişti, nu lipsiţi de generozitate, dar profund suspicioşi cu privire la instituţionalizarea generozităţii, americanii nu se definesc în funcţie de raporturile de clasă. "Modelul intern de conflict în SUA poate fi atribuit rasei, genului, imigraţiei, diferenţei dintre generaţii, dar nu este şi nu a fost imputabil claselor sociale"...

Prezent la congresul sindicatelor din Marea Britanie, Tony Blair, prim-ministru şi lider al Partidului Laburist (a cărui origine şi evoluţie au fost determinate de mişcarea muncitorească tradiţională), observa aceleaşi mutaţii: "Astăzi, femeile reprezintă jumătate din populaţia activă, peste 6 milioane de persoane lucrează cu orar redus, 1,5 milioane de muncitori au contracte temporare, 40% dintre muncitori lucrează în întreprinderi mici, cei ocupaţi în serviciile financiare din City sînt mai numeroşi decît locuitorii din Frankfurt (...) Industria design-ului foloseşte peste 300.000 de oameni, mai mult decît cea a automobilului, iar cîştigurile obţinute din exportul muzicii rock sînt mai mari decît cele care provin din siderurgie". (**Le Monde** – 11 septembrie 1997)

În aceste condiţii stînga modernă supravieţuieşte politic, înţelegînd că a chema la luptă împotriva celor bogaţi înseamnă a sărăci ţara. Ea este preocupată – doctrinar şi practic – de reglementarea justiţiei sociale, de lupta împotriva segregaţiei şi a structurilor mafiote.

Modificări asemănătoare s-au petrecut şi în Franţa. Diferenţele – majore – sînt în numărul mare de şomeri şi în ritmul lent al creşterii economice. Spre deosebire de anglo-saxoni, economiştii din guvernul Jospin ezită în pragul deciziilor fără drum de întoarcere. "Desigur, nu există altă ţară unde forma şi fondul să fie atît de discordante – scrie **The New York Times**. În discursuri – marile principii egalitate, solidaritate ş.a.m.d. Dar realitatea franceză e mai complexă. Schimbarea, adaptarea, modernizarea sînt disimulate pentru că sînt în contradicţie cu imaginea ţării despre ea însăşi." **(M.B.)**

Argument

Este un paradox lexical că unul dintre cele mai sprinţar folosite cuvinte (şlagăr) ascunde într-însul unul dintre cele mai sinistre (lagăr). Lipsit de ştaif, dar şi de complexe, fără morgă, dar şi fără urmă de culpabilitate, cuvîntul care nu înseamnă mai mult decît "melodie de mare popularitate la un moment dat" a părut, probabil, mult prea frivol în accepţia lui proprie. Altfel nu s-ar explica de ce am primit, pentru numărul de faţă, (inclusiv) articole care analizau... politicul, din perspectiva "refrenelor" mereu altele şi mereu aceleaşi care compun (la figurat) "şlagărele timpului"...

Dar nu. Nu despre *aceste* şlagăre era vorba, ci – scuzaţi – chiar despre *"Obladi, Oblada", "Sharazan", "Rasputin", "Dancing Queen"* sau *"Ţărăncuţă, ţărăncuţă"*. Şlagărul aproape inavuabil, venind dintr-o preistorie de midinetă! Şlagărul care nu (te) iartă, neted ca divanul psihanalizei! Şlagărul care face ca, vai, nimeni să nu fie la adăpost de ridicol... Un virus; cuibărit în străfundurile subconştientului, imun la ironii şi la pierderi de memorie, va năvăli cînd ţi-e lumea mai dragă – picurat în ureche, aşezat pe vîrful limbii, imbatabil: *"Şoferul de la ONT/Conduce maşina în zbor..."*! Cine poate spune că n-a "auzit", măcar o dată, "vocea interioară" silabisind textele asinine şi fredonînd refrenele asasine care compun, de regulă, un şlagăr? Ele sînt precum amintirile din armată: cu cît trece timpul, cu atît devin "mai bune". Iar dacă primele sînt vătuite idilic *"as time goes by"*, şlagărele, dimpotrivă, sînt tot mai deşteptătoare, tot mai pline de voluptăţi asociative: poţi scrie nuvele, dacă nu romane, pornind de la o simplă "frază muzicală". Poate că nimeni n-ar spune (totuşi!), "viaţa mea e un şlagăr"; dar cîte vieţi nu are un şlagăr!... şi cîte zeci, sute de mii sau milioane de vieţi nu a dansat el...

În numărul intitulat "Timpul şi timpurile" promiteam, dacă vă amintiţi, o revenire "sonoră" asupra dilemelor evocate atunci. O facem acum, încercînd – prin cîteva mărturii subiective, singurele în stare să conţină şi *vibrato*-ul unei vieţi, şi *continuum*-ul unei meditaţii – să izolăm Zeitgeist-ul în "lagărul" unui "şlagăr". Ce "spune", oare, propensiunea unei întregi generaţii pentru un cîntec? De ce o anumită melodie, "populară la un moment dat", revine pe buze treizeci de ani mai tîrziu? Şi: este nostalgia noastră egoistă (un simplu "of" după vremea care s-a dus) sau sîntem, într-un fel, "legănaţi" de o întreagă reţea de determinări ale căror sensuri ne scapă?...

Adunînd acest număr, mi-am dat seama că este pentru prima oară că "Dilema" consacră un număr Muzicii! Chiar dacă unele sprîncene stufoase se vor încrunta constatînd că am decis să începem (cu o semnificativă excepţie!) tocmai "de jos" – de la muzica populară, uşoară sau pur şi simplu accesibilă –, cred că este chiar nivelul de la care trebuie pornit. Altfel spus, de la melodia pe care o fluieri cînd eşti îndrăgostit sau pe care o porţi în minte, fără să ştii de ce, atunci cînd mărşăluieşti în plutonul celor care cunosc toate răspunsurile. (a.l.ş.)

Răzvan RĂDULESCU
student la Conservatorul din Bucureşti

Carte poştală

Există cîteva reprezentări consacrate (şi mai curînd literare) ale reamintirii. Conform uneia dintre ele, memoria pasivă este un fel de container cu pereţi elastici, un recipient abisal în care stau, fierb, se întrepătrund sau se rînduiesc cuminţi imaginile realităţilor percepute. Un fel de cazan oblong în care, aidoma vaporilor din steamer-ul unei locomotive Pacific, amintirile se dilată la temperatura înaltă a emoţiilor şi ameninţă să spargă pereţii. Mecanicul locomotivei, cu şepcuţa pe cap şi cu mîinile murdare de poadre de charbon, are de ales între a deschide o supapă pentru a mai coborî presiunea în cazan, sau a lăsa catastrofa să se producă. Explozia recipientului memoriei este devastatoare. Ea se poate întinde pe cîteva mii de pagini spectaculoase, în cazul lui Proust, pe cîteva pagini de un plictis desperant, în cazul multor autori de memorii şi amintiri, sau pe o pagină descărnată, cum e cazul articolului de faţă. A ţine un jurnal este a te afla în postura mecanicului de locomotivă atent, care trage din cînd în cînd de manetă, lăsînd aburii memoriei să iasă într-un fuior subţire printr-o supapă a cazanului.

Există aşadar o funcţie igienică a rememorării. Pentru uzul propriu, sau pentru uzul altora, realitatea pentru care aceste amintiri au stat mărturie este recompusă. În cazul în care punerea ei în mişcare se face pentru uzul altora, se poate vorbi de o funcţie socială a rememorării. Am auzit foarte des spunîndu-se, reprobativ, cutărui om cu privirea întoarsă spre sine: "domnule, dumneata trăieşti din amintiri." Este o naivitate să faci cuiva un cap de acuzare din asta. Adevărul este că nu se poate trăi decît din amintiri. Oricît de melancolico-metaforic ar suna, afirmaţia trebuie luată aşa cum este: deducţiile noastre, răspunsurile la stimuli, inferenţele, reflexele condiţionate, raportările noastre, acumulările nu sînt decît amintiri reactualizate.

Din nenorocire, niciodată recompunerea unei realităţi din amintiri nu este completă.

Cînd eram mic, am găsit într-un sertar al bibliotecii Dana (una din mîndriile mobilei acelei vremi) o carte poştală de Crăciun, primită de părinţii mei de la cineva din Germania. Trebuie că era o carte poştală scumpă. Făcută din mai multe straturi de imagini ţinute laolaltă de un plastic translucid cu textură aspră, felicitarea oferea privirii un spaţiu tridimensional, cu un cîmp nesfîrşit în planul din mijloc. În primul plan se afla un pîlc de copaci, desenaţi pînă în cele mai mici detalii, cu scoarţa accidentată din loc în loc şi cu crengile parţial uscate. De după copaci se ităa o căprioară cu priviri umede în genul Bambi, iar din dreapta, de peste cîmpul nesfîrşit, venea sania lui Moş Crăciun, trasă de patru perechi de reni, în care Moş Crăciun însuşi, cu un bici în mînă, rîdea umflîndu-şi obrajii roşii şi ţinea de hăţuri. Cînd mişcai în lumină cartea poştală, peste căprioară, copaci, cîmpie şi Moş Crăciun începea să ningă cu fulgi mari.

Realităţile compuse din amintiri sînt întocmai ca această carte poştală: în trei dimensiuni, colorate, se mişcă, dar nu vei putea niciodată să cercetezi înfricoşătoarea pădure din care iese căprioara, nici s-o apuci peste dealul de după care vine Moş Crăciun cu sania lui trasă de opt reni.

Matei POPOVICI
arhitect

(A doua epistolă pariziană)

"Dragă Alex,

Ceea ce va urma face parte, ca şi povestirea cu binoclul, din "cufărul" din Avenue de Messine. (Cunoşti cîntecul lui Marlene Dietrich: *Ich hab noch einem Koffer in Berlin?* ...Iaca, aşa şi eu...).

Ehei, sînt deja aproape şapte ani de atunci... Eram în perioada "Zweig", cum aş numi-o azi. (*Ştefan*: deoarece la sfîrşitul amintirilor sale ne vorbeşte atît despre bagaje, strămutare şi "hîrtii"..., iar *ramură* pentru că, pur şi simplu, te simţi ca o rămurică în bătaia vîntului.) În perioada "Zweig" te gîndeşti mereu la azi şi acum, iar amintirile, "sunetele şi parfumurile" le pui bine şi *cu grijă* în valiză. Într-o seară din acel "sfîrşit de epocă" mă întorceam acasă (ca şi în povestirea precedentă) de la Suresnes unde lucram în cabinetul unui peisagist. Ultima staţie înainte de gara St. Lazare, unde mă dădeam jos, era Asnières. (Aici se află acel celebru cimitir al animalelor. Predomină cîinii şi pisicile, dar şi maimuţe sau alte animale exotice sînt înmormîntate acolo, cu tot dichisul şi excentricul unor proprietari demni de Tr. Capote.) Apoi treci podul peste Seina, urmînd Levallois-Perret-ul unde trenul meu nu se mai oprea. Direct St. Lazare.

La Asnières în gară, uitîndu-mă pe fereastra vagonului, nu ştiu cum sau mai bine spus, *ştiu* cum, nişte simpli aburi de căldură proveniţi de la maşinăria "locomotivei" mi-au amintit de o minunată seară la Ateneu, la Bucureşti, cu Ravel, *Daphnis şi Chloé*. Era pe vremea cînd orchestra cînta cu mitene, cei din sală purtau paltoane, iar printre rîndurile de scaune erau instalate pe nişte beţe metalice radiatoare sau reflectoare... din care, ţin minte, ieşea căldura ca vara pe şosea. După cum vezi, eram departe la Asnières. Pe dreapta, zidurile cimitirului din Levallois-Perret, casele de la marginea Levallois-ului, pe stînga, blocurile cu reclame Sony pe acoperiş, din Clichy, "periphericul", Pont Cardinet, călăuşeii din Sq. des Batignolles şi din nou pe dreapta, mîndra şi misterioasa Rue de Rome (pe care a locuit Mallarmé; i se potriveşte!... căci la look-ul lui "ghindat", mustaţa răvăşită e precum calea ferată pentru rue de Rome).

Seara aceea nu pot s-o uit, căci a reprezentat pentru mine ieşirea din perioada "Zweig". Am putut, în fine, deschide valiza cu amintiri; de atunci încolo am împletit lîna dintr-un ghem vechi şi drag cu cea dintr-unul nou şi surprinzător. Într-un cuvînt, mă simt cîteodată ca şi sinagoga veche-nouă, dacă vrei.

De ce nu pot uita acea seară? Iată de ce. În urma preludiului din gara Asnières am avut pentru prima oară, după o lungă perioadă de "uitare", prima amintire muzicală. Întotdeauna mi-am cîntat în gînd şi, acum, eram fericit că această bucurie revenea din nou.

Să fie oare "maşina de aburi", să fie oare trepidaţiile podului şi zgomotul ritmat al trenului sau "dragostea" "nemăsurată" pe care o am pentru Ravel şi muzica sa (am ajuns pînă acolo de a-mi dori să merg – mi-e ruşine... – la mormîntul lui asemenea celor ce se duc "în pelerinaj" la Père Lachaise la Jim Morrison – pe care, de ce nu i-aş înţelege... – sau de a crede, pur şi simplu – vezi tu, "ciupeala" e mare – că avem acelaşi profil, privindu-i fotografia pe care, asemenea profesorului Pnin, i-o ţin sub pat într-o cutie de pantofi printre ale celor mulţi şi dragi...) sau?... Căci, de această dată, efectiv *nu ştiu cum, şi de ce* tocmai într-un asemenea peisaj "banlieuzard", după traversarea Seinei, în dreptul cimitirului din Levallois mi-am adus aminte "fraze" din Tocata sa din ciclul "Mormîntul lui Couperin". (La Thérèse, vecina de palier, de "cuşetă-sous-les-combles" din Av. de Messine am mîngîiat, cu ochii doar, partitura. Căci chiar şi pentru ea, care-i o curajoasă – ţii minte, poate, lecturile ei şi al său "aşarnament" contra unui giap, Vietcong & Co – tocata lui Ravel este ca şi armata lui Mao, de neînvins.)

Mulţumit am mai fost în acea seară... De cîte ori nu mă plimbasem imaginar prin, în şi deasupra Parisului (avînd fotoliul roşu din Avram Iancu drept dirijabil) cu muzica raveliană! Aşa precum îi este firea francezului (observator şi vizualist – coţofana s-a născut în Franţa, cum îţi spuneam odată), aşa-i este şi muzica (plină de găini, mori, tamburine, morminte şi temple ce au fost). Şi chiar dacă "omul nostru" vrea să fie mai abstract folosind adesea "metrul" şi titlul unui dans, pe care-l fasonează însă, capricios, şic şi parizian (:menuetul devine *antic*, pavana este pentru o infantă *moartă*, alborada este a *graţiosului*, desprăfuieşte *forlana*) cunoscînd regula jocului descriptiv, ascultînd muzica lui Ravel, de ce nu şi pentru el, îmi dau frîu liber închipuirilor. Astfel, cu Forlana sînt la Concorde, în asfinţit, cu Introducere şi Allegro sînt introdus "chez les Noailles" în Place des États-Unis, cu Alborada – sînt jenat s-o mărturisesc – îmi imaginez un jaguar *verde* (cu sau fără Kim Novak la volan) coborînd serpentinele unei coline deasupra mării pe Coasta de Azur în drum spre Balcic.

À propos de aceste navete imaginare între locurile amintirilor, ale închipuirilor şi ale prezentului, fac o paranteză. Azi, plimbîndu-mă prin Paris, îmi aduc aminte de *momentele* şi *locurile* din Bucureşti ce mă făceau să visez la malurile Seinei şi mă fascinează să fac efortul să văd *cum* îmi închipuiam *atunci* cele ce le descopăr şi mă înconjoară *acum*. Şi invers, sînt uimit cum un cadru la o cu totul altă scară, precum o stradă ce porneşte din Avenue de Iéna are (pentru mine) exact atmosfera şi melodia cartierului din preajma bisericii Visarion. Revin la "Mormîntul lui Couperin".

Într-o bună zi, într-o librărie, răsfoind o biografie a lui Ravel, am dat, într-un bun sfîrşit, peste ceea ce vroiam (cu încăpăţînarea "colecţionarului") să ştiu: (*dar*) Mormîntul lui Ravel (?). Ei bine, dragă Alex, se află chiar acolo unde, în tren, mi-am adus aminte acele fraze din tocata sa! "Mormîntul lui Ravel" se află în cimitirul din Levallois-Perret pe lîngă al cărui zid trecea trenul meu de două ori pe zi. Cronometrarea şi sincronizarea au fost perfecte!...

Sar. Sar etape şi detalii spre a-ţi spune repede încununarea celor povestite mai sus. Acum sîntem în rue Chalgrin. (Într-o zi, aşteptînd să se facă verde, văd pe o casă din Avenue Carnot – care-i foarte aproape de noua adresă – o placă. Mă apropii şi citesc... *"Dans cette maison M.Ravel composa Daphnis et Chloé"*. Păi, să nu fac ca şi corul A-a-a, A-a-a?! Şi stopul se făcuse la loc roşu.) În ziua în care am cumpărat fotografia lui Ravel, seara am avut invitaţi. Nemaiavînd timp s-o pun în cutia cu pantofi de sub pat, titirit cum sînt, am sprijinit-o de cărţile de pe etajerele pe care bine le cunoşti. Tîrziu, la plecarea invitaţilor, în drum spre uşă, cineva, uitîndu-se pierdut spre etajere şi văzînd fotografia compozitorului, mă întreabă: Ici, c'est ton père, n'est ce pas? Dulce mi-a fost să mint, şi am mînţit: Oui, c'est lui-même.

Cu aceeaşi prietenie, al tău
Matei

Ovidiu VERDEŞ
asistent universitar

Muzici

Am un complex bacovian, un soi de voyeurism muzical contractat de timpuriu. Dacă merg pe stradă şi de undeva, de la vreo fereastră sau din vreo curte se aude muzică – muzica mea –, fiţi siguri că în secundele sau chiar minutele următoare mă voi opri în loc şi voi trage cu ochiul & urechea. Iar dacă sursa muzicală nu este reperabilă, paşii mă vor purta negreşit într-acolo... Nu e deloc limpede ce urmăresc procedînd astfel: nu caut să reconstitui mental decorul şi personajele ascunse. Dimpotrivă, exteriorul, strada respectivă, faţada, aleea sau fereastra de bloc mi se întipăresc absurd în minte. Muzica supraimpresionează peisajul, ca o ilustrată în ramă kitsch, cu ghirlande... Port în mine o întreagă arhivă de asemenea imagini inutile. Biografic vorbind, există mai multe origini posibile ale acestei obsesii, dar nu e cazul să mă decid tocmai aici...

Vecinul meu de la doi: băiatul mai mare, cu muzicile, cu mişto-ul, cu gagicile (în privinţa asta exista un consens în curte: erau trăznet!). Prima mea casetă, atunci cînd am primit casetofonul – într-a şaptea – lui i se datorează. De fapt, mama avusese iniţiativa: întîlnindu-l la scară, îi înmînase o casetă BASF goală şi îl rugase să-mi "imprime... ultimele noutăţi, ce vă place vouă acuma...". Dar caseta fusese peste aşteptări. Nu mai povestesc în ce stări, prelungite cîteva zile, cu draperiile roşii trase sau cu fereastra deschisă, în picioare în mijlocul camerei sau lungit pe canapea, am ascultat-o. Din cînd în cînd mai trăgeam cu ochiul la cartonaşul din interior, pe care erau scrise frumos, cu tuş negru, cu litere de tipar, formaţiile şi titlurile pieselor.

Pînă atunci, tipul, vecinul ăsta, îmi fusese relativ indiferent; diferenţa de vîrstă era prea mare, aşa că nu mă supăram cînd mă confunda cu Corneluş de la C, şi mă întreba distrat ce mai face soră-mea. Îi răspundeam că nu am nici o soră, dar el zîmbea duios, zicea "lasă..." şi mă punea să-i transmit tot felul de mesaje cifrate. După chestia cu caseta însă, am început să mă fistîcesc cînd îl întîlneam, pe scări sau în curte, deşi devenise amabil, nu mă mai confunda, spunea să-i mai dau casete şi să-i spun ce muzici mi-aş dori. "Ce vrei tu", răspundeam jalnic, nu pentru că nu aş fi avut preferinţe, ci pentru că mă jenam să-i cer banalităţi ca *Pink Floyd* sau *Queen*.

Cînd, după destul de mult timp, mi-am luat inima-n dinţi şi m-am prezentat eu însumi la el la uşă, cu o nouă casetă, a spus o chestie pe care n-am priceput-o de la început : că ţigările lui preferate nu erau *Kent*, ci *Marlboro*. *Marlboro* scurt, desigur... Şi n-am priceput pentru că, spunînd chestia asta din senin, trăgea cu sete dintr-un *Carpaţi*.

Tot de figura tutelară a acestui băiat se leagă şi prima mea amintire de la un ceai (de pe vremea cînd nu posedam pe deplin conceptul). Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Am coborît la doi, să-i duc un disc, să mi-l tragă şi să şi-l tragă şi el dacă nu-l avea (relaţia avansase între timp). Parcă un *Doors* ("Strange Days", dacă nu mă-nşel) sau, în orice caz, o raritate de care eram foarte mîndru. În timp ce coboram scările am auzit muzică tare la el, iar cînd am ajuns în faţa uşii am

stat mult timp în cumpănă: se auzeau voci, rîsete, glasuri de fete... Era pesemne ziua lui şi avea invitaţi; nu era cazul să deranjez. Am sunat totuşi, ba chiar am "bătut tare", cum scria pe biletul prins în uşă, bizuindu-mă pe pachetul de *Marlboro* scurt din buzunar.

A deschis, în fine, s-a cam blocat cînd m-a văzut, apoi s-a uitat la disc, mi l-a luat din mînă şi m-a întrebat de unde-l am, de la Gabi Băcanu ? M-am blocat şi eu, nu, care Băcanu? Lucrurile s-au lămurit repede: cineva cu acest nume îşi vînduse recent discurile... Atunci, pradă unei bruşte inspiraţii, i-am spus că era un cadou de la mine şi i-am urat cu voce stingheră "la mulţi ani". Îmi cam tremurau genunchii... Mi-a mulţumit patern, puţin ironic, şi m-a tras înăuntru, în cameră, cu toate protestele mele că nu vreau să deranjez, că mai trec mîine etc.

În sufragerie era cald, deşi fereastra era deschisă şi în cadrul ei, pe pervaz, cu spatele la noapte, stătea Simona, prietena vecinului meu, o roşcată bestială. Un cuplu dansa, un altul stătea pe canapea ; o fată tunsă scurt (din păcate nu Simona), înţelegînd situaţia, m-a luat imediat în primire. Mi-a băgat degetele-n păr, ceea ce detestam: "uite, mă, Aura, ce ochi frumoşi are!" – şi mi-a pus obişnuitele întrebări de circumstanţă. Aşa se face că, deşi mă enerva fiinţa asta cam grasă, care mirosea în plus a transpiraţie, am rămas mai mult decît era cazul şi mi-am dat în petec: am băut două coniace, am fumat *Marlboro*, am şi dansat puţin cu ei...

Spre sfîrşit m-am retras pe pervaz, acolo unde stătuse Simona, şi m-am dedublat: îi priveam absent cum dansează şi ascultam muzica amestecată cu frunzişurile de-afară. Renunţasem să mai caut momentul potrivit pentru a-mi lua la revedere. Lampa s-a micşorat şi după cîtva timp a urmat un blues pe care gagicile l-au întîmpinat cu strigăte şi tînguieli de refuz: ah, uh, nu se poate! Îmi plăceau în general *Stones* şi *Jagger*, erau adevăraţi, mai puţin piesa asta cam siropoasă... Dansau strîns, ele se atîrnau cu toată greutatea de

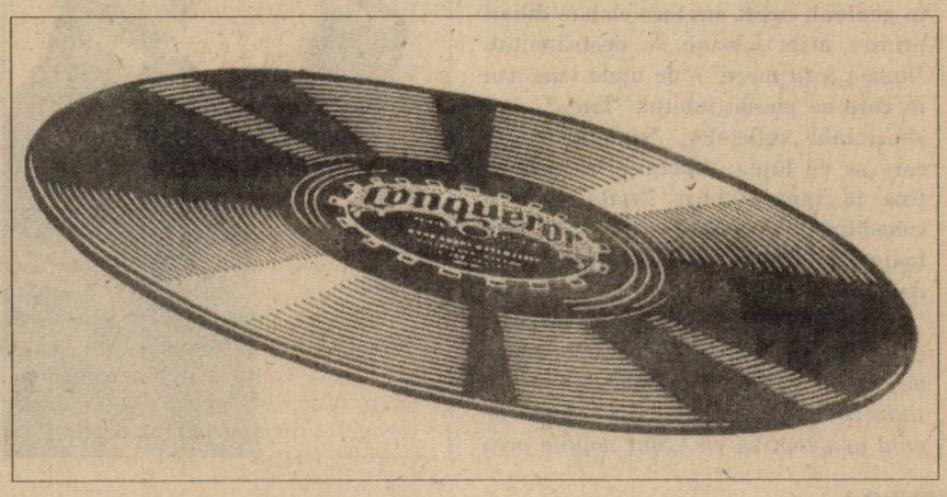

E-atît de mult de cînd n-am mai compus muzică. 50 de ani. Ascult ce compuneam prin anii 30-40. Muzica mea n-a fost niciodată interpretată. Dar, acum doi ani, a avut loc un concert la Lincoln Center, înregistrat apoi pe patru CD-uri. Am traversat Oceanul (din Maroc în SUA) pentru a asculta această muzică pe care nu o ascultasem niciodată. Mi-a gîdilat orgoliul şi-n acelaşi timp m-a făcut să rîd. Nu-mi venea să cred. Ce Dumnezeu vroiam să spun cu muzica asta? Era ca o glumă. Dar m-am dus. Timp de trei zile, am ascultat această muzică. Mi-am făcut datoria faţă de mine însumi.

Paul BOWLES (dintr-un interviu în **Le Monde**, 1 august '97)

grumajii lor şi eu nu distingeam decît vagi siluete. Dar la un moment dat au început nişte suspine, nişte scîncete şi am perceput o vînzoleală suspectă. Apoi una dintre tipe a început să plîngă în toată regula, iar celelalte două au tăcut. Plîngea groaznic, cu gemete din rărunchi, cu sughiţuri; bănuiam că e fata care îmi acordase atîtea atenţii.

M-a cuprins panica şi am şters-o fără să spun nimic, fără să întorc capul, cum se spune, în vreme ce ei aprindeau lumina şi situaţia reintra sub control. Am urcat în fugă pînă la mine, la patru, convins că totul fusese din cauza mea şi întrebîndu-mă cum o să mai dau ochii cu prietenul meu mai mare. Toată noaptea m-am perpelit, încercînd să înlătur cu argumente raţionale ideea absurdă, remuşcările, ruşinea.

Fatalmente, a doua zi l-am întîlnit pe-afară şi n-a fost posibil să-l evit. M-a întrebat ce mă apucase, de ce mă volatilizasem aşa – că ei o ţinuseră după aceea pînă dimineaţa. Zîmbea melancolic şi, fără să mai aştepte răspunsul, mi-a explicat: piesa aia era "Angie"... Era o piesă la care se plîngea. Nu numai la ceaiuri: acu' doi-trei ani o puneau şi la telefon, la vrăjeală; el unul nu-şi amintea să fi dat vreodată greş.

Faptul că astăzi, în România, găseşti orice în materie de muzică, precum şi apariţia CD-urilor, cu sunetul lor "perfect", ridiculizează anii, destul de mulţi, în care m-am îndeletnicit cu trasul muzicii. Singura mea scuză, destul de palidă, este că, spre deosebire de alţi băieţi, mă plictiseau discuţiile despre "scule" şi nu cădeam pe spate la vederea ultimelor modele din cataloagele occidentale. Normal, deck-urile, staţiile şi boxele îmi trezeau şi mie voluptăţi – aşa cum la aceeaşi vîrstă îi vor fi trezit lui Horia Patapievici cărţile –, atîta că refuzam să-mi exprim acele senzaţii în hertzi, waţi şi decibeli (decibeli erau ceilalţi).

Trec peste preferinţele de-atunci şi povestesc doar că, în mica mea gaşcă ("eu şi tîmpiţii mei", vorba lui Luci), navetam toată ziua de la un etaj la altul şi de la o scară la alta cu casetofoanele şi cablurile băgate în pungi. Puneam la un loc arsenalul şi merindea aferentă şi desfăşuram totul pe covor, cu risipă ostentativă. Trăgeam muzica în tăcere, atenţi la acele de nivel, fumînd ţigară de la ţigară şi sorbind coniace albaneze "Skandenberg"... Erau zile de rutină şi zile deosebite, cînd făceam rost de cîte-un disc. Cutare apărea cu *Zeppelin V*, să zicem, discul original (nu licenţa indiană Dum-dum...). Sosea, în asemenea situaţii, ceva mai tîrziu şi scotea discul din pungă cu un aer de modestie precipitată, anunţînd de la început că după-masă trebuie să-l înapoieze proprietarului. Numele acestuia nu era niciodată dezvăluit – ar fi însemnat ca toată lumea să tabere pe el şi să i-l ceară...Aşa că urma să-l tragă doar el şi noi o să-l tragem de pe casetă...

Dar nu era deloc atît de simplu. Începea tîrguiala şi şantajul: dă-mi-l şi mie pînă diseară, nu fii! Aşa faci? Da' eu cînd ţi-am lăsat *Yes*-ul ăla dublu o săptămînă...? Bulangiu' dracului! Pînă la urmă ni-l trăgeam toţi, firesţe, dar numărul ăsta cu rugăminţi, promisiuni, ameninţări, insulte şi chiar înghionteli era obligatoriu de fiecare dată. După ce terminam treaba, venea vorba melancolic despre diverşi tipi mai mari care deţineau sute de discuri, nu două-trei ca noi. Discografii complete *Pink Floyd, Jethro Tull, Mahavishnu, Tangerine Dream*; raritäţi – *Cream, Grandfunk, Jefferson Airplane*... Tipii din categoria asta îşi păstrau colecţiile în rafturi speciale, sub cheie, în "chiloţi" anume confecţionaţi şi în mape de plastic, să nu se uzeze coperţile... Aveau spray-uri şi periuţe speciale, aduse de dincolo, dar, cu toate acestea, nu ascultau discurile la pick-up decît de două-trei ori cel mult. Le imprimau pe benzi, ţuţ, lacrimă, îţi pică părul', şi ascultau doar benzile...

Cel mai tare în materie era unu' poreclit Penibilu'. Vecinul meu de la doi, care era prieten cu el, îl poreclise aşa pentru că era un băiat tăcut, timid, vai de capu' lui, umbla îmbrăcat tot timpul cu nişte pantaloni de şcoală lustruiţi şi prea scurţi... Sau poate din invidie: se bîrfea că toată muzica vecinului provine de fapt de la Penibilu'... Aspectul sărăcăcios se datora faptului că omu' îşi băga toţi banii în muzică. Avea o cămăruţă izolată fonic, cu plută, scule profesionale Uher şi Revox şi teancuri întregi de discuri şi de benzi. De două ori pe lună primea de la frate-su, din Germania, ultimele noutăţi şi, după ce trăgea discurile impecabil, pe benzi, le distrugea. Le rupea pe genunchi ... Uite-aşa : crîc ! Se temea nu care cumva să i le fure... Povestea asta, auzită a nu ştiu cîta oară, ne dădea fiori şi ne smulgea torente de înjurături baroce.

Mulţi ani după aceea mi-am dat seama că pe acest Penibilu' nu l-am văzut niciodată în carne şi oase. Rememorînd, mi-am dat seama că descrierile făcute de ceilalţi erau contradictorii: după unii – înalt, spălăcit şi blond, aproape albinos, după alţii – mic, solid şi brunet. În unele variante – un băiat finuţ, dar complexat, ciudat; în altele – nebun de-a binelea... Mă rog, persoana empirică nu contează... Mai ciudat e cum putea să aibă sute de discuri, din moment ce le spărgea pe genunchi de cum le primea? Din păcate, întrebarea mi-am pus-o cînd era prea tîrziu; mă mutasem deja în altă parte, la patru camere.

Şerban ALEXANDRESCU
copywriter

„Cîntecul nostru“

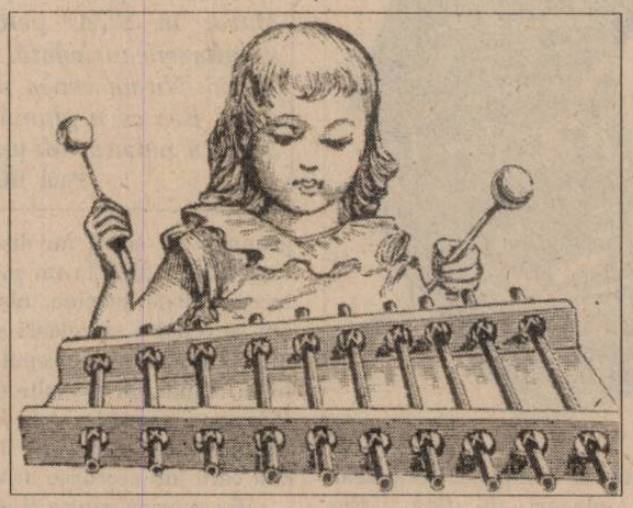

De obicei se întîmplă aproape de momentul deserturilor. Cuprins de amorţeala plăcută a unei mese cam prea bogate, lovitura te ia complet pe nepregătite. Pentru că deodată, orchestra restaurantului se lansează cu patos şi inconştienţă în primele măsuri din "cîntecul vostru". Şi în ciuda ridicolului interpretării şi a stomacului prea plin, nu lehamitea e cea care "vine de răbufneşte", ci chiar *that feeling*.

Ce este "cîntecul vostru"? Cunoscut şi sub numele de "bomba cu lacrimi" sau "excavatorul de amintiri", acesta este în cele mai multe cazuri primul cîntec vag romantic auzit după momentul cînd ai aflat că nu numai tu o, ci şi ea te. De obicei este recunoscut ca atare de ambii parteneri. Deşi nu e neapărat obligatoriu. Obligatoriu însă e să fie "de dragoste". Excepţiile sînt atît de rare încît nici nu merită luate în seamă. Cu cît e mai romantic, cu atît e mai bine. Deseori, e un cîntec care "Înainte" îţi părea aproape ridicol. Şi ce dacă. Ar trebui deja să ştim cu toţii că ridicolul e prima victimă a amorului.

Exemplele celebre sînt atît de numeroase încît n-am să pomenesc decît unul: "As Time Goes By". Din nefericire, pentru "cîntecul nostru" n-avem fiecare Sam-ul nostru personal care să ni-l cînte. Iar de pe CD parcă nu-i acelaşi lucru (deşi aici avantajul este că dacă eşti masochist, poţi să ţi-l pui de cîte ori vrei. Sau de cîte ori rezişti.) Aşa că ne va fi servit din tot felul de tranzistoare imunde, cu finalul mîncat de cîte un DJ tîmp şi limbut sau maltratat la nunţi de vreo dizeuză obosită.

Un amănunt trist: dat fiind că numărul cîntecelor scrise vreodată este vizibil inferior numărului de perechi îndrăgostite, ne trezim în faţa concluziei că există perechi care îşi împart "cîntecul lor". Ei bine, da. Există şansa ca magnificul vostru cîntec să mai fie şi al altora. Îmi pare rău, n-am vrut să vă stric plăcerea. De asemenea, nu îl poţi alege, aşa cum nu-ţi poţi alege numele la naştere. El te alege pe tine. Nu încerca să scapi de el. Te va găsi oriunde, mai devreme sau mai tîrziu, ca un cîine stupid de credincios.

Mica mea teorie personală susţine că instituţia numită "cîntecul nostru" a cunoscut o dezvoltare extraordinară tocmai odată cu cinematograful. În general, fiecare pereche de îndrăgostiţi de pe ecran este asociată unei teme muzicale. (Ba chiar mă întreb cum se descurcă "romanele de dragoste" fără acest nepreţuit ajutor care este "cîntecul lor", al personajelor.) Şi pentru că toţi încercăm cu disperare să ne facem din viaţă un film cît mai interesant, vrem şi noi o coloană sonoră. Pînă cînd să n-avem şi noi soundtrack-ul nostru?

Aproape uitat, benign şi inofensiv cîtă vreme totul merge bine, devine violent şi muşcă mortal

Cîteodată nu ai la îndemînă decît pungi pentru rău de înălţime pe care le găseşti în avion, file din blocnotes-urile de hotel, spatele unor plicuri, hîrtie igienică. Ne-am scris cîntecele pe toate astea. (...) Unul din motivele pentru care ne-am despărţit este că vroiam să fie patru cîntece scrise de Paul, patru de John, patru de George şi patru de Ringo, ceea ce n-avea cum să fie bine. Pur şi simplu era prea democratic ca să fie şi bine.

Paul McCARTNEY

"după". Pentru fiecare pereche de pensionari care se ţin de mînă şi îşi croncăne duios "Auzi? E cîntecul nostru!" există mii de măsele sparte şi hectolitri de lacrimi vărsate de jumătăţile de cupluri surprinse fără apărare de către "cîntecele lor", care acum zburdă fioroase în libertate. "Cîntecul vostru" poate aştepta răbdător, ani de zile, momentul prielnic să-ţi întoarcă sufletul pe dos. Nu s-a descoperit nici un remediu. Nu poate fi şters, uitat, desfiinţat. Nici măcar schimbat. Pentru simplul motiv că nu e numai al tău. E şi al celuilalt.

Dacă nu ţi s-a întîmplat încă, aşteaptă-te. Într-o bună zi, "cîntecul vostru" îţi va sări în spate prin surprindere. Vei ieşi puţin afară din clasă/ birou/ sală/cameră, pretextînd o indispoziţie oarecare. Cîteva minute ai să te simţi ca un hot-dog fără dog. Întîi vei derula filmul pe fast-forward. Apoi, copleşit de regrete, îţi vei spune că ai fost un bou. Poate că ar mai fi trebuit să încerci. Poate că... Totul e să rezişti pînă se termină. Pentru că se termină. Oricît ar dura, 3'48", 4'35" sau 8'12", pînă la urmă se termină. După care, cel puţin o jumătate de oră (dacă e mai puţin, eşti un nesimţit odios), viaţa va intra altfel în tine. E mult sau puţin? E bine sau rău? E mult. Şi e bine.

Texte de inimă albastră

Atît *Mirabela Dauer* cît şi *Gabriel Dorobanţu* sînt interpreţi consacraţi de muzică uşoară neaoşă, aparţinînd, ce-i drept, la două generaţii diferite. Diferenţa de generaţie nu-i împiedică, însă, să se împărtăşească din acelaşi limbaj poetic: cel al textelor melodiilor pe care le cîntă, în special de amor. Şi nu orice fel de dragoste, ci, de cele mai multe ori, nefericită. Atît în cîntecele Mirabelei, cît şi în cele ale lui Gabriel, *inima albastră* dă naştere unor hăuri spirituale vîrstate de patetice accente filozofice. Dragostea are drept principal rival *timpul*, lucru pe care interpreţii îl subliniază cu eminesciană perspicacitate: *"(...) Vremea trece, parcă-n zbor / Iubirile se nasc şi mor"* (Mirabela); *"Clipa a fost a noastră / Dar n-am ştiut / şi am pierdut / Eternitatea"* (Gabriel).

Este evident că lupta se dă între *"efemerul clipei"* şi *"veşnicia eternităţii"*, conflictele de idei şi imagini ale muzicii uşoare româneşti tînjesc spre *absolut* cu orice preţ; Mirabela merge, într-un cîntec de-al ei, chiar pînă-n cosmos: *"Singuri şi fără remuşcări / Ne vom ciocni în cosmos"*. Îndrăgostitul muzical român îşi trăieşte în continuare emoţiile (în buna şi cunoscuta tradiţie strămoşească) în consonanţă cu stările naturii. De pildă, aceeaşi Mirabela căuta *"în noi – o stea"*; Gabriel vrea, nici mai mult nici mai puţin decît, prin iubire, să facă din *"asfinţit"* un nou *"răsărit"*.

Absolutul nu e legat numai de natură. El se poate comod traduce în *plan conceptual*, textierii de muzică uşoară românească fiind mari iubitori ai *generalizărilor*. Amorurile muzicale nu sînt adeptele faptelor mărunte (dar fireşti) de zi cu zi. Ele vor totul sau nimic. Îndrăgostitul român de portativ e problematic şi problematizant: *"Atîtea întrebări mă copleşesc"* (Mirabela). De asemenea, e doritor de definiţii general-umane: *"În om se naşte tot ce-i omenesc"* (Mirabela). *"Un om din doruri e făcut / Şi din vise arzătoare (.:.) Un om e-un suflet ca o floare"* (Gabriel). Iubirile cîntate sînt ale Omului în general. Acest om face slalom dibaci printre nişte jaloane de nestrămutat: *"lumea asta mare"* – de unde vine sau în care se pierde iubitul; *"lupta"* – cu zbuciumul sufletelor; *"sufletul"* – în care se dă lupta; *"speranţa"* – care te ţine în lupta iubirii; *"viaţa"* – fără comentarii; *"fericirea"* – spre care tind toate cele dinainte şi *"destinul"*, – fără de care...

Este interesant de urmărit diferenţa de perspectivă între lirica feminină şi cea masculină. Mirabela cultivă un *univers al aşteptării*: *"Am obosit de cînd te-aştept să vii / Sînt nopţile prea lungi şi mult prea grele"*. Celebra melodie intitulată *"Te aştept să vii"* se lansează într-o amănunţită descriere a interiorului aşteptării: *"Fotoliul din odaie / Şi-o carte ce-ai lăsat-o pe noptieră / O ultimă ţigară / Uitată într-un colţ de etajeră / Şi floarea din fereastră (...)"* Acelaşi cămin intim îl poate alunga pe bărbatul dornic de ducă şi aventură în lumea mare: *"(...) Dar dispar din viaţa ta / Îndreptîndu-mă spre o gară / Iau un tren care apare / Voi urca în el din mers / Şi vom dispărea în zare / Nici nu ştiu în care sens (...)"* (Gabriel). Cowboy-ul singuratic şi rătăcitor se insinuează, astfel, şi în abstract – filozoficele texte muzicale româneşti introducînd conceptul de *"gender"*. Din păcate, aceasta ar fi singura schimbare "notabilă" în lirica românească, de dragoste. Stilul preţios şi inadecvat, marcat de locuri comune prăfuite, ne bruiază în continuare urechile. Noroc cu alte genuri muzicale.

Iaromira POPOVICI

Antologie

Mentale grele

Toate-au fost la vremea lor
Ceva exagerat
Dar viaţa trece ca un fum
Şi tot va fi uitat

(Phoenix)

Banii vorbesc
Banii vorbesc
Banii vorbesc
Unii te ridică
Alţii te zdrobesc

(Holograf)

Viaţa e grea
Lumea e rea

(Metal Christ)

●

Pe străduţa Blancs-Manteaux
S-a trezit călăul Jo
C-avea de tăiat în zori
Generali şi negustori
Amirali şi armatori
Popi în sutane maro
Pe străduţa Blancs-Manteaux

(text: **J.-P. Sartre**
muzica: **Joseph Kosma**)

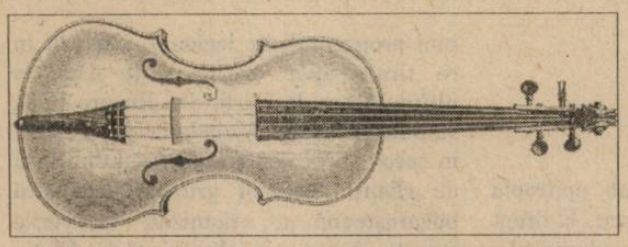

Ion MANOLESCU
asistent universitar

Simfonia postmodernă

O bibliotecă muzicală postmodernă se întinde pe mai multe rafturi de CD-uri, la fel de lesne permutabile ca un cub Rubik. Construcţia hibridă şi pestriţă e greu de vizualizat de către o persoană care, să zicem, păstrează cu sfinţenie pe retină imaginile alb-negru ale Seratelor muzicale TV înainte de 1989 şi face alergie la cromatica de şoc a concertelor *rave*, *jungle* sau *heavy-metal*.

Din arhitectura de plastic şi plexiglas se desfac evantaie de nume, coperţi-curcubeu şi sunete, pe care combina sau calculatorul Pentium le pot selecta pentru decodare. Un zapping scurt în memorie sau în *Play Mode* şi cascadele sinestezice se instalează pe mii de registre afective.

Pe unul din canale dansează francezii de la Noir Désir, transformaţi în eroi de *mangas* care pun capăt unui atac terorist în Paris. Pe altul Enya ridică ziduri de fum pe falezele celtice, luate cu-asalt de cavaleri fantomatici. Pe un al treilea curge *La Vie en Rose* şi desenul aurit al trompetei lui Armstrong. Al patrulea canal îi închide pe Schubert, Beethoven, Liszt şi Chabrier într-un *Zauber des Klaviers*. Printre sirene şi împuşcături, al cincilea e stăpînit de Jon & Vangelis şi prietenii domnului Cairo. Al şaselea consacră întîlnirea celor de la This Mortal Coil şi privirea tristă a Carolinei Crawley. Pe-al şaptelea canal se văd ghetele muncitoreşti ale lui Dolores O'Riordan, alături de îngerul coborît în iarbă ca-n povestirea lui Marquez. Din faldurile celui de-al optulea ies spirale Zen care se răsucesc pe chitările trupei Bush. Al nouălea canal e brizat în scurt-circuite portocalii şi galben-sepia de cei de la Sneaker Pimps, care cîntă un *Post Modern Sleaze*. În fine, al zecelea canal îşi schimbă în permanenţă geometria, refuzînd orice aşezare fixă pe monitoarele cerebrale: aici se dilată şi se topesc unele într-altele chelia lui Khaled şi ochii lăcrimoşi ai Mylenei Farmer, fracul lui Karajan şi papionul lui Albeşteanu, belciugele lui Billy Idol şi sînii cauciucaţi ai Madonnei, vehicolul cosmic pe care scrie ZZ Top şi broscuţa cibernetică a lui Peter Gabriel, aluniţa lui Mozart şi tatuajul lui Fish, bretelele lui Charley Parker şi pana lui Zucherro, cearcănele Alicei şi vesta lui Phil Collins, zîmbetul lui Bono şi cicatricea lui Seal, ceafa lui Prince şi blugii lui Sting şi multe, multe alte decupaje fracturate ale lumii sunetelor pure.

Desenele coperţilor de CD-uri se mişcă libere în cutiile lor translucide. Fractalii verzi-albaştri de la simple Minds alunecă peste aripile fluturilor de la Zhi Vago, monitoarele electrizate de la Rush absorb feţele diluate ale celor de la Soundgarden, rochiile flou-flou ale lui Kate Bush se confundă cu cămaşa

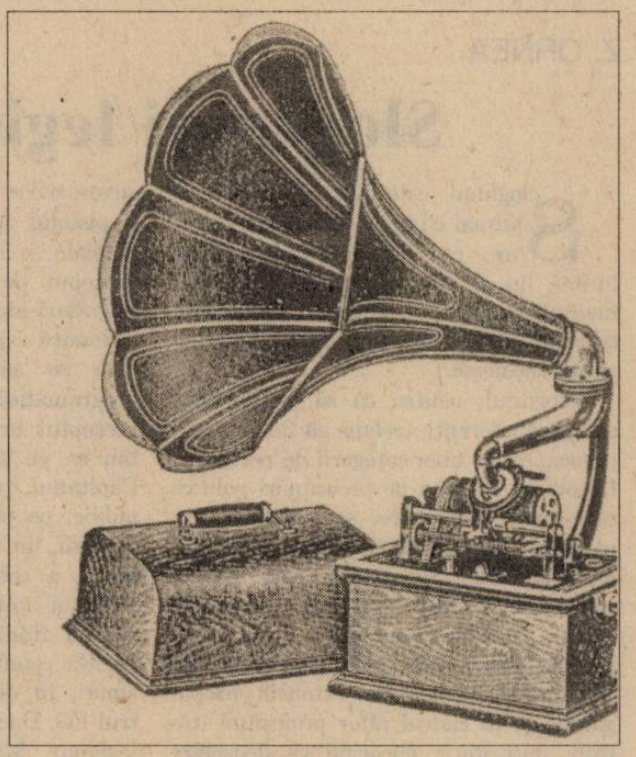

suflecată a lui Dizzy Gillespie, iar emblema inflamabilă de la Massive Attack aprinde pictura cafenie a celor de la K's Choice. Totul compune un fel de video-clip încremenit în scheletul delicat al plasticului, o imagine orbitoare pe care ochiul se pregăteşte s-o distribuie în dantela memoriei afective. Acolo rafturile se dizolvă, etajele dispar, sunetele coboară în pîlniile senzoriale şi rămîn agăţate de hexagoanele neuronilor. Simfonia postmodernă poate începe.

Mihai CHIRILOV
critic de film

Vechiul hop şi-aşa

Ai mei îşi (şi îmi) amintesc cu delicii (pentru ei!) de recitalul meu pe scena grădiniţei, cu unul dintre hiturile preferatei mele de atunci,. Margareta Pîslaru: "În grădina trandafirilor". În grădina numită Tulcea oftam zadarnic pisîndu-mi părinţii cu întrebarea "Da' cînd vine Margareta şi pe la noi?" şi mă visam urcînd pe scenă pentru a-i da un buchet de trandafiri. N-a fost să fie. Feelingul meu i-a păstrat însă o coardă vibratilă chiar şi atunci cînd, mult după şi cu look schimbat – creaţă! – a apărut la faimoasa emisiune TV, "Şlagăre în devenire". Era vremea în care, de la vară-mea şi pînă la bunică-mea, trecînd prin mătuşă, practicam o terapie muzicală în familie, jurizînd aprig candidatele la "fredonare involuntară". Nu ştiu cum se făcea, dar în cele din urmă nici una dintre melodiile lansate nu devenea şlagăr.

Dincolo de aceste reuniuni familiale în care puneam note celor consacraţi, mai existau şi serile cînd fiecare dintre cei amintiţi, plus taică-meu şi tataia îşi încercau propriile note (muzicale). Aveam şi un model – celebru în epocă, prezentat o dată la una dintre acele emisiuni care scoteau în faţă şi mamele-eroine – la care ne raportam constant şi ironic: familia Cojocaru. Tataia se lăuda că ştie să cînte în cinci limbi: turceşte, evreieşte, greceşte şi nu-mai-ştiu-care. Recitalul ora scurt, poligloţia relativă, dar refrenul grecesc (care n-am idee ce înseamnă; în transpunere "telcheală": "chiarchiminia chiarchihronia...") e "inubliabil". Anumite seri, în funcţie de evenimentul celebrat, sfîrşeau invariabil pre dulcele grai rusesc, cu hituri de calibrul Kalinkăi, interpretate în duet de mamaia venită de la Odessa şi de taică-meu venit de la Sulina, ghidaţi de o cărticică de cîntece, a cărei copertă era de culoarea oului de raţă, format lunguieţ (coperta). Apoteoza era împlinită, uneori, de "coborîrea" acordeonului de pe şifonierul din dormitor.

Prea strivit între tendinţele cenacliste ale verişoarei mele şi nostalgia italiană (specific gigliol-cinquettistă) a mătuşii, n-am dezvoltat prea curînd o nouă pasiune de talia Margaretei. Nici măcar achiziţionarea cîte unei aparaturi audio nu m-a electrizat corespunzător. Un timpuriu walkman primit într-o vară la Sulina a marcat o pasiune instantanee pentru Corina Chiriac "cumpărată" pe o casetă Electrecord de la magazinul universal din localitate. Un casetofon rusesc m-a familiarizat cu un *best of* Beatles "piratat" pe o casetă ORWO. În fine, combina conţinătoare de pick-up (în zadar încercam să-l resuscit pe cel vechi, polonez, înlocuindu-i acul cu un bold din cutia de caviar a bunicii) m-a făcut să-mi toc banii strîngînd disc după disc, indiferent de cine era pe copertă. În paralel, am fost "achiziţionat" de corul şcolii, căruia îi datorez un elaborat "Te iubim din suflet, dulce Românie", interpretat tot în duet, dar pe două voci (eu, a-ntîia), împreună cu vară-mea. Aproape că nu există o revedere cu ea (strămutată acum în Ardeal) fără acest "moment artistic".

Strămutarea bucureşteană a unui provincial ca mine a fost capitală. Am înlocuit, cum era de aşteptat, frenezia discurilor cu cea a casetelor, bulimia de români cu discografii complete şi "bătrîne da' aurite" străine, am sărit de la Angelele autohtone la Pink Floyd, de la Aura la Kate, m-am sustras generaţiei seriale Modern Talking şi-am început să trag tot Genesis-ul.

Dar chiar şi-aşa blindat, un revelion (1995) făcut tot pe vechile "Un albastru infinit", "Căciula" înflăcăratului cenaclist Ion Hagiu şi "Noua garofiţă" petresciană (ironia inclusă) a fost, ei bine, posibil. Nu poţi scăpa aşa uşor de ceea ce Radio Romantic numeşte, atît de înţelept, "hit etern". Hop şi iarăşi hop şi iarăşi hop şi...

Z. ORNEA

Sloganuri legionare de odinioară

Sloganul este şi el un şlagăr. Numai că nu e cîntat ci e rostit. Are, ca şi şlagărul, temporalitatea lui şi, adesea, făcînd parte din mentalul colectiv al unei generaţii, trăieşte cît ea şi, cîteodată, chiar îi supravieţuieşte.

Sloganul, pentru ca să se impună, cîştigînd aderenţi, trebuie să fie expresia preocupărilor unei categorii de persoane. De obicei, e vorba de preocupări politice care, prin deformare, se instalează în ideologie. Şi, odată constituit, sloganul agită spiritele. Sloganul la care mă voi referi aici a fost răspîndit, între cele două războaie mondiale, mai ales printre tineri. Mai întîi prin tineretul intelectual, apoi, prin extensia propagandei şi în cadrul altor profesiuni (ţărani, muncitori), cucerind cu deosebire declasaţii sociali. E vorba de legionarism, cu sloganurile sale propagandistice. Ele, epoca a dovedit, erau simpliste (aidoma şlagărelor). Dar au percutat atenţia audienţilor, impunîndu-se. Unele sunau aşa: "Omul şi pogonul", "Să ne faci Căpitane, o ţară ca soarele sfînt de pe cer", "Trăiască moartea legionară". Altele erau ceva mai complicate şi mai lungi, constituindu-se drept segmente ale unei ideologii. Mişcarea legionară s-a născut în 1927 sub denumirea "Legiunea Arhanghelului Mihail", căpătînd, apoi, alte denominaţii: "Garda de fier", "Partidul Totul pentru Ţară". Acestea din urmă erau titulaturi schimbate ale organismului politic legionar, mişcarea păstrîndu-se ca atare ca nucleu germinator. Fondator a fost tînărul Corneliu Zelea Codreanu (absolvent al Facultăţii de Drept din Iaşi), care s-a desprins, cu un grup de congeneri, din partidul lui A.C. Cuza "Liga Apărării Naţional Creştine". Căpitanul, cum îşi spunea şi i se spunea lui Codreanu (recunoscîndu-se, prin aceasta, caracterul paramilitar al noii grupări), afirma că nu agreează programul politic, chip de a zice că şi prin asta se deosebeşte mişcarea legionară de partidele politice existente. Se rosteau împotriva partidelor politice, asimilate fals cu politicianismul, prezentîndu-se cu o mişcare, totuşi politică, de regenerare morală a naţiunii. Totdeauna, a apreciat Vargas Llosa, radicalismul moral duce la totalitarism. Şi gruparea legionară a fost negreşit, din capul locului, una de orientare totalitară, disprețuind şi blamînd pluri-partitismul, parlamentarismul, democraţia cu toate valorile ei caracteristice. Legionarismul năzuia spre dictatura partidului unic (al său), postulînd necesitatea desfiinţării tuturor celorlalte şi a expresiei sale, parlamentul, toate considerate pernicioase forme ale politicianismului fatalmente putrid şi amoral. Se predica rigoarea morală în comportament, se organizau tabere de muncă anuale cu rol educativ, se foloseau cîntecele mobilizatoare anume confecţionate, toate trebuind să contribuie la făurirea "omului nou", care să creeze o "nouă ţară". Celula de bază a mişcării era cuibul, cu un şef, şi, apoi, pe verticală, structuri comunale, de plasă, judeţene regionale, pe ţară. La mare cinste era religia ortodoxă, considerată religie naţională, fiecare şedinţă de cuib începînd obligatoriu cu un ritual religios. Se întîmplă însă că aceste postulate religioase (cu mare efect propagandistic în anumite medii) se asociau dizarmonic cu promovarea cultului forţei şi chiar cu promovarea pedepsirii prin moarte a adversarilor politici. Biblia într-o mînă şi pistolul ucigaş în cealaltă erau, fără îndoială, o ipostază greu, imposibil de conceput de o minte nedeformată de sloganuri ideologice. Şi, totuşi, mişcarea legionară a predicat această practică, la care se asocia xenofobia antisemită programatică, şi ea în contradicţie cu preceptul hristic "Iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi". C.Z. Codreanu, Căpitanul, a ucis, încă în 1924, în public, pe prefectul poliţiei de Iaşi, C. Manciu, un alt comandant legionar, Ion Moţa, a comis, în 1926, tentativa de asasinat împotriva unui camarad considerat trădător (Vernichescu), din dispoziţia conducerii mişcării au fost asasinaţi, în decembrie 1933, prim-ministrul I.G. Duca, în 1936 fostul comandant legionar Mihail Stelescu, condamnat pentru trădare, în 1938, prim-ministrul Armand Călinescu, în noiembrie 1940 marele cărturar Nicolae Iorga, profesorul Virgil Madgearu şi alţi 64 de foşti demnitari, acum deţinuţi politici în închisoarea de la Văcăreşti, şi, apoi, în timpul rebeliunii legionare (21-24 ianuarie 1941), uciderea, în progromul de la Bucureşti, a 134 de evrei. Să adaug că, treptat, de la constituire pînă în 1937, numărul legionarilor a crescut alarmant (în ianuarie 1937 efectivele Legiunii ajunseseră la 96.000 de membri), iar în perioada statului naţional legionar (24 septembrie 1940–24 ianuarie 1941) Horia Sima, ajuns comandant în locul lui C.Z. Codreanu (asasinat în 1938), se lăuda (alţi camarazi i-au reproşat-o) că numărul aderenţilor ajunsese la jumătate de milion. Fără îndoială, ascensiunea mişcării legionare, în anii treizeci, s-a datorat sprijinului (şi financiar) primit din partea Germaniei hitleriste, condusă, din 1933, de partidul nazist. În Europa acelei vremi, cu excepţiile ştiute, bătea un vînt prielnic dictaturilor de extrema dreaptă şi propensiunii totalitarismului de aceeaşi orientare. Şi asta a favorizat, cum spuneam, ascensiunea mişcării legionare care, la alegerile din decembrie 1937, recoltează 15,58% din sufragii iar, în septembrie 1940, devine unicul partid existent care, prin chiar aceasta şi cu agrementul fără alternativă al generalului Ion Antonescu, devine partidul conducător al ţării. Această căsătorie morganatică n-a durat, din fericire, decît patru luni. Rămîne însă faptul nud şi grav în consecinţe că mişcarea legionară, cu sloganurile ei propagandistice, a ajuns – cine ar fi crezut-o? – să conducă ţara, fie şi sub epitropia riguroasă a lui Ion Antonescu. E drept că această guvernare, cu nedreptăţile, jafurile şi asasinatele săvîrşite, a compromis, moral şi politic, definitiv mişcarea legionară după înăbuşirea rebeliunii. Căpeteniile ei au fugit în Germania (unii în uniforme S.S.), unde, ţinuţi în lagăre de elită, erau folosiţi – de Hitler – ca permanent şantaj împotriva acum devenitului (din august 1941) mareşal Ion Antonescu. Dar sloganurile ei continuau să fie cultivate de unii (destui) dintre aderenţii ei rămaşi în ţară.

Din a doua jumătate a anului 1947 totalitarismul de extremă dreaptă a fost înlocuit cu cel de extremă stîngă, şi să adaug că, pe la începuturile noii ere (determinate de cedarea României în zona de influenţă a Uniunii Sovietice), prin 1945, P.C.R. a primit masiv, în rîndurile sale, foştii legionari, în urma unei înţelegeri, se ştie, dintre o căpetenie legionară (N. Pătraşcu) şi una comunistă (Teohari Georgescu). Apoi, mai tîrziu, legionarii au fost excluşi din P.C.R., înfundînd puşcăriile. Se credea că mişcarea legionară s-a stins. Dar n-a fost aşa. Din 1990, emisari ai mişcării legionare din emigraţie şi cei din ţară, octogenari nostalgici, au reanimat, deodată, legionarismul. Au găsit, destul de repede, şi unii tineri care, reluînd vechile sloganuri, au reconstituit mişcarea legionară. Gruparea dlui Marian Munteanu "Mişcarea pentru România", s-a declarat, din capul locului, drept continuatoare a vechii mişcări legionare iar gazeta sa, **Mişcarea**, mărturisea deschis acest credo. Din fericire, gruparea dlui Marian Munteanu a eşuat lamentabil iar gazeta sa, după o vreme de agitată existenţă, a dispărut. Apăreau şi două gazete legionare în provincie, **Puncte cardinale** la Sibiu şi **Gazeta de Vest** la Timişoara. Nu ştiu ce s-a întîmplat cu publicaţia sibiană, dar **Gazeta de Vest**, în exasperată jenă financiară, a anunţat, de curînd, că îşi propune să devină din lunară, trimestrială. Să mai spun că aceste gazete erau (mai sînt) rău scrise, încît agresivitatea lor apărea plată şi atonă. Funcţionează la Bucureşti (cum să-i spun?) un cuib, o organizaţie legionară, cu sediul în strada Iacob Negruzzi, cu firmă pe frontispiciu şi cu şedinţe în regulă. Această organizaţie legionară bucureşteană (aprig contestată de grupul legionar de la **Gazeta de Vest**) are chiar şi o editură, **Majadahonda**, care reeditează, de regulă, cărţi din patrimoniul propagandistic legionar. Nu ştiu în ce tiraje apar aceste cărţi. Dar la ultimul Tîrg de Carte din Bucureşti, la standul Editurii Majadahonda, tînărul în sacou verde se cam plictisea din lipsă de clienţi. Aceeaşi grupare legionară bucureşteană a organizat, în verile trecute, tabere pe Bucegi şi la Eforie Sud, unde, anul acesta, au înălţat şi o cruce cu însemnele legionare, sub privirile contemplative ale autorităţilor locale. Şi tot această grupare a organizat anul trecut o procesiune la locul de la Tîncăbeşti, unde a fost asasinat, în 1938, Corneliu Zelea Codreanu.

© C. Partenie

Ar fi, cred, o mare eroare să minimalizăm sau, şi mai grav, să ignorăm renăscuta mişcare legionară. Deşi, deocamdată?, n-are forţă şi pregnanţă, e trist şi alarmant că face propagandă printre studenţi şi elevii cursului superior, recoltînd aderenţi. Ba chiar unii lideri ai acestei renăscute mişcări legionare (cum e, de pildă, un domn Suru) apar, cînd şi cînd, la unele posturi de televiziune, propagîndu-şi existenţa, deşi ştiute articole din Constituţie le instalează bine în afara legii. Că virulenţa acestei mişcări legionare e, totuşi, reală şi perturbatoare o dovedeşte, printre altele, un fapt petrecut acum cîteva luni. Academia Civică a programat un ciclu de conferinţe publice despre doctrinele partidelor politice din România interbelică. Una dintre acestea, anunţată, a avut ca subiect **Doctrina legionară.** Nu mică a fost surpriza organizatorilor şi a conferenţiarului (dl prof. Dan Pavel) cînd s-au trezit, în faţa sălii (un amfiteatru din clădirea A.S.E.), aşezaţi smirnă pe ambele laturi, cu tineri în cămaşă verde şi toate celelalte accesorii ale uniformei legionare, printre care trebuia, obligatoriu, să treacă publicul. În sală se aflau grupuri compacte de octogenari, foşti legionari. Aceste preparative, menite să şocheze turbulent, şi publicul din sală (sau cea mai mare parte a lui) avînd aceeaşi misiune au creat o stare din inconfort şi ostilitate bine marcate. Conferenţiarul şi-a dezvoltat, totuşi, netemător, prelegerea. Întrebările care au urmat, urmăreau, evident, să conducă la reabilitarea legionarismului şi a ideologiei sale politice. Cînd, la un moment dat, conferenţiarul a ţinut să precizeze că, în fapt, azi, nu numai sub raport doctrinar, mişcarea legionară nu mai poate avea relevanţă, un octogenar rămas prizonierul vechilor sloganuri a strigat camarazilor săi, în semn de protest, îndemnul "drepţi", cerînd să se ridice în picioare toţi cei care cred în mai vechile convingeri legionare. S-au ridicat, la chemare, peste o sută de persoane. Practic, deşi desfăşurată, această conferinţă a fost, totuşi, "spartă" (cum mi-a mărturisit în scris un mare cărturar clujean, dl Adrian Marino, profund ataşat idealurilor democraţiei) de un grup de legionari care, de fapt, interziceau, prin aceasta, altcuiva să vorbească despre doctrina legionară altfel decît cum o considerau ei. Astfel de manifestări (şi celelalte amintite mai înainte), tolerate, sînt alarmant periculoase. Spiritul public (societatea civilă şi mass-media), cît şi autorităţile legale s-ar cuveni să riposteze ferm şi neconciliant. Să nu se uite că, odată, între cele două războaie, totul a început cu legionarismul, pentru că a fost tolerat, mijloacele punitive exercitîndu-se capricios.

Propaganda legionară e periculoasă în toate (mai ales că pătrunde în mediile tinerei generaţii) şi singura atitudine în faţa ei este riposta hotărîtă în spiritul legii şi al valorilor democraţiei. Altfel riscăm trezirea prea tîrzie.

„Ca o lumînare-n vînt“

Epiesa care dă glas unuia din cele mai puternice mituri ale sfîrşitului de mileniu, dacă e să ne luăm după Cristina Ţopescu. Oricum, la sfîrşitul primei săptămîni din septembrie am auzit-o, la nesfîrşit, pe toate posturile de televiziune. Nu vreau să vorbesc aici despre moartea prinţesei Diana care – ca orice moarte –, e o aventură suavă, o ruptură ineschivabilă de nivel. Mă refer doar la gestiunea evenimentului întreprinsă de admiratorii prinţesei şi mass-media. Dacă, de comun acord, au condamnat hăituirea vieţii ei private, ambii au pus stăpînire cu temei pe moartea ei personală şi au valorificat-o din plin.

De fapt, spectacolul TV ce ni s-a revărsat în ochi nu o moarte prezenta, ci o suavă, bine ambalată "dispariţie". Nici unul din canale nu şi-a permis să arate decît fugitiv imagini "dure", autentice ale morţii (maşina stîlcită şi, aluziv, poarta spitalului). În contrast cu moartea maicii Tereza unde trupul, uzat de vîrstă şi efort, a fost un punct de condensare al recunoştinţei, în jurul căruia s-au strîns hinduşi, islamici şi creştini. Pînă la urmă nu tradiţiile, nu spiritualitatea evacuează trupul, ci mai degrabă spectacolul destinat mediatizării, constructor de mituri, *bon marché*.

El ne-a impus, pînă la saţietate, patru tipuri de imagine. În primul rînd, nenumărate apariţii ale prinţesei – fermecătoare de eleganţă, sfială şi bunăvoinţă –, cu un potrivit dozaj între prestaţiile oficiale, operele de binefacere şi grija maternă. Portretul acesta de "zînă contemporană" beneficia şi de două accente dramatice: interviul în care Diana explică ruptura de prinţul Charles şi goana fotografilor pe urmele ei. Aşadar: frumoasă, generoasă şi, în surdină, neînţeleasă, înşelată, persecutată, gonită. Un alt gen de imagine: cîmpurile de flori şi oameni din faţa reşedinţei princiare ori de pe traseul cortegiului. Pînă aici, un "portret mitic" şi "cultul" său imediat.

Figura prinţesei avea calităţi indiscutabile pentru a-l stîrni. Nu a fost ea prezentată ca o "fată de origine

© C. Partenie

modestă (?)" căsătorită cu prinţul moştenitor. "Modestă" – adică dintr-o veche familie nobiliară, dar nu de rang regal –, Diana putea fi asociată mai uşor omului comun, avînd în acelaşi timp acea fărîmă de "altceva" pe care se poate construi "modelul"; model cu atît mai seducător cu cît combină familiaritatea cu o inaccesibilă calitate înnăscută. Un ziarist francez, "mai răutăcios", amintea de faptul că ea şi-a abandonat studiile pe la 16 ani; se ştie că a lucrat ca supraveghetoare a copiilor unei familii de americani şi că iubea muzica pop şi rock: Elton John – o a treia imagine omniprezentă – era acolo pentru a o confirma. Lăsînd la o parte sîngele albastru (în cantitate moderată), nu era lady Di o figură convenabilă pentru omul curent, una la care se raporta cu o reconfortantă uşurinţă? Nu a fost ea o bună figură "mediatoare", aerînd prestigioasa dar cam posomorîta relaţie dintre casa regală şi poporul britanic? Şi nu a bucurat ea ochii supuşilor obosiţi de, vai, jenanta lipsă de eleganţă cu care obişnuiesc să se înveşmînte regina şi prinţesele din familie?

Folosindu-se de prestigiul ultim pe care îl oferă dispariţia, "poporul" şi-a putut impune, în sfîrşit, modelul în faţa conducătorilor lui de drept sacru; a obţinut reintegrarea "prinţesei inimilor" în familia regală. Discursul reginei şi onorurile înmormîntării – obţinute de populaţie – o demonstrează. Dacă Lady Di a fost o zînă persecutată, admiratorii ei au readus-o, dar moartă ca în epopee, pe locul ce i se cuvenea. Insula unde va fi înmormîntată nu trimite şi ea la un soi de Avalon, accesibil tuturor cîteva luni pe an?

Asociată, prin caritate şi dispariţie, maicii Tereza, prinţesa pune în mişcare evidente mecanisme ale unei sacralităţi laice, mecanisme în care principiul sacru oficial (regalitatea) nu mai posedă iniţiativă ci doar funcţie de confirmare. Iniţiativa o au mulţimile. Şi ele – împreună cu mass-media – ne-au oferit un straniu spectacol al morţii laice, al morţii ce se rezumă la dispariţie, al morţii care nu mai e prag şi traseu spre "dincolo".

Nici o clipă nu s-a strecurat, în imaginile TV, prezenţa unui sacerdot, a unui personaj care poate indica asistenţa rituală pentru un asemenea traseu. Unicul psihopomp, în spaţiul catedralei, era zdravăn mediatizatul Elton John. Încotro conducea cîntecul lui? Iar dacă textul paulin despre dragoste a fost rostit, vocea care îl rostea era a primului ministru, a oficialităţii seculare substituită straniu glasului Bisericii: despre dragostea de Dumnezeu vorbea ea, ori despre nevoia noastră firească, comună, legitimă de solidaritate? O solidaritate mai uşor de obţinut prin "embleme" decît printr-un nespectaculos, onest şi dificil efort.

Nu îmi pun problema sincerităţii celor ce s-au adunat pentru a o saluta pe Lady Di. Dar m-a frapat faptul că nici unul, dintre cei filmaţi cel puţin, nu a schiţat un gest pentru a o asista eficace pe "ultimul său drum": nici unul nu se ruga, nici unul nu a îngenuncheat, nici unul nu a schiţat semnul crucii, care e şi al resurecţiei.

Despre gestul de rugă în Occidentul medieval vă propun aici o scurtă analiză datorată lui Jacques Berlioz (paleograf, fost membru al şcolii franceze din Roma, cercetător la CNRS – Şcoala de Înalte Studii în Ştiinţele Sociale), analiză cuprinsă în volumul *Moines et religieux au Moyen Age* (Paris, Seuil, 1994).

Jacques BERLIOZ

Raţiunea gestului: pentru ce ruga în genunchi

Ruga în genunchi: o atitudine ce pare firească, de totdeauna, sustrasă modulaţiilor istoriei. În anumite limbi semitice, precum ebraica, rădăcina *brk* nu înseamnă mai întîi de toate *a îngenunchea* şi abia apoi *a se ruga, a da laudă, a binecuvînta?* Şi totuşi gestul acesta atît de simplu, a cunoscut în Evul Mediu occidental accepţiuni diverse. Staţiunea verticală, cu braţele ridicate (în poziţia numită *orantă*) ori cu braţele în cruce constituie din Antichitate şi pînă în Evul Mediul una dintre cele mai frecvente atitudini de rugă, preluată din tradiţia biblică. Există însă şi altele: prosternarea, plecarea capului sau a trunchiului şi, în fine, îngenunchierea semnificînd iubirea plină de adoraţie, umilitatea, căinţa.

Din primele secole ale creştinismului, obiceiul rugăciunii în genunchi e reglementat: solemn reuniţi, creştinii stau în picioare la ruga liturgică duminicală; la fel în perioada dintre Paşte şi Cincizecime, interval în care îngenunchierea e interzisă. Sinodul de la Niceea (1325) fixează acest comportament liturgic, a cărui raţiune ne este dată de Ieremia: "E un timp al bucuriei şi al izbînzii cînd nu plecăm genunchiul şi nu ne coborîm spre pămînt ci, înviind cu Christos, ne ridicăm împreună cu el către înaltul cerului". În restul timpului, îngenunchierea e îngăduită, cu ridicarea mîinilor, însă fără gesturi excesive.

A existat încă din această primă perioadă o reflecţie asupra gestului de rugă. Augustin ne oferă o primă sinteză. Pentru el, corpul joacă un rol important dat fiind că gesturile stimulează efortul sufletului. Toma din Aquino va relua ideea în sec. XIII. La mijlocul sec. IX, un cleric carolingian, Walafrid Strabon cercetase modelele rugii creştine ajungînd la concluzia că expresia fizică trebuie redusă la minimum; adoraţia în genunchi e socotită ca "obicei" al Bisericii, motivat prin exemplul lui Daniil, al lui Christos însuşi şi al apostolilor. În schimb, Walafrid Strabon condamnă pe cei ce îşi izbesc pieptul cu pumnii, îşi lovesc creştetul ori iau glas înalt de femeie. Modelul ales este cel al călugărilor irlandezi care îşi pleacă genunchii din căinţă şi iubire "în mod repetat, unii de mai multe ori, alţii de mai puţine". Walafrid pare să agreeze îngenuchierea dar dezaprobă excesele, ce, cîteodată, i se asociază. Existau, într-adevăr, unii atleţi ai credinţei care, pe urmele sfîntului Iacob cel Mic, utilizau cu atîta insistenţă gestul încît genunchii li se asemănau cu cei ai cămilelor. Sfîntul Colomban (540-615), ni se spune, îngenunchia de douăsprezece mii de ori pe zi.

("Nu trebuie să ne îmbogăţim în mătănii; trebuie să ne îmbogăţim în duh", sună îndemnul unui stareţ din vremea noastră, n.n.).

În secolele XI şi XII, două gesturi de rugă se impun în Occident: mîinile împreunate la înălţimea pieptului (cu degetele întinse) şi genuflexiunea (ambii genunchi atingînd pămîntul). Primul e preluat din ritualul laic al *omagiului,* ceea ce permite instaurarea unui raport ierarhizat, de "mutuală afecţiune" între Dumnezeu şi om. Ruga rămîne însă un act de adoraţie, de umilitate şi de penitenţă; nu e ceremonie rituală prin care individul rugător s-ar recunoaşte drept "om al lui Dumnezeu". Acest gest, "inventat" în Evul Mediu, se grefează pe îngenuchiere, poziţie deja bine cunoscută care devine, din acel moment, atitudinea curentă de rugă. Şi, printr-o curioasă răsturnare semantică, staţiunea verticală va fi interpretată de acum înainte drept semn al unei credinţe atenuate, "călduţe": ea caracterizează pe cei care rămîn la uşa bisericii fără a înainta pînă la altar. În acelaşi timp, se respectă din ce în ce mai puţin interdicţia tradiţională de a îngenunchia în "vremea bucuriei" (Biserica de Răsărit continuă să observe, pînă astăzi, staţiunea verticală de-a lungul perioadei pascale).

Generalizarea îngenunchierii, cu "replierea" corpului asupra lui însuşi, corespunde unei căutări de devoţiune personală mai interiorizată, ceea ce va antrena, la sfîrşitul Evului Mediu, practica lecturii solitare şi tăcute. Pe deasupra, obiectele sacre în faţa cărora se face ruga devin mai numeroase (altar, curcifix, ostie, imagini devoţionale), instaurînd un nou spaţiu al concentrării spirituale. Importanţa simbolică a gestului e dovedită de faptul că, în sec. XIII, ereticii se disting de comunitatea eclezială prin refuzul de a pleca genunchii.

Pînă în sec. XIV cel puţin, Evul Mediu funcţionează ca o veritabilă "civilizaţie a gestului". Înainte ca o cultură a scrisului, deschisă spre lumea laică, să se fi constituit, gesturile posedă o forţă superioară pergamentului. Să nu uităm că gestul e cel care dă valoare unui act (actul de *omagiu* al unui vasal către senior, de pildă): fixarea lui în scris nu e decît amintire pentru posteritate. Ca atare, în Evul Mediu, corpul creştin e profund ambivalent: prilej de păcat, el e de asemenea mijloc de mîntuire pentru că permite gestul de rugă, de caritate, de căinţă. Morala

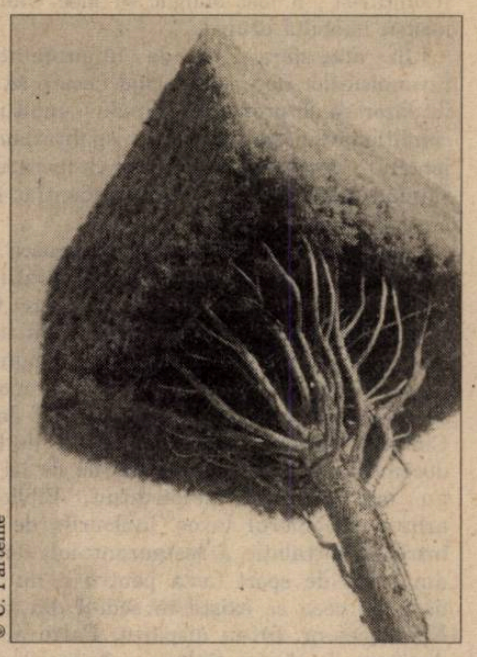

© C. Partenie

Bisericii îşi impune regulile asupra "gesticulaţiei" *jongleur*-ilor, femeilor ori tinerilor impulsivi. Ea condamnă ori integrează, după caz, cîntece, dansuri, jocuri dramatice sau chiar mişcări ale posedaţilor ori misticilor; spintecă gesturile "magice". Însă corpul, pus în frîu de "raţiunea teologică", de morală ori ritual, nu se lasă niciodată învins. Asistăm astfel la irupţia unor alte tipuri de gestualitate: ludică în ce îi priveşte pe *jongleuri,* folclorică ori grotescă în vremea carnavalului, mortificatoare la cucernicii şi "flagelanţii" de la sfîrşitul Evului Mediu.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Cap limpede

Mari vedete... dar cum le cheamă?

"Leo are o aventură cu *Fleicitas* (Greta Garbo), căsătorită cu contele von Rhaden. (...) Există în acest film două scene despre care s-a vorbit mult. Într-una din ele faţa lui *Barbo* este iluminată într-un mod aproape ireal de flacăra chibritului lui Gilbert care-i aprinde ţigara. (...) Mărturisesc că este unul din puţinele momente în care am fost tulburat de *Gorbo*. (...) Încercînd să o readucă pe *Gerbo* pe platouri, după retragerea ei prematură, producătorii i-au oferit un contract fabulos pentru un remake. Ea a refuzat. (...) Brown şi-a continuat cariera cu succes, colaborînd cu alte mari vedere – cinci filme cu *Joan Vrawford*, (...) un rol romantic pentru *Katharine Hepburg*..." etc. (**din presa vremii noastre**)

Scrisoare deschisă

Schimbare în bine

Speranţă, dezamăgire, nedumerire, descumpănire – toate le-am încercat, ca mai noi toţi, după 1989. Optimismul meu funciar însă a biruit în cele din urmă. Aşa se face că am răspuns, încă din 1991, solicitării unor mai tineri şi mai în putere prieteni, decişi să reînvie Jockey Clubul Român. Alături de ei m-am lansat în trudnica şi de multe ori părînd a fi himerica întreprindere de resuscitare a unei instituţii cîndva bogată, strălucitoare, elitistă – adevărat simbol al valorilor naţionale.

După şapte ani slabi – ca să mă întorc la pildele Bibliei – iată că o hotărîre rămasă definitivă a secţiei a IV-a a Curţii de Apel din Bucureşti consfinţeşte, cu decizia nr. 967, sentinţa Judecătoriei sectorului I din 14 decembrie 1995 prin care Jockey Clubul Român este repus în proprietatea sediului său din strada Episcopiei nr. 9. Ultimul locatar, "Comturist", a fost obligat să lase Clubului nostru imobilul ocupat.

În atmosfera atît de înfierbîntată a revendicărilor de imobile, cînd fiecare se simte dator să se pronunţe şi unde – mulţumită condiţionării comuniste a egalitarismului ipocrit – "vocea poporului" cere ca lucrurile să rămînă încremenite sînt de evidenţiat două aspecte:

Justiţia începe să-şi îndeplinească menirea de împărţitoare a dreptăţii în conformitate cu legile statului de drept. Ceea ce Frontul Plugarilor, prin năimiţii săi, a făptuit în 1947, se repară acum. Din nenorocire, precumpănitor e vorba de o reparaţie morală; şi aceasta pentru că patrimoniul Jockey Clubului, estimat potrivit bilanţului de la 31 decembrie 1946, la două miliarde de lei aur, nu mai poate fi reconstituit. Biblioteca, arhiva, mobilierul luxos, tablourile de preţ, întreaga instalaţie a restaurantului, dotările din sălile de sport (asta pentru a nu vorbi decît de ceea ce exista în sediul din strada Episcopiei nr. 9) au dispărut. Parte au fost distruse de furia tîmpă a "minerilor" de atunci, parte vor fi luat drumul caselor potentaţilor comunişti, cufundaţi astăzi într-o ţîfnă morocănoasă de oameni ai muncii neînţeleşi.

Sentinţa judecătorească a restituit un sediu, dar i-a fost imposibil să facă acelaşi lucru cu crescătoriile de cai, instalaţiile anexe, hipodromul şi mai ales cu podoaba Clubului, cu însăşi raţiunea lui de a fi, caii. Judecînd obiectiv, tot acest patrimoniu trebuie socotit pierdut. Mai spun, spre aducere aminte, că hipodromul Bucureştilor – unul din cele mai moderne şi mai cochete din Europa, realizat după planurile arhitectului I.D. Berindei – a căzut sub tîrnăcopul poporului în vremea ministrului Agriculturii de tristă amintire Bucur Şchiopul.

E îndatorirea celor care au reînviat Clubul să înceapă constituirea noului patrimoniu. Nu-mi fac iluzii căci e o acţiune la care vor trebui să se înhame cel puţin două generaţii pentru a face din Jockey Club instituţia europeană de pînă în 1947.

În privinţa hipodromului însă, lucrurile stau mai bine. Dacă forţele interne sînt modeste sau încă inerte, investitorii străini se arată interesaţi să cuprindă Bucureştii – singura capitală ce se vrea europeană rămasă fără hipodrom – în lanţul internaţional de terenuri destinate curselor de cai.

Al doilea aspect cu care vreau să-mi întreţin cititorii "Dilemei" este felul cum s-a făcut transferul proprietăţii noastre din strada Episcopiei. Mărturisesc că am fost impresionat. Eu vin dintr-o lume unde educaţia severă, riguroasă, refractară la concesii, mă obligă să primesc o hotărîre judecătorească fără să clipesc. Îmi reprim chiar faţă de apropiaţi comentariile defavorabile. Or, "Comturist", instituţia care poate fără voia ei s-a trezit înzestrată cu sediul Clubului, a primit hotărîrea judecătorească cu bărbăţie. Cooperarea imediată care s-a putut stabili, întocmirea calendarului de eliberare treptată a spaţiilor exploatate pînă acum de "Comturist", virtuala colaborare în viitor – toate trădează un mod civilizat de abordare a acestei gingaşe – şi de ce să nu recunoaştem, dureroase pentru unii – înfăptuiri a dreptăţii. Socot că felul cum au reacţionat cei doi parteneri fortuiţi – Jockey Clubul Român şi "Comturist" – în această împrejurare poate constitui un precedent pentru soluţiile ce vor urma, nu am nici cea mai mică îndoială, în repararea rănilor adînci lăsate de "dreptatea" comunistă.

Ar mai fi ceva de consemnat.

Efortul nostru de a informa opinia publică românească în legătură cu venerabila instituţie a Jockey Clubului a fost constant susţinută de presă. Paginile "Dilemei", ale "României Libere", "Curierului Naţional", "Cronicii Române", "Lotoprono", "Pariul mutual" ne-au fost totdeauna puse la dispoziţie cu amabilitate. A venit momentul să le mulţumim tuturor pentru acest inestimabil suport moral. Senzaţia că o sumă de ziarişti gîndesc ca noi ne-a dat tăria să purtăm nesfîrşitul şir de procese atît de fericit încheiat luna trecută.

"Oamenii de cal" din această ţară, pe care Jockey Clubul înţelege să-i adune în jurul său, să-i solicite a-şi da din plin obolul la renaşterea vieţii hipice din România, mai au nenumărate piedici de învins, înainte de a putea urmări în tihnă o cursă pe hipodrom ori a petrece un ceas agreabil în compania comilitonilor în strada Episcopiei nr. 9. Una din ele este rezistenţa surprinzătoare a factorilor – încă – de decizie faţă de unele cereri legitime ale Clubului. Sînt convins însă, aşa cum s-a întîmplat şi cu sediul nostru, că în cele din urmă dreptatea va triumfa. Şi îmi vine în minte un slogan, intrat azi în limbajul comun, graţie căruia a reuşit puterea actuală: "Împreună vom reuşi!"

Manole FILITTI
vicepreşedintele
Jockey Clubului Român

Cîteva afirmaţii sub presiunea evenimentului

Ca om care posed şi ţin la stînga mea (ca mînă – în nici un caz ca partid, ce partid de stînga avem azi în România?) mă amuz discret în tristeţea mondială văzîndu-mi cîţiva prieteni de dreapta (ca opţiune politică, nu ca anatomie) penetraţi de durere pentru soarta celei numite de ei "prinţesa poporului". De cînd dreptei îi e atît de drag populismul? "Popolul" – suveran sau prinţesă – i-a scos întotdeauna din papuci ca o aberaţie a scîrbavnicei Revoluţii Franceze. Îmi aduc aminte cum se uitau la noi, progresiştii, doi unchi de-ai mei, reacţionari, cînd prin '45, Stalin decorîndu-l pe Mihai I cu sublimul ordin "Victoria", scandam pe toate bulevardele "regele poporului". Să ne mînînce nu alta: ne considerau – iertată să-mi fie actualitatea! – nişte măgari şi nişte golani. Acum, "prinţesa poporului" e o idee sinceră pentru riguroşii de dreapta? Să fi evoluat dreapta spre stînga în problemele monarhiei? Să nu ştie amicii că expresia asta e a lui Tony Blair, social-democratul la care o Franţă întreagă priveşte cu plăcere, oftînd: "un asemenea om de dreapta ne-ar trebui!"

Ca om care posed şi ţin la dreapta mea, mă amuză şi prietenii mei hotărît de stînga, indignaţi de această enormitate a manipulării care face din toată povestea asta "una din cele mai mari tragedii ale secolului". Îmi aduc aminte – cu calm – că la moartea lui Stalin am auzit şi am scris expresii şi mai şi; chit că nu existau atîtea televizoare în satul planetar, totuşi milioane şi milioane de oameni timp de 3 zile au ascultat "Eroica", Eroica aceea cu care Beethoven se înşelase dedicînd-o lui Napoleon. Fiindcă nu sîntem Beethoven şi n-am dat şi nu vom da un marş funebru ca acela, susţin că, omeneşte, nu mi se pare atît de grav să fi plîns o dată, cu patetismul ignoranţei, la moartea unui tiran; se supravieţuieşte, plătind cash, prin remuşcări şi, de e posibil, printr-o operă care va purta stigmatul; inadmisibil ar fi să plîngi a două oară, după ce ştii bine ce a făcut acela rău; nu te mai salvează nimic.

Ca democrat şi republican, mă declar, în acest caz, de partea desuetei Regine a Angliei şi chiar a Ambasadei sale la Bucureşti supuse unei critici cu totul sentimentaliste care n-ar fi imposibil să aibă şi alte raţiuni decît durerea; ţin mai ales cu soţul reginei, – cel care vine la noi, pe Wembley, la fiecare finală a Cupei Angliei şi găseşte pentru fiecare jucător cele mai scurte vorbe de îmbărbătare; accept să fiu manipulat astfel decît altfel şi sînt gata de indignare citind într-un ziar românesc că Lady D. s-a dovedit, prin înmormîntarea ei, "adevărata regină a Angliei". (Acelaşi ziar care a putut titra pe 6 coloane după calificarea fotbaliştilor la Mondiale: "Naţionala României, sfinţească-se numele tău!")

Ca nuvelist, partea cea mai interesantă a basmului cu prinţesa, – perfect încheiat din p.d.v. literar, clasic, modern şi post-modern – îmi apare aceea care conţine cîteva accente shakespeariene. Scena în care fiul regal îşi imploră mama regină să spună o vorbă bună mulţimii despre fosta noră, trebuie să fi fost bună de dus la teatrul "Globus". Interesantă – cu trimiteri la "Romeo şi Julietta", unde fără fratele fetei nu se înţelege mai nimic – mi s-a părut cuvîntarea contelui Spencer, cel care s-a legat în faţa surorii sale să aibă grijă de copiii ei, veghind la "înarmarea lor spirituală şi emoţională" pentru "experienţele la care-i va supune existenţa".

Ca ziarist, adică "istoric al clipei", constat că nu pot dezlega cine-i de vină în această crimă-accident, ţinînd şi cu victima dar şi cu prezumtivii ei asasini, confraţii mei, acei paparazzi care în lupta lor pentru existenţă nu văd de ce ar avea mai multe scrupule decît stăpînii lor, regii imperiilor de imagine TV şi de hîrtie-foto, pe care, cu toată îndreptăţirea şi inspiraţia, Daniel Schneidermann, specialistul în imagocraţie al ziarului "Le Monde", îi acuză de "neopaparazzoism" în felul cum au dirijat şi au telemachetat evenimentul.

Ca român, sînt bucuros că prin forţa melodramei mă văd sincron cu un popor ca acel englez, cunoscut pînă acum ca superior mulţumită răcelii şi sobrietăţii sale emoţionale, după cum prin fulguranţa perspicacităţii mă văd şi mă aud pe aceeaşi lungime de undă cu arabii care au emis imediat ipoteza unui complot, cu aceeaşi repeziciune cu care noi, la Bucureşti, ne-am prins că Steaua a vîndut meciul Parisului.

În sfîrşit, ca nepot, în această zi de 6 septembrie 1997 (57 de ani de la abdicarea Regelui Carol al II-lea), am trăit tot timpul cu imaginea bunicii mele care m-a dus la înmormîntarea Reginei Maria cînd tot centrul Bucureştilor era îmbrăcat în mov, tot aşa, "şi a fost superb", după cum a declarat întorcîndu-ne acasă.

Radu COSAŞU

HUMANITAS
cartea care dăinuie

În seria de reeditări
CIORAN
a apărut
Mărturisiri şi anateme

Alte apariţii recente în aceeaşi serie:
Ispita de a exista
Istorie şi utopie
Exerciţii de admiraţie

Săptămîna viitoare în librării
ARNOLD J. TOYNBEE
Studiu asupra istoriei

Trecerea prin reviste

Mari scriitori francezi de muzică ușoară

Colette, Cocteau, Vian, Sartre, Queneau, Desnos, Prévert, Duras... Nume mari și grele care au scris texte "mici" pentru muzici "ușoare". Lista scriitorilor-textieri francezi evocați în dosarul ultimului *Lire* (258/septembrie, 1997) e consistentă și "cu surprize": cu un sfert de secol în urmă, **Patrick Modiano**, de exemplu, înfuleca tăiței în bucătărie la **Régine**, pentru care a scris cîteva cîntece. Pentru ea și pentru **Françoise Hardy**. Povestea e palpitantă și o spune **Hughes de Courson**, prieten vechi cu Modiano: el zdrăngănea la ghitară, Patrick făcea vorbele, cîntecele au ajuns, printr-o prietenă de familie, la doi playboys care bîntuiau în mașini decapotabile prin Saint-Tropez și frecventau cîntărețe în vogă. **Sheila** și-ar fi ales o piesă, astfel, dar casa ei de discuri s-a arătat indignată de finalul negru, încununat printr-o sinucidere, al textului. În '97, cîntecele compuse pe atunci "pentru sertar" au fost înregistrate pe CD: Modiano nu s-a arătat prea încîntat, de Courson se amuză: "De ce să se rușineze? E drept că riscă să rămînă fără premiul Nobel din pricina mea, dar...".

Cei mai mulți dintre scriitori se mîndresc, însă, cu această față ascunsă a scrisului lor. Pentru **Françoise Mallet-Joris** care a creat "lyrics" pentru **Marie-Paule Belle**, nu există "artă majoră și artă minoră". **Philippe Labro** e textierul fidel al lui **Johnny Hallyday**, iar **Jacques Lanzmann** (deși solicitat de **Enrico Macias** și **Catherine Deneuve** prin anii '70) cel al lui **Jacques Dutronc**. "La ora actuală, scrie Catherine Argand, după un soi de traversare a unui deșert de ani și ani predominați de texte englezești și de cumulul de funcții autor-compozitor-interpret, romancierii sînt iarăși bineveniți în spațiul muzicii." Precum **Maurice G. Dantec**, rocker, specialist multimedia, autor de polare cyber-punk vîndute în tiraje amețitoare, care lucrează cu **Richard Pinhas**. Cum? Citindu-i din Deleuze, pe fond de muzici...

Începuturile acestor "colaborări" se pierd în negura vremilor - consideră **Pierre Saka**, autor de texte pentru **Annie Cordy, Eddy Mitchell, Sylvie Vartan** și istoric al "muzichiei" din Franța – pe cînd se psalmodiau cîntecele de gesta. Dar "cîntecul făcut de literați" va apărea abia în secoul trecut, încarnat de **Béranger**, singurul cîntăreț care a fost invitat să intre în Academia Franceză (ceea ce a refuzat), admirat de **Chateaubriand** și **Lamartine**. Alți textieri din epocă: **Nerval** și **George Sand**! Dar experiența cea mai elocventă în acest cîmp s-a chemat *Clubul Hidropaților*, fondat în 1878, în care s-au reunit poeți, romancieri, muzicieni și alți artiști amatori de vinuri bune și tărăboi. Ei se numeau **Charles Cros, François Copée, Guy de Maupassant, Alphonse Allais, Léon Bloy, Jules Laforgue, Maurice Rollinat, Mac-Nab, Jules Jouy** sau **Jean Richepin...** **(D.V.)**

Apariții recente la Editura HASEFER

MAX I. DIMONT
Evreii, Dumnezeu și Istoria

RADU COSAȘU
O supraviețuire cu Oscar

B. ELVIN
Numărătoare inversă

TÉREZA MÓZES
Evreii din Oradea

ALEXANDRU ȘAFRAN
Înțelepciunea Cabalei

Simeze

Uwe Kampf

În ultimele două săptămîni a putut fi vizitată la Galeria de artă a Muzeului Literaturii din București o expoziție a sculptorului german Uwe Kampf. Prezent pentru prima oară în București în urmă cu trei luni, în cadrul "Zilelor culturii germane din Wuppertal", cînd a participat la o expoziție de grup la Galeria Etaj 3/4 de la Teatrul Național, Uwe Kampf și-a dorit să revină cu o "personală" și, iată, a și reușit într-un timp record. Mai mult, cu sprijin financiar german, a tipărit și a adus cu sine elegante invitații și afișe, ca și un splendid catalog al expoziției. De asemenea, i-a invitat la vernisaj pe eseistul și criticul de artă Andreas Steffens și pe muzicienii Karola Pasquay (flaut) și Werner Deutsch (voce), care au susținut un concert de muzică de avangardă. La vernisaj au vorbit Andreas Steffens și Ion Bogdan Lefter, care semnează și textele de catalog (apărute în versiuni în limbile germană și română).

Artist remarcabil, încă tînăr dar cu o carieră deja meritorie în mai multe țări vest-europene, Uwe Kampf a venit la București cu seriile sale cele mai recente de lucrări, cărora le-a adăugat, în cîteva vitrine speciale, o utilă documentație (cataloage și fotografii) a etapelor sale mai vechi. Ceea ce face el acum poate fi luat drept "desene", conform și titlului expoziției: "Zeichnungen". Este, însă, o denominație în care se află și o notă (auto)ironică: fiindcă pe suprafețele de sticlă și de

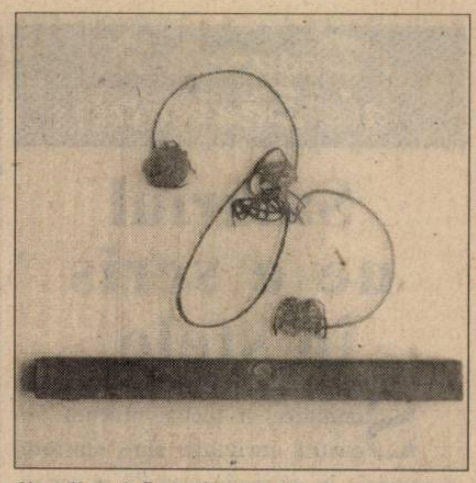

*Uwe Kampf, **Le petit verre,** lucrare prezentă în expoziția de desene și sculptură mică a artistului german, care a avut loc la Muzeul Literaturii Române în perioada 5-19 septembrie 1997.*

hîrtie așezate pe pereții sălilor din galerie Uwe Kampf a "desenat" nu cu creionul, nu cu cărbune sau tuș, ci cu... metal, cu oxizi foarte fini de metal, tratați în așa fel încît să devină un fel de inflorescențe cromatice, surprinzătoare evanescențe ale unui material pe care, altfel, îl știm greu, masiv, opus prin însăși natura sa ideii de plutire, de ușurință, de diafanitate. Lucrările degajă o frumusețe fragilă și sugerează tensiunea ascunsă a acestei "extrageri" a metalului din condiția sa obișnuită, așa-zicînd "terestră".

Și încă o constatare: faptul că un artist occidental valoros și-a dorit să deschidă o "personală" în București demonstrează practic că, nu-i așa?, capitala României poate să "stea" foarte bine în circuitele artistice europene. **(Ovidiu S. Popescu)**

Nu ratați

Ioana Bătrânu (pictură) – la Galeria 3/4 a Teatrului Național

Cronica literară de tranziție

O carte tandră și dulce-amară

Nu pot, și basta! Am încercat, am răs-încercat – nimic! Nu pot, stimate cititor, stimate responsabil de număr, stimate domnule director, stimat Consiliu al Europei, nu pot să scriu o cronică rece, științifică, echilibrată, obiectivă, structuralistă, post-modernistă, universitară – nimic! Nu iese. *C'est* – cum se zice – *plus fort que moi!* Puteți să găsiți odios acest *moi* – asta e. Nu pot să scriu decît o cronică **im-pre-sio-nis-tă**. Să povestesc, așa cum voia drăguțul de Anatole France în bela lui epocă, aventurile sufletului meu în contact cu opera. În contact cu această carte. Care se numește *Vedere din Parfumerie**.

Adică (mă veți întreba) de ce mă descalț eu de cizmele lustruite ale rigorii analitice și ale evaluării maioresciane-impersonale, ca să-mi pun tîrlicii divagației amorfe și galeșe? Este oare frumos din partea mea? Este oare estetic din partea mea? N-am alt răspuns decît cele ce urmează.

Silvia Kerim este o femeie cu o fină sensibilitate artistică. A lucrat în Radio și la o Casă de filme. S-a ocupat de scriitori și i-a iubit. Cînd spun i-a iubit, mă gîndesc numai la sensul contemplativ și prietenesc al cuvîntului. În acest sens, Silvia Kerim a iubit fără discriminări ideologice: l-a iubit și pe Eugen Barbu, care citea la Radio din *Princepele*, și pe Nichita Stănescu, care îndrăgea *șampănica* și buna-cuviință, și pe Henriette-Yvonne Stahl, care mirosea a *Arpège*, și pe Tomozei, și pe Geo Bogza, și pe Stancu... Dar constat că "aventurile sufletului meu" au luat-o razna. Ar miji părerea (citiți cuvîntul à la Eminescu) că-i vorba de o carte de amintiri despre condeieri și isprăvile lor. Nicidecum. Mai bine s-o spun de-aici, din gîtul locului, ca să nu provoc deziluzii.

Vedere din Parfumerie e o carte de dragoste rănită. O carte în care cineva iubește și altcineva moare de cancer. De rangă. De dinamită. De buldozer. De "sistematizare" paranoică. Silvia Kerim a iubit, cu o intelectuală, dar nu mai puțin aprigă tandrețe, **străzi și case**. Multe dintre ele (i-)au fost ucise. Sub ochii ei, adesea. E tragedia pe care au trăit-o mii de bucureșteni. Poate la fel de intens. Ea i-a dat expresie în această carte de melancolie fluidă ca mierea. "Acțiunea" se petrece în careurile 350, 351 și 327 din harta Bucureștilor aflată în ghidul *București*, de la Ed. Meridiane din 1962. Adică în "raionul" Tudor Vladimirescu, pe străzile Olteni, Vulturi, Matei Basarab, Mircea Vodă, Calea Văcărești, Calea Dudești, Romulus, Anton Pann, Ceauș-Radu, Lucaci, Filibiliu, Labirint, **Parfumului**... (Prin "zonă" mi s-a-ntîmplat și mie să mă nasc și să copilăresc, pe Columbelor-Ionescu-Gion, dar n-are absolut nici o importanță). Multe din aceste străzi sunt azi niște epave. Poate ar trebui să spun mai dur: sunt ca niște cadavre, oribil mutilate, provenite dintr-un accident. Un accident al istoriei. Accident care poartă un nume. Îl cunoașteți.

Vedere din Parfumerie e povestea, plină de detalii gemînd de adevăr omenesc, a asasinării unui cartier. Așa cum au fost asasinate pisicile de sub fostele Hale ale Unirii, unde era depozitul frigorific al orașului. Pisicile protejau de șobolani acele merinde-pentru-caz-de-catastrofă. Ceaușescu a năruit în cîteva zile Halele și, peste zecile, sutele de viețuitoare din subterană, a pus o placă de beton. Nu i s-a îngăduit unui suflet milos nici măcar să le arunce un borcan cu hrană otrăvită, ca să se sfîrșească mai repede, fără chinuri. Deasupra s-a făcut un parc. Pentru mulți din adulții acelor zile, e un parc blestemat.

În ziua de 19 iunie 1987, autoarea asistă cutremurată la dărîmarea Bisericii Sfînta Vineri. Milițienii alungă privitorii. Din lăcașul clădit la 1630 rămîne doar colbul roșcat. La nici o săptămînă, e zdrobită și Biserica Olteni. Ca să construim "viitorul luminos", trecutul trebuia făcut praf și pulbere. Orwell avusese dreptate.

Iar am scris înșelător. Silvia Kerim nu vibrează doar la dispariția "monumentelor". Și cînd își descrie, într-un fir contrapunctic al cărții, itinerariul din seara și noaptea de 21 decembrie 1989, Silvia Kerim nu uită să evoce avatarurile ceaușiste, cu final sinistru, ale străzilor pe care trece. Nenumărate scene dramatice din carte istorisesc agonia și sfîrșitul unor case-pur-și-simplu. Ale unor case cu tulburătoarea lor emanație balzaciană, cu împletitura lor de vieți și generații. Cîte "pilule" de roman, în această cărțulie! Depănate scurt, simplu, dens, cu forța emoțională a unei naturi care și-a păstrat neteșită vibratilitatea adolescentină.

Această carte – hartă, sentimentală (dar fără langori sau bibiluri) a unor locuri cari nu mai sunt (dar puteau, și se cuvenea, să mai fie), plăgi mascate cu beton pe trupul unui oraș și marasme ale unei biografii – trebuie așezată în raftul în care stau și *Bucureștiul dispărut* a lui Gheorghe Leahu și *Distrugerea trecutului României*, a lui Dinu C. Giurescu.

George PRUTEANU

*) Silvia Kerim, *Vedere din Parfumerie*, cu o prefață de Răzvan Theodorescu, Ed. Du Style, Buc., 1997, 160 p. + 20 de ilustrații h.-t.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dosarele X ale Sănătăţii

Salariul ne e scris în stele

Sub semnul unei zodii atît de analitice şi lucide precum *Fecioara,* înclinată spre claritate şi precizie în expresia verbală şi scrisă, declaraţiile oficialităţilor din domeniul sănătăţii cu privire la veniturile medicilor capătă o candoare virginală. Mai că ne vine să credem că vom avea cu adevărat salarii asemenea judecătorilor, chiar dacă asta se va întîmpla abia în zodia *Capricornului,* adică pe la începutul anului viitor. Între timp, aidoma cordialei *Balanţe,* ne vom păstra echilibrul între chenzină şi lichidare, ferindu-ne de materialismul pasional al *Scorpionului* care ne-ar induce fatale cheltuieli exagerate în contul indexărilor de 15% şi 14%, menite să umple doldora buzunarele bugetarilor. Noroc că medicii, oamenii aşezaţi, lipsiţi în general de spirit de aventură, se încadrează de minune în cele trei sferturi de cetăţeni doritori de sărăcie sigură. Căci de n-ar fi aşa, exodul spre America ar fi decimat demult populaţia medicală naţională şi firmele de medicamente s-ar fi lăfăit în oferte de forţă de muncă. Tinerii absolvenţi care se confruntă cu rezidenţiatul, la care s-a adăugat din această toamnă şi un an de stagiu, s-ar fi reprofilat, iar economiile părinţilor, irosite acum pe tratate de medicină, abonamente, chirii şi mîncare la pachet, ar fi fost investite în buticuri sau săli de jocuri mecanice.

Desigur, încă se află printre noi oameni însemnaţi de Esculap din fragedă pruncie cu şerpişorul vocaţiei de medic şi care în determinarea lor nu se lasă intimidaţi de starea de *post-tranziţie* în care meteorii rămîn doar simple stele căzătoare. Totuşi, se pare că medicina a devenit un hobby sau o afacere de familie: ori te bucuri de venituri suplimentare, iar salariul devine un gest simbolic, ori eşti propulsat şi susţinut de un clan atotputernic în lumea medicală. Altfel, singur şi gol ca Robinson între cer şi pămînt, fără mamă, fără tată, fără s.r.l., luptîndu-te cu Speranza, insula pe care Michel Tournier a făcut-o piatră de poticnire dar şi treaptă de ridicare spre absolut... Şi cînd, proaspăt venit din concediu, te trezeşti pe culmile austerităţii financiare, glasurile de sirene te amăgesc cu deliciile creşterilor salariale, zăpăcindu-te în aşa hal încît uiţi că este cu neputinţă să primeşti indexarea de la 1 august mai devreme de sfîrşitul lui septembrie, fiind necesară o firească perioadă de dospire justificată de dificultăţile calculului matematic. Cei ce cred în limbajul astrelor sînt însă liniştiţi: *Fecioara* cea isteaţă este patronată de Mercur, planeta contabililor de pretutindeni, chiar şi a celor din sistemul sanitar.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Arhivele timpului prezent

Dă, dom'le, geanta aia într-o parte...

– pe traseul autobuzului 336 –

Stai pe-o bancă într-un parc, intri într-un magazin, mergi pe stradă sau te plimbi printr-o piaţă, călătoreşti cu tramvaiul şi tot timpul ţi se oferă reprezentaţii gratuite, încropite de persoane care se joacă pe sine, pentru că românul e înzestrat cu "joc de scenă" şi nu scapă nici un prilej de a se da în spectacol. Bîntuiţi de viziuni măreţe, stăpîniţi de idei reformatoare, visînd la gesturi mari care să răstoarne lumea, fugim sistematic de realitate sau o ocolim elegant. Vă propun ca, într-o zi, să vă abandonaţi "marile probleme" şi să coborîţi puţin în realitatea cu pricina. Să luaţi aminte la ce se întîmplă, de pildă, în autobuzul cu care călătoriţi zilnic... Este ceea ce am făcut eu, într-o zi de august '97, în 336 (Apusului – C. A. Rosetti).

„Atenţie, se închid uşile..."

"Urmează staţia Apusului". Aud anunţul din cabina şoferului de autobuz şi mă gîndesc că e o glumă bună într-o dis-de-dimineaţă mohorîtă. Sau un viitor procedeu adaptabil şi mijloacelor de transport "de suprafaţă". Dar mă uit prin 336 şi nu văd absolut nici o reacţie. Toate privirile "zburdă" dincolo de geamuri în timp ce trupurile sînt ţintuite în scaune... sînt gata să mă resemnez şi eu dar aud în spatele meu: **"Of, se copiază totu' ca la televizor. Şi vocile, şi mutrele** (scurtă pauză). **Da' SIDA?"**. Mă întorc şi văd o doamnă ultracochetă interogîndu-şi tovarăşul de scaun, un domn respectabil care citeşte un ziar, respectabil şi el. **"Da' SIDA?"** repetă doamna. Celălalt se adînceşte şi mai mult în lectură, ridicînd timid din umeri. **"Ce să spun!... Daţi din umeri, toţi daţi din umeri... Pe nimeni nu interesează, d-aia am ajuns unde-am ajuns...!"** Enervată, se ridică şi la prima coboară. Domnul răsuflă uşurat, iar în autobuz se restabilesc liniştea şi calmul.

„Da' mai staţi dracu' pe-acasă..."

Aglomeraţie mare. Înjurături, dialoguri consistente între oameni care se văd pentru prima dată, frînturi de replici aruncate între două staţii. **"Da' mai staţi dracu' pe-acasă, nu vă mai vînturaţi peste tot, că nu mai are lumea loc de voi"** ţipă o voce de femeie isterizată şi obstrucţionată la urcarea în autobuz. Replica vine slab, dar... la obiect: **"Îţi doresc, maică, să te duci şi tu unde mă duc io acuma!"** Lumea din jur, formată la şcoala televizatelor "Jocuri şi concursuri", începe să raţioneze rapid, contra cronometru. Bătrîna le rezolvă însă problema, coborînd la... Spitalul Municipal. Relansează dialogul o voce bărbătească "aruncînd" spre un receptor posibil: **"Vă plimbaţi toată ziua, ce treabă-aveţi?!"** Mesajul este preluat imediat de o doamnă care îşi începe pledoaria: **"Am muncit, domnule, o viaţă-ntreagă, de ce să nu mă plimb? Dumneata eşti nervos că te duci la lucru? Măcar să munciţi şi voi cît am muncit noi... şi în ce condiţii..."** Vocea în cauză primeşte provocarea: **"Ei, că nu v-o fi fost bine pe vremea aia!?"** Dar doamna are, evident, ultimul cuvînt (înainte să coboare): **"Nu ştiţi nimic... Doar daţi cu gura. De-aia nu se mişcă nimic în ţara asta... Vă luaţi de amăriţii ăştia care ies să-şi ia o pîine, da' p-ăia mari... p-ăia nu-i vedeţi..."**

„Asta e... toată lumea-i nervoasă..."

"— Dă, dom'le, geanta aia-ntr-o parte, nu vezi că i-ai băgat-o de tot în stomac?

— De ce vorbeşti, domnişoară, în numele ei? E cumva sora ta?

— E mama, nesimţitule!" (dialog între o tînără foarte aprigă şi un domn cu o geantă diplomat!)

* * *

"— Cică măreşte salariile...

— Fugi, dom'le, de-aici! Ce vă-mbătaţi cu vorbe de astea... Cînd vă văd aşa fraieri!" ("Fraierul" cu salariile este redus la tăcere timp de mai multe staţii.)

* * *

"— Staţi jos, doamnă.

— Apreciez gestul, domnule, dar nu e cazul..." (O damă bine, vizibil ofensată, şi un domn ceva mai tînăr)

* * *

"— Daţi-i, domnişoară, scaunul să stea jos, că nu poate să citească ziaru' în picioare." (o persoană sufocată de indignare)

* * *

"— Ce faceţi doamna şefă?

— Ce să fac, mă dau mare! (Rîsete, chicoteli între doamnele de la Apaca)

* * *

"— Staţi jos dacă mergeţi pînă la capăt, eu mă dau la prima.

— Mulţumesc, e periculos aici, stăteam într-o zi aici, lîngă bara asta, şi mi-a prins piciorul...

— Aseară am visat numai lumînări şi morţi.

— Vedeţi, ştie şi ei săracii că mîine e sărbătoare.

— Aţi ţinut post?

— Nu mai am putere să ţin post şi nici cu ce...

— Hai să ne dăm jos aici şi să luăm troleul!"

Înainte să coboare, cele două femei se uită stînjenite peste larma din autobuz, încercînd o explicaţie (la care subscriu şi eu): **"Asta e... toată lumea-i nervoasă..."** De undeva, din spate, se aude o voce feminină fermă:

"— Ce dai, dom'le, atîta din mîini, parc-ai fi-n junglă! Parc-ai fi Tarzan în junglă!"

Silvia CAZACU

Banale poticneli de zi cu zi

Cultul bacşişului

O vecină de bloc, femeie de treabă şi cu bun-simţ, nu se hotăra nicicum să meargă să îşi facă manichiura, deoarece avea o nedumerire: nu ştia dacă trebuie să dea "ceva" peste preţ manichiuristei. Într-o dilemă asemănătoare se afla şi un fost coleg de facultate care face şcoala de şoferi la particular pe mai multe sute de mii de lei plus benzina pe care o consumă la ore. Nici el nu ştia dacă ar trebui să îi dea ceva *peste* instructorului.

Zilnic ne poticnim de mici probleme a căror rezolvare rapidă o aflăm scoţînd din buzunar acel "ceva peste" care se numeşte după caz bacşiş, şperţ sau mită. Aceste specii proliferează în context de criză: alimentară, de bunuri de consum, a serviciilor. În general se dau pentru a obţine bunăvoinţa sau protecţia cuiva. În regimul comunist, de penurie, "cei trei" au găsit terenul propice pentru înflorire şi propăşire, reprezentînd un exerciţiu pe care, dacă nu îl practicai, riscai să mori de foame sau să te îmbolnăveşti de nervi. Termenul "bacşiş" se foloseşte atunci cînd e vorba de obţinerea unor favoruri mărunte: se pune de obicei în relaţie cu vînzătoarea de salam (din regimul comunist), cu meşterul care vine ca să îţi repare chiuveta sau maşina, cu chelnerul care te serveşte la cîrciumă (din regimul comunist şi din cel de tranziţie). Cînd mergi la doctor sau cînd poliţistul te prinde "în flagrant", sau cînd inspectorul de la finanţe descoperă hibe în hîrtiile firmei, este vorba de şperţ, care este un fel de bacşiş chipurile mai evoluat, mai consistent, mai rafinat. Mita se dă în general cînd este vorba de a obţine avantaje mai consistente: un post mai bun, un spaţiu comercial, repartiţie pentru locuinţă, bucată de pămînt în vatra satului (care de fapt ţi se cuvenea oricum) sau ca să reuşeşti la un examen important. În general, aici ai de-a face cu autorităţi, cu funcţionari, cu puterea locală sau centrală. Tradiţia bacşişului se perpetuează şi în zilele noastre. Cîteodată, în unele situaţii, poate nici nu ar fi nevoie, dar e bine să dai, acolo, ca să fii sigur. Eu cred că românilor le-a intrat în sînge reflexul bacşişului. Lăsînd la o parte dimensiunea sa practică, datul de bacşiş/şperţ are şi un aspect psihologic: îi creează celui care îl "produce" iluzia unei superiorităţi a iniţiatului care are acces la secretul a cărui cunoaştere deschide tot felul de porţi. Satisfacţia devine cu atît mai mare la gîndul că întotdeauna va avea un avantaj asupra celui de lîngă el, necunoscător al acestui truc, care nu va reuşi niciodată să obţină ceea ce el, dătătorul de şperţ, a obţinut. În realitate însă, şi presupusul necunoscător, produs perfect al societăţii sale, cunoaşte trucul şi crede, la rîndul sau că este singurul. Desigur, acestea sunt întrucîtva exagerări ce ţin poate de perioada apariţiei bacşişului. Acum acesta s-a generalizat, iar cei care îl practică sunt numeroşi. Rămîne totuşi acel iz de complicitate, acel sentiment de unic posesor al unei puteri magice la care practicantul de bacşiş apelează pentru a ieşi din cele mai imposibile situaţii. Inutil să mai spunem că, într-o societate normală, principiul unei asemenea "puteri" nu funcţionează sub nici o formă. Într-o societate normală, bazată pe concurenţă, cel "mituit" este clientul, iar mijloacele de "mituire" ale prestatorului sunt preţurile mai mici, calitatea mai bună a mărfurilor sau serviciilor. Societatea în care bacşişul a fost eradicat, nu există, vor spune unii. Este adevărat, însă cu nuanţe. Englezii, bunăoară, firi practice, au inventat o soluţie care îi scuteşte de dilema a da sau a nu da bacşiş. Există la ei o convenţie, care, de bine ce s-a încetăţenit, este trecută în orice curs serios de limba engleză. La restaurant, după ce a consumat felurile comandate, clientul îl întreabă pe chelner: "Is the service included?" Traducerea e de prisos. Dai bacşiş doar în cazul în care răspunsul este NO. Culmea este că la ei, există cazuri în care băiatul îţi va răspunde cu YES , salutîndu-te cu respect, pe englezeşte.

Livia SĂPLĂCAN

Socio-hai-hui

Recursul la tradiţie

Ospitalitate şi politeţe

Dacă există vreo caracteristică naţională cu care tot românul să fie de acord şi de care să fie mîndru, apoi aceasta este ospitalitatea. Ea apare, din cîte ştiu pe primul loc în toate anchetele de "autoidentificare", în care românii sînt rugaţi să se caracterizeze pe ei înşişi. Este ceva în această ospitalitate, ceva ce este resimţit ca valoros şi aparte, neasemenea cu alte popoare. Mai ales din Vest, căci doar această comparaţie contează pentru noi. Mai în Est, vecinii noştri au aceeaşi părere despre ei înşişi, bulgarii sau grecii fiind şi ei cei mai ospitalieri din lume iar albanezii declarînd rituos: "casa albanezului aparţine lui Dumnezeu şi oaspetelui".

Îmi aduc aminte de o tînără etnoloagă franceză, care a făcut timp de aproape un an cercetări de teren într-o uzină românească. Prima reacţie a autohtonilor, intrigaţi de această prezenţă inedită, a fost de a o considera, firesc, spion, identificînd-o astfel cu străinul nefast. După o vreme, a urmat reacţia inversă, la fel de firească, de integrare: femeile din secţia unde lucra s-au hotărît să o mărite. În acest scop, au organizat în sala de şedinţe a fabricii o defilare a masculilor disponibili, invitînd-o pe tînăra etnoloagă să aleagă. A fost rîndul franţuzoaicei să fie intrigată.

Relaţia sexuală poate fi folosită pretutindeni în societăţile "tradiţionale" şi ca rit de integrare în comunitate, de "domesticire" a străinului. Colegii mei mai în vîrstă îşi mai aduc aminte de poveşti despre sate pierdute, unde şi la noi se mai oferea încă în dar străinului care îţi intra în casă fata sau nevasta pentru o noapte.

Ospitalitatea se centrează însă la noi mai mult pe ofranda alimentară decît pe cea sexuală: noi îi "omenim" pe cei care ne sînt oaspeţi, adică, împărţind cu ei produsele casei noastre, îi facem "oameni" ca şi noi pe cei străini de noi, deci altfel decît noi. Îmi aduc aminte, în acest sens, de gazda mea de ani de zile dintr-un sat din Gorj, supranumită "taci şi-nghite", într-atît ne obliga pe toţi care-i călcam pragul să băgăm în noi toate mîncărurile şi băuturile pe care nu mai prididea să le pună pe masă. Împărţind masa cu ea, am rămas legaţi pe viaţă şi oricine din neamul ei ar putea să vină oricînd la noi, pretinzînd, îndreptăţit, aceeaşi ospitalitate.

În structura sa străveche, ospitalitatea este o normă de convieţuire între comunităţi de "noi" şi comunităţi de "ei" şi un rit de trecere între aceste comunităţi. Ea este un dar care pecetluieşte un legămînt cu "străinul", îl integrează în comunitate şi reclamă, pe această bază, un contra-dar din partea acestuia. Ea oferă totul, pentru a putea cere totul. Ospitalitatea se supune unei "logici a darului", ce intră astfel în conflict cu "logica contractului", care raţionalizează şi individualizează aceste schimburi şi care domină societăţile moderne. Este motivul pentru care

© S. Ghetie

ospitalitatea noastră "tradiţională" poate fi redusă la un ornament exotic sau chiar deveni sursă de neînţelegere şi tensiune în confruntările din lumea actuală. Cîţi occidentali nu s-au simţit astfel stînjeniţi, dacă nu de-a dreptul agresaţi de "taci şi'nghite" al **nostru**? Şi cîţi români nu au fost deziluzionaţi, dacă nu chiar scîrbiţi, de politeţea rece şi calculată a **lor**? Între "noi" şi "ei" nu mai există, într-o anumită măsură, aceleaşi norme şi coduri ale convivialităţii.

Ospitalitatea este cu adevărat o dimensiune majoră a "tradiţionalităţii" noastre. Doar că ceea ce se neglijează în preamărirea ei este exact această dimensiune tradiţională şi astfel faptul că nu e întotdeauna la îndemînă să fii "ospitalier" în lumea contemporană. Căci ospitalitatea nu este totuna cu politeţea. Una leagă grupuri inegale de băştinaşi şi străini, după legile unor schimburi indefinite de daruri; cealaltă leagă indivizi în principiu egali, după regulile unor schimburi punctuale şi contractuale. Nu este de mirare atunci că aceeaşi vînzătoare, de pildă, care se răţoieşte la tine de dincolo de tejghea, de o impolitete crasă, poate să te omenească din tot sufletul dacă îi calci pragul casei ei, în calitate de oaspete.

Astfel, a rămîne legaţi de tradiţia ospitalităţii noastre riscă să ne închidă spaţiul civic al politeţei sau, în orice caz, să ne creeze probleme în acest sens. Pe de altă parte, parcă ar fi păcat să renunţi la "omenie"...

Vintilă MIHĂILESCU

Telalii fără fruntarii

Simbolismul haios loveşte din nou

Într-un celebru spot englezesc, fiul abia născut al lui Frankestein priveşte temător în jos, ridicînd ceaşaful care-l acoperea pînă la brîu, după care izbucneşte în lacrimi. Cadrul se măreşte şi-l vedem pe hidosul robot cu două superbe picioare de femeie: tata inventator i-a greşit sexul! Ce era pînă acum monstruos prin urîţenie ni se arată şi mai monstruos prin promiscuitate! Viaţa pe care i-o bănuiam tristă i se anunţă acum insuportabilă! Nimic nu-l mai poate alina decît un trabuc *Hamlet*, pe care-l savurează pe celebra muzică de Bach în aranjament de jazz care însoţeşte sloganul de semnătură. Fericirea rezidă în mici amănunte reconfortante...

Un alt spot de antologie ne arată o baie de aburi, unde doi bărbaţi, încadraţi doar cu bustul, asudă liniştiţi pe o bancă, pînă cînd unul din ei se arată curios de ce vede la vecinul său... tot acolo, jos, în zona sexului; celălalt se miră de mirarea primului, mimînd un fel de "ce-i aşa mare lucru?"; cadrul se lărgeşte şi ne dezvăluie ce avea de fapt în poală: un celebru ziar de scandal suedez. La ce altceva te gîndeai, telespectatorule?

Cam aşa e şi reclama la ziarul *Ziua*, unde un exhibiţionist de piscină produce stupoarea mai multor domnişoare: îl vedem din spate, desfăcîndu-şi larg halatul înspre ele; dezvăluirea camerei de filmat ni-l prezintă apoi din faţă, cu un ziar împăturit în slip: iată ce le bucura atît de mult pe fete!

Dacă aceste spoturi tratează elegant pururi grotesca temă a părţilor corporale inferioare, jucîndu-se totodată şi cu obsesiile noastre, aţiţîndu-ne şi păcălindu-ne graţios – cu totul altceva se petrece în deja semnalatul spot pentru revista feminină *Ioana*. Aici, mult admirata Denisa Vlaicu, după ce constată că frigiderul şi televizorul nu au "nimic" să-i arate, aruncă o privire şi-n izmenele unui bărbat încadrat fără cap, unde tot nu găseşte "nimic", pentru ca apoi să se cufunde în lectura revistei *Ioana*, care, în opoziţie, îi oferă "totul"! De remarcat că în frigider se află un ganter – acelaşi fel de ganter pe care-l mînuie şi masculul acefal-asexuat: o viziune doar în aparenţă suprarealistă, căci nu-i de ajuns să alături două obiecte nepotrivite între ele ca să accezi către hăurile subconştientului: şi apoi, suprarealismul autentic evocă într-un mod mai eficient, mai subtil şi mai "trăit" obsesiile sexuale. E vorba aici, dacă e să definim totuşi un "stil", de vajnicul *simbolism haios*, cel atît de tipic publicităţii româneşti. Prin halteră s-a dorit să se simbolizeze falocraţia asupritoare..., numai că zgîiala Denisei e – vai! – la fel de lipsită de feminitate: Peg Bundy n-ar proceda nicicînd aşa; poate doar Benny Hill, examinînd vreun decolteu de "puicuţă". Reclama e, de aceea, de două ori vulgară: o dată, prin poanta grosolană gîndită clar de nişte bărbaţi despre cum ar gîndi femeile despre bărbaţi; şi apoi, prin această lipsă de logică, fals modernistică, devenită, din păcate, emblema produselor culturale româneşti, în funcţia ei de *cache-sexe* al Nimicului care, vorba d-lui Ghiu, ne guvernează acum şi aici.

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

Oboseală

Numărul pensionarilor a depăşit cu multe zeci de mii pe cel al salariaţilor români. Vreme de decenii a doua tinereţe venea o dată cu pensia. Oamenii năpădeau staţiunile de odihnă şi tratament pentru a cauteriza efectele unei munci de multe ori penibile şi traumatizante. Cînd spuneau că ies la pensie (cu luni înainte ca dosarul să fie aprobat) oamenii aveau o lucire misterioasă, dînd de înţeles că viaţa lor s-a copt, că ies din crisalidă şi că toată lumea e a lor.

Că pensia era o versiune sărăcăcioasă şi ofilită a adolescenţei, că, de multe ori, venea prea tîrziu pentru ca bătrînii să se mai bucure de ea, că idilizarea pensiei era, în întregime, o superproducţie ideologică, pusă în scenă pe platouri româneşti, cu actori români, pentru români – asta este o altă poveste. Vîrsta de pensionare era cinic-abil calculată pentru a nu lăsa prea multă speranţă la viaţă.

De cîţiva ani pensionarea a fost demonizată: un pas în plus către odihna de veci. Mizeria realităţii a covîrşit partiturile propagandei. De cîţiva ani, bătrîneţea nu mai poate fi evocată la gura sobei, în alexandrini sau cu neaoşisme alintătoare. Ea este dură, mutilantă, iar gîndul la pensionare este îmbibat cu gustul renunţării. Pensionarii sînt, ca şi şomerii, trupuri abandonate pe cîmpul muncii. E drept că şi în rîndul populaţiei active domneşte gîndul renunţării şi o oboseală quasi-generală. Obosiţi de sistemele pe care le-au încercat pe propria piele, oamenii au gînduri eshatologice despre pensionare. Pentru mulţi dintre ei, vacanţa de după perioada de muncă este viaţa după moarte, o ridicare de cîţiva ani către viaţă.

În vreme ce liderii sindicali bat porţile palatelor oficiale pentru a impune o mai bună politică de salarizare şi, eventual, cîteva dispense pentru zonele de muncă grea, minerii din Valea Jiului, şi nu numai ei, au abandonat ataşamentul patriotic, de multe ori invocat, faţă de subterana lor şi au decis să rupă cu tradiţia. Ei au fost primii pe lista concedierilor şi într-o devălmăşie tragicomică s-au îmbulzit să-şi primească banii pentru abandonarea abatajelor. Mai mult chiar, tîrîţi de inerţia elanului iniţial de delăsare, ei au decis că nu trebuie să-şi părăsească doar locul de muncă, dar şi locuinţele. Ei îşi vînd acum, pe nimic apartamentele (dacă le putem spune astfel) pentru a rupe toate legăturile biografice cu zona crepusculară. Pentru a grăbi procesul şi a-l face mai atractiv, consiliile de administraţie măresc miza – promit salarii suplimentare celor care consimt să demisioneze.

Dar nu numai minerii vor s-o rupă cu trecutul. În zeci de alte domenii directorii nu mai fac faţă cererilor de concediere. Clădirile administrative sînt asediate de salariaţii care nu mai vor să muncească. ei găsesc astăzi diverse beteşuguri mult cîntatelor întreprinderi – prost management, stocuri, datorii. Critica salariaţilor la adresa intreprinderilor neperformante este mai profundă decît cea din actele guvernamentale. Însă din acastă vigilentă vînătoare de chiţibuşuri răzbate o imensă oboseală. Oamenii s-au săturat să muncească. Nu e vina nimănui – cine nu s-ar plictisi (sau cine nu s-ar exila, n-ar înnebuni sau nu s-ar pensiona etc.) să muncească într-o vechitură tehnologică, murdară şi ineficientă? Cine n-ar fi nemulţumit să vadă că munca lui este fără orizonturi, doar pentru a înfunda depozitele şi pentru a justifica subvenţiile de stat? Însă oamenii, cel puţin aşa spun statisticile provizorii, nu-şi cer salariile pentru a pune pe picioare o afacere. Mulţi directori (ei părăsesc ultimii corabia) afirmă că un procent din disponibilizaţi intenţionează să investească în ceva. Ceilalţi îşi hrănesc speranţele dintr-o reverie cetoasă şi copilărească – se vor întoarce la ţară, în casa părintească, vor cultiva pămîntul, vor creşte animale etc. Mulţi se gîndesc la o vacanţă prelungită pentru a scăpa de oboseala care i-a grăbit primii la listele de disponibilizări. O pensionare timpurie, aproape de vatră şi de glie.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de
Delia VERDEŞ

Melodiile unei vechi iubiri

– de vorbă cu maestrul Gică PETRESCU –

Orice mare lansator de şlagăre este, deopotrivă, şi răspînditorul unei mari iluzii: aceea că toţi avem voce şi sîntem în stare să reproducem fidel un cîntec la modă. Melodia repede prinsă o fredonăm fără grija celui mai mic talent, care nouă s-ar putea să ne lipsească, la fel cum, odată ajunşi pe ringul de dans, nu ne mai punem neapărat problema graţiei personale: cîntăm sau dansăm pur şi simplu fără să luăm seama la opinia altora, eliberaţi brusc de povara spiritului critic la adresa noastră. Harul artistic deosebit al cîntăreţului de mare audienţă constă în faptul că el ne creează această stare de veselă libertate, de uşurinţă a comunicării. Talentul său e tocmai acela de-a ne convinge că, odată cu preluarea cîntecelor sale, noi înşine am căpătat darul de-a exprima o stare de spirit sau de-a spune o poveste foarte "a noastră" în chip armonios. Mai bine de şase decenii viaţa orăşenească, în special cea bucureşteană, a căpătat contur şi datorită şlagărelor maestrului Gică Petrescu. El ne-a ajutat să ne descoperim talentul nostru de public răspînditor al melodiilor de muzică uşoară, cîntecele timpului.

Oraşul firesc

Stimate maestre, dacă am încerca să deducem din şlagărele dvs. stilul de viaţă urbană de la noi, imaginea dominantă ar fi una de fericire mijlocie: oamenii se bucură de-o viaţă tihnită, au un viitor sigur, petrec decent, nu trec prin drame mari. Aşa arăta lumea capitalei în timpul în care v-aţi lansat?

Gică Petrescu: Uite că nu m-am gîndit niciodată aşa la publicul meu. Cînd eşti bucureştean de trei generaţii, ca mine, lumea oraşului ţi se pare firească, iei lucrurile aşa cum le-ai moştenit, nu le mai diseci. À propos de moştenire: acum, după revoluţie, mă tot sfătuiesc unii şi alţii să caut ce mi-ar reveni de pe urma bunicului meu, Dimitrie Petrescu, unul din marii comanditari ai magazinului "La vulturul de mare cu peştele în gheare". Bătaie de cap! Din povestirile tatei ştiu că era un om de afaceri bogat, nu cu multă şcoală dar cu mare respect faţă de carte. Pe fiul său, pe care-l chema tot Dimitrie (Mitică), pe bietul taică-meu, fie iertat, l-a trimis să studieze în Elveţia, unde a absolvit Academia Comercială din Geneva. Într-o călătorie la Paris, ca student, tata a cunoscut-o pe viitoarea lui nevastă, născută-crescută acolo, Severina, fiica unor bucureşteni înstăriţi care aveau o parte din pasajul Villagros, cel de peste drum de Poliţie, ce se deschide din Calea Victoriei spre zona băncilor. Şi-au venit împreună în micul Paris, Bucureştii dinaintea primului război mondial: eu m-am născut aici, în 2 aprilie 1915 – deci n-am împlinit încă un secol, cum se spune! – într-o clădire cu etaj de pe Calea Victoriei, aparţinînd unei familii boiereşti, Manu, vis à vis de Casa Vernescu, aproape de Sala Teatrului de Revistă care-i acum Cazino. Cam toată viaţa mi-este legată de artera principală a oraşului: născut pe Podul Mogoşoaiei, botezat la Cavafii Vechi, biserica de lîngă casă, hrănit cu zahărul adus din cafenelele de pe Calea Victoriei – a, asta-i o poveste din prima mea copilărie. Începuse războiul, era lipsă de multe: tata şi mama se duceau la cafenelele din vecinătate, comandau ceai sau cafea cu zahărul alături, şi le beau neîndulcite, ca să-mi aducă mie zahărul. Precum vedeţi, micul local orăşenesc tihnit îmi intră în biografie, nu numai în repertoriu, din cele mai vechi timpuri.

Dar muzica, de cînd?

Cine mai ştie exact? Tata era contabil la Poşta mare, unde-i azi muzeul de istorie; om de cifre dar cu mare apetit pentru muzică. Aveam o casă veselă: el cînta la vioară, mama la pian, Chopin, mai ales, amîndoi iubeau piesele clasice, dar cîteodată o mai dădeau şi pe muzică uşoară. Cîte-o şansonetă, cîte-un cîntec românesc la modă. Şi pe stradă era veselie, larmă plăcută: vara treceau trăsurile, iarna săniile luate din str. Câmpineanu spre şoseaua Kisseleff, unde se ducea lumea la localurile de faimă pe-atunci "Flora" şi "Princiar". Acolo, la "Princiar", veneau doamnele de la 5 la 7 după amiaza să ia un ceai, o cafea cu un biscuit, să se-ntîlnească la o conversaţie, fără să le deranjeze nimeni. La 8 seara, începea restaurantul obişnuit. A fost unul din primele localuri în care m-am lansat eu. Mă acompania la pian un compozitor foarte tînăr, Aurel Giroveanu, azi octogenar ca şi mine. Îi doresc să trăiască 120 de ani, cum se spune în Israel, urare foarte potrivită pentru un prieten de-o viaţă. El a compus unul dintre cele mai vechi şlagăre ale mele: "La crîşma din Ferentari / cu un vin de zile mari..."

Debutul

Vă mai amintiţi primul cîntec de muzică uşoară pe care l-aţi fredonat?

Ei, cum să nu? "O, dona Clara, ai ochi frumoşi şi zglobii..." Cu el îl înnebuneam pe profesorul de vioară, luat de tata pentru mine, care mă pisa cu metoda Klenc şi exerciţiile impuse. Aveam pe-atunci un aparat cu galenă şi căşti, pe urmă îmi meşterisem eu singur unul cu lămpi, 2+1, cu care prindeam Constantinopolul. Un deliciu... La radio sau pe plăci de patefon îl auzeam pe Maurice Chevalier, vedetă la modă, şi-i fredonam uşor melodiile, fiindcă învăţasem o franceză pariziană frumoasă de la mama. Nu prea mă atrăgeau exerciţiile Klenc, nici lecţiile de armonie pe care le primeam de la alt profesor adus de tata. Voiam să-mi fac rost pe lîngă vioară şi de-o mandolină, dar ai mei ţineau să rămîn la repertoriul clasic, nu-mi încurajau pasiunea pentru muzica uşoară. M-am descurcat cu forţe proprii: am instalat în holul casei noastre o puşculiţă pe care scrisesem: "daţi ceva pentru mandolina lui Gică". Toţi prietenii familiei au fost sensibili la invitaţie. Pe urmă mi-am luat şi un banjou: mă interesa foarte mult instrumentul acesta văzut prin filmele mute, auzit apoi la radio: avea acelaşi acordaj cu vioara şi mandolina, dar, din cauza tobei cu care era prevăzut, suna mai sec, mai straniu. Cînd eram în primele clase de liceu, la "Heliade Rădulescu", o şcoală de peste Cheiul Dîmboviţei, pe Vînători, dărîmată azi, am descoperit în clasa noastră un băiat cu un mare simţ muzical şi care adora jazzul: colegul meu dintr-a doua, Sergiu Celibidache, viitorul dirijor. Era pe atunci un şlagăr care făcea furori "Doi lei o lămîie, trei lei o gutuie", eu îl cîntam toată ziua şi el mă acompania la pian. Să spun aşa, eu datorez foarte mult serbărilor şcolare: acolo mi s-a ales cariera. La liceul Şincai, mai ales în ultimele clase, nu exista serbare de fine de an să nu apar pe scenă. Aveam deja un public ce mă-ncuraja, familiile colegilor, prietenii părinţilor care umpleau sala: "Ia auziţi, cîntă a lu' contabilul". Odată, împreună cu părinţii unui coleg a venit la serbare şi un cunoscut al lor, care la sfîrşit a vrut să mă cunoască. Ţin minte că interpretasem o şansonetă şi un cîntec foarte la modă: "cărăruie du-mă iar, spre femeia ce-o iubesc" şi avusesem parte de multe aplauze. Mă cheamă: "Vino-ncoa, mă, puştiule! Văd că tu interpretezi bine şansonetele: vii să cînţi cu mine la Legaţia Franţei? Am acolo o recepţie, dau un concert". Domnul care mă "angaja" era marele violonist Grigoraş Dinicu. I-am cerut voie tatei şi m-a lăsat: de cînd rămăsesem singuri, – mama a murit cînd aveam 14 ani – nu ştia ce să-mi dea, ce să-mi facă să nu simt că sînt orfan: îmi plăceau cornuleţele, cornuleţe-mi făcea, voiam la cinema, îmi dădea bani de buzunar etc. Confruntarea cu publicul adevărat la Legaţia Franţei din Bucureşti s-a petrecut, de acolo am început succesele. Un compozitor, director muzical la Radio, nu Rogalski, am să-mi aduc eu aminte cine, prezent la recepţie, m-a invitat a doua zi în studio, să audă dacă am voce fonogenică. M-am dus pe str. General Berthelot, unde, la subsol, funcţionau două studiouri nu mai mari decît camera asta de bloc vechi, în care acuma stăm de vorbă. M-a acompaniat un pianist cunoscut pe-atunci, Alfred Pagoni, şi mi-a dat primele indicaţii: "măi băiete, atenţie la beculeţul ăla cînd se-aprinde, începem!". Am cîntat atunci o romanţă de mare succes: "De ce m-aţi dus de lîngă boi"... Radioul m-a lansat pe mine, prin '34, imediat după liceu. Nu eram încă major, pe atunci majoratul începea la 21 de ani. Cîntam cu o orchestră în mare vogă, Iulian Ghindă; în fiecare sîmbătă radioul transmitea o oră de muzică de dans. N-am uitat nici acuma refrenul: "dacă vreţi să dansaţi, dacă vreţi să v-amuzaţi, vă rugăm jazz-ul Ghindă s-ascultaţi!".

Între „mica istorie" şi legendă

Stimate maestre, casa dvs adăposteşte un adevărat muzeu: afişe de concert, diplome, premii, plăci de patefon de ebonită pe turaţia 78 ("Tot ce-i românesc nu piere") editate de Casa Odeon, societate româno-germană, microsioane Electrecord – "Bucureşti, Bucureşti, fratele meu eşti", CD-uri cu tangouri şi cîntece de petrecere abia apărute. Credeţi că mai are ecou această arhivă sonoră şi vizuală în sensibilitatea publicului de azi?

Am lansat în anii trecuţi, la magazinul "Muzica", unul din compact discurile mele, editat de Intercont SRL Trading Ltd., firmă care sună americăneşte, dar aparţine unui român de ispravă, George Mărăcine. La lansare, erau vreo 300 de oameni, mai mult de jumătate tineri, pînă în 25 de ani. Văd că unul cumpără trei compact discuri şi dă, la vremea aceea, o grămadă de bani pe ele, vreo 75.000 de lei. Mă apropii şi-ntreb: "Tinere, îmi face plăcere că le-ai luat. Dar de ce nu cumperi rap, rock, disco – de ce m-alegi pe mine, Gică, şi-ncă de trei ori?" "Un CD pentru bunicul, maestre, unul pentru mama şi unul pentru mine". Ce spuneţi? Se vede că mai plac lumii. Am un prieten, Bebe Aniculesei, care ţine Discoteca Herăstrău, mare admirator al meu, foarte implicat în proiectul fundaţiei pe care vreau s-o înfiinţez, în memoria soţiei mele, doctoriţa Cezarina Moldoveanu, fiindcă ea mi-a fost norocul vieţii şi colaboratoare de nădejde în carieră. Timp de trei ani la rînd am fost invitat să susţin programe de revelion la Discoteca Herăstrău. Cît mi-ar fi de prieten Bebe, dacă publicul nu m-ar dori, n-aş fi invitat, că acuma lucrurile merg pe rentabilitate.

Ce fundaţie aveţi de gînd să faceţi?

Cezarina, Dumnezeu s-o ierte, ţinea grozav să se înfiinţeze în casa noastră o şcoală Gică Petrescu. Fusese şi ea artistă, debutase la Operetă, adusă de Dacian: cînd era în facultate era numită "privighetoarea de la medicină". Am un pian bun, spaţiu este, ar fi condiţii bune de lucru, apartamentul e în centru, pe bulevard, peste drum de Cercul Militar, aproape de Calea Victoriei. Dar cum să faci şcoală de muzică într-un bloc cu oameni care merg la lucru: medicii la operaţii şi-n gărzi, inginerii la fabrică etc. – şi trebuie să se odihnească? De aceea ne-am oprit, eu şi-un grup de prieteni care mă sprijină, la ideea unei Fundaţii, ca să nu se piardă tot ce-am adunat eu în viaţă, pe tărîmul muzicii.

Sînteţi un artist de mare longevitate, iar cîntecele dvs. jalonează etapele vieţii noastre în ultima jumătate de veac: de la "cu lăutarii după mine" pînă la şlagărul-sarcină "cincinalul în patru ani jumate".

Dar ultimul n-a prins: nici ca şlagăr, nici ca fapt. A fost o vreme cînd s-a dat dispoziţie să nu mai interpretez cîntece de petrecere, ci melodii mobilizatoare. Ce-ar fi trebuit să fac, în loc să zic "dă-i cu şpriţul" să-ncep să cînt "dă-i cu munca pîn-la ziuă, gîl, gîl, gîl"? Mi-ar fi fost ruşine obrazului.

Un repertoriu atît de variat şi sensibil la prefacerile timpului nu vă dă sentimentul că, în felul dvs, aţi fost un creator de "mică istorie"?

Sînt momente, de pildă, în care eşti mîndru, că din locul unde te afli, contribui şi tu la "imaginea ţării în lume", cum tot auzim azi. Între cele două războaie am fost la o mare expoziţie de artă culinară la Paris, unde era invitată şi Casa Capşa. În restaurantul românesc amenajat cu ocazia asta, concerta orchestra Victor Predescu şi eu cîntam şlagăre româneşti şi şansonete. Veneau să ia masa acolo, invitîndu-şi şi prietenii francezi, mulţi români stabiliţi atunci la Paris. Era la modă repertoriul lui Lucien Boyer. Luam totdeauna multe aplauze pentru stilul meu de interpretare a şansonetelor, n-aveam complexe de lăutar balcanic amărît şi asta îi umplea de mîndrie pe compatrioţii noştri deveniţi parizieni.

Dacă trăieşti mult, nu ai cum să fii totdeauna încîntat de istoria pe care eşti martor. Pentru primele mele înregistrări pe discuri de patefon m-am dus la Studiourile UFA-Berlin, împreună cu Mişu Iancu, autorul splendidului şlagăr "Iubirea-i doar o glumă, vis trecător". În Germania începuse nazismul. Am rămas amîndoi şocaţi atunci cînd, la Grădina zoologică, am citit un afiş "intrarea cu animale şi cu evrei nu este dorită". M-am simţit foarte jignit ca om civilizat, cetăţean din secolul XX. Cînd gloria, cîtă există, mi-au făcut-o nu numai melodiile lui Ion Vasilescu, Kirculescu, Ion Cristinoiu, dar şi şlagărele şi colaborarea cu Elly Roman, Mălineanu, Sergiu Malagamba, Nicolaide, eu n-am cum să ader la discriminări. Dar există şi împrejurări pe care te bucuri că le-ai apucat: în tinereţe, de pildă, i-am cîntat regelui Mihai la Sinaia, cu orchestra Dinu Şerbănescu, acum vreo treizeci de ani preşedintelui Nixon, în vizită la Bucureşti, pentru care am interpretat şlagăre în engleză, am cunoscut şefi de stat, la recepţiile unde am fost chemat să-mi dau concursul etc. La 80 de ani m-a felicitat preşedintele Ion Iliescu, cînd am împlinit 82, am primit cuvinte frumoase de la preşedintele Emil Constantinescu. S-au adunat multe într-o viaţă. Cu istoria, fie ea mare sau mică, raportul meu este la fel ca a oricărui om obişnuit, nici prea prea, nici foarte foarte. Asta-i ca-n formula unui şlagăr reuşit care, după opinia mea, ca să-ţi meargă la inimă şi să "prindă" trebuie să se ferească de două capcane: picanteria şi politica. La o emisiune pe care-am avut-o la Televiziune – şi asta-i o instituţie artistică pe care-o ştiu din faşă! – doamna Sanda Ţăranu mi-a spus: "maestre Gică Petrescu, dvs. sînteţi aproape o legendă". Parcă asta-i ceva mai plăcut şi, oricum, te flatează.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Iuliana CONSTANTINESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr. 244
26 sept. - 2 oct. 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală româno-germană pentru Știința și Arta Jimbolia
Biblioteca

C-așa-i românu'

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Lucian BOIA, Șerban FOARȚĂ, Dakmara GEORGESCU, Ion Bogdan LEFTER, Irina NICOLAU, Andrei OIȘTEANU, Adina POPESCU, Daniel VIGHI

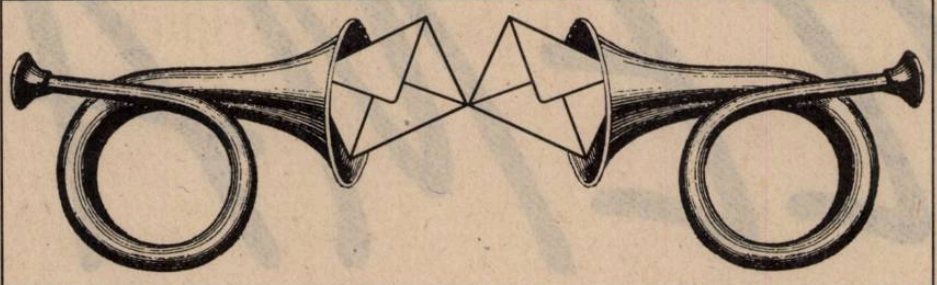

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

ÎNTREBARE
(PENTRU DILEMATICI ŞI NE-)

Cum aţi vedea un supliment cultural al *Dilemei* ?

Aşteptăm opiniile dumneavoastră pînă la 5 octombrie.

Cine l-a ucis pe Mihail Sebastian?

În numărul 230 din 20-26 iunie 1997 şi în numărul 238 din 15-21 august 1997, la rubrica *Dilematici din toată ţara, vă ascultăm,* sub titlul *Jurnalul lui Mihail Sebastian,* revista *Dilema* a găzduit două "dilematice" corespondenţe în care d-na Mira Moscovici lasă să se înţeleagă că este ferm convinsă că Mihail Sebastian nu a fost victima unui accident, ci, pur şi simplu, victima unui asasinat.

În prima corespondenţă, convingerea ei este categorică:

"Din citirea Jurnalului *am înţeles de ce a fost asasinat... Ştiu că a fost asasinat cu bună ştiinţă, cum şi de ce."* În primul paragraf al corespondenţei următoare ea revine ceva mai nuanţat: *"Dispariţia brutală a lui Mihail Sebastian este pentru mulţi – ca şi pentru mine – una dintre enigmele ce se aşteaptă explicate... Din citirea* Jurnalului *mi s-au completat verigile ce le căutasem zeci de ani".*

Mai departe, în aceeaşi corespondenţă, ea relatează cum, în 1945, a făcut cunoştinţă cu Saşa Muşat, un tînăr exclus din U.T.C., care "activase într-un grup de şoc, sub conducerea lui Bodnăraş (cu care era şi rudă)", despre care spune: "Aveam rezerve faţă de el, de poveştile lui extravagante, cu un sistem de gîndire greu de urmărit. Era interesat de literatura troţchistă, iar eu o consideram o provocare, şi nu luam în serios fanteziile lui juvenile." În 1947, Mira Moscovici i-a pierdut urma. Cîţiva ani mai tîrziu, cînd l-a reîntîlnit, acesta i-a făcut cunoştinţă cu Igor Sevianu, pilot în escadrila MAI. Ulterior, în casa acestuia, a cunoscut "o faună curioasă... extravagantă, cinică, amorală, de multe ori ostilă."

"În casa lui Sevianu, povesteşte corespondenta, *aveam să asist la o scenă de groază: Saşa şi Igor se completau reciproc povestind «accidentul» lui Sebastian. O frază de a lor mi-a atras atenţia: «maşina mergea înainte şi înapoi, să fie sigură că l-a ucis. Se vedeau doar pantofii – deschişi la culoare» .... Saşa a completat: «Ce naivitate la Sebastian să ameninţe că va reclama francezilor, la Comisia Aliată!»"*

Referindu-se mai încolo la faptul că, în toamna anului 1959, Saşa Muşat, Igor Sevianu şi soţia acestuia, coautori ai jefuirii unei autodube BNR, fuseseră arestaţi, corespondenta notează: "Nu m-am mirat, ştiam că sînt în stare... Erau apţi pentru astfel de acţiuni, cu mentalitatea lor detracată, considerînd că minciuna, furtul şi crima erau acte de haiducie, de luptă de clasă." În continuare, autoarea corespondenţei invocă din nou *Jurnalul*:

"Citind Jurnalul *lui Sebastian, am înţeles ce însemna ameninţarea lui cu reclamaţia la Misiunea franceză: Sebastian fusese colaborator al Institutului francez din Bucureşti şi rămăsese în bune relaţii cu directorul Institutului."** După ce strecoară o aluzie la prietenia lui Sebastian cu Pătrăşcanu, autoarea corespondenţei abdică de la tonul categoric din prima corespondenţă, mărginindu-se să afirme că: *"E cu totul posibil ca el* (Mihail Sebastian) *să fi fost lichidat pentru a nu ajunge să se plîngă aliaţilor".*

Lăsînd la o parte speculaţiile marcate de legitimele resentimente pentru vechi şi grave frustrări ale d-nei Mira Moscovici, întemeiate pe perversele scorneli menite să înfricoşeze ale lui Saşa Muşat, să parcurgem acum două extrase din principalele reportaje apărute în zilele imediat următoare accidentului.

În cotidianul *TIMPUL*, nr. 2849
din 31 mai 1945 sub titlul:
TRAGICUL SFÎRŞIT
AL SCRIITORULUI MIHAI SEBASTIAN
El a fost ucis de un automobil

Scriitorul Mihail Sebastian, în etate de 37 ani, domiciliat în strada Antin No.45, a căzut victima unui accident de circulaţie.

Eri, la ora 12,30, scriitorul Mihail Sebastian traversa bulevardul Maria, în dreptul bisericii Sf. Ilie. În acest timp, autoduba cu No. 19.308 B mergea cu mare viteză spre Piaţa Regina Maria.

Mihail Sebastian, văzînd iuţeala cu care se apropia maşina, a ezitat să mai treacă, chiar se emoţionase şi probabil în acel moment se gîndea că va fi ocolit de maşină.

Şoferul a încercat să frîneze însă, din nefericire, s-a rupt tija de la frînă, astfel că maşina a lovit cu toată viteza pe scriitorul Sebastian, trîntindu-l de caldarîm şi fracturîndu-i baza craniului.

Totul s-a petrecut cu o iuţeală de fulger.

Cu o altă maşină, scriitorul Mihail Sebastian a fost transportat la dispensarul Dr. Gâdei, unde i s-a dat îngrijirile necesare, însă totul a fost zadarnic, căci lovitura fusese prea puternică, astfel că după cîteva minute a încetat din viaţă.

Cadavrul a fost transportat la morgă pentru autopsie.

Maşina asasină era condusă de însuşi proprietarul, Ion Zăpodeanu din strada Coţofeni-Tei No. 55.

Cazul este cercetat de d-l chestor Iancu Canciu şi comisarul-şef dr. Samovici.

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

În săptămînalul *CORTINA* din 1 iunie 1945, sub titlul
Destin tragic...
ULTIMA ZI
A SCRIITORULUI MIHAIL SEBASTIAN
O schimbare de drum fatală.
Cum s-a produs accidentul...

După un emoţionant omagiu semnat de Mircea Şeptilici, aflăm următoarele amănunte care nu se găsesc în nici un alt reportaj:

"După masă pe la orele 14,45, Mihail Sebastian a plecat spre oraş... Aci, îşi face loc, cu urme precise, fatalitatea... În fiecare zi, cînd pleca de acasă, Mihail Sebastian avea un fel de itinerariu precis, de la care nu se abătea în ruptul capului. Anume, parcurgea strada Antim, trecea pe la şcoala Poenărescu şi ajungea în Calea Victoriei, pe la Podul Senatului.

În ziua fatală de Marţi, destinul i-a călăuzit paşii în altă direcţie. Mihail Sebastian a renunţat la ruta sa obişnuită şi a pornit pe Bulevardul Maria. În dreptul bisericii Sf. Ilie a traversat. La mijlocul bulevardului el a fost însă surprins de o autodubă, ce se apropia cu o viteză fantastică. În ultimul moment, sperînd că totuşi bolidul ameninţător îl va ocoli, Mihail Sebastian s-a oprit, înfruntînd cu privirea pericolul. Şoferul, care a observat abia în ultimul moment primejdia, a încercat să stopeze, însă frînele n-au răspuns la comandă.

Maşina l-a lovit lateral pe Mihail Sebastian, proiectîndu-l pe caldarîm. Maşina purta nr. 19308 şi era condusă de proprietarul ei, Ion Zăpodeanu.

Imediat, trecătorii i-au sărit în ajutor şi cu o altă maşină a fost transportat la dispensarul Dr. Gâdei. S-a constatat fractura bazei craniului şi, cu toate îngrijirile ce i s-au dat, Mihail Sebastian a murit peste cîteva minute, la orele 3,15.

Cu excepţia schimbării de itinerariu, semnalată în reportajul apărut în *Cortina*, sursa celorlalte amănunte consemnate de reporteri este, fără îndoială, Chestura sectorului III Albastru care a condus ancheta. Dintre acestea, amănuntul-cheie – care a eliminat şi elimină, o dată şi pentru totdeauna, teza asasinatului – îl constituie faptul că Ion Zăpodeanu, persoana de la volanul autodubei cu nr. 19308 B, a oprit la locul accidentului, unde s-a legitimat şi a indicat numărul de înmatriculare al autodubei.

Este absolut sigur că, de ar fi fost în serviciu comandat cu misiunea de a-l călca pe Mihail Sebastian, Ion Zăpodeanu şi-ar fi continuat drumul în cea mai mare viteză, ca să i se piardă urma.

La locul accidentului – Bulevardul Regina Maria (fost George Coşbuc), în dreptul bisericii Sfîntul Ilie, la intersecţia cu strada Justiţiei şi cu strada 11 Iunie – în zilele noastre, ca şi în 1945, la ora amintită, pe carosabil se desfăşura neîncetat o circulaţie intensă – tramvaie, autobuze şi alte vehicule – iar pe trotuare circulaţia pietonală era în toi. Deci nimic care să îngăduie unui om cu judecată nici chiar să viseze că accidentul, în care şi-a găsit moartea Mihail Sebastian, putea să fi fost regizat. De altfel, nici un cuvînt sau vreo aluzie la aşa ceva nu se află în vreunul din numeroasele necrologuri apărute în presă sau în cuvîntările rostite la înmormîntarea lui Mihail Sebastian.

În zilele, lunile şi anii care au urmat, terenul pentru teze şi ipoteze a devenit absolut liber. Căci, aşa cum observa un personaj din *Ultima Oră*, "gazetele trăiesc o zi. Mai puţin decît atît. O dimineaţă, o oră".

O dată cu spaimele obsesive, tragediile şi suspiciunile generate de instaurarea guvernului Groza, s-au lansat şi zvonuri cum că Mihail Sebastian ar fi fost asasinat. Printre ele şi acela că a fost călcat de un camion sovietic. Într-o carte tipărită în 1973, acest zvon va fi însuşit şi de D.I. Suchianu: "Mihail Sebastian a scris cartea *Vin ruşii* şi pentru asta a fost omorît de un camion"**. Fratele lui Mihail Sebastian care, în ziua accidentului (29 mai 1945), la ora 18, se afla la Universitatea liberă democratică, unde aştepta să asculte conferinţa lui Sebastian despre Balzac, a aflat năprasnica veste din gura profesorului Stoilov, rectorul Universităţii.

Nici în ziua fatală, cînd a alergat la locul accidentului, apoi la dispensarul Dr. Gâdei şi la morgă, nici de-a lungul lunilor şi anilor în care a urmărit de aproape, pas cu pas, mai întîi ancheta, apoi demersurile judecătoreşti împotriva şoferului Ion Zăpodeanu susţinute succesiv de distinşii avocaţi Ion Al. Vasilescu Valjean şi Doru G. Pavel, nici după ce a părăsit ţara şi nici înainte de a se stinge la Paris în 1990, fratele lui Sebastian n-a împărtăşit nici o clipă ipoteza asasinatului, ba mai mult a respins-o categoric.

Deci faptul că Mihail Sebastian ar fi fost lichidat nu *"e cu totul posibil"*, cum conchide d-na Mira Moscovici, ci este *absolut imposibil.* De asemenea, este absolut neîntemeiată bănuiala, discret sugerată de domnia-sa, că la lichidarea lui ar fi participat activ Saşa Muşat şi Igor Sevianu care, la 18 februarie 1960, au fost executaţi pentru jaful cu mînă armată săvîrşit asupra unei autodube BNR.

Ioan COMŞA

* În *Jurnal* nu se află nici o referire la vreo asemenea reclamaţie. Autoarea corespondenţei se bizuie exclusiv pe scornelile lui Saşa Muşat.

** Grid Modorcea, *Literatură şi cinematograf.* Convorbiri cu D.I. Suchianu. (Ed. Minerva 1973, pag. 109).

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Bătălia canonică**
- **Drepturi cotidiene**
- **Starea Capitalei**

ONOAREA BISERICII (II)

Înainte de 1989, ierarhii noştri construiseră o amplă reţea de argumente care să justifice placida lor complicitate faţă de demolarea bisericilor. Am auzit, de pildă, un vicar patriarhal declarînd cinic şi precaut, într-o adunare de laici, că dispariţia atîtor sfinte lăcaşuri nu trebuie dramatizată: sînt destule! Ba chiar prea multe. Alţii preferau retorica nobilă a "interiorităţii" : noi nu ne ocupăm de zidurile exterioare ale credinţei; noi construim înlăuntru, discret şi trainic, în afara furtunilor lumeşti. Nu idolatrizarea unor pereţi trecători, ci zidirea sufletelor – aceasta e strategia tradiţională a ortodoxiei. Frecvent era şi argumentul trocului avantajos: noi îi lăsăm să dărîme, ei ne lasă să ne rugăm. Acceptăm să se prăbuşească Văcăreştii, dar tipărim, în tiraje confidenţiale, textele Sfinţilor Părinţi. Închidem ochii la surparea "Sfintei Vineri", dar construim cîte un schituleţ, cîte un arhondaric cochet, ba chiar vreo pastişă de mînăstire, la margine de codru... Nu ne opunem la nimic, dar căpătăm, în schimb, maşini de protocol, paşapoarte, funcţii. Capul ce se pleacă nu e doar cruţat: e oblojit cu îngăduinţă, ca simptom al unei "libertăţi" ornamentale, bune pentru export. Ori de cîte ori era nevoie, înţelepciunea strămoşească a acomodării era reactualizată isteţ, spre mulţumirea tuturor: statul elimina riscul subversiunii, partidul comunist inventa ateismul cu faţă umană, iar autorităţile ecleziastice mediau molcom între Mamona şi Dumnezeu. Securiştii făceau utile descinderi prin pivniţele mînăstireşti, activişti de toate calibrele îşi botezau în secret pruncii după datină, chefurile de Crăciun şi de Paşti acompaniau, în filigran, defilarea de la 23 august şi onomastica prezidenţială. În definitiv, toţi eram creştini, mai mult sau mai puţin oneşti. Iar cînd vreun gazetar papistaş, sau vreo "oficină iudeo-masonică" puneau întrebări incomode ierarhilor noştri reprezentativi, ei nu se sfiau să utilizeze "les grands moyens": demolări în România? Calomnie, zvon răutăcios, minciună sfruntată! Nu s-a dărîmat nimic. Din contra: s-a construit dezlănţuit în cea mai liberă dintre ortodoxiile posibile.

Azi, lucrurile s-au schimbat... Teza zidirii lăuntrice a devenit inactuală. Trebuie, mai degrabă, să transformăm credinţa în şantier naţional. Nu ne mai ocupăm de nevoile micilor comunităţi, nu cheltuim pe vechituri patrimoniale; sînt prea mici, prea modeste. Vrem ceva "competitiv", ceva "performant", ceva mai în genul ereticilor catolici. Vrem să ridicăm mioriticul la proporţii coreene, să arătăm lumii adevărata noastră faţă, elefantiaza noastră refulată, cea care, pînă acum, nu s-a putut afirma decît parţial, în "Casa Poporului". Vrem ca la Judecata de Apoi, Dumnezeu să ne măsoare cu şublerul, să ne mîntuie la metru, să ne numere nu păcatele şi virtuţile, ci sacii de ciment, cărămizile şi fierul cornier oferite în dar slavei Sale. Acum, cînd, în sfîrşit, ne-am putea ruga în pace, să părăsim cămara dinlăuntru, să amînăm pocăinţa, dreapta socoteală, războiul nevăzut, şi să ne punem pe construit piramide. Să ieşim pe piaţă! Să mizăm pe ceea ce se vede! Să fim mîndri de noi! Să înlocuim "bisericuţa" tradiţională, la poarta căreia cereau de pomană trei-patru cerşetori, cu catedrala neamului. Chiar dacă, ieşind de la liturghie, cei 11.000 de credincioşi adăpostiţi sub cupola ei vor avea de traversat tot atîtea locuri (somptuoase) pentru cerşit.

Andrei PLEŞU

Puşcărie sau ospiciu (II)

Deşi esenţial anti-comunistă, mitologia post-comunistă s-a constituit şi se constituie în bună parte prin recilcarea unor atitudini şi stiluri moştenite din perioada anterioară. Multe dintre forţele şi formele detectabile în configuraţia ei provin dintr-o recuperare certă a forţelor şi formelor care au contribuit la crearea şi impunerea mitolgiei comuniste, diferenţa constînd uneori într-o simplă deplasare de sensuri, obţinută prin facile inversări.

În ultimul capitol al lucrării sale, **Istorie şi mit în conştiinţa românească**, capitol intitulat sec **După 1989**, Lucian Boia este de părere că "anii care s-au scurs după 1989 se remarcă prin adaptarea mitologiei istorice şi politice, şi îndeosebi a secţiunii contemporane a panteonului naţional, la pluralismul politic afirmat cu atîta vigoare în urma prăbuşirii comunismului". Ceea ce ar însemna că de fapt ar fi greu să se mai stabilească existenţa **unei** mitologii relativ unitare, eventual însoţită de dublul ei (aşa cum şi cea comunistă a avut o contra-mitologie, de circulaţie însă mai mult orală sau în forme deghizate), urmînd mai degrabă să fie delimitat un ansamblu divers, "pluralist", de construcţii mitologice, fără să mai existe una oficială sau măcar dominantă.

Pe cît este însă de adevărat că o mitologie oficială sau oficializată nu mai există, pe atît este totuşi de incertă diversificarea. Simpla coexistenţă a unor "mituri contradictorii", cum de pildă numeşte Lucian Boia construcţiile mitologice înălţate în jurul regelui Mihai şi al mareşalului Antonescu, nu e totuşi o probă de pluralism; în fiecare dintre aceste două mituri se reflectă, în fond, aceeaşi aspiraţie spre zeificarea unui ins providenţial, a unui "mîntuitor", iar mijloacele şi limbajul mitificării nu diferă prea mult, indiferent de persoana celui mitificat. Şi încă: dacă limbajul mitificării unei persoane fusese, în perioada comunistă, unul impus şi ritualic, de uz colectiv şi impersonal, în post-comunism se asistă la asumarea **personală** şi de bunăvoie a acestui limbaj. De la delirul glorificării succesivilor lideri comunişti din conformism sau oportunism s-a ajuns, adesea, la glorificări la fel de delirante, dar ... **sincere!** Paranoia trăită şi mimată din ordin, sub constrîngere, ca într-o puşcărie, nu a dispărut: doar s-a eliberat. Şi este, probabil, unul dintre motoarele mitologiei post-comuniste.

Mircea IORGULESCU

Eul propriu ca duşman politic

Adrian Severin a fost, încă din 1990, "un caz": el i-a înfruntat vijelios pe Alexandru Bârlădeanu şi pe Ion Iliescu pe vremea cînd spiritele prudente se pierdeau în masa idolatrilor; el a susţinut normalitatea Recomandării 1201 pe vremea cînd opoziţia creştin-democrată condusă de Corneliu Coposu se temea de unguri la fel de tare ca şi majoritatea guvernamentală controlată de PDSR; el le-a ţinut piept, cu încăpăţînare adolescentină, extremiştilor de la **România Mare**, naţionaliştilor de la **Adevărul** şi nostalgicilor interbelici de la **România liberă**, obţinînd postul de ministru de Externe şi păstrîndu-l chiar după Madrid. De fapt, împotriva numirii lui Severin în fruntea diplomaţiei române pledau întîi de toate propriul său temperament, psihologia sa narcisist-spontană şi inteligenţa sa repezit-sarcastică, şi abia în al doileà rînd faptul că e scund, gras, uşor de antipatizat. Criticile au evitat însă analiza eventualelor sale aptitudini ori incompatibilităţi profesionale, fiind motivate doar în cheie naţionalistă. Adrian Severin a cîştigat pînă la urmă partida ca beneficiar al luptei împotriva prejudecăţilor interetnice. Partidul Democrat l-a susţinut fără ezitare tocmai pentru că atacurile celor care-i contestau meritele politice plecau de la premise puerile, etichetîndu-l drept trădător al interesului naţional. Pentru că nimeni nu-i poate contesta capacitatea discursivă şi calitatea reacţiilor publice, noul ministru de Externe a fost bănuit, pe rînd, de toate păcatele: i s-a reproşat că subminează autoritatea preşedinţiei şi că-l discreditează pe şeful de cabinet, că-i apără pe vechii securişti şi că-şi sapă superiorii din partid, că nu vorbeşte pe limba ziariştilor sau că nu-i tratează cum se cuvine pe Mihai Pacepa şi pe Mihai I. Lăsînd multă vreme să se înţeleagă că nu-i pasă de gura lumii, Severin şi-a urmat calea, convins că merită portofoliul Externelor, adică singura funcţie administrativă din care trebuie să lupte zilnic împotriva lui. Într-un cabinet de amatori, format din miniştri pentru care histrionismul e o calitate iar ratările multiple nu sînt puse deloc pe seama defectelor, ce mai contează un diplomat căruia îi place enorm să se audă vorbind? Deşi toată lumea ştie că orice putere matură numeşte la Externe un om educat în cultul tăcerii, lui Severin i s-a scos pe ochi, de la început, faptul că e prea tolerant cu ungurii. El a beneficiat de acest tradiţional glisaj al aprecierilor, aşa cum noii veniţi la Televiziune au beneficiat de avantajul stagiilor peste hotare pentru a conduce o instituţie încredinţată pe vremuri mai ales celor cu diplome la "Ştefan Gheorghiu". Încet-încet, ne-am obişnuit cu ideea că sîntem atipici şi că alternanţa are farmecul ei, de vreme ce perpetuează confuziile instituţionalizate prin revoluţie.

Tocmai cînd persoana ministrului de Externe a ajuns să fie acceptată pe axa Cotroceni – Palatul Victoria – "România liberă" – "Adevărul", surpriza anti-Severin a venit de la Severin însuşi: preluînd logica propriilor săi adversari, el a ieşit la atac pentru a ne avertiza că trădătorii de ţară se ascund în fruntea a două-trei partide şi prin tot atîtea redacţii centrale. Pe scurt, după ce, ca ministru în guvernul Roman, s-a dovedit democrat şi decis, înţelegînd la timp că ruptura de foştii activişti din F.S.N. era o soluţie normală, după ce a reacţionat curajos-antipopulist ca reprezentant al opoziţiei române în Parlamentul de la Strasbourg, fruntaşul social-democrat revenit la putere s-a lăsat în voia limbariţei de cafenea, aruncîndu-şi veşmintele de diplomat pentru a-şi spune oful politic într-un interviu acordat chiar oficiosului PD. Sătul de "mizeria umană" şi crezînd sincer că e datoria lui s-o denunţe, ministrul face afirmaţii incendiare dar nu-şi pune în gardă nici superiorii din partid, nici partenerii din coaliţia guvernamentală. Oriunde în lume, salariaţii ministerelor de Externe sînt agenţi, nicăieri ei nu-şi permit să arate cu degetul agenturile şi spionii. Pretutindeni, un membru al guvernului ştie, atunci cînd vine în contact cu informaţii secrete, că rezistenţa la intoxicaţie e la fel de importantă ca deontologia profesională. N-are importanţă dacă ministrul Severin a văzut documentele incriminatoare sau doar i-au vorbit despre ele unii "binevoitori", aşa cum nu contează că el se exprimă plastic, articulat şi autoadmirativ pentru a radiografia necruţător partidul pe care-l reprezintă în cabinet. Contează însă că şi Adrian Severin se înscrie în lunga categorie a liderilor politici care n-au vocaţia echipei, care disprefuiesc loialitatea de partid şi regulile colaborării în coaliţie, invocînd în favoarea comportamentului anti-politic propria superioritate intelectuală sau morală.

România a avut în 1990 un "ambasador-golan" opozant al puterii pe care, conform elementarelor reguli diplomatice, se angajase s-o reprezinte; ea are acum un şef al diplomaţiei care se declară deasupra propriei formaţiuni, dar preocupat de viitorul ei, şi nu consideră disciplina ierarhică semnul tăriei de caracter a cărei absenţă o deplînge la alţii. Strălucitori şi aberanţi, oamenii noştri politici îşi autoacordă dreptul suprem de a fi excepţii, adică de a încălca orice reguli, de a se remarca doar prin dezvăluiri senzaţionale şi de a folosi presa ca lansator de bombe atunci cînd simt că le fuge pămîntul de sub picioare. Vanitos fiind, experimentatul om politic Severin cade în capcana folosită cu succes pentru altfel experimentata ziaristă Gilda Lazăr ori pentru fanaticul ofiţer Valerian Stan. Dintre toate sursele de vulnerabilitate pe care le-au exploatat şi pe care continuă să le exploateze mînuitorii de dosare autori de diversiuni, vanitatea e cea mai de preţ. Atunci cînd sînt lăudaţi, cînd li se promite o funcţie, cînd li se oferă şansa de a participa la un complot sau pur şi simplu de a interpreta roluri principale, majoritatea oamenilor inteligenţi reacţionează, din păcate, aşa cum reacţionează şi proştii. Pe această similitudine s-a bazat regimul Ceauşescu, ea a fost plasa de salvare pentru cabinetul Văcăroiu, pe ea mizează adversarii programului de reformă decişi să compromită cabinetul Ciorbea folosindu-se cînd de justiţiari, cînd de naivi, cînd de cinici, cînd de victimele unor nedreptăţi reale sau închipuite.

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Reforma Curţii de Conturi

Fundamental, Curtea de Conturi funcţionează conform articolului 139 din Constituţie şi unei legi speciale de organizare şi funcţionare. Activitatea Curţii de Conturi se circumscrie unui mare obiectiv, stabilit prin textul constituţional: "controlul asupra modului de formare, de administrare şi de întrebuinţare a resurselor financiare ale statului şi ale sectorului public." De asemenea, pe lîngă atribuţiile de control, Curtea mai desfăşoară şi o importantă activitate jurisdicţională, adică judecă speţe, a căror natură este precizată în legea de organizare, legate de obiectivul major stabilit în legea fundamentală.

Deşi relativ tînără, instituţia Curţii de Conturi se cere a fi refomată. Există, înainte de toate, competenţe identice stabilite pentru mai multe structuri de control financiar. Întreprinzătorii privaţi care citesc aceste rînduri ştiu bine că sînt controlaţi financiar de cel puţin trei structuri ale statului, care operează acelaşi tip de control şi care nu vor să ştie una de rezultatele controlului alteia. Pe de altă parte, segmentele specializate ale UE au atras atenţia serios asupra necesităţii reformării Curţii de Conturi din România, existenta incompatibilitate între audit-ul financiar european şi cel românesc putînd duce la periclitarea integrării ţării în comunitatea europeană.

În principiu, proiectul de modificare a legii în baza căreia funcţionează Curtea de Conturi ar trebui să consacre cîteva principii unanim recunoscute în audit-ul european şi încă discutabile la noi.

În primul rînd, actele emise de Curtea de Conturi în activitatea ei jurisdicţională să poată fi supuse controlului judiciar exercitat de instanţa de judecată. De cîţiva ani, există o Decizie a Curţii Constituţionale care se referă la această posibilitate. Curtea de Conturi, însă, a fost mereu reticentă la ideea că nu are puteri judecătoreşti şi că activitatea ei jurisdicţională este una administrativă, putînd să fie cenzurată de instanţa de judecată. Acum este necesar ca legea să prevadă expres calea atacului în justiţie împotriva actelor rezultate din jurisdicţia Curţii de Conturi.

În al doilea rînd, este necesară o delimitare clară a competenţelor de control ale Curţii. Atîta vreme cît Ministerul de Finanţe, prin structurile sale specializate, are atribuţii exprese de control a activităţii financiare din sectorul privat, iar Curtea de Conturi controlează aceste organe de control ale statului, nu înţelegem de ce Curtea a făcut o practică din a controla şi domeniul privat. Considerăm aceasta ca fiind o imixtiune nepermisă şi modificările propuse vor trebui să precizeze necompetenţa Curţii de Conturi în materia controlului domeniului privat.

În al treilea rînd, Curtea de Conturi va trebui să se pronunţe numai în ceea ce priveşte legalitatea cheltuielilor bugetare, nu şi în privinţa oportunităţii şi eficienţei lor. Astfel, se va exclude posibilitatea ca pentru o cheltuială care a fost avizată favorabil de Curte să existe, ulterior, obiecţiuni ale aceluiaşi organ de control. În plus, se va dezvolta spiritul antreprenorial al conducătorilor structurilor din domeniul public. În acelaşi spirit vor trebui atent revăzute prevederile referitoare la atribuţiile de control ex-ante şi ex-post şi va trebui redimensionat controlul intern.

Rezistenţa la schimbare este, se ştie, un impediment serios în orice reformă. Nu doar în România. Un expert german descria, într-o discuţie pe această temă, inerţiile pe care le întîmpină schimbările preconizate în sistemul financiar al ţării sale. Cred, însă, că legiuitorul nostru va trebui să aibă curajul efectuării acestor schimbări.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

A doua venire, sau supa reîncălzită

Faptul că, anul acesta, la Mediafest, Televiziunea Română a cucerit numeroase premii, inclusiv Marele Premiu, acordat lui Florin Iepan pentru filmul *Peisaj după embargou*, a răsplătit, înainte de toate, cum e.a şi firesc, participarea naţionalei institut.i la festival, dar ar putea crea şi o impresie falsă: aceea că TVR este cea mai bună televiziune din România. Pe cînd, aşa cum atrăgeam atenţia în articolul de săptămîna trecută, tocmai congruenţa dintre un produs de televiziune şi un premiu într-un festival scoate la iveală faptul că respectiva televiziune nu este atît de televiziune pe cît ar putea să pară cu ocazia unor astfel de reuniri festive. O televiziune este, mai presus de orice, o grilă, o politică, nu un context moale în care stau să strălucească anumite produse de excepţie. Televiziunea nu trăieşte prin opere izolate, ci prin continuitate şi „invizibilitate" publică. Din acest punct de vedere, adevărata, dacă nu chiar singura televiziune din România este Pro TV, care s-a insinuat în viaţa publică ajungînd să o facă dependentă, periculos, de ea. Televiziunea Română pare a exista anume pentru festivaluri, pentru momente de excepţie, şi mai puţin pentru viaţa de zi cu zi, pe care, deşi se străduieşte, să zicem — în ultimul timp, onorabil —, s-o acapareze, nu reuşeşte decît, cel mult, să copieze Pro TV-ul, neinzbutind, însă, să contracareze, aşa cum am avea de aşteptat din partea unui serviciu public de televiziune, politica monopolistă, cu orice preţ, a postului agresiv-comercial care este Pro TV. Televiziunea Română cucereşte premii, din cînd în cînd, cu produse de excepţie ce strălucesc pe un fundal tern, apropiat de inexistenţă, în vreme ce Pro TV (dar şi, într-o mai mică măsură, Antena 1) face regula vieţii noastre public-mediatice de zi cu zi.

Noua grilă a Pro TV are, în acelaşi timp, şi de ce să stîrnească admiraţia, şi de ce să nedumerească. Este, într-un fel, o grilă model, care face de toate, încercînd să atingă publicuri dintre cele mai diferite. De la *talk-show*-uri la seriale americane de ultimă oră, cele care tocmai cuceresc, dincolo de Ocean, premii de calitate-popularitate, grila Pro TV nu uită aproape nimic. Numai că... Numai că eu, de exemplu, împătimitul de televiziune, nu am reuşit, la o săptămînă de la intrarea în vigoare a noii grile, să urmăresc nici unul dintre *talk-show*-urile, care, mai mult sau mai puţin periculos, au ajuns să concentreze pe mulţi dintre jurnaliştii de marcă din presa scrisă independentă, punînd în forţă problema aservirii, de către televiziune, a celorlalte media şi, cum spuneam, a independenţei, cîtă a mai rămas, a celor mai cunoscuţi „formatori de opinie publică" din România: că vor sau nu, aceştia au intrat într-o situaţie de cenzură obiectivă. Exemplul cel mai frapant îl constituie Octavian Paler. Dar, pînă nu voi reuşi să-i urmăresc emisiunea, este mai bine să nu mă pronunţ. Căci, cum spuneam, în noua grilă, *talk-show*-urile de la Pro TV au devenit greu de prins. Ora la care ele sînt programate, la trecerea dintre după-amiază şi seară, le pune în situaţia de a nu-şi atinge tocmai publicul pentru care, în principiu, sînt făcute. Pentru că acesta este tronsonul orar consacrat pentru *telenovelas*, în vreme ce discuţiile televizate se adresează, în principiu, oamenilor activi, care, tocmai pentru că sînt activi, implicaţi, adică, la diferite niveluri, în facerea societăţii noastre actuale, nu sînt disponibili la începutul serii, cînd abia dacă încep să-şi încheie activitatea zilnică. Iată de ce mă tem că prezenţa, foarte bine sistematizată pe zile, a *talk-show*-urilor la Pro TV este mai mult una formală, ceea ce îl va lăsa fără concurenţă pe un Marius Tucă, cu „Milionarii" săi „de la miezul nopţii". O stea strălucind pe un cer întunecat.

O altă inovaţie a noii grile o constituie şi „Cinemateca Pro TV", programată foarte tîrziu, din care iar nu am reuşit să urmăresc mare lucru de cînd a început să existe. Ideea introducerii unui soi de gazde a „Cinematecii", în persoana ex-membrului grupului Divertis, Ioan T. Morar, este şi ea o noutate, dar, hai s-o spun, mi s-a întîmplat să regret spoturile publicitare, cu a căror apariţie mecanică ne-am obişnuit cu toţii. Ideea cu gazda nu e, aşadar, rea, mai rămîne şi ca I.T.Morar să facă faţă misiunii încredinţate, care nu este deloc uşoară.

Au reapărut, de asemenea, seriale care făcuseră deliciul telespectatorilor. Este vorba, de fapt, de unul singur, *N.Y.P.D. Blue*, care se anunţă, în continuare, excepţional. Ideea reluării, după o întrerupere considerabilă, a difuzării unor seriale de succes este, însă, un pariu riscant, căci publicul trebuie reîncălzit, ca să spun aşa, ceea ce nu este cîtuşi de puţin un lucru evident. Publicul este prins atîta vreme cît se asigură continuitatea, structura aşteptării lui este una, să-i spunem, „mesianică". Tocmai pe un astfel de invariant se bazează şi noul serial *Millenium*, care, însă, nu face, după opinia mea, decît să ilustreze o modă, cu false pretenţii culturale, care a fost eminent ilustrată de un film care a rulat, cu mult succes, şi la noi, şi anume *Seven*. Ca să mă exprim scurt, *Millenium* mi se pare o gogoaşă umflată, în vreme ce *N.Y.P.D.* este cu adevărat excepţional, drept pentru care sînt convins că va reuşi să se reimplanteze în inimile telespectatorilor.

Cîte televiziuni avem, aşadar, la ora actuală? Altfel spus, este TVR o televiziune? Tare în unele dintre produsele sale, ea este slabă, dacă nu chiar inexistentă în ceea ce priveşte grila, politica de programe. TVR este, cum spuneam şi cu alt prilej, o *minus-televiziune*. Lucrurile stau exact invers în privinţa Pro TV-ului, care este tare ca grilă, dar slab, dacă nu chiar neinteresat pe direcţia individualizării produselor. Agresivitatea lui este, în ambele sensuri ale cuvîntului, una formală. Ceea ce face din postul de pe bulevardul Pache singura televiziune din România, în sensul atît bun, cît şi rău al cuvîntului, celelalte staţii neexistînd, mai mult sau mai puţin, decît prin raportare, în minus, faţă de el. Aşteptăm, în continuare, replica, adică raportarea pozitivă la ceea ce este, ca televiziune, în momentul de faţă, Pro TV. Mă tem, însă, că această replică nu va veni prea curînd. Creativitatea în domeniul televiziunii este, la noi, ca şi inexistentă. Iar ceea ce-i lipseşte cel mai mult Pro TV-ului, la ora actuală, este tocmai concurenţa, una adevărată, nemimetică, adică.

Bogdan GHIU

Economie

O ancoră nouă pentru nava inflaţiei

Prin iarnă, nava inflaţiei o cam pluase razna pe marea agitată a economiei noastre. Aşa că, în martie ajunsesem la o rată anualizată de 2384,9 la sută. Ceea ce înseamna că, dacă în toate cele 12 luni din acest an creşterea preţurilor de consum s-ar fi situat la cota lunii martie, de 30,7 la sută (cea mai mare rată lunară a tranziţiei), la sfîrşitul anului am fi avut o inflaţie de zile mari: de 2384,9 la sută. Cum însă, începînd din aprilie, inflaţia a fost calmată, rata anului 1997 va fi de numai 130-140 la sută.

Din aprilie, nava inflaţiei a fost readusă într-un port liniştit. Şi e ţinută acolo cu o ancoră pe care specialiştii o numesc "controlul masei monetare". Mai exact: prin "foame de lei" provocată de BNR în timpul primăverii, pentru a situa în echilibru relativ cererea (solvabilă) şi oferta de bunuri şi servicii, pe toate pieţele; sau, în timpul verii, prin absorbţia de către BNR a surplusului de lei apărut în sistemul interbancar, pentru ca aceasta să nu fugă în preţuri.

Acum se schimbă macazul. Se preconizează renunţarea la "ancora monetară", în aşa fel încît să fie posibilă o relaxare în calibrarea masei de bani, urmînd a se face ancoră din cursul leu-dolar. Aşa cum deja s-a anunţat, BNR analizează posibilitatea introducerii unui coridor valutar.

Teoria e limpede: inflaţia şi cursul se mişcă împreună. Inflaţia, în creştere, scumpeşte dolarul. Apoi, dolarul scump induce un plus de inflaţie. Numai că economia se dovedeşte a fi o succesiune de fenomene complexe, a căror dinamică nu este deloc lineară. E drept: se închid întreprinderi, creşte şomajul, se indexează salariile. În acelaşi timp, însă, datorită faptului că pieţele încep să funcţioneze, se reduce numărul supracapacităţilor de producţie nefolosite sau prost folosite; se restrîng structurile de cost supraîncărcate, fie din cauza consumurilor exagerate, fie ca preţ al risipei de resurse; începe reducerea personalului supraponderal, care în întreprinderi afectează productivitatea muncii iar în instituţii contribuie la creşterea deficitului bugetar. Cursul scapă, în acest fel, de o serie de presiuni. Alături de inflaţie, sînt încă vreo 11 indicatori care influenţează cursul. Dacă unii dintre ei se vor îmbunătăţi – şi avem destul semne pozitive – atunci pe piaţa valutară nu vor mai fi perturbaţii. De altfel, însăşi inflaţia se stabilizează. Ea nu va mai cunoaşte presiuni explozive. Coridorul valutar îşi va putea juca astfel rolul de ancoră antiinflaţionistă.

După suprimarea convertibilităţii dolarului în aur, în 1971, monedele statelor dezvoltate au părăsit fiximsul tradiţional şi au acceptat cursurile flotante. A fost o constrîngere dureroasă. Fiindcă nimeni nu a renunţat de bunăvoie la patul călduţ oferit de cursurile fixe. Flotarea monedelor, însă, constituia unica şansă de apărare în momentul în care deficitele persistente ale balanţei de plăţi au început să provoace perturbări în economie. Dar viaţa la înălţimea cursurilor flotante s-a dovedit a fi destul de grea. Chiar între ţările cu economii dezvoltate au intervenit, de multe ori, evoluţii divergente. Mai ales în domenii fundamentale, cum sînt preţurile, costurile şi balanţele comerciale. Prin urmare, marjele de fluctuaţii între diferite modele s-au distanţat tot mai mult.

Încercările de a para agravarea decalajelor valutare n-au întîrziat. Visînd la Uniunea Europeană de astăzi, "Piaţa Comună" a născocit "şarpele valutar", a cărui disciplină impunea reguli stricte privind inflaţia, masa monetară şi cheltuielile publice. "Şarpele", cu marje mici de flotare monetară, mai întîi de 1,5% şi apoi de 1,2%, a constituit o experienţă ratată. Şi abandonată. I-a urmat Mecanismul European al Schimburilor, care a supravieţuit multor încercări grele. Dar numai în condiţiile în care marjele maximale de fluctuaţie, stabilite iniţial la +/-2%, au urcat la +/-15% după furtuna monetară europeană din toamna anului 1992, cînd lira britanică şi lira italiană au sărit din "tunel" pentru că nu au reuşit să facă faţă exigenţelor unui sistem în care flotarea monetară se derula cu frîna de mînă trasă. "Tunelul" practicat în Uniunea Europeană e o ancoră antiinflaţionistă.

Nici la noi, încă din 1991, decizia de a se trece la un curs flotant al leului nu a putut fi evitată. Din nefericire, echilibrul pe piaţa valutară a fost foarte greu de menţinut atît timp cît ne-am confrunta cu inflaţiile anuale mari şi cu balanţe de plăţi dezechilibrate, pe fondul unei productivităţi a muncii modeste. Din aceste cauze, leul a continuat să provoace nevroze.

Acum am intrat într-o nouă etapă: piaţa valutară s-a stabilizat, rezerva BNR e cea mai mare de după război iar pieţele încep să funcţioneze. E timpul să fie relansat procesul de creştere a fluxurilor monetare în economie. În acest caz, ştafeta calmării inflaţiei va fi transmisă ratei de schimb leu-dolar, care va flota într-un coridor valutar. O decizie în acest sens nu a fost încă adoptată, dar pregătirea ei a început.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Revoluționari de multe feluri

● "Prin limitarea drepturilor materiale doar la urmașii celor decedați și la răniți, guvernul pune frîu, în sfîrșit, goanei după privilegii a profitorilor Revoluției." (Răzvan Mitroi, în **Adevărul**, 22 septembrie) ● "Guvernul Ciorbea ridică privilegiile la 30.000 de revoluționari. Vor beneficia de drepturi speciale doar urmașii celor decedați, răniții și arestații. Infractorii sînt excluși de la statutul de revoluționar. Cei care au abuzat de titlu vor fi subiectul unor litigii." (Ada Meșeșan, în **Libertatea**, 22 septembrie) ● **Ion Caramitru**, ministrul Culturii: "Au fost eliminate toate privilegiile nejustificate, care semănau cu ale foștilor ilegaliști PCR." ● **Bogdan Niculescu Duvăz,** ministru pentru Relația cu Parlamentul: "Hotărîrea Guvernului e fermă. Sperăm ca Parlamentul să nu reintroducă privilegiile." ● "După decembrie '89, cînd am crezut că egalitatea în fața Legii și a lui Dumnezeu va deveni, în fine, o realitate palpabilă, ne-am trezit că istoria se repetă prin apariția unei noi clase privilegiate, «luptătorii în revoluție» Ca urmare a comerțului cu certificate de revoluționar – care le-au oferit o grămadă de scutiri de taxe și alte facilități pecuniare – mii de indivizi dubioși au devenit afaceriști, unii miliardari, cu influență în viața politică. Oameni al căror loc era, pînă mai ieri, în arestul secțiilor de poliție, s-au mutat în cartiere selecte, începînd să întoarcă banii cu lopata și să facă tot felul de jocuri." (Adrian Halpert, în **Libertatea**, 22 septembrie) ● **Ion Iliescu**: "Titlul de revoluționar mi-a fost acordat de istorie și nu mi-l poate nimeni ridica." (în **Dimineața**, 22 septembrie) ● "În tot cazul, amestecul de falși și «adevărați» revoluționari, cuibăriți prin toate asociațiile din țară, indiferent că acestea se află pe strada Batiștei sau pe malul Lacului Floreasca în București, în centrul Sloboziei, sau în Primăria din Brașov, a reușit să demonetizeze pentru totdeauna ideea de revoluție, cîtă a mai rămas." (Andreea Pora, în **Cotidianul**, 22 septembrie) ● **"Miniștrii Traian Băsescu și Ion Caramitru s-au luptat din răsputeri pentru bunăstarea «revoluționarilor» lui Ion Iliescu.** (...) Încercînd să dovedească o preocupare deosebită pentru problemele țării, guvernul Ciorbea s-a reunit sîmbătă după-amiază într-o ședință de urgență. Pe ordinea de zi a figurat un proiect de lege înaintat de deputații Adrian Dumitrescu și Puiu Aferăriței ai Asociației «21 Decembrie '89» București. Această inițiativă propunea micșorarea drepturilor luptătorilor și cerea anularea certificatelor lansate pe piață de Bebe Ivanovici, în jur de 40.000." (Angela Grosu, în **Republica**, 22 septembrie) (E.Ș.)

Rateurile democrației

Într-o imaginară expoziție, pozele dictaturii ar oferi un sistem ordonat și în felul lui armonios (așa cum e mașina din *Colonia Penitenciară* a lui Kafka), în timp ce acelea care înfățișează democrația ar avea o compoziție haotică, în care elemente din esențe diferite nu se îmbucă și nu se potrivesc. Sistemele prin care societatea controlează puterea și viceversa se alcătuiesc treptat, nu dintr-un proiect fundamentat ideologic, ci în funcție de evoluția realității. Și realitatea e plină de surprize: una dintre cele majore a fost descoperirea că, timp de patru decenii, Suedia – o democrație evoluată în teorie și practică – a practicat, în paralel cu un sistem de protecție socială extrem de generos, sterilizarea persoanelor considerate handicapate. Legea a fost votată în anii '30 și succesivele guvernări social-democrate nu au găsit cu cale să o revoce, ea funcționînd pînă în '76 în numele unui darwinism social, menit să îmbunătățească datele morale și intelectuale ale colectivității. Acum o femeie cere daune, deoarece a fost sterilizată pe cînd era elevă; fiind mioapă și săracă n-a avut bani să-și cumpere ochelari, din această cauză nu avea note bune, iar corpul didactic al școlii a considerat-o retardată. Șocul provocat de practicile naziste de aceeași natură nu i-a atins pe pașnicii legiuitori suedezi, mîndri de neutralitatea lor în timpul războiului și convinși că ei nu pot face rău dacă au un scop nobil. După ce scandalul din Suedia a fost comentat acum aproximativ o lună în presa mondială s-a aflat că "higiena rasială" a funcționat și în Elveția și în Canada. Răul făcut din "convingeri științifice" este la fel de nefast ca și cel perpetuat din rațiuni ideologice, de unde și tentația ideologilor comuniști de a declara că marxismul, leninismul și celelalte variante ale lor sînt științe.

Cînd nu sînt handicapați, cei care deranjează puterea sînt trădători. N-are importanță dacă sînt trădate interesele statului sau cele ale persoanei din fruntea lui. Tentația de a le identifica este practic irepresibilă. A fost nevoie ca François Mitterrand să dispară, pentru ca să se poată afla cum a funcționat serviciul său secret personal, descris de Bernard-Henry Lévy: "Este înspăimîntător că un asemenea lucru s-a putut petrece aici, în Franța sfîrșitului de secol, sub privirile tuturor. Deoarece trăim într-o democrație unde puterea este controlată de organisme înființate în acest scop. Există instituții venerabile, animate de un autentic ideal al Statului. Și cu acest sentiment, un președinte, cu nimic mai autoritar decît altul, preocupat într-adevăr de libertăți și de drepturi, a putut de-a lungul a șase ani să-și organizeze un «cabinet negru» care să acționeze printr-o miliție privată, nu doar dotată cu arme, ci și dotată cu mijloace militare și financiare exorbitante – totul în cea mai totală ilegalitate, în afara oricărui control al ierarhiilor Republicii (...) Concret, au fost 167 de polițiști, jandarmi și «oameni de acțiune» care răspundeau doar în fața șefului executivului. Ei aveau o logistică operațională, o capacitate de intervenție și o impunitate față de care «instalatorii» de la Watergate sînt niște bieți copii." (Le Monde – 12 septembrie 1997) După ce descrie amatorismul, brutalitatea, lipsa de scrupule și primitivismul rapoartelor acestui "corp de elită", produs și victimă a unei viziuni conspirative despre lume, Bernard-Henry Lévy se întreabă cum un om cu datele intelectuale ale lui Mitterrand a putut avea încredere în acești oameni săraci cu duhul.

Există probabil o fascinație a prostiei bine informate căreia nu-i rezistă nici o inteligență, fie ea democratică sau nu. (M.B.)

De jur împrejur

Gradualism

În luna august, presa occidentală a făcut mult caz de scrisoarea unui obscur profesor de marxism din China, care îi sugera președintelui Jiang Zemin să renunțe la dictatură și să accepte un sistem democratic cu mai multe partide introducînd separația puterilor în stat. Faptul că autorul acestei scrisori n-a fost pedepsit, că i s-a permis să vorbească la emisiunile în limba chineză ale posturilor BBC și Vocea Americii, păreau a fi tot atîtea semne că cel de al XV-lea Congres va însemna o deschidere, o încercare de a sincroniza reforma sistemului politic cu avîntul economic care-i uimește pe vizitatori și îi atrage pe investitori.

Autorul scrisorii, dar și alte voci care se fac auzite în Occident insistă asupra necesității de a limita rolul partidului unic, care nu mai poate face față presiunilor economiei de piață. În 1987, la cel de al XIII-lea Congres, Partidul a decis că țara se află în "stadiul primitiv al socialismului cînd statul controlează piața, iar piața controlează întreprinderile". În pofida succeselor capitalismului în zone precis delimitate, Jiang Zemin menține formula "stadiului primitiv al socialismului", recentul Congres stabilind direcțiile continuării reformei economice, fără să promită nici un fel de deschidere politică, în afara unor fraze cu care supușii din țările comuniste sînt obișnuiți: "socialismul și modernizarea nu sînt realizabile în afara democrației", "voința partidului se manifestă prin lege și țara trebuie să fie administrată conform legii".

La față locului speranțele sînt moderate. Și Deng folosise asemenea fraze pentru a-i atrage pe intelectualii "liberali" ai Partidului în lupta sa împotriva conservatorilor care-i blocau accesul la putere. Apoi, i-a marginalizat și, în 1989, n-a ezitat în fața represiunii, în piața Tienanmen. Jiang nu pare mai devotat reformei politice decît înaintașul său: și el are probleme de rivalitate în interiorul conducerii partidului, nici el n-ar dori să piardă controlul asupra evoluției țării. Democrațiile occidentale, organismele internaționale, ca de obicei, preferă stabilitatea apărării principiilor. Nimeni nu se așteaptă ca China cu un miliard și ceva de locuitori să fie supusă aceluiași tratament – din cauza nerespectării drepturilor omului – ca Myanmar (unde viețuiesc, în sărăcie și dictatură, "doar" 42 de milioane de oameni). Standardele democratice depind, fără îndoială, de dimensiunile țării și ale populației căreia i se aplică. Presiunile pentru instaurarea democrației nu vor veni din afară, ci din interior, din ritmurile și succesele transformărilor economice. Ceea ce se numește reforma "graduală" – atît de lăudată de adversarii oricărei reforme, nu este în curs de desfășurare ci urmează să înceapă. Lichidarea disparităților regionale, privatizarea celor peste o mie de întreprinderi gigant din proprietatea statului (dau 20% din produsul industrial total și consumă 80% din bugetul statului, cf. The Economist) legea care să permită libera circulație în interiorul țării vor influența brusc – în bine, sau în rău – destinul a zeci de milioane de oameni.

Recent agricultorii din provincia Guangdong s-au revoltat arătînd că recolta lor este măsurată cu cîntare trucate; în Shangai au fost lansate manifeste care demascau în numele comunismului; presa din Hong Kong a numărat 230 de incidente violente din iarna lui '96 pînă în primăvara lui '97. La toate acestea autoritățile răspund cu gloanțe, arestări, condamnări, execuții. În vocabularul comuniștilor chinezi ele se numesc "dictatura democratică a poporului". Luptîndu-se, pe de o parte, cu corupția (a cărei tentație ideologia egalitară n-a izbutit s-o elimine) iar pe de altă parte cu presiunea actorilor economici de a dobîndi mai multă libertate de mișcare, Partidul Comunist Chinez are nevoie de toată înțelepciunea milenară a tradiției pe care a încercat s-o distrugă, pentru a ieși pașnic din scenă.

Deocamdată, autoritățile congresului abia încheiat susțin că n-au primit nici o scrisoare din partea lui Shang Dewen, profesor de marxism la Universitatea din Beijing.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Cum e românul? Românul e mai întîi poet; apoi bun şi mai cu seamă *blînd*, ospitalier, cumpătat, viteaz şi cu şapte vieţi în pieptu-i de aramă, omenos, dîrz, deştept, paşnic etc. La limita dintre însuşirile pozitive şi cele negative, se află trăsăturile de caracter ambivalente – formal negative, dar percepute de fapt ca nişte calităţi ("Românul e şmecher, mare şmecher, îi întoarce pe toţi cum vrea el..."). Din nefericire, românul nostru mai are şi defecte: îi place să cam fure ("Românul dacă nu fură, dom'le, nu poate să trăiască"), e chiulangiu şi leneş ("În ţara astă nu mai munceşte nimeni!") sau atent observator al stării în care se află capra vecinului. La toate acestea se adaugă consideraţiunile la modă, venite din partea unor intelectuali ce se îndeletnicesc cu meseria de definire a neamului şi care, pentru a-şi postula opoziţia faţă de aprecierile vulgului, colecţionează numai defectele (nu e de *bon ton* să-l vorbeşti pe român de bine!); românul e, prin urmare, laş, pasiv şi chiar prost.

Prin urmare, nu ne-am lămurit cum este de fapt românul. Aprecierile privind caracterul lui sînt în mare parte contradictorii. Iar dacă am lua la socoteală şi ce se spune despre locuitorii fiecărei provincii în parte – moldoveni, olteni, ardeleni etc. – lucrurile s-ar încurca încă şi mai mult. Apoi, cum arată românul? E gras, e slab, e brunet, e scund? Cît poartă la pantof? (Putem face speculaţia că e gras, fiindcă mănîncă multă pîine şi alimente bogate în lipide – dar cu celelalte date ce ne facem?)

Pentru această aporie în care am ajuns se face vinovat nimeni altul decît românul. Şi aceasta fiindcă românul există şi nu există, de fapt. El este o abstracţiune – să ne amintim, totuşi, acest lucru – şi de aceea este permeabil la orice atribut. În ecuaţia "Românul este..." se potriveşte de minune orice însuşire, pînă la urmă. Fiecare dintre noi poate să încerce; pot fi puse în locul punctelor de suspensie chiar şi cele mai exotice trăsături de caracter – totul va merge perfect. (Iar dacă această treabă va fi asezonată şi cu cîteva comentarii şi exemplificări, succesul în rîndul publicului cititor va fi dintr-o dată asigurat.)

Nu vom afirma că generalizările sînt o prostie, nici că judecăţile de tipul acesta, ce vorbesc despre calităţile şi defectele unui popor, sînt, de fapt, mici acte de rasism, din care se hrănesc şi marile rasisme. Vom observa doar că românul e o fantomă, a cărei prezenţă nu face decît să creeze confuzii. Şi e absolut frustrant, ca buni români ce sîntem, să nu ştim nici măcar, cum arată românul şi ce număr poartă el la pantof. (C.P.-B.)

Ion Bogdan LEFTER
scriitor

Diagnoza unei maladii parşive

Cum bine se ştie, de-a lungul ultimilor ani multă lume a parazitat cu spor ideea "specificului naţional". Piaţa jurnalistico-eseistică e şi la acest capitol suprasaturată, încît improvizaţiile care continuă să se adauge în valuri la temă, fie ele încruntate şi misionare, fie sprinţare şi superficiale, fac figură ridicolă. Mai utilă ar fi – cred – o diagnoză a epidemiei. Încerc s-o schiţez în cele ce urmează, după o scurtă descriere a simptomelor generale.

Funcţionează şi la noi cele două modele mari ale ideii de "specific naţional": cel substanţialist şi cel relativist. În primul caz, atributele "românităţii" sînt postulate ca trăsături identitare vechi, strămoşeşti. Modernizarea existenţei comunitare, urbanizarea, educaţia, cosmopolitismul epocilor recente n-ar fi făcut decît să pună în pericol puritatea felului nostru de a fi, a spiritului nostru profund. Modelul e o retroproiecţie non-evolutivă, construită ca paradigmă statică, închisă şi exclusivă. "Românitatea" trece drept o substanţă dată, definitivată cîndva şi devenită eternă. Pentru ca ea să nu se altereze ireversibil, trebuie numaidecît apărată. Cei care n-o respectă şi n-o ilustrează cu fidelitate, ba chiar se mai întîmplă s-o ignore de-a dreptul sau – şi mai rău – s-o sfideze ori s-o blasfemieze trebuie negreşit pedepsiţi. La polul opus, "specificul naţional" e văzut ca model evolutiv, deschis şi permisiv, apt să înglobeze trăsături noi pe măsură ce istoria merge înainte.

Mă voi opri în continuare la prima clasă de imagini, cea de care aparţin marea majoritate a speculaţiilor "specifiste" recente. De partea cealaltă, voi spune doar că modelul relativist, eminamente liberal, e încă grav minoritar la noi. I se opun nu numai doctrinarii neclintiţi ai patriotismului, nu atît de numeroşi pe cît de zgomotoşi, ci şi – mai ales – masa cetăţenilor îngenui şi cumsecade, asupra cărora formele instinctive, simplificate, rudimentare de naţionalism (gen "românul e bun, blînd, ospitalier" etc.) au o influenţă decisivă, marcînd straturile adînci ale subconştientului colectiv.

Să observăm – mai întîi – că, oricît s-ar strădui vajnicii gardieni ai "specificului naţional" să impună ideea "românităţii" străvechi şi eterne, adică imuabile, termenii în care se poartă discuţiile asupra identităţii/identităţilor colective evoluează, îşi trăiesc perioadele de glorie şi apoi lasă locul altora. Altfel spus, tribunii naţionalişti sînt trădaţi de propriul lor limbaj. Ce-i drept, analizele stilistice detectează cu uşurinţă în discursul lor actual o serie de constante istorizante şi arhaizante, moştenite în linie directă de la extrema dreaptă interbelică, dar restul... restul e lexic neologistic, terminologie politică şi economică postcomunistă, pe scurt: un limbaj caracteristic vremurilor noastre. "Românitatea" astfel propovăduită nu prea mai are cum să fie "eternă": e mai "evoluată" decît pe vremea lui Zelea Codreanu şi a camarazilor lui.

Să facem acum un pas mai departe către o zonă mult mai interesantă. "Specifismele" iau aici forme mai subtile. E vorba tot despre o clasă de discursuri etniciste, însă – de astă-dată – negativiste. Voga lor, repede stîrnită după 1989, nu s-a stins încă. Ea a stimulat proliferarea unei abundente publicistici negre, dedicate pictării unui portret din defecte: românul ar fi prost, vulgar, rudimentar, lipsit de "educaţie civică", laş, fatalist, oportunist etc. etc. Firește, singurii care scapă acestei blestemate eredităţi naţionale sînt autorii care o demască: ei sînt deştepţi, rafinaţi, bine educaţi civic şi deloc, absolut deloc oportunişti, nici măcar în clipele – nu puţine – în care exploatează atari teme cu excelentă vandabilitate în zilele noastre. Producţia eseistică de gen merită diagnoza despre care vorbeam.

În primul rînd, autorii care o practică au un profil îndeajuns de omogen: afişează – în genere – un aer pansiv, "filozofic", plin de o mare importanţă, şi pozează în "conştiinţe naţionale", de vreme ce se ocupă – nu-i aşa? – cu descifrarea sinistrului nostru destin colectiv. Cu cît sînt mai apocaliptici, pe atît aceste trăsături se accentuează. Joacă şi ei comedia unor "tribuni" care-şi asumă misia de a trezi masele, doar că – deşi n-ar recunoaşte-o în ruptul capului – se zbat în paradoxul frustrant al propovăduitorilor fără popularitate reală: spre deosebire de patrioţii pozitivi, care au un discurs simplu, uşor accesibil, "negativiştii" sînt eminamente culţi, intelectuali, elitari. Omul obişnuit n-are cum să-i înţeleagă. Drept urmare, voga lor se consumă într-un cerc – de fapt – închis, în interiorul căruia un public fidel le întreţine iluziile mesianice.

În al doilea rînd, stilistica textelor lor, evident mai sofisticată decît a populiştilor autentici, nu e mai puţin repetitivă. Oricît ar fi de rasată, uneori realmente seducătoare, foarte "literară", reţeta se bazează tot pe prefabricate: de pildă, pe obligatoriile citate şi pastişe după anumiţi predecesori care au filozofat şi ei cîndva asupra "specificului naţional" (cum ar fi Cioran, Noica & comp.).

În al treilea rînd, frapează disproporţia dintre calităţile expresive ale acestei eseistici şi pauperitatea ideilor pe care le vehiculează: fixe, puţine şi prea simple. Eleganţa stilistică ascunde aici sărăcia mesajului, incapacitatea de a stăpîni instrumentarul ştiinţelor umane, lipsa de vocaţie analitică, inapetenţa pentru complexităţi şi nuanţe. Mecanismul predilect e acela al generalizării bruşte a unor observaţii brute, punctuale: cutare detaliu de existenţă imediată capătă instantaneu rangul de trăsătură definitorie a neamului întreg. Foarte frecvente sînt cazurile în care probele de rămînere în urmă faţă de civilizaţia occidentală nu mai apucă să fie analizate în contextul istoric al distorsiunilor impuse de regimul comunist, devenind manifestări emblematice ale spiritului românesc. Frauda constă în traducerea unui decalaj temporal în termeni de specificitate intrinsecă.

În ultimă instanţă, marea tristeţe a acestei mode a catastrofismului naţional se datorează – vai! – echivalenţei cu triumfalismul populiştilor primitivi. Filozofi şi dezabuzaţi, "negativiştii" nu fac decît să-i copieze – e de sperat că involuntar – în oglindă. Sînt la fel de "substanţialişti" şi unii, şi alţii, fiecare în felul lor: indiferent dacă văd totul în roz-bombon ori în negru-smoală, ei absolutizează trăsăturile identitare pe care îşi închipuie că le-au descoperit. În viziunea lor comună, românul e – generic – aşa şi aşa şi aşa: viteaz sau laş, cinstit sau oportunist şi aşa mai departe, în perechi simetrice. Cu alte cuvinte, printre intelectualii subţiri ai momentului bîntuie o maladie parşivă: un naţionalism pervers, invers, aparent la antipodul celui tradiţional, dar tot naţionalism, la fel de grav şi de îndepărtat de filozofia liberală a "specificului naţional" văzut ca model evolutiv, deschis şi permisiv, apt să înglobeze trăsături noi pe măsură ce istoria merge înainte...

Irina NICOLĂU
etnolog

Învăţăturile mele către fiul tău

Băiete, ori de cîte ori te întreabă cineva cum sînt românii, să-i răspunzi că sînt la fel ca toţi oamenii. Nici mai buni, nici mai răi. Nu te lăsa antrenat în clişee de felul: românul e tolerant, bun, ospitalier, creştin ortodox, muncitor şi curajos. Dar nici nu te alătura celor care iau în derîdere faptul că românul ar fi tolerant, bun, ospitalier, creştin ortodox şi aşa mai departe. Nu-i nimic de rîs! Rîzînd, cineva ar putea crede că afirmi în mod indirect că ar fi contrariul: intolerant, rău, neprimitor, liber cugetător, leneş şi laş. Ceea ce este cu mult mai fals. Românul este în toate felurile şi va fi şi în mai multe feluri în funcţie de istoria care-i stă în faţă.

Aşa sînt toate neamurile. Cînd spunem franţuzul este aşa, englezul este aşa, operăm cu produsele unor construcţii culturale. Dorinţa de autocunoaştere şi de cunoaştere a celorlalţi îi face pe oameni să recurgă la portrete robot. Pînă aici, nimic grav. Răul apare atunci cînd portretul robot devine icoană şi în jurul lui se ţese o mitologie. Diferenţa este uriaşă! Un portret robot încorporează în programul lui relativitatea şi eroarea. Mitul şi icoana pretind că oferă un adevăr absolut.

Ce trebuie tu să faci este să-i laşi pe specialişti să-l cerceteze pe român, bucată cu bucată, iar cui te trage de limbă să-i răspunzi prin exemple. Cum e românul, păi, de pildă, în vremea cînd turcii transformaseră Peninsula Balcanică în paşalîc, principii români au devenit protectorii Athosului... în prezent, muncitorii români sînt foarte bine cotaţi în Germania, Grecia şi Israel... fetele noastre sînt bune la gimnastică, dar avem şi mulţi copii vagabonzi... à propos, ştii că Brâncuşi, Ionescu şi Cioran sînt români?... Cam aşa să-i spui, să dai cît mai multe exemple. Scopul este să-l îndepărtezi de întrebare. Nici un francez şi nici un englez nu pune mult zel ca să-ţi răspundă cum sînt francezii sau englezii. Efortul nostru de a spune tot, dintr-o suflare, cît de latini sîntem, cît de vechi pe teritoriul carpato-danubiano-pontic, risipa de mitologie pe care o facem ne pun în situaţia copilului cam sărac şi cam nelegitim care trebuie să lucreze din greu ca să-şi compună o imagine. Noi nu sîntem nici săraci, nici ilegitimi aşa că, atunci cînd explici cuiva cum sînt românii, îţi recomand să adopţi un ton rezervat... englezesc.

Lucian BOIA
istoric

De la Herodot la Pavel Coruţ

Românii au fost cîndva romani puri, fără cea mai mică picătură de sînge dacic. Coloniştii romani – ţinea să ne asigure Petru Maior – nici nu s-ar fi uitat la "sălbaticele" femei dace. Apoi lucrurile s-au inversat, aşa cum multe s-au tot inversat în România. Se pare că sîntem mai curînd daci, eventual romanizaţi, sau, şi mai bine, poate chiar neromanizaţi. Dacia se constituie în fundament antic al României de astăzi. Prin Dacia ne ancorăm în veşnicie. Şi tot dacii stau dovadă pentru calităţile deloc comune cu care a fost înzestrat neamul românesc încă din zorii existenţei sale. În această privinţă, lucrurile par de netăgăduit. Ne putem baza pe cele mai de seamă autorităţi antice. ***Viteji*** şi ***drepţi***, spune Herodot, chiar "cei mai viteji şi mai drepţi dintre traci", cuvinte flatante care figurează la loc de cinste în toate manualele şcolare. Tot din informaţiile transmise de părintele istoriei rezultă că geţii erau şi profund religioşi, venerîndu-şi temători zeul suprem Zalmoxis. Din **Geografia** lui Strabon se desprinde vocaţia politică şi militară a dacilor; ei alcătuiesc, sub conducerea lui Burebista, un mare stat (performanţă neatinsă de ceilalţi traci) şi pun pe picioare o armată cu totul impresionantă: 200.000 de oameni, aproape echivalentul legiunilor romane. Vitejia şi simţul politic nu îi împiedicau de altfel să cerceteze mişcarea stelelor şi să filozofeze asupra tainelor naturii; cu privire la "intelectualismul" dacic, Cassiodorus şi Jordanes ne-au lăsat o mărturie frapantă. Este îmbucurător să ai asemenea strămoşi şi, încă şi mai îmbucurător, să te gîndeşti că potrivit legilor geneticii vei fi moştenit cîte ceva din calităţile lor. Renunţarea la romani, popor de elită, în favoarea dacilor, tot un popor de elită, nu a afectat astfel cu nimic bogăţia moştenirii spirituale.

Necazul este că istoricii noştri au preluat cam fără critică ceea ce confraţii lor antici imaginaseră în cu totul alt context cultural şi în spiritul altui sistem de idei. Pînă şi Vasile Pârvan a căzut în cursă, înşirînd în **Getica**, apoi în **Dacia**, nesfîrşitele calităţi pe care le-ar fi avut dacii: "aşezaţi, statornici, supuşi şi cu frică de zeul lor", "veseli şi glumeţi la vreme de pace, mînioşi şi cruzi numai la război", "cu mult bun simţ", în timp ce Dacia devine, la acelaşi istoric, "un mare regat cu o bază etnică perfect omogenă", cu "o cultură înaintată", "naţiune conştientă de ea însăşi", spre deosebire de "triburile barbare" ale tracilor sudici.

Este timpul să turnăm ceva apă rece peste această fierbinţeală. Herodot, ca şi autorii ulteriori, nu laudă, după cum nici nu condamnă. Ei ţin un nesfîrşit şi stereotip discurs despre alteritate. Pentru ei normalitatea este grecească, iar ceilalţi se comportă **altfel**, mergînd, în bine sau în rău, şi de fapt dincolo de bine şi de rău, pînă la exces. Vitejia geţilor se conjugă (textul lui Herodot fiind explicit în această privinţă, chiar dacă patrioţii români preferă să-l trunchieze) cu nechibzuinţa lor. Este reacţia unor impulsivi care nu-şi controlează mişcările prin raţiune, de aici şi tentativa nebunească de a se opune fără noimă imensei armate a marelui rege persan. Cît despre calificativul "cei mai drepţi", oricît de drepţi vor fi fost geţii, încă şi mai drepţi apar la autorii antici indienii, şi aceasta pentru simplul motiv că sînt încă şi mai exotici, aşezaţi la marginile lumii cunoscute.

Dar tracii, şi geţii în egală măsură, mai prezintă, potrivit specialiştilor greci în materie, şi alte trăsături demne de interes. Sînt mari iubitori de femei, s-ar spune de-a dreptul drestăbălaţi, şi în egală măsură mari iubitori de vin. Şi aici, ca şi în materie de vitejie sau de dreptate, le lipseşte simţul echilibrului. Şi invers, aceşti beţivi şi afemeiaţi, pot deveni, pe neaşteptate, asceţi, trecînd aşadar la excesul contrar, incapabili de a se fixa pe linia de mijloc. Povestea despre Burebista şi viţa de vie, relatată de Strabo, este edificatoare. Burebista a decis să-i disciplineze pe geţi. Şi cum poţi să disciplinezi un neam înclinat spre băutură altfel decît împiedicîndu-l să mai bea? Decizia nu putea fi decît distrugerea viţei de vie. Întrebarea este: ne aflăm în faţa unei informaţii sau a unei fabulaţii? Înclinăm să credem că nu Burebista avea interesul de a distruge efectiv viţa de vie, ci grecii simţeau nevoia să o distrugă în mod simbolic pentru a reuşi să înţeleagă cum din anarhia getă a putut izvorî, graţie deplasării spre comportamentul ascetic, o mare forţă politică şi militară.

Potrivit aceleiaşi logici, religia lui Zalmoxis, pe care nu o cunoaştem **decît** din surse greceşti (nici o atestare autohtonă, nici măcar din perioada Daciei Romane, foarte bogată de altfel în mărturii de ordin religios), pare mai curînd o proiecţie grecească, versiune exotică a filozofiei pitagoreice; Herodot ţine de altfel să precizeze că Zalmoxis a fost iniţial sclav al lui Pitagora, curios început de carieră pentru un zeu! Iar consideraţiile lui Cassiodorus şi Jordanes, care îi confundă pur şi simplu pe geţi cu goţii, îşi propun, cît se poate de explicit, să-i valorizeze pe cei din urmă (în momentul cînd tocmai puseseră stăpînire pe Italia), atribuindu-le o vechime şi o cultură demne de invidiat.

Dacă pînă şi Pârvan a cedat tentaţiei, ce să mai spunem de naţionaliştii de duzină! Pentru ei, românii apar înzestraţi cu toate calităţile fiindcă aşa au fost dacii, şi dacii au fost aşa fiindcă aşa spun autorii antici. În concluzie, românii sînt altfel şi trebuie să se ferească de amestecul cu **ceilalţi** şi de răutatea lor. Mitul roman a însemnat la vremea lui o punte spre Occident şi în particular spre "surorile noastre latine", mitul dacic, dimpotrivă, încurajează autohtonismul, iar astăzi la nevoie chiar neocomunismul, cum se întîmplă în nesfîrşita serie de mici romane ale lui Pavel Coruţ unde fuzionează mitologia dacică cu tema complotului universal împotriva românilor şi cu misiunea salvatoare a agentului de Securitate transfigurat în erou.

Să mai spunem că dacii nu au nici o vină în această lungă poveste iscodită fără consultarea lor? Răspunderea aparţine celorlalţi: de la Herodot la Pavel Coruţ!

Adina POPESCU
studentă

Ospitalitate şi ospitalităţi

Cînd te gîndeşti la aşa-zisele atribute ale românului, descoperi unul care-ţi vine automat în minte, mult vehiculat de-a lungul timpului, cîntat de poeţii de mîna a doua, învăţat de prunci încă de la grădiniţă şi menţionat în manualele de franceză, la lecţia despre frumuseţile şi atracţiile turistice ale ţărişoarei noastre – *la fameuse hospitalité roumaine*. Şi într-o lume nesigură, a schimbărilor, încerci să te convingi de cîte ori ai ocazia de justeţea întregului tam-tam care se face pe această temă, să testezi una dintre trăsăturile ancestrale ale naţiei tale.

La Cluj, de fapt în întreg Ardealul, se mai păstrează încă o tradiţie veche, legată de sărbătorirea Crăciunului: în seara de Ajun orice român se simte onorat să primească colindătorii necunoscuţi ce bat pe la porţi şi să-i recompenseze nu cu bani, ci primindu-i în casă, aşezîndu-i la masa lor, ospeţindu-i.

Tineri din Bucureşti, atraşi de farmecul acestui obicei, am pornit "pe la case să colindăm", gîndindu-ne totodată că e un bun prilej de a cunoaşte oameni, de a le asculta poveştile şi de a desprinde a doua zi concluzii analizîndu-i, nu neapărat în scop pur educativ.

Am fost atenţionaţi dintr-un început să nu sunăm pe la uşile maghiarilor, căci nu vom fi primiţi. Neîncrezători am încercat totuşi la o uşă pe care scria "Laszlo" sau "Lukács", am ghicit o privire curioasă în spatele vizorului, însă n-am auzit nici o cheie învîrtindu-se în broască. Am plecat mai departe, fără nici o aversiune, ridicînd doar din umeri – "Asta e!".

Prima casă în care am nimerit a fost din întîmplare a unei nemţoaice. Căsătorită cu un român, era stabilită de 20 de ani în Cluj, avea şi un băiat de vîrsta noastră. Ne-a aşezat la o masă bogată, am ciocnit un pahar cu Garrone şi se învîrtea emoţionată în jurul nostru, nu ştia cu ce să ne mai servească, vroia chiar să taie tortul păstrat pentru miezul nopţii. Se uita înduioşată la noi: "Uite ce drăguţi sînt!". Conversaţia nu lîncezea. "M-am acomodat atît de uşor aici şi mă înţeleg atît de bine cu românii, încît acum mă consider una de-a lor!", povestea ea.

Apoi ne-a primit o familie de condiţie medie cu multe fete şi mulţi căţei, care ne-a îmbiat cu prăjituri şi vin (cam acruţ!). Am vorbit despre viaţa liniştită din Cluj, oraş mult mai civilizat decît Bucureştiul şi despre patrupedele ce ni se gudurau la picioare.

După aceea ne-am trezit într-o sufragerie aproape goală: o vitrină, un televizor şi o masă mare în mijloc. Am dat peste cap cîteva păhărele cu palincă, în timp ce gazdele, îmbujorate la faţă, cîntau într-o euforie de moment "Noi sîntem români/ Noi sîntem aici în veci stăpîni!" şi dădeau necontenit noroc: "Şi pentru Funar al nostru, să ni-l ţie Dumnezeu, că om fain îi!". Atitudinea faţă de noi a devenit nejustificat suspicioasă cînd am vrut să le facem o poză ca amintire: "Fără poze în casa mea!", s-a împotrivit una dintre gazde.

A urmat casa unui C.F.R.-ist, ce-şi invitase toate neamurile şi cu care am discutat politică" "Bine c-o ieşit Constantinescu, poate ne-or mai mări şi nouă lefurile!". Apoi un cuplu pe la 50 de ani, într-o atmosferă romantică, o colecţie "Humanitas" în bibliotecă, o afinată delicioasă – "Serviţi, e făcută cu mîna mea!" –, o fată la facultate în Bucureşti şi multe priviri şi oftaturi nostalgice: "Vă vedem pe voi plini de viaţă şi ne gîndim ce repede au trecut anii!"

Am colindat şi pe la un boutique, singurul non-stop de prin împrejurimi, unde am primit bani, "Mă rog, patronii mai uită să păstreze tradiţia!". Apoi am descoperit un baci singuratic, în faţa magazinului, ce căuta o adresă. I-am cîntat şi lui, i-am făcut şi o poză, ne-a povestit că are o stînă pe la marginea oraşului şi ne-a convins că e "musai" cînd mai venim prin Cluj, să trecem şi pe la el.

Spre dimineaţă am plecat spre casă, uşor ameţiţi de amestecul băuturilor, abandonînd intenţia noastră iniţială de a analiza oamenii. De ce să-i acuzăm pe unguri că-şi păstrează tradiţiile lor, că au cîntecele lor de Crăciun şi că nu le acceptă pe ale noastre? De ce să comparăm o nemţoaică jovială cu un ardelean naţionalist? Sau familia C.F.R.-istului cu acel cuplu intelectual, cînd noi ne-am simţit la fel de bine în ambele case? Întîmplător mi-a venit în minte răspunsul naiv al unui puşti de 7-8 ani la întrebarea "Tu unde locuieşti?". A stat o clipă pe gînduri, apoi şi-a etalat cu inocenţă primele cunoştinţe de geografie: "Păi, întîi locuiesc pe Pămînt, dup'aia în Europa, dup'aia în România, dup'aia în Bucureşti şi dup'aia pe Calea Moşilor."

Andrei OIŞTEANU
etnolog

Toleranţa la români

Mai ales după mijlocul secolului al XIX-lea, intelectualii şi politicienii români au preferat să vorbească despre toleranţă, în loc să o practice. S-a vorbit, deci, insistent şi pe diferite tonuri, despre o "proverbială" toleranţă a românului faţă de alte etnii şi confesiuni; o virtute înscrisă într-un soi de "cod genetic" al neamului. Este aceasta o caracteristică reală sau doar unul dintre numeroasele clişee care compun portretul-robot al "românului imaginar"?

În urma unor răzmeriţe antievreieşti petrecute la Călăraşi şi la Bîrlad şi ca urmare a protestelor exprimate în această privinţă de unele cancelarii occidentale, prinţul Carol a socotit de cuviinţă să includă în *Mesajul Tronului* – adresat *Parlamentului* român la 3 ianuarie 1868 – mai multe referiri la "cestiunea israeliţilor". "Dacă naţiunea română în alte timpuri nu s-a abătut de la principiile de umanitate şi de toleranţă religioasă – a spus suveranul –, ea nu va începe astăzi, în al XIX-lea secol, supt domnirea mea, a viola aceste sînte principii...".

Ambele Camere ale *Adunării Legislative* s-au grăbit să asigure Tronul că, "în cestiunea delicată a străinilor de ritual israilitean", nu ar fi vorba "de vro persecuţiune religioasă, căci aceasta n-ar fi demn(ă) nici de tradiţiunile noastre naţionale în materie de toleranţă, nici de secolul în care trăim, nici de regimul liberal şi luminat al Măriei Voastre". Comisia parlamentară de redactare a răspunsului la discursul suveranului era compusă din C.A. Rosetti, Hasdeu, Kogălniceanu, Lahovari ş.a. Nimeni nu părea să-şi mai aducă aminte că – cu doar un an şi jumătate înainte, în iunie 1866 – se votase prima *Constituţie* a României, care legifera o crasă discriminare politică pe criterii confesionale. Articolul 7 prevedea că "numai străinii de rit creştin pot dobîndi calitatea de român". A fost o decizie anacronică – faţă de legislaţiile şi mentalităţile din Vestul şi Centrul Europei –, care a blocat emanciparea politică a evreilor din România (chiar cu modificarea formală din 1879) timp de peste o jumătate de secol (pînă în 1923).

Revenind în 1868, animatele dezbateri din *Parlament* şi din presă, care au avut loc în jurul "cestiunii israeliţilor", l-au determinat pe B.P. Hasdeu să redacteze şi să publice un întreg studiu cu titlul *Istoria toleranţei religioase în România*. Încercînd să combată ideea că românii ar fi xenofobi şi, mai ales, antisemiţi, tînărul deputat Hasdeu contraargumentează cu "realitatea secolarei toleranţe religioase a strămoşilor şi părinţilor noştri". El motivează această "sacră moştenire", această "tradiţiune istorică", prin faptul că românii nu ar avea apetenţă pentru fanatism religios. Prin antisemitismul mai mult sau mai puţin mascat de care dă dovadă în acest opuscul, B.P. Hasdeu îşi contrazice propria-i teză.

Mai ironic, dar ajungînd şi el la lipsa de bigotism a românilor, se dovedeşte a fi filozoful Constantin Rădulescu-Motru (***Sufletul neamului nostru***, 1910). Trecînd în revistă "calităţile bune şi defectele" românului, autorul consideră că acesta este religios, dar numai "de ochii satului". "Tot aşa se petrece şi cu naţionalismul lui", continuă C. Rădulescu-Motru. "Tot românul face paradă de sentimentele sale naţionaliste. Dar numai pînă la

Români, israeliteni, huţuli, lipoveni şi ruteni, într-o ilustrată din Bucovina multiculturală, de la sfîrşitul secolului al XIX-lea

fapte". Ulterior, Rădulescu-Motru a propovăduit o ideologie originală şi echilibrată de spiritualitate naţională (***Românismul. Catehismul unei noi spiritualităţi***, 1936), pe care o definea în opoziţie cu "demagogia naţionalistă", "xenofobia", "rasismul", "antisemitismul", "fascismul" etc.

În epoca interbelică, ideea de "toleranţă românească" a fost redefinită, avînd în vedere noul context sociopolitic. Prin noua Constituţie, cea din 1923, evreilor (ca şi celorlalţi minoritari necreştini) li s-au recunoscut drepturi civile şi politice depline, dar fantoma xenofobiei şi a intoleranţei etnice începuse să bîntuie Europa (inclusiv România) cu o forţă necunoscută pînă atunci. Pe de altă parte, prin încorporarea noilor teritorii în cadrul României Mari, numărul minoritarilor etnici a crescut la circa 30% din totalul populaţiei, în unele zone depăşind chiar 50%. Pentru ultranaţionalişti, toleranţa românească nu mai era receptată ca o virtute caracteristică a "spiritului etnic", ci ca o slăbiciune care dizolvă acest *Volksgeist*, ca un virus care afectează însuşi sistemul imunitar al organismului naţional.

"S-a zis că neamul nostru e tolerant şi ospitalier faţă de străini" – scria Nichifor Crainic în 1934. "Este el (= neamul nostru) atît de înfloritor încît simte nevoia ospitalităţii? Adus în sapă de lemn de către străinul cotropitor, acest popor nu poate fi tolerant şi nu poate fi ospitalier". La rîndul său, Emil Cioran se revoltă împotriva faptului că românii ar fi "un popor prea bun, prea cumsecade" cu străinii. "Nu există o fiinţă mai bună decît românul. Acesta este dezastrul..." (***Schimbarea la faţă a României***, 1936). Cioran răstoarnă termenii ecuaţiei tradiţionale. Pentru el, "bunătatea" şi "omenia" ar fi false "virtuţi naţionale", fiind mai degrabă vicii, care "ne-au ţinut în loc atîta vreme". În schimbul lor, ar trebui descoperită şi activată adevărata virtute etnică – xenofobia: "Adversitatea faţă de streini este atît de caracteristică simţirii naţionale româneşti, încît nu vor putea fi niciodată separate..." (vezi Z. Ornea, ***Anii treizeci***, 1995, p. 119-132). (Pun între paranteze faptul că, peste o jumătate de secol, în prima ediţie postbelică – Ed. Humanitas, 1990 –, Emil Cioran a suprimat aceste "divagaţii", şi altele asemenea, considerîndu-le "pretenţioase şi stupide".)

În 1935, Mircea Eliade crede că acest tip de reacţii alarmiste sînt generate de un "imbecil complex de inferioritate" faţă de străini. Cu acest prilej, şi el glosează pe marginea toleranţei românilor, fără să-i nege caracterul "proverbial", dar şi fără să uite să pună acest adjectiv între ghilimele: "Toleranţa noastră «proverbială» este o tărie, nu o slăbiciune... Nu înţeleg de ce ţipăm: primejdie! Unde e primejdia? (...) Noi nu avem nevoie de intrasigenţă şi intoleranţă, vicii streine structurii noastre." Doi ani mai tîrziu, în septembrie 1937, opiniile lui Mircea Eliade se radicalizează (mai sînt doar 2-3 luni pînă la alegeri!), chiar dacă este convins că "evreii vor ţipa că sînt antisemit, iar democraţii că sînt huligan sau fascist...". Retorică în 1935; întrebarea sa "Unde e primejdia?" capătă acum un răspuns precis. Naţiunea română se "surpă lent" din cauza "elementelor alogene": în primul rînd, din cauza evreilor (care "au cotropit satele Maramureşului şi ale Bucovinei" şi "toate oraşele Basarabiei"), dar şi din cauza maghiarilor, a rutenilor, a bulgarilor, a sîrbilor, a saşilor etc., mai puţin a şvabilor ("singurii aliaţi sinceri") (vezi Leon Volovici, ***Ideologia naţionalistă şi «problema evreiască» în România anilor '30***, 1995, p. 138-140).

Repunînd în discuţie mitologia ospitalităţii şi toleranţei româneşti, Lucian Boia observă pe bună dreptate că, de fapt, "nu românul este în mod particular ospitalier, ci ţăranul român, şi nu numai ţăranul român, ci ţăranul pur şi simplu" (***Istorie şi mit***, 1997, p. 177). Trebuie spus însă că ospitalitatea (de la lat. ***hospes*** = "oaspete, străin"), care operează în societăţile tradiţionale este, în bună măsură, determinată de considerente magice şi rituale (cf. ecuaţiei ***acum-apoi, aici-acolo*** etc.). Ţăranul este ospitalier cu "străinul" (cu "celălalt") ***acum***, pentru ca el şi ai lui să aibă belşug ***apoi*** (tot restul anului); ţăranul oferă "străinului" ("celuilalt") ***aici***, pentru ca el şi morţii lui să primească ***acolo*** (în lumea de dincolo) ş.a.m.d. În aceste cazuri, ospitalitatea nu este determinată de sentimente de altruism sau generozitate, ci de un arhaic cod cultural al comunităţii. Nu este acesta puţin lucru, mai ales că există destule colectivităţi închise, izolate şi endogame, întemeiate pe coduri culturale esenţial diferite, care includ **xenofobia magică** (pe baza principiului ***hospes hostis*** = "străinul e duşman") şi chiar **xenocidul ritual**.

Este foarte greu, dacă nu imposibil, de operat cu concepte abstracte, indefinite şi globalizante, de genul "spirit naţional" (***Volksgeist***), "sufletul neamului" (C. Rădulescu-Motru), "virtuţi naţionale" (Emil Cioran) sau, dimpotrivă, "vicii streine structurii noastre" (M. Eliade). Cred că sînt de preferat mai concretele condiţionări istorice. Ioan Petru Culianu, de pildă, admitea că, în Evul Mediu românesc, se poate vorbi despre o toleranţă religioasă, dar considera că aceasta s-ar fi datorat slabei autorităţi politice în Ţările Române şi lipsei de organizare a Bisericii ortodoxe în epocă. În măsura în care Culianu are dreptate, aceste cauze determină, pe de o parte, o "toleranţă a slăbiciunii" (cum ar fi numit-o Nichifor Crainic, în 1934) şi, pe de altă parte, o toleranţă doar la nivelul autorităţilor, fie ele politice sau ecleziastice (pentru dialogul cu I.P. Culianu, vezi A. Oişteanu, ***Mythos & Logos***, Ed. Nemira, 1997, p. 338).

Or, după părerea mea, a existat un grad de toleranţă religioasă şi la nivel popular, care se justifică prin tipul de creştinism adoptat de români, şi anume un sincretism religios foarte complex, un amestec inextricabil de mitologie păgînă şi creştină, un ***creştinism folcloric*** sau – cum l-a denumit Mircea Eliade – un "creştinism cosmic". În aceste condiţii culturale şi cultuale, populaţia românească nu s-a situat, de regulă, pe poziţii doctrinare foarte rigide, exclusiviste şi, prin urmare, intolerante faţă de doctrinele altor religii (mozaism şi islamism), sau faţă de diversele erezii creştine. În acest sens, este simptomatic faptul că în spaţiul cultural românesc nu s-au născut mişcări eretice, care apar de regulă acolo unde dogma oficială este atotputernică şi rigidă. Mai mult decît atît, Ţările Române au primit întotdeauna disidenţi religioşi din afară (de două ori străini), spaţiul românesc fiind considerat un fel de Paradis al ereticilor (fie ei isihaşti şi bogomili de la sud, lipoveni şi muscali de la est), expulzaţi de Biserici mai dogmatice şi mai intolerante din jurul României.

Şerban FOARŢĂ
scriitor

Le Rose & le Noir

A fost o vreme cînd o parte din fosta noastră opoziţie îşi defula amărăciunea, frustrările sau disperarea prin intermediul unor sumbre şi monotone diatribe contra "neantului valah". Reputaţiuni, ba chiar cariere politice (şi lucrative) sau, dacă nu, televizuale, se datorează unor astfel de profitabile pamflete, pe care masochiştii neaoşi le savurau cu entuziasm. "Bine ne zice Cutărescu!" era, pînă mai ieri, sloganul diverşilor rataţi români, justificîndu-şi, în sfîrşit, eşecul propriu prin acela, obştesc, al seminţiei lor. (În paranteză fie spus: faptul că însuşi comunismul era o sursă a ratării, chiar şi în caz de reuşită pe plan îngust-profesional, fusese, între timp, uitat, – marele fiasco metafizic fiind mai prestigios, desigur, decît un handicap istoric.) Noichiştii ultimilor ani ai lungii ere ceauşiste erau, de-acuma, cioranieni, complexul superiorităţii sau, cel puţin, al suficienţei vernacular-nosotrosiste fiind rapid înlocuit, într-înşii, prin contrariul său. Vreo nouă-zece săptămîni, a fost în vogă Drăghicescu, ce, pentru apetitul lor, era, de fapt, un **pis-aller**, incomparabil cu prestaţia valahoclaştilor mai noi (şi, **ipso facto**, superiori).

Mai straniu era, însă, faptul că paschinadele acestea veneau din partea unor inşi ce dezavuau cu vehemenţă obsesiile identitare şi nombrilismul indigen. Nu romantismul à la Herder constituia vocaţia lor: **Volksgeist**-ul le era străin, ca şi demersurile vane ale etnopsihologiei (o anticameră, aceasta, a camerelor de gazare, cînd eşuează în rasism). Ei nu erau deloc adepţii mentalităţii ipsatorii, nici ai viziunii pauşale, – în care, generalizînd expeditiv şi indiviz, cădeau nu mai puţin decît apologeţii (să le spunem:) tribal-rapsodici ai naţiunii văzute ca un bloc compact şi veşnic, ca un "tot de-a una".

Ceea ce nici nu e prea straniu, fiind, în fond, inevitabil: "vulgatei bunului român" îi corespunde, punct cu punct, o "biblie veselă", Scriptura românului emancipat, – care e enantiomerul, inversul specular al primei. Mai că nu este, în aceasta din urmă, nici un loc comun care să nu-şi găsească propria sa replică în ceastălaltă, – seriei minciunilor pioase substituindu-i-se, astfel, nu adevărul ca atare, dar nişte "contra-veritaţi", parodice prin definiţie.

Sunt, ambele, la fel de triste, păcătuind prin judecată sumară şi prin rea-credinţă, prin suficienţă şi simplism. Sunt, ambele, o dulce hrană a semidocţilor naţiunii, indiferent de masla proprie, de rozul sau de negrul lor.

"Vulgata bunului român" fiind mai bine cunoscută, voi etala, în continuare, două-trei mostre din cealaltă.

Astfel, o doamnă editoare se ingenia să-mi demonstreze, anţărţ, pe cheiul unei gîrle, ignominia naţională printr-o baladă, **Miorita**, versiunea lui Alecsandri, considerată document istoric, nu ce e: ficţiune. I-am spus că nu cunosc franţuzul, nici neamţul care, în

vederea incriminării eventuale a respectivelor naţiuni, să apeleze, de exemplu, la Jurămîntul stras(s)b(o)urghez, – prin care, fraţi mai tineri, Carol şi Ludovic făceau alianţă perpetuă în contra celui de-al treilea, anume Lothar. Pe cînd în molcoma baladă (ajunsă, nu din vina ei, marota bunului român), păstorul moldovean nu-i frate cu criminalii săi confraţi... Nu cred să fi avut succes cu Jurămîntul invocat, pentru că doamna boicotase istoria încă din gimnaziu!

Tot astfel, un jurist, în tren, mă lămurea că delaţiunea ne e, de fapt, congenitală, de vreme ce străbunul Neacşu ot Cîmpulung o practicase, fiind un soi de turnător în solda saşilor din Kronstadt. I-am făcut jocul, cu aplomb, spunîndu-i că turnătoria e mult mai veche la români, dovadă "Torna, torna, fratre!". A fost aproape fericit...

Ceea ce e de-a dreptul comic e, însă, că, a doua zi după victoria în alegeri a opoziţiei reunite, toate libelele pe tema indignităţii naţionale au amuţit ca prin minune, – ca şi cum urnele de vot, inseminate de gameţii bravelor noastre buletine, ar fi născut un "prunc român", vorba cutărui paşoptist, de o cu totul altă speţă, alt cod genetic, "altă soarte": un Făt de-a binelea Frumos! Credinţa în taumaturgia electorală părea una legitimă şi pentru faptul că, din decembrie '89, votam pentru a treia oară, – datul de trei ori peste cap intrînd în reţetarul magic al basmelor de pretutindeni. Odrasla urnelor, mutantul (român) urma să ne urnească din bahnele postcomuniste în care, şapte ani, băltisem. Pînă atunci, puteam fi mîndri: miracolul schimbării naţiei la faţă avusese loc. "Ruşinea de a fi român" se spulberase ca prin farmec: poporul nostru era altul, transfigurat de azi pe mîine... Adio diatribe sumbre şi monotone împotrivă-i.

Ceea ce demonstrează, fie că pamfletarii n-aveau, totuşi, grija acestui "trist norod", fie că propriile pamflete erau un simplu exutoriu al refulării personale, – de unde şi resentimentul, ca şi, nu mai puţin, lirismul acestora, atrabiliar.

În rest, dacă se poate crede, cu autorul Junei Parce, că "negrul nu-i atît de negru", metamorfoza lui în roz ar fi de-a binelea suspectă. De altfel, pamfletarii tac; ei nu s-au rozbonbonizat estimp (şi nici nu par s-o facă). Încît culoarea (fără nuanţe) a propriei lor tăceri e albul. Culoarea însăşi a absenţei.

Daniel VIGHI
scriitor

Un taică aristotelician

M-am întrebat adesea de ce omul obişnuit, acela pe care îl dau adesea reporterii televiziunii în dezbateri pe tema specificului naţional şi a relaţiilor interetnice, este defazat faţă de discursul politicienilor. Adică tolerant şi degrabă înclinat să declare că nu sînt probleme cu ungurii. Stă puţin pe gînduri omul obişnuit, scrutează ceva anume şi spune invariabil ceea ce îl tot auzim repetînd cu obstinaţie. Şi anume că nu sînt probleme cu ungurii. Întrebarea e ce anume scrutează omul care nu e vip nici din ierarhia politico-parlamentară, nici din cea guvernamentală, nici din cea bisericească. Înainte de a descifra ce anume scrutează dumnealui anonimul, să spunem că nu cunoaşte istorie destul de bine, că dacă ar şti ar vedea cît de complicat e totul. Aşadar pentru a fi naţionalist trebuie să ştii istorie ca să-ţi poţi eficient demonstra indignările sau, măcar, indispoziţia etnocentrică. Prin urmare, ce ştie omul de rînd, non-vipul, cînd spune ceea ce spune, pe ce se bazează, vorba lui Ilie Moromete? Eu zic că ştie şi se bazează pe Aristotel. Chiar aşa! Vipul grijuliu la destinul raporturilor noastre interetnice l-a citit pe Aristotel dar nu-l ştie. Celălalt nu l-a citit, dar asta, iată, nu înseamnă că nu poate fi mai aproape de el decît cel dintîi. Prin urmare, cînd zice Stagiritul în **Categorii** că "felurile de a fi admit şi gradaţii de mai mult şi mai puţin" el îmi pare că gîndeşte ca un non-vip; vrea să descîlcie lumea, nu să o încîlcie. Aşa şi cu subiecţii anchetei televizate, ei scrutează ceva anume şi pe dată le răsare înaintea ochilor, ca în proza lui Slavici, maistorul Horvath, vecinul de peste drum, şi nevasta dumisale măistoriţa Horvătoane. De cum îi răsar în minte, pe dată ajunge non-vipul la raţionamentul lui Aristotel, care zice cum că "albul se spune a fi mai mult sau mai puţin alb unul decît altul şi justul mai mult unul decît altul. Iar cîte un acelaşi lucru primeşte un spor, căci, alb fiind, admite să devină încă mai alb". Prin urmare, surprins de camera de filmat, acel taică rural percepe pe dată cum stă treaba; acesta ar putea să spună domnului reporter că din punct de vedere aristotelic întrebarea sa este plasată eronat (voit sau nu) în categoria *generaliilor*, cînd ar trebui să fie în aceea a *relativelor*. Naţionalistul judecă în termenii unor generalităţi înţepenite la modul eleat în propriile afirmaţii. Vorbele sale nu sînt ori nu doresc să fie altceva decît figuri geometrice, au nostalgia de a se identifica mistic cu însăşi raţiunea de a fi a acestora. Ca să vorbim mai pe înţelesul tuturor, primarul Clujului ar dori să trasmită prin faxul dumisale, în loc de cuvinte, unghiuri şi pătrate pentru că acestea, vorba Stagiritului, "nu par a primi mai mult". Naţionalistul vrea să epuizeze particularul în general, să-i şteargă chipul în raţionamentul său cu nostalgii geometrizante. Adevărurile sale ar trebui să aibă raţiunea de a fiinţa a triunghiului sau a cercului, să fie, după spusa filozofului, asemenea "celor ce admit raţiunea de a fi de triunghi şi de cerc" care "sînt deopotrivă triunghiuri şi cercuri, iar din rîndul celor ce nu primesc raţiunea, nici unul nu va fi socotit aşa în mai mare măsură decît altul, căci pătratul nu e în mai mare măsură cerc decît dreptunghiul". Ce minunat ar fi să fie aşa. Numai că viaţa e în relativ. Ţine cu taica. Să luăm cîteva figuri geometrice ale discursului naţionalist şi să vedem cum anume se regăsesc în lume. Prin urmare măistoriţa Horvătoane are un deficit de o mie de ani în stabilitatea sa pe aceste meleaguri. Vecinul dumisale, să-i spunem Aelectromotostivuitoriţei, e originar dintr-o vatră strămoşească de undeva de prin preajma Rădăuţiului. A venit pe meleagurile banatice de un deceniu şi mai bine la un IAS din preajmă. Bea bine şi de aceea se scoală de multe ori după ora zece, fură tot ce prinde şi nu-i înghite pe ăştia cu pămînt; într-un cuvînt nu se simte de-al locului, zice că aici la Banat e aşa şi pe dincolo şi, firesc, se duce de sărbători acasă. O să mai treacă o generaţie cel puţin pînă va fi de-al locului. Prin urmare, în acest caz nu funcţionează inatacabil adevărul că "pătratul nu e în mai mare măsură cerc decît dreptunghiul".

La fel în altele asemenea, bunăoară maistorul cu doamna dumisale nu sînt creştini de la apariţia creştinismului şi chiar dacă se duc la biserica lor papiştăşească în fiecare duminică, aşa cum le stă bine unor non-vipuri trecute de şaizeci şi cinci de ani, ei nu au privilegiul de a fi natural creştini, privilegiu pe care l-a detectat Nae Ionescu în privinţa vecinului dumnealor, chiar dacă putem spune că, în ceea ce-l priveşte, nu ştie exact cam pe unde este uşa sfîntului lăcaş. Şi în acest caz e greu de susţinut că "pătratul nu e în mai mare măsură cerc decît dreptunghiul". Pe de altă parte şi varianta cealaltă, cea care ne învaţă că sîntem mai nimic, două naţii într-una, populaţii, nu popor îmi pare la fel, adică aceeaşi partitură în care am schimbat ţambalul cu harfa. Singurii ştiutori ai celor generale, vorba învăţătorului lui Alixandru vodă Machedonul, sînt cei ce gîndesc la cele singulare. Restul sînt naţionalişti.

Z. ORNEA

Identitate sufletească specifică

În numărul 242 al revistei noastre, dl Dan C. Mihăilescu se arăta exasperat de eseistică, visînd la un deceniu fericit în care să se publice exclusiv instrumente de lucru (dicţionare, enciclopedii, studii de sinteză, documente), fără de care, adaug eu, o cultură modernă e de neînchipuit. Mărturisea acolo că îl interesează nu cine am fost, ci cine sîntem. Şi asta, crede, se poate stabili prin investigaţii de teren, de genul celor coordonate de D. Gusti. Sigur, ştiu să apreciez cum se cuvine această doleanţă exasperată (care e şi a mea), deşi, după atîta stăruinţă depusă timp de decenii, sînt convins că, la noi, astfel de proiecte sînt, vai, irealizabile (chiar dacă am avea mijloace financiare), continuînd să înotăm, copleşiţi de lirism şi eseistică spumoasă. Sîntem, probabil, condamnaţi să rămînem (cîtă vreme?) o cultură predominant lirică şi nici o iritare exasperată nu ne poate izbăvi.

Pentru a răspunde la întrebarea cine sîntem trebuie necondiţionat să se ştie, mai întîi, cine am fost. Deci, fatalmente, revenim la acelaşi stadiu al preocupărilor despre formula sufletească a românului care, în a doua jumătate a secolului trecut şi în cea dintîi a veacului nostru, a saturat filosofia, etnologia, folcloristica, sociologia şi literatura de la noi. Să renunţăm a ne mai pune o astfel de întrebare, pînă mai ieri socotită esenţială? Ar fi ideal, dar nu ştiu dacă e posibil şi, mai ales, necesar. Asta deşi sugestii în această direcţie ne vin din surse deplin autorizate. Antropologia de astăzi, în ceea ce are ea mai stimabil, afirmă că nu se mai pot determina trăsături specifice la macrocolectivităţi (popoare, naţiuni), acestea fiind de identificat numai la individualităţi (persoane). Încît, dacă se acceptă (doar e cu putinţă?) acest punct de vedere, cade inevitabil chiar ideea identificării specificului naţional. Şi, atunci, renunţăm a ne mai întreba cum (şi cine) sîntem, ca atare implicit şi cine am fost. Dar ştiu bine că astfel de propuneri ar fi refuzate cu hotărîre, pentru că mentalul colectiv, de aproape un secol (de fapt, mult mai înainte dacă ne referim la Cantemir, cronicari, Şcoala Ardeleană), a fost mult preocupat să clarifice nodala chestiune despre cine şi cum sînt românii. Dar a fost asta numai o preocupare românească? Nicidecum. De la Herder încoace, peste tot în lumea europeană această întrebare preocupa mult, scriindu-se tone de cărţi şi studii. Să credem în ele şi astăzi? Ar fi, cred, o impardonabilă eroare. Ce a rămas valabil, de pildă, de pe urma celebrei şcoli a **Volker-psihologiei** fundată, cu mare larmă, în Germania anilor '60-'70 ai secolului trecut de învăţaţii Lazarus şi Steinthal? În ea au investit mari speranţe, pe vremea studenţiei lor, Eminescu şi Xenopol, fiind continuată de Wilhelm Wundt cu a sa psihologie experimentală, în care credea, practicînd-o şi la 76 de ani, şi Const. Rădulescu-Motru al nostru. Dacă e să fim drepţi, de pe urma psihologiei popoarelor, care a avut în veacul trecut (dar şi mai apoi) atîta vogă, nu au rămas decît cîteva observaţii banale şi inconcludente că francezul e raţionalist, că nemţii şi ruşii sînt mistici, că englezii au spirit pragmatic. Unde, în lume, ne putem sluji azi (dar ieri?) de "rezultatele" socotite ştiinţifice ale şcolii psihologiei popoarelor? Dar, în general, ca să se poată răspunde la întrebări fundamentale despre fizionomia specifică a unui popor întreg e necesar, necondiţionat, să operăm cu trăsături de ordinul permanenţei, scoţîndu-le – prin chiar aceasta – din sfera istoricităţii. Se poate admite un element din zona umanului, în afara fatalei sale istoricităţi? Adepţii antropologiei rasiste au crezut că pot dobîndi rezultate credibile, operînd cu criterii biologiste: dimensiunea craniană (antropometria) şi chimismul sîngelui, datorită cărora pot distinge rase diferite şi trăsături specifice unor popoare. Sigur, biologicul e în afara istoricităţii. Dar tot antropologia a demonstrat că aceste criterii biologice n-au relevanţă pentru că metisajul social e atît de generalizat la popoarele europene, încît nici antropometria, nici chimismul sîngelui nu duc nicăieri, de vreme ce aceleaşi rezultate se obţin din examinarea unor eşantioane la diferite popoare. Criteriul poate fi aplicat, probabil, la mici enclave tribale din zone primitive, izolate de civilizaţie, studiate de antropologi de talia lui Claude Lévi-Strauss. Dar se pot extinde rezultatele acestor investigaţii pe scară general umană, socotindu-le valabile pentru popoarele europene? Întrebarea e, desigur, retorică. Într-o carte fundamentală din 1934, **Geneza formelor culturii**, P.P. Negulescu dezvăluia, sprijinit pe o bibliografie năucitoare, nu numai eroarea raseologiei dar şi faptul că, bizuindu-se pe istoricitate, românul din secolul XVI nu e acelaşi cu cel din al XIX-lea secol, şi acesta din urmă cu cel din interbelic. Oare n-avea deplină dreptate? Şi, trebuie adăugat în acelaşi spirit, că românul de astăzi e, totuşi, mult deosebit de cel din deceniile interbelice. Apropierile între popoare sînt mai lesne evidente, cu cît urcăm pe scara civilizaţiei, decît deosebirile dintre ele. De vreme ce deosebirile, pe scara evolutivă (chiar şi psihologică), sînt atît de categorice, neputîndu-se identifica elemente cu valoare de permanenţă, mai este posibilă întrebarea cum sîntem? Şi, mai ales, un răspuns creditabil?

Şi, totuşi, întrebarea aceasta e legitimă şi, probabil, încă destulă vreme necesară. Cu toate apropierile dintre popoarele europene (şi nu numai) se pot lesne depista, fie şi în călătorii repezi, anumite diferenţieri între ele. Cele mai multe, ce-i drept, se datoresc stadiilor diferite pe scara civilizaţiei. Dar unele dintre aceste diferenţieri sînt consecinţa, indiscutabilă, a unor trăsături psihologice transmise din generaţie în generaţie. Asta deşi – o acreditează antropologii care îşi merită numele – diferenţierile se stabilesc nu pe calea psihologiei, ci numai pe cea a ambianţei cultural-spirituale. Cred că se poate aprecia că, acum şi destulă vreme încă, la noi şi aiurea spiritele avizate vor continua, legitim, să fie preocupate de identitate şi specific. Asta chiar dacă lucrurile evoluează fatal spre o Europă unită, fără frontiere şi discriminări. E probabil însă că, în spaţiul acestui conglomerat al unificării, identităţi naţionale distincte se vor putea evidenţia în mod necesar. Asta nu înseamnă că vom opera, la noi, cu criteriile moştenirii tradiţionalismului autohtonist osificat care postulase că numai lumea rurală e zăcămîntul specificităţii (diferenţierii), în condiţiile cînd civilizaţia urbană va tinde spre generalizare. Îndrăznesc a crede că tradiţionalismul autohtonizant, care părea – dar nu era – triumfător pînă tîrziu în interbelic, va rămîne numai ca un punct de vedere afirmat cîndva, acum însă inoperant, fie şi pentru că s-au modificat esenţial datele demografiei între sat şi oraş. Este probabil că nici resemnarea fatalistă mioritică, apreciată mult de Blaga şi detestată de Cioran, socotită, drept definitorie pentru specificitatea naţională, îşi va pierde din interes. De asemenea, îndrăznesc a crede că nici aserţiunile (devenite curent de idei în spiritul public interbelic, datorită lui Nichifor Crainic şi Nae Ionescu) potrivit cărora ortodoxia e elementul caracteristic fundamental pentru identitatea naţională a românului nu sînt, cum nici nu au fost, operaţionale. Şi asta pentru bunul motiv – arătat, încă în epocă, de N. Iorga, C. Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, Mircea Florian, M. Ralea, Lucian Blaga – că nu toţi românii sînt ortodocşi şi nu toţi ortodocşii sînt români. Şi o trăsătură unificatoare pentru determinarea identităţii nu se poate alege decît dacă oferă posibilitatea diferenţierii. De vreme ce ortodocşi sînt atîtea popoare din jurul nostru, cum poate fi ortodoxia trăsătura esenţială a specificităţii româneşti? Combinarea ortodoxiei cu latinitatea din fondul etnogenetic românesc nu rezolvă defel chestiunea. Asta nu vrea să însemne că religiosul trebuie ignorat din ecuaţie, într-o perioadă cînd se constată că acum, ca şi mai înainte, se poate distinge, în Europa, o linie despărţitoare între catolicism şi protestantism de o parte şi ortodoxie pe de altă parte. Ce alta este conflictul iugoslav decît şi o ipostază dintre aceste linii deosebitoare şi chiar de demarcaţie? Şi nu se poate spune acelaşi lucru, în alte spaţii continentale, despre islamism sau budism?

Am studiat, ca istoric literar, multă vreme literatura despre complexul ideatic al specificului naţional. Într-o carte din 1980 (**Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea**) am fost nevoit, datorită imensităţii bibliografiei, să consacru peste o sută de pagini analizei acestor puncte de vedere exprimate, polemic, numai în spaţiul unui deceniu (anii douăzeci). Şi pentru că tema acestui număr e preocupată de întrebarea cum este românul, aş alege, din imensa bibliografie existentă, un studiu al profesorului meu, Mihai Ralea. Se numeşte **Fenomenul românesc** şi e publicat în 1927. Aici Ralea observa: "Echilibrul nostru sufletesc se cheamă *adaptabilitate*. Prin el ne deosebim de toată lumea Orientului, dar şi de aceea a Apusului. Există în caracterul nostru excese de lene, de plictiseală, de îndurare, de răbdare excesivă, care ne împiedică de a fi occidentali. Pe de altă parte, găsim în noi iniţiative, o anumită hărnicie în a pricepe ce e bun în altă parte şi a ni-l apropia, o vioiciune în a pricepe imediat mecanismul unei noutăţi, o agerime în a nu fi dezorientaţi şi nici intimidaţi în faţa neprevăzutului, care ne îndepărtează cu mult de apatia indolentă a Orientului". Şi adăuga că funcţia adaptabilităţii exacte şi rapide (care nu e o imitaţie servilă, ci o ipostază şi a originalităţii) presupune inteligenţa dezvoltată, precizînd că, incontestabil, românul este negreşit inteligent. Dar inteligenţa prea lucidă elimină naivitatea, aducînd cu sine scepticismul. E drept, Ralea preciza că adaptabilitatea e un reflex al tinereţii poporului român, care, cu timpul, ca trăsătură distinctivă, va dispărea, lăsînd locul altora. N-a dispărut, adaug, fiind încă, de aceea, caracteristică. Mlădierea propusă recent de dl Răzvan Theodorescu, drept specifică identităţii naţionale, e, cred, o altă expresie pentru adaptabilitatea de care vorbea Ralea în 1927, reluîndu-şi ideea şi în anii treizeci. În **Misticismul**, din 1926, polemizînd cu Nichifor Crainic, observa: "Românul nostru e bonom, mucalit, ascuţit în observaţie şi, ca tot meridionalul, extrem de lucid". Valul de misticism obscurantist care s-a abătut azi asupra noastră e o reeditare a celui interbelic, refuzat de firea nemistică a românului de acum şi de atunci. Pentru a se cunoaşte pe sine, românul trebuie să apeleze la opera lui Caragiale, poate cu deosebirea la **Momente**. Aici se va recunoaşte în ceea ce este esenţial şi caracteristic.

Demagogie sau reconstrucție?

"Catedrala neamului"! S-a vorbit și despre o "catedrală a eroilor revoluției". Cineva pleda, în 1990, pentru o "catedrală a libertății". De ce nu, atunci, și o "catedrală a fraternității"? Sînt, toate, idealuri perfect respectabile.

"Catedrala neamului"! Ea ar urma să aibă 10 000 de "locuri" și un amplasament "de excepție": în parcul Libertății, redevenit parcul Carol, pe locul fostului panteon al oficialilor comuniști. În 1990, cînd responsabilii Bisericii au avansat pentru prima oară proiectul, ei și-ar fi dorit s-o înalțe în simetrie și replică la Casa Poporului. Despre o replică – polemică – să fie vorba sau despre o trainică afinitate cu megalomania ceaușistă? Ca și Ceaușescu, promotorii proiectului sînt fascinați de dimensiunea brută și găunoasă. Ca și el, organizează mîntuirea în bloc a mulțimilor. Ca și el, îndrăgesc proiectul iresponsabil, trecînd cu ușurință peste realitățile imediate ale zilei. Cîte biserici parohiale au imensele cartiere de blocuri ale Bucureștilor? Cîteva, pentru sute de mii de oameni. Pentru toți aceștia ar fi tocmai bună soluția centralizată a unei catedrale izolate într-un parc. Pe deasupra, toate bisericile dărîmate, mutate, schilodite de pe întinsul orașului ar urma să primească astfel o nouă "repartiție" locativă, cantitativ reparatorie: volumul catedralei ar întrece probabil spațiile lor reunite. Însă noua arhitectură, pompoasă și grăbită, pe ele ni le-ar reaminti: prin contrast.

Așa încît, locurile *emblematice* visate pentru proiect nu o exorcizare ne sugerează, ci o continuitate. Nu despre încreștinare ne vorbește "catedrala neamului", ci despre lașitatea mîndră de sine: e ambiția de a administra o palmă comunismului, acum că nu mai e nici o primejdie ca el să răspundă.

Ca și Ceaușescu, oficialii ecleziastici sacralizează ceea ce nu intră sub regimul sfințeniei. Ca și el, acaparează "idealuri" pentru a-și crea justificări. Și astfel, ei fac să pătrundă ambiguitatea, retorica adevărurilor secunde, a sofismelor vinovate în teritoriul Adevărului viu. Acela care a izgonit pe negustori din templu. Cu ce drept, de pildă, sînt numiți "eroi-martiri" cei care au murit la revoluție? Au murit ei pentru credință? Sau pentru libertate socială, exasperați de o minciună și de o umilință cu care oficialitatea ecleziastică se împăca în mod confortabil? Nu jignește ea simultan curajul "eroilor" și neclătinarea în Adevăr a "martirilor"? Nu amestecă ea iresponsabil și oportunist categoriile, asemenea martorului mincinos?

Mai gravă însă decît distorsiunea morală mi se pare propunerea unui spațiu liturgic uriaș. Ceea ce atacă nucleul însuși al exercițiului credinței. Liturghia – doctrina Bisericii de Răsărit o susține – e colaborare între oficiant și credincioși; e dialog de gesturi simbolice și de rostiri care leagă fiecare persoană de preot, în comuna realizare a unei *teologii în act*. Cum se poate menține acest încordat dialog "față către față" dacă în loc să avem de a face cu o *ecclesia*, cu o comunitate orientată spre oficiant, avem de a face cu o imensă mulțime care nu poate decît să "asculte" slujba, transmisă necesarmente prin megafoane? Ce eficacitate de prezență mai poate avea un preot bănuit undeva în fața massei de oameni?

Acest proiect – față de care preoți și chiar unii membri ai ierarhiei au rezerve – sacrifică funcționalitatea liturgică și datele tradiției proprii de dragul unei competiții: fie cu dimensiunile arhitectonice ale comunismului defunct, fie cu ale catedralelor occidentale. E o competiție în care – fără responsabilitate și fără discernămînt – sînt preluate metodele "celuilalt".

Acestea fiind spuse, aș vrea să invoc – la schimb – un alt proiect, întreprins cu modestie, curaj și perseverență. E vorba despre efortul de a reconstrui biserica Cotroceni. Reconstrucție posibilă pentru că echipa condusă de arhitectul N. Vlădescu, care se ocupa de restaurarea monumentului, s-a străduit cu mijloace accesibile în epocă să salveze și apoi să pună la adăpost – în clipa demolării – biserica îmbucătățită. E un efort care intră – mi se pare – în categoria gesturilor cu adevărat reparatorii. D-l arhitect N. Vlădescu a avut amabilitatea să ne ofere un text despre odiseea, încă neîncheiată, a bisericii princiare de la Cotroceni. **(A.M.)**

Nicolae VLĂDESCU
arhitect

Reconstituirea Bisericii Cotroceni

Încă din 1990, S.C. CARPAȚI PROIECT S.A. – în calitate de proiectant general al lucrărilor de restaurare a Palatului Cotroceni – a obținut aprobări pentru a reconstitui biserica. Atît dl Petre Roman, cît și dl Ion Iliescu au susținut în principiu proiectul, din păcate fără urmări concrete, dată fiind lipsa unui beneficiar al lucrării și a fondurilor necesare. Dl Emil Constantinescu, unul din cei mai entuziaști susținători ai ideii de reconstruire, și-a dat deja încuviințarea oficială. S-a elaborat un program de lucru privind activitățile preliminare începerii reconstrucției. Proiectantul general a solicitat, în acest scop, Ministerului Culturii retrocedarea întregului material documentar privitor la monument. Comandat și achitat de Institutul CARPAȚI în momentul cînd s-a luat decizia demolării (în 1984), acest material a trebuit să fie predat atunci în custodie fostului Consiliu al Culturii și Educației Socialiste și, din păcate, a dispărut.

Institutul Carpați a fost de altfel principalul pion care s-a zbătut pentru a salva monumentul de la demolarea din 1984 și, apoi, pentru a conserva optim principalele piese ale edificiului, asumîndu-și riscuri pe care, în disperarea de atunci, echipa implicată nu le-a evaluat la posibila lor gravitate. Tensiunea acelui moment nu făcea decît să confirme funesta premoniție de care eram stăpîniți încă de la cutremurul din 1977, care deschisese și accentuase răni nevindecate, produse în toamna lui 1940.

Conștienți de fragilitatea statului bisericii, am întreprins demersul ce urmărea să convingă Puterea de importanța și necesitatea restaurării. Ing. Dorin Lazăr a efectuat o analiză a modalității de consolidare cu afectarea minimă a specificului și structurii monumentului, lucrare care ar fi costat 8 000 000 de lei (la cursul de atunci). În notele adresate diverselor eșaloane ale Puterii am adus argumente relative la valoarea istorică și laică a clădirii: necropolă voievodală unde odihnea Șerban Cantacuzino, care a contribuit la despresurarea Vienei în 1683, reper major pentru tehnica arhitectonică a epocii, posibilități de valorificare a spațiului etc. Notele au ajuns pe masa secretarului C.C. Petru Enache; i-am cîștigat de partea noastră pe secretarul Vasile Vâlcu, pe coloneii de Securitate Cristea și Simionescu (scuze pentru că nu le știu pronumele), pe g-ral Marin Neagoe de la "Direcția V", pe șeful de cabinet Ion Neacșu de la "Cabinetul 2" și încă alții: dovadă stînd faptul că nu am fost înlăturat de la conducerea proiectului.

În paralel, împreună cu criticul de artă Vasile Drăguț, a fost inițiată o expoziție ce trebuia să sublinieze virtuțile bisericii de la Cotroceni; însă, decizia de demolare precipitîndu-se, ea nu a mai putut fi deschisă. La împlinirea a 300 de ani de la despresurarea Vienei au fost lansate, prin dl profesor Virgil Cândea, în *Magazin istoric*, articole ce relevau importanța Cantacuzinilor munteni. S-a încercat contactarea unor marcante personalități de cultură; unele probabil au încercat ceva, altele au ezitat ori m-au refuzat.

Pentru că în aer plutea temuta decizie, am apelat și la înalții ierarhi ai Bisericii. Prin părintele Poșircă, secretar al Patriarhiei, am putut intra în relație cu Î.P.S. Roman Ialomițeanul, arhiepiscop al Bucureștilor. El a venit în vizită la Cotroceni unde i-am prezentat chiliile, clopotnița și pivnițele restaurate ale palatului voievodal. Am fost atunci beneficiarul unei splendide lecții de cultură bizantină, de remarcabilă ținută academică despre raportul dintre spații și statura monumentală a comanditarului, despre expresia picturii bizantine românești comparată cu pictura religioasă occidentală, despre relația între morfologia spațială a chiliilor și conceptul de locuire țărănesc, mediu din care proveneau în genere călugării etc. Entuziasmat de cele văzute, Î.P.S. mi-a propus o audiență la Prea-Fericitul Patriarh, în vederea solicitării unui sprijin pentru demersul nostru în fața forurilor superioare ale țării. Păstrez o dureroasă amintire, ce mă mîhnește și astăzi, acelei întrevederi care reprezenta ultima speranță. Am fost categoric refuzat: "să nu jenăm, să nu deranjăm..."

O ultimă și disperată intervenție a fost nota adresată C.C.E.S., prin care semnalam necesitatea de a se respecta legea privind inventarierea, efectuarea unor documente și prelevarea a cca. 80 metri pătrați de frescă. Fiind vorba de o necropolă domnească, în care odihnea cel ce nu precupețise nimic pentru apărarea creștinătății și a neamului, se impunea ca deshumarea să se facă după tradiția poporului nostru, oficiindu-se o slujbă religioasă. Evident că acest lucru nu a avut loc. În schimb, s-a ținut o discretă slujbă la reînhumarea făcută în biserica Fundenii Doamnei, grație ajutorului aceleia ce a fost d-na Geta Beldie, căreia îi aducem omagiul nostru.

Cu încuviințarea Arhiepiscopiei Bucureștilor, au fost date în custodie Centrului de concentrare a cărții vechi de la Biserica Stavropoleos toate tipăriturile de la Cotroceni. Celelalte bunuri – veșminte, sfinte vase, sfeșnice etc – au fost duse la M-rea Plumbuita. Catapeteasma și o serie de icoane sînt acum în gestiunea Muzeului Național de Artă. Întreg inventarul litic – numerotat și înregistrat – a fost depozitat la M-rea Cernica. Fresca demontată a fost predată Muzeului de Artă, în vederea restaurării. Astăzi, datorită stăruințelor energice ale d-lui Ioan Opriș din perioada mandatului său de director al Muzeului Cotroceni, tot ceea ce era depozitat la M-rea Cernica se află în incinta Palatului Cotroceni. De asemenea, alte bunuri ce au aparținut bisericii se află în păstrarea muzeului de aici.

În vederea refacerii, s-a luat legătura cu membri ai Comisiei Naționale a Monumentelor și Siturilor Istorice și s-a stabilit poziția ce urmează a fi adoptată pentru reconstruire. Gestul ar fi unul de reparație și această din mai multe motive. Se reface locul ales spre odihnă veșnică de unul din cei mai destoinici Basarabi. Se restituie echilibrul compozițional al incintei palatului. Se reconstituie parțial un lanț de lungă tradiție în ce privește planul construcției ecleziale specific zonei noastre, lanț ce începe cu ctitoria lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș și se încheie (vai!) cu ultimul mare ansamblu de arhitectură din Țara Românească: Văcărești ridicați de Nicolae Mavrocordat. Biserica fostei mănăstiri Cotroceni e poate singura care beneficiază de cadrul său inițial – evident cunoscut de noi. Dacă zidăria și structura nu mai sînt originale, fundațiile au fost salvate, de asemenea toate elementele din piatră; chiar și cele puțin deteriorate pot fi repuse în operă, toate acestea aducînd cu ele fiorul timpului trecut și vibrația autenticității.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Scrisori întredeschise

Timişoara, 18 Ian. 1992

Dragă Norica,

Azi e duminecă; pe patinajul din faţa ferestrelor mele o mulţime de băieţi şi fete alunecă fără griji, în melodia "Valurilor Dunării". Ah! Valsul!

Îţi mai aminteşti "Pe lîngă plopii fără soţ" şi valsul nostru, de odinioară. Şi acum îmi răsună în suflet melodia aceasta veche, de care mi-am legat o duioasă aducere aminte.

Afară ninge. Cu nasul în geam, încerc să număr fulgii care zboară, căzînd obosiţi pe pămîntul îngheţat, dar nu reuşesc. Icoanele vremii trecute se ţes din mieluşei, de o mînă nevăzută, care-mi răcoreşte fruntea înfierbîntată...

M'am sculat tîrziu, la 10: vezi ce leneş sunt.

Şi-aşa n'am făcut nimic, deşi mîine se împlineşte săptămîna de cînd sunt aici, ba, să nu mint, am făcut ceva: am văzut toate filmele şi teatrele: "Marie Antoinette" (film) "Tosca", "Triumful unui geniu" (viaţa lui Schiller – film), "Doctorul" piesă cu I. Manolescu şi nu mai mi-aduc aminte ce. Destul că încă nu am început "cura" (să mă culc la 11 şi să mă scol la 7); o depăşesc: mă culc la 10 (uneori), mă trezesc pe la 4 (ca azi noapte), mănînc şi iar mă culc pînă la 10. Rezultatul se vede: mi-l spune oglinda. Începînd de mîine (să bat în lemn să nu-mi fie de deochiu) voiu începe cura şi şcoala; săptămîna trecută n'am fost decît trei jumătăţi de zi la şcoală, restul am avut vacanţă. M'am distrat puţin, mi-am plătit obligaţiile de "bun sosit", am patinat, am văzut filme şi am aşteptat dumineca să merg să joc "rummy".

În 23 Ianuarie avem "Balul tradiţional", păcat că Blajul nu-i mai aproape, că te-ai trezi cu o invitaţie la cel mai frumos bal al sezonului, la Tmş. Mă voiu duce şi eu, ca să mai prind cîte ceva pentru vreun bal pe la noi.

Ce-ţi fac colegele de cameră? Desigur vor afla că ai primit o scrisoare de la Tmş., deci nu tăgădui, şi transmite-le salutări din parte-mi. Cînd mă gîndesc la tine, le văd şi pe ele, fiindcă formaţi un "tot", din care tu eşti totul. Ce se mai aude pe la voi relativ la noi?

Cu drag,
Nicu

Jurnal de călătorie

Smirna duminică 10 august '97
am zburat ca Pasărea Pheonix, lăsînd în urmă zavera iscată de-un Şantier Etern (care rimează cu Oraşul Etern), şi încerc (din mers) să intru în pasul pelerinului...
cè văd aici?
străzi foarte vii, cu claxoane ca la Bucureşti, lume-lume, baticuri, aur, marea, papuci, aur, bumbacuri, geamii (da' ageamiu de unde vine?...) Agora, pustie şi prăfuită, înconjurată de un alt fel de ruine, locuite însă; Kadifecale – cetate bizantină din sec. IV î.Hr. – unde se dau copiii în leagăne (să fie varianta Disney-Land-ului transpusă local?); muzeul arheologic – plin de greci şi grecoaice, odată frumoşi şi întregi; ceai de mere, scăunele, scoici cu lămîie la fiecare colţ de stradă, cîte-un turc care te îmbie să-i încerci narghilelele, cafele turceşti şi... turci.
vînzătorul de îngheţată din autogară – mi-a făcut 1001 giumbuşlucuri cu îngheţata prin aer, a lovit lingura de un clopot de aramă şi cînd să o primesc – rămîneam mereu cu cornetul gol.
şi tot felul de surprize lingvistice: cat, kîrmîzî (roşu), tanam, ioc, para, ciorap, bame, fasole, haide.
au venit cafelele. păi sigur, cu caimac!

Sarimoakli, 11 august '97
un fel de 2 Mai peste 7-10 ani.

Totalitara indignare

O problemă mai mult decît serioasă – aş zice capitală – în această Ţară a Surîsului este indignarea. Indignarea – cu cele două faze premergătoare: clocotul şi mînia – e cea care dă glas celor mai puternice sentimente cetăţeneşti, naţionale şi religioase în faţa celor 4 vînturi, uneori 5, care sînt, dacă am lua-o în sistemul chinezesc de numărătoare metaforică, acestea trei: vîntul preţurilor, vîntul corupţiei şi vîntul sărăciei, care toate la un loc se strîng într-un singur (cu)vînt: porcărie!

Totul fiind o porcărie, totul cere indignare. În afară că-i totală – aici nu merg jumătăţi de măsură că sună a împăciuitorism – indignarea are, la rîndul ei, alte patru sau cinci caracteristici:

în primul rînd, e rapidă – clocotul, mînia şi glasul făcînd una, într-o secundă, de la prima privire, ageră şi pătrunzătoare; cu cît întîrzii în indignare, cu atît eşti mai vulnerabil şi nu e bine; un indignat rapid ştie să scuipe şi să strivească pe orice lent neindignat, demascîndu-l fie ca trădător de ţară, fie ca "un nesimţit, pur şi simplu";

e, după aceea, facilă – în sensul de uşoară, la îndemîna oricui, la mintea fiecăruia, ca orice şlagăr bun şi vesel pe care-l prinzi, "din prima", ca în muzica zisă şi ea lejeră; grea, să zicem ca muzica lui Wagner, e doar răbdarea de care toată lumea s-a săturat; facilitatea indignării e atracţioasă, e populară, place, precum "amorul e un copil pribeag", "la donna e mobile" sau sîrba în căruţă, melodii la care nimeni, fredonîndu-le, n-o să stea să se gîndească prea mult şi complicat; în Ţara Surîsului unde totul e luat uşor şi numai detractorii văd un rău în asta, dar ce e rău în asta?, să iei uşor lucrurile cer milioane de filosofi! – indignarea, lacrima, plînsul, ţipetele se înscriu şi ele în legile acestei aerodinamici;

pe urmă, se mai cere indignării să fie selectivă; adică oaţă, deşteaptă; nu poţi, nu trebuie, e o curată tîmpenie să fii indignat şi împotriva Puterii şi împotriva Opoziţiei, indiferent cine-i la Putere şi cine în Opoziţie; nu e voie să fii indiferent la politichie cînd clocoteşti şi dai glas; trebuie să fii cu ochii în patru – ceea ce iar nu e greu, să fim serioşi! – ca să ţii cu cel ales din prima clipă a urii născute, cum am precizat, rapid şi uşor; dacă indignarea glisează, flotează, alunecă din selectivitatea ei precisă, există pericolul de a fi socotit oportunist şi supus expresiilor de mînie care ţîşnesc, cu maximă intensitate, la auzul acestui cuvînt odios, scîrbos, mai dezgustător ca oricare altul; un exemplu – şi el facil, ceea ce nu-i scade din puterea de zbor – este chiar această problemă a surîsului emblematic pentru Ţara aceasta; ani de zile, zîmbetul fostului preşedinte a obsedat mintea, pamfletele şi strigăturile Opoziţiei; vine ziua cînd omul cade democratic, nu sub gloanţe, ci în alegeri; vine vremea cînd noua Putere, ani de zile încruntată, trece la recuperarea surîsului; persoane dintre cele mai intransigente, surîzînd larg şi îndelung, explică în cuvinte grave de ce e necesară starea de veghe, zi şi noapte, la căpătîiul naţiunii; cu cel mai inocent şi mai inadecvat surîs se demonstrează că nu e permis să cedăm din principii; iese o gravă rîzgîială; totuşi nimeni nu observă – fie şi surîzînd benign – hazul care rezultă din înlocuirea unui zîmbet fost prezidenţial cu un altul, mai civil, mai non-guvernamental, dar nu mai puţin nepotrivit; fiindcă avem mîniile selective. De aici decurge principala excepţie de la legea indignării generale: este interzis a fi indignat de/pe sine însuşi.

În sfîrşit, i se mai cere indignării să fie consecventă pînă la permanenţă, mai ceva decît revoluţia troţkistă, şi obligatorie, ca munca sub dictatură.

În lumina acestor caracteristici, se vede limpede că devine tot mai periculos şi mai subversiv a fi, cu zilele, neindignat, a sta blînd în banca ta, chiar şi fără un cont. E semn de opinie separată, de falsă înţelepciune, de egoism, de apolitism, de echidistanţă (o prostie, există doar cîtmaidistanţa!), riscînd să cazi sub focul încrucişat (alt foc nu se mai cunoaşte!) atît al Opoziţiei cît şi al Puterii care au în comun detestarea blîndeţii; aici se găsesc ele a fi anti-mioritice! Susţin că merită riscat. Înainte de a fi lichidat, s-ar putea să trăieşti momente unice de dezvăluire a adevărului – şi pentru ce altceva am venit pe lume dacă nu pentru adevăr, dreptate, justiţie etc.? O asemenea clipă a fost aceea din noaptea eclipsei totale (pînă şi cosmosul e obsedat de acest cuvînt) de lună; atunci un mediocru moderator a avut, totuşi, curajul de a-l întreba pe un turbat care anunţă de cîţiva ani că, la 24 de ore după ce ia democratic puterea, îi va aresta pe toţi speculanţii: "da' cum veţi face asta în 24 de ore? de unde aveţi evidenţa asta?" Turbatul a zîmbit larg şi crud ca orice intransigent: "Păi eu îi monitorizez!" Moderatorul a insistat: "Totuşi, chiar aşa, în 24 de ore...?" Dunăre-voinicul şi-a strîns, ca marele fluviu, apele, murmurînd, bonom şi şmecher, aproape biruit de propria sa omenie: "Dom'le, nu mă lua la bani mărunţi! Eu sînt şi orator!" Într-o noapte a eclipsei totale de lună, s-a făcut o imensă lumină; uneori, parcă merită trăit pentru asemenea eclipse totale de inteligenţă.

Radu COSAŞU

era să uit. În Izair, circumciziile, ca botezurile, de vuieşte tot oraşul de claxoane care însoţesc **alaiul**, iar împricinatul – cu pelerină din satin kîrmîzî sau alb, ornată cu blăniţă, sceptru şi turban – trăieşte probabil cea mai importantă zi din toată copilăria, da, claxoane şi tobe, în faţă un camion din care cineva filmează cu cameră-video marele eveniment.

azi în Ayvalik
orăşel în toată legea odată – acum o staţiune pe litoralul vestic – invadată de turişti care cumpără lucruri de-un suvenir-două; dacă intri mai adînc pe străzile strîmte, descoperi casele greceşti, toate aproape părăsite şi în ruină, cu un afiş: SATILIM şi un număr de telefon – probabil de vînzare.
germana a devenit o a doua limbă oficială (s-audă Funar foc se face!)
prăvăliile, toate, deschise pînă în miez de noapte şi te poţi tocmi pînă la ziuă.
o circulaţie nebună care funcţionează miraculos; poliţiştii – au cred cu totul alt rol decît în ţară – sînt postaţi pentru ca nu cumva vreun vehicul să se oprească, şi nicidecum contrariul.
în Ayvalik – biserica grecească, devenită moschee, intrare cu fronton neoclasic şi capiteluri.
turcii, foarte amabili şi zîmbitori, cu cît te păcălesc mai tare, cu atît devin mai amabili; topazul, pentru care m-am tîrguit două zile, nu-i tocmai din cel mai nobil. bine că măcar n-au scos şi piatra scumpă şi adevărată...
mare noroc, efendi dragă!

îndoieli identitare
la Barcelona acum 2 ani m-au luat de spanioloaică, aici e a treia oară cînd îmi vorbesc în turcă. zîmbesc cu subînţeles. nu ştiu cum e mai bine – să te confunzi cu o fizionomie tradiţională sau să fii dintr-o ochire demascat drept străin sau pelerin.
cel mai caraghios – fiindcă există şi variante intermediare – cînd eram în Germania îmi vorbeau destul de clar şi eliptic: "Weher, aus Turkei?". îmi venea să le spun: "Ich, andere haustelle – nu-s ce credeţi voi!".
aş colinda aşa lumea să mă tot caut şi să mă regăsesc în ochii celorlalţi.

în Bazar
oameni-afiş
oameni-călăuză
oameni-strigături
oameni-ceai-de-mere-în-pahare-foarte-mici
oameni-cafele-turceşti
oameni-tăvi-cu-covrigi-pe-cap
oameni-temenele
cam aşa

Oana DAVIDESCU

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Următoarea apariţie

ROBERT MUCHEMBLED
Magia şi vrăjitoria în Europa din Evul Mediu pînă astăzi

Bestselleruri Humanitas
în tiraje noi

MIRCEA CĂRTĂRESCU
Orbitor. Aripa stîngă

MIRCEA ELIADE
Memorii, 1907-1960

GABRIEL LIICEANU
Jurnalul de la Păltiniş
(ediţie nouă)

H.-R. PATAPIEVICI
Politice / Ediţie adusă la zi

CENTRUL SOROS
PENTRU ARTĂ CONTEMPORANĂ
anunţă
programul de rezidenţe culturale
în străinătate
pentru specialişti în domeniile:
arte vizuale, muzică, dans, teatru, film

Programul se adresează teoreticienilor, istoricilor şi criticilor din domeniile mai sus menţionate şi presupune o bursă de documentare de două săptămîni la Veneţia în vederea realizării unui proiect de cercetare.

Participanţii trebuie să prezinte un curriculum vitae, *un proiect cultural care să demonstreze utilitatea unui sejur de două săptămîni la Veneţia şi două recomandări.*

Beneficiarii burselor vor trebui să finalizeze stagiul de documentare printr-un text care să poată fi fructificat prin publicarea într-o revistă de cultură.

LOCUL: Institutul Român de Studii şi Cercetări Umaniste – Veneţia, Canareggio 2214

PERIOADA DE DESFĂŞURARE: Două săptămîni în perioada 1 noiembrie – 20 decembrie 1997

DATA LIMITĂ DE DEPUNERE A PROIECTULUI: 20 octombrie 1997

Informaţii suplimentare puteţi obţine la Centrul Soros pentru Artă Contemporană, Calea Victoriei 141, et.2, sect. 1, Bucureşti, tel./fax. (01) 311.21.92, 311.21.93

În zilele de 25-26 septembrie a.c., Biblioteca Academiei Române va sărbători 130 de ani de la înfiinţare.

Cu acest prilej va avea loc o suită de manifestări culturale (Şedinţă festivă în Aula Academiei Române, vernisajul unei Expoziţii documentare, o amplă Sesiune de comunicări ştiinţifice pe trei secţiuni) la care vă invităm.

Adresa noastră este: Calea Victoriei nr. 125, sector 1, Bucureşti. Pentru eventuale informaţii: tel. 650.30.43 şi tel./fax 650.74.78.

Vă aşteptăm şi vă mulţumim.

EST-EST: splendoare şi mizerie după anul miracolelor

Fundaţia Culturală Română organizează reuniunea internaţională Est-Est, la Bucureşti şi Sibiu, în perioada 24-29 septembrie 1997.

Intitulată sugestiv *"Splendoare şi mizerie după «anul miracolelor»"*, întîlnirea propune spre dezbatere subiecte care se regăsesc constant în publicistica Europei estice şi în toate marile dialoguri intelectuale purtate asupra evoluţiei civilizaţiei europene şi a crizelor ei profunde. Nevoia de a defini conceptele politice se va oglindi în topica reuniunii *"Ce trece azi drept politică în ţările noastre?"*, *"Confruntarea cu trecutul şi problema dosarelor"*, *mentalitatea de "eternă victimă a istoriei", mit şi istorie într-o societate redefinită, responsabilitatea sau iresponsabilitatea intelectualilor în momentul marilor rupturi de civilizaţie şi amurg al ideologiilor, realitatea multiculturală a Europei răsăritene şi centrale, rolul instituţiilor legale în consolidarea democraţiei în Europa de Est.*

Şi-au anunţat participarea politologi, sociologi, istorici, eseişti, ziarişti şi analişti de marcă, dintre care: Adam Czarnota, Ales Debeljak, Catherine Durandin, Timothy Garton-Ash, Peter Gross, Irena Grudzinska-Gross, Eva Karadi, Claude Karnoouh, Gail Kligman, Ivan Kristev, Martin Krygier, Darina Malova, Jirina Siklova, Jan Urban, Peter Vodopivec etc.

Cu ocazia acestui colocviu vor fi lansate volumele *"Foloasele prigoanei"* şi *"Lanterna magică"* aparţinînd istoricului britanic Timothy Garton Ash, traduse în limba română de Catrinel Pleşu şi Corina Popescu şi editate de Fundaţia Culturală Română.

Cronica literară de tranziţie

Limba română, ieri şi azi (semnalări)

(Pe cei care, realmente, "urmăresc" rubrica de faţă, îi anunţ că în centrul viitoarelor comentarii se vor afla Andrei Oişteanu şi, respectiv, Ted Anton. Acum, însă, mă bate gîndul că e potrivit ca în această săptămînă să vă semnalez cîteva opuri proaspete – cu o excepţie – referitoare la limba română).

Excepţia e un studiu mai vechi (conceput din 1988, apărut în carte, amplificat, în 1994) al lui Sorin Antohi, intitulat **Cuvintele şi lumea. Constituirea limbajului social-politic modern în cultura română**, aflat în volumul ***Civitas imaginalis – Istorie şi utopie în cultura română***, Ed. Litera, pp.136-174), volum pe care mă mustru că nu l-am consemnat la timpul său. Studiul este de o densitate excepţională şi ceea ce-mi pot permite aici e o fugace ochire. Sorin Antohi investighează ce s-a întîmplat cu limba română în prima jumătate a sec. al XIX-lea, în special între 1821 şi 1849, de pe meterezele unei fenomenologii hermeneutice. De ce acea perioadă? Pentru că, aşa cum scria ***Albina românească*** în 1844, *"şepte milioane de români sunt cuprinşi de febra filologică şi necontenit se îndeletnicesc a-şi lămuri limba, scriptura şi istoria"*. Sau, cu o butadă a lui Sorin Antohi, fiecare **logofăt** devine **logothet**, fondator de limbă. Era o vreme de mutaţii brutale, de "amestec al limbilor" (Ion Codru Drăguşanu), terminologia feudală şi fanariotă agoniza, cea modernă prolifera năucitor de polimorf. Inteligenţia purtătoare de suflu nou fie sădeşte păduri de vocabule noi, glosate insistent şi ostentativ spre a fi elucidate şi impuse opiniei publice (ceea ce mass-media de azi nu fac îndeajuns!), fie dă curs paroxistic procedeului *derivării*, ceea ce-l face pe autor să vorbească îndreptăţit de o *"creolizare a românei"* (p.142) în epocă, fie recurge la o *"sinonimie* **sauvage**", într-o veritabilă *"beţie a posibilului"* lingvistic. Şcoala Ardeleană dăduse *Schwung*-ul decisiv primenirii limbii (fără a diminua meritul lui Cantemir), moldovenii şi regăţenii întreţesc flacăra iluministă (Negruzzi, Ghica, Kogălniceanu, Asachi), filologia alimenta ideologia şi viceversa, lupta cu *"neajungerea"* limbii e spectaculoasă şi rezultatul e un idiom de tranziţie (Şt. Cazimir), o *"lingua franca a unei lumi heteroclite"* (p.138), o *"limbă nehotărîtă"* (p.140), bulversată iniţial între bonjurişti şi tombatere, trecînd însă vertiginos de la un *esperanto* cosmopolit şi pestriţ (ocidentalo-balcanic), de la un *pidgin* euro-mălăieţ, la supleţile şi rafinamentele de doar după cîteva decenii ale unui Eminescu. Sorin Antohi face cu mînă sigură analiza ideo-, filo- şi sociologică a acestui fascinant fenomen, cu multe corespondenţe (mutatis mutandis) în ziua de azi, căci (nu-l citez prima oară aici pe Croce) *ogni vera storia e storia contemporanea.*

*
* *

A doua carte pe care vreau s-o semnalez este ***Gramatica limbii române*** a profesorului Dumitru Irimia, apărută recent la Ed. Polirom din Iaşi. Firește că nu se cuvine să intru aici în detaliile unui adevărat tratat de gramatică (544 de pagini cu corp mic). Ceea ce socot că trebuie să ştie cititorii *Dilemei* este că întreg *cuvîntul introductiv* al autorului este consacrat unei singure probleme, şi anume: caracterul incorect şi arbitrariu, din punctul de vedere ştiinţific, al Hotărîrii Academiei Române din 17 februarie 1993 privind redarea în scris a sunetului *î* prin literele *â* şi *î*, în funcţie de poziţia lor în cuvînt. Concluziile prof. Dumitru Irimia sunt tranşante: *"1. Modificările au fost impuse cu mijloace şi prin modalităţi intrînd în contradicţie cu principii fundamentale ale desfăşurării autentice a vieţii ştiinţifice şi culturale într-o societate deschisă şi matură. 2. Modificările nu au întemeiere ştiinţifică"*. La punctul 1, autorul arată că Academia anilor '90-'93 a ignorat *"total şi arogant"* opinia facultăţilor şi a institutelor filologice, a lingviştilor români şi străini (E. Coşeriu, Alf Lombard, Mioara Avram, Ion Coteanu etc.), apeluri ale unor conferinţe şi congrese filologice. Argumentaţia la punctul 2 se sprijină pe autoritatea marilor cărturari sau literaţi (Al. Philippide, G. Pascu, A. Scriban, E. Lovinescu) care au folosit consecvent, încă de la începutul acestui secol (deci nici o legătură cu vreo decizie "comunistă"!) litera *î* (exceptînd cuvîntul *român* şi familia sa) sau care au pledat, în acest sens, pentru simplitatea sistemului ortografic românesc pe principiul fonetic (Maiorescu, Rădulescu-Motru, Scriban). Urmează argumentele care ţin de caracterul sistemic al limbii, imbatabile, ca de exemplu: alternanţele *î/i* (tînăr-tineri, cuvînt-cuvinte, sfînt-a sfinţi, vîndut–a vinde); *î* ca variantă populară a lui *i* (simt-sîmt, ţine-ţîne, stinge-stînge); gerunziul (iubind-urînd) ş.a., toate probînd adînca congruenţă dintre *i* şi *î* în limba română şi aberanţa înlocuirii celui din urmă cu *â*. Nădăjduiesc ca apariţia acestei gramatici să relanseze discuţia asupra inutilităţii şi "nocivităţii" (în plan logic, ştiinţific, didactic) a lui *â* şi revenirea, cît nu e prea tîrziu, la bun-simţ.

*
* *

În ciclul "Limba română şi relaţiile ei cu istoria şi cultura românilor" din cadrul "Conferinţelor Academiei Române", Mioara Avram a susţinut prelegerea ***Anglicismele în limba română actuală***, publicată de curînd în broşură de Ed. Academiei Române. După cîte "valuri" produce subiectul în opinia publică, lucrarea ar fi trebuit să aibă un tiraj de masă! Foarte multă lume e necăjită de coca-colizarea limbajului de azi, şi nu întotdeauna mîhnirea e neîntemeiată. Mioara Avram tratează chestiunea cu impecabilă cumpătare, găsind drumul cuvenit între alarmă şi înţelegere. Autoarea trece în revistă mai întîi "rudele" bătrîne ale nou-venitelor anglicisme (ex.: marketing-marfă, marchidan, miercuri, iarmaroc, mercerie). Este respinsă etichetarea maniheistă: "utile" şi "inutile", dar dubletele sunt considerate fără rost (cazinou-casino, discont-discount, budincă-pudding etc.). Periculos este abuzul cantitativ de termeni englezeşti, care opacizează multora textul. O secţiune amplă e dedicată modalităţilor de adaptare a împrumuturilor din engleză (leader-lider, match-meci, out-aut, safe-seif); aici persistă încă multe dificultăţi şi ezitări. Ca şi în privinţa calcurilor gramaticale sau a coliziunilor omonimice (promovare =? reclamă; bord =? conducere; formal =? oficial; training =? trening). Nu sunt neglijate influenţele în materie de formare a cuvintelor sau de frazeologie şi stilistică. Bref, un studiu care pică la ţanc, descriind şi deslușind cu rigoare cartesiană un subiect larg şi în plină desfăşurare.

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

ROMÂNIA PROFUNDĂ FAŢĂ CU STUPEFIANTELE

Prezenţa tot mai mare a pacienţilor în pavilionul de dezintoxicare recent înfiinţat la Bucureşti e unul dintre puţinele fapte sigure în materie de consun al drogurilor în România. Nu există elev de liceu care să nu evoce, cu un aer expert, colegi sau cunoştinţe înconjurate de un soi de aură de prestigiu datorat manipulării unor misterioase ţigări cu parfum greu. Apoi, sînt ştirile despre capturi de droguri aflate în trenuri sau camioane şi micile portrete TV de toxicomani. Şi, mai departe? Fenomenul nu e, deocamdată, măsurat într-o Românie considerată a fi, cu precădere, ţară de tranzit şi, cel mult, teren favorabil drogurilor uşoare, "recreative". Şi cehii au crezut acelaşi lucru. Pînă cînd, în urma unei anchete publicate anul trecut, au constatat că tinerii din Praga iau cu mult mai multă heroină, LSD şi amfetamină decît cei din Amsterdam!

Pavilionul nr. 16

La spitalul 9 din Bucureşti s-a deschis de aproximativ un an o nouă secţie. Un pavilion pentru toxicomani. Am fost acolo să văd *cine, de ce* şi *cu ce* se "intoxică" în România. La poartă nu exista pază, deşi în holul de la intrare era afişat un consemn foarte sever, adresat unui presupus gardian. În prima clipă, locul mi s-a părut pustiu şi mi-am zis că e probabil vorba de o instituţie destinată viitorului, o sinecură pentru cîţiva medici avangardişti, în aşteptarea capitalismului decadent. N-au trecut însă cîteva minute, pînă cînd au început să apară indivizi în pijamale şi treninguri, tîrşîindu-şi papucii pe cimentul din hol. Toxicomanii. Păreau să fi ieşit de la masă. Băieţi sau bărbaţi tineri, ceva mai agitaţi şi mai gălăgioşi decît pacienţii unui spital obişnuit. Erau şi cîteva fete. La un moment dat, au intrat şi două ţigănci cu fuste care au început a-şi striga fiii să coboare de la etaj. Apoi a venit un domn îngrijorat, îmbrăcat bine, care şi-a introdus feciorul spăşit în cabinetul doctorului. Într-un cuvînt, atmosfera s-a animat, a devenit interesantă. Iar în tot acest peisaj, din cînd în cînd, îşi făceau apariţia un fel de umbre galbene, în pijama, fiinţe care mie unul mi se păreau inexplicabile şi de coşmar. Se strecurau încet, încet şi fără zgomot, către bucătărie sau către cabinetul asistentei şefe. Dar n-am apucat bine să mă gîndesc la ei, că pe uşă a dat buzna un tînăr tremurînd, pe care ceilalţi au părut a-l recunoaşte imediat şi au făcut cerc în jurul lui, bombardîndu-l cu întrebări: "De ce-ai venit? Paralele? Cînd ai tras-o ultima oară? Alaltăieri? Înseamnă că eşti terminat." Şi omul părea chiar "terminat", avînd figura descompusă, muşcîndu-şi buzele cu disperare şi frecîndu-şi braţele ca pătruns de friguri. O scenă binecunoscută de altfel, din filmele americane. Toxicomanul rămas fără banii necesari dozei zilnice. Pe deasupra, nenorocitul nici nu mai avea acte (susţinea că i se furaseră) şi se temea că din acest motiv i se va refuza internarea. Pînă să fie primit de doctor, se agăţa de fiecare asistentă pe care o vedea, cerînd insistent un medicament care să-l calmeze. Ceilalţi îl priveau compătimitor, ca unii care ştiau ce ştiau. Toţi, fără excepţie, fumau. Ţigară după ţigară. Viciu neînsemnat. Discuţiile lor se învîrteau în jurul aceluiaşi subiect: drogurile. Din cînd în cînd îşi dezveleau braţele pentru a-şi arăta unul altuia zonele tumefiate de injecţii. Făceau haz şi se gratulau reciproc cu vorbe ca "degeneratule", "drogatule". Uneori rîdeau de cîte cineva care n-avea înţepături: "Eşti încă la folie?" Aveam să aflu de la doctorul Bengescu, şeful secţiei, că termenul se referea la inspirarea drogului de pe *o folie* de staniol, printr-un tub. Toţi cei pe care-i văzusem erau aşadar dependenţi de heroină, iar majoritatea parcurseseră etapa fumatului şi a inspiratului pe nas, fiind deja în faza injecţiilor. O altă enigmă pe care mi-a descifrat-o doctorul Bengescu a fost aceea a umbrelor galbene, oamenii aceia spectrali şi mult mai vîrstnici decît heroinomanii. Erau persoane dependente de diazepam, de meprobamat sau de alte asemenea pastile şi care urmau, la rîndu-le, o cură de dezintoxicare. De altfel nici tinerii narcomani nu sînt străini de astfel de medicamente cu care îşi "lungesc" heroina. Pisează diazepamul, amestecîndu-l cu heroină şi îl introduc apoi într-o ţigară obişnuită. Fumează pînă se îmbată. O fată mi-a explicat chiar că diazepamul e singura ei alinare atunci cînd nu are destui bani pentru heroină. Un altul mi-a spus că înainte de tratament nu rezista mai mult de patru ore fără o doză. Tînărul în criză a reuşit să îngaime şi el printre frisoane cum că drogurile îl costă 4-5 sute de mii de lei pe zi. A început "să tragă" de trei ani şi a venit pentru a doua oară la dezintoxicare. Dar nu e el *recidivistul* cel mai înrăit. De fapt, puţini dintre ei vin la spital din dorinţa sinceră de a scăpa de droguri. O parte ajung acolo atunci cînd li se termină banii. Stau două săptămîni la tratament şi aşteaptă ivirea unor soluţii financiare care să facă posibilă reluarea injecţiilor. Alţii fug din calea poliţiei. Sînt narcomani şi traficanţi în acelaşi timp, iar cînd se simt urmăriţi se duc la spital. Pavilionul nr. 16 e un bun azil pentru ei. Oamenii legii n-au ce căuta acolo. Toate aceste întîmplări se petrec în Bucureştiul anului 1997.

Creşterea toxicomaniei româneşti

Consumul de droguri a devenit îngrijorător de circa un an de zile. Dacă în ultimele opt luni ale anului trecut au fost internaţi la dezintoxicare 100 de pacienţi, în primele opt luni ale anului curent au fost 300 de internări. Din ianuarie 1997 a crescut masiv şi proporţia cazurilor de drogare prin injecţii. Chestiunea ia amploare şi în provincie, încet dar constant, în special în centrele universitare. După Bucureşti urmează Constanţa. În toată ţara sînt doar trei medici specializaţi în domeniu, doi la Bucureşti şi unul la Constanţa. La Spitalul de Urgenţă s-a înfiinţat un serviciu de reanimare a celor afectaţi de supradoze, care de obicei ajung acolo cu salvarea, în comă. După reanimare li se recomandă să meargă la dezintoxicare. Unii acceptă, alţii nu. Serviciul pentru toxicomani de la spitalul Gh. Marinescu, nu primeşte pacienţi aduşi de poliţie sau de salvare. Nu-i internează decît pe cei care vin de bună voie. Deocamdată însă, lanţul terapeutic nu e complet. Nu se tratează decît dependenţa fizică de droguri, nu şi cea psihică. Nu se face psihoterapie şi nici n-au fost create aşa-numitele comunităţi terapeutice, cum există în Occident, în care pacienţii să se autogospodărească sub supraveghere de specialitate şi să uite de droguri. Dr. Bengescu vrea să pună bazele unei reţele ANIT (Asociaţia Naţională de Intervenţie în Toxicomanie) după modelul european, dar încă nu există destule fonduri. În condiţiile actuale, foarte mulţi dintre cei dezintoxicaţi, după trecerea celor două săptămîni de cură, se întorc în acelaşi mediu, regăsindu-şi vechiul anturaj şi, bineînţeles, vechiul viciu.

Tertipurile plasatorilor

Multă vreme s-a bătut monedă pe ideea că, deşi România e unul din traseele importante ale traficanţilor de droguri (dinspre Orient spre Occident), nu e o bună piaţă de desfacere, din cauza sărăciei. Iată însă că oamenii ştiu să facă rost de bani pentru aşa ceva. Şi nu e vorba de marijuana sau haşiş, aşa-numitele droguri uşoare, ci de-a dreptul de heroină, care domină deja piaţa românească într-o proporţie covîrşitoare. O ţigară costă circa 200 de mii de lei. Cea mai simplă metodă de a cîştiga aceşti bani e implicarea în trafic. Vînzînd altora şi făcînd reclamă drogurilor, persoanele dependente pot să-şi obţină propria doză. Pe lîngă sănătate îşi mai riscă astfel şi libertatea (de la 15 la 25 de ani închisoare). Vîrstele consumatorilor sînt de obicei între 17 şi 25 de ani. Mediile sociale din care provin sînt foarte diverse şi nu se poate trage nici o concluzie de aici. Sînt studenţi şi elevi, oameni educaţi şi oameni cu şcoală puţină, domină bărbaţii dar sînt şi destule femei, sînt oameni înstăriţi care-şi pun la bătaie întreaga avere, a lor sau a părinţilor, dar şi oameni săraci care se descurcă incredibil cînd e să-şi obţină prafuri pentru iluzii. Singurele caracteristici comune sînt tinereţea şi un fond psihic labil, dacă nu cumva chiar psihopat.

Poliţia are acum o brigadă specială *antidroguri*. Pentru trafic sau deţinere de stupefiante, anul trecut au fost arestate 188 de persoane. Totuşi, poliţiştii se plîng că legea e proastă iar traficanţii sînt greu de înfundat. Uneori, narcoticele se vînd chiar în buticuri. Patronii recurg la o şmecherie. Plasează pliculeţele în locuri ascunse, dar dincolo de tejghea (pe lampă, deasupra uşii etc.) Cînd poliţia le descoperă, ei neagă că ar fi ale lor. Altcineva, nu se ştie cine, le-ar fi pus acolo. Cei de la brigada antidroguri spun că au fost cazuri cînd în acelaşi butic au găsit droguri de mai multe ori la rînd. Ei i-au arestat pe patroni iar procuratura i-a eliberat. Probe neconcludente. Se pare că lucrurile încep să se complice. Un alt semn că traficul se înrădăcinează este că pe lîngă zonele de acum tradiţionale pentru vînzarea narcoticelor, în preajma complexelor studenţeşti din Grozăveşti şi din Regie, comerţul s-a extins şi în popularа şi aglomerata Piaţă a Sudului. Următoarele obiective ale negustorilor par a fi ieşirile de la metrou. Deşi poate ne e destul de greu să ne imaginăm România profundă faţă cu stupefiantele, iată că lucrul se întîmplă.

Andrei MANOLESCU

Socio-hai-hui

Recursul la tradiţie

Ia-ţi mireasă ziua bună

Un prieten mi-a atras atenţia asupra unei invitaţii la nuntă pe care tocmai o primise din Franţa: "Vezi cum e la ei? «Gigel şi Maricica vă invită la nunta lor». La noi, părinţii sînt cei care fac invitaţia. Urmează naşii şi doar pe urmă, pe undeva, vin mirii!"

Întîmplarea a făcut ca tocmai atunci să fi primit şi eu o invitaţie, la botez de data aceasta, tot de pe undeva din Vest. Nici măcar aici nu apăreau părinţii. Micuţa nou născută îşi anunţa venirea pe lume şi intenţia de a se boteza.

Aceste invitaţii sînt, desigur, nişte formalităţi. Dar nu este chiar întîmplător că aceste formalităţi diferă între ele în acest fel. La noi, familia este într-adevăr aceea care organizează viaţa tinerilor, inclusiv nunta lor. Ce părinţi serioşi şi responsabili ar accepta, de pildă, să nu se ocupe de toate, la căsătoria copiilor lor, de la invitaţii pînă la jocul miresei? La *ei*, dimpotrivă, individul se ocupă singur de problemele sale şi îşi afirmă individualitatea, fie şi în joacă, încă de la naştere.

Dincolo de această constatare, cît se poate de sociohaihui, se află o realitate cît se poate de complexă. La noi, părinţii se simt datori să-şi asume o serie de îndatoriri aparent tradiţionale, în timp ce copiii sînt înclinaţi să-şi impună o serie de drepturi aparent moderne.

Primii îşi protejează progeniturile: "doar e copilul meu!" Totul se petrece ca şi cum aşa ar fi de cînd lumea, iar aceasta ar fi valoarea centrală a familiei. De fapt, de cele mai multe ori, această protecţie este mai degrabă o proiecţie, iar sursa ei este mai mult o frustrare personală decît o normă colectivă.

Ceilalţi îşi resping părinţii. Sau în orice caz refuză dependenţa de aceştia, în numele lumii de acum. În fapt, de cele mai multe ori, acest refuz este mai mult o aspiraţie decît o responsabilitate asumată.

Astfel, noile generaţii scoase pe piaţă de către familiile lor sînt crescute într-un sistem de valori pseudo-tradiţionale, pe care nu le mai acceptă şi visează la un sistem de valori pseudo-moderne, pe care încă nu-l cunosc. Ceea ce rezultă, în final, este un individualism protejat, o independenţă asistată.

Pe scurt, o struţo-cămilă socială.

Vintilă MIHĂILESCU

Telalii fără fruntarii

Basme cu zîne şi bancuri cu bule

Prima reclamă românească la o apă minerală – am văzut-o acum cîţiva ani, la una din televiziuni, într-una din emisiunile de la ore de vîrf dedicate (cică) unora din festivalurile de film. Era de fapt unul din rarele prilejuri de a difuza spoturi publicitare ale unor mărci prea slabe pentru a-şi cumpăra spaţiu în obişnuitele calupuri de reclame. Spotul – de altfel premiat şi răspremiat – a produs greaţa unanimă, prin arătarea unor duduci în cămeşoaie, cu pretenţii de zîne, bălăcindu-şi picioarele într-un izvor din care cică trebuia să bem (pardon, să consumăm) noi, cumpărătorii. Cine ştie ce minerale preţioase se scurg de pe tălpile fermecate ale zînelor, cine ştie ce deliciu de *connaisseur*, similar cu degustarea şampaniei dintr-un pantof de mare curtezană... Premiile pentru spot au rămas să umfle, ca gazul carbonic, *curriula*-urile ambiţioşilor realizatori (iată încă unul din acele spoturi care fac reclamă la ce nu te-aştepţi!), căci apei cu pricina avea să-i bălţească mult şi bine cifra de afaceri, pînă cînd îmbuteliatorul avea să-şi rezolve ceva probleme de producţie şi să-şi desfunde căile de distribuţie.

Spotul cu pricina ar dezavantaja mai dihai astăzi, de cînd organele de protecţie a consumatorilor au pornit scandalul apelor cu impurităţi şi de cînd controalele au început să vîneze mărcile dubioase de pe piaţă, care de multe ori provin de la izvorul cu robinet al vreunei băi de bloc... E de acum fapt dovedit că mulţi îmbuteliatori îşi bagă direct, fără alegorie, picioarele în producţie şi dau drumul pe piaţă unor sifonaşe cu concentraţie de microbi mai mare chiar decît cea de acid. Iată de ce noua direcţie în publicitatea apoasă de la noi este să accentuezi ideea de puritate a produsului, precum şi a unui pretins prestigiu cîştigat în timp (sînt cel puţin două ape de curînd lansate care se proclamă "legende vii"...) Nu s-a renunţat însă la tonul de basm cu zîne, la evocarea fabuloasei ape vii, a efectului de tinereţe fără bătrîneţe, ca şi a plaiurilor de legendă din care ar izvorî...

Iată un argument în favoarea ideii deja exprimate, în acest spaţiu de revistă, că publicitatea continuă anumite direcţii – ce-i drept, bătute şi străbătute – ale unei culturi; şi că, particularizînd, publicitatea unui produs original românesc va tinde să se încadreze, prin forţa voinţei de sensibilizare a publicului românesc, într-un domeniu cultural românesc, în timp ce reclama la importuri sau produse sub licenţă tinde centrifugal către mondializarea gusturilor şi moravurilor noastre.

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

De-a puia gaia

Un cetăţean străin, prins de poliţie în vreme ce-şi făcea de cap, a evadat din arest şi, după cîteva rocambolade, s-a predat de bună voie, două ceasuri mai tîrziu. Un alt abonat al aresturilor a pus masa în spinarea anchetatorilor şi şi-a văzut de drum. Un evadat a participat chiar la o emisiune în direct, e drept – telefonic, dînd sfaturi poliţiei, anunţînd cîteva bombe de presă şi promiţînd, nici o grijă, se va preda. Un deţinut din Ploieşti a evadat şi, timp de multe ceasuri, o armată de poliţişti a tropăit prin oraş pentru a-l găsi, în cele din urmă, într-un lan de porumb. Nu ajung rîndurile din pagina aceasta pentru a inventaria zecile de cazuri de acest tip din ultimele luni. Se întîmplă ceva – fie poliţiştii sînt mai poeţi acum, după ce s-a petrecut schimbarea la putere, fie cei arestaţi au o şcoală mai bună. Pare straniu că poliţia se plînge de uşurinţa cu care tribunalul decide ca unii inculpaţi să fie cercetaţi în libertate. Straniu şi, totuşi, de înţeles necaz – şi aceştia abia au fost prinşi. Cînd o mie de poliţişti, aşezaţi în elicoptere, jeep-uri, călare sau pe jos se adună pentru a prinde un găinar scăpat din arest, cînd o secţie (două, trei...) de poliţie din Bucureşti uită uşile deschise, cheile pe masă, eventual cafeaua sau revistele sportive la îndemînă, e, desigur, de mirare că poliţia se plînge de uşurinţa cu care sînt judecaţi în stare de libertate cei arestaţi cu atîta risipă de energie, dar şi de înţeles c-o face dacă avem în vedere păcatul originar – autorii celor mai monstruoase asasinate din ultimii opt ani nu au fost prinşi. În această complicitate a uitării, tribunalele sînt doar alibiurile violenţelor poliţiei. Raiduri, cordoane, focuri de avertisment – de toate acestea, şi de multe altele, nu era vinovat Pavel Abraham. Nici măcar Gavril Dejeu. Nici pentru sutele de mii de pachete de ţigări cu timbru contrafăcut sau absent, nici pentru violurile din parcuri sau pentru bătăile din plină stradă. Nici pentru copiii străzii, pedofilie, proxenetism, miile de dosare nerezolvate, ca să nu mai vorbim despre huliganismul rutier, despre agresiunile verbale sau tîlhăriile cotidiene.... Cu siguranţă, au făcut obiectul analizelor, sintezelor, materialelor poliţieneşti. Cu siguranţă, cel puţin într-o şedinţă s-a pus problema răspicat. A făcut-o Pavel Abraham, a făcut-o Gavril Dejeu, puţin importă. Cert este că avem, undeva, în birourile poliţiei, nişte frunţi încreţite din cauza noastră. Sînt nişte minţi care ne protejează. Sînt nişte guri care ne rostesc numele. Se lucrează. Se fac statistici. Asta ar trebui să ne liniştească. Cu toate acestea, infracţionalitatea creşte încet, dar sigur, în vreme ce banalul poliţist de stradă stă să se fudulească în noul său costum de piele sau îşi bate gînditor palma cu bastonul, privind în susul străzii dacă se întîmplă cumva să iasă cineva la bătaie sau dă vreun găinar o gaură. Pentru că adevăraţii duşmani ai campaniei împotriva criminalităţii sînt aceştia – adjuncţii, poliţiştii pitiţi prin arhive, dar beneficiind de privilegiile unei meserii dorite şi urîte, în acelaşi timp. Sînt birocraţii din Udrişte care stau trei la un ghişeu, cocoşaţi de plictiseală, plini de tabieturi ca un azil, meticuloşi cu hîrtiuţele lor pînă la exasperare. Sînt şefii de post, *nemuritorii*, pe care huzurul unei criminalităţi calculate din birou i-a transformat în funcţionari. Sînt militarii acestei poliţii care nu vrea să se civilizeze, unde funcţia bate gradul şi gradele vin, ca reumatismul şi guta, o dată cu vîrsta şi pensionarea. Sînt cei care ordonă cu voce spartă – tragi în tot ce mişcă pentru ca, mai apoi, să spună stentoric – nu recunosc nimic. De zece luni, ministrul de Interne refuză să vorbească despre demilitarizarea şi descentralizarea Poliţiei. O face cu tact, uneori plin de umor de gheaţă. Se pare că în minister şi secretarele trebuie să bată din călcîie cînd aduc cafelele. Iar haina militară, nu-i aşa, este şi acum plină de prestigiu. E şic, e călduroasă şi e gratuită.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Dakmara GEORGESCU
cercetător la Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei

Etnocentrism sau interculturalitate?

– imaginea românului în cultura şcolară –

Starea de fapt. Se pare că, pentru specia umană, prejudecăţile şi stereotipurile sînt o fatalitate. C. Bennet afirmă – şi nu este singura – că "ţine de natura umană să-i considerăm pe cei diferiţi de noi nu doar altfel, ci "inferiori". În raport cu noi, ceilalţi nu pot fi situaţi, vai, decît mult mai jos pe orice scară valorică, de la bucătărie la producţia culturală. Prin mecanismul stereotipurilor, persoana particulară dispare în magma aglutinantă a imaginii de grup. Aşa stînd lucrurile, educaţia care îşi propune valorizarea pozitivă a diferenţelor reprezintă un demers "contra naturii". Se pune desigur întrebarea dacă este posibil să ne luptăm cu această "fatalitate". Da, spun mulţi, cărora îndrăznesc să mă alătur. Pentru ca acest demers să aibă succes, el trebuie să înceapă devreme, deoarece prejudecăţile şi stereotipurile ne sînt inculcate de la vîrste mici, fiecare dintre noi devenind din copilărie în acelaşi timp producător de stereotipuri şi victimă a lor.

Ca multe alte componente ale mentalităţii, stereotipurile nu sînt nocive în sine, ci prin consecinţele pe care opţiunile şi acţiunile noastre, determinate de ele, le pot avea asupra celorlalţi şi asupra noastră înşine. Deşi este adevărat că mai ales stereotipurile negative (despre ceilalţi) pot avea în planul acţiunii sociale consecinţe dezastruoase – există, din păcate, suficiente probe istorice în acest sens: manifestările de intoleranţă, xenofobie, rasism, antisemitism etc. –, cred nu este mai puţin adevărat că şi stereotipurile pozitive (despre noi înşine) au un potenţial considerabil de nocivitate. (Despre iubirea de sine, ca formă a prostiei, a scris deja Erasmus, arătînd cu ironie că "firea a fericit cu darul iubirii de sine nu numai inşi, ci chiar oraşe şi ţări întregi".)

După cum arată L. Boia (în *Mit şi istorie în conştiinţa românească*), românii (îşi) acceptă şi caracteristici negative, dar puse întotdeauna în relaţie cu trăsături pozitive (de tipul: "leneş, dar deştept"). În ceea ce priveşte imaginea românului în cultura şcolară, aici avem de-a face cu o prezenţă masivă a stereotipurilor pozitive, de tip etnocentric.

Şcoala tradiţională a epocii moderne a fost concepută ca instrument de încorporare a tuturor produselor sale în societatea naţională. În această calitate, ea nu a avut cum să nu devină spaţiul instituţional privilegiat al unei educaţii etnocentriste. Astăzi trăim însă într-un timp al interdependenţelor globale, căruia educaţia şcolară ar trebui să-i facă faţă şi prin renunţarea la discursul encomiastic despre propriul grup. În cazul nostru, al românilor, cred că ar trebui să ne îngrijoreze două lucruri: refuzul de a ne confrunta lucid, pe baza unei logici raţionale, inclusiv în cultura şcolară (nu doar în publicistică), cu stereotipurile care tind demagogic să ne idealizeze, şi îndărătnicia cu care se persevereză în cultivarea unor astfel de clişee tocmai prin cultura şcolară, deşi s-au tras destule semnale de alarmă. Propagate explicit sau implicit-insidios, stereotipurile pot fi regăsite în textele programelor şi manualelor şcolare, precum şi în discursul (şi, evident, în mentalitatea) învăţătorilor şi profesorilor. Într-o discuţie cu învăţători şi inspectori despre noua programă de educaţie civică propusă pentru învăţămîntul primar (la care am lucrat, pînă la un punct, împreună cu alţi colegi), aceasta a fost taxată ca anti-românească, deoarece acolo se vorbeşte despre persoană în general, dar românii nu sînt persoane ca toate persoanele. Opinia celor prezenţi la discuţie era că românii sînt (doar sau exclusiv) buni, drepţi, primitori, politicoşi, cinstiţi, supuşi. (Cerîndu-i unei profesoare universitare din Statele Unite să spună ce crede despre români, ea i-a descris ca nepoliticoşi, dar conformişti, nu din convingere, ci din oportunism.) Oricine dintre noi ar încerca să se gîndească la el, ca persoană, şi să se întrebe care dintre aceste trăsături i s-ar potrivi, ca român, ar constata cît este de greu să te identifici fie numai cu trăsăturile pozitive, fie numai cu cele negative. Deşi există desigur dominante de personalitate, fiecare dintre noi poate fi, de fapt, în diferite împrejurări, în rolul personajului pozitiv sau negativ. În ceea ce priveşte programele şcolare, un singur exemplu: textul final (oficial) al programei de educaţie civică pentru clasa a IV-a propune discutarea "trăsăturilor specifice ale poporului român" şi ale naţiunii române. Presupoziţia implicită aici este că aceste trăsături chiar există. "Specificul" este în subtext, bineînţeles, cumulul trăsăturilor pozitive. (De altfel, 'Specificul naţional", finalul *Istoriei literaturii române* a lui G. Călinescu, ar trebui să îngheţe elanul oricui s-ar încumeta să discute, darmite să nege existenţa unui astfel de specific.) Autorii de manuale şi învăţătorii lucizi ar trebui totuşi să-i ajute pe copii să descopere *oameni în comunităţile lor particulare*, nu "specificităţi" abstracte, imposibil de găsit nici dacă, asemenea lui Diogene, le-am căuta cu lumînarea la lumina zilei. În ceea ce priveşte manualele, noua generaţie (alternativă) de limba română pentru clasa a V-a, spre deosebire de generaţiile mai vechi, se salvează de la cultivarea obsesivă a specificului naţional, prin accentul pe care programa îl orientează spre practica raţională a limbii. (Manualul de clasa a VI-a – vechi – cuprinde aceeaşi selecţie de lecturi, cu care au crescut generaţiile dinainte de 1989.) Cum arată imaginea românului astăzi în manualele de istorie, ţinta preferată a propagatorilor de stereotipuri? Deşi nu se mai învaţă cu ordin de sus istoria deşănţată dinainte de 1989, prin care românii se recunoşteau buricul universului – cei care au citit tratate străine de istorie au gustat senzaţia duşului rece, cînd constaţi că referiri despre români apar doar ici-colo –, clişeele nu au dispărut. Din manuale nu lipseşte, în general, teza excepţionalismului destinului istoric al poporului român, alimentată de miturile originii, ale unităţii, ale luptei necurmate pentru independenţă (v. L. Boia), inevitabile în condiţiile în care autorii nu renunţă la discursul ideologic-apreciativ. Trebuie făcută totuşi o distincţie între tonul (relativ) mai subtil al manualelor de gimnaziu şi de liceu şi cel al manualului pentru clasa a IV-a, încă în vigoare şi în acest an şcolar, sub semnătura lui Dumitru Almaş. Acesta din urmă ar putea fi folosit ca material didactic pentru învăţarea tuturor categoriilor de stereotipuri şi a procedeelor de generare a acestora: idealizarea strămoşilor, discursul istoricist, prin care "istoriei naţionale" i se atribuie un scop (ascuns): poporul român să "ajungă cu demnitate la liman şi la lumină" (p. 124). Strămoşii n-au luptat decît pentru dreptate şi libertate (p. 5), au stat neclintit de strajă Europei (p. 18), au impresionat întreaga lume prin acţiunile şi producţiile lor (p. 113), au muncit întruna pentru creşterea bogăţiei ţării. Trăsăturile românilor îşi au originea în cele ale strămoşilor: dacii erau un "popor vrednic", erau viteji şi pricepuţi la vicleşuguri (p. 12), dar nici romanii nu erau mai prejos: erau "mîndri, puternici şi bine organizaţi" (p. 12). De-a lungul istoriei, românii au cultivat într-o splendidă unitate aceste trăsături şi n-au avut alt gînd mai înalt decît unirea (p. 95), căreia i s-au împotrivit întruna duşmanii (p. 93). De altfel, în manualele de istorie, "celălalt" este prezentat precumpănitor ca "duşman". Românul munceşte cu dăruire, luptă cu vitejie, îşi iubeşte patria şi libertatea "mai mult decît orice" (p. 124), făcînd totul pentru "ridicarea patriei pe trepte tot mai înalte de prosperitate." (p. 5) Şi elevii sînt îndemnaţi cu atît mai vîrtos să creadă în aceste imagini, cu cît în introducere sînt asiguraţi că "toate faptele şi întîmplările cuprinse în istorie sînt povestite întocmai (!) cum s-au petrecut ele" (p. 3). Dacă aş fi elevă în clasa a IV-a, n-aş putea să nu mă întreb întruna, ca într-o (bănuiesc, cunoscută) anecdotă: dacă totul e aşa de bine, de ce nouă ne e atît de rău?

Ce-i de făcut? Desigur, mulţi vor întreba: dar este oare posibil să recurgem în clasele mici la un alt discurs decît cel mitizant? Cu alte cuvinte, se afirmă de multe ori că o "istorie sinceră" la această vîrstă (şi poate nici la altele) nu ar putea să funcţioneze. Un răspuns lucid cred că ar fi acesta: ar trebui să încercăm şi altfel. Cum? Învăţîndu-i de mici pe elevi că între "realitatea istorică" şi discursul despre... este o diferenţă, că în discurs pot apărea stereotipuri care funcţionează prin minimalizarea celuilalt, prin simplificare/etichetare, prin supraevaluarea unor fapte din perspectiva tezei elitismului şi a excepţionalismului, prin victimizarea propriului grup şi indicarea ţapului ispăşitor în alte grupuri etc. Dacă prejudecăţile şi stereotipurile nu sînt semnalizate copiilor de timpuriu, ele nu vor deveni pentru ei niciodată o problemă. Acolo unde intervin în manuale (cu necesitate!) judecăţi de valoare, elevii ar trebui să fie confruntaţi cu puncte de vedere diferite (şi sînt rare cazurile pentru care ele nu pot fi identificate). M-aş bucura să apară autori de manuale curajoşi, care să discute despre români şi puncte de vedere mai puţin favorabile. Ca generalizări, şi aceste afirmaţii pot fi citite evident că stereotipuri. Pînă acum, totuşi, în manuale nu sînt puse faţă în faţă stereotipurile pozitive şi cele negative despre români.

Opţiunea pentru o educaţie etnocentristă sau una interculturală (autentică) nu poate primi o altă legitimare decît prin ataşamentul pentru un anumit tip de valori. Identitatea complicată a fiecăruia dintre noi se făureşte într-o lume în care e tot mai mult nevoie să învăţăm să convieţuim, nu prin accentuarea agresivă a diferenţelor, ci prin valorizarea lor pozitivă, într-un model de educaţie care transcende sistemele tradiţionale etnocentriste. În România, opţiunea nu este încă suficient de clară, dar ea nu este (încă) nici de tot ratată.

(So)lemnitate identitară

Obsesia idealizării românităţii circulă nu numai în vechile (actuale încă!) manuale de română pentru gimnaziu, ci şi în "culegerile" de "subiecte" pentru admiterea la liceu: a turna balsam frazeologic patriotic peste rana narcisică etnică rămîne o practică de care nici chiar autorii dispuşi să utilizeze ceva noţiuni de poetică şi retorică în analizele lor nu se îndură să se despartă. Elevul-beneficiar al complexului ideologic *manual-predare-culegere* nu poate fi decît o victimă: a mistificării (dacă se lasă păcălit), a schizoidiei comandate (dacă însăilează un mic discurs demagogic în "Introducere" ori "Încheiere" în timp ce-n minte-i zumzăie ultimul refren al lui *Puff Daddy*) sau, în sfîrşit, al proastei notări (dacă alege să ignore palierul "alesele însuşiri ale poporului nostru zugrăvite de autor în operă").

Vei constata, de-a dreptul îngrozit de lipsa ta de perspicacitate, că respectivele "alese însuşiri" zac, anamorfotic, în *toate* textele... Gîndeai că *Puiul* e o povestioară moralizatoare, cu un pui rănit de prepeliţă etc? Aş! e "literatură de evocare a frumuseţilor naturii patriei" şi "relevă discret aspecte din viaţa de meleagurile cîmpiilor noastre, legătura dintre om şi natură, frumuseţea fără de moarte a peisajelor ţării". Gîndeai că *Greuceanu* e un basm? E puţin, onorabile... "Basmul *Greuceanu* este o expresie a încrederii poporului nostru în triumful binelui, adevărului şi dreptăţii." Te amuzai, care va să zică, citind *Amintiri din copilărie*? Sancta simplicitas! E vremea să afli că "marele scriitor... ne învaţă să înţelegem că munca, dragostea de oameni, bunătatea şi setea de viaţă sînt virtuţile alese ale omului din popor al cărui mesager rămîne peste veacuri".

Zăpăcit de atîta risipă de subtilitate, te vei întoarce la textele mai transparent patriotice şi vei tot antologa la virtuţi, preţ de patru ani de gimnaziu. Preţ de patru ani de literatură. Şi, vai, preţ de intrare pe băncile liceului. Iată: "noblеţea sufletească a românului"; "bogăţia sufletească"; "caracterul deschis"; "hărnicia, destoinicia"; "adînca omenie"; "vitejia"; "simţul datoriei"; "puritatea morală"; "capacitatea de a trudi din zori pînă-n noapte" şi "de a nu rîvni la bunurile altora". Odată parcursă lista, vei ataca altfel nemuritoarele caracterizări de personaje şi vei admira proiectul de omogenizare literară soldat cu următoarele rezultate: Mircea cel Bătrîn/Mihai Viteazul/Dan, căpitan de plai/Tudor Şoimaru = "întrupare a celor mai alese însuşiri ale poporului"; ciobănaşul mioritic = "întrupare ş.cl."; nefericiţii plugari din *Plugarii* = "întrupare ş.cl."; moşul din *Sobieski.../*moşul din *La Vulturi!*/moşul din *Neamul Şoimăreştilor* = "întrupare ş.cl.".

...Aceste rînduri reprezintă, evident, un manifest pentru dreptul la existenţă în comentariul literar al lui moş Luca, harabagiul.

Delia VERDEŞ

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Iuliana CONSTANTINESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 244 ● 26 sept. - 2 oct. 1997 ●